

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**TRABZON'DA DERNEKLEŞME SÜRECİ
(1919-1950)**

DOKTORA TEZİ

Ülkü KÖKSAL

**ARALIK 2015
TRABZON**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**TRABZON'DA DERNEKLEŞME SÜRECİ
(1919-1950)**

DOKTORA TEZİ

Ülkü KÖKSAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

ARALIK 2015

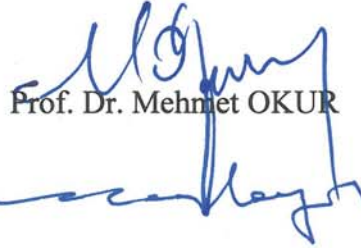
TRABZON

ONAY

Ülkü KÖKSAL tarafından hazırlanan “Trabzon’da Dernekleşme Süreci (1919-1950)” adlı bu çalışma 24.12.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Başkan/Danışman)

Prof. Dr. Mehmet OKUR

Prof. Dr. Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ülkü KÖKSAL

24/12/2015

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca muhtelif gruplaşma biçimleri ortaya çıkmıştır. Ortak bir amacı gerçekleştirme ya da en basit şekliyle dayanışma amacıyla tesis edilen bu topluluklar, Batı’da devletten ayrı sivil bir örgütlenme olarak ortaya çıkmış ve demokratikleşme ile birlikte kurumsal bazda gelişmiştir. Tanzimat’la başlayan dönemde Osmanlı Devleti de bir dönüşüm sürecine girmiş, bu durum ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal pek çok değişimi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı toplumunda farklı şekillerde zaten var olan örgütlenme biçimleri de bu değişimden nasibini almıştır. Cemiyetlerin Batılı anlamda resmiyet kazanması ve kurumsallaşması 1908’den sonra gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde ise cemiyetler pek çok yönden toplumsal hayatın bir parçası olmuşlardır. Cemiyetleşme süreci gerek bireysel olarak gerekse kurumsal bazda farklı tecrübeler ortaya çıkarmıştır. Söz konusu süreç; vatandaşlık olgusunun örgütsel olarak gelişmesi, vatandaşların aktif bireyler haline gelmesi yönleriyle de ön plana çıkmakta, Cumhuriyet’in kuruluş aşamalarındaki toplumsal değişime de ışık tutmaktadır.

“Trabzon’da Dernekleşme Süreci (1919-1950)” başlıklı bu çalışma 30 yılı aşan bir sürede Türkiye’nin özellikle sivil toplum bağlamındaki değişimini birey, ulus inşasına katkıları ve sürecin aktörleri açısından ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla derneklerin gerek yöneticileri gerekse faaliyetleri üzerinde ayrıntılı durulmuş, etkinliklerin bütün yönleriyle değerlendirilmesine de bir yol açılmak istenmiştir. Trabzon’da dernekleşme sürecinin geçirdiği evrenin ele alınması bundan sonraki araştırmalara bütüncül katkıda bulunacaktır. Her eserde olduğu gibi bu araştırmanın da bütün eksikleri yazarına ait olup ilmî tenkitlerin katkı sağlayacağı muhakkaktır

Bu çalışmanın oluşmasında birçok kişinin yardım ve desteği mevcuttur. Öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Hikmet Öksüz’e, uzun bir zaman dilimine yayılan çalışma sürecindeki danışmanlığı, teşviki ve yol göstericiliği dolayısıyla teşekkürlerimi sunarım. Öneri ve kaynak yardımları için Okutman Veysel Usta’ya; görüş ve destekleri için de Doç. Dr. Ahmet Karaçavuş ve Doç. Dr. Bayram Sevinç’e de teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eşime, çocuklarıma ve aileme de müteşekkirim.

Trabzon, Aralık 2015

Ülkü KÖKSAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖZET	XIV
ABSTRACT	XV
TABLolar LİSTESİ	XVI
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ.....	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E DERNEKLEŞME FAALİYETLERİ	7-67
1.1. Kavramsal ve Hukuki Çerçeve	7
1.1.1. Sivil Toplum Kavramı	7
1.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları	10
1.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Dernekleşmenin Hukuki Çerçevesi	12
1.2.1. 1909 Cemiyetler Kanunu'na Kadar Yapılan Düzenlemeler	12
1.2.2. 1909 Cemiyetler Kanunu	14
1.2.3. Cumhuriyet Dönemi Düzenlemeleri.....	19
1.2.3.1. 28 Haziran 1938 Tarih ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu ve Sonrası Düzenlemeler.....	22
1.3. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dernekleşme Faaliyetlerine Genel Bir Bakış.....	28
1.3.1. Osmanlı Devleti'nde Toplum Yapısı ve Sivil Toplum Unsurları.....	28
1.3.2. Tanzimat Dönemi'nde Dernekleşme	47
1.3.3. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Dernekleşme	52
1.3.3.1. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da Kurulan Dernekler.....	58
1.3.4. Milli Mücadele'den Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kadar Türkiye'de Dernekleşme (1919-1925)	61

1.3.5. 1926-1950 Dönemi Dernekleşme Faaliyetleri.....	63
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. TRABZON'DA SOSYAL YARDIM, DAYANIŞMA, SAĞLIK, GELİŞTİRME VE GÜZELLEŞTİRME DERNEKLERİ.....	68-241
2.1. Sosyal Yardım ve Dayanışma Dernekleri.....	68
2.1.1. Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye Trabzon Şubesi (Bakü Müslümanları Cemiyet-i Hayriyesi Trabzon Şubesi).....	68
2.1.2. Laz Tekâmül-i Milli Cemiyet-i Hayriyesi	70
2.1.3. Trabzon ve Rize Cemiyet-i Hayriyesi (Trabzon ve Mülhakatı Cemiyet-i Hayriyesi).....	71
2.1.4. Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti	71
2.1.4.1. Kuruluş, Kongreler ve İdare Heyeti Toplantıları.....	71
2.1.4.2. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Gelir ve Giderleri	84
2.1.4.3. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Faaliyetleri.....	100
2.1.4.3.1. Yardım Faaliyetleri	100
2.1.4.3.1.1. Muhacirlere Yapılan Yardımlar	104
2.1.4.3.1.2. Deprem ve Diğer Doğal Afetlerde Yapılan Yardımlar.....	106
2.1.4.3.1.3. Muhtaçlara Yapılan Yardımlar	115
2.1.4.3.2. Kızılay Haftası Kutlamaları	123
2.1.4.4. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Şubeleri ve Faaliyetleri	126
2.1.4.4.1. Akçaabat Şubesi.....	126
2.1.4.4.2. Araklı Şubesi.....	127
2.1.4.4.3. Arsin Şubesi	127
2.1.4.4.4. Maçka Şubesi	127
2.1.4.4.5. Of Şubesi.....	129
2.1.4.4.6. Sürmene Şubesi.....	131
2.1.4.4.7. Tonya Şubesi.....	132
2.1.4.4.8. Vakfikebir Şubesi.....	132
2.1.4.4.9. Yomra Şubesi.....	133
2.1.4.5. Kızılay Gençlik Derneği	133
2.1.5. Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyeti (Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu).....	134

2.1.5.1. Kuruluş, Kongreler ve İdare Heyeti Toplantıları.....	134
2.1.5.2.Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyetinin Faaliyetleri	146
2.1.5.3. Çocuk Yuvası.....	160
2.1.5.4. Sosyal Faaliyetler (Müsamere, Tören ve Balolar).....	162
2.1.5.5. Kaza Şubeleri ve Faaliyetleri.....	164
2.1.6. Mektepli Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti	166
2.1.7. Trabzon Yardımsevenler Cemiyeti.....	170
2.1.8. Kadın Dernekleri	184
2.1.9. Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)Trabzon Şubesi	187
2.1.9.1. Kuruluş, Kongreler ve Gelir Elde Etme Faaliyetleri	187
2.1.9.2. Zafer ve Tayyare Bayramları.....	206
2.1.9.3. Trabzon Tayyare Cemiyeti Kadınlar Derneği	208
2.1.9.4. Tayyare Cemiyeti Kaza Şubeleri	211
2.1.9.4.1. Akçaabat Şubesi.....	211
2.1.9.4.2. Araklı Şubesi.....	212
2.1.9.4.3. Beşikdüzü (Şarlı) Şubesi.....	212
2.1.9.4.4. Kireçhane Şubesi.....	213
2.1.9.4.5. Maçka Şubesi	213
2.1.9.4.6. Of Şubesi.....	214
2.1.9.4.7. Sürmene Şubesi.....	214
2.1.9.4.8. Vakfikebir Şubesi.....	214
2.1.9.4.9. Yomra Şubesi.....	215
2.1.10. Mübadele Cemiyeti.....	216
2.1.11. Türkiye Sivil Emekliler Derneği Trabzon Şubesi	216
2.2. Sağlık Dernekleri	216
2.2.1. Hilal-i Ahdar (Yeşilay) Cemiyeti	216
2.2.2. Trabzon Yeşilay Gençlik Cemiyeti	219
2.2.3. Trabzon Veremle Mücadele Cemiyeti.....	222
2.3. Geliştirme Güzelleştirme Dernekleri	233
2.3.1. Trabzon Teşcir Cemiyeti	233
2.3.2. Soğuksuyu Güzelleştirme Cemiyeti	233
2.3.3. Trabzon İmar Birliği	234
2.3.4. Sürmene'yi Onarma ve Güzelleştirme Gençlik Kurulu.....	235
2.3.5. Yomra Bucağı İmar ve Güzelleştirme Derneği	236

2.3.6. Çaykara İmar ve Güzelleştirme Derneği	237
2.3.7. Çaykara Paçan Köyü Camiini ve Müştemilatını Yapma ve Onarma Derneği.....	238
2.3.8. İskefiye’de (Çarşıbaşı) Cami Yaptırma ve Koruma Derneği	239
2.3.9. Melinoz Köyü Orta Mahallesi Cami Yaptırma Derneği.....	239
2.3.10. Of Melinoz Köyü Orta Mahallesi Su Tesisatı Derneği	239
2.3.11. Melinoz Köyü Lakoz Mahallesi Camii Su Yapımı Cemiyeti.....	239
2.3.12. Maçka Pondila Köyü Cami Yaptırma Derneği.....	239
2.3.13. Sürmene Cıvra Köyü Cami Suyu Yaptırma Derneği	240
2.3.14. Sürmene İlçesi Hamadoz Köyü Yalı Camii Yaptırma Derneği.....	240
2.3.15. Sürmene Köprübaşı Bucağı Camii İnşaatı Derneği.....	240
2.3.16. Çaykara Visir Köyü Cami Yaptırma Derneği	241
2.3.17. Çaykara Kalanos Köyü Cami Yaptırma Derneği	241
2.3.18. Maçka’da Ortaokul ve Cami Yaptırma Derneği.....	241
2.3.19. Trabzon Yenicuma Mahallesi Camiine Ait Bina İnşası ve Onarma Derneği.....	241

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRABZON’DA EĞİTİM, KÜLTÜR, SOSYAL VE SİYASİ AMAÇLI DERNEKLER VE HALKEVİ	242-420
3.1. Eğitim, Kültür ve Sosyal Amaçlı Dernekler	242
3.1.1. Trabzon Türk Ocağı.....	242
3.1.1.1. Kuruluş ve İdari Faaliyetler	242
3.1.1.2. Eğitim, Kültür ve Sosyal Faaliyetleri	245
3.1.1.3. Sağlık Hizmetleri	251
3.1.1.4. Toplantı, Kutlama, Mitingler ve Diğer Faaliyetler	252
3.1.1.5. Şube Faaliyetleri	254
3.1.2. Trabzon Gençler Birliği (Gençler Evi-Gençler Mahfili-Gençler Grubu-Erginler Yurdu- Gençler Kulübü- Karadeniz Kulübü)	256
3.1.3 İrfan Yurdu	271
3.1.4. Trabzon Aile Kulübü	272
3.1.5. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti	272
3.1.6. Trabzonlu Yüksek Tahsil Gençlerine Yardım Derneği.....	292
3.1.7. İlçelerde Kurulan Eğitim, Kültür ve Sosyal Amaçlı Dernekler.....	293

3.1.7.1. Akçaabat Memurlar Yurdu	293
3.1.7.2. Of Gençler Varlığı	293
3.1.7.3. Of Gençler Yurdu	293
3.1.7.4. Sürmene Memurlar Kulübü	294
3.1.7.5. Akçaabat Kültürsevenler Cemiyeti	294
3.1.7.6. Sürmene Ortaokul Yapma Cemiyeti	301
3.1.7.7. Diğer İlçelerde Kurulan Okul Yapma Dernekleri	302
3.2. Siyasî Amaçlı Cemiyetler	303
3.2.1. Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti	303
3.2.2. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti (Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti)	305
3.2.3. Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti	315
3.3. Trabzon Halkevi	315
3.3.1. Kuruluş, Teşkilatlanma	315
3.3.2. Şube Faaliyetleri	324
3.3.2.1. Kütüphane ve Yayın Şubesi ve Faaliyetleri	324
3.3.2.2. Dil-Edebiyat Şubesi ve Faaliyetleri	330
3.3.2.3. Güzel Sanatlar Şubesi ve Faaliyetleri	333
3.3.2.4. Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi ve Faaliyetleri	338
3.3.2.5. Spor Şubesi ve Faaliyetleri	343
3.3.2.6. Köycülük Şubesi ve Faaliyetleri	348
3.3.2.7. Sosyal Yardım Şubesi ve Faaliyetleri	354
3.3.2.8. Tarih, Müze ve Sergi Şubesi ve Faaliyetleri	360
3.3.2.9. Temsil Şubesi ve Faaliyetleri	365
3.3.3. Tören, Toplantı ve Kutlamalar	378
3.3.4. Konferanslar	389
3.3.5. Halkevi Sineması ve Gösterilen Filmler	396
3.3.6. Halkevi Binası	398
3.3.7. Halkevi Bütçesi	401
3.3.8. Trabzon'un İlçe ve Bucaklarında Açılan Halkevi Şubeleri	404
3.3.8.1. Akçaabat Halkevi	405
3.3.8.2. Araklı Halkevi	411
3.3.8.3. Beşikdüzü Halkevi	411
3.3.8.4. Çaykara Halkevi	414
3.3.8.5. Hayrat Halkevi	414

3.3.8.6. Maçka Halkevi.....	415
3.3.8.7. Of Halkevi.....	416
3.3.8.8. Sargona Halkevi.....	417
3.3.8.9. Sürmene Halkevi.....	417
3.3.8.10. Vakfikebir Halkevi	418
3.3.8.11.Yomra Halkevi.....	418
3.3.9. Halkodaları	419

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TRABZON'DA MESLEKİ DERNEKLER, ESNAF DERNEKLERİ, EKONOMİK, TİCARET ve TARIM AMAÇLI DERNEKLER.....421-539

4.1. Mesleki Amaçlı Dernekler.....	421
4.1.1. Trabzon Muallimler Cemiyeti	421
4.1.2. Trabzon Muallimler Birliği.....	442
4.1.3. Trabzon Öğretmenler Yardımlaşma Birliği.....	452
4.1.4. Trabzon İhtiyat Zabıtları Cemiyeti	458
4.1.5. Trabzon İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti	461
4.1.6. Trabzon Mütakaidin-i Askerîye Cemiyeti	463
4.1.7. Trabzon Eczacılar Cemiyeti	464
4.1.8. Trabzon Vilayat-ı Şarkiye Hekimler Birliği	464
4.1.9. Trabzon Barosu.....	465
4.1.10. Trabzon Basın Birliği	470
4.1.11. Trabzon Gazeteciler Cemiyeti	475
4.2. Esnaf Dernekleri	476
4.2.1. Trabzon ve Havalisi Atlı Arabalar Nakliyatı Cemiyeti	476
4.2.2. Ayakkabıcılar Cemiyeti	476
4.2.3. Trabzon Balıkçılar Cemiyeti.....	481
4.2.4. Trabzon Balıkçılar Birliği.....	482
4.2.5. Sürmene Balıkçılık (Balıkçılar) Cemiyeti	482
4.2.6. Berberler Cemiyeti.....	482
4.2.7. Peremeciler Cemiyeti.....	486
4.2.8. Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Cemiyeti	487
4.2.9. Ekmekçiler Cemiyeti	490

4.2.10. Kasaplar Kurumu.....	492
4.2.11. Otelciler ve Kahveciler Cemiyeti	492
4.2.12. Lokantacılar Cemiyeti	494
4.2.13. Madenî Sanatkârlar Cemiyeti	496
4.2.14. Taş, Beton ve Boya Yapıcılar Cemiyeti	499
4.2.15. Yapı Onarma- Ağaç İşleri Sanatkârları Kurumu (Marangozlar Cemiyeti)	500
4.2.16. Yorgancılar Cemiyeti (Trabzon ve Havalisi Yorgancılar Esnaf Kurumu).....	503
4.2.17. Terziler Cemiyeti	504
4.2.18. Şoförler Esnaf Cemiyeti-Otomobilciler Birliği	506
4.3. Ekonomi, Ticaret ve Tarım Amaçlı Dernekler	512
4.3.1. Trabzon Ticaret Kulübü (Ticaret Mahfili-Tüccar Kulübü-Şehir Kulübü).....	512
4.3.2. Trabzon Çiftçiler Birliği	527
4.3.4. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti (Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu).....	529
4.3.5. Trabzon Fındık İhracatçılar Birliği.....	532
4.3.6. Trabzon Çiçekçiler Cemiyeti	534
4.3.7. Akçaabat Amele Birliği	535
4.3.8. Akçaabat Tütün Ekicileri Birliği	535
4.3.9. Trabzon Tütün Ekiciler Birliği (Tütün Müstahsilleri Cemiyeti)	538

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TRABZON'DA SPOR DERNEKLERİ.....	540-641
5.1. Trabzon İdman Ocağı	540
5.2. Trabzon İdman Grubu.....	568
5.3. Okul Takımları (Kulüpleri).....	573
5.3.1. Darümuallimin Futbol Takımı.....	574
5.3.2. Eytam Sanayi Mektebi Takımı	574
5.3.3. Lise İdman Yurdu	574
5.3.4. Şark Altınordu Kulübü	575
5.4. İdman Zafer Yurdu	576
5.5. Trabzon İdman Birliği-TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi	576

5.6. Necmiati Spor Kulübü	589
5.7. Gençler Birliği	606
5.8. İdman Gücü.....	607
5.9. Birlikspor Kulübü	619
5.10. Sahil İdman Yuvası.....	622
5.11. Trabzon Avcılar Kulübü (Cemiyeti).....	622
5.12. Trabzonspor Kulübü	622
5.13. Trabzon Yalı Kulüp	628
5.14. Akın Spor Kulübü.....	628
5.15. Doğan Spor Kulübü	629
5.16. İlçelerde Kurulan Spor Kulüpleri	633
5.16.1. Akçaabat Sebat Yurdu	633
5.16.2. Akçaabat Avcılar Kulübü	638
5.16.3. Araklı Köy Spor Kulübü.....	638
5.16.4. Vakfikebir Karadeniz Spor Kulübü	639
5.16.5. Vakfikebir Demir Spor Kulübü	639
5.16.6. Of Gençlik Kulübü	639
5.16.7. Maçka Spor Kulübü	639
5.16.8. Sürmene Gençlik Yurdu	640
5.16.9. Sürmene Spor Kulübü.....	640
5.16.10. Sürmene Gençlik Spor Kulübü.....	640
5.16.11. Şarlı (Beşikdüzü) Spor Kulübü.....	641
SONUÇ	642
YARARLANILAN KAYNAKLAR	650
EKLER	683
ÖZGEÇMİŞ	695

ÖZET

Bu tezin amacı, Trabzon'da kurulan dernekleri; kökenleri, oluşum süreçleri, faaliyetleri, aktörleri gibi unsurlarıyla ortaya koymaktır. Bu şekilde, elde edilecek verilerin, yapılan çıkarımların bundan sonraki çalışmalara kaynak teşkil etmesi, mukayese imkânı sağlaması ve tamamlayıcı olması hedeflenmektedir. Bu çalışma özünde Trabzon'un 1919-1950 yılları arasındaki dernekleşme faaliyetlerini konu edinmekle birlikte, Cumhuriyet tarihinin, kuruluş sürecinin, Osmanlı-Türk modernleşmesinin ve Türkiye'de sivil toplum gelişiminin taşradan bir kesitini ortaya koymaktadır.

Beş bölümden oluşan bu çalışmanın giriş kısmında öncelikle faydalanılan kaynakların tanıtımı yapılmıştır. Birinci bölümde tarihsel süreçte sivil toplumun oluşumu, kavramsal ve hukukî çerçevesi dernekler bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlı'dan Cumhuriyet'e dernekleşmenin aşamaları irdelenmiştir. İkinci bölümde sosyal yardım, dayanışma, sağlık, geliştirme ve güzelleştirme dernekleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde eğitim, kültür, sosyal ve siyasî amaçlı dernekler yer almaktadır. Dördüncü bölümde meslekî dernekler, esnaf dernekleri, ticaret, ekonomi ve tarım amaçlı dernekler üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde spor derneklerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Trabzon, Cemiyet (Dernek), 1919-1950

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to put forward associations in Trabzon, together with their roots, formation processes, activities, actors. In this way, it is targeted for data to be obtained, inferences to be made to constitute a base for studies ahead, to provide comparison opportunity and to be complementary. Not only does this study fundamentally mention association activities in Trabzon between 1919 and 1950 but also puts forward a section of foundation course of Republican history, Ottoman-Turkish Modernization and development of civil society in Turkey from the country.

In the introduction section of the study, which is comprised of 5 sections, firstly descriptions of references were made. In the first section, formation of civil society during the historical course, its conceptual and legal framework has been handled within the context of associations. In addition, stages of association from Ottoman to the Republic were examined. In the second section, information about social aid, solidarity, health, development and beautification associations was given. In the third section are associations with education, culture, social and political purposes. In the fourth section, occupational associations, craftsman associations, associations with trade, economy and agricultural purposes were focused. In the fifth section sports associations were mentioned.

Key Words: Turkish Republic Period, Trabzon, Association, 1919-1950

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1908-1918 Yılları Arasında İstanbul'da Kurulan Dernek Sayısı	57
2	1926-1930 Yılları Arasında İstanbul'da Kurulan Dernek Sayısı	63
3	Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1929-1932 Yılları Arasında Görev Yapan İdare Heyeti Üyeleri	76
4	Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Mart 1921-Aralık 1922 Tarihleri Arasında Gelir-Gider Cetveli	85
5	1941 Yılında Yardımsevenler Cemiyetine Yapılan Bağışlar	173
6	Akçaabat Kültürsevenler Cemiyetinin 1944-1947 Yılları Arasında Gelir Gider Bilançosu	300
7	31 Aralık 1935 Tarihi İtibariyle Halkevine Kayıtlı Üyelerin Mesleklerine Göre Sayısı	318
8	1935 Yılı Sonunda Görevde Olan Halkevi Komite Üyeleri	318
9	1940 Yılında Trabzon Halkevi Şubelerinde Kayıtlı Üye Sayısı	322
10	1935 Yılında Halkevi Kütüphanesinde Kitap Okuyanların Sayısı, Meslekleri ve Kitap Türleri	324
11	1933-1935 Yılları Arasında Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	325
12	Trabzon Halkevi Kütüphanesinde Çeşitli Yıllarda Mevcut Kitap Sayısı	329
13	1933-1935 Yılları Arasında Dil-Edebiyat Şubesi Faaliyetlerinde Görev Alanların Meslek Grupları	331
14	1933-1935 Yılları Arasında Güzel Sanatlar Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	334
15	1933-1935 Yılları Arasında Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	338
16	1933-1935 Yılları Arasında Sosyal Yardım Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	355
17	1933-1935 Yılları Arasında Müze Sergi Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	361
18	1933-1935 Yılları Arasında Temsil Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	367

19	Akçaabat Halkevinin 15 Şubat 1941 Tarihinde Belirlenen Şube Komite Üyeleri.....	405
20	23 Mart 1941 Tarihinde Seçilen Beşikdüzü Halkevi Komite Üyeleri.....	412
21	Trabzon Muallimin Cemiyeti 1921-1922 Yılları Gelir Gider Durumu	428
22	Trabzon Muallimler Birliği Kaza Şubeleri 1926 yılı İdare Heyeti Üyeleri.....	443
23	Ayakkabıcılar Cemiyetinin 1940 Yılı Konferans Programı.....	479
24	Trabzon Berberler Cemiyetinin 1939 Yılı Müteşebbis Heyeti	484
25	Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Cemiyeti Kurucuları	488
26	Lokantacılar Cemiyeti Kurucuları.....	495
27	İzmir Dikili Depremi Felaketzedeleri İçin Bağışta Bulunan Lokantacılar Cemiyeti Üyeleri ve Bağış Miktarları.....	495
28	Sanatkârlar Cemiyetinin İlk İdare Heyeti Üyeleri	497
29	TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi İdare Heyeti Üyeleri.....	578
30	1941-1950 yılları arasında Trabzon Spor Bölge Müdürlüğü Görevinde Bulunanlar	587
31	Trabzon Spor Bölge Müdürlüğü Döneminde Spor Ajanlığı Görevinde Bulunanlar	587

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.r.	: Adı geçen rapor
a.g.t.	: Adı geçen tez
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇEK	: Çocuk Esirgeme Kurumu
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DH. EUM. AYŞ.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
Ef.	: Efendi
Haz.	: Hazırlayan
IRCICA	: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İBDDDB	: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı
KA	: Kızılay Arşivi
MMZC	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMZ	: Trabzon Belediye Meclisi Zabıtları
T.C. BTGM	: Türkiye Cumhuriyeti Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü
TDOMMC	: Trabzon Donanma-yi Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti
TİCİ	: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
THK	: Türk Hava Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y. PRK. AZJ.	: Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Toplumsal bir örgütlenme biçimi olan dernekleşmenin ortaya çıkışını sağlayan pek çok etken vardır. Dernekleşme, genellikle ekonomik açıdan gelişmiş, şehirleşme oranı yüksek, eğitimle birlikte kültürel gelişimin yaşandığı bölgelerde daha hızlı gerçekleşen sosyal değişimin ürünüdür. Trabzon bu bağlamda ele alındığında söz konusu özelliklerin birçoğunu barındıran bir yapıya sahiptir.

Özellikle XIX. yüzyılın ilk yarısında Trabzon Limanı üzerinden yapılan uluslararası transit ticaret, Trabzon merkezi olmak üzere hinterlandında da sosyal, ekonomik, kültürel değişim ve gelişmeler getirmiştir. Süveyş Kanalı'nın açılmasına kadar altın bir dönem yaşayan Trabzon'da ticaretin getirdiği hareketlilik şehrin nüfusuna da yansımıştır. Dönemin önemli bir gelişmesi de Doğu-Batı ticaretinde pay sahibi bulunan ülkelerin şehirde konsolosluklar açmasıdır. Söz konusu gelişmeler ve liman şehri olmanın doğasının getirdiği açıklık, şehri özellikle Batı yönlü değişim ve etkilere daha açık hale getirmiştir. Bu hususiyet Trabzon'u Osmanlı Devleti'nin iç bölgelerinden ayıran bir yapı ortaya koymuştur. Nitekim Trabzon yüzyılın son çeyreğinden itibaren kültürel yaşam, basın yayın hayatı, spor, mimarî, musiki gibi pek çok alanda bir değişime sahne olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinde Doğu Karadeniz Bölgesinin merkezi olma özelliği arz eden Trabzon, buna ek olarak ülkenin geçirdiği bir dizi reform çalışmaları ile XIX. yüzyılda idarî, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı hızla değişen yerlerden biri olmuştur. Tanzimat Dönemi'nden itibaren açılan batı tarzı okullar eğitim ve kültür açısından farklı bir toplumsal yapıyı da ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte rüştiye, sultanî, muallim okulları açılarak çok sayıda öğrenci yetiştirilmiştir.¹ Kültürel hayatı da oldukça canlı bir seyir izleyen Trabzon'da 1869 yılında çıkarılmaya başlanan vilayet gazetesini birçok basın-yayın faaliyeti izlemiştir. Matbaanın şehirlerde yaygınlaşması ile vilayetlerde önce resmi içerikli vilayet gazetelerinin ardından çeşitli özel yayınların başlaması halkın basın yoluyla eğitilmesini sağlamış, önemli ölçüde kamuoyu oluşturmuştur.²

¹ Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Ankara: TTK Yay., 1997, s. 286.

² Bülent Varlık, "Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, s. 99-102; Trabzon'da ilk matbaa 1865 yılında kurulmuş ve ardından Vilayet Salnamesi

Trabzon'un sosyo-kültürel yapısı yönünden ele alınması gereken konulardan biri de taşranın hanedan aileleridir. Osmanlı taşra idaresinin aksaklıklara uğraması ülkenin birçok eyaletinde olduğu gibi Trabzon'da da güçlü eşraf ve ayan ailelerinin ortaya çıkışını ve güçlenmesini doğurmuştur. Bu aileler özellikle XVIII. yüzyıldan sonra Trabzon'un ekonomik, sosyal, idarî ve kültürel yapısında etkili olmuşlardır. Birçoğu önemli topraklara da sahip olan bu aileler, tarım sektöründe veya esnaf ve tüccar olarak şehirlerde etkin güçlerdir. Bu temel yapı gerek isimleri gerekse amaçları bağlamında değişiklikler geçirmekle birlikte Cumhuriyet toplumunun temelini teşkil etmektedir.³ Birçok kurumun başında ya da yönetiminde bulunan bu taşra elitleri Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet Dönemi'nde nüfuz sahibi ve etkili unsurlar olarak yer almışlardır.⁴

Trabzon'da II. Meşrutiyet Dönemi'nden başlayarak 1950 yılına kadar değişik amaçlarla pek çok dernek kurulmuştur. Bu dernekler faaliyetleri ile baskı unsuru olma, kültürel gelişimi ve kitlenin eğitimini sağlama, sosyal dayanışmayı pekiştirme gibi birçok açıdan toplumsal bütünleşme aracı olmuşlardır.

Milli Mücadele yıllarından itibaren hızlı bir şekilde artan dernekleşme faaliyetleri Cumhuriyet'in ilanından 1930'ların başına kadar oldukça hareketli bir seyir izlemiştir. Bununla birlikte hükümetin tutumu, kanunî düzenlemeler, ekonomik, sosyal, siyasî ve kültürel ortam dernek faaliyetlerini etkilemiştir. Her ne kadar Cemiyetler Kanununa göre kurulmasa da 1932 yılında açılan Trabzon Halkevi örgütlenme faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı mekândır. II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ortaya çıkan ekonomik ve siyasî konjonktür de dernek faaliyetlerine yansımıştır. Zira yeni hukuki düzenlemeler ve iç-dış gelişmeler dernekleşme açısından olumlu bir sonuç doğurmuş, ülkenin genel görüntüsünün de bir yansıması olarak Trabzon'da dernekleşme faaliyetleri artmıştır. Bu

yayınlanmaya başlamıştır. Trabzon'da yayınlanan ilk gazete olan Trabzon Vilayet Gazetesi ise 1869 yılından itibaren yayın hayatına katılmıştır. Ali Birinci, "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı (1865-1928)", **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990; Hüseyin Albayrak, **Trabzon Basın Tarihi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994, s. 26.

³ Abdullah Saydam, "Trabzon'un İdarî Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851)", **OTAM**, 18, 2006, s. 315-316.

⁴ Trabzon bağlamında konuyu ele alan bazı çalışmalar için bkz. Hamdi Özdiş, **Taşra'da İktidar Mücadelesi: II. Abdülhamit Döneminde Trabzon Vilayeti'nde Eşraf, Siyaset ve Devlet (1876-1909)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, s. 232-234; Ahmet Köksal, **Giritli Sırrı Paşa (1844-1895)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013; Ayhan Yüksel, "Trabzon Valisi Sırrı Paşa'nın 1880 Tarihli Bir Raporuna Göre Doğu Karadeniz'in Önde Gelen Aileleri", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Güz 2004, 16, s. 179-199.

çalışmada Cemiyetler Kanununa göre kurulan siyasi partilere ise ayrı ve kapsamlı bir çalışma gerektirdiği için yer verilmemiştir.

Kaynaklara Bakış

Çalışmada arşiv belgeleri, salnameler, raporlar, yerel ve ulusal gazete ve dergiler, doktora ve yüksek lisans tezleri, çeşitli kitap ve makalelerden faydalanılmıştır. Bununla birlikte çalışmanın kaynak açısından ağırlıklı malzemesini yerel gazeteler oluşturmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla derneklerin kuruluş ve faaliyetleri ile ilgili yazışmalara ait belgeler Trabzon Valiliği tarafından muhafaza edilirken sonradan Emniyet Genel Müdürlüğü Dernekler Dairesi Başkanlığına gönderilmiştir. Söz konusu kurumun arşivinden faydalanmak için birkaç kez resmî ve bizzat başvuru yapmamıza rağmen çeşitli gerekçelerle bu imkân tanınmamıştır. Bunun yanı sıra Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde de derneklere ait belge sayısı oldukça sınırlıdır. Cumhuriyet Arşivi kataloglarında yer alan ve cemiyetlerin listesini içeren 1944 tarihli belge dışında doğrudan bir bilgi yer almamakla birlikte bu arşivde yer alan CHP Evrakı belirli tarihlerde dernek faaliyetleri açısından muhtelif veriler sunmaktadır. Bu belgeler içerisinde yer alan müfettişlik raporlarında sosyal yardım, kültürel ve sportif faaliyetlere ve çeşitli kuruluşlara ait kısa bilgilere yer verilmiştir. Arşiv malzemesi olarak, çalışmada önemli bir yer tutan ve en etkili sosyal yardım kurumlarından biri olup günümüzde de faaliyetlerine devam eden Kızılay Arşivinden de faydalanılmıştır.

Birinci bölümünde kullanılan kaynaklar sivil toplum kavramı, sivil toplumun dünyada ve Türkiye’de oluşum süreci gibi konuları ele almaktadır. Çalışmada dernek faaliyetlerine ait verilerle ilgili yerel basın kaynakları ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bunlardan 1919-1925 yılları arasında yayın hayatında olan *İstikbal* gazetesi Milli Mücadele Dönemi’nde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında Trabzon’da kurulan derneklerle ilgili haberlere sıkça yer vermiştir. Ayrıca *Halk* ve *Yeniyol* gazeteleri, *Zafer* mecmuası da bu dönemde derneklere dair bilgilere ulaşabildiğimiz yerel basın organlarıdır. Bununla birlikte Trabzon tarihi açısından 1926-1930 yılları arasında yerel basın ile ilgili kaynaklar ise oldukça sınırlıdır. Bu dönemde *Muallimler Birliği Mecmuası* ve *Necmiati* mecmuası dışında sınırlı ölçüde gazete nüshasının var olduğu ve bunlara ulaşılamadığı belirtilmelidir. Bu sınırlılık çeşitli rapor, salname, ulusal gazeteler ve muhtelif kitap ve makalelerle giderilmeye çalışılmıştır.

1930-1950 yılları arasındaki yerel gazeteler çalışmanın önemli malzemeleridir. Bunlardan biri olan ancak oldukça kısa haberlere yer veren *Reklam* gazetesinin 1931-1933 yılları arasındaki birçok sayısı ile 1932-1950 yılları arasındaki *Yeniyol* gazetesi, 1932-1933 yıllarında yayınlanan ve Gençler Grubu tarafından çıkarılan *Akın* mecmuası, ayrıca bu süreçte kesintili bir şekilde de olsa yayın hayatını sürdüren Halkevinin *İnan* dergisi, 1934-1950 yılları arasında yayınlanan *Halk* gazetesi çalışmanın yerel basın malzemesi olarak ağırlığını teşkil etmektedir. Bu kaynaklardan *Yeniyol* ve *Halk* gazetelerinin 1934-1950 yılları arasındaki sayıları süreklilik arz etmekte olup dernek faaliyetlerine oldukça sık yer verilmiştir. 1944-1950 yılları arasında Trabzon ve ilçelerinde yayın hayatına başlayan *Akçaabat*, *Yeni Pulathane*, *Trabzon*, *Çaykara* gibi gazetelerde de derneklere ait bilgiler mevcuttur. Tamamlayıcı olması bakımından *Hâkimiyet-i Milliye*, *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Vakit* gibi çeşitli ulusal gazetelerden de mümkün olduğunca yararlanılmıştır.

Çeşitli ulusal derneklerin yayın organı olan *Tayyare* mecmuası, *Osmanlı (Türkiye) Hilal-i Ahmer Mecmuası*, *Türkiye Hilal-i Ahmer gazetesi*, *Hilal-i Ahdar* mecmuası gibi gazete ve dergilerde yer alan Trabzon şubeleri ile ilgili veriler çalışmada önemli ölçüde destek sağlamıştır.

Salnameler ve tespit edildiği kadarıyla bazı cemiyetlerin genel merkez kongre raporları ve zabıtları da kullanılan malzemeler arasındadır. Devlet salnamelerinde özellikle 1926-1928 yılları arasında faaliyette olan cemiyetlerle ilgili kısa bilgiler bulunmakla birlikte, bu bilgiler faal olan cemiyetler hakkında fikir vermektedir. Çalışmada cemiyetlerin veya devletin çeşitli resmî belgeleri de kullanılmıştır. Cemiyet nizamnameleri derneklerin kuruluşu, amaçları, kurucuları ve faaliyet alanları ile ilgili dikkate değer bilgiler içermektedir. Ayrıca *Resmî Gazetenin* çeşitli sayıları hukukî süreçler açısından bilgi sunmaktadır. Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri, TBMM Zabıt Cerideleri ve Trabzon Belediye Meclisi Zabıtları da önemli birer kaynak olma durumu arz etmektedir.

Çalışmada kullanılan çeşitli araştırma ve inceleme eserleri de yön verici olmuştur. Trabzon'da sosyal ve kültürel hayat ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında Trabzon'a dair önemli akademik yayınları bulunan Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek'in *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam* adlı kitabı yol gösterici olan eserlerdendir. Eserde Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Trabzon'da faaliyette bulunan cemiyetlerle ilgili bilgiler kısaca aktarılmıştır. Ayrıca Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Atilla Alp Bölükbaşı tarafından yazılan *Trabzon'da Spor* adlı eser, spor cemiyetleri ile ilgili bilgilerin derlendiği

temel kaynaklardandır. Yine Hikmet Öksüz ve Veysel Usta tarafından yazılan *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, ayrıca Mesut apa'nın *Milli M¼cadele D¼neminde Trabzon M¼dafaa-i Hukuk Cemiyeti* adlı çalışması cemiyetlerin kuruluş ve faaliyetlerine yer veren ve bu anlamda, Milli M¼cadele D¼nemi'nde Trabzon'un siyasî hayatına ışık tutan önemli eserlerdir. Çalışmanın içerisinde yer alan Trabzon Türk Ocağı ve Trabzon Halkevi ile ilgili iki yüksek lisans tezinden de söz etmek gerekir. Bunlardan ilki Zehra Arslan'a ait *Trabzon Türk Ocağı*, diğeri de İbrahim Azcan tarafından hazırlanan *Trabzon Halkevi* isimli çalışmalardır. Bunlar dışında Trabzon'da dernekler ile ilgili çeşitli kitap ve makalelerde çok kısa bilgilere yer verilmiştir.

B¼l¼mler

Bu alışma 5 b¼l¼mden oluşmaktadır. Birinci b¼l¼mde sivil toplum kavramının tarihsel k¼kenleri, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sivil toplum unsurları, Tanzimat D¼nemi'nden itibaren İmparatorluğun çeşitli yerlerinde değişimin r¼n¼ olarak ortaya çıkan dernekleşme faaliyetleri özetlenmiştir. Ayrıca dernekleşme ile ilgili hukukî d¼zenlemeler de aktarılmıştır.

İkinci b¼l¼mde Sosyal Yardım, Dayanışma, Sağlık, Geliştirme ve G¼zelleřtirme Dernekleri yer almaktadır. Türk İşlam toplumunda özellikle vakıflar aracılığı ile s¼rd¼r¼len sosyal yardım ve dayanışma faaliyetleri II. Meşrutiyet yıllarından itibaren modern yardımlaşma kurumları olan dernekler çatısı altında gerçekleştirilmiştir. Özellikle uzun s¼ren savaş yılları ve muhaceretin yarattığı travmaların atlatılmasında bu kurumlara şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda Trabzon, sosyal yardım faaliyetlerinin özellikle Milli M¼cadele D¼nemi'nde yoğun olarak s¼rd¼r¼ld¼đ¼ yerlerden biri olmuştur. Bu erevede Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal gibi ülke çapında faaliyet g¼steren derneklerin Trabzon şubeleri hiç vakit kaybedilmeden açılmıştır. Yine II. D¼nya Savaşı yıllarının getirdiği olumsuzluklar da çeşitli yardım dernekleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türk havacılığına destek amaçlı kurulan Tayyare Cemiyeti şubesi de hava savunmasına katkı sağlayan önemli çalışmalar yapmıştır. Sağlık amaçlı cemiyetlerin kurulması da yine insan hayatına verilen önem çerçevesinde gerekli tedbirlerin alınması için y¼r¼t¼len faaliyetlerin neticesidir. Bu derneklerden başka Trabzon'da şehrin imar açısından d¼zenlenmesine y¼nelik çabalar sarf eden dernek yapılanmaları da mevcuttur. 1950'lere yaklaşıldığında ise d¼nemin siyasî ortamının da etkisi ile çok sayıda cami yaptırma derneği kurulduğu g¼r¼lmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde eğitim, kültür, sosyal ve siyasî amaçlı dernekler ile Halkevine yer verilmiştir. Bu bölümde ağırlıklı olarak Türk Ocağı, Gençler Birliği gibi cemiyetlerin Trabzon'a sunduğu katkılardan söz edilmiş, ayrıca ilçelerde kurulan kültür derneklerinin faaliyetleri irdelenmiştir. Trabzon insanı için biraraya gelme ve sorunlarını birlik halinde çözmenin, doğup büyüdüğü şehir ile sınırlı olmadığını belirtmek üzere İstanbul'da kurulan Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti ve Ankara'da kurulan Yüksek Tahsil Gençlerine Yardım Derneğine ve faaliyetlerine de değinilmiştir. Siyasî cemiyetler başlığı altında ise Milli Mücadele Dönemi'nin en önemli cemiyetlerinden biri olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetine; İstanbul'da kurulan fakat Trabzon'da da faaliyetler yürüten Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ile Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerine ait bilgiler yer almaktadır. Bu bölümün sonunda Trabzon ve ilçelerinde faaliyet gösteren Halkevlerine yer verilmiştir. Her ne kadar talimatname ile kurulmuşsa da Halkevleri 1932 yılından kapandıkları 1951 yılına kadar Türkiye'nin en önemli sivil toplum kuruluşları olarak yerini almıştır. Özellikle Türk Ocaklarının kapanmasından sonra onların işlevini daha da artan bir şekilde üstlenen Halkevleri herkesin üye olabildiği bir yapıydı. Halkevleri Türkiye'de modernleşme ve ulus devlet inşası süreçlerinde bilinçli kurumsal bir aktör olarak önemli bir rol oynamıştır.

Dördüncü bölümde meslekî örgütlenmelere ve ekonomik, ticari derneklere yer verilmiştir. Trabzon'da II. Meşrutiyet dönemi ve Milli Mücadele yıllarında başlayan öğretmen, eczacı, avukat, asker gibi çeşitli mesleki cemiyetleri Cumhuriyet'ten sonra esnaf örgütlenmeleri de izlemiştir. Bu bölümde ayrıca Ticaret Kulübü ve faaliyetlerine, tütün ve fındık üreticilerinin teşkilatlanmalarına da değinilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümü spor dernekleri ile ilgilidir. I. Dünya Savaşı'ndan önce başlayan ilgi Milli Mücadele yıllarında yeniden alevlenmiş ve Trabzon şehri spor açısından oldukça canlı bir tablo sunmuştur. Öğretmenlerin öncülüğünde başlayan spor örgütlenmelerinin sayıları yıllar geçtikçe artmıştır. Bu kısımda hemen her ilçede faaliyet gösteren spor derneklerinin de etkinliklerine değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E DERNEKLEŞME FAALİYETLERİ

1.1. Kavramsal ve Hukuki Çerçeve

1.1.1. Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum bir toplumun “sivil” niteliğini vurgulayan sosyolojik bir kavramdır. *Sivil* kelimesi *uygar, medeni, şehirli* anlamına gelmekle birlikte askerî sınıftan olmayan anlamında da kullanılmıştır.⁵ “Sivil toplum” devletten özerk, bağımsız karar verme sürecine sahip, gönüllülük esasına dayalı bireyler topluluğudur.⁶ Aynı zamanda “*devletten önce gelen, onun içinde yaşayan, ama onunla özdeş olmayan, hatta ona karşı koyabilen bir tür ilişkiler yumağı*” olarak da tanımlanmaktadır.⁷

Sivil toplum kavramının bugünkü anlamıyla ortaya çıkışı Batı’da sanayi toplumu sonrasında oluşan toplumsal ve siyasî arayışların sonucudur. Rönesans ile başlayan değişim süreci yeni bir siyasî yapı, ulus devlet, ulusal nitelikte din ve katılımcı, özgürlükçü siyasî yaşam gibi kavramları da ortaya çıkarmıştır. Aristo’nun siyasî toplum için kullandığı kavram Hobbes, Locke, Rousseau gibi sözleşmecî düşünürler tarafından ise siyasal toplumu ortaya çıkaran ve bu anlamda özel alandan ayrı kural, işleyiş ve sorumlulukları

⁵ Şerif Mardin’e göre “*sivil toplum*” kavramı “*Batıdan alınan ve en çok yanlış yaratan*” kavramlardandır. Kavramın çoğu kez zannedildiği gibi “askeri toplum”un karşıtı olmadığı, terimin vurgusunun şehir adabı olduğu, dolayısıyla olsa olsa “gayri medeni” kelimesine karşılık olabileceğini” belirten Mardin “sivil” kelimesinin kökünün şehir hayatının meydana getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade ettiğini, dolayısıyla XII. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da şehirlerin önem kazanması ile kullanılan kavramın yepyeni dinamikler oluşturduğunu vurgulamaktadır. Şerif Mardin, “Sivil Toplum”, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, (Der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder), İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 9; Sivil kelimesi Türkiye’de eskiden beri *askeri olmayan* anlamında kullanılmaktadır. Kelime Batıda devlet ya da kamu karşısında, özel kişileri ve toplumu da niteler. Tunçay, “Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar”, s. XIII; Osmanlı Devleti’nde *sivil* kavramı devlet dışı alan olarak değil, askeri olanın veya askeri alanın dışı/karşıtı olarak kullanılmıştır. Mehmet Ö. Alkan, “Osmanlı’da Cemiyetler Çağı”, **Tarih ve Toplum-Osmanlıda Cemiyetler-I**, C.40, (2003), s. 5, Mehmet Ö. Alkan, “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları Toplumsal Örgütlenmenin Gelişimi (Devlet-Toplum İlişki Açısından Bir Tarihçe Denemesi)”, **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, Ed. A. N. Yücekök ve diğerleri, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., 1998, s. 84.

⁶ Erhan Atiker, “Sivil Toplum Perspektifleri”, **Sosyoloji Dergisi**, 3(6), 2003, s. 15-16; Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Ed. Ali Yaşar Sarıbay ve Ersin Kalaycıoğlu, İstanbul: Alfa Aktüel Yay., 2007, s. 544.

⁷ Tunçay, “Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar”, s. XIV.

olan kamusal alan olarak nitelendirilmiştir.⁸ Hobbes'a göre sözleşme ile gerçekleşen sivil toplum, aslında doğal hakların karşıtı olan sivil halin bir ifadesidir. Hobbes bütün sivil toplum unsurlarını devletin çatısı altına toplayıp onunla bütünleştirmektedir.⁹

John Locke ise sivil toplumun bireylerin yaptığı bir sözleşme ile gerçekleştiğini ardından ise yönetimi oluşturduklarını, oluşacak yönetim biçimine ise yine bireylerin karar vereceğini savunur. Locke'a göre sivil toplumun karşıtı politik toplum değildir. Hatta politik toplum sivil toplumla aynı anlamdadır. Sivil toplumla ortaya çıkan otorite bireyleri tatmin etmezse meşruiyetini kaybeder. *Bireyin Rızası* kavramına vurgu yapan Locke sivil toplumu bireylerin rasyonel tercihlerinin bir uzantısı olarak görür.¹⁰

XVIII. yüzyılda sivil toplum kavramına farklı bir anlam yüklenerek siyasal birlik (devlet) ile eş anlamlı kullanımına karşı çıkmıştır. Bu konuda öncülük edenler Hegel ve Marx'tır.¹¹ Sivil toplumun temsili kuramcısı olarak da ifade edilen Hegel, sivil toplumu devletten ayrı bir alan olarak tanımlayan ilk kişidir.¹² Sivil toplumu ifade etmek için *Bürgerliche Gessellschaft (Burjuva Toplumu)* kavramını kullanan Hegel, sivil toplumu modern dünyanın bir başarısı olarak kabul eder.¹³ Ulus-devlet anlayışına dayalı bir modernleşme düşüncesine sahip olan Hegel'in devlet anlayışına göre toplumun farklılaşmadan yekpare olarak devletin varlığıyla bütünleşmesi gerektiği için sivil toplum tarihin geçici bir aşamasıdır.¹⁴ Aile ile devlet arasındaki bu aşamada bireyler, her türlü

⁸ Ömer Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 40 (3-4), 1994, s. 81.

⁹ Ömer Çaha, *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*, İstanbul: Plato Yay., 2007, s. 21-22.

¹⁰ Çaha, *Aşkın (Transandantal) Devletten...*, s. 37-39.

¹¹ Gülgün Erdoğan Tosun, *İzmir'de Sivil Toplum*, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları, 2006, s. 7-15.

¹² Jean L. Cohen ve Andrew Arato, *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*, Çev. Ed. A. Argun Akdoğan, Ankara: Efil Yayınevi, 2013, s. 84; Hegel, sivil toplumu "*kişilerin yaşamasını sağlayacak bütün faaliyetleri içeren yapı ve organize, iktisadi sistemi, hukuk sistemi ve bunların düzenli bir şekilde çalışmasını sağlayacak otoriteye sahip bir cemaat*", "*salt ihtiyaç üzerine kurulmuş bir toplumsal birim*" olarak tanımlar. Şerif Mardin, "Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler-1*, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 19.

¹³ Ayhan Biber, "Türkiye'de Sivil Alanın Darlığının Tarihsel Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (3), 2009, s. 31.

¹⁴ Ömer Çaha, "Devlet Karşısında Hüküm Şahsiyete Sahip Olmak Sivil Toplumun Gelişebileceğine İşaret Eder", *Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008, s. 46; Hegel bireyleri ve sivil toplumu devlet içinde eriten, kaynaştıran ve bütünleştiren idealist bir devleti savunmuş bireyin ahlaki olgunluğa sivil toplum aracılığı ile ve ancak devlet içinde ulaşacağını belirtmiştir. Hegel'in ahlak kavramında aile, devlet ve sivil toplumun oluşturduğu üç alan vardır. Aile yaşamında yer alan karşılıklı sevgi, saygı, fedakârlık, itaat, birliklilik ortak duygu ve düşüncelerine karşılık sivil toplumda çatışma, rekabet, hırs gibi bireyin çıkarlarına yönelik kurallar bulunur. Hegel'e göre sivil toplum sözleşme ile gelişmez, gelenek ve görenekler uyarınca bireylerin özgür birlikteliğinden ibarettir. Ömer Çaha, *Sivil Kadın- Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*, İstanbul: Savaş Yayınları, 2010, s. 37-39.

toplumsal sınıflar ve kurumlar sivil toplumu oluşturur.¹⁵ Gramsci ise sivil toplumu toplumsal bir grubun toplumun bütünü üzerindeki kültürel ve siyasî hegemonyası olarak tanımlarken, sivil toplumun söz konusu hegemonyanın işleyişini sağlayan özel ilişkiler bütünü olduğunu ileri sürer. Ona göre sivil toplum devlet ile ekonomik alan arasında bulunan özel çıkarların alanıdır.¹⁶ Bütün bunlardan özetle Hegel devleti, Marx ve Gramsci sivil toplumu vurgulamıştır.¹⁷

Modern sivil toplum kavramı ise bireylerin özgür iradeleri ile oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade etmektedir. Ulus-devlet anlayışının bir sonucu olarak yurttaşlık düşüncesinin gelişimi, modern sivil toplumun zorunlu bir şartı olarak ele alınmaktadır. Yurttaş, sivil bir unsur olarak bireysel düşünce, inanç, mülkiyete sahip olma, sözleşme yapma, adalet haklarına sahiptir ve bunun yanında diğerlerinin haklarına karşı saygılı ve sorumludur. Yurttaş aynı zamanda siyasal bir unsur olarak siyasî otorite ile iktidarın kullanımına, sosyal bir unsur olarak da ekonomik kalkınma ve güvenlik hakkıyla yerleşik standartlara uygun bir şekilde yaşamını sürdürme hakkına da sahiptir.¹⁸ Günümüzde devlet dışı bir alan olduğu kesin kabul gören kavram ona zıt veya kopuk olmadığı gibi yasa ve gelenekler yoluyla birbirine bağlıdır.¹⁹

Modern sivil toplumun üç önemli boyutu bulunmaktadır: Yasallık, çoğulculuk ve kamusalılık. Yasallık boyutu özel hukuk, sivil-siyasal-toplumsal eşitlik ve haklara dayanmayı, çoğulculuk boyutu özerk, kendi kendini oluşturan gönüllü birlikleri, kamusalılık ise iletişim alanları, kamu katılımı, siyasal iradenin ve toplumsal normların doğuşunu, çatışmasını ve bunlara ilişkin düşüncelerin ifade edilmesini içerir.²⁰

Kısaca bireysel ve temel hakların korunduğu, gönüllük esasında örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun kamusal alanda devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği, farklılık içinde bütünleşmeye imkân tanıyan, vatandaşlık bilincine dayalı bir gelişmişlik düzeyi olarak ifade edilen kavramın “toplumsal farklılaşma”, “toplumsal örgütlenme”,

¹⁵ İsmail Doğan, “Sivil Toplumun Kültürel Temelleri”, **Polis Bilimleri Dergisi**, 1(4), (1999), s. 136.

¹⁶ Tosun, a.g.e., s. 25; Cohen ve Arato, a.g.e., s. 131-146.

¹⁷ Tosun, a.g.e., s. 22; Çaha, **Aşkın (Transandantal) Devletten...**, s. 31-33; Atiker, a.g.m., s. 18; Mine Gözübüyük Tamer, “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 27(1), 2010, s. 98.

¹⁸ Tosun, a.g.e., s. 29.

¹⁹ Özkan Yıldız, “Sivil Toplum Örgütleri, “Özerklik”: Kavramsal Bir Açılım”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (1), 2007, s. 55.

²⁰ Tosun, a.g.e., s. 41.

“gönüllü birliktelik, “toplumsal düzeyde otonomlaşıma” ve “baskı mekanizması” gibi *toplumsal yapı* unsurlarını barındırması gerektiği ifade edilmektedir.²¹

1.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Batıda modern sanayi toplumuna geçiş ile ortaya çıkan²² sivil toplum kuruluşları kar amacı gütmeyen, toplum yararına çalışan, kamuoyu oluşturan, demokratik gelişmeye katkı sağlayan, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü bireylerin oluşturduğu örgütlenmelerdir.²³ Sivil toplum kuruluşları faaliyet gösterdikleri toplumun demokrasisini geliştiren bir misyona sahiptir. Elbette bu misyonun gerçekleşmesi buldukları toplumun demokratik özellikler göstermesi ile mümkün olabilmektedir.²⁴

Sivil toplum kuruluşları gönüllülük esasına göre topluma katkı sunan, toplumsal hareketliliği hızlandıran, belli bir konuda uzmanlaşmış örgütlenmelerdir.²⁵ En yaygın kullanımı ile *Hükümet/Devlet Dışı Örgütlenmeler* (NGO)²⁶ olarak adlandırılan bu yapılar *Gönüllü Kuruluşlar, Üçüncü Sektör Kuruluşları*²⁷ ve *demokratik kitle örgütleri* gibi ifadelerle de nitelendirilmiştir.²⁸ Sivil toplum kuruluşları merkezi veya yerel yönetimin denetiminde olmayan, gönüllü olarak kurulmuş dernekler, vakıflar, siyasî partiler, spor kulüpleri, sendikalar ve meslek odaları gibi kuruluşları kapsamaktadır.²⁹

²¹ Ömer Çaha, *Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, s. 73-74.

²² Ahmet N. Yücekök, “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyoloji İlişkileri”, *Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar*, Ed. Ahmet N. Yücekök ve diğerleri, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 3; Alkan, “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları...”, s. 82.

²³ Tosun, a.g.e., s. 43-45.

²⁴ Murat Yıldırım, “Sivil Toplum ve Devlet”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 2003, s. 238.

²⁵ Gazanfer Kaya ve Sezer Ayan, *Türkiye’de Anayasalar ve Sivil Toplum*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2011, s. 30.

²⁶ İngilizce *Non Governmental Organizations* teriminin Türkçe karşılığı hükümet/devlet dışı kuruluşlar anlamına gelmektedir. Türkçe literatürde çoğunlukla *sivil toplum kuruluşu* veya *sivil toplum örgütü* olarak isimlendirilen kavram, yabancı literatürde de son dönemlerde Türkçe kullanımına benzer şekilde *civil society organization* ifadesi ile kullanılmaktadır. Gülgün Erdoğan Tosun Türkiye’de *örgüt* kelimesinin çağrıştırdığı olumsuz anlam nedeniyle *kuruluş* kelimesinin daha yaygın olarak kullanıldığını belirtmektedir. Gülgün Erdoğan Tosun, “Sivillik, Karşılıklık ve Diğerliklik Eğilimlerinin Gözlenebildiği Sivil Toplum Demokratikleşme Sürecinin Tamamlayıcısı Olacaktır”, *Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları*, İstanbul: Kanküs Yayınları, 2008, s. 136; Tosun, a.g.e., s. 49.

²⁷ Burada birinci sektör kamu sektörü, ikinci sektör özel sektörü, üçüncü sektör de her iki sektör dışında yer alan kar ve siyasi çıkar peşinde koşmayan, kamu yararına çalışan kuruluşları ifade etmektedir. Üçüncü sektör ifadesi, kuruluşları daha çok ekonomik bakış açısı yönünden ele almakta, dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının siyasal ve kültürel alandaki etkinliklerini tam olarak kapsamamaktadır. Kaya ve Ayan, a.g.e., s. 23; Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., 1998, s. 24-25.

²⁸ Tosun, a.g.e., s. 49.

²⁹ Sivil toplum örgütlerinin hangi tarz örgütlenmeyi kapsayacağı ile ilgili farklı yaklaşımlar söz konusudur. Mete Tunçay siyasal partilerin iktidarda olmadığı dönemlerde sivil toplum örgütü olarak kabul edilmesi

Dernek, “*Belli bir ideal amacın gerçekleştirilmesi ya da izlenmesi için en az sayısı yasaca belirlenen kişilerin bilgilerini, çabalarını ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirdikleri, örgütlenmiş ve tüzel kişilikle donatılmış bir kişi topluluğu*” olarak tanımlanmaktadır.³⁰

Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk (cemiyet) olarak da tanımlanan dernek kavramı, Batı’da ortaya çıkan ve gelişen bir örgütlenme biçimini ifade eder. Birden çok kişinin kendi istekleriyle belli bir amaç için bir araya gelerek, düşünce ve çıkar çevresinde örgütlenmesi çoğulcu yapının kaçınılmaz bir sonucudur. Dernekler çoğulcu toplumdaki farklı çıkar ve görüşlerin meşru bir biçimde yansımalarına yardım eder. Derneğe üyelikte gönüllülük esası vardır. Bu üyelik miras veya zorunluluk yoluyla elde edilmez. Belirli bir amaç ve gönüllülük esasına dayalı olan dernek kavramı devletten ayrı ve bağımsız bir örgütlenmeyi içerir. Bireylerin ürünü olan dernek, toplumdaki örgütlenme özgürlüğünün simgesi ve göstergesidir. Toksöz’e göre bu tanım insanların oluşturdukları tüm örgütlenmeleri kapsar nitelikte olup ticaret ortaklıklarından siyasî partilere uzanan bir yelpazeye yayılır. Burada kavramın çeşitli yönlerden sınırlandırılması gerektiği fikri ortaya çıkar. “*Amaç*” açısından yapılacak bir sınırlandırma ile kazanç sağlamayı amaçlayan örgütler derneklerin dışında tutulur. “*Üyelik*” açısından sınırlandırılacak olursa üyeliğin yasalarla zorunlu kılındığı örgütlenmeler de dernek kapsamı dışında tutulmalıdır. Fakat Türkiye’de bu tarz örgütlenmeler için ayrı bir yasa çıkarılmadığı için bu örgütler de dernekler hukukundan faydalanmıştır.³¹

Dernekler çeşitli ölçülere göre sınıflandırılmıştır. 1-Kurucularına göre dernek; yalın (basit) dernekler veya dernek birlikleri olmak üzere ikiye ayrılır. Dar anlamda dernek kavramından yalın dernekler anlaşılır. Dernek birlikleri ise birden fazla derneğin birleşmesinden oluşmaktadır. 2-Amaçlarına göre dernekler; amaç sayısı ve amacın niteliği

gerektiğini, bunun yanında üyeliğin zorunlu olduğu baro, tabip ve mimar- mühendis odalarının tam gönüllü niteliğe sahip olmadığını, kimilerinin yarı resmi nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Tunçay, “Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar”, s. XI-XV; İlhan Tekeli’ye göre siyasal partiler, ekonomik mücadele için kurulmuş sendikalar ve bazı kooperatifler ve tarikatlar sivil toplum unsuru değildir. Ömer Çaha ise tarikatları ve dinî cemaatleri bireysel irade ile oluşan sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirmektedir. Kaya ve Ayan, a.g.e., s. 28-29; Levent Köker oda, baro gibi üyeliğin zorunlu olduğu örgütlenmeleri sivil toplum kurumu olarak değerlendirmemektedir. Levent Köker, “Yurttaş Özgürlüğünün Politik Kullanımı Olmadan Sivil Toplumun Varlığından Söz Edemeyiz”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008, s. 166; Tosun, a.g.e., s. 51.

³⁰ Ergun Özsunay, **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fak. Yay., 1982, s. 101.

³¹ Fikret Toksöz, “Dernekler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul: İletişim Yay., 1983, s. 366.

olarak iki ayrı sınıflamaya tabidir. Dernekler Yönetmeliğine göre izlenen amacın niteliği göz önüne alınarak dernekler kültür dernekleri, sosyal amaçlı dernekler, spor kulüpleri, şehir kulüpleri gibi gruplara ayrılmıştır. 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda ise dernekler, ideal amaç izleyen dolayısıyla iktisadi olmayan dernekler, iktisadi amaç izleyen dernekler ve amacına ulaşmak için ticari işletme işleten dernekler olarak sınıflandırılmaktadır.³² 3-Ayrıcalıklarına göre dernekler olağan (adi) ve kamuya yararlı dernekler olarak iki bölüme ayrılmıştır. Olağan dernekler medeni kanun ve Cemiyetler Kanununa göre kurulan ve bu kanunlardaki hükümlere tabi derneklerdir. Kamuya yararlı dernekler ise Fransız hukukunda ortaya çıkıp Türk hukukuna aktarılmış bir dernek tipidir. Gerek 743 sayılı medeni kanunda ve gerekse 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 37. Maddesinde bu tarz derneklere yer verilmiştir. Kamuya yararlı dernekler özel girişimin ürünü olmakla birlikte kamuya yararlı amaç izlediklerinden bu derneklere özel bir malvarlığına sahip olma izni de verilir. Kamuya yararlı niteliği belli bir idarî işlemle ve idare tarafından verilir. Bu anlamda idarenin yardımcısı niteliğine sahip olan bu tarz dernekler kamu kurumu değildir. Kamuya yararlı dernek niteliğini kazandıktan sonra özel hukuk tüzel kişisi olarak varlıklarını devam ettirirler. Kamuya yararlı dernek niteliğine sahip olabilmek için derneğin en az bir yıllık bir faaliyet yapmış olması ve ülke çapında yararlı olduğu ile ilgili kanaat uyandırması gerekir. Bu şartlar yerine getirilmiş ise çeşitli işlemlerin ardından bakanlar kurulu kararı ile bu niteliği kazanabilirler.³³

1.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Dernekleşmenin Hukuki Çerçevesi

1.2.1. 1909 Cemiyetler Kanunu'na Kadar Yapılan Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde çağdaş-modern dernekleşme hareketleri Batı'ya yönelme çabalarının da etkisiyle Tanzimat Dönemi'nde başlamıştır. Osmanlı Devleti ve toplumu için hukuksal açıdan önemli değişimlerin yaşandığı bu dönemde özellikle 1860'lı yıllar dernekleşme açısından oldukça hareketli bir dönemdir. Bu dönemde faaliyet gösteren

³² **Resmi Ceride**, No: 339, 4 Nisan 1926, Ek: Türk Kanun-ı Medenisi, s. 7; Ahmet N. Yücekök, "Türk Hukukunda Tüzel Kişilik", **Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK'lar**, Ed. Ahmet N. Yücekök ve diğerleri, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., 1998, s. 149.

³³ Özsunay, a.g.e., s. 104-114; 743 sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 52: "Hukuk-ı amme müesseseleri, hukuk-ı amme kanununa tabidir. İktisadi gaye takip eden cemiyetler şirketler hakkındaki hükümlere tabidir. Madde 53- "Siyasi, dini, ilmi, bedii, hayri cemiyetler ile eğlence ve idman cemiyetleri ve asıl gayesi iktisadi olmayan diğer cemiyetler; nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap ederler." Madde 54- "Gayesine erişmek için ticari şekilde icrayı sanat eden bir cemiyet, kendisini sicilile kaydettirmekle mükelleftir. Kayıt talebine, nizamname ile idare heyetini teşkil edenlerin bir listesi raptedilir.", **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.4, s. 127; **Resmi Ceride**, No: 339, 4 Nisan 1926, Ek: Türk Kanun-ı Medenisi, s. 7.

dernekler kanunî bir temele dayanmasa bile padişahın izin alarak “örfi” bir uygulama ile kurulmuşlardır. XIX. yüzyılın hemen başında kurulan Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi de padişahın müsamahası ve bilgisi dâhilinde kurulmuştur. İstanbul’da Kırım Savaşı sonrasında kurulan Societe Medicale de Constantinople daha sonra padişahın aldığı irade ile adı Societe Imperiale De Medicine (Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane) olarak değiştirmiştir. Padişahın veya hükümetten izin alınması usulü ilk Müslüman-Türk Derneği olan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye’nin kuruluşu aşamasında da uygulanan bir yöntemdir.³⁴ İrade-i Seniyye bir hukuki yöntem olmakla birlikte bütün örgütlenmelerin bu yöntemi kullanmadığı da bir gerçektir. Osmanlı Devleti’nde dernekleri ilgilendiren hukuki düzenlemelerden biri 1868 yılında Ahmet Cevdet Paşa’nın başkanlığında hazırlanan Mecellenin 423. Maddesi’nde yer alan “...*şahıs-ı vahid hükmünde olan müteahhit şahıslar...*” ifadesidir.³⁵

1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esaside *Tebaa-i Devlet-i Osmaniye’nin Hukuk-ı Umumîyesi* başlığı altında yer alan ikinci kısım vatandaşların kişi hak ve özgürlüklerini kapsayan maddeler içermekteyse de dernek kurma hak ve özgürlüğü ile ilgili özel bir madde yer almamış, yalnızca ticari şirketlere değinilmiştir.³⁶ Osmanlı hukukunda dernek kurma konusunda herhangi bir düzenleme yapılmamış olmasına rağmen Meşrutiyet’in ilanına kadar dernekleşme faaliyetlerine göz yumulmuş, fakat zaman zaman denetimli bir süreç izlenerek çeşitli yasaklamalar da getirilmiştir.³⁷ Bu kapsamda değerlendirilebilecek iki uygulama 1889 yılında “*Hükümet-i seniyyenin ruhsat-ı resmîyesi olmaksızın cemiyet-i edebiye ve hayriye teşkilinin memnu olduğu*” ifadesi ile belirtilen yasaktır. Böylece edebiyat ve hayır cemiyetlerinin kuruluşu hükümetin iznine bağlanmıştır.³⁸ Bir diğer yasak

³⁴ Hüseyin Hatemi, “Bilim Derneklerinin Hukuki Çerçevesi (Dernek Tüzel Kişiliği)”, **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 81-82.

³⁵ Mehmet Okur, “Tanzimat’tan Meşrutiyete Cemiyetler: İlegal Yapıdan Legal Yapıya Geçiş”, **Doğu- Batı Düşünce Dergisi- II. Meşrutiyet**, 46, 2008, s. 123.

³⁶ Kanun-ı Esasi’de dernekler ile ilgili bir hüküm yer almamakla birlikte 13. Madde ile Osmanlı tebaasına şirket kurma hakkı sağlanmıştır. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.1, s. 367, Mehmet Ö. Alkan, “Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi 1839-1945”, **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, Ed. Ahmet N. Yücekök ve diğerleri, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s. 46; İlhan Akın, “Dernek Kurma Özgürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 32 (2-4), 1966, s. 477.

³⁷ Ayrılkçı örgütlerin kurulmaya başladığı 1880’lerden itibaren Abdülhamit yönetiminin baskısı daha da artmış, ülkenin birliği ve bütünlüğünü korumak amacıyla zararsız birkaç cemiyet dışında dernekleşmeye izin verilmemiştir. Alkan, “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları...”, s. 96.

³⁸ Hatemi, “Bilim Derneklerinin Hukuki Çerçevesi...”, s. 83; Ekmeleddin İhsanoğlu, “Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devleti’nde İlmî ve Meslekî Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış”, **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin

ise 1900 yılında genel adı Cemiyet-i İlmiye olup özellikle taşrada örgütlenerek halka dini bilgiler vermeyi amaçlayan cemiyetlerin faaliyetlerinin kontrol altına alınmasıdır. Yapılan soruşturmalar neticesinde şüpheli bulunan bu tarz dini derneklerin faaliyetlerine son verilmiştir.³⁹

Meşrutiyetin ikinci kez ilanının getirdiği ortam içerisinde dernek kurma faaliyetlerinde de önemli bir canlılık yaşanmıştır.⁴⁰ Yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin bir sonucu olarak hiçbir kanuni sınırlama olmadan kendiliğinden birçok cemiyet kurulmuş ve oldukça hareketli bir cemiyetleşme süreci ortaya çıkmıştır. Başta İstanbul olmak üzere birçok yerde sayıları oldukça artan bu cemiyetlerin meşruiyet kazanması ise 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun kabulü ile gerçekleşmiştir. Bu kanundan sadece 5 gün sonra çıkarılan 21 Ağustos 1909 tarihli bir kanun ile de 120. Madde anayasaya eklenmiş, böylelikle dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal güvenceye alınmış, aynı zamanda dernek kurma konusunda sınırlama getirilmiştir. Örgütlenme hak ve özgürlüğünü doğrudan ilgilendiren ve destekleyen kanunlardan biri 9 Haziran 1909 tarihinde resmileşen "İçtimaat-ı Umumîye Kanunu"dur. Bu kanunla da Osmanlı vatandaşlarına toplanma hakkı tanınmıştır.⁴¹

1.2.2. 1909 Cemiyetler Kanunu

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin ilanından sonra bir süre devam eden hürriyet ve bayram havası kısa bir süre sonra yoğun bir muhalefet ve siyasî mücadele ortamına dönüşmüştür. 1909 yılının ilk aylarında giderek gerilen ortam, 31 Mart Vakası olarak bilinen ve Taşkışla'daki askerlerin bazı subayları esir almalarına varan bir hareketi ortaya çıkarmıştır. 13 Nisan 1909 tarihinde meydana gelen olaylar nedeniyle Selanik'ten gelen Hareket ordusu hadiseleri bastırması, Sultan II. Abdülhamit tahttan indirilerek Mehmed Reşat tahta çıkarılmıştır. Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa İstanbul'da sıkıyönetim ilan etmiştir. İsyandan sonra ülkenin birçok yerinde ortaya çıkan asayiş problemlerinin düzeltilmesi, daha merkezi ve denetimli bir yönetim için çeşitli kanunlar

İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 4; M. Şükrü Hanioglu, "Cemiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 7, s. 329.

³⁹ Hanioglu, "Cemiyet", s. 329.

⁴⁰ Hüseyin Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 202.

⁴¹ Alkan, "Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi", s. 46; Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 205; Kenan Olgun, **1908-1912 Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2008, s. 280-298.

çıkartılmıştır.⁴² Hükümet, bu dönemde ülkede güvenlik, asayiş ve denetimi sağlamak amacıyla “Serseri ve Zanlılar Kanunu” (9 Mayıs 1909), “İçtimaat-ı Umumiye Kanunu” (9 Haziran 1909), “Cemiyetler Kanunu” (16 Ağustos 1909) ve “Matbuat Kanunu” (29 Temmuz 1909) gibi kanunları ard arda çıkarmıştır.⁴³

1909 Cemiyetler Kanunu mevcut kaotik ortamında hükümetin muhalefeti bastırmak ve cemiyetlerin kanun çerçevesinde faaliyette bulunmalarını sağlamak amacıyla 31 Mart hadisesi sonrasında çıkarılan kanunlardandır. Aynı zamanda merkeziyetçiliğin güçlendirilmesine yönelik bir hamle olan kanun, cemiyetler için yasal bir düzenleme zorunluluğu gereksiniminden doğmuştur.⁴⁴

Cemiyetler Kanunu yapılması fikri ilk olarak 17 Mart 1909 tarihinde hükümetin asayişini sağlamaya yönelik düzenlemeleri kapsamında Dâhiliye Nezaretini görevlendirmesinin ardından gündeme gelmiştir. Edirne Mebusu Talat Bey Cemiyetler Kanunu çıkarılması yönünde meclise bir teklif sunmuştur.⁴⁵ Meclis, Talat Bey’in teklifini 7 Nisan’da görüşerek, böyle bir kanuna ihtiyaç duyulduğu ve yerinde bir teklif olduğu kanaati ile gerekli resmi işlemlerin ardından layiha encümenine göndermiştir. 13 Nisan 1909 tarihinde meydana gelen 31 Mart Vakası, kanunun görüşülmesini geciktirmiştir. Olayın ardından bu kez Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa’nın asayişin sağlanması yönünde bir aşama olarak gördüğü Cemiyetler Kanunu çıkarılması isteği kanun layihasının meclis gündemine alınmasını hızlandırmıştır.⁴⁶ Cemiyetler Kanunu layihası Meclis-i Mebusan’da yaklaşık 2 ay süren bir müzakere sürecinin ardından 8 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁷ 9 Ağustos 1909 tarihinde Meclis-i Ayan’a sunulan kanunun onaylandığı Ayan Meclisi Başkanı Sait Paşa tarafından 14 Ağustos 1909 tarihinde sadrazama bildirilmiştir. 15 Ağustos’ta ise kanunun onaylandığı bilgisi sadrazam

⁴² Alkan, “Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi, s. 51; Ülkede asayişin sağlanması amacıyla özellikle Hareket Ordusu komutanı Mahmut Şevket Paşa hükümeti yasaların çıkarılması konusunda hızlanmaya teşvik etmiştir. Olgun, a.g.e, s. 303.

⁴³ Bunlardan İçtimaat-ı Umumiye Kanunu tam bir denetim sağlamak isteyen hükümetin öncelik verdiği kanunlardan biridir. Hükümet, 13 Mart 1909 tarihinde 13 maddelik bir layiha hazırlayarak meclis başkanlığına sunmuş, 22 Mart 1909 tarihli 44. toplantıda meclis gündemine gelen kanun, Dahiliye Encümenine havale edilmiştir. Ardından çeşitli tarihlerde gündeme alınıp görüşüldükten sonra 8 Haziran 1909 tarihinde padişahın onayına sunulmuştur. Kanun, 9 Haziran 1909 tarihinde resmileştirilmiştir. İçtimaat-ı Umumiye Kanunu toplantılara bir düzen vermek için yapılmışsa da dönemin siyasi koşulları dikkate alındığında daha çok muhalefeti kontrol altında tutma gayreti ile çıkarıldığı öne sürülebilir. Olgun, a.g.e., s. 280-298.

⁴⁴ Olgun, a.g.e., s. 299.

⁴⁵ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 2, 54. İnikad, 26 Mart 1325, s. 687.

⁴⁶ Olgun, a.g.e., s. 302.

⁴⁷ **MMZC**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 6, 127. İnikad, 26 Temmuz 1325, s. 230.

tarafından padişaha iletilmiştir. Kanun 16 Ağustos 1909 tarihinde Padişahın onayı ile resmileşmiştir.⁴⁸ Böylece Tanzimat Döneminden başlayarak sayıları giderek artan, II. Meşrutiyetle birlikte yaşanan değişim ve dönüşüme paralel olarak oldukça yoğun bir faaliyet gösteren cemiyetler “1909 Cemiyetler Kanunu” ile önemli hukuki bir dayanağa sahip olmuştur. Kanunun resmileşmesinden 5 gün sonra Kanun-ı Esasi’ye 120. Maddenin eklenmesi ile cemiyetler anayasal güvenceye de kavuşmuştur.⁴⁹

1901 Fransız Kanunu örnek alınarak⁵⁰ hazırlanan Cemiyetler Kanunu 2 bölüm ve 19 maddeden oluşmuştur. Kanunun birinci maddesinde “*cemiyet eşhas-ı müteaddide tarafından malumat ve mesailerini suret-i daimede bittevhid mukaseme-i ribihden gayri bir maksatla teşekkül eden heyettir.*” ifadesi ile “cemiyet”in tanımı yapılmıştır. 2. Maddede izin almadan dernek kurulabileceği belirtilmiş, fakat 6. Maddeye göre kuruluşunu yetkililere bildirme şartı getirilmiştir. 3. Maddede kurulamayacak dernekler ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Buna göre kanunun hükümlerine ve genel ahlak kurallarına aykırı, ülkenin güvenliğini ve devletin bütünlüğünü bozmak, hükümet biçimini değiştirmek, Osmanlı milletini oluşturan çeşitli unsurları siyasî olarak bölmek gibi amaçlara dayalı dernek kurulmasının uygun olmadığı belirtilmiştir.⁵¹ Kanunun müzakerelerinde en çok tartışılan⁵² ve görüşmeler sonucunda 60’a karşılık 90 oyla kabul edilen⁵³ 4. Madde ise kavmiyet ve cinsiyet esasına göre siyasî dernek kurulmasını

⁴⁸ Olgun, a.g.e., s. 337.

⁴⁹ Hatemi, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde...”, s. 202, Toprak, a.g.m., s. 280. Kanun-ı Esasinin 120. Maddesi: “Kanun-ı mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar Hakk-ı içtimaa maliktir. Devlet-i Osmaniye’nin temamiyet-i mülkiyesini ihlal, şekl-i meşrutiyet ve hükümeti tağyir ve Kanun-ı Esasi ahkâmı hilafında hareket ve anasır-ı Osmaniye’yi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine hadim veya ahlak ve adab-ı umumiyeye mugayir cemiyetler teşkili memnu olduğu gibi alel itlak hafî cemiyetler teşkili de memnudur.” şeklindedir. Olgun, a.g.e., s. 144; Alkan, “Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi”, s. 46.

⁵⁰ MMZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 101. İnikad, 13 Haziran 1325, s. 22; Hatemi, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde...”, s. 202.

⁵¹ MMZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 101. İnikad, 13 Haziran 1325, s. 21-22.

⁵² Maddenin müzakereleri esnasında önce maddenin kaldırılmasına karar verilmiş, fakat daha sonra Dâhiliye Nazırının itirazı üzerine yeniden görüşülmüştür. Müzakerelerde bazı mebuslar 3. ve 6. maddelerin bu tarz cemiyetleri zaten yasakladığını savunup 4. Maddenin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Diğer bazı mebuslar ise maddenin ihtiyaçlara uygun olmadığını savunmuştur. Maddeye en çok karşı çıkanlar ise gayrimüslim mebuslardır. Onlar, bu yasağın Meşrutiyet’in özgür ortamına gölge düşürdüğünü ve kendi benliklerini kaybedeceklerini belirterek maddeye itiraz etmişlerdir. MMZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 101. İnikad, 13 Haziran 1325, s. 27; MMZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 114. İnikad, 6 Temmuz 1325, s. 437-441; Tunaya, a.g.e., C. 1, s. 370; MMZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 115. İnikad, 7 Temmuz 1325, s. 446-468; Olgun, a.g.e., s. 313; Cemiyetler Kanunu, mecliste görüşülen kanunlar arasında gayrimüslim mebusların en fazla söz aldıkları kanunlardan biridir. Bu konu ile ilgili bir çalışma için bkz. Osman Sait Dikilitaş, **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerine Göre Osmanlı Meclis-i Mebusanında Azınlık Mebuslarının Tutum ve Davranışları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

⁵³ Olumlu oy kullananlar arasında Hristiyan mebus bulunmamakla birlikte Arap mebuslar da bu maddeye karşı tavrı desteklemişlerdir. Tunaya, a.g.e., C. 1, s. 370.

yasaklamıştır.⁵⁴ Kanunun 5. Maddesi'nde herhangi bir cemiyete üyelik yaşı 20 olarak belirlenmiş, kişinin cinayetle mahkûm ve medeni haklardan mahrum olmaması da diğer koşullar olarak yer almıştır.⁵⁵ 6. Madde gizli dernek kurulmasını yasaklamıştır. 7. Madde cemiyetlerin idaresini, 8. Madde gelirlerini, 9. Madde cemiyetlere ait meselelerle ilgili yapılacak işlemleri, 10. Madde üyelerinin cemiyetten ayrılmalariyla ilgili durumları düzenleyen hükümler içermiştir. 11. Madde cemiyet toplantılarında silah bulundurmaya yasaklamaktadır. İstisna olarak avcılık ve kılıç talimi yapan kulüplerin zabıta bilgisi dâhilinde silah bulundurabileceği belirtilmiştir. 12. ve 13. Maddeler kanunun çeşitli maddelerine uymayan cemiyetlerin cezalandırılmasına ve uygulamaya ilişkin diğer hükümleri içermektedir. 14. Maddede kapatılan cemiyetlerin malvarlıkları ile ilgili olarak cemiyetin nizamnamesine göre muamele edilmesi, nizamnamede hüküm yoksa umumî heyetin kararına göre işlem yapılması hükmü yer almıştır. 15. Maddede kulüplerin de kanunda söz edilen cemiyetlerden olduğu, 16. Maddede ise mevcut cemiyetlerin 2 ay içerisinde kanuna göre düzenleme yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Kanunun ikinci kısmında yer alan 17. Maddede milli menfaate hizmet edecek cemiyetlerin Şura-yı Devlet kararı ile onaylanması hükmü getirilmiş, ayrıca bu tarz cemiyetlerin hibe ve vasiyet yoluyla edinebilecekleri malların kullanımı ile ilgili hususlar yer almıştır. 18. Madde cemiyet ve kulüplerin zabıta gözetiminde olduğuna, 19. Madde ise kanunu kimlerin yürüteceğine dair hükmü içermektedir.⁵⁶

1909 yılında çıkarılan bir diğer kanun "Tatil-i Eşgal Kanunu"dur. 30 Temmuz 1909 tarihinde kabul edilen kanunla işçi örgütlenmesine sınırlama getirilmiş, kamu hizmeti yürüten kurumların sendika kurması yasaklanarak, grev hakkı da daraltılmıştır. Bu

⁵⁴ **MMZC**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 101. İnikad, 13 Haziran 1325, s. 27; Bu maddedeki "*cinsiyet*" "*farklı din ve mezhepten olanlar*" anlamındadır. Alkan, "Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal...", s. 52; Bu dönemde imparatorlukta bir çok ulusu bir arada tutmak için uygulanan Osmanlılık bir ideoloji olarak her alanda kendisini göstermekteydi. Bu maddenin amacı Osmanlılığı, diğer bir ifade ile İttihad-ı Anasır'ı korumaktır. Bu nedenle bir derneğin ayrılıkçı-milliyetçi olamayacağı kanunda belirtilmiştir. Fakat İttihad-ı Anasır kavramı çeşitli etnik unsurların ayrılıkçı çabalarının etkisiyle zamanla anlamını yitirmeye başlamıştır. Zira ayrılıkçı emeller içinde olanlar Cemiyetler Kanununun yasaklayıcı hükmünden kaçmak, siyasi emellerini gizlemek için sözde hayır cemiyetleri kurmuşlardır. Tunaya, a.g.e., C 1, s. 369-370; İlerleyen yıllarda maddenin uygulanması aşamasında bazı tereddütler yaşanacaktır. Örneğin 1911 yılında Rum Müstahdemin Tüccar Heyeti adıyla Trabzon'da kurulmak istenen cemiyetin 6. Maddeye göre kurulup kurulamayacağı Trabzon Valiliği tarafından Dâhiliye Nezaretine sorulmuştur. Yapılan yazışmalar sonrasında kulübün adı Trabzon'da Tüccar Müstahdemin Cemiyeti şeklinde değiştirilerek kurulmasına karar verilmiştir. **BOA, Y. PRK. AZJ**, Dosya: 21, Gömlek No: 62.

⁵⁵ Toprak, a.g.m., s. 207; Olgun, a.g.e., s. 301.

⁵⁶ **MMZC**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 5, 119. İnikad, 14 Temmuz 1325, s. 559-564; **MMZC**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 6, 127. İnikad, 26 Temmuz 1325, s. 230; **Takvim-i Vekayi**, Sayı: 310, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), s. 11-13.

dönemde cemiyetler alanında yapılan sınırlamalar siyasî partileri de kapsamıştır. Zira birer cemiyet olarak kabul edilen siyasî partiler için ayrı bir kanun çıkarılmamış, mevcut dernekler hukuku onlar için de geçerli olmuştur.⁵⁷

1909 Cemiyetler Kanunu'ndan 6 ay sonra "Esnaf Cemiyetleri Hakkında Talimat" yayınlanmıştır. Bu talimat ile geleneksel esnaf kuruluşları batı tarzı kurallara uydurularak aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin kontrolü altına alınmıştır. Talimatla esnaf kethüdalıkları kaldırılarak her esnafın ayrı bir cemiyet kurabileceği belirtilmiştir. İsimleri cemiyet olarak belirtilmekle beraber bu oluşumlar bugünkü anlamda dernekten çok *oda* niteliği taşımaktadır. Belediyenin denetimi altında olan esnaf cemiyetleri ile ilgili talimat önce İstanbul'da, ardından taşrada uygulanmıştır.⁵⁸

Tüzel kişiliklerin hakları ile ilgili bir başka düzenleme ise 1913 yılında yapılan "Eşhas-ı Hükmiyenin Emval-i Gayr-ı Menkuleye Tasarruflarına Mahsus Kanun-ı Muvakkat" adıyla çıkarılan kanundur. Kanunla kamu tüzel kişilikleri, dernek ve şirketlere taşınmazlarda tasarruf hakkı tanınmıştır. Kanunla Müslüman olmayan topluluklara o zamana kadar resmen tanınmamış olan taşınmaz edinme hakkı verilmiştir.⁵⁹

Cemiyetler Kanunu'nun yayınlanmasından sonra İttihat Terakki yönetiminin tam olarak iktidarı ele geçirmeye başladığı dönemde siyasî örgütlemelerin üyelik kapsamını daraltan düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri 1912 yılında yayımlanan bir iradedir.⁶⁰ "Bilumum Memurin ve Müstahdemin ile Mualliminin Fırka ve Cemiyat-ı Siyasiyyeye Memnuiyyet-i İntisabı Hakkında İrade-i Seniyye" adıyla yayınlanan irade ile memur, müstahdem ve öğretmenlerin parti ve siyasî derneklere girmesi yasaklanmış, çalışanların ülke çıkarlarını zedelemekten ve tarafsız görev yapacaklarına dair bir "taahhüd senedi" vermesi uygun görülmüştür. Kısa bir süre sonra yayınlanan bir diğer irade ise "Bilumum Memurin ve Müstahdeminin bitarafılık Esasını Muhal Ahvalde Bulunmalarının Men'i Hakkında İrade-i Seniyye" adıyla yayınlanmıştır. İttihat ve Terakki Partisi Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardından tam iktidarını sağlamış, dernekleşme hakkının kullanılmasına sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalar sonrasında I. Dünya Savaşı'nın

⁵⁷ Türkiye'de siyasi partiler ile ilgili ilk kez 1965 yılında yasa çıkarılmıştır. Tunaya, a.g.e., s. 369; 10 Kısım ve 137 maddeden oluşan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu 13 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilmiş, 16 Temmuz 1965 tarih ve 12050 sayılı Resmi gazetede yayınlanmıştır. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 12050, 16 Temmuz 1965, s. 3-15.

⁵⁸ Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet...", s. 202; Alkan, "Sivil Toplum Kurumlarının...", s. 69.

⁵⁹ Alkan, "Sivil Toplum Kurumlarının...", s. 53-54.

⁶⁰ Hanioglu, "Cemiyet", s. 330; Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet...", s. 202.

sürdüğü dönemde neredeyse hiçbir dernek kurulmamıştır. Savaşın ardından yaşanan otorite boşluğu ayrılıkçı örgütlerin yanı sıra Türk ulusçuluğunu savunan cemiyetlere de zemin hazırlamıştır. Mondros Mütarekesi Dönemi'nde ise İstanbul Hükümeti İtilaf Devletleri'nin de isteği ile dernekler üzerinde sıkı denetim uygulamıştır. 29 Eylül 1920 tarihli kararnameyle İstanbul'un işgal tarihi olan 16 Mart tarihinden itibaren mevcut ve faal olan cemiyetlerle kurulacak olanların ana nizamnamelerinde *hukuk-ı amme ve siyaset-i devlete mugayir olan* maddelerde değişiklik yapma yetkisi Dâhiliye Nezaretine verilmiş, değişikliklere yapılacak itirazların “meclis-i vükela” tarafından incelenip karara bağlanacağı ve karara uymayan cemiyetlerin “hükümet” tarafından icra-yı faaliyetten men edileceği belirtilmiştir.⁶¹

1.2.3. Cumhuriyet Dönemi Düzenlemeleri

Daha önce söz edildiği şekilde Türk hukuk tarihinde cemiyetlerle ilgili ilk kanun 1909 Cemiyetler Kanunu'dur. Kanun, Osmanlı Devleti zamanında çıkarılmış olmakla birlikte yeni Türkiye Devleti'nin ilk 15 yılında da cemiyetler hukukunun dayanak noktası olarak varlığını sürdürmüştür. 1938 yılına kadar yürürlükte kalan kanun, bu süreçte çeşitli tadillerle ihtiyaca uygun hale getirilmiştir.

İlk olarak kanunun 5. Maddesinin değiştirilmesine yönelik Kütahya Mebusu Recep Bey'in kanun teklifi 13 Ekim 1923 tarihli meclis oturumunda Layiha Encümeni'ne sevk edilmiştir.⁶² Cemiyete üye olma yaşı ile ilgili maddenin tadili hakkındaki teklif⁶³ Layiha Encümeni tarafından müzakere edildikten sonra 14 Ekim 1923 tarihinde Dâhiliye Encümeni tarafından da müzakere edilerek seçim kanunu ile çelişen 5. Madde'deki hükmün değiştirilmesi teklifi uygun görülmüş, kanunun genel kurul gündemine alınması kararlaştırılmıştır. Ardından mecliste görüşülerek kabul edilen 353 sayılı kanun ile cemiyetlere üyelik yaşı 18'e indirilmiştir.⁶⁴

1923 yılında yapılan bir başka değişiklik ise Cemiyetler Kanununun 18. Maddesine yöneliktir. İlk olarak 14 Şubat 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından meclise bir layiha gönderilmiştir. Layihada, muhacir ve mültecilere yardım edilmesi, herhangi bir kaza veya felaket anında yardım heyetleri oluşturulması, yetim ve fakirlerin himaye edilmesi ve

⁶¹ Alkan, “Sivil Toplum Kurumlarının...”, s. 56.

⁶² TBMMZC, Devre: II, C. 2, İctima Senesi: 1, 35. İctima, 13 Teşrin-i Evvel 1339, s. 618.

⁶³ TBMMZC, Devre: II, C. 2, İctima Senesi :1, 36. İctima, 15 Teşrin-i Evvel 1339, s. 677.

⁶⁴ TBMMZC, Devre: II, C. 2, İctima Senesi: 1, 36. İctima, 15 Teşrin-i Evvel 1339, s. 678- 679.

buna benzer yardım işleri ile uğraşan cemiyetlerin faaliyetleri, halktan toplanan yardımların yerinde kullanılıp kullanılmadığı gibi durumları takip etmek her ne kadar Sıhhîye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'ne ait bir görev ise de Cemiyetler Kanunu'nda bu konuya dair bir madde bulunmadığı ve dolayısıyla 18. Maddeye bu yönde bir fıkra eklenmesinin zorunlu görüldüğü belirtilmiştir. Layihanın mecliste bekletildiği dönemde bu kez Sıhhîye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nin maddenin acele olarak görüşülüp kanunlaştırılmasına yönelik tezkeresi genel kurul tarafından uygun görülerek Layihanın Dahiliye Encümeninde görüşülerek karar bağlanması hızlandırılmıştır. Dahiliye Encümeni tarafından incelenerek meclis genel kurulunda görüşülüp kabul edilen 387 sayılı kanun ile Cemiyetler Kanunu'nun 18. Maddesine “*Hükümet her nevi cemiyetlerin muamelatı idarîye ve hesabiyesini her zaman teftiş ve tetkik ettirebilir.*” ifadesi ilave edilerek⁶⁵ hükümetin cemiyetler üzerindeki denetimi artmış, faaliyetleri de gözetim altına alınmıştır.⁶⁶

Cumhuriyet Dönemi'nde dernek kurma hakkı anayasa ve kanunlarla Türk vatandaşlarına verilen haklar arasında yer almıştır. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu olağanüstü şartlarda hazırlandığı için kişi hak ve özgürlüklerine yer vermemiştir. Cemiyet kurma hakkı 1924 anayasasının beşinci faslında yer alan *Türklerin Hukuk-ı Ammesi* başlığı altında 70. Maddede yer almıştır: “*Madde 70- Şahsi masuniyet, vicdan, tefekkür, kelam, neşir, seyahat, akit, sa'y ü amel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır.*” 79. Madde ise bu hakkın serbestlik sınırının kanunla gösterileceğini belirtmiştir.⁶⁷

1925 yılında ortaya çıkan Şeyh Sait isyanı ülkede asayiş sorunu yaratmıştır. İsyân sonrasında asayiş ve düzen sağlamanın gereği olarak kişi hak ve özgürlüklerine bazı sınırlamalar getirilmiştir. Hükümetin teklifi ile meclis gündemine gelen Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun tadili hakkındaki 15 Nisan 1339/ 15 Nisan 1923 tarihli kanuna bir madde ilave edilmiştir. 25.2.1341 (25 Şubat 1925) tarih ve 556 sayılı kanun maddesi ile

“Dini veya mukaddesat-ı diniye-i siyasî gayelere esas veya alet ittihaz maksadıyla cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetler teşkil edenler veya bu cemiyetlere dahil olanlar hain-i vatan addolunur. Dini veya mukaddesat-ı diniyeyi alet ittihaz ederek şekl-i

⁶⁵ **TBMMZC**, Devre: II, C. 4, İctima Senesi: 1,71. İctima, 20 Kanun-ı Evvel 1339, s. 349; **Resmi Ceride**, No: 50, 1 Kanun-ı Sani 1340.

⁶⁶ Dernek faaliyetleri açısından bu kanunun oluşturduğu sert hava 1926 Medeni Kanununun kabulü ile giderilmiştir. 387 sayılı kanun ile getirilen denetim, Medeni Kanun ile yalnızca “*kanuna ve ahlaka aykırılık*” durumları için geçerli kılınmıştır. Yücekök, “Türk Hukukunda Tüzel kişilik”, s. 151.

⁶⁷ İzzet Eroğlu, “1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması”, **Yasama Dergisi**, 14, 2010, s. 80-82.

devleti tebdil veya tağyir veya emniyet-i devleti ihlal veya dini veya mukaddesat-ı diniyeyi alet ittihaz ederek her ne suretle olursa olsun ahali arasına fesat ve nifak ilkası için gerek münferiden ve gerek müctemian kavli veya tahriri veya fiili bir şekilde veya nutuk iradı veyahut neşriyat icrası suretiyle harekette bulunanlar kezalik hain-i vatan addolunur.”

hükmü kabul edilerek uygulamaya konulmuştur.⁶⁸

1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun’da da cemiyetler ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayılı Türk Medeni Kanununda *İkinci Bab Hükmî Şahıslar* başlığı altında yer alan ikinci kısımdaki 53-72. Maddeleri arasında cemiyetler ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Kanunun 53. Maddesinde cemiyetlerin kuruluşunu bildirmesi ile teşekkül etmiş olacağı yer almıştır. 54. Maddede cemiyetlerin tescil işlemi için nizamnamesini oluşturup idare heyetini seçtikten sonra kendisini sicile kaydettirmesi gerektiği belirtilmiştir. Diğer maddeler ise cemiyetlerin umumî heyetinin yetkileri, umumî heyet toplantılarında oy hakkı, ekseriyet, idare heyetinin görevi, cemiyete üyelik şartları, ihraç edilme koşulları, iştirak hissesi ve fesih gibi durumları içermektedir.⁶⁹

Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan düzenlemelerden bir diğeri ise Cemiyetler Kanununun 12. Maddesinin açıklanmasıdır. Buna göre yasaklanan bir cemiyetin yeniden kurulmasının kanuna muhalif olmamasına bağlı olduğu, Cemiyetler Kanununun icrasında görevli olan Dâhiliye Vekâleti’nin tekrar başvuruda bulunan cemiyetin yasaklanmasına gerekçe olan niteliklerinin ortadan kalkıp kalkmadığına, kanun hükümlerine muhalefet veya asayiş bozmak niyetinde olup olmadığına, dolayısıyla yeniden kurulup faaliyete geçmesi konusunda inceleme yapmak ve karar vermekle yetkili olduğu belirtilmiştir.⁷⁰

⁶⁸ **TBMMZC**, Devre: II, C. 14, İçtima: 64, 8 Mart 1341, s. 309-311; **Resmi Ceride**, No: 85, 26 Şubat 1341, s. 2.

⁶⁹ **TBMMZC**, Devre: II, C. 22, İçtima: 57, 17.2.1926, s. 229-234; **Resmi Ceride**, No: 339, 4 Nisan 1926, Ek- Türk Kanun-ı Medenisi, s. 7-9.

⁷⁰ **TBMMZC**, Devre: II, C. 21, İçtima: 44, 23.1.1926, s. 229-230; Alkan, “Sivil Toplum Kurumlarının...”, s. 56; Cumhuriyet’in ilk yıllarında Cemiyetler Kanunu’nun maddelerinin uygulanması esnasında hükümetin tereddütte kaldığı ve dolayısıyla meclise ve encümenlere maddelerin tefsiri yönünde talepte bulunduğu görülmekteydi. Esasen hükümet bu dönemde yeni bir Cemiyetler Kanunu oluşturmak için çalışmalar içerisinde de olmuştur. 1926 yılında meclise gönderilen bir hükümet tezkeresinde emekli askeri doktorlardan Hasan Rıza Bey’in daha önce Osmanlı Devleti zamanında kurduğu Sosyal Demokrat Fırkası adındaki partinin ana nizamnamesinin 12. Maddeye aykırı olduğu gerekçesiyle İstanbul hükümetince feshedildiği, partinin yeniden kurulmak istendiği belirtilerek Cemiyetler Kanununun 12. Maddesinin tefsiri istenmiştir. **TBMMZC**, Devre: II, C. 21, İçtima: 44, 23.1.1926, s. 229-230, **TBMMZC**, Devre: II, C. 28, İçtima: 29, 24.1.1927, s. 469-471.

1.2.3.1. 28 Haziran 1938 Tarih ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu ve Sonrası Düzenlemeler

3512 Sayılı kanun Cumhuriyet Dönemi'nin derneklerle ilgili ilk kanunudur. Yaklaşık 30 yıl Osmanlı Devleti Dönemi'nden kalan kanunla yürütülen Türkiye'deki dernekçilik faaliyetleri 28 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen yeni Cemiyetler Kanununa tabi olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında önceki kanunun getirdiği esnek hükümlerin anlaşılması ve uygulanması aşamasında tereddüte düşülen konular sık sık meclis gündemine getirilmiştir. Dönemin şartları gereği yeni bir kanun çıkarılması yönünde bir eğilim oluşmuş, fakat uygulamaya geçilmesi için oldukça uzun zaman gerekmiştir. 1930 yılından itibaren bu yönde değişiklik talepleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer almıştır.⁷¹ Dâhiliye Vekâletinin Cemiyetler Kanunu ile ilgili teklifinin 14.5.1930 tarihli Bakanlar Kurulu'nda görüşülmesinin ardından 8.6.1930 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzası ile TBMM başkanlığına 29 maddelik bir Cemiyetler Kanunu layihası sunulmuştur.⁷² Layiha Adliye ve Dâhiliye Encümeni tarafından ayrı ayrı görüşülmüş ve raporlar düzenlenmiştir.⁷³ Hazırlanan mazbatalar Dâhiliye Encümeni tarafından 28 Nisan 1937 tarihinde, Adliye Encümeni tarafından 20 Nisan 1938 tarihinde genel kurula sunulmak üzere TBMM başkanlığına gönderilmiştir.⁷⁴

TBMM'de görüşülmesinin ardından 28 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen ve 14 Temmuz 1938 tarih ve 3959 tarihli Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren kanun 6 bölüm ve 42 maddeden oluşmuştur.⁷⁵ 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile Medeni Kanun'da yer alan çeşitli hükümler değişikliğe uğramıştır.⁷⁶

⁷¹ **Cumhuriyet**, Sayı: 2123, 4 Nisan 1930; Bu süreçte Dahiliye Vekaleti vilayetlere gönderdiği bir yazı ile vali, kaymakam, nahije müdürü gibi en büyük mülki memurlarının dedikoduya neden olması ve makam haysiyetini zedelemesinden dolayı Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer ve Tayyare Cemiyeti gibi cemiyetlerin idare heyeti üyeliği veya başkanlığı görevlerini kabul etmemelerini bildirmiştir. **Cumhuriyet**, Sayı: 2275, 7 Eylül 1930.

⁷² Cemiyetler Kanunu layihası Dahiliye Vekaleti tarafından yeniden müzakere edilmek üzere 23 Mart 1931 tarihinde meclisten geri istenmiştir. **Cumhuriyet**, Sayı: 2471, 24 Mart 1931.

⁷³ Dahiliye Encümeni, Cemiyetler Kanunu layihasını 1934 yılı Nisan ayında müzakere etmeye başlamıştır. **Cumhuriyet**, Sayı: 3564, 10 Nisan 1934; Layihanın hayır cemiyetleri ile ilgili kısmının müzakerelerinde Tayyare Cemiyeti ve Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanları da yer almıştır. **Cumhuriyet**, Sayı: 3574, 20 Nisan 1934.

⁷⁴ **TBMMZC**, Devre: V, C. 26, İçtima: 3, 82. İnikad, 28.6.1938.

⁷⁵ **TBMMZC**, Devre: V, C. 26, İçtima: 3, 82. İnikad, 28.6.1938, s. 412-417; **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10272-10274.

⁷⁶ Özsunay, a.g.e., s. 99.

Kanunun 1. Maddesine göre kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden fazla kişinin bilgilerini ve faaliyetlerini sürekli bir biçimde birleştirmeleri sonucunda ortaya çıkan cemiyetlerin bu kanuna tabi olduğu belirtilmiştir. 2. Maddede her cemiyetin ana nizamnamesi olması gerektiği belirtilmiştir. Bu nizamnamede cemiyetin adı ve merkezi, mevzuu ve gayesi, müessislerin ad ve soyadları, meslek ve sanatları, ikametgâhları ve tabiiyetleri, cemiyete girmek ve cemiyetten çıkmak için gereken şartlar, cemiyetin şubelerinin nasıl tesis, idare ve temsil edileceği, salahiyetlerinin derecesi, cemiyetin umumî heyetinin ne şekilde kurulacağı, şubelerinin ve üyelerinin nasıl temsil edileceği, umumî heyetin görev ve yetkileri, toplantılara davet tarzı ve alınan kararların cemiyet azalarına ne şekilde bildirileceği, idare heyetinin ne suretle seçileceği, yetkileri ve üye sayısı, yılda 120 lirayı geçmemek üzere azaların verecekleri aidat miktarı, hesaplarının ne suretle teftiş ve murakabe edileceği, nizamnamenin ne şekilde değiştirileceği, cemiyetin feshi halinde mallarının tasfiye şeklini içermesi gerektiği belirtilmiştir. Cemiyete üyeliğin şartlarını belirleyen 3. Maddede 18 yaşını doldurmuş olma şartı aranmıştır. Fakat siyasî cemiyetler ayrı tutularak bunlara üye olacakların mebus seçme hakkına haiz olması gerektiği, cemiyetlerin mahallin en büyük amirine ana nizamnamesinden iki nüshası ilişik olarak verilecek bir beyanname ile kurulmuş olacağı belirtilmiştir. Maddede ayrıca siyasî cemiyetler ile birden fazla vilayette faaliyet gösterecek cemiyetlerin ana nizamname ve beyannamelerinin Dâhiliye Vekâlet'ine verilmesi şartı getirilmiştir. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununu bir önceki kanundan ayıran en önemli özelliklerinden biri 4. Maddede yer alan *“bir cemiyetin faaliyete geçebilmesi için ana nizamnamesinin verildiği mülkiye makamlarınca tescil olunduğuna dair bir vesika alınması”* şartıdır. 5. Maddede ise cemiyetler bu izin vesikasını aldıktan sonra adını, merkezini, ikametgâhını, ana nizamnamesini, idare heyeti üyelerinin isim, ikametgâh ve mesleklerini iki gazete ile ilana mecbur olduğu ifade edilmiştir. Kanunun 6. maddesinde cemiyetlerin tutması gereken defter ve evraklar arasında üye defteri, karar defteri, gelen giden evrak defteri, varidat ve sarfiyat defterleri ile bilanço ve kati hesap defterleri yer almaktadır. Cemiyetlerin Dâhiliye Vekâleti'nin izni ile birlikler oluşturabileceği 7. Maddede belirtilmiştir. Yurtdışındaki Türk vatandaşlarının kuracakları cemiyetler ile ilgili olarak da 8. Maddede bir hüküm bulunmaktadır. Maddede yurtdışında kurulacak cemiyetlerin ana nizamnamelerinin tasdikli iki nüshası ile idare heyeti üye ve temsilcilerinin hüviyetlerini gösterir bir listenin en yakın konsolosluğa bildirilmesi, ayrıca daha sonra oluşacak idare heyeti değişiklikleri ve yeni üyelerin de konsolosluk makamlarına bildirilmesi gerektiği hükmü yer almıştır.

Kanunun ikinci bölümü ise yasak hükümler ile ilgilidir. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununun 9. Maddesine göre devletin mülki bütünlüğünü bozmaya çalışan, Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 2. Maddesinde yazılı devlet rejimine aykırı maksat ve gaye güden, emniyet ve asayişe, umum adap ve ahlaka ve gayesi kanunlara uymayan, siyasal ve ulusal birliği bozan, din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan, yerlilik yabancılık gibi yurttaş arasında ayrılık uyandıran, her ne şekil ve nam altında olursa olsun mıntıkavi maksat güden veya unvan taşıyan aile, cemaat, cins, ırk ve sınıf esasına veya adına dayanan, gizli tutulan gayesini saklayan cemiyetlerin kurulması yasaklanmıştır. 10. Maddesinde merkezi Türkiye dışında olan bir cemiyetin Türkiye’de şubelerinin açılmayacağı, uluslararası cemiyet kurulamayacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra milletler arasında beraberlik yapmakta fayda olacağı düşünülen cemiyetlerin kurulması veya şubelerinin açılması İcra Vekilleri Heyeti’nin iznine bağlanmıştır. 11. Madde cemiyetlerin askerliğe hazırlayıcı talim ve terbiye işleri ile uğraşamayacağı, fakat İcra Vekilleri Heyeti’nin bu iş için bazı cemiyetlere görev verebileceği, 12. Maddede devlet, hususi idareler ve belediyelerle devlete bağlı kurumlarda hizmet karşılığı maaş veya ücret alanların buldukları işin sıfat ve mahiyeti ile cemiyet kuramayacağı, 13. Madde ile talebe cemiyetlerinin siyasetle uğraşamayacağı, 14. Maddede ise Türklerin kanunda belirtilen kurulması yasak cemiyetleri yurtdışında da kurmaları veya üye olmaları yasaklanmıştır. Siyasî partilerin de cemiyet olarak belirtildiği kanunda, siyasî partilerden başka cemiyetlerin birden fazla konu ile uğraşamayacağı 15. Maddede belirtilmiştir. 16. Madde ise bir cemiyetin “cumhuriyet” veya “milli” unvanlarını ancak İcra Vekilleri Heyeti kararı ile kullanabileceği, 17. Maddede cemiyetlerin ikametgâhları ile gayeleri için zarurî olanlardan başka gayrimenkul edinmeyeceği, bağışlama veya vasiyet yoluyla cemiyetlere intikal eden gayrimenkullerin ise belirlenen yasal süre içinde paraya çevrilmesinin zorunlu olduğu fakat icra vekilleri heyetinin bazı cemiyetlere ihtiyaçlarından fazla gayrimenkullere tasarruf hakkı tanıyabileceği yer almaktadır.

Kanunun 3. Faslında umumî heyetler ve idare heyetleri ile ilgili hükümler yer almaktadır. Kanuna göre umumî heyet toplantıları ana nizamnamede yazılmış sebepler dışında cemiyet üyelerinin beşte birinin talebi ile gerçekleştirilebilir (Madde 18). Umumî heyet toplantı tarihi, yeri, saati ve gündemi cemiyet üyelerine en az üç gün önceden ve en az iki gazete ile bildirilmek zorundadır. Toplantı hükümete de bildirilmelidir (Madde 19). Toplantının ertelenmesi durumunda en az üç gün önce çağrılan üyelere ertelenme sebebi

açıklanarak yeniden belirlenen tarih, yer ve gündem gazete ile ilan edilerek hükümete bildirilmelidir (Madde 20). Umumî heyette yalnız gündem maddeleri görüşülür, fakat toplantı sırasında en az yirmide bir üyenin isteği ile yeni maddeler eklenebilir (Madde 21).

Umumî heyetin ana nizamnamesinin tadili, hesapların ve bütçenin tetkiki ve cemiyetin feshine karar verme yetkileri bulunmaktadır (Madde 22). Umumî heyet toplantıları reis, yoksa ikinci başkan tarafından açılarak gerekli çoğunluğun katılımı katılmadığını belirlemek amacıyla yoklama yapılır. Ardından bir kongre başkanı ve başkan vekili ile bir kâtip seçilerek toplantıyı idare etmeleri sağlanmış olur (Madde 23). Kongre müzakere zabıtları reis, reis vekili ve kâtipler tarafından imzalanarak saklanır. Kongre kararları da ayrıca yazılarak imzalanıp saklanır (Madde 24). Kongre toplantılarında seçilen idare heyeti üyelerinin hüviyetleri ve ana nizamnamede yapılacak değişiklikler bir hafta içinde en büyük mülki amire bildirilir (Madde 25). Cemiyetlerin merkez idare heyetleri üç kişiden az olamaz. Bu heyetler resmi ve özel işlerde cemiyeti temsil eder. İdare heyeti her yıl o yıl içindeki muameleleri, hesapları ve gelecek yıla ait bütçeyi genel kurulun onayına sunmak zorundadır. Ana nizamnamesine göre birkaç yılda bir toplanan cemiyetler ise geçen ve gelecek toplantı devresi olmak üzere bu maddede belirtilen hükümleri yerine getirmek zorundadır (Madde 26). Bir cemiyetin kendi kendini fesih kararı alabilmesi ana nizamnameye göre toplanacak umumî heyet üyelerinin en az üçte ikisinin katılımı ile olur. İlk toplantıda yeterli çoğunluk sağlanmadığı takdirde 20. Maddeye göre üye sayısına bakılmaksızın toplanılarak fesih müzakeresi yapılır. Müzakere sonucunda fesih kararı toplantıya katılan üyelerin üçte ikisinin kabul oyu ile gerçekleşebilir. Fesih amacıyla toplanan bir genel kurulda hükümet komiserinin de bulunması zorunludur. Fesih kararı mahallin en büyük mülki amiri veya 4. Maddede yer alan cemiyetlerin feshi dâhiliye vekâletince onaylanmak zorundadır. Fesih kararı yetkili makamlarca onaylanmayan cemiyetlerin idaresi yeni idare heyeti kuruluncaya kadar hükümet komiserinin nezareti altında yürütülür (Madde 27).

Kanunun dördüncü faslı teftiş ve murakabe ile ilgilidir. Cemiyetlerin muameleleri, defterleri ve hesapları mahalli hükümet tarafından her zaman teftiş ve tetkik edilebilir (Madde 28). Ayrıca zabitanın en büyük mülki amirden gerekli izni almış olarak istediği zaman cemiyete girebilme hakkı ise 29. Maddede yer almıştır. Mevzuları itibariyle özel teftişe tabi tutulmuş olan cemiyetler üzerinde ait olduğu makamların teftişine bağlı hükümler geçerlidir (Madde 30). Cemiyetlerin kongrelerinde mahalli hükümetin gerekli

görmesi halinde hükümet komiseri bulundurulabilir (Madde 31). Fesih kararlarının uygulanması hükümet komiserinin kontrolü altında yapılır (Madde 32).

Cezai hükümlerin yer aldığı beşinci bölümde izin vesikasını almayan veya vesikasını aldıktan sonra 5. Maddede yer alan bilgilerini gazete ile ilan etmeyen cemiyetlerin faaliyetlerinin en büyük mülki amir tarafından yasaklanacağı ve Türk Ceza Kanunu'nun 526. Maddesi hükmünün⁷⁷ uygulanacağı 33. Maddede, ana nizamnamesi dışındaki işlerle meşgul olanların izin belgelerinin geri alınıp faaliyetlerine son verileceği ve Türk Ceza Kanunu hükümlerinin uygulanacağı 34. Maddede yer almıştır. 35. Maddede ise 9.,10.,11.,12.,13.,14., 23. ve 25. Maddelerde yer alan hükümlere uyulmaması halinde Türk Ceza Kanununa göre işlem yapılacağı; 36. Maddede avcılık ve spor cemiyetlerinin gerekli silahları bulundurabileceği, diğer cemiyetlerin silah bulundurmasının yasak olduğu, bunun dışında silah bulundurma izninin ise İcra Vekilleri Heyeti kararına bağlı olduğu, aksi takdirde Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerine göre işlem yapılacağı belirtilmiştir. Kamuya yararlı dernek hüviyetinin Devlet Şurası kararı ile İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanması ile mümkün olduğu 37. Maddede yer almıştır. 38. Maddede Türkiye Kızılay Cemiyeti ve Türk Hava Kurumu ile Çocuk Esirgeme Kurumu Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmış, ana nizamnamelerine göre kendilerine verilen yetkiler içerisinde idare edileceği yer almaktadır. 39. Maddede mevcut hayır, dini, içtimai, sıhhî, tedrisi ve terbiyevi, kültürel Türk müesseselerinin de bu kanunun çizdiği sınırlara göre idare edileceği belirtilmiştir. Bu şekilde oluşturulmuş müesseselere gerektiğinde devlet tarafından yardımlarda bulunulacağı da vurgulanmıştır. 40. Madde ise 3 Ağustos 1325 (16 Ağustos 1909) tarihli Cemiyetler Kanunu, 353 Sayı ve 15 Teşrin-i Evvel 1339 (15 Ekim 1923) tarihli kanun ile 387 sayı ve 20 Teşrin-i Evvel 1339 (20 Ekim 1923) tarihli kanunlar yürürlükten kaldırmıştır. Kanuna eklenen geçici madde ile mevcut cemiyetlerin en geç bir yıl içerisinde yeni kanuna göre düzenlemelerini yapmaları gerektiği belirtilmiştir.⁷⁸

⁷⁷ Türk Ceza Kanununun 526. Maddesi: “Her kim, salâhiyettar merciden kanun ve nizamla aykırı olmayarak verilmiş bir emre itaatsizlik eder yahut âmnenin istirahat ve selâmeti veya madelet düşüncesile merciinden kanun ve nizamla muhalif olmayarak itihaz edilmiş bir tedbire riayet etmezse bir aya kadar hafif hapis veya elli liraya kadar hafif para cezasına mahkûm olur...”, Türk Ceza Kanununun 526. Madde de Dahil Bazı Maddelerini Değiştiren 11.6.1936 Tarih ve 3038 Sayılı Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3337, 23 Haziran 1936, s. 6720.

⁷⁸ **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10272-10275; **TBMMZC**, Devre: V, C. 26, İçtima: 3, 82. İnikad, 28.6.1938, s. 412-417.

3512 sayılı Cemiyetler Kanunu 22 Kasım 1972 tarih ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nun kabulüne kadar yürürlükte kalmıştır. Bu süre içerisinde 1946, 1952 ve 1964 yıllarında değişikliklere uğramıştır.⁷⁹

1938 tarihli Cemiyetler Kanunu dernekleşme faaliyetlerinin sınırlarını daraltmıştır. Yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler ve II. Dünya savaşının ardından dünya siyasal konjonktürünün getirdiği çok partili çoğulcu topluma yönelme gibi etkenlerle daha liberal bir şekilde düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bu etkenlerin katkısı ile kanunun bazı maddeleri 1946 yılında çıkarılan 4919 sayılı kanun ile değiştirilmiştir. Hükümet tarafından meclise sunulan fakat uzun bir süre mecliste bekleyen, komisyonlarca detaylı bir şekilde incelenen kanun tasarısı dönemin siyasî ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve Cemiyetler Kanununun medeni kanunla uyumlu bir hale getirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.⁸⁰ 5 Haziran 1946 tarihli meclis oturumunda müzakere edilerek kanunlaştırılan 4919 sayılı kanun 10 Haziran 1946 tarih ve 6329 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸¹ Kanun genel olarak cemiyetlerin gerek kurulması aşamasında gerekse feshinde izin şartını kaldırmakta, idare amirlerine tanınmış olan dernekleri faaliyetten menetme yetkisini ise mahkemelere vermektedir. Kanun, kurulması yasak olan cemiyetler ile ilgili yeni bir düzenlemeyi de içermekte, siyasî partilerin ortaya çıkması ve gelişmesini de engelleyen *sınıf ve cins esasına dayalı dernek kurulamaz* hükmünü kaldırmaktadır. Kanunun meclisteki müzakereleri esnasında söz alan Dâhiliye Vekili Hilmi Uran oldukça uzun bir süredir mecliste yer alan kanunun ele alınması konusunda acele edilmesini istemiştir. Adnan Menderes kanunun tümü hakkında söz isteyerek yürürlükte olan kanunun 1901 tarihli Fransız Kanununun hemen hemen tercümesi olduğunu, demokrasiye giden yolda bu aşamaların önemli olduğunu, fakat bu değişikliklerin bile 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'ndan geri olması gerçeğini değiştiremeyeceğini savunmuştur.⁸² Müzakerelerde "*en liberal çehre*" ile hazırlandığı

⁷⁹ Suat Ballar, **Türk Dernekler Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 2. Baskı, 1991, s. 3.

⁸⁰ Tasarı, Başbakan Şükrü Saraçoğlu imzası ile 17.12.1945 tarihinde meclis başkanlığına sunulmuştur. **TBMMZC**, Dönem: VII, C. 24, 59. Birleşim, 5.6.1946, Ek- Cemiyetleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet ve İçişleri Komisyonları Raporları (1/519).

⁸¹ **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 6329, 10 Haziran 1946, s. 10729-10230.

⁸² Menderes konuşmasında Cemiyetler Kanununun 29. Maddesi'nin hiçbir değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmesini eleştirmiş, zabitanın en büyük mülki amirden aldığı izin ile istediği zaman cemiyetlerin merkez ve müesseselerine girme hakkının hükümetin muhalif partileri tazyik altında tutma amacına yönelik olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu maddenin kaldırılmasını temenni eden Menderes'in ardından söz alan Manisa Milletvekili Hikmet Bayur aynı fikirde olduğunu belirtip 29. Maddenin kaldırılması hakkında bir önerge vereceğini belirtmiştir. **TBMMZC**, Dönem: VII, C. 24, 59. Birleşim, 5.6.1946, s. 49-50, 65.

ifade edilen yeni tasarı için Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer konuşma yaparak 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununun hazırlama komisyonunda Emniyet Umum Müdürü olarak görev yaptığını belirterek kanunun eleştirilen maddelerinin gerekçelerini açıklamıştır. Sökmensüer, kanunun bazı maddelerinin sıkı denetim sağlayıcı olmasının bu dönemde milli birliği parçalayıcı fikirlerin ortaya çıkmasından kaynaklandığını belirtmiştir. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununun dönemin şartları çerçevesinde herhangi bir kanundan esinlenmeden tamamen rejimi koruma odaklı hazırlandığını ve herhangi bir partinin kurulmasına engel teşkil etmediğini vurgulamıştır.⁸³ 1946 yılında yapılan bu değişiklik ile 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 1, 4, 5, 9, 27, 33, 34, 35. Maddeleri değiştirilmiş, 7. Madde ise tamamen kaldırılmıştır.⁸⁴

1946 yılında yapılan değişikliğin ardından dernek kurmanın daha özgürlükçü bir yapıya kavuşturulduğu söylenebilir. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu'nun dönemin şartları gereği getirdiği kısıtlamalar büyük ölçüde giderilerek gerek kurulacak cemiyetler ve gerekse aynı kanuna tabi olan siyasî partiler için daha esnek bir ortam sağlamıştır. Değişikliğin yarattığı etki ile bu tarihten sonra Türkiye'de dernek sayısında da önemli derecede artış gözlenmiştir.⁸⁵

1.3. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dernekleşme Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

1.3.1. Osmanlı Devleti'nde Toplum Yapısı ve Sivil Toplum Unsurları

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e dernekleşmeyi, dolayısıyla sivil toplumu ele alırken kuşkusuz toplumsal değişimi öncelikli olarak ortaya koymak gerekir. Klasik dönemden değişim dönüşüm asırlarına dek Osmanlı siyasi ve toplumsal yapısının aktörleri bu değişimin ana unsurudur. Gelenekten modernliğe geçişi de ifade eden bu süreç aynı zamanda günümüzün sosyal ve kültürel altyapısını anlamak bakımından anahtar konumundadır.

Geleneksel Osmanlı toplum yapısının özelliklerini tespit etmek için en azından XVI. yüzyıla kadar gitmek gerekir. Zira klasik yapı XVI. yüzyıldan sonra dönüşmeye ve

⁸³ Eleştirilerin artması üzerine bir açıklama gereği hisseden Sökmensüer konuşmasında 1930'lu yıllarda ülkede yeni bir rejim oluşturma amaçlı bazı çabaların engellenmesine yönelik olarak Cemiyetler Kanunu'na kayıtlar konulmasının gerekli olduğunu ifade etmiş, bu konuda çeşitli örnekler vermiştir. **TBMMZC**, Dönem: VII, C. 24, 59. Birleşim, 5.6.1946, s. 52-53, 61.

⁸⁴ **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 6329, 10 Haziran 1946, s. 10729-10230.

⁸⁵ Türkiye'de 1938 yılında 205 olan dernek sayısı, 1940 yılında 298'e, 1950 yılında ise 2011'e yükselmiştir. Ballar, a.g.e., s. 6.

yenileşme hareketleri ile birlikte değişmeye başlamıştır. Bu süreçte devletin çeşitli kurumlarında meydana gelen bozulmaları fark eden ve bu duruma çareler arayan ıslahatçılar Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ndeki yapıya dönmekle kaybedilen üstünlüğün yeniden kazanılacağını düşünmüşlerdir.⁸⁶ Fakat Karlofça Anlaşması ile Batının üstünlüğü kabul edilerek yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemden sonra başlangıçta askeri alanda başlayan yenilikler, XIX. yüzyılda idari alanda ve büyük ölçüde batı etkisinde kalınarak gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte devlet ve toplum düşüncesindeki kesin ve kararlı modernleşme ise I. Dünya Savaşı sonrasında, Cumhuriyet Dönemi'nde başlamıştır.⁸⁷

Değişim, dönüşüm sürecinden evvel Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasını hâkimiyeti altında tutmanın bir gereği olarak XV. yüzyıldan itibaren güçlü merkezi bir devlet olmaya başlamıştır.⁸⁸ Osmanlı Devleti'nde her şeyde mutlak bir şekilde hâkim⁸⁹ olan bölünmez padişah otoritesi, kul sisteminin etkisiyle⁹⁰ köylerden vakıflara, saraydan medreseye kadar her alanda sıkı kontrolü sağlamıştır.⁹¹

⁸⁶ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Mehmet Öz, **Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları: XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına**, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.

⁸⁷ Halil İnalçık Türk modernleşmesinin bu kadar gecikmesinin nedenini Osmanlı Devleti'nin farklı kültürlerle ait milletlerin oluşturduğu bir imparatorluk olması ve hanedanın belli bir dönem sadakatini odak noktasını oluşturması olarak görmektedir. Ayrıca imparatorluğun siyasi ve sosyal üst yapısının İslam kanunlarına dayalı olması ile bu siyasi-dini yapının halife-sultan şahsında doruk noktasına çıktığını belirtir. İnalçık, özellikle çöküş döneminde şeriat ve dini otoritenin hükümete zorla kabul ettirdiği sınırlamaların reformların uygulanmasını güçleştirdiğini, böylelikle şeriatın Osmanlı yönetim hayatı ve toplum yapısında gelenekçiliğin kalesi haline geldiğini belirtir. Halil İnalçık, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi", **Türkiye Günlüğü**, 11, 1990, s. 30-31.

⁸⁸ Halil İnalçık, Osmanlı Devleti'nin *gerçek ve kesin bir şekilde* Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulduğunu vurgular. İstanbul'un fethinden sonra mutlak otorite sağlanarak, devlet teşkilatı ve kanunlarda yenilikler yapılmıştır. Osmanlı hanedan siteminde kardeş katli uygulamasının getirilmesi ve şehzadelerin sancaklara vali olarak gönderilme usulünün terki gibi değişiklikler merkezi otoritenin sürekliliği sağlanmıştır. Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul: Eren yayıncılık, 1996, s. 31; Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 326; Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihinde Dönemler", **Doğu-Batı Düşünce Dergisi (Osmanlılar-I)**, 51, 2010, s. 21-28; Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihinde Devlet ve Asker", **Doğu- Batı Düşünce Dergisi (Osmanlılar III)**, 53, 2010, s. 15.

⁸⁹ Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı" **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1994, s. 140.

⁹⁰ Kul sistemi, iktidarı tek elde toplayan önemli bir etken olmuştur. Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi-Kuruluşun Küçük Kaynarca", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1994, s. 23.

⁹¹ İnalçık, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi", s. 31; İpşirli, a.g.m., s. 221-222. Bu aşırı mutlakiyetçiliğin Osmanlı Devleti'nin her türlü tehlikeye açık bir hudut devleti karakterinden doğduğu ifade edilmektedir. Halil İnalçık, "Osmanlı Padişahı", **Doğu- Batı Düşünce Dergisi-Osmanlılar IV**, 54, 2010, s. 19.

Osmanlı toplum düzeni ve yönetim felsefesinin temeli “*adalet dairesi*” adlı bir formüle dayanmaktadır.⁹² Buna göre adalet, devlet, şeriat, hükümlanlık, ordu, servet ve halk toplum yapısının temel dayanaklarıdır. Dolayısıyla bunlardan birinin yok olması devleti de toplumu da çöküşe götürür. Osmanlı toplumsal yapısı, toplum barışının ve düzeninin temeli olarak görülen ve sosyal hayatın sağlıklı işlemesi amacıyla iki büyük sınıfa ayrılmıştır: Yönetenler ve yönetilenler. Yöneten sınıfı padişah başta olmak üzere saltanat beratıyla kendilerine dini ve idari yetki tanınan saray halkı, seyfiye, kalemiye ve ilmiye gruplarından oluşmaktaydı. Yönetilenler sınıfı ise idari işlere katılmayan, fakat üretim yapıp vergi vermek suretiyle askeri sınıfı destekleyen çeşitli din ve soylara mensup zümrelerdi.⁹³

Osmanlı toplum yapısının genel bir özelliği idare edenlerle edilenlerin devlet ve hanedan yolu ile ayrılmaz şekilde birbirine bağlanmış ve onlara mutlak sadakati öngören bir yapıda olmasıydı.⁹⁴ Toplumun padişah-devlete bu şekilde mutlak itaat ile bağlı olması şeklindeki bu anlayış birleştirici bir rol oynayıp siyasi çatışmaları ve sınıf mücadelesini önlemiştir. XIX. yüzyıla kadar süren bu anlayış siyasi ve kültürel kuvvetlerin değişimi/dönüşümü dolayısıyla bozulmaya başlamıştır.⁹⁵

Osmanlı Devleti’nde yer alan yöneten ve yönetilen tabakaları arasında statü açısından yer değiştirme çoğu zaman sıcak karşılansa da⁹⁶ Ortaçağ Avrupası’ndaki gibi katı bir sınıf sistemi de görülmemiştir. Dikey hareketlilik şeklinde belirtilebilecek sınıflar

⁹² Osmanlı Devleti’nden önce kurulan İslam devletlerine dayanan ve “*hakkaniyet çemberi*” de denilen bu formüle göre: “*Adldir mucib-i salah-ı cihan, cihan bir bağıdır divarı devlet, devletin nizamı şeriat, şeriate olamaz hiç haris illa melik, melik zabteleyemez illa leşker, leşkeri cem edemez illa mal, malı cem eden raiyettir, raiyyeti kul eder padişah-ı aleme adl.*” (“1- Dünya barışı adaletle sağlanabilir;2- Dünya, duvarı devlet olan bir bahçedir;3-Devletin düzenleyicisi şeriat;4-Şeriatın koruyucusu mülk (hükümlanlık)tür.5-Mülke, yani ülke ve halkı bütünleştirerek devlet kuracak iktidara sahip olmak, diğer bir ifade ile hakimiyeti elde bulundurmak, sağlam bir ordu gerektirir;6- Ordunun beslenmesi için büyük servete ihtiyaç vardır;7-Bu serveti sağlayabilmek için bolluk ve huzur içinde yaşayan halka (raiyyet) sahip olunması icap eder;8-Halkın bolluk ve huzur içinde yaşaması, adaletle yönetilmesine bağlıdır.”) İnalçık, “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”, s. 31; Bahaeddin Yediyıldız, “Osmanlı Toplum”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1994, s. 443-444.

⁹³ İnalçık, “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”, s. 31; Yediyıldız, “Osmanlı Toplum”, s. 444; Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul: Afa Yayınları, 1996, s. 82.

⁹⁴ Çaha, “Osmanlı’da Sivil Toplum”, s. 86.

⁹⁵ Karpat, a.g.e., s. 84.

⁹⁶ XV. yüzyılda yaşamış olan Osmanlı devlet adamı ve tarihçisi Tursun Bey toplum üyeleri arasındaki uyumun, her ferdin toplum içinde kabiliyetine göre belirlenmiş yerini muhafaza etmesini amaç edinen devlet politikası ile gerçekleşeceğini vurgular. Daha sonraki dönemde ise Koçi Bey ve onun gibi düşünürler devletteki çözülmenin ana sebebini temel kaidenin ihmal edilip tebaanın yeniçeri veya tımarlı sınıfına girmesine izin verilmesi olarak görmüşlerdir. İnalçık, “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”, s. 30-31; İpşirli, a.g.m., s. 222.

arası geçiş ve yeni statü elde etme imkânı mümkün olmuştur. Diğer bir ifade ile yönetenler ile yönetilenler arasında aşılmaz engeller yer almamıştır. Belirli şartları yerine getirmek kaydıyla *raiyyet* statüsünden *askerlik* statüsüne veya bulunulan mevkiden daha üst kademelere yükselme imkânı tanınmıştır.⁹⁷ Örneğin reaya arasında sınırlarda savaşlarda fiilen yararlık göstermekle veya medresede eğitim gördükten sonra sultanın beratı alınarak yönetici sınıfa geçiş mümkün olmuştur.⁹⁸ Kabiliyet, yararlılık gibi yollarla klasik patronaj sistemi sayesinde önemli dikey geçişler gerçekleştiği sıklıkla görülen bir durumdur.

Osmanlı toplum yapısının bir diğer özelliği ise tebaa nüfusunun dini inanç kategorilerine göre sınıflandırılmasıdır.⁹⁹ Osmanlı Devleti'nin fetihlerinin batıya doğru yönelmesi ile gayrimüslim nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Dolayısıyla toprakların genişlemesi nüfusun farklı etnik ve dini unsurlar açısından heterojenleşmesine neden olmuştur.¹⁰⁰ Bunun sonucu olarak da Osmanlı tebaası din üzerinden *millet* esasına göre hiyerarşik bir şekilde gruplara ayrılmıştır.¹⁰¹ İslam'daki *ümme* anlayışına dayanan bu sistem, Osmanlı Devleti'nde *millet sistemi* şekline dönüşmüştür.¹⁰² Genel anlamda Müslim-gayrimüslim şeklindeki ikili toplum yapısına göre; her dini grup inançlarını devletin gözetimi altında yaşama hakkına sahipti. Ancak devletin sahibi Müslümanlardı. *Millet-i mahkûme* sıfatıyla Osmanlı toplumunda yer alan gayrimüslimler ise Müslümanlara emanet edilen topluluklardı.¹⁰³ Gayrimüslim topluluklar kendi cemaat liderlerini padişahın tasdikine bağlı olarak seçme hakkına sahipti. Ayrıca cemaatlere kendi içlerinde her türlü medeni haklarını uygulamada serbestlik tanınmıştı.¹⁰⁴ *Milletbaşı* adı verilen yöneticileri

⁹⁷ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 486-487.

⁹⁸ İnalçık, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi", s. 30.

⁹⁹ Şerif Mardin, "Türkiye: Bir ekonomik Kodun Dönüşümü", **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, (Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder), İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 213.

¹⁰⁰ Ufuk Şimşek, **Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kimlik Arayışları (1718-1938)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 112.

¹⁰¹ Şükrü Hanioglu, "Osmanlılık", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 1389; İlber Ortaylı, Osmanlı Devleti'nde *millet* kelimesinin bugünkü anlamını içermediğini, Arapça'da millet kavramının "community-communitas" anlamında dini topluluğu karşılayan terim olduğunu belirtir. Buradan yola çıkarak "*natio*" yani "*ulus*" kelimesi ile aynı anlama gelmediğini vurgulamaktadır. İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Millet", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 996; "*Millet*" kelimesi Osmanlı Devleti'nde "*cemaat*" ile aynı anlamdadır. Cevdet Küçük, "Osmanlılarda "Millet Sistemi" ve Tanzimat", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1012.

¹⁰² Küçük, a.g.m., s. 1010.

¹⁰³ Osmanlı toplumunda öncelikle Türkler olmak üzere, Araplar, Acemler, Boşnaklar ve Arnavutlar Müslüman çoğunluğu oluştuyordu. Müslümanlardan başka üç temel millet daha bulunmaktaydı. Bunlardan sayı bakımından en kalabalığı Ortodokslardı. Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Millet", s. 996-1001; Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 466.

¹⁰⁴ Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", s. 996-1001.

merkezi yönetimle irtibat halinde olarak cemaatlerin idarecilik görevini üstlenmişlerdi.¹⁰⁵ Osmanlı Devleti *millet sistemi* ile ülkede başıboş tek bir kimse kalmamak üzere tüm toplumu irili ufaklı cemaatler ve alt birimler olarak örgütlemiştir. Bu toplumsal yapı birbirinden bağımsız birçok kültürel ortak alanı yaratmıştır.¹⁰⁶ Yüzyıllar boyunca cemaatlerin dinlerinin ve grup kimliklerinin korunmasını sağlayan bu yapı Fransız İhtilali'nin etkisi, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının uygulanmasıyla çözülmeye uğramış, devlet içerisinde farklı dini ve etnik unsurlar, dış devletlerin de etkisiyle *millet* kavramının günümüzdeki içeriği anlamında örgütlenerek ayrılmaya başlamışlardır.¹⁰⁷

Osmanlı toplumu yerleşim durumuna göre ise üç grupta toplanmıştır. Bunlar şehirliler, köylüler ve göçebelere dir. Şehirliler yönetim işlerinden sorumlu askeri sınıf, tacirler, esnaf ve ülke dışından gelen resmi temsilciler, işsizler, seyyar satıcılar, seyyidler vs. gibi unsurlardan oluşmaktaydı.¹⁰⁸ Devlet, özellikle birçok ayan ailesinin yaşadığı ve devletle zaman zaman karşı karşıya geldiği Anadolu şehirlerini denetleme çabasını uzun yıllar devam ettirmiştir. Bu denetim Anadolu kent yaşamını zaman zaman olumsuz etkilemiştir. Osmanlı'da kentlerin canlanması Tanzimat'tan sonra gerçekleşmiştir.¹⁰⁹ Batıda modern kentlerin ortaya çıkmaya başladığı XVII. yüzyılda Osmanlı kentlerinin temel üretim tarzı tarım ve hayvancılığa dayalı kalmış, ayrıca bazı meslek örgütlerinin kontrolünde bulunan küçük esnafın yürüttüğü endüstriyel etkinlikler de bir başka üretim mekanizması olarak yer almıştır. Modernleşme öncesinde Osmanlı kentleri Avrupa'da sanayi devriminin ortaya çıkardığı modern kentler ile kıyaslanamaz bir nitelikte kalmıştır.

¹⁰⁵ Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", s. 89.

¹⁰⁶ Etyen Mahçupyan, "Osmanlı'dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset", **Doğu-Batı Düşünce Dergisi- Kamusal Alan**, 5, 2014, s. 30-33.

¹⁰⁷ Küçük, a.g.m., s. 1022-1023; Stanford Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlıklar Sorunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: İletişim Yay., s. 1003-1006.

¹⁰⁸ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 476.

¹⁰⁹ İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğunda Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi", **İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C. 1, İstanbul: İlke Yayınları, 1996, s. 361-371. Suraiya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, 4. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 370; Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nden itibaren Anadolu ve Balkanlarda yer alan çeşitli şehirlerin modernleşmesi ile ilgili bazı çalışmalar için bkz. Musa Çadırcı, **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Anadolu Kentleri**, (Der. Tülay Ercoşkun), Ankara: İmge Kitabevi, 2011; Paul Dumont ve François Geogron (Ed.), **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

İstanbul¹¹⁰ dâhil Osmanlı Devleti'nde kent hayatında bireylerin geleneksel bağlar dışında, batıdakine benzer toplumsal örgütlenme kültürüne sahip olmadığı görülmektedir.¹¹¹

Ekonomisi tarıma dayalı Osmanlı Devleti'nde nüfusun büyük bölümünü köylüler oluşturmuştur. Bu grup içerisinde tımar beyleri, çiftçi aileleri, toprakları işleyenler, mülk sahipleri, müsellemler, muaflar gibi çeşitli unsurlar yer almıştır. Osmanlı toplumunda yerleşik hayata geçmemiş konargöçer veya yörük olarak adlandırılan bir diğer grup ise merkezi hükümetin kontrolünden mümkün olduğu kadar bağımsız olmakla birlikte kendileri için düzenlenmiş kanunlara göre hayatlarını sürdürürlerdi. Konargöçerlerin temel geçim kaynakları ise hayvancılıktı.¹¹²

Yukarıda da söz edildiği gibi Osmanlı toplumunda gerek statü açısından dikey hareketliliğe gerekse coğrafi açıdan yatay hareketliliğe imkân tanınmıştır.¹¹³ Özellikle kuruluş ve genişleme yıllarında yatay hareketlilikte oldukça fazla canlılık yaşanmıştır. Devletin uyguladığı iskân politikası ile fetihlerle beraber özellikle dervişlerin desteği ve vakıfların katkısı ile birçok bölgede iskân edilen insanlar sosyal ve ekonomik hayatın canlanmasını sağlamıştır. Bununla birlikte özellikle tımar sisteminin yaygınlaştırılması ile devlet, herhangi bir yere yerleşen ve toprağı işlemeye başlayan insanların köyünü, çiftini terk etmesini ise uygun bulmayıp, vergi kaybı anlamına gelecek bu tarz durumları kanunlarla engellemeye çalışmıştır. Fakat XVI. yüzyıldan sonlarında başlayan dünya çapındaki ekonomik değişimler Osmanlı Devleti'ni de etkilemiş, binlerce kişi şehirlere göç etmiştir. Devlet uzun yıllar boyunca bu sistemin düzeltilmesine çalışmıştır.¹¹⁴

Osmanlı Devleti toprağına bağlı bir tarım devleti olma özelliğini kuruluşundan itibaren korumuştur. Devletin gelirlerinin büyük kısmını oluşturan ve toprak yönetiminin temeli olan *tımar sistemi* devlete ait toprakların askeri ve idari amaçlarla tahsisine dayalı

¹¹⁰ İstanbul bu dönemde nüfus yoğunluğu açısından dikkat çekmesine rağmen bir üretim merkezi konumunda değildir. Oysa aynı dönemlerde İngiltere'de sanayi kentinin ilk örneği olarak belirtilen Manchester 1770'lerde ekonomik dinamiklerin ve sosyal sınıfların konumlandığı bir şehir olarak gelişmiştir. Çaha, "Osmanlıda Sivil Toplum", s. 89.

¹¹¹ Ahmet Karaçavuş, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim Cemiyetleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 33-34.

¹¹² Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 471-481.

¹¹³ Karpat, a.g.e., s. 30.

¹¹⁴ Halil İnalçık, "Tımar", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2012, s. 172; Karpat, a.g.e., s. 83; Reşat Kasaba, "Göç ve Devlet, Bir İmparatorluk-Cumhuriyet Karşılaştırması", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 337; Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 484-486.

sisteme verilen addır.¹¹⁵ Devletin toprak ve vergiler üzerindeki kontrolünü sağlayan sistemin en önemli yanlarından biri yerel aristokrasinin ortaya çıkmasını ve eşrafın güçlenmesini engellemesidir.¹¹⁶ Tımar sistemi XVI. yüzyıldan sonuna kadar oldukça iyi bir şekilde uygulanmış, XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştır. Devlet, uzun süre sistemin ıslahına çalışmış, yeni uygulamalardan olumlu sonuç alamayınca aşamalı olarak kaldırmayı kararlaştırmıştır. Önce bir kısım tımarlar müsadere edilmiş, XIX. yüzyıl başlarında ise boşalan tımarlar yenilenmeyerek alıkonulmuştur. Tımar sahiplerine de taşrada çeşitli görevler verilerek istihdamları sağlanmıştır.¹¹⁷ 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile bu toprakların mülk arazisine dönüştürülmesi amaçlandıysa da bu dönem içerisinde tam olarak gerçekleştirilememiş, tımar sisteminden kalan topraklar ancak Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan kanunlar ile düzenlenebilmiştir.¹¹⁸

Osmanlı Devleti'nin taşradaki siyasi ve toplumsal yapısı merkezden farklı bir özellik arz etmektedir. Taşra idaresinde vali, mutasarrıf, mütesellim ve voyvodalar merkezden tayin edilirdi. Bu görevlilerden başka şehir ve kasabalarda şehirdeki ileri gelenler arasında ayan¹¹⁹ ve eşraf denilen kişiler de mevcuttu. XVI. yüzyıldan ikinci yarısından sonra etkinlikleri artan ayanlar eyaletlerde yeni bir güç olarak ortaya çıkmış, özellikle uzun süren savaşlar ve taşra idaresinin bozulması ile daha da önem kazanmışlardır.¹²⁰ 1726 yılından itibaren bölgelerinde beylerbeyi ve sancakbeyi gibi önemli görevlere dahi getirilmişlerdir. Tımar sisteminin bozulmasının ardından devletin

¹¹⁵ İnalçık, "Tımar", s. 168, 170; Tımar sisteminin batılı feodal uygulamalardan en temel farkı miras yoluyla varislerine geçmemesi, toprağın görev süresine bağımlı olarak geçici bir süre için tımar sahibinin elinde olmasıdır. Şerif Mardin, "Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye'de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci", **Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler-1**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 97; Osmanlı Devleti maaş ödemeleri, vergi tahsili, gerekli kayıtların tutulması ve tek elden yönetilen bir güvenlik örgütünün anında harekete geçirilebilmesi amacıyla Tımar sistemini uygulamıştır. İlber Ortaylı, **Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu- Seçme Eserleri-II**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 27.

¹¹⁶ Şerif Mardin, "Osmanlı Bakış Açısından Hürriyet", **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 112; Kemal Karpat, tımar sisteminin bozulmasının ardından ortaya çıkan durum için özetle şunları belirtir. "...XVII. yüzyıldan sonuna kadar toprakları elinde tutan zümreler hiçbir zaman bu durumlarını kanunen kabul ettirememişlerdir. Bu anlamda teşkilatlanmış bir sınıf olarak iktidara geçememişlerdir. Çünkü karşılarında askeri kaygısı ön planda olan bir devlet otoritesi yer almıştır. Fakat XVIII. yüzyıldan sonra ise Osmanlı toprak idaresi bozulmuş ve toprakların kontrolü özel şahısların eline geçmiştir. Bu gelişme XIX. yüzyılda daha da artmıştır. İmparatorluğun toprakları filen özel şahısların eline geçmiş fakat bu geçişi düzenleyecek modern özel mülkiyet esasları bulunmadığı için mülk var mülkiyet yok şeklinde bir durum ortaya çıkmıştır..." , Karpat, a.g.e., s. 84.

¹¹⁷ Çadircı, Tanzimat Döneminde... a.g.e., s. 319.

¹¹⁸ İpşirli, a.g.m., s. 244.

¹¹⁹ Osmanlı Devleti'nde ayanlığın ortaya çıkışı ve güçlenmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık**, Ankara: TTK Yay., 1994.

¹²⁰ İnalçık, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi", s. 33; Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri (1739-1839)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 13 (23), 1975, s. 51-53.

çeşitli işler için başvurduğu taşra eşrafı olarak bilinen bu kesim, babadan oğula arazi ve gelir elde ederek zenginleşmiş, XVIII. yüzyıldan ikinci yarısından sonra da merkezi yönetim tarafından kent ve kasabalarda görevlendirilmişlerdir.¹²¹ Ayanlar merkezi hükümete karşı halkın, halka karşı merkezi hükümetin temsilcisi durumunda olup halk ile devlet arasındaki işleri yürütmüşlerdir.¹²² Ayan rejiminin uygulanmaya başlanmasıyla, eyaletlerdeki büyük topraklar güçlü yerel hanedanların eline geçmiştir. Böylece devlet XVIII. yüzyıldan sonuna merkeziyetçi özelliğini yitirmiştir. Bu dönem Avrupa’da görülen feodal düzene benzer bir tabloyu ortaya çıkarmıştır.¹²³ Fakat bu feodalite Avrupa’daki feodal özelliklerden farklıdır.¹²⁴ Giderek güçlenen ve görevleri de değişen¹²⁵ ayanlar otorite boşluğundan yararlanarak bölgelerinde kendi menfaatlerini gözetmeye başlamışlardır. Yaşanan aksaklıklar ve ayanların giderek devlet için sorun oluşturması neticesinde 1786 yılında kaldırılan ayanlığın yerine *şehir kethüdalığı* getirilmiş, fakat kethüdalar gerek işlerinde ayanlar kadar muteber, güçlü ve iş görür olmamaları, gerekse ayanların muhalefeti nedeniyle görevlerini tam olarak başaramamışlardır. Devlet kısa bir süre sonra (1790) yeniden ayanlık sistemine dönmüştür. Ayanlar XIX. yüzyılda devletin uyguladığı yeniliklerin tatbiki esnasında da söz sahibi olmaya başlamışlardır.¹²⁶

Tanzimat Dönemi’nde ayanların üstlendiği görevler bu dönemde oluşturulan yeni idari müesseselere devredilmiş, ayanlara vilayet meclisi üyeliği veya çeşitli devlet

¹²¹ Özkaya, a.g.e., s. 123; Tımar sisteminin çöküşü ile birlikte büyük arazilere sahip aileler sosyal ve siyasi sistemde yerlerini almıştır. Bunlardan İzmir’de Karaosmanoğulları, Trabzon’da Tuzcuoğulları, Arnavutluk’ta Tepedelenliler, Orta Anadolu ve Yozgat’ta Çapanoğulları gibi aileler yerel beyler haline gelmiştir. İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara: Cedit Neşriyat, 2007, s. 157; Feridun Emecen, “Doğu Karadeniz’de Ayanlık: Tirebolulu Kethüdazade Mehmet Emin Ağa”, **Bulleten**, 67(242), 2001; Mehmet Hacısalihhoğlu, **Trabzon’da Ayanlık Mücadelesi: Hacısalihzâde Hasan Ağa, Ömer Ağa ve Büyük Ali Ağa (1737-1844)**, Trabzon: Serander Yayınevi, 2013.

¹²² Özcan Mert, “Ayan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 196; Özkaya, a.g.e., s. 141-168; İpşirli, a.g.m., s. 238.

¹²³ İnalçık, “Osmanlı Tarihi’nde Dönemler”, s. 21-28; Halil İnalçık, “Tanzimat Nedir?”, **Tarih Araştırmaları, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1, 1941, s. 249.

¹²⁴ Osmanlı Devleti’nde köylünün statüsü hiçbir zaman Batıdaki karşılığı ile aynı olmamıştır. Şerif Mardin bu durumu ve nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır: “*Osmanlı imparatorluğunda köylünün statüsü, Osmanlı ekonomisinin özgüllüklerinin önemli bir parçasıydı. Osmanlı köylüsü hiçbir zaman, Batıdaki karşılığının malikânenin katı hukuksal çerçevesi ile senyöre karşı kişisel yükümlülükler içine sokulmamıştı. Bu durum memurlar sınıfının, köylü ile devlet arasında kurumsallaşmış herhangi bir aracı sınıfın olmaması gerektiği yolundaki çok özgül politikasının ürünüydü. Yine bu durum aynı zamanda, batıda olduğu gibi feodal hakların hiyerarşi içinde üstten asta devredilmesini mümkün kılan hukuk çerçevesinin bütünüyle olmayışından da kaynaklanmıştır. Dolayısıyla iktidar sahibi olmuş ve bir “hanedan” oluşturmuş bir ayan hukuksal bakımdan korunmadan yoksundur. Bunun istisnası çok özel durumlar ve halefinin dikkate almakla yükümlü olmadığı padişah fermanlarıdır.*”, Mardin, “Türkiye: Bir Ekonomik Kodun Dönüşümü”, s. 212.

¹²⁵ XVIII. yüzyıldan ortasından itibaren devlet ayanlara idari, iktisadi ve mali, askeri görevler vermeye başlamıştır. Özkaya, a.g.e., s. 141-168; Mert, a.g.m., s. 196.

¹²⁶ İnalçık, “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”, s. 35; Mert, a.g.m., s. 197.

görevleri verilmiştir. Bu uygulamalar ile ayanların idari ve askeri nüfuzları kırılrsa da sosyal ve iktisadi nüfuzları devam etmiştir.¹²⁷ 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile ayanlar tasarruf ettiği toprakların da sahibi olmuştur.¹²⁸ Osmanlı Devleti'nde yüzyıllar süren ayanlık müessesesi devlet ile halk arasında bir aracı kurum niteliği göstermektedir. Zaman zaman oldukça güçlenen ayanlar batıdaki feodal beyler gibi özerk bir yapıyı hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirememişlerdir.¹²⁹

Osmanlı Devleti'nde toplum yapısına bakıldığında ulema devletin muhalefet ve siyaset kanallarından birini oluşturmuştur.¹³⁰ Devlet karşısında odaklanan bir diğer grup ise tasavvuf kurumları ve tarikatlar olmuştur.¹³¹ Diğer bir ifade ile Müslüman cemaatin siyaset kanallarından bir diğeri tarikatlardır. Yüzyıllar boyunca kendi içlerinde bölünen, şubelere ayrılan¹³² tarikatlar tekke, zaviye ve dergâhlarda İslamiyet temeli üzerinde dönemin ideolojik tartışmalarını taşımışlar, ahilik müessesesi, esnafılık temelinde önemli bir alanı egemenlikleri¹³³ altında tutmuşlardır. Osmanlı Devleti tarikatların Ehl-i Sünnet felsefesine göre faaliyetler göstermesini istemiştir. Devletin istediği doğrultuda faaliyet gösteren tarikatlar korunmuş ve kendi içinde özerk bırakılmıştır.¹³⁴ Yayınlanan fermanlarda Ehl-i Sünnet akaidi dışında faaliyet gösteren tarikat, dini cemaat, tekke ve zaviyelerin takibata alınacağı vurgulanmıştır. Bu tarz tarikatların devlet tarafından sıkı denetim altında tutulduğu görülmektedir. Çeşitli tarihlerde tekke, zaviye ve dergâhlar teftiş edilmiştir.¹³⁵ Tanzimat Dönemi ile birlikte düzenlenen kurumlardan biri de tarikat ve tasavvuf kurumlarıdır. 1866 yılında Meclis-i Meşayih adlı kurum yolu ile Şeyhülislama bağlanan bütün tekke ve

¹²⁷ Mardin, “Türkiye: Bir Ekonomik Kodun Dönüşümü”, s. 209.

¹²⁸ Böylece 200 yıl süren bir kurum kendiliğinden kaldırılmıştır. İpşirli, a.g.m., s. 238. Tanzimat'tan sonra ayanlar isim değişikliğine uğramışsa da İstanbul'da Meclis-i Mebusan'a, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisine ve taşrada belediye meclislerine temsilciler göndermiş, çeşitli siyasi partilerde, ziraat ve ticaret odaları ve cemiyetlerin idarelerinde etkili olmuşlardır. Bu anlamda Türk siyasî, sosyal ve ekonomik hayatında etkili olmuşlardır. Mert, a.g.m., s. 197-198.

¹²⁹ Mardin, “Osmanlı Bakış açısından Hürriyet”, s. 111.

¹³⁰ Şerif Mardin, “Türkiye’de Muhalefet ve Kontrol”, **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, Der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 179; Şerif Mardin, “Şerif Mardin’le Din ve Devlet Sosyolojisi Konusunda Söyleşi”, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, Der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 112.

¹³¹ Mardin, “Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum”, s. 23.

¹³² Reşat Öngören, “Tarikat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 99.

¹³³ Osmanlı kamu hukukunda hükmi şahsiyet (tüzel kişilik) sınırlı da olsa dini birimlerin kazandığı bir hüviyet olmuştur. Fakat batıda hükmi şahsiyet genel olarak “vatandaş” haklarının tabii bir boyutu sayılmıştır. Mardin, “Sivil Toplum”, s. 11.

¹³⁴ Mustafa Kara, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tasavvuf ve Tarikatlar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 982.

¹³⁵ Rifat Özdemir, “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, **Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 5, 1995, s. 259-310; Mağcupyan, a.g.m., s. 48.

tarikatlar denetime alınmaya çalışılmış, devletin yıkılışına kadar bu kurumlarla ilgili düzenlemeler de sürdürülmüştür. Tekke ve zaviyeler 1925 yılında Şeyh Sait İsyanının ardından 677 sayılı kanunla kapatılmıştır.¹³⁶

Klasik Osmanlı toplum düzeninde vakıflar topluma sosyal hizmetleri ulaştırmada önemli ölçüde görevler üstlenmişlerdir. İslam tarihinde önemli bir hayır müessesesi olan vakıflar sosyal, ekonomik ve kültürel hayata katkılarda bulunmuştur. Bayındırlık, eğitim, beledi işler, imar işleri hatta ticaret ve ulaşım işleri büyük ölçüde vakıflar aracılığı ile yürütülmüştür.¹³⁷ Vakıflar devlet tarafından görevlendirilen mütevelliler vasıtasıyla yönetilmiştir. Ulema da vakıflar sayesinde devletle halk arasında yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren kadılar vasıtasıyla denetim altında tuttuğu vakıflar belirli dönemlerde merkezi yönetim tarafından sıkı kontrol altında olmuştur.¹³⁸ 1826 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezareti oluşturularak vakıfların idaresi devletin kontrolüne alınmıştır. Tanzimat Dönemi'nde yapılan çeşitli düzenlemelerle vakıfların yönetimi bütünleştirilmeye çalışılmıştır.¹³⁹ Vakıfların idaresinin oldukça karmaşık bir hal aldığı II. Meşrutiyet Döneminde de bu kurumların ıslahı yönünde çeşitli çözüm yolları aranmıştır.¹⁴⁰

Osmanlı şehir ve kasabalarında yer alan gruptan esnaflar *lonca* adı verilen örgütlenmeleri ile Osmanlı iktisadi ve sosyal yapısında önemli hizmetler sağlamışlardır. Lonca teşkilatının kökeni devletin kuruluşunda etkin bir rol oynayan ahilik teşkilatına dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nden önce özellikle büyük şehirlerde birer tekke ve zaviye etrafında teşkilatlanarak dini yapılanmalarını sürdürürken diğer yandan iktisadi hayatı da düzenleyen ahiler, şehirlerde yalnızca dini ve iktisadi etkinliklerde değil otorite boşluğu ve kargaşa ortamında siyasi faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Fatih Sultan Mehmet

¹³⁶ Kara, a.g.m., s. 985-994.

¹³⁷ Nazif Öztürk, **Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, 1983, s. 25; İsmail Kurt, "Vakıf Müessesesi XV. ve XVI. Asır Vakıfları", **XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler**, Ed. Abdülkadir Özcan, İslamî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997, s. 510-516.

¹³⁸ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 485; Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, s. 318-320; Mahçupyan, a.g.m., s. 46.

¹³⁹ Hüseyin Hatemi, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Vakıf", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1683; Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, C. 2, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996, s. 61; Yediyıldız, "Vakıf", s. 485.

¹⁴⁰ II. Meşrutiyet Dönemi'nde vakıfların ıslahına yönelik çeşitli girişimler ile ilgili bir çalışma için bkz. Ahmet Köksal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Vakıfların Yeniden Organizasyonuna Dair İki Eser: İsmail Sıdkı'nın "Hatırat"ı ve Hamadezade Halil Hamdi Paşa'nın Layihası", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 33 (56), 2014, s.343-385.

Dönemi'nden itibaren ahilik siyasi bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat haline dönüşmüştür.¹⁴¹

Osmanlı Devleti'nin önemli bir üretim mekanizması olan loncalar esnafla merkezi yönetim arasında önemli bir köprü görevi de görmüşler, Anadolu'da üretim ve pazarlama ortaklığını teşvik edici kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır.¹⁴² Zamanla üretim kalitesini yükseltme, kalifiye eleman yetiştirme, yetişen elemanlara ustalık sertifikası verme, iş ve ticaret ahlakını geliştirme ve denetleme, işçileri koruma ve üretimi en ucuz yoldan tüketiciye ulaştırma gibi görevleri de üstlenmişlerdir. Lonca başındaki kethüda hammadde temini, anlaşmazlıklarda ceza vermek, vergi toplamak, üretimin standartlara uygunluğunu ve fiyatları denetlemekle yükümlü olmaları dolayısıyla devleti temsilen devletle lonca arasında ilişkileri de düzenleyen idari bir görevliydi.¹⁴³ Özellikle XVII. yüzyılda ahilik teşkilatı ve loncalar sıkı denetime¹⁴⁴ alınmıştır.¹⁴⁵ XVII. yüzyıldan sonra ticaret ve zanaat

¹⁴¹ Ziya Kazıcı, "Ahilik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1988, s. 541.

¹⁴² Mehmet Topal ve Kamil Çolak, "Osmanlı Devleti'nde Ahilik ve Ahi Zaviyeleri", **Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Osmanlılar III**, 53, 2010, s. 166; Esnaf örgütleri Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren faaliyet gösteren Ahilik teşkilatının devamı niteliğindedir. XVI. yüzyılda merkezi otoritenin altında zayıflayan esnaf örgütleri ilk dönemlerdeki kuvvetli ve bağımsız karakterini kaybetmiştir. Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri", **İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C.1, İstanbul: İlke Yayınları, 1996, s. 413.

¹⁴³ Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısı", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1994, s. 608.

¹⁴⁴ Çaha, "Osmanlıda Sivil Toplum", s. 91; Osmanlı esnafı devlet yönetimi tarafından bir yandan desteklenirken diğer yandan sıkı bir denetim altında tutulmuştur. Kentlerde temel tüketim ihtiyaçlarının sağlanması, böylelikle kentlerdeki iktisadi hayatın canlı tutulmasının aynı zamanda siyasi bir önem taşıması, saray, ordu ve donanmanın temel ihtiyaçlarının düzenli olarak karşılanması, kentlerdeki üretim ve ticaret faaliyetlerinin vergilendirilmesinde oynadığı role ilaveten devletin korumaya ve döndürmeye çalıştığı geleneksel yapının önemli bir parça olmaları gibi etkenler bu kurumların devlet tarafından sıkı denetim altında tutulmasını ve desteklemesini zorunlu kılmıştır. Abdullah Saydam, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Trabzon: Kemal Ofset, 1995, s. 201.

¹⁴⁵ Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, s. 297-300; "Osmanlı Türkleri batıdaki gibi bir tüccar sınıfını tam olarak yaratamamıştır" şeklindeki görüşe Şerif Mardin karşı çıkmaktadır. Mardin aslında Osmanlı'da XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyıl başlarında ticaret ve sanayi ile uğraşan Türk-Müslüman bir orta tabakanın varlığından söz etmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda yapılan anlaşmalarla ticaretin Avrupalıların eline geçmesi ile insanların ticareti meslek olarak yapmaktan ziyade devlet hizmetinde istihdam olabilmek için memuriyete yöneldiğini, bu şekilde orta sınıf memuriyeti seçen bu grupların bir kısmının da ileride Türkiye Cumhuriyeti'nin memur kadrolarına katıldığını belirtmektedir. Şerif Mardin, "Türkiye'de Orta Sınıfların Üç Devri", **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 338-339; Mardin, Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik faaliyetlerin ve dolayısıyla loncaların devlet tarafından kontrolü ve devletin ekonomiye bakış açısındaki değişimi ifade ederken bazı hususları vurgulamaktadır. "...Osmanlı devlet adamları tarafından kullanılan stratejilerden biri lonca üyesinin çok zenginleşmesi halinde zanaatkar zümresinden çıkıp tacir olmak zorunda kalmasıydı. Buna karşılık tüccarın zenginliği daha parasallaşmıştı ve böylelikle devlet tarafından daha kolay denetlenebiliyordu. XIX. Yüzyılda Osmanlı devlet adamları bu konudaki tavırlarını tersine çevirmişlerdi, bu devlet adamları bu tür bir ara toplumsal sınıfın güçlü bir devlet için gerekli olduğu konusunda ikna olmuşlardı, ama böyle bir işi başarabilmek için biraz sınıfsal özerkliğin gerekli olduğunu fark edip etmedikleri açık değildir." Mardin, "Türkiye: Bir Ekonomik Kodun Dönüşümü", s. 199.

işleri daha çok gayrimüslim azınlıkların eline geçmiştir. Müslümanların ise kırsal kesimde yaşayan kısmı sadece tarımla, üst sınıftakiler ise devlet memurluğu ile uğraşmaya başlamıştır.¹⁴⁶ XIX. yüzyılda diğer alanlarda olduğu gibi Osmanlı esnafı ülkenin Avrupa'dan gelen malları ile mücadele edemeyip daha çok iç pazara ve yakın çevreye yönelik faaliyetlerde bulunabilmiş, zamanla da dağılmaya başlamıştır.¹⁴⁷ Tanzimat Dönemi'nde esnafın yeniden teşkilatlanması için çeşitli nizamnameler hazırlanmış, İstanbul Ticaret Odası kurulmuştur. Fakat esnafların yeniden örgütlenmeleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde gerçekleşmiştir.¹⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin modernleşme öncesi geleneksel yapısını ifade etmeye çalıştığımız bu açıklamalardan yola çıkarak toplum hayatında yer alan unsurlar ve bu unsurların oluşma/oluşturulma tarzları düşünüldüğünde sivil toplumun bire bir batıdaki gibi tarihi, toplumsal, felsefi aşamaları geçerek oluşmadığı söylenebilir. Bununla birlikte Osmanlı toplumu içerisinde sivil toplum kuruluşlarını işlev olarak karşılayan yapılar yer almıştır.¹⁴⁹ Modernleşme öncesi Osmanlı toplum yapısına sosyal hizmet açısından önemli hizmetler gören vakıflar, dini örgütlenmenin sağlandığı tarikatlar, esnaf örgütlenmesini oluşturan loncalar birer sivil toplum ögesi olarak görülebilir.¹⁵⁰

3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı devlet anlayışı ve devlet yönetiminde modernleşmenin gerçek başlangıç ve temelini¹⁵¹ oluştursa da belirtilen dönemde ıslah ve düzenleme ile ilgili ilk faaliyetlerin 1830 yılına kadar uzandığı

¹⁴⁶ Karpat, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁷ Donald Quataert, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde İşçiler ve Devlet", **Devlet ve Maduniyet-Türkiye ve İran'da Modernleşme, Toplum ve Devlet**, Der. Touraj Atabaki, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 30.

¹⁴⁸ Ahmet Kal'a, "Esnaf", **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1995, s. 430.

¹⁴⁹ Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları", s. 84; Vakıf ve loncalar Osmanlı Devleti'nde Sivil girişim unsurları olarak yer almalarına rağmen vakıf gelirlerine devlet tarafından dolaylı veya doğrudan müdahale edilmesi, loncalarda yapılan üretimin kalitesi ve fiyatının devlet tarafından kontrol edilmesi, üretim miktarı ve istihdamın devlet tarafından sınırlandırılması bu sivil kuruluşların hareket sahasını daraltmıştır. Fatma Acun, "Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum", **Sivil Toplum Dergisi**, 3(10), 2005, s. 51.

¹⁵⁰ Bu kurum ve örgütlenmelerin batı tarzı sivil toplum özellikleri açısından çelişkilerle dolu yapıları olduğu çeşitli yazarlarca belirtilmektedir. Bunlar bu yapılanmaların devletten özerk olmamaları, devletle ilişkilerinde devleti önceleyen bir yaklaşım içinde olmaları olarak gösterilmektedir. Tosun, **İzmir'de Sivil Toplum**, s. 60; Alkan, "Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi 1839-1945", s. 63; Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", s. 88.

¹⁵¹ Halil İnalçık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 343.

belirtilmektedir. Tanzimat Dönemi devletin anayasal yönetime geçtiği 1876 tarihine kadar sürmüştür.¹⁵²

Toprak kayıpları ve iç çalkantılarla boğuşan Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıldan itibaren başlangıçta askeri, ardından hukuki, kültürel, toplumsal, siyasi ve ekonomik pek çok alanda yenilik hareketlerine sahne olmuştur. Bu yenileşme hareketleri planlı ya da plansız pek çok alanda etkisini göstermiştir.¹⁵³ Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılın sonunda Avrupa'ya düzenli bir şekilde giden ilk diplomatlar devlet sistemlerini incelemeye başladıklarında Avrupa'da devletin halkın eğitimi görevini üstlendiği, ticareti kolaylaştırıp halkı üretici konumuna getirerek buradan sağlanan vergilerle yeni tip ordu, bürokrasi ve devlet kurumlarını güçlendiren bir yapıya kavuştuğunu gözlemlemişlerdir. "Kameralizm" adı verilen bu görüş, güçlü bir devletin güçlü ve problemsiz orta sınıfa dayanması gerektiği yönündeydi. Osmanlı devlet adamlarına göre devletin gerileme sebebi Mardin'in ifadesiyle "*toplumun dizginlerinin*" dolayısıyla vergi kaynaklarının elinden kaçmış olmasıydı. İşte Tanzimat'ın ortaya çıkardığı politikalar bu olumsuzlukları gidermek içindi.¹⁵⁴ Zira Tanzimat Dönemi uygulamalarına bakıldığında bu faktörlere yönelik yenilik çabaları ağırlıklı olarak yer almıştır. Bununla birlikte Tanzimat hareketinin uygulamaları hürriyetçi, hukuki ve ilerlemeci yönleri ile göze çarpmaktadır. Tanzimat hareketinin ilk ve ana unsuru *hürriyetçi* uygulamalardır. İkinci yönü daha çok hukuki kurumların, mülki yönetimin düzenlemesine yönelik olan Şura-yı Devlet, çeşitli meclisler, nezaretler, mahkemeler, vilayet örgütleri gibi hukuki kurumsallaşmadır. Üçüncü unsur ise çeşitli eğitim kurumları, hastaneler açılması, sağlık, ulaşım ve bayındırlık hizmetleri ile gelişen ilerleme aşamasıdır.¹⁵⁵

Tanzimat Dönemi reformları temelde Balkan ulusçuluğunun hız kazanması ile başlayan toprak kayıplarının Osmanlılık fikri yoluyla engellenmesi, Mısır sorunu ve taşrada eşrafın güç kazanmasıyla ortaya çıkan yerelciliğin mali, idari, hukuki düzenlemelerle daha merkezîyetçi yapıya kavuşturulması amacıyla uygulanmıştır.¹⁵⁶ Tanzimat Fermanının uygulanması için başlangıçta ülkenin tamamı değil, merkeze yakın,

¹⁵² Ali Akyıldız, "Tanzimat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 1.

¹⁵³ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: Timaş Yay., 2008, s. 31.

¹⁵⁴ Şerif Mardin, "19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti", **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 84.

¹⁵⁵ Mehmed İzzet, "Tanzimat'a Dair", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, s. 1539.

¹⁵⁶ İlber Ortaylı, "Tanzimat", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, s. 1545.

dolayısıyla kolay denetlenebilecek olan eyaletler seçilmişti.¹⁵⁷ Zira Ferman geleneksel yapıyı derinden etkileyecek uygulamalar getirmekteydi. Zira bireysel özgürlük ve mülkiyet garantisi, halka açık yargılama, yeni ve düzenli vergilendirme, düzenli ve zorunlu askerlik sistemi gibi esaslarla Osmanlı toplumuna ilk kez sivil haklar sunulmaktaydı. Dolayısıyla bu yenilikler geleneksel hukuktan modern hukuka geçişin de göstergeleriydi.¹⁵⁸

Tanzimat ile birlikte daha farklı toplumsal değerler Osmanlı toplum yapısında yer almaya başlamıştır. *Reaya* yerini *tebaa* gibi Osmanlı yurttaşlarını tek tip kavrayan bir kavrama dönüşmüştür.¹⁵⁹ Ferman Osmanlı tarihinde ilk kez imparatorluk içindeki herkes için özgürlük ve mülkiyet hakkı ve kanun önünde eşitlik ilkesi tüm tebaayı bünyesinde toplayan bir kimlikle herkesin bir arada tutulması hedefini getirmiştir.¹⁶⁰ Diğer bir ifade ile Tanzimat fermanının getirdiği eşitlikçi anlayış ile “birey” millet sistemi içinden çıkarılarak hak ve ödevler yüklenmiş ve bir “vatandaş”¹⁶¹ dönüştürülmüştür. Böylece devlet, loncalar, aşiretler ve dini cemaatler gibi aracı grupları tasfiye ederek bütün Osmanlı tebaasını doğrudan merkezi otoriteye bağlamayı hedeflemiştir.¹⁶² Bütün bunlara rağmen her grubun kendisine göre yorumladığı ferman zamanla gerek merkezde ve gerekse eyaletlerde pek çok kez çeşitli kesimin¹⁶³ muhalefetine neden olmuştur.¹⁶⁴ Özellikle millet sistemi ile hâkim sınıf olan Müslümanların bu rolünün ortadan kaldırılması, Müslim-gayrimüslim eşitliği getirilmesi önemli bir değişikliktir. Gerçekte bunun hedefi çeşitli isyanlarla ayrılıkçı tutum içinde olan gayrimüslimlerin imparatorluktan kopmasını engelleyerek *Osmanlı Milleti* oluşturma düşüncesi idi,¹⁶⁵ fakat gayrimüslimlere verilen yeni haklar hoşnutsuzluğa neden olmuştu. Diğer yandan fermanın getirdiği ekonomik

¹⁵⁷ Başlangıçta Trabzon eyaleti de uygulamanın yapılacağı eyaletlerden biri olarak düşünülmüş, fakat ortaya çıkan tepkiler üzerine Tanzimat’ın burada uygulanması ertelenmiştir. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde...*, s. 190.

¹⁵⁸ Şimşek, a.g.t., s. 132; Ebru Kayabaş, **Osmanlı Dönemi’nde Tanzimat Dönemi Cemiyetler Hukukunun Gelişimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 136.

¹⁵⁹ Şerif Mardin, “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, Der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 30.

¹⁶⁰ Hanioglu, “Osmanlıcılık”, s. 1390; Nalan Soyarik Şentürk, “Vatandaşlığın İmparatorluk Kökleri: Osmanlı’ya Bakmak”, **Doğu-Batı Düşünce Dergisi- Osmanlılar IV**, S. 54, 2010, s. 135.

¹⁶¹ Osmanlı Devleti’nde *vatandaş* kavramı ilk kez Islahat fermanında kullanılmıştır. Şentürk, a.g.m., s. 127-128; Fermanla devletin tüm uyrukları arasındaki bağ olarak yer verilen yurttaşlık kavramı ile batı laik ve ulusallık kavramına doğru atılmış bir adım atıldığı ifade edilmektedir. Şimşek, a.g.t., s. 136.

¹⁶² Şimşek, a.g.t., s. 132.

¹⁶³ Tanzimat fermanından en çok rahatsız olan Rum patrikliği olmuştur. Çünkü Osmanlı yönetimin boyunca diğer cemaatlerden daha üstün bir statüye sahip olan Rum cemaati gayrimüslim milletlerin eşitliğini getiren yeni esaslar nedeniyle imtiyazlı durumunu kaybetmiştir. Ortaylı, “Tanzimat”, s. 1546.

¹⁶⁴ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 229-230; Mardin, “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, s. 76-79; Halil İnalcık “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul: Eren Yayınları, 1996, s. 361-383.

¹⁶⁵ Ortaylı, “Tanzimat”, s. 1546.

düzenlemelerden biri olan herkesin gelirine göre vergi vermesi usulü ise taşradaki ayan ve eşraf için olumsuzluk anlamına gelmekteydi. Bu nedenle fermanın şeriate aykırı¹⁶⁶ olduğu iddiasında bulunup halkı uygulamalar aleyhinde etkilemeye başlamışlardı.¹⁶⁷

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı gayrimüslimlerin Müslümanlarla eşitliğini sağlayan dolayısıyla Osmanlılık fikri ile devletin çok uluslu yapısının çözülmemesi amacıyla uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde başlayan değişim ortaya yeni bir Osmanlı toplumu çıkarmıştır. Miri Arazinin özelleştirilmesi, ekonominin yarı kapitalist biçimde geliştirilmesi, iç ve dış ticaretin artması ve yeni bir orta sınıfın doğması gibi etkenler Osmanlı klasik alt yapısını değiştirmiş, Tanzimat'la başlayan bütünleşmeyi hızlandırarak toplum ile devlet arasındaki ilişkilerde “birey”i ön plana çıkaran modern yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.¹⁶⁸ Fakat Islahat Fermanı da İmparatorluk içindeki çeşitli kesimlerin muhalefeti ve dış güçlerin baskısı altında uygulanmaya çalışılmıştır. Çeşitli eyaletlerde gayrimüslimlere tanınan haklar nedeniyle Müslüman unsurların tepkileri kadar gayrimüslimlerin de verilen hakların genişletilmesini istemeleri devleti zor durumda bırakmıştır.¹⁶⁹

Tanzimat Dönemi'nin toplumsal açıdan en belirgin özelliklerinden biri ise yönetimin sivilleşmesidir.¹⁷⁰ Merkezi yönetim kadrosu artık padişahın maaşlı bürokratları olmuştur. Bu dönemde eski yapıya göre daha geniş ve yetişmiş bir bürokrasiye ihtiyaç duyulmuş, bürokrasinin eğitimi için ise geleneksel eğitim kurumlarının yanında yeni

¹⁶⁶ Şerif Mardin, Osmanlı Devleti'nde modernleşme yolundaki engellerden biri olarak gösterilen ve dini olarak adlandırılan etkenlerin aslında bazen dini olmadığı hatta dinin arkasına gizlenen yapısal etkenler olduğunu belirtir. “*Tutuculuğun kaynağı sosyal yapıdaki savaştı grupların değerleri, toplumun merkezi olarak mahalle, yeniden üleştirici ahlak ve siyasi sınıfın servet üzerindeki kısmi tekelidir. Osmanlı alt sınıflarındaki cemaat duygusu bir mozayığı oluşturan parçacıkların bütünüdür. Bu sınıfın kültürü ise pazara dayanan bir ekonomiyi ve bireysel tüketimi geleneksel yapıya büyük bir tehdit saymıştır. Bu nedenle kadınların bağımsızlaşmasına da karşı koymuştur.*” Mardin, “Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, s. 76.

¹⁶⁷ Akyıldız, a.g.m., s. 3.

¹⁶⁸ Kemal Karpat, “İttihat ve Terakki Cemiyeti 31 Mart 1909 Ayrım Noktası ve Cumhuriyete Mirası”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi-II. Meşrutiyet**, 2(46), s. 26; Tanzimat Dönemi ile başlayan bu uygulamalar devleti çevreye yakınlaştırmış, çevredeki bireylerin de yönetim ve adalet süreci ile yakın ilişki içinde olmasını sağlamıştır. Bu süreçte eşrafın rolü etkili olmuş, XIX. yüzyıl boyunca köylü ile (alt tabaka) resmi görevliler arasında daha açık bir şekilde bir aracı haline gelmiştir. Şerif Mardin, “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez- Çevre İlişkileri”, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 111.

¹⁶⁹ Akyıldız, a.g.m., s. 6.

¹⁷⁰ Ortaylı, “Tanzimat”, s. 1547; Carter V. Findley, “19. yy.'da Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Gelişme”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 260-261.

eğitim kurumlarının oluşturulması sağlanmıştır.¹⁷¹ Bu amaçla tıbbiye, mülkiye, hukuk mektepleri, mekteb-i sultani gibi okullar açılmıştır. Böylece hem ordu-sivil hem hukuk alanında yeni elemanlar yetiştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁷² Merkezde oluşan bürokrat kesimin aksine ulema sınıfının statüsünde ise düşüş ortaya çıkmıştır. Tüccar ve esnaf ise kapitülasyonlar gereğince Avrupa sanayi ve ticaretinin rekabetiyle karşılaşmış bu nedenle çökmeye başlayan bir yapı haline dönüşmüştür. Taşrada ise eşraf ve ayan XIX. yüzyılın ortalarından itibaren yeniden etkili birer unsur olmuş,¹⁷³ çeşitli yollarla kendilerine bağışlanan miri toprakları mülke dönüştürmeye başlamıştır.¹⁷⁴

Tanzimat Dönemi'nin başlıca özelliklerinden biri kamuoyu kavramını ortaya çıkarmasıdır. Basın, “*ikincil kurumların ortaya çıkmasına*” ve siyasi örgütlenmelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁷⁵ 1831’de ilk süreli yayın olan Takvim-i Vekayi ilk resmi gazete olarak yayına başlamış, ardından Ceride-i Havadis adlı ilk özel gazete çıkarılmıştır. 1849’da Tıp Fakültesinde ise Vekayi-i Tıbbiye yayınlanmaya başlanmıştır. 1860’lardan sonra ise İstanbul merkezli olarak gelişen sivil basın Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkar gibi gazeteler ile kamuoyu oluşumunda önemli bir işlev görmüştür. Bu gazetelerin yazarları ilk siyasi örgütlenme olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti’nin kurucuları olmuşlardır.¹⁷⁶ Şinasi ve Namık Kemal gibi gazeteciliği geliştiren aydınlar sayesinde 1880’lerden sonra oldukça artan *kamuoyu* kavramının yanında aynı paralelde *kamu çıkarı* kavramı da devlet çıkarından ayrı olarak ilk defa bu dönemde gelişmiştir.¹⁷⁷

Tanzimat Dönemi’nde oluşturulan reformlar pratik ihtiyaçlara cevap verecek tarzda düzenlenmiştir. Bunun nedenleri ise reformları hayata geçirecek kadroların yetersizliği, ekonomik problemler ve zaman açısından sınırlılıklar olarak gösterilebilir.¹⁷⁸ Bütün bunlara rağmen XIX. yüzyılda Tanzimat’la birlikte getirilen yeniliklerle önemli kazanımlar elde edilmiştir. Toprak kayıpları engellenememiş, ekonomik bağımsızlık sağlanamamış

¹⁷¹ Metin Heper, “19. yy.’da Osmanlı Bürokrasisi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul: İletişim Yay., s. 246.

¹⁷² İlhan Tekeli, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 457.

¹⁷³ Heper, a.g.m., s. 248.

¹⁷⁴ Mardin, “Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum”, s. 43-46.

¹⁷⁵ Mardin, “19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, s. 85.

¹⁷⁶ Alkan, “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları”, s. 88-89; Tanzimat Dönemi’nde basın ve yayın alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle vilayet gazetelerinin öncülüğünde başlayan bu süreç halkın eğitimine ve kamuoyunun oluşmasına katkı sağlamıştır. Varlık, a.g.m., s. 100.

¹⁷⁷ Mardin, “Sivil Toplum”, s. 15.

¹⁷⁸ Akyıldız, a.g.m., s. 9.

olsa da devletin bağımsızlığı korunmuş, devralınan kültürel miras ile Türk ulusçuluğuna temel hazırlanmıştır.¹⁷⁹

Batılılaşma süreci ile başlayan bu dönemde sivil toplumla temas Batıdan farklı bir seyir izlemiştir. Batıda sivil toplum devlet düzenlemesi ile veya “politik toplumun” müdahalesi ile kurulmamış, aksine bu yapıya karşı ve özerk olarak ortaya çıkmıştır. Oysa Türkiye’de Osmanlı Devleti’nde başlayan batılılaşma bir anlamda sivil toplumun yasalarla ortaya çıkarılması çabası olarak nitelendirilmektedir.¹⁸⁰ Böyle bir yapının ortaya çıkmasında kuşkusuz kutsal devlet geleneğinin hüküm sürdüğü coğrafyada birey kültürünün oluşmaması yatmaktadır.¹⁸¹ Nitekim modernleşme de aydınların önderliğinde yukarıdan aşağıya/merkezden çevreye doğru bir yol izlenerek gerçekleşmiştir.¹⁸²

Sivil toplum kuruluşları ticaret ve sanayi ile ortaya çıkan göç, hızla artan nüfusla birlikte eğitim, kültür ve ticaret açısından gelişmiş olan kentlerde ortaya çıkmıştır. Tanzimat Dönemi’nde mülki, hukuki, ekonomik, kültürel alanlarda yapılan düzenlemeler vilayetlerin fiziki, sosyal ve kültürel yapısını değiştirmiştir. Geleneksel eğitim kurumlarının yanında açılan yeni okullar kültürel açıdan gelişmeye ciddi katkı sunmuştur. XIX. yüzyılda Anadolu’da gerek nüfus gerekse kentleşme artmıştır.¹⁸³ Sağlık imkânlarının artması ve kaybedilen topraklardan daha iç bölgelere göç edilmesi nüfusu arttıran etkenlerdir. Bu dönemde özellikle Avrupa ticaretine açık olan liman şehirlerinde ekonomik ve kültürel hareketlilik yaşamıştır. Özellikle gayrimüslim esnaf ve tüccar birçok ayrıcalığa sahip olarak şehirlerin ekonomik hayatında etkisini arttırmıştır. Taşrada daha önce kolaylıkla toprağını bırakıp şehirlere göç edemeyen kırsal kesim yeni ulaşım olanakları ve özellikle demiryolları sayesinde daha hızlı bir şekilde şehir merkezleriyle etkileşime girebilmiştir.¹⁸⁴

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti’nde sivil toplumun canlanmaya başladığı, bir kıpırdanmanın yaşandığı dönemdir. Çeşitli idari, hukuki düzenlemeler, ticari açıdan

¹⁷⁹ Ortaylı, “Tanzimat”, s. 1547.

¹⁸⁰ Murat Belge, “Sivil Toplum ve Türkiye”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul: İletişim Yay., 1983, s. 1920.

¹⁸¹ Çaha, “Osmanlı’da Sivil Toplum”, s. 94; İsmet Parlak ve Erdem Kaftan, “Osmanlı’nın Tebaasından Cumhuriyetin Yurttaşına Giden Yol”, **Doğu- Batı Düşünce Dergisi-Osmanlılar IV**, 54, 2010, s. 152; Meltem Dikmen Caniklioğlu, **Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 138.

¹⁸² Karaçavuş, a.g.t., s. 34.

¹⁸³ Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğunda Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi”, s. 362.

¹⁸⁴ Donald Quataert, “19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Demiryolları”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 1632-1635.

gelişmeye elverişli liman şehirlerinde ortaya çıkan ekonomik gelişmeler ile devlet alanı dışına taşan ekonomik gruplar sivil topluma canlılık kazandırmıştır.¹⁸⁵ Nitekim Osmanlı Devleti'nde ilk dernekleşme hareketleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde sayı ve tür açısından oldukça çeşitlilik arz eden dernekleşme süreci I. Dünya Savaşı sırasında düşmüştür.

I. Dünya Savaşı'nın ardından İttihat Terakki Partisinin yönetimden ayrılması ile başlayan süreçte siyasi belirsizlik ortamı hâkim olmuştur. Bu kaotik ortamda Ankara hükümetinin güçlenmesi ile cemiyetler siyasal açıdan ikiye ayrılarak bazıları İstanbul Hükümetini desteklemiş, bazıları ise müdafaa-i hukuk cemiyetinin yanında yer almıştır.¹⁸⁶ Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından başlayan süreçte dernekleşme yoğunluğu açısından ciddi bir artış gözlenmiştir. Savaş, mübadele ve salgın hastalıklar gibi nüfusta yaşanan azalmaya ve tüm olumsuzluklara rağmen dernekleşmede yaşanan bu artışın otorite boşluğundan kaynaklı olmasının yanı sıra dönemin özelliği olarak artık örgütlü bir toplumun oluşmasıyla ilgisi olduğu da değerlendirilmelidir.¹⁸⁷ Milli Mücadele Dönemi'nde Türk ulusal hareketinin meşruiyet temeli de Müdafaa-i Hukuk cemiyetleridir.

Kurtuluş Savaşının kazanılmasının ardından ulus-devlet inşası sürecinde merkezîyetçi görüş egemen olmuştur. Merkezin her alana hâkim olması sağlanarak topyekûn bir dönüşüm hedeflenmiştir. Dağılan İmparatorluktan geriye küçük bir coğrafya ile etnik ve dini açıdan daha homojen bir toplum kalmıştır. Kuşkusuz merkezîyetçiliği oluşturma açısından ülkenin bu nitelikleri önceki dönemlere göre önemli ölçüde avantaj sağlamıştır.¹⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti; anayasası, kurumları ve dayandığı felsefesi ile Osmanlı'dan keskin bir kopuşu yaşamışsa da, doğal olarak toplumsal dokunun aynı olduğu söylenebilir. Nitekim Osmanlı Dönemi'nde başlayan modernleşme süreci Cumhuriyet

¹⁸⁵ Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", s. 95.

¹⁸⁶ Siyasi yaşamda önemli bir etkiye sahip olan Türk Ocakları Ankara Hükümetinin yanında yer almıştır. Hasan Buran, **Baskı Grupları, Türkiye'de Dernekleşme ve Balkan Göçmen ve Mülteci Dernekleri Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, s. 126.

¹⁸⁷ Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan uluslaşma hareketinin başarıya ulaşması temelde siyasi ve toplumsal kurumlarla yürütülecektir. Milli Mücadele'ye rehberlik eden kongreler bu anlamda gerçeğin en çarpıcı ifadesini oluşturmaktadır. Sivil toplum kurumlarının bu etkinliği Cumhuriyet'in kurulması ve Cumhuriyet Halk Fırkasının tam egemenliği kurduğu 1926 yılına kadar devam etmiştir. Bülent Tanör, "Yerel Kongrelerde Dile gelen Savaş Demokrasisi (1918-1920)", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 316; İlhan Tekeli ve Selim İlkin, "Yumağı Bir Başka Uçtan Bağlayarak Çözmek Ya da Ege'de Direniş'in Önemi Üzerine", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 327-329.

¹⁸⁸ Nizam Önen ve Cenk Reyhan, **Mülkten Ülkeye Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 541-542.

Dönemi'nde toplumsal, kültürel, kurumsal olarak sürdürülmüştür. Yeni Türkiye Cumhuriyeti toplumu 1920'lerde çoğunluğu köylerde yaşayan, sanayileşmeyi gerçekleştirememiş bir toplumdur. Nitekim sınıf bilinci, vatandaşlık ve ulus devlet algısı, milli burjuvazi oluşturulması süreçlerinde ciddi problemler mevcuttu. Cumhuriyet Osmanlı'dan güçlü bir devlet, zayıf bir sivil toplum miras almıştı.¹⁸⁹

Cumhuriyet Dönemi reformları çağdaş Türk toplumunu ortaya çıkaracak birçok değişkeni içerisinde barındırmıştır. Atatürk reformlarının ana dinamiğini ortaya çıkaran etkenler kişi otoritesi üzerine kurulu bir anlayıştan hukuk temeline dayalı bir anlayışa, pozitif bilim anlayışına, halkçı bir topluluğa, ümmet anlayıştan millet anlayışına dolayısıyla ulus-devlete geçişi ifade etmektedir.¹⁹⁰ Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurucu-yönetici kadro modernleşme için gereken zihniyet değişiminin “*teşebbüs gücü ve üretici düşüncenin yerleştirilmesi*” ile mümkün olabileceğini düşünüyordu. Bunlar yeni toplumun inşa edilmesi için temel faktörlerdi. Bunun sağlanabilmesi için özellikle özel sektör teşvik edilmeliydi. Zira örnek alınan batılı toplumlar gelişme ve sanayilerini dinamik bir burjuvaziye borçluydu. Bu amaçla henüz Lozan Antlaşması imzalanmadan ve Cumhuriyet ilan edilmeden önce ekonomik konulara öncelik verilmiş, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir'de Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki tüccar, işçi, sanayici, çiftçi, kesimlerinden yaklaşık 1135 delegenin katıldığı İktisat Kongresi toplanmıştır.¹⁹¹ Mustafa Kemal'in düşüncesi de girişimci bir sınıfın oluşturulması yönündeydi. Fakat örnek alınan Batı toplumu sınıflı bir yapıya ve aynı zamanda bu sınıfların yüzyıllar süren mücadelelerine sahne olmuştu.¹⁹² Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi toplumsal ve kültürel hayatın fertler ve kurumlarıyla birbirini tamamlayan bir varlık olması fikrini, “*tesanütçü anlayışı*” benimsemiştir. Bu anlayışa göre asıl olan ferdi varlıklar değil, fertlerin birliğinden oluşan milletin varlığıydı.¹⁹³ Dolayısıyla halkçılık ilkesi ile ifade

¹⁸⁹ Caniklioğlu, a.g.e., s. 116-118.

¹⁹⁰ Şerif Mardin, “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 177.

¹⁹¹ Bostancı, a.g.e., s. 22-29.

¹⁹² Bostancı, a.g.e., s. 38.

¹⁹³ Cemil Koçak, “1940'ların İkinci Yarısında Sosyal Politika, Devlet, Sınıflar, Partiler ve Dayanışmacı/Vesayetçi İdeoloji”, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 223.

edilen sınıfsız toplum fikrinin milliyetçilik ilkesinin siyasi ve hukuki eşitlik fikriyle bütünleştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁹⁴

1.3.2. Tanzimat Dönemi'nde Dernekleşme

Osmanlı Devleti'nde dernekleşme XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başında daha çok devletin dış ticarete açık ve büyük İstanbul, İzmir, Selanik ve Beyrut gibi kentlerinde görülmüştür. Modernleşme sürecinin getirdiği dönüşümün ürünleri olan cemiyetler¹⁹⁵ Tanzimat Dönemi'nden itibaren hızla artmıştır. Mason örgütlenmelerinden ilim cemiyetlerine, hayır kurumlarından gizli siyasî yapılanmalara kadar pek çok alanda yaşanan cemiyetleşme faaliyetleri XIX. yüzyılın ortalarına kadar oldukça ağır bir seyir göstermiş, 1860–1880 yılları arasında ise hızlanmıştır. Bu dönemde cemiyetleşme hareketlerinden biri XIX. yüzyılın başında kurulan ve dönemin önde gelen âlim ve bilim adamlarından oluşan Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi'dir.¹⁹⁶ İlmî sohbet geleneğinin kurumsallaştırılması gayreti ile oluşturulan¹⁹⁷ Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi seçkin isimlerin oluşturduğu bir tür “akademi” olarak ele alınmaktadır. II. Mahmud'un Başmusahibi Hatif Efendi'nin de kurucuları arasında yer aldığı topluluk padişahın izin alarak ilmî faaliyetlerine devam etmiştir. Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı dönemde Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi de dağıtılmış, üyeleri sürgüne gönderilmiştir.¹⁹⁸ Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi cemiyetleşme alanında şahıslar tarafından ilk adım olarak nitelendirilmekle¹⁹⁹ beraber

¹⁹⁴ Atatürk'ün benimsediği sınıfsız toplum fikrinin temeli Ziya Gökalp'e dayandırılmaktadır. Şerif Mardin, “Atatürkçülüğün Kökenleri”, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, Der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 160; Orhan Türkdoğan, **Milli Kültür Modernleşme ve İslam**, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1996, s. 260-261.

¹⁹⁵ Arapça'da toplama, biriktirme, devşirme anlamlarına gelen cem'den türetilen *cemiyet* kelimesi *birlik, topluluk* kavramlarını ifade etmektedir. Hanioglu, “Cemiyet”, s. 329; *Dernek* kavramının Osmanlı devleti dönemindeki kullanımını *cemiyet* kelimesi karşılamaktadır. Fakat kelimenin hukukî çerçevesinin netleşmesinin sağlanacağı II. Meşrutiyet'e kadar farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Tefrik Cemiyeti, Cemiyet-i Mahsusa (anayasa komisyonu), Telif ve Tercüme Cemiyeti ve Mecelle Cemiyeti gibi resmi nitelikli örgütlenmeler için kullanılan kelime, genel kurul anlamında kullanıldığı gibi, eşkiya ve çeteleri adlandırmak amacıyla da kullanılmıştır. Kelimenin olumsuz çağrışımları bazen *encümen* kelimesinin tercih edilmesine neden olmuştur. Cemiyet kelimesi II. Meşrutiyet'e kadar *şirket* kelimesi ile de yan yana kullanılmıştır. Alkan, “Osmanlı'da Cemiyetler Çağı”, s. 6; Hatemi, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi”, s. 201.

¹⁹⁶ Hanioglu, “Cemiyet”, s. 329.

¹⁹⁷ Alkan, “Osmanlı'da Cemiyetler Çağı”, s. 6.

¹⁹⁸ Hatemi, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde...”, s. 200; Hatemi, “Bilim Derneklerinin Hukukî Çerçevesi...”, s. 75-84; Ekmeleddin İhsanoğlu, “19. Asrın Başlarında-Tanzimat Öncesi- Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulema Grubunun Buradaki Yeri”, **Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 43-74.

¹⁹⁹ Beşiktaş topluluğunun bugünkü anlamda bir cemiyet olmadığı, İstanbul'un Beşiktaş semtinde topluluğu oluşturan üyelere ait çeşitli konaklarda yapılan ilmî sohbet faaliyetlerini içerdiği belirtilmektedir. İhsanoğlu, “19. Asrın Başlarında...”, s. 43-47; Hanioglu, “Cemiyet”, s. 329; Karaçavuş, a.g.t., s. 51-52.

Osmanlı Devleti'nde bugünkü anlamında algıladığımız *cemiyet* ifadesi ilk kez 1845 tarihinde kurulan Meclis-i Muvakkat'ın hazırladığı raporda zikredilmiştir.²⁰⁰ Cemiyet kelimesi tüzel kişilik anlamında ise ilk defa 11 Şubat 1851 tarihli Meclis-i Maarif-i Umumîye raporunda ilmi bir kurul olan Encümen-i Daniş'i ifade etmek için kullanılmıştır.²⁰¹

Tanzimat Dönemi süresince çeşitli amaçlarla cemiyetler kurulmuştur. Bunlardan biri şahıslar tarafından kurulan ilk cemiyet olarak nitelendirilen Batılı Oryantalistlerin 1853 yılında Societe Orientale De Constantinople adıyla kurduğu İstanbul Şark Cemiyetidir.²⁰² Kırım Savaşı esnasında 15 Şubat 1856 tarihinde İstanbul'daki İngiliz ve Fransız doktorlar tarafından Societe Medicale de Constantinople (Dersaadet Cemiyet-i Tıbbiyesi) adıyla kurulan cemiyet Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk mesleki cemiyet²⁰³ olarak nitelendirilmektedir. Kuruluşundan bir yıl sonra irade-i seniyye ile adı Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane olarak değişen cemiyet, son olarak Türk Tıp Derneği adıyla faaliyet göstermiştir. Cemiyetin yayın organı ise 1857 yılından itibaren çıkarılan Gazette Medicale d'Orient adlı gazetedir.²⁰⁴

1861 yılında Münif Paşa'nın²⁰⁵ öncülüğünde Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye kurulmuştur. Mecmua-i Fünun adlı bir dergi çıkaran cemiyet, batı ilminin Osmanlı devletine girmesinde önemli bir rol oynamıştır.²⁰⁶ 1864 yılında kurulan Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiye ise Müslüman çocuklarla, isteyenlere dini ve temel bilgiler vermek

²⁰⁰ İhsanoğlu, "Modernleşme Süreci İçinde...", s. 6.

²⁰¹ İhsanoğlu, "19. Asrın Başlarında...", s. 54.

²⁰² Cemiyet, doğu ülkelerine ve özellikle Osmanlı İmparatorluğuna ait bilgi toplamak ve yaymak, bu ülkelerin coğrafi özellikleri ile kültürlerini incelemek amacıyla 7 İngiliz, 5 Alman, 4 Fransız, 2 Rum, 1 Danimarkalı, 1 İsviçreli, 1 Sardunyalı, 1 Ermeni ve 1 Amerikalı olmak üzere 23 üye tarafından Alman ve Fransız Şark Cemiyetleri nizamnameleri örnek alınarak kurulmuştur. İhsanoğlu, "Modernleşme Süreci İçinde...", s. 7.

²⁰³ İhsanoğlu, "Modernleşme Süreci İçinde...", s. 10.

²⁰⁴ Fransızca olarak hazırlanan gazete, 1925 yılına kadar 70 cilt halinde çıkarılmıştır. H. Hüsrev Hatemi ve Aykut Kazancıgil, "Türk Tıp Cemiyeti (Derneği)-Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane ve Tıbbın Gelişimindeki Katkıları", **Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 111-119; Ekrem Kadri Unat, "Osmanlı Devleti'nde Tıp Cemiyetleri" **Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 84-106.

²⁰⁵ Münif Paşa hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Adem Akın, **Münif Paşa ve Türk Bilim Tarihindeki Yeri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarih Enstitüsü, 1991; Ayrıca bkz. M. Kayahan Özgül, **Münif Paşa**, Ankara: Elips Yayınları, 2005.

²⁰⁶ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri", **Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 196-220.

için kurulan bir yapı olmakla birlikte hükümetten izin alarak kurulan ilk cemiyettir.²⁰⁷ Tanzimat Dönemi'nde ilim, tıp ve eczacılık alanında yoğun bir cemiyetleşme döneminin yaşandığı söylenebilir. Tıp alanındaki cemiyetlerin yanında eczacılar da mesleki örgütlenme faaliyeti içerisinde olmuştur. Osmanlı gayrimüslim eczacıları 1879 tarihinde Societe de Pharmacie de Constantinople (Cemiyet-i Eczacıyan der Asitane-i Aliyye) adıyla kurdukları cemiyet sayesinde mesleki örgütlenmelerini tesis etmişlerdir. Türk eczacılarının bir cemiyet altında toplanmaları ise 20 Ağustos 1908 tarihinde Osmanlı Eczacı İttihad Cemiyetinin kurulması ile sağlanmıştır. Osmanlı Dönemi'nde eczacılar çeşitli tarihlerde ve çoğu İstanbul'da olmak üzere 7-8 eczacı cemiyeti kurmuşlardır.²⁰⁸

Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Fransızca olan tıp terimlerini Türkçeleştirmek amacıyla 1865 yılında kurulmuştur. 1868 yılında Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerler Yardım Cemiyeti adıyla bir cemiyet tesis edilmiş, 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını almıştır.²⁰⁹ 1866'da Cemiyet-i Edebiye, 1869'da Selanik'te Encümen-i Nevzad, 1875 yılında Bursa'da Sıbyan Mekteplerini Islah Cemiyeti, yabancı ve gayrimüslim avukatlarca 1870 yılında kurulan Sociate du Barreau de Constantinople (İstanbul Avukatlar Barosu), ilk sigara karşıtı cemiyet olarak nitelendirilen ve 1872 yılında kurulan Hüsema-yı Duhan Cemiyeti, 1876 yılında Müslümanların da dahil olduğu baro örgütlenmesi olan Dava Vekilleri Cemiyeti, 1877 yılında Selanik'te Terakki Mektebi Hami Heyeti de önemli cemiyet yapılanmalarıdır.²¹⁰

I. Meşrutiyet Dönemi'nde sayıları oldukça artan ilmi, mesleki, hayır cemiyetlerinin yanında iktisadi açıdan yaşanan değişimin bir yansıması olarak ekonomik örgütlenmeler de

²⁰⁷ Hanoğlu, "Cemiyet", s. 329.

²⁰⁸ 1909 tarihine kadar Osmanlı Devleti'nde kurulan 8 eczacı derneğinden sadece biri, Rum eczacılar tarafından Farmakeftiki Enosis Smirneon (İzmir Eczacılar Birliği) adıyla İzmir'de kurulmuştur. Turhan Baytop, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Eczacılık Cemiyetleri", **Osmanlı İlimi ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 143-154. Tarım, veterinerlik, diş hekimliği, mimarlık ve mühendislik alanlarında ilk cemiyetler de II. Meşrutiyet Dönemi'nin başında kurulmuştur. Feza Günergun, "Osmanlı Mühendis ve Mimarlar Arasında İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri", **Osmanlı İlimi ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 155-195. Diğer ilim dallarından coğrafya alanında 1908 yılında, kimya alanında 1919-1920 yılları arasında, fizik, astronomi ve matematik alanlarında ise Cumhuriyet dönemlerinde cemiyetleşme sağlanmıştır. İhsanoğlu, "Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devletinde...", s. 11-15.

²⁰⁹ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin kuruluş ve faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Hüsnü Ada, **Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011; Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a**, Türk Kızılayı Yay., Ankara: Beyda Basımevi, 2000, s. 14.

²¹⁰ Alkan, "Osmanlıda Cemiyetler Çağı", s. 6-7.

oluşturulmuştur. 1880 yılında İstanbul Ticaret Odası kurulmuş, kısa bir süre sonra Gelibolu, Karesi, Selanik, Karahisar, Trabzon²¹¹, Samsun, Bursa gibi şehirlerde de ticaret odaları kurulmuştur.²¹²

1860'lardan itibaren Arnavut ve Bulgarların kurduğu cemiyetlerin yanında Rum, Ermeni ve Yahudilerin de İstanbul, Kapadokya, Trabzon, Ege ve Balkanlar'da pek çok cemiyet kurduğu görülmüştür.²¹³ Örneğin Rumların kurduğu kültürel içerikli derneklerden biri olan Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi 1861 yılında eğitimin köken ve dil ayrımı gözetmeksizin Ortodoks halklarının bütününe yayılması amacıyla kurulmuştur.²¹⁴ Gayrimüslimlerin eğitim ile ilgili kurduğu cemiyetlerden biri olan ve 1880'de kurulan Birleşik Ermeniler Cemiyeti ise Doğu Anadolu ve Kilikya'da okullar açmak amacıyla kurulmuştur.²¹⁵ Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nde İtalyan, İngiliz, Rus ve Almanlar tarafından da çeşitli cemiyetler kurulmuştur.²¹⁶ Kuşkusuz bu faaliyetler şehrli bir örgütlenme biçimi gibi görünse de özellikle cemaatlerin bu tarz örgütlenmeleri çoğu zaman nizamnamelerinde belirtilen kuruluş amaçlarından farklı amaçlar taşımaktaydı.

İşçi örgütlenmeleri ise Tanzimat Dönemi'nden itibaren oluşmaya başlamıştır. Başlangıçta yardımsever kulüpler olarak ortaya çıkan bu örgütlenmeleri 1900'lerden sonra işçi haklarını korumaya yönelik örgütler izlemiştir. 1861 yılında yoksul işçilere yardım etmeyi, işsizlere iş bulmayı amaç edinen Ameleperver Cemiyetini, 1894-1895'te gizlice kurulup dağılan Amele-i Osmanî Cemiyeti izlemiştir. Daha sonra kapanan cemiyet 1901-1902 yıllarında yeniden kurulacaktır. Bu dönemde işçiler maden, demiryolu, tersane, deniz ulaşım şirketlerinde yoğun olarak istihdam edilmiştir. Bir işçi sınıfından söz edilemese de

²¹¹ İstanbul Ticaret Odasının kuruluşunun ardından 1884 yılı sonuna kadar çeşitli vilayet, sancak ve kazalarda 78 ticaret odası kurulmuştur. Bunlar arasında Trabzon, Of, Atina (Pazar), Rize, Hopa Ticaret odaları da yer almaktadır. Adnan Giz, "Osmanlı Devleti'nde Ticaret, Sanayi Odaları ve Borsalar", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985, s. 751; Trabzon Ticaret Odası ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Hikmet Öksüz ve diğerleri, **Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi (1884-1950)**, Trabzon: Trabzon Ticaret Odası Yayınları, 2009.

²¹² Giz, a.g.m., s. 748-752.

²¹³ Alkan, "Osmanlı'da Cemiyetler Çağı", s. 6-7.

²¹⁴ Haris Eksertzoğlu, **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati- Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (1861-1912)**, Çev: Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 9; Tosun, a.g.e., s. 64.

²¹⁵ François Georgeon, **Sultan Abdülhamid**, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s. 376.

²¹⁶ Bunlardan bazıları Lonra'da 1844'te kurulup, 1854 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde şubeler açan Hıristiyan Gençler Cemiyeti, 1860'da Paris'te kurulan ve 1864'de İstanbul'da örgütlenen Alliance Israélite Universelle (İsrail Alyans Cemiyeti), İstanbul'da Karşılıklı Yardım İçin İtalyan İşçileri Cemiyeti (1863), İtalyan Cemiyet-i Hayriyesi (1888), Alman Tötonya Kulübü (1847), Edirne'de Avrupalılar Kulübü gibi cemiyetlerdir. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyetler**, Ankara: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2013, s. 14-15; Alkan, "Osmanlıda Cemiyetler Çağı", s. 7-8.

1872–1908 yılları arasında, grev yasak olmasına rağmen, çoğunlukla ücretlerin geç ödenmesi nedeniyle işçiler yaklaşık 50 kez iş bırakmıştır.²¹⁷

II. Abdülhamit Dönemi'nde dernekleşme faaliyetlerinin sıkı kontrol altında tutulması gizli siyasî cemiyetlerin sayısını arttıran bir unsur olmuştur. Bunun yanında sosyal yardım ve spor amaçlı cemiyetler diğer cemiyetlere oranla fazla sayıda kurulmuştur.²¹⁸ Spor cemiyetleri 1890'lardan itibaren kurulmaya başlanmıştır.²¹⁹

Osmanlı Devleti'nde siyasî alanda cemiyetleşme hareketlerine bakıldığında bunların temeli 1856 Kuleli Vakası'na kadar dayandırılmaktadır. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanından sonra modernleşme uygulamalarına ve Babıali'ye karşı ilk muhalefet hareketi olarak nitelendirilen ve Şeriatı Tutma Cemiyeti de denilen Fedailer Cemiyetinin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte bu grubun hükümeti devirme²²⁰ ve ardından Tanzimat rejimini kaldırma hedeflerine yönelik faaliyetler içinde olduğu anlaşılıp aralarında rütbeli subay, aydın, medrese öğrencisi, şeyh, müftü, hoca gibi çeşitli meslek ve görevlerde yer alan üyeleri²²¹ 1856 yılında Kuleli'de yargılandıkları için olay bu adla adlandırılmıştır.²²² Bundan sonraki siyasî örgütlenme ise 1865 tarihinde İstanbul Belgrad Ormanı'nda yapılan bir toplantı ile sağlanmıştır. Genç aydınlardan oluşan İttifak-ı Hamiyet adlı gizli dernek batıdaki gibi meşruti sistemi getirmek üzere siyasî bir muhalefet unsuru olarak ortaya çıkmıştır.²²³ Bu girişimin hükümet tarafından öğrenilmesi

²¹⁷ İşçilerin sınıf bilincinin oluşmasında bazen etnik faktörler de etkili olmuştur. Örneğin Anadolu Demiryolu kumpanyasında çalışan Türk işçiler Rum ve Ermeni uzman işçilerle çatışma halinde olmuştur. Mesut Gülmez, "Tanzimat'tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839–1919)", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985, s. 794; Georgeon, a.g.e., s. 373-374.

²¹⁸ Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları", s. 103.

²¹⁹ Bunlar arasında İstanbul'da Kadıköy Uhuvvet Kulübü (1892), Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Fenerbahçe Spor Kulübü önde gelen spor cemiyetlerindedir. İBDDDB, a.g.e., s. 86-87; Bu dönemde İzmir'de de spor kulüpleri kurulmuştur. İngiliz ve Rumların kurduğu Panionios Spor Kulübü ve Sportik (1893) kulüplerinden başka 1905 yılında Büyük Avcılar Kulübü, Yeni Avcılar Kulübü, Yeni Kulüp, Denizcinin Evi gibi kulüpler faaliyet göstermiştir. Tosun, a.g.e., s. 62-63.

²²⁰ Orhan Türkdoğan, **Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 261.

²²¹ Cemiyetin Başkanı Süleymaniyeli Şeyh Ahmet, Genel Sekreter Didor Arif Bey, üyeler Hüseyin Daim Paşa, Binbaşı Rasim Bey, Cafer Dem Paşa, Tophane Müftüsü Bekir Efendi, Kütahyalı Şeyh İsmail, Hoca Nasuh Efendi, Tophane Mızıka Başçavuşu Erzurumlu Mehmed, Hezergradlı Şeyh Feyzullah Efendi, Kütahyalı Şeyh İsmail Efendi'dir. İBDDDB, a.g.e., s. 176.

²²² Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1996, s. 271-275; Nevin Yazıcı, **Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2002, s. 44-45; Fedailer Cemiyetinin ortaya çıkışı ve faaliyetleri için bkz. Uluğ iğdemir, **Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma**, Ankara: TTK Yayınları, 1937.

²²³ Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, s. 264; Genç Osmanlılar Cemiyetinin kurucuları arasında Suphi Paşazade Ayetullah, Sağır Ahmet, Beyzade Mehmet, Menapirzade Nuri, Kayazade Reşat, Namık Kemal ve Refik Bey gibi kişiler yer almıştır. Kısa süre içinde 245 kadar üyeye ulaşan cemiyetin çatısı altında

üzerine üyeleri Avrupa'ya kaçarak orada örgütlenmiştir.²²⁴ 1868'de Paris'e giderek faaliyetlerine buradan devam eden Yeni Osmanlılar Cemiyeti ilk örgütlenmelerinden yaklaşık on yıl sonra ciddi bir baskı grubu olarak Osmanlı siyasî yaşamını etkileyecektir.²²⁵

Daha önce de söz edildiği gibi II.Abdülhamit Dönemi'nde her türlü örgütlenme ve toplanma hakkı sıkı kontrol altında tutularak dernekleşmeye fazlaca izin verilmemiştir.²²⁶ Bu dönemde İstanbul başta olmak üzere ticaret odalarının oluşumu dikkat çekicidir. II. Abdülhamit Dönemi'nin ilk on yılında İstanbul'da yalnızca 33 dernek kurulmuştur. Bunlar arasında kültür, din, serbest meslek, esnaf, sosyal yardım ve yabancı dernekleri mevcuttur. Abdülhamit Dönemi'nin geneline bakıldığında da faaliyetlerine ve kuruluşuna izin verilenler sosyal yardım ve spor amaçlı cemiyetlerdir. Buna karşılık siyasî alanda cemiyetleşme hareketlerinin ise olabildiğince gizlilik içerisinde sürdürüldüğü görülmüştür. Bu dönemin sonuna kadar 20'ye yakın gizli siyasî örgütlenme oluşmuştur.²²⁷ Bunlardan en önemlisi İttihat ve Terakki Cemiyetidir. Gizli bir cemiyet olarak 1889 tarihinde kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti daha sonra yönetimi ele geçirecektir. 1913 kongresine kadar cemiyet olarak varlığını sürdürdükten sonra parti²²⁸ adı ile faaliyet gösterecektir.²²⁹

1.3.3. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Dernekleşme

Türk dernekleşme sürecinde II. Meşrutiyet Dönemi önemli bir dönüm noktasıdır. Abdülhamit yönetiminin sıkı kontrolü sonrası ülkede dernekleşme açısından da gözle görülür bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu nedenle II. Meşrutiyet Dönemi dernekler ve siyasî partiler ortamıdır.

Şinasi, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ebuzziya Tevfik, Mustafa Fazıl Paşa gibi isimler de toplanmıştır. Yazıcı, a.g.e, s. 58-60,

²²⁴ Yahya Kemal Taştan, **Türk Milliyetçiliğinin Sembolik Kaynakları (Yeni Osmanlıların Siyasal Söylemleri: 1860-1876)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010 s. 313-330; Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde...", s. 200.

²²⁵ Berkes, a.g.e., s. 310-311; Erik Jan Zürcher, **Savaş Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihi'nde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 105.

²²⁶ Tosun, a.g.e., s. 61.

²²⁷ Özellikle İstanbul'da oluşan gizli örgütlenmelerinin neredeyse tamamı mülkiye, harbiye, tıbbiye mektebi gibi yüksekokullarda kurulmuştur. Alkan, "1856-1985 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları", s. 95, 104; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alan Diyarbakırlı İshak Sükûti, Kafkasyalı Mehmed Reşit, Arapkirli Abdullah Cevdet, Ohrili İbrahim Temo, Bakülü Hüzeyinzade Ali de birer Askeri tıbbiye öğrencisidir. Örgütün kuruluşundaki ilk adı İttihad-ı Osmani'dir. 1895'te Paris'te bulunan Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza ile temasa geçilerek adı Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.1, s. 19; Sina Akşın, "Jön Türkler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 832.

²²⁸ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.1, s. 32.

²²⁹ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.1, s. 19-30; Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi...", s. 201.

II. Meşrutiyetin Türk siyasî hayatına en önemli katkısı yarattığı vatandaş modelidir. Bu dönemde basın-yayın, düşünce özgürlüğü ön plana çıkmış, toplumsal katılım ve örgütlenme hız kazanmıştır. Bu sayede giderek artan bir muhalefet ve kamuoyu oluşmuştur. Bu dönemin “açık dernekleşme hareketi” 10 Temmuz ile başlamaktadır. Kurulan dernekler hiçbir şarta gerek duyulmadan oluşturulmuştur. Dernekler kurulması yönünde basında yer alan yazılar da teşvik edici olmuştur. Örneğin Meşrutiyetin ilanından bir hafta sonra Matbuat Cemiyeti kurulması için gazeteye ilan verilmiştir. Bu dönemde çeşitli cemiyetler de faaliyetlerine yeniden başlamıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren var olan mason locaları 1900’den itibaren Rumeli’de başlayan faaliyetlerine 1908 ile birlikte hız verecektir. Bu dönemde kurulan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî derneklerin yanında ayrılıkçı dernekler de dikkat çekmektedir.²³⁰

Osmanlı Devleti’nin özellikle ticaret ve kültür açısından gelişmiş bölgelerinde²³¹ dernekleşme faaliyetlerinde yoğunlaşma görülmüştür. İstanbul başta olmak üzere, Selanik, Manastır, İzmir, Edirne, Ankara, Kastamonu, İskenderun, Erzincan, Erzurum ve Trabzon gibi şehirler özellikle derneklerin sık olarak görüldüğü yerlerdir. Bu şehirlerin pek çoğu Milli Mücadele Dönemi’nde de sivil direniş merkezlerinin başında yer almıştır. Eğitim, kültür ve ticaret açısından diğer şehirlere kıyasla oldukça fark edilir düzeyde ileri olmaları örgütlenme açısından gelişmelerine katkı sağlamıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte oluşan hürriyet ortamının da etkisiyle ilk iki yıl içerisinde yaşanan dernekleşme hızı 1910 yılında düşmüştür. Bunun nedenleri 31 Mart olayının etkisiyle olağanüstü şartların yaşanması ve çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile dernek kurmanın belli bir kanunî sürece oturtulması olarak görülebilir. Nitekim dernekleşme faaliyetleri bu dönemden sonra hız kaybetmiştir.²³² Mevcut dernekler de İttihat ve Terakki yönetiminin sıkı denetimi altında tutulmuş olmakla birlikte ard arda yaşanan savaşların ve toprak kayıplarının da etkisiyle çeşitli kültür, sosyal yardım amaçlı dernekler²³³ ile spor dernekleri sınıflandırılmasına

²³⁰ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.1, s. 371-373.

²³¹ Dernekleşmenin yoğun olarak yaşandığı şehirlerde memur ve aydınların büyük katkı ve ilgisi olmuştur. Buran, a.g.t., s. 119.

²³² Bu dönemde dernek sayılarının artışında II. Abdülhamit Dönemi’nde eğitimde meydana gelen okul ve okullaşma oranındaki yükselişin de etkisi olduğu muhakkaktır. Derneklerin birçoğunun yükseköğrenim görmüş veya görmekte olan kişilerce kurulmuş olması bu ilişkiyi göstermektedir. Alkan, “İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları...”, s. 83-94, 104-105.

²³³ Bu dönemde kurulan sosyal yardım amaçlı birçok cemiyetten biri olan Osmanlı Fakir Çocuklarına Yardım Cemiyet-i Hayriyesi 14 Mart 1910 tarihinde Edirne’de kurulmuştur. Cemiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin himayesinde, fakir Osmanlı çocuklarını yedirmek, içirmek, barındırmak, geçindirmek ve okutmak amacıyla kurulmuştur. Yavuz Selim Karakışla, “Osmanlı Fakir Çocuklarına Yardım Cemiyet-i Hayriyesi “ Edirne’nin Fakir ama Akıllı Çocukları”, **Tarih ve Toplum**, 40 (239), 2003, s. 19.

giren güç dernekleri, genç dernekleri gibi paramiliter örgütlenmeler hükümet tarafından desteklenmiştir.²³⁴

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ise Abdülhamit Dönemi'nde faaliyetleri durdurulduğu için pek varlık gösterememiş, 1911 yılından itibaren yeniden yapılanarak faaliyetlerine başlamıştır.²³⁵ Bu dönemde kurulan Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti, Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti de devlet desteğiyle kurulup cephe gerisinde destek vazifesi görmüşlerdir. Diğer yandan ülkenin her yerinde kurulan İttihat ve Terakki Kulüpleri ve yine iktidarın Osmanlıcılıktan uzaklaşarak milliyetçilik ideolojisine kaymasıyla desteklediği ve Türk ulusal kimliğini ön plana çıkaran Türk Derneği, Türk Ocakları ve Türk Yurdu Derneği gibi dernekler siyasî hayatın önemli birer parçası olarak I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nde yer alan derneklerdendir.²³⁶ Bunun yanında diğer unsurların da kültürel kimliklerini ön plana çıkararak siyasî amaçlar güttüğü cemiyetler de bu dönemde en çok kurulan cemiyetlerdendir.²³⁷ Ayrılıkçı cemiyetler daha çok Rumeli, Arap ülkeleri ve doğu bölgelerinde görülmüştür.²³⁸ Bunlar arasında Arapların kurduğu El- Müntedil Edebi Cemiyeti, Al-Ahd Cemiyeti, Kürtlerin kurduğu Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (1908)²³⁹ ve Kürt Kulübü, Lazların kurduğu Laz Talebe Cemiyeti ayrılıkçı amaçlar taşımıştır. Osmanlı birliğini sağlamaya yönelik olan Cemiyetler Kanununun gizli cemiyet kurulmasını yasaklamasından dolayı kurulan cemiyetlerin çoğu etnik değil, kültürel bir amaçla ortaya çıkmıştır. Bu tarz cemiyetler İttihat ve Terakki yönetiminin denetimi ile bir süre sonra sindirilse de I. Dünya Savaşı'nın ardından yeniden faaliyete geçmişlerdir.²⁴⁰

Osmanlı kadınının toplumsal yaşamdaki rolü Tanzimat'ın etkilerine paralel olarak değişmeye başlamıştır. Kadınlar çeşitli iş kollarında yer almakla birlikte eğitim açısından

²³⁴ Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul: İletişim Yay., s. 531-536.

²³⁵ Akgün ve Uluğtekin, C. 1, s. 36; Mesut Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Ankara: Türk Kızılay Derneği Yay., 2009, s. 13.

²³⁶ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.1, s. 14; Yusuf Sarımay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: Ötüken Yayınları, , 2004.

²³⁷ Alkan, "1986-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları...", s. 112.

²³⁸ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.1, s. 14.

²³⁹ İBDDDB, a.g.e., s. 156, 178.

²⁴⁰ Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları...", s. 112.

da yeni imkânlarla kavuşmuştur.²⁴¹ II. Meşrutiyet’le beraber kadın cemiyetlerinde bir artış gözlenmiş,²⁴² taşra şubeleri hariç 40 kadın derneği kurulmuştur.²⁴³ Bunlar arasında yer alan ve Fatma Aliye Hanım başkanlığında 1908 yılında kurulan Cemiyet-i İmdadiye ilk örgütlü kadın kuruluşu olarak sınır boylarındaki askerlere giysi yardımı yapmak amacıyla kurulmuştur.²⁴⁴ Ayrıca Tefeyyüz, Cemiyet-i Hayriye-i Nisvan, Müdafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Osmanlı Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti gibi cemiyetler önde gelen kadın cemiyetlerindedir.²⁴⁵

II. Meşrutiyetle birlikte işçi örgütlenmeleri de yeniden kurulmaya başlamıştır. Bunlar arasında 1909 yılında Dersaadet Matbuat İşçileri Cemiyeti, 1910 yılında Darül Meşagil Cemiyeti,²⁴⁶ (Osmanlı Amele Cemiyeti kurucuları tarafından kurulan) Osmanlı Terakki Cemiyeti, dünya işçi örgütleri ile birleşme eğilimi içerisinde olan Mürettibin-i Osmanî Cemiyeti, 1912 yılında Dersaadet Tettebbuat-ı İçtimaiye Cemiyeti (İstanbul Toplumsal İncelemeler Derneği), Anadolu-Bağdat Demiryolu Memurin ve Müsdahdemin Cemiyet-i Uhuvvetkarisi, 1910’da Osmanlı Sanatkaran Cemiyeti, Tütün Reji İşçileri Sendikası, İşçiler Ocağı, Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı gibi örgütlenmeler yer almaktadır. İşçi örgütlenmeleri başta İstanbul olmak üzere, Selanik, İzmir, Zonguldak,

²⁴¹ Tanzimat Dönemi’nden itibaren kadının hayatındaki değişim için bkz. Şehmus Güzel, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 858-874.

²⁴² Bu dönemde ortaya çıkan kadın hareketleri ile ilgili çeşitli çalışmalar için bkz. Serpil Çakır, **II. Meşrutiyet’te Osmanlı Kadın Hareketi ve Kadınlar Dünyası Dergisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991; Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1998, s. 38-43; Tiğınçe Oktar, **Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı-Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi**, İstanbul: Bilimteknik Yayınevi, 1998; Serpil Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, **Toplum ve Bilim**, 53 (1991), s. 139-159; Emine Önhan, **İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in İlanına Kadar Kadın Cemiyetleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1990.

²⁴³ Çaha, *Sivil Kadın...*, s. 122.

²⁴⁴ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., s. 146.

²⁴⁵ Berkes, a.g.e., s. 446. 1908 yılından itibaren ortaya çıkan kadın cemiyetlerin büyük çoğunluğu İstanbul’da kurulmuştur. Bunun yanı sıra Edirne ve Selanik’te kurulan kadın cemiyetleri de bulunmaktadır. İBDDDB, a.g.e., s. 124-130. II. Meşrutiyet Dönemi’nde kurulan kadın cemiyetlerinden bazıları şunlardır. Cemiyet-i İmdadiye (1908), Osmanlı Kadınları Şevkat Cemiyet-i Hayriyesi (1908), Teali Nisvan Cemiyeti (1908), İttihat Terakki Kadınlar Şubesi (1908), Osmanlı Cemiyet-i Hayriyesi Nisvaniye (1909), Esirgeme Cemiyeti (1909), Teali Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti (1910), Esirgeme Cemiyeti (1912), Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi (1912), Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi (1912), Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi (1912), Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan (1913), Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Hizmet-i Nisvan (1918), Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi (1916). Kaplan, a.g.e., s. 38-43; Bu cemiyetlerden Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyeleri tarafından 1914 yılının sonlarında Erkekler Dünyası adlı bir dergi çıkarılmıştır. Feyza Bağlan, “Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti’nin Erkekler Dünyası”, **Tarih ve Toplum**, 40 (238), (2003), s. 46-51.

²⁴⁶ İBDDDB, a.g.e., s. 106.

Kavala, Drama gibi şehirlerde kurulmuş, işçiler sendikalarında ve işçi kuruluşlarında örgütlenmişlerdir.²⁴⁷

Diğer yandan İttihat Terakki yönetimi ulusal burjuvazi yaratma ve milli iktisat anlayışı²⁴⁸ ile ekonomik alanda faaliyet gösteren dernekleri desteklenmiştir.²⁴⁹ Bu çerçevede ekonomik hayatın çeşitli alanlarında faaliyet göstermek üzere birçok cemiyet kurulmuştur.²⁵⁰ Bunlardan bazıları 1908 yılında Tevsi-i Ticaret ve Bahriye-i Osmaniye Cemiyeti, 1913'te İstiklal-i İktisad-i Milli Cemiyeti, 1914 yılında İslam Tüccarı Cemiyeti, 1917'de Milli Fabrikacılar Cemiyeti, 1919'da İslam Tüccar Kulübü gibi cemiyetlerdir.²⁵¹

İttihat ve Terakki'nin iktidarı tam olarak ele geçirdiği 1913–1918 yılları arasında muhaliflerin tasfiyesi sürecinde mevcut dernekler sıkı bir şekilde kontrol altında tutulurken yenilerinin kurulmasına da fazla izin verilmemiştir. Hatta bu dönem içerisinde İttihat ve Terakki Partisi taşradaki dernekleşme faaliyetlerini denetlemeye yönelik uygulamalar gerçekleştirmiştir. Zira 1915 yılı Şubat ayında tüm vilayet, sancak ve mutasarrıflıklara Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumîye Müdürlüğü vasıtasıyla yazı gönderilerek faaliyette

²⁴⁷ Gülmez, a.g.m., s. 800; Şehmuz Güzel, “Tanzimat’tan Cumhuriyete İşçi Hareketi ve Grevler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985, s. 820-821.

²⁴⁸ Zafer Toprak, “Milli İktisat”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 740-747; Milli İktisat politikası ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Zafer Toprak, **Türkiye’de “Milli İktisat” (1908-1918)**, Ankara: Yurt Yayınları, 1982.

²⁴⁹ Tunaya, a.g.e., C.1, s. 35. Esasen milli iktisat anlayışı etrafında Türk asıllı bir burjuva oluşturma fikri köken olarak İttihat ve Terakki yönetiminden önce de Osmanlı Devleti’nde yer almıştır. İstanbul Sanayi Odasının 1898 tarihinde Ticaret Nezaretine verdiği raporda sanayinin gelişmemesi ve yabancılarla aynı şartlarda yarışmak zorunda kalan Osmanlı şirketlerinin üst düzey teknik ve büyük sermayelerle mücadele edemediği belirtilerek yöneticilerden ithal mallar için gümrüklerin yükseltilmesi, üretimde kullanılan ara mallar için vergi muafiyeti getirilmesi talep edilmiştir. M. Naci Bostancı, **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996, s. 18.

²⁵⁰ II. Meşrutiyet Dönemi’nde milli iktisat anlayışı çerçevesinde birçok cemiyet faaliyet göstermiştir. Milli iktisat anlayışı temelde ekonomik dönüşüm hedefleri ile gerçekleşse de bunda bazı siyasi gelişmelerin de katkısı vardır. Nitekim bu dönemde siyasi olayların ortaya çıkardığı gelişmelerin ekonomik faaliyetleri ne derece etkilediğine dair önemli bir örnek Osmanlı Boykotaj Cemiyeti (Harb-i İktisadi Cemiyeti)’dir. Bu cemiyet, Avusturya’nın Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra Bosna Hersek’i ilhak etmesi ve Bulgaristan’ın bağımsızlığı ilan etmesi üzerine bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmış, imparatorluğun çeşitli bölgelerinde özellikle tüccarları örgütlemiştir. Bu çerçevede bildiriler dağıtılarak, mitingler, konferanslar düzenlenerek Avusturya ve Bulgaristan mallarının boykot edilmesi için kamuoyu oluşturmaya yönelik faaliyetlerde bulunulmuştur. Boykot ile ilgili bkz. Mehmet Emin Baltacı, “İzmir’de Avusturya Boykotajı”, **Tarih ve Toplum**, (161), Mayıs 1997, s. 19-26; Y. Doğan Çetinkaya, “Osmanlı Boykotaj Cemiyeti (1908)”, **Tarih ve Toplum**, 40 (238), (2003), s. 34-45; Bu süreçte Trabzon’da da benzer bir ortam oluşmuş, Avusturya Boykotu burada da etkili olmuştur. **Feyz**, Sayı: 27, 28 Teşrin-i Evvel 1324 (10 Kasım 1908); Kudret Emiroğlu, “1908’de Trabzon Lisesi’nde Boykot”, **Trabzon**, 4, Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, 1990, s. 36–38; Kudret Emiroğlu, “Trabzon’da Avusturya Boykotu 1908”, **Toplumsal Tarih**, 8, 1994, s. 17-21; Avusturya Boykotu 1909 yılı Şubat ayı sonuna kadar devam etmiştir. Bu tarihte Sadareten Trabzon vilayetine gönderilen bir telgrafla Avusturya Macaristan Devleti ile bir protokol imzalandığı belirtilmiş, uygulanan boykotun kalktığı, devam etmesinin ülke menfaatlerine zarar getireceği vurgulanarak durumun hızlı bir şekilde halka ilanı istenmiştir. **Feyz**, Sayı: 59, 17 Şubat 1324 (2 Mart 1909).

²⁵¹ İBDDDB, a.g.e., s. 117-118.

olan veya fesholmuş cemiyetlerin bilgileri istenmiştir. Merkeze gönderilen yazılardan çıkan genel sonuç ise vilayetlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkasının ve gayrimüslim derneklerin dağıldığı, yalnızca İttihatçı çizgide olanların kurulmasına izin verildiği, ticari ve iktisadi amaçlı derneklerin İttihatçı desteklerle ortaya çıktığı ve Hilal-i Ahmer, Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye, Müdafaa-i Milliye, Güç ve Genç Derneklerinin de İttihat Terakki lokallerinde çalıştıkları belirtilmiştir.²⁵²

İttihat ve Terakki yönetimi döneminde paramiliter derneklerden olan Türk Gücü Cemiyeti, güç dernekleri, genç dernekleri²⁵³ desteklenerek gençliğin devlet tarafından örgütlenmesi sağlanmıştır. Bu dönemin dikkat çekici bir özelliği de herhangi bir siyasî partinin kurulmamış olmasıdır.²⁵⁴ Kurulan dernek sayısında da önceki döneme göre önemli ölçüde düşüş gözlenmiştir. Bu düşüşte İttihat Terakki'nin dernekleşmeye bakış açısının etkisi kadar I. Dünya Savaşı'nın başlaması da önemli bir etkidir. Nitekim savaş sürecinde İstanbul'da dahi çok az sayıda dernek kurulmuştur. İstanbul'da 1918 yılında çoğu Mondros Mütarekesi sonrasındaki yaklaşık iki aylık zaman diliminde 61 dernek kurulmuştur.²⁵⁵

Tablo 1: 1908-1918 Yılları Arasında İstanbul'da Kurulan Dernek Sayısı

Yıl	Dernek Sayısı
1908'e kadar	153
1908	83
1909	70
1910	46
1911	71
1912	58

²⁵² Vilayetlerden merkeze gönderilen yazılara göre dağılan gayrimüslim derneklerden bazıları Edirne'de "Rum Uhuvvet-i İlimperverane Agayı", "Rum Uhuvvet-i İlimperverane İrini", "Rum Maarifperver", Musevi "Serki İzraelit Dö Biyen Fözans", "Ermeni Maarifperver", "Ermeni Kadınlar Terakki", "Ermeni Kıraatperver" cemiyetleri fesholmuş; Bursa'da Ermeni "Voğçun", Kayseri'de "Taşnaksutyun", "Hınçak", "Yerigon Zagan", "İncil Cemiyeti", "Erciyas Cemiyeti", "Ramgavar", "Heloçati Ermeni"; Maraş'ta Taşnaksutyun ve Hınçak cemiyetleri dağılmıştı. 1915-1916 yıllarında birçok vilayette ise Hilal-i Ahmer, Donanma-yı Osmani, Müdafaa-i Milliye cemiyetleri şubeleri, genç ve güç dernekleri ile esnaf teşkilatları faaldi. İstanbul'da ise çeşitli amaçlarla kurulan cemiyetler faaliyetlerine devam etmektedir. Bu tarihlerde Trabzon vilayetinin de aralarında bulunduğu Eskişehir mutasarrıflığı, Hicaz, Bağdat ve Halep vilayetlerinde ise çalışır durumda hiçbir kuruluş bulunmamaktaydı. Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C. 1, s. 374-375; Halep, Hicaz ve Bağdat vilayetlerinde bu dönemde faal dernek olmaması I. Dünya Savaşı'nın bu bölgelerdeki cephelerde devam etmesine; Trabzon'da faal derneklere rastlanmaması ise Rus işgaline bağlı olmalıdır.

²⁵³ Genç dernekleri I. Dünya Savaşı sırasında kurulmuştur. Yaş gruplarına göre ikiye ayrılan derneklerin 12-17 yaş aralığındaki gençleri "gürbüz dernekleri", 17 yaş üzerindeki gençlerin ise "dinç derneklerine" üyeliği zorunlu tutulmuştur. Toprak, "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", s. 531-536.

²⁵⁴ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.1, s. 373.

²⁵⁵ Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları...", s. 108, 115; Dernek sayısındaki azalmanın savaşın başlaması ile ilgili olduğu açıktır. Bu dönemde faaliyetler daha çok cephe gerisinde sağlık, yardım ve destek odaklı olacaktır. Özellikle Hilal-i Ahmer, Donanma Cemiyeti ile Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri bu faaliyetlerde etkili olmuştur.

1913	37
1914	37
1915	10
1916	14
1917	12
1918	61

Kaynak: Mehmet Ö. Alkan, “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları...”, s. 105-115.

Mütareke Dönemi’nde sosyal nitelikli dernekler, sosyalist partiler ile işçi örgütlenmelerinde artış yaşanmıştır.²⁵⁶

1.3.3.1. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon’da Kurulan Dernekler

Trabzon II. Meşrutiyet Dönemi öncesinden itibaren oldukça hareketli siyasi, sosyal kültürel ve ekonomik yaşama sahne olmuş, 1908 yılından itibaren İttihat ve Terakki Cemiyetinin önem verdiği vilayetler arasında yer almıştır. Adem-i Merkeziyetçilerin uzun bir süre etkili olduğu Trabzon’da İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte aktif olmaya başlamıştır.²⁵⁷ Bu dönemde Trabzon’da çeşitli amaçlarla pek çok dernek kurulmuştur. Bunlardan II. Meşrutiyetin ilanının hemen ardından çeşitli bölgelerde açılan İttihat ve Terakki Kulüplerinden²⁵⁸ biri olan ve 27 Temmuz 1324 (9 Ağustos 1908) tarihli nizamname²⁵⁹ ile kurulan Trabzon Vilayeti Terakki ve Teali Kulübü,²⁶⁰ açılış töreni 17 Teşrin-i Sani 1324 (30 Kasım 1908) tarihinde yapılan Trabzon Muhibb-i Fen ve Marifet Gençler Kulübü,²⁶¹ ibtidaî mekteplerin (ilkokulların) ve ibtidaî eğitimin düzenlenmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla 1324 (1908) yılı Ekim ayında Trabzonlu yardımseverler tarafından oluşturulan Terakki-i Maarif ve Himaye-i Etfal Cemiyeti²⁶² ve ticari

²⁵⁶ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.1, s. 399.

²⁵⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Trabzon’da etkili olmasında bu dönemde vilayette görev yapan ittihatçı bazı devlet görevlilerinin etkisi olmuştur. Süleyman Beyoğlu, **İki Devir Bir İnsan: Ahmet Faik Günday ve Hatıraları**, İstanbul: Bengi Yayınları, 2011, s. 34-35; II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Volkan Aksoy, **II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

²⁵⁸ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi**, s. 70-71.

²⁵⁹ Cemiyetin nizamnamesi İstanbul’da Mahmut Bey matbaasında basılmıştır. Nizamname için bkz. Mesut Çapa, “Trabzon Vilayeti Terakki ve Teali Kulübü Nizamnamesi”, **Trabzon**, 3, (1989), s. 58-60; Mesut Çapa, “Trabzon Vilayeti Terakki ve Teali Kulübü”, **Tarih ve Toplum**, 19 (113), Mayıs 1993, s. 47-49.

²⁶⁰ Kudret Emiroğlu, “Trabzon’da Jön Türkler”, **Trabzon**, 3, Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, 1989, s. 55; Çapa, “Trabzon Vilayeti Terakki ve Teali Kulübü”, s. 48; **Feyz**, Sayı: 2, 15 Ağustos 1324 (28 Ağustos 1908); Kulübün bir şubesi de Akçaabat’ta açılmıştır. **Trabzon’da Meşveret**, Sayı: 25, 12 Teşrin-i Sâni 1324 (25 Kasım 1908); Muzaffar Lermioğlu, **Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş- Hicret Anıları**, İstanbul: Has Matbaa, Ekim 2011, s. 248.

²⁶¹ **Feyz**, Sayı: 34, 21 Teşrin-i Sâni 1324 (4 Aralık 1908); **Feyz**, Sayı: 33, 18 Teşrin-i Sâni 1324 (1 Aralık 1908). Cemiyet ile ilgili bir çalışma için bkz. Melek Öksüz, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Dernekçiliğe Taşradan Bir Örnek: Trabzon Muhibb-i Fen ve Marifet Gençler Kulübü”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2, 2007, 55-66.

²⁶² **Feyz**, Sayı: 24, 12 Teşrin-i Evvel 1324 (25 Ekim 1908).

faaliyetlerin daha etkili yürütülmesi amacıyla kurulan Osmanlı Tüccar Kulübü²⁶³ 1908 yılında açılarak faaliyet gösteren kulüplerdendir. 1911 yılında ise Rumlar tarafından Trabzon'da Tüccar Müstahdemin Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştur.²⁶⁴ II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da Rum kadınlarının kurduğu ve çeşitli günlük ev eşyaları imal ederek satışını yapan Marimna adlı bir cemiyet 1909 yılında faaliyette olan cemiyetlerdendir.²⁶⁵

Güçlü bir donanma oluşturulması fikri ile 19 Temmuz 1909 (6 Temmuz 1325) tarihinde İstanbul'da kurulan²⁶⁶ Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyetinin²⁶⁷ bir şubesi²⁶⁸ olarak oluşturulan Trabzon Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti (TDOMMC)²⁶⁹ 13 Kanun-ı Sani 1325 (20 Ocak 1910) tarihinde açılmıştır.²⁷⁰

Trabzon'da bulunan çeşitli meslek grupları da cemiyetler kurmuşlardır. Bunlar arasında 1910 yılında kurulan Trabzon Osmanlı Eczacılar Cemiyeti²⁷¹ ve 25 Nisan 1328 (9 Mayıs 1912) tarihinde kurulan Trabzon Dava Vekilleri Cemiyeti yer almaktadır.²⁷²

Trabzon Gönüllüleri Muavenet-i Sıhhiye Cemiyeti adıyla 1910 yılı Haziran ayında kurulan cemiyet ise Girit Meclisinin Yunanistan'a katılma yönünde adımlar atması²⁷³ üzerine askere gönüllü olarak yazılacaklara sıhhi yardım sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.²⁷⁴ Sıhhi gerekçelerle kurulması yönünde teşebbüste bulunulan cemiyetlerden biri Osmanlı Fakirperver Cemiyetidir. 1910 yılında Rusya'dan Karadeniz sahillerine ve Trabzon'a yayılan kolera salgını önlemek amacıyla bir cemiyet kurulması

²⁶³ Feyz, 16 Kanun-ı Evvel 1324 (29 Aralık 1908).

²⁶⁴ BOA, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y. PRK. AZJ.), 21/62.

²⁶⁵ Feyz, Sayı: 47, 6 Kânûn-ı Sâni 1324 (19 Ocak 1909).

²⁶⁶ Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Usul-ı Cibayet Talimatnamesi, İstanbul: Edeb Matbaası, 1327, s. 1.

²⁶⁷ Cemiyet, kuruluşunda bu adla faaliyete başlamış, fakat zamanla farklı adlarla da anılmıştır. Bir takım karışıklıklar çıkararak bu durum üzerine 17 Şubat 1914 tarihinde çıkarılan bir İrade-i Seniyye ile cemiyetin adı Osmanlı Donanma Cemiyeti olarak belirlenmiştir. Selahittin Özçelik, Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, Ankara: TTK Yayınları, 2000, s. 14.

²⁶⁸ Cemiyetin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde örgütlenmesi ile ilgili bir çalışmalar için bkz. Nurşen Gök, Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Nurşen Gök, "Donanma Cemiyetinin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 27(43), 2008.

²⁶⁹ Trabzon Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyetinin faaliyetleri ile ilgili bir çalışma için bkz. Melek Öksüz, "Trabzon'da Meşveret Gazetesine Göre Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi ve Faaliyetleri", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 16, (2014), s. 115-155.

²⁷⁰ Trabzon'da Meşveret, Sayı: 283, 28 Mayıs 1327 (10 Haziran 1911).

²⁷¹ Hekim, Sayı: 22, 1. Sene, 15 Teşrin-i Sâni 1326 (28 Kasım 1910).

²⁷² Trabzon'da Meşveret, Sayı: 377, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912).

²⁷³ Melek Öksüz, "Girit Meselesinin Belirsizlik Yılları (1908-1911)", Karadeniz Araştırmaları, 25, 2010, s. 100-102.

²⁷⁴ Hekim, Sayı: 12, 1. Sene, 15 Haziran 1326 (28 Haziran 1910).

yönünde karar alan doktorların oluşturduğu müteşebbisler vilayete müracaat için hazırlıklar yapmıştır.²⁷⁵

1911 yılında yeniden yapılanarak faaliyetlerine başlayan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Trabzon şubesi 1911 yılı Aralık ayında açılarak faaliyete başlamıştır.²⁷⁶ I. Dünya Savaşı başladıktan sonra, 1914 yılı sonunda, ülkenin çeşitli bölgelerinde İstanbul Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkez-i Umumîsinin çağrısı ile oluşturulan²⁷⁷ şubelerden biri olan Trabzon Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti ise Trabzon'un işgaline kadar önemli hizmetlerde bulunmuştur.²⁷⁸

Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın yarattığı toprak kayıpları ve ortaya çıkardığı siyasî ve sosyo-ekonomik problemler Osmanlı Devleti'nde devlet adamları, aydınlar ve halk düzeyinde oldukça derin etkiler bırakmıştır. Edirne'yi, Adalar'ı kurtarmak, devletin kötü gidişine son vermek için arayışlar içinde olan devlet adamları ve aydınların çözümlerinden biri örgütlenmenin yaygınlaştırılması idi. Bu amaçla kurulan cemiyetlerden biri de İttihat ve Terakki Cemiyetinin paramiliter kuruluşları arasında gösterilen Müdafaa-i Milliye Cemiyetidir.²⁷⁹ Cemiyetin bir şubesi de Trabzon'da faaliyet göstermiş, topladığı ianelerle vatanperverliğini sergilemiştir.²⁸⁰ Ayrıca Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin İstanbul Hanımlar Merkezi Umumisi'nin kuruluşunun²⁸¹ ardından Trabzon'da da bir şubesi faaliyet

²⁷⁵ Hekim, Sayı: 21, 1. Sene, 1 Teşrin-i Sâni 1326 (14 Kasım 1910).

²⁷⁶ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1331, s. 274; Cemiyetin kuruluş çalışmalarına 1911 yılı Ekim ayında başlanmıştır. Trabzon Valisi Süleyman Nazif Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazı ile Trabzon'da kurulacak Hilal-i Ahmer Merkezi için bir nüsha nizamname gönderildiği bildirilerek mülhakat ve diğer gerekli makamlara dağıtılmak üzere ayrıca 200 nüsha daha gönderilmesi talep edilmiştir. Kızılay Arşivi (KA), Kutu: 36, Belge: 27, 4 Teşrin-i Evvel 1327 (17 Ekim 1911); KA, Kutu: 36, Belge: 21, 18 Teşrin-i Evvel 1327 (31 Ekim 1911).

²⁷⁷ KA, Kutu: 160, Belge: 12, 17 Kanun-ı Evvel 1330 (30 Aralık 1914); Muzaffer Tepekaya ve Leyla Kaplan, "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10, 2003, s. 150..

²⁷⁸ KA, Kutu: 514, Belge: 4, 10 Şubat 1331 (23 Şubat 1916).

²⁷⁹ Erdal Aydoğan, "Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve I. Dünya Savaşı'nda Bazı Çalışmaları", Atatürk Dergisi, 3(3), 2003, s. 67; Tanin, Sayı: 1497, 18 Kanun-ı Sâni 1328 (31 Ocak 1913); Cemiyet, genel olarak kültür ve sağlık amaçlı faaliyetler için kurulmuşsa da askeri bir özellik de göstermiştir. Zira insanları bir yandan savaşa hazırlamak diğer yandan cephe gerisini savaşın olası zararlarından korumak gibi amaçlarının olması askeri özelliğinin ağır basmasını sağlamıştır. Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, C.1, s. 448.

²⁸⁰ Tanin, Sayı: 1518, 8 Şubat 1328 (21 Şubat 1913).

²⁸¹ İstanbul Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Heyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti ile Hilal-i Ahmer Hanımlar Cemiyetinin üyeleri tarafından oluşturulmuştur. Tanin, Sayı: 1513, 3 Şubat 1328 (16 Şubat 1913); Heyet, 8 Şubat 1913 tarihinde Darülfünun Salonunda Prens Nimet Hanımefendi başkanlığında bir toplantı düzenlemiştir. Çeşitli konuşmalar yapıldığı toplantıda kadınların zinet eşyalarından ve çeşitli miktarda paradan oluşan iane toplanmıştır. Tanin, Sayı: 1506, 27 Kânûn-ı Sâni 1328 (9 Şubat 1913); Cemiyetin ikinci toplantısı 15 Şubat 1913 tarihinde Nazime Sultan başkanlığında Darülfünun Salonunda gerçekleşmiştir. Yapılan konuşmaların ardından çeşitli miktarlarda bağışlar yapılmıştır. Tanin, Sayı: 1513, 3 Şubat 1328 (16 Şubat 1913); Cemiyetin toplantıları ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Leyla Kaplan,

göstermiştir. Trabzon Müdafaa-i Milliye Hanımlar Şubesi yaptığı toplantılarla çeşitli bağışlar toplamıştır.²⁸²

Rus işgalinden önce Kemerkaya Mahallesi'nde bir evde faaliyet gösteren Türk Ocağı Trabzon Şubesi bu dönemde milliyetçilik fikir ve düşüncesini yaymak için çeşitli müsamereler düzenlemiştir. Mustafa Reşit Bey'in de aralarında bulunduğu Türk Ocağı üyeleri halkın manevî varlığını kuvvetlendirmek için Meşveret gazetesinde yazılar yazmıştır.²⁸³

Trabzon, spor örgütlenmelerinin Meşrutiyet yıllarından itibaren oluşturulduğu yerlerden biridir. Trabzon'da kurulan ilk spor cemiyeti İdman Yurdu'dur. 1913 yılında kurulan kulüp özellikle futbol alanında faaliyet göstermiştir. Kulüp, yaklaşık bir yıllık bir faaliyetten sonra, I. Dünya Savaşı'nda üyelerinin silahaltına alınması ile kapanmıştır.²⁸⁴ Rus işgali döneminde kurulan Rum cemiyetlerinden²⁸⁵ biri olan Akritas Spor Kulübü ise 1916 yılında faaliyete başlamış, işgal sonrasında kapanmıştır.²⁸⁶

1.3.4. Milli Mücadele'den Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kadar Türkiye'de Dernekleşme (1919-1925)

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından başlayan işgaller ülkenin dört bir yanında tepkilere yol açarken, diğer yandan ayrılıkçı emellerini gün yüzüne çıkaran gayrimüslim unsurların taşkınlıkları ve işgalci devletlerin bu unsurları destekleyerek ülkenin birçok bölgesinde yeni devletler oluşturma planları halkın örgütlenme isteğini arttıran unsurlar olmuştur.²⁸⁷ Bu amaçla ortaya çıkan ve bölgesel kurtuluşu amaçlayan cemiyetler özellikle İzmir başta olmak üzere Ege Bölgesi, Erzurum, Trabzon, Sivas ve

Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1998.

²⁸² **Tanin**, Sayı: 1528, 18 Şubat 1328 (3 Mart 1913); Veysel Usta, "Balkan Harbinde Trabzon: Trabzon Gönüllüleri ve Yardımları", **Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006)**, C.1, Trabzon, 2011, s. 295-313.

²⁸³ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, **Trabzon'un Yakın Tarihi**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, 1986, s. 11; Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, **Mustafa Reşit Tarakçıoğlu: Hayatı, Hatıratı ve Trabzon'un Yakın Tarihi**, Trabzon: Serander Yay., 2008, s. 154.

²⁸⁴ Hikmet Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, İstanbul: Seçil Ofset, 2011, s. 72-76.

²⁸⁵ Rus işgali döneminde Rumların Rum İttihad-ı Milli adıyla kurdukları cemiyet 1917 yılının sonlarında Gümüşhane'de de şube açmıştır. Rumlar kendi emellerini uygulama amacıyla yürüttükleri faaliyetleri esnasında Ruslardan da destek bulmuş, Müslüman halkın hak ve hukuklarını çiğnemişlerdir. Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara: TTK Yay., 1991, s. 8.

²⁸⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 79.

²⁸⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Ankara: Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 4-5, 9.

Trakya illerinin de yer aldığı çeşitli bölgelerde oluşturulmuştur.²⁸⁸ Faaliyetleri buldukları bölge ile sınırlı kalmayıp ülke çapına yayılan, etkinlikleri ile Milli Mücadele'nin kazanılmasına, halkın örgütlenmesine katkı yapan; bilgi ve bilinçlendirme faaliyetleri yürüterek ülkenin işgalden kurtulması sürecinde silahlı mücadelenin manevî olduğu kadar, siyasî, fikri ve lojistik desteğini sağlayan bu cemiyetler yeni Türkiye'nin kuruluşunun da mimarları olmuştur.

Milli Mücadele Dönemi'nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti de faaliyetlerini sürdürmüş, gerek sağlık çalışmaları, gerekse cephe gerisinde topladığı yardımlar ve muhtaçlara yönelik destekleriyle önemli bir görev yerine getirmiştir.²⁸⁹ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapılan çeşitli kanunî düzenlemelerin etkisiyle sivil toplum kurumlarının denetim altına alınmaları kolaylaşmış, iktidarın etki ve denetimindeki dernekler faaliyetlerine devam edebilmiştir.²⁹⁰ Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte siyasî cemiyetlerin sayısında azalma yaşanmıştır. Bilgi ve kültür amacıyla kurulan cemiyetler dışında fazla cemiyet kurulmamıştır.²⁹¹ Çok partili yaşama kadar olan süreçte 1918–1927 yılları arası dernekleşmenin en yoğun olduğu dönemdir.²⁹²

Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle rejimin oturtulması, korunması, içselleştirilmesine yönelik çabalar yoğunlaşmıştır. Bu süreçte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu ile çok partili yaşam için atılan ilk adım kısa sürede rejime ve Cumhuriyete tehdit yaratacak kesimlerin toplandığı bir muhalefeti doğurmuştur. Şeyh Sait İsyanı'nın ardından çıkarılan Tahrir-i Sükûn yasasından sonra Terakkiperver Cumhuriyet

²⁸⁸ Bayram Sakallı, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İstanbul: İz Yay., 1997, s. 149-276; Milli Mücadele Döneminde kurulan kadın cemiyetleri de cephe gerisinde faaliyetlerde bulunmuştur. Örneğin Anadolu kadınları da vatanın işgale uğramasına duyarsız kalmamış büyük bir kararlılıkla vatanın işgalden kurtarılması faaliyetlerine katılmak isteği ile örgütlenmişlerdir. Merkezi Sivas olmak üzere 26 Kasım 1919 tarihinde Sivas valiliğine beyannamesini veren Türk Kadınları Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ni kurmuş, çeşitli yerlerde de şubelerini açmışlardır. Bekir Sıtkı Baykal, **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1996, s. 1.

²⁸⁹ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., s. 307-310; Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, s. 91-108; İsmail Hacifettahoğlu, **Milli Mücadele'de Hilal-i Ahmer**, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2007.

²⁹⁰ Milli Mücadele'nin başından itibaren dernekleşmenin en yoğun yaşandığı yer olan İstanbul'da 1919-1925 yılları arasında dernek sayılarının artışı nispeten dalgalı bir seyir izlemiştir. Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları..", s. 117, 141.

²⁹¹ Hanioglu, "Cemiyet", s. 331.

²⁹² 1919 yılında çok sayıda siyasî parti kurulmuştur. Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt 2, s. 237-538; Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları..." s. 116; İlhami Soysal, "Türk Siyasal Yaşamında Yer Almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 8, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s. 2012-2014.

Fırkasının kapatılması ile muhalefet bastırılarak çok partili yaşam da askıya alınmıştır.²⁹³ 1925 yılı sonrasında rejimi her türlü tehlikeye karşı koruma ve aksaklıkları önleme psikolojisi dernek faaliyetlerini de kısıtlamıştır.

1.3.5. 1926-1950 Dönemi Dernekleşme Faaliyetleri

Cumhuriyet'in ilanından kısa süre sonra 20 Aralık 1923 tarih ve 387 sayılı Cemiyetler Kanunu düzenlemesi hükümete derneklerin denetimi konusunda geniş yetki vermiş, dolayısıyla cemiyetlerin kurulmasını daha da zorlaştırmıştır.²⁹⁴ Bununla birlikte 1925 yılında yaşanan Şeyh Sait İsyanı ve sonrasında çıkarılan Tahrir-i Sükûn kanunu ile muhalif parti, dernek ve basın kuruluşları takibe uğramış, bunun sonucunda kapanmış veya kapatılmıştır. Hükümete yakın veya tarafsız olan dernekler ise faaliyetlerine devam edebilmiştir.²⁹⁵

İlk çok partili yaşam denemesinin başarısızlığının ardından, 1926 yılında, özellikle büyük şehirlerde dernekleşme yoğunluğu dikkat çekmektedir. 1926 yılında yalnızca İstanbul'da 238 dernek faaliyettedir. Aynı yıl İzmir'de merkez ve kazalarda yaklaşık 120 cemiyet faaliyetlerine devam etmektedir.²⁹⁶ Özellikle Tahrir-i Sükûn Kanunundan sonra dernekler üzerindeki takibat neticesinde birçok dernek kapanmıştır.²⁹⁷

Tablo 2: 1926-1930 Yılları Arasında İstanbul'da Kurulan Dernek Sayısı

Yıl	Dernek Sayısı
1926	187
1927	31
1928	19
1929	5
1930	20

Kaynak: M.Ö Alkan, "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları...", s. 141.

Bu süreçte faaliyetlerine son veren örgütlenmelerden biri Türk Ocaklarıdır. 1912 yılında kurulan ve I. Dünya Savaşı yıllarında faaliyetlerine ara verip Milli Mücadele Dönemi'nde yeniden örgütlenen Türk Ocağı gerçekleştirdiği faaliyetleri ile Cumhuriyet'in

²⁹³ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C. 2, s. 499.

²⁹⁴ Toksöz, a.g.m, s. 372-374; Hanioğlu, "Cemiyet", s. 331.

²⁹⁵ Hanioğlu, "Cemiyet", s. 331; Buran, a.g.t., s.127.

²⁹⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927**, Ankara: Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, 1927, s. 617-627, 663-664.

²⁹⁷ Toksöz, a.g.m, s. 372-374.

ilk yıllarında Türk kültürünün yayılması ve geliştirilmesinde, Türklük şuurunun ve bilincinin oluşturulmasında etkili olmuştur. Diğer bir ifade ile Türkiye Cumhuriyetinin kültürel temellerinin oluşmasında Türk Ocakları önemli bir görev üstlenmiştir. Yapılan inkılapların halka aktarılması sürecinde önemli bir aracı olan Türk Ocakları'nın 23 Nisan 1925 tarihinde Ankara'da toplanan kurultayda tadil edilen yasanın "*Ocak fırka-i siyasîye ile uğraşmaz. Hiçbir ocaklı cemiyeti siyasî emellerine alet edemez.*" ifadesinin yer aldığı üçüncü maddesi²⁹⁸ 1927 yılında yapılan 4. Kurultayda "*Türk Ocağı CHF ile devlet siyasetinde beraberdir.*" şeklinde değiştirilerek²⁹⁹ ocakların CHF denetimine girmesi sağlanmıştır.³⁰⁰ Cumhuriyet Halk Fırkasının 15 Ekim 1927 tarihinde yapılan ikinci büyük kongresinde kabul edilen nizamnamesinin 40. Maddesinde çeşitli amaçlarla kurulan dernekleri ilgilendiren bir hükme yer verilmiştir. Buna göre: "*siyasî, idarî, içtimai, iktisadi, kültüre ait ve bunlara mümasil bilcümle teşekküllerin heyet-i müdirelerine gireceklerin namzetlikleri Fırka müfettişleri tarafından ilan olunur.*"³⁰¹ ifadesi ile bütün derneklerin parti tarafından denetlenmesi ilkesi getirilmiştir.³⁰²

Cumhuriyet Halk Fırkasının dernekçilik faaliyetlerini denetime aldığı bu dönemde Serbest Cumhuriyet Fırkası ise alternatif bir siyasî yapı olarak Türk siyasal hayatına adımını atmıştır. Türk ocaklarının bazı üyelerinin de desteklediği parti zamanla muhalefetin kümelendiği bir odak haline gelmiş, bu durum parti yöneticilerini de rahatsız ettiğinden kısa süre sonra kendini feshetmiştir.³⁰³

Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi Türk Ocakları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Partinin feshinden sonra Türk Ocaklarının görevini tamamladığı düşünülerek CHF'ye katılması fikri gündeme gelmiştir. Çeşitli ortamlarda dile getirilen bu durum

²⁹⁸ **Türk Ocakları Yasası**, Ankara 1341, s. 3.

²⁹⁹ Hüseyin Tuncer ve diğerleri, **Türk Ocakları Tarihi Açıklamalı Kronolojisi (1912-1997)**, C. 1, Ankara: TTK Yay., 1998, s. 221.

³⁰⁰ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1989, s. 59-60.

³⁰¹ **Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi**, Ankara: TBMM Matbaası, 1927, s.11.

³⁰² Karaer, a.g.t., s. 60; Kongreye katılan Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Bey bu durumun sakıncalı olacağını ve ocak faaliyetlerini aksatacağını belirterek karşı çıkmasına rağmen, Parti Sekreteri Saffet Bey ise Ocakların partinin kültür ve irşat şubesi olarak algılandığını belirtmiştir. Karaer, a.g.t., s. 61.

³⁰³ Bir görüşe göre Türk Ocaklarının siyasî bir güç niteliği taşımış olması kapatılmasına neden olarak gösterilmektedir. Bir başka neden ise Türk Ocaklarının savunduğu Türkcülük anlayışının zamanla değişmesinin etkili olduğu şeklindedir. Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983, s. 54-55; Mustafa Kemal Paşa ise Türk Ocaklarının kapatılması ve Halk Partisi ile bütünleşmesi ile ilgili olarak 25 Mart 1931 tarihinde bir açıklama yapmış, devrimin korunması için bütün güçlerin toplanması gerektiğini vurgulamıştır. Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938**, Ankara: Kalite Matbaası, 1974, s. 8.

nihayet Türk Ocaklarının 10 Nisan 1931 tarihinde toplanan olağanüstü kurultayında bir karara bağlanmıştır. Kurultayda Türk ocaklarının CHF'ye katılması ve malvarlığının da devredilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁴

Çok partili yaşama geçiş amacıyla yapılan her iki deneyimin de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 1931 yılından itibaren Cumhuriyet Halk Fırkasının öngördüğü biçimde, diğer bir ifade ile devlet ve parti denetiminde bir toplumsal örgütlenme sistemine geçilmiştir. Bu sistem için belirlenen yapı ise Halkevleri ile sağlanmıştır.³⁰⁵ Daha önce Türk Ocaklarına yüklenen inkılapların halka aktarılması, rejimin benimsetilmesi ve toplumun kültürel eğitimi gibi görevler artık Halkevleri vasıtasıyla yürütülmüştür. Türk Ocaklarının malvarlığının devredildiği Halkevleri Türk Ocaklarından kalan binalarda çalışmalarına başlamıştır. 1932–1945 döneminde Halkevleri Türk toplumsal hayatında en etkili kurum olmuştur. Her geçen gün sayıları artan Halkevleri ve halkodaları ülkenin en ücra köşesine kadar inkılapların aktarılması, sağlık ve sosyal yardımın ulaştırılması, köylülere maddî ve manevî destek sağlanması, halkın kültürel açıdan eğitilmesi, sportif faaliyetlerin halka ulaştırılması gibi pek çok alanda etkili olmuştur.

1930–1935 yılları arasında Türk Ocakları'nın yanı sıra, talebe birlikleri, Muallimler Birliği, Gazeteciler Cemiyeti, İhtiyat Subayları Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği³⁰⁶ ve mason locaları gibi dernekler hızlı bir şekilde kendilerini feshederek malvarlıklarını Halkevine veya CHP'ye devrederek kapanmışlardır.³⁰⁷ Spor cemiyetleri ise Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adlı kuruluşun çatısı altında ülke çapında örgütlenerek bir merkeze bağlanmıştır. Yine esnaf cemiyetleri de çıkarılan kanunlarla denetim altında tutulmuştur.³⁰⁸

1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanununun cemiyetlerin kurulmasında izin sistemine yer vermesi, cemiyetlerin faaliyetlerinde sınırlamalar getiren hükümler içermesi

³⁰⁴ Türk Ocaklarının kapanma kararının Atatürk'ün Anadolu gezisindeki izlenimlerinin ardından alındığı belirtilmektedir. Karaer, a.g.t., s. 63; Yetkin, a.g.e., s. 52.

³⁰⁵ Yetkin, a.g.e., s. 87.

³⁰⁶ Kaplan, a.g.e., s. 157-160; Yetkin, a.g.e., s. 84-86. Türk Kadınlar Birliği 1925 yılında Nezihe Muhittin tarafından kurulmuştur. 1930 yerel ve 1935 genel seçimlerinde aday gösterilen veya seçilen kadınların büyük kısmı Türk Kadınlar Birliği üyeleri arasından çıkacaktır. Serpil Çakır, "Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan-Nezihe Muhittin", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 280-281.

³⁰⁷ Yetkin, a.g.e., s. 78.

³⁰⁸ Bu derneklerin kendilerini feshetme gerekçesindeki ortak nokta amaçlarının CHP tarafından gerçekleştirildiği, dolayısıyla çalışmalarına gerek kalmadığı, parti içerisinde çalışmalarının daha yararlı olacağı yönündeydi. Yetkin, a.g.e., s. 78; Alkan, "1856-1945 İstanbul'a Sivil toplum Kurumları...", s. 122-123.

dernekleşmeyi olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra iktidarın sıkı denetimi eklenince 1945'e kadar hükümetin desteklediği kuruluşlar dışında dernekleşmeden çok fazla söz edilemez. Bu dönemde hemen her ilde sosyal yardım dernekleri, spor dernekleri ve esnaf cemiyetleri CHP'nin denetiminde faaliyetlerine devam etmiştir. Ülkenin her ilinde teşkilatlanmış olan Kızılay, Çocuk Esirgeme, Türk Hava Kurumu gibi yardım cemiyetleri tamamen CHP'nin denetimine girmiş, yönetim kurulu üyeleri parti üyelerinden oluşturulmuştur.³⁰⁹

Türkiye'de dernekçilik faaliyetleri açısından 1939 sonrası da ayrı bir dönem olarak ele alınmalıdır. İzmir İktisat Kongresi'nden sonra devletin özel kesimin gelişmesi için çaba sarf ettiği bu dönemde ekonomik hayatta devlet müdahalesine pek rastlanmaz. Fakat 1929 dünya ekonomik bunalımının etkisiyle devletçiliğin zorunlu artışı görülür. Devlet 1933 yılından sonra milli burjuvazi oluşturmaya öncelik vermiştir. Fakat II. Dünya Savaşı'nın getirdiği koşullar bu devletçi anlayışı çok etkili kılmamıştır.³¹⁰ II. Dünya Savaşı daha başlamadan Türkiye'de de ekonomik sıkıntılara yol açmış, stokçuluk, karaborsacılık ortaya çıkmış, yaşam şartları daha da ağırlaşmıştır. Savaş sürecinde önemli ölçüde fiyat artışları olmuştur. Bu ortamda 18 Ocak 1940 tarihinde Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Buna göre hükümetin üretimi denetlemek ve düzenlemek, çalışma yükümlülüğü koymak, üretilen malları belli bir kar tanıyarak satın alabilmek, gerekli görülen malları stoklamak, mallara değeri karşılığı el koyabilmek, günlük çalışma süresini üç saate kadar arttırabilmek gibi yetkileri bulunmaktaydı.³¹¹ II. Dünya Savaşı'nın ekonomik hayatta yarattığı olumsuzluklar Türkiye'de ekonomik alanda güçlenmiş iki sınıfı ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri olarak ortaya çıkan bu iki sınıfın gücünün kırılması için varlık vergisi ve topraklandırma kanunları çıkarılmıştır. Siyasî alanda da söz sahibi olmaya başlayan bu kesimler II. Dünya Savaşı'nın getirdiği demokratikleşme eğilimleri sonucunda Türk siyasî hayatında etkin olmaya başlamıştır.³¹²

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyadaki değişimden Türkiye de etkilenmiştir. Kuşkusuz bu değişim dernekleşme açısından da olumlu bir etki yaratmıştır. Bu olumlu etkinin bir parçasını 1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikler

³⁰⁹ Hanioglu, "Cemiyet", s. 331.

³¹⁰ Tefik Çavdar, "Osmanlıdan Cumhuriyete Yapısal Değişim", **Cumhuriyet 1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi**, C. I: Genel Değerlendirme ve İdeoloji, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1998, s. 182.

³¹¹ Yetkin, a.g.e., s. 186.

³¹² Çavdar, "Osmanlıdan Cumhuriyete...", s. 183; Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s. 18.

oluşturmuştur. 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun izin sistemi ve bazı sınırlamalarının 1946 yılında kaldırılması, derneklerin kapatılması yetkisinin hükümet yerine bağımsız mahkemelere verilmesi dernekleşmenin üzerindeki hükümet otoritesini kırmıştır. Özellikle derneklerin siyasetle ilgilenmesi yasağının kaldırılması Türk siyasî hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Çok partili yaşamın başlangıcı ile Türkiye'de 1945 yılından itibaren daha önce kapatılan Türk Ocakları, mason dernekleri ve bazı dernekler yeniden kurulduğu gibi dernekleşme çeşit ve sayısında da artış gözlenmiştir. Değer tutum esasına dayalı (cami dernekleri gibi) dernek faaliyetlerinde ciddi bir artış olmuştur. 1946'dan sonra Türkiye'deki dernek sayısı önemli ölçüde artmıştır.³¹³

Dernekleşmedeki bu artışın birçok faktörle birlikte değerlendirilmesi gerekir. 1945 yılına kadar sıkı bir denetim altında tutulan siyasal katılım hakları yeni Cemiyetler Kanunu ile büyük oranda serbest bir hale getirilmiştir. Basına yeni özgürlükler verilmesi, siyasî partilerin ard arda kurulmaları ve dolayısıyla demokratik bir ortamın sağlanması dernekleşmeyi arttıran unsurlar olmuştur. Yine 1940'lardan itibaren köyden şehre göçün hız kazanması,³¹⁴ ekonomik faaliyetlerin daha kapitalist bir sürece girmesi de dernekleşmeyi arttıran etkenlerdendir. Türkiye genelinde dernek sayısı 1950'de 2165'e çıkmıştır.³¹⁵ Böylece 1946 yılından 1950 yılına kadar geçen sürede kurulan dernek sayısı dikkate değer bir artış göstermiştir.

³¹³ 1947 yılına göre Türkiye'de faaliyette bulunan 1357 cemiyetin 246'sı spor kulübü, 343'ü esnaf, 241'i içtimai, 100'ü hayır, 80'i talebe, 79'u güzelleştirme, 79'u spor, 22'si ilmi, 13'ü sağlık, 13'ü basın yayın cemiyetidir. Tahsin Demiray, **Türkiye Yıllığı 1947**, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947, s. 299; Hanioglu, "Cemiyet", s. 331.

³¹⁴ Dilaver Cebeci, "Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Açısından 75 Yıllık Muhasebesi", **Cumhuriyet 1923-1938 Dönemi Değerlendirmesi**, C. III: Sosyal Değerlendirme, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1998, s. 1825.

³¹⁵ Bu sayı yaklaşık olmakla birlikte Ahmet N. Yücekök'ün çalışmasından derlenmiştir. Ahmet N. Yücekök, **Türkiye'de Dernek Gelişimleri 1946-1968**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1972, s. 25-135.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TRABZON'DA SOSYAL YARDIM, DAYANIŞMA, SAĞLIK, GELİŞTİRME VE GÜZELLEŞTİRME DERNEKLERİ

2.1. Sosyal Yardım ve Dayanışma Dernekleri

2.1.1. Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye Trabzon Şubesi (Bakü Müslümanları Cemiyet-i Hayriyesi Trabzon Şubesi)

Trabzon'un Ruslar tarafından işgali sonucunda Müslüman ahalinin oldukça kötü koşullar altında hayatlarını idame ettirmesi nedeniyle Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi³¹⁶ yardım amacıyla bölgeye temsilciler göndermiştir. Temsilciler burada yaptıkları inceleme sonucunda halkın içler acısı durumunu görerek, sokaklarda bulunan çok sayıda kimsesiz ve yetim çocuğa sahip çıkıp Batum ve Tiflis'teki sığınma evlerine götürülmesi, bölgeye acilen erzak yardımı yapılması, tıbbi merkez teşkil edilmesi ve hatta hasta Müslüman kadınlar için doktorlar gönderilmesini teklif eden bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun ardından yokluk ve zor şartlar altındaki bölgede bir şube açmaya karar veren cemiyet, işgalden iki ay sonra ilk olarak Trabzon'dan 350, Rize ve çevresinden 250 kimsesiz çocuğu alarak Batum ve Tiflis'teki sığınma evlerine yerleştirmiştir. Ardından Trabzon'da da cemiyetin bir şubesi açılmıştır. İşgal yıllarında Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'nin temsilcileri ile birlikte Trabzon'daki Türkler de çalışmıştır. Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye Trabzon Şubesi'nin başkanı Azeri Türklerinden olup Rus ordusuna mensup bir süvari albaydır. İşgal altındaki Trabzon'da faaliyet gösteren cemiyetin asker-sivil 12 üyesi bulunmaktaydı. Rus hükümetinden izin alarak çalışmalarını yürüttüğü için

³¹⁶ Bakü Müslüman Cemiyeti Hayriyesi 15 Kasım 1905 tarihinde Azerbaycan'da kurulmuştur. Cemiyet Azerbaycan'da yaşanan Ermeni-Türk çatışmaları dolayısıyla binlerce Türk'ün zarar görmesinden sonra bazı Azerbaycanlı Türk aydınlar tarafından fakir ve muhtaç Müslümanlara yardımlarda bulunmak, yetimleri barındırmak, fakir ve kimsesiz kalmış çocukların eğitimlerini sağlamak, ihtiyacı olanlara yiyecek, giyecek temin etmek, fakir hastaları hastanelerde tedavi etmek amacıyla yalnızca Bakü'deki Müslümanlara yardım amacıyla kurulmuşken daha sonra nizamnamesindeki ilgili hüküm değiştirilerek dünyada yaşayan bütün Müslümanlara yardım etmesi kararı alınmıştır. Böylece Rusya içindeki bütün Müslümanları birleştirmek hedeflenmiştir. Cemiyet, kurulduğu tarihten I. Dünya Savaşı yıllarına kadar geçen yaklaşık 10 yıllık süreçte beklenen ölçüde faaliyet gösterememiştir. Cemiyetin etkili çalışmaları Rus işgali altında kalan Kafkasya, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde gerçekleşmiştir. Betül Aslan, **I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri'nin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000, s. 54-55.

gerek Rum ve gerek Ermenilerden fazlaca bir engelleme ile karşılaşmayan cemiyet bu nedenle mümkün olduğu kadar Müslüman halkın can, mal ve namuslarının korunmasında, ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olmaya çalışmıştır.³¹⁷

Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye Ortahisar'da Zağanos Köprüsü civarında kapısında “Bakü Müslümanları Cemiyet-i Hayriyesi Trabzon Şubesi” yazılı levhanın asılı olduğu bir binada faaliyet göstermiştir. Cemiyet üyeleri Trabzon'da özellikle Ermenilerin tedhiş ve imha girişimlerine karşı Türk ve Müslümanları savunmaya elverişli yerlerde toplayıp aynı zamanda silahlandırmaya da çalışarak halkın kendini savunmasını hedeflemiş, ayrıca cami ve medreselerin daha fazla tahrip olmasına engel olmaya çalışmış, bu faaliyetler Trabzon'un kurtuluşuna kadar devam etmiştir.³¹⁸

1921 yılı sonbaharında ise Kafkas muhacirleri tarafından Trabzon Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye kurulmuştur. Rus işgali döneminde kurulan Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'nin devamı niteliğinde olan bu cemiyet, TBMM Başkanlığına gönderdiği bir yazı ile Trabzon'da faaliyete başladığını bildirmiştir. Milli Mücadele yıllarında Trabzon'da çok sayıda Kafkas ve Azeri göçmen bulunmaktaydı. Cemiyet bu göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için sinema ve lokanta işletmek gibi bazı ticari faaliyetlerde bulunmak istemiş, bu amaçla TBMM başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndermiştir. Telgrafta cemiyet üyesi Hüsrev Sultanzade gerçekleştirmek istedikleri faaliyetler için 9.000 liraya ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Bu telgraf üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle cemiyet ve amaçları hakkında araştırma yapılmış, cemiyetin resmi olarak kurulduğu 2 Kasım 1921 tarihli telgrafla kendisine bildirilmiştir.³¹⁹

Trabzon'da bulunan Kafkas ve Azerbaycan muhacirleri oldukça muhtaç bir durumdaydı. Dâhiliye, Hariciye ve Sıhhîye Vekillikleri ile yapılan yazışmalar yardım

³¹⁷ Aslan, a.g.e., s. 298-299.

³¹⁸ G.K., “Kafkasya Mektupları”, **Tasvir-i Efkar**, Sayı: 2447, 7 Mayıs 1918 ; Aslan, a.g.e., s. 302-303; Özel, a.g.e., s. 13.

³¹⁹ Hayır cemiyetlerinin bazen amaçlarına aykırı faaliyetler içinde olduğu ortaya çıkıyordu. 1922 yılı ortalarında İstanbul'da kurulmuş olan bazı hayır cemiyetleri birtakım kişi ya da kuruluşlar adına faaliyette bulunduğu için özel bir komisyon tarafından hesap ve muamelat incelemesine tabi tutulmuş, bu şekilde Temmuz ayı içerisinde 7 cemiyetten 4'ü kapatılmıştır. **İstikbal**, Sayı: 657, 11 Temmuz 1338 (1922). Milli Mücadele yıllarında Trabzon'da Müslüman Türk halkın kurduğu cemiyetlerin yanında Rumların kurduğu hayır cemiyetleri de mevcuttu. 1921 yılında Trabzon'da Rum Muhacir ve Fukara Cemiyeti faaliyettedir. Bu cemiyetin siyasetle alakadar olup olmadığı araştırılarak bir rapor hazırlanmıştır. Rapora göre amacı dışında faaliyette olduğu ile ilgili kesin bir delil bulunmamakla birlikte bazı Rumların evlerinde yapılan incelemelerde ele geçirilen evrakın incelenmek üzere Amasya'ya sevki kararlaştırılmıştır. **Vakit**, Sayı: 1458, 31 Kanun-ı Evvel 1337 (1921); Mesut Çapa ve Veysel Usta, **Milli Mücadele'de Trabzon Vilayeti ile Yazışmalar**, Trabzon: Trabzon Valiliği Yay., 1995, s. 84;

konusunda kesin bir sonuç vermemiştir. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden iki üyenin katıldığı yönetim kurulunun çalışmaları sonucunda TBMM hükümetinin kendilerine yardım etmesi için girişimlerde bulunan cemiyete Trabzon'daki bazı göçmenler de destek olmuştur.³²⁰ Cemiyetin gelir sağlamak için yaptığı faaliyetlerden biri sinema işletmeciliğiydi. Meydan-i Şarki'deki sinema binasının tamirata ve gerekli malzemelerinin temini için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de destek olmuş,³²¹ sinema 1922 yılı Nisan ayında işletilmeye başlanmıştır.³²²

2.1.2. Laz Tekâmül-i Milli Cemiyet-i Hayriyesi

Cemiyet 30 Mart 1919 tarihinde İstanbul'da³²³ kurulmuştur. Kurucuları arasında Büyük Hasan Paşazade Ahmet Bey, Ahmet Tevfik Bey, Ali Rıza Paşazade Celal Bey, Hasan Fikri Bey, Mehmed Kadri Bey, Hüsnü Efendi, Fahri Efendi yer almıştır.³²⁴ Cemiyetin idare heyeti ise Başkan Fehmi Bey, Başkan Yardımcısı Hüsnü Efendi, Genel Sekreter Cemal Bey, Muhasip Mehmet Ali Bey, Muhasip Esnaf Yardımcısı Sıdkı Bey, Sorumlu Delege Doktor Bahri Bey, üyeler Fahri Bey ve Mehmet Kadri Bey'den oluşmuştur.³²⁵ Nizamnamesinde³²⁶ yalnızca hayır ve yardımlaşma amacı³²⁷ güttüğü belirtilen cemiyetin bir çeşit muhtariyet yönetimine taraftar olduğu, buna karşılık Milli Mücadele hareketine karşı olmadığı da anlaşılmaktadır.³²⁸ Mütareke döneminde fazla

³²⁰ Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek, **Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam**, Trabzon: Serander Yayınları, 2004, s. 102; 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Anadolu'ya göç eden muhacirlerden olup Trabzon'da mukim olan Çerkez Elmas Hanım ve Kubanif Azize Hanım Kafkas muhacirlerine sarf edilmek üzere cemiyete bağışta bulunmuş, Trabzon Müslüman Cemiyeti Hayriyesi de yardımseverlere teşekkür etmiştir. **İstikbal**, Sayı: 461, 21 Teşrin-i Sâni 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 474, 6 Kanun-ı Evvel 1337 (1921).

³²¹ Sinema binası valilik tarafından yıllık 120 liraya cemiyete kiralanmıştır. **KA**, Kutu: 160, Belge: 120, 2 Kanun-ı Evvel 1338.

³²² Cemiyetin hazırladığı gösterim programına göre Pazar ve Perşembe günleri erkeklere, Cuma günleri hanımlara ve yarım bilet ile de öğrenci ve çocuklara haftada bir kez, askerlere ise ücretsiz olarak belirlenen tarife ile kara ve deniz muharebeleri, İnönü ve Sakarya Savaşları, komik filmler olmak üzere çeşitli gösterimler programa alınmıştır. **İstikbal**, Sayı: 582, 11 Nisan 1338 (1922). 1922 yılı sonlarında sinema binasının satılması gündeme gelmiştir. Bu durum Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti İkinci Başkanı Ziya Bey tarafından bir telgrafla Ankara Hilal-i Ahmer Murahhaslığına bildirilmiştir. Yazıda, sinema binasının bazı hırslı işadamlarının teşviki ile satılmaya çalışıldığı, bu durumun Kafkas muhacirlerinin ihtiyaçlarına önemli bir destek sağlayan Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'yi zor durumda bırakacağı ve en azından bir yıl daha mevcut bedelle kiralanmasına devam edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 120, 2 Kanun-ı Evvel 1338.

³²³ Cemiyet, İstanbul Tahtakale Kundakçı Han'da faaliyetlerine başlamıştır. **İBDDDB**, a.g.e., s. 78.

³²⁴ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.2, s. 456.

³²⁵ **İBDDDB**, a.g.e., s. 78.

³²⁶ Cemiyetin nizamnamesi için bkz. Tunaya, a.g.e., C.2, s. 457-459.

³²⁷ Cemiyet, eğitimin en küçük köylere kadar verilmesini ve yetenekli kişilerin teşvik edilmesini sağlamak, medeniyet ve ilerlemek için çalışmak gibi amaçları gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. **İBDDDB**, a.g.e., s. 78.

³²⁸ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.2, s. 456.

etkinliği olmayan cemiyet bir süre sonra kapanmıştır. İzmir'in işgalinin ardından yeniden faaliyete geçen cemiyetin kurucularından Ahmet Tevfik ve Ali Rıza Paşazade Celal Bey Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey ile 31 Temmuz 1919 tarihinde kazaları dolaşmışlardır.³²⁹

2.1.3. Trabzon ve Rize Cemiyet-i Hayriyesi (Trabzon ve Mülhakatı Cemiyet-i Hayriyesi)

Cemiyet, 30 Temmuz 1919 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Trabzon ve Rize'nin Rus işgaline maruz kalmasından dolayı yaşanan muhacerette yakınlarını kaybetmiş olan kişilere yardım etmek, eğitimlerini sağlamak gibi amaçlarla İstanbul Kasımpaşa'da Yahya Kethüda Camii'nde faaliyetlere başlamıştır. Cemiyetin hiçbir siyasî firka ile alakası olmadığı Alemdar gazetesinde yer alan ilanında belirtilmiştir.³³⁰ Cemiyetin kurucuları Başkan Rizeli Bilal Efendi, Başkanvekili Trabzonlu Muhtar Efendi, Genel Sekreter Mehmet Temel Efendi, üyeler Yusuf Efendi, Rıza Efendi, Demir Ali Efendi ve Hayri Efendi'dir.³³¹

2.1.4. Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti

2.1.4.1. Kuruluş, Kongreler ve İdare Heyeti Toplantıları

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1916 yılından itibaren yaklaşık iki yıl süren Rus işgali sırasında faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmış, 1918 yılı yaz aylarında yeniden kurulmuştur.³³²

Cemiyetin 3 Eylül 1918 tarihinde³³³ yapılan toplantısında belirlenen 12 kişilik Merkez Heyeti'ne Nemlizade Hacı Osman Efendi, Belediye Reisi Hacı Ahmet Efendi, Müftüzade Mehmed Temel Efendi, Eyüpzade Abdülkerim Efendi, Hacı Panayot Pañço Efendi, Hacı Alihafizzade Mehmed Salih Efendi, Zehirzade Zühdü Efendi, Hacıkadızade

³²⁹ Özel, a.g.e., s. 68.

³³⁰ İBDDDB, a.g.e., s. 45. Sabahattin Özel cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili olarak 30 Ağustos 1919 tarihini vermektedir. Ancak bu tarih cemiyetin kurulduğuna dair haberin Alemdar gazetesinde yayımlandığı tarihtir. **Alemdar**, Sayı: 158-1558, 30 Ağustos 1335 (1919).

³³¹ İBDDDB, a.g.e., s. 45.

³³² 1918 yılı Ağustos ayında Trabzon Valiliği tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine gönderilen bir yazı ile idare heyetinin isim listesi, şubeye ait makbuz, defter ve diğer evrakların Trabzon'a gönderilmesi talep edilmiştir. **KA**, Kutu: 161, Belge: 114, 7 Ağustos 1334. Ekim ayı başında gönderilen bir başka yazı ile şube için gereken resmi mühür, makbuz ve gerekli diğer evrak talep edilmiştir. **KA**, Kutu: 161, Belge: 113, 1 Teşrin-i Evvel 1334.

³³³ **KA**, Kutu: 160, Belge: 128.

Arif Efendi, Hatipzade Mustafa Efendi, İnebeyoğlu Yordanaki Efendi, Osmanbabazade Osman Efendi ve Siporepolu Yanko Efendi seçilmiştir. Ardından Merkez Heyeti tarafından idare heyeti belirlenmiştir. Nemlizade Hacı Osman Efendi başkanlığında oluşturulan idare heyetinde ikinci başkanlığa Belediye Reisi Hacı Ahmed Efendi, veznedarlığa Hacı Panayot Panço Efendi, veznedar muavinliğine Eyüpzade Abdülkerim Efendi ve katipliğe Hacı Müftüzade Mehmet Temel Efendi getirilmiştir.³³⁴ 1919 yılı başında Hacı Osman Efendi'nin ölümü üzerine boşalan idare heyeti üyeliğine Çulhazade Hacı Kadri Efendi seçilmiştir.³³⁵ Bunun dışında pek bir değişikliğe uğramayan idare heyeti 1920 yılı Kasım ayına kadar görevine devam etmiştir. 26 Aralık 1920 tarihinde Nemlizade Sabri Bey başkanlığında kurulan merkez heyetinde ise Doktor Tevfik, Hacı Müftüzade Temel Nücumî, Acente Sahibi Emin ve Hacı Panayot Efendi yer almıştır. Bu heyet 24 Mart 1922 tarihine kadar görev yapmıştır.³³⁶

Cemiyet ile ilgili edindiğimiz bilgiler ışığında Milli Mücadele dönemi de dâhil olmak üzere hemen her yıl olağan kongrelerini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu kongreler katılımın yeterli olmaması nedeniyle bazen belirlenen tarihte yapılamamış, birkaç günlük gecikmelerle de olsa genellikle gerçekleştirilmiştir. 21 Mart 1922 tarihinde yapılması planlanan Hilal-i Ahmer kongresi, bazı üyelerin mazeretlerinden dolayı katılamayacaklarını bildirmeleri üzerine üç gün sonraya ertelenmiş ve 24 Mart'ta Sıhhiye Dairesinde yapılmıştır. Toplantıda cemiyetin bir yıllık bilançosu ve idare heyeti raporu incelenmiştir. Ayrıca Trabzon Merkez Heyetinin belirlenmesi için seçim yapılmıştır. Kongrede Maçka şubesinden Hamdi Bey, Sürmene şubesinden Süleyman Sudi Bey, Of şubesinden Ziya Bey ve Vakfikebir şubesinden Ali Bey temsilci olarak yer almıştır.³³⁷ Kongrede Başkumandanlığa, Müdafaa-i Milliye Vekâletine, Doğu ve Batı Cepheleri Kumandanlığı ile Hilal-i Ahmer Ankara Heyeti Murahhaslığı'na birer telgraf gönderilmiştir.³³⁸ Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kongresi dolayısıyla Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa da kongre başkanlığına bir telgraf göndermiştir.³³⁹

³³⁴ KA, Kutu: 160, Belge: 62, 7 Eylül 1334.

³³⁵ KA, Kutu: 160, Belge: 75, 21 Kânûn-ı Sâni 1335.

³³⁶ KA, Kutu: 160, Belge: 84.8, 2 Kânûn-ı Sâni 1337; **Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen Rapor (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor**, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1339, s. 185.

³³⁷ **İstikbal**, Sayı: 564, 21 Mart 1338 (1922); KA, Kutu: 160, Belge: 102.1.

³³⁸ **İstikbal**, Sayı: 573, 31 Mart 1338 (1922).

³³⁹ "Trabzon'da Hilal-i Ahmer Kongresi Riyasetine; Vücuduyle memleketin cidden iftihar ettiği bu büyük insani müessesemizin Trabzon'da toplanan kongresi reis ve azasına en har selamlarımı iblağa fırsat bulmağla derin bir memnuniyet hissederim Misak-ı Millinin tahkiki için cephelerde hudud boyunda her

Kongrenin ardından 26 Mart Pazar günü Merkez Heyeti üyeleri toplanarak aralarında görev paylaşımı yapmıştır. Buna göre; Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti reisliğine Nemlizade Sabri Bey, ikinci reisliğe Yusuf Ziya Bey³⁴⁰, kâtipliğe tüccardan Müftüzade Temel Nücumi Bey, Veznedarlığa Çolakzade Abdülhalim Bey, Veznedar Muavinliğine Maarif Müfettişi Mahmud Muammer Bey, azalıklara Sıhhîye Müdürü Hüsnü Bey, İstikbal gazetesi Başmuharriri Faik Ahmed Bey, Ticaret Odası Reisi Hacı Hami Efendi, Eczacı Hacı Zühdü Bey, İkbâl gazetesi sahibi Osman Nuri Efendi, Eczacı Mehmed Bey, Pertevpaşazade Münir Bey ve Operatör Nihad Sezai Bey seçilmiştir.³⁴¹ Bu heyet 6 Ocak 1924 tarihine kadar görevini sürdürmüştür.³⁴²

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1924 yılı kongresinin 4 Ocak Cuma günü Özel İdare binasında toplanması kararlaştırılmış, fakat o gün yeterli katılım olmadığı için 6 Ocak'a ertelenmiştir.³⁴³ Ticaret Kulübünde yapılan kongreye ilçe temsilcileri de katılmıştır. Önceki yılın mesai raporu okunup kabul edildikten sonra Hilal-i Ahmerin yeni Merkez Heyeti belirlenmiştir. Merkez heyetine Nemlizade Sabri Bey (41 oy), Hatipzade Emin Efendi (38 oy), Meclis-i Umumî azasından Ziya Bey (37 oy), Meclis-i Umumî azasından Hacı Salihzade Servet Bey (35 oy), Subaşızade İhsan Efendi (34 oy), Pulathanelizade Celal Efendi (31 oy), Kırallızade Ali Bey (31 oy), Kazazzade Ahmed Efendi (26 oy), Doktor Hayri Bey (24 oy), Hafız Mahmut Efendi (22 oy), Çulhazade Hüseyin Efendi (22 oy) ve Kethüdazade Ali Bey (22 oy) seçilmiştir. Kongrede ayrıca İstanbul Eminönü'nde toplanacak umumî kongrede Trabzon adına katılmak üzere Doktor Kerim Sebati Bey murahhas ve mümessil³⁴⁴ olarak belirlenmiştir.³⁴⁵ Daha sonra toplanan

meşakkati iktihâm eden her fedakârlığı göğüs geren Türk ordusunun tahsîsen Şark Cephesinin Hilal-i Ahmer'e olan minnetdarlığını bu vesile ile arz ederken sayının meşkûr olmasını ve kongresinin muvaffakiyetle neticelenmesini canı gönülden temenni eylerim. 26, Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir.”, **İstikbal**, Sayı: 573, 31 Mart 1338 (1922).

³⁴⁰ Cemiyetin Trabzon'daki siyasi durumdan etkilendiği ve idare heyeti üyeleri arasında zaman zaman görüş ayrılığı olduğu göze çarpmaktadır. Başkan Nemlizade Sabri Bey'in Trabzon'daki asayiş leyhine Meclis Başkanlığı ve Dâhiliye Vekâletine telgraf çekmesi üzerine, bu defa 1922 yılı Haziran ayında ikinci başkan Yusuf Ziya ve üye Mehmed imzaları ile Ankara Hilal-i Ahmer Murahhaslığı'na ve Mebus Ali Şükrü Bey'e gönderilen bir yazı ile cemiyetin maksat ve gayesinin bu tarz işlerle ilgili olmadığı, telgrafların cemiyetle ilgisi bulunmadığı bildirilerek ilgili makamlara iletilmesi rica edilmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 108, 10 Haziran 1338.

³⁴¹ **İstikbal**, Sayı: 564, 21 Mart 1338 (1922); **KA**, Kutu: 160, Belge: 102.1; **KA**, Kutu: 160, Belge: 102.1, 4 Mayıs 1338

³⁴² **KA**, Kutu: 160, Belge: 313.2, 14 Kânûn-ı Sâni 1340.

³⁴³ **KA**, Kutu: 160, Belge: 313.2, 14 Kânûn-ı Sâni 1340; **İstikbal**, Sayı: 1098, 6 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

³⁴⁴ İstanbul'da yapılan genel kongreye 33 merkezden 58 murahhas katılmıştır. Kongrede Rize'den Dervişzade Hasan Bey ve Hacızade Mehmed Efendi, Giresun'dan Hattatzade Ali Fehmi Bey ile Hacı Ahmedzade Azmi Efendi, Ordu'dan Bodurzade Fazıl Bey yer almıştır. **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 29, 15 Kânûn-ı Sâni 1924.

merkez heyeti aralarında görev dağılımı yaparak idare heyetini oluşturmuştur. Buna göre; başkanlığa Nemlizade Sabri Bey, ikinci başkanlığa Meclis-i Umumî azasından Ziya Bey, veznedarlığa Hatipzade Emin Efendi, veznedar muavinliğine Subaşızade İhsan Efendi ve kâtipliğe Doktor Arnavudzade Hayri Bey getirilmiştir.³⁴⁶

Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsinin 1926 yılı toplantısına sunulan rapora göre 1925 yılında Trabzon Merkez Heyeti Ragıp Bey, Muallim Kamer Ragıp Hanım, Doktor Abdülvehab Bey, Doktor Edib Bey, Rüşdü Bey, Feyzi Kaptan, Muallim Faik, Dedezade Kamil, İzzetzade Hasib ve Müftüzade Süleyman Bey'den oluşmuştur.³⁴⁷ Cemiyetin faaliyetlerinin oldukça sönük olduğu 1925 yılında 6 Kasım günü Trabzon Türk Ocağı'nda vali başkanlığında toplanan diğer kurum ve cemiyetlerin heyetleri Hilal-i Ahmer'in yeniden canlandırılmasına yönelik görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu toplantıda yeterli katılım olmadığı için yeni idare heyeti belirlenememiş, daha sonra yeniden toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.³⁴⁸ 18 Kasım 1925 tarihinde Vali Sait Bey başkanlığında Türk Ocağında toplanan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Heyeti üyeleri idare heyeti seçimini gerçekleştirmiştir. Buna göre; başkanlığa Doktor Mehmet İbrahim, ikinci başkanlığa Kasımzade Temel, kâtipliğe Yazıcızade Şevket, veznedarlığa Mollazade Kemal Bey ve üyeliğe Pulathanelizade Celal Bey getirilmiştir.³⁴⁹

Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezinin 1926 yılında görev yapan idare heyeti üyeleri Reis Doktor Mehmed İbrahim Bey, Reis-i Sani Darünnisa Halit Hanım, Muhasib Pulathanelizade Celal Bey, Kâtip Seyityazıcızade Şevket Bey, Veznedar Mollazade Kemal Bey, azalar Doktor Abdülvehab Bey, Doktor Abdullah Edip Bey, Tevfik Bey, Muallim Nedime Hanım, Hacı İzzetzade Hasib Bey, Dedezade Kamil Bey, Müftüzade Süleyman

³⁴⁵ **KA**, Kutu: 160, Belge: 312, 8 Teşrîn-i Sâni 1340; **İstikbal**, Sayı: 1100, 9 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924); Genel merkez kongresi için belirlenen Kerim Sebati Bey'in bu görevi kabul etmemesi durumunda yedek murahhas olarak Müftüzade Sadi ve Hacı Yakupzade Saffet Bey uygun bulunmuştur. **KA**, Kutu: 160, Belge: 313, 14 Kânûn-ı Sâni 1340. Cemiyetin 1925 yılı genel merkez kongresine ise Trabzon murahhası olarak Nemlizade Cemal ve Doktor Kerim Sebati Bey seçilmiştir. **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 47, 15 Temmuz 1925.

³⁴⁶ **KA**, Kutu: 160, Belge: 313.1, 14 Kânûn-ı Sâni 1340; **İstikbal**, Sayı: 1102, 13 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

³⁴⁷ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 (1341) Senesine Ait Rapor**, İstanbul: Hilal Matbaası, 1926, s. 111.

³⁴⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 275-375, 13 Teşrîn -i Sani 1341 (1925).

³⁴⁹ Seçimin hemen ardından basında yer alan yorumlara göre; yeni idare heyeti Trabzon'da hiçbir kulübe nasip olmayan tarzda güçlü bir ekip olarak başarılı işler yapacak, diğer kulüp ve cemiyetlerden çok daha canlı bir faaliyet içinde olacak düzeydeydi. **Yeni Yol**, Sayı: 281-381, 21 Teşrîn-i Sâni 1341(1925).

Mahir Bey, Mualim Faik Bey ve Kaptan Feyzi Bey'dir.³⁵⁰ Bu dönemde Hilal-i Ahmer Cemiyetinin teftiş bölgelerine göre 4. Mıntıka Merkezi olarak belirlenen Trabzon merkezi ve 28 şubenin hesapları 1926 yılı sonbaharından itibaren yapılan teftişlerde incelenmiştir.³⁵¹ 1927 yılında 6. Teftiş mıntıkasında yer alan Trabzon'un³⁵² 2 merkez ve 6 kaza şubesi teftiş edilmiştir.³⁵³ Cemiyet 1927 yılında Mustafa Bey, 1928, 1929, 1931 ve 1932 yıllarında ise Mazlum Bey tarafından teftiş edilmiştir.³⁵⁴

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1928 yılı kongresi 28 Şubat tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası Salonu'nda yapılmıştır. Kongre, Doktor Mehmet İbrahim Bey tarafından açılmış, kongre başkanlığına oylama ile Vali Said Bey, ikinci reisliğe Maarif Emini Tevfik Bey ve kâtipliğe Mahmud Muammer Bey seçilmiştir. Kongrede Reis-i Cumhur, Başvekâlet ve Meclis Riyasetine tazimat telgrafları çekilmesine karar verilmiştir. Ardından 1927 yılına ait faaliyet raporu okunup onaylanmış, merkez heyeti üyelerinden değiştirilen 5 kişinin yerine kura çekimi ile yeni üyeler belirlendikten sonra kongre sona ermiştir.³⁵⁵

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1929 yılında 236 üyesi bulunmaktadır.³⁵⁶ Cemiyetin 1929-1932 yılları arasında görev yapan idare heyeti üyeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

³⁵⁰ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor**, s. 107-108.

³⁵¹ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor**, İstanbul: Hilal Matbaası, 1927, s. 63-69, Teftiş Hilal-i Ahmer Müfettişi Mustafa Bey tarafından yapılmıştır. **KA**, Kutu: 210, Belge: 262.

³⁵² Genel Merkezin 1927 yılı kongresinde teftiş uygulamasında değişiklik yapılmış, 4 teftiş bölgesi 6'ya çıkarılmıştır. Yeni düzenlemeye göre Trabzon merkez ve şubeleri 6. Mıntıkada yer almıştır. **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor**, İstanbul: Hilal Matbaası, 1928, s. 14-16; Akgün ve Uluğtekin, a.g.e, s. 279.

³⁵³ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor**, s. 26.

³⁵⁴ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 118.

³⁵⁵ **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 79, 15 Mart 1928, s. 338.

³⁵⁶ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 118.

Tablo 3: Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1929-1932 Yılları Arasında Görev Yapan İdare Heyeti Üyeleri

Yıl	Başkan	İkinci Başkan	Veznedar	Muhasip	Kâtip
1929	Doktor M. İbrahim Bey	Celal Bey	Selahattin Bey		Ragıp Bey
1930	Doktor M. İbrahim Bey	Edip Bey	Haydar Bey	Selman Bey	İhsan Bey
1931	Selahattin Bey	Doktor Edip Bey	İhsan Bey	Kemal Bey	Cafer Ali Bey
1932 ³⁵⁷	Doktor Edip Bey			Kemal Bey	

Kaynak: KA, Kutu: 1236, Belge: 118.

Cemiyetin faaliyetlerinin daha etkili olabilmesi için 1932 yılında çeşitli çözüm önerileri ortaya atılmıştır. Bu önerilerden biri kadınlar şubesinin oluşturulması gerektiği yönündedir. Fakat ana nizamname gereği bu şube oluşturulamamıştır.³⁵⁸ Aynı yıl 15 Şubat'ta CHF salonunda yapılan kongrede idare heyeti raporunun okunup onaylanması, bütçenin tetkik ve kabulü, merkez heyetinden 5 kişinin ayrılarak yerlerine yeni üyelerin seçilmesi ve Denizli'ye tayin olan merkez idare heyeti üyelerinden Dr. Cevdet Bey'in yerine diğer bir üyenin belirlenmesi gibi gündem maddeleri³⁵⁹ görüşülmüştür. Kongre reisi Aşık Naili Bey tarafından Gazi Paşa, Başvekil İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa ve Sıhhiye Vekili Refik Bey'e tazimat telgrafları çekilmiştir.³⁶⁰ Bu telgraflara Gazi Paşa ve İsmet Paşa tarafından cevap gönderilerek teşekkür edilmiştir.³⁶¹

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı 1935 yılı kongresini 16 Şubat tarihinde yapmayı planlamış³⁶² fakat çoğunluk sağlanamadığından toplantının 20 Şubat Çarşamba gününe ertelendiği duyurulmuştur.³⁶³

1936 yılı kongresi 21 Şubat Cuma günü toplanmıştır. Kongre başkanlığına Kayseri Milletvekili Hasan Ferit, ikinci başkanlığa Belediye Başkanı Kadri Evren ve sekreterliğe Azmi Özer seçilmiştir. Yönetim kurulunun bir yıllık çalışma raporunun okunup onaylanmasının ardından 1936 yılı bütçesi incelenerek kabul edilmiştir. Tüzük gereği

³⁵⁷ 1932 yılında cemiyetin başkanlığı görevinde Selahattin Fatin de yer almıştır. **Yeniyol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932.

³⁵⁸ Selahattin Fatin, "Hilal-i Ahmer'den Cevap, Yeniyol Gazetesine- Şehirde", **Yeniyol**, Sayı: 1650, 20 Kânûn-ı Sâni 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932. Hilal-i Ahmer Genel Meclisi 1925 yılında nizamnamesinde yaptığı değişiklik ile cemiyetin bütüncül bir yapıya kavuşturulması amacıyla Hanımlar Merkezini kaldırmıştır. Ayrıca cemiyetin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması için de karar alınmıştır. Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 276.

³⁵⁹ **Yeniyol**, Sayı: 1653, 7 Şubat 1932.

³⁶⁰ **Reklam**, Sayı: 101, 25 Şubat 1932.

³⁶¹ **Reklam**, Sayı: 102, 29 Şubat 1932.

³⁶² **Yeniyol**, Sayı: 2006, 7 Şubat 1935.

³⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 2010, 18 Şubat 1935.

merkez heyetinde bulunan 15 kişiden 5'i kura ile çıkarılmış ve yerlerine gizli oyla 5 kişi belirlenmiştir. Kura ile çıkarılan Posta Telgraf Başmüdürü İhsan Rüştü, Sağlık Direktörü Fuat, Temel Nücumi, Doktor Rafet, Kültür Direktörü Sait Bey'in yerlerine seçilen yeni üyeler Defterdar Yekta, Gümrük Direktörü Necdet, Cudibey İlkokulu Başöğretmeni Enis Tuğcu, Kültür Sekreteri Kemal Günbaş ve Gazipaşa İlkokulu Başöğretmeni Bedri Atamer'dir. Merkez heyetinden kalan iki üyenin de seçimi yapılmış, oylama sonucunda Emine Kadri Evren ve Tarih Öğretmeni Abdullah Bey seçilmiştir. Kongrede ayrıca merkez heyetinin aynı akşam Kızılay binasında toplantı yaparak yönetim kurulunu oluşturmasına karar verilmiştir.³⁶⁴

10 Haziran 1936 günü yapılması planlanan³⁶⁵ Kızılay kongresi ekseriyet olmadığından 15 Haziran günü toplanmıştır. Kongre başkanlığına Temel Nücumi Göksel, sekreterliğe Bedri Atamer seçilmiştir. Bir yıllık çalışma raporu okunup bazı konular görüşüldükten sonra merkez heyeti belirlenmiştir. Merkez heyetine, Telgraf Başmüdürü İhsan Rüştü, Mütেকait Derviş, Mütেকait Zühtü, Öğretmen Hasan Fahri, Bedri Atamer, Cavit, Avukat Cemal, Sakıbe, Faik Pertev, Nikah Memuru Sadi, Emine Kadri Evren, Avukat Hamdi, Doktor Mehmet İbrahim ve Rafet Bey seçilmiştir.³⁶⁶ 1936 yılı idare heyeti başkanlığına Avukat Cemal Karahan, ikinci başkanlığa Emine Evren, muhasipliğe Sadi, veznedarlığa Derviş ve kâtipliğe Öğretmen Hasan Fahri getirilmiştir.³⁶⁷

1936 yılı Eylül ayı sonunda Kızılay idare heyeti üyelerinin çoğu istifa etmiştir. Bunun üzerine merkez heyeti olağanüstü olarak toplanmış ve idare heyetini yeniden belirlemiştir. Yeni idare heyeti başkanlığına Dr. Mehmet İbrahim Bey seçilmiştir.³⁶⁸

Cemiyetin 1937 yılı kongresi ertelemelerin ardından 9 Mart tarihinde toplanabilmiştir.³⁶⁹ Bu dönemde yaklaşık 200 üyesi olmasına rağmen kongreye çoğu öğretmen ve birkaç memurdan oluşan 30-40 kişi katılmıştır. Sadece iki doktorun katıldığı kongrede katılımın az olması toplantının ertelenmesini gündeme getirmiştir. Üyelerin toplantıya katılmama sebepleri tartışıldıktan sonra kongrenin devamına karar verilerek kongre başkanlığına Doktor Hüsnü Gülen ve kâtipliğe Başöğretmen Bedri Atamer

³⁶⁴ **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

³⁶⁵ **Halk**, Sayı: 539, 11 Haziran 1936.

³⁶⁶ **Halk**, Sayı: 541, 18 Haziran 1936.

³⁶⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2150, 20 Haziran 1936.

³⁶⁸ **Halk**, Sayı: 571, 2 İlk Teşrin 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2207, 30 Eylül 1936.

³⁶⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2323, 9 Mart 1937.

seçilmiştir. Bedri Atamer tarafından okunan yıllık bilanço onaylanmış, ardından yeni idare heyetine 5 üye seçilerek toplantıya son verilmiştir. Bu seçim sonucunda Numan Sabit, Başöğretmen Hasan Fahri Özkaynak, Başöğretmen Bedri Atamer, Maarif Kâtibi Kemal Günbaş ve Hami Nalbant merkez heyeti üyeliğine getirilmiştir.³⁷⁰ 10 Mart 1937 akşamı toplanan merkez heyeti yeni idare heyeti seçimini yapmıştır. Buna göre; reisliğe Doktor Mehmet İbrahim, ikinci reisliğe Emine Kadri Evren, kâtipliğe Bedri Atamer, muhasipliğe Hami Nalbant ve veznedarlığa Hasan Fahri Bey seçilmiştir.³⁷¹ Kurumun 1938 yılı kongresinin ise 21 Şubat Salı günü Kızılay binasında yapılması kararlaştırılmıştır.³⁷²

Şubat ayı sonunda yapılan 1939 yılı kongresi ise valinin açılış konuşması ile başlamıştır. Ardından on yıldır başkanlık görevini yürüten İbrahim Okman'ın teklifi ile devlet büyüklerine tazim telgrafları çekildikten sonra gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Daha sonra yıllık mesai raporu ve bütçe aynen kabul edilmiştir. Kongre kararı ile cemiyete maddî-manevî birçok hizmetlerinden dolayı Dr. İbrahim Okman ve Emine Kadri Evren'in genel merkezden takdirname ile ödüllendirilmeleri teklifi uygun görülmüştür. Her yıl değişmesi gereken 15 kişilik merkez heyetinin 5 üyesi için seçim yapılması kararlaştırılmıştır. Bu arada merkez heyeti üyelerinden Temel Nücumî Göksel'in meşguliyeti dolayısıyla istifası üzerine toplam 6 üye için seçim yapılması uygun görülmüştür. Önceki yıldan hizmetleri görülen 4 üyenin tekrar heyet arasında kalmalarına karar verilerek valinin teklifi ile Şevket Çulha ve Cevdet Alap ve genel istek üzerine de Mahmud Muammer Bey merkez heyetine alınan isimler olmuştur.³⁷³ 8 Mart 1939 Çarşamba günü Kızılay Merkez Heyeti yeni idare heyeti seçimini yapmak üzere toplanmıştır. Seçim sonucunda reisliğe Dr. İbrahim Okman, ikinci reisliğe Emine Kadri Evren, kâtipliğe Bedri Atamer, muhasipliğe Muharrem Akdoğan ve veznedarlığa Hasan Fahri Özkaynak getirilmiştir.³⁷⁴

1939 yılında Ankara'da yapılacak genel kongresine katılmak üzere Trabzon Kızılay Cemiyeti Murahhası olarak Mahmut Muammer Yarımbyık belirlenmiştir. Fakat kendisinin özel işleri nedeniyle katılamayacağını bildirmesi üzerine genel kongrede Trabzon'un

³⁷⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2324, 10 Mart 1937.

³⁷¹ **Halk**, Sayı: 613, 12 Mart 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2325, 11 Mart 1937.

³⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 2465, 19 Şubat 1938.

³⁷³ **Yeni Yol**, Sayı: 2565, 1 Mart 1939.

³⁷⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2568, 11 Mart 1939.

dileklerini bildirmek ve nizamnamede bazı düzenlemeler yapılmasını sağlamak üzere Murahhaslık görevi Dr. İbrahim Okman'a verilmiştir.³⁷⁵

Kızılay Cemiyeti Trabzon şubesinin 1940 yılı kongresi belirlenen gündem maddeleri ile³⁷⁶ 4 Mart Pazartesi günü Halkevi salonunda yapılmıştır. Parti müfettişi Saadettin Uraz'ın da katıldığı kongre Kızılay Başkanı İbrahim Okman'ın konuşması ile açılmıştır. Kongre başkanlığına Vali Osman Sabri Adal, ikinci başkanlığa Muammer Yarımbıyık seçilmiştir. Kongrede öncelikle gündem maddelerinin görüşülmesine geçilerek geçmiş yıla ait mesai raporu okunmuş ve takdirle karşılanarak alkışlanmıştır. Gelir ve gider bütçeleri okunarak yıllık varidat ve masraf 3500 lira olarak belirlenmiştir. Kızılay Cemiyetinde önemli hizmetleri görülen Dr. İbrahim Okman, Emine Kadri Evren, Muammer Yarımbıyık ve Aşçı Yusuf Bey ile deprem felaketzedelerine yardım konusunda destekte bulunan Emekli Albay Hasbi Pürselimoğlu'nun genel merkezce takdir ve taltif edilmesi ve devlet büyüklerine tazim telgrafları³⁷⁷ çekilmesi teklifleri kongre tarafından alkışlarla karar altına alınmıştır. Deprem felaketzedelerine büyük bir fedakârlıkla yardım eden kişilerin adları da hürmetle anılmıştır. Kongrede ayrıca Nisan ayında Ankara'da toplanacak genel merkez kongresine Trabzon Murahhası olarak Hasan Saka'nın katılması kararlaştırılmıştır.³⁷⁸ İdare heyeti seçimi için 9 Mart 1940 tarihinde Kızılay binasında toplanan merkez heyeti Doktor Mehmet İbrahim Okman'ı yeniden başkanlığa seçmiştir. Toplantıda ikinci reisliğe Emine Kadri Evren, muhasipliğe Cevdet Akçay, kâtipliğe Kemal Kefeli ve veznedarlığa Osman Melek seçilmiştir.³⁷⁹

Trabzon Kızılay Cemiyetinin 1941 yılı kongresi 28 Şubat Cuma günü Halkevi salonunda yapılmıştır. Vali Naci Kıcıman, Parti Başkanı Ali Rıza Işıl ve Belediye Başkanı Mahmut Muammer Yarımbıyık'ın da katıldığı kongrede Kızılay başkanının kısa konuşmasının ardından kongre divanı oluşturulmuştur. Buna göre kongre reisliğine Ali Rıza Işıl, ikinci reisliğe M. Muammer Yarımbıyık ve kâtipliğe Şevket Çulha seçilmiştir. Mesai raporunun okunup kabul edilmesinin ardından bütçe görüşmelerine geçilerek

³⁷⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2575, 5 Nisan 1939.

³⁷⁶ **Halk**, Sayı: 841, 1 Mart 1940. Yıllık kongreye arz edilecek mesai raporu, bütçe ve gündem maddeleri Kızılay Cemiyeti idare heyetinin Şubat ayı sonunda yaptığı toplantıda belirlenmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2669, 28 Şubat 1940.

³⁷⁷ Kongre Reisi Vali Osman Sabri Adal tarafından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Refik Saydam, TBMM Başkanı M. A. Renda ve Kızılay Genel Merkezi Başkanı Dr. Kural'a birer telgraf gönderilmiştir. Telgraflar Yeniyol gazetesinde yayınlanmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 2672, 9 Mart 1940.

³⁷⁸ **Halk**, Sayı: 842, 7 Mart 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2671, 6 Mart 1940.

³⁷⁹ **Halk**, Sayı: 843, 13 Mart 1940. Toplantı sonrasında Doktor İbrahim Okman Merkez heyeti üyelerine Şehir Kulübü'nde yemek vermiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2673, 13 Mart 1940.

gelirler kısmında yer alan üye aidatı 300 lira arttırılmış, müsamere hasılatı da aynı oranda azaltılarak bütçe tadil edilmiştir. Önceki yıl merkez heyeti üyelerinden 12'si görevine devam ederken, 3 kişi için yeniden seçim yapılmış ve görüşülecek başka gündem maddesi olmadığından kongre sona ermiştir.³⁸⁰ 1941 yılı idare heyeti Dr. İbrahim Okman, Cevdet Akçay, Osman Melek ve Kemal Kefeli'den oluşmuştur.³⁸¹

27 Şubat 1942 Cuma günü Halkevi salonunda toplanan kongrede Vali Naci Kıcıman, Edirne Mebusu Temel Nücumi Göksel, parti ve belediye reisleri³⁸² ile üyeler yer almıştır. Dr. İbrahim Okman'ın konuşması ile açılan kongrenin başkanlığına Şevki Savaşçı, ikinci başkanlığa Sıhhat Müdürü Şükrü Göksu ve kâtipliğe Avukat Zihni Can seçilmiştir. Rapor ve bütçe okunup kabul edildikten sonra 15 kişilik merkez heyeti belirlenmiştir.³⁸³ Kongreden sonra 3 Mart'ta toplanan Kızılay Merkez Heyeti yeni idare heyeti seçimini yapmıştır. Buna göre başkanlığa İbrahim Okman, ikinci başkanlığa bayan Yaşar Atakol, katipliğe Şevket Çulha, muhasipliğe Mahmut Sunar ve veznedarlığa Osman Melek seçilmiştir.³⁸⁴

Trabzon Kızılay Cemiyetinin 27 Şubat 1943 Cuma günü Halkevi salonunda yapılan kongresi Başkan İbrahim Okman'ın açılış konuşması ile başlamıştır. Kongre reisliğine Belediye Reisi Muammer Yarımbyık, ikinci reisliğe Zihni Can, kâtipliğe Temel Üner seçilmiştir. Kongrede gündem maddeleri görüşülerek kabul edilmiş, devlet büyüklerine tazim telgrafları çekilmesine karar verilmiştir.³⁸⁵

1944 yılı başında 1266 üyesi bulunan cemiyetin idare heyeti reisi Dr. Mehmet İbrahim Okman, üyeler Şükrü Göksu, Osman Melek ve Adil Sağlam'dır.³⁸⁶ Kızılay kongresinin 25 Şubat 1944 tarihinde Halkevi salonunda yapılacağı Başkan İbrahim Okman

³⁸⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2771, 1 Mart 1941.

³⁸¹ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

³⁸² CHP Trabzon il yönetimi Trabzon Kızılay Cemiyetinin kongrelerine oldukça ilgi göstermiş ve parti başkanları genellikle toplantılarda yer almıştır. Önemli bir toplumsal hizmeti yerine getirdiği düşünülerek kurumun yönetimine halkın sevgisini kazanmış, çalışkan kişilerin getirilmesine çalışılmıştır. **BCA**, 490.01/715.442.1.

³⁸³ **Yeni Yol**, Sayı: 2868, 28 Şubat 1942.

³⁸⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2869, 4 Mart 1942.

³⁸⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2970, 13 Mart 1943.

³⁸⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

tarafından üyelere ilan edilmiştir.³⁸⁷ Kongrede Bolu Gerede’de meydana gelen deprem felaketedelerine yardım amacıyla bir heyet oluşturulması kararlaştırılmıştır.³⁸⁸

Her yıl Şubat ayı içinde gerçekleşen olağan kongrelerin 1944 yılı sonunda genel merkezden gelen bir emir üzerine Kasım ayında yapılması kararlaştırılmıştır.³⁸⁹ 24 Kasım 1944 Cuma günü Halkevi salonunda yapılan toplantıya General Raşit Gören, Vali Muavini Akif İşcan, Parti Başkanı Ali Rıza Işıl ve çok sayıda üye katılmıştır. Toplantıda cemiyet Başkanı İbrahim Okman bir konuşma yapmıştır. Daha sonra kongre reisliğine Ali Rıza Işıl, ikinci reisliğe Abdullah Günel ve kâtipliğe Kemal Kefeli seçilmiştir. Gündem maddelerine göre kurumun bir yıllık faaliyet raporu okunmuş, müzakere ve münakaşalardan sonra kabul edilmiştir. Gelecek yıl bütçesi de onaylandıktan sonra 11 yıldır veznedarlık görevini yürüten Osman Melek’in genel merkez tarafından ödüllendirildiği üyelere açıklanmıştır.³⁹⁰ Kura usulü ile merkez heyetinden ayrılan 5 kişi ittifakla yeniden merkez heyetine getirilmiştir. Merkez heyetinin kendi aralarında yaptıkları oylama neticesinde başkanlığa 22 yıldır bu görevi yerine getiren Dr. İbrahim Okman, ikinci başkanlığa Haydar Üçüncüoğlu, umumî kâtipliğe Naci Başman, muhasipliğe Macit Okman ve veznedarlığa Osman Melek seçilmiştir.³⁹¹

Kızılayın 10 Aralık 1945³⁹² tarihinde Halkevi binasında toplanan olağan kongresi İbrahim Okman’ın kurumun sosyal faydalarını belirten açılış konuşması ile başlamış, ardından gündem maddelerine geçilmiştir. Sağlık Müdürü Dr. Cemil Şencan başkanlığındaki kongre 3 saat sürmüştür.³⁹³ 17 Aralık tarihinde toplanan Kızılay merkez heyeti üyeleri yeni idare kurulu için yaptığı seçim sonucunda başkanlığa Dr. M. İbrahim

³⁸⁷ **Halk**, Sayı: 1086, 22 Şubat 1944.

³⁸⁸ **Halk**, Sayı: 1087, 25 Şubat 1944.

³⁸⁹ **Halk**, Sayı: 1160, 7 İkinciteşrin 1944; **Halk**, Sayı: 1165, 24 İkinciteşrin 1944; **Halk**, Sayı: 1087, 25 Şubat 1944.

³⁹⁰ Osman Melek bir madalya ile ödüllendirilmiştir. Madalya, Genel Merkezce 1945 yılı Mayıs ayında Trabzon’a gönderilmiş, Vali Salim Özdemir Günday tarafından bir törenle kendisine verilmiştir. **Halk**, Sayı: 1212, 15 Mayıs 1945; **Halk**, Sayı: 1216, 29 Mayıs 1945. Cemiyetin yurtdışındaki örneklerden esinlenerek başlattığı madalya ile ödüllendirme geleneği tanıtıcı ve özendirici olması amacıyla da uygulanmıştır. Uygulama cemiyet nizamnamesinin 41. Maddesinin E Fıkrasında *Kızılay Madalya Talimatnamesi* adı altında yer almıştır. Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s.303- 311.

³⁹¹ **Halk**, Sayı: 1166, 1 İlk Kânûn 1944.

³⁹² **Yeni Yol**, Sayı: 3238, 8 Aralık 1945; **Halk**, Sayı: 1267, 7 Aralık 1945.

³⁹³ **Halk**, Sayı: 1268, 14 Aralık 1945.

Okman, ikinci başkanlığa Avukat Zihni Can, kâtipliğe Şevket Çulha, muhasipliğe Yakup Başaran ve veznedarlığa Osman Melek'i seçmiştir.³⁹⁴

Trabzon CHP il teşkilatının 1 Haziran 1946-30 Aralık 1946 tarihleri arasındaki ikinci 6 aylık çalışma raporuna göre Kızılay idare heyetinde Dr. İbrahim Okman, İbrahim Ethem Pirinçcioğlu, Osman Melek, Cevdet Akçay, Yakup Başaran, Ruşen Memişyazıcı ve Naci Başman yer almaktadır.³⁹⁵

Cemiyetin 17 Aralık 1946 tarihinde³⁹⁶ Halkevi salonunda 200'den fazla üyenin katılımı ile gerçekleşen kongresi ise CHP Bölge Müfettişi Giresun Milletvekili Kazım Okay'ın başkanlığı altında yapılmıştır.³⁹⁷ Aynı yıl İdare Heyeti Başkan Doktor İbrahim Okman, İkinci Başkan İbrahim Ethem Pirinçcioğlu, Muhasip Bilal Özgür, Veznedar Osman Melek ve Kâtip Mahmut Sunar'dan oluşmuştur.³⁹⁸

Ana tüzük gereğince 30 Kasım 1947 tarihinde yapılması kararlaştırılan kongre,³⁹⁹ ekseriyet sağlanamadığı için 4 Aralık Perşembe gününe ertelenmiştir.⁴⁰⁰ Belirlenen günde toplanan kongrede 1948 yılı bütçesi onaylanmıştır.⁴⁰¹

Kızılayın yeni tüzüğü gereğince yapılması gereken kongrenin 28 Nisan 1948 Çarşamba günü Kızılay binasında toplanması kararlaştırılmıştır.⁴⁰² Belirlenen tarihte Halkevinde yapılan toplantıda Kızılay Başkanı İbrahim Okman açılış konuşmasını yapmıştır. Kongre başkanlığına Giresun milletvekili Kazım Okay, ikinci başkanlığa İş ve İşçi Bulma Bölge Müdürü Nihat Şahinler, kâtipliğe Doktor İbrahim Ustaömeroğlu seçilmiştir. Kongrede çalışma raporu okunmuş, ayrıca yeni yıl bütçesi üzerinde bir saat süren tartışmalar yapılmıştır. Her ikisinin de kabulünün ardından 15 kişilik merkez heyetinden kura usulü çıkarılan 5 kişinin yerine H. Tahsin Karanis, Fındık Mütahassısı Kazım Bulutay, Numune Hastahanesi Dâhiliye Mütahassısı Dr. İhsan Ekin, Tüccar Ethem İbrahim Pirinççi, Numune Hastahanesi Röntgen Mütahassısı Dr. Suat Berkman ve

³⁹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3241, 19 Aralık 1945.

³⁹⁵ **BCA**, 490.01/715.444.1.

³⁹⁶ **Halk**, Sayı: 1459, 16 Aralık 1946.

³⁹⁷ **Halk**, Sayı: 1461, 18 Aralık 1946.

³⁹⁸ **Halk**, Sayı: 1472, 31 Aralık 1946.

³⁹⁹ **Halk**, Sayı: 1759, 27 Kasım 1947.

⁴⁰⁰ **Halk**, Sayı: 1765, 3 Aralık 1947.

⁴⁰¹ **Yeniyol**, Sayı: 3434, 6 Aralık 1947.

⁴⁰² **Halk**, Sayı: 1908, 27 Nisan 1948; **Trabzon**, Sayı: 455, 28 Nisan 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3512, 23 Nisan 1948.

Motorcular Birliği Başkanı Osman akar seçilmiştir. Ardından genel merkeze gidecek delegeler seçimi yapılarak Trabzon Milletvekili Ali Rıza Işıl ve Hamdi Orhon delegelik görevine getirilmiştir.⁴⁰³ Kongrenin ardından yapılan toplantıda yönetim kurulu; Başkan İbrahim Okman, Başkan Vekili Ethem Pirinçioğlu, Kâtip Yakup Başaran, Sayman şevket ulha ve Veznedar Osman Melek'ten oluşturulmuştur.⁴⁰⁴

Kızılay başkanlığı tarafından Halkevinde toplanması kararlaştırılan 1949 yılı kongresi⁴⁰⁵ 27 Nisan günü oldukça kalabalık üye katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu kongre CHP-DP rekabetine tanık olmuştur. Başkan İbrahim Okman'ın açılış konuşmasını yapmasının ardından kongre başkanlığına Milli Eğitim Müdürü Naci Berköz, kâtipliklere Lise Müdür Muavinlerinden Tarih Öğretmeni Kamil Günel ve Fındık Satış Kooperatifi idarecilerinden Hami Nalbant seçilmiştir. Kongre başkanı, ilk olarak gelecek yıl bütçesini genel kurula sunmak istemiş, fakat bazı üyeler geçen yıla ait çalışma raporunun okunması ve hesapların incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. İdare heyeti üyelerinden Motorcular Birliği Başkanı Osman akar ise oldukça kalabalık katılım olduğunu ve öncelikle yoklama yapılmasını, mevcut olması gereken üyenin katılıp katılmadığının tespit edilmesini teklif etmiştir. Kongre başkanı ve üye Kemal Sümer ise Kızılayın bir hayır cemiyeti olduğunu ve her vatandaşın oy kullanabileceğini, bir hayır işinde formalitelere önem verilmemesi gerektiğini, bunun zaman kaybı olacağını belirtmiştir. Mahmut Goloğlu söz alarak birçok kişi gibi kendisinin de davet üzerine toplantıda yer aldığını, tüzük gereği oy kullanabilmek için kongreden üç ay önce üye olmak gerektiğini ifade etmiş, bunun üzerine kısa süreli bir tartışma yaşanmıştır. İbrahim Okman, Suat Berkman ve şevket ulha tüzük hükümlerinin uygulanmasına gerek olmadığını belirtmiştir. Üyelerin ısrarı üzerine tüzük hükümlerine uyulması ve yoklama için gereken üye kayıt defterinin temin edilmesi ile yeni bir toplantı yapılması gündeme gelmiş ve kongrenin Mayıs ayı sonuna ertelenmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁶ İlerleyen günlerde kongrenin 16 Mayıs 1949 Pazartesi günü Halkevinde yapılacağı üyelere duyurulmuş,⁴⁰⁷ fakat daha sonra alınan bir kararla ana tüzük gereğince Kızılay Genel Merkezinden izin verilene kadar kongrenin başka bir güne ertelendiği ilanla üyelere bildirilmiştir.⁴⁰⁸ Genel merkezden izin verilmesi üzerine

⁴⁰³ **Halk**, Sayı: 1910, 29 Nisan 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3519, 30 Nisan 1948.

⁴⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3524, 5 Mayıs 1948.

⁴⁰⁵ **Halk**, Sayı: 2257, 22 Nisan 1949; **Trabzon**, Sayı: 799, 23 Nisan 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3859, 22 Nisan 1949.

⁴⁰⁶ **Halk**, Sayı: 2262, 28 Nisan 1949; **Halk**, Sayı: 2263, 29 Nisan 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3865, 29 Nisan 1949.

⁴⁰⁷ **Halk**, Sayı: 2273, 11 Mayıs 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3876, 12 Mayıs 1949.

⁴⁰⁸ **Halk**, Sayı: 2276, 14 Mayıs 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3879, 16 Mayıs 1949.

kongrenin 30 Mayıs Pazartesi günü yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁹ Kalabalık üye katılımı ile Halkevinde yapılan kongrede İbrahim Okman kısa bir konuşma yapmış, ardından açık oyla kongre divanı oluşturulmuştur. Kongre başkanlığına Diş Tabibi Cemil Bulak, ikinci başkanlığa Dr. Adnan İzmen, kâtipliklere Haluk Çulha ve Hasan Günal seçilmiştir. Bir yıllık faaliyet raporu ve hesap raporları incelenerek kabul edilmiştir. 1949 yılı bütçesi kabul edildikten sonra süreleri dolan merkez heyeti üyelerinden kura ile çıkarılan 5 üyenin yerine Cevdet Akçay, Dr. Adnan İzmen, Niyazi Şahinbaş, Hakkı Sezen ve Doktor İbrahim Okman getirilmiştir. Ankara'daki kongreye gidecek murahhasların seçiminde ise Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve Ali Rıza Işıl oybirliği ile delege olarak belirlenmiştir.⁴¹⁰ 1950 yılı kongresinin ana tüzük gereğince 21 Nisan tarihinde Halkevinde yapılacağı Kızılay Başkanlığı tarafından üyelere duyurulmuştur.⁴¹¹

2.1.4.2. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Gelir ve Giderleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesi oldukça zor geçen işgal ve muhacirlik yıllarının ardından yeniden kurulmuş, yokluk içindeki Trabzon insanına hizmet etmek ve genel merkeze destek sağlamak amacıyla sınırlı imkânları ile faaliyete başlamıştır.

Cemiyet, kuruluşundan itibaren çeşitli yollarla gelir elde etmeye çalışmıştır. Bu gelirler üye aidatları, yardımseverlerin yaptığı bağışlar, rozet ve pul satışları, düzenlenen balo, müsamere, piyango gibi etkinliklerden elde edilen hasılatlar ile sağlanmıştır. Gelirlerin bir kısmı genel merkeze gönderilmiş, diğer kısmı ise Trabzon'daki muhtaçlara, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde göç, doğal afet gibi etkenlerle ihtiyaç duyan insanlara ve genel masraflara harcanmıştır.

Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezi'nin 3 Eylül 1918 tarihinden 1922 yılı sonuna kadar geçen dönemdeki geliri 990.304⁴¹² kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu gelirin 524.410 kuruşu

⁴⁰⁹ **Halk**, Sayı: 2287, 27 Mayıs 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3887, 25 Mayıs 1949.

⁴¹⁰ **Halk**, Sayı: 2290, 31 Mayıs 1949.

⁴¹¹ **Halk**, Sayı: 2588, 18 Nisan 1950; **Yeniyol**, Sayı: 4190, 19 Nisan 1950.

⁴¹² Bu miktarın 327.712,50 kuruşu Eylül 1918- Haziran 1920 tarihleri arasında elde edilen gelirler toplamıdır. Yaklaşık 1,5 yıllık bu gelirin 50.000 kuruşu genel merkezden gönderilmiş, 52.550 kuruşu mülga Hanımlar Hastanesi eşya hasılatı tutarı ve 225.162,5 kuruş da ianat olarak temin edilmiştir. Söz konusu dönem içerisinde 290.976 kuruş gider gerçekleşmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 128. Mart 1921'de göreve başlayan idare heyeti 27.210 kuruş devralmış, 50.105,125 kuruş ianat ve 48.421,50 kuruş çeşitli gelirler olmak üzere toplam 125.736,625 kuruş gelir elde etmiştir. Bu miktardan 106.210 kuruşu heyet-i murahhasaya gönderilmiş, 13.245 kuruş masraflara, 1.377,50 kuruş kırtasiye ihtiyacına, 1.975 kuruş ise çeşitli harcamalara ödenmiştir. Böylece toplam 122.707,50 kuruş gider oluşmuş, kalan 3029 kuruş 12,5 santim sonraki idare heyetine devredilmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 123, 4 Teşrin-i Sâni 1338. 1922 yılında ise 9.300 kuruş aidat,

Ankara Murahhaslığı'na gönderilmiş, 68.426 kuruşu ise idarî masraflara, 290.388 kuruşu Trabzon Darüleytamına,⁴¹³ 63.490 kuruş Türk esirlerine yardım için harcanmıştır. Cemiyetin malî durumu Ankara Murahhaslığı tarafından Trabzon'un ekonomik potansiyeline uygun bulunmamakla birlikte bölgenin işgale uğraması ve muhacirlik nedeniyle halkın maddî ve manevî olarak oldukça zarar görmesi gibi etkenler göz önüne alındığında takdire şayan görülmüştür.⁴¹⁴

Tablo 4: Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Mart 1921-Aralık 1922 Tarihleri Arasında Gelir-Gider Cetveli

GELİR					GİDER			
Ay	Devr alınan sandık mevcudu	Cem Olunan İnanat	Muhtelif Varidat	YEKÛN	Merkez-i umumîyeye irsalat	Maaş ve masarifat	Sandık mevcudu	YEKÛN
1921 YILI								
<i>Mart</i>	27.210 ⁴¹⁵ kr	24.400 kr		51.610 kr	27.210	4.055,50	20.377,50	51.610
<i>Nisan</i>	20.377,50	5900		26.277,50	10.000		16.277,50	26.277,50
<i>Mayıs</i>	16.277,50			16.277,50		3.000	13.277,50	16.277,50
<i>Haziran</i>	13.277,50	2041	22.451,50	37.769	20.000	2.525	15.244	37.769
<i>Temmuz</i>	15.244			15.244		1.500	13.744	15.244
<i>Ağustos</i>	13.744			13.744		1.500	12.244	13.744

444.234,25 kuruş inanat ve 131.131,25 kuruş çeşitli gelir olmak üzere toplam 587.694,65 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu gelirin 419.200 kuruşu heyet-i murahhasaya gönderilmiş, 663.409,50 kuruş sivil üseranın sevk ve işelerine, 60.455 kuruş çeşitli masraflara, 960 kuruş kırtasiye masrafına olmak üzere toplam 544.024,50 kuruş gider oluşmuştur. 1923 yılı idare heyetine 43.670,125 kuruş devredilmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 128.

⁴¹³ Trabzon Darüleytamında kız erkek 200'den fazla çocuk bulunmaktaydı. **KA**, Kutu: 995, Belge: 177.

⁴¹⁴ **Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen Rapor(1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor**, s. 185.

⁴¹⁵ Bu miktar, önceki heyetten devralınan sandık mevcududur. **KA**, Kutu: 160, Belge: 94.

<i>Eylül</i>	12.244	10.000		22.244		1.500	20.744	22.244
<i>Ekim</i>	20.744			20.744		1.500	19.244	20.744
<i>Kasım</i>	19.244	7.000	19.070	45.314	20.000	950	24.364	45.314
<i>Aralık</i>	24.364			24.364			24.364	24.364
1922 YILI								
<i>Ocak</i>	24.364			24.364			24.364	24.364
<i>Şubat</i>	24.364	765 kr 12 santim	6900	32.029 kr 12 santim	29.000		3029,11	32.029,12
<i>Nisan⁴¹⁶</i>	30 lira 29 kr 12 santim	249 lira 15 kr		372 lira 44 kr			372 lira 44 kr	372 lira 44 kr
<i>Eylül⁴¹⁷</i>	938 lira 14 kr 87 santim	1263 lira 55 kuruş		2201 lira 69 kr 87 santim	6 lira	43 lira 50 kr	2152 lira 19 kr 87 santim	2201 lira 69 kr 87 santim
<i>Ekim</i>	2152 lira 19 kr 87 santim	1078 lira kr 30		3230 lira 49 kr 87 santim	1550 lira 29 kr	145 lira 85 kr	1534 lira 45 kr 87 santim	3230 lira 49 kr 87 santim
<i>Kasım⁴¹⁸</i>	1534 lira 45 kr 87 santim	131 lira 74 kr		1666 lira 19 kr 87 santim	25 lira 60 kr	85 lira 30 kr	1555 lira 29 kr 87 santim	1666 lira 19 kr 87 santim
<i>Aralık⁴¹⁹</i>	1555 lira 29 kr 87 santim	13 lira 25 santim	167 lira 60 kr	1735 lira 90 kr 12 santim	1193 lira 40 kr	105 lira 80 kr	436 lira 70 kr 12santim	1735 lira 90 kr 12santim

Kaynak: KA, Kutu: 160, Belge: 94; KA, Kutu: 160, Belge: 96; KA, Kutu: 160, Belge: 129.

Milli Mücadele yıllarında elde edilen bu gelirlerde küçük büyük bütün Trabzon insanının katkıları vardır. Trabzon'un çeşitli kazalarında da Hilal-i Ahmer Cemiyetine

⁴¹⁶ KA, Kutu: 160, Belge: 118, 29 Teşrin-i Evvel 1338.

⁴¹⁷ KA, Kutu: 160, Belge: 117, 29 Teşrin-i Evvel 1338.

⁴¹⁸ KA, Kutu: 160, Belge: 129. Bu gelirler arasında Kırım açlarına iane miktarı 54.200 kuruş olarak görülmektedir. Hilal-i Ahmer'e ait olan ise 101.329 kuruş 87 santimdir.

⁴¹⁹ KA, Kutu: 160, Belge: 96.

önemli ölçüde bağış yapılmıştır.⁴²⁰ Cephelerde savaşların sürdüğü yıllarda elinden gelen fedakârlığı gösteren Trabzon insanının katkılarıyla cemiyetin elde ettiği çeşitli miktarlardaki gelirler Ankara Murahhaslığına gönderilmiştir.⁴²¹ Bu yardımlarda özellikle esnaf ve tüccarların desteği etkili olmuştur. Ferah Lokantası Ramazan Bayramının ilk günü olan 8 Haziran 1921 Çarşamba günü hasılatının % 30'unu Hilal-i Ahmer Cemiyetine bağışlayacağını ilan ederek halkın bu hayırlı teşebbüse katılmasını istemiştir.⁴²² 1921 Yılı Ekim ayında Darüleytam ve Hilal-i Ahmer yararına bir müsamere düzenlenmiştir. Müsamerede bir halının müzayedesini yapılarak 280 lira gelir elde edilmiştir.⁴²³ Topladıkları 565 kuruş 5 parayı Hilal-i Ahmer'e yardım olarak bağışlayan Trabzon Mekteb-i Sultani Devre-i İbtidaiye Beşinci Sınıf öğrencilerine kurum adına Başkan Sabri Bey tarafından teşekkür edilmiştir.⁴²⁴ 1922 yılının Ramazan bayramının birinci günü öğrencilerin 20 mühürlü kutu ile dolaşarak dağıttığı rozetlerden 29.895,5 kuruş gelir elde edilmiştir.⁴²⁵ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Merkez Heyeti bu yardıma katılanlara teşekkür etmiştir.⁴²⁶

Cemiyetin birçok konuda üstlendiği sorumluluk gelir kaynaklarının da arttırılmasını zorunlu kılmıştır. 1922 yılı Haziran ayında sinema binasında Hilal-i Ahmer Cemiyetinin kontrol ve gözetimi altında Kırım açları menfaatine bir müsamere düzenlenmiştir. Müsamereden 52.700 kuruş gelir elde edilmiş,⁴²⁷ Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanlığı bankaya yatırdığı bu gelire katkı sağlayanlara teşekkürlerini sunarken yardımların devamını da temenni etmiştir.⁴²⁸

Cemiyet, Milli Mücadele yıllarında ayrıca Trabzon Darüleytamının ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1921 yılı Ekim ayında bir müsamere yapılması için hazırlıklar

⁴²⁰ Atina ve Maçka kazası yardımseverleri de İstiklal Savaşı'nda yaralanmış olanlar için Hilal-i Ahmer Cemiyetine yardımda bulunmuştur. **İstikbal**, Sayı: 329, 16 Haziran 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 358, 20 Temmuz 1337 (1921).

⁴²¹ **KA**, Kutu: 160, Belge: 184/4; **KA**, Kutu: 160, Belge. 78, 14 Mart 1336; **Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337**, Ahmet İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1338, s. 66, s. 70.

⁴²² **İstikbal**, Sayı: 323, 7 Haziran 1337 (1921).

⁴²³ Halı, Tüccar Kırızade Ali Bey tarafından satın alınmıştır. Özel, a.g.e., s. 147.

⁴²⁴ **İstikbal**, Sayı: 551, 6 Mart 1338 (1922).

⁴²⁵ **KA**, Kutu: 160, Belge: 105

⁴²⁶ **KA**, Kutu:160, Belge: 105; **İstikbal**, Sayı: 628, 7 Haziran 1338 (1922). Cemiyet daha sonra da genel merkezden 15.000 tane daha rozet talep etmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 116, 26 Eylül 1338.

⁴²⁷ **KA**, Kutu:160, Belge: 107.

⁴²⁸ **İstikbal**, Sayı: 629, 8 Haziran 1338 (1922).

yapılmıştır.⁴²⁹ Bu önemli sosyal yardım kurumu nispeten düzeltilmeye çalışılsa da genel merkezin desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 1923 yılında Hilal-i Ahmer Genel Merkezi tarafından Trabzon Darüleytamına 2403 lira 88 kuruş değerinde yardım yapılarak bu kurumun şartlarının düzeltilmesine çalışılmıştır.⁴³⁰

1922 yılında Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey ve Hilal-i Ahmer murahhası Abdülmuttalip Bey gerçekleştirdikleri Rusya seyahati sonrasında Trabzon'a gelmişlerdir. Hilal-i Ahmer idare heyeti cemiyet menfaatine bir konser düzenlemeyi düşünmüş ve konu ile ilgili Hamdullah Suphi Bey'e müracaat etmiştir. Bu amaçla 8 Haziran 1922 tarihinde Hamdullah Suphi Bey, Hilal-i Ahmer Murahhası Abdülmuttalip Bey, Belediye Heyeti, Ticaret Odası, Hilal-i Ahmer ve Meclis-i İdareden bazı kişilerin katıldığı toplantıda konserin gereken yardımı sağlayamayacağı görüşünde birleşilerek daha geniş bir yardım faaliyetine karar verilmiştir. Toplantıda Tüccar Hafızade Mehmed Salih Bey'in şehrin ileri gelenleri ve tüccarlarından destek istenmesi yönündeki teklifi kabul edilmiş, bu amaçla 100 kişiye yazı gönderilmesine ve konu için yeniden toplantı yapılmasına karar verilmiştir.⁴³¹

Cemiyete yapılan yardımlardan bir kısmını da düzenlenen müzayedelerden elde edilen bağışlar oluşturmuştur. Ortahisar'da Hacı Gani Efendi tarafından Hilal-i Ahmer menfaatine müzayedeye konulan değerli bir levha 2995 kuruşa Kahveci Şükrü Efendi tarafından alınmıştır. Para Hacı Gani Efendi tarafından Hilal-i Ahmer merkezine teslim edilmiş, cemiyet bu hayırlı işe katılanlara teşekkür etmiştir.⁴³² Trabzon halkının yanı sıra İranlı tüccarlar da bağışta bulunmuştur. 1922 yılı Ekim ayında İranlı Hacı Ağa bin Abdülsamet Ağa 5000 kuruş bağışlamış, cemiyet başkanlığı da bu yardım için kendisine teşekkür etmiştir.⁴³³

Bu dönemde Trabzon halkı da Hilal-i Ahmer'e yardım için her fırsatı değerlendirmekteydi. Hacı Harunzadeler mağaza vitrinlerine "*Hilal-i Ahmer'e iane vermeyi unutmayınız*" yazısını asmıştı. Bu levhayı gören tüccar Kasım Tatarzade Abdi Efendi mağazaya giderek kendisi için 300 kuruş, eşi ve kız kardeşi için de 100'er kuruş

⁴²⁹ **İstikbal**, Sayı: 422, 6 Teşrîn-i Evvel 1337 (1921)

⁴³⁰ **1341 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1339-1340) İki Senelik Devreye Ait Rapor**, İstanbul: Hilal Matbaası, 1341, s. 65.

⁴³¹ **İstikbal**, Sayı: 630, 9 Haziran 1338 (1922).

⁴³² **İstikbal**, Sayı: 736, 15 Teşrîn-i Evvel 1338 (1922).

⁴³³ **İstikbal**, Sayı: 744, 24 Teşrîn-i Evvel 1338 (1922).

olmak üzere toplam 500 kuruş yardımda bulunmuştur. Yine küçük bir çocuk ise 20 kuruş vermiştir.⁴³⁴ Hacı Harunzadeler vasıtasıyla Hilal-i Ahmer'e verilmek üzere 100 kuruş gönderen Darülmualimin Tatbikat Mektebi öğrencilerinden 6 numaralı Ali Haydar adındaki bir başka çocuk ise para ile birlikte bir de mektup göndermiştir. Sosyal yardımın toplumun en küçük yaştaki bireylerine kadar indiğini gösteren bu mektupta Ali Haydar: "Ben günde babamdan on kuruş alırım fakat her gün o on kuruşun yarısını yığarım. Şimdi nisan yüz kuruş yaptığım halde Hilal-i Ahmer'e teslim ediyorum." diyordu.⁴³⁵

Gelir elde etme yöntemleri çoğu zaman halkın milli duygu ve düşüncelerini okşayıcı unsurları da barındırıyor, böylece desteğin artması hedefleniyordu. Cemiyet bu dönemde çeşitli kartpostallar bastırarak gelir elde etmeyi hedeflemiştir. Bu kartpostalların üzerinde İzmir ve Bursa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun ardından Trabzon'da yapılan şenlikler esnasında çekilen fotoğraflar yer almıştır. Şehrin çeşitli bölgelerinde çekilmiş 18 farklı fotoğraf, İstanbul Merkezi'ne gönderilmiş ve her birinden 1000'er adet tabettirilmesi rica edilmiştir.⁴³⁶ Resimlerin üzerine Hilal-i Ahmer amblemi yapıştırıldıktan sonra altlarına *Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Heyet-i Merkeziyesi Zafer Şenlikleri Hatırası* ibaresinin yazılması istenmiştir.⁴³⁷

Büyük Taarruz'un ardından Hilal-i Ahmer'e yardım edilmesi yönünde gazetelerde sık sık ilanlar yayınlanmıştır.⁴³⁸ Verilen ilanlar ve yapılan tebliğler halk tarafından duyarlılıkla karşılanmış, yoğun bir yardım faaliyeti gerçekleşmiştir. Yardımlara Kazım Karabekir Paşa da katılmıştır. Hayırseverler bütçelerine göre çeşitli miktarlarda aynı ve nakdi bağışlarda bulunmuştur. Bu yardımlar *İstikbal* gazetesinin çeşitli sayılarında *Kardeşlik Borcu* başlığı ile yayınlanmıştır.⁴³⁹ Trabzon halkı tarafından Hilal-i Ahmer'e bağışlanan bu eşyalar cemiyetin salonunda bir sergi şeklinde teşhir edilmiştir. Çarşamba ve

⁴³⁴ *İstikbal*, Sayı: 761, 13 Teşrin-i Sâni 1338 (1922).

⁴³⁵ *İstikbal*, Sayı: 772, 26 Teşrin-i Sâni 1338 (1922).

⁴³⁶ *KA*, Kutu: 160, Belge: 131.

⁴³⁷ *KA*, Kutu: 160, Belge: 122.

⁴³⁸ *İstikbal*, Sayı: 700, 3 Eylül 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 702, 5 Eylül 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 703, 6 Eylül 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 704, 7 Eylül 1338 (1922).

⁴³⁹ *İstikbal*, Sayı: 722, 28 Eylül 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 723, 29 Eylül 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 724, 1 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 725, 2 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 729, 6 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 730, 8 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 732, 10 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 734, 12 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 735, 13 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 736, 15 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 743, 23 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 744, 24 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 745, 25 Teşrin-i Evvel 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 751, 1 Teşrin-i Sâni 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 753, 3 Teşrin-i Sâni 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 758, 9 Teşrin-i Sâni, 1338 (1922); *İstikbal*, Sayı: 763, 15 Teşrin-i Sâni 1338 (1922).

Perşembe günleri hanımlar için; Cuma ve Pazar günleri de erkekler için açık bulunan bu sergiyi herkesin görebileceği de kurum tarafından ilan edilmiştir. Aynı zamanda dışardan yapılan satın almalar ile sayısı 2000'e ulaşan eşyanın özel izin alınarak Hilal-i Ahmer tarafından bir piyango ile satılması kararlaştırılmıştır. Piyangonun gerçekleşebilmesi için adedi bir lira olan biletlerden 2000 adet basılmıştır.⁴⁴⁰ Biletler cemiyetten başka Uzunsokak'ta Kitapçı Hamdi Efendi, Kunduracılar Caddesi'nde Hacı Müftüzade Temel Nücumi Efendi ve Ortahisar'da Eyüpzade Osman Nuri Efendi ticarethanelerinde satışa çıkarılmıştır.⁴⁴¹ Değeri 80 liraya kadar eşyaların yer aldığı piyango 2 Şubat Cuma günü Cemiyetin yeni taşındığı binasında çekilmiştir.⁴⁴² Piyangodan 131.132 kuruş gelir elde edilmiştir.⁴⁴³

Cemiyetin faaliyetleri ve gelir-giderleri 1923 yılı sonlarında Hilal-i Ahmer Müfettişi tarafından incelenmiş,⁴⁴⁴ teftiş raporunda; malî kayıtlarda çok az da olsa ihmale ve lakayt uygulamalara rastlandığı, fakat malî işlemlerde bir usulsüzlük görülmediği belirtilmiştir.⁴⁴⁵

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1923 yılında Rusya'dan gelen sivillerin iskân, iâşe ve memleketlerine sevki ile meşgul olduğu için yeni görevlilere de ihtiyaç duymuştur.⁴⁴⁶ Bu amaçla kâtip⁴⁴⁷ ve odacı⁴⁴⁸ istihdam etmiştir. Ayrıca Hilal-i Ahmer binasının güvenli olmaması nedeniyle birkaç ay kadar piyango eşyasının korunması için geceleri bekçi

⁴⁴⁰ Piyangoda yer alan eşyaların büyük çoğunluğu yardımsever Trabzon halkı tarafından bağışlanmıştır. Özellikle Trabzon bayanlarının bu yardım kampanyasına gösterdiği ilgi sayesinde 700 parçaya yakın eşya toplanmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti eşyaların vilayetin de bilgisi dâhilinde piyango yoluyla dağıtılmasını uygun görmüştür. Piyango için her biri yüzer kuruş olmak üzere 2000 adet bilet Yorgi Mihailidi matbaasında basılmıştır. Cemiyet bu biletler için 1000 kuruş ödemiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 129.6; Piyango biletlerinden 1311 tanesi satılabilmektedir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 96.

⁴⁴¹ **İstikbal**, Sayı: 784, 10 Kânûn-ı Evvel 1338 (1922); **İstikbal**, Sayı: 1099, 7 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

⁴⁴² **İstikbal**, Sayı: 787, 13 Kânûn-ı Evvel 1338 (1922); **İstikbal**, Sayı: 806, 4 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 829, 31 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

⁴⁴³ **KA**, Kutu: 160, Belge: 96.

⁴⁴⁴ **KA**, Kutu: 291, Belge: 14, 22 Kânûn-ı Evvel 1339.

⁴⁴⁵ **KA**, Kutu: 160, Belge: 128.

⁴⁴⁶ **İstikbal**, Sayı: 1099, 7 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

⁴⁴⁷ 1922 yılı Ağustos, Eylül ve Ekim ayında kâtip Faik Efendi'ye, Kasım ayında da Saffet Efendi'ye katiplik görevleri dolayısıyla aylık 3.000 kuruş maaş ödenmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 117; **KA**, Kutu: 160, Belge: 129.3; **KA**, Kutu: 160, Belge: 124.3.

⁴⁴⁸ Odacı olarak çalışan Mehmed Efendi'ye cemiyet tarafından aylık 1500 kuruş ödenmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 120.2.

bulundurmak zarureti de ortaya çıkmıştı. Bu geçici durumdan sonra odacı ve bekçi istihdamına gerek kalmamıştır.⁴⁴⁹

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu dönemde şehirdeki çeşitli cemiyetlerin yanı sıra civar şehirlerdeki cemiyetlerden de destek görmüştür. 1924 yılı Mart ayında verecekleri birkaç temsilin gelirlerinin yarısını Hilal-i Ahmer'e bağışlamak isteyen Giresun Bilgi Yurdu Trabzon'a gelmek istediğini Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetine bildirmiştir. Bu hayırlı teşebbüsü Trabzon Gençler Birliği de desteklemiştir.⁴⁵⁰ Hilal-i Ahmer'in gelirlerinden bir diğer kalem de satılan küpe, tesbih, sigara ağızlığı gibi ziynet eşyalarıdır. Bu eşyalar Uzunsokak caddesinde Kitapçı Hamdi Efendinin mağazasında satışa sunulmuştur.⁴⁵¹ Cemiyet 1924 yılında çeşitli faaliyetlerle elde ettiği gelirlerden 1.128 lirayı merkez-i umumîye göndermiştir.⁴⁵²

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetleri 1925 yılında oldukça sönük bir tablo çizmiştir.⁴⁵³ Nitekim 1926 yılında Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumîsine sunulan rapora göre; Trabzon Merkezi 1925 yılı hesabı ile 1926 yılı bütçesini genel merkeze göndermemiştir.⁴⁵⁴ Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1925 yılı Kasım ayında oluşturulan yeni idare heyetinin gayretli çalışmaları ile 1926 yılında yeniden faaliyetlerine hız vermiştir.⁴⁵⁵ İdare heyeti 27 Mart 1926 tarihinde yaptığı toplantıda gelir elde edebilmek için çeşitli kararlar almıştır. Toplantıda Çiçek günü olan Ramazan Bayramının birinci gününde yardımseverlerin ilgi ve desteğinin çekebilmesi ve mümkün olduğunca üye kaydedilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bayramdan sonra cemiyet menfaatine bir müsamer düzenlenmesi, özellikle kadınların cemiyete üye olmaları yönünde gayret sarf edilmesi de planlanmıştır.⁴⁵⁶ Cemiyetin gelir elde etme gayretleri olumlu sonuç vermiştir. Nitekim

⁴⁴⁹ Bekçilik görevini yapan Kaltabanoğlu Mehmet Efendi'ye bu hizmeti karşılığında aylık 1.500 kuruş ödenmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 96, 9 Kânûn-ı Evvel 1338.

⁴⁵⁰ **İstikbal**, Sayı: 1132, 3 Mart 1340 (1924).

⁴⁵¹ **İstikbal**, Sayı: 1146, 19 Mart 1340 (1924).

⁴⁵² Murat Uluğtekin ve M. Gül Uluğtekin, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Ankara: Türk Kızılayı Yay., 2013, s. 372.

⁴⁵³ **Yeni Yol**, Sayı: 275-375, 13 Teşrin-i Sâni 1341.

⁴⁵⁴ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 (1341) Senesine Ait Rapor**, İstanbul: Hilal Matbaası, 1926, s. 111.

⁴⁵⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 281-381, 21 Teşrin-i Sâni 1341.

⁴⁵⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 375-475, 28 Mart 1926.

Hilal-i Ahmer meclis-i umumîsine sunulan rapora göre de 1926 yılında önceki yıla göre daha verimli çalıştığı belirtilerek 162.664 kuruş gelir elde edildiği ifade edilmiştir.⁴⁵⁷

Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezi'nin 1927 yılındaki gelirler toplamı 97.819 kuruştur.⁴⁵⁸ 1927 yılında fitre, zekât ve kurban derilerinden de gelir elde eden cemiyetin, Tayyare ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri ile paylaştığı bu gelirin toplamı 974 lira olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar Tayyare Cemiyeti tarafından Ankara'daki Tayyare Cemiyeti genel merkezine gönderilmiştir.⁴⁵⁹ Cemiyetin 1 Temmuz 1927-31 Aralık 1927 tarihleri arasındaki matbu makbuz mukabilinde ianatı 10.719 kuruş, aidatlar toplamı 12.700 kuruş, pul hasılatı 58.454 olmak üzere toplam geliri 86.373 kuruş olarak gerçekleşmiş; bu miktarın 60.000 kuruşu genel merkeze gönderilmiş, 47.457 kuruş idarî masraflara, 5.745 kuruş ise pul tabiye ücreti olarak harcanmıştır. Böylece ödemeler toplamı 113.202 kuruş olmuştur.⁴⁶⁰ 1928 yılında ramazan ve kurban bayramları sadaka ve fitre hasılatı ise 608 lira 76 kuruş; kurban derileri hasılatı 316 lira 40 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Trabzon Tayyare Cemiyeti tarafından Trabzon Hilal-i Ahmer merkezine bildirilen bu miktarlar, Başkan İbrahim Bey tarafından genel merkeze iletilmiştir.⁴⁶¹ 1929 yılında fitre ve sadaka olarak toplanan 397 lira 97 kuruş ve kurban derileri geliri olarak temin edilen 94 lira 90 kuruş Trabzon Tayyare Cemiyeti şubesine bağışlanmıştır.⁴⁶²

1931 yılında Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yıllık bir lira aidat ödemeyi taahhüt eden üye sayısı 316'ydı. Bunların da 71'i aylar geçtiği halde henüz aidatını ödememişti. Yılda 50 kuruş vermeyi taahhüt eden 80 yardımcı üyenin ise 58'i taahhüdünü vermemişti. Bu gelirlerden ancak 252,60 lira tahsil edebilen cemiyet 1931 yılında düzenlenen müsamereden de 430 lira elde etmişti. Yıl içerisinde tüm gelirler toplamı 1900 lira olarak gerçekleşmiştir. 1931 yılı içinde merkeze gönderilmesi gereken 2950,47 liradan 1383 lira 77 kuruşu merkeze gönderilebilmiştir. Nitekim yıl içerisinde giderler gelirlerden

⁴⁵⁷ Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor, s 107-108.

⁴⁵⁸ Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor, s. 60. 1927 yılında Maarif Vekaleti de bütün maarif dairelerine gönderdiği tamim ile öğretmenleri cemiyete üye olmaya ve destek vermeye davet etmiştir. KA, Kutu: 1679, Belge: 48

⁴⁵⁹ KA, Kutu: 84, Belge: 24, 27 Haziran 1927.

⁴⁶⁰ Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, Sayı: 80, 15 Nisan 1928, s. 386.

⁴⁶¹ KA, Kutu: 84, Belge: 85, 3 Şubat 1929.

⁴⁶² KA, Kutu: 84, Belge: 91, 5 Eylül 1929.

fazla olduğu için cemiyet merkez-i umumîye borçlu bir durumda kalmıştır. Bu dönemde oyun kâğıdı bedeli ise 1566 lira 70 kuruş olarak gerçekleşmiştir.⁴⁶³

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Selahattin Fatin 1932 yılı Nisan ayında Yeniyol gazetesinde Bekir Sükûti tarafından yazılan bir yazıda kurumun daha fazla hizmetler yürütmesi yönündeki eleştirilerine karşılık olarak cemiyetin malî durumu ile ilgili bir açıklama yapmıştır. Başkan, cemiyetin gelirlerinin üye aidatları, bağışlar, müsamereler ve bayramlarda dağıtılan rozet hasılatı olduğunu, nizamname gereği merkez ve şubelerin genel gelirlerinin yüzde altmışının, oyun kâğıtları⁴⁶⁴ bedelinin ise aynen merkeze gönderilmek zorunda olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁵ 1932 yılında malî durumunu düzeltmek için çalışmalara başlayan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kasım ayında Yıldız Sinemasında düzenlemeyi planladığı müsamere için çeşitli kurumlara tanesi 400 kuruşluk biletler göndermiştir. Kurumun destek beklediği bu dönemde biletlerin bazıları öğretmenlere dağıtılmak üzere hazırlanmıştır. Fakat öğretmenler için hazırlanan biletlerin tamamı iade edilmiştir. Bu durum Başkan Vekili Doktor Edip Bey'in tepkisini çekmiş, biletlerin iadesini teessüfle karşıladığını bildirmiştir.⁴⁶⁶

Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1935 yılı başında Uzun Sokak'ta Şifa Eczahanesi karşısında 266 ve 270 numaralı mağazaların bir yıllık kirasının 15 Ocak 1935 tarihinden itibaren 15 gün süre ile müzayedeye çıkarıldığını, taliplilerin 2 Şubat 1935 Cumartesi günü saat 14'te Hilal-i Ahmer Cemiyeti dairesinde oluşturulan komisyona başvurmalarını ilan etmiştir.⁴⁶⁷

⁴⁶³ Selahattin Fatin, "Hilal-i Ahmer'den Cevap, Yeniyol Gazetesine- Şehirde", **Yeniyol**, Sayı: 1650, 20 Kânûn-ı Sâni 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932.

⁴⁶⁴ Oyun kâğıtlarının yurtdışından getirilişi ve satışından elde edilecek kârın Hilal-i Ahmere bırakılmasına dair *Oyun Kâğıdı İnhisarı Yasası* 21 Haziran 1927 tarihinde 1118 sayı ile kabul edilmiştir. Böylece Hilal-i Ahmer Cemiyeti oyun kâğıtlarının yurtdışından getirilmesi, gümrükten geçip İstanbul'da toptan veya perakende satışı, merkez ve şubelere veya genel merkezce belirlenen yerlere gönderilmesinde yetkili olmuştur. Oyun kâğıtları ile ilgili kanun 1944 yılında 4584 sayılı kanun ile değiştirilip kâğıtların satış fiyatının Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmesi esası getirilmiştir. Akgün- Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 134-137.

⁴⁶⁵ Selahattin Fatin, "Hilal-i Ahmer'den Cevap, Yeniyol Gazetesine- Şehirde", **Yeniyol**, Sayı: 1650, 20 Kânûn-ı Sâni 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932.

⁴⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 1728, 7 İkinci Teşrin 1932. Müsamere 30 Kasım 1932 tarihinde Tan Sineması'nda gerçekleşmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 1735, 1 Birincikânûn 1932

⁴⁶⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2000, 14 İkincikânûn 1935. Cemiyet aynı yıl binasını tamir ettirmek amacıyla 446 lira 15 kuruş keşifli açık eksiltme usulü ile 13 Şubat 1935 tarihinden itibaren yirmi gün müddetle münakasaya çıkarıldığını, taliplerin %7,5 depozitoları ile birlikte 5 Mart 1935 Salı günü saat 14'de cemiyette toplanacak komisyona müracaatlarını ilanla bildirmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2009, 14 Şubat 1935.

Hilal-i Ahmer'in gelirlerinden biri de düzenlenen balolardı. 21 Mart 1935 tarihinde hazırlıklarına başlanan balo⁴⁶⁸ Halkevi salonunda 200 çiftin katılımı ile gerçekleşmiştir.⁴⁶⁹ 1935 yılı sonunda da Türk Hava Kurumu ile Kızılay işbirliği yaparak Kızılayın balo vermesi, Hava Kurumunun ise bir piyango düzenlemesine karar verilmiştir. Her iki kurum heyetleri hazırlıklara başlamış, balo ve piyango fiyatlarının ailelerin bütçelerine uygun düzenlenmesi de göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır.⁴⁷⁰ Kızılay balosu 31 Aralık akşamı Halkevi salonunda yapılmış ve sabaha kadar sürmüştür.⁴⁷¹ 1936 yılında yılbaşı dolayısıyla Hava Kurumu, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu ortaklaşa bir balo düzenleme kararı almıştır.⁴⁷² 9 Ocak 1937 günü akşamı yapılacak balo Vali Rıfat Danışman'ın himayelerinde düzenlenmekteydi. Balo için İstanbul'dan bir caz heyeti getirilmesi planlanmış, biletler satışa çıkarılmıştır.⁴⁷³

Cemiyete Trabzon Belediyesi de mümkün olduğunca destek olmuştur. Belediye Meclisinin Mayıs 1935 tarihli toplantısında 1 Mayıs'ta meydana gelen Kars-Digor Depremi felaketzedeleri için Hilal-i Ahmer'e 200 lira verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁴ Belediye Meclisi'nin 1936 yılı Nisan ayı toplantısında da kuruma 200 lira verilmesi uygun bulunmuştur.⁴⁷⁵ Diğer yandan cemiyet de kendi imkânları ile gelir elde etmek için çeşitli çalışmalar yürütmüş, halkın desteği de devam etmiştir. Aynı yılın Mart ayında Kızılaya destek olmak için Harunlar müessesesi işletmelerinde bulunan Yıldız Sinemasının bir günlük hasılatını⁴⁷⁶ kuruma bağışlamıştır. Peçe ve çarşafın kaldırılması yönünde çalışmalar sırasında bu para ile fakir kadınlara manto alınarak dağıtılması amaçlanmıştır.⁴⁷⁷ Yıldız Sineması daha önce yaptığı destek faaliyetlerine devam etmiş, 20 Ekim 1936 gününe ait hasılatını Kızılaya bağışlayacağını duyurmuştur.⁴⁷⁸ Kızılay Bayanlar Kurulu da gelir elde etmek için etkili bir çalışma yürütmüştür. Kızılay Haftası olan 1 Haziran 1936 tarihinde düzenlenmesi planlanan eşya piyangosu için evleri dolaşarak eşya yardımlarını

⁴⁶⁸ **Halk**, Sayı: 410, 18 Mart 1935.

⁴⁶⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2019, 25 Mart 1935.

⁴⁷⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2090, 16 İkinci Teşrin 1935; **Halk**, Sayı: 489, 19 Birincikânûn 1935; **Halk**, Sayı: 492, 30 Birincikânûn 1935.

⁴⁷¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2102, 1 İkincikânûn 1936.

⁴⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 2252, 30 İkinci Teşrin 1936.

⁴⁷³ **Yeni Yol**, Sayı: 2258, 8 Birinci Kânûn 1936.

⁴⁷⁴ **Trabzon Belediye Meclisi Zabıtları (TBMZ)**, 15. İnikad, 11 Mayıs 1935.

⁴⁷⁵ **Halk**, Sayı: 527, 30 Nisan 1936.

⁴⁷⁶ 1936 yılında Yıldız Sinemasının bilet fiyatları birinci 20, ikinci 15, balkon 25, loca 150 kuruştur. Arslan Pulathaneli, "Geçmişten Günümüze Trabzon'da Sinemalar", **Trabzon**, 2, Ankara:Trabzon İl ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, 1988, s. 37.

⁴⁷⁷ **Halk**, Sayı: 2126, 28 Mart 1936.

⁴⁷⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2223, 19 Birinci Teşrin 1936.

toplamlırlardır. Eşya bağırları sonrasında ise piyango biletleri dağıtılmasına karar verilmiştir.⁴⁷⁹

Genel merkezin çıkardığı *Kızılay* mecmuasının satışı da gelir kaynaklarından biridir. Mecmua aynı zamanda hastalıklar ve korunma yolları hakkında bilgiler içermesi, aydınlatıcı yayınlara yer vermesi ile kurumun halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerini ön plana çıkarmada etkili olmuştur. Merkez ve şubeler de bu mecmuanın satışını teşvik edip gelire destek olmaya çalışmıştır. Trabzon Kızılay Merkezi Başkanlığı 1936 yılından itibaren Genelkurmay Gazdan Koruma Uzmanı Nuri Refet Korur tarafından idare edilmek üzere ayrıca bir gazdan korunma kısmı eklenerek Kızılay Mecmuası yayınlanacağını bir ilanla duyurmuştur. İlanda ayrıca *gazdan korunma* hakkında sorulacak soruların Ankara-Yenişehir’de Kızılay Genel Merkezine gönderildiği takdirde bunlara mecmuada sırasıyla cevap verileceği ve 2 ayda bir çıkacak mecmuanın bir yıllık aboneliğinin bir lira olduğu belirtilmiştir.⁴⁸⁰ Trabzon Kızılay merkezi 1937 yılı Temmuz ayında da Kızılay Genel Merkezi tarafından bastırılan ve doğuştan iki yaşına kadar bebeklerin nasıl bakılacağını öğreten bir kitabın⁴⁸¹ satışa çıkarıldığını, satın almak isteyenlerin bir lira bedel ile Kızılay merkezine başvurmaları gerektiğini Trabzon halkına duyurmuştur.⁴⁸²

Trabzon Kızılay Cemiyetinin 1938 yılı bütçesi 3050 lira olarak belirlenmiştir.⁴⁸³ Kurum, gelirlerini arttırmak için 1938 yılının ilk aylarından itibaren faaliyetlerine başlamış bu amaçla dini ve milli bayramlarda, özel günler ve kutlamalarda gerçekleştirilen müsamere, balo ve piyangolar ile gelir elde etmeye çalışmıştır. 1938 yılı Kurban Bayramının ikinci gecesinde balo düzenleme kararı alınarak, bir heyet oluşturulmuş ve Ocak ayında çalışmalara başlanmıştır.⁴⁸⁴ Balo düzenleme heyetinde Naime Uzay, Doktor Talat Bey’in Eşi, Alman Konsolosunun eşi, Alay Komutanı Hüsnu, İş Bankası Direktörü

⁴⁷⁹ **Halk**, Sayı: 528, 4 Mayıs 1936.

⁴⁸⁰ Avrupa’da İtalya ve Almanya’nın yaydığı korku bir savaş durumunda zehirli gazlardan korunma yollarını gündeme getirmiştir. Halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla bu yönde yayınlr yapılmış, kurslar gerçekleştirilmiştir. Kızılay mecmuası da bu hedefe yönelik olarak halkı bilgilendirmeye çalışmıştır. **Halk**, Sayı: 486, 9 Birinci Kânûn 1935; 1936 yılı başında mecmuaya eklenen ve Genelkurmay Gazdan Korunma Uzmanı Dr. Nuri Korur’un idare ettiği *Gazdan Korunma* kısmı halk tarafından ilgi ile karşılanmıştır. 1937 yılı içerisinde bu konuyla ilgili yazılara devam edilmesine karar verilmiştir. **YeniYol**, Sayı: 2262, 15 Birinci Kânûn 1936.

⁴⁸¹ **Halk**, Sayı: 642, 16 Temmuz 1937.

⁴⁸² **Halk**, Sayı: 642, 16 Temmuz 1937.

⁴⁸³ Tahir Baykal, “Bir Jandarma Subayının Gözünden 1937 Yılında Trabzon”, **Yayınlanmamış Rapor**, Trabzon, 1937, s. 92.

⁴⁸⁴ **YeniYol**, Sayı: 2457, 22 İkincikanun 1938.

Şemsettin Zencirkıran, Posta Telgraf Direktörü İhsan Rüştü Kartal, Noter Seyfettin, Avukat Kadri Mesut Evren ve Doktor Kazım Güler yer almıştır.⁴⁸⁵

Aynı yıl bir de piyango düzenlenmesine karar verilerek çalışmalara başlanmıştır. Kurumun ikinci başkanı Emine Kadri Evren'in önderliğinde Trabzon'un ileri gelen ailelerinden 32 bayanın oluşturduğu heyet bölgelere ayrılarak Kızılay menfaatine düzenlenecek piyango için eşya toplamaya karar vermiştir. Piyangonun Atatürk'ün Samsun'dan Anadolu'ya ayak bastığı 19 Mayıs günü Halkevi Salonunda noter huzurunda çekilmesi planlanmış,⁴⁸⁶ fakat daha sonra ertelenmiştir. Evlerden toplananlara ilave olarak satın alma yoluyla da sayısı artan çeşitli eşyalar bir sergi ile Kızılay binasında halkın ziyaretine açılmıştır.⁴⁸⁷

Trabzon Kızılay Cemiyeti 1938 yılı içerisinde oldukça aktif çalışmıştır. Cemiyetin Başkanı Doktor Mehmet İbrahim Okman ile yapılan bir röportajdan cemiyetin faaliyetleri ve geleceğe yönelik programı hakkında fikir edinilmektedir. Başkan M. İbrahim Okman cemiyetin 11 Eylül Pazar günü Kalepark'ta noter huzurunda bir eşya piyangosu çekilmesine karar verdiğini ve hazırlıklara devam edildiğini belirtmiştir.⁴⁸⁸ Cemiyete yaklaşık 1000 lira hasılat getireceğinin tahmin edildiği piyangodan başka, yine Eylül ayı içerisinde kutlanacak olan Kızılay Haftası dolayısıyla da hazırlıkların sürdürüldüğünü ifade etmiştir. Kızılay Haftasında daha parlak kutlama bir için sinema ve müsamereler düzenleneceğini, üye kayıt işlerine önem verileceğini belirtmiştir. Kış için balolar ve çeşitli kutlamalar düzenlemeyi amaçlayan kurumun bu şekilde gelir elde etmek istediğini vurgulamıştır. Doktor Mehmet İbrahim, üye sayısının da eski yıllara göre % 80 oranında arttığını da dile getirmiş, yıldan yıla artan bu yükselişin hem mesai arkadaşları hem de yardımsever vatandaşlar sayesinde olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁹

Kızılay Cemiyeti 1939 yılında da bir balo düzenlemek için hazırlıklara başlamış, bu amaçla 8 Nisan tarihi belirlenmiştir. Vali Refik Koraltan'ın himayelerinde olmak üzere

⁴⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2465, 19 Şubat 1938.

⁴⁸⁶ **Halk**, Sayı: 699, 8 Nisan 1938.

⁴⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2503, 2 Temmuz 1938.

⁴⁸⁸ Eylül ayında çekilmesi planlanan piyango önce 1 Ekim 1938 tarihine, bilet satışının devam etmesi nedeniyle de 3 Aralık Cumartesi gününe ertelenmiştir. Daha sonra ise Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü dolayısıyla 1939 yılı Kurban Bayramının üçüncü günü çekilmesine karar verilmiştir. **Halk**, Sayı: 742, 28 Eylül 1938; **Halk**, Sayı: 756, 3 Birinci Kanun 1938; **Yeniyol**, Sayı: 2543, 7 Birinci Kanun 1938.

⁴⁸⁹ **Halk**, Sayı: 722, 3 Ağustos 1938.

Halkevi Sinemasında verilecek balo için bir heyet görevlendirilmiştir.⁴⁹⁰ Baloya Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer, Vali Refik Koraltan, Trabzon'un seçkin aileleri, konsoloslar, banka temsilcileri, Türk ve yabancı kurum temsilcileri olmak üzere 200'den fazla kişi katılmıştır. Balonun düzenlenmesinde iç ve dış teşrifatta Cevdet Alap, Bedri Atamer, Şevket Çulha; piyango düzenleme heyetinde Bayan Emine Kadri Evren Gazipaşa Okulundan 4 bayan öğretmen ile Zeytinlik Okulu Başöğretmeni Bay Emin; müzik ve dans konusunda Bedri Atamer; ayrıca sunulacak ikram için büfe idaresinde kurum başkanı Dr. İbrahim Okman görev almıştır.⁴⁹¹

Cemiyetin çalışmaları zaman zaman yeni ve sürekli elemanlara ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. 1939 yılı Ağustos ayında 20 lira ücretle yeni harflerle okuryazar olması yeterli olmak üzere bir kadın memur alınacağı duyurulmuştur.⁴⁹²

Kızılay Cemiyeti İdare Heyeti 22 Eylül 1941 tarihinde binasında yaptığı toplantıda Ekim ayının ilk haftası olan Kızılay haftası için üye kaydı yapılması ve bağışların toplanması amacıyla şehrin çeşitli semtlerinde dolaşmak üzere heyetler tespit edilmiş, 1 Ekim tarihinden itibaren de çalışmalara başlanmasına karar verilmiştir.⁴⁹³ Yardımsever Trabzon halkı üye yazılma ve bağış yapma konusunda oldukça ilgi göstermiş, üye kaydı ile sağlanan gelirle kurumun daha geniş oranda yardımlar yapmasına imkân vermiştir.⁴⁹⁴ Ayrıca 23 Kasım tarihinde çekilmek üzere bir eşya piyangosu düzenlenmesi kararlaştırılmış, fakat daha sonra 25 Ocak 1942 pazar gününe,⁴⁹⁵ hazırlıkların devam etmesi üzerine de 29 Mart 1942 tarihine ertelenmiştir.⁴⁹⁶

CHP Trabzon Vilayeti 1941-1942 Yılı Kongresi Açılış Nutku ve Çalışma Raporu'na göre Trabzon Kızılay Cemiyeti bir yıl içinde 2118 lira 69 kuruş masrafa karşılık 2580 lira 48 kuruş gelir elde etmiştir. Bunun 480 lira 38 kuruşu muhtaçlara yardım olarak verilmiş, 185 lira 71 kuruş idare masrafı olarak harcanmış, 1407 lira 40 kuruş ise genel merkeze gönderilmiştir. Gelirlerin 928 lira 70 kuruşu Kızılay üyelerinden, 511 lira 50 kuruş bağışlardan, 268 lira 10 kuruş pul gelirlerinden temin edilmiştir. 1941- 1942 yılında

⁴⁹⁰ **Halk**, Sayı: 775, 22 Mart 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2575, 5 Nisan 1939.

⁴⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

⁴⁹² **Yeniyol**, Sayı: 2615, 24 Ağustos 1939.

⁴⁹³ **Halk**, Sayı: 910, 26 Eylül 1941.

⁴⁹⁴ **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinci Teşrin 1941.

⁴⁹⁵ **Halk**, Sayı: 922, 11 İkinci Teşrin 1941; **Halk**, Sayı: 930, 9 Birinci Kânûn 1941; **Halk**, Sayı: 932, 16 Birinci Kânûn 1941.

⁴⁹⁶ **Halk**, Sayı: (Belirsiz), Mart 1942.

düzenlenen Kızılay piyangosundan 1.377 lira elde edilmiştir. Genel merkezden talep edilen 1.500 lira da muhtaçlara yiyecek ve yakacak temini için dağıtılmıştır.⁴⁹⁷

Cemiyetin olağanüstü durumlarda gelir elde etmek için farklı yöntemleri kullandığı da görülmüştür. 1942 yılında yaşanan iâşe darlığı nedeniyle fakirler için aşevi açmayı planlayan cemiyet, ortalama 1000 kişiye sıcak yemek temin edebilmeyi hesaplamış, bu faaliyeti gerçekleştirmek amacıyla belediyeye müracaat ederek fırınlara verilen unlara kilo başına 2 kuruş zam yapılmasını istemiştir.⁴⁹⁸ Ayrıca bu amaç için gelir elde etmeye yönelik olarak kurban bayramının ikinci günü olan 19 Aralık'ta bir temsil verilmesine ve yılbaşında da balo⁴⁹⁹ düzenlenmesine karar verilmiştir.⁵⁰⁰

Bu hazırlıklar esnasında gelir sağlamak için ekmeçlik unlara kilo başına konulan 1 kuruş zamlarla 2500 lira gelir sağlanmış ve yine genel merkezden istenen 10.000 lira da Trabzon Kızılay Merkezine ulaşmıştır.⁵⁰¹ 1943 yılı Nisan ayı sonunda Trabzon milletvekili Hasan Saka ve Temel Nücumi Göksel'in de destekleri ile Kızılay Genel merkezinden fakir ve muhtaçlara yemek veren aşevi için 7.500 lira daha temin edilmiştir.⁵⁰²

Aş ocağının geliri mahalli yardımlar ve merkezden yardım şeklinde olmak üzere iki yoldan temin edilmiştir.⁵⁰³ Mahalli yardım ekmeğın kilosuna yapılan 1 kuruş zamlarla karşılanmış, 1 Şubat 1943 tarihinden Haziran ayı sonuna kadar bu şekilde 23.950 lira gelir sağlanmışır. Kızılay genel merkezinden üç defada⁵⁰⁴ yapılan yardım ise 20.000 liraya ulaşmıştır. Toplam 43.950 liraya ulaşan bu gelir ile yiyecek yardımları yapılmıştır.⁵⁰⁵

⁴⁹⁷ **BCA**, 490.01/715.443.1; **CHP Trabzon Vilayeti 1941-1942 Yılları Kongresi Açılış Nutku ve Çalışma Raporu**, Trabzon: Yeniol Basımevi, 1942, s. 19.

⁴⁹⁸ **Yeniol**, Sayı: 2943, 27 İkinci Teşrin 1942.

⁴⁹⁹ Hasılatı Kızılay aşevine bağışlanacak olan balo yılbaşında yapılamamış, 6 Şubat 1943 Cumartesi akşamı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. **Yeniol**, Sayı: 2959, 26 İkinci Kânun 1943.

⁵⁰⁰ **Yeniol**, Sayı: 2943, 27 İkinci Teşrin 1942; Kızılayın sıcak yemek dağıtımını diğer şehirlerde de yapılmıştır. Bu tarihlerde İstanbul Kızılay Cemiyeti 4000 lira masrafla 16000 yoksul çocuğa her gün sıcak yemek verme kararı almıştı. **Yeniol**, Sayı: 2945, 5 Birinci Kânûn 1942; Dr. Şükrü Göksu, "Kızılay'ın Aşocakları", **Halk**, Sayı: 1029, 4 İlkânun 1942.

⁵⁰¹ **Yeniol**, Sayı: 2959, 26 İkinci Kânûn 1943; **Halk**, Sayı: 1042, 26 İkinci Kânun 1943.

⁵⁰² **Yeniol**, Sayı: 2983, 1 Mayıs 1943; Aşevi fakir halka gıda maddeleri dağıtarak 1945 yılında faaliyetlerini sürdürmüştür. **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁵⁰³ **BCA**, 490.01/715.443.

⁵⁰⁴ Mahalli kaynakların yetersiz oluşu nedeniyle genel merkeze müracaat edilerek iki defada toplam 17.500 lira yardım alınmıştır. Gerek bu miktar gerekse mahalli yardımlarla 6 ayda elde edilen 20.000 lira yardım gören vatandaş sayısının çokluğu nedeniyle yeterli olmamış, Kızılay Genel Merkezine iletilen bu durum karşısında 1943 yılı Temmuz ayında 2500 lira daha gönderilmiştir. **Yeni Halk**, Sayı: 17, 16 Temmuz 1943.

⁵⁰⁵ Kefeli, "Saygıdeğer Bir Kurumumuz Kızılay", **Yeni Halk**, Sayı: 26, 17 Ağustos 1943.

Kurum, 1943 yılı Kızılay haftasında zengin ikramiyeli bir eşya piyangosu düzenlemeyi kararlaştırarak biletleri Ağustos ayı içinde satışa çıkarmıştır.⁵⁰⁶

Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Yardımsevenler Cemiyeti gibi hayır kurumlarının faaliyetleri 1944 yılında hız kazanmıştır. Zira özellikle bu üç cemiyetin de fakirlere daha geniş miktarlarda yardım etmesi gerektiği fikri hâkimdi. Kızılayın artık yurt dışı faaliyetlerinin de olması ve savaş sonrası durumun düzeltilmesi amacıyla sadece rozet dağıtılarak veya üye yazılarak yapılan bağışların bu hayır kurumunun yapacağı işler için yeterli olmayacağı inancı yükselmiş, daha planlı ve programlı düzenlemelere ihtiyaç olduğu yönünde fikirler dile getirilmiştir.⁵⁰⁷

Trabzon II. Dünya Savaşı yıllarında sıkıntılı günler geçiren şehirlerden biri olmuştur. Nüfusu, iktisadi yapısı ve coğrafi durumu nedeniyle iş sahası olarak kısıtlı imkânâ sahip olan şehirde halkın çoğunluğu fakir, yoksul, muhtaç ve işsizdi. Bu ortamda Kızılay da 6 yıllık savaş süresince imkânları ölçüsünde çalışmış, ülkenin tümünde olduğu gibi Trabzon'da da büyük hizmetler sunmuştur. Her ay ortalama 600-700 fakir, hasta ve muhtaç kişileri iâşe eden Kızılay Cemiyetinin bütçesi özel idare ve belediye tarafından verilen ödeneklerin yanında iane, teberru, yardım pulları, rozet satışı ve bağışlar ile oluşturulmaktaydı. Bunlar arasında en temel gelir kaynağı ise özel idare ve belediye tarafından verilen ödeneklerle sağlanıyordu. Bu ikisinden birinin ihmali kurumun faaliyetlerini felce uğratabilecek derecede ciddi sorun yaratabiliyordu. Örneğin Trabzon Belediyesi her yıl Kızılaya yardım olarak konan 400 lirayı tasarruf yapmak amacıyla 1947 yılı bütçesine koymamıştır. Bu durum Halk gazetesinde eleştirilmiş, böylesi bir hayır kuruma bundan çok daha fazla ödenek verilmesi gerekirken faaliyetlerini kısıtlayacak olan bu kararın düzeltilmesi beklenmiştir.⁵⁰⁸

1940'lı yıllar sosyal yardım alanında birçok kurumun açılıp hizmet verdiği bir dönemdir. Bunun yanında Çocuk Esirgeme ve Kızılay gibi sosyal yardımı uzun yıllardır bünyesinde barındıran kurumların son dönemlerde daha da kısıtlı imkânlar içinde oluşu gazetelerde yer bulmuş ve sosyal yardımın süratli bir gelişme ve feragatli bir çalışma gerektirdiği şeklinde yorumlara yer verilmiştir.⁵⁰⁹ Bu süreçte sosyal yardım yapan Kızılay,

⁵⁰⁶ **Yeni Halk**, Sayı: 27, 20 Ağustos 1943.

⁵⁰⁷ Haliloğlu, "Kızılay Kurultayı ve Düşünceler", **Yeni Yol**, Sayı: 3133, 2 Birinci Kânûn 1944.

⁵⁰⁸ Aşıroğlu, "Çok Şey Beklediğimiz Kızılay'a Ne Veriyoruz", **Halk**, Sayı: 1432, 14 Kasım 1946.

⁵⁰⁹ Fi-Ka, "Sosyal Yardımın Büyük Gayesi", **Yeni Yol**, Sayı: 3352, 29 Ocak 1947.

Çocuk Esirgeme, Yardımsevenler Cemiyeti ve Belediye gibi kuruluşların yoksullara yardım işini daha sistemli ve planlı bir hale getirmesi gündeme gelmiştir.⁵¹⁰

Yoksullara yapılacak yardımlar için en temel gelir kaynakları arasında balo ve piyango gelirleri yer almaktaydı. Kızılay 12 Nisan 1947 tarihinde bir balo düzenlemek için hazırlıklara başlamış,⁵¹¹ fakat hazırlıkların tamamlanamaması nedeniyle 19 Nisan'da⁵¹² Halkevi Sinema salonunda yapılabildiği.⁵¹³ Bir başka balonun yılsonunda yine Halkevi salonunda düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.⁵¹⁴

Kızılayın 1948 yılı faaliyetlerine bakıldığında Mayıs ayında bir eşya piyangosu düzenlediği,⁵¹⁵ ayrıca gelirini Halkevi Sosyal Yardım kolu ile paylaşmak üzere 3 Temmuz tarihinde Kalepark'ta bir gardenparti verilmesi için Haziran ayı ortalarında hazırlıklara başladığı görülmektedir.⁵¹⁶ Aynı yılın sonlarında Kızılay teşkilatına yardım konusunda daha hassas davranılması ile ilgili gazetelerde çeşitli yazılar yayınlamıştır.⁵¹⁷

2.1.4.3. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Faaliyetleri

2.1.4.3.1. Yardım Faaliyetleri

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti kuruluşundan itibaren gerek Milli Mücadele Dönemi'nde gerekse Cumhuriyet'in ilanından sonra muhtaç durumda olan Trabzon insanına imkânları ölçüsünde yiyecek, giyecek, yakacak yardımı ile çeşitli dönemlerde nakdi yardımlar yapmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde savaş ve doğal afetlerden zarar görmüş olan insanlara da elini uzatmıştır. Cemiyetin faaliyetleri bunlarla sınırlı kalmamış, Türkiye dışından gelen göçmenlere de destek olmuştur.

Trabzon'un Rus işgaline uğramış olması ve ardından yaşanan muhaceretin getirdiği sefalet ve olağanüstü şartlar nedeniyle hükümetin çıkardığı bir kararnameye bağlı olarak halkın 1918 yılı için bina, arazi, kazanç ve koyun vergileri affedilmiş, istilanın başladığı andan kurtuluşa kadar geçen süredeki vergilerin tahakkuk edilmemesi, tahsil edilmemiş vergilerin affedilmesi kararlaştırılmış, istiladan önce var olan vergi borçları ise 1919 yılı

⁵¹⁰ Nurettin Bekiroğlu, "Yoksulluk Dilencilik Mesleği", **Halk**, Sayı: 1567, 21 Nisan 1947.

⁵¹¹ **Halk**, Sayı: 1521, 26 Şubat 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3361, 8 Mart 1947.

⁵¹² **Halk**, Sayı: 1558, 10 Nisan 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3369, 9 Nisan 1947.

⁵¹³ **Halk**, Sayı: 1567, 21 Nisan 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3373, 23 Nisan 1947.

⁵¹⁴ **İnan**, Sayı: 36, Ocak 1948, s. 23.

⁵¹⁵ **Halk**, Sayı: 1936, 25 Mayıs 1948.

⁵¹⁶ **Halk**, Sayı: 1960, 18 Haziran 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3565, 16 Haziran 1948.

⁵¹⁷ **Halk**, Sayı: 2101, 11 Kasım 1948.

başına kadar ertelenmiştir.⁵¹⁸ Bu şekilde işgal yıllarının getirdiği izler sosyal ve ekonomik yönden silinmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Harbiye Nezareti de istilaya uğramış olan bölge ahalisinin askerlik görevlerini 2 ay süreyle tecil etmiştir. Muhacirlerin yeni yeni yurtlarına döndüğü ve yardıma şiddetle ihtiyaç duyduğu bu dönemde Hilal-i Ahmer'in faaliyetlerinin aksamaması için çaba sarf eden İdare Heyeti Başkanı Nemlizade Hacı Osman Efendi merkeze gönderdiği bir yazı ile idare heyetinde yer alan kâtip, veznedar ve veznedar yardımcısı gibi görevlilerin askerlik tecil hakkının dolacağını belirterek, bu görevlilerin askerlik görevinin yeniden tecil edilmesini talep etmiştir.⁵¹⁹

Cemiyet ilk olarak muhacirlik sonrası artan salgın hastalıkları önlemek için uğraşmıştır. Özellikle frengi salgınını önlemek amacıyla 25 Ekim 1918 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyetinde Trabzon Mebusu Nemlizade Hacı Osman Efendi başkanlığında Mebus Eyüpzade İzzet, Mebus Kofidi, Tüccar Hatipzade Mustafa, Kitapçızade Tüccar Mehmet, Doktor Bahri ve Mustafa Reşit Bey'in katılımı ile yapılan toplantıda kadınlar ve erkekler için ayrı frengi hastaneleri açılması kararlaştırılmıştır.⁵²⁰

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine başlamış, fakat şubenin sınırlı imkânları Milli Mücadele yıllarında Trabzon insanının işgal ve muhacirlik günlerinin acılarını sarmaya yetecek düzeyde olmamıştır. Bu süreçte Hilal-i Ahmer Genel Merkezi I. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde zarar gören halkın durumunu tespit ederek birçok bölgenin şiddetle yardıma muhtaç olduğunu belirlemiştir. Fakat her bölgeye yardım gönderecek maddî güce imkânı olmayan cemiyet, öncelikle işgale uğrayan bölgelerdeki halkın zarurî ihtiyaçlarını gidermek amaçlı faaliyete karar vermiştir. Bu amaçla 26 Mayıs 1919 tarihinde alınan bir kararla Rus işgaline uğramış olup en fazla hasar gören Trabzon, Erzurum ve Erzincan olmak üzere üç mıntıkaya birer heyet-i imdadiye gönderilmiştir.⁵²¹ Çeşitli görevlilerin bulunduğu birinci Trabzon Hilal-i Ahmer İmdad-ı Sıhhîye Heyeti⁵²² 25 Haziran 1335 (1919) tarihinde Trabzon'a hareket etmiştir.⁵²³

⁵¹⁸ Özel, a.g.e., s. 20.

⁵¹⁹ KA, Kutu: 161, Belge: 305, 17 Teşrin-i Evvel 1334.

⁵²⁰ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 145-146.

⁵²¹ KA, Kutu: 849, Belge: 5.

⁵²² Heyet, Başkan Yusuf Behçet Bey, Doktor Süleyman Ethem Bey, Doktor Cemal Ömer Bey, İdare Memuru ve Kâtip Hikmet Bey, Süleyman Sabit Bey, Hastabakıcı Halid Efendi, Hastabakıcı Semih Bey, Hademeler İsmail ve Ali Rıza ile Aşçı Şaban'dan oluşmuştur. KA, Kutu: 995, Belge: 11; 1919 yılı Eylül ayında heyetin başkanlığı görevine İzmir Merkez Hastanesi Doktoru Nihat Sezai Bey getirilmiştir. KA, Kutu: 645, Belge: 179, 12 Eylül 1335; İkbâl, Sayı: 608-75, 12 Teşrin-i Evvel 1336; Hikmet Bey'in yerine de Süleyman Ethem Bey görevlendirilmiştir. KA, Kutu: 600, Belge: 442, 27 Eylül 1335.

⁵²³ KA, Kutu: 849, Belge: 9; Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) (1914-1925), s. 136.

Temmuz ayı başında Trabzon'a gelen heyet bölgede görülen eksik ve ihtiyaçları tespit ettikten sonra bir rapor hazırlayarak genel merkeze bildirmiştir.⁵²⁴ Heyet, hazırlanan talimatname⁵²⁵ esaslarına göre kısa süre sonra çalışmalara başlamıştır. Yapılan faaliyetler ise aşhane kurulması, hastaların muayenesinin sağlanması ve erzak dağıtımı gibi sefaleti önleme amaçlı olmuştur.⁵²⁶ Bu çerçevede öncelikle Trabzon hariç Samsun sınırına kadar uzanan bölgedeki ahaliye 30000 kilo erzak ve eşya yardımıyla bulunulmuştur. Trabzon'da ise önce her gün ekmek ve sıcak yemek dağıtmak üzere önce 500 kişilik oluşturulan aşhane, 750 kişiye hizmet edecek şekilde düzenlenmiş,⁵²⁷ daha sonra bu sayı artırılarak 1000 kişiye hizmet vermeye başlamıştır.⁵²⁸ Hastaların tedavisi ve ilaç temini için eczane kurulmuş ve 25 yataklı hastane ilave edilmiştir. Hastanede günlük yaklaşık 100'er kişi muayene edilmiştir. Eşraftan Zühtü Efendi'nin kurduğu Trabzon Darüleytamına 6 aylık erzak yardımı yapılarak çamaşır ve ecza malzemesi verilmiştir. Nakdi yardımda bulunmayan heyet sel felaketine uğrayan Vakfikebir, Görele, Giresun ve Ordu çevresindeki köylere ise eşya ve erzak göndermiştir. Yemek almak için gelemeyen fakirlere çamaşır ve kişi başına aylık 5 kilo hububat dağıtmıştır. Gümüşhane'ye de erzak ve ilaç gönderilmiş, bir doktor ve hastabakıcı görevlendirilmiştir.⁵²⁹ Heyet, ayrıca fukara yurdundaki kimsesiz kız çocuklarının İstanbul Hilal-i Ahmer Darüssınasında istihdamlarının sağlanması için de genel merkeze bir yazı göndermiştir.⁵³⁰

1920 yılında Hilal-i Ahmer Trabzon İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Trabzon merkez hastanesini tamir ettirerek gerekli malzeme ihtiyacını sağlamış ve kapanma tehlikesini önlemiştir.⁵³¹ 16 Nisan 1920 tarihinde hastane için bir de açılış töreni düzenlenmiştir. Trabzon Valisi Hamid Bey'in de katıldığı törene memur, asker ve halk ile Trabzon'da

⁵²⁴ KA, Kutu: 995, Belge: 10.

⁵²⁵ Talimatname 13 maddeden oluşmuştur. KA, Kutu: 995, Belge: 11.

⁵²⁶ Trabzon heyeti ihtiyaçları tahkik için İnebolu, Giresun, Samsun şehirlerine uğramış, İnebolu ve Samsun'un düşman işgaline uğramaması nedeniyle fazlaca muhtaç olmadığını, fakat Giresun'un tahammülsüz bir sefalet içinde olduğunu tespit etmiştir. Yine Trabzon ve kazalarında aynı sefalet gözlemlenmiş, acil olarak yardım faaliyetleri başlatılmıştır. **Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen Rapor (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor**, s. 38-43.

⁵²⁷ Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) (1914-1925), s. 137.

⁵²⁸ KA, Kutu: 849, Belge: 5.

⁵²⁹ KA, Kutu: 849, Belge: 5; **Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen Rapor(1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor**, s. 38-43; Nebahat Oran Arslan, "Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çalışmalarından Bazı Kesitler", **Atatürk Dergisi**, 4 (2), 2004, s. 227-228; Özel, a.g.e., s. 76-78.

⁵³⁰ Darüssına yönetimi bu isteğin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını, genel merkezin desteği ile bu sorunun çözülmesinin uygun olacağını bildirmiştir. KA, Kutu: 707, Belge: 7.

⁵³¹ KA, Kutu: 849, Belge: 5; Özel, a.g.e., s. 78.

bulunan Amerika Şark Gurubu Heyeti üyeleriyle Fransız temsilcisi de katılmıştır. Törende Hilal-i Ahmer İmdad-ı Sıhhîye Heyeti Başkanı Doktor Nihad Bey bir konuşma yapmış, heyetin Trabzon'daki faaliyetlerinden bahsederek hastanenin yapımında emeği geçenlere teşekkür etmiştir.⁵³² Hastanenin idaresini ele alan heyet ücretsiz hasta muayene etmeye başlamıştır.⁵³³

Trabzon'da görev yapan İmdad-ı Sıhhîye Heyetinin yaptığı yardımlar genel merkez tarafından karşılanmış olmakla birlikte heyete Trabzon'daki tüccarlar tarafından da zaman zaman çeşitli yardımlar yapılmıştır. Azerbaycan tüccarlarından Hasan Mustafa ve ortağı Yakup Vezirof Bey ile Trabzon tüccarlarından Kasımzade Temel Efendi tarafından çeşitli miktarlarda petrol bağışlanmıştır. Hilal-i Ahmer Trabzon İmdad-ı Sıhhîye Heyeti başkanlığı da bu yardımlara katılanlara teşekkür etmiştir.⁵³⁴

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Sekreterliği 1921 yılı Mayıs ayında Trabzon Heyeti'nin çalışmalarının sona erdiğini bildirmiştir. Heyetin lağvedilmesinden sonra bütün araç-gereç ve sağlık malzemesi Memleket Hastahanesine ve Sıhhîye Müdüriyetine devredilmiş, kalan 2500 lirası da valiliğe teslim edilmiştir. Memleket Hastanesinin idaresi ile dispanserlerin faaliyetleri ise Eylül ayına kadar sürmüştür.⁵³⁵ Memleket Hastanesi 1922 yılı sonlarında da oldukça sıkıntılı günler geçirmiştir. Sıhhîye dairesinin yeterli tahsisat sağlamaması hastahanenin gelen hastalardan kendi yiyecek içeceğini sağlayabilenleri tedavi edebilmesine, bunun dışında hasta kabul edememesine yol açmıştır. Hilal-i Ahmer Heyeti bir hastane için "*oldukça elim*" olarak değerlendirdiği bu durumu ve hastaneye destek olmak amacıyla Kırım'dan gelen muhtaçlar için toplanan ianelerden 500 lirayı kullanmak istediğini Ankara Murahhaslığına bildirmiştir.⁵³⁶ Ankara'dan olumlu cevap alınması üzerine hastahaneye 11.983 kuruşluk eşya satın alınmış, 300 lira da nakit verilmiştir.⁵³⁷

⁵³² **İstikbal**, Sayı: 131, 20 Nisan 1336 (1920).

⁵³³ **KA**, Kutu: 849, Belge: 5; Özel, a.g.e., s. 78.

⁵³⁴ **İstikbal**, Sayı: 246, 10 Mart 1337 (1921).

⁵³⁵ **KA**, Kutu: 995, Belge: 186; **KA**, Kutu: 995, Belge: 176, 23 Mayıs 1337; **Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen Rapor (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor**, s. 38-43; Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) (1914-1925)**, s. 138; Oran Arslan, a.g.m., s. 227-228.

⁵³⁶ **KA**, Kutu: 160, Belge: 121, 2 Teşrin-i Sâni 1338; Kırım muhtaçları için toplanan 542 lira Bank-ı Osmani telgraf çekiyle Ankara Murahhaslığına gönderilmiştir. **KA**, Kutu: 160, Belge: 130, 9 Kânûn-ı Evvel 1338.

⁵³⁷ **KA**, Kutu: 160, Belge 313.2, 14 Kânûn-ı Sâni 1340; **İstikbal**, Sayı: 1099, Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

2.1.4.3.1.1. Muhacirlere Yapılan Yardımlar

1922 yılında Rusya'da devam eden büyük kıtlık nedeniyle çaresiz ve zor bir durumda kalarak Türkiye'ye gelen sivillerin merkez sevk noktası Trabzon İskelesi olarak belirlenmiştir. Bunların iâşe ve ibate vb. zorunlu ihtiyaçlarının temini konusu ise Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetine havale edilmiştir.⁵³⁸ İlk kabile olarak Mayıs ayı başlarında gelen 64 kişiden 56'sının yiyecek ve giyecek ihtiyaçları 5 gün temin edildikten sonra memleketlerine sevki sağlanmıştır.⁵³⁹ Bu dönemde yine Rusya sahili civarında toplanarak yardım bekleyen 4000'e yakın kişinin ilerleyen günlerde peyderpey gelebilecekleri düşünülüyordu. Bu çerçevede Hilal-i Ahmer'in mevcut şartlarıyla yardım sağlaması zor olduğundan Trabzon halkının desteğine başvurulmuştur.⁵⁴⁰ Cemiyet, muhacirlerin sevk ve iâşe işlerinin maddî yükünü kaldırabilmek amacıyla elindeki tüm imkânları kullanmak istemiştir. Bu amaçla 1922 yılında rozet satışından elde edilen 3905,5 kuruşluk gelirin Rusya'dan gelen esirlerin sevk ve iâşesi için kullanması uygun görülmüş, bu miktarın Ankara'daki merkeze gönderilemeyeceği bildirilmiştir.⁵⁴¹ Bu dönemde Trabzon'da bulunan 30 kişilik sivil esirlerden 6'sı Samsun'a, kalan 24'ü ise memleketlerine sevk edilmiştir.⁵⁴² Daha sonra Batum'a gelen 54 kişilik kabile ise Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezi tarafından iâşe ve ihtiyaçları sağlandıktan sonra memleketlerine gönderilmiştir.⁵⁴³ Eylül ayında da 23 nüfus iâşeleri ve ihtiyaçları tamamlandıktan sonra memleketlerine gönderilmiştir. Rusya'dan 1922 yılı içerisinde 861 esirle 2437 muhacir Türkiye'ye gelmiştir. Hilal-i Ahmer Genel Merkezi Türkiye'ye gelen bu esirlerin önce Trabzon'a sevki, ardından diğer ihtiyaçlarının temin edilmesinden sonra memleketlerine gönderilmeleri için gerekli desteği sağlamıştır.⁵⁴⁴ Muhacirlerin ihtiyaçlarını temin etmede zaman zaman diğer cemiyetlerden de destek gören Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yiyecek ve barınma gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayıp ülkelerine gönderdiği siviller ilgi

⁵³⁸ KA, Kutu: 850, Belge: 242, 9 Nisan 1338; KA, Kutu: 69, Belge: 52, 25 Mayıs 1338.

⁵³⁹ 64 kişi olarak gelen bu muhacirlerden 8'i tifo hastalığına yakalanmıştır. Bunlardan 7'si vefat etmiş, biri ise hastanede tedavi altına alınmıştır. 56'sının ise ihtiyaçları giderildikten sonra memleketlerine sevki sağlanmıştır. KA, 160, Belge: 101, Özel, a.g.e., s. 200.

⁵⁴⁰ İstikbal, Sayı: 607, 10 Mayıs 1338 (1922).

⁵⁴¹ KA, Kutu: 160, Belge: 106, 6 Haziran 1338; Ordu Hilal-i Ahmer Merkezi de 1921-1922 yıllarında merkeze gönderdiği 3000 liranın 1000 lirasını Kırım açlarına destek olmak amacıyla toplamıştır. Uluğtekin ve Uluğtekin, a.g.e., s. 370.

⁵⁴² KA, Kutu: 160, Belge: 110, 15 Haziran 1338.

⁵⁴³ KA, Kutu: 160, Belge: 112, 5 Temmuz 1338.

⁵⁴⁴ KA, Kutu: 160, Belge: 115, 20 Eylül 1922; Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen Rapor (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor, s. 142-143.

ve yardımlarından dolayı Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezine ve Muallimler Cemiyeti yönetimine teşekkür etmiştir.⁵⁴⁵

I. Dünya Savaşı'nda Rusya'da kalan⁵⁴⁶ muhacirlerden bir kısmı 1923 yılında Batum Şehbenderliğinin sağladığı izin ile Türkiye'ye gönderilmiştir. Batum Şehbenderliği Ankara Hilal-i Ahmer Murahhaslığına gönderdiği bir yazı ile muhacirlerin Trabzon'a sevk edildiği bilgisini vermiştir. Bu şekilde 1923 yılı Eylül ayında Batum'dan Trabzon'a 3245 nüfus Türk tebası muhacir gönderilmiştir. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti de İstanbul'daki genel merkeze gönderdiği yazı ile nakledilen muhacirler hakkında Batum Şehbenderliğinden gönderilen yazıyı ve durumu bildirmiştir.⁵⁴⁷

Hilal-i Ahmer'in muhacirlere yaptığı yardımlarından biri Yunanistan mübadillerine yönelik faaliyetlerdir. Yunanistan ile imzalanan Mübadele Anlaşması nedeniyle buradan gelecek muhacirlerin iskân işlerini düzenlemek üzere 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. 8 Kasım 1923'te ise Mübadele, İmar ve İskân Kanunu kabul edilerek Türkiye'nin çeşitli bölgelerini içeren 10 iskân alanı belirlenmiş, Trabzon birinci iskân alanında yer almıştır.⁵⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti muhacirlerin ihtiyaçlarının devlet tarafından sağlanması, gereken yardımların verimli bir şekilde ulaştırılması için özellikle geçici konaklama ve sağlık hizmetleri konusunda Hilal-i Ahmer'in yardımına ihtiyaç duymuştur.⁵⁴⁹ Cemiyet Yunanistan'ın çeşitli bölgelerine, Türkiye'deki liman ve iskân mıntıklarına İmdad-ı Sıhhîye Heyetleri göndermiştir.⁵⁵⁰ Türkiye'nin birçok

⁵⁴⁵ **İstikbal**, Sayı: 804, 2 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

⁵⁴⁶ Kırım'da bulunan Türk muhacirlerin Türkiye'ye gelmesi için yaklaşık bir yıl önce Rusya'dan izin alınmış olmasına rağmen muhacirlerin sevk edilmeleri ve diğer ihtiyaçları için gereken maddî imkân kısa sürede sağlanamadığı için ve aynı zamanda Kırım Müslümanları Cemiyetinin özellikle Kırım'daki Müslüman ekseriyetini korumak adına bu bölgedeki hiçbir muhacirin göç etmesine izin vermemesinden dolayı yaklaşık 30.000 muhacirin 1923 yılına kadar Anadolu'ya sevk edilmeleri mümkün olamamıştır. Muhacirlerin ilk uğrak noktası olan Trabzon'da zorunlu ihtiyaçları sağlandıktan sonra Türkiye'nin çeşitli yerlerine nakilleri sağlanmıştır. Eşya, erzak ve hatta hayvanlarıyla göç etmelerine izin verilen muhacirlerin bir kısmı İzmir taraflarına sevk edilmiştir. Batum'dan gelen bu muhacirler arasında çeşitli sebeplerle Rusya'ya giden Rize, Erzurum, Bayburt ve Gümüşhane ahalisi de bulunmaktaydı. Rusya'da bulunan bu muhacirler arasında askerlikten kaçanlar, Ruslar tarafından göçe zorlananlar, ticaret amacıyla Rusya'da bulunanlar veya işçiler yer almaktaydı. **İstikbal**, Sayı: 995, 24 Ağustos 1339 (1923).

⁵⁴⁷ 4 Nisan-1 Ağustos 1923 tarihleri arasında 1338 erkek, 825 kadın, 1082 çocuk olmak üzere 3245 nüfus yanlarında bulunan 19.760 pot mısır ve 160 hayvan ile birlikte Trabzon'a gönderilmiştir. **KA**, Kutu: 1323, Belge: 107, 9 Eylül 1339.

⁵⁴⁸ Hikmet Öksüz, **Batı Trakya Türkleri**, Çorum: Karadeniz Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2007, s. 39-40; Mesut Çapa, "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2 (5), 1990, s. 51.

⁵⁴⁹ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 18.

⁵⁵⁰ Kemal Arı, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yaşanan Göç Olayları ve Sağlık Hizmetleri", **Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938), Bildiriler (6-9 Kasım 2007)**, İzmir: Ege Üniversitesi Yay., 2009, s. 108-109; Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) (1914-1925)**, s. 166 .

bölgesinde halkın başlattığı kampanyalarla muhacirlerin yiyecek, içecek ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.⁵⁵¹ Bu dönemde hükümet memurları ile birlikte varını yoğunu ortaya koyarak faaliyet gösteren Hilal-i Ahmer'e Trabzon zabıta memurları da 46 lira yardımda bulunmuştur.⁵⁵² 1 Ocak 1924-12 Ocak 1925 tarihleri arasında Yunanistan'ın Drama, Selanik, Kavala bölgelerinden gelen muhacirlerden Trabzon'a yerleştirilenlerin sayısı 1.328'dir.⁵⁵³ 1924 yılı sonlarında ise Trabzon'da iskân edilmek üzere Teselya'dan çoğu çiftçi ve sanatkâr olan yaklaşık 3000 muhacir gönderilmiştir.⁵⁵⁴ Trabzon mıntika müdürü Rıfat Bey Samsun Hilal-i Ahmer İmdad-ı sıhhiye heyetine bir telgraf göndererek Trabzon'daki muhacirlere dağıtılmak üzere kadın ve çocuk çamaşırı talep etmiştir.⁵⁵⁵

Trabzon Kızılay Cemiyeti 1950 yılı sonlarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türkler için yapılan yardım faaliyetlerine de katılmıştır. Göçmenlere yardım için Trabzon Valisi Memduh Payzın başkanlığında komiteler oluşturulmuş, Kızılayın da içinde bulunduğu faaliyet kapsamında çalışmalar yapılmıştır.⁵⁵⁶ Trabzon'da çeşitli kişi ve kurumların katkıları ile toplanan bu yardımlarda 22 Aralık tarihine kadar 8020 lira toplanmıştır.⁵⁵⁷ 1950 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlere sürekli yardım amacıyla Ankara'da kurulmuş olan komitenin bir şubesi de Trabzon'da oluşturulmuştur. 27 Aralık tarihinden itibaren faaliyete geçen komitenin üyelerinden biri Kızılay Başkanı İbrahim Okman'dı.⁵⁵⁸

2.1.4.3.1.2. Deprem ve Diğer Doğal Afetlerde Yapılan Yardımlar

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti deprem ve diğer doğal afetlerde de gerek Trabzon içerisinde gerekse diğer şehirlerde zarar gören halka yardımlarını ulaştırmıştır.

Karadeniz Bölgesinin iklim ve coğrafi yapısı gereği karşı karşıya kaldığı doğal afetlerin başında sel ve heyelanlar gelmektedir. Çeşitli dönemlerde oluşan bu felaketler can

⁵⁵¹ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 24.

⁵⁵² **İstikbal**, Sayı: 1081, 10 Kânûn-ı Evvel 1339 (1923).

⁵⁵³ Çapa, **Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) (1914-1925)** s. 181; Çapa, "Yunanistan'dan Gelen...", s. 66.

⁵⁵⁴ **İstikbal**, Sayı: 1304, 9 Teşrîn -i Evvel 1340 (1924).

⁵⁵⁵ **KA**, Kutu: 638, Belge: 108, 11 Eylül 1340.

⁵⁵⁶ **Halk**, Sayı: 2813, 6 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2819, 12 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2823, 16 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2825, 17 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2827, 20 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2828, 21 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2829, 22 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2830, 23 Aralık 1950. Göçmenlere yardım edilmesi yönünde basında çağrılar içeren yazılar yayımlanmıştır. Bu çağrılar da etkisiyle Trabzon komitesi 12 Aralık 1950 tarihine kadar 5.043 lira para toplamıştır. **Halk**, Sayı: 2815, 8 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2820, 13 Aralık 1950; **Halk**, Sayı: 2834, 27 Aralık 1950.

⁵⁵⁷ **Halk**, Sayı: 2829, 22 Aralık 1950.

⁵⁵⁸ **Halk**, Sayı: 2834, 27 Aralık 1950.

ve mal kaybına neden olmuştur. 1924 yılında Rize’de ve Trabzon’un Of, Sürmene kazalarında sel ve heyelan felaketi meydana gelmiştir. Sel ve heyelanın bazı yazılı basın tarafından Rize vilayetinde gerçekleştiğinin yazılması üzerine Trabzon Valiliği Hilal-i Ahmer Genel merkezine gönderdiği bir yazı ile durumu açıklama ihtiyacı duymuş, felaketin daha çok Sürmene ve Of kazalarında meydana geldiğini, dolayısıyla yapılacak yardımların Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesine gönderilmesini istemiştir. Felaketzedelerin durumunun tespit edilmesi ve yardım faaliyetlerinin düzenli yürütülmesi için Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından bölgeye gönderilen Doktor Muhtar Bey başkanlığındaki Sürmene İmdad-ı Sıhhîye Heyeti sıhhî durum ile ilgili raporunu hazırladıktan sonra görevini tamamlayarak dönüş için merkezden izin istemiştir.⁵⁵⁹

Bir diğer heyelan felaketi ise yine aynı bölgede 1929 yılı Temmuz ayında yaşanmıştır. Can ve mal kaybının oldukça fazla olduğu bu felakette Trabzon ve kazalarında iane komisyonları oluşturulmuştur.⁵⁶⁰ Hilal-i Ahmer Şubesi de Sürmene’ye 450 lira göndermiştir.⁵⁶¹

Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde meydana gelen depremlerde de aktif olarak çalışan cemiyet, 1924 yılında Erzurum’un çeşitli bölgelerinde meydana gelen depremlerde yardımları bölgeye ulaştırmaya çalışmıştır. Hasankale’de meydana gelen deprem sonrasında genel merkezden Trabzon’a gönderilen çeşitli inşa malzemelerinin 10000 kurşluk bir masrafla bölgeye nakli sağlanmıştır. Ayrıca daha önce esir alınan bir Yunan vapurundan müsadere edilmiş 960.000 kilo tahtanın da bölgeye nakli düşünülmüş, fakat Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezi Ağustos ayında genel merkeze gönderdiği yazı ile tahtaların kullanılmış olmaları nedeniyle satılmadığını, satıldıkları takdirde ise 20.000 kurştan fazla bir gelir sağlanacağını bildirerek deprem bölgesine göndermemiş, inşa malzemesi olarak yalnızca çivi ve sac nakledilmesini sağlamıştır.⁵⁶²

Erzurum’da 1924 yılında birkaç deprem daha meydana gelmiştir. 13 Eylül 1924 tarihinde Pasinler’de meydana gelen depremden bir hafta geçmeden Trabzon Hilal-i

⁵⁵⁹ **KA**, Kutu: 1259, Belge: 5

⁵⁶⁰ **Akşam**, Sayı: 3859, 12 Temmuz 1929.

⁵⁶¹ Muzaffer Başkaya, “1929 Of- Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 18, 2015, s. 190; Hilal-i Ahmer Genel Merkezi de ulaştırdığı nakdi yardımlara ilaveten Ekim ayı içinde 40.000 kilo mısırı Sürmene ve Of felaketzedelerine dağıtılmak üzere Trabzon’a göndermiştir. **Hâkimiyet-i Milliye**, Sayı: 2963, 10 Teşrinievvel 1929; **Vakit**, Sayı: 4222, 11 Teşrinievvel 1929.

⁵⁶² **KA**, Kutu: 160, Belge: 314, 12 Ağustos 1340.

Ahmer Merkez Şubesi bölgedeki felaketzedeler için 500 lira yardımda bulunmuştur.⁵⁶³ Felaketzedelere yardım için ayrıca bir iane heyeti oluşturulmuş ve 20 Eylül gününden itibaren faaliyete başlamıştır.⁵⁶⁴ Trabzon'da bazı şirket ve kurumlar ile halk bu yardım için seferber olmuştur. Yardıma katılanlar ve yardım miktarları İstikbal gazetesinin çeşitli sayılarında *Şehrimizde Felaketzedelere Yardıma Koşanlar* başlığı ile yer almıştır.⁵⁶⁵ Bu yardımlar çerçevesinde 15 Ekim tarihine kadar Trabzon'da nakdi yardım miktarı yaklaşık 2800 liraya ulaşmıştır.⁵⁶⁶ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi de Erzurum felaketzedelerine daha önce yaptığı çeşitli yardımlara devam etmiştir. Bu yardımlara ek olarak Trabzon'da bulunan 10.000 lira değerindeki eşyanın da derhal Erzurum'a sevkini emretmiştir.⁵⁶⁷ Genel merkez tarafından Erzurum felaketzedelerine gönderilmek üzere Trabzon limanına çıkarılan 13 tonluk eşyayı vapurdan iskeleye ve iskeleden gümrük ambarına kadar taşıyan mavnacılar ve hamallar bu iş için tam ücret almayarak yardımlarını göstermişlerdir.⁵⁶⁸ Hilal-i Ahmer Müfettişliği, Erzurum felaketzedelerine dağıtılmak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel merkezinden gönderilen 258 balya ve sandık ecza malzemesi ile çeşitli malzemelerin mavna ve hamal ücreti olan 128,5 lirayı almayarak ücretsiz nakleden ve yine daha önce gönderilen 30 ton malzemenin nakliye ücreti olan 225 liranın bir kısmını almayan gümrük Hamal ve Mavnacılar Heyetine cemiyet adına teşekkür etmiştir.⁵⁶⁹

Mustafa Kemal Paşa Trabzon ziyareti esnasında öğrenip oldukça üzül­düğü Erzurum depremi için telgraf göndererek durum hakkında bilgiler almış, daha sonra da Erzurum'a giderek deprem bölgesini ziyaret etmiştir. Bölgedeki durumu bizzat gören Mustafa Kemal Paşa halkın ihtiyaçlarının biran önce giderilmesi için de çaba harcamıştır. Ziyaretinden kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanlığı tarafından Trabzon'a gönderilen bir telgrafla Yunan vapurundan müsadere edilmiş 960.000 kilo tahtanın Trabzon, Gümüşhane ve Bayburt Ahalisinin yardımlarıyla Erzurum'a sevki emredilmiştir. Felaketzedeler için Erzurum'a gönderilecek bu tahtaların sevkini 6 ayda ve 100 lira ücretle yapılabileceği

⁵⁶³ Kemal Ahmet, "Erzurum Felaketi", *İstikbal*, Sayı:1287, 20 Eylül 1340 (1924).

⁵⁶⁴ *İstikbal*, Sayı: 1288, 21 Eylül 1340 (1924).

⁵⁶⁵ *İstikbal*, Sayı: 1294, 28 Eylül 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı:1297, 1 Teşrin -i Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1298, 2 Teşrin -i Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı:1299, 4 Teşrin -i Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1303, 8 Ekim 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1304, 9 Teşrin -i Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1307, 13 Teşrin -i Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1308, 15 Teşrin -i Evvel 1340 (1924).

⁵⁶⁶ *İstikbal*, Sayı: 1308, 15 Teşrin-i Evvel 1340 (1924)

⁵⁶⁷ *İstikbal*, Sayı: 1293, 27 Eylül 1340 (1924).

⁵⁶⁸ *İstikbal*, Sayı: 1300, 5 Teşrin -i Evvel 1340 (1924).

⁵⁶⁹ *İstikbal*, Sayı: 1306, 11 Teşrin -i Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1328, 6 Teşrin -i Sâni 1340 (1924).

hesaplanmış⁵⁷⁰ bunun üzerine tahtaların sevki için 9 Ekim 1924 günü ihale düzenlenmesine karar verilmiştir. Hilal-i Ahmer Reisi Sabri Bey'in yazıhanesinde gerçekleşecek ihaleye ilgililerin katılması için gazeteye ilan verilmiştir.⁵⁷¹

Kırşehir ve Yozgat'ta meydana gelen 19 Nisan 1938 tarihli depremin ardından felaketzedelere yardım için Trabzon'da da bir heyet oluşturulmuştur. Valinin himayesinde, Belediye Başkanı Doktor Cemal Turfan'ın reisliğinde, Ticaret Odası Reisi, Banka Müdürleri, Elektrik Şirketi Müdürü, Maarif Müdürü, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlarından oluşan bu heyet 22 Nisan gününden itibaren çalışmalara başlamıştır.⁵⁷² Heyet, Trabzon halkından önemli ölçüde destek bulmuş, yardım edenlerin listesi Halk ve Yeni Yol gazetelerinde yer almıştır.⁵⁷³ Bu faaliyet çerçevesinde 11 Mayıs tarihine kadar 665 lira 13 kuruş toplanmıştır.⁵⁷⁴

Bir diğer yardım faaliyeti ise İzmir Dikili Depremi için gerçekleştirilmiştir. 23 Eylül 1939 tarihinde İzmir Dikili'de bir deprem meydana gelmiştir. Dikili kazasının dörtte üçünün harap olduğu afette 42 kişi ölmüş, 3000'den fazla kişi evsiz kalmış ve çok sayıda yaralanan olmuştur. Kızılay Genel Merkezi tarafından deprem bölgesine 3000 lira ve 300 çadır gönderilmiştir.⁵⁷⁵ Dikili felaketzedelerine yardım için Trabzonlular da seferber olmuş, Yeni Yol gazetesinin öncülüğünde yapılan yardım kampanyası Vali ve parti reisi Ruhi Ural tarafından da desteklenmiştir. Varlıklı olanların Trabzon Kızılay merkezine para yatırabilecekleri bildirilerek yardım edenlerin listesi gazete sütunlarında yer almıştır.⁵⁷⁶ Bu yardımlarda 10 Kasım 1939 tarihine kadar 393 lira 33 kuruş toplanmıştır.⁵⁷⁷ Felaketin Kızılay Haftası günlerine denk gelmesi ve ayrıca kuruma yardım konusunun basında sık sık yer alması bu konudaki duyarlılığı ve dolayısıyla bağışları arttıran ana etken olmuştur.

Özellikle doğal afet yaşandığı dönemlerde Kızılay gibi yardım kuruluşlarının önemi daha da iyi anlaşılmaktaydı. Yardım ve hayır amaçlı kurumların halkın desteği ile görevini

⁵⁷⁰ **İstikbal**, Sayı: 1302, 7 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

⁵⁷¹ **İstikbal**, Sayı: 1304, 9 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

⁵⁷² **Halk**, Sayı: 703, 22 Nisan 1938; Deprem nedeniyle Trabzon halkının üzüntüleri Vali, Belediye Başkanı ve Halkevi Reisleri tarafından Kırşehir ve Yozgat vilayetlerine telgrafla bildirilmiştir. **Halk**, Sayı: 703, 22 Nisan 1938; **Yeni Yol**, Sayı: 2484, 27 Nisan 1938.

⁵⁷³ **Halk**, Sayı: 703, 22 Nisan 1938; **Halk**, Sayı: 704, 26 Nisan 1938; **Halk**, Sayı: 705, 29 Nisan 1938; **Halk**, Sayı: 707, 6 Mayıs 1938; **Halk**, Sayı: 708, 11 Mayıs 1938; **Yeni Yol**, Sayı: 2487, 7 Mayıs 1938; **Yeni Yol**, Sayı: 2488, 11 Mayıs 1938; **Yeni Yol**, Sayı: 2489, 14 Mayıs 1938.

⁵⁷⁴ **Halk**, Sayı: 708, 11 Mayıs 1938.

⁵⁷⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2627, 27 Eylül 1939.

⁵⁷⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2629, 4 Teşrin-i Evvel 1939.

⁵⁷⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2639, 10 Teşrin-i Sâni 1939.

tam olarak yerine getireceği inancı mevcuttu. Yardımların bir borç olarak görülerek devam etmesi, felaket durumunda yardımını esirgemeyecek olan bu cemiyete Kızılay haftasında herkesin bütçesine göre destek olması isteniyordu. Sırf savuşturma amacıyla cüzi miktarlar verenlerin de kurumun hükmi ve manevî şahsiyetine saygısızlık ettiği, bu durumun görev alan heyetlerin de heveslerini kırdığı belirtilerek doğal afet ve savaş gibi durumlarda daha duyarlı olunması temenni ediliyordu.⁵⁷⁸ Ayrıca aynı yardımların da kabul edildiği, fındık gibi tarım ürünlerinin de verilebileceği ifade ediliyordu.⁵⁷⁹ Yine basın yoluyla bilgilendirme çalışmaları da sürdürülmüş, “Kızılayın Yurttaşlara Hitabı” başlığı ile Kızılay Merkezinin ilanına da yer verilmiştir.⁵⁸⁰

Türkiye’de meydana gelen önemli felaketlerden biri de 26 Aralık 1939 tarihinde Erzincan merkezli meydana gelen şiddetli depremdir. Deprem, Erzincan başta olmak üzere Trabzon, Tokat, Amasya, Ordu ve Giresun gibi illerde de zayıta neden olmuş,⁵⁸¹ Trabzon’da Beşikdüzü, Tonya ve merkez Zefanos köyünden olmak üzere 3 kişi yaşamını yitirmiş, vilayet dâhilinde 2’si ağır 3 kişi de yaralanmıştır. Özellikle Akçaabat ve Vakfikebir kazalarında tahribata neden olan depremde bu kazalarla merkeze bağlı köylerde 101 ev tamamen, 983 ev de kısmen yıkılmıştır.⁵⁸²

Erzincan depremlerine yardım için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhaluk Renda’nın başkanlığında bir yardım komitesi oluşturulmuştur. Komite bir beyanname yayınlanarak vilayet ve kaza merkezlerinde şubeler kurulacağı belirtilmiş ve bütün vatandaşlar yardıma çağırılmıştır.⁵⁸³ Türkiye’nin diğer şehirlerinde olduğu gibi Trabzon vilayet merkezinde de felaketzedeler için yardım komitesi oluşturulmuştur. 29 Aralık’ta faaliyete başlayan komitenin reisi Belediye Başkanı Muammer Yarımbyık tarafından Yeni Yol gazetesinde Trabzon halkına hitaben yayınlanan beyanname Kızılay makbuzları mukabilinde toplanacak yardıma halkın iştiraki istenmiş, yardım için gereken malzemeler sıralanmıştır.⁵⁸⁴ Trabzon bayanları da Emine Kadri Evren başkanlığında 29

⁵⁷⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2631, 11 Teşrin-i Evvel 1939; **Yeni Yol**, Sayı: 2637, 2 İkinci Teşrin 1939; **Yeni Yol**, Sayı: 2638, 4 İkinci Teşrin 1939.

⁵⁷⁹ Hakkı Tunçay, “Hamiyet”, **Yeni Yol**, Sayı: 2629, 4 İlk Teşrin 1939.

⁵⁸⁰ Söz konusu ilan için bkz. **Yeni Yol**, Sayı: 2630, 7 Teşrin-i Evvel 1939.

⁵⁸¹ 13 vilayette toplam 32.731 kişinin ölümüne neden olan depremde Erzincan’da 15.470, Tokat’ta 6.826, Amasya’da 660, Ordu’da 463, Giresun’da 1429 kişi hayatını kaybetmiştir. Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 190.

⁵⁸² **Yeni Yol**, Sayı: 2660, 26 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁸³ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 193.

⁵⁸⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kânûn 1939.

Aralık günü Halkevinde heyet oluşturarak yardım toplama faaliyetine katılmışlardır.⁵⁸⁵ Halkevinde 200'den fazla bayanın katıldığı toplantıda 16 komite seçilerek 40 bin lira değerinde eşyanın toplanması hedeflenmiştir.⁵⁸⁶ Trabzon tüccarları da Vilayet Mektupçusu Behçet Ertan başkanlığında toplanmış, komiteler oluşturarak depremzedelere yardım faaliyetine başlamıştır. Aynı zamanda Trabzon'da çalışan devlet memurları da maaşlarından kesinti yapılması suretiyle yardıma bulunmuştur.⁵⁸⁷ Esnaf cemiyetleri de nakdi ve ayni olmak üzere bu yardıma katılmıştır. 25.000 lira nakdi yardım toplanması tahmin edilen⁵⁸⁸ yardımlarda ilk haftada 15.149 lira ve 12000 parça eşya toplanmıştır.⁵⁸⁹

Kızılay Heyeti 1940 yılının ilk günlerinde bir toplantı yaparak Trabzon Bölgesi dâhilinde bulunan felaketzedelerin yiyecek ve giyecek ihtiyacı olmadığına, toplanan yardımların Giresun ve Ordu'ya gönderilmesine karar vermiştir. Bu amaçla 11 Ocak tarihinde Giresun ve Ordu'ya 21'er balya yatacak ve giyecek malzemeleri içeren eşya gönderilmiştir.⁵⁹⁰ Felaketzedelere yardım için 1940 yılı Ocak ayı ortalarında Ankara Kızılay Genel Merkezinden Trabzon Kızılay Merkezine 20.000 lira gönderilmiştir. Trabzon Milli Yardım Komitesi de Ordu'ya çeşitli miktarda inşa malzemesi; Giresun'a da muhtelif yiyecek maddeleri göndermiştir.⁵⁹¹ Ayrıca Vali Osman Sabri Adal'ın çalışmaları ile Ordu iline sevk edilmek üzere 10.000 çuval fındikkabuğu temin edilmiş, fakat çuval sıkıntısı nedeniyle gönderilmesinde aksaklıklar yaşanmıştır.⁵⁹²

Trabzon Yardım Komitesi, Ankara Milli Yardım Komitesi başkanlığına 6 Ocak tarihinde gönderdiği telgrafta ilk haftada toplanan ve gönderilen yardımları ayrıntılı bir şekilde bildirmiştir.⁵⁹³ 11 Ocak akşamı CHP'de toplanan vilayet idare heyeti felaketzedeler

⁵⁸⁵ **Halk**, Sayı: 830, 30 Birinci Kânûn 1939. Bayanlar komitesinde çalışanların isimleri için bkz. **Yeni yol**, Sayı: 2657, 13 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁸⁶ Bu komitelerin haricinde de Kızılaya battaniye, yorgan gibi birçok eşya bağışlanmıştır. **Yeni yol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kânûn 1939.

⁵⁸⁷ Memurlardan 100 liraya kadar alanlar % 5, 100 liradan 200 liraya kadar alanlar 100 lirası için % 5 ve 100 liradan yukarısı için % 7,5; 200 liradan yukarı para alanlar 200 lirası için % 7,5; 200 liradan fazlası için de % 10 vereceklerdi. **Yeni yol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kânûn 1939; Memur ve müstahdemlerden alınacak paranın 5.000 lira kadar tutacağı tahmin edilmekteydi. **Yeni yol**, Sayı: 2654, 3 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁸⁸ **Yeni yol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kânûn 1939.

⁵⁸⁹ Yapılan yardımlardan dağıtım merkezi Sivas'a 3 Ocak 1940 tarihi itibarıyla 10.000 lira gönderilmiştir. **Yeni yol**, Sayı: 2654, 3 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹⁰ **Yeni yol**, Sayı:2657, 13 İkinci Kânûn 1940; **Yeni yol**, Sayı: 2660, 26 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹¹ **Yeni yol**, Sayı:2658, 17 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹² **Yeni yol**, Sayı: 2657, 13 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹³ **Halk**, Sayı: 832, 9 İkinci Kânûn 1940; Giresun ve Orduya gönderilen yardımlar dolayısıyla Giresun Belediye Başkanı ve Ordu Valisi birer teşekkür telgrafları çekilmiş, Trabzon Milli Yardım Komitesi Reisliği adına Reis Muammer Yarımbyık ve Trabzon Kızılay Cemiyeti Reisi İbrahim Okman tarafından bu

için yapılan yardım işlerini görüşmüş ve partiden Kızılaya 300 lira verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁴ 20 Ocak 1940 tarihi itibarıyla Trabzon'da toplanan nakdi yardım 28.306 liraya, eşya miktarı ise 16.914 parçaya ulaşmıştır.⁵⁹⁵

Kurban Bayramında yardımsever Trabzon halkının kestiği kurbanlardan verdikleri etler de bayramın birinci günü yaklaşık 5500 kiloya ulaşmıştır. Milli Yardım Komitesi Çocuk Esirgeme Kurumu yemekhanesinde biriktirilen etlerin kavurma yapılarak Ordu ve Giresun'a gönderilmesini kararlaştırmıştır.⁵⁹⁶ Bu amaçla oluşturulan Kavurma Komisyonunda Kızılay Başkanı İbrahim Okman, Emine Kadri Evren ve Mahmut Muammer yer almıştır. Belediye mezbahanesindeki işçiler ve ustalar aşçı Yusuf'un nezareti altında geç saatlere kadar çalışarak çok miktarda kavurma ve tuzlu et hazırlamış, bu malzemeler Kızılay deposunda muhafaza edilmiştir.⁵⁹⁷ Trabzon şubesi Şubat ayı başında hazırladığı 179 teneke kavurmaya felaketzedelere yardım için bölgeye göndermiştir.⁵⁹⁸

Toplanan nakdi ve aynı yardımların yanında müsamereler ve kupa maçları düzenlenerek bunların gelirleri de bağışlanmıştır. Felaketzedeler menfaatine 21 Ocak 1940 Pazar günü İdmanocağı- Necmiati ve Doğanspor- İdmangücü birinci takımları arasında iki maç yapılması kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁹ Halkevi Temsil Kolu ise Kurban Bayramının üçüncü günü olan 23 Ocak akşamı Yıldız sinemasında temsil edilecek Çoban piyesinin gelirlerinin de felaketzedelere gönderilmesini kararlaştırmıştır.⁶⁰⁰

Erzincan depreminde zarar gören felaketzedeler için 1940 yılı Ocak ayı sonuna kadar Trabzon merkez kazada 20.018 lira 72 kuruş nakdi yardım toplanmıştır. 1025 lira Maçka'dan, 2031 lira 37 kuruş Akçaabat'tan, 2000 lira Sürmene'den, 3285 lira Of'tan ve

telgraflara cevap verilmiştir. Telgraflar için bkz. **Yeni Yol**, Sayı: 2673, 13 Mart 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2655, 6 İkinci Kânûn 1940; **Halk**, Sayı: 831, 4 İkinci Kânûn 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2655, 6 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2657, 13 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2660, 26 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2657, 13 İkinci Kânûn 1940.

⁵⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2661, 31 İkinci Kânûn 1940. Kızılay Cemiyeti gerek kazalardan gerekse Rize ve Çoruh'tan (Artvin) toplanarak felaketzedelere gönderilmek üzere Trabzon'a ulaşan eşyaların muhafaza edilebilmesi için bir ayniyat deposu açmıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 2660, 26 İkinci Kânûn 1940; **Halk**, Sayı: 837, 9 Şubat 1940.

⁵⁹⁸ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 545, Ek Belge 121-2.

⁵⁹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2658, 17 İkinci Kânûn 1940; Osman Sabri Adal'ın da izlediği maçlarda önemli miktarda gelir sağlanmıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 2660, 26 İkinci Kânûn 1940.

⁶⁰⁰ Müsamere bilet fiyatları ise loca 5 lira, hususi mevkiler 1 lira, birinci mevki 50 ve balkon 25 kuruş olarak belirlenmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2658, 17 İkinci Kânûn 1940.

1360 lira Vakfikebir'den gönderilmiştir. Böylece Trabzon'da toplanan nakdî yardım miktarı 29.720 lira 9 kuruşa ulaşmıştır.⁶⁰¹

Trabzon Kızılay Cemiyeti tarafından felaket bölgelerinden gelenlere nüfus esaslı ve sosyal durumu göz önünde bulundurularak eşya, yiyecek ve nakdi yardımlar da yapılmıştır. Bunlardan Trabzon'da yerleşmek istemeyip memleketlerine gitmek isteyenlerin yol paralarıyla işlerini temin eden kurum, bu şekilde yapılan yardımlarda ise 250 lira ile 129 parça eşya ve yeterli miktarda kavurma ve tuzlu et dağıtmıştır.⁶⁰²

Diğer yandan Kızılayın yaptığı yardım işlerinin yürütülmesi için Ankara'da Felaketzedelere Yardım Komisyonu kurulmuştur.⁶⁰³ Bu komisyona bağlı olarak vilayetlerde de depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere komisyonlar oluşturulmuştur. Trabzon Felaketzedelere Yardım Komisyonu Vali Osman Sabri Adal'ın başkanlığında olmak üzere Belediye Reisi Mahmut Muammer Yarımbyık, Jandarma Alay Komutanı Tahir Baykal, CHP İdare Heyeti Reis Vekili Ali Rıza Işıl, Mektupçu Behçet Ertan, Hususi Muhasebe Müdürü Mehmet Sezer, Nafia Müdürü Arif Tansuğ, Emniyet Müdürü İhsan Güven ve Kızılay Heyeti Reisi İbrahim Okman'dan oluşmuştur. Her gün saat 17'de Valinin başkanlığında toplantılar yapan komisyon Trabzon vilayeti dâhilinde depremde evi yıkılmış ve hasara uğramış olan felaketzedelere evlerini yaptırmak veya tamir ettirmek, felaket mıntikasından gelenlere yardımda bulunmak üzere faaliyetlerine başlamış,⁶⁰⁴ fen memurlarının bilgisine de başvurarak şehirdeki hasarlı evlerin tamir ve inşa işleri ile ilgilenmiştir.⁶⁰⁵ Yomra nahiyesi ile merkeze bağlı köylerde evi yıkılanlara para dağıtılmıştır. Ayrıca depremde dolayı evi oturulamayacak durumda olanlara da nakdi yardımlar yapılmış, Vakfikebir, Akçaabat, Maçka ve Sürmene'de hasarlı evleri tamir ettirmek veya yeniden yaptırmak için de sahiplerine para gönderilmiştir.⁶⁰⁶ Felaketzedelere Yardım Komisyonu 26 Mart 1940 tarihinde Valinin başkanlığında Kızılay

⁶⁰¹ **Halk**, Sayı: 835, 28 İkinci Kânûn 1940; Deprem nedeniyle tüm yurttan sağlanan bağış ve yardımlarla 10-11 Ocak 1940 tarihine kadar Ankara Kızılay Genel Merkezi veznesine yatırılan iane toplamı 1 milyon 384 bin 623 lira 72 kuruştur. **YeniYol**, Sayı: 2657, 13 İkinci Kânûn 1940. 13 Ocak tarihi itibarıyla bu miktar 1 milyon 772 bin 705 lira 6 kuruşa ulaşmıştır. **YeniYol**, Sayı: 2658, 17 İkinci Kânûn 1940.

⁶⁰² **Halk**, Sayı: 837, 9 Şubat 1940.

⁶⁰³ **YeniYol**, Sayı: 2658, 17 İkinci Kânûn 1940.

⁶⁰⁴ Komisyonun alt şubeleri de oluşturulmuştur. Muammer Yarımbyık'ın başkanlığında oluşturulan tali komisyon şehirde felaket derecelerini tespit ederek gereken yardımları yapmış, Jandarma Alay Komutanı Tahir Baykal başkanlığındaki merkez kaza tali komisyonu da merkeze bağlı köylerle Yomra nahiyesi köyleri felaketzedelerini tespit ederek yardımları ulaştırmıştır. **YeniYol**, Sayı: 2658, 17 İkinci Kânûn 1940.

⁶⁰⁵ **YeniYol**, Sayı: 2660, 26 İkinci Kânûn 1940.

⁶⁰⁶ **YeniYol**, Sayı: 2661, 31 İkinci Kânûn 1940.

Müfettişi Edip Bey'in de katıldığı toplantıda yardım işlerini görüşerek evrakları sonuçlandırmıştır.⁶⁰⁷

Adapazarı ve Hendek'te 1943 yılı Haziran ayında meydana gelen depremde nedeniyle de felaketzedelere yardımlar toplanmıştır. Vali Vekili Rauf İnan başkanlığında Parti, Belediye, Ticaret Odası ve Kızılay başkanlarının katıldığı bir toplantı yapılarak bir heyet belirlenmiş ve 2 Temmuz'dan itibaren yardım toplama çalışmalarına başlanmıştır. Yardımlar çerçevesinde Gençler Kulübü örnek bir tavır sergileyerek 100 lira bağışlamıştır.⁶⁰⁸ Temmuz ayının ilk haftası sonunda komisyona yapılan yardımlar 1000 lirayı geçmiştir.⁶⁰⁹ Daha sonra yapılan yardımlarla toplam 1639 lira 75 kuruş Trabzon Kızılay Cemiyeti tarafından genel merkeze gönderilmiştir.⁶¹⁰

Havza, Osmancık ve Kastamonu'da 1943 yılında meydana gelen deprem felaketzedelerine de Trabzon Kızılay Merkezinin yardım toplama hususunda önyak olması ile⁶¹¹ ilk günde 3000 liraya ulaşan bağış gerçekleşmiştir.⁶¹² Aynı şekilde 1 Şubat 1944 tarihinde meydana gelen Bolu depremi felaketzedeleri için Partinin de desteği ile 4000 lira yardım sağlanmıştır.⁶¹³

Kızılayın afetler dışındaki sosyal yardımları da önemli hizmetleri arasındadır. 1945 yılı şubat ayında Yomra nahiyesi Sukuna köyünde evinin yanması sonucu 2 çocuğunu ve 7 hayvanını kaybeden Ayvazoğlu Mustafa'ya 100 lira yardımda bulunulmuştur.⁶¹⁴ 1947 yılı Ocak ayı sonlarında ise Moloz sahilinde boğulan dört balıkçının mağdur ailelerine yardım amacıyla 55 metre kaputbezi verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶¹⁵

1950 yılında oldukça şiddetli bir kış mevsimi yaşanmış, bazı evlerin çatıları çökmüştür. Evleri çöken muhtaç 10 aileye 100'er lira yardımda bulunan Trabzon Kızılay Merkezi'ne daha geniş yardımlarda bulunmak üzere Kızılay genel merkezinden 10.000 lira

⁶⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2677, 27 Mart 1940.

⁶⁰⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3001, 3 Temmuz 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 13, 2 Temmuz 1943.

⁶⁰⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3002, 7 Temmuz 1943.

⁶¹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3004, 14 Temmuz 1943.

⁶¹¹ **Yeni Halk**, Sayı: 59, 14 Birinci Kânûn 1943.

⁶¹² **Yeni Halk**, Sayı: 61, 21 Birinci Kânûn 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 62, 24 Birinci Kânûn 1943.

⁶¹³ **BCA**, 490.01/715.443.1

⁶¹⁴ **Halk**, Sayı: 1185, 6 Şubat 1945.

⁶¹⁵ **Halk**, Sayı: 1496, 28 Ocak 1947.

gönderilmiştir. Yardımın dağıtımına ise Şubat ayının ilk haftasında başlanması planlanmıştır.⁶¹⁶

2.1.4.3.1.3. Muhtaçlara Yapılan Yardımlar

Kızılay savaşlarda, göç ve doğal afetlerde yardım ve desteğini insanlara ulaştıran bir kuruluş olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sosyal yardımın toplumun özellikle muhtaç kesimlerine ulaşmasında da öncülük eden bir kuruluş olarak göze çarpmaktadır. Milli Mücadele yıllarının sıkıntılı sürecinde halka desteğini sürdüren Hilal-i Ahmer Cemiyeti Cumhuriyet'in ilanından sonra yardımlarına devam etmiştir. II. Dünya Savaşı döneminde ise birçok şehir gibi Trabzon'da da ekonomik açıdan sıkıntılı günler yaşanmış, Kızılayın muhtaçlara desteği de bu sürecin atlatılmasında önemli bir etken olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren cemiyetin yardımlarını muhtaçlara ulaştırmasında belli dönemler ağırlık kazanmıştır. Nitekim özellikle kış aylarında muhtaçların durumu daha çok göze çarpmakta ve bununla eşdeğer olarak cemiyetten beklentiler de artmaktaydı. Trabzon açısından bakıldığında cemiyetin bu sıkıntılı dönemlerde kayda değer çalışmalar yaptığı görülmektedir. Örneğin 1925 yılı kış aylarında basın yoluyla muhtaçların durumuna dikkat çekilerek kamuoyu oluşturulmaya çalışılmış ve zor geçen kış koşullarında fakir aileler için belediye ve Hilal-i Ahmer'i yardıma davet eden yazılar yayınlanmıştır. Bu yazılar etkisini göstermiş, Belediye ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti birlikte hareket ederek fakirler için yardım düzenlemeye karar vermiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti İkinci Reisi Ziya Bey 400 lirayı fakirlere yardım amaçlı kullanacaklarını, belediyenin de 100 lira vereceğini, bu yardımların daha da arttırılabileceğini belirterek iki

⁶¹⁶ **Çaykara**, Sayı: 79, 28 Ocak 1950; **Halk**, Sayı: 2510, 28 Ocak 1950; Kızılay Başkanlığı genel merkezden gönderilen 10.000 lirayı bir heyet oluşturarak mahallelere dağıtmıştır: **Halk**, Sayı: 2561, 21 Mart 1950.

Eskihisar Mah.	81	415	Çarşı Mah.	46	230
Kardan Zarar Görenlere	72	3010	2 No Çömlekçi Mah.	164	820
Cumhuriyet Mah.	65	325	İsmetpaşa Mah.	46	230
Yalı Mah.	70	350	1 No Çömlekçi Mah.	86	430
Hızırbey Mah.	106	530	Şevkioğlu Celal'a	1	15
Boztepe Mah.	77	395	Torullu Ali Bayrak	1	5
Kavakmeydan Mah.	62	310	Aşkaleli Mustafa	1	5
Kemer kaya Mah.	110	550	Aşkaleli Mehmed'e	1	5
Kisarna Köyü	15	75	Kindinar Mah. Mehmet Türker	1	10
Kalciya Köyü	24	120	Divranoz Köyü	11	55
Pazarkapı Mah.	45	225	Mesona Köyü	16	80
Yenicuma Mah.	53	165	Civera Köyü	15	75
Erdoğdu Mah.	96	480	Toplam	1434	10.000

kuruma müşterek iane yapabileceğini ve ayrıca yakacak yardımı için çalışmalar yapıldığını belirtmiştir.⁶¹⁷ 1928 yılında da kış mevsiminin oldukça soğuk geçmesi ve fakirlerin bu durum karşısında zorluk çekmesi üzerine Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezi zor durumda kalan fakirlere 4 Mart tarihine kadar 950 lira yardımda bulunmuştur.⁶¹⁸

Her yıl olduğu gibi 1932 yılı kışında da fakirlerin durumu gazete yazılarına konu olmuştur. Bekir Sükûti'nin Yeni yol gazetesinde “*Kış ve Fakirler*” başlığı altında yer alan yazısı fakirlerin içler acısı durumunu ortaya koyarak yardım edilmesi gerektiği yönünde ifadeler içermekteydi.⁶¹⁹ Cemiyetin nizamnamesi gereği yardımlarını sürdürdüğü bu dönemde fındık tüccarlarının bağışladığı 205 çuval fındikkabuğu 1932 yılı Ocak ayı başlarında mahalle muhtarlarından alınan belgelere dayalı olarak fakirlere dağıtılmış, fakir hastaların tedavisine destek olunmuş, yardıma muhtaçlara nakit ve çeşitli şekillerde 100 liradan fazla yardımda bulunulmuştur.⁶²⁰

Kızılayın en önemli destekçisi de tüccar ve şirketler olmuştur. Bunlardan biri olan Harunlar Ticarethanesi cemiyete destek olmak için zaman zaman sinema gelirlerinden yardımlar yapmıştır. Örneğin 1936 yılı Mart ayında sinemalardan elde edilecek bir günlük hasılatı Kızılaya destek olmak için bağışlamıştır. Peçe ve çarşafın kaldırılması yönünde çalışmaların sürdüğü bu dönemde bağışlanan sinema hasılatı ile fakir kadınlara manto alınarak dağıtılması amaçlanmıştır.⁶²¹ Bu yardım kapsamında, mahallelerde Emine Kadri Evren tarafından tespit edilen çok fakir ve muhtaç ailelere Kızılay tarafından 73 manto dağıtılmış, ayrıca isimleri Kızılay tarafından tespit edilen fakir aileler için 150 manto daha diktirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶²² Emine Kadri Evren yoğun bir çalışma temposu ile Kızılay Cemiyetinde biçki dikiş işleriyle de bizzat ilgilenmiştir.⁶²³ Daha sonra muhtaç ailelere verilmek üzere 200 manto hazırlanmış, bunlardan 150 tanesi Mayıs'ın ilk haftasında

⁶¹⁷ **İstikbal**, Sayı: 1394, 2 Şubat 1341 (1925).

⁶¹⁸ **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 79, 15 Mart 1928, s. 337.

⁶¹⁹ Bekir Sükûti, “Kış ve fakirler”, **Yeni yol**, Sayı: 1649, 15 Kânûn-ı Sâni 1932, Bekir Sükûti, “Bir Cevabın Cevabı”, **Yeni yol**, Sayı: 1651, 26 Kânûn-ı Sâni 1932.

⁶²⁰ Selahattin Fatih, “Hilal-i Ahmer'den Cevap, Yeni yol Gazetesine- Şehirde”, **Yeni yol**, Sayı: 1650, 20 Kânûn-ı Sâni 1932; **Yeni yol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932.

⁶²¹ **Halk**, Sayı: 2126, 28 Mart 1936.

⁶²² **Yeni yol**, Sayı: 2134, 25 Nisan 1936.

⁶²³ **Halk**, Sayı: 527, 30 Nisan 1936.

dağıtılmıştır.⁶²⁴ Ayrıca Belediye tarafından yaptırılan mantolar da Kızılay vasıtasıyla gerekli yerlere ulaştırılmıştır.⁶²⁵

Kızılayın gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri de fakir çocukların sünnet ettirilmesidir. Cemiyet 1936 yılı yazında Ordupark'ta bir gardenparti ve fakir çocuklar için sünnet düğünü yapmak üzere çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla Ordupark'ı işleten Harunlar Ticarethanesi'nin de desteği alınmıştır.⁶²⁶ Aynı yılın sonbaharında ise fakir ve muhtaçları tespit ederek kış aylarında kullanımlarına sunulmak üzere findikkabuğu dağıtılmasına karar veren kurum, yardım sağlamak için Trabzon'un zengin tüccarlarına başvurmuştur. Kızılay Başkanı Trabzon'un yardımsever fabrikatörlerini bizzat ziyaret ederek bu hayır işine davet etmiştir.⁶²⁷

Cemiyete yardım edilmesi yönünde gazetelerde de sık sık ilanların ve haberlerin yer aldığı⁶²⁸ 1937 yılı sonbaharında okulların açılması nedeniyle fakir öğrencilere kitap ve kalem dağıtılmış, ayrıca Kasım ayında 50 fakire giyecek yardımı yapılmıştır. Bu yardımda Gümrük Direktörü Necdet Şener'in büyük payı olmuştur. Kızılay bu yardıma ilave olarak bayramda 250 kişiye giyecek dağıtmak için hazırlıklara başlamıştır.⁶²⁹

Kış mevsiminin oldukça şiddetli geçtiği 1938 yılının Şubat ve Mart aylarında fakir-yoksullar, asker aileleri ile dul ve çok çocuklu evlerdeki zor şartları gören Kızılay Kurumu yardım faaliyeti başlatarak Başkan Doktor Mehmet İbrahim, Başöğretmen Hasan Fahri ve Hami Nalbant'tan oluşturulan bir heyetle şehrin bütün bölgelerini gezerek yardıma muhtaç fakirleri tespit etmiş,⁶³⁰ yiyecek ve yakacak ihtiyaçlarını sağlamıştır. Bu yardımlar çerçevesinde fakirlere 1000 kilo mısır unu, 900 kilo bulgur, 600 kilo fasulye

⁶²⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2136, 2 Mayıs 1936.

⁶²⁵ **Halk**, Sayı: 530, 11 Mayıs 1936.

⁶²⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2171, 19 Ağustos 1936.

⁶²⁷ Yardım çağrısına Mahmut Hazar 200 çuval, P.P. Danielsen 50 çuval, Mustafa Civelekoğlu 50 çuval ile katılacaklarına dair söz vermişlerdir. Hasan Yanlıoğlu ise 50 çuvalı hemen vermiştir. Kızılay başkanlığı bu yardımseverlere teşekkür etmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2174, 22 Ağustos 1936; Baykal, a.g.r., s. 93. 1937 yılı başlarında da her yıl olduğu gibi tüccarların desteği devam etmiştir. Fakirlere yakacak yardımı olarak yüzlerce çuval findikkabuğu veren ve birçok yoksulu sevindiren Trabzon Kızılay Merkezinin yardımına adı geçen ticarethanelere ek olarak sonraki aylarda Ali Paşa ve Ekrem Ongan katılmıştır. **Halk**, Sayı: 609, 20 Şubat 1937; **Yeniyol**, Sayı: 2315, 19 Şubat 1937.

⁶²⁸ **Halk**, Sayı: 664, 2 Birinci Teşrin 1937.

⁶²⁹ **Halk**, Sayı: 664, 2 Birinci Teşrin 1937; **Yeniyol**, Sayı: 2440, 20 İkinciteşrin 1937.

⁶³⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2471, 12 Mart 1938.

dağıtılmıştır.⁶³¹ Kızılay cemiyetinin çalışmaları, Başkan Dr. İbrahim Okman'ın gayretleri ve halkın yardımseverliği dönemin basınında övgü dolu sözlerle yer almıştır.⁶³²

1939 yılı 23 Nisan Bayramı'nda 500 yoksul çocuğa giysi yardımı yapmak üzere Vali Refik Koraltan başkanlığında, Kızılay ve Çocuk Esirgeme kurumlarının katılımı ile bir komisyon kurularak çalışmalara başlanmıştır.⁶³³ Kızılay 1939 yılı Nisan ayı sonunda Kız Ortaokulu öğrencilerinden birinin günde 60 kuruş ile prevantoryuma yatırılmasını üstlenmiştir. Ayrıca Verem Dispanserinin veremlilere verdiği tereyağı ve yumurta tahsisatı bittiği için haftada 6,5 kilo yağ ve 390 adet yumurtanın tahsisatının Haziran ayına kadar Kızılay Kurumu tarafından temin edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶³⁴

Belirtildiği gibi II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı ekonomik sıkıntılardan Trabzon şehri de etkilenmiştir. Halkın en temel ihtiyaçlarının temin edilmesinde dahi zorluk çekildiği bu dönemde Kızılay tarafından çeşitli dönemlerde mısır dağıtılmıştır. Kızılay Genel Merkezi 1940 yılında Trabzon'un da yer aldığı Karadeniz bölgesindeki birkaç vilayete 900.000 kilo mısır dağıtmıştır.⁶³⁵ Üçüncü Umum Müfettişlik ve vilayetin yaptığı girişimler sonucunda 1941 yılı Mayıs ayında da Kızılay Genel Merkezinden muhtaç köylülere dağıtılmak üzere 300 bin kilo mısır Trabzon Kızılay Merkezi emrine gönderilmiştir. Ziraat Bankası vasıtasıyla gelen mısırların Ziraat Dairesinde mevcut kayıtlardan ve yeniden yapılacak inceleme ile tespit edilenlere dağıtılması kararlaştırılmıştır. Dağıtım işlerini düzenlemek için Kızılay başkanı Dr. İbrahim Okman, Ziraat Müdürü Ali Rıza Ergün, Maiyet Memuru Hilmi İnanç, Merkez Jandarma Bölük Komutanı V. Hakkı Koçak ve Yomra nahiye müdürünün yer aldığı bir heyet oluşturulmuştur.⁶³⁶ Temmuz ayında gönderilen 320 bin ton mısırın 170 tonunun piyasada serbest satılması, 120 tonunun Kızılay tarafından köylüye dağıtılması ve 30 tonunun da kazalara taksim edilmesi uygun görülmüştür.⁶³⁷ 1941 yılı Ağustos ayında da köylüye dağıtılmak üzere 1670 çuval mısır Ziraat Bankası emrine gelmiştir.⁶³⁸

⁶³¹ **Halk**, Sayı: 690, 4 Mart 1938.

⁶³² Cevdet Alap, "Görüşler Duyuşlar-Kızılay'ın Mesaisini Tebcil", **Yeniyol**, Sayı: 2471, 12 Mart 1938.

⁶³³ **Yeniyol**, Sayı: 2578, 15 Nisan 1939; **Halk**, Sayı: 780, 18 Nisan 1939.

⁶³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2582, 29 Nisan 1939.

⁶³⁵ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 227.

⁶³⁶ **Halk**, Sayı: 869, 6 Mayıs 1941; Kızılaya gönderilen 300 bin kilo mısırın 250 bin kilosu muhtaç köylüye dağıtılmıştır. **Halk**, Sayı: 875, 27 Mayıs 1941.

⁶³⁷ **Halk**, Sayı: 885, 1 Temmuz 1941; Bu dağıtımda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. **Halk**, Sayı: 898, 15 Ağustos 1941; **Halk**, Sayı: 899, 19 Ağustos 1941.

⁶³⁸ **Halk**, Sayı: 900, 22 Ağustos 1941.

1941 yılında yapılan yardımlardan biri de kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle fakir halkın yakacak ihtiyacını karşılayacak fındikkabuğu dağıtımıdır.⁶³⁹ 1942 yılında da kış mevsimi oldukça çetin geçmekteydi. Bu nedenle fakirlere yardım edilmesi maksadıyla bir komisyon kurulmuş, özellikle yakacak temini için çalışmalara başlamıştır. Kızılay Cemiyeti de komisyona 100 lira vererek destek olmuştur.⁶⁴⁰ Trabzon Kızılay Cemiyeti 1942 yılı Ocak ayında Başkan Dr. İbrahim Okman ve Muhasip Cevdet Akçay ile bütün mahalleleri dolaşarak fakir aileleri tespit etmiş, nüfus adedi ve ihtiyaçlarına göre 26 Ocak tarihi itibarıyla 1500 lira dağıtmıştır.⁶⁴¹

Yukarıda da söz edildiği gibi II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı hayat pahalılığı ve ekonomik sıkıntılar yoksulluğu daha da arttırmıştır. Özellikle açlığın önlenmesi için devletin de desteği ile Kızılay tarafından sıcak yemek dağıtmak için mutfaklar açılmıştır.⁶⁴² 1942 yılında Trabzon milletvekillerinin seçim bölgelerindeki inceleme raporlarına göre; şehirde iâşe darlığı baş göstermişti. İâşe darlığının en önemli nedeni un ve mısır tedarikinde sorunlar yaşanmasıydı. Diğer bir nedeni ise Gümüşhane'den kış mevsimi için adeta akın halinde gelen muhtaç halk olarak görülmüştür. Bu durum Trabzonlu fakir halk üzerinde daha da olumsuz etki yaratmaktaydı. Çözüm olarak Kızılayın aşhane açarak muhtaç ve fakirlere yardım edebileceği, bunun için Trabzon tüccarlarının ve özellikle ihracatçıların yardımlarının temin edilebileceği belirtilerek genel merkezden uygun bir tahsisat temin edilerek işe önyak olması ve bu şekilde 1500-2000'i geçmeyecek sayıdaki fakirlere yardım etmesi öneriliyordu.⁶⁴³ Trabzon Kızılay Cemiyeti bu beklentileri karşılamak amacıyla 1942 yılı sonlarında bir aşevi açmak için faaliyete başlamıştır. Bu faaliyet için genel merkezden sağlanacak yardıma ilaveten Trabzon halkının da desteğiyle ortalama 1000 kişiye sıcak yemek temin edebilmeyi hesaplayan kurum, gelir sağlamak

⁶³⁹ **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinci Teşrin 1941.

⁶⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2856, 17 İkinci Kânûn 1942.

⁶⁴¹ **Yeniyol**, Sayı: 2859, 28 İkincikânun 1942; Kızılay Genel Merkezinin izni ile fakirlere 500 lira dağıtılması düşünülmüş, fakat ihtiyaç sahibi ailelerin tespitinden sonra bu miktar 1.500 liraya çıkarılmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 2856, 17 İkincikânun 1942; **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁶⁴² İstanbul'da 1942 yılında yoksul öğrencilere erzak ve yakacak dağıtmak, yoksullara sıcak yemek vermek üzere aşevi kurulması için yedi kişilik bir komite oluşturularak faaliyete başlamıştır. 1942 yılında İstanbul'daki aşevi sayısı 8'i bulmuştur. Daha sonra yenileri de eklenen aş ocakları önce İzmir, Edirne ve Trabzon'da, ardından Ankara, Kırklareli, Zonguldak, Sivas ve Bursa'da açılmıştır. Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 244-246.

⁶⁴³ **BCA**, 490.01/715.442.1.

amacıyla belediyeye müracaatla fırınlara verilen unlara kiloda iki kuruş zam yapılmasını istemiştir.⁶⁴⁴

Şehirdeki fakirlere parasız yemek temini amacıyla aşevi açma hazırlıkları 1943 yılında da sürmüştür. Bu amaçla Kızılay binasının bahçesinde kurulması planlanan aşhaneden belediyeden yardım gören fakirlere nüfus başına bir kap yemek verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁴⁵ Kızılay Cemiyeti fakirlerin dağınık ve uzak mahallelerde olmasından dolayı sıcak yemek dağıtımından vazgeçerek muhtaç durumda olan yaklaşık 500–600 kişiye erzak dağıtmak için hazırlıklarını tamamlamış,⁶⁴⁶ yaklaşık bir ay zarfında 1250 kişiye yiyecek dağıtılmıştır.⁶⁴⁷

Aşevi faaliyetlerine devam ederek 5 ayda 12.836 kişiye 266 kilo zeytinyağı, 487 kilo pirinç, 27.778 kilo mısır, 3.367 kilo soğan, 27.235 kilo patates ve 5.962 kilo kavurma dağıtmıştır. Haziran ayı içinde Kızılayın iâşe ettiği kişi sayısı 5.598'e ulaşmıştır. Trabzon'un bu tarihteki nüfusunun yaklaşık 35.000 kişi olduğu düşünüldüğüne önemli bir rakam olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴⁸ Kızılay Aşevi Eylül ayı içinde 1.487 kişiye 7.365 kilo mısır, 1.180 kilo patates, 190 kilo makarna, 205 kilo pirinç dağıtmıştır.⁶⁴⁹ Kurban bayramında Aşevi için belediye zabıta ve itfaiyesinin yardımları ile yaklaşık 300 kilo et toplamıştır.⁶⁵⁰ 1944 yılı boyunca faaliyetlerine devam eden aşevinden 2000 kişiye aynı yardım sağlamıştır.⁶⁵¹ Aynı yıl aşevinin masraflarına harcanmak amacıyla genel merkezden yardım istenmesi üzerine Trabzon Kızılay merkezine 10.000 lira gönderilmiştir.⁶⁵² 1945 yılında fakir halka gıda maddeleri dağıtarak faaliyetlerini sürdüren⁶⁵³ Kızılay Aşevi CHP Trabzon teşkilatının da desteğiyle 2100 aileye yiyecek ve yakacak vererek faaliyetini genişletmiştir.⁶⁵⁴ 1 Ocak 1946 tarihinden itibaren de yoksullara

⁶⁴⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2943, 27 İkinciteşrin 1942.

⁶⁴⁵ **Halk**, Sayı: 1038, 12 İkincikânun 1943.

⁶⁴⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2959, 26 İkincikânun 1943; **Halk**, Sayı: 1042, 26 İkincikânun 1943.

⁶⁴⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2959, 26 İkincikânun 1943; Yerel imkânlarla her ay ortalama 1.800 lira olarak elde edilen gelire ilaveten merkezden gelen desteklerle erzak temin edilmiş, bu şekilde yoksulların geçim sıkıntısının zorluklarından kurtarılmasına çaba sarf edilmiştir. **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁶⁴⁸ Kefeli, "Saygıdeğer bir kurumumuz Kızılay", **Yeni Halk**, Sayı: 26, 17 Ağustos 1943.

⁶⁴⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 43, 15 Birinciteşrin 1943.

⁶⁵⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 59, 14 Birincikânun 1943.

⁶⁵¹ **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁶⁵² **Yeni Halk**, Sayı: 65, 4 İkincikânun 1944.

⁶⁵³ **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁶⁵⁴ **BCA**, 490.01/715.444.1.

kavurma, un, bulgur, pirinç, patates gibi yiyecek maddeleri ile yakacak madde dağıtımına başlamıştır.⁶⁵⁵

Trabzon Kızılay Cemiyeti idare heyeti 1945 yılı başlarında Trabzon'daki ilkokulları gezerek ayakkabı ihtiyacı olan muhtaç çocukları tespit etmiştir.⁶⁵⁶ Ayakkabıların yapım işini kar almadan üstlenen Ayakkabıcılar Cemiyetinin de desteği ile 200 ayakkabı yaptırılmıştır. Bu faaliyet kapsamında 11 Mart 1945 Pazar günü Halkevinde Cumhuriyet, Ülkü, Kaledibi, Tefkibey, Boztepe okullarındaki 200 çocuğa ayakkabıları dağıtılmıştır. Törende İbrahim Okman da bir konuşma yapmıştır.⁶⁵⁷ Aynı yılın Haziran ayında genel merkezden Trabzon Kızılay merkezine 15 sandık süt gönderilmiştir. Bu sütlerden 5 sandık çocuk yuvasına, geri kalanlar veremliler ve fakirlere dağıtılmıştır.⁶⁵⁸ 1947 yılında Halkevinin düzenlediği sünnet düğününe diğer yardım kuruluşları gibi Kızılay da destek olmuştur.⁶⁵⁹ Aynı yıl Ekim ayı içinde 62 fakir aileye 700 ve 8 yoksul öğrenciye 170 liralık yardımda bulunulmuş, Kasım ayı içinde de fakir ailelere 780 lira ve yoksul öğrencilere 135 lira harcanmıştır.⁶⁶⁰

1948 yılı Mayıs ayında Samsun'dan Kızılay emrine gelen 50 ton mısırdan, daha önceden belirlenmiş listelere göre fakirlere parasız olarak dağıtılmak üzere 14.900 kilosu merkeze, 3.000 kilosu Akçaabat'a, 6.000'er kilo da Of, Sürmene, Vakfikebir, Çaykara ve Maçka ilçelerine ayrılmıştır.⁶⁶¹ 11 Mayıs gününden itibaren başlayan mısır dağıtımı Kızılay Müfettişi tarafından bizzat idare edilmiş, kişi başına 6 kilo dağıtılmıştır.⁶⁶² Kızılay Genel Merkezi Trabzon ilinin ihtiyacı için Mayıs ayı içinde yeniden 50 ton mısır gönderme kararı almıştır.⁶⁶³ Mısırlar Fındık Tarım Satış Kooperatifi Müdürü Hami Nalbant tarafından Samsun'daki ofisten teslim alınıp ilçelere gönderilmiştir. Merkeze de bir miktar

⁶⁵⁵ **Halk**, Sayı: 1273, 1 Ocak 1946.

⁶⁵⁶ **Halk**, Sayı: 1185, 6 Şubat 1945. Aynı zamanda Erkek Ortaokulu öğrencilerinden fakir bir çocuğun tedavisinde diğer yardım kuruluşları ile birlikte Kızılay da yer almış, tedavi için İstanbul'a gönderilen öğrencinin prevantoryum ücretinin karşılanmasına destek olmuştur. **Halk**, Sayı: 1187, 13 Şubat 1945.

⁶⁵⁷ **Halk**, Sayı: 1195, 16 Mart 1945.

⁶⁵⁸ **Halk**, Sayı: 1225, 29 Haziran 1945.

⁶⁵⁹ **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 31.

⁶⁶⁰ **Halk**, Sayı: 1747, 15 Kasım 1947.

⁶⁶¹ **Halk**, Sayı: 1921, 10 Mayıs 1948; **Yeni Yol**, Sayı: 3525, 6 Mayıs 1948.

⁶⁶² **Halk**, Sayı: 1923, 12 Mayıs 1948; Mısır dağıtımı, belirlenmiş bir programa göre yapılmıştır. Salı günü Kavakmeydanı, Yalı, Çarşı, Pazarkapı Mahallelerine; Çarşamba günü Kemerkaya Ortahisar, Cumhuriyet, Yenicuma, İsmetpaşa; Perşembe Hızır Bey, İskenderpaşa, Gazipaşa, Erdoğan, Yeni Cuma 1 Nolu Çömlekçi, 2 Nolu Çömlekçi ve Bahçekik Mahallelerine dağıtım yapılmaktaydı. **Yeni Yol**, Sayı: 3532, 13 Mayıs 1948; Kızılay müfettişlerinden Rüçhan Ersöz Trabzon'daki dağıtım ve yardımları bizzat görmek ve denetlemek üzere Mayıs ayı başında şehre gelmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3525, 6 Mayıs 1948.

⁶⁶³ **Halk**, Sayı: 1925, 14 Mayıs 1948.

mısır gönderilmiş fakat ihtiyaca yetecek derecede olmaması nedeniyle dağıtımına başlanmamış, tamamı geldiğinde her ailenin üç aylık ihtiyacını karşılayacak şekilde dağıtılması kararlaştırılmıştır.⁶⁶⁴ Temmuz ayında yapılan mısır dağıtımında kişi başına 3 kilo mısır verilmiştir.⁶⁶⁵

Trabzon Kızılay Merkezi 1948 yılının son 3 ayında çeşitli şekillerde nakit olarak 1852 lira yardımda bulunmuştur. Bu miktarın 350 lirası evi yananlara,⁶⁶⁶ 275 lirası muhtaç veremlilere, 1.042 lira 52 kuruşu da yoksul ailelere dağıtılmıştır.⁶⁶⁷

Genel Merkez, 1949 yılı kışının çok çetin geçmesi sebebiyle yardıma muhtaç ailelere dağıtılmak üzere Trabzon Kızılay Merkezine 2.500 lira göndermiştir. İbrahim Okman başkanlığında oluşturulan 6 kişilik bir heyet tarafından yardıma muhtaç olanlar tespit edilmiş, paranın Şubat ayında dağıtılmasına karar verilmiştir.⁶⁶⁸ Aynı yıl muhtaç ailelere dağıtılmak üzere 50 ton mısır genel merkezden Trabzon Kızılay emrine gönderilmiştir.⁶⁶⁹ Hazırlanan listelere göre Of ilçesine bağlı Şerah köyüne 2.970, Of Kaymakamlığı emrine 9.444, Of'ta tespit edilmiş yoksullara 1.330, Maçka'ya 1.357, Akçaabat'a 1.907, Sürmene'ye 2.506, Yomra bucağına 2.848, Hospalayrak köyüne 33 ve merkeze 4.712 kilo mısır dağıtılmıştır. Geriye kalan 23 ton mısırın da en kısa sürede dağıtılması için hazırlıklara devam edilmiştir.⁶⁷⁰

1950 yılında Maçka köylerinde kışın şiddetli geçmesi nedeniyle köylülerin muhtaç bir hale düştüğü valilikçe tespit edilmiştir. Yaklaşık 1000 kişinin ihtiyaçları için Vali Necmettin Ergin Kızılay Genel Merkezine müracaatla para temin etmiş ve vatandaşların yiyecek ihtiyaçları karşılanmıştır.⁶⁷¹ Aynı yıl Mahmut Goloğlu "İbret Levhası" başlıklı yazısında Kızılayın fakirlere yardım faaliyetlerini eleştiren yazılar kaleme almıştır. Havalar soğuyunca Trabzon Kızılayı'na önce 2.000, sonra 8.000 lira gönderildiğini, Kızılay Başkanlığının da muhtarlar vasıtasıyla fakir ve muhtaç vatandaşların isimlerini

⁶⁶⁴ **Halk**, Sayı: 1934, 23 Mayıs 1948.

⁶⁶⁵ **Halk**, Sayı: 1985, 13 Temmuz 1948.

⁶⁶⁶ 8 Aralık 1948 gecesi evi yanan Tos köyünden Abdioğlu Hasan Bekar evini yapmak için Kızılay tarafından 200 lira verilmesi dolayısıyla gazete ilanı ile Kızılaya teşekkür etmiştir. **Halk**, Sayı: 2142, 23 Aralık 1948.

⁶⁶⁷ **Halk**, Sayı: 2163, 13 Ocak 1949.

⁶⁶⁸ **Halk**, Sayı: 2196, 15 Şubat 1949.

⁶⁶⁹ Kızılay Genel Merkezi, başlangıçta Toprak Mahsulleri Ofisinin Trabzon'a göndereceği mısırların kilosu 26 kuruştan alınıp oluşturulacak bir komisyon vasıtasıyla dağıtılması için 50 ton mısır bedeli olan 13.000 lirayı bankaya yatırmıştır. Fakirlerin belirlenmesinin ardından 13000 lira tutarındaki 50 ton mısır mübayaa edildikten sonra dağıtım yapılmasına karar verilmiştir. **Halk**, Sayı: 2230, 22 Mart 1949.

⁶⁷⁰ **Halk**, Sayı: 2263, 29 Nisan 1949.

⁶⁷¹ **Halk**, Sayı: 2568, 28 Mart 1950.

belirlediğini, fakat CHP'nin bu yardımları ocaklarından gelen listelere göre yalnızca partisinden olan fakirlere dağıtmak istediğini iddia etmiştir.⁶⁷² Halk Partisinin gönderdiği listeler ile muhtarların hazırladığı listelerin farklı olduğunu öne süren Goloğlu, muhtarın listeleri doğrudan doğruya Kızılaya verdiğini oysa ocak başkanlarının Halk Partisi birimlerine vererek Kızılay Başkanlığına yolladığını, bunun ise Halk Partisinin muhtarlara itimatsızlığından kaynaklandığını belirtmiştir. Goloğlu ayrıca Kızılayın fakirlere yardımının Halk Partisinin yardımı gibi gösterilmesini eleştirmiştir.⁶⁷³

Şubenin yaptığı yardımlardan biri sınırları bekleyen askerlere gönderdiği yardımlardır. Kızılayın birçok şubesinin daha önce yaptığı yardımlar gibi⁶⁷⁴ Trabzon Kızılay Cemiyeti de 1940 yılı içerisinde sınırları bekleyen askerler için hediyeler toplayıp göndermiştir.⁶⁷⁵

2.1.4.3.2. Kızılay Haftası Kutlamaları

Kızılay Cemiyetinin etkinliklerinden biri de Kızılay Haftası kutlamalarıdır. Üye yazılma işlerinin de yoğun yürütüldüğü haftada önemli ölçüde gelir de elde edilmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 50. yılı kuruluş yıldönümü 1927 yılında şube merkezlerinde çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Trabzon Hilal-i Ahmer Merkezi de 23 Aralık 1927 tarihinde bir program gerçekleştirmiştir. Devlet memurları, il kumandanı, belediye üyeleri, Tayyare Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Türk Ocağı başkan ve üyeleri ile spor kulüplerinden birer heyet, eşraf ile Hilal-i Ahmer üyelerinin katıldığı kutlamalar Türk bayrağı ve Hilal-i Ahmer bayrakları ile süslenmiş olan Cumhuriyet Halk Fırkası binası salonunda yapılmıştır. Programda Trabzon Hilal-i Ahmer Merkez Reisi tarafından cemiyetin kuruluşu ve yaptığı faaliyetler hakkında bir konuşma yapılmış ardından katılanlara ikramlarda bulunulmuştur. Kutlamalar çerçevesinde aynı gün akşam Trabzon sineması da Hilal-i Ahmer yararına tahsis edilmiştir.⁶⁷⁶

⁶⁷² Mahmut Goloğlu "İbret Levhası", **Yeniyol**, Sayı: 4121, 7 Şubat 1950.

⁶⁷³ Goloğlu'nun eleştirdiği bir diğer mesele ise belediye bütçesine fakirlere yardım için konulan 10.000 liraya karşılık CHP'nin bir şubesi olan ve birkaç kişiye aylık sağlamaktan başka bir faydası dokunmadığını iddia ettiği Halkevine 5.000 lira tahsisat konmasıdır. Mahmut Goloğlu "İbret Levhası-2", **Yeniyol**, Sayı: 4121, 7 Şubat 1950.

⁶⁷⁴ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 580, Belge 139.

⁶⁷⁵ **BCA**, 490.01/715.441.2.

⁶⁷⁶ **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 77, 1 Kânûn-ı Sâni 1928, s. 233- 234.

Kızılay Haftası⁶⁷⁷ dolayısıyla 7 Haziran 1935 tarihinde Halkevinde bir toplantı yapılarak kutlamaların 9 Haziran Pazar günü başlanmasına karar verilmiş, oluşturulan programa göre; ilk gün Belediye önünde Numan Sabit'in, Kale'de ise Mahmut Bey'in birer konuşma yapmasına, gece Halkevinde bir temsil verilmesine ve hafta boyunca Kızılay için üye yazılmasına karar verilmiştir.⁶⁷⁸ Kutlama programı planlandığı gibi 9 Haziran günü başlamış, belediye alanında yapılan törende Numan Sabit tarafından Kızılay hakkında bir konuşma yapılmıştır.⁶⁷⁹

Kızılay Haftasının (3-10 Temmuz) kutlama hazırlıkları çerçevesinde 1936 yılı Haziran ayı sonunda toplanan Kızılay merkezi bir komite oluşturmuştur. Bir program hazırlayarak hem yüksek bir gelir sağlamak hem de halkı en iyi şekilde eğlendirmeyi amaçlayan kurum düzenlenecek törenden başka, kalede bir gardenparti, zehirli gazlar ve bunlardan korunma hakkında konferanslar, sinema gecesi, tombalalar, atış poligonu gibi faaliyetleri programa almıştır.⁶⁸⁰ Kızılay Haftası kutlamaları Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer'in Doğu illerinde bulunmasından dolayı ertelenmiş,⁶⁸¹ 19 Eylül tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.⁶⁸² Hafta dolayısıyla kurum tarafından bir program hazırlanmış,⁶⁸³ ilk gün ilkokul öğrencilerinin katılımı ile belediye önünde tören düzenlenmiştir. Törende Kızılay Başkanı Cemal Karahan bir konuşma yapmıştır. Daha sonra bando ile orduvine gidilmiş, orada da öğretmen Abdullah Bey tarafından Kızılayın önemi ve amacı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ardından çarşı yolu ile Halkevi önüne gelinerek törene son verilmiştir.⁶⁸⁴

Kızılay Haftası dolayısıyla 20 Eylül 1936 tarihinde ise Halkevi Salonunda Kızılay Kurumu tarafından 120 fakir çocuk sünnet ettirilmiş,⁶⁸⁵ ayrıca Yıldız sinemasında H. Burhan tarafından kurum üyelerine bir konser verilmiştir. Ayrıca belediye parkında da H. Ahmed tarafından bir konser daha verilmesi planlanmıştır.⁶⁸⁶

⁶⁷⁷ Kızılay Haftası ülkenin çeşitli bölgelerindeki şubelerde farklı tarihlerde kutlanıyordu. 1941 yılında alınan bir kararla her yerde 29 Ekim günü ile başlayan hafta Kızılay Haftası olarak kutlanmaya başlanmıştır. Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 296.

⁶⁷⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2041, 5 Haziran 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2042, 8 Haziran 1935.

⁶⁷⁹ **Halk**, Sayı: 434, 10 Haziran 1935.

⁶⁸⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2152, 27 Haziran 1936.

⁶⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 2153, 2 Temmuz 1936.

⁶⁸² **Yeniyol**, Sayı: 2193, 14 Eylül 1936.

⁶⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 2184, 3 Eylül 1936.

⁶⁸⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2198, 19 Eylül 1936.

⁶⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2200, 22 Eylül 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2199, 21 Eylül 1936.

⁶⁸⁶ **Halk**, Sayı: 568, 22 Eylül 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2200, 22 Eylül 1936.

Kızılay Haftası'nın önceki yıllara göre daha parlak ve ilgi çekici olduğu 1937 yılında 25 Eylül'den itibaren başlayan hafta dolayısıyla şehir baştanbaşa bayraklarla donatılmış ve çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. 25 Eylül Cumartesi günü saat 16'da bütün ilkokul öğrencileri Cudi Bey Okulu bahçesinde toplamış, bandonun eşliğinde İstiklal ve Cumhuriyet Marşları okunmuştur. Daha sonra belediye önünde yine bandonun katılımı ile İstiklal Marşı çalınmış, Doktor Kazım Güler tarafından Kızılay teşkilatı hakkında bir konuşma yapılmıştır. Bandonun eşliğinde Cumhuriyet Marşı söylendikten sonra Kunduracılar Caddesi'nden geçilerek Halkevi önünde törene son verilmiştir. Gece de Ordupark'ta çeşitli eğlenceler düzenlenmiştir.⁶⁸⁷

15 Kasım'da başlayan 1938 yılı Kızılay Haftası kutlamalarında şehir baştanbaşa Kızılay bayraklarıyla süslenmiş, tören ise Meydan'da yapılmıştır.⁶⁸⁸ 1939 yılı Kızılay Haftası kutlamaları için de geniş bir program düzenlenmiştir.⁶⁸⁹ Program 7 Ekim Cumartesi günü saat 15'te başlamıştır. Belediye Meydanında yapılan törene vali, hükümet, belediye ve adliye erkânı, çeşitli kuruluşların heyetleri, okul öğrencileri ve halk katılmıştır. Halkevi bandosunun çaldığı İstiklal marşı ile başlayan törende merkez heyeti üyelerinden Numan Sabit bir konuşma yapmıştır. Hafta boyunca da bütün lokantalar, sinemalar ve diğer müesseseler Kızılay pulu satarak, Kızılay heyetleri ise üye kaydederek cemiyete gelir temin etmeye çalışmıştır.⁶⁹⁰

1940 yılı Kızılay Haftasında Cemiyetin idare heyeti Trabzon'u 5 bölgeye ayırarak üçer kişilik heyetler oluşturmuş ve bu heyetler üye yazma faaliyetine başlamıştır. Halkın oldukça ilgi gösterdiği bu çalışmadan başka bütün memurlar maaşları oranında Kızılaya yardımda bulunarak cemiyete üye olmuşlardır.⁶⁹¹ Kızılay Genel Merkezi, 1942 yılı Kızılay Haftasının bütün yurttaki aynı anda yapılması amacıyla şubelere birer talimat göndermiştir.⁶⁹² Talimata göre 29 Ekim-4 Kasım tarihleri arasında gerçekleştirilecek hafta dolayısıyla Trabzon Kızılay Merkez Heyeti Ekim ayı başında toplantı yaparak program hakkında görüşmüş, ayrıca daha fazla sayıda üye kaydedilmesi ve halkın desteğinin artırılması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.⁶⁹³ 1943 yılı Kızılay Haftası nedeniyle

⁶⁸⁷ **Halk**, Sayı: 663, 29 Eylül 1937.

⁶⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2530, 15 İkinciteşrin 1938.

⁶⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2630, 7 Birinciteşrin 1939.

⁶⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2631, 11 Birinciteşrin 1939.

⁶⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2734, 15 Birinciteşrin 1940.

⁶⁹² Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C.2, s. 296.

⁶⁹³ **Halk**, Sayı: 1014, 2 İlkteşrin 1942.

Cumhuriyet Bayramının birinci gününden itibaren seçilen komiteler şehirde üç koldan üye kaydına ve aşevi için yardım toplamaya başlamıştır. Ayrıca memurlar ve subayların da Kızılaya üye yazılmaları konusunda valilik ve komutanlık tarafından tavsiyelerde bulunulmuştur.⁶⁹⁴ 29 Ekim 1947 tarihinde başlayıp 5 Kasım gününe kadar devam eden Kızılay Haftasında vatandaşların üye yazılmaları ile bağışlar toplanmıştır.⁶⁹⁵ Kızılaya Değirmendere ve Çömlekçi semtinden vatandaşlar tarafından verilen üye aidatları gazetelerde de yayınlanmıştır.⁶⁹⁶ 1950 yılında da Kızılay Haftası dolayısıyla bir heyet görevlendirilmesine ve halkın yardımlarına başvurularak gelir elde edilmesine karar verilmiştir.⁶⁹⁷

2.1.4.4. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Şubeleri ve Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Trabzon'un kaza ve nahiyelerinde de şubeleri oluşturulmuştur. Milli Mücadele yıllarında başlayan bu teşkilatlanma zaman zaman kesintilere uğrasa da kısa sürede yeniden başlatılmıştır. Bu şubelerin kaza ve nahiyelerde gösterdikleri faaliyetler sosyal yardımın muhtaçlara ulaştırılmasında etkili olmuştur.

2.1.4.4.1. Akçaabat Şubesi

Akçaabat şubesi 1921 yılında açılmış⁶⁹⁸ olup Cumhuriyet'in ilk yıllarında oldukça aktif bir şekilde çalışmıştır. 1924 yılının ilk aylarında topladığı 13.705 kuruş yardımı Trabzon Hilal-i Ahmer veznesine teslim eden şube böylece diğer kazalara örnek teşkil etmiştir.⁶⁹⁹ 1924 yılında toplanan bağışların 120 lirası,⁷⁰⁰ 1925 yılında 1.220 kuruşu,⁷⁰¹ 1926 yılında 8.450 kuruşu⁷⁰² ve 1927 yılında elde ettiği 17.145 kuruş gelirin 10.423 kuruşunu Genel Merkeze göndermiştir.⁷⁰³

⁶⁹⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 3030, 29 Birinci Teşrin 1943, **Yeni Halk**, Sayı: 46, 26 Birinci Teşrin 1943.

⁶⁹⁵ **Halk**, Sayı: 1730, 29 Ekim 1947.

⁶⁹⁶ **Halk**, Sayı: 1750, 18 Kasım 1947; **Halk**, Sayı: 1751, 19 Kasım 1947; **Halk**, Sayı: 1753, 21 Kasım 1947; **Halk**, Sayı: 1761, 29 Kasım 1947; **Halk**, Sayı: 1763, 1 Aralık 1947; **Halk**, Sayı: 1773, 11 Aralık 1947.

⁶⁹⁷ **Halk**, Sayı: 2773, 27 Ekim 1950.

⁶⁹⁸ **KA**, Kutu: 160, Belge: 84

⁶⁹⁹ **İstikbal**, Sayı: 1156, 1 Nisan 1340 (1924).

⁷⁰⁰ Uluğtekin ve Uluğtekin, a.g.e, s. 370.

⁷⁰¹ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 (1341) Senesine Ait Rapor**, s. 112.

⁷⁰² **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor**, s 107-108.

⁷⁰³ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor**, s. 60.

1941 yılında kurumun idare heyetinde başkan Ahmet Başaran, Hüsnü Pir, Kadir Selçuk, Osman Piyale, Remzi Şener ve Sabri Ersöz görev almıştır.⁷⁰⁴ 1944 yılında 161 üyeye sahip olan şubenin başkanı Ahmet Başaran'dır. İdare heyetinde yer alan diğer üyeler ise Kadir Selçuk, Remzi Şener, Osman Piyale, Bekir Timurcu, Kemal Turhan ve Zeki Sezgin'dir.⁷⁰⁵

2.1.4.4.2. Araklı Şubesi

Sürmene'ye bağlı Araklı nahiyesinde 24 Mart 1927 tarihinde açılan Hilal-i Ahmer Şubesinin başkanı Yusuf Bey, veznedarı ise Sait Bey'dir. 1928 yılında teftiş edilen şubenin bu tarihte 28 üyesi bulunmaktaydı.⁷⁰⁶ Araklı Şubesinin gerçekleştirdiği dikkat çekici faaliyetlerden biri 1928 İzmir Depremi için topladığı 3.290 kuruşluk yardımdır.⁷⁰⁷ 1930 yılında faaliyetlerine devam eden şube aynı yıl teftiş edilmiştir.⁷⁰⁸

2.1.4.4.3. Arsin Şubesi

Trabzon Kızılay Cemiyetinin Arsin Şubesi 10 Ağustos 1936 Pazartesi günü törenle açılmıştır. Törende Kızılayın faaliyetleri hakkında başkan Cemal Karahan tarafından bilgi verilmiş, üye kaydının ardından yapılan idare heyeti seçiminde başkanlığa Halil Canoğlu, veznedarlığa Halil Yılmaz ve kâtipliğe Yakup Özer seçilmiştir. Halkevi bandosunun da katıldığı açılış töreninde şube için yaptırılan Kızılay Bayrağı Cemal Karahan tarafından şube başkanına verilmiştir.⁷⁰⁹

2.1.4.4.4. Maçka Şubesi

Maçka şubesi 1921 yılında açılmıştır.⁷¹⁰ Milli Mücadele yıllarından Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar oldukça aktif çalışan şube çeşitli yardımlar toplayarak genel merkeze göndermiştir. Maçka yardımseverleri 1921 yılı Temmuz ayında Hilal-i Ahmer'e 15.000 kuruş yardımda bulunmuştur.⁷¹¹ Şube 1922 yılından 31 Aralık 1926 tarihine kadar 11.560'ı makbuz mukabilinde, 28.578'i makbuz haricinde ianat, 924'ü çiçek hasılatı olmak üzere

⁷⁰⁴ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁷⁰⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁷⁰⁶ **KA**, Kutu: 154, Belge: 74.

⁷⁰⁷ **KA**, Kutu: 307, Belge 102, 19 Temmuz 1928. 31 Mart 1928 tarihinde meydana gelen İzmir-Torbalı depremi için bölgeye Türkiye'nin birçok yerinden yardımlar gönderilmiştir. Bu konuda bir çalışma için bkz. Melih Tinal, "1928 Torbalı (İzmir) Depremi", **Turkish Studies**, 4(8), Sonbahar, 2009, s. 2229-2243.

⁷⁰⁸ **KA**, Kutu: 1429, Belge: 18.

⁷⁰⁹ **Halk**, Sayı: 557, 13 Ağustos 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2166, 12 Ağustos 1936.

⁷¹⁰ **KA**, Kutu: 160, Belge: 84

⁷¹¹ **İstikbal**, Sayı: 359, 20 Temmuz 1337 (1921).

41.062 kuruş gelir elde ederek 19.642 kuruşu Genel Merkeze göndermiş, 1.000 kuruş muhtaçlara harcanmış, 735 kuruş idare masrafı olarak sarf edilmiştir.⁷¹² Maçka şubesi 1923 yılında Genel Merkeze 50 lira göndermiştir.⁷¹³

1924 yılında Rumeli'den gelen muhacirler için bir yardım faaliyeti başlatılmış,⁷¹⁴ bu amaçla ahalinin bağışladığı 5.018 kuruş Genel Merkeze gönderilmiştir.⁷¹⁵ Şube, 1925 yılında 924 kuruşu,⁷¹⁶ 1926 yılında 2.785 kuruşu genel merkeze ulaştırmıştır.⁷¹⁷ 1927 yılında faaliyetlerine devam eden şube⁷¹⁸ 1928 yılında üye taahhütat belgeleri tükendiği için genel merkezden 100'er adet 52 cilt belge gönderilmesini talep etmiştir.⁷¹⁹ Maçka şubesi 1928 yılında oldukça aktif çalışarak Hilal-i Ahmer mecmuasının satışından elde ettiği 300 kuruşu Genel Merkeze aktarmış,⁷²⁰ çeşitli değerdeki toplam 1.250 adet şefkat pulundan 977'sinin satışını gerçekleştirmiştir.⁷²¹ Çeşitli yıllarda teftiş edilen şubenin faaliyetleri, 1927 yılı başında Hilal-i Ahmer Müfettişi Mustafa Bey,⁷²² 1928 ve 1929 yıllarında ise Mazlum Bey tarafından incelenmiştir.⁷²³

1929 yılında 62 üyesi bulunan şubenin⁷²⁴ bu dönemde idare heyeti; Başkan Feridun Bey, veznedar Halil Bey ve kâtip Ömer Bey'den, 1930 yılında başkan Feridun Bey, veznedar Ömer Bey, kâtip İhsan Bey'den, 1931 yılında başkan Feridun Bey, Veznedar Ömer Bey ve kâtip Haydar Bey'den oluşmuştur.⁷²⁵

Gelir elde etmek için çeşitli faaliyetler yürüten Maçka Hilal-i Ahmer Şubesinin 31 Mayıs 1935 Cuma günü çekilmek üzere hazırladığı piyango biletlerinin büyük kısmının satılamaması üzerine 30 Ağustos 1935 Cuma gününe ertelenmesi kararlaştırılmıştır.⁷²⁶

⁷¹² **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 67, 15 Mart 1927, s. 276.

⁷¹³ Uluğtekin ve Uluğtekin, a.g.e., s. 374.

⁷¹⁴ **KA**, Kutu: 158, Belge: 187.2, 1 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

⁷¹⁵ **KA**, Kutu: 983, Belge: 13, 20 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

⁷¹⁶ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 (1341) Senesine Ait Rapor**, s. 112.

⁷¹⁷ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor**, s. 107-108.

⁷¹⁸ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor**, s. 60.

⁷¹⁹ **KA**, Kutu: 1467, Belge: 5, 26 Ağustos 1928.

⁷²⁰ **KA**, Kutu: 192, Belge: 27, 7 Ağustos 1928.

⁷²¹ **KA**, Kutu: 1467, Belge: 13.

⁷²² **KA**, Kutu: 210, Belge: 249.

⁷²³ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 157.

⁷²⁴ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 157.

⁷²⁵ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 120.

⁷²⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2038, 30 Mayıs 1935.

1941 yılında Asım Karadeniz başkanlığında oluşturulan idare heyetinde Tursun Çak, Nihat Erkivanç, Rahmi Çelik, Tevfik Öztekin, Cemal Eyüboğlu, Vahit İnal ve Osman Alıkan görev almıştır.⁷²⁷ Maçka şubesinin 1941 yılında gelir elde etme faaliyetlerinden biri düzenlediği temsillerdir. Kaza gençleri yılbaşı tatilinde Kızılay yararına olmak üzere Kaymakam ve Parti Başkanının desteği ile çalışarak “Şeriye Mahkemeleri” ve “İstiklal” piyeslerini temsil etmek üzere hazırlanmıştır.⁷²⁸

1944 tarihinde 353 üyeye sahip olan şubenin bu tarihte görev alan idare heyeti Reis Müftü Salih Ayar, üyeler Salim Bahçekapu, Musa Turan, Osman Algan, Tevfik Öztekin, Sırmət Ökten ve Dursun Çak’tan oluşmuştur.⁷²⁹

2.1.4.4.5. Of Şubesi

Milli Mücadele Dönemi’nde Of şubesi ilk olarak 1921 yılında açılmıştır.⁷³⁰ Faaliyetlerine bir süre ara verdikten sonra 12 Kasım 1922 tarihinde yeniden oluşturulmuştur.⁷³¹ Kuruluşundan itibaren elde ettiği gelirlerden önemli bir kısmını genel merkeze gönderen Of şubesi 1921 yılından 31 Aralık 1926 tarihine kadar matbu makbuz mukabilinde 15.600 kuruş ianat, bunun dışında da 7.960 kuruş olmak üzere 23.560 kuruş gelir elde etmiş, bu miktarın 17.800 kuruşunu Genel Merkeze göndermiş, 1.007 kuruşu muhtaçlara yardım için dağıtmış, 807 kuruş idare masraflarına harcanmıştır. Böylece toplam gider 19.614 kuruş olarak gerçekleşmiştir.⁷³²

1927 yılında 47.092 kuruş gelir elde edilmiş, bu miktarın 38.500 kuruşu merkeze gönderilmiştir.⁷³³ Bu gelirin bir kısmı 1 Nisan 1927 tarihinden 30 Haziran 1927 tarihine kadar elde edilen miktarlardır. Buna göre bu dönem içerisinde matbu makbuz mukabilinde 4.350 kuruş, matbu makbuz olmayan aidat 3.629 kuruş, aidat 3.150 kuruş, müsamere hasılatı 1.000 kuruş, çiçek günü hasılatı 1.409 kuruş ve pul hasılatı 6.175 kuruş olmak

⁷²⁷ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁷²⁸ **Halk**, Sayı: 934, 23 İllkânun 1941.

⁷²⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁷³⁰ **KA**, Kutu: 160, Belge: 84.

⁷³¹ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 119.

⁷³² **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 67, 15 Mart 1927, s. 277; Merkeze gönderilen miktarın 10.300 kuruşu 1923 yılının yaz aylarında toplanmıştır. Şube Başkanı miktarın daha fazla olabileceğini, fakat yaz aylarında memurlar da dâhil halkın sayfiyeye gittiğini, doğal olarak bağış miktarının ancak bu kadar olabileceğini merkeze bildirilerek ilerleyen aylarda daha fazla iane toplanacağını ümit edildiği ifade etmiştir. **KA**, Kutu: 1279, Belge: 28.1, 13 Kanun-ı Evvel 1339 (13 Aralık 1923); Of şubesi 1924 yılında ise 7682 kuruşu merkez-i umumiye göndermiştir. Murat Uluğtekin ve M. Gül Uluğtekin, a.g.e, s. 369.

⁷³³ **Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor**, s. 60.

üzere toplam 19.713 kuruş olan gelirlerin 21.000 kuruşu Genel Merkeze gönderilmiş, 1.423 kuruş idare masraflarına harcanmış, 425 kuruş pul tabiyesi olmak üzere toplam 22.847 kuruş giderlere harcanmıştır.⁷³⁴ Of şubesi 1 Ekim 1927-31 Aralık 1928 tarihleri arasında makbuz mukabilinde 860 kuruş, ayrıca 1.750 kuruş ianat sağlamış, 6.900 kuruşu aidat ve 1.950 kuruşu pul hasılatı olmak üzere 11.460 kuruş gelir elde etmiştir. Bu miktardan 8.400 kuruşu genel merkeze ulaştırmıştır.⁷³⁵

1928 yılında teftiş edilen şubenin 197 üyesi bulunmaktaydı. Bu dönemde idare heyetinde başkan Dr. Yusuf Ziya Bey, Veznedar Mustafa Bey ve Kâtip Ali Efendi yer almıştır.⁷³⁶ 1929 yılında 62 üyesi bulunan şubenin idare heyeti; Başkan Dr. Yusuf Ziya Bey, Veznedar Mustafa Bey ve Kâtip Ali Bey; 1930 yılında başkan Numan Sabit Bey, Veznedar Fikri Bey, Kâtip Abdurrahman Sırrı Bey'den; 1931 yılında başkan M. Salih Efendi, Veznedar İsmail Efendi ve Kâtip Hakkı Efendi'den oluşmuştur. Şube, 1927, 1928, 1929 ve 1931 yıllarında teftiş edilmiştir.⁷³⁷

Cemiyetin 1941 yılı idare heyeti Başkan Sabri Baysal, üyeler Mustafa Sarıca, Mahmut Tokmakçı, Kazım Üstündağ, Ahmet Saral, Şahmeran Taka ve Kemal Abdik'ten oluşmuştur.⁷³⁸ 1944 yılında 77 üyesi bulunan şubenin başkanı Dr. Sabri Baysal, üyeler İbrahim Ergül, Hasan Talay, Kemal Alp, Tahsin Bıyıklı, Muzaffer Vargı, Sadettin Yener ve Kazım Üstündağ'dır.⁷³⁹ Of Kızılay Kurumu 1948 yılı Mayıs ayında 34 fakir öğrenciye giysi yardımı yapmıştır.⁷⁴⁰

Of merkezi dışında kazanın çeşitli nahiye ve köylerinde de Hilal-i Ahmer şubeleri açılmıştır. Of şubesi 1927 yılı başında açılacak olan köy şubelerine ait çeşitli evrakları genel merkezden talep etmiştir. Genel merkez de Of, Kondi, Kadahor ve Hayrat şubelerine kâğıt, zarf, çeşitli makbuz ve defterlerden oluşan malzemeleri göndermiştir.⁷⁴¹ Bu şubelerden Hayrat köy şubesi 1 Mart 1927 tarihinde kurulmuştur. 1928 yılında teftiş edilen şubenin 39 üyesi bulunuyordu.⁷⁴² Kondi köyü şubesi 9 Mart 1927 tarihinde açılmıştır. 1928

⁷³⁴ **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 72, 15 Ağustos 1927, s. 517.

⁷³⁵ **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Sayı: 79, 15 Mart 1928, s. 344.

⁷³⁶ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 4.

⁷³⁷ **KA**, Kutu: 1236, Belge: 119.

⁷³⁸ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁷³⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁷⁴⁰ **Halk**, Sayı:1923, 12 Mayıs 1948.

⁷⁴¹ **KA**, Kutu: 648, Belge: 24, 16 Kânûn-ı Sâni 1927.

⁷⁴² **KA**, Kutu: 1429, Belge: 15.

yılında 27 üyesi bulunan şube aynı yıl teftiş edilmiştir.⁷⁴³ Kadahor (Çaykara) şubesi 9 Mart 1927 tarihinde açılmıştır.⁷⁴⁴ Şube 3 Mart 1927 tarihinden 30 Haziran 1927 tarihine kadar matbu makbuz mukabilinde 6.190 kuruş ianat, 5.420 kuruş aidat, 1.450 kuruş çiçek günü hasılatı ve 300 kuruşu pul hasılatı olmak üzere 13.260 kuruş gelir elde etmiş, bunun 5.983 kuruşu Genel Merkeze gönderilmiş, 877 idare masrafı olmak üzere 6.850 kuruş sarf edilmiştir.⁷⁴⁵ 1928 yılında teftiş edilen bu şubenin 69 üyesi bulunmaktaydı.⁷⁴⁶

2.1.4.4.6. Sürmene Şubesi

Hilal-i Ahmer Sürmene Şubesi 1921 yılında açılmıştır.⁷⁴⁷ Şube 1924 yılında 12 lira,⁷⁴⁸ 1925 yılında 39.475 kuruş⁷⁴⁹ ve 1926 yılında 3.768 kuruşu Genel Merkeze göndermiştir.⁷⁵⁰ 1 Ocak 1927-30 Haziran 1927 tarihleri arasında matbu makbuz mukabilinde 2.610 kuruş ianat, 11.200 kuruş matbu makbuz olmayan ianat, 4.800 kuruş aidat, 11.070 kuruş pul hasılatı sağlamıştır. Bu miktardan 10.000 kuruşu merkeze gönderilmiştir.⁷⁵¹ 1927 yılının tamamında ise 47.577 kuruş gelir elde edilmiş, bu miktarın 16.362 kuruşu Genel Merkeze ulaştırılmıştır.⁷⁵²

1929 yılında 115 üyesi bulunan şube 1927, 1928, 1931 ve 1932 yıllarında teftiş edilmiştir. 1930-1932 yılları arasında şubenin başkanı Mustafa Bey'dir. 1930 yılında Veznedar Aziz Bey, 1931 yılında Hakkı Bey'dir.⁷⁵³

1941 yılı idare heyeti başkan Ali Rıza Çebi, üyeler Ömer Özen, Mehmet Alioğlu, Mahmut Kefeli, Hasan Kulaç, Emine Özdemir, Mustafa Seymen ve Arif Sunar'dan oluşmuştur.⁷⁵⁴ 1944 yılında 304 üye sayısına ulaşmış olan şubenin idare heyeti reisi

⁷⁴³ KA, Kutu: 1429, Belge: 16.

⁷⁴⁴ KA, Kutu: 1429, Belge: 14.

⁷⁴⁵ Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, Sayı: 72, 15 Ağustos 1927, s. 517.

⁷⁴⁶ KA, Kutu: 1429, Belge: 14.

⁷⁴⁷ KA, Kutu: 209, Belge: 50.

⁷⁴⁸ Murat Uluğtekin ve M. Gül Uluğtekin, a.g.e., s. 369.

⁷⁴⁹ Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 (1341) Senesine Ait Rapor, s. 112.

⁷⁵⁰ Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor, s. 107-108.

⁷⁵¹ Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Eylül 1927, Sayı: 73, s. 76.

⁷⁵² Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor, s. 60.

⁷⁵³ KA, Kutu: 209, Belge: 50.

⁷⁵⁴ BCA, 490.01/277.1109.2.

Mustafa Seymen, üyeler Mahmut Kefeli, Ali Rıza Çebi, Mehmet Alioğlu, Yakup Özdoğan, Hasan Kırall ve Süleyman Sürmen'dir.⁷⁵⁵

Sürmene'ye bağı Mahmo köyü şubesi ise 24 Mart 1927 tarihinde açılmıştır. 1928 yılında teftiş edilen şubenin 74 üyesi bulanmaktaydı. Şube 1930 yılında da teftiş edilmiştir.⁷⁵⁶

2.1.4.4.7. Tonya Şubesi

1928 yılında faaliyette olduğı anlaşılan fakat açılış tarihi belirlenemeyen Tonya nahiyesi şubesi aynı yıl teftiş edilen şubelerdendir.⁷⁵⁷

2.1.4.4.8. Vakfikebir Şubesi

Hilal-i Ahmer Vakfikebir Şubesi Milli Mücadele Dönemi'nde 1921 yılında açılmıştır.⁷⁵⁸ Faaliyetleri kesintiye uğradıktan sonra 1923 yılında yeniden açılan şube, 1 Ocak 1921- 31 Aralık 1926 tarihine kadar 25.420 kuruşu matbu makbuz mukabilinde ianat ile 891 kuruş çiçek hasılatı sağlayarak 26.311 kuruş gelir elde etmiştir. Bu miktarın 18.035 kuruşu Genel Merkeze gönderilmiş, 65 kuruşu ise idare masrafı olarak harcanmıştır.⁷⁵⁹ Vakfikebir şubesi 1927,⁷⁶⁰ 1928 ve 1929 yıllarında teftiş edilmiştir. 1929 yılında 92 üyesi olan şubenin başkanı Mehmet Bey, kâtip Hasan Bey'dir.⁷⁶¹

1941 yılında idare heyetinde başkan Reşat Zaloğlu, üyeler Avni Şirin, Şefik Deniz, Osman Dilek, Galip Aygün ve Şevket Gürdal yer almıştır.⁷⁶² 1944 yılında 800 üyesi bulunan şubenin başkanı Doktor Reşat Zaloğlu, üyeler Harun Sağlam, Sait Zaman, Yusuf Gürdal ve Yusuf Tahmaz'dır.⁷⁶³

⁷⁵⁵ BCA, 490.01/595.57.8.

⁷⁵⁶ KA, Kutu: 1429, Belge: 17.

⁷⁵⁷ KA, Kutu: 154, Belge: 74.

⁷⁵⁸ KA, Kutu: 160, Belge: 84.

⁷⁵⁹ Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, No: 67, 15 Mart 1927, s. 275.

⁷⁶⁰ KA, Kutu: 210, Belge: 249.

⁷⁶¹ KA, Kutu: 209, Belge: 29.

⁷⁶² BCA, 490.01/277.1109.2.

⁷⁶³ BCA, 490.01/595.57.8.

2.1.4.4.9. Yomra Şubesi

1928 yılında faaliyette olan Yomra nahiyesi şubesi aynı yıl teftiş edilmiştir.⁷⁶⁴ 22 Aralık 1929 tarihinde de teftiş edilen şubenin idare heyeti başkanı Mesut Bey, veznedar Hasan Efendi ve kâtip Faik Efendi'dir.⁷⁶⁵ Daha sonra faaliyetlerine ara veren şube, 10 Ağustos 1936 tarihinde yeniden açılmıştır.⁷⁶⁶ Açılış töreninde toplanan köylülere Trabzon Kızılay Cemiyeti başkanı Cemal Karahan tarafından kurumun faaliyetleri hakkında bilgi verildikten sonra üye kaydı yapılmıştır. Daha sonra yapılan seçimle Yomra şubesi idare heyeti başkanlığına İbrahim Şen getirilmiştir.⁷⁶⁷

2.1.4.5. Kızılay Gençlik Derneği

Hilal- i Ahmer Genel Merkezi'nin bir şubesi olarak açılan ve ayrı bir yönetmeliği olmayan Kızılay Gençlik Derneği çeşitli ülkelerdeki Gençlik Salib-i Ahmerleri örnek alınarak oluşturulmuş ve 23 Mayıs 1933 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Hilal-i Ahmer Gençlik Cemiyeti Hilal-i Ahmer Cemiyeti nizamnamesinin 137. Maddesi gereğince ilk, orta, lise ve dengi okullarda Kızılay Gençlik Heyetleri açmak üzere öğrenciler için oluşturulmuştur.⁷⁶⁸

Trabzon'da ise bu şubelerin oluşturulmasında Kızılay Gençlik Kurumu Müfettişi Eczacı İlyas Sami Kuntel'in 1945 Şubat ayında şehre gelmiş olması etkilidir. Kuntel okullarda derneğin kurulması yönünde karar alınmasına önyak olmuştur. Öncelikle ilkokul başöğretmenleri 4 Şubat 1945 tarihinde toplanarak 5 kişilik idare heyetini seçmişlerdir. Heyetin, ilköğretim seferberliğini sağlamak, orta, ilkokul yardım işlerini onarmak, yardım çalışmalarını daha planlı olarak düzenlemek gibi görevleri bulunmaktaydı.⁷⁶⁹

Kısa süre sonra faaliyete başlayan Trabzon Kızılay Gençlik Derneği tarafından hasılatı Trabzon ili dâhilindeki okullarda okuyan fakir öğrencilerin giyecek ihtiyaçlarına sarf edilmek amacıyla 1 Nisan 1945 tarihinde başlamak üzere kupa maçları düzenlenmiştir. Maçlara İdmanocağı, İdmangücü, Trabzon Gençlik, Doğangençlik ve Ticaret Lisesi

⁷⁶⁴ KA, Kutu: 154, Belge: 74.

⁷⁶⁵ KA, Kutu: 1237, Belge: 55.

⁷⁶⁶ Yomra ve Arsin Şubeleri aynı tarihte açılmıştır. Bu şubelerin açılışında Trabzon Kızılay Cemiyeti Başkanı Cemal Karahan'ın gayretleri etkili olmuştur. **Yeni Yol**, Sayı: 2166, 12 Ağustos 1936.

⁷⁶⁷ **Halk**, Sayı: 557, 13 Ağustos 1936.; **Yeni Yol**, Sayı: 2166, 12 Ağustos 1936.

⁷⁶⁸ Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 314-315.

⁷⁶⁹ **Halk**, Sayı: 1185, 6 Şubat 1945.

Sporyurdu katılmıştır.⁷⁷⁰ Kupa maçlarının finalini 29 Nisan 1945 günü İdmanocağı-İdman gücü takımları oynamış İdmanocağı rakibini 1-0 yenerek kupayı kazanmıştır.⁷⁷¹

Trabzon Kızılay Gençlik Derneği Başkanlığı aynı yıl Cumhuriyet Bayramının tatil günlerinden faydalanmak üzere şehir ilkokullarındaki yoksul öğrenciler yararına İdmanocağı, Trabzon Gençlik, Doğan Gençlik ve Lisespor Yurdu futbol takımları arasında yine kupa maçları düzenlemiştir.⁷⁷² Yapılan maçlar neticesinde kazanan Lisespor Yurdu takımına Kızılay Gençlik Derneği Başkanlığı tarafından bir kupa armağan edilmiştir.⁷⁷³

Kızılayın Trabzon için bir faaliyet teşebbüsü de öğrenci kampı kurmak olmuştur. Bu döneme kadar Kızılay Gençlik Kurumu İstanbul,⁷⁷⁴ Ankara, Hereke, İzmir, Adana gibi şehirlerde öğrenci kampları kurmuş, kamplardan önemli ölçüde faydalar elde edilmişti. Trabzon için böyle bir kamp ise “gecikmiş, fakat büyük bir ihtiyaç” olarak görülmekteydi. 1946 yılı yaz aylarında Trabzon’da da böyle bir öğrenci kampı kurulması planlanmıştır. Şehir ve civarındaki okullarda bulunan *verem hastalığına yatkın, zayıf bünyeli öğrencilerin* parasız olarak alınması düşünülen kampa bunun dışında talep edenlerin ise bir kamp devresi için 45 lira vererek katılabilecekleri ilan edilmiştir. Kamp doktorların ve öğretmenlerin gözetim ve kontrolü altında olup iki ay devam edecek şekilde programlanmıştır. Trabzon’da kurulacak öğrenci kampının hem şehre yakın, hem de ulaşımın kolaylıkla temin edilebilmesi dolayısıyla Soğuksu ve Zefanoz’da kurulması planlanmış, eğer buralarda uygun geniş arazi bulunamazsa Hamsiköy veya Zigana kamp için düşünülen yerler arasında yer almıştır.⁷⁷⁵

2.1.5. Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyeti (Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu)

2.1.5.1. Kuruluş, Kongreler ve İdare Heyeti Toplantıları

Osmanlı Devleti Dönemi’nde fakir ve kimsesiz çocukların himaye altına alınması ve onlara yardım edilmesi gibi faaliyetler sosyal yardımların bir parçasıydı. Bu konuda vakıflar önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. Vakıflar ve Türk -İslam toplum yapısının

⁷⁷⁰ **Halk**, Sayı: 1197, 23 Mart 1945.

⁷⁷¹ **Halk**, Sayı: 1209, 4 Mayıs 1945.

⁷⁷² **Yeniyol**, Sayı: 3228, 27 Ekim 1945.

⁷⁷³ **Yeniyol**, Sayı: 3229, 3 Kasım 1945.

⁷⁷⁴ Gençlik kamplarının ilk örnekleri İstanbul’da çeşitli plajlarda açılmıştır. Fakir aile çocuklarının hizmetine sunulan ve maddî yükünü tüccar ve yardımseverlerin üstlendiği kamplarda çocuklar tatil imkânına kavuşmuştur. Kızılay kamplarının ilki 1936 tarihinde Hereke’de kurulmuştur. Akgün ve Uluğtekin, a.g.e., C. 2, s. 322-325.

⁷⁷⁵ Nesip Yağmurdereli, “Düşünceden Düşünceye”, **Yeniyol**, Sayı: 3240, 15 Aralık 1945.

koruyucu ve kavrayıcı tarzında temelde bir değişiklik olmasa da özellikle XIX. yüzyılda devlet, doğrudan toplumsal hayatı düzenleyen bir mekanizma şekline dönüşmüştür. Nitekim halk üzerinde de çeşitli sebeplerle devletin yardım ve himaye gibi hususlarda doğrudan rol alması beklentisi oluşmuştur. Bu durumun en önemli sebebi kuşkusuz ekonomik durumdu. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ekonominin kötüleşmesi, uzun süren savaşlar gibi etkenler sosyal yardımın kurumsal bazda gerçekleşmesi gereğini ortaya koymuştur. XIX. yüzyılın sonlarında devletin teşebbüsü ve maddî desteği ile ıslahhaneler, darülacezeler ve darüleytamlar kurulmuş, fakat XX. yüzyılın başlarında ard arda gelen ve uzun süren savaşlarda yaşanan insan kayıpları çok sayıda çocuğun öksüz ve yetim kalmasına yol açmıştır. Bu durum devletin yardıma muhtaç kimsesizlere desteğini de zora sokmuştur. Bu aşamada doğrudan devlet kurumu olmasa da yardım ve dayanışma derneklerinin bu alandaki boşluğu doldurmak amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Yardımseverlerin kurdukları cemiyetler ile fakir ve kimsesizlere, özellikle de çocuklara yönelik yardım faaliyetleri devletin yükünü hafifletmiş, çok sayıda çocuk himaye altına alınmıştır.

XX. yüzyılın başında fakir ve kimsesizlere yardım edilmesi amacıyla faaliyete geçen cemiyetlerden biri 1910 yılında Edirne'de İttihat ve Terakki Cemiyetinin desteği ile kurulmuş olan Osmanlı Çocuklarına Yardım Cemiyet-i Hayriyesi'dir. Cemiyetin amacı "*fakir ve kimsesiz Osmanlı çocuklarını yedirmek, içirmek, barındırmak, geçindirmek ve okutmak*" olarak belirlenmişti.⁷⁷⁶ 1912 yılında ise Hamiyet Hanım başkanlığında Esirgeme Derneği kurularak kimsesiz çocukları ve annelerini himaye etmiş, sanat eğitimi gibi faaliyetler gerçekleştirmiştir. Yine İttihat ve Terakki yönetiminde, 1917 yılında Darüleytamlar açılmış, özellikle savaşlarda ailesini kaybetmiş kimsesiz çocuklar bu kurumlarda barındırılmıştır. Fakat zamanla kimsesiz çocuk sayısındaki artış neticesinde darüleytamlar da ihtiyacı karşılayamayacak bir duruma gelmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında kimsesiz çocukların sayısında önemli ölçüde artış yaşanmıştır. Bu çocukların himaye edilmesi amacıyla 1917 yılında İstanbul'da Himaye-i Etfal Cemiyeti⁷⁷⁷

⁷⁷⁶ Yavuz Selim Karakışla, "Osmanlı Çocuklarına Yardım Cemiyet-i Hayriyesi (1910) " Edirne'nin Fakir Ama Akıllı Çocukları", **Tarih ve Toplum**, 40(239), Kasım, 2003, 19-26.

⁷⁷⁷ Fuat Umay 1908 Yılında Kırklareli'de birkaç arkadaşıyla birlikte bir Himaye-i Etfal Cemiyeti kurduğunu, başkanlığına kendisinin geçtiğini ve Balkan Savaşları sonuna kadar faaliyetlerini sürdürdüğünü belirtmektedir. Makbule Sarıkaya, **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005, s. 26.

kurulmuştur.⁷⁷⁸ Çeşitli vilayetlerde şubeleri açılan cemiyetin Mondros Mütarekesi sonrasında, özellikle İzmir ve İstanbul'un işgaliyle taşra şubeleriyle bağlantısı kesilmiştir. Cemiyetin 1919 yılı sonlarında İstanbul'da dahi merkez dışında yalnızca Kadıköy şubesi faaliyetlerine devam edebilmiş, diğer şubeler ise faaliyetlerine ara vermiştir.⁷⁷⁹

Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti ise 30 Haziran 1921 tarihinde kurulmuştur.⁷⁸⁰ Nizamnamesinin 2. ve 3. Maddesinde cemiyetin maksadı açıklanmaktadır. Himayesini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in üzerine aldığı cemiyet, şehit çocukları başta olmak üzere harp malulleri ve harp felaketzedelerinin çocukları ile meşgul olmayı amaçlamıştır.⁷⁸¹ Çocukların himayesi için bir program hazırlayan ve yetişmeleri için de maddî manevî gereken esasları tespit eden cemiyet bu yönüyle Avrupa'da kurulan bu tarz cemiyetlerden farksız olarak nitelendirilmiştir.⁷⁸² Kadın, erkek hayırsever herkesin üye olabildiği cemiyetin fahri, müessis, faal ve muavene olmak üzere dört çeşit üyesi bulunmaktaydı. Merkezi Ankara olmak üzere kurulmuş olmakla birlikte diğer şehirlerde de teşkilatlanmayı planlayan cemiyetin 21 kişiden oluşan kurucularının hepsi TBMM mebuslarıdır. Cemiyetin Haziran ayında belirlenen ilk idare heyeti reisliğine İstanbul Mebusu Muhtar, kâtib-i umumîliğine Bolu Mebusu Doktor Fuat Bey, muhasipliğine ise Niğde Mebusu Vehbi Bey seçilmiştir.⁷⁸³

Himaye-i Etfal Cemiyetinin Trabzon şubesinin açılışı 1922 yılı Nisan ayı başında gerçekleşmiştir. Fırka karargâhında toplanan kurucu üyeler reisliğe Hatipzade Emin

⁷⁷⁸ İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti 1923 yılı öncesinde Ankara'da açılan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birleşip onun bir şubesi olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Sarıkaya, a.g.t, s. 19-26, 49.

⁷⁷⁹ Himaye-i Etfal Cemiyetinin İstanbul'da Üsküdar, Beyoğlu, Haliç, Kadıköy, Karaköy ve Yeniköy şubeleri; taşrada ise Kırklareli, Samsun, İzmit, Konya, Musul, Kastamonu, Bolu ve Eskişehir'de şubeleri açılmıştır. Himaye-i Etfal Cemiyeti, **6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkında 1339 Senesinde İnikad Eden Meclis-i umumiye Takdim Edilen Umumi Rapor ve Bilanço**, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1339, s. 7-8.

⁷⁸⁰ **İstikbal**, Sayı: 579, 7 Nisan 1338 (1922); Sarıkaya, a.g.t., 55-56.

⁷⁸¹ Cumhuriyetin ilk yıllarında 14.000'in üzerinde olan şehit çocuğunun yalnızca % 10'una yakını Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetinin himayesindeydi. Sarıkaya, a.g.t, s. 37-45.

⁷⁸² **İstikbal**, Sayı: 359, 21 Temmuz 1337 (1921); Sarıkaya, a.g.t, s. 27-28.

⁷⁸³ **İstikbal**, Sayı: 359, 21 Temmuz 1337 (1921); Cemiyetin kurucu üyeleri İstanbul Mebusu Muhtar Bey, Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Rauf Bey, Kozan Mebusu Fevzi Paşa, İstanbul Mebusu Doktor Adnan Bey, Bolu Mebusu Doktor Fuat Bey, İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey, Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Bey, Tüccardan Erzurumlu Nafiz Bey, Bayezid Mebusu Doktor Refik Bey, Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Bey, Saruhan Mebusu Necati Bey, Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey, Niğde Mebusu Vehbi Bey, Edirne Mebusu Faik Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey, Eskişehir Mebusu Eyüp Sabri Bey, Vasıf Bey, Aydın Mebusu Hoca Esad Efendi, Ertuğrul Mebusu Hamdi Bey, Canik Mebusu Emin Bey, İzmir Mebusu Enver Bey'dir. Fuat Umay 20 Eylül 1917 tarihinde açılan İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyetinin Kırklareli Şubesinin başkanlığı görevinde bulunmuştur. Umay, 1924-1950 tarihleri arasında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetinin başkanlığı görevini yürütmüştür. Sarıkaya, a.g.t., s. 47-54.

Efendi'yi, ikinci Reislığe Hacılihafizzade Hakkı Efendi'yi, muhasiplığe Hacı İzzetzade Hasib Efendi'yi, kâtipliğe Hatipzade Mustafa Efendi'yi ve veznedarlığa Subaşızade İhsan Efendi'yi seçerek idare heyetini oluşturmuşlardır.⁷⁸⁴ Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyeti kuruluşundan sonra geçen iki yıllık sürede pek aktif çalışmamıştır. Bu süreçte 1924 yılı başlarında idare heyeti istifa etmiş, yeniden seçim yapılması amacıyla Ticaret Kulübünde valinin başkanlığında bir toplantı yapılmıştır.⁷⁸⁵

Oluşturulan yeni idare heyeti de cemiyetten beklenen faaliyetleri gerçekleştirememiştir. 1924 yılı Eylül ayında cemiyetin artık faaliyete geçeceği Sıhhiye Müdürü Abdülvehab Bey tarafından dile getirilmiş, kısa süre sonra daha etkili faaliyete geçmek amacıyla 5 kişilik bir heyet oluşturulmuştur. Heyetin Reisi Vilayet Encümeni azasından Muharrem Efendi'dir.⁷⁸⁶ Aynı yılın Kasım ayında Trabzon Vilayet-i Şarkiye Ettiiba Cemiyeti yaptıkları toplantı sonrasında faaliyetleri sınırlı olan Himaye-i Etfal Cemiyetini idare etmek amacıyla vilayet makamından izin istemiştir.⁷⁸⁷

1924 yılı Aralık ayında yeni heyeti idare seçimi için Vali Said Bey başkanlığında Ticaret Mahfilinde bir araya gelen üyeler yeterli katılım olmadığı için toplantıyı erteleme kararı almıştır.⁷⁸⁸ 2 Ocak 1925 Cuma günü Ticaret Kulübünde idare heyeti seçiminin de yapılacağı toplantıya valilik, çeşitli kulüplerin ve cemiyetlerin idare heyetleri ile Trabzon eşrafı birer tezkere ile davet edilmiştir. Fakat aynı gün İhtiyat-ı Zabitan Cemiyetinin de idare heyeti seçimi yapıldığı için başkanın geç gelmesi ve karar verilen saatte Ticaret Kulübünde bulunamayacak olmasından dolayı idare heyeti seçimi yeniden ertelenmiştir. Bu sırada İdman Grupları ile Çiftçiler Birliği temsilcileri Himaye-i Etfal idare heyetine girecek adaylar hakkında fikir yürütmek üzere İhtiyat-ı Zabitan Cemiyetinde toplanmışlardır. Çiftçiler Birliği Reisi Hacı Ali Hafizzade Hakkı Efendi bir iki defa Himaye-i Etfal Cemiyetinin idare heyetinde bulunduğunu ve hiçbir faaliyette bulunmadıklarını söyleyerek bundan sonra oluşturulacak heyetlere gençlerin girmesini istemiştir. Bu amaçla toplantıda bulunan gençlerden İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti Reisi Mehmed Kemal Bey, Osman Cudi Bey, İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti idare heyeti üyelerinden Murathanzade İhsan Bey'i aday olarak teklif etmiştir. Ardından Ticaret Kulübünde valinin

⁷⁸⁴ **İstikbal**, Sayı: 579, 7 Nisan 1337 (1922).

⁷⁸⁵ **İstikbal**, Sayı: 1113, 29 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

⁷⁸⁶ **İstikbal**, Sayı: 1293, 27 Eylül 1340 (1924).

⁷⁸⁷ **İstikbal**, Sayı: 1336, 17 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

⁷⁸⁸ **İstikbal**, Sayı: 1368, 29 Kânûn-ı Evvel 1340 (1924).

de katıldığı toplantıda yeni idare heyeti seçimi gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucunda Sıhîye Müdürü Doktor Abdülvahab Bey, Doktor Neşet Bey, Doktor Osman Dündar Bey, Osmanlı Bankası Memurlarından Selahaddin Bey, Darüleytam Müdürü Muavini İhtiyat Zabıtları Cemiyeti Reisi Mehmet Kemal Bey, Necmiati Reisi Osman Cudi Bey ve Muradhazade İhsan Bey idare heyetine giren isimler olmuştur.⁷⁸⁹ Yeni idare heyeti 8 Ocak günü yaptığı toplantıda reisliğe Doktor Neşet, Reis Vekâletine Mehmet Kemal, kâtipliğe Osman Dündar ve muhasip veznedarlığa Selahaddin Veysel Bey'i seçmiştir. Toplantıda ayrıca bina ve gelirler meselesi de görüşülmüştür.⁷⁹⁰

Bu dönemde cemiyetin iyi niyetli çabalarına rağmen birçok sıkıntıları mevcuttu. En önemli sorunlardan biri müstakil bir binasının olmamasıydı. Cemiyetin yeniden teşekkülünde önemli ölçüde yardım ve gayretleri olan Vali Sait Bey önceleri Amerika Konsoloshanesi olarak kullanılan fakat daha sonra İskân Müdürünün şahsi kullanımı altında bulunan binayı Himaye-i Etfal Cemiyeti için uygun bulmuştur.⁷⁹¹ Cemiyetin idare heyeti üyeleri kendisine müracaat etmiş, fakat iskân müdürü binayı kesinlikle vermeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine cemiyet başkanı durumu Ankara'ya, ilgili makamlara iletmiştir.⁷⁹² Nitekim iki hafta geçmeden İskân Müdürü Ali Rıza Bey, binayı cemiyete bırakmış, üstelik 5 lira katkı vererek cemiyete birinci üye olarak kaydedilmiştir. İdare heyeti de kendisine teşekkür etmiştir.⁷⁹³

Bina sorununun halledilmesinden sonra yeni idare heyeti cemiyetin daha aktif çalışması için hızlı bir faaliyete başlamış, özellikle Trabzon tüccarlarının desteğini almaya çalışmıştır. 24 Ocak 1925 Cumartesi günü akşamı Trabzon Ticaret Kulübünde Himaye-i Etfal Cemiyeti için yapılan toplantıya Vali Sait Bey ve bazı tüccarlar katılmıştır. Toplantının bütün kulüplerin katılımı ile daha geniş bir şekilde yapılması teklifi üzerine bir hafta sonraya ertelenmiştir.⁷⁹⁴

Bu dönemde İstikbal gazetesi Himaye-i Etfal Cemiyetinin uzun zamandır faaliyetlerine ara vermiş olmasını eleştirerek toplum hayatında önemli yeri olan cemiyetin

⁷⁸⁹ Toplantıda Hacı Ali Hafızade Hakkı Efendi belirlediği adayları ısrarla teklif etmiş ve kabul ettirmiştir. Ettüba Muhadenet Cemiyeti de kendi adaylarının idare heyetine girmesini sağlamış, böylece idare heyeti oluşturulmuştur. **İstikbal**, Sayı: 1373, 5 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925); **Yeniyo**, Sayı: 41-141, 4 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

⁷⁹⁰ **Yeniyo**, Sayı:46-146, 9 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

⁷⁹¹ **Yeniyo**, Sayı: 52-152, 17 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

⁷⁹² **Yeniyo**, Sayı:51-151, 15 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

⁷⁹³ **Yeniyo**, Sayı:61-161, 29 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

⁷⁹⁴ **Yeniyo**, Sayı: 62-162, 30 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

bu durumunu irdelenmiştir. Cemiyetin başkanı Neşet Bey, Yeni yol gazetesine bir beyanat vererek eleştirilerin haksızlığından bahsetmiş ve faaliyetlerini açıklamıştır. Başkanın ifade ettiğine göre henüz birkaç ay önce göreve gelen idare heyetinin karşılaştığı birçok güçlük bulunmaktaydı.⁷⁹⁵

Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyeti faaliyetleri çerçevesinde yapılan girişimlerden biri de Hanımlar Şubesi'nin kurulmasına yönelik çabalardır. Bu amaçla 1925 Yılı Mayıs ayında valiliğe gönderilen bir yazı daha sonra incelenmek üzere Himaye-i Etfal Cemiyetine havale edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Yeni yol gazetesinde hanımların bu hayırlı işte erkeklerden fazla alakadar olup azami hizmetler ortaya koyacakları ümit ve temenni edilmekteydi.⁷⁹⁶

Cemiyet 15 Kasım 1925 tarihinde yıllık kongresini yapmıştır. Şube⁷⁹⁷ temsilcileri de davet edilmesine rağmen Maçka murahhası Abdülkadir Bey kongreye katılmamıştır. Merkez Heyeti Reisi Neşet Bey'in açtığı kongrede Selahattin Bey kongre reisliğine, Kemal Bey de kongre kâtipliğine seçilmiştir. Öncelikle mesai raporu okunmuş,⁷⁹⁸ ardından Vali Sait Bey ve Polis Müdürü Hidayet Bey'in cemiyete hizmet ve destekleri için birer teşekkürname yazılması kabul edilmiştir. Daha sonra bilançonun onaya sunulup kabul edilmesinden sonra kongreye son verilmiştir.⁷⁹⁹ Himaye-i Etfal Cemiyetinin 27 Mart'ta yapılması kararlaştırılan 1926 yılı kongresi ise, ekseriyet sağlanamadığı için bu tarihte gerçekleşmemiştir.⁸⁰⁰

1927 yılında Reis Sıhhiye Müdürü Doktor Vahap Bey, İkinci Reis Nimbıyıkzade Mahmud Muammer Bey, Kâtip Zekerriya Bey, veznedar Osman Bey, üyeler Kazancızade Hüseyin Bey ve Belediye Azası ve Ticaret Odası Başkâtibi Osman Cudi Bey'dir. Bu dönemde Yetim Yurdu İdare Memuru Selahaddin Bey'dir.⁸⁰¹

⁷⁹⁵ **Yeni yol**, Sayı: 87- 187, 13 Mart 1341(1925).

⁷⁹⁶ **Yeni yol**, Sayı: 137-237, 25 Mayıs 1341 (1925).

⁷⁹⁷ 1925 yılında Of ve Maçka şubeleri de faaliyettedir. Sarıkaya, a.g.t., s. 74.

⁷⁹⁸ Rapor için bkz. **Yeni yol**, Sayı: 279-379, 18 Teşrin-i Sâni 1341 (1925); **Yeni yol**, Sayı: 279-379, 19 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁷⁹⁹ **Yeni yol**, Sayı: 278-378, 17 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁸⁰⁰ **Yeni yol**, Sayı: 375-475, 28 Mart 1926.

⁸⁰¹ **Gürbüz Türk Çocuğu**, Sayı: 7, Nisan 1927, s. 39.

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun⁸⁰² 1936 yılı kongresi ertelemelerin ardından Kızılay binasındaki⁸⁰³ dairesinde 20 Şubat Çarşamba günü toplanmış ve 15 kişilik merkez heyeti seçimi yapılmıştır.⁸⁰⁴ Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığı 1937 yılı kongresini 18 Şubat Perşembe günü toplama kararı almış,⁸⁰⁵ katılımın yeterli olmaması nedeniyle 8 Mart tarihine ertelemiştir.⁸⁰⁶ Kızılay Cemiyeti salonunda Maarif Müdürü Necdet Rıfat Evrimen'in başkanlığında yapılan kongrede rapor ve bilanço müzakere edilmiştir. Kongrede Numan Sabit, Halit Yalçın Ağan, Lütfü Pulathaneli, Rıfat Necdet, Cevdet Alap söz alarak Çocuk Esirgeme Kurumu gibi hayır kurumlarının rolü, halkın ilgisi, iş sahaları hakkındaki düşüncelerini aktarmışlardır. Kongrede bir konuşma yapan Vali Çocuk Esirgeme Kurumu ile Mektepli Fakir Çocukları Yedirme Kurumunun birleştirilmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine bir heyet seçilerek, iki kurum arasında görüşme yapılmasına ve anlaşmadan sonra kongrenin yeniden toplanmasına karar verilmiştir. Söz konusu heyete Maarif Direktörü Necdet Rıfat, Lütfü Pulathaneli, Doktor Kazım ve Numan Sabit seçilmiştir. Heyetin belirlenmesinin ardından 16 Mart tarihinde yeniden toplanmak üzere kongreye son verilmiştir.⁸⁰⁷ Belirlendiği gibi 16 Mart 1937 tarihinde yapılan kongrede Mekteplerde Okuyan Fakir Çocukları Koruma Teşkilatı ile Çocuk Esirgeme Kurumu birleştirilmiştir. İki kurumun birleşmesi sonucunda ortaya çıkan durum nedeniyle bütçenin yeniden hazırlanması gerektiği için 19 Mart günü kongrenin yeniden toplanması kararlaştırılmıştır.⁸⁰⁸ Yapılan kongrede kurumun bütçesi üzerinde uzun münakaşalar yaşanmış, kongre Başkanı Necdet Rıfat'ın ikna edici konuşmasının ardından bazı tadilatlar yapılarak bütçe kabul edilmiştir. Kongrede en fazla oyu alan 15 kişi merkez heyetine seçilmiştir. Bunlar: Kültür Direktörü Necdet Rıfat, Mütেকaid Yarbay Zühtü, Doktor Rafet, Ziraat Bankası Direktörü Tarık, Mehmet Hazar, Temel Nücumî, Süleyman Mahir, Lütfü Pulathaneli, Evlenme Memuru Sadi, Ziraat Bankası Memurlarından Sabri, Berber Seyid, Kültür Kâtibi Kemal, Doktor Kazımın istifası ile yerine seçilen Hadi Başman'dan oluşmuştur.⁸⁰⁹ Yapılan toplantı ile cemiyetin başkanlığına Necdet Rıfat

⁸⁰² Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin adı 1934 yılı sonlarında Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir.

Halk, Sayı: 382, 6 Birinci Kânûn 1934.

⁸⁰³ Kızılayın bulunduğu Uzun Sokak'ta Şifa Eczahanesi karşısındaki bina Çocuk Esirgeme Kurumu ile birlikte müşterek satın alınmıştır. **Halk**, Sayı: 507, 20 Şubat 1936.

⁸⁰⁴ **Halk**, Sayı: 507, 20 Şubat 1936.

⁸⁰⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2309, 10 Şubat 1937.

⁸⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2320, 3 Mart 1937.

⁸⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2324, 10 Mart 1937.

⁸⁰⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2329, 18 Mart 1937.

⁸⁰⁹ **Halk**, Sayı: 616, 23 Mart 1937; **Yeniyol**, Sayı: 2332, 22 Mart 1937.

getirilmiştir.⁸¹⁰ Birkaç hafta sonra Çocuk Esirgeme Kurumu reisliğine Lütfü Pulathaneli seçilmiştir.⁸¹¹

Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı 19 Nisan 1938 Salı günü yapılacak yıllık kongre için üyelerinin cemiyet binasında toplanmalarını ilan etmiştir.⁸¹² Bu tarihte gerekli katılım sağlanamadığından kongrenin 22 Nisan tarihinde katılan üyelerle yapılmasına karar verilmiştir.⁸¹³ Kongre belirlenen tarihte de yapılamamış, yeni bir ilanla 29 Nisan günü Halkevinde yapılacağı ve halka da açık olduğu duyurulmuştur.⁸¹⁴ 29 Nisan tarihinde toplanan ve ilginin yüksek olduğu kongreye 200’den fazla üye katılmıştır. Vali Sezai Uzun’un da katıldığı kongrede başkanlığa Kültür Direktörü Necdet Rıfat getirilmiştir. Kurumun bir yıllık raporu ve bilançosu kongreye sunulmuş, maddeler üzerinde sorulan sorular kurum başkanı Lütfü Pulathaneli tarafından cevaplandırılmıştır.⁸¹⁵ Kongrede yapılan seçimde Lütfü Pulathaneli, Zühtü Evren, Osman Dursun, Hadi Başman, Maarif kâatibi Kemal Kerim Tuğcu, Hasan Tuğcu, İbrahim Ertekin, İbrahim Özen, Temel Nücumi, Mehmet Celal, Peremeciler Cemiyeti başkanı İsmail Topal, Temel Özer, Hamdi Serdar ve Sabri Özgen merkez heyetini oluşturmuştur. Kongre sonunda Atatürk’e ve yüksek makamlara tazimat duygularının bildirilmesi kararlaştırılmıştır.⁸¹⁶ Merkez Heyeti üyeleri yaptıkları toplantı ile 5 kişiden oluşan yönetim kurulunu belirlemiştir. Buna göre; reisliğe Lütfü Pulathaneli, ikinci reisliğe Zühtü Evren, muhasipliğe Sabri Özgen, veznedarlığa Emin Tuğcu ve kâtipliğe Kemal Tuğcu seçilmiştir.⁸¹⁷

Kurumun 1939 yılı kongresi Kızılay Salonu’nda Vali Osman Sabri Adal’ın katılımı ile yapılmıştır. Toplantıda gündem maddeleri müzakere edilmiş, ayrıca Trabzon’da yardıma muhtaç süt çocukları ile ilkokul çocuklarının tespit edilmesi ve süt damlası teşkilatı konusunda inceleme yapılması amacıyla 5 kişilik bir heyet belirlenmiştir. Bir sonraki toplantınının 15 Temmuz 1939 tarihinde Halkevi salonunda yapılması kararlaştırılmıştır.⁸¹⁸

⁸¹⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2334, 25 Mart 1937.

⁸¹¹ **Halk**, Sayı: 621, 9 Nisan 1937.

⁸¹² **Halk**, Sayı: 702, 19 Nisan 1938.

⁸¹³ **Halk**, Sayı 703, 22 Nisan 1938.

⁸¹⁴ **Halk**, Sayı: 705, 29 Nisan 1938.

⁸¹⁵ Hakkı Tuncay, “Oluşlar- Bir toplantı”, **Yeni Yol**, Sayı: 2486, 4 Mayıs 1938.

⁸¹⁶ **Halk**, Sayı: 706, 3 Mayıs 1938.

⁸¹⁷ **Halk**, Sayı:707, 6 Mayıs 1938.

⁸¹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2604, 15 Temmuz 1939.

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun 1940 yılı kongresi ise kalabalık bir üye katılımı ile Halkevi salonunda yapılmıştır. Kurum başkanı Lütü Pulathaneli'nin kısa bir açılış konuşmasını takiben kongrede başkanlığa İhsan Kalabay, kâtipliklere Tevfik Vural ve Orhan Kaya seçilerek gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Kongre heyeti, eski merkez heyetini gösterdikleri başarılı faaliyetlerinden dolayı takdirle karşılayarak idare heyeti görevine devam etmelerine karar verilmiştir. Ayrıca, genel merkez kurultayına katılmak amacıyla Salise Abanozoğlu ve Şerif Bilgen seçilmiştir.⁸¹⁹

Kurumun 1941 yılı kongresi 26 Mayıs tarihinde Halkevi salonunda Vali Naci Kıcıman'ın katılımı ile yapılmıştır. Nizamname gereği kongre heyeti oluşturularak başkanlığa Mektupçu Behçet Ertan, kâtipliklere Kemal Kefeli ve Ali Kalkan seçilmiştir. Kongrede kuruma 10 yıldır emek veren başkan Lütü Pulathaneli ve 250 lira yardımda bulunan Kunduracı Ali Rıza Yavuz'a genel merkezden gönderilen tunç madalyalar vali tarafından verilmiştir.⁸²⁰ Bir yıllık faaliyet raporu okunduktan sonra 1940-1941 hesap bilançosu ve 1941-1942 bütçesi müzakere edilerek kabul edilmiştir. Ardından 5 kişilik merkez heyeti seçimi yapılmıştır. Önceki heyetten bir üyenin vefatı, iki üyenin de Trabzon'da bulunmaması nedeniyle yerlerine yenilerinin seçimi yapıp eski heyetin görevine devam etmesi oy birliği ile kabul edilmiştir.⁸²¹ 2 Haziran Pazartesi günü toplanan Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Heyetinin yaptığı seçim sonucunda idare heyeti; Birinci Reis Lütü Pulathaneli,⁸²² İkinci Reis Zühtü Evren, Muhasip Hasan Tuğcu, Veznedar Emin Tuğcu ve Kâtip Kemal Günbaş'tan oluşturulmuştur.⁸²³

Kurumun 1942 yılı kongresi 28 Mayıs tarihinde toplanmış, önceki yıl hesapları incelenerek idare heyetinin mesai raporu onaylanmıştır. Yeni yıl bütçesinin müzakeresi yapıldıktan sonra aynen kabul edilmiştir. Önceki heyetten yalnızca Necdet Şener'in yerine Niyazi Şahinbaş'ın seçilmesi ile merkez heyeti belirlenmiştir.⁸²⁴ 1942 yılında başkanlık görevini Zühtü Evren yürütmüştür.⁸²⁵

⁸¹⁹ **Halk**, Sayı: 857, 28 Mayıs 1940.

⁸²⁰ **Halk**, Sayı: 870, 9 Mayıs 1941.

⁸²¹ **Halk**, Sayı: 875, 27 Mayıs 1941.

⁸²² Belediye Encümen Azası olan Lütü Pulathaneli aynı zamanda Halkevi Spor Komitesinin de başkanlığı görevindeydi. **Halk**, Sayı: 905, 9 Eylül 1941.

⁸²³ **BCA**,490.01/277.1109.2; **Halk**, Sayı: 878, 6 Haziran 1941.

⁸²⁴ **Halk**, Sayı: 978, 29 Mayıs 1942.

⁸²⁵ **Halk**, Sayı: 1029, 4 İkkânun 1942; **Yeniöl**, Sayı: 2945, 5 İkkânun1942.

Çocuk Esirgeme Kurumu 1943 yılı kongresi 28 Haziran Pazartesi akşamı Halkevi salonunda Dr. Cemil Bulak'ın başkanlığında yapılmıştır.⁸²⁶ Çalışma raporu ve bilanço kabul edilmiş, yeni yıl için merkez heyeti seçimi yapılmıştır.⁸²⁷ Trabzon merkez heyeti 4 Temmuz 1943 Perşembe akşamı Kurum Müfettişi Neşet Boran'ın başkanlığında toplanarak yeni idare heyetini belirlemiştir. Buna göre; başkanlığa uzun yıllar verimli hizmetleri olan Zühtü Evren, asbaşkanlığa Niyazi Şahinbaş, kâtipliğe Kemal Günbaş, muhasipliğe Hasan Tuğcu ve veznedarlığa Emin Tuğcu seçilmiştir.⁸²⁸

1944 yılı başında 200 üyesi bulunan cemiyetin 25 Ocak Salı günü yapılacağı ilan edilen kongresi⁸²⁹ 4 Şubat tarihinde toplanabilmiştir. Halkevi salonunda yapılan kongreye Vali Salim Günday, General Tahsin Erserim ve Trabzon Milletvekili Temel Göksel ile birlikte parti ve belediye başkanları da katılmıştır. Kongre reisliğine vali muavini Akif İşcan, ikinci reisliğe Dr. Asım Sözmene, kâtipliğe Kemal Kefeli ve Ali Rıza Yavuz seçilmiştir. Kongrede ilk olarak idare heyeti raporu okunmuş, daha sonra yıllık bilanço ile gelecek yılın bütçesi kabul edilmiştir. Ayrıca kurumda bulunan 13 çocuğun masrafını kabul ederek himayesine alan Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na⁸³⁰ kongre tarafından tazimlerin sunulması teklifi kabul edilmiştir. Toplantıda idare heyetinin teklifi üzerine kuruma desteklerini esirgemeyen General Tahsin Erserim, İnhisarlar Veznedarı Hüsamettin Fırtına, Tüccar Niyazi Şahinbaş, Mehmet Kerim ve Hasan Tahsin Karanis'e birer takdirname verilmesi kararlaştırılmıştır. 15 kişilik merkez heyetinin belirlenmesinin ardından kongreye son verilmiştir.⁸³¹ Merkez heyeti de 8 Şubat'ta çocuk yuvasında toplanarak yeni idare heyetini seçmiştir. Buna göre başkanlığa Zühtü Evren, asbaşkanlığa Niyazi Şahinbaş, muhasipliğe Hasan Tuğcu, veznedarlığa Emin Tuğcu⁸³² ve kâtipliğe Kemal Günbaş getirilmiştir.⁸³³

⁸²⁶ **Yeni Halk**, Sayı: 11, 25 Haziran 1943.

⁸²⁷ **Yeni Halk**, Sayı: 12, 29 Haziran 1943.

⁸²⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 14, 6 Temmuz 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3002, 7 Temmuz 1943.

⁸²⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3051, 22 İkincikanun 1944.

⁸³⁰ Başbakan Şükrü Saraçoğlu Trabzon'a geldiğinde ziyaret ettiği Çocuk Yuvasındaki 13 çocuğun bakım masraflarını üstlenmiş ve Ankara'ya döndükten sonra bu masrafın karşılığı olarak 2405 lira göndermiştir. 1943 yılı sonunda himayesindeki çocuklar tarafından kendisine çekilen yılbaşı telgrafına cevap yollayıp kendisi de tebriklerini bildirmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3015, 21 Ağustos 1943.

⁸³¹ **Halk**, Sayı: 1082, 8 Şubat 1944.

⁸³² Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, Trabzon Şubesinde 10 yıldır fahri olarak çalışan Cudi Bey İlkokulu Başöğretmeni Emin Tuğcu'yu bir madalya ile ödüllendirmiştir. **Halk**, Sayı: 1082, 8 Şubat 1944.

⁸³³ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Halk**, Sayı: 1083, 11 Şubat 1944.

Kurumun 1945 yılı kongresinin 24 Ocak Çarşamba günü Halkevi salonunda yapılacağı duyurulmuştur.⁸³⁴ Vali Salim Özdemir Günday, parti ve belediye reislerinin katıldığı kongre Halkevi salonunda yapılmıştır. Kongre başkanlığına Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, kâtipliklere Ali Kalkan ve Lütfü Mutman seçilmiştir. Gündem gereği yıllık çalışma raporu okunmuş, çeşitli konuşmaların ardından yemekhane ve çocuk yuvası konuları da gündeme gelmiştir. Vali Salim Özdemir Günday uygun bir bina olmadığı için açılmayan yemekhanenin en kısa zamanda faaliyete geçirileceğini vaat etmiştir. Çocuk yuvasının yetersizliğinin de gündeme getirildiği toplantıda Vali Günday çocuk davasının önemini belirterek yuva binası temin etmek için her türlü yardımı yapacaklarını ilave etmiştir. Kongrede raporlar ve bilanço kabul edilerek eski merkez kurulu aynen seçilmiştir. Daha sonra toplanan merkez idare kurulu özellikle çocuk yuvası meselesini gündeme alarak şehrin ihtiyacını karşılayacak her türlü sıhhi konforu olan yeni bir bina kurulması için bir rapor hazırlamak üzere çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.⁸³⁵

Çocuk Esirgeme Kurumunun 18 Şubat 1946 Pazartesi günü akşamı Halkevinde yaptığı kongresinde yıllık çalışma raporu okunmuş, ayrıca bilanço incelenerek yeni yıl için merkez heyeti seçilmiştir. 19 Şubat akşamı toplanan merkez heyeti de idare heyeti seçimini yapmıştır.⁸³⁶ Buna göre idare heyeti başkanlığına Zühtü Evren, ikinci başkanlığa Niyazi Şahinbaş, kâtipliğe Kemal Günbaş, muhasipliğe Hasan Fahri Tuğcu ve veznedarlığa Emin Tuğcu seçilmiştir.⁸³⁷ 1946 yılının ikinci yarısında idare heyeti Zühtü Evren,⁸³⁸ Hüseyin Çulha, Niyazi Şahinbaş, Hasan Karanis, Kemal Kefeli, Temel Araz, Emin Tuğcu ve Hasan Tuğcu'dan oluşmuştur.⁸³⁹

Halkevi salonunda yapılan 1947 yılı kongresi ise Naci Başman başkanlığında 13 Şubat Perşembe günü akşamı toplanmıştır. Kongrede idare kurulu raporu okunmuş ve bir yıllık hesaplar incelenerek kabul edilmiştir. Merkez heyetinden değişmesi gereken 15 üyenin seçimleri yapılarak toplantıya son verilmiştir.⁸⁴⁰

⁸³⁴ **Halk**, Sayı: 1180, 19 Ocak 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3149, 20 Ocak 1945.

⁸³⁵ **Halk**, Sayı: 1182, 26 Ocak 1945.

⁸³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3256, 22 Şubat 1946; **Halk**, Sayı: 1287, 19 Şubat 1946.

⁸³⁷ **Halk**, Sayı: 1288, 22 Şubat 1946.

⁸³⁸ Kurumun başkanlığı görevini uzun yıllar sürdüren Emekli Yarbay Zühtü Evren 1947 yılı Ekim ayında tedavi gördüğü İstanbul'da vefat etmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 3417, 8 Ekim 1947.

⁸³⁹ **BCA**, 490.01/715.444.1.

⁸⁴⁰ **Halk**, Sayı: 1509, 12 Şubat 1947; **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 23; **Trabzon**, Sayı: 158, 16 Şubat 1947.

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun 1948 yılı kongresi 6 Şubat tarihinde yapılmıştır. Kongrede kurumun yıllık gelirinin ihtiyaçları karşılamadığı ve faaliyetlerinin sekteye uğrayacağı konusu uzun bir şekilde konuşulmuştur. Okul öğrencilerine verilen yemek için de yeterli tahsisat kalmadığı, bundan dolayı kadronun daraltılması veya bu müessesenin kapatılması ihtimalleri gündeme gelmiştir. Genel kurul kurumun verimli çalışabilmesi için halktan yardım talep etmek üzere bir heyet teşkil edilmesine karar vermiştir. Böylece yardımseverlerin katkıları ile bütçe açığının giderilmesi hedeflenmiştir.⁸⁴¹ 1948 yılındaki önemli gelişmelerden biri de Çocuk Esirgeme Kurumu merkez heyetinin Nisan ayında yaptığı toplantıda Trabzon Valisi Necmettin Ergin'i Çocuk Esirgeme Kurumu fahri başkanlığına seçmesidir.⁸⁴²

1949 yılı kongresini 22 Şubat Salı günü Halkevinde yapma kararı alan kurum, bütün üyelerini toplantıya davet etmişse de⁸⁴³ yeterli çoğunluk sağlanamayan toplantı 25 Şubat'a ertelenmiştir.⁸⁴⁴ Halkevinde yapılan toplantıda merkez kurulu seçilmiştir. 1 Mart 1949 tarihinde toplanan merkez kurulu da idare heyetini belirlemiştir. Buna göre başkanlığa Niyazi Şahinbaş, ikinci başkanlığa Hüsamettin Fırtına, muhasipliğe öğretmen Ömer Akbulut, kâtipliğe Selahattin Çıngı ve veznedarlığa Emin Tuğcu seçilmiştir.⁸⁴⁵

1950 yılı kongresi Şubat ayı sonunda Avukat Azmi Özer başkanlığında Halkevinde yapılmıştır. Kâtipliklere ise Doktor İbrahim Ustaömer ve Bülent Hikmet Şeren seçilmiştir. Kongrede kurumun bir yıllık faaliyet raporu okunmuş ve kabul edilmiştir. Yeni yıl bütçesi okunup kabul edildikten sonra idare heyeti seçimi yapılmıştır. Açık oyla yapılan seçimde eski heyet aynen devam ederek, yalnızca Selahattin Özmesçi'nin yerine Azmi Özer getirilmiştir.⁸⁴⁶ Kongrede delegeliklere ise milletvekilleri Faik Ahmet Barutçu ve Mustafa Reşit Tarakçıoğlu seçilmiştir.⁸⁴⁷ 15 kişilik Merkez Heyetinin 7 Mart 1950 günü çocuk yuvasında yaptığı toplantıda başkanlığa Niyazi Şahinbaşoğlu, ikinci başkanlığa Hüsamettin Fırtına, kâtipliğe Selahattin Çıngı, saymanlığa Ömer Akbulut ve veznedarlığa Emin Tuğcu getirilmiştir.⁸⁴⁸ Kurumun yıllık kongresi sonrasında faaliyetlerinin sınırlı oluşu basında çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Eleştirilerde Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun

⁸⁴¹ **Trabzon**, Sayı: 387, 20 Şubat 1948.

⁸⁴² **Halk**, Sayı: 1903, 22 Nisan 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3511, 22 Nisan 1948.

⁸⁴³ **Halk**, Sayı: 2202, 21 Şubat 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3803, 20 Şubat 1949.

⁸⁴⁴ **Halk**, Sayı: 2206, 25 Şubat 1949.

⁸⁴⁵ **Halk**, Sayı: 2211, 2 Mart 1949.

⁸⁴⁶ **Trabzon**, Sayı: 1051, 1 Mart 1950.

⁸⁴⁷ **Halk**, Sayı: 2541, 1 Mart 1950.

⁸⁴⁸ **Halk**, Sayı: 2549, 9 Mart 1950.

1940'ların ortalarına kadar verimli çalışmalar yaptığı belirtilmekle beraber özellikle son 6 yıldır faaliyetlerinin birdenbire söndüğü, imkânsızlıklar içinde bocaladığı ifade edilmiştir. 1950 yılında kurumun bütün faaliyetinin bir binada 13 çocuğa bakması şeklinde değerlendirilmiş, yıllar boyunca günde 400-600 çocuğa yemek veren, fakir okul çocuklarını giydiren, kimsesiz çocukları yuvasında barındıran kurumun, önemini idrak edemeyenlerin çıkardığı zorluklar nedeniyle bu duruma gelindiği iddia edilmiştir. Yemek evi olarak kullanılan binanın (Ziraat Bankası bitişiğindeki) Erkek Sanat Okuluna dersane olarak verilmesi, buna karşılık kurumun müracaatı üzerine başka bir yer tahsis edileceği belirtilmesine rağmen bunun ihmal edilmesi de eleştirilmiştir. Okulun boşalttığı binanın bu kez bir spor kulübüne verilmiş olması ise eski valinin ihmali olarak değerlendirilmiştir. Kurumun sadece 15 çocuğa yardım edebilecek kadar yetersiz faaliyeti ise “*gülünç ve acı*” olarak nitelendirilmiştir. “*Trabzon Gençlerinin yüzde 80'i vereme müstenittir.*” şeklinde teşhisler konulduğu bir dönemde fakir çocukların beslenme işi için Trabzonlu zenginlerin her zaman hazır oldukları belirtilerek aşhanenin açılması gerektiği ifade edilmiştir.⁸⁴⁹

2.1.5.2.Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyetinin Faaliyetleri

Cemiyet, kuruluşundan kısa süre sonra şehit çocuklarını korumak için faaliyetlere başlamıştır. İlk olarak şehirdeki şehit çocuklarının tespit edilmesine çalışılmış, bu amaçla Trabzon Askerlik Şubesine müracaat edilmiştir. Trabzon Askerlik Şubesi Başkanlığı da gazete ilanı ile 1922 yılında Sakarya Meydan Harbi'nde şehit düşmüş subay ve erlerin erkek ve kız çocuklarının Himaye Cemiyeti tarafından korumaya alınarak eğitim öğretimlerinin sağlanacağını, dolayısıyla miktarlarının tespiti amacıyla şubeye müracaatlarını istemiştir.⁸⁵⁰ Daha sonraki süreçte faaliyetleri aksayan cemiyetin bu durumu

⁸⁴⁹ Fikri Karanis, “Ç.E. Kurumu İdare Heyetinin İçtimaı Münasebetiyle-Trabzon Valisine Açık Mektup”, **YeniYol**, Sayı: 2147, 4 Mart 1950.

⁸⁵⁰ **İstikbal**, Sayı: 615, 19 Mayıs 1338 (1922); Bu dönemde Anadolu'nun her bölgesinde kimsesiz ve korumaya muhtaç çocuk sayısı oldukça fazlaydı. Milli Mücadele yıllarında Doğu Anadolu'da Kazım Karabekir Paşa öncülüğünde şehit çocuklarının korunmasına yönelik faaliyetler yapılmıştır. Çeşitli kuruluşlar oluşturulup, okullar açılarak 3-13 yaş arasındaki birçok çocuğun korumaya alındığı bu dönemde Kazım Karabekir'in açtığı okullarda 6000'e yakın yetim çocuk eğitim almıştır. Sarıkaya, a.g.t., s. 24-25; Doğu Anadolu'daki kimsesiz çocuklar için Himaye Cemiyeti kuran Kazım Karabekir Paşa 1922 yılı Eylül ayında himayesindeki bir grup çocukla birlikte Trabzon'a gelmiştir. Kazım Karabekir Paşa himayesindeki Şark Cephesi şehit çocukları sinema binasında müsamereler vermiştir. Çocukları Himaye Cemiyeti yararına yapılan bu müsamereler tüm halka ve bayanlara olmak üzere iki oturumda gerçekleşmiş ve oldukça ilgi görmüştür. Gerçekleşen müsamerelerin şehirdeki tüm öğrenciler ile askerlere de ayrı ayrı ve ücretsiz olarak verilmesi kararlaştırılarak bir program hazırlanmıştır. **İstikbal**, Sayı: 699, 1 Eylül 1338 (1922); **İstikbal**, Sayı: 700, 3 Eylül 1338 (1922); Hacımüftüzade Temel Nücumî Ticarethanesi Şark Cephesi şehit çocuklarına destek olmak amacıyla önceki hediyelerine ilave olarak iki futbol topu ve birer mendil hediye etmiş, şehit çocukları da kendisine teşekkür etmiştir. **İstikbal**, Sayı: 707, 11 Eylül 1338 (1922).

maddî imkânsızlıkların yanı sıra idare heyetinin etkisiz oluşuna bağlanmaktadır. Nitekim cemiyet ilk iki yıl pek fazla etkinlik gösterememiş, idare heyeti hemen hemen hiçbir toplantı yapamamıştır. Genel merkezle yazışmalarını bile yapamayan ve adeta terk edilmiş⁸⁵¹ bir halde olan cemiyetin bu durumu karşısında Trabzon Vilayat-ı Şarkiye Hekimler Birliği valiliğe başvurarak kurumun yönetimini üstlenmek için izin istemiştir.⁸⁵² Hemen hemen aynı tarihlerde Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkez-i Umumîsinin bir beyannamesi İstikbal gazetesinde yayınlanmıştır. Beynamede ülkenin içinde bulunduğu şartlar belirtilerek, yardıma muhtaç şehit çocukları için halkın daha fazla destek olması gerektiği hatırlatılmıştır.⁸⁵³

İdare heyetinin tamamen değiştirildiği 1925 yılı kongresinde daha aktif çalışabilecek kişilerin yönetime girmesi sağlanmış, fakat gelir elde etme konusunda yine sıkıntılı bir süreç yaşanmıştır. Cemiyetin gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu halk tarafından yapılan bağışlar oluşturmuştur. İdare heyeti üyeleri halkın destek olması için zaman zaman gazetelerde yazılar yazarak veya ilanlar vererek cemiyete destek istendiğini açıkça ifade etmiştir. Cemiyetin kâtibi Doktor Osman Dündar Bey 1925 yılı Şubat ayında Yeniyol gazetesinde yayınlanan bir yazısında öncelikle Avrupa ülkelerinin çocukların korunması, beslenmesi ve yetiştirilmesine verdiği önemi belirterek Türkiye’de çocukların korunması için kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinin belediye ve hükümet tarafından maddî destek gördüğünü ancak en önemli gelir kaynağının şüphesiz duyarlı insanların katkıları olduğunu, Trabzon eşraf ve tüccarının desteğiyle bu kurumun yaşatılabileceğini ifade etmiştir.⁸⁵⁴ Osman Dündar Bey’in İstikbal gazetesine yazdığı açıklama ise cemiyetin malî durumunun faaliyetlerini kısıtladığını açıkça ortaya koymaktadır. Cemiyetin faaliyete geçebilmesi için öncelikle para sorununun çözülmesi gerektiğini ve bu yönde sürekli bir gelir elde etme yolu arandığını ifade eden Osman Bey, bu dönemde 5 çocuğun yemek ve giysi ihtiyaçlarının karşılandığını, bu çocukların uygun bir sanata yönlendirilerek talep halinde “*hıdmetçi sıfatıyla*” bir yere verilmesinin hedeflediğini, halkın üye olması halinde daha faydalı faaliyetler yapılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Hükümetin Ankara’daki Himaye-i Etfal Merkezine ayırdığı 80.000 liradan Mart 1925 tarihine kadar Trabzon’a para

⁸⁵¹ **Yeniyol**, Sayı: 279-379, 18 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁸⁵² **İstikbal**, Sayı: 1336, 17 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

⁸⁵³ Beyanname için bkz. **İstikbal**, Sayı: 1362, 22 Kânûn-ı Evvel 1340 (1924).

⁸⁵⁴ Osman Dündar “Himaye-i Etfal Çocuklarımız- Çocuklar”, **Yeniyol**, Sayı: 67-167, 6 Şubat 1341.

gönderilmediğini de sözlerine eklemiştir.⁸⁵⁵ Cemiyet bu döneme kadar merkezden ancak 470 lira temin edebilmiştir.⁸⁵⁶

Belirtildiği gibi 1925 yılında oluşturulan yeni idare heyeti cemiyete gelir sağlama konusunda elinden gelen bütün imkânları kullanmaya çalışmıştır. Bina sorununun çözülmesinin ardından Trabzon'da faaliyet gösteren Genç Türk Temsil Heyeti ile iki yıllık bir anlaşma imzalanarak daimi gelir kaynağı oluşturulmuştur.⁸⁵⁷ Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanlığı gazeteye verdiği bir ilanla Genç Türk Temsil Heyetinin 11 Şubat 1925 tarihinden itibaren gelirinin bir kısmını cemiyete bağışlayarak “Himaye-i Etfal Firması” unvanını taşıyacağını halka duyurmuştur.⁸⁵⁸ Esasen Genç Türk Temsil Heyeti 1924 yılı sonbaharından itibaren temsillerinden elde ettiği gelirlerin büyük kısmını cemiyete bağışlamıştı. 16 Şubat 1925 tarihinden itibaren Himaye-i Etfal Genç Türk Temsil Heyeti unvanını alan topluluk bu anlaşma ile cemiyetin himayesine girmiştir. Tiyatro faaliyetlerini de içeren geniş bir program belirleyen heyet, İstanbul'dan temin edilecek büyük bir kadro ile sunmayı planladığı temsilleri yoluyla halkı aydınlatmayı, bunun yanı sıra elde edilecek gelirler ile çocukların geleceklerine katkı sağlamayı hedeflemiştir.⁸⁵⁹ Bu amaçla Nisan ayında *Divaneler Tabibi* adlı üç perdelik bir komedi sahnelemiştir.⁸⁶⁰ 16 Nisan 1925 tarihinde de Çocuk Haftası dolayısıyla bir müsamere vermiştir. Müsamerede heyetin 12 kişilik kadrosu ince saz fasılları da sunmuş, 8 perdeden oluşan müzik ve piyes içerikli müsamere beğeni ile izlenmiştir. Fakat buna rağmen müsamere hasılatının 300 lira gibi cüzi bir miktar olması Trabzon zenginlerinin şehit çocuklarına karşı “duygusuzluğu” şeklinde değerlendirilmiştir.⁸⁶¹

Bu dönemde merkezden gönderilen 470 liraya ek olarak Belediyenin desteği sayesinde tüccarlardan 600 lira toplanabilmiştir. Ayrıca Ettıba Muhadenet Cemiyeti ile işbirliği yapılarak cemiyetin binasında faaliyet gösteren bir dispanser kurulmuştur. Bu dispanserde Cumartesi, Pazartesi, Çarşamba günleri çocukların ücretsiz muayeneleri sağlandığı gibi, yine doğum hizmetlerinin ücretsiz olacağı da halka duyurulmuştur.⁸⁶²

⁸⁵⁵ **İstikbal**, Sayı: 1423, 12 Mart 1341 (1925).

⁸⁵⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 87- 187, 13 Mart 1341(1925).

⁸⁵⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 87- 187, 13 Mart 1341(1925); **Yeni Yol**, Sayı: 279-379, 18 Teşrin-i Sâni 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 279-379, 19 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁸⁵⁸ **İstikbal**, Sayı:1403, 15 Şubat 1341 (1925).

⁸⁵⁹ **İstikbal**, Sayı: 1404, 16 Şubat 1341 (1925) **Yeni Yol**, Sayı: 70-170, 10 Şubat 1341 (1925).

⁸⁶⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 107-207, 9 Nisan 1341 (1925).

⁸⁶¹ **Yeni Yol**, Sayı: 114-214, 19 Nisan 1341 (1925).

⁸⁶² **Yeni Yol**, Sayı: 152-252, 15 Haziran 1341 (1925).

Doktorların ücretsiz yaptığı sağlık faaliyetlerine ek olarak Trabzon'daki eczaneler de ayda 5'er liralık ücretsiz ilaç desteği sağlamıştır. İlâveten polis müdüriyetinin desteği⁸⁶³ ile şehir içerisinde 176 muhtaç çocuk tespit edilmiştir. Yuvada bakılan 20 çocuk dışında 6 çocuğa süt desteği, yine 6 anneye çocuklarının bakımı için para verilmiştir. Cemiyetin 1925 yılı içerisinde misafirhanesinde bir süre kalan 46 çocuktan bir kısmı uygun iş sahalarında istihdam edilmiş, diğer bir kısmı da Darüleytama kaydedilmiştir. Diğer taraftan Ankara'daki Genel Merkeze giden başkan Neşet Bey'e 5.000 lira destek istemesi yönünde talimat verilmiştir. Cemiyet, bu dönemde faaliyetlerini daha geniş bir sahaya yayarak muhtaç durumda olan bütün çocuklara yardım sağlamayı hedeflemiştir.⁸⁶⁴

Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyetinin 27 Ocak 1925-15 Kasım 1925 tarihleri arasındaki malî tablosu şu şekildedir: 2.055 lira 98,5 kuruş gelire karşılık, 1.085 lira 3 kuruş gider gerçekleşmiştir. Ayrıca Ziraat Bankasında da 920 lirası mevcut olan Himaye-i Etfal Cemiyetinin 1925 yılı kongresinde kasa mevcudu nakit olarak 50 lira 5,5 kuruş olarak açıklanmıştır. Önceki idare heyetinden devralınan miktar ise 407 lira 80 kuruştur. Cemiyet 8 ayda 1.648 liradan fazla gelir elde etmiştir. Yalnızca bir yıl içerisinde gerçekleşen bu malî tablo takdire şayan bulunmuştur.⁸⁶⁵

Bu gelirlerde tüccarların yanı sıra zaman zaman memurların desteği de yer almıştır. Trabzon'da geçici olarak bulunan Bayezid Baş Komiseri Hakkı Efendi ve ailesi 1925 yılı Ramazan ayında fitrelerini Himaye-i Etfal Cemiyetine vermiştir. Bu yardım üzerine Yeniyol gazetesindeki bir yazıda şehit çocukları, muhtaç aileler dururken fitrelerin nereye gittiğinin bilinmeden verilmemesi, hatta Himaye-i Etfal'e verilmesi için müftünün vaizlere tebligat yapması teklif edilmiştir.⁸⁶⁶ Cemiyet fitrelerden gelir elde etmek amacıyla 1926 yılında hane başına birer boş zarf dağıtmıştır.⁸⁶⁷

Himaye-i Etfal Cemiyeti gelirlerinin bir kısmını da dağıttığı rozetlerden sağlamıştır. 1925 yılında dağıtılan rozetlerden Nisan ayında elde ettiği gelir 97 lira olmuştur. Aynı dönemde Tayyare Cemiyeti ise 93 lira elde etmiştir. Halkın ilgisizliğini gösteren bu cüzi

⁸⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 87- 187, 13 Mart 1341(1925).

⁸⁶⁴ **Yeniyol**, Sayı: 279-379, 18 Teşrin-i Sâni 1341 (1925); **Yeniyol**, Sayı: 279-379, 19 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁸⁶⁵ **Yeniyol**, Sayı: 278-378, 17 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁸⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 115-215, 21 Nisan 1341(1925)

⁸⁶⁷ **Yeniyol**, Sayı: 375-475, 28 Mart 1926.

hasılat idare heyetini oldukça müteessir etmiştir.⁸⁶⁸ Bunun yanında cemiyete desteğini esirgemeyen duyarlı kişiler ise zaman zaman önemli miktarda bağışlar yapmıştır. Bunlardan biri Eczacı Hidayet Efendi'dir. Tayyare piyangosu ikramiyesini kazanan Hidayet Efendi, Himaye-i Etfal Cemiyetine üyelik olarak 50 lira, aylık olarak da 5 lira vermeyi taahhüt etmiş, idare heyeti de kendisine teşekkürlerini bildirmiştir.⁸⁶⁹ Bu dönemde cemiyete desteğin artması için elinden geleni yapan idare heyeti şehirde yardıma muhtaç çocuklara ulaşmaya çalışmıştır. Özellikle Çocuk Haftası günlerinde varlıklı ailelerin bağışları cemiyetin yardımlarını daha geniş sahalara ulaştırmasına yardımcı olan önemli bir destekti. Fakat bu desteğin sağlanmadığı durumlarda cemiyetin yardımlarından faydalanıp hayatta kalabilecek muhtaç çocuklardan bazıları açlık ve sefalet içinde hayata veda edebiliyordu. Özellikle kış günlerinde yoksulluktan, açlık ve sefaletten ölen çocukların bu hazin sonu ise zenginlerin duyarsızlığı olarak değerlendiriliyordu.⁸⁷⁰ Maddî desteğe ihtiyaç duyan cemiyet diğer yandan çocuklar için çeşitli hizmetler sunmayı da sürdürmüştür. Bu faaliyetlerinden biri Cumhuriyet Mahallesinde yaptırılan çocuk bahçesidir. 1936 yılında büyük ölçüde tamamlanan bahçenin duvar ve kapıları ise maddî imkânsızlık nedeniyle yapılamamış, kalan kısmının yılı sonunda yaptırılmasına karar verilmiştir. Cemiyet bu konuda belediyeden de destek beklemiştir.⁸⁷¹ Çocuk bahçesinin eksik kalan duvarlarının yapımına ancak 1937 yılı Ocak ayında başlanabilmiştir.⁸⁷²

Bu dönemde imkânları oldukça sınırlı olan cemiyetin yıllık geliri tamamen halktan alınan 1000-1500 liraydı.⁸⁷³ Bu gelirin çoğu da özellikle 23 Nisan'da idare heyetinin düzenlediği zarf dağıtma usulü ile elde edilmekteydi. Cemiyet yine de fakir okul çocuklara kitap, elbise, ayakkabı yardımlarını aksatmamaya çalışmış, Cumhuriyetin 13. yıldönümünde 60 çocuğa giysi temin etmiştir.⁸⁷⁴ Çocukların beslenme, barınma, giysi ihtiyaçlarını imkânları ölçüsünde sağlamaya çalışan cemiyet zaman zaman eğlenmelerini sağlayıcı etkinlikler de yapmış, 1937 yılında halkın da yardımlarıyla bir kır gezisi düzenleme kararı almıştır.⁸⁷⁵ Söz konusu kır gezisi kapsamında Trabzon'da okuyan fakir

⁸⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 120-220, 29 Nisan 1341 (1925).

⁸⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 197-297, 11 Ağustos 1341 (1925).

⁸⁷⁰ Feride Ümit, "Kış ve Fırtına- Himaye-i Etfal Günü İçin", **Çalıkluşu**, Sayı: 4, 3 Haziran 1926.

⁸⁷¹ **Halk**, Sayı: 594, 29 Aralık 1936.

⁸⁷² **Halk**, Sayı: 597, 8 Ocak 1937

⁸⁷³ **Halk**, Sayı: 597, 8 Ocak 1937

⁸⁷⁴ **Halk**, Sayı: 597, 8 Ocak 1937.

⁸⁷⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2334, 25 Mart 1937.

çocuklar 4 Nisan Cumartesi günü Soğuksu'ya götürülerek temiz havada neşeli vakit geçirmeleri sağlanmıştır.⁸⁷⁶

Çocuk Esirgeme Kurumuna bireysel destekler de sürmekteydi. Trabzon Valisi Refik Koraltan 1938 yılı Ocak ayından itibaren her ay maaşından 5 lira vererek Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumuna yardımda bulunmuştur.⁸⁷⁷ Yine kurumun yemekhanesinde öğle yemeği yiyen çeşitli okullarda okuyan öğrenciler için bir çuval pirinç veren Niyazi Şahinbaş'a kurum tarafından teşekkür edilmiştir. Aynı dönemde kurum menfaatine bir kupa maçı düzenlenmesi fikri de gündeme gelmiştir.⁸⁷⁸ Kurumun bütçesinin 5500 lira olarak belirlendiği⁸⁷⁹ 1938 yılında çocuk bayramı için 350 lira harcanarak 100 çocuğa şapka, elbise ve ayakkabı temin edilmiş, ayrıca 200 çift ayakkabının dağıtılması kararlaştırılmıştır.⁸⁸⁰

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu 1937 yılında Fakir Mektepli Çocuklara Yardım Cemiyeti ile birleşmesinin ardından⁸⁸¹ okullarda okuyan fakir çocuklara öğle yemeği verme görevini de üstlenmişti.⁸⁸² Özellikle okulların açılmasının ardından kış aylarında başlayan bu hizmet eğitim öğretim yılı sonuna kadar devam ettirilmiştir.⁸⁸³ 1938 yılı kongresinde özellikle 550'den fazla fakir çocuğa yedirilen öğle yemeklerinin kâfi derecede kaloriyi içerecek şekilde sürdürülmesi yönünde görüş birliğine varılmıştır. Kongrede aynı zamanda 1937-1938 senesi bütçesi genel kurula sunulmuş, harcamalar kısmındaki 100 lira gösterilen kırtasiye gideri genel kurul kararıyla 250 liraya çıkarılmıştır. Gelirlerinin arttırılıp faaliyetlerin genişletilmesi konusu da görüşülen kongrede fakir çocukları giydiren kurumun bir düzen ve faaliyet içinde işlerini yürüttüğü konusunda fikir birliğine varılmıştır. Kongrede Peremeciler Cemiyeti başkanı İsmail Topal cemiyeti adına 100 lira ve Şevket Çulha da Erginler Yurdu adına her yıl 25 lira yardımda bulunacaklarına dair söz vermiş, her iki kurum kongrece alkışlanmıştır. Kongrede alınan kararlardan biri de Atatürk'ün Trabzon'a son gelişinin hatırası amacıyla çıkarılacak olan "Büyük Tarih

⁸⁷⁶ **Halk**, Sayı: 620, 4 Nisan 1937.

⁸⁷⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2557, 28 İncikânun 1939.

⁸⁷⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2459, 29 İncikânun 1938.

⁸⁷⁹ Baykal, a.g.r., s. 196.

⁸⁸⁰ **Halk**, Sayı: 703, 22 Nisan 1938.

⁸⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 2329, 18 Mart 1937.

⁸⁸² **Yeniyol**, Sayı: 2334, 25 Mart 1937.

⁸⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 2547, 23 İlkânun 1938; Kurumun yemekhanesinde 553 çocuğa Hususi Muhasebe ve Belediye bütçelerinden ayrılan tahsisat ve yardımseverlerin katkısıyla yemek verildiği hatırlatılan bir yazıda Trabzon'da bu şekilde muhtaç 1000-1500 fakir öğrenci daha olduğu hatırlatılıyordu. Cemal Rıza Çınar, "Noksan Kalmış Bir Eseri Fevkalade", **Yeniyol**, Sayı: 2552, 12 İncikânun 1939.

Trabzon'da" adlı kitabın bastırılması görevini kurumun üstlenmesidir. Böylece kısıtlı kaynakları bulunan kurumun kitap satışından gelir elde etmesi hedeflenmiştir.⁸⁸⁴

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumuna çeşitli spor kulüpleri de zaman zaman ellerinden gelen desteği göstermiştir. 1939 yılında Çocuk Haftası dolayısıyla kupa maçları düzenlenmiştir. Hasılatı çocukları himaye eden bu kuruma bırakılmak üzere düzenlenen kupada Trabzonspor -İdmanocağı, Necmiati- İdmangücü takımları karşılaşmışlardır.⁸⁸⁵ Yine Çocuk Bayramı için Trabzon Valisi Refik Koraltan başkanlığında Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumunun da katılımı ile hayırseverlerden oluşan bir komisyon kurulmuş, bayrama kadar 500 fakir öğrenciye elbise ve ayakkabı dağıtmak için çalışma başlatılmıştır.⁸⁸⁶

Çocuk Esirgeme Kurumunun 15 Temmuz 1939 Cumartesi günü Halkevi salonunda yapılan yıllık kongresinin ikinci celsesinde kurumun gelir elde edebileceği kaynaklar üzerinde fikirler ve teklifler dile getirilmiştir. Bunlardan biri olan sinema ve tiyatro biletlerine yapıştırılacak pullara Çocuk Esirgeme Kurumu yararına 40 para eklenmesi teklifi kabul edilmiştir. Kongrede bütçe genel kurula sunulmuş ve bazı düzenlemelerin ardından oylanarak kabul edilmiştir. Tespit edilen bütçeye göre 510 fakir çocuğa 9 ay devamlı olarak yemek verilmesi kararlaştırılmıştır. Kongreye katılan Vali, yapılan müzakere ve alınan kararlardan memnuniyet duyduğunu beyan etmiştir.⁸⁸⁷ Kurumun Maraş Caddesi üzerindeki yemek salonu 1939 yılında da okulların açılmasının ardından faaliyetlerine başlamış, Kasım ayında vali, parti ve belediye reisleri ile davetli kişilerin katılımı ile açılmış, bu dönemde 427 çocuğa yemek verilmiştir.⁸⁸⁸ Yıl içerisinde ayrıca öğrencilerin giyim ve beslenme ihtiyacının yanı sıra okul araç gereçlerinin de teminine çalışmıştır. Çeşitli gazete ilanları verilerek okul kitaplarının Çocuk Esirgeme Kurumuna gönderilmesi, kitap alamayacak öğrenciler için yardım edilmesi istenmiştir.⁸⁸⁹

⁸⁸⁴ Hakkı Tuncay, " Oluşlar- Bir Toplantı", **Yeni Yol**, Sayı: 2486, 4 Mayıs 1938.

⁸⁸⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

⁸⁸⁶ **Halk**, Sayı: 780, 18 Nisan 1939.

⁸⁸⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2605, 19 Temmuz 1939.

⁸⁸⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2639, 10 İkinci Teşrin 1939. Dönemin basınında Çocuk Esirgeme Kurumunu eleştiren yazılara da sık sık rastlanmaktaydı. Kurumun öğrencilere verdiği öğle yemeklerinin eğitim-öğretim başladıktan 2-3 ay sonra vermeye başlanması, bu öğrenciler için akşam yemeği de vermemesi ve barınacak bir yer temin edememesi gibi hususlar göz önünde bulundurularak idare heyetinin mali dayanağını mahalli bütçelere dayandırıp fazlaca bir katkı yapamadığı şeklinde eleştirilere neden olmuştur. Cemal Rıza Çınar, "Bir Vazife Başarılamazsa", **Yeni Yol**, Sayı: 2630, 7 Birinci Teşrin 1939.

⁸⁸⁹ **Halk**, Sayı: 810, 19 Ağustos 1939; **Halk**, Sayı: 812, 30 Ağustos 1939.

Kurum 1940 yılında da yuvadaki 10 çocuktan başka 609 çocuğa sıcak öğle yemeği vermeyi sürdürmekteydi. Bu hizmet daha ziyade halkın yardımlarıyla sağlanabiliyordu. Yine de yardımların yeterli olmadığı ve arttırılması gerektiği inancı vardı. Bu dönemde her ay memur maaşlarından yaklaşık 100 lira kurum adına kesilmekte, ayrıca tüccarların iskele resmine ilave olarak verdikleri yüzde 10 pay yine kurum adına alınmaktaydı.⁸⁹⁰ 1941 yılı belediye bütçesinden 800 lira yardım yapılan⁸⁹¹ Çocuk Esirgeme Kurumu özellikle hayırsever tüccarlardan önemli ölçüde destek bulmuştur. Bu tüccarlardan Niyazi Şahinbaş önceki yıllarda olduğu gibi 1941 yılı sonlarında Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun idaresinde bulunan Çocuk Yuvası ile Fakir Çocuklar Yemekhanesine 125 lira yardımda bulunmuştur.⁸⁹² Yıl içerisinde 10 dokuma tezgâhı kuran Çocuk Esirgeme Kurumu çeşitli bezler ve elbiselik kumaşlar dokutarak fakir çocuklara dokuma sanatını öğretmekle birlikte kurumun çocuk yuvasına da gelir sağlamıştır.⁸⁹³

Kış aylarında yemek vermeye başlayan yemekhanenin 1942 yılındaki açılışı 4 Aralık tarihinde yapılmıştır. 400 fakir öğrenciye yemek vermeye başlanan yemek salonunun açılışında Kemal Kefeli ve Parti Müfettişi Hilmi Kalaç birer konuşma yapmıştır. Kalaç, konuşmasında kurumun mesaisini takdir etmiştir.⁸⁹⁴ Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun 1941-1942 yıllarına ait çalışma verileri CHP Trabzon Vilayeti Çalışma Raporuna konu olmuştur. Rapora göre geliri Hususi Muhasebe ve Belediye bütçelerinden yapılan yardım ve daha ziyade yardımseverlerin bağışları ile sağlanan kurumun yemekhanesinde 40.160 öğrenciye öğle yemeği verildiği, 240 çocuğa ayakkabı, elbise ve gömlek temin edildiği, valilik ve belediyeden kuruma gönderilen elbiselerin de 12 çocuğa dağıtıldığı, ilk ve ortaokullara devam eden muhtaç çocuklardan 344'üne 172 lira 30 kuruş değerinde kitap, kalem ve defter verildiği, bunun dışında valilik, belediye ve civardan kuruma yönlendirilen 40 çocuğa ise 79 lira nakdi yardım sağlandığı belirtilmektedir. Rapora göre önceki yıl ise 82833 çocuğa yemek yedirilmiş, ayrıca 200 çocuğa da giyim yardımı yapılmıştır.⁸⁹⁵ Belediye Meclisi 1942 yılı bütçesinden Çocuk Esirgeme Kurumuna 2000 lira ayrılmıştır.⁸⁹⁶ Bu dönemde Tüccar Niyazi Şahinbaş da 150 lira bağışlamıştır.⁸⁹⁷

⁸⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2654, 3 İkincikanun 1940.

⁸⁹¹ **TBMZ, Trabzon Belediyesinin 1940-1941 Yılı Mesai Raporu**, 3.11.1941.

⁸⁹² **Halk**, Sayı: 931, 12 İlkânun 1941.

⁸⁹³ **BCA**, 490.01/273.1095.4.

⁸⁹⁴ **Halk**, Sayı: 1029, 4 İlkânun 1942; **Yeniyol**, Sayı: 2945, 5 İlkânun 1942.

⁸⁹⁵ **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁸⁹⁶ **TBMZ**, İctima Devresi:4, 9. İnikat, 28.4.1942.

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumuna yıllarca bağışlar yapan ve destek olan Tüccar Niyazi Şahinbaş 1943 yılında da nakdi yardımlarının yanı sıra özellikle yemekhaneye çeşitli yiyecek maddeleri temin etmeye devam etmiştir.⁸⁹⁸ Yine Tüccar Hasan Tahsin,⁸⁹⁹ balıkçılar Recep Denizer, Ali Kayıkçı, Abdullah Denizeri, Bilal Ergül ve Asım Saraç da yiyecek desteği sağlamıştır.⁹⁰⁰

Yemekhanesinde 500 den fazla fakir çocuğa öğle yemeği vermeyi sürdüren kurumun bu faaliyetinin devamlı olması yanında daha besleyici yemekler verilmesi yönünde zaman zaman oluşan istek ve dilekler de dikkate alınarak yerine getirilmeye çalışılmaktaydı.⁹⁰¹ 1943 yılında 17 Aralık gününden itibaren 400 fakir çocuğa yemek verilmeye başlanmıştır.⁹⁰² Kuruma yapılan bağışların sürdüğü bu dönemde özellikle yuvadaki çocuklar için daha fazla destekte bulunulmuştur. Bu yardımlarda Komutan Muavini Yarbay Fıçıcıoğlu, Tümen Anbar Müdürü Asteğmen Nihat ve Hamdi Hacı Tursun ile Çömlekçi Mahallesinde oturan Osman kızı Hamide Hanım bağışlar yapmıştır. Bu hayırseverlere kurum başkanı Zühtü Evren teşekkürlerini iletmiştir.⁹⁰³ 1944 yılının ilk aylarında halkın kuruma destekleri daha da artmıştır. Bu yardımlarda Tüccar Niyazi Şahinbaş Balıkçı Reis Mehmet Birinci, Kız Enstitüsü müdür ve öğretmenleri, Tüccar Hasan Tahsin Karanis, Yardımsevenler Cemiyeti Başkanı Necmiye Günday, İş Bankası Trabzon Şubesi, Trabzon Manifaturacılar Birliği, Trabzon Vakıflar Müdürü Ferit Güner'in eşi, İpek Sineması sahibi ve Diş Doktoru Asım Pekel, Faik Rüştü ve Nihat Rüştü Bekiroğlu firması, Mıntıka Ticaret Müdürü Raik Toner gibi pek çok kişi ve kuruluş aynı ve nakdi destekte bulunmuştur.⁹⁰⁴ Yardımlara İstanbul'daki Trabzonlu tüccar ve yardımseverler de katılmış, İstanbul tüccarlarından Trabzonlu Mithat Nemli ve Firuz Yurtkuran önemli miktarda para bağışı yapmıştır.⁹⁰⁵ Yine aynı yılın Kurban Bayramında da Çocuk Esirgeme Kurumu Yuvasında bulunan kimsesiz çocukların iaşeleri için yardımda bulunanlar olmuştur. Bu yardımlara en fazla desteği Ortahisar ve Yenicuma mahalleleri halkı

⁸⁹⁷ **Halk**, Sayı: 1017, 18 İlkteşrin 1942.

⁸⁹⁸ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

⁸⁹⁹ **Halk**, Sayı: 1041, 22 İkincikanun 1943.

⁹⁰⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 49, 5 İkinciteşrin 1943.

⁹⁰¹ **BCA**, 490.01/715.443.1

⁹⁰² **Yeni Halk**, Sayı: 61, 21 Birincikanun 1943.

⁹⁰³ **Yeni Halk**, Sayı: 63, 28 Birincikanun 1943;

⁹⁰⁴ **Yeni Halk**, Sayı: 66, 7 İkincikanun 1944; **Halk**, Sayı: 1076, 18 İkincikânun 1944; **Halk**, Sayı: 1080, 1 Şubat 1944; **Halk**, Sayı: 1082, 8 Şubat 1944; **Halk**, Sayı: 1085, 18 Şubat 1944; **Halk**, Sayı: 1087, 25 Şubat 1944; **Halk**, Sayı: 1096, 28 Mart 1944; **Halk**, Sayı: 1097, 31 Mart 1944; **Halk**, Sayı: 1104, 28 Nisan 1944. **Halk**, Sayı: 1108, 9 Mayıs 1944.

⁹⁰⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3065, 15 Mart 1944.

sağlamıştır.⁹⁰⁶ Çocuk yuvasında bulunan kimsesizlere hassasiyetle bakmaya devam eden kurum, halkın yaptığı bu desteklerle faaliyetlerini genişletmiş ve 1944 yılı yaz aylarında 300 çocuğa giyim eşyası dağıtmıştır.⁹⁰⁷

1945 yılı Belediye bütçesinden 1000 lira⁹⁰⁸ tahsis edilen kurum fakir çocukların hastalık durumları ile de yakından ilgilenmiştir. Bu amaçla 1945 yılı başında Erkek Ortaokulu öğrencilerinden hastalığa yakalanan bir öğrencinin İstanbul'a sevk masrafını üstlenmiştir.⁹⁰⁹ 1945 yılında 23 Nisan Bayramı öncesi ilkokullardaki 400 yoksul çocuğa çorap ve önlük temin edilerek dağıtılmak üzere okullara teslim edilmiştir.⁹¹⁰ Bu eşyalardan 100 adet çorap Trabzon Dokumacılık Küçük Sanat Kooperatifi ortakları tarafından fakir çocuklara dağıtılmak üzere kuruma hediye edilmiştir.⁹¹¹ Çocuk Yuvasında bulunan 25 çocuğa da 23 Nisan'da bayramlık elbise ve ayakkabı yaptırılmasına karar verilmiştir. Yuvadaki çocuklardan okula devam edenlere elbise ve ayakkabı verilmiş, okul çağında olmayan 3-6 yaş arasındaki 6 çocuğa dağıtılacak elbiselerin dikilmesi için ise Kız Enstitüsüne müracaat edilmiştir. Kız Enstitüsü Müdürü Nadire Yentürk konuyu hiç tereddüt etmeden kabul etmiş, dikiş öğretmenini bu iş için görevlendirmiştir. Kısa sürede hazırlanan elbiseler 23 Nisan günü öğretmenlerce yuvadaki çocuklara hediye edilerek giydirilmiştir. Enstitü ayrıca 1944-1945 ders yılı sonu nedeniyle bir hafta süre ile devam etmek üzere 15 Haziran tarihinde bir sergi açmıştır. Sergide Çocuk Esirgeme Kurumu için yardım köşesi ayıran Kız Enstitüsü bu sayede kuruma 52 lira nakdi yardım temin etmiştir. Kurumun idare üyelerinden Kemal Günbaş, Kız Enstitüsü müdür ve öğretmenlerine bu yardımlarından ötürü teşekkür etmiştir.⁹¹² 23 Nisan Çocuk Haftası nedeniyle kurumun belirlediği heyetlerin şehirde üye kayıt işlerine başlayacak olması nedeniyle halkın üye yazılarak destekte bulunması ve yardımlarını esirgememesi istenmiştir.⁹¹³ Bu dönemde yapılan yardımlarda Tüccar Niyazi Şahinbaş, Kızılay Kurumu Başkanı Doktor İbrahim Okman,⁹¹⁴ Dr. Asım Sözmen⁹¹⁵ ve birkaç yardımseverin para ve yiyecek bağışları

⁹⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3137, 9 İkkânun 1944.

⁹⁰⁷ **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁹⁰⁸ **TBMZ**, 3. Devre, 12. İnikat, 11.4.1945.

⁹⁰⁹ **Halk**, Sayı: 1187, 13 Şubat 1945.

⁹¹⁰ **Halk**, Sayı: 1202, 12 Nisan 1945; **Halk**, Sayı: 1227, 6 Temmuz 1945.

⁹¹¹ **Halk**, Sayı: 1202, 12 Nisan 1945.

⁹¹² **Halk**, Sayı: 1227, 6 Temmuz 1945.

⁹¹³ **Halk**, Sayı: 1206, 24 Nisan 1945.

⁹¹⁴ **Halk**, Sayı: 1207, 27 Nisan 1945.

⁹¹⁵ **Halk**, Sayı: 1180, 19 İkkincikanun 1945.

gerçekleşmiştir.⁹¹⁶ Ayrıca çeşitli okullar, kurumlar, tüccar ve halktan da nakdi bağışlar bulunmuştur. Trabzon'daki çeşitli okullardan 461 lira 98 kuruş toplanmış,⁹¹⁷ halkın yaptığı bağışlar 29 Mayıs tarihinde 74.450 kuruşa ulaşmıştır. Trabzon'da görev yapan doktor, diş tabibi ve eczanelerin de aralarında bulunduğu çeşitli hayırseverlerin kuruma bağışladığı miktar ise 182 lira 50 kuruş olarak gerçekleşmiştir.⁹¹⁸ Yardımlar kurban bayramında da devam etmiştir. Çeşitli mahallerdeki halkın ve tüccarların bağışladığı kurbanlar ve çeşitli yiyecek maddeleri de önemli bir destek sağlamıştır.⁹¹⁹

Özellikle kış aylarında fakir ve kimsesiz çocukların perişan halleri daha fazla dikkat çekmiş ve elbette bu konuda ilk akla gelen Çocuk Esirgeme Kurumu olmuştur. Fakat Kurum bütçesi ve imkânları ölçüsünde bu çocuklardan çok az bir kısmını himayesine alabilmiştir. Bu duruma yalnızca Trabzon'da değil Türkiye'nin diğer illerinde de şahit olunmuştur.⁹²⁰ Yazın hamallık yaparak veya dilenerek yaşamlarını sürdüren bu çocukların kış aylarında ihtiyaç duydukları sıcak yuva ve sıcak yemeği dar bütçeli ve eksik teşkilatlı Çocuk Esirgeme Kurumları ile başaramayacağı düşünülüyordu.⁹²¹ Üstelik Çocuk Esirgeme Kurumunun ilgilendiği şehirdeki fakir ve muhtaç çocuklardan başka kasaba ve köylerde de fakir ve yardıma muhtaç bulunanların olduğu düşünülerek himaye heyetleri oluşturulması ve bu sayede onlara da yardım ellerinin uzatılması önerilmiştir.⁹²²

Kurumun yemekhanesi 1947 yılında hizmet verememiştir. Bunun nedeni yemek salonunun Erkek Sanat Okuluna tahsis edilmiş olmasıydı. Yemekhanesi olmadığı için duraklatılan bu hizmet özellikle son yılların ekonomik zorlukların yanında kış aylarında daha da mağdur olan fakir öğrencileri çok zor duruma düşürmüştür. Kurumun ileri sürdüğü mazeret basında eleştirilmiş, bu hizmetin tekrar başlatılması istenmiş, çeşitli

⁹¹⁶ **Halk**, Sayı: 1177, 9 İkincikanun 1945; **Halk**, Sayı: 1211, 11 Mayıs 1945..

⁹¹⁷ **Halk**, Sayı: 1215, 25 Mayıs 1945.

⁹¹⁸ **Halk**, Sayı: 1216, 29 Mayıs 1945.

⁹¹⁹ **Halk**, Sayı: 1265, 30 Kasım 1945; **Halk**, Sayı: 1269, 18 Aralık 1945; **Halk**, Sayı: 1279, 22 Ocak 1946.

⁹²⁰ Bu dönemde İstanbul'da sokaklarda işsiz, güçsüz dolaşan çocukların çoğalması üzerine Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı konuyu inceleyerek bir rapor halinde *Aylak Çocukları İnceleme Komisyonuna* bildirmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumunun imkânları ölçüsünde çözüm bulunamayacak derecede olması nedeniyle Hükümetin ülkede taramalar yaparak bu çocukları tespit etmesi ve barınma sorunlarının halledilerek iş imkânlarına yer vermesi ile soruna kalıcı çözüm bulması beklenmekteydi. Nesib Yağmurdereli, "Düşünceden Düşünceye- Aylak çocuklar", **Yeni Yol**, Sayı: 3250, 23 Ocak 1946.

⁹²¹ Nesib Yağmurdereli, "Düşünceden Düşünceye- Kış ve Yoksul Çocuklar", **Yeni Yol**, Sayı: 3251, 26 Ocak 1946.

⁹²² Nesib Yağmurdereli, "Hadiseler- Düşünceler-23 Nisan ve Çocuklarımız", **Yeni Yol**, Sayı: 3273, 17 Nisan 1946.

çözüm önerileri sıralanmıştır.⁹²³ Yemekhane konusunun ihmal edilmesinin nedeninin gerçekte bina meselesi olmayıp masrafi karşılayacak gelirin olmadığı da iddia ediliyordu. Zira kurum merkezden yardım görmemekte ve hatta kendi gayretiyle temin ettiği nakdi yardımları da merkeze göndermekteydi. Bu nedenle yalnızca il içinden elde edilen aynı yardımlarla ayakta duruyordu. Böyle bir ortamda merkezin Trabzon şubesine yük değil destek olması gerektiğine inanılıyor ve kurumun ihtiyacı olan aşevinin de valinin desteğiyle açılması temenni ediliyordu.⁹²⁴ Kurum yetkilileri ise konu ile ilgili olarak sorunun bina ihtiyacı olduğunu, yoksa yemeklerin hazırlanmasında sıkıntı yaşanmadığını vurgulayarak uygun bir bina tahsisi halinde bu faaliyete tekrar başlayabileceklerini belirtmişlerdir.⁹²⁵ Konu sık sık gazete haberlerine ve köşe yazılarına taşınarak duyarlılık oluşturulmaya ve meselenin çözümü yönünde adımlar atılmaya çalışılmıştır. Neticede Erkek Sanat Okulu için artık lüzumlu olmayan binanın yeniden aşevi olarak kullanılması yönünde adım atılmış,⁹²⁶ fakat Çocuk Esirgeme Kurumuna tahsis edileceğine dair söz verilen bina bu kez de bir spor kulübüne verilmiştir. Bununla birlikte binanın işe yaramayan küçük bir bölümü için kuruma teklif yapılmıştır. Zühtü Evren bu konuda çok gayret sarf etmiş, fakat başarılı olamamıştır. 3 yıl boyunca bina sorunu yüzünden yemek verilemeyen 400 civarında ilkokul öğrencisinin gıdasız kalmaları, onları sağlık sorunlarına doğru itmekte, hastalıklara yakalanma riskinin artmasına neden olmaktadır.⁹²⁷ Memleketin sanayisini geliştirecek, kültürünü arttıracak bir müessese kurulurken hayır işiyle uğraşan başka bir müessesenin ihmal edilmesi ise ağır eleştirilere sebep olmuştur.⁹²⁸

Diğer yandan kuruma ve özellikle Çocuk Yuvasındaki çocuklara yardımlar da devam etmekteydi. Bu dönemde Yardımsevenler Cemiyeti, Doktor Basit Ürek, Doktor Suat Berkman ve birkaç yardımseverin destekleri dolayısıyla idare heyeti üyeleri tarafından kendilerine teşekkür edilmiştir.⁹²⁹ Kurban Bayramında ise dağıtılacak kurban

⁹²³ Muzaffer Korlu, “Çocuk Esirgeme Kurumu ve Fakir Çocuklarımız”, **Yeni Yol**, Sayı: 3345, 4 Ocak 1947.

⁹²⁴ Muzaffer Korlu, “Çocuk Esirgeme Kurumu ve Yemek Tevziyatı Meselesi”, **Yeni Yol**, Sayı: 3346, 8 Ocak 1947.

⁹²⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 3345, 4 Ocak 1947.

⁹²⁶ Fİ-KA, “Eski Aşevi Kuruma Verilmelidir”, **Yeni Yol**, Sayı: 3358, 22 Şubat 1947. Kurum Başkanı Zühtü Evren bina sorunu nedeniyle fakir çocuklara yemek veremediklerini belirterek binanın Erkek Sanat Enstitüsü tarafından boşaltılması için Vali Salim Özdemir Günday’ın emir verdiğini, binanın boşaltılmasının ardından ellerindeki imkânlarla Mart ayı ortalarında fakir çocuklar için çorba içirmeye çalışacaklarını belirtmiştir. **Halk**, Sayı: 1523, 28 Şubat 1947.

⁹²⁷ Fİ-KA, “Bir Öğle Yemeğinin Trajedik Safahatı”, **Yeni Yol**, Sayı: 3426, 8 Kasım 1947.

⁹²⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 3427, 12 Kasım 1947; Muzaffer Korlu, “Fakir Çocuklar ve Aşevi”, **Yeni Yol**, Sayı: 3428, 15 Kasım 1947.

⁹²⁹ **Halk**, Sayı: 1487, 17 Ocak 1947; **Yeni Yol**, Sayı: 3349, 21 Ocak 1947; **Halk**, Sayı: 1605, 4 Haziran 1947; **Halk**, Sayı: 1711, 6 Ekim 1947; **Halk**, Sayı: 1759, 27 Kasım 1947.

etlerinin kabul edileceği ve ayrıca kesilmemiş kurbanlıkların da kurumda görevlendirilen kasaplar vasıtasıyla kesilebileceği halka duyurulmuştur.⁹³⁰ Bu arada Belediye Meclisi de 1948 yılı bütçesine kurum için 2.000 lira tahsisat koymuştur.⁹³¹

1948 yılı başında Trabzon basınında hayırsever kurumların faaliyetleri ve halkın yardım kuruluşlarına olan ilgisizliği gündeme gelmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumunun Şubat ayında Halkevinde düzenlediği toplantıya davetlilerden yalnızca 4-5 kişinin katılmış olması toplumsal meselelere verilen değerin ölçüsü olarak değerlendirilmiştir.⁹³² 1948 yılı başında hala çözümlenemeyen aşevi meselesine de değinen gazeteler ise özellikle veremin kol gezdiği şehirde gıdasızlığın bu küçük bedenleri etkileyerek hasta edebileceğine vurgu yapmışlardır. Cemiyet de bu dönemde basın yoluyla çeşitli vecizeler yayınlarak halkın duyarlılığını sağlamaya çalışmış ve kuruma destek olunmasını istemiştir.⁹³³ Cemiyetin yaşaması ve gelişmesi amacıyla basın yoluyla propaganda faaliyetleri de sürdürülmüştür.⁹³⁴

Kurumun gelirlerinin arttırılması her dönem esas konuların başında gelmektedir. Bunun için de çeşitli çözüm yolları gündeme getirilmiştir. 1948 yılı Nisan ayında Trabzon Valisi Necmettin Ergin'in emri ile un fiyatlarındaki farktan elde edilen paradan 1000 lira Çocuk Esirgeme Kurumuna verilmiştir.⁹³⁵ Maddî gelir kaynaklarının azalması nedeniyle zor durumda kalan kurumun idare heyeti, özellikle Çocuk Yuvası konusunda endişeye düşmüş, en azından yuvadaki 22 çocuğun iaşelerini sağlamak ve yuvayı idame ettirmek için 1948 yılı Mart-Nisan aylarında bir heyet seçerek öncelikle tüccarlara başvurup yardım toplamıştır.⁹³⁶ Para yardımları dışında ayrıca yiyecek ve giyecek yardımları da yapılmıştır.⁹³⁷

⁹³⁰ **Halk**, Sayı: 1729, 24 Ekim 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3422, 25 Ekim 1947.

⁹³¹ **TBMZ**, 2. Devre, 8. İnikat, 12.11.1947.

⁹³² Cevdet Alap "Görüşler Duyuşlar- Kan Kusanlarla Dans Edenler İçin", **Yeniyol**, Sayı: 3457, 14 Şubat 1948.

⁹³³ **Yeniyol**, Sayı: 3452, 11 Şubat 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3453, 14 Şubat 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3454, 18 Şubat 1948.

⁹³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3493, 3 Nisan 1948.

⁹³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3505, 16 Nisan 1948.

⁹³⁶ Bu yardımlara katılanların listesi için için bkz. **Halk**, Sayı: 1877, 26 Mart 1948; **Halk**, Sayı: 1883, 2 Nisan 1948; **Halk**, Sayı: 1887, 6 Nisan 1948; **Halk**, Sayı: 1897, 16 Nisan 1948. **Halk**, Sayı: 1902, 21 Nisan 1948.

⁹³⁷ Yapılan yardımlar için bkz. **Halk**, Sayı: 1903, 22 Nisan 1948; **Halk**, Sayı: 1876, 25 Mart 1948; **Halk**, Sayı: 1912, 1 Mayıs 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3530, 11 Mayıs 1948; **Halk**, Sayı: 1924, 13 Mayıs 1948; **Halk**, Sayı: 1964, 22 Haziran 1948; **Yeniyol**, Sayı:3572, 23 Haziran 1948; **Halk**, Sayı: 2108, 18 Kasım 1948.

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumunun 1948 yılı geliri 12.416 lira 80 kuruştur. Çok gibi görünen bu miktarın 30 çocuğun her gün yemek, giyim ve temizlik masrafları, çalışan bir aşçı⁹³⁸ ve bir işçinin ücretleri düşünüldüğünde yetersizdi.⁹³⁹ Kurum tüm zorluklara ve sınırlı imkânlarına rağmen çocukların iyi birer insan, iyi bir Türk vatandaşı olarak yetiştirilmesine çalışıyor, saygı ve sevgi içerisinde yaşamalarına, çocukları yuvaya ısıdırmaya, kurumu evleri gibi görmelerine çabalıyordu.⁹⁴⁰ Çocuk Haftası yardımseverlerin kuruma daha çok ilgi gösterdiği ve bağışlar yaptığı bir dönemdi. 1949 yılı Çocuk Haftası nedeniyle tüccar ve esnaf tarafından çeşitli miktarlarda para bağışları yapılmıştır.⁹⁴¹ Kuruma yardım eden bir diğer kişi de Trabzon Eski Bayındırlık Müdürü Naşit Erman'dır.⁹⁴² Aynı yıl Cumhuriyet Bayramı öncesinde 58 fakir ilkokul öğrencisine elbise dağıtılmıştır.⁹⁴³ Yılsonunda da Öğretmenler Birliği ile birlikte yılbaşı balosu düzenlemeyi kararlaştırarak hazırlıklara başlanmıştır.⁹⁴⁴ 31 Aralık'ta Halkevinde verilecek balo için yaklaşık 10 gün öncesinden itibaren satışa çıkarılmış olan biletlerin kurum haricinde Binbirçeşit Mağazasında da satıldığı duyurulmuştur.⁹⁴⁵

Çocuk Esirgeme Kurumunun 1949 yılındaki faaliyetleri özetle şu şekilde gerçekleşmiştir: Yuvadaki 29 çocuğun her türlü ihtiyaçları karşılanmaya devam edilmiştir. Bu çocuklar için merkezden bir hemşire getirilerek çocukların sağlıkları kontrol altına alınmıştır. Yuvadaki çocuklardan 27'si okula devam etmekte 2'si ise okul çağı dışında olduğu için okula gitmemektedir. Kurum bunun dışında 126 ilkokul öğrencisine elbise ve ayakkabı dağıtmıştır. İlkokullardaki 35 öğrenciye okul araç gereci temin edilmiştir. Kuruma müracaat eden kimsesiz ve fakir çocuklara 210 lira yardımda bulunulmuştur.⁹⁴⁶ Bu dönemde yuvadaki çocukların yemeğinin kalorisi 2400 olarak belirlenmiştir. Kurumun

⁹³⁸ Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu yayınladığı bir ilanla kurumun aşçı alacağını, bunun için çocuksuz bayanlardan isteklilerin müracaat etmelerini duyurmuştur. **Halk**, Sayı: 1952, 10 Haziran 1948.

⁹³⁹ Bülent Hikmet Şeren, "Çocuk Yuvasında Neler Gördüm?", **Halk**, Sayı: 2287, 27 Mayıs 1949.

⁹⁴⁰ Ömer Akbulut, "Çocuk Esirgeme Kurumu", **Halk**, Sayı: 2124, 4 Aralık 1948; Ömer Akbulut, "Çocuk Esirgeme Kurumları", **Halk**, Sayı: 2237, 30 Mart 1949.

⁹⁴¹ Bu yardımlara katılanlar ve yapılan bağış miktarları için bkz. **Halk**, Sayı: 2278, 17 Mayıs 1949; **Trabzon**, Sayı: 819, 17 Mayıs 1949; **Yeni Yol**, Sayı: 3882, 19 Mayıs 1949; **Halk**, Sayı: 2288, 28 Mayıs 1949; **Yeni Yol**, Sayı: 3890, 28 Mayıs 1949; **Halk**, Sayı: 2289, 30 Mayıs 1949; **Halk**, Sayı: 2267, 4 Mayıs 1949; **Halk**, Sayı: 2304, 16 Haziran 1949; **Yeni Yol**, Sayı: 3906, 16 Haziran 1949; **Yeni Yol**, Sayı: 3849, 11 Nisan 1949.

⁹⁴² Yeniden inşa edilecek Çocuk Yuvası için bina keşiflerini hazırlayan Naşit Erman'a kurum başkanlığı tarafından teşekkür edilerek, Amasya İl Bayındırlık Müdürlüğüne tayin edilişi dolayısıyla yeni görevinde başarılar dilenmiştir. **Halk**, Sayı: 2335, 22 Temmuz 1949.

⁹⁴³ **Halk**, Sayı: 2417, 26 Ekim 1949.

⁹⁴⁴ **Halk**, Sayı: 2468, 16 Aralık 1949.

⁹⁴⁵ **Halk**, Sayı: 2475, 23 Aralık 1949; **Halk**, Sayı: 2483, 31 Aralık 1949.

⁹⁴⁶ 1945 yılında mezun olan Hemşire Hilmiye Şen daha önce Zonguldak'ta görev yapmış, 1948 yılı sonlarında Trabzon Çocuk Yuvasındaki görevine atanmıştır. B. Hikmet Şeren, "Çocuk Yuvasında Neler Gördüm?" **Halk**, Sayı: 2287, 27 Mayıs 1949.

geliri ise önceki yılki kongrede kabul edilen bütçeye göre 3655 lira 9 kuruş fazla tahakkuk etmiştir. Aşevi ise bu dönemde de çalıştırılmamış, öncelik çocuk yuvasına verilmiştir.⁹⁴⁷

Her yıl olduğu gibi 1950 yılında da ilkokullardaki fakir çocuklara giyim eşyası dağıtılmıştır. Bu amaçla kış aylarında 60 fakir çocuğa birer çift ayakkabı dağıtılmasına karar verilmiştir.⁹⁴⁸ Bu dönemde memur ve öğretmenlerin bağışları bu dönemde de devam etmiştir. 1950 yılında Trabzon Öğretmen Okulu Baş Muavini Mehmet Gümüšoğlu⁹⁴⁹ ve İş Bankası Müdürü Mustafa Eran da Çocuk Esirgeme Kurumu Yuvasındaki çocuklar için birer adet koyun bağışlamıştır.⁹⁵⁰

2.1.5.3. Çocuk Yuvası

Himaye-i Etfal Cemiyeti 1925 yılında öncelikle çocukların yerleştirilebileceği bir yuva binası temin etmek için uğraşmıştır. Cemiyetin kendine ait bir binasının da olmadığı bu dönemde Vali Sait Bey'in desteğiyle önceleri Amerika Konsoloshanesi olarak kullanılan fakat daha sonra İskân Müdürünün şahsi kullanımında bulunan bina uygun görülmüştür.⁹⁵¹ Cemiyetin idare heyeti, binanın 12 odası ve çocukların oyun alanı olabilecek bir de bahçesi bulunması gibi etkenlerle burayı hem cemiyet merkezi hem de yuva olarak düzenlemiştir. Bu yuva bazı yardımseverlerin ve Fırka kumandanı Osman Bey'in desteğiyle sağlanan karyolalar, gerekli mobilya ve diğer malzemeler temin edilerek 20 çocuğun kalmasına uygun hale getirilmiştir. Yuva için ayrıca sıhhiye ve polis müdürlüklerinden destek sağlanmıştır.⁹⁵²

Cemiyetin daha uygun bir binada çocuk yuvası oluşturması ancak 1940 yılında mümkün olabilmıştır. 24 Mart 1940 tarihinde Eski Polis Mektebi binasında,⁹⁵³ çocukların okutulması, yedirilmesi, giydirilmesi, yatırılması ve her türlü dinlenmeleri amacıyla 10

⁹⁴⁷ **Halk**, Sayı: 2551, 10 Mart 1950; 1950 yılında da aşevi meselesi yine gazete sütunlarında yer almıştır. Aşevinin özellikle savaş sonrası dönemde daha da ihtiyaç duyulan bir hizmet olduğu ve yeniden oluşturulması gerektiği dile getirilmiştir. Numan Sabit Osmañçelebiođlu, "500 Fakir Öğrenciye Yemek Veren Aşevi Nerde?", **Çaykara**, Sayı: 35, 22 Ocak 1950.

⁹⁴⁸ **Halk**, Sayı: 2500, 18 Ocak 1950.

⁹⁴⁹ **Halk**, Sayı: 2570, 30 Mart 1950.

⁹⁵⁰ **Halk**, Sayı: 2814, 7 Aralık 1950.

⁹⁵¹ **Yeni yol**, Sayı: 52-152, 17 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

⁹⁵² **Yeni yol**, Sayı: 279-379, 18 Teşrin-i Sâni 1341 (1925); **Yeni yol**, Sayı: 279-379, 19 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁹⁵³ Bina daha önceleri Islahhane olarak kullanılmış ve pek çok genç burada yetişmiştir. Sonraları ihmal edilen bina, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından tadil ettirilerek yuva için hazırlanmıştır. Bina için yaklaşık 300 lira tamir masrafi ödeyen kurum yuvanın diğer harcamaları için de 500 lira ödemiştir. Hakkı Tunçay, "Oluşlar", **Yeni yol**, Sayı: 2677, 27 Mart 1940.

yataklı bir çocuk yuvası açılmıştır. Açılış törenine Parti Müfettişi İstanbul Mebusu Sadettin Uraz, Vali Osman Sabri Adal, Parti ve Belediye Reisleri ile bütün kurumların heyetleri de katılmıştır.⁹⁵⁴ Bandonun çaldığı İstiklal Marşı ile başlayan ve kalabalık bir halk kitlesinin de katıldığı törende kurum başkanı Lütfü Pulathaneli bir konuşma yapmıştır.⁹⁵⁵ Parti Müfettişi Sadettin Uraz himayeye alınan çocuk sayısının kısa süre içerisinde arttırılmasını temenni etmiş ve ilk fırsatta bu sayının 25'e çıkarılması kararlaştırılmıştır.⁹⁵⁶ Çocuk yuvasının açılışı, kurumun sağlayacağı faydalar ve halkın sosyal sorumluluk konusunda etkinliği dönemin basınında yer yer ifade edilerek üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu yazılardan biri Kemal Kefeli'nin yazdığı “Çocuk Yuvası” başlıklı yazıdır. Kefeli yazısında 609 çocuğa her gün yemek dağıtıp, giyim ve okul ihtiyaçlarını da temin eden kurumun başarılı çalışmalar ile bir de yuva açtığını belirterek bu çocuklara sahip çıkılmasının ve kuruma desteklerin arttırılmasının vatani bir görevi olduğunu belirtmiştir.⁹⁵⁷

1941 yılında yuvadaki çocuk sayısı 12'ye çıkmıştır. Anasız babasız bu çocuklardan okul çağındakilerinin ise eğitimlerine devamı sağlanmışır.⁹⁵⁸ Hatta bu çocuklardan birinin ilkokul öğrenimini tamamlamasının ardında parasız olarak Erzurum Lisesine kaydı yaptırılmıştır.⁹⁵⁹

CHP Trabzon Vilayeti 1941–1942 Yılları Kongresi Çalışma Raporuna göre çocuk yuvasında 22 çocuk yedirilmekte ve giydirilmekteydi. Okula giden bu çocukların her türlü masrafları da kurum tarafından karşılanmaktaydı. Bununla birlikte Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun Trabzon ziyaretinde himayesine aldığı 13 çocuk da yuvada beslenmekte ve okutulmaktaydı. Yuvadaki çocuk sayısının artması burada hizmet veren kadronun genişletilmesi yönünde düşünceleri de ortaya çıkarmıştır.⁹⁶⁰ 1944 yılında yuvadaki kimsesiz çocuk sayısı 30'a ulaşmıştır.⁹⁶¹ Yuvada kalan çocukların sağlık durumları ile de yakından ilgilenen kurum verimli bir ailenin çocuğu olan Mehmet Salih'te genel bir zafiyet görülmesi üzerine tedavi için İstanbul'a gönderilmesini sağlamıştır.⁹⁶²

⁹⁵⁴ **Halk**, Sayı: 846, 26 Mart 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2677, 27 Mart 1940.

⁹⁵⁵ Lütfü Pulathaneli konuşmasında kurumun hergün 609 çocuğa yemek yedirdiğini, yuvanın da Vali Osman Sabri Adal'ın gayretleriyle açıldığını belirtmiştir. **Halk**, Sayı: 846, 26 Mart 1940.

⁹⁵⁶ **Halk**, Sayı: 846, 26 Mart 1940.

⁹⁵⁷ **Halk**, Sayı: 847, 30 Mart 1940.

⁹⁵⁸ **BCA**, 490.01/273.1095.4.

⁹⁵⁹ **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁹⁶⁰ **BCA**, 490.01/715.443.1.

⁹⁶¹ **Halk**, Sayı: 1082, 8 Şubat 1944.

⁹⁶² **Halk**, Sayı: 1288, 22 Şubat 1946.

Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu 1947 yılı başında Genel Merkezden yardım alamamasının yanında yardımseverlerin bağışlarının da iyice azalması ile ekonomik olarak oldukça zor durumda kalmıştır. Bu nedenle kurumun yuvasında bulunan çocuklara bile güçlüklerle bakılmaktaydı.⁹⁶³ Yuvadaki çocuklardan okula gidenlerinin oldukça muhtaç vaziyette oldukları, sokaklarda bu çocuklarla karşılaşanlarca dile getirilmekteydi. Bu durum gazetelerde eleştiriliyor, soruna çözüm bulunması temenni ediliyordu. Bu süreçte Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu ise faaliyete geçerek bedeli Genel Merkezden temin edilen 29 çift ayakkabı ve elbiseyi 1949 Nisan ayı başında çocuklara dağıtmıştır.⁹⁶⁴

1949 yılında yeni bir çocuk yuvası yapılması da gündeme gelmiş, bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Trabzon Bayındırlık Müdürü olarak görev yapan Naşit Erman yeni inşa edilecek Çocuk Yuvası için bina keşif raporlarını hazırlamıştır.⁹⁶⁵

2.1.5.4. Sosyal Faaliyetler (Müsamere, Tören ve Balolar)

Cemiyet çeşitli tarihlerde tören, müsamere ve balolar düzenlemiştir. Özellikle Çocuk Bayramı ve yılbaşında yapılan bu etkinlikler gelir elde etme faaliyeti olduğu gibi Trabzon'un sosyal yaşamına da önemli bir katkı sunmuş, bir eğlence vesilesi olmuştur. Bu faaliyetlerinde çoğu zaman diğer cemiyetlerden de destek gören kurum bazı balo ve müsamereleri Halkevi, Kızılay ve Türk Hava Kurumu ile işbirliği içinde gerçekleştirmiştir. 1931 yılı sonunda yılbaşı dolayısıyla hazırlanan müsamere⁹⁶⁶ Halk Fırkası salonunda gerçekleştirilmiştir.⁹⁶⁷ 14 Şubat 1935 tarihinde Halkevi salonunda Çocuk Esirgeme Kurumu menfaatine yapılan baloyu Halkevi Güzel sanatlar Komitesi düzenlemiştir.⁹⁶⁸ Yine aynı yıl 23 Nisan Çocuk Haftası için Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bir program hazırlanarak balo ve müsamereler yapılması planlanmış ve çalışmalar başlatılmıştır.⁹⁶⁹

⁹⁶³ Fİ-KA “ Sosyal Yardımın Büyük Gayesi”, **Yeniyo!**, Sayı: 3352, 29 Ocak 1947.

⁹⁶⁴ **Halk**, Sayı: 2240, 2 Nisan 1949.

⁹⁶⁵ **Halk**, Sayı: 2335, 22 Temmuz 1949. Mevcut Çocuk Yuvası binası yetersiz ve bakımsız bir durumdaydı. Maraş Caddesi'nin denize bakan kuytu bir sokağında yer alan çocuk yuvasının üst katı yatakhane olarak kullanılıyordu. İç içe iki odadan oluşan yatakhanein bir odasında 27 yatak bulunmaktaydı. Bu odada büyük erkek çocuklar yatırılmakta, diğer küçük oda ise küçük çocuklar ve kızların yatması için kullanılmaktaydı. Güneş almayan, ışığı yetersiz ve havasız bu odalar çocukların sağlığı için pek uygun değildi. Alt katta çocukların küçük dersaneleri bulunmaktaydı. Halk gazetesinden Bülent Hikmet Şeren yuvaya yaptığı ziyaret sonrasında izlenimlerini okuyucularına aktarmıştır. Yazı için bkz. Bülent Hikmet Şeren, “ Çocuk Yuvasında Neler Gördüm?”, **Halk**, Sayı: 2287, 27 Mayıs 1949.

⁹⁶⁶ **Reklam**, Sayı: 86, 27 Kanun-ı evvel 1931.

⁹⁶⁷ **Reklam**, Sayı: 87, 3 Kânûn-ı Sâni 1932.

⁹⁶⁸ **Halk**, Sayı. 401, 14 Şubat 1935.

⁹⁶⁹ **Halk**, Sayı: 419, 18 Nisan 1935

Çocuk Bayramı nedeniyle kutlamalar yapılmış, Halkevinin yeni salonunda verilen balo oldukça kalabalık olmuştur.⁹⁷⁰

23 Nisan Çocuk Bayramının her geçen yıl daha da coşkulu kutlanmasına çalışan cemiyet 1936 yılı Çocuk Bayramı için ilkokul öğretmenlerinin de katılımı ile bir toplantı düzenlemiştir.⁹⁷¹ Toplantıda 23 Nisan Haftası için program oluşturulması amacıyla bir komite seçilmiştir. Bayram dolayısıyla 26 Nisan'da yapılması planlanan maçların da “*baş çocuğun*” himayesinde olması kararlaştırılmıştır.⁹⁷² Cemiyet, peçe ve çarşafın kaldırılmasına yönelik faaliyetlerin olduğu dönemde inkılapların uygulanması konusunda hassasiyetini de göstermiştir. 23 Nisan haftası içinde yapılacak toplantı, eğlence ve konferanslara kadınların ancak medenî kıyafetlerle katılabilecekleri, çarşafly kadınların bu gibi yerlere gitmelerinin kesinlikle yasaklanacağı, geçit törenlerine bütün okul öğrencilerinin ve dikiş yurdu talebelerinin de katılacakları ilanla bildirilmiştir.⁹⁷³

Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu menfaatine 9 Ocak 1937 Cumartesi günü büyük bir balo yapılması planlanmış, Vali Rifat Danışman'ın himayelerinde düzenlenen müşterek yılbaşı balosunun hazırlıklarına bu iki kuruma ilaveten Hava Kurumu da katılmıştır. Balonun daha eğlenceli olması için bütün tedbirler alınmış, hatta baloda çalacak saz takımının İstanbul'dan getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁷⁴

Aynı yıl 23 Nisan Çocuk Bayramı için de gereken hazırlıklara başlanmış ve kutlamalar için bir program oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁹⁷⁵ 1938⁹⁷⁶ ve 1939 yıllarında da kutlamalar için programlar hazırlanmıştır.⁹⁷⁷ Çocuk Esirgeme Kurumunun 1943 yılı Çocuk Haftası dolayısıyla hazırladığı balo Halkevi ile işbirliği yapılarak gündüz çocuklara, akşam da büyüklere yönelik olarak düzenlenmiştir.⁹⁷⁸ Kurumun Çocuk Haftası dolayısıyla gelenekselleşen balosu için 1944 yılında Vali Yardımcısı Akif İşcan başkanlığında görev

⁹⁷⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2027, 25 Nisan 1935; **Halk**, Sayı: 421, 25 Nisan 1935.

⁹⁷¹ **Halk**, Sayı: 522, 13 Nisan 1936.

⁹⁷² **Halk**, Sayı: 523, 16 Nisan 1936.

⁹⁷³ **Halk**, Sayı: 522, 13 Nisan 1936.

⁹⁷⁴ **Halk**, Sayı: 593, 25 İlkânun 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2258, 8 Birincikanun 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2252, 30 İkinciteşrin 1936.

⁹⁷⁵ **Halk**, Sayı: 621, 9 Nisan 1937.

⁹⁷⁶ **Halk**, Sayı: 703, 22 Nisan 1938.

⁹⁷⁷ **Halk**, Sayı: 780, 18 Nisan 1939.

⁹⁷⁸ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 6, Mayıs 1943.

paylaşımı yapılarak balonun 22 Nisan Cumartesi günü Halkevi salonunda yapılmasına karar verilmiştir.⁹⁷⁹

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi 1948 yılını “Çocuk Yılı” olarak kutlamaya karar vermiş ve diğer şubelerle birlikte Trabzon şubesine gönderdiği bir yazı ile durumu bildirmiştir.⁹⁸⁰ Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu ise 23 Nisan Çocuk Bayramı için bir kutlama programı hazırlamış ve gazete ile ilan etmiştir. Programa göre kutlama töreninde Çocuk Esirgeme Kurumu adına bir kişinin konuşma yapması ve törenden sonra çocuk yuvasının ziyaret edilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁸¹

2.1.5.5. Kaza Şubeleri ve Faaliyetleri

Himaye-i Etfal cemiyetinin Trabzon’un kaza ve nahiyelerinde de şubeleri açılmıştır. Akçaabat Şubesi 1924 yılında oluşturulmuştur.⁹⁸² Şube, 1928 yılında Trabzon’da faaliyette olan cemiyetler arasında yer almıştır.⁹⁸³ 1941 yılında Akçaabat Çocuk Esirgeme Şubesi İdare Heyeti; Edip Somunoğlu başkanlığında Sabri Ersöz, Seyfettin Kanoğlu ve Hüsnü Pir’den;⁹⁸⁴ 1944 yılında Reis Sabri Ersöz, üyeler Seyfettin Kan, Remzi Şener ve Celal Koç’tan oluşmuştur.⁹⁸⁵

Akçaabat Çocuk Esirgeme Kurumu 15 Ocak 1945 günü Kaymakam M. Ali Çeltik’in başkanlığında toplanarak yeni idare heyeti seçimini yapmıştır. Buna göre başkanlığa Seyfettin Kanoğlu, kâtipliğe Kemal Onur, muhasipliğe Mehmet Doruk, yedek üyeliklere ise Abdurrahman Sezgin ve Kemal Turhan getirilmiştir.⁹⁸⁶ Yeni idare heyeti fakir çocukları giydirmek üzere Şubat ayında faaliyetlere başlamış,⁹⁸⁷ hazırlıklar kapsamında Mart ayında 90 fakir öğrenciye dağıtılmak üzere ayakkabı ve önlük temin edilmeye çalışılmıştır.⁹⁸⁸ Sayıları daha sonra 95’e ulaşan fakir öğrencilerin bu gibi ihtiyaçları Kızılayın desteğiyle sağlanmıştır.⁹⁸⁹ Şube aynı yıl Kızılayın da desteğiyle 23

⁹⁷⁹ **Halk**, Sayı: 1101, 14 Nisan 1944.

⁹⁸⁰ Kemal Onur, “Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Yılı”, **Halk**, Sayı: 1802, 10 Ocak 1948.

⁹⁸¹ **Halk**, Sayı: 1902, 21 Nisan 1948.

⁹⁸² **BCA**,490.01/595.57.8.

⁹⁸³ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

⁹⁸⁴ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁹⁸⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁹⁸⁶ **Akçaabat**, Sayı: 18, 31 Ocak 1945.

⁹⁸⁷ **Akçaabat**, Sayı: 19, 15 Şubat 1945.

⁹⁸⁸ **Akçaabat**, Sayı: 20, 1 Mart 1945.

⁹⁸⁹ **Akçaabat**, Sayı: 22, 31 Mart 1945.

Nisan Çocuk Bayramı'nda 102 fakir öğrenciye giyim yardımı yapmıştır.⁹⁹⁰ Ayrıca gelir elde etmek amacıyla 1945 yılında bir eşya piyngosu düzenleme kararı alınarak biletler satışa çıkarılmıştır.⁹⁹¹

Of Himaye-i Etfal Şubesi 1924 yılında açılmıştır.⁹⁹² 1927-1928 yıllarında Trabzon'da faaliyette⁹⁹³ olan şubenin 1941 yılında idare heyetinde başkan Tahsin Bıyıklı, üyeler Mustafa Sarıca ve Remzi Demirer görev almıştır.⁹⁹⁴ 1944 yılında 20 üyeye sahip olan Of Çocuk Esirgeme Kurumu idare heyeti başkanı Tahsin Bıyıklı, üyeler Remzi Demirer ve Mustafa Sarıca'dır.⁹⁹⁵

Maçka Himaye-i Etfal Şubesi 1926 tarihinde teşekkül etmiştir.⁹⁹⁶ 1928 yılında faaliyetlerine devam eden şubede⁹⁹⁷ 1941 yılında Ömer Lütfü Dolgay başkanlığında Musa Turan ve Osman Alıgan'dan oluşan idare heyeti görev yapmıştır.⁹⁹⁸ 1944 yılında 85 üyesi bulunan Maçka Çocuk Esirgeme Kurumu idare heyeti başkan Osman Algan, üyeler Ali Osman Yavuz, Hurşit Güner, Sabri Duman ve Tevfik Öztekin'den oluşmuştur.⁹⁹⁹

Sürmene Himaye-i Etfal Şubesi 1927 yılında açılmıştır.¹⁰⁰⁰ 1927-1928 yıllarında faaliyetlerini sürdüren şube¹⁰⁰¹ 1933 yılında da cemiyetin ülke çapındaki 447 şubesinden biridir.¹⁰⁰² Sürmene Himaye-i Etfal Cemiyetinin 1941 yılı idare heyeti başkan İsmail Sürmen, üyeler Mustafa Aksoy, İsmail Çebi, Süleyman Eskici, Ahmet Kalafat, Kemal Kulaç ve Mehmet Bükri'den oluşmuştur.¹⁰⁰³ 1944 yılında üye sayısı 126 olan şubenin idare heyeti başkan Mustafa Aksoy, üyeler Salih Çakır, Hikmet Sürmen, Hamdi Sürmen ve İbrahim Baloğlu'ndan oluşmuştur.¹⁰⁰⁴

⁹⁹⁰ Eyüp Sabri Lermioğlu, "Penceremden-Yoksul Yavrular Sevindirilirken", **Akçaabat**, Sayı: 22, 31 Mart 1945.

⁹⁹¹ **Akçaabat**, Sayı: 24, 30 Nisan 1945; **Akçaabat**, Sayı: 26, 2 Haziran 1945

⁹⁹² **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁹⁹³ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

⁹⁹⁴ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁹⁹⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁹⁹⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁹⁹⁷ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

⁹⁹⁸ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁹⁹⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹⁰⁰⁰ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

¹⁰⁰¹ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

¹⁰⁰² Sarıkaya, a.g.t., s. 75.

¹⁰⁰³ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹⁰⁰⁴ **BCA**, 490.01/595.57.8.

Sürmene Şubesi 1948 yılı başında fakir çocukların giyim ihtiyacını karşılamak üzere çalışmalar yapmıştır. Kurum başkanı olan Ziraat Bankası Ajansı Müdürü Adil Akça'nın gayretleri ile fakir çocukların giysi ihtiyacı için bir piyango düzenlenmiştir.¹⁰⁰⁵

Vakfikebir Himaye-i Etfal Şubesi ise 1928 yılında Trabzon'da faaliyette olan cemiyetlerdendir.¹⁰⁰⁶ Şubenin 1941 yılı idare heyeti Raif Alp başkanlığında Hasan Topal, Ömer Akar ve Hasan Çelik'ten oluşmuştur.¹⁰⁰⁷ Çocuk Esirgeme Kurumu Vakfikebir şubesi idare heyeti 1943 yılı Mart ayında toplanarak merkez okuluna devam eden 40 fakir ve kimsesiz çocuğa yemek vermeye başlamıştır. Ayrıca 5 tanesine ayakkabı, 20 çocuğa da giyim eşyası tedarik edilmesi için pul ve kıymetli makbuz satışı yapılmıştır. Şube gelir elde edildikçe muhtaç başka çocuklara da yardım elini uzatma kararı almıştır.¹⁰⁰⁸

Çocuk Esirgeme Kurumu Beşikdüzü Nahiye Şubesi 1941 yılında faaliyette olan şubelerdendir. Bu dönemde idare heyeti; başkan Ömer Cinel, üyeler Mustafa Baykan ve Mustafa Ömeroğlu'dan oluşmuştur.¹⁰⁰⁹

2.1.6. Mektepli Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti

Mektepli Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti çeşitli okullarda eğitim gören fakir çocuklara yardım amacıyla kurulmuş, gerçekleştirdiği yardım faaliyetleri ile önemli bir toplumsal hizmeti yerine getirmiştir. 1928 yılında 200'e yakın çocuğa İskender Paşa Mektebi Yemekhanesinde öğle yemeği veren cemiyet, yemek saatinde çocuklara eşlik etmek ve verilen yemekleri görmek üzere birçok kişiyi yemekhaneye davet etmiştir.¹⁰¹⁰ Mektepli Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti başlarında öğretmenleri ile birlikte gruplar halinde gelen öğrencilere öğle yemeği vermekteydi. Fakir çocuklara destek olmaya çalışan cemiyet çeşitli faaliyetlerle gelir elde etmişse de gelirlerinin büyük kısmını Trabzon'un hayırseverlerinin bağışlarından sağlamıştır. 14 Mayıs 1931 tarihinde yeni vilayet

¹⁰⁰⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 3444, 14 Ocak 1948. **Yeni Yol**, Sayı: 3444, 14 Ocak 1948; 1949 yılı başında Sürmene'ye bağlı Araklı Karadere Nahiye Müdürü ve başöğretmenin gayretleri ile Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünden temin edilen elbiseler Araklı bucağındaki 28 yoksul çocuğa dağıtılmıştır. **Halk**, Sayı: 2230, 22 Mart 1949.

¹⁰⁰⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

¹⁰⁰⁷ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹⁰⁰⁸ **Halk**, Sayı: 1060, 30 Mart 1943.

¹⁰⁰⁹ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹⁰¹⁰ Cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili Yeni Yol gazetesinin 1668 sayılı nüshasında 1929 yılında oluşturulduğu bilgisi yer almaktadır. **Yeni Yol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932; Fakat tespit ettiğimize göre cemiyet 1928 yılında da faaliyettedir. **Yeni Yol**, Sayı: 892-992, 12 Nisan 1928; Albayrak, a.g.e., s. 198.

konağında bir çiçek balosu düzenleme kararı alan cemiyet hazırlıklar ile ilgilenmek üzere bir heyet oluşturarak çalışmalara başlamıştır.¹⁰¹¹

Mektepli Fakir Çocuklara yardım cemiyetine çeşitli kişi ve kurumlardan yardımlar yapılmaktaydı. 1932 yılı başlarında cemiyete nakdi yardımda bulunanlardan biri de Fransız konsolosu M. Malzak'tır. Kurum bu yardımdan dolayı teşekkürlerini iletmiştir.¹⁰¹²

Başlangıçta birkaç kabile olan bu öğrencilerin sayısı giderek artmış, 1932 yılında 350 kişiye ulaşmıştır. Cemiyetin ilk yıllarındaki faaliyetlerinde Subaşızade İhsan ve Ziraat Bankası Muhasebecisi Ali Haydar Bey'in katkıları oldukça fazladır. 1932 yılında cemiyetin idare heyetinde başkan Maarif Müdürü Sait Nafiz, mutemet Subaşızade İhsan, muhasip Ali Haydar, üye Hacımollazade Kemal, Hacı Tursunzade Osman, Cudi Bey Mektebi Başmuallimi Emin, Tatbikat Mektebi Başmuallimi Hasan Fahri ve Pulathanelizade Lütfü Bey yer almıştır.¹⁰¹³

Sonraki yıllarda faaliyetlerini arttıran cemiyet ilk olarak daha uygun bir yemekhane binasında yemek vermeye başlamıştır. Özel idareye ait olan sıra mağazaların üstündeki büyük ve geniş salonlar 1933 yılı başında Vilayet Encümeni kararı ile yemekhane olarak kuruma tahsis edilmiştir. Bu salonlarda gerekli tamirat ve aydınlatmayı sağlayan cemiyet her gün yüzlerce çocuğa sıcak yemek vermiştir.¹⁰¹⁴

Fakir Mekteplileri Koruma Kurumu birkaç yardımseverin teşebbüsüyle oluşturulmuş, fakat daha sonra resmi bir teşkilat haline gelmiştir. Fakir çocukların karınlarını doyurarak, sırtlarını giydirecek faaliyet gösteren kurum sosyal bütünlük ve iyilik faaliyetlerinin başında görülmekteydi. Kuruma destek olunması ve yardımseverlerin bağışlarıyla fakir çocukların geleceklerinin olumlu etkilenmesi zaman zaman basında yer alan yazılara konu olmuştur.¹⁰¹⁵ Özel yönetim, belediye ve Çocuk Esirgeme Kurumu bütçelerinden ayrılan 1500 lira ve halkın bağışlarıyla ilkokullardaki fakir ve kimsesiz öğrencilere kitap, elbise ve öğle yemekleri sağlayan bu kurum 1935 yılında faaliyete başlamakta gecikmiştir. Özel idare bütçesinden sağlanan 800 lira Ekim ayında onaylanmasına ve Belediye ile Çocuk Esirgeme Kurumu bütçelerindeki yardımların daha

¹⁰¹¹ **Reklam**, Sayı: 1, 9 Mayıs 1931.

¹⁰¹² **Yeniyol**, Sayı: 1666, 31 Mart 1932.

¹⁰¹³ **Yeniyol**, Sayı: 1668, 7 Nisan 1932.

¹⁰¹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 1744, 5 İkincikanun 1933.

¹⁰¹⁵ Çulha, "Mekteplere Müdavim Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti", **Halk**, Sayı: 413, 25 Mart 1935.

önceden hazırlanmış olmasına rağmen henüz bir faaliyet gösterilmemesi sorgulanmaya başlanmış, bir an önce fakir ve kimsesiz öğrencilere yardım edilmesi istenmiştir.¹⁰¹⁶ Başlangıçta Özel yönetim ve belediye bütçelerinden fakir öğrencilere öğle yemekleri için ayrılan paranın tutarı 1200 liraydı. 1934 yılından artan miktar 1400 liraya ulaşmış fakat bu öğrencilerin ihtiyaçları için yeterli olmamıştır. Öğrenim sürecinde geçen 9 ayın ancak 6 ayında yemek verebilen cemiyetin bütçesinin bir an önce düzenlenmesi ve eğitim öğretim başladığı halde yapılmamış olan kongresinin bir an önce toplanması gerekiyordu. Maddî desteğin yardımseverlerin bağışları ile yapılabileceği belirtiliyordu.¹⁰¹⁷ 3 Ocak 1936 tarihinde Halkevi salonunda yapılması kararlaştırılan¹⁰¹⁸ fakat ekseriyet sağlanamayan kongre ertelenerek Ocak ayının ortasında toplanmıştır. Kongrede fakir öğrencilere daha faydalı olabilmek için uzun konuşmalar yapılmış, ardından yeni idare heyeti seçimi gerçekleştirilmiştir. Mütেকait Zühtü (Evren), Temel Nücumi, Hadi Kitabi, Süleyman Mahir, Burhan Oğuzlu, Kamil Dedeoğlu ve Mehmet Kitapçı yeni idare heyetini oluşturmuştur.¹⁰¹⁹ İdare heyetine seçilenler daha sonra aralarında yaptıkları toplantıda görev paylaşımı yaparak başkanlığa Temel Nücumi Göksel, ikinci başkanlığa Kamil Dedeoğlu, mutemetliğe mütেকait Zühtü, muhasipliğe Burhan Oğuzlu ve sekreterliğe öğretmen Mustafa Bey'i seçmiştir. Süleyman Mahir, Kitapçı Mehmet ve Kitabi Hadi ise üyeliklerine getirilmiştir. Yönetim kurulu toplantısında fakir mekteplilere 20 Ocak tarihinden itibaren yemek verilmeye başlanmasına karar verilmiştir. Toplantıda ayrıca kuruma yeni gelir yolları da belirlenmiştir.¹⁰²⁰ 1935 yılında 380 olan fakir çocuk sayısı 1936'da 506'ya ulaşmıştır.¹⁰²¹ 1450 lira geliri bulunan kurum öğrenci sayısının da artmasıyla yeni gelir kaynakları bulmaya çalışmış, para ve yiyecek tedariki için sık sık toplantılar yapılarak çareler aranmıştır.¹⁰²² Bu zor dönemde Trabzon halkı çeşitli şekillerde kuruma destek olmaya çalışmıştır. Yardımlarda Avukat Osman Zeki ve Tüccar Mahmut Muammer Diş Doktoru Tefvik, Defterdar Yekta Kamil, Temel Nücumi Göksel, Hami Nalbant, Numan

¹⁰¹⁶ Cemal Rıza, "Fakir Mektepliler", **Halk**, Sayı: 476, 4 İkinci Teşrin 1935.

¹⁰¹⁷ Cemal Rıza, "Fakir Mektepliler Meselesi", **Halk**, Sayı: 480, 18 İkinci Teşrin 1935.

¹⁰¹⁸ **Halk**, Sayı: 494, 6 İkincikanun 1936.

¹⁰¹⁹ **Halk**, Sayı: 496, 13 İkincikanun 1936.

¹⁰²⁰ **Halk**, Sayı: 497, 16 İkincikanun 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2107, 18 İkincikanun 1936.

¹⁰²¹ Cemiyet 1936 yılı Mart ayında 540 çocuğa yemek veriyordu. Bunların dörtte üçü erkekti. Çoğu ilkokul öğrencisi olan çocukların 15-20'si Erkek Ortaokul öğrencisiydi. Yemekhanenin mutfağında üç kadın çalışıyor, her gün bir çeşit yemeğin yanında 100 paralık ekmek veriliyordu. Mutfağın günlük masrafı 17 liraydı. Hususi idarenin 800, belediyenin 300 liralık bütçe ayırdığı kurumun 500 çocuğa kış aylarında verdiği yemeğin kalorisini de hesaplanıyor, idare heyeti mevcut imkânlar ölçüsünde bu durumu da dikkate alıyordu. Bu kısıtlı bütçenin artırılması için 25.000 nüfuslu Trabzon şehrinin hayırsesverlerinden bağışlar yapması temenni ediliyordu. Bekir Sükûti, "Yardıma Muhtaç Mektepli Çocuklar İçin", **Yeni Yol**, Sayı: 2124, 21 Mart 1936.

¹⁰²² **Yeni Yol**, Sayı: 2109, 25 İkincikanun 1936.

Sabit Coşkun, Belediye Başkanı Kadri Evren, Düyun-ı Umumîye Başmüdürü Derviş, Kemal Saka, İdmanocağı Başkanı Rıza Kuğu, Sadıkoğlu Selahaddin ve Parti Başkanı Ruhi Ural, Emine Kadri Evren ve Doktor Muhiddin tarafından bağışlanan çeşitli ayni ve nakdi bağışlar önemli bir gelir oluşturmuştur.¹⁰²³ Bu süreçte Tüccar Kulübü de 1936 yılı Şubat ayında gerçekleştirdiği genel kurul toplantısında aldığı kararla cemiyete 50 lira bağışta bulunmuştur.¹⁰²⁴ İdare heyeti Mart ayında Halkevinde yaptığı toplantılarda eksiklikler konusunu görüşmüş, yılda bir kez olmak üzere herkesin çocuklar yemek yerken nezaret etmesine karar vermiştir. Bu tarihlerde 66 gün daha yemek vermeye mecbur olan kurumun 600-700 liraya daha ihtiyacı olduğu anlaşılmış, heyet bu parayı tedarik etmek için çözüm yolları aramıştır. Bu arada Mart ayı içinde yardımsever tüccarların destekleri devam etmiştir.¹⁰²⁵ Kurum tarafından destekte bulunan bu kişilere gazete ilan ile teşekkür edilmiştir.¹⁰²⁶ Yemek salonunda her gün yardımsever bir kişinin katılımı ile yemeklerini yiyen çocuklara ve kuruma ilgi giderek artmış hamiliği üstlenenler kendi istekleri ile bağışlar yapmaya devam etmiştir. İdare Heyeti de hatıra olması ve aynı zamanda yardımseverleri onurlandırmak amacıyla bağış yapan ve hamiliği kabul edenlerin isimlerini levhaya yazdırıp yemek salonuna asma kararı almıştır.¹⁰²⁷ Bu arada Trabzon Belediye Meclisinin 28 Nisan 1936 tarihli toplantısında Fakir Mekteplileri Koruma Kurumuna Belediye bütçesinden 600 lira ayrılmasına karar verilmiştir.¹⁰²⁸

Kurumun 1936 yılı kongresi 24 Kasım Salı günü Halkevi salonunda toplanmıştır. Kongre reisliğine Belediye Reisi Kadri Evren seçildikten sonra gündem maddeleri müzakere edilmiştir. Yıllık mesai raporu okunarak bilanço incelendikten için Temel Nücumî Göksel'in teklifi ile Ziraat Bankası Müdürü Tarık Görer, Lütfü Pulathaneli ve Öğretmen Bedri Atamer hesap heyetine seçilerek görevlendirilmiştir. Kongrede Süleyman Mahir Durukan geliri arttırmak için çözüm önerileri getirilmesini teklif etmiş, bunun üzerine kuruma sürekli bir gelir kaynağı oluşturmak üzere yapılacak faaliyetlerin yeni idare heyetince oluşturulması kabul edilmiştir. Ardından idare heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre Ahmet Erzurumluoğlu, Hami Dedeoğlu, Hadi Başman, Lütfü Pulathaneli,

¹⁰²³ **Halk**, Sayı: 499, 23 İkincikanun 1936. **Halk**, Sayı: 501, 30 İkincikanun 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2111, 1 Şubat 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2122, 14 Mart 1936.

¹⁰²⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2116, 19 Şubat 1936.

¹⁰²⁵ Bağış yapanlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Halk**, Sayı: 515, 19 Mart 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2130, 11 Nisan 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2136, 2 Mayıs 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2141, 20 Mayıs 1936.

¹⁰²⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2130, 11 Nisan 1936. **Yeni Yol**, Sayı: 2136, 2 Mayıs 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2141, 20 Mayıs 1936.

¹⁰²⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2130, 11 Nisan 1936.

¹⁰²⁸ **Halk**, Sayı: 527, 30 Nisan 1936.

Zühdü Evren, İhsan Subaşı, Süleyman Mahir Durukan; idare heyeti azalıklarına Hami Nalbant, Mehmet Sofuoğlu, Naci Başman, Ahmet Trakya ve Emin Aytaç yedek azalıklara seçilmiştir.¹⁰²⁹ Bu dönemde yaklaşık 2000 lira bütçe ile Trabzon'daki 500 fakir ve kimsesiz öğrenciyi aylarca yedirip doyuran kurumun faaliyetleri kısıtlı imkânlarına rağmen takdirle karşılanmaktaydı.¹⁰³⁰

Fakir ve kimsesiz çocuklara yardım konusunun 1937 yılı başlarında bir devlet işi olarak merkezden ele alınmasına karar verilmiştir. Bunun için bir devlet teşkilatı oluşturulması ve şimdiye kadar bu iş ile ilgilenen cemiyetlerin de hükümet tarafından daha sıkı bir ilgiyle takip edilmesi planlanmış, başvekâlet bakanlıklara konu ile ilgili olarak inceleme yapılmasını bildirmiştir.¹⁰³¹ Merkezin bu konuya dâhil olması ile valiliğin desteğini alan kurum 1937 yılı başında Vali Yahya Sezai Uzer'in yakın ilgisi ile başlayan faaliyet çerçevesinde bir toplantı gerçekleştirmiş ve Ocak ayının ortasından itibaren yaklaşık 300 çocuğa yemek vermeye başlanmıştır.¹⁰³² Aynı yıl Belediyenin 600 lira destekte bulunduğu cemiyete çeşitli etkinlikler ve kişisel bağışlar yoluyla gelir sağlama faaliyeti devam etmiştir. 1937 yılında halkın kurban etlerinden bir kısmını da kuruma göndermesi isteği gazete sütunlarında yer bulmuş,¹⁰³³ aynı yılın başında Çocuk Esirgeme Kurumu Fakir Çocuklar menfaatine bir konser vermek üzere hazırlıklara başlamıştır.¹⁰³⁴ Bu faaliyetlerden kısa bir süre sonra 15 Mart 1937 tarihinde yapılan Çocuk Esirgeme Kurumu kongresinde¹⁰³⁵ iki cemiyetin birleştirilmesine karar verilmiştir.¹⁰³⁶

2.1.7. Trabzon Yardımsevenler Cemiyeti

Trabzon Yardımsevenler Cemiyeti, Merkezi Ankara'da olan Yardımsevenler Cemiyetinin¹⁰³⁷ şubesi olarak II. Dünya Savaşı'nın en çok etkilediği ve zor koşulların

¹⁰²⁹ **Halk**, Sayı: 587, 27 Son Teşrin 1936.

¹⁰³⁰ Tefik Vural, "Arada Sırada Aydınlık,-Fakir Çocuklara Yardım", **Halk**, Sayı: 587, 27 Son Teşrin 1936; Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, "Çocuklara Yardım-Mektepli Çocuklara Yardım Cemiyetini Yalnız Bırakmamalıyız", **Yeni Yol**, Sayı: 2252, 30 İkinci Teşrin 1936.

¹⁰³¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2276, 2 İkincikanun 1937; Baykal, a.g.r, s. 196.

¹⁰³² **Yeni Yol**, Sayı: 2294, 23 İkincikanun 1937.

¹⁰³³ **Yeni Yol**, Sayı: 2315, 19 Şubat 1937.

¹⁰³⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2321, 5 Mart 1937.

¹⁰³⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2324, 10 Mart 1937.

¹⁰³⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2329, 18 Mart 1937.

¹⁰³⁷ Türkiye Yardımsevenler Cemiyeti, 1928 yılında merkezi Ankara'da olmak üzere Kadın Yardım Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurulma fikri Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanı Fuat Umay'ın 29 Ocak 1928 tarihinde düzenlediği toplantıda ortaya atılmıştır. Cemiyetin adı Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti olup amblemi ise yürek biçimindeydi. Kuruluş işlemlerini 19 Şubat'ta tamamlayan cemiyet, ilk toplantısını da Çocuk Esirgeme Kurumu binasında yapmıştır. 426 lira bütçe ile faaliyete başlayan cemiyetin tüzüğünde iş

yaşadığı bir dönemde, fakir, yoksul, hamile, hasta ve bilumum kimsesizlere yardım amacıyla 1940 yılında kurulmuştur.¹⁰³⁸ Cemiyetin kurulmasından aylar önce gazetelerde böyle bir cemiyetin Trabzon'da kurulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Nitekim 1940 yılı Mart ayında Bekir Sukûti Kulaksızoğlu Yeni Yol gazetesindeki yazısında durumu şöyle ifade etmiştir:

“Varlıktan yokluğa düşmüş, ıstıraplarını içlerinde boğmak itiyadını terk edememiş aileleri düşünmek hepimiz için bir hemşehrlik, bir yurttaşlık borcudur. Bu karlı, fırtınalı günlerde, sobalarımızın başında, sıcak çorbalarımızı içerken, konu komşu arasında, mahalle içlerinde bir tutam odundan, bir avuç tuzdan mahrum nice aileler mevcut olduğunu unutmamalıyız. Dilenenler, şurada burada hizmet suretiyle hayatlarını kazanabilenler mevzuumuzun haricindedir. Asıl bizim karşılamak istediğimiz zümre, varlıktan yokluğa düşmüş, çalışacak aile uzuvlarını kaydetmiş, her ne sebep ve saikle olursa olsun gelir kaynakları kapanmış, geçim vasıtaları tezelzüle uğramış, fakat bütün bu sarsıntılara rağmen ıstırapları sadece kendi içlerinde saklı kalmış insanlardır. Bunların da bizim gibi mektebe giden çocukları, konu komşu arasında düşüp kalkan genç kızları vardır. Mektepli arkadaşları arasında boynu bükük geçen şu genç kızın ayağındaki ökçesi dağılmış iskarpine bakın, bu bakış, o ailenin gizli ve daima örtülü kalan sefaletini bir sinema şeridi halinde gözlerimizin önünde gezdirmeye kâfi gelir. Dul kadınlar, babasız çocuklar, gıdasını alamadığı için ayakta ve yatakta her gün biraz daha eriyen genç kızlar... İşte bu aile ocaklarından bu ıstırap dumanları yükselmektedir. Dilenmek şöyle dursun, derdini en yakın komşusuna bile açamayan bu kabil aileler elbette ki cemiyet içinde hemşehriler arasında düşünülüp ve hal çaresi aranıp bulunacak bir mevzu ve bir meseledir. Asıl yardıma muhtaç olan bu kabil insanları arayıp bulacak, hallerini soracak, dertlerini ıstıraplarını tehvine çalışacak bir teşkilatımız mevcut değildir. Hemşehriler arasında bu mevzu karşısında maddî yardımlarını asla esirgemeyecek yüzlerce ve binlerce hayırsever insanlar vardır. İşte bunlardan bir kaçını şöyle bir ele ve öne alınıp teşvik edilse Ankara’da, İstanbul’da ve daha bazı vilayetlerimizde olduğu gibi Trabzon’da da hemen bir Hayırsevenler Cemiyeti kurulmuş ve

evleri kurulması, kütüphaneler, dershaneler açılması, parasız muayeneler yapılması, çocuklu annelerin işe yerleştirilmesi, yoksul annelerin doğumlarında ebe sağlanması, çalışan annelerin çocuklarının Çocuk Esirgeme Kurumu’nun yuvalarına yerleştirilmesi gibi amaçlar bulunmaktaydı. Nüket Saracel, **Sosyal Yardım ve Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Politikası ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği Uygulaması**, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1997, s. 17-18; Kaplan, a.g.e., s. 167-168; Cemiyetin adı 28 Ocak 1938 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk’ün isteğiyle Türkiye Yardımsevenler Derneği olarak değiştirilmiştir. Fahri başkanlığını Mevhibe İnönü’nün üstlendiği cemiyetin ilk başkanı aynı zamanda kurucu üyelerden olan Fevzi Çakmak’ın eşi Fitnat Çakmak’tır. Kaplan, a.g.e., s. 167-168. Fitnat Çakmak 9 Şubat 1928 tarihli oturumunda başkan seçilmiş ve 1930 yılı başına kadar bu görevde kalmıştır. Berna Ada, “30’lular Kuşağında Önemli Bir Temsilci Dr. Mediha Eldem”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, 55(2), 2002, s. 109-114; Sonraki yıllarda Türkiye’nin değişik illerinde şubeleri açılan ve 1940 yılında Mevhibe İnönü’nün fahri reisliği altında olan cemiyet 2/13763 sayılı ve 22 Haziran 1940 tarihli kararname ile kamuya yaralı derneklerden sayılmıştır. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 4552, 4 Temmuz 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2748, 11 İlkânun 1940; Türkiye Yardımsevenler Cemiyeti Genel Merkez İkinci Umumi Kongresi 10 Mart 1942 tarihinde yapılmış, bu kongrede nizamnamesindeki bazı maddeler tadil edilmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2871, 11 Mart 1942.

¹⁰³⁸ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Yeni Yol**, Sayı: 2748, 11 İlkânun 1940. Cemiyetin kuruluşuyla ilgili 1941 yılında hazırlanan müfettişlik raporlarının ikinci altı aylık kısmında “Geçen sene ve vilayet idare heyetimizin çok alakalı takip ve muzaheretle teşkil edilen Yardımsevenler Cemiyetinin, yardım sahalarının genişletmekte olduğu bu sıralarda daha faal olmak üzere yeniden seçimi yaptırılmış ve idare heyeti azaları her gün bilfiil bu işlerde çalışmaya ve vaziyeti müsait bayanlardan seçtirilmiştir...” ifadesi geçmektedir. Buradan cemiyetin 1940 yılında kurulduğu anlaşılmaktadır. **BCA**, 490.01/715.442.1; 1942 yılında Yardımsevenler Cemiyeti Başkanı Leman Baran kendisiyle yapılan mülakatta cemiyetin 15 Kasım 1941 tarihinde kurulduğunu ifade etmişse de 1941 yılı sonlarındaki yeniden yapılanma muhtemelen cemiyetin daha aktif hale gelmesi için idare heyetinde yapılan değişikliği içermektedir. **Yeni Yol**, Sayı: 2889, 15 Mayıs 1942.

bu suretle memleket davalarından biri kazanılmış olur. Böyle hayırlı bir teşebbüs karşısında sayın valimizin de azami muzaheretlerini esirgemeyeceklerinden eminiz.”¹⁰³⁹

1940 yılı Aralık ayında Halkevinde Vali Vekili Behçet Ertan başkanlığında yapılan toplantıya katılan kadınlar kendi aralarında 25 kişilik bir heyet-i müteşebbise seçerek faaliyete geçmiştir.¹⁰⁴⁰ Sonraki dönemde pek aktif olamayan cemiyet 1941 yılı sonlarında yeniden oluşturulmuştur. 26 Eylül 1941 tarihli Halk gazetesinde “Hayırseverler Cemiyeti Kuruluyor” başlığı altında Türkiye’nin muhtelif yerlerinde kurulmuş olan Hayırsevenler Cemiyetinin Trabzon’da da kurulacağı ve ilk teşekkülünde Kızılayın desteğinin temini ile cemiyete Kızılay tarafından bir oda tahsis edileceği, Trabzon bayanlarının cemiyeti ilgi ile karşılayacağı, yakında da faaliyete geçmesi için gereken tedbirlerin alındığı haberi yer almaktaydı.¹⁰⁴¹ Cemiyetin yeniden yapılanmasının ardından ilk kongresi 15 Kasım 1941 tarihinde Halkevi salonunda Vali Naci Kıcıman, parti, belediye, Halkevi ve Kızılay başkanlarının da katılımı ile yapılmıştır. Kongre başkanlığına Kızılay Başkanı Doktor İbrahim Okman seçilmiştir. İbrahim Okman Trabzon’da da bir Hayırseverler Cemiyeti kurulmasının düşünüldüğünü ve bu amaçla toplantı yapıldığını belirterek cemiyetin amacını açıklamış, yardımsever halkın desteği ve bayanların şefkat ve gayretiyle yurt davasında üzerine aldığı vazifeyi hakkı ile başarabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁴² Bu toplantıda nizamname gereği yapılan seçim neticesinde Melehat Sezmen başkanlığında Nazire Savaşçı, Nedime Işıl, Sakibe Akbay’ın yer aldığı yönetim kurulu oluşturulmuştur. Üyeliklere İbrahim Okman’ın eşi, Leman Baran, Melek Uygur, Mübeşşir Oğuzlu ve Vasfiye Hatip getirilmiştir.¹⁰⁴³ Hayırseverler Cemiyetinin ilk idare heyeti toplantısı 17 Kasım’da kendilerine tahsis edilen Kızılay binasında Melehat Sezmen’in başkanlığında yapılmıştır. Toplantıda ikinci reisliğe Nazire Savaşçı, veznedarlığa Nedime Işıl, üyeliklere Sabriye Hanım ve Sakibe Akbay, yardımcı üyeliklere ise Melek Uygur, Bayan Okman, Leman Baran, Mübeşşer Oğuzlu ve Vasfiye Hatip seçilmiştir.¹⁰⁴⁴ Nizamnameye göre yapılması gereken işler konuşulup görüşülmüş, ardından toplantıya son verilmiştir.¹⁰⁴⁵ 21 Kasım’da Melahat Sezmen başkanlığında CHP binasında yapılan bir diğer idare heyeti toplantısına Parti Reisi Ali Rıza Işıl da katılmıştır. Toplantıda cemiyetin faaliyete

¹⁰³⁹ Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, “Trabzon’da da Bir Yardımsevenler Cemiyeti Kurulamaz mı?”, **YeniYol**, Sayı: 2677, 27 Mart 1940.

¹⁰⁴⁰ **YeniYol**, Sayı: 2748, 11 İlkânun 1940.

¹⁰⁴¹ **Halk**, Sayı: 910, 26 Eylül 1941.

¹⁰⁴² **Halk**, Sayı: 924, 18 İkinciteşrin 1941.

¹⁰⁴³ **YeniYol**, Sayı: 2843, 19 İkinciteşrin 1941.

¹⁰⁴⁴ **Halk**, Sayı: 924, 18 İkinciteşrin 1941; **YeniYol**, Sayı: 2843, 19 İkinciteşrin 1941.

¹⁰⁴⁵ **YeniYol**, Sayı: 2843, 19 İkinciteşrin 1941.

geçmesine dair bazı müzakereler yapılarak çeşitli kararlar alınmıştır. Yardımsevenler Cemiyeti çeşitli yollarla temin edeceği gelirleri çok fakir ve sefalet içindeki insanları kurtarmak için harcamaya karar vermiş, bu amaçla hızlı bir faaliyete başlayan idare heyetinin yaptığı ilk faaliyet üye kaydı olmuştur.¹⁰⁴⁶ Üye kaydı ve yapılan bağışlarla kısa sürede 1000 lira toplayan cemiyetin gelir sağlamak için yaptığı faaliyetlerden bir diğeri yılbaşı balosudur. Türk Hava Kurumu tarafından yapılacak balonun ertelenerek yerine geliri tamamen Hayırsevenler Cemiyetine ait olmak üzere bir balo tertip edilmesine karar verilmiş ve Kasım ayında hazırlıklara başlanmıştır.¹⁰⁴⁷ Cemiyet, yardım faaliyetlerini etkili bir şekilde yapabilmek ve doğru yerlere ulaştırmak için oldukça titiz davranmış, mahallelerdeki fakirleri bizzat ziyaret ederek durumlarını tespit etmiştir. Yardımların bunun sonucunda yapılmasına karar verilmiştir.¹⁰⁴⁸

1941 yılı sonunda fakirlere yardım için CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Ali Rıza İşıl ve Belediye Başkanı Muammer Yarımbyık bir komite teşkil ederek Yardımsevenler Cemiyetine iane toplamıştır. Hayırsever Trabzon halkının katılımıyla kısa sürede önemli miktarda para temin edilmiştir.¹⁰⁴⁹

Tablo 5: 1941 Yılında Yardımsevenler Cemiyetine Yapılan Bağışlar

Teberruda bulunanlar	Lira Kuruş	Teberruda bulunanlar	Lira Kuruş
Hacı Nuri Ekmekçioğlu	50,00	Kemal Pulathaneli	2,50
Ahmet Erzurumluoğlu	25,00	Nazım Demirci	2,00
İsmail Albayrak	20,00	Ahmet Trakya	10,00
Haver Şirketi	10,00	Mahmut Örnek	25,00
Rıza Aybay	10,00	İbrahim Horolu	10,00
Hasip Kalaycıoğlu	10,00	Nazım Ural	10,00
Osman İbrahimioğlu	10,00	Tahsin Nemli	2,00
Temel Kazımoğlu	5,00	Göksel Ticarethanesi	5,00
Sabit Şehralioğlu	5,00	Mahmut Akçay	25,00
Fırıncılar Ce. Re. Lütfü	5,00	Ahmet Çehreli	10,00
İhsan İsağiller	2,50	Osmanlı Bankası	10,00
Mehmet Turan	2,00	Osman Dursun	2,00
Ali Balta	60,00	Osman Sezmen	5,00
Elektrik Şirketi	25,00	Veysel Çakır	50,00
Ömer Saruhan	10,00	Osman Ural	10,00
Alaeddin Akçay	5,00	Ali Seymen	2,50

¹⁰⁴⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2844, 22 İkinciteşrin 1941.

¹⁰⁴⁷ **Halk**, Sayı: 925, 21 İkinciteşrin 1941; **Halk**, Sayı: 929, 5 Birincikanun 1941.

¹⁰⁴⁸ **BCA**, 490.01/715.442.1.

¹⁰⁴⁹ **Halk**, Sayı: 935, 26 Birincikânun 1941.

Mehmet Kitapçı	5,00	Alemdar Kardeşler	2,50
Tevfik Aydın	3,00	Harunlar	5,00
Osman Oğuzlu	2,00	P.P. Danielsen	75,00
Noter Seyfettin Özden	2,50	Eczacı Hakkı	10,00
Hasan Yanlı	10,00	Osman Peker	10,00
Binbirçeşit	10,00	Pirinççi Kardeşler	10,00
Necati Yarımbıyık	2,50	Yakup Çenberci	5,00
Emrullah Şehrâli	10,00	Ruşen Memişyazıcı	10,00
Kamil Dedeoğlu	10,00	Hasan Karanis	20,00
İlyas Köle	20,00	Nazmi Oltulu	10,00
İsmail Müftüoğlu	7,50	Alemdağ ve Civelek	20,00
Yekûn	705,50		

Kaynak: Halk, Sayı: 935, 26 İllkânun 1941.

1941 yılı sonunda Trabzon'da ani bir şekilde bastıran kış mevsimi çok şiddetli geçmiştir. Bu dönemde özellikle yakacak madde sorunu yaşanmıştır. Odun ve fındikkabuğu bulmanın, hatta pahalılıktan dolayı para ile dahi temin etmenin zorlaştığı bu dönemde fakir ve muhtaç birçok kişi daha da mağdur olmuştur.¹⁰⁵⁰ Yardıma muhtaç olanlara özellikle yakacak temini için CHP teşkilatı toplantılar düzenleyerek bütün kuruluşların katılımı ile yardım faaliyeti düzenlenmesini istemiştir. Bu amaçla muhtaç ailelere yakacak temini amacıyla Belediye öncülüğünde Halkevi, Kızılay ve Yardımsevenler Cemiyeti başkanlarının görev aldığı bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon belediye, hususi muhasebe, Halkevi, Kızılay ve Yardımsevenler Cemiyetinin de aralarında bulunduğu çeşitli kuruluşlardan para toplamıştır.¹⁰⁵¹ Bu faaliyet kapsamında çalışmalara katılan Yardımsevenler Cemiyeti 1942 yılı başında 1317 lira 33 kuruş yardım

¹⁰⁵⁰ **Yeni yol**, Sayı: 2852, 24 Birinci kânun 1941. 1941 yılı Aralık ayı ortalarında Trabzon'da yakacak madde temin etmede ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Orman Kanunu'nun hükümlerine göre Ekim ayından önce odun kesme yasaklandığı ve tapulu araziden yapılacak kesimlerde Orman İdaresince belirlenen bazı formalitelerin yerine getirilmesi gerektiğinden piyasada odun bulunamıyordu. **BCA**, 490.01.715.442.1; **Halk**, Sayı: 939, 13 İkincikanun 1942. Yakacak madde sıkıntısının bir diğer nedeni ise odun ile birlikte fındikkabuğunun da temin edilememesinden kaynaklanmıştır. Fabrikalar fındık kıramadığı ve kırılan fındığın da çok az olması nedeniyle ihtiyaca yetecek fındikkabuğu depolanamamıştır. Belediye ve hayırseven cemiyetler fakirlere verilecek fındikkabuğunu ne kooperatiften ne de fabrikalardan alamamıştı. Bu dönemde odunun fiyatı yükselerek kilosu 100 paraya çıkmıştı. Belediye bu konuda çalışmalar yapıp Tirebolulu bir tüccar ile anlaşarak odunun kilosunun 2 kuruşa indirilmesine çalışmıştır. **Yeni yol**, Sayı: 2852, 24 Birincikânun 1941. Belediye öncülüğünde ve diğer yardım kuruluşlarının da katılımı ile 1942 yılı kış mevsiminde 2300 fakir aileye fındikkabuğu ve 1300 aileye de (120 bin kilo) odun dağıtılmak üzere depolanmıştır. **Yeni yol**, Sayı: 2859, 28 İkincikanun 1942.

¹⁰⁵¹ **Yeni yol**, Sayı: 2860, 31 İkincikanun 1942. Oluşturulan komisyon temin ettiği paralar ile odun satın alarak 20 Şubat tarihine kadar 10 mahalledeki fakir halka dağıtmıştır. Muhtaçlara yakacak madde dağıtımına bu tarihten sonra da devam edilmiştir. **Halk**, Sayı: 950, 20 Şubat 1942.

toplamaş, bu paranın 500 lirasını halka yakacak yardımı olarak dağıtmıştır.¹⁰⁵² Cemiyet bu miktar ile belediyeden sonra en çok katkı sağlayan kuruluş olma başarısını göstermiştir.¹⁰⁵³

Cemiyetin gelir elde etme faaliyetleri kapsamında 1942 yılında düzenlediği yılbaşı balosu çok kalabalık bir katılımı gerçekteşmiş, hatta birçok kişi yer bulamadığı için geri dönmüştür. Cemiyetin yararına düzenlenen baloda salon oyunları, eğlenceli ve ikramiyeli piyangolar katılanların eğlenceli vakit geçirmelerini sağlamıştır. Cemiyetin Başkanı Kız Enstitüsü Müdürü Melahat Sezmen ve Parti Başkanı Ali Rıza Işıl'ın davetlilerle yakından ilgilendiği baloda mümkün olduğu kadar gelir elde edilmesi yönünde Baro Komiseri Nafia Müdürü Mahmut Yonat ve Mıntika Ticaret Müdürü Sami Sayrun da aktif olarak çalışmıştır.¹⁰⁵⁴ Bu arada yönetim kademesinde bir değişiklik yaşanmış, cemiyetin ilk başkanı olan Kız Sanat Enstitüsü Müdürü Melehat Sezmen'in 1942 yılı başında sağlık sebepleri nedeniyle istifa etmesi üzerine, başkanlığa enstitünün genç öğretmenlerinden Leman Baran seçilmiştir.¹⁰⁵⁵

Cemiyetin gelir elde ettiği faaliyetlerden biri 1942 yılı 23 Nisan Bayramı dolayısıyla düzenlenen kupa maçıdır. Cemiyet yararına düzenlenen kupada¹⁰⁵⁶ 320 lira gelir elde edilmiştir.¹⁰⁵⁷ 6 Haziran'da yapılması planlanan balo ise sıcakların aniden bastırması üzerine 13 Haziran'a ertelenmiştir. Vali Salim Günday'ın himayelerinde olmak üzere hazırlanan balonun eğlenceli geçmesi için programa çeşitli oyunlar, saz ve yerli türkülerle karşılaşmalar eklenmiştir. Ayrıca eğlence gecesine özel olarak ulaşım için Sahil Gazinosu'na giden dört kişilik taksinin bir lira ücret alması sağlanmış, 8 Haziran tarihinden

¹⁰⁵² **Halk**, Sayı: 948, 14 Şubat 1942.

¹⁰⁵³ Toplamda 2800 lira temin edilen bu yardımlarda Halkevi Sosyal Yardım Kolu 400 lira, Belediye 700 lira, Kızılay 300 lira, İhracatçılar Birliği 300 lira, Borsa 200 lira, Hususi Muhasebe 400 lira vermiştir. **BCA**, 490.01/715.442.1. **Yeni yol**, Sayı: 2860, 31 İkincikanun 1942; **BCA**, 490.01/715.442.1; **CHP** 1941-1942 Yılları Kongresi açılış konuşması ve raporunda kurum ile ilgili geçen ifadede: "...yoksul annelere, evlenecek bakes ve yetim kızlara; bakıma muhtaç küçük çocuklara şefkat elini uzatmak maksadile yurdun her tarafında teşkil edilmiş olan Yardımseverler Cemiyetinin şehrimizde de hayırseven bayanlar arasından bir şubesinin teşkili hususuna partimizce azami muzaheret ve alaka gösterilmiş ve bu teşkil olunan ve halen faaliyette bulunan bu cemiyetin yardımlarından hayli fakir vatandaş sevindirilmiştir..." denilmektedir. Aynı raporda Yardımsevenler Cemiyeti başlığı altında: "...geçen sene teşekkül etmiş ve kısa zaman içinde çok iyi çalışılmıştır. Fakir ve muhtaçlara 500 liralık mahrukat tevzi etmiştir. Pamuklu ve ipekli olmak üzere 99 lohusaya eşya vermiştir. 106 sünnetli çocuğa ipekli eşya verilmiştir. Evlenecek 29 fakir kıza yorgan yüzü ve gelinlik eşya temin etmiş ayrıca 23 fakire giyecek eşya vermiştir. Cemiyetin menfaatine iki defa balo verilmiş ve bir maç yapılmıştır. Cemiyetin bankada halen 800 küsur lirası vardır. Çalışmalara devam edilmektedir." ifadeleri mevcuttur. **BCA**, 490.01/715.443.1.

¹⁰⁵⁴ **Yeni yol**, Sayı: 2854, 7 İkincikanun 1942.

¹⁰⁵⁵ **Halk**, Sayı: 948, 14 Şubat 1942.

¹⁰⁵⁶ **Yeni yol**, Sayı: 2882, 20 Nisan 1942; **Yeni yol**, Sayı: 2884, 27 Nisan 1942.

¹⁰⁵⁷ **Yeni yol**, Sayı: 2889, 15 Mayıs 1942.

itibaren dağıtılmak üzere de davetiyeler hazırlanmıştır.¹⁰⁵⁸ Balo için Trabzon'daki tüccarlar da destek vermiştir.¹⁰⁵⁹

Cemiyetin Başkanı Leman Baran 1942 Mayıs ayında kendisi ile yapılan mülakatta 15 Kasım 1941 tarihinde kurulduktan sonra ilk birkaç ay teşkilatlanma işleri ile uğraşan cemiyetin daha sonra faaliyetlerini genişleterek gelirler elde ettiğini ve muhtaçlara destek olduğunu belirtmiştir. Baran, cemiyetin kadınlar için bir iş evi açma planları olduğunu hatta bunun için bina olarak kullanılmak üzere eski Çocuk Esirgeme Kurumu yemekhanesinin düşünüldüğünü de ilave etmiş, konu ile ilgili müracaatların yapıldığını ekleyerek bu evlerde yapılacak işlerin dikiş, çamaşır, ütü, kuru (kola) leke çıkarmak, çiçek gibi faaliyetler olduğunu ifade etmiştir. Yaz tatilinden yararlanarak Kız Enstitüsünün atölyesindeki makine, manken ve elektrikli ütüü isteme kararı alan cemiyetin Enstitü Müdürünün yardımlarına başvuracağını belirtmiştir. Cemiyetin gelirlerinin üye taahhütleri, balo, konser, sergi, temsil, teberru ve şahsi yardımlardan başka rozet hasılatı olduğunu ifade eden başkan, rozetlerin genel merkezden geleceğini, böylelikle buradan da gelir elde edileceğini vurgulamıştır. Cemiyetin üye sayısı hakkında da bilgi veren Baran, kuruluş sırasında genel üye kaydı yapıldığını, bu şekilde 800 yardımcı üyesi bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca kışın araya girdiğini, genel merkezden makbuzların vaktinde gelmediğini dile getirerek üye sayısının daha da artabileceğini ifade etmiş, makbuzlar gelince üye kaydına yeniden başlanacağını eklemiştir. Bu dönemde faal üyeler ise idare heyeti ve yedek üyeler olmak üzere 7 kişiden oluşmaktaydı. Fakirlik nedeniyle veya askere giden eşinden sonra ortada kalan 2 aydan 2 yaşına kadar olan çocukların bakımı ve eğitilmesi için kreşler açmayı planlayan kurum bunun için yardımseverlerin desteğine muhtaçtı. Ayrıca Enstitü Öğretmenlerinden Melahat Akkoyunlu bu konuda kuruma yardımcı oluyordu. Baran ayrıca Süt Damlası Teşkilatı kapsamında bakımsız çocukların tespit edilmesinin ardından süt dağıtımının da yapılacağını belirtmiştir.¹⁰⁶⁰

Yardımsevenler Cemiyeti 1943 yılı başında Necmiye Günday¹⁰⁶¹ başkanlığında faaliyetlerini sürdürmüş ve 817 lira 90 kuruşluk lastik temin ederek ilk, orta ve lise

¹⁰⁵⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2894, 5 Haziran 1942.

¹⁰⁵⁹ Bu tüccarlar arasında yer alan Hakkı Başaran kardeşler 25, İsmail Tosun 10, Abdurrahman Sezgin 10, Mehmet Çolak 10, Kemal Cemal Turhan Kardeşler 8, Bekir Dülger 5, Dr. Edip Somunoğlu 5 ve Hamit Kamiloğlu 5 lira bağışlamıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 2896, 12 Haziran 1942.

¹⁰⁶⁰ Çulha, "Yardımsevenler Cemiyeti Neler Yaptı, Neler Yapacak?", **Yeni Yol**, Sayı: 2889, 15 Mayıs 1942.

¹⁰⁶¹ Necmiye Günday, Trabzon Valisi Salim Özdemir Günday'ın eşidir. **BCA**, 490.01/715.443.1.

okullarında 194 muhtaç talebe ile hariçten 11 yoksul çocuğa dağıtmıştır.¹⁰⁶² Aynı yıl 11 Aralık Cumartesi günü Halkevi salonunda yapılan balodan 470 lira hasılat elde edilmiştir.¹⁰⁶³ Bu dönemde bir de eşya piyngosu hazırlanmıştır. Piyango için Necmiye Günday başkanlığında Ağustos ayında hazırlıklara başlanmış, ikramiye olarak kadınlara özgü eşyalara yer verilmiştir. Gelirinin fakir ve muhtaç ailelere harcanması planlanan piyngonun biletleri CHP binasında bulunan cemiyette satışa çıkarılmıştır.¹⁰⁶⁴ 15 Ekim’de Halkevi Sinema Salonunda yapılması planlanan piyango¹⁰⁶⁵ 11 Aralık tarihinde Halkevi salonunda noter huzurunda çekilmiştir.¹⁰⁶⁶

Cemiyet gelir elde faaliyetlerini sürdürdüğü bu dönemde Trabzon’daki çeşitli sosyal yardım kuruluşlarının da desteğini görmüştür. 1944 yılı başında Yardımsevenler Cemiyeti yararına Halkevi Güzel Sanatlar Kolu ile Temsil Kolu’nun işbirliği ile bir balo düzenlenmiştir.¹⁰⁶⁷ İpek Sineması Yardımsevenler Cemiyeti menfaatine 24 Mart akşamı iki film gösterme kararı almış ve biletler 23 Mart’ta satışa çıkarılmıştır.¹⁰⁶⁸

1944 yılı başında 45 üyesi bulunan cemiyetin İdare Heyeti, Başkan Necmiye Günday, üyeler Zekiye Ülgüner, Nedime Işıl, Sakıbe Akbay ve Süreyya Hanım’dan oluşmaktaydı.¹⁰⁶⁹ Bu dönemde şehirdeki diğer sosyal yardım kuruluşları ile işbirliği içinde çalışan cemiyetin İdare Heyeti elinden gelen yardımları büyük küçük bütün muhtaçlara ulaştırmaya çalışmıştır. Başkan Necmiye Günday 1944 yılı Şubat ayında Çocuk Esirgeme Kurumunun yuvasında bulunan 22 çocuğa dağıtılmak üzere hazırlanan çamaşırlar için bizzat yuvaya giderek ölçülerini almış ve ücretsiz olarak dikilmelerini sağlamıştır. Bu yardımdan dolayı Çocuk Esirgeme Kurumu başkanı Zühtü Evren kendisine teşekkürlerini bildirmiştir.¹⁰⁷⁰

Cemiyet, 1 Ocak 1943-Mayıs 1944 tarihleri arasındaki 5 aylık sürede yaralı, veremli ve diğer bazı hastaların tedavileri ile fakir ailelere 1.180 lira yardımda bulunmuştur. Orta ve lise öğrenimini sürdüren 10 öğrenciye giyim bedeli olarak 274 lira 50 kuruş ve 10 ayrı öğrenciye ayakkabı bedeli olarak 178 lira, ayrıca 21 genç kıza gelinlik

¹⁰⁶² **Halk**, Sayı: 1041, 22 İkincikanun 1943; **Yeni yol**, Sayı: 2958, 22 İkincikanun 1943.

¹⁰⁶³ **Yeni Halk**, Sayı: 58, 7 Birincikanun1943; **Yeni yol**, Sayı: 3040, 15 Birincikanun 1943.

¹⁰⁶⁴ **Yeni yol**, Sayı: 3014, 18 Ağustos 1943.

¹⁰⁶⁵ **Yeni Halk**, Sayı: 44, 19 Birinciteşrin 1943.

¹⁰⁶⁶ **Yeni yol**, Sayı: 3040, 15 Birincikanun 1943; **Yeni Halk**, Sayı:60, 17 Birincikanun 1943.

¹⁰⁶⁷ **İnan**, Sayı: 10, İkincikanun 1944, s. 30.

¹⁰⁶⁸ **Halk**, Sayı: 1095, 24 Mart 1944.

¹⁰⁶⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹⁰⁷⁰ **Halk**, Sayı: 1085, 18 Şubat 1944.

eşya verilmiştir. Fakir asker ailelerine ilaç bedeli olarak 44 lira, 69 hamile kadına doğumluk çamaşır temin edilmiş, 1 Şubat 1944 Bolu depremi felaketzedelerine de 500 lira nakdi yardımda bulunulmuştur.¹⁰⁷¹

Yardımsevenler Cemiyeti 1945 yılında gerek gelir elde etme gerekse yardım faaliyetlerini sürdürmüştür. 10 Haziran tarihinde Sahil Gazinosunda bir gardenparti verme hazırlığı¹⁰⁷² içinde olan kurum hasta olan Erkek Ortaokulu öğrencilerinden birinin İstanbul'da Prevantoryumda yapılacak tedavi ücretini Kızılay ve Okul Kooperatifi ile birlikte üstlenmiştir.¹⁰⁷³ Aynı yıl Trabzon halkının kendilerine karşı sürdürdüğü destek ve yardımlar için cemiyet başkanı Necmiye Günday imzasıyla halka teşekkürlerini içeren bir ilan yayınlamıştır.¹⁰⁷⁴

Yardımsevenler Cemiyetinin 1946 yılı kongresi 7 Şubat günü; idare heyeti raporu, 1946 yılı bütçesi, yeni idare kurulu seçimi ve murakıpların seçimi gibi gündem maddeleri¹⁰⁷⁵ ile yapılmıştır. Kongrede belirlenen Trabzon Yardımsevenler Derneği İdare Kurulu Vecihe Koper, Semiha Alperen, Hacer Gür, Kamuran Baganay, Süheyla Atmışdört, Hayriye Bebinoğlu, Saime Noyan ve Tahsin Kurt'tan oluşmuştur.¹⁰⁷⁶ Mayıs ayında yeni tüzük gereğince kongresini yeniden toplayan cemiyetin daimi ve yedek üyeleri belirlenmiştir. Buna göre daimi üyeler; başkan Vecihe Koper, ikinci başkan Nazire Savaşçı, veznedar Hacer Gür, katip Süheyla Altmışdört, sayman Hayriye Gökhan, üyeler Nüzhet Erel, Kamuran Baganay, Zehra Baykal ve Yaşar Atakol'dan oluşmuştur. Yedek üyeler ise; Zehra Durinez, Asiye Sunar, Remziye Türksoy, Samiye Okumuş, Neriman Boz, Leyla Sertkaya, Sabriye Tokman, Ayşe Şatır ve Habibe Bakan'dır. Kongrede başkan Vecihe Koper cemiyetin yeni tüzük gereğince yapacağı faaliyetler ile ilgili kısa bir konuşma yapmış, idare kurulunda görev alan herkesten ciddi bir çalışma beklendiğini belirtmiştir. Cemiyetin bu toplantıdan sonraki ilk yardım faaliyetleri ise Of Bolalis (Meyveli) köyünden kemik veremi olan Dursun Ali Eraydın'a İstanbul için yol parası olarak 60 lira ve hastaya alınacak selüloit korse için 250 lira verilmesi, ayrıca Çömlekçi mahallesinde ikiz çocuğu doğan Bekçi Behram Şahin'e 20 lira yardımda

¹⁰⁷¹ **Halk**, Sayı: 1087, 25 Şubat 1944; **Yeni Yol**, Sayı: 3087, 1 Haziran 1944.

¹⁰⁷² **Halk**, Sayı: 1114, 30 Mayıs 1944; **Yeni Yol**, Sayı: 3086, 27 Mayıs 1944.

¹⁰⁷³ **Halk**, Sayı: 1187, 13 Şubat 1945.

¹⁰⁷⁴ **Halk**, Sayı: 1224, 26 Haziran 1945; **Yeni Yol**, Sayı: 3193, 23 Haziran 1945.

¹⁰⁷⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 3253, 2 Şubat 1946; **Halk**, Sayı: 1283, 5 Şubat 1946.

¹⁰⁷⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

bulunulmasıdır.¹⁰⁷⁷ 1946 yılının ikinci yarısında cemiyetin idare heyetinde az da olsa bir değişim yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde idare heyetinde görev alan kişiler Vecihe Koper, Hacer Gür, Süheyla Altmışdört, Hayriye Karahan, Kamuran Baganay, N. Bekiroğlu ve M. Bozoğlu'ndan oluşmaktadır.¹⁰⁷⁸

Uzun süre hazırlıkları yapılan gardenparti 1 Temmuz 1946 tarihinde Ortaokul bahçesinde düzenlenmiştir.¹⁰⁷⁹ Bu dönemde ayrıca CHP himayesinde çalışmalarına devam ederek yoksullara, asker ailelerine ve dul kadınlara 1.690 lira maddî yardımda bulunulmuştur. Ayrıca doğum yapacak bayanlara verilmek üzere partinin sağladığı kumaşlar da ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Böylece birçok kimsesiz kadın bu yardımdan faydalanmıştır. Yine Trabzon ilinde çeşitli okullarda okuyan kimsesiz ve fakir öğrencilere 182 önlük, 19 çift ayakkabı ve doğum yapan kimsesiz kadınların bebeklerini sarmaları için 6 kundak dağıtılmış, CHP Trabzon İl İdaresi ayrıca Yardımsevenler Cemiyetinin düzenlediği eşya piyangosuna ipekli kumaşlardan vererek destekte bulunmuştur.¹⁰⁸⁰

24 Temmuz Lozan Günü aynı zamanda Yardımsevenler Derneği Günü olarak kutlanmaktaydı. Cemiyet Yardımsevenler Derneği Günü için bir program hazırlamayı kararlaştırmış, o gün yapılacak toplantılarda cemiyetin çalışma alanı ve yardımların arttırılması konuları üzerinde tedbirler alınması planlanmıştır.¹⁰⁸¹ 24 Temmuz 1946 tarihinde rozet dağıtılarak 118 lira 20 kuruş hasılat elde edilmiştir. Ramazanın devam ettiği Temmuz ve Ağustos aylarında çeşitli mahallelerdeki 30 kişiye 5 ile 20 lira arasında değişen miktarlarda para yardımıyla ihtiyacı olan 9 kişiye doğum eşyası dağıtılarak destek olunmuştur.¹⁰⁸² Cemiyet, fakir öğrencilere de yıl içerisinde yiyecek ve çeşitli eşya dağıtımını yaparak sosyal yardımlarına devam etmiştir.¹⁰⁸³ Aynı dönemde Ortaokul ve Sanat Okulundaki birkaç öğrencinin taksitleri ödenerek eğitimlerinin devamı sağlanmış, 3 hastanın tedavi için İstanbul'a gidiş dönüş masrafları temin edilmiş, yıl içerisinde 100'den fazla fakir, yoksul ve kimsesiz vatandaşa nakdi yardımlar yapılmıştır. 1947 yılı Ocak ayının ilk haftasında ise ilkokul öğrencileri arasında yardıma muhtaç, yoksul ve kimsesiz olanları tespit eden kurum, ihtiyaçları oranında kumaş dağıtmıştır. İki gün içinde yapılan

¹⁰⁷⁷ **Halk**, Sayı: 1309, 7 Mayıs 1946.

¹⁰⁷⁸ **BCA**, 490.01/715.444.1.

¹⁰⁷⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3294, 3 Temmuz 1946.

¹⁰⁸⁰ **BCA**, 490.01/715.444.1.

¹⁰⁸¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3298, 13 Temmuz 1946.

¹⁰⁸² **Halk**, Sayı: 1358, 10 Ağustos 1946; **Trabzon**, Sayı: 20, 23 Temmuz 1946.

¹⁰⁸³ **Halk**, Sayı: 1472, 31 Aralık 1946.

dağıtım neticesinde Kaledibi, Kurtuluş, Gazi, Cumhuriyet, Boztepe ve Gazipaşa ilkokullarında tespit edilen 63 öğrenciye 78 metre saten verilmiştir. Cemiyet, diğer okullardaki fakir öğrenciler için de yardımlarını sürdürme kararı almıştır.¹⁰⁸⁴ Ayrıca aynı yılın Ocak ayı içerisinde Çocuk Esirgeme Kurumu yuvasındaki 21 çocuğa Trabzon bayanları tarafından örülmüş 21 kazak dağıtılarak hayır işlerine devam edilmiştir. Bu hayır işinde emeği geçen bayanlara Yardımsevenler Cemiyeti tarafından gazete yoluyla teşekkür edilmiştir.¹⁰⁸⁵

Bu dönemde idare heyeti önceki heyetten devraldığı 2.200 lira olan bütçeyi kısa bir sürede 3.168 liraya ulaştırmıştır. Bu paradan düşkünlere, hastalara, yükseköğrenime giden fakir öğrencilere yardımlar yapılmış, okullardaki fakir çocukların önlük ve ayakkabıları, fakir lohusaların kundak takımları yine bu paradan temin edilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁸⁶ Cemiyetin 12 Nisan 1947 Cumartesi günü Halkevi salonunda düzenleme kararı aldığı¹⁰⁸⁷ eşya Piyangosu ise belirlenen günde çekilerek ikramiyeler sahiplerine dağıtılmıştır.¹⁰⁸⁸ Diğer yandan 24 Temmuz Yardımsevenler Derneği gününde rozet dağıtılarak 92,5 lira hasılat elde edilmiştir.¹⁰⁸⁹ Aynı yıl Ramazan Bayramında 6 yoksul kıza entari yaptırılmış, iki yardımsever bayan da dernek desteği ile 22 çocuğa giyim eşyası dağıtmıştır.¹⁰⁹⁰ Bu dönemde Yardımsevenler Derneği koruyuculuğunu üstlenmiş olan Mevhibe İnönü Trabzon Valisi'nin eşi Necmiye Günday vasıtasıyla Trabzon Yardımsevenler Cemiyetine bağışta bulunmuş, bu yardım için cemiyet başkanı Vecihe Koper kendisine teşekkürlerini ve saygılarını iletmiştir.¹⁰⁹¹ Yardımsevenler Cemiyeti diğer sosyal yardım kuruluşlarının etkinliklerinde de destekçi olmuş, Halkevinin düzenlediği 72 fakir çocuğun sünnet düğünü için yardımda bulunmuştur.¹⁰⁹²

Cemiyetin 1947 yılı kongresi 9 Aralık Salı günü yüksek bir katılım ile toplanmıştır. Kongrenin açılış konuşmasını Başkan Vecihe Koper yapmıştır. Ardından önceki yılın faaliyet raporu okunmuştur. Rapora göre önceki yıl içinde Yardımsevenler Derneği bütçesi

¹⁰⁸⁴ **Halk**, Sayı: 1478, 7 Ocak 1947.

¹⁰⁸⁵ **Halk**, Sayı: 1487, 17 Ocak 1947. Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Emekli Yarbay Zühtü Evren süveterlerin hazırlanması için destek olan Yardımsevenler Cemiyetine ve kazakları ören bayanlara teşekkürlerini bildirmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3349, 21 Ocak 1947.

¹⁰⁸⁶ Nesib Yağmurdereli, "Trabzon Yardımsevenler Derneği", **Yeni Yol**, Sayı: 3372, 19 Nisan 1947.

¹⁰⁸⁷ **Halk**, Sayı: 1553, 5 Nisan 1947.

¹⁰⁸⁸ **Halk**, Sayı: 1563, 16 Nisan 1947.

¹⁰⁸⁹ **Halk**, Sayı: 1650, 26 Temmuz 1947.

¹⁰⁹⁰ **Halk**, Sayı: 1672, 23 Ağustos 1947.

¹⁰⁹¹ **Halk**, Sayı: 1704, 29 Eylül 1947.

¹⁰⁹² **İnan**, Sayı: 24-25, Ağustos- Eylül 1947, s. 31.

5.530 lira olarak tahakkuk ettirilmiştir. Bu miktarın 1989 lirası fakir öğrencilere yardım olarak verilmiş, 2182 lira 75 kuruşu fakirlere dağıtılmış, 397 lira 15 kuruşu Provantoryuma giden fakir çocuklara ve 106 lira 90 kuruşu yine fakir çocuklara kıyafet sağlamak için harcanmıştır. Kongrede yapılan idare heyeti seçimine göre başkanlığa Vecihe Koper, ikinci başkanlığa Nüzhet Bekiroğlu, Saymanlığa Hacer Gür,¹⁰⁹³ veznedarlığa Hayriye Gürkan, sekreterliğe Süheyla Altmışdört, denetçiliğe Tahsin Kurtoğlu, daimi üyeliklere Saniye Okumuş, Münevver Akyel, Hikmet Güler, Memnune Saylam; yedek üyeliklere Zehra Kitapçioğlu, Nazire Aras, Neriman Bozoğlu, Remziye Türkoğlu, Seher Alpakin, İffet Kurumahmutoğlu, Nimet Tarakçioğlu, Saime Toydar ve Enise Cebeci getirilmiştir. Seçimin ardından genel başkan Mevhibe İnönü'ye telgraf çekilerek dernek üyelerinin bağlılıkları bildirilmiştir.¹⁰⁹⁴

Cemiyetin çeşitli yardım ve gelir faaliyetlerinin de sürdüğü¹⁰⁹⁵ 1948 yılında yapılan kongre 10 Aralık Cuma günü CHP merkez binasında Vali Necmettin Ergin'in eşi ve şehrin ileri gelen ailelerinden oluşan kalabalık bir katılım ile toplanmıştır. Kongre başkanlığına Nadire Yentürk seçilmiştir.¹⁰⁹⁶ Dernek Başkanı Vecihe Koper'in konuşmasıyla açılan kongrede derneğin bir yıllık faaliyet raporu ile hesapları görüşülmüştür. 1947 kongresinde kabul edilen 6.000 liralık gelir bütçesinin¹⁰⁹⁷ 474 lira fazla ile tahakkuk ettirildiği,¹⁰⁹⁸ bir yıl içerisinde hastalara, doğum halindeki kadınlara, yükseköğrenime giden kimsesiz öğrencilere ve veremlilere yapılan masrafların usulüne uygun olarak yapıldığı belirlenmiştir. Banka mevcudu incelenerek 1949 yılı bütçesi 6000 lira olarak tasarlanmış ve her iki rapor ile bütçe genel kurul tarafından kabul edilmiştir. Ardından yapılan seçimde Vecihe Koper, Nüzhet Bekiroğlu, Hacer Gür, Macide Dursun, Neriman Bozoğlu, Samiye Okumuş, Hamise Nemlioğlu, Seher Alpakin ve Leyla Sertkaya dernek idare heyeti üyeliklerine getirilmiştir. Kongrede ayrıca açık oyla yapılan seçimde ise Ankara'da

¹⁰⁹³ İki yıl süresince Yardımsevenler Cemiyetine hizmet amacıyla çalışan Sayman Hacer Gür, 1947 yılı başında Kızortaokul Tabiye Öğretmenliği Vekilliğine atanmıştır. **Halk**, Sayı: 1488, 18 Ocak 1947.

¹⁰⁹⁴ **Halk**, Sayı: 1772, 10 Aralık 1947.

¹⁰⁹⁵ Cemiyet 11 Eylül 1948 tarihinde Halkevinin 150 fakir kimsesiz çocuğu sünnet ettireceği tören için elbiseleri hazırlama görevini üstlenmiştir. **Halk**, Sayı: 2035, 3 Eylül 1948.

¹⁰⁹⁶ **Trabzon**, Sayı: 671, 12 Aralık 1948.

¹⁰⁹⁷ Cemiyetin 6000 liralık bütçesinin o dönem için oldukça kısıtlı bir miktarda olduğu görülmektedir. Yakın vilayetlerdeki şubeler, örneğin Giresun Yardımsevenler Derneği 15.000, Zonguldak Yardımsevenler Derneği ise 40.000 liralık bütçelere sahipti. Derneğin gelirlerinin artması için Trabzonlu bayanların haftanın iki günü sinemaya verdikleri paradan bir kısmını bu hayır kuruluşuna bağışlamaları gibi çözüm yolları dile getirilmiştir. **Halk**, Sayı: 1772, 10 Aralık 1947.

¹⁰⁹⁸ Cemiyetin 6474 lira 66 kuruş tahsilat yaptığı 1948 yılında, bu paradan 5175 lira 60 kuruşu harcanmış 1949 yılına 1299 lira 50 kuruş devretmiştir. **Trabzon**, Sayı: 671, 12 Aralık 1948.

toplancak Yardımsevenler Derneği Genel kongresine Trabzon derneğini temsil etmek üzere delege olarak Vecihe Koper seğilmiştir.¹⁰⁹⁹

Yeni idare heyeti çalışmalara başlamış, Eylöl ayında çekilmesi planlanıp ertelenen¹¹⁰⁰ eşya piyangosu ile ilgili hazırlıklar tamamlanarak çekiliş gerçekleştirilmiş, ardından ikramiyeler kazananlara dağıtılmıştır.¹¹⁰¹ Bu dönemde yapılan önemli bir faaliyet ise 1949 yılının ilk aylarında açılan atölyedir. Hasılatı tamamen kimsesiz fakirlere, muhtaç, hasta ve yoksul öğrencilere sarf edilecek olan atölye Ortahisar Mahallesi şirinhatun ıkmazı 16 numarada Leyla Sertkaya idaresinde açılmıştır. Atölyede çeşitli el işleriyle her türlü makine işleri yapılmaktaydı. Cemiyet gazete ilanı ile siparişlerin her gün öğleye kadar alındığını halka bildirmiştir.¹¹⁰²

1949 yılı başında cemiyetin çalışma raporu onaylanmak üzere genel merkeze gönderilmiştir. 1949 yılında derneğin asil üyeliklerine Vecihe Koper, Seher Alpakin, Hacer Gr, Neriman Bozoğlu, Leyla Sertkaya, Hikmet Güler, Samiye Okumuş, Hamise Nemli ve Selma ulha; yedek üyelikleri Zehra Tarakoğlu, Macide Dursun, Enise Cebeci, Memnune Saylam, Nimet Tarakçı, İffet Nemli, Mesrure Pekcan, İffet Karamahmut ve Sevim Kantarcıoğlu seğilmiştir.¹¹⁰³ Aynı yıl Ağustos ayında Trabzon'a gelen Ankara Milletvekili ve Yardım Sevenler Derneği Müfettişi Mebrure Aksoley Trabzon Yardımsevenler Derneği teşkilatını teftiş etmiştir. Teftiş sonucunda Dernek Başkanı Vecihe Koper ve Hacer Gr başta olmak üzere idare heyetinin çalışmaları takdire şayan bulunmuştur.¹¹⁰⁴ Yılın sonbaharında ise ğretmenler Birliği ile birlikte 24 Eylöl tarihinde zengin programlı bir gardenparti düzenlenmesi ve bu amaçla biletlerin 19 Eylöl pazartesi günü satışa çıkarılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁰⁵ öğretmenler birliği ile müşterek düzenlenen gardenpartinin tüm gelirinin Yardımsevenler Cemiyeti vasıtasıyla yardıma muhta¹¹⁰⁶

¹⁰⁹⁹ **Halk**, Sayı: 2134, 14 Aralık 1948.

¹¹⁰⁰ **Yeni yol**, Sayı: 3668, 30 Eylöl 1948.

¹¹⁰¹ **Halk**, Sayı: 2152, 2 Ocak 1949.

¹¹⁰² **Halk**, Sayı: 2225, 16 Mart 1949; **Halk**, Sayı: 2227, 18 Mart 1949.

¹¹⁰³ **Halk**, Sayı: 2225, 16 Mart 1949.

¹¹⁰⁴ **Halk**, Sayı: 2357, 20 Ağustos 1949.

¹¹⁰⁵ **Halk**, Sayı: 2381, 17 Eylöl 1949; **Yeni yol**, Sayı: 3987, 20 Eylöl 1949.

¹¹⁰⁶ Bu dönemde yoksullara yardım meselesi özellikle kiş mevsimlerinde daha çok duyarlılık yaratmakta, gazetelerde sık sık bu konuya yer veren yazılar yayımlanmaktaydı. Tarhan Toker, "Yoksullara Yardım Meselesi", **Halk**, Sayı: 2529, 16 şubat 1950.

ailelere dağıtılması planlanmış, Kalepark'ta yapılacak gardenparti için yardımseverlerin ilgisi ve katkısı bilet satışlarına da yansımıştır.¹¹⁰⁷

Cemiyetin 6 Ocak 1950 tarihinde CHP binası salonunda yapılan kongresi Vali Necmettin Ergin'in eşinin başkanlığında gerçekleşmiştir. Vecihe Koper'in konuşması ile açılan kongrede Kongre Geçici Başkanlığa Kız Sanat Enstitüsü Müdürü Seniha Yüceyürek, kâtipliklere Ruhsar Soyer ve Nebahat Gökçaylı seçilmiştir. Bir yıllık çalışma raporu okunduktan sonra hesap işleri incelenmiştir. Buna göre; 1949 yılı tahakkukunun 5.208 lira 77 kuruş olduğu belirlenmiştir. 1949 yılı içinde 3.517 lira 20 kuruş fakirlere, 500 lira atölye işlerine harcanmış, sanatoryumda bulunan 2 hastaya da yardım edilmiştir. Bu harcamalar neticesinde de bankadaki hesapta 1.145 lira 35 kuruş kalmıştır. Rapor genel kurulda kabul edilmiştir. 1950 yılı bütçesi 6.000 lira olarak belirlenmiş, ardından idare heyeti seçimi yapılmıştır. Seçim sonucunda derneğin asil üyeliklere; Vecihe Koper, Seher Alpakın, Seniha Yüceyürek, Neriman Boz, Hacer Gür, Samiye okumuş, Hikmet Güler, Hamise Nemli, Macide Dursun; yedek üyeliklere Zehra Tarakçı, Enis Cebeci, Nimet Tarakçı, Selma Çulha, İffet Kurumahmut, İffet Nemli, Mesrur Pekçan, Nebahat Gökçaylı ve Leyla Sertkaya seçilmiştir.¹¹⁰⁸

Yıl içerisinde çeşitli yollarla gelir elde etmeye çalışan cemiyet Yardımsevenler Günü olan 24 Temmuz'da rozet dağıtarak az da olsa gelir elde etmiştir. Bu rozetler dernek adına bazı çocuklar vasıtasıyla dağıtılmakta, biriken paralar kumbaralarla birlikte derneğe teslim edilmekteydi.¹¹⁰⁹

1950 yılı sonlarında Bulgaristan'dan göçe zorlanan Türklere yardım sağlanabilmesi için diğer illerde olduğu gibi yardım komitelerinden biri de Trabzon'da oluşturulmuştur. Ardından yardım toplamak üzere oluşturulan komitelerden biri 11 Aralık tarihinden itibaren Yardımsevenler Derneği Başkanı Vecihe Koper'in başkanlığında şehrin tanınmış ailelerinden bayanların katılımı ile birkaç koldan mahallelere bölünerek ayni ve nakdi olmak üzere çeşitli bağışları kabul etmiştir. Kızılay vasıtasıyla belirli bir hesapta biriktirilecek olan ayni ve nakdi yardımların yer aldığı bağışların listeleri gazetelerde de

¹¹⁰⁷ **Halk**, Sayı: 2388, 24 Eylül 1949.

¹¹⁰⁸ **Trabzon**, Sayı: 1028, 7 Ocak 1950.

¹¹⁰⁹ 1950 yılındaki bu faaliyet esnasında bir grup çocuk şehri dolaşarak rozet dağıttıktan sonra başka bir grup yine aynı yerlerde yeniden rozet dağıtmış, bu faaliyet 25 Temmuz günü tekrarlanmıştır. Kızılayın kumbaraları yerine tahtadan sandıkları boyunlarına takarak kendi hesaplarına para toplayan bu çocuklar, gazete sütunlarında "dikkatli olunması" uyarısıyla birlikte yer bulmuştur. Beşiroğlu, "Dikkatli Olalım", **Halk**, Sayı: 2685, 28 Temmuz 1950.

yayınlanmıştır.¹¹¹⁰ Bu dönemde gazetelerde sık sık göçmenlere yardım edilmesi konusu işlenmiş, muhaceretin bütün acıklı halini tatmış, varlıktan yokluğa düşmenin fecaatini herkesten önce görmüş olan Trabzonluların; evinden, barkından, çiftinden çubuğundan olan, türlü ızdıraplar çeken ve sonunda canlarını kurtaran bu göçmenlere yardımlarını esirgememeleri istenmiştir.¹¹¹¹ 11 Aralık günü faaliyete geçen yardım komitelerine sadece 2 saat gibi bir süre içerisinde 1.851 lira bağışta bulunulmuştur.¹¹¹² 5 lira ile 100 lira arasında değişen miktarlarda bağışlarla 23 Aralık tarihi itibarıyla 10.254 lira 30 kuruşa ulaşan yardıma Yardımsevenler Derneği ise 1.140 lira vermiştir.¹¹¹³ Bu yardımlarda Temel Araz 1500 lira vererek en fazla miktarda bağış yapan kişi olmuştur.¹¹¹⁴

Burada söz edilen yardım faaliyetlerinden bir müddet sonra göçmenlere daimi bir şekilde yardım edebilmek amacıyla hükümetçe genel bir dernek kurulması kararlaştırılmıştır. Böylece Ankara'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın himayelerinde ve TBMM Başkanı Refik Koraltan başkanlığında Bulgaristan Göçmenlerine Yardım Derneği kurulmuştur. Vilayetlere gönderilen emir ve tavsiyeler sonucunda derneğin bir şubesi de Trabzon'da oluşturulmuştur. Söz konusu derneğin Trabzon Şubesinin idare kurulunda Yardımsevenler Derneği başkanı Vecihe Koper de yer almıştır.¹¹¹⁵

2.1.8. Kadın Dernekleri

Trabzon'da kadınların dernek faaliyetlerinde yer alması II. Meşrutiyet yıllarından itibaren rastlanan bir durumdur. Kadınların genel olarak sosyal yardım ve hayır amaçlı olarak yürüttüğü bu faaliyetler kapsamında Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında oluşturulan Trabzon Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti ve Trabzon Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti bunun en somut örnekleridir. Kadınların örgütlenerek özellikle sosyal faaliyetlerde yer alması bundan sonraki yıllarda da devam etmiştir. Türk Ocağında, Muallimler Birliğinde, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal gibi kurumlarda üye olan veya görev alan kadınların müstakil bir dernek altında faaliyet içinde olması yönünde ilk teşebbüsler ise 1925 yılında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde inkıpların ve değişimin de katkısıyla

¹¹¹⁰ **Halk**, Sayı: 2813, 6 Aralık 1950; **Yeniyol**, Sayı: 4403, 6 Aralık 1950.

¹¹¹¹ Şevket Çulha, "Göçmenlere Yardım", **Halk**, Sayı: 2815, 8 Aralık 1950.

¹¹¹² **Halk**, Sayı: 2819, 12 Aralık 1950.

¹¹¹³ **Halk**, Sayı: 2830, 23 Aralık 1950.

¹¹¹⁴ **Halk**, Sayı: 2825, 17 Aralık 1950; **Çaykara**, Sayı: 111, 30 Aralık 1950.

¹¹¹⁵ **Halk**, Sayı: 2834, 27 Aralık 1950; **Yeniyol**, Sayı: 4424, 27 Aralık 1950.

kadının ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerde daha fazla yer alması böyle bir örgütlenmeye iten sebeplerden olmuştur.

1925 yılının Nisan ayından itibaren kadınların böyle bir cemiyet kurması gerektiği yönünde kamuoyu oluşmuştur.¹¹¹⁶ Bu dönemde basında yer alan bazı yazılarda 1925 yılı Haziran ayında Trabzon Asri Hanımlar Cemiyeti adıyla kurulması yönünde çalışmalar yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Cemiyeti kurmaya teşebbüs eden aydın ve kültürlü Trabzon Hanımları özellikle bayan öğretmenlerin de desteğiyle çalışmalarını sürdürmüştür. Bu çalışmalar sırasında çeşitli toplantılarda, ziyafetlerde veya özel buluşmalarda cemiyetin teşkili, maksat ve gayesi hakkında karşılıklı fikir alışverişleri, tartışma ve müzakerelerde bulunulmuştur. Cemiyetin başlıca çalışma alanları Himaye-i Etfale yardım etmek, tayyare için erkekleri tazyik ederek, faaliyete sevk etmek, yardıma muhtaç kadınları, kızları, çocukları himayeleri altına almak ve onlara gerekli desteği sağlamak, nüfusa hizmet etmek için fakir genç kızları evlendirmeye aracı olmak, fuhuşun önüne geçmek için faaliyet göstermek, eğitimin yarıda bırakan veya bırakacak olan kızların eğitimi için çareler bulmak, hastalıklarla, cahillikle mücadele etmek, dayanışma ve samimiyet, medenî yaşamı temin etmek, erkeklerin etki ve baskısına son vermek için mücadele etmek, sosyal yaşamda erkeklerle eşit şartlarda olduklarını göstermek ve bu yaşam içerisinde yer almak için faaliyette bulunmak, çağın ilim, fen ve idealini, kısaca ahlaka aykırı olmayan bütün gereklilikleri kabul etmek ve yaymak, Trabzon kadınları için çağdaş bir inkılap yapılması için çalışmak, Cumhuriyet hükümetinin kanunlarının elverdiği hak ve salahiyetle çalışmak, kadınlık âleminde yeniliğin oluşmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu teşebbüsün Trabzon için çok önemli bir ihtiyacı karşılayacağı, yeni bir hayat vereceği düşünülüyor, gerçekleştirilmesi ümit ediliyordu.¹¹¹⁷ Cemiyetin kurulup kurulmadığı veya bu adla faaliyet gösterip göstermediği ile ilgili bir bilgi elde edilememiştir. Bununla birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'da kadınların oluşturduğu derneklerden biri 1927-1928 Devlet Yılığına göre faaliyette olduğu anlaşılan Trabzon Hanımlar Birliği Yuvası'dır.¹¹¹⁸ Bu cemiyetin ne kadar süre faaliyette olduğu ve ne zaman kapandığı da belirlenememiştir.

Trabzon'da Tek Parti Dönemi'nde kadınlar müstakil bir dernek altında faaliyette olamamıştır. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Muallimler Birliği, Halkevi gibi

¹¹¹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 107-207, 9 Nisan 1341 (1925).

¹¹¹⁷ C.T., "Trabzon Asri Hanımlar Cemiyeti", **Yeni Yol**, Sayı: 150-250, 12 Haziran 1341 (1925).

¹¹¹⁸ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

kurumlarda çeşitli görevler alan Trabzon kadınlarının II. Dünya Savaşı yıllarında kurulan Yardımsevenler Cemiyetinde nispeten daha müstakil olarak faaliyette buldukları, fakat bunun da sosyal yardım kuruluşu olduğu bir gerçektir. Trabzon'da kadınların müstakil bir cemiyet altında birleşmeleri 1949 yılında gerçekleşmiştir. Ülkedeki sosyal, siyasî, kültürel ve ekonomik değişimlerin etkisiyle 1949 yılında oluşturulan Kadınlar Birliğinin bir şubesi de Trabzon'da açılmıştır. 1949 yılı Ağustos ayında Trabzon'a gelen Türk Kadınlar Birliği kurucularından¹¹¹⁹ ve Yardımsevenler Derneği Müfettişi Ankara Milletvekili Mebrure Aksoley'in başkanlığında yapılan temaslar sonucunda¹¹²⁰ Trabzon Halkevinde toplanan Trabzon kadınları, genel merkezi Ankara'da olan Türk Kadınlar Birliği Trabzon Şubesini 22 Ağustos 1949 tarihinde kurmuşlardır.¹¹²¹ Trabzon Kadınlar Birliği kuruluşundan kısa bir süre sonra çalışmalarına başlamış, 30 Ağustos 1949 günü CHP binasındaki çalışma dairelerinde ilk idare heyeti toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda idare heyeti hemen faaliyete geçmek amacıyla büro işleriyle ilgili bazı taleplerini merkez teşkilatına iletme kararı almıştır.¹¹²² Türk Kadın Birliği İl Merkez Teşkilat Tüzüğünde müteşebbis heyetin ilk kongreye kadar birlik il merkez heyeti yetki ve sorumluluğuna sahip olduğu, birliğin en az 50 üyesi olunca kongresinin toplanabileceği ve il merkez kongrelerinin 2 yılda bir Şubat ayında yapılacağı gibi hususlar yer almıştır.¹¹²³

Türkiye'nin çeşitli şehir ve kasabalarında faaliyete geçmiş olan Türk Kadınlar Birliğinin bir şubesinin Trabzon'da açılmış olması basında da oldukça yerinde ve hatta geç kalınmış bir teşebbüs olarak nitelendirilmiştir. Dul kadınlara, fakir annelere, kimsesiz genç kızlara yardım eli uzatmak gayesiyle işe başlayan birlik, Trabzon şehrinin genç ve seçkin bayanlarının desteğini almıştır.¹¹²⁴

¹¹¹⁹ Türk Kadın Birliği Cemiyeti 1949 yılında Merkezi Ankara olmak üzere kurulmuştur. Birlik ana tüzüğü'nün 3. Maddesinde birliğin amacı şu şekilde yer almaktadır: "Türk İnkılabının kadınlara sağladığı hakları korumak, Türk kadınlarının kültür alanında yükselmelerini temin etmek, kadının Türk demokrasisinde hak, vazife ve mesuliyet anlayışının inkişafına hizmet etmek, kadınlık âleminde manevî yaraların önüne geçmek" şeklinde yer almıştır. Birliğin siyasetle uğraşmayacağı 5. Maddede ifade edilmiştir. 6. Maddeye göre birliğin kurucu üyeleri Mevhibe İnönü, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Dr. Makbule Dıblan, Mebrure Aksoley, Kamile Erim, Neriman Sirer, Aliye Bayazıt, Lamia Fenmen, Dr. Mediha Eldem ve Necile Biren'dir. **Türk Kadınlar Birliği Ana Tüzüğü, Halk**, Sayı: 2468, 16 Aralık 1949; Kaplan, a.g.e., s. 160.

¹¹²⁰ **Halk**, Sayı: 2357, 20 Ağustos 1949.

¹¹²¹ **Halk**, Sayı: 2359, 23 Ağustos 1949.

¹¹²² **Trabzon**, Sayı: 905, 31 Ağustos 1949.

¹¹²³ **Türk Kadın Birliği İl Merkez Teşkilat Tüzüğü, Halk**, Sayı: 2468, 16 Aralık 1949;

¹¹²⁴ Halk gazetesinde "Olaycı" imzasıyla yazılan bir yazıda bu derneğin kurulmasının gerekliliği şu satırlarla okuyuculara aktarılmıştır: "*Türk kadını da Türk erkeği gibi her sahada el ele vermiş olmalı ve memleketi, kadınlarımızın içtimai durumu bakımından Garp milletleri seviyesine ulaştırmağa azmetmelidir. Erkeğiyle müsavi hak ve hürriyete sahip bir milletin kadınına, millete ve memlekete hizmet hususunda düşen vazife hiç*

2.1.9. Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) Trabzon Şubesi

2.1.9.1. Kuruluş, Kongreler ve Gelir Elde Etme Faaliyetleri

Türk Tayyare Cemiyeti 12 Şubat 1925 tarihinde “*Türkiye tayyareciliğinin askerî, iktisadî, ictimai ve siyasî ehemmiyetini tanıtmak ve bu maksadla tayyareciliğe lüzumu olan eşhas-ı malzemeyi çoğaltmak ve Türk Gençliğinde tayyarecilik aşkını tenmiye etmek*” amacıyla merkezi Ankara olmak üzere Atatürk’ün emir ve direktifleri ile kurulmuştur.¹¹²⁵ Cemiyetin kuruluşundan sonra Mayıs ayı başına kadar Ankara genel merkeze bağlı olarak Türkiye’de yaklaşık 100 şehir ve kasabada şubeleri oluşturulmuştur.¹¹²⁶ Tayyare Cemiyeti Trabzon Şubesi ise 11 Nisan 1925 tarihinde açılmıştır.¹¹²⁷

Trabzon Tayyare Cemiyeti ilk toplantısını 12 Nisan 1925 tarihinde belediye binasında gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda cemiyetin mesaisi hakkında müzakerelerde bulunulmuş, başkanlığa Belediye Reisi Kazazade Hüseyin Efendi seçilmiştir.¹¹²⁸ Bu dönemde cemiyetin idare heyetinde görev alanlardan biri de Muallimler Cemiyeti üyelerinden İlk Tedrisat Müfettişi Hüsnü Bey’dir.¹¹²⁹ Cemiyet kısa sürede içinde üye kaydına başlamış, bir günde sadece bir caddeyi dolaşabilen ve üye yazan idare heyeti bir ellerinde defter diğerinde makbuzlarla Trabzon halkına müracaat etmiştir. Trabzonluların maddî imkânlarına göre 5-500 kuruş arasında değişen aidatlar verdiği bu faaliyet çerçevesinde bazı zenginlerin çok cüzi miktarlar bağışlamak istemeleri, cemiyetin halka yeterince aydınlatıcı bilgi vermediği, konunun iyi anlaşılmadığı, diğer şehirlerde binlerce

şüphesiz ki erkeğinkinden farklı değildir. Bu vazifeyi idrak ve bu vazifeye iştirak için kadınlarımızın fikir ve düşüncelerini birleştirecek, kendi aralarında yardımlaşma imkânı sağlayacak böyle bir teşekküle ihtiyaç olduğu muhakkaktır.”, Olaycı, “Olaylardan-Türk Kadımlar Birliği”, **Halk**, Sayı: 2452, 30 Kasım 1949.

¹¹²⁵ **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, Ankara Matbaası, 1341, s. 1; Tayyare Cemiyeti kurucu heyeti çoğunluğu milletvekili olmak üzere 34 kişiden oluşmuştur. Bu heyet 18 Ekim 1925 tarihine kadar görev yapmıştır. Oktay Zaif, **(Atatürk’ün Kurduğu Bir Müessese Olarak) Türk Hava Kurumu Dünü, Bugünü, Yarını**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1995, s. 52-53; Cemiyetin kuruluş amaçları Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenmiştir. Osman Yalçın, “Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu”, **Akademik Bakış**, 6(11), 2012, s. 270.

¹¹²⁶ **Tayyare Mecmuası**, Sayı: 7, 12 Mayıs 1341, s. 25.

¹¹²⁷ **BCA**, 490.1/595.57.8.

¹¹²⁸ **Yeniyol**, Sayı: 110-210, 13 Nisan 1341(1925).

¹¹²⁹ **Yeniyol**, Sayı: 107-207, 9 Nisan 1341 (1925); Cemiyetin 1925 tarihli nizamnamesinin 23. maddesi vilayet ve kaza şubelerinin idare heyetinde kimlerin yer alacağına yöneliktir. Buna göre vilayet ve kaza meclisi tarafından seçilecek iki kişi, belediye reisi, yerel basın üyelerinin kendi aralarında seçeceği bir gazete sahibi veya muharrir, Muallim Cemiyetleri, Türk Ocağı ve spor kulüplerinden seçilecek birer kişi ile Türk Tayyare Cemiyeti şubesi idare heyeti oluşturulmaktaydı. **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, 1341, s. 9.

lirayı bulan bağışlar yapıldığı,¹¹³⁰ oysa Trabzon'da da bir uçak alacak kadar parası olan kişiler bulunmasına rağmen zenginlerin yeterince ilgilenmedikleri belirtilerek durum eleştirilmiştir.¹¹³¹ Buna karşılık Trabzon'da görev yapan memurlar ise maaşlarından % 1'ini cemiyete vermeyi taahhüt etmiş, Tayyare Cemiyeti Başkanlığı da bu destekten dolayı kendilerine teşekkürlerini bildirmiştir.¹¹³² Aynı şekilde Orman Mıntıka Müdüriyetinde çalışan memurlar da maaşlarından % 5'ini vermeyi taahhüt etmiştir.¹¹³³

Trabzon Tayyare Cemiyeti Başkanlığı yalnızca halkın yapacağı bağışlarla yetinilmemesi gerektiğini düşünerek sürekli bir gelir elde etmek amacıyla çeşitli toplantılar gerçekleştirmiştir. 15 Mayıs 1925 tarihinde Trabzon eşraf ve tüccarlarıyla bir toplantı yapılarak fındık ve tütün mahsulünden cemiyete bağışlanacak oranın belirlenmesi planlanmıştır.¹¹³⁴ Bu tarihte Cumhuriyet Halk Fırkasında Vali Said Bey başkanlığında yapılan toplantıya Trabzon'un ileri gelenleri, esnaf ve tüccarlar, Piyade Alay Kumandanı Kaymakam Yusuf Ziya ve Jandarma Mıntıka Müfettişi Miralay Hacı Hasan Bey ve yabancılardan oluşan çok sayıda kişi katılmıştır. Valinin kısa bir konuşması ile açılan toplantıda CHF Mutemedi Şevket Bey tarafından tayyarenin önemi, tayyareciliğin batıdaki gelişme ve ilerlemesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Tayyare Cemiyetine yapılacak yardımlar için koyun ve fındık tüccarları ile görüşülerek alınan kararlar Cumhuriyet Halk Fırkası Merkez Kaza Mutemedi Ali Becil Bey tarafından yazılarak tüccarlar tarafından imzalanmış, ardından Cevdet Bey (Alap) tarafından toplantıya katılanlara okunmuştur.¹¹³⁵

¹¹³⁰ **Yeni yol**, Sayı: 126-226, 1 Mayıs 1341. Adana halkının yardımları cemiyetin yayın organı Tayyare Mecmuası'nda yayınlanmıştır. Bu şube İzmir şubesi ile adeta bir yarış halinde teberruata devam etmiş, Ağustos ayı başında Adana Şubesi 53.000, İzmir Şubesi ise 40.000 lira bağış toplamıştır. **Tayyare Mecmuası**, Sayı: 7, 12 Mayıs 1341, s. 23; **Tayyare Mecmuası**, Sayı: 10, 5 Ağustos 1341, s. 13.

¹¹³¹ Bekir Sükûti, "Tayyare Faaliyetleri", **Yeni yol**, Sayı: 126-226, 1 Mayıs 1341 (1925).

¹¹³² **Yeni yol**, Sayı: 126-226, 1 Mayıs 1341 (1925). Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde cemiyete hızlı bir şekilde teberruat sağlanmıştı. Gemlik, Edremit, İzmit, Menemen, Trabzon gibi şubelerin yer aldığı bölge ahalisinin yardımları ile bir tayyare alacak kadar teberruat birikmiştir. **Tayyare Mecmuası**, Sayı: 7, 12 Mayıs 1341, s. 24.

¹¹³³ **Yeni yol**, Sayı: 148-248, 10 Haziran 1341 (1925).

¹¹³⁴ **Yeni yol**, Sayı: 129-229, 15 Mayıs 1341 (1925).

¹¹³⁵ Toplantıda fındık ve koyun gelirlerinden cemiyete bağışlanacak oranların belirlenmesinin ardından bu kararlar Ankara Tayyare Cemiyeti merkezine bildirilmiştir. Tayyare Cemiyeti Reisi Bolu Mebusu Cevad Abbas Bey tarafından Trabzon Tayyare Cemiyetine gönderilen yazıda fındığın okkasından 20, tütünün okkasından 40 para ve ihraç edilecek koyunun her birinden 5 kuruş teberru etmeyi kararlaştıran Trabzon esnaf ve çiftçilerinin bu fedakârlığı ve vatanperver faaliyetinin takdirle karşılandığı iletilmiştir. Toplantıda ayrıca Yıldız Sineması sahibi Harunzade Harun Bey sinema biletleri başına 1 kuruş bağışladığını açıklamıştır. Yıllık 500-1000 lira arası gelir getirmesi beklenen bu bağış için kendisine teşekkür edilmiştir. **Yeni yol**, Sayı: 149-249, 11 Haziran 1341 (1925); **Yeni yol**, Sayı: 130-230, 17 Mayıs 1341 (1925); Trabzon tüccarları bu toplantıdan sonra ayrıca çeşitli yardımlarda da bulunmuş, Haziran ayında Yahyareiszade Zekeriya Bey 250 lira, Kasımzade biraderler 250 lira, Baltazade Ali Efendi 200 lira bağışlamıştır. **Yeni yol**, Sayı: 147-247, 9 Haziran 1341 (1925)

Trabzon Tayyare Cemiyetine bağışlar yaz aylarında artarak devam etmiş, bu arada cemiyet başkanlığı tarafından malî işlemler ile ilgilenmek üzere 1925 yılı Eylül ayında bir memur alınacağı ilan edilmiştir.¹¹³⁶ Türk Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi bağış yapanları onurlandırmak, halkın daha çok desteğini kazanmak ve bu anlamda teşvik edici bir unsur olarak kuruluşunun ilk yılında şubelerdeki bağışçılara verilmek üzere çeşitli değerlerde madalyalar hazırlamıştır. Bu faaliyet kapsamında Ekim ayında Genel Merkez tarafından Trabzon Tayyare Cemiyeti şubesine gönderilen bir yazı ile 30, 50, 75, 100 lira bağışta bulunanlara dağıtılacak madalyalar için bağış yapanların listesi istenmiştir. Trabzon şubesi de bu listeyi hazırlayarak Ankara'ya göndermiştir.¹¹³⁷

Trabzon Tayyare Cemiyeti 1926 yılının ilk günlerinde yıllık kongresini yaparak idare heyetini yenilemiştir. Buna göre Belediye Reisi Hüseyin Hamdi, Halk Fırkası Üçüncü Mıntika Müfettişi Şevket, Vilayet Jandarma Kumandanı Nesimi, tüccardan Kasımpzade Temel, Yeni Yol gazetesi Muharriri Cevdet ve Muallim Mektebi Tatbikat Müdürü Hüseyin Avni Bey idare heyetine seçilmiştir.¹¹³⁸

Tayyare Cemiyetinin kuruluşundan itibaren en temel gelir kaynağı halkın yaptığı bağış ve yardımlardır. Bunların yanında çeşitli yollarla da kuruma gelir elde edilmeye çalışılmıştır. Bu gelirler piyangolar, fitre-zekât ve kurban derileri, tayyare pulları satışından elde edilen gelirler, üye aidatları, özel ve genel bütçeden yapılan yardımlar gibi çok çeşitli kaynaklarla sağlanmıştır. Yılda 4 kez düzenlenen Tayyare Piyangosu¹¹³⁹ cemiyetin gelirlerinden önemli bir kısmını oluşturmuştur. 19 Nisan 1926 tarihinde yapılacak ilk piyango için biletler dağıtılmış, oldukça ilgi gören ve kısa sürede biletleri tükenen piyango için Trabzon Tayyare Cemiyeti yeniden siparişte bulunarak almak isteyenlerin cemiyete müracaatlarını duyurmuştur.¹¹⁴⁰ Gelir elde etmek için uygulanan bir diğer yöntem ise gazetelerin her ayın ilk günü nüshalarından elde edilen gelirdir. 1926 yılında Matbuat Genel Müdürlüğünden Trabzon Vilayetine gönderilen bir yazıda genel merkezin Türkiye dâhilinde yayınlanan gazetelerin her ayın ilk günü nüshalarının 2 kuruş zamlı satılması ve

¹¹³⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 219-319, 6 Eylül 1341 (1925).

¹¹³⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 290-390, 3 Teşrin-i Evvel 1341 (1925).

¹¹³⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 327-427, 24 Kânûn-ı Sâni 1926; Albayrak, a.g.e., s. 195.

¹¹³⁹ Tayyare Cemiyeti kurulduğu yıl içerisinde Tayyare Cemiyeti Mektepleri yararına 3 çekilişli piyango düzenlemiştir. Fakat 9 Ocak 1926 tarihinde kabul edilen bir kanunla Tayyare Piyangosu uygulamasını yılda 4 kez olmak üzere düzenlenmeye başlamıştır. Bu piyangonun ilki 19 Nisan 1926 tarihinde çekilmiştir. Hakan Uzun, "Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları: "Fitre, Zekât ve Kurban Derileri" Üzerine", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 6(15), 2007, s. 167; **Yeni Yol**, Sayı: 127-227, 13 Mayıs 1341 (1925).

¹¹⁴⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 375-475, 28 Mart 1926.

elde edilecek gelirin cemiyete bağışlanması ile ilgili olarak gerekli makamlara durumu bildirmesi istenmiştir. Bunun üzerine Trabzon'da yayınlanan Yeni Yol, İkbâl ve Deve Kuşu gazetelerinin bu gelirlerini Tayyare Cemiyetine bağışlamayı kabul ettikleri Matbuat Genel Müdürlüğüne bildirilmiştir.¹¹⁴¹

Tayyare Cemiyetinin faaliyetleri Meşrutiyet Dönemi'nde güçlü bir donanma oluşturmak amacıyla kurulup gerek donanma ve gerekse tayyare amacıyla iane toplayan Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti ile hemen hemen aynıydı. Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti 1919'da ilga edilmiş, 1925 yılında Türk tayyareciliğini geliştirmek amacıyla kurulan Türk Tayyare Cemiyeti ise Donanma Cemiyetinin menkul, gayrimenkul emvalini ve tüm haklarını devralmıştır.¹¹⁴² 1926 yılı Nisan ayında Tayyare Cemiyeti Genel Merkez Fen Şubesinden Trabzon Valiliğine gönderilen bir yazı ile Trabzon Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti şubesinin evrak ve demirbaşına ait bilgiler istenmiştir. Trabzon Defterdarlığı tarafından cevaben; Mülga Donanma Cemiyetinin kuruluş tarihinin bilinmediği, fakat defter ve evrakının en son idare heyeti başkanı olan Sadi Bey tarafından Trabzon'un işgalinden önce İstanbul'a gönderildiği, demirbaş eşyasının ise işgal sürecinde zayı olduğunun rivayet edildiği, maliye tarafından yapılan incelemede de eşyasının bulunamadığı bildirilmiştir.¹¹⁴³

Tayyare Cemiyeti faaliyetlerini sürdürürken büyük küçük destekçileri de artmaktaydı. 1927 yılında Cumhuriyet Okulu öğrencileri okullarında Trabzon Cumhuriyet Mektebi Tayyare Şubesini oluşturmuşlardır. Birlik, okulda biriktirilecek yardımlar için Trabzon Tayyare Cemiyetinden mühürlü bir kutu almıştır.¹¹⁴⁴ Bu dönemde cemiyetin idare heyeti başkanı Yusuf Bey'dir.¹¹⁴⁵

Cemiyete desteğin devam ettiği 1930'lu yıllarda Trabzon halkının bağışları ile 1932 yılı sonunda iki uçak alacak parayı temin eden Trabzon Tayyare Cemiyeti genel merkeze müracaat ederek alınacak iki uçağa Trabzon namına isim konulmasını talep etmiştir.¹¹⁴⁶

¹¹⁴¹ Mesut Çapa ve Veysel Usta, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Vilayeti İle Yazışmalar**, Trabzon: Derya Kitabevi, 1997, s. 31.

¹¹⁴² **TBMMZC**, Devre: II, C.20, İçtima: 23, 12.12.1341, s. 98-99.

¹¹⁴³ Çapa ve Usta, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Vilayeti ile Yazışmalar**, s. 71.

¹¹⁴⁴ **Hilal-i Ahmer Gazetesi**, Sayı: 101, 24 Mart 1927.

¹¹⁴⁵ **Necmiati**, Sayı: 1, 1 Kânûn-ı Sâni 1928.

¹¹⁴⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 1731, 17 İkinciteşrin 1932.

Karadeniz sahillerinde cemiyetin tanıtımını ve desteklenmesini amaçlayan bir seyahate çıkan Vecihi Bey 1931 yılı Eylül ayında Trabzon'u da ziyaret etmiştir. Trabzon Tayyare Cemiyeti Şubesi Vecihi Bey şerefine Yeşilyurt'ta bir ziyafet düzenlemiştir. Ziyafete Vali, Tayyare Cemiyetiyle diğer cemiyetlerin başkan ve üyeleri de katılmıştır.¹¹⁴⁷

12 Kasım 1932 tarihinde yapılan Trabzon Tayyare Cemiyeti İdare Heyeti toplantısı tayyare işlerini teftiş etmek üzere Trabzon'da bulunan Tayyare Müfettişi İsmail Hakkı Bey'in¹¹⁴⁸ katılımı ile yapılmıştır. Cemiyete ait işlerin müzakere edildiği ve bazı önemli kararların alındığı toplantıda 27 Kasım 1932 tarihinde Ankara'da yapılacak umumî kongreye Trabzon'u temsilen¹¹⁴⁹ CHF Umumî Kâtibi Kütahya Mebusu Recep Bey ve Defterdar Nabi Bey'in murahhas olarak katılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁵⁰ İdare heyetinin 18 Aralık tarihinde yapılan toplantısında ise cemiyete yapılan bağışlar ve diğer bazı konular görüşülmüştür. Toplantıda yumurta satışlarından cemiyet için alınan miktarın tüccar lehine düşürülmesi ve müracaat eden kahvehanelerde de eşya piyangosu çekilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁵¹ Cemiyetin idare heyetinde süresi dolan üyeliklere yeni kişilerin seçilmesi amacıyla 1933 yılı başında ilgili yerlere tezkereler yazılmıştır.¹¹⁵² Bu amaçla yazı gönderilen kurumlardan biri olan Trabzon Halkevi İdare Heyeti, Tayyare Cemiyeti İdare Heyeti üyeliğine Ticaret Mektebi Müdürü Halit Kami Bey'i seçmiştir.¹¹⁵³

Trabzon Tayyare Cemiyetinin gelirlerinin arttırılması yönünde adımlar atılması için 24 Eylül 1934 tarihinde Vali Rifat Bey, belediye başkanı ve Tayyare müfettişlerinin de katıldığı olağanüstü bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda bütün Karadeniz Mıntıkasında cemiyetin gelirlerinin arttırılması yönünde kararlar alınmıştır.¹¹⁵⁴ Ankara'da yapılacak 6.

¹¹⁴⁷ **Reklam**, Sayı: 52, 10 Eylül 1931.

¹¹⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 1670, 14 Nisan 1932.

¹¹⁴⁹ Umumi merkez tarafından Trabzon'a gönderilen tahriratta iki murahhasın adının bildirilmesi istenmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 1724, 24 Teşrin-i Evvel 1932.

¹¹⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 1730, 14 İkinciteşrin 1932; Tayyare Cemiyeti Genel Merkez Kongresi 27 Kasım 1932 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi salonunda gerçekleşmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 1735, 1 Birincikanun 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1734, 28 İkinciteşrin 1932; 7. Genel Merkez Kongresine katılan Trabzon Tayyare Cemiyeti Şubesi Başkanı Nabi Bey, Hesap Encümenine seçilmiştir. **Hâkimiyyet-i Milliye**, Sayı: 4085, 28 İkinciteşrin 1932.

¹¹⁵¹ **Yeniyol**, Sayı: 1741, 19 Birincikanun 1932.

¹¹⁵² **Yeniyol**, Sayı: 1744, 5 İkincikanun 1933.

¹¹⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 1745, 9 İkincikanun 1933.

¹¹⁵⁴ **Hâkimiyyet-i Milliye**, Sayı: 4735, 27 Eylül 1934.

Büyük Kongreye¹¹⁵⁵ katılmak üzere belirlenecek temsilcinin seçimi ve kuruma ait işlerin görüşülmesi amacıyla 8 Nisan 1935 tarihinde bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁵⁶

İki savaş arası dönemde özellikle 1930'lu yıllarda Avrupa'da yeni bir savaşın rüzgârları esmeye başlamıştır. Türk Tayyare Cemiyeti özellikle muhtemel bir hava tehlikesine karşı 1935 yılında yoğun şekilde üye kaydı başlatmış ve birçok kişinin bu şekilde kuruma bağışlar yapması sayesinde uçaklar alınması ve milli savunmaya katkı sağlamayı hedeflemiştir. Çeşitli gazete yazılarıyla da halkın bu konudaki bilinç düzeyi yükseltilmeye çalışılmıştır. Başbakan İsmet İnönü'nün 6. Büyük Kongrede “...vatanın havadan savunması için ülkenin en az 500 uçağa ve bunun için de 30 milyon liraya ihtiyacı var...”¹¹⁵⁷ ve “ ...Bir hava tehlikesini bilen heyet teşkil etmeliyiz. Bu heyete üye olanlar senede 20 lira vermelidir. Uçak tehlikesini bilenler bilmeyenlere anlatmalıdır.”¹¹⁵⁸ şeklinde açıklamalar yapması bu konuda duyarlılığı arttırmıştır.¹¹⁵⁹ Trabzon'da da bu duyarlılık artarak devam etmiş, birçok kişi “hava tehlikesini bilen üye” yazılarak kuruma bağışlar yapmıştır. Trabzon'da halkın kuruma geniş surette yardım edebilmesi için Haziran ayı başında Halkevinde vali vekili başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Bütün kurumların başkanlarının katıldığı toplantıda hava tehlikesi hakkında bilgiler verilerek, bu konuda alınacak tedbirler saptanmış,¹¹⁶⁰ bir kurul oluşturularak faaliyete başlanmıştır.¹¹⁶¹ CHP Başkanı Ruhi Ural'ın başkanlığında Halkevinde birkaç gün boyunca toplantılar yapan kurul, hava tehlikesini önlemek için gereken çalışma yöntemlerini saptamış ve birkaç kol dolaşıp hava tehlikesini bilen üye yazmaya başlamıştır.¹¹⁶² Bu faaliyet kapsamında

¹¹⁵⁵ 24 Mayıs 1935 tarihinde Ankara'da yapılan kongrede cemiyetin adı Türk Hava Kurumu olarak değiştirilmiştir. Uzun, a.g.m, s. 162.

¹¹⁵⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2023, 8 Nisan 1935.

¹¹⁵⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2190, 10 Eylül 1936.

¹¹⁵⁸ Uzun, a.g.m., s. 163.

¹¹⁵⁹ Bu duyarlılık sonucunda 1935 yılı kurumun en hareketli ve en zengin bilançolu yılı olmuştur. 12 yılda üye sayısı 272.000'i bulmuş, 1935 yılı geliri ise 1.029.599 lirası piyangodan olmak üzere 4.998.447 liraya ulaşmıştır. Bu rakam 1930 yılından beri ilk kez bu kadar yükselmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2190, 10 Eylül 1936.

¹¹⁶⁰ **Halk**, Sayı: 434, 10 Haziran 1935.

¹¹⁶¹ **Halk**, Sayı: 436, 17 Haziran 1935.

¹¹⁶² “Hava tehlikesini bilen” üye yazılma faaliyetine katılıp 20-50 lira arasında değişen bağışta bulunan bazı üyeler şunlardır: Hava Kurumu Trabzon Şubesi Muhasip ve Kasadarı Musa Kafkas, Baş Yazman Cevdet Alap, Tahsildar Yakup, Tahsildar Ziya, Tahsildar Ali, Uzun Sokakta Mücellit Ömer Lütfü, Baro Reisi Avukat Azmi Özer, İkbâl gazetesi sahibi Osman Nuri. **Halk**, Sayı: 434, 10 Haziran 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2042, 8 Haziran 1935; Avukat Feyzi Bingöl, Elektrik Ş.M. Nedim Şener, Tecimer Mahmut Tahsin Sayıl, Şarbay Kadri Evren, Ziraat Bank muhasibi İhsan Bey, Tecimer Temel Nücumî, Mehmet Hazar, Gazeteci N. Sabit Coşkun, Tecimer Osman Akçay, Ali Baltaoğlu, Osmanlı Bank Murakıby Y.S. Nuri, Tecimer Ahmet Hacıbrahimoğlu, Mehmet Osmandayioğlu, Ali Alemdaroğlu, Ahmet Sarıahmetoğlu, Ali Salıhoğlu. **Halk**, Sayı: 436, 17 Haziran 1935; Tecimer Ali Beşiroğlu, Tecimer Emin Suiçmezoğlu, H. Abdullah, Acente Kemal Saka, Tuhafiyeci H. Emin Hatipoğlu, Singer Acentesi Hami Nalbandoğlu, Tecimer Terzi Ahmet, Mehmed Kadayıfçioğlu, Saatçi Mevlut Abdulhalimoğlu, Manifaturacı Osman Karamustafaoğlu, Tecimer Mehmed

Trabzon Liman sosyetesini de yılda 300 lira vermeyi taahhüt etmiştir.¹¹⁶³ Temmuz ayında hava tehlikesine karşı Hava Kurumu idare heyeti tarafından bir toplantı düzenlenmiştir.¹¹⁶⁴ Cemiyete çeşitli bağışların sağlandığı 1935 yılı ortalarında tüccar, memur, esnaf bütçesine göre yardımlara devam etmiştir.¹¹⁶⁵ Fındık üreticileri de Hava Kurumuna kilo başına 10 para bağış yapacak şekilde yardımda bulunma sözü vermiştir. Ticaret Odasında yapılan toplantıda fındık tüccarları Giresun ve Ordu tüccarları ile rekabet edemeyeceklerinden dolayı bu bağış oranının o vilayetlere de konulmasını talep etmiştir.¹¹⁶⁶

Hava Tehlikesini Bilen Üye Komisyonu ise yılın sonuna doğru vali başkanlığında bir toplantı yaparak bağışların tahsil edilmesi için gereken tedbirleri almıştır. Toplantıda özellikle tüccar ve esnafın maddî gücüne göre üye yazılarak bağışta bulunması ve bu işlemlerin 1 Haziran tarihine kadar tamamlanarak vezneye yatırılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁶⁷ Bu arada 4 Ekim 1935 tarihinde toplanan Hava Kurumu üyeleri Jandarma Komutanı Tahir Şevki Bey'i Hava Kurumu Başkanı olarak seçmiştir. Seçimden sonra yapılan toplantıda hava tehlikesi konusunda konuşmalar yapılmış, üye yazma işlemleri görüşülmüştür.¹¹⁶⁸ Diğer cemiyetlerle de çeşitli faaliyetler yürüten Hava Kurumu yılbaşı dolayısıyla Kızılay ile birlikte düzenlenecek balo ve piyango için 1935 yılı sonunda hazırlıklara başlamıştır. Bu faaliyet kapsamında Hava Kurumu Kadınlar Derneği ile Kızılay heyetleri birlikte çalışmıştır.¹¹⁶⁹

Trabzon Türk Hava Kurumu 1936 yılında müfettişlik merkezi olmuştur. Teftişlerde bulunmak üzere Mart ayında Trabzon'a gelen Baha Said Bey Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer'den kurumun kuruluşundan itibaren yaptığı çalışmalar ile ilgili bilgi almıştır.¹¹⁷⁰

Sofuoğlu, Tuhafiyeci Münir Özkan, Binbirçeşit Mağazası Hüseyin Rıza, Kunduracı Sabri İlyasoğlu, Tecimer Arif Saruhan, Tecimer Kamil Dede, Tecimer Rasimoğulları, Ekmekçi Osman Remzi, Emrullah Şehrelinoğlu, İstanbul Bakkaliyesi Namık, Tecimer Kamil Ve Muammer, Tecimer Ahmed Sabit Çehrelinoğlu. **Halk**, Sayı: 437, 20 Haziran 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2045, 19 Haziran 1935; Tecimer Mecid Ömerağaoğlu, T. Muteahhid İhsan İsaoglu, Kasap Ali Çilingiroğlu, Matbaacı Nuri Eyüpoğlu, Kitap Kırtasiye Tecimeri Hadi Başman, Tecimer İpci Ali Peker. **Halk**, Sayı: 438, 24 Haziran 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2047, 26 Haziran 1935.

¹¹⁶³ **Yeni Yol**, Sayı: 2045, 19 Haziran 1935.

¹¹⁶⁴ **Halk**, Sayı: 443, 11 Temmuz 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2052, 13 Temmuz 1935.

¹¹⁶⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2053, 17 Temmuz 1935.

¹¹⁶⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2062, 17 Ağustos 1935.

¹¹⁶⁷ **Halk**, Sayı: 482, 25 İkinciteşrin 1935.

¹¹⁶⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2076, 5 İlkteşrin 1935.

¹¹⁶⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2090, 16 İkinciteşrin 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2100, 21 İlkânun 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2118, 27 Şubat 1936.

¹¹⁷⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2127, 1 Nisan 1936.

Cemiyetin 15 Mayıs 1936 tarihinde Halkevi salonunda yapılan kongresi oldukça yoğun bir katılım ile gerçekleşmiştir. Özellikle Trabzon'un köylerinden gelenlerin üye ve yardımcı üye olarak yazılmaları ile sağlanan bağışlar önemli miktarda gelir sağlamıştır. Cemiyetin başkanı Ahmet Barutçu taahhüdatta bulunan köylülerle özel olarak ilgilenmiş ve hava savunmasının önemini anlatmıştır. 83 köy temsilcisinin katıldığı toplantıda köylüler yıllık olarak verecekleri bağışların yanı sıra tütün mahsulünden yüzde 2, diğer ürünlerin mahsullerinden de yüzde 1 ve yumurtanın sandığından 10 kuruş vermeği taahhüt etmişlerdir. Toplantıda 18 Mayıs tarihinde merkez kaza için teberruların kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁷¹ Bu dönemde gelir elde etme faaliyetlerine hız veren kurumun idare heyeti 7 Ekim 1936 tarihinde başkan Ahmet Barutçu başkanlığında toplanarak önemli kararlar almıştır. Toplantıda hava tehlikesinin bilen ve yardımcı üye taahhüt tahsili için başkâtip Cevdet Alap görevlendirilmiştir. Zaman zaman belirlenen miktarın indirilmesi veya ertelenmesi gibi dileklerin ise mümkün olmadığı, her yurttaşın kendisine yüklenen miktarı vermesinin yurttaşlık görevi olduğu belirtilen toplantıda bütün üyelerin taahhüdatlarını vermesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁷² Başkan Ahmet Barutçu da vatandaşları üye taahhütlerini ödemeleri için hamiyet yarışına çağırmıştır. Tahsil işi için görevlendirilen Cevdet Alap 2 gün içinde 500 lira toplamıştır.¹¹⁷³ Daha sonra ise taksitlere bölünerek ödenen taahhüdatların tahsil edilebilmesi için mektuplar gönderilerek yardımseverlerin bağış miktarlarını kurumun hesabına yatırmaları sağlanmıştır.¹¹⁷⁴

İdare heyetinin oldukça faal olduğu bu dönemde Türk Kuşunun Trabzon'da da bir şubesinin açılması için yapılan girişim önemlidir. Türk Hava Kurumunun çeşitli şehirlerde açtığı bu şubenin Trabzon'da da açılması yönünde 1936 yılında başkan Ahmet Barutçu tarafından bir müracaatta bulunulmuştur. Bu konuyu dikkate alan genel merkez, 1937 yılı ilkbaharında gerekli incelemelerin yapılacağını bildirmiştir.¹¹⁷⁵

Her yıl düzenli olarak yapılan yılbaşı balosu için 1936 yılı sonlarında çalışmalara başlanmış, balo Türk Hava Kurumu, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumunun ortak çalışmaları ile hazırlanmıştır.¹¹⁷⁶

¹¹⁷¹ **Halk**, Sayı: 532, 18 Mayıs 1936.

¹¹⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 2214, 8 Birinciteşrin 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2215, 9 Birinciteşrin 1936.

¹¹⁷³ **Yeni Yol**, Sayı: 2227, 24 Birinciteşrin 1936.

¹¹⁷⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2282, 9 İkincikanun 1937.

¹¹⁷⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2207, 30 Eylül 1936.

¹¹⁷⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2252, 30 İkinciteşrin 1936.

Cemiyetin önemli bir gelir kaynağı ise kurban derileridir. 1937 yılında kurban derilerinin toplanmasında emniyet mensupları ve özellikle bekçilerin önemli ölçüde desteği olmuştur. Bu destek sayesinde kurban derilerinden 500 lira gibi önemli bir gelir sağlanmıştır.¹¹⁷⁷ Aynı yıl gelirlerin çoğaltılması yönünde çeşitli yöntemler de geliştirilmiştir. 15 Mart 1937 tarihinde toplanan Hava Kurumu İdare Heyeti Jandarma Komutanı Tahir Baykal¹¹⁷⁸ başkanlığında toplanarak bu konuda önemli kararlar almıştır. Toplantıda bir piyango başbayiliği oluşturulması kararlaştırılmış, böylece bilet satışını bir elden yaparak daha iyi gelir elde etmek hedeflenmiştir. Hava Kurumu Trabzon Şubesi Başkanlığı gazete ilanı ile başbayilik için talip olanların 26 Mart tarihine kadar cemiyete başvurmasını istemiştir.¹¹⁷⁹ 26 Mart tarihinde Başkan Vekili Jandarma Binbaşı Tahir Baykal riyasetinde toplanma kararı alan idare heyeti başbayilik ve diğer bazı konuları görüşmeyi planlamıştır.¹¹⁸⁰ 2 Nisan 1937 tarihinde idare heyeti piyango bileti satışı başbayiliğini alan Adil Erzurumluoğlu ile yapılacak şartnameyi tespit etmiştir.¹¹⁸¹

Cemiyetin gelirlerinin artmasında esnafın bağışlarının payı oldukça fazlaydı. Bu destekleri teşvik etmek ve yardımseverleri onurlandırmak için 1937 yılı Mayıs ayında törenle madalya dağıtılmıştır. Halkevi salonunda Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer'in katıldığı törende genel merkezden gönderilen altın, gümüş ve bronz madalyalar bağışta bulunan esnafa verilmiştir. Törende Hava Kurumu başkanı Ahmet Barutçu yardım ve destekte bulunan tüccarlara teşekkür konuşması yapmış, Tahsin Uzer de kurumun önemini vurgulayarak bağışların artması temennisinde bulunmuştur.¹¹⁸² Trabzon'un yardımseverlerinin bağışları sayesinde 1938 yılı başında Tayyare Cemiyeti beşinci uçağı almıştır.¹¹⁸³ Kurumun 1938 yılı bütçesi ise 65.454 lira olarak belirlenmiştir.¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2321, 5 Mart 1937; Kaza şubelerinde de gelir elde etme faaliyetleri devam etmekteydi. 1937 yılında Akçaabat Hava Kurumu Başkanı Jandarma Komutanı Yüzbaşı Saim Tümer'in yoğun çabaları ile 73 tane canlı kurban ve 2000 lira kadar üye geliri temin etmesi üzerine Trabzon Hava Kurumu idare heyeti kendisini takdimname ile ödüllendirmiştir. **Yeni Yol**, Sayı:2335, 26 Mart 1937.

¹¹⁷⁸ Hava Kurumu İdare Heyeti 7 Temmuz 1937 tarihinde yaptığı toplantıda ikinci başkanlığa Defterdar Reşat Taşer'i seçmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2393, 8 Temmuz 1937; Ahmet Barutçu'nun rahatsızlığı nedeniyle birçok toplantıya başkan vekili olarak Tahir Baykal başkanlık yapmıştır. Başkan Ahmet Barutçu 1937 yılı başında hastalığı nedeniyle bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Nisan ayında Trabzon'a dönmüştür. **Halk**, Sayı: 664, 2 Birinciteşrin 1937.

¹¹⁷⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2332, 22 Mart 1937.

¹¹⁸⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2335, 26 Mart 1937.

¹¹⁸¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2340, 3 Nisan 1937.

¹¹⁸² **Halk**, Sayı: 630, 28 Mayıs 1937; **Yeni Yol** Sayı: 2375, 31 Mayıs 1937.

¹¹⁸³ **Halk**, Sayı: 692, 12 Mart 1938; **Yeni Yol**, Sayı: 2471, 12 Mart 1938.

¹¹⁸⁴ Baykal, a.g.r., s. 196.

1939 yılında cemiyetin gelirlerinde azalma yaşanmıştır. Zira köylülerin ürünlerinden Hava Kurumu hissesi olarak alınan % 2 iane 1 Haziran tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Gelirlerin azalması nedeniyle Trabzon Hava Kurumu kadrosu da yeniden düzenlenmiş, bazı görevlilerin işine son verilerek bütçe eksiltiştir.¹¹⁸⁵ Kadro ve bütçeyi yeniden düzenlemek amacıyla 1 Haziran tarihinde¹¹⁸⁶ yapılan toplantıda yeni idare heyeti de belirlenmiştir. Başkanlığa Gümrük Müdürü Necdet Şener, ikinci başkanlığa Avukat Ragıp Öztürk ve fahri murakıplığa Maliye Varidat Memur Muavini Halit Akman seçilmiştir.¹¹⁸⁷ İdare heyeti üyeliklerine ise Jandarma Komutanlığını temsilen Teğmen Hakkı, Halkevi Mümessili Başkan Cemal Karahan, Daimi Encümeni temsilen Umumî Meclis üyelerinden Cemal Rıza Çınar ve Matbuat Mümessili Bekir Sükûti Kulaksızoğlu seçilmiştir.¹¹⁸⁸ Yeni idare heyeti ilk toplantısını Başkan Gümrük Müdürü Necdet Şener'in başkanlığında ve Müfettiş Kemal Erdinç'in katılımı ile yapmıştır. Toplantıda kurumun kadrosu yeniden belirlenmiştir. Buna göre kadroda muhasip, veznedar, başkâtip ve tahsildar olmak üzere üç memur ve bir odacı kalmıştır. İki tahsildar, bir kâtip ve bir şef ise kadrodan çıkarılmıştır.¹¹⁸⁹ Bu arada Trabzonluların orduya hediye ettikleri altıncı uçak için THK Başkanı Erzurum Mebusu Şükrü Koçak, Üçüncü Müfettiş Tahsin Uzer'e bir mektup göndererek teşekkürlerini bildirmiştir.¹¹⁹⁰

Gelirleri azalan kurum, 1939 yılı sonbaharında bir yaz balosu vererek bu açığı kapatmaya çalışmıştır. 2 Eylül tarihinde yapılması kararlaştırılan balo için Trabzon Gümrükleri Müdürü Başkan Necdet Şener yayınladığı bir ilanla bütün memurlarla kurumların üye ve temsilcilerinin davetli olduğu balonun davetiyelerinin Hava Kurumuna müracaat edenlere verildiğini duyurmuştur.¹¹⁹¹ Balo bir hafta gecikme ile 9 Eylül 1939 tarihinde Halkevi sinema salonunda yapılmıştır. Baloda 800 lira gelir sağlanmıştır.¹¹⁹² Kurum Ekim ayında evlere fitre zarfları dağıtarak hem dini vazifenin hem de milli ve vatani görevin yerine getirilmesini hedeflemiştir.¹¹⁹³ Aynı yıl yapılması planlanan bir diğer etkinlik ise deniz eğlenceleridir. Tayyare Cemiyeti 3 Ekim 1939 tarihinde yapılması

¹¹⁸⁵ Kurumun 1938 mali yılı bütçesinde tahsilat toplamı 46.930 lira olmuş, bu miktarın 44.910 lirası yerli ürünlerden alınan paydan elde edilmişti. Dolayısıyla 1939 mali yılı bütçesi bu önemli gelir kadar azaltılarak belirlenmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2663, 7 Şubat 1940.

¹¹⁸⁶ **Halk**, Sayı: 789, 30 Mayıs 1939.

¹¹⁸⁷ **Halk**, Sayı: 790, 2 Haziran 1939.

¹¹⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2592, 3 Haziran 1939.

¹¹⁸⁹ **Halk**, Sayı: 791, 6 Haziran 1939.

¹¹⁹⁰ **Halk**, Sayı: 796, 24 Haziran 1939.

¹¹⁹¹ **Halk**, Sayı: 813, 2 Eylül 1939.

¹¹⁹² **Yeniyol**, Sayı: 2622, 14 Eylül 1939.

¹¹⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 2635, 25 Birinciteşrin 1939.

kararlaştırılan deniz eğlencelerini Halkevinin Kireçhane Kurma Boğazı Derneğinin yapacağı olması dolayısıyla ertelemiştir.¹¹⁹⁴

1939 yılı başında göreve gelen Necdet Şener gelir açığını kapatmak için Trabzon'un zenginlerine ve fedakâr halkına müracaat etmiştir. Bu çerçevede halk tarafından Haziran 1939-Mayıs 1940 tarihleri arasında çeşitli yardımlar gerçekleştirilmiştir. Bütün bu çalışmalar neticesinde 1938 yılı bütçesinde teberruattan 1.774, fitreden 453, kurban derisinden 467, yardımcı üyeden 6, hava tehlikesini bilen üye aidatından 137 lira, tahsil edildiği halde 1939 bütçesinde ise teberruattan 6.000 fitreden 1.000 ve kurban derisinden tahmini 600 lira, tutkallı makbuz aidatı ise 1.000 lira, yardımcı üye aidatı 5.000, hava tehlikesini bilen üye ise 1000 lira olarak ayrılmıştır. Buna göre 1938 yılı bütçesinde yerli ürün hariç 2.838 lira tahsil edildiği halde 1939 yılı bütçesi 14.600 lira olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için çalışmalara hız veren yeni başkan ve idare heyeti özellikle Tayyarecilik Haftası'ndan oldukça istifade etmiştir. Ayrıca valinin himayelerinde gerçekleşen balodan iyi bir gelir elde edilmiş, Tayyarecilik Haftası'nda Halkevi hoparlöründen konferanslar vererek yazılı basın yoluyla halka ulaşılmıştır. İlk sekiz ay içinde 6.000 lira tahmin edilen teberruattan 4.336 lira tahsil edilmiştir. Fitreden ise 1.128 lira toplanmış, köylerden de fitre bağışları gelmeye devam etmiştir. Kurban derisinden ise emniyet müdürü ve belediye başkanının da desteğiyle 1000 lirayı aşan bir tahsilat sağlanmıştır. Tutkallı makbuz geliri ise 1798 liraya ulaşmıştır. Böylece tahmin edilen bütçeden oldukça fazla bir tahakkuk sağlanmıştır. Bu dönemde Necdet Şener başkanlığındaki idare heyeti Trabzon'da bütün lise, ortaokul ve ilkokul öğrencileri için Türk Kuşu şubelerini oluşturmuştur. Bu şubeye üye olan her öğrenci ayda 5 kuruş verecek, bu da önemli bir gelir kaynağı teşkil edecekti. Yapılan çalışmalardan bir diğeri de köy ve nahiyelere yöneliktir. Yomra nahiyesi ve 83 köyde birer şube açmak için çalışmalar başlatılmış, üye aidatları için 1 Ocak 1940 tarihinden itibaren beyannameler dağıtılmıştır. İki türlü üyeden "hava tehlikesini bilen üye" aidatı yılda 20 lira, "yardımcı üye" aidatı ise ayda 10 kuruştur. Bu dönemde camilere de birer kutu koyan kurum yılda 500 lira gelir elde etmeyi hedeflemiştir. 1940 yılı içinde bir eşya piyangosu ve bir balo düzenlemeyi amaçlayan kurum Trabzon'da çeşitli daire ve müesseselerden toplanacak kâğıt ve cam atıklarını fabrikalara göndermek üzere görüşmelerde bulunmuştur. Ayrıca lokantalardaki hesap pusulalarını 1 kuruşluk varaklar şeklinde hazırlayıp dağıtmak isteyen kurum Kale

¹¹⁹⁴ **Halk**, Sayı: 813, 2 Eylül 1939.

Park'tan yararlanmak için de çalışmalar başlatmıştır.¹¹⁹⁵ 16 Ocak 1940 tarihinde Gümrük Müdürü Necdet Şener başkanlığında toplanan Tayyare Cemiyeti kurban derilerini pazarlık suretiyle Müteahhit İhsan İsağillere ihale etmiştir.¹¹⁹⁶ Yapılan bu çalışmalarla kurumun gelirlerini arttırmaya çalışan Başkan Necdet Şener'in gösterdiği gayret genel merkez tarafından teşekkürle karşılanarak kendisine takdirname gönderilmiştir.¹¹⁹⁷ İdare heyeti bu dönemde THK'nin 16. yıldönümü nedeniyle bir kutlama düzenlemiş, 16 Şubat 1940 tarihinde Halkevi hoparlöründen bir de konferans vermiştir.¹¹⁹⁸ THK idare heyeti 1940 yılında ayrıca Ortaokul mezunlarından 19 ve 20 yaşında bulunanların merkezden gelen emirle Gedikli Hazırlama Yuvasına kayıt ve kabulleri yapılarak doğruca İnönü Kampına sevkleri yapılacağından bu yaşlarda talip olmak isteyenlerin fırsatı kaçırmadan THK Trabzon Şubesine müracaat etmelerini duyurmuştur.¹¹⁹⁹

28 Haziran 1940 tarihinde Osman Sabri Adal başkanlığında toplanan THK yeni idare heyeti seçimini yapıp 9 aylık tahmini bütçeyi düzenlemiştir.¹²⁰⁰ Bütçede bağışlardan 3.000, fitreden 1.000, kurban derisinden 1.000, yardımcı üye aidatından 2.500, asıl üye aidatından 1.500, tutkallı makbuzdan 1.000 lira olmak üzere toplam 10.000 lira gelir tahmin edilmişti.¹²⁰¹ Bu malî tablo çerçevesinde faaliyetlerine hız veren kurum 1940 yılında çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. 7 Eylül tarihinde bir balo düzenlemeyi hedefleyen ve Ağustos ayında hazırlıklara başlayan kurumun Muhasibi Musa Kafkas'ın sağlık nedeniyle görevinden ayrılması üzerine bu göreve vekâleten kurum tahsildarlarından Ali Dündar getirilmiştir.¹²⁰² Aynı dönemde kurumun faaliyetlerini teftiş etmek üzere Hava Kurumu Müfettişi Münir Ziya Atasev Trabzon'a gelmiştir.¹²⁰³

Necdet Şener başkanlığındaki idare heyetinin çabaları sonucunda 1940 yılında Trabzon esnafının da kuruma çeşitli miktarlarda yardımları olmuştur. Temmuz ayında Park karşısındaki Yenihayat Lokantası sahibi İsmail Hoştaş bir haftalık hasılatının %10'u olan 22 lira 60 kuruşu bağışlamış, Necdet Şener bu yardımdan dolayı kendisine teşekkürlerini

¹¹⁹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2663, 7 Şubat 1940.

¹¹⁹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940.

¹¹⁹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2672, 9 Mart 1940.

¹¹⁹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2666, 17 Şubat 1940.

¹¹⁹⁹ **Halk**, Sayı: 862, 23 Haziran 1940.

¹²⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2704, 29 Haziran 1940.

¹²⁰¹ **Halk**, Sayı: 864, 4 Nisan 1941.

¹²⁰² **Yeniyol**, Sayı: 2716, 10 Ağustos 1940.

¹²⁰³ **Yeniyol**, Sayı: 2720, 24 Ağustos 1940.

bildirmiştir.¹²⁰⁴ Yardımlar yılsonuna doğru devam etmiş, kişi ve kurumlarca çeşitli miktarlarda bağışlar gerçekleşmiştir. Bu yardımlarda Lokantacılar Cemiyeti ve Madenî Sanatlar Cemiyeti de yer almıştır. Yapılan bağış miktarı Aralık ayı sonunda 5.158 liraya ulaşmıştır.¹²⁰⁵

25 Mart 1941 tarihinde yapılan yıllık kongrede okunan ve Haziran 1940 tarihinden 28 Şubat 1941 tarihine kadar yapılan faaliyetleri içeren 9 aylık mesai raporuna göre teberrudan 3.000 liraya karşılık 8.699 lira 20 kuruş fazlası ile 11.699 lira 20 kuruş gelir sağlanmıştır. Bu miktarın 3.216 lira 97 kuruşu Trabzon'a gelen ve giden eşyadan belediye ve hususi muhasebe idareleri tarafından alınan iskele resminin % 20 oranındaki gelir kısmıdır. 1.427 lira 95 kuruş, halk tarafından muhtelif tarihlerde müteferrik suretiyle yapılan bağışlar; 122 lira 30 kuruş camilere kurulan kutulara atılan paraların toplamıdır. Bu suretle toplanan paralar için imam ve müezzinlere %15 oranında beyiye verilmiştir. 162 lira 70 kuruş ise Trabzon'daki tiyatro sinemalarının birer gece kurum menfaatine bağışladığı hasılattır. 100 lira kurumun 97 fakir ve öksüz çocuğu sünnet ettirmesi dolayısıyla elde ettiği bağış olmakla birlikte 97 çocuğun masrafları, yiyecekleri ve gömlekleri ayrıca temin edilmiştir. Bu faaliyette ise Trabzon Sıhhat Müdürü Şahap ve Memleket Hastanesinde görevli Osman Bey'in önemli katkıları olmuştur. 420 lira 83 kuruş kurum menfaatine Halkevi salonunda verilen balodan elde edilmiş, bu etkinlik için Kulak Mühassısı Doktor Abdülkadir İkiz ve eşi Saliha İkiz'in yardımları görülmüştür. 6.248 lira 45 kuruş ise Vali Osman Sabri Adal'ın başkanlığında toplanan heyet tarafından verilen karara göre oluşturulan 4 komitenin çalışmaları sonucunda Trabzon tüccar ve zenginlerinden toplanmıştır. Bu grupların başkanlıklarında Halk Partisi Reisi Ali Rıza Işıl, Belediye Reisi Muammer Yarımbyık, Ticaret Odası Reisi Atıf Saruhan ve Tüccar Selahattin Doğan yer almıştır. Ayrıca gruplarda görevli olan Ticaret Odası Başkâtibi Halit Kami, Hava Kurumu idare heyeti üyelerinden Reis Vekili Emniyet Müdürü Hami Konuralp, Mektupçu Behçet Ertan ve diğer üyelerin de önemli katkıları olmuştur.¹²⁰⁶

Raporda belirtildiği şekilde bu dönemde ayrıca fitreden tahmin edilen 1.000 liraya karşılık 1.727 lira 2 kuruş elde edilmiş, bu miktarın 610 lira 28 kuruşu okullardaki öğrencilerden, 786 lira 32 kuruşu merkeze bağlı 84 köyden, 206 lira 67 kuruşu mahalle

¹²⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2712, 27 Temmuz 1940.

¹²⁰⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2752, 21 İllkânun 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2753, 25 İllkânun 1940.

¹²⁰⁶ **Halk**, Sayı: 864, 4 Nisan 1941.

temsilcileri vasıtasıyla evlerden, 116 lira 28 kuruşu çeşitli resmi dairelerdeki memurlardan 7 lira 47 kuruşu da müteferrik suretiyle alınmıştır. Böylece fitre yardımında en çok yardım okullardan sağlanmıştır. Kurban derilerinden sağlanan gelir ise tahmin edilen 1.000 liradan 227 lira 70 kuruş eksikle 772 lira 30 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Deri hasılatının pek parlak olmadığı 1940 yılında bu durumun sebebi ise merkeze bağlı 84 köyden yalnızca toplamı 4,5 lira değerinde 20 kurban derisinin gelmiş olmasıdır. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın da getirmiş olduğu bir ekonomik sonuç olarak şehirde önceki yıllara göre daha az sayıda kurban kesilmiş olması bu gelirin düşmesine neden olmuştur. Yardımcı üye aidatı ise tahmin edilen 2.500 liraya karşılık 1.079 lira 84 kuruş olarak gerçekleşmiş, bu paranın 703 lira 10 kuruşu şehirdeki üyelere, 376 lira 70 kuruşu ise köylerdeki üyelere toplanmıştır. Bu dönemde cemiyetin 2942 yardımcı üyesi bulunmaktaydı. Bunlardan 669'u erkek, 461'si kadın olmak üzere 1130'u şehirden; 1812'si ise 84 köyden üyeler olmakla birlikte köylerde kadın üye bulunmamaktaydı. İdare Heyeti sonraki yıl bu sayının artırılarak en az 5.000'e çıkarılmasını hedeflemiştir.¹²⁰⁷ Bu süre içinde asli üye aidatı 1.300 lira olarak tahmin edilmesine rağmen 692 lira 70 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Tutkallı makbuz geliri ise 1.997 lira 39 kuruş olmuştur.¹²⁰⁸ Yine rapordan anlaşıldığına göre 1940 yılı Tayyare Bayramı'nda 1.156 lira 22 kuruş değerinde pul dağıtılmıştır. Cemiyet bu dönemdeki gelirin bir kısmını da mülga yer ürünü hasılatından elde etmiştir. Bu miktar 720 lira olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca şubede bulunan Atatürk'ün yağlı boya tablolarının satışından da gelir elde edilmiştir. Bu tablolardan köy odalarına, çarşıdaki dükkânlara ve devlet dairelerine verilerek yapılan satış ile 1.293 lira 50 kuruş elde edilmiştir. Bu faaliyette köylere yapılan satışta Jandarma Bölük Komutanı ve idare heyeti üyelerinden Hakkı Kaçan'ın; çarşı ve dairelere satışta ise Belediye Evlenme Memuru Halim Çolak'ın yardımları yer almıştır. Cemiyetin istifa etmiş olan idare heyetinden devredilen ve çeşitli kişilerde bulunan alacak tutarı ise 14.821 lira 72 kuruş olmuştur. Bu miktarın 7.534 lira 24 kuruşu piyango bileti bedeli, 7.291 lira 48 kuruş ise çeşitli hesaplardaki alacaktır. Toplam 57 kalem olan bu miktarın 5.653 lira 25 kuruşu yeni idare heyeti tarafından tahsil edilmiş, geriye 9.168 lira 37 kuruş alacak kalmıştır. Bu dönemde mevcut 10 şubenin 9 aylık masraf bütçesi 1.620 lira maaş, 310 lira çeşitli masraf, 70 lira demirbaş olmak üzere 2.000 lira olarak tahmin edilmiş; fakat 1.487 lira maaşlara, 288 lira 10 kuruş çeşitli masraflara ve 24 lira 33 kuruş ise demirbaş olmak üzere 1.800 lira

¹²⁰⁷ **Halk**, Sayı: 866, 19 Nisan 1941.

¹²⁰⁸ **Halk**, Sayı: 867, 28 Nisan 1941

harcanarak tahmini bütçeye göre 200 lira tasarruf edilmiştir. 9 aylık süre içerisinde genel merkeze gönderilen tutar 18.180 lira 70 kuruş olarak gerçekleşmiştir. 9 aylık bütçenin çeşitli gelirler toplamı 10.000 lira tahmin edildiği halde 20.380 lira 63 kuruş tahsil edilmiştir. Böylece 10.380 lira 63 kuruş fazla gelir elde edilmiştir.¹²⁰⁹

Hava Kurumu Vali Naci Kıcıman'ın katılımı ile 25 Mart 1941 tarihinde yıllık kongresini toplamıştır. 1940–1941 mesai raporu okunarak yeni yıl bütçesi düzenlendikten sonra yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Şube başkanlığına Gümrük Müdürü Necdet Şener, başkan vekilliğine Emniyet Müdürü Hami Konuralp, murakipliğe PTT Müdürü Sakin Boyan, muhasipliğe Ali Dünder, üyeliklere Umumî Meclis üyelerinden Saliha İkiz, şehir meclisi üyelerinden Sakibe Akbay, Defterdar Aziz Kutlay, Belediye Reisi Muammer Yarımbıyık, Birinci Tugay Komutanı Naci Saygın, Kültür Müdürü İhsan Kalabay, Ticaret Odası Reisi Atıf Saruhan, spor kulüplerinden Tahsin Sayıl, matbuattan Bekir Sükûti Kulaksızoğlu ve Tüccar Ahmet Erzurumluoğlu seçilmiştir.¹²¹⁰ Ayrıca Halim Çolak, Hüseyin Avni ve Hüseyin Çulha da idare heyetinde görev alan diğer üyelerdir.¹²¹¹

Bu dönemdeki bir diğer faaliyet ise Hava Gedikli Okuluna öğrenci kaydedilmesidir. Türk Hava Kurumunun gençlerden uçucu ve teknik eleman yetiştirmek amacıyla açtığı Hava Gedikli Yuvasına ortaokulu bitirenler alınmaktaydı. Bu okul, pilot gediklisi, makinist gediklisi veya ihtisas gediklisi yetiştirmekte olup parasız ve yatılıydı. Maddî birçok faydası olan bu okula kayıtlar 1941 yılının bahar aylarında başlamıştı. Ülkenin savunulması kadar gençlerin geleceklerini de ilgilendiren bu okula başvurmak için öğrencileri teşvik edip aydınlatan kurumun çabaları sonucunda 1941 yılında önceki yıllara göre daha fazla başvuru olmuştur.¹²¹²

1941 yılında faaliyetlerine devam eden kuruma üye yazmak için gereken hazırlıklar yapılarak çeşitli heyetler belirlenmiştir. Bu dönemde 19 Mayıs Bayramı'nda bir aile toplantısı düzenleme kararı alan cemiyet önceki yılda gerçekleştirdiği gibi Haziran ayında sünnet düğünü yapma kararı almıştır.¹²¹³ Cemiyet aynı zamanda Vali Naci Kıcıman'ın desteği ile 18 Mayıs tarihinde Halkevinde caz heyetinin katıldığı bir balo düzenlemiştir.¹²¹⁴

¹²⁰⁹ **Halk**, Sayı: 868, 2 Mayıs 1941.

¹²¹⁰ **Halk**, Sayı: 863, 31 Mart 1941; **Yeni Yol**, Sayı: 2778, 26 Mart 1941.

¹²¹¹ **BCA**, 490.01/77.1109.2.

¹²¹² **Halk**, Sayı: 869, 6 Mayıs 1941; **Halk**, Sayı: 871, 13 Mayıs 1941.

¹²¹³ **Halk**, Sayı: 869, 6 Mayıs 1941.

¹²¹⁴ **Halk**, Sayı: 873, 20 Mayıs 1941; **Yeni Yol**, Sayı: 2793, 21 Mayıs 1941.

6 Eylül'de ise Şehir Kulübünde bir aile toplantısı yapılmış,¹²¹⁵ Halkevinde yapılacak balo ve eşya piyangosunun hazırlıklarına Kasım ayında başlanmıştır. Biletleri 30 kuruştan satışa çıkarılan piyango 31 Aralık 1941 tarihinde çekilmiştir.¹²¹⁶ Bayramda kurban derilerini toplamaya devam eden cemiyet 1941 yılında evlerden, mahallelerden mühürlü makbuz karşılığında alınacak derilerin bedelinin Kızılay, ÇEK ve THK'nin aralarında bölüşüleceğini, görevlilerin gelmemesi halinde halkın karakola veya kuruma bilgi vermesini ilanla hatırlatmıştır.¹²¹⁷

Bu faaliyetler ve hazırlıklar devam ederken idare heyetinde de bazı değişiklikler yaşanmıştır. 1941 yılı sonunda Hava Kurumu tahsildarlığı görevinde bulunan Bakiye Baykal ve Nebahat Bogenç ile tahsildar vekili Hasan Ersoy istifa etmiş, bu durum kurum tarafından gazete ilanı ile bildirilmiştir.¹²¹⁸

THK Trabzon Şubesinin 1941-1942 yılı faaliyetleri oldukça başarılı bir şekilde gerçekleşmiş, bütçesini 4.557 lira 27 kuruş fazla ile 19.547 lira 27 kuruş olarak tahakkuk ettirmeyi başarmıştır. Cemiyet genel merkeze bir yılda 16.501 lira 94 kuruş göndermiştir. Bu başarıda Vali Naci Kıcıman, kurumun başkanı Necdet Şener ve idare heyetinin katkısı oldukça fazladır.¹²¹⁹ Gelir elde etme faaliyetleri kapsamında 4 Nisan 1942 tarihinde Halkevi salonunda Vali Naci Kıcıman'ın himayelerinde düzenlene baloya vali, Parti Müfettişi Kayseri Mebusu Hilmi Kalaç, Mıntıka Komutanı Hasan Atakan ve şehrin ileri gelenleri katılmıştır.¹²²⁰ Bu arada kurumun idarî toplantıları da devam ederek çeşitli değişiklikler yapılmıştır. THK İdare Heyeti 24 Haziran 1942 tarihinde fahri başkan Salim Özdemir Günday başkanlığında toplanarak İstanbul'a tayini çıkan Necdet Şener¹²²¹ yerine başkanlığa İktisat Müdürü Kadri Çakar'ı oybirliği ile seçmiştir.¹²²² Toplantıda ayrıca havacılığın dünya ölçüsündeki önemi bir kez daha vurgulanmış ve yapılacak çalışmalar üzerinde görüşler bildirilmiştir.¹²²³

¹²¹⁵ **Halk**, Sayı: 905, 9 Eylül 1941.

¹²¹⁶ **Halk**, Sayı: 925, 21 İkinci Teşrin 1941; **Halk**, Sayı: 937, 6 İkincikanun 1942.

¹²¹⁷ **Halk**, Sayı: 932, 16 İlkânun 1941.

¹²¹⁸ **Halk**, Sayı: 929, 5 İlkânun 1941.

¹²¹⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2874, 21 Mart 1942.

¹²²⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2878, 6 Nisan 1942.

¹²²¹ 22 Mayıs 1942 tarihinde yapılacak genel kongreye Trabzon temsilcisi olarak Necdet Şener ve PTT Müdürü Sakin Buyan katılmıştır. **Halk**, Sayı: 974, 15 Mayıs 1942.

¹²²² **Yeniyol**, Sayı: 2899, 24 Haziran 1942.

¹²²³ **Halk**, Sayı: 986, 26 Haziran 1942.

Hava Kurumunun 1943 yılı kongresi 20 Ocak günü Mıntika İktisat Müdürü Kadri Çakar'ın başkanlığında toplanmıştır. Yıllık bilanço incelemesinde kurumun 10 aylık faaliyeti sonucunda tahmini bütçeden 2.539 lira 79 kuruş fazla gelir elde ettiği anlaşılmıştır. Gelirin bir önceki yıla göre artışını tutkallı pullar ve fitre gelirleri sağlamıştır. 1943 yılı varidat bütçesi önceki yıl tahmini bütçeden 4.000 lira fazla olarak 19.000 lira olarak tespit edilmiştir.¹²²⁴ Ayrıca 1 Mayıs tarihinde çekilmek üzere zengin ikramiyeli bir eşya piyangosu hazırlıklarına başlanmış, eşyalar çeşitli mahallerde teşhir edilmiştir.¹²²⁵

THK Trabzon Şubesinin 1944 yılında mevcut olan 1180 üyesinin 580'i bayandır. Aynı yıl idare heyeti üyeleri başkan İktisat Müdürü Kadri Çakar, başkan vekili Emniyet Müdürü Tefik Arıcan, üyeler Tahsin Sayıl, Cevdet Akçay, Nabi Taşer, Muzaffer Parlak, Halis Akman, Tefik Vural, Kemal Kefeli, Nazım Ural, Naci Saygın, Saliha İkiz, Sakıbe Akbay, Hilmi Tınaz, Hamdi Dursun ve Ali Dünder'dan oluşmuştur.¹²²⁶

THK Şark Bölge Müfettişi Galip Babaloğlu 1945 yılında bölgede teftiş ve inceleme faaliyetleri yapmıştır. Çeşitli şubelerde toplantılar, konferanslar düzenleyen müfettiş, bazı şubelerin de açılış törenlerine katılmıştır. Babaloğlu Mart ayında Trabzon'un merkez köylerinde muhtarlar ve ihtiyar heyetlerinin katıldığı toplantıda milli havacılığın kalkınması ve kurumun oluşturduğu hava tesisleri ve dünya havacılığı hakkında bilgilendirme yapmıştır. Müfettiş kuruma üye yazılmasını da teşvik etmiştir. Buna benzer toplantılara devam edilmiştir. 21 Mart'ta Trabzon'un bütün mahalle muhtarları Hava Kurumu Şubesi salonunda toplanarak dünya havacılığı karşısında hava kurumunun çalışmaları ve kurumun tesisleri ve gelirleri hakkında Babaloğlu tarafından yapılan konuşmayı dinlemiş, ardından mahallelerde üye kaydetmek amacıyla şubeden verilen taahhüt kâğıtlarını almışlardır.¹²²⁷ Kurumun idare heyeti 9 Nisan 1945 tarihinde Vali Salim Özdemir Günday başkanlığında Şark Bölge Müfettişi Galip Babaloğlu'nun katılımı ile olağanüstü bir toplantı yapmıştır. Toplantıda 1944 yılı bilançosu ile murakıp ve idare heyeti raporları okunmuş, Kadri Çakar'dan boşalan başkanlığa Mıntika Ticaret Müdürü Raik Toner seçilmiştir. Yeni yıl bütçesi 8.500 lira fazla ile 30.500 lira olarak tahakkuk ettirilmiştir. Tahakkuk ettirilen gelirlerin büyük kısmı arasında Hava Kurumunun

¹²²⁴ **Halk**, Sayı:1041, 22 İkincikanun 1943.

¹²²⁵ Bu piyango daha sonra Ekim ayına ertelenerek çekilişi yapılmıştır. **Halk**, Sayı: 1054, 9 Mart 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 3, 28 Mayıs 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 45, 22 Birinciteşrin 1943.

¹²²⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8

¹²²⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3167, 24 Mart 1945.

tutkallı makbuzları yer almıştır. Gelirlerin incelenmesinin ve bütçeye konulmasının ardından; geçen yıllara ait bütçelerde yardımcı ve asil üye taahhütlerinin az olduğu dikkate alınmış, Babalioğlu bu konuda açıklamalarda bulunmuştur. Toplantıda ayrıca Yomra, Kireçhane ve nahiyelerde açılan Hava Kurumu şubelerinin faaliyeti gözden geçirildikten sonra şehirde üye taahhütlerinin temin ve takip edilmesi için idare heyetinden bir kol oluşturularak görevlendirilmiştir. Kurumun diğer gelirleriyle birlikte yardımcı ve asil aza taahhütlerinin hesaba katılması ile 1945 yılı için 39.438 liralık bütçe belirlenmiştir.¹²²⁸

Bu dönemde okullarda da havacılık faaliyetleri sürdürülmüştür. Lisede “hava modelcilik kursu” açan Müdür Muavini Turgut Kurdaş, Bölge Müfettişi Galip Babalioğlu ile görüşmüş ve kurs için gereken modellerin Ankara’dan getirilmesini istemiştir. Müfettiş de 2 büyük sandık modelin gönderilmesi için Ankara’ya telgraf çekmiştir.¹²²⁹ Aynı yıl yaz aylarında temsiller vermek üzere Trabzon’da bulunan Atıf Kaptan ve heyeti Hava Kurumu yararına bir komedi ile “Çıldırın Adam” piyesini temsil etmiştir.¹²³⁰ Hava Gedikli Hazırlama Yuvasına ortaokul mezunu olup 15-19 yaş arası gençlerin kabul edildiği yönünde ilanlar 1945 yılında da yapılmıştır.¹²³¹ Bu dönemde bir piyango düzenlemek üzere çalışmalar yapan kurum,¹²³² kurban derilerinden de gelir elde etmeye çalışmıştır.¹²³³

Her yıl olduğu gibi 1946 yılında da evlere fitre zarfları dağıtılarak hem dini vecibelerinin yerine getirilmesi hem de kuruma gelir elde edilmesi hedeflenmiştir.¹²³⁴ Hava Kurumu İdare Heyeti ayrıca 1946 yılı Ekim ayı başlarında kurumun günlük işleri ile ilgili yaptığı toplantıda bir eşya piyangosu düzenlenmesine karar vermiştir.¹²³⁵ Kurumun 14 Şubat 1947 tarihinde Halkevi salonunda noter huzurunda çekilen¹²³⁶ eşya piyangosuna ilaveten 19 Ocak 1948 tarihinde yılbaşı dolayısıyla bir başka piyango düzenlenmiştir.¹²³⁷ İdare heyeti 5 Ekim tarihinde yaptığı toplantıda ise kurum işlerini görüşmüş, ayrıca yıllık

¹²²⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3173, 14 Nisan 1945.

¹²²⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3167, 24 Mart 1945.

¹²³⁰ **Halk**, Sayı: 1223, 22 Haziran 1945.

¹²³¹ **Halk**, Sayı: 1227, 6 Temmuz 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3197, 7 Temmuz 1945.

¹²³² **Yeniyol**, Sayı: 3226, 17 Ekim 1945.

¹²³³ **Yeniyol**, Sayı: 3229, 3 Kasım 1945.

¹²³⁴ **Halk**, Sayı: 1357, 9 Ağustos 1946.

¹²³⁵ **Trabzon**, Sayı: 65, 9 Ekim 1946.

¹²³⁶ **Halk**, Sayı: 1512, 15 Şubat 1947; **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947.

¹²³⁷ **Halk**, Sayı: 1915, 4 Mayıs 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3522, 3 Mayıs 1948.

piyango düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Trabzon'un kurtuluş günü olan 23 Şubat'ta çekilecek piyango için çalışmalar başlatılmıştır.¹²³⁸

Hava Kurumu İdare Heyeti 27 Şubat 1948 tarihinde Bölge Müfettişi Hüsnü Kara¹²³⁹ başkanlığında yapılan toplantıda kuruma ait işleri görüşmüştür. Toplantıda 1948 yılı bütçesi 25.630 lira gelir ve 3520 lira gider olmak üzere tespit edilerek düzenlenmiştir. Bu dönemde sık sık idarî toplantılar yapılmıştır 28 Nisan tarihinde yapılan toplantıda kurum işleri ile ilgili kararlar alınmıştır.¹²⁴⁰ 4 Haziran tarihinde Vali Yardımcısı Kudret Kantoğlu başkanlığında gerçekleşen toplantıda kurumu ilgilendiren işler görüşülmüş, ayrıca tüzük hükümleri gereğince idare heyeti seçiminin yenilenmesine karar verilmiştir.¹²⁴¹ 12 Haziran'da yapılan genel toplantıda Trabzon Hava Kurumu idare heyeti seçimi yeniden yapılmıştır. Toplantıda Vali Yardımcısı Kudret Kantoğlu'nun teklifi üzerine başkanlığa açık oyla İl Daimi Encümen üyelerinden Mustafa Cansız, ikinci başkanlığa Belediye Daimi Komisyon Üyelerinden Naci Başman ve denetçiliğe Yerli Mallar Mağazası Şefi Muvahhit Akatlı seçilmiştir. Demokrat Parti İl Başkanı Kemal Atal ise Hava Kurumu idare kurulu üyeliğinden istifa etmiştir.¹²⁴² 6 Temmuz 1948 tarihinde toplanan idare heyeti çeşitli işler hakkında görüşmeler yaparak kararlar almıştır.¹²⁴³ Bu dönemde kurumun gelirleri oldukça düşmüştür. 1940'ların başında halkın bağışları ile 36.000 liradan fazla hasılat sağlayan kurum 1948 yılında 14.000-15.000 liraya düşen bir gelire sahiptir.¹²⁴⁴

İdare heyeti gelirlerin azalması üzerine 7 Ocak 1949 tarihinde yaptığı toplantıda kurumun aldığı üye aidatını arttırmak için gerekli tedbirlerin alınması konusunu genel

¹²³⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 3674, 6 Ekim 1948.

¹²³⁹ 1948 yılı Nisan ayında Müfettiş Hüsnü Kara'nın yerine Samsun Bölgesi Hava Kurumu Müfettişi Memduh Akaslan Trabzon ve havalisindeki Hava Kurumu şubelerinin gelir durumlarını tetkik etmek üzere Trabzon'a gelmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3505, 16 Nisan 1948.

¹²⁴⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3461, 28 Şubat 1948; **Yeni Yol**, Sayı: 3518, 29 Nisan 1948.

¹²⁴¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3554, 5 Haziran 1948.

¹²⁴² **Yeni Yol**, Sayı: 3564, 15 Haziran 1948. Kemal Atal'ın istifasının nedeni kurumda partililik mefhumunun ön plana çıkarılmış olduğu iddiasından kaynaklanmıştır. Kurumun fitre zarflarının dağıtıldığı Çaykara'da Halk Partisinin propagandasının yapıldığı, kuruma ait işlerin görüşüldüğü bir toplantıda ise fahri başkanın idare ve murakabe işlerini Halk Partililere dağıttığı iddiaları Atal'ı istifaya zorlamıştır. Atal demokratik parti kontrol teşkilatından mahrum olduğu ve Halk Partisinin tekelinde olduğu gerekçesiyle de Demokrat Parti teşkilatına tamim göndererek kurumun hiçbir surette bağış yapılmamasını istemiştir. Tevfik Vural Ciravoğlu, "Duygular ve İbretler, Hava Kurumu Ne Halde?", **Yeni Yol**, Sayı: 3644, 6 Eylül 1948.

¹²⁴³ **Yeni Yol**, Sayı: 3586, 7 Temmuz 1948.

¹²⁴⁴ Tevfik Vural Ciravoğlu, "Duygular ve İbretler, Hava Kurumu Ne Halde?", **Yeni Yol**, Sayı: 3644, 6 Eylül 1948.

merkeze bildirmeyi kararlaştırmış,¹²⁴⁵ 23 Şubat 1949 tarihinde de bir eşya piyangosu düzenlemiştir.¹²⁴⁶ Mart ayında Mustafa Cansız başkanlığında toplanan idare kurulu yeni yıl bütçesini tetkik ve müzakere ederek kabul etmiştir.¹²⁴⁷ Aynı yıl Temmuz ayında ise THK Samsun Bölge Müfettişi Cehdi Çetin teftişlerde bulunmak üzere Trabzon'a gelmiştir.¹²⁴⁸ Yeni tüzük gereğince idare heyetini seçmek üzere 1949 yılı Aralık ayı sonlarında toplanan kurum ekseriyetin sağlanamaması nedeniyle toplantıyı gerçekleştirilememiştir.¹²⁴⁹ Cemiyete bağışların da devam ettiği bu dönemde çeşitli okul öğrencileri tarafından bağışlanan toplam 291 lira 48 kuruş kuruma gönderilmiştir.¹²⁵⁰

2.1.9.2. Zafer ve Tayyare Bayramları

Türk Tayyare Cemiyetinin 1925 tarihli Nizamnamesinin 35. Maddesine göre 31 Ağustos günü Türk Tayyare Bayramı olarak belirlenmiştir. Bu tarih 1926 yılında 30 Ağustos olarak değiştirilip Zafer Bayramı ile birleştirilerek Tayyare ve Zafer Bayramı adıyla kutlanmaya başlanmıştır. Bayram kutlamaları çerçevesinde şubelerde tören ve eğlenceler yapıldığı gibi cemiyete ianeler toplanmasına gayret edilmesi hedeflenmiştir.¹²⁵¹ Trabzon Tayyare Cemiyeti 1931 yılı 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarını gerçekleştirmek üzere Birlikspor Kulübünden destek almıştır.¹²⁵²

Cemiyetin yaz aylarında gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri her yıl düzenlenen Mıntıka Deniz Yarışlarıdır. 1934 yılında da Taşiskele ile yolcu iskelesi arasında yapılacak yarışlar için geniş bir program hazırlanmıştır.¹²⁵³ 30 Ağustos Bayramı için belirlenen bu programda yer alan bu yarışlar dışında piyango, gardenparti ve fakir çocukların sünnet ettirilmesi de kararlaştırılmıştır.¹²⁵⁴

Hava Kurumunun oldukça yoğun çalıştığı 1935 yılında Zafer Bayramı için de çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Piyango düzenlenmesine karar verilmiş,¹²⁵⁵ ayrıca geliri

¹²⁴⁵ **Çaykara**, Sayı: 33, 8 Ocak 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3762, 7 Ocak 1949.

¹²⁴⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3807, 24 Şubat 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3869, 4 Mayıs 1949.

¹²⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3814, 3 Mart 1949.

¹²⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3935, 20 Temmuz 1949.

¹²⁴⁹ **Halk**, Sayı: 2474, 22 Aralık 1949.

¹²⁵⁰ **Halk**, Sayı: 2562, 22 Mart 1950; **Halk**, Sayı: 2577, 7 Nisan 1950; **Yeniyol**, Sayı: 4179, 7 Nisan 1950.

¹²⁵¹ **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, 1341, s. 11; **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, 1926, s. 14.

¹²⁵² **BCA**, 490.01.67.254.2.

¹²⁵³ **Halk**, Sayı: 355, 30 Ağustos 1934.

¹²⁵⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, Sayı: 4697, 21 Ağustos 1934.

¹²⁵⁵ **Halk**, Sayı: 457, 28 Ağustos 1935; **Halk**, Sayı: 461, 12 Eylül 1935.

tamamen Hava Kurumuna verilmek üzere Tayyare Kupası maçları yapılması kararlaştırılmıştır. Bu maçlara henüz tescil işlemleri bitmeyen ilçe kulüplerinin de katılması yönünde karar alınmıştır. Maçlar için kulüp temsilcileri ve Hava Kurumu delegelerinin katılacağı bir toplantı ile gerekli hazırlıkların yapılması kararlaştırılmıştır.¹²⁵⁶ 1936 yılında 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlaması için iki hafta önceden hazırlıklara başlayan kurum, kutlamalar çerçevesinde Kalepark'ta bir gardenparti ve zengin ikramiyeli bir piyango düzenlemiştir.¹²⁵⁷

Her yıl havacılık haftasında yapılan etkinlikler çerçevesinde 1937 yılında bir eşya piyangosu düzenleme kararı alan¹²⁵⁸ Trabzon Hava Kurumu Şubesi biletlerin bir kısmının satılmaması üzerine piyangoyu 25 Eylül günü çekilmek üzere erteleme kararı almıştır.¹²⁵⁹ 26 Eylül 1937 tarihinde çekilen eşya piyangosunda yer alan ödüllerden sinema biletinden Atatürk Portresine kadar birçok eşya kazananlara verilmiştir.¹²⁶⁰

Cemiyetin gerçekleştirdiği bir diğer etkinlik ise Hava Şehitlerini Anma Günü törenleridir. Cemiyetin kuruluşundan itibaren her yıl gerçekleşen bu faaliyet kapsamında hazırlanan program gereği çeşitli konuşmalar, silah atışı, saygı duruşu ve geçit resmi yapılmıştır.¹²⁶¹ Bu etkinlikler kapsamında 15 Mayıs 1939 tarihinde Trabzon Belediye Meydanında yapılan Hava Şehitlerini Anma Günü kurum tarafından hazırlanmıştır.¹²⁶² Aynı yıl Tayyarecilik Haftasında Halkevi hoparlöründen konferanslar veren kurum yazılı basın yoluyla halka ulaşmayı başarmıştır.¹²⁶³

Tayyarecilik Haftası dolayısıyla 1941 yılında da valilikte bir toplantı yapılarak program oluşturulmuştur. Programa göre kurulacak bir heyet vasıtasıyla ticari müesseselerin haftanın herhangi bir gününe ait kazançlarını bağışlamalarıyla ilgili faaliyet planlanmıştır. Ayrıca hafta boyunca esnafın, ticaret erbabının satış değerine göre satılan eşyaların tutkallı makbuz yapıştırılarak gelir temini hedeflenmiştir.¹²⁶⁴ 1942 yılı Hava

¹²⁵⁶ **Halk**, Sayı: 450, 5 Ağustos 1935.

¹²⁵⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2171, 19 Ağustos 1936. **Halk**, Sayı: 562, 31 Ağustos 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2181, 31 Ağustos 1936. **Yeni Yol**, Sayı: 2189, 9 Eylül 1936.

¹²⁵⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2431, 31 Ağustos 1937.

¹²⁵⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2417, 11 Eylül 1937.

¹²⁶⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2428, 7 Birinciteşrin 1937.

¹²⁶¹ **Yeni Yol**, Sayı: 1652, 30 Kânûn-ı Sâni 1932.

¹²⁶² **Halk**, Sayı: 785, 11 Mayıs 1939.

¹²⁶³ **Yeni Yol**, Sayı: 2663, 7 Şubat 1940.

¹²⁶⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2819, 16 Ağustos 1941.

Haftası dolayısıyla da çeşitli gösteriler hazırlanmış, bu arada Trabzon halkının ve çeşitli müesseselerin 100 liradan 1 liraya değişen miktarlarda bağışları olmuştur.¹²⁶⁵

Trabzon Hava Kurumu İdare Heyeti 16 Ağustos 1943 tarihinde Vali Salim Özdemir Günday'ın başkanlığında banka müdürleri ve bazı tüccarların da katılımı ile toplanarak 30 Ağustos'ta başlayıp 5 Eylül'de sona erecek olan Hava Kurumu Haftasında yapılacak faaliyetler hakkında görüşmüş ve bir program hazırlanmıştır.¹²⁶⁶ 1944 yılında 30 Ağustos'ta çekilmek üzere bir piyango düzenlenmiştir.¹²⁶⁷

2.1.9.3. Trabzon Tayyare Cemiyeti Kadınlar Derneği

Trabzon Tayyare Cemiyetinin Kadınlar Şubesi 1934 yılı sonunda oluşturulmuştur. Kadınlar teşkilatının kurulmasında cemiyetin fahri reisi Vali Rıfat Bey'in yoğun gayretleri söz konusudur. Vali, 1934 yılı Belediye seçimlerinden sonra Trabzon Kadınları ile bir toplantı yapma kararı almış, Tayyare Cemiyeti de teşkilat için Ekim ayında hazırlıklara başlamıştır.¹²⁶⁸ Yapılan çalışmaların ardından Trabzon Tayyare Cemiyeti Kadınlar Derneği 1934 yılı Aralık ayında oluşturulmuştur. 1935 yılı başında Halkevinde toplanan Trabzon kadınları idare heyetini seçmiştir.¹²⁶⁹ Hava Kurumu Kadınlar Derneği cemiyetin bundan sonraki faaliyetlerinde idare heyetinin destekçisi olarak aktif bir şekilde yer almıştır. Kadınlar derneğinin de bulunduğu bir toplantı ile Ankara'da yapılacak 6. Büyük Kongreye katılmak üzere belirlenecek temsilcinin seçimi ve kuruma ait işlerin görüşülmesi amacıyla 8 Nisan 1935 tarihinde yeniden toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.¹²⁷⁰ Bu arada Tayyare Cemiyeti Kadınlar Derneği İkinci Başkanı Sakibe (Akbay) Hanım Nisan ayı başında görevinden istifa etmiştir. Kadınlar Derneği ve Hava Kurumu idare heyetinin birlikte yaptığı toplantıda bu konu görüşülmüş, istifasını geri alması yönünde temennilerde bulunulmuştur. Başkan Emine Kadri Mesut Hanım da Sakibe Hanım'ın cemiyet için yaptığı çalışmaları takdirle anmıştır. Kadınlar Derneğinin idare heyetindeki diğer üyeler de

¹²⁶⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2918, 28 Ağustos 1942; **Yeniyol**, Sayı: 2921, 8 Eylül 1942.

¹²⁶⁶ **Yeni Halk**, Sayı: 26, 17 Ağustos 1943.

¹²⁶⁷ **Halk**, Sayı: 1116, 6 Haziran 1944.

¹²⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 1975, 15 İlkteşrin 1934.

¹²⁶⁹ **Halk**, Sayı: 383,10 İlkânun 1934; **Halk**, Sayı: 394, 21 İkincikanun 1935. Aynı tarihlerde Sinop'ta da Kadınlar Derneği oluşturulmuştur. **Yeniyol**, Sayı: 1982, 12 Teşrin-i Sâni 1934.

¹²⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2023, 8 Nisan 1935.

Sakıbe Hanım'ın ödüllendirilmesini önermiş, Tayyare Cemiyeti idare heyeti bu öneri doğrultusunda kendisine takdirname verilmesini kararlaştırmıştır.¹²⁷¹

“Hava tehlikesini bilen üye” yazılma işlemleri çerçevesinde Hava Kurumu Kadınlar Derneği de aktif olarak çalışmıştır. 2 Temmuz 1935 tarihinde başkan Emine Kadri Mesut'un daveti üzerine mahalle ocak heyetlerinden bazı bayanların katılımı ile bir toplantı yapılarak çalışma programı hazırlanmıştır.¹²⁷² Aynı yıl 30 Ağustos Bayramı için hazırlanacak piyango için Kızılay heyeti ile Hava Kurumu Kadınlar Derneği ortak çalışmıştır.¹²⁷³

Cemiyetin gelir elde etmesi için var gücüyle çalışan Kadınlar Derneği 4 Şubat 1936 tarihinde İdmanocağı salonunda bir konser düzenlemiştir. Yalnızca bayanlar için düzenlenen konser İsmail Hakkı Bey tarafından verilmiştir. Konser biletleri Kadınlar Derneği üyelerinden Emine Kadri Evren, Sabriye Namık ve Münevver Halil tarafından satılmış ve önemli miktarda gelir elde edilmiştir. Bu konser için dernekte görev yapan üyelerin gösterdiği fedakârlığın yanı sıra İdman Ocağının salonunu tahsis etmesi, Halkevinin eşya yardımı yapması da takdirle karşılanmıştır. Konserde ayrıca İdman Ocağı gençleri de bir temsil vermiştir.¹²⁷⁴

Hava Kurumu Kadınlar Derneği 1938 yılında da faaliyetlerine devam etmiş, Başkan Emine Kadri Mesut'un başkanlığında yapılan bir toplantıda hava tehlikesine karşı kadınların yapacağı faaliyetler hakkında görüşler belirtilmiştir.¹²⁷⁵ 1939 yılında faaliyetlerine ara veren dernek, 1940 yılında yeniden oluşturularak çalışmalarına hız vermiştir.¹²⁷⁶ Bütün şehir halkının kuruma üye olmasını hedef edinen Hava Kurumu Kadınlar Yardım Derneğinin faal kol üyelerinin de katıldığı üye yazma faaliyeti sonucunda mahallelerde verilen taahhüt miktarı 600 lirayı bulmuş ve bu miktar kurum veznesine yatırılmıştır. Bu dönemde derneğin başkanı Vali Osman Sabri Adal'ın eşi Belkıs Adal, İkinci başkan Kız Enstitü Müdürü Melahat Tırnakçı, umumî katip Türkçe Öğretmeni

¹²⁷¹ **YeniYol**, Sayı: 2025, 18 Nisan 1935.

¹²⁷² **YeniYol**, Sayı: 2049, 3 Temmuz 1935.

¹²⁷³ **YeniYol**, Sayı: 2090, 16 İkinciteşrin 1935.

¹²⁷⁴ Cevdet Alap, “Görüşler Duyuşlar”, **YeniYol**, Sayı: 2112, 5 Şubat 1936.

¹²⁷⁵ **Halk**, Sayı: 441, 4 Temmuz 1938.

¹²⁷⁶ **Halk**, Sayı: 867, 28 Nisan 1941.

Leman Baran, üyeler Ağır Ceza Mahkeme Azası Sabiha Necmi Lüger, Sulh Hukuk Hakimi Emine Yürük, Hamdi Tursun, Safiye Sukuti ve Mediha Hanım'dır.¹²⁷⁷

Kadınlar Derneği 1941 yılında yeni üyelerle takviye edilmiş ve çalışmalarına hız vermiştir. Hazırlanan programı gereği ilk iş olarak kadın üye kaydına başlayan dernek semt semt ayrılarak hemen her evden üye kaydetmiştir. Üye yazma faaliyetinde Meliha Hamdi Suzar, Nevater Uzel, Nezire Savaşçı, Kebire Ongan, Makbule Baştekin, Yaşar Atakol, Leman Baran, Asiye Hamdi, Sakibe Akbay, Emine Yürük, Safiye Kulaksızoğlu, Mediha Hamdi Dursun, Sabriye Kadı, Neriman Fevzi ve Belkız Peker yer almıştır.¹²⁷⁸

Bir süre faaliyetlerine rastlanmayan Kadınlar Derneği 1945 yılında yeniden aktif hale gelmiştir. Milli havacılık konusundaki hedefleri ve çalışmaları kadınlar arasında yaymak ve ilgilerini arttırarak yardımlarını temin etmek amacıyla Hava Kurumu Kadınlar Derneği yeniden ihya edilmiş ve ilk toplantısını 29 Ocak 1945 tarihinde yapmıştır. Çoğunluğun sağlanamadığı ilk toplantının ardından 2 Şubat tarihinde yapılan ikinci toplantıda Bölge Müfettişi Galip Babaloğlu tarafından bir konuşma yapılmıştır. 5 Şubat'ta ise üçüncü toplantısını yapan Trabzon Hava Kurumu Kadınlar Derneği Sakibe Akbay, Belkız Peker, Fevziye Taşar, Hacer Ergin, Yaşar Atakol, Hafize Atay, Leman Çıngı, Makbule Baştekin, Nezire Savaşçı, Naime Başman, Remziye Türkoğlu, Saime Yalım, Saime Noyan, Tasfire Canoğlu ve Vasfiye Hatip'ten oluşmaktaydı. Yapılan toplantıda dört kola ayrılan Kadınlar Derneği 6 Şubat 1945 tarihinden itibaren faaliyete başlamış,¹²⁷⁹ çalışmalar yıl içerisinde başarılı bir şekilde devam etmiştir.¹²⁸⁰

Hava Kurumu İdare Heyetinin 9 Nisan 1945 günü Vali Salim Özdemir Günday başkanlığında ve Şark Bölge Müfettişi Galip Babaloğlu'nun katılımı ile yaptığı olağanüstü toplantıda il merkezinde kadınlar arasında üye yazılma işini yürütmek üzere oluşturulmuş olan Hava Kurumu Kadınlar Derneğinin göstermiş olduğu faaliyet ve başarılar müfettiş

¹²⁷⁷ Hava Kurumu İdare Heyetinde Şevkat Oğuzlu, Saliha İkiz, Sakibe Akbay, Emekli Kaymakam Hamdi refikası Asiye Gökçay, Sabriye Uzer Kurt bulunmaktaydı. Faal kol üyeleri ise; Yaşar Atakol, Nedime, Zahide, Belkıs Bekar, Neriman Feyzi, Afet Bilal, Didar Öğretmen, Hediye, Şaduman, Saniye Kalaycı, Refika, Bayan Haçkalı, Spor Muallimi Hüseyin Avni eşi ve kızkardeşi, İsmet Hafız, Zehra Kitapçı, Bayan Evliya, Bayan Muammer, Avukat Ali Rıza kızı, Mekiye Abdülkadir, Vasfiye, Sulbiye ve kızı Ülfet, Kebire Özkan, Seniha Şükrü, Nazire Savaşkan, Baytar Müşavirinin eşi Melahat, Zehra, Pervin Kitabı, Belkız, Saniye, Şatır ve Naciye Hanım'dan oluşuyordu. **Yeni Yol**, Sayı: 2687, 1 Mayıs 1940.

¹²⁷⁸ **Halk**, Sayı: 869, 6 Mayıs 1941.

¹²⁷⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3154, 7 Şubat 1945.

¹²⁸⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3164, 14 Mart 1945; **Yeni Yol**, Sayı: 3158, 1 Şubat 1945.

tarafından dile getirildikten sonra Kadınlar Derneği tarafından temin edilen yıllık üye taahhüd miktarı toplamı katılanlara bildirilmiştir.¹²⁸¹

2.1.9.4. Tayyare Cemiyeti Kaza Şubeleri

Trabzon Tayyare Cemiyetinin açılışından yaklaşık bir ay sonra kazalarda da şubeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu şubelerden bazıları sonraki yıllarda faaliyetlerine ara vermiş, 1945 yılından sonra yeniden oluşturulmuştur.

2.1.9.4.1. Akçaabat Şubesi

Cemiyetin Akçaabat Şubesi 1925 yılında teşekkül etmiştir.¹²⁸² Akçaabat Tayyare Cemiyeti kendi adlarına bir tayyare almak için faaliyetlerini arttırmış, 5 Haziran 1925 tarihinde cemiyetin şubesinde toplanan Akçaabat tüccarları tütünün her bir kıyyesinden 20 ve fasulyenin kilosundan 5 parayı cemiyet adına vermeyi taahhüt etmişlerdir. Bu taahhüdün her yıl 10.000 liraya ulaşması bekleniyordu. Haziran ayı başına kadar yapılan yardımlar ile toplam bağış miktarı 425 liraya ulaşmıştır.¹²⁸³ Akçaabat Tayyare Cemiyetinin gelirleri yalnızca bununla sınırlı kalmamış çeşitli müsamereler yoluyla da gelir elde edilmiştir. Bu dönemde kazada faaliyet gösteren “Türk Varyete Heyet-i Temsiliyesi” adlı bir grup tarafından Akçaabat Tayyare Cemiyeti yararına 24 Mayıs 1925 tarihinde verilen müsamerede 350 lira hasılat elde edilmiştir. Temsil Heyetinin verdiği diğer temsillerden de bilet başına 2,5 kuruş alınarak Tayyare Cemiyetine bağışlanmıştır. Böylece 1.622,5 kuruş gelir elde edilmiştir.¹²⁸⁴ Akçaabat’ta 1940 yılı Tayyarecilik Haftası nedeniyle çeşitli yardımlar gerçekleşmiştir. Ahanda köyünde kahveci Osman Hurmacıoğlu bir günlük kazancı olan 571 kuruşu kuruma bağışlamıştır. Akçaabat şoförleri de kurum adına tab ettirdikleri 900 lira değerindeki Akçaabat-Trabzon biletlerini satışa çıkarmışlardır.¹²⁸⁵

Akçaabat Hava Kurumunda 1941 yılında Hüsnü Pir başkanlığında Bekir Dülger, Tahsin Gür, Münir Serdar, Rasih Günhan, Hakkı Başaran, Edip Somunoğlu, Sabri Ersöz, Hasan Yiğci, Kemal Turhan’dan oluşan idare heyeti görev yapmıştır.¹²⁸⁶ Akçaabat Hava

¹²⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 3173, 14 Nisan 1945.

¹²⁸² **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹²⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 134-234, 24 Mayıs 1341 (1925); **Tayyare Mecmuası**, Sayı: 10, 5 Ağustos 1341, s. 16.

¹²⁸⁴ **Yeniyol**, Sayı: 139-239, 31 Mayıs 1341 (1925).

¹²⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2727, 18 Eylül 1940.

¹²⁸⁶ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

Kurumuna 1942 yılı başlarında 500 lira ile 10 lira arasında değişen miktarlarda yapılan bağışlarda 1.000 lira toplanmıştır.¹²⁸⁷

1944 yılı başında Kaymakam M. Ali Çeltik'in fahri başkan olarak yer aldığı idare heyeti başkan Hüsnü Pir, ikinci başkan Bekir Dülger, üyeler Tahsin Gür, Jandarma K. Selahittin, Münir Serdar, Doktor Edip Somunoğlu, Kemal Turhan ve Hasan Yıgıcı'dan oluşmuştur.¹²⁸⁸ Akçaabat Hava Kurumunun 1944 yılı Haziran ayında yapılan toplantısı fahri başkan Kaymakam Mehmet Ali Çeltik'in başkanlığında gerçekleşmiştir. Toplantıda belirlenen idare heyeti üyeleri başkan Tüccar Kemal Turhan, başkan vekili Ticaret Odası Mümessili Bekir Dülger, fahri murakip Malmüdürü Tahsin Gür, üyeler ise Şube Reis Vekili Mahmut Tuğcu, Belediye Reis Vekili Temel Çolak, Hükümet Doktoru Edip Somunoğlu, Jandarma Komutanı Üsteğmen Selahittin Öneş, Maarif Memuru Hüsnü Pir, Tüccar Hakkı Başaran, Hasan Yıgıcı ve Osman Piyale'den oluşmuştur.¹²⁸⁹ 1945 yılı başlarında Türk Hava Kurumu Şark Bölge Müfettişi Galip Babalioğlu Trabzon'a gelerek Türk Hava Kurumu şubelerinde toplantılar yaparak havacılık hakkında konuşmalar yapmıştır. Bu toplantılardan biri Akçaabat Halkevinde Kaymakam Mehmet Ali Çeltik'in başkanlığında yapılmıştır. Toplantıda Galip Babalioğlu tarafından milli havacılığın yükselmesi için uygulanan kalkınma programı ve hava kurumunun tesisleri hakkında bir konuşma yapılarak kaza şubesinin çalışma tarzı tespit edilmiştir.¹²⁹⁰

2.1.9.4.2. Araklı Şubesi

Cemiyetin Araklı şubesi 1925 yılı Mayıs ayında açılarak faaliyetlere başlamıştır.¹²⁹¹

2.1.9.4.3. Beşikdüzü (Şarlı) Şubesi

Şarlı (Beşikdüzü) nahiyesi şubesi 1925 yılı Temmuz ayında oluşturulmuştur. Reisliğe Belediye Reisi Arif Hikmet Efendi, azalıklara nahiye meclisi azasından Kıyozzade Mehmed Efendi, tüccardan Kelecizade Abdullah Hasib Efendi, Tüccar Kukulzade Osman Efendi, Tüccar Hocazade Mehmed Efendi, Tüccar Hanyalizade Osman Efendi, Tüccar Kırmustafazade Şevket Efendi, Katip Manzakzade İbrahim Efendi seçilmiştir. Toplantıda ihraç edilecek kabuklu fındıktan kıyye başına 10 para, iç fındıktan

¹²⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2874, 21 Mart 1942.

¹²⁸⁸ **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹²⁸⁹ **Akçaabat**, Sayı: 2, 9 Haziran 1944.

¹²⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3167, 24 Mart 1945.

¹²⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 130-230, 17 Mayıs 1341 (1925).

kıyye başına 20 para, sadeyağın bir varilinden 3 kuruş, yağdan bir varil ve bir tenekesinden 4 kuruş, fasulyeden 5 para, balmumunun kıyyesinden 20 para, peynirin bir tenekesinden 2 kuruş bağışlanması kararlaştırılmıştır.¹²⁹² 1945 yılında Beşikdüzü halkının istekleriyle yeniden oluşturulan Beşikdüzü şubesi Halkevinde yapılan ve Şark Bölge Müfettişi Galip Babalıoğlu ile Kaymakam Sadi Süer'in katıldığı bir törenle açılmıştır. Açılış töreninde Kaymakam Sadi Süer'in kısa konuşmasının sonrasında müfettiş tarafından da kurumun gayeleri ve çalışmaları konusunda bilgi verilmiştir. Ardından yeni şubeye yardımcı ve asil aza kaydı yapılarak hızlı bir şekilde faaliyete başlanmıştır.¹²⁹³

2.1.9.4.4. Kireçhane Şubesi

Kireçhane şubesi 1 Şubat 1945 tarihinde Galip Babalıoğlu'nun konuşması ile açılmıştır. Nahiye Müdürü Şükrü Kulein'in fahri başkanlığı altında açılan şubenin açılış töreninde havacılığın geliştirilmesi için köylülerin ilgileri arttırılmaya çalışılmıştır.¹²⁹⁴

2.1.9.4.5. Maçka Şubesi

Maçka kazası şubesi 1925 yılı Mayıs ayı başında¹²⁹⁵ açılmış ve reisliğe Eyüpzade Rüştü Efendi seçilerek faaliyete başlamıştır.¹²⁹⁶ Başkan Rüştü Efendi ve üyelerden Kani Efendi Mayıs ayı sonlarında 3-4 gün boyunca köylerde üye kaydetmiştir. Maçkalılar kazalarının adıyla bir tayyare almayı hedeflemiş, bu amaçla hızlı bir şekilde bağış yapmışlardır.¹²⁹⁷ 1941 yılında Ömer Bayrak başkanlığında, Ömer Sümer, Rasim Soyak, Tevfik Önen, Ömer Dolkay, Selim Bahçekapulu, Temel Topal ve Rasim Yılmaz'dan oluşan idare heyeti görev almıştır.¹²⁹⁸ 1944 yılında 925 üyesi bulunan şubenin idare heyeti; reis Kemal Eyüboğlu, üyeler Recep Maykut, Hüseyin Bilgi, Hüsnü Gürcan, Musa Turan, Osman Algan ve Ali Özyakup'tan oluşmuştur.¹²⁹⁹

¹²⁹² **Yeniyol**, Sayı: 190-290, 3 Ağustos 1341 (1925).

¹²⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 3167, 24 Mart 1945.

¹²⁹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3154, 7 Şubat 1945.

¹²⁹⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹²⁹⁶ **Yeniyol**, Sayı:125-225, 5 Mayıs 1341 (1925).

¹²⁹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 134-234, 24 Mayıs 1341 (1925).

¹²⁹⁸ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹²⁹⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

2.1.9.4.6. Of Şubesi

Tayyare Cemiyeti Of şubesi 1925 yılında faaliyete başlayan şubelerdendir.¹³⁰⁰ 1941 yılı idare heyeti Başkan Tahsin Bıyıklıoğlu, üyeler Fazlı Önal, Kemal Alp, Hakkı Er, Saffet Yosmaoğlu ve Muharrem Önür'den oluşmuştur.¹³⁰¹ 1944 yılında 1.000 üye sayısına ulaşan cemiyetin aynı yılda görev yapan idare heyeti reis Tahsin Bıyıklı, reis vekili Nazir Gür, üyeler Naci Yılmaz, Mazhar Gençer, Hakkı Yener, Feyzi Ersan, Ali Rıza Şişman ve Ali Sayın'dan oluşmuştur.¹³⁰²

2.1.9.4.7. Sürmene Şubesi

Sürmene şubesi 1925 yılında oluşturulmuştur. Sürmene ahalisinin ihraç mahsullerinden vermeyi taahhüt ettikleri miktarın önceki yılın ihraç istatistiklerine göre 8.825 liraya ulaşması planlanmıştır. Sürmene Tayyare Cemiyeti teberruat ve taahhüdat tespitine gayret sarf ederek bir yıl içinde 15.000 liradan fazla iane toplamayı kararlaştırmıştır.¹³⁰³ Şubenin 1941 yılında görev yapan idare heyetinde başkan Celal Karabacak, üyeler Rüstem Gürkan, Faik Başer, Salih Remzi Bayram, Mustafa Yabanoğlu, Haydar Özbay, Mustafa Seymen, Mustafa Aksoy ve Ali Rıza Çebi görev yapmıştır.¹³⁰⁴ 1944 yılında 2885 üyesi bulunan şubenin bu tarihte idare heyeti, Reis Celal Karabacak, üyeler Mustafa Yabanoğlu, Haydar Özbay, Remzi Toyran, Mustafa Aksoy, Ali Rıza Cebi ve Salih Çakır'dan oluşmuştur.¹³⁰⁵ 1945 yılı Nisan ayında Sürmene Kaymakamlığında Hava Kurumu çalışmaları ile ilgili bir toplantı yapılmıştır.¹³⁰⁶

2.1.9.4.8. Vakfikebir Şubesi

Vakfikebir şubesi 1925 yılında kurulmuştur.¹³⁰⁷ 1941 yılında Neşet Fıçıçı başkanlığında Fahri Ogan, Şerafettin Okay, Sait Uygun, Ali Ulusoy, Ali Zaman, Sait Saka ve Harun Sağlam'dan oluşan idare heyeti görev yapmıştır.¹³⁰⁸ 1944 yılında 2500 üyesi bulunan kurumun İdare Heyeti Reisi Kaymakam Sadi Süer, üyeler Yarbay Ulvi Gökçe, Üsteğmen Süreyya Celengu, Malmüdürü Hüsamettin Sanal, Hasan Güç, Ahmet Zaman,

¹³⁰⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684.

¹³⁰¹ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹³⁰² **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹³⁰³ **Tayyare Mecmuası**, Sayı: 10, 5 Ağustos 1341, s. 16.

¹³⁰⁴ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹³⁰⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹³⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3170, 4 Nisan 1945.

¹³⁰⁷ **BCA**, 490.01/595.57.8.

¹³⁰⁸ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

Lütfü Akar, Mehmet Sağlam ve Sait Zaman'dır.¹³⁰⁹ 1945 yılında Müfettiş Galip Babalioğlu'nun yaptığı çalışmalar kapsamında ziyaret edilen şubede Kaymakam Sadi Süer'in başkanlığı altında bir toplantı yapılarak havacılık işleri görüşülmüş ve gerek kaza merkezinde gerek nahiyelerde ne suretle faaliyete geçileceği kararlaştırılmıştır. Toplantıda gelirlerin hızlı bir şekilde temin edilmesi için kapsamlı tedbirler alınmıştır. İskefiye nahiyesinde ise muhtarların ve köylü vatandaşların katılımı ile bir toplantı yapılmıştır. Kaza Kaymakamı Sadi Süer ve Hava Kurumu Şark Bölge Müfettişi Galip Babalioğlu'yla şube idare heyeti azasının da katıldığı toplantıda Hava Kurumu tesislerinin çalışmalarına karşı ilgi ve destek konusu gündeme gelmiştir. Bu süreçte köylü vatandaşların kuruma üye yazılmaları memnuniyetle karşılanmıştır.¹³¹⁰

2.1.9.4.9. Yomra Şubesi

Yomra Şubesi 1925 yılı sonunda açılmıştır. Tayyare Cemiyeti İdare Heyeti bazen yakın şubelerin faaliyetlerine de katılmıştır. Örneğin Cemiyet Başkanı Hüseyin Efendi, Kâtip Hüseyin Avni ve Üye Arif Bey'den oluşan heyet 1925 yılı Kasım ayında Yomra'daki Tayyare Şubesinin faaliyetini yürütmek üzere nahiyeye gitmiştir. Nahiyeye Müdürü Mesud Remzi Bey tarafından nahiyede toplanan köy muhtarlarına uçağın gerekliliği ve önemini içeren kısa bir konuşma yapılmıştır. Ardından nahiyeye müdürünün 20 lira vererek açılış yaptığı etkinlikte Yomra memurları da çeşitli miktarlarda bağış yapmıştır. Köy ihtiyar heyetleri de birbirleriyle rekabet edercesine listeye bağış miktarlarını yazdırmış, ayrıca nakden 207 lira para toplanmıştır. Taahhütler ilk gün 1.600 liraya ulaşmıştır.¹³¹¹ Sonraki yıllarda kapanan Yomra şubesi 1945 yılında yeniden açılmıştır. Türk Hava Kurumu Şark Bölge Müfettişi Galip Babalioğlu, Vali Salim Özdemir Günday ile görüştüktan sonra 27 Ocak 1945 tarihinde Yomra Hava Kurumu şubesinin açılış törenine katılmıştır. Müfettiş, Yomra Halkevi salonunda Nahiyeye Müdürü Suat Oyma'nın düzenlediği toplantıya katılarak muhtarlara hitaben bir konferans vermiştir. Nahiyeye müdürünün fahri başkanlığında altında açılan şube hızlı bir şekilde faaliyete başlamıştır.¹³¹²

¹³⁰⁹ BCA, 490.1/595.57.8.

¹³¹⁰ Yenyol, Sayı: 3167, 24 Mart 1945.

¹³¹¹ Yenyol, Sayı: 275-375, 13 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

¹³¹² Yenyol, Sayı: 3154, 7 Şubat 1945.

2.1.10. Mübadele Cemiyeti

Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi sürecinde iskân edilmek üzere çeşitli bölgelere gönderilen muhacirlerin iskânları sırasında ve sonrasında ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturmak amacıyla mübadillerin yerleştirildiği bu bölgelerde 1924 yılından itibaren Mübadele Cemiyetleri kurulmuştur.¹³¹³ Bu süreçte Trabzon'da da bir Mübadele Cemiyeti şubesinin açıldığı anlaşılmaktadır. 1925-1926 yılı devlet salnamesinde adına rastlanan cemiyet bundan sonraki yıllarda faal değildir.¹³¹⁴

2.1.11. Türkiye Sivil Emekliler Derneği Trabzon Şubesi

Türkiye Sivil Emekliler Derneği Trabzon Şubesi 1 Ocak 1949 tarihinde kurulmuştur.¹³¹⁵

2.2. Sağlık Dernekleri

2.1.1. Hilal-i Ahdar (Yeşilay) Cemiyeti

İnsan sağlığını olumsuz etkilemesinin yanında İslam dini açısından da haram kabul edilen müskirat ile mücadele amacıyla II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren çeşitli cemiyetler kurulmuştur. Bunlardan ilki 1910 yılında "*Her sarhoşluk veren düşmandır*" sloganıyla kurulan Karadeniz Ereğlisi Osmanlı İçki Düşmanları Cemiyetidir.¹³¹⁶ Alkollü ve spirtolu içeceklerin yasaklanması ile ilgili olarak 1910 yılında İstanbul'da Müskirat Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuş, faaliyetleri ile alkolizmin önlenmesine çalışmıştır.¹³¹⁷

¹³¹³ Bu cemiyetlerden biri 1924 yılında Bursa'da kurulmuştur. Raif Kaplanoğlu, **Bursa'da Mübadele**, Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1999, s. 97; Samsun Mübadele Cemiyeti Şubesi 1924 yılı Aralık ayında faaliyete başlamış, İzmir Mübadele Cemiyeti ise aynı dönemde Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen muhacir temsilcilerinden oluşan idare heyetini belirlemiştir. **Vatan**, Sayı: 611, 23 Kanun-ı Evvel 1340 (1924); **Vatan**, Sayı:615, 27 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

¹³¹⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684.

¹³¹⁵ Zehra Arslan, **Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 106.

¹³¹⁶ Cemiyet, Tunalı Hilmi Bey öncülüğünde kurulmuştur. Bir konferansta Tunalı Hilmi Bey'in içkiye karşı bir cemiyet kurulması teklifi üzerine kurulan cemiyete kısa sürede 2'si Hristiyan, 5'i hiç içki kullanmamış olmak üzere 69 kişi üye olmuştur. **Sırat-ı Müstakim**, 17 Haziran 1326 (30 Haziran 1910), 4 (95), s. 296.

¹³¹⁷ **Hekim**, Sayı: 22, Yıl: 2, 1 Teşrin-i Sâni 1327 (14 Kasım 1911); İttihat ve Terakki Hükümetinin desteğiyle kurulan cemiyetin İttihat ve Terakki Kulüplerine mensup 73 kişilik idare heyeti ilk kongrede başkanlığa İstanbul Reji Baş Müdürü Mustafa Bahattin, başkan yardımcılıklarına Adliye Nezareti Müsteşarı Nedim, Bimarhane Baştabibi Doktor Avni, Maliye Dava Vekili Halil Hilmi, başkâtipliğe Fatih'te Hafızpaşa'da Eczacı Halil, başkâtip yardımcılığına Ahmet Cemil, kâtipliklere Tıp Fakültesinden Sabri, Namık Ekrem, hıfz-ı kâtipliğe Üsküdar Bidayet Mahkemesi Azasından Sabih, evrak memurluğuna Hukuk

Milli Mücadele yıllarında Hilal-i Ahdar Cemiyeti adıyla İstanbul'da kurulan ve günümüze kadar faaliyetlerine devam eden Yeşilay Cemiyeti içki ve zararlı alışkanlıklarla mücadelede en önemli kuruluşlardandır. Cemiyet 1920 yılında içkiye karşı mücadele etmek ve dinen yasak olan bu “*habaisten memleketi tathir etmek üzere*” kurulmuştur.¹³¹⁸ 5 Mart 1920 tarihinde Fahrettin Kerim, İsmail Hakkı, Hamdullah Suphi, Velid Ebuziyya ve Eşref Edip tarafından kurulan¹³¹⁹ cemiyetin ilk toplantısında idare heyeti oluşturularak fahri başkanlığına Şeyhülislam İbrahim Efendi, başkanlığa Doktor Emin Paşa, ikinci başkanlığa Mazhar Osman ve Hüseyin Kazım Beyler, veznedarlığa Tahsin, kâtib-i umumîliğe Doktor Şükrü Hazım Bey, idare heyeti üyeliklerine Hakkı Şinasi, Galip Paşa, Emin, Velid, Talha, Eşref Edip, Milaslı İsmail Hakkı, İzmirli İsmail Hakkı, Ferit, Salih ve Hulusi Bey seçilmiştir.¹³²⁰

28 Nisan 1920 tarihinde içkinin yasaklanması için Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey tarafından TBMM'ye bir kanun teklifi sunulmuştur.¹³²¹ Meclis Genel Kurulunda okunan kanun teklifi acil olarak görüşülmek üzere Adliye, Maliye, Sıhhiye ve Şer'iyeye encümenlerine gönderilmiştir.¹³²² Encümenlerde görüşüldükten sonra hazırlanan mazbatalar meclis gündemine alınarak müzakere edilmiştir. Adliye Encümeni mazbatasında meclisin olağanüstü şartlar içerisinde ve olağanüstü konuları çözüme kavuşturmak için oluşturulduğunu dolayısıyla bu tarz başka konuların da ileride gündeme gelme ihtimalinin çalışmaları sıkıntıya sokacağı ve ayrıca ceza kanununun 265. Maddesinin bu konu için uygulanabileceğini bunun için durumun yazı ile ilgililere tebliğini önermiştir.

Mektebi Müdür Yardımcısı Sadık, veznedarlığa Tüccardan Mazhar Bey ve tahsildarlığa Reji Müfettişlerinden Lütfü Bey'i seçmiştir. Sonradan cemiyetin başkanlığı görevinde Mazhar Osman Bey yer almıştır. Uğur Üçüncü, **Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2012, s. 16-17.

¹³¹⁸ Mazhar Osman Bey'in başkanı olduğu ve 1914 yılında kurulan Osmanlı Tababet-i Asabiye ve Akliye Cemiyeti üyelerinin teşebbüsü ile ilk toplantısını yapan Hilal-i Ahdar Cemiyetinin 27 maddelik nizamnamesinin 2. Maddesinde yer alan amaçları arasında içkinin zararlarını halka anlatmak üzere konuşma ve nasihatler düzenlemek, risale ve makaleler neşrederek bilinç uyandırmak, okullarda hıfz-ı sıhhat dersinin en küçük sınıflardan itibaren uygulanmasına teşebbüs etmek, müptela olanları hastanelerde tedavi ederek topluma kazandırmak ve bunların ihtiyaç sahibi olan ailelerine yardım etmek, içkinin yasaklanması ve gerekli tedbirlerin alınması için yasama ve yürütme organlarına müracaat etmek, Türkiye'de içki aleyhine kongreler düzenlemek, başka ülkelerde bu amaçla düzenlenecek kongrelerde Türkiye'yi temsilen murahhaslar göndermek yer almıştır. **Hilal-i Ahdar Cemiyeti Nizamnamesi**, İkinci Tabı, İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1341, s. 3; **Sebilürreşad**, 1 Nisan 1336 (1920), C.8, No:468, s. 235-237.

¹³¹⁹ Üçüncü, **Milli Mücadele Yıllarında...**, s. 220.

¹³²⁰ **Sebilürreşad**, 1 Nisan 1336 (1920), C.18, No: 468, s. 235-237.

¹³²¹ Ali Şükrü Bey'in TBMM'deki faaliyetleri ile ilgili bkz. Uğur Üçüncü, “Ali Şükrü Bey'in Meclis Faaliyetleri”, **Ali Şükrü Bey Hürriyet Uğruna 39 Yıl**, Necmettin Alkan ve Uğur Üçüncü (Ed.), İstanbul: Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

¹³²² Ali Şükrü Bey'in teklifinde kanunun gerekçesi ifade edilmiştir. Kanun teklifi 6 madde olarak sunulmuştur. **TBMMZC**, Devre: 1, C.1, İçtima: 6, 28.4.1336, s. 114.

Sihhîye Encümeni ise hariçten ithal ve imalin ileride incelenmek üzere ertelenmesini, fakat istimalinin yasaklanmasını ve adliye encümeninin belirttiği 265. Madde yerine ise gizli veya açık işret kullanımını yasaklayan, kullandığı belirlenenlerin 5 liradan 50 liraya kadar nakdi, bir haftadan bir aya kadar hapis cezası, ayrıca tekrar eden suçlarda ise iki kat cezayı öneren bir madde sunmuştur. Maliye Encümeni müskirattan alınan vergiyi belirterek ve ayrıca devletin malî durumu göz önüne alınarak ithal ve imalinin yasaklanmanın uygun olmayacağını; Şeriye Encümeni ise yasaklanmasının uygun olacağını belirten mazbatalar sunmuşlardır. Yapılan müzakerelerin ardından kanun layihasının icra heyetine havale edilmesine, orada görüşüldükten sonra tekrar oylamaya konulmasına karar verilmiştir.¹³²³ 12 Temmuz 1920 tarihli meclis oturumunda gündeme gelen kanun teklifi, yapılan müzakerelerin ardından Maliye Encümenine gönderilmiştir.¹³²⁴ 12 Ağustos 1920 tarihli oturumda yine gündeme gelen kanun layihası görüşmeleri oldukça tartışmalı geçmiştir. Yapılan müzakerelerin ardından kanun teklifinin daha sonra görüşülmek üzere ertelenmesine karar verilmiştir.¹³²⁵ 13 Ağustos 1920 tarihinde mecliste yeniden müzakere edilen teklif,¹³²⁶ 14 Eylül 1920 tarihinde “Men-i Müskirat Kanunu” adıyla 22 numaralı kanun olarak kabul edilmiştir.¹³²⁷ Bu kanunun çıkarılması Türkiye’de içki ile mücadele eden Hilal-i Ahdar Cemiyetinin yürüttüğü faaliyetleri kamçılacak ciddi bir destek sağlamıştır. Zira kanun cemiyetin kuruluşundan hemen sonra kabul edilmiştir. Hilal-i Ahdar Cemiyeti İdare Meclisi kanunun kabul edilmesi üzerine memnuniyetlerini bildirmek üzere Büyük Millet Meclisi ve Başkumandanlığa birer tebrik telgrafi göndermiştir. Aynı zamanda teklifi veren ve bu kanunun çıkarılmasında büyük çabaları olan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’e teşekkür edilmiş, nizamnamede yapılacak tadilatın ardından kendisini bir tunç madalya ile ödüllendirmeyi kararlaştırmıştır.¹³²⁸

Hilal-i Ahdar Cemiyeti genel merkezi faaliyetlerine devam ederken birçok vilayet ve kazada şubeler açmıştır. Cemiyet, başlangıçta Marmara ve Ege Bölgesi gibi illerde teşkilatlanmış, sonradan doğu illerinde de şubeleri kurulmuştur. Cemiyet nizamnamesinin 23-27. Maddeleri gereği oluşturulan bu şubelerden biri 1925 yılında Sürmene’de

¹³²³ **TBMMZC**, Devre: 1, C.1, İçtima: 17, 17.5.1336, s. 329-333.

¹³²⁴ **TBMMZC**, Devre: 1, C.2, İçtima: 32, 12.7.1336, s. 267-268, 334-337.

¹³²⁵ **TBMMZC**, Devre: 1, C.3, İçtima: 47, 12.8.1336, s. 195-200.

¹³²⁶ **TBMMZC**, Devre: 1, C.4, İçtima: 64, 13.9.1336, s. 122-131.

¹³²⁷ 14 Eylül 1920 tarihinde kabul edilen Men-i Müskirat Kanunu 8 maddeden oluşmuştur. Kanuna göre içki üreten, satan, ithal eden ve nakledenlere para cezası verileceği gibi aleni veya gizli içip sarhoş olanlara da para ve hapis cezaları verilecekti. Bu kişilerin resmi görevli olması halinde görevden atılacağı da kanunda belirtilmiştir. Üçüncü, **Milli Mücadele Yıllarında...**, s. 44-45.

¹³²⁸ **İstikbal**, Sayı: 832, 10 Teşrin-i Evvel 1338 (1922).

açılmıştır.¹³²⁹ Cemiyetin merkez heyeti seçiminde fahri başkanlığa Belediye Reisi Ali Rıza Bey, başkanlığa emekli askerlerden Sabri Bey, ikinci başkanlığa Kulaçzade Şevket, Kösezade İbrahim, kitabete Kulaçzade Ahmet Muhsin, zabıt katipliğine Emir Ahmetzade Tursun, veznedarlığa Belediye Veznedarı Ömer, azalıklara Doktor Şükrü, Dava Vekili İbrahim, Kulaçzade Mustafa, Karabıçakzade Salih, Molla Osmanzade Ali Osman, Çakırzade Mehmet Zeki, Eczacı Murat, Çakıroğlu Salih, Sekmenoğlu Arif, Sekmenoğlu Ömer, Sekmenoğlu Mustafa, Kömürcüoğlu Ömer, Ali, Karabıçakoğlu Celal Bey getirilmiştir.¹³³⁰

Trabzon'un kazalarında oluşturulan bir diğer şube 28 Aralık 1926 tarihinde açılan Of Hilal-i Ahdar Şubesidir. Şubenin idare heyeti fahri başkan Güveloğlu Dursun Efendi, başkan Çakıroğlu Halim Sıdkı Bey, ikinci başkan Dava Vekili Şişoğlu Yusuf Ziya Efendi, ikinci başkan Uzunhüseyinoğlu Talib Efendi, kâtib-i umumî Muallim Kasım Fahreddin Efendi, zabıt kâtibi Muallim Tayyib Bey, zabıt kâtibi Muallim Zeki Bey, veznedar Abdülkerimoğlu Hakkı Efendi, azalar Kıroğlu Dursun Efendi, Abdülkerimoğlu Halil Efendi, Sarıcaoğlu Refet Efendi, Hacı Bahadır Hafız Mahmud Efendi, Abdikoğlu Hamdi Efendi, Gökdaşoğlu Mehmed Efendi, Sarılioğlu Osman Efendi, Mahkeme-i Asliye Başkâtibi Hakkı Bey, Mahkeme-i Asliye Kâtibi Aziz Bey, Muhasabe-i Hususiye Memuru Edib Efendi, Hacıosmanoğlu İhtiyat Zabiti Hafız İbrahim Bey, Mahkeme Mübaşiri Hacıahmetoğlu Ahmet Efendi, aza Ahmetefendioğlu Hacı Yakub Efendi, Ramoğlu Hafız Ali Efendi, Abdülkerimoğlu Ali Efendi, Dava Vekili Ahmed Hulusi Bey ve Demircioğlu İzzet Efendi'den oluşmuştur.¹³³¹ Trabzon'da bu iki şube dışında Hilal-i Ahdar Cemiyetinin faaliyetlerine rastlanmamıştır. İncelediğimiz dönemde 1926 yılı içerisinde Sürmene Hilal-i Ahdar Cemiyetinin faal olduğu, fakat bir yıl sonra gerek Sürmene ve gerek Of Hilal-i Ahdar Şubelerinin faal olmadığı anlaşılmaktadır.¹³³² İlerleyen yıllarda da bu iki şube ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

2.2.2. Trabzon Yeşilay Gençlik Cemiyeti

Trabzon'da içki, uyuşturucu vb. zararlı alışkanlıklarla mücadele için kurulan bir başka cemiyet ise Trabzon Yeşilay Gençlik Cemiyetidir. Cemiyet, 1947 yılı başında

¹³²⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 64-164, 3 Şubat 1341 (1925); **Hilal-i Ahdar**, 2 Mart 1341, C.1, No: 3, s. 20.

¹³³⁰ **Hilal-i Ahdar**, 2 Mart 1341, C.1, No: 3, s. 20.

¹³³¹ **Hilal-i Ahdar**, 1 Mart 1927, C.2, Numro: 11, s. 168-169.

¹³³² **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

merkezi İstanbul'da bulunan Yeşilay Gençlik Kurumunun bir şubesi olarak kurulmuştur. Cemiyetin müteşebbis heyeti bina olarak Kızılay binasında yer alan özel dairelerinde içki ve uyuşturucu ile mücadele amacıyla çalışmalara başlamıştır. Yeniyol ve Halk gazetelerinde yer alan¹³³³ cemiyet nizamnamesinin 29. Maddesinde

“Türk Gençliği arasına içki ve uyuşturucu maddeler düşmanlığını temin ve Yeşilay'a üye hazırlamak gayesiyle 10 İkinciteşrin 1930 tarihinde “Türkiye İçki Aleyhtarı Gençler Cemiyeti” adıyla kurulan gençlik teşekkülü Yeşilay Umum Merkez kurulunca tasdikli nizamnamesine tamamen tabi olmak, kendilerine mahsus bir talimatname ile çalışmak üzere Yeşilay Gençler Birliği adıyla ve Dâhiliye Vekâletinin Emniyet Umum Müdürlüğü 1.8.1938 ve 938-46699 sayılı tahrirâtı dâhilinde cemiyetimizin bir gençlik şubesi olarak çalışacağı 3.12.1938'de toplanan 19. yıllık kurultayda kabul ve bu surette nizamnameye geçirilmesi kararlaştırılmıştır.”

denilmekteydi. Anlaşılacağı üzere Yeşilay Genel Merkeze bağlı kurulan cemiyetin müteşebbis üyeleri ise Başkan Verem Savaş Dispanseri Başhekim Dr. Turgut Targay, ikinci başkan Yeniyol gazetesi sahibi ve başyazarı Bekir Sukuti Kulaksızoğlu, sekreter Zürra Cemal Bürküoğlu, Veznedar MTŞ Memuru Cevat Şatıroğlu, üyeler Fındık Mütahassısı Kazım Bulutay, THK Saymanı Ali Dündar ve Öğretmen Hami Civelek'ten oluşmuştur.¹³³⁴

Trabzon Yeşilay Kurumunun faaliyetleri incelendiğinde çeşitli etkinliklerle gelir elde etme çabaları göze çarpmaktadır. 18 Ekim 1947 tarihinde geliri tamamen kurum yararına olmak üzere Halkevinde bir balo düzenlenmiş, Trabzon'da önde gelen davetlilerinin katılımı ile gerçekleşmiştir.¹³³⁵ İdari toplantılarına da devam eden cemiyet 14 Ağustos tarihinde Halkevi salonunda önemli konuların görüşüleceği toplantıya bütün üyelerini davet etmiştir.¹³³⁶

Cemiyetin 1948 yılı kongresi 5 Aralık tarihinde yapılmıştır. Halkevi salonunda yapılan kongre öncesinde Başkan Osman Galip Koper alkol, içki ve sigaranın zararları konusunda bir konuşma yapmıştır.¹³³⁷ Ardından kongrede 1947-1948 yılı çalışma raporu okunmuştur. Raporda 1948 yılında çeşitli mazeretleri nedeniyle çekilen veya yeni seçimler sonucunda da devam edemeyen üyelerin çalışma düzenini aksattığı belirtilmiş, bunun

¹³³³ **Halk**, Sayı: 1497, 29 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3349, 18 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3350, 22 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3351, 25 Ocak 1947.

¹³³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3351, 25 Ocak 1947.

¹³³⁵ **Halk**, Sayı: 1725, 20 Ekim 1947.

¹³³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3618, 11 Ağustos 1948.

¹³³⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3728, 3 Aralık 1948; Osman Galip Koper içkinin zararları hakkında gazetelerde yer alan yazılarıyla da toplumun bilinçlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Osman Galip Koper, “İşret karşısında Fen ve Din”, **Yeniyol**, Sayı: 3482, 22 Mart 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3483, 23 Mart 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3484, 24 Mart 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3485, 25 Mart 1948.

yanında Cemal Büküröğlü'nun gayretleri teşekkürle anılmıştır. Kurumun üçüncü yılına girerken daha başarılı faaliyetler içinde olması temennisi yer alan raporda bina meselesi de yer almıştır. Şubenin bir binası olmadığı belirtilerek Vali Salim Özdemir Günday'ın yardımlarına başvurulsa da bina sorununun çözülemediği belirtilmiştir. Daha sonra başkan Osman Galip Koper'in CHP'ye müracaat ederek mevcut çalışma alanının sağlandığı ifade edilmiş, bundan dolayı partiye teşekkürler sunulmuştur. Bu durumun siyasetle iştiğal gibi anlaşıldığı, fakat kurumun siyasetle ilgisinin olmadığı, kısıtlı bütçesi nedeniyle bu binada oturmak zorunda kaldığı husus vurgulanan raporda başka bir yer bulunmasının da mümkün olmadığı ortaya konulmuştur. Kırtasiye işleri ile ilgili ise önceki idare heyetinin gerekli defter ve dosyaları tuttuğu, ancak maaşlı bir kâtibî olmadığı için çok zorluk çekildiği belirtilerek cemiyetin fahri kâtipliği görevini de Muzaffer Sert'in yaptığı ifade edilmiştir. Ayrıca genel merkezin aylık çıkardığı ve tanesini 15 kuruşa sattığı ve %15'inin şubede kalacağı Yeşilay dergisinin satışını çok az miktarda gerçekleştirebilen şube, genel merkezden tanesi 50 kuruştan satılmak ve %15'i şubede kalmak üzere 50 tane de duvar takvimi temin ederek satmış, elde edilen geliri merkeze göndermiştir. Bu takvimlerden daha sonra yeniden gönderilmişse de bunlar hediye olarak dağıtılmıştır. Merkezden gelen bir başka eşya ise otomobil kazalarını önlemek için şoförlerin sarhoşluktan vazgeçmelerini belirten resimli afişlerdir. Bu afişler çeşitli kurumlara dağıtılmıştır. Bir yıllık süre içinde Başkan Osman Galip Koper tarafından içkinin zararları ile ilgili cezaevinde ve çeşitli okullarda konferanslar verilmiştir. Yeterli geliri olmayan cemiyete gelir sağlamak için üzüm bayramı gibi eğlenceler planlanmışsa da gerçekleştirilememiştir.

Yeşilay Cemiyeti Trabzon Şubesi 1948 yılında üye kaydı konusunda da yetersiz kalmıştır. Raporda kayıtlı üyelerin toplantılara düzenli katılmadığı vurgulanarak yalnızca idare heyeti üyelerinin destek ve yardımlarının yeterli olmadığı, diğer üyelerin destekte bulunması gerektiği belirtilmiştir. Rapora göre önceki yıldan 145,5 lira ve 1948 yılından da 37 lira olmak üzere toplam 185,5 lirası bulunan cemiyetin parası İş Bankasında bulunmaktaydı. Bu dönemde herhangi bir gider kalemi açılmayan kurumun bütün masraflarını başkan Osman Galip Koper üstlenmişti.¹³³⁸ 1948 yılında söz konusu kongrede mesai raporu okunduktan sonra Dr. Cemal Şencan başkanlığında yapılan seçim sonucunda başkanlığa yeniden Osman Galip Koper,¹³³⁹ ikinci başkanlığa Yollar 10. Bölge Müdürlüğünde Memur Kazım Kasapoğlu, muhasipliğe Yollar 10. Bölge Müdürlüğünde

¹³³⁸ **Trabzon**, Sayı: 676, 17 Aralık 1948.

¹³³⁹ **Halk**, Sayı: 2135, 15 Aralık 1948.

Memur Halim Dikmen, kâtipliğe Trabzon gazetesi yazarlarından Ruşen İzzet Akın; üyeliklere ise Noter Ahmet Sarım Doğru, Ticaret Lisesi Öğretmeni Ziya Ataoğlu ve Yorgancı Hüseyin Kardeş getirilmiştir. Yedek üyeliklere ise yayınevi memurlarından Fahrettin Batuva, Ticaret Lisesi öğrencilerinden Muzaffer Sert, Deri Tüccarı Haşım Bayraktar seçilmiştir.¹³⁴⁰

Trabzon Yeşilay Derneği 1949 yılı Ekim ayında yayınladığı ilanla üyelerinin ve Trabzon halkının bayramını kutlamıştır.¹³⁴¹ Kurumun 18 Aralık tarihindeki yıllık kongresine yalnızca 5 üye katılmıştır. Başkanlıktan yapılan ilan ile kurumun üyelerinin fesih veya faaliyete devam etmesi durumunu görüşmek amacıyla son kararı vermek üzere 25 Aralık 1949 Pazar günü Halkevinde toplanması istenmiştir.¹³⁴² Söz konusu kongre için yeni bir ilan veren kurum başkanlığı kongrenin 29 Ocak 1950 tarihinde Halkevinde yapılacağını bildirmiştir.¹³⁴³

2.2.3. Trabzon Veremle Mücadele Cemiyeti

Verem hastalığı XX. yüzyılın başında gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse dünyanın diğer ülkelerinde çok sayıda can kaybına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar verem hastalığının sebep olduğu ölüm vakaları savaş dönemlerinde yoğunlaşmıştır.¹³⁴⁴ I. Dünya Savaşı'nda artış gösteren veremin neden olduğu ölümlerin engellenmesi amacıyla 1918 yılında İstanbul'da Dr. Besim Ömer Paşa başkanlığında Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti kurulmuş,¹³⁴⁵ fakat 1920'de İstanbul'un işgali üzerine faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır.¹³⁴⁶ Cumhuriyet'in ilk yıllarında hastalıkla mücadele için çeşitli vilayetlerde Veremle Mücadele Cemiyetleri faaliyete başlamıştır. Bu cemiyetler arasında 1923 yılında İstanbul'da Tevfik Sağlam ve Cemalettin Topuzlu önderliğinde Eyüp Veremle Mücadele Cemiyeti, aynı yıl 18 Şubat tarihinde Behçet Uz tarafından İzmir'de İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti kurulmuştur.

¹³⁴⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3743, 18 Aralık 1948; **Trabzon**, Sayı: 675, 16 Aralık 1948.

¹³⁴¹ **Çaykara**, Sayı: 67, 1 Ekim 1949.

¹³⁴² **Yeni Yol**, Sayı: 4077, 24 Aralık 1949.

¹³⁴³ **Halk**, Sayı: 2510, 28 Ocak 1950.

¹³⁴⁴ 1902-1926 yılları arasında yalnızca İstanbul'da veremden ölenlerin sayısı 69.014'tür. **Hilal-i Ahdar**, *Teşrin-i Sâni* 1927, C.3, Numro: 5, s. 54.

¹³⁴⁵ Cemiyet, aynı yıl menafi-i umumîyeye hadim derneklerden sayılmıştır. **Tasvir-i Efkâr**, Sayı: 2469, 29 Mayıs 1334 (1918).

¹³⁴⁶ Hikmet Özdemir, **Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918**, Ankara: TTK Yay., 2005, s. 315.

Yine bu dönemde Balıkesir Veremle Mücadele Cemiyeti açılmış, 1927 yılında ise İstanbul Verem Savaş Derneği Tevfik Sağlam tarafından yeniden tesis edilmiştir.¹³⁴⁷

Trabzon Vilayeti bulunduğu konum itibariyle geçiş noktasında olması, ayrıca uzun yıllar süren savaş dönemi ve muhaceret yıllarının getirdiği koşullar dikkate alındığında salgın hastalıkların oldukça etkili olduğu yerlerden biri olmuştur. Bu hastalıklar Milli Mücadele yıllarında gıdasızlık, bakımsızlık ve fakirlikten kaynaklanan etkenler nedeniyle çok sayıda ölümlerle sonuçlanmıştır.¹³⁴⁸ Diğer etkenlere ilaveten Trabzon'un nemli iklimi verem hastalığının sıklıkla rastlandığı yerlerden biri olmasına neden olmuştur. Bu hastalıkla mücadele etmek için 1932 yılında Operatör Dr. Ekrem Şadi Bey ve arkadaşları tarafından Trabzon Veremle Mücadele Cemiyeti kurulmuştur.¹³⁴⁹

1930'lu yıllarda veremle mücadele çerçevesinde hastalığın erken teşhis edilmesi ve hastalığa yakalananların tedavi edilebilmesi amacıyla İstanbul, Ankara, Bursa ve Trabzon'da verem savaş dispanserleri kurulmuştur.¹³⁵⁰ Veremin yaygın olduğu Trabzon'da bu hastalıkla mücadele ve veremli hastaları tedavi etmek amacıyla 1934 yılında Trabzon Verem Savaş Dispanseri açılmıştır.¹³⁵¹ Başlangıçta hastaları ayakta tedavi edebilen¹³⁵² kurumun kadrosunda bir başhekim, bir ikinci hekim ve dört ziyaretçi hemşire bulunmaktaydı. Tekke Mahallesi'nde Nemlioğlu Şevki'nin binasında hizmete başlayan kurumun mahalle içinden alınarak daha uygun bir yerde hizmet vermesi için çalışmalar yapılmış, özellikle Soğuksu sayfiyesi bu amaçla incelenmişse de uygun bir bina bulunamamıştır. Maliye tarafından Dispanser için yıllık 17.000-20.000 lira tahsisat

¹³⁴⁷ İlhan Vidinel, "Türkiye'de Tüberküloz Hastalığına Tarihsel Bir Bakış", **Tüberküloz**, (Ed.: Hayati Bilgiç-Mehmet Karadağ, Konuk Ed. Şeref Özkara, Zeki Kılıçaslan), 11, İstanbul: Türk Toraks Derneği Yayınları, Ekim 2010, s. 18-19; 1930 yılına gelindiğinde İzmir, Samsun ve Adana gibi şehirlerde kurulan Veremle Mücadele Cemiyetlerinin İstanbul merkeze bağlı şubeler olarak faaliyet göstermesi yönünde çalışmalar yürütülmüştür. **Cumhuriyet**, Sayı: 2122, 3 Nisan 1930.

¹³⁴⁸ 1919 yılında belediyenin idare ettiği Memleket Hastanesinde bir koğuş frengili hastalara ayrılmıştır. Bölgeye gelen Hilal-i Ahmer Heyeti ilk günlerde 270 malarya, 9 frengi ve çok sayıda uyuz vakasına rastlamıştır. Özdemir, a.g.e., s. 319; 1921 yılında Trabzon Vilayetinin % 5'i frengili, %10'u malaryalı (sıtma) ve %5'i veremli olarak tespit edilmiştir. **Genç Anadolu**, Sayı: 1, 30 Kanun-ı Evvel 1337 (1921).

¹³⁴⁹ **Akın Dergisi**, Sayı: 2, 15 Nisan 1932.

¹³⁵⁰ Veremle mücadele için Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sanatoryum ve prevantoryumlar oluşturulmuştur. İlk sanatoryum 1924 yılı sonlarında Heybeliada'da açılmıştır. Türkiye'de devlet tarafından açılan ilk dispanser ise 1924 yılında İstanbul Çemberlitaş'ta kurulmuştur. Zeki Kılıçaslan- Ferit Koçoğlu, "Türkiye'de Verem Savaşı'nda Derneklerin Rolü", **Tüberküloz**, (Ed.: Hayati Bilgiç- Mehmet Karadağ, Konuk Ed. Şeref Özkara, Zeki Kılıçaslan), 11, İstanbul: Türk Toraks Derneği Yayınları, Ekim 2010, s. 675; Vidinel, a.g.m., s. 19.

¹³⁵¹ **Yeniyol**, Sayı: 2058, 3 Ağustos 1935.

¹³⁵² **Halk**, Sayı: 395, 24 İkcikanun 1935; **Halk**, 1269, 18 Aralık 1945.

ayrılmıştır. Sosyal yardım için ise her ay 500 lira sarf edilmesi planlanmıştır.¹³⁵³ 1942 yılında seçim bölgelerini ziyaret eden Trabzon Mebuslarının CHP Genel Sekreterliğine sunduğu raporun ardından dispansere devlet desteğinin artırılması konusu Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine bildirilmiştir. Vekâlet Genel Sekreterliğe yazdığı yazıda Trabzon'da veremin yaygın olduğunu, verem hastalarının teşhis ve tedavisi için Trabzon'da dispanser açıldığından söz edilerek vekâletin imkân buldukça dispanser sayısını arttırmak istediği ve önceliğin en çok ihtiyaç duyulan bölgelere verildiği ifade edilmiş,¹³⁵⁴ ayrıca Trabzon'daki dispansere bütçe imkânlarınca azami surette yardım edildiği, fakat daha fazla yardım için mahalli imkânların oluşturulması, bu amaçla belediye ve hususi idarelerin faaliyete geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹³⁵⁵

Maddî sıkıntıları devam eden dispanserde 1942 yılında çok sayıda hastanın tedavisi ise mevcut imkânlar ölçüsünde sürdürülmüştür. Hastalık hakkında halkın bilgilendirilmesi amacıyla çok sayıda konferansın düzenlendiği bu dönemde okullarda gerçekleştirilen konferansların daha çok kişiye hitap edilebilmesi için Halkevinde tekrarlanmasına karar verilmiştir.¹³⁵⁶ 1942 yılında çeşitli okullarda toplam 45 konferans düzenlenmiştir.¹³⁵⁷ Dispanserin kuruluşundan 1942 yılına kadar geçen sürede başvuran hastalara çeşitli tedaviler uygulanmış, gıda yardımında bulunulmuştur.¹³⁵⁸

II. Dünya Savaşı'nın ardından sosyo-ekonomik durumun kötüleşmesi, köylerin hayat şartlarının ağırlığı ve bölgenin nemli bir iklim yapısında olması gibi hususlar göz önünde bulundurularak Veremle Mücadele Kurumunun oluşturulmasına gayret edilmiş, 1945 yılı sonlarında Veremle Mücadele Cemiyetinin yeniden kurulması için faaliyetlere başlanmıştır.¹³⁵⁹ 15 Aralık 1945 tarihinde Trabzon Valisi Salim Özdemir Günday başkanlığında Halkevinde tüccar, gazeteci, doktor gibi çeşitli mesleklerden 30 kişinin katıldığı toplantıda Verem Savaş Kurumunun kuruluşunu sağlamak için bir komisyon oluşturulmuş ve gerekli hususlar görüşülmüştür.¹³⁶⁰ Ardından Vali Yardımcısı Akif İşcan başkanlığında seçilen komisyon resmi işlemleri düzenlemek için çalışmalara başlamıştır.

¹³⁵³ **Halk**, Sayı: 407, 7 Mart 1935.

¹³⁵⁴ Bu dönemde Sağlık Bakanlığı tarafından Rize'de Veremle Mücadele Dispanserinin kurulmasına 1946 yılında karar verilmiştir. **Halk**, Sayı: 1306, 26 Nisan 1946.

¹³⁵⁵ **BCA**, 490.01/513.2060.1.35.

¹³⁵⁶ **Halk**, Sayı: 933, 19 İkkânun 1941.

¹³⁵⁷ **Halk**, Sayı: 1058, 23 Mart 1943.

¹³⁵⁸ **Halk**, Sayı: 1058, 23 Mart 1943.

¹³⁵⁹ **BCA**, 490.01/715.444.1.52 .

¹³⁶⁰ **İnan**, Sayı: 22, Ocak 1946, s. 32; Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 304.

Komasyon, 17 Aralık tarihinde valilikte yaptığı toplantıda nizamname¹³⁶¹ hazırlıklarına başlamıştır. Bu dönemde Türkiye’de yalnızca 4 ilde bulunan Veremle Mücadele Cemiyetinin Trabzon’da da kurulması memnuniyetle karşılanmıştır.¹³⁶² “*Verem hastalığına yakalanmış olanlardan yardıma muhtaç olanların parasız olarak tedavilerine, yedirilip içirilmelerine, başka zarurî ihtiyaçlarının teminine yardım etmek amacıyla*”¹³⁶³ kurulan cemiyetin faaliyete geçişı 1946 yılı Ocak ayında gerçekleşmiştir.¹³⁶⁴ Trabzon Veremle Savaş Kurumu müteşebbis üyeleri; Vali Salim Özdemir Günday, Vali Muavini Akif İşcan, Sağlık ve Sosyal Yardım Müfettişı Nuri Kalkan, İl Sağlık Sosyal Yardım Müdürü Cemil Şencan, İl Emniyet Müdürü Mehmet Tanyeri, CHP İl idare Kurulu Başkanı Ali Rıza Işıl, Belediye Başkanı Cevdet Akçay, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Hüseyin Çulha, Milli Eğitim’den Emekli M. Reşit Tarakçioğlu, Memleket Hastanesi Başhekimî Kazım Günay, Hükümet Tabibi Bekir Kantarcıoğlu, Serbest Tabip İbrahim Okman, Veremle Mücadele Dispanseri Baştabibi Turgut Targay, Memleket Hastanesi Dâhiliye Mütihazası Avni Halit Kılıçturgay, Sahil Sıhhîye Hekimî Münir Şevket, Diş Tabibi Hayrettin Atakol, Kulak Mütihazası Abdülkadir İkiz, Sıtma Mücadele Doktoru İsa Onur, Diş Tabibi Süleyman Hatip, Dişçi Asım Pekel, Esnaf Odası Umumî Kâtibi Kemal Kefeli, Tüccar Ekrem Ongan, Tüccar Ömer Sağıroğlu, Tüccar Nazım Ural, Tüccar Ethem Mısırcı, Tüccar Celal Pirinççi, Tüccar Sami Dedeoğlu, Devlet Deniz Yolları Acentesi Ziya Boraz, Eczacı Hakkı Sezen, Daimi Encümen Üyesi Mustafa Cansız, Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Zühtü Evren, Tüccar İdris İbrahimioğlu, Tüccar İlyas Kölemen, Tüccar Niyazi Şahinbaş, Tüccar Ruşen Memişyazıcı ve Tüccar Ömer Saruhan’dan oluşmuştur.¹³⁶⁵ Kurum tüzüğü 1946 yılı başında gerçekleşen genel kongre ile kabul edilerek yönetim kurulu belirlenmiştir. Buna göre Vali Muavini Akif İşcan, Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Çulha, Ömer Saruhan, Hayrettin Atakol, Verem Dispanseri Baştabibi Dr. Turgut Targay, Sami Dedeoğlu ve Ekrem Ongan idare heyetine seçilmiştir. Daha sonra toplanan idare heyetinin yaptığı seçimle yönetim kurulu başkanlığına Akif İşcan, ikinci başkanlığa Hüseyin Çulha,

¹³⁶¹ Cemiyetin nizamnamesi Mustafa Reşit Tarakçioğlu tarafından yazılarak valiliğe teslim edilmiştir. Nizamname 22 Aralık tarihinde yapılan toplantıda müzakere edilerek kabul edilmiştir. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 304-305.

¹³⁶² Nurullah Feyzoğlu, “Olaylar-Duyuşlar- Bir Temenni”, **Halk**, Sayı: 1269, 18 Aralık 1945; **Yeniöl**, Sayı: 3254, 6 Şubat 1946; **Yeniöl**, Sayı: 3256, 13 Şubat 1946; Ç., “Birkaç Satırla-Veremle Savaş”, **Yeniöl**, Sayı: 3257, 16 Şubat 1946.

¹³⁶³ **Yeniöl**, Sayı: 3254, 6 Şubat 1946; Cemiyetin kurucu üyeleri etkili bir faaliyette bulunabilmek için üye kaydına önem vermiştir. Mustafa Reşit Tarakçioğlu da aktif bir şekilde başkan olduğu heyetle birlikte çarşıyı dolaşarak esnaf ve tüccarlardan üye yazılmasını sağlamıştır. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 306.

¹³⁶⁴ **Halk**, Sayı: 1278, 18 Ocak 1946.

¹³⁶⁵ **Yeniöl**, Sayı: 3253, 2 Şubat 1946.

genel kâtipliğe Hayrettin Atakol, hesap müfettişliğine Ömer Saruhan, sağlık müfettişliğine Turgut Targay ve murakıplığa Ekrem Ongan getirilmiştir. Hemen çalışmalara başlayan idare heyeti kurumun amaçları, hedefleri ve faaliyet alanlarını içeren bir beyannameyi gazete vasıtasıyla yayınlarak Trabzon halkına duyurmuş ve kuruma destek olunmasını istemiştir.¹³⁶⁶ Trabzon Veremle Savaş Cemiyetinin ilk faaliyetleri arasında Boztepe'deki Memleket Hastanesinin özel idareden alınarak Verem Hastanesi olarak kullanılması ve Gümüşhane'de bir verem dispanseri kurulması çalışmaları yer almıştır.¹³⁶⁷ Diğer yandan üye kayıt işlerine önem veren kurum Trabzon halkından yakın ilgi görmüş,¹³⁶⁸ faaliyetlerinin daha da etkili yapabilmek ve diğer cemiyetlere sağlanan kolaylıklardan faydalanabilmek amacıyla kamuya yararlı cemiyetler arasına alınması için başvuruda bulunmuştur.¹³⁶⁹

Verem Savaş Kurumunun kurulması hastalıkla mücadelenin etkin ellerle yapılmasını kolaylaştırmıştır. Öte yandan veremin Trabzon'da yayılmasının nedenleri, hastalığın aşamaları, korunma ve tedavi yolları ile ilgili olarak kurumun doktor üyeleri tarafından yazılan yazılar basında sıkça yer almış, halkın hastalığa karşı bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.¹³⁷⁰

Kuruluşundan kısa süre sonra çeşitli kazalarda şubeleri oluşturulan kurumun 1946 yılı Mart başında Akçaabat ilçesinde bir şubesi açılmıştır.¹³⁷¹ Kaymakam Ruhi Çetiner'in başkanlığında Cumhuriyet Savcısı Hasan İyiyazıcıoğlu, Hükümet Tabibi Edip Somunoğlu, Parti Başkanı Cevdet Serdar, Belediye Başkanı Abdurrahman Sezgin, Tüccar Hakkı Başaran, Tekel Müdürü Hasan Erkal, Ziraat Bankası Müdürü Fuat ve Özel İdare Memuru İbrahim Gedikli cemiyetin idare kuruluna seçilmiştir.¹³⁷² Çalışmalarına başlayan Akçaabat Veremle Savaş Kurumuna kısa sürede yardımlar yapılmış,¹³⁷³ 1946 yılı Mart ayı sonunda toplam bağış miktarı 1.731 lira 20 kuruşa ulaşmıştır.¹³⁷⁴ Of ilçesinde de tüccar ve halkın yakın ilgi gösterip destek verdiği kuruma Nisan ayı sonunda 1.100 liraya ulaşan bağışlar

¹³⁶⁶ **Halk**, Sayı: 1283, 8 Şubat 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3253, 2 Şubat 1946.

¹³⁶⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 3249, 19 Ocak 1946.

¹³⁶⁸ **Halk**, Sayı: 1287, 19 Şubat 1946.

¹³⁶⁹ **Halk**, Sayı: 1285, 12 Şubat 1946.

¹³⁷⁰ Abdülkadir İkiz, "Veremle Savaşa Atılırken", **Yeni Yol**, Sayı: 3258, 20 Şubat 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3259, 23 Şubat 1946; Turgut Targay, "Çocuklarda Verem Aşısı", **Halk**, Sayı: 1279, 22 Ocak 1946; **Halk**, Sayı: 1280, 25 Ocak 1946; Tarhan Toker, "Büyük Davalar- Veremle Savaş", **Halk**, Sayı: 2174, 24 Ocak 1949.

¹³⁷¹ **Halk**, Sayı: 1292, 8 Mart 1946.

¹³⁷² **Akçaabat**, Sayı: 44, 15 Mart 1946.

¹³⁷³ **Akçaabat**, Sayı: 44, 15 Mart 1946; **Akçaabat**, Sayı: 46, 15 Nisan 1946.

¹³⁷⁴ **Halk**, Sayı: 1297, 26 Mart 1946.

yapılmıştır.¹³⁷⁵ Halkın kuruma desteğinin sağlanması amacıyla basında çeşitli yazılar yayınlanarak diğer illerdeki yardım miktarları ve duyarlılığın oldukça fazla olması imrenilecek bir tablo olarak sunulmuş ve halktan daha fazla destek istenmiştir.¹³⁷⁶

Trabzon Verem Savaş Kurumunun ilk kongresinin yapılacağı Mayıs ayına kadar 200.000 liralık bir bütçe oluşturulması hedeflenmiş, fakat bağışlar devam ettiği halde tahmin edildiği kadar maddî destek sağlanamamıştır.¹³⁷⁷ Bu arada basında sık sık yer alan haberler ve yazılar etkisini göstermiş ve bağışlarda artış yaşanmıştır. Örneğin 31 Mart 1946 tarihinde genel kurul toplantısını yapan İskefiye Dokumacılık Küçük Kooperatifi ortakları Trabzon Veremle Savaş Kurumuna 100 lira bağışlama kararı almıştır.¹³⁷⁸ Bu arada cemiyetin idare heyeti sağlanan gelirlerle bütün Trabzon halkının çeşitli aralıklarla muayeneden geçirilebilmesi amacıyla 200 film alabilecek röntgen cihazı tedarik etmek için çalışmalarına hız vermiştir.¹³⁷⁹ Diğer yandan kurumun gelirlerine katkı sağlamak için çeşitli kuruluşların da destek olduğu görülmektedir. Bu tarz faaliyetlerden biri düzenlenen futbol kupa maçlarıdır. 1946 yılı Mayıs ayında Veremle Savaş Kurumu yararına düzenlenen kupa maçları Halk gazetesi'nin öncülüğünde yapılmış, kupaya İdmangücü, Lisespor Yurdu, İdmanocağı, Trabzon Gençlik ve Doğan Gençlik kulüpleri katılmıştır.¹³⁸⁰ Halk gazetesinin 16. yıldönümü nedeniyle kupa vereceği bu maçlar için bir de program belirlenmiştir.¹³⁸¹

Kurum ana tüzüğünde belirlenen esaslara göre 22 Mayıs 1946 tarihinde yapılması kararlaştırılan kongrede kurumun kamuya yararlı derneklerden sayılması için genel heyet kararı alınması, tüzükte yapılması gereken değişikliklerin incelenmesi ve 1946 yılı bütçesinin müzakere ve kabulü gibi gündem maddeleri yer almıştır.¹³⁸² Ertelenen toplantı 70 kişinin katılımı ile Haziran ayında Halkevinde yapılmış ve önemli kararlar alınmıştır.¹³⁸³

¹³⁷⁵ **Halk**, Sayı: 1306, 26 Nisan 1946.

¹³⁷⁶ Örneğin Kayseri'de Nuh Naci Yazgan adlı bir yardımsever Verem Savaş Derneğine 250.000 lira yardımda bulunmuştur. Bilal Akıncı, "Onbeşgünde Bir – Veremle Savaş Davamız", **Akçaabat**, Sayı: 47, 30 Nisan 1946.

¹³⁷⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3268, 30 Mart 1946.

¹³⁷⁸ **Halk**, Sayı: 1299, 2 Nisan 1946.

¹³⁷⁹ **Halk**, Sayı: 1308, 3 Mayıs 1946.

¹³⁸⁰ **Halk**, Sayı: 1311, 1 Mayıs 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3278, 4 Mayıs 1946.

¹³⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 3281, 15 Mayıs 1946.

¹³⁸² **Halk**, Sayı: 1312, 17 Mayıs 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3282, 18 Mayıs 1946.

¹³⁸³ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

Verem Savaş Kurumu 1946 yılında hayırseverlerin katkısı ile bir sağlık kampı açmıştır. Mersin köyünde fakir ve bakımsız öğrencilerin sağlığını korumak için 15 Temmuz 1946 tarihinde faaliyete geçen sağlık kampı için yeni yapılan ilkokul binası, Halkodası ve diğer bir bina kullanılmıştır. 73 kişinin yer aldığı kampta idarî işlere bakan iki öğretmenden Nedim Erkut aynı zamanda kamp müdürlüğü görevini de yerine getirmiştir. Kampta bir kâtip, bir anbar memuru, iki aşçı ve üç kadın hademe de görev yapmıştır.¹³⁸⁴ Bir öğrencinin yemek masrafının 250 kuruş olduğu kampta doktorun belirlediği 10'ar günlük yemek listelerine göre hazırlanan ve Mersin Köyü, Akçaabat ve Trabzon'dan temin edilen malzemelerle yapılan yemekler açık havada yenilmiştir. Öğrencilerin sabah ve ikindi vakitlerinde deniz banyosu yaptığı kampta öğretmenler refakatinde geziler de düzenlenmiştir. Kamp her hafta kurum başkanı Akif İşcan, müteşebbis üyelerden Hüseyin Çulha ve kurumun Sağlık Müfettişi Turgut Targay tarafından ziyaret edilerek eksiklikler en kısa zamanda giderilmiştir. Oldukça faydalı bir faaliyet olan kampın açılışı için maddî ve manevî destekte bulunan Trabzon halkına kurum başkanlığı tarafından teşekkür edilmiştir.¹³⁸⁵ Daha sonra 80 yataklı hale getirilen bu sanatoryumda kalan veremli fakir çocuklar tedavilerinin ardından 13 Eylül tarihinde Trabzon'a dönmüştür. Çocukların 2 ila 4 arasında değişen oranlarda kilo aldıklarını belirten Cemiyet Başkanı Hüseyin Çulha gelecek yıllarda daha iyi sonuçlar almayı hedeflediklerini belirtmiştir.¹³⁸⁶

Kurumun 29 Mart 1947 günü yapılması kararlaştırılan¹³⁸⁷ ve ekseriyet sağlanamadığı için 12 Nisan tarihine ertelenen¹³⁸⁸ toplantısı Halkevinde gerçekleşmiştir.¹³⁸⁹ İdare heyetinin yaptığı toplantılar sonucunda bir dergi çıkarılması da kararlaştırılmıştır. Trabzon Veremle Savaş Kurumu 1947 yılından itibaren gelir elde etmenin yanında halkın hastalık konusunda bilgi edinmesi ve bilinçlenmesini hedefleyen "Sağlık Öğütleri" adlı bir dergi yayınlamaya başlamıştır. Ayda bir yayınlanmaya başlanan dergi kurum üyelerinin bağışları ile çıkarılmaktaydı. Trabzon Verem Savaş Derneği doktor üyelerinin maddî bir beklenti gütmeyen yazdıkları yazıları içeren dergi ile verem konusunda bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yurdun çeşitli bölgelerinde yer

¹³⁸⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3276, 27 Nisan 1946.

¹³⁸⁵ **Halk**, Sayı: 1355, 7 Ağustos 1946.

¹³⁸⁶ **Trabzon**, Sayı: 54, 14 Eylül 1946.

¹³⁸⁷ **Halk**, Sayı: 1545, 26 Mart 1947.

¹³⁸⁸ **Halk**, Sayı: 1559, 10 Nisan 1947.

¹³⁸⁹ **Halk**, Sayı: 1563, 16 Nisan 1947.

alan Halkevlerine ulaştırılması için CHP Genel Sekreterliğine derginin bazı sayıları gönderilmiş, 1948 yılı başında 3. sayısından 187'sini bir defaya mahsus olmak üzere ve tanesi 50 kuruştan satın alınmıştır. Bedeli olarak da Trabzon İş Bankasına 93 lira 50 kuruş gönderilmiştir. Derginin 4. ve 5. sayılarından 200'er adet Genel Sekreterliğe ulaştırılmış, ödeneğin az olması gerekçesi ile bu sayıların alınmasına imkân olmadığı belirtilerek parasız olarak Halkevlerine dağıtılabileceği Trabzon Verem Savaş Kurumuna bildirilmiştir. Bu durum kurumda oldukça hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Kurum Başkanı Hüseyin Çulha, CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a ve CHP Genel Sekreterliğine bir yazı göndererek duyulan üzüntüyü ifade etmiştir. Hüseyin Çulha 6 Mart 1948 tarih ve 178 sayılı yazısında kurumun CHP'nin direktifi ile kurulduğunu, iki yıldır bu sosyal yardım kurumunda çalıştıklarını, ayrıca parti işlerinde de en yüksek kademelerde görev aldıklarını belirterek veremin yurdun her yerinde adeta milli bir afet şeklini aldığını, bu hastalık için mücadele verildiğini, üyelerinin bağışları ile ve pek çok fedakârlıkla çıkarılan derginin yurdun çeşitli Halkevlerine gönderilmesini, isteyen Halkevlerinin parasını gönderebileceklerini oysa partiden ne şahıs ne de kurum adına maddî bir yardım dilenmediğini vurgulayarak derginin diğer sayılarından gönderilmeye devam edileceğini bildirmiştir.¹³⁹⁰

Trabzon özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında veremin en çok tahribat yaptığı şehirlerden biri olmuştur. Veremin tüm Türkiye'de ciddi bir sorun haline gelmesi mücadelede kurulan cemiyetlerle bu işin başarılamayacağını, devletin etkin olması gerektiği fikrini gündeme getirmiştir. Örneğin 1920'li yıllarda İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti maddî açıdan elverişli bir bölge olan bu bölgede bile hedeflenen sonuçlara ulaşamamıştı. Trabzon Veremle Savaş Kurumu da kuruluşundan itibaren bir yıl geçtiği halde yeterince faal değildi. Bu durum basında zaman zaman eleştiriliyor ve yapılması gerekenler sıralanıyordu. Mahalli gazetelerde konuya dikkat çekilmesi, bu amaçla özellikle doktorların verem hakkındaki halk diliyle yazılmış yazılarının basılması, Halkevi ve okullarda konu ile ilgili sık sık konferanslar verilmesi, kalabalık saatlerde sokakların kesinlikle süpürülmemesi, sinema, tiyatro, kahvehane gibi kalabalık ortamların temizliğine dikkat edilmesi, sağlık bakanlığı ve belediyelerden temin edilecek afişlerle halka hastalıktan korunma yollarının öğretilmesi gibi öneriler bunlar arasındadır.¹³⁹¹ Kurum

¹³⁹⁰ BCA, 490.01/1381.585.1.

¹³⁹¹ Nesip Yağmurdereli, "Veremle Savaş", **YeniYol**, Sayı: 3360, 1 Mart 1947; **İnan**, Sayı: 27, Ocak 1947, s. 7. Nesip Yağmurdereli kurumun kurucu üyelerindendi. Onun eleştirileri idare heyeti üyelerinden Abdülkadir

özellikle doktor üyeleri aracılığıyla her yılın ilk haftası olan Verem Savaş Haftası'nda gazete ve mecmualarda hastalıkla ilgili yazılar ve halka nasihatler yayınlamaktaydı.¹³⁹² Bu yazılarda veremlilerden, sık sık öksüren, gelip geçici ateşi olanlardan sakınılması, yeni doğan çocukların mutlaka verem aşısı yaptırılması gibi noktaları vurgulanmaktaydı.¹³⁹³ Verem Haftası'nda okullarda da çeşitli konferanslar düzenlenmekteydi. 8 Ocak 1948 tarihinde Verem Haftası nedeniyle hükümet, belediye ve Sıtma Mücadele Kurumu ve bazı doktorlar tarafından okullarda birer konuşma yapılmıştır.¹³⁹⁴ Bu arada Trabzon Veremle Savaş Derneğinin daha önce yaptığı başvuru kabul edilerek Bakanlar Kurulunun 19 Nisan 1948 tarih ve 3-7349 numaralı kararnamesi ile genel menfaatlere yararlı derneklerden sayılması kararlaştırılmıştır.¹³⁹⁵

Kurumun 1948 yılı kongresi 24 Nisan'da Halkevinde yapılmıştır. Kongre başkanlığına Dr. Cemil Şencan, katipliklere Dr. Ekrem ve Dr. Ustaömer seçilmiştir. Çalışma raporunun okunması sırasında Dr. Asım Karadeniz söz alarak açık veremliler için en az 200 yataklı bir tecrit evi yaptırılması gerektiğini ifade etmiştir. Kemal Kefeli de veremin oldukça yaygın bir hale geldiğini, ilgililerin ileri sürdüğü dilek ve temennilerinin yerine getirilmesi için elbirliğiyle çalışılması gerektiğini vurgulamış, bu anlamda kurumun oldukça verimli çalışmalar yaptığını da ilave etmiştir. Bu konuşmaların ardından başkan tarafından veremin önlenmesi çareleri konusunda açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra rapor oylanarak kabul edilmiştir. Hesap raporunun görüşülmesi esnasında ise Şevket Çulha söz alarak gelir kaynakları hakkında koordinasyon gerektiğini belirterek bir prevantoryum ve sanatoryum yaptırılması konusunun kongre kararı ile hükûmetten istenmesini teklif etmiştir. Başkan tarafından oya sunulan hesap raporu ve teklifler kabul edilmiştir. Yapılan seçimle Hüseyin Çulha, Dr. Hayrettin Atakol, Dr. Abdülkadir İkiz, Hasan Tahsin Karanis, Dr. Bekir Kantarcı, Dr. Asım Karadeniz, Niyazi Şahinbaş ve Ahmet Yarımbıyık idare heyetini oluşturmuştur.¹³⁹⁶

İkiz tarafından cevaplanmıştır. Kendisinin kurumun kurucu üyelerinden olmasına rağmen kongrelere katılma konusunda yeterince hassas davranmamasını eleştiren İkiz, 8 kişi ile kongre yapmak zorunda kalan kurumun adeta kanunî formaliteyi yerine getirmek zorunda kaldığını, verimli tartışmalar için fırsat olmadığını ifade etmiş, Trabzon Veremle Savaş Kurumunun tüm olumsuzluklara rağmen esaslı bir şekilde çalıştığını belirterek yapılan faaliyetleri tarama, ayırma, koruma ve aydınlatma adı altında 4 ana maddede sıralamıştır. Abdülkadir İkiz, "Veremle Savaş Kurumumuzun Çalışmaları", **İnan**, Sayı: 32, Haziran 1947, s. 15.

¹³⁹² **Trabzon**, Sayı: 344, 8 Ocak 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3443, 10 Ocak 1948.

¹³⁹³ **Trabzon**, Sayı: 344, 8 Ocak 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3442, 7 Ocak 1948.

¹³⁹⁴ **Trabzon**, Sayı: 347, 11 Ocak 1948.

¹³⁹⁵ **BCA**, 030.18.01.02.116.28.2; **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 6896, 3 Mayıs 1948.

¹³⁹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3517, 28 Nisan 1948.

Bu dönemde bir yandan veremle savaşın önemi gazete sayfalarında yer alırken mücadele için kurulan cemiyetin 1948 yılı kongresine yeterli katılımın olmaması ise eleştiriliyordu. Bu eleştirilerde her şeyin devletten beklenmesi yerine herkesin cemiyete maddî ve manevî destek olması isteniyordu.¹³⁹⁷

Verem hastalığı II. Dünya Savaşı'ndan sonra yalnızca Türkiye'de değil Avrupa ve Balkan ülkelerinde de yaygınlaşmıştır.¹³⁹⁸ Hastalığın ortaya çıkardığı tablo Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu konuda daha fazla mesai harcaması gerektiğini ortaya koymuştur. 1949 yılında bir çalışma başlatan bakanlık ilk olarak ülkenin dört bir köşesine verem hastaneleri açmayı ve veremlileri bulunduğu bölgede tedavi ettirmeyi amaçlamıştır. Daha önce inşasına başlanan Kastamonu, Kayseri, Bolu ve Malatya hastanelerinin ek pavyonları 1949 yılı içerisinde tamamlanarak hasta kabulü hedeflenmiş, Kastamonu ve Sivas pavyonu ise 1949 yılı içinde açılmıştır. Hastanelerde ilave yataklar konularak açık veremli hastalara yer temin edilirken, henüz açılmamış fakat acele tedavi altına alınırca şifası mümkün olabilecek hastaların durumu incelenerek yeni bir prevantoryum kurulması kararlaştırılmıştır.¹³⁹⁹

1942- 1949 yılı arasındaki 59 şehre ait 7 yıllık resmi istatistiklere göre Türkiye'de her yıl ortalama 40.000 kişi veremden ölmekteydi. İstatistiğe kaynaklık eden ölüm vakaları 59 şehre ve Türkiye nüfusunun (20 milyon) % 15'ine ait olup hiçbir köy ile ilgili inceleme yapılmamıştı. İstatistiklere göre Türkiye'de verem 1944 yılından itibaren hafif artış göstermişti. Edirne orta, Trabzon, İstanbul ve Sinop mortalitesi yüksek şehirler olarak göze çarpmaktaydı.¹⁴⁰⁰

Kurumun 1949 yılı kongresinin belirlenen gündem ile 30 Nisan tarihinde Halkevinde yapılacağı kararı başkanlık tarafından üyelere bildirilmesine¹⁴⁰¹ rağmen toplantının gerçekleşebilmesi için talimatnamenin gerektirdiği 50 kişiye zorlukla ulaşılmıştı.¹⁴⁰² Kongre için kurumun üyelerinden başka, şehrin ileri gelenlerinden 300-400

¹³⁹⁷ İbrahim Ustaömeroğlu, "Veremle Savaşalım", **Yeniyol**, Sayı: 3537, 18 Mayıs 1948.

¹³⁹⁸ **Trabzon**, Sayı: 417, 21 Mart 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3482, 22 Mart 1948.

¹³⁹⁹ **Çaykara**, Sayı: 56, 2 Temmuz 1949.

¹⁴⁰⁰ Halk gazetesindeki bir yazıda verem hastalığına dair önemli tespitler bulunmaktaydı. Ali Rıza Alperet, "Verem Konuşmaları Serisi: Türkiye'de Verem", **Halk**, Sayı: 2836, 29 Aralık 1950. Türkiye'de her 7 kişiden birinin veremden öldüğü bu dönemde veremle mücadele teşkilatının zayıf olduğu düşüncesi hâkimdi. Ülke çapında 180'i henüz oluşturulmamış 2000 yatağı, biri henüz inşa edilmemiş 27 dispanser bulunuyordu. **Yeniyol**, Sayı: 3444, 14 Ocak 1948.

¹⁴⁰¹ **Halk**, Sayı: 2260, 26 Nisan 1949.

¹⁴⁰² **Yeniyol**, Sayı: 4240, 10 Haziran 1950.

kişiyeye davetiye gönderilmesine ve kongrenin bütün vatandaşlara açık olmasına rağmen hastalıkla mücadele için çalışan cemiyetin kongresine bu kadar az katılımın olması teessürle karşılanmıştır.¹⁴⁰³

19 Ağustos 1949 tarihinde Başkan Hüseyin Çulha başkanlığında toplanan Veremle Savaş Derneği idare heyeti faaliyetlerini gözden geçirip daha faydalı ve verimli olmak amacıyla yapılacak işler ve gelir kaynaklarının genişletilmesi için çareleri araştırmış, köylerde veremle mücadele amacıyla hastalığın tespiti için seyyar bir röntgen getirilmesi planlanmıştır. Toplantıda ayrıca açılacak verem hastanesinin yatak sayısının az olması nedeniyle bu miktarın artırılması ve bölgeye yetecek şekilde bir yapıya kavuşturulması hakkında fikirler görüşülüp yeni tab ettirilen pullarla vatandaşların yardımlarına müracaat edilmesine karar verilmiştir.¹⁴⁰⁴ Bu dönemde veremli hastaların tedavisi amacıyla oluşturulan Trabzon Verem Hastanesi ise aylarca süren tadilat neticesinde 60 yataklı olarak Ekim 1949'da tamamlanarak hizmete hazır hale getirilmiştir.¹⁴⁰⁵ Özel İdare tarafından 93 bin lira harcanan ve her türlü sıhhi şartların sağlandığı hastahane 29 Ekim 1949 tarihinde açılmıştır.¹⁴⁰⁶ Hastanenin başhekimliğine önce vekaleten atanan Ali Rıza Alperet¹⁴⁰⁷ 1949 yılı sonlarında asaleten tayin edilmiş,¹⁴⁰⁸ Dr. İsa Onur ise hastane Röntgen Mütahassısı olarak görevlendirilmiştir.¹⁴⁰⁹ Ayrıca 2 hemşire, 5 hastabakıcı, 5 hademe, 2 aşçı, 1 kaloriferci, 2 çamaşırcı da hastane çalışanları arasında yer almıştır.¹⁴¹⁰ Hastanenin daha sonra 40 yatak ilavesi ile daha çok kişiyeye hizmet vermesi amaçlanmış, bu konu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına iletilmek üzere İl Genel Meclisinin de gündemine alınmıştır.¹⁴¹¹ Trabzon Verem Savaş Derneğinin Halkevinde yapılması kararlaştırılan 1950 yılı kongresi için 10 Haziran tarihi belirlenmiştir.¹⁴¹²

¹⁴⁰³ **Yeniyyol**, Sayı: 3869, 4 Mayıs 1949; İbrahim Ustaömeroğlu, "Verem Savaş Derneğinin Senelik Kongresi", **Yeniyyol**, Sayı: 3873, 9 Mayıs 1949.

¹⁴⁰⁴ **Halk**, Sayı: 2357, 20 Ağustos 1949.

¹⁴⁰⁵ **Halk**, Sayı: 2232, 24 Mart 1949; **Halk**, Sayı: 2410, 19 Ekim 1949.

¹⁴⁰⁶ **Halk**, Sayı: 2419, 28 Ekim 1949; **Halk**, Sayı: 2421, 30 Ekim 1949; **Yeniyyol**, Sayı: 4020, 30 Ekim 1949. Bu dönemde Edirne, İstanbul, Balıklı, Konya, Kayseri, Çorum, Erzurum gibi illerde de kısa sürede faaliyete geçirilmek üzere verem hastaneleri inşa edilmekteydi. **Halk**, Sayı: 2354, 17 Ağustos 1949.

¹⁴⁰⁷ Trabzon Verem Hastanesi Başhekimisi Ali Rıza Alperet 15 Mayıs 1950 tarihinde İstanbul'da açılan Dünya Sağlık Teşkilatı konferansına katılmıştır. **Halk**, Sayı: 2640, 9 Haziran 1950.

¹⁴⁰⁸ **Halk**, Sayı: 2450, 27 Kasım 1949.

¹⁴⁰⁹ **Halk**, Sayı: 2350, 12 Ağustos 1949.

¹⁴¹⁰ **Halk**, Sayı: 2421, 30 Ekim 1949.

¹⁴¹¹ **Halk**, Sayı: 2493, 10 Ocak 1950.

¹⁴¹² **Halk**, Sayı: 2637, 6 Haziran 1950.

2.3. Geliştirme Güzelleştirme Dernekleri

Çeşitli tarihlerde gerek Trabzon merkezi ve ilçelerinde, gerekse Karadeniz'in diğer ilçelerinde¹⁴¹³ görülen şehir, kasaba, bucak güzelleştirme dernekleri; bölgelerinde halkın birçok ihtiyacını karşılayacak binalar ve tesisler yaparak daha modern, mimari ve estetik açıdan güzel alanlar oluşturmayı hedeflemiştir. Trabzon'da da Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ağaçlandırma, güzelleştirme, imar açısından düzenleme gibi cemiyetler oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra 1940'ların sonunda özellikle köylerde Cami Yaptırma Derneklerinin de kurulduğu ve önemli bir hizmeti karşıladığı görülmektedir.

2.3.1. Trabzon Teşcir Cemiyeti

Trabzon'da bir Teşcir (Ağaçlandırma) Cemiyeti kurulması yönünde fikirler 1925 yılında gündeme gelmiştir. Orman Fen Müfettişi Edhem Nahid Bey bu cemiyeti açmak üzere teşebbüslerde bulunmuştur. Bu dönemde cemiyetin Trabzon'un önemli bir ihtiyacı olan ağaçlandırma işinde çok faydalı bir müessese olacağı düşünülüyor, tek başına bu işin başırlamayacağı fikri ile Çiftçiler Birliği heyetinin de Ethem Bey'e destek olması isteniyordu. Ağacı sevdirmeye ve şehri ağaçla süsleme konusunun herkesten önce Çiftçiler Birliğinin düşünüp faaliyette bulunması gereken elzem bir iş olduğu fikri de dile getiriliyordu.¹⁴¹⁴ 1925-1926 yılı Devlet salnamesinde ve bundan sonraki yıllıklarda cemiyetin adına rastlanmamıştır. Dolayısıyla cemiyetin kurulup kurulmadığı ile ilgili kesin bilgi mevcut değildir.

2.3.2. Soğuksuyu Güzelleştirme Cemiyeti

Ağaçlandırma ve çevreyi güzelleştirme alanında bir başka faaliyet, Soğuksuyu Güzelleştirme Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulması yönündeki çabalardır. Trabzon'da bu bölgenin güzelleştirilmesi, çam ağaçlarının yok edilmesinin önlenmesi ve sayfiye yerinin halkın dinlenme ve eğlenme alanı haline getirilmesi düşünceleri 1936 yılından itibaren sıkça dile getirilmiştir.¹⁴¹⁵ Soğuksu bölgesinin ulaşım, imar ve korunması konuları ile ilgili

¹⁴¹³ Pazar'ı Güzelleştirme Derneği de bu amaçla kurulmuştur. 1945 yılında kurulan ve ilk kongresini 12 Temmuz 1945 tarihinde Halkevi salonunda gerçekleştirme kararı alan cemiyetin Müteşebbis Heyeti Başkanı İsmail Telatar'dır. **Yeni Yol**, Sayı: 3197, 7 Temmuz 1945.

¹⁴¹⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 18 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925); Bu amaçla olsa gerek Çiftçiler Birliği 1925 yılı bahar aylarında, Uzun Sokak ve Boztepe'nin ağaçlandırılması amacıyla yapılacak ağaç dikme etkinliğine katılmaya ve yardıma hazır olduğunu duyurmuştur. **Yeni Yol**, Sayı: 9 Şubat 1341 (1925).

¹⁴¹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2146, 6 Haziran 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2155, 8 Temmuz 1936; Bekir Sükuti Kulaksızoğlu, "Soğuksu İçin-Soğuksuyu Koruyalım Güzelleştirelim, Şenlendirelim" yazısında Soğuksuyu Koruma ve

olarak Belediye Başkan Vekili Kamil Dedeoğlu başkanlığında Şehir Kulübünde bir toplantı yapılmıştır.¹⁴¹⁶ 1938 yılında Soğuksuyu Güzelleştirme Cemiyeti kurulması için teşebbüslerde bulunulmuştur. Nizamnamesi hazırlanan cemiyetin kuruluş amacı Soğuksu'da harap olan çamlıkların muntazaman çoğaltılması, yeniden çeşitli çamlar dikilmesi, umumî istirahat mahalleri ayrılması, ara yollar ve otel lokanta, bakkal, kasap vs. halk ihtiyaçlarını karşılayacak dükkânlar açılması, umumî su getirilmesi, küçük göletin kurutulması, bazı ev önlerindeki gübrelıkların kaldırılması, telefon tesisatı ve gerekirse santral gibi önemli ve belli başlı ihtiyaçları temin etmek olarak belirtilmiştir.¹⁴¹⁷

2.3.3. Trabzon İmar Birliği

Trabzon şehrinin planlı ve düzgün bir şekilde imar edilmesi amacıyla çeşitli yıllarda kısa aralıklara faaliyette olan İmar Birliği adlı bir kurum oluşturulmuştur. Trabzon Valisi Rıfat Danışman'ın başkanlığında 1936 yılı Mayıs ayında kurulan İmar Birliği ilk toplantısını 21 Mayıs 1936 tarihinde yapma kararı almıştır.¹⁴¹⁸

İmar Birliği 1939 yılında yeniden oluşturulmuştur. Bu dönemde bazı önemli vilayetlerde hatta Erzurum'da da olduğu gibi şehirlerin kalkınmasında çok büyük faydaları görülen birliğin Trabzon'da da oluşturulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Belediye Reis Vekili Bahri Doğanay'ın da katkıları ile Belediye ve Umumî Mecliste 16 kişilik bir heyetten teşekkül edilerek kurulacak olan İmar Birliğinin Trabzon'da şehrin imarı açısından oldukça önemli ve verimli faaliyetler üstleneceği fikri hâkim olmuştur. İçinden bir daimi encümen seçecek olan kurumun salahiyeti belediye reisleri ve encümenlerin salahiyetine haiz olacaktı. Kuruma Muhasebeyi Hususiye ile belediyenin müştereken sermaye koyarak şehrin imarı için yapılması gereken işler için bir program hazırlanması kararlaştırılmıştır. 1939 yılında Muhasebe-i Hususiye birlik geliri olarak bütçesine 10.000 lira koymuştur. Bu süreçte Belediyenin de bu miktara yakın bütçe koyması bekleniyordu.¹⁴¹⁹

Güzelleştirme Derneğine olan ihtiyaçtan bahsetmiştir. **Yeniöl**, Sayı: 2156, 11 Temmuz 1936; Bir başka yazısında da Trabzon'un genel olarak güzelleştirilmesinden ve halkın sağlığını koruyacak gelir kaynakları bulmaktan söz etmektedir. Bekir Süküti Kulaksızoğlu, "Şehir İşleri-Trabzon'u Güzelleştirmek, Halkın Sihatini Koruma Gelir Kaynakları Bulmak", **Yeniöl**, Sayı: 2157, 15 Temmuz 1936.

¹⁴¹⁶ **Yeniöl**, Sayı: 2155, 8 Temmuz 1936.

¹⁴¹⁷ **Halk**, Sayı: 722, 9 Temmuz 1938.

¹⁴¹⁸ **Yeniöl**, Sayı: 2141, 20 Mayıs 1936.

¹⁴¹⁹ **Halk**, Sayı: 794, 17 Haziran 1939.

1580 sayılı Belediye Kanununun 133. Maddesi gereğince oluşturulan İmar Birliği 1944 yılı Mart ayında nizamnamesini tamamlayarak incelenmek üzere Umumî Meclise göndermiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Trabzon'daki imar hareketleri mahalli kaynaklara ait teşebbüslerle tek başına sönük kalmasından dolayı, özellikle Özel İdare ve Belediye bütçelerinin birleşimi ile kurulan birliğin Trabzon'da mimari açıdan kalkınma sağlaması planlanmıştır. Birlik nizamnamesinde bu maksat ve gaye şu şekilde belirtilmiştir:

“Trabzon şehrinin imarına ve kalkınmasına yardım edecek mahiyette gazino, otel, plaj, sinema, eğlence yerleri ve turistik hareketleri teşkil edecek şekilde tesisler vücuda getirmek ve icap ettiği takdirde bunları işletmek ve sıhhi numune evleri kurmak, sırasıyla birliğin esas gayelerini teşkil eder.”¹⁴²⁰

15 Nisan 1944 tarihinde kurulan birliğin nizamnamesinde 15 yıl süreyle faaliyette olacağı, bu süre sonunda veya herhangi bir sebeple faaliyete devam etmemesi üzerine emval ve parasının ne şekilde kullanılacağına Trabzon Belediyesi ve İl Özel İdaresinin karar vereceği belirtilmiştir. Birliğin Meclisi Trabzon Belediyesinden 4, Genel Meclisten 4 olmak üzere 8 asil ve 4 tane de yedek üyeden oluşturulmuştur. Trabzon Belediye Meclisi toplantısında seçilen 4 asil ve 2 yedek üye: Başkan Cevdet Akçay, Mehmet Kitapçı, Ekrem Ongan, Zihni Can, Naci Başman ve Niyazi Şahinbaş'tan oluşmuştur. Belediye Meclisi İmar Birliğine 1944 yılında 15.000 lira,¹⁴²¹ 1945 yılı bütçesinden ise 5000 lira ayrılmıştır.¹⁴²² İmar Birliğinin ikinci kongresi 1944 yılı Temmuz ayında Belediyede Vali Muavini Akif İşçan'ın başkanlığı altında yapılarak yıllık program ve bütçe düzenlenmiştir.¹⁴²³

2.3.4. Sürmene'yi Onarma ve Güzelleştirme Gençlik Kurulu

Sürmene'yi Onarma ve Güzelleştirme Gençlik Kurulu 1946 yılında kurulmuştur. Müteşebbisler Başkan Otel Sahibi Dursun Çebi, Muhasip Özel İdare Muhasebe Kâtibi Enver Kulaç, Sekreter Memur Sabri Yıldız, Veznedar Memur Fethi Kefeli, Üye Memur

¹⁴²⁰ **TBMZ**, 3. Devre, 12. İnikat, 11.4.1945.

¹⁴²¹ Çulha, “İmar Birliği”, **Yeni Yol**, Sayı: 3069, 29 Mart 1944; **TBMZ**, 2. Devre, 11. İnikat, 20.4.1944.

¹⁴²² **TBMZ**, 3. Devre, 12. İnikat, 11.4.1945.

¹⁴²³ **Yeni Yol**, Sayı: 3104, 9 Temmuz 1944. Şehir güzelleştirme ve imar cemiyetlerinin yayıldığı ve etkin olduğu diğer şehir ve kasabalardaki gibi bir cemiyetin Akçaabat'ta da kurulmasının gerekli olduğu yönünde sesler yükselmeye başlamıştır. **Akçaabat**, Sayı: 8, 30 Ağustos 1944; Akçaabat'tan gerek nüfus gerekse yüzölçümü açısından oldukça büyük olan Bafra'da bu tarzda bir cemiyet kurulmuştu. Bafra'yı Güzelleştirme Cemiyeti adıyla kurulan cemiyetin başkanı Süleyman Türk aynı zamanda Tütüncüler Birliği kurucusu ve umumi kâtibi, Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu Bafra Şubesi Reisi, Halkevi Kitapsaray ve Neşriyat Kolu Reisi ve Bafra Sesi Daimi Muharriri ve İdare Müdürü olarak da görev yapan oldukça aktif bir kişiydi. Kemal Onur, “Gezi Notları 5-Bafra'dan Hatıralar”, **Akçaabat**, Sayı: 22, 31 Mart 1945.

Murat İsmailoğlu, Humurgan'da Terzi Esat Bulut, Manifaturacı Nazmi Kulaç ve Ekrem Seymen'den oluşmuştur. Cemiyetin 36 maddeden oluşan tüzüğü Halk gazetesinde yayınlanmıştır.¹⁴²⁴ Cemiyet Başkanlığı, nizamnamesinin tadili ve diğer gündem maddelerini görüşmek üzere 11 Mart 1950 tarihinde olağanüstü kongre toplama kararı almıştır.¹⁴²⁵

2.3.5. Yomra Bucağı İmar ve Güzelleştirme Derneği

Yomra Bucağı İmar ve Güzelleştirme Derneği 1947 yılı Ekim ayında kurulmuş, dernek Dıroma Çarşısı 17 numaralı dairede faaliyete başlamıştır. Derneğin amacı nizamnamesinin 3. Maddesinde: “*Bucak merkez ve köylerinde halen yapılmakta olan veya yeniden inşaatına başlanacak okul, cami, köprü, elektrik, içme suyu, spor alanı, mezarlık, fındıklık ve park gibi halka genel menfaatler sağlayacak tesisat ve teşebbüsler vücuda getirmek*” şeklinde belirtilmiştir. Meslekleri tüccar ve çiftçi olmak üzere derneğin kurucu üyeleri; İbrahim Şen, Kadir Özdemir, Ömer Bayrak, Hüsnü Yıldırım, Muhittin Pekşen, İsmail Sungur, Mahmut Şimşek, Ömer Şen, Firar Gümrükçü, Temel Pehlivan, Halit Ergin, Yusuf Gümrükçü, Hüseyin Gümrükçü, Ali Aktürk, Osman Sağır, Talip Yazıcı ve İbrahim Özdemir'dir. Derneğin ilk kongresine kadar oluşturulan geçici idare heyeti Başkan İbrahim Şen, Muhittin Pekşen, Kâtip Halit Ergin, İkinci Başkan Ali Gümrükçü, Muhasip İbrahim Özdemir, Ali Aktürk ve Osman Sağır'dan oluşmuştur.¹⁴²⁶

Derneğin ilk genel kurulu tüzüğünün 10. Maddesine göre Kasım ayının ilk haftasında yapılmıştır. Halkevi salonunda yüzlerce köylünün katıldığı toplantıda ilk başkan İbrahim Şen tarafından derneğin amacını anlatan bir konuşma yapılmıştır. Üye sayısını ve yapılan tahsilata ait bilançoyu açıklayan başkan Yomralıların ilgi ve desteğine teşekkür etmiştir. Genel kurul divanı oluşturulduktan sonra bütçe ile ilgili gündem maddesi görüşülmüştür. Derneğin 1948 yılı bütçesi 10.300 lira olarak belirlenerek öncelikli ihtiyaçların elektrik tesisatı, posta ve telgraf binası temellerinin atılması, gümrük muhafaza karakolu inşası, bazı kısımlarının tamirata tamamlanan caminin eksik kısımlarının yapılması ve bucağı ilgilendiren diğer imar işleri olarak belirtilmiştir. 10.300 lira yıl içindeki üye aidatı, bağışlar, piyango ve müsamere hasılatı karşılığı olarak belirlenmiştir. Oy birliği ile kabul edilen bütçenin ardından idare kurulu seçilmiştir. İbrahim Şen, Ali

¹⁴²⁴ **Halk**, Sayı: 1368, 22 Ağustos 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 2146, 6 Haziran 1936.

¹⁴²⁵ **Halk**, Sayı: 2549, 9 Mart 1950.

¹⁴²⁶ **Halk**, Sayı: 1731, 30 Ekim 1947.

Gümrükçü, İbrahim Özdemir, Kadir Özdemir, Mahmut Şimşek, Osman Sağır ve Ömer Eroğlu oy birliği ile İdare Kuruluna seçilmiştir. Daha sonra toplanan idare kurulu üyeleri başkanlığa İbrahim Şen, ikinci başkanlığa Ali Gümrükçü, Muhasipliğe İbrahim Özdemir'i; kâtipliğe ise Kadir Özdemir'i seçmiştir. Derneğin denetçiliğine ise Hüseyin Gümrükçü ve Ali Saka getirilmiştir.¹⁴²⁷

Dernek gelir elde etmek amacıyla 7 Şubat 1948 tarihinde çekilmek üzere bir eşya piyangosu düzenleme kararı almıştır. Gelirinin Yomra'da yaptırılacak olan cami ve postahane binalarının inşasına harcanması amaçlanmıştır.¹⁴²⁸ 31 Aralık 1948 tarihine ertelenen Piyango Yomra Halkevi salonunda çekilmiştir. Piyango çekilişi öncesinde Bucak Müdürü Suat Oyman derneğin kısa sürede yaptığı hizmetleri ve Yomralıların desteğini övmüştür.¹⁴²⁹

2.3.6. Çaykara İmar ve Güzelleştirme Derneği

Çaykara İmar ve Güzelleştirme Derneği 1949 yılı Eylül ayında kurulmuştur. Derneğin tüzüğüne göre ilçe merkezi ve köylerini imar ve güzelleştirme maksadıyla kurulan derneğin merkezi Çaykara Halkevidir.¹⁴³⁰ Belediye Başkanı, tüccar, memur, esnaf ve muhtar gibi çeşitli meslek gruplarından 20 kişiden¹⁴³¹ oluşan müteşebbis heyeti ilk toplantısında asıl ve yedek olmak üzere 14 kişilik idare heyetini ve iki kişiden oluşan denetçileri seçmiştir. İdare heyeti asıl üyeliklerine Hasan Erol (Belediye Başkanı), Hüseyin Özkan (Tüccar), Zihni Yüce (Tüccar), Şemsettin Niyazioğlu (Dava Vekili), Fikret Yavuz, Behram Cansız, Osman Akyüz (Tüccar); yedek üyeliklere Rasim Uzuner, Ahmet Özer, Ahmet Aslantürk (Tüccar), Behçet Baş (Şinek Köyü Muhtarı), İrfan Taka, Mehmet Uzun (Zeno Ulucami Muhtarı), Mustafa Yazıcı; denetçiliklere Remzi Karadeniz (Özel İdare Memuru) ve Ömer Eren (Tahrirat kâtibi) seçilmiştir.¹⁴³²

¹⁴²⁷ **Halk**, Sayı: 1752, 20 Kasım 1947.

¹⁴²⁸ Olaycı, "Olaylardan- Piyangolar", **Halk**, Sayı: 1787, 26 Aralık 1947

¹⁴²⁹ **Halk**, Sayı: 2154, 4 Ocak 1949.

¹⁴³⁰ **Çaykara**, Sayı: 63, 3 Eylül 1949.

¹⁴³¹ Hasan Erol, Hasan Özkan, Esat Uzuner, Hüseyin Sevinç, Mehmet Yarakaban, Hilmi Özyar, Remzi Karadeniz, Ömer Eren, Remzi Demirer, Mehmet Ulusal, Süleyman Saral, Zihni Yüce, Şemsettin Niyazioğlu, Resul Atalay, Ahmet Aslantürk, Osman Akyüz, İsmail Günan, İsmail Sarı, Behçet Baş, Mehmet Uzun. **Çaykara**, Sayı: 64, 10 Eylül 1949.

¹⁴³² **Çaykara**, Sayı: 64, 10 Eylül 1949.

2.3.7. Çaykara Paçan Köyü Camiini ve Müştemilatını Yapma ve Onarma Derneği

Çaykara Paçan Köyü Camiini¹⁴³³ ve Müştemilatını Yapma ve Onarma Derneği 1949 yılı Mayıs ayında kurulmuştur. Derneğin tüzüğüne göre merkezi Paçan köyüdür. 25 maddelik tüzüğün 3. Maddesinde “*Nefs-i Paçan ve Vahdanç köyleri halkının müşterek camii olan harap Paçan Camiini ve müştemilatını bu köyler halkının gösterdiği umumî arzuya binaen fenne uygun planına göre yıkıp yeniden yapmak ve ihtiyacını temin etmek, meydana getirilecek eserleri korumak*” amacıyla kurulan derneğin Mütешеbbis Heyeti İdris Çakar (Paçan köyünden), Numan Sabit Osmançelebioğlu (Paçan köyünden olup Trabzon Hızırbey Mah. oturmakta), İbrahim Ulusoy (Paçan köyü halkından), Süleyman Çelebi (Paçan köyü halkından), Ahmet Kara (Vahdanç köyü halkından), Fethi Can (Vahdanç köyü), Abdüşşekkür Balçık (Paçan köyü), Cemal Yılmaz (Paçan köyü), Abdülmecit Kara (Vahdanç köyü) isimlerinden oluşmuştur.¹⁴³⁴

Cemiyet 25 kuruştan 200 liraya varan oranlarda bağışlarla 1949 yılı sonuna doğru yaklaşık 7.000 lira toplayarak inşaata başlamıştır. Ayrıca Paçan ve Vahdanç köylüleri de 7-8000 lira değerinde malzeme hazırlamışlardır. 11 Kasım 1949 tarihinde Dernek Başkanı İdris Çakar’ın ilk kazmayı vurmasıyla başlattığı cami inşaatının keşif bedeli 64.000 lira olarak belirlenmiştir.¹⁴³⁵ Başlangıçta bakımsız kalan inşaat işlerini yürütmek için cemiyet tarafından görevlendirilen Ahmet Ulusoy’un gayretleriyle 1950 yılı yazında inşaatın yarısı tamamlanmıştır. Halkın emek ve parası, köylüden sağlanan malzeme ile 25 bin lira değerinde bir yapıya ulaşan cami için bu döneme kadar cemiyet tarafından 8 bin lira para harcanmıştır. İnşaatın kalanının yapılabilmesi için maddî desteğe ihtiyaç duyan dernek İstanbul, Adapazarı, Erzurum, Kars, Sarıkamış, Samsun, Ordu gibi çeşitli yerlerde tüccarlık yapan hemşerilerine yardım makbuzları göndererek bağış talep etmiştir. Bu girişimden de 14.100 lira değerinde gelir beklenmiştir.¹⁴³⁶

¹⁴³³ Paçan Camii Osmanlı Devleti zamanında XV. Yüzyılın sonunda Maraşlı Mürşit Saçaklıoğlu H. Osman tarafından yaptırılmış ve kendisi de buraya defnedilmiş olan tarihî bir cami özelliğindedir. **Çaykara**, Sayı: 71, 19 Kasım 1949.

¹⁴³⁴ **Çaykara**, Sayı: 50, 21 Mayıs 1949.

¹⁴³⁵ **Çaykara**, Sayı: 71, 19 Kasım 1949.

¹⁴³⁶ **Çaykara**, Sayı: 95, 26 Ağustos 1950.

2.3.8. İskefiye’de (Çarşıbaşı) Cami Yaptırma ve Koruma Derneği

İskefiye’de bir cami yaptırmak ve yapılan caminin daimi bakımını temin etmek maksadıyla 25 Mayıs 1949 tarihinde kurulmuştur. Toplantı ve çalışma yeri İskefiye Dokumacılık Küçük Sanat Kooperatifi binası olan derneğin kurucuları çeşitli meslekte çalışan 30 kişiden oluşmuştur.¹⁴³⁷

2.3.9. Melinoz Köyü Orta Mahallesi Cami Yaptırma Derneği

Melinoz Köyü Orta Mahallesi Cami Yaptırma Derneği eskiyip çürümekte olan eski ahşap cami yerine taştan, köyün ve zamanın ihtiyaçlarına uygun yeni bir cami yaptırmak amacıyla Ali Kurum, Ahmet Keskin, Hasan Özel, Ali Baş, Rıza Kurt ve İhsan Keskin tarafından 18 Mart 1950 tarihinde kurulmuştur.¹⁴³⁸

2.3.10. Of Melinoz Köyü Orta Mahallesi Su Tesisatı Derneği

1950 yılı Mayıs ayında ise Of Melinoz Köyü Orta Mahallesi Su Tesisatı Derneği adıyla bir dernek kurulmuştur. Cemiyet mahallenin alt kısmında su ihtiyacını temin edemeyen ve uzak yerlerden su taşımak zorunda olan köylülere bu ihtiyaçları için su tesisatı yaptırmak amacıyla Hasan Terzi, Eyüp Çakır ve Ali Kurum tarafından 23 Mayıs 1950 tarihinde kurulmuştur.¹⁴³⁹

2.3.11. Melinoz Köyü Lakoz Mahallesi Camii Su Yapımı Cemiyeti

1950 yılı sonlarında ise Melinoz Köyü Lakoz Mahallesi Camii Su Yapımı Cemiyeti kurulmuştur. Caminin suyunu yaptırmak amaçlı kurulan dernek Ahmet Can, Ali Terzi, Kamil Ersoy, Behram Terzi ve İsmail Akdin tarafından kurulmuştur.¹⁴⁴⁰

2.3.12. Maçka Pondila Köyü Cami Yaptırma Derneği

Maçka Pondila Köyü Cami Yaptırma Derneği Pondila köyünde ihtiyaca yetecek bir cami yaptırmak amacıyla Mehmet Hanefi Taşkın, Ahmet Yıldız, Ahmet Orhan, Yusuf

¹⁴³⁷ **Trabzon**, Sayı: 838, 8 Haziran 1949.

¹⁴³⁸ **Halk**, Sayı: 2565, 25 Mart 1950.

¹⁴³⁹ **Yeniyol**, Sayı: 4225, 26 Mayıs 1950.

¹⁴⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 4408, 11 Aralık 1950.

Sula, Hüseyin Taşkın, Hasan Atalay, Mehmet Taşkın, Mehmet Yasan ve Ahmet Yakut tarafından kurulmuştur.¹⁴⁴¹

2.3.13. Sürmene Civra Köyü Cami Suyu Yaptırma Derneği

Sürmene Civra Köyü Cami Suyu Yaptırma Derneği bozulmuş olan cami suyu hattını yeniden yaptırmak amacıyla Balıkçı İzzet Tosun, Balıkçı Ferhat Oflu, Esnaf Hamdi Özden, Esnaf Hamit Emanet, Marangoz Ali Şengün, Balıkçı İsmail Emanet, Arzuhalci Kemal Baysal, Balıkçı Ömer Denzici, Balıkçı Şevki Karabacak, Balıkçı Celal Karaer, Marangoz Kani Ofluoğlu, Muhtar Mehmet Uysal, Balıkçı Rıfat Özden ve Esnaf Bahri Savaş tarafından kurulmuştur.¹⁴⁴²

2.3.14. Sürmene İlçesi Hamadoz Köyü Yalı Camii Yaptırma Derneği

Sürmene İlçesi Hamadoz Köyü Yalı Camii Yaptırma Derneği, harap durumda olan eski camiye yıkıp yerine yenisini yaptırmak amacıyla 1950 yılında Hamdi Müsellim, Abbas Karakuş, İzzet Karakuş, Paşa Karakuş, Ahmet Ali Avcı, Ali Emektar, Vehbi Karakuş, Şükrü Aras, Hasan Gürel, Mehmet Ali Güney, Şakir Oğuz, Rasim Başaran, Mustafa Kibar, Paşa Erhan, Ali Dereli, Hamit Çalış, Ahmet Baki, Hamdi Çınar tarafından kurulmuştur. 18 Haziran 1950 tarihinde Hamandoz köyü ocağında yapılan seçim ile ilk idare heyeti Başkan Hamdi Müsellim, Muhasip Hamdi Çınar, Veznedar Abbas Karakuş, Katip Mustafa Kibar ve üyeler Vehbi Karakuş, Rasim Başaran, Hasan Gürel, Ahmet Baki, Mehmet Ali Güney ve Hasan Gündoğdu'dan oluşmuştur.¹⁴⁴³

2.3.15. Sürmene Köprübaşı Bucağı Camii İnşaatı Derneği

Dernek, merkezi Köprübaşı bucağı Osman Erdoğan'ın dükkânı üstündeki 3 nolu odada olmak üzere; eskiden beri merkezi bir yer olan bucağa halkın isteği üzerine bir cami yaptırmak, halkın uzak köylerdeki camilere gitmemelerini sağlamak, Köprübaşı bucağının bir camiye kavuşmasını sağlamak amacıyla Osman Erdoğan, Dursun Aydın, Rıza Erdoğan, Ahmet Avcı, Aslan Akman, İsmail Erdoğan, Sayit Erdoğan, Halil Tüfekçioğlu, Müslim

¹⁴⁴¹ **Çaykara**, Sayı: 97, 9 Eylül 1950.

¹⁴⁴² **Halk**, Sayı: 2788, 11 Kasım 1950.

¹⁴⁴³ **Halk**, Sayı: 2660,29 Haziran 1950.

Uzun, Veysel Yılmaz, İsmail Öztürk, İsmail Çelik, Neşat Zeytin, Şerif Tekke ve Kazım Uzun tarafından kurulmuştur.¹⁴⁴⁴

2.3.16. Çaykara Visir Köyü Cami Yaptırma Derneği

Dernek, cami bulunmayan köye ihtiyaç ölçüsünde bir cami inşa ettirmek amacıyla Tursun Biber, Tursun Akyol, Mehmet Ayaz ve Salih Aktürk tarafından 1950 yılı sonlarında kurulmuştur.¹⁴⁴⁵

2.3.17. Çaykara Kalanos Köyü Cami Yaptırma Derneği

Dernek, 10 kişiden oluşan müteşebbis heyetinin çalışmaları ile mevcut ahşap camiye yıkıp duvardan oluşan yeni bir cami yaptırmak maksadıyla 1950 yılı sonlarında kurulmuştur.¹⁴⁴⁶

2.3.18. Maçka'da Ortaokul ve Cami Yaptırma Derneği

1950 yılında Maçka'da ortaokul ve cami yaptırmak, ayrıca camiye vakfedilmek üzere bir cevizlik bahçesi oluşturmak amacıyla bir dernek kurulması kararlaştırılmıştır. Mayıs ayında kanunî formalitelerinin tamamlanmasına gayret gösterilen derneğin kısa sürede faal olmasına çalışılmıştır.¹⁴⁴⁷

2.3.19. Trabzon Yenicuma Mahallesi Camiine Ait Bina İnşası ve Onarma Derneği

Dernek, Ali Çalık, Kemal Parlak, Hasan Fırıncı, İhsan Yılmaz, Kemal Pulathaneli, İbrahim Akkurt, Mehmet Akyüz, Yakup Kalaycı, Hacı Yılmaz, Ali Yıldırım ve Ferti Teker tarafından kurulmuştur.¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴⁴ **Halk**, Sayı: 2775, 29 Ekim 1950.

¹⁴⁴⁵ **Çaykara**, Sayı: 107, 25 Kasım 1950.

¹⁴⁴⁶ **Çaykara**, Sayı: 110, 23 Aralık 1950.

¹⁴⁴⁷ **Halk**, Sayı: 2609, 9 Mayıs 1950.

¹⁴⁴⁸ **Halk**, Sayı: 2773, 27 Ekim 1950.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRABZON'DA EĞİTİM, KÜLTÜR, SOSYAL VE SİYASİ AMAÇLI DERNEKLER VE HALKEVİ

3.1. Eğitim, Kültür ve Sosyal Amaçlı Dernekler

3.1.1. Trabzon Türk Ocağı

3.1.1.1. Kuruluş ve İdari Faaliyetler

Trabzon Türk Ocağı'nın ilk kuruluş tarihi kesin olarak tespit edilememekle beraber Rus işgalinden önce Trabzon Kemerkaya Mahallesi'nde bir evde Türk Ocağı şubesi açıldığı bilinmektedir. 1914–1916 yıllarında faaliyette olan ocağın çalışmaları hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Bu dönemde Trabzon Türk Ocağı başkanı eski subaylardan Muhsin Bey'dir. Mustafa Reşit Bey'in de yönetim kurulu üyesi olduğu Trabzon Türk Ocağı'nda milliyetçilik fikir ve düşüncesini yaymak için çeşitli müsamereler düzenlenmiş, üyeleri de halkın manevî varlığını kuvvetlendirmek için Meşveret gazetesinde yazılar yazmıştır.¹⁴⁴⁹

Rus işgali ve sonrasında yaşanan muhacirlik yıllarında faaliyetlerine ara vermek zorunda kalan Trabzon Türk Ocağının yeniden faaliyete geçmesi 1919 yılı sonlarında gerçekleşmiştir.¹⁴⁵⁰ Yapılan toplantılar sonucunda ocağın beyannamesi hazırlanarak vilayet makamına sunulmuştur. 29 Kasım 1919 tarihinde Darülelhanda bir toplantı yapan eski üyeler nizamname gereği idare, murakabe ve istişare heyetlerini seçmişlerdir. Buna göre idare heyeti Subaşızade Münir Pertev, İstikbal gazetesi sahibi Faik Ahmet Bey, Mekteb-i Sultani Edebiyat ve Felsefe Muallimi Murat Bey, Mektubi-i Vilayet Mümeyyizi Zeynelabidin Bey, Darümuallimin Müdürü Mustafa Reşit Bey, Mülkiye Baytarlarından Tahsin Bey ve Dava Vekili Salih Bey'den; istişare heyeti Göz Tabibi Fazıl Fevzi, Memleket Hastanesi Sertabibi Operatör Sabri ve Beyanzade Nail Bey'den; murakabe heyeti ise Doktor Abdülvahap Rıza, Nimbıyıkzade Mahmut Muammer ve Mustantik

¹⁴⁴⁹ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 11; Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 154.

¹⁴⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 362-462, 9 Mart 1926.

Mustafa Vasfi Bey'den oluşmuştur. Cemiyet faaliyete geçer geçmez ilk olarak gece dersleri ile halkı bilgilendirmek amacıyla konferanslar vermeyi planlamış, bu faaliyetleri yürütmek için bir bina temin edilmesi yönünde çalışmalar başlatmıştır. Trabzon Türk Ocağı üyeleri, tedarik edilecek binanın düzenlenmesine sarf edilmek üzere bir müsamere düzenlemeyi kararlaştırarak kısa süre içinde hazırlıklara başlamıştır.¹⁴⁵¹

Milli Mücadele Dönemi'nin çetin şartları içerisinde çalışmalarına ara veren Trabzon Türk Ocağının yeniden faaliyete geçişi 1924 yılı sonlarında Mustafa Reşit Tarakçıoğlu önderliğinde olmuştur.¹⁴⁵² Yeniden açılan Trabzon Türk Ocağı'nın idare heyeti üyelerinden biri olan Mahmud Muammer Bey Aralık ayı başında görevinden istifa etmiştir.¹⁴⁵³

Trabzon Türk Ocağı İdare Heyeti 15 Nisan 1925 tarihinde bir toplantı yapmıştır. Toplantıda 24 Nisan 1925 tarihinde¹⁴⁵⁴ Ankara'da yapılacak Genel Merkez Kongresine katılmak üzere Trabzon murahhası olarak Mustafa Reşid Bey seçilmiştir.¹⁴⁵⁵ Türk Ocağı Trabzon Şubesi Başkanı Mustafa Reşid Bey'in de katıldığı¹⁴⁵⁶ Ankara'daki kongreye Trabzon şubesi tarafından tebrik telgrafı gönderilmiş, buna cevaben Kongre Reisi Ağaoğlu Ahmet ve Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi tarafından ayrı ayrı teşekkür telgrafları gelmiştir.¹⁴⁵⁷ 1926 yılı Türk Ocakları Genel Kongresine de Trabzon murahhası olarak Mustafa Reşit Bey katılmıştır.¹⁴⁵⁸ 1927 yılında yapılan Genel Merkez Kongresine Trabzon Murahhası olarak Nebizade Hamdi Bey,¹⁴⁵⁹ 1928 yılındaki 5. Kurultay'a Trabzon Murahhası olarak Şevket Bey katılmıştır.¹⁴⁶⁰

¹⁴⁵¹ **BCA**, 030.01/40.237.13; **İstikbal**, Sayı: 93, 3 Kanun-ı Evvel 1335 (1919).

¹⁴⁵² Zehra Arslan, **Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 13; Milli Mücadele yıllarında yalnızca Trabzon Türk Ocağı değil birçok il ve ilçe Türk Ocakları da faaliyetlerine ara vermiştir. Milli Mücadele'nin sonuçlanmasının ardından yeniden faaliyete geçen bu şubelerden ilki İzmir Türk Ocağıdır. Daha sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki şubeler de yavaş yavaş faaliyete başlamıştır. Karaer, a.g.t., s. 31.

¹⁴⁵³ **İstikbal**, Sayı: 1350, 6 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

¹⁴⁵⁴ 23 Nisan Bayramı dolayısıyla kongre 28 Nisan tarihinde başlamıştır. **Yeniyol**, Sayı: 119-219, 28 Nisan 1341 (1925).

¹⁴⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 113-213, 17 Nisan 1341 (1925).

¹⁴⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 132-232, 19 Mayıs 1341 (1925).

¹⁴⁵⁷ **Yeniyol**, Sayı: 124-224, 2 Mayıs 1341 (1925).

¹⁴⁵⁸ Tarakçıoğlu, 1926 yılı sonlarında İstanbul Vefa Lisesi Müdürlüğü görevi için Trabzon'dan ayrılmış, daha sonra tayin edildiği Erzurum Mıntıkası Maarif Eminliği görevi sırasında Doğu illerinde Türklüğe hizmet için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bölgede vilayet merkezleri ve kazalarında Türk Ocakları şubeleri açmıştır. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 28, 52-60.

¹⁴⁵⁹ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 214.

¹⁴⁶⁰ Ankara'da yapılan Genel Merkez kongrelerine kaza şubelerinden de murahhaslar katılmıştır. 1927 yılındaki kongreye Sürmene Türk Ocağı Murahhası olarak Ali Bey katılmıştır. Arslan, **Trabzon Türk**

Trabzon Türk Ocağı çalışmalarını daha planlı ve kapsamlı yürütmek için kuruma ait bir bina temini amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Ocak yönetimi 1925 yılı Mayıs ayında bu sorunu çözmüştür. Hüsamoğlu Yokuşu başında Uzunsokak'ın doğu ucunda yer alan Fostropolu adındaki Rum tüccardan kalan bina ocağa tahsis edilmiştir. Daha önce defterdar tarafından kullanılan bina 19 Mayıs 1925 tarihinde Emlak-ı Milliye'den bir memur tarafından Türk Ocağı Trabzon Şubesi Muhasebecisi Faik ve aza Murtaza Beylere teslim edilmiştir.¹⁴⁶¹ Ocak yönetimi hiç vakit kaybetmeden binaya yerleşmiş, idare işlerine ait bazı kararların alındığı 21 Mayıs 1925 tarihli toplantısını yeni binasında gerçekleştirmiştir.¹⁴⁶²

Trabzon Türk Ocağı kuruluşunu sağlayıp bina sorununu çözdükten sonra kuruma üye kabulü için de gereken şartları halka bildirerek üye sayısını arttırmaya çalışmıştır. Ocak üyeliği¹⁴⁶³ için 1925 yılında gazetelere ilan veren idare heyeti kaydolmak isteyenlerin teklif varakasının yanı sıra azadan beş kişinin takdimi ile yazılabileceklerini, varaka almak isteyenlerin her Pazartesi ve Perşembe günleri kâtipliğe başvurmalarını istemiştir.¹⁴⁶⁴

Trabzon Türk Ocağının 5 Mart 1926 tarihinde yapılan yıllık kongresine 54 asil azanın 42'si katılmıştır. Vali Said Bey tarafından açılan kongrede başkanlığa Adliye Müfettişi Hafız Galip, kâtipliğe Yenyol gazetesi muharrirlerinden Cevdet Bey ve Tatbikat Muallimlerinden Mustafa Turhan Bey seçilmiştir. Kongrede Türk Ocağı Başkanı Mustafa Reşit Bey'in teklifi ile Gazi Mustafa Kemal ve Türk Ocağı Genel Merkezine birer telgraf gönderilmiştir. Gündem gereği bir yıllık çalışma raporu derneğin kâtibi Murtaza Bey tarafından okunmuş ve takdirle karşılanmıştır. Vali Sait Bey Türk Ocağına yeni üye kabulü ile ilgili kanunun özelliği hakkında açıklamada bulunmuş, üyelere bazıları da görüşlerini belirtmiştir. Yapılan fikir alışverişinin ardından idare heyeti raporu görüşülüp

Ocağı..., s. 21; 1928 yılındaki 5. Kurultaya Sürmene Türk Ocağını temsilen Rıfkı Kulaç, Akçaabat Türk Ocağını temsilen Necati Bey ve Of Türk Ocağını temsilen Arif Bey katılmıştır. Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 243-244.

¹⁴⁶¹ **Yenyol**, Sayı: 132-232, 20 Mayıs 1341(1925).

¹⁴⁶² **Yenyol**, Sayı: 135-235, 25 Mayıs 1341 (1925).

¹⁴⁶³ Türk Ocakları Yasasına göre Ocağa kabul edilmek ve üye olabilmek için gerekli koşullar 7. ve 8. Maddelerde belirtilmiştir: "7. Madde: Neslen Türk veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve erkek Türk Ocağına aza olabilir." 8. Madde: Ocağa kabul edilecek Türklerin 18 yaşından aşağı olmaması, fena şöhretle tanınmaması, haysiyeti mahal bir suçla ve cinayetle mahkûm veya medenî ve siyasi haklarından mahrum bulunmaması ve muayyen bir meslek ve maişete sahip olması şarttır." **Yenyol**, Sayı: 139-239, 31 Mayıs 1341 (1925).

¹⁴⁶⁴ **Yenyol**, Sayı: 168-268, 7 Temmuz 1341 (1925). Ocağa kabul şartları Türk Ocağı Yasası'nın 9. Maddesinde belirtilmiştir. **Yenyol**, Sayı: 139-239, 31 Mayıs 1341 (1925).

onaylanmıştır. İdare ve murakabe heyetinin seçilmesi amacıyla eski idare heyeti üyeleri Başkan Reşid Bey tarafından kongreye tanıtılmıştır. Ardından yapılan oylama sonucunda Muallim Mektebi Müdürü ve Eski Reis Mustafa Reşit, Hamamizade İhsan, Muallim Mektebi Müdür Muavini Faik Uluğ, Ali Becil, Ticaret Mahfili Reisi Celal, Doktor Mehmed İbrahim idare heyetine; Adliye Müfettişi Hafız Galib, Divan-ı Muhasebat Murakıbbı Nusret ve Eski Zonguldak Valisi Hacı İbrahim Paşa murakabe heyetine seçilmiştir. Seçimin ardından bir yıllık gelir-gider bilançosu genel kurula sunulmuştur.¹⁴⁶⁵ Kongrede Türk Ocaklarının kurulma amacı ve gerekçesi hakkında uzun bir konuşma yapılmıştır.¹⁴⁶⁶ Kongreden yaklaşık bir hafta sonra Hamamizade İhsan ve Ali Becil Bey idare heyeti üyeliği görevinden istifa etmişlerdir. Yerlerine banka memurlarından Selahaddin ve Sait Yazıcızade Şevket Bey getirilmiştir.¹⁴⁶⁷

1927 yılında Trabzon Türk Ocağı Başkanlığı görevine Hamamizade İhsan Bey seçilmiştir. 1928 yılında Trabzon Türk Ocağı İdare Heyeti Başkanı Ziraat Mühendisi Kazım Bey, kâtip Diş Doktoru Celaleddin Avni Bey, murahhas Mahmud Tahsin Bey, muhasip İlk Mektepler Müfettişi Hüsnü Bey, Veznedar Doktor Edip Bey, azalar Mektep Müdürü Cemal Gültekin Bey ve Lise Edebiyat Muallimi Recai Bey'dir. 1930-1931 yıllarında ise Trabzon Türk Ocağı Başkanlığı görevini Doktor Edip Bey yürütmüş olmalıdır.¹⁴⁶⁸

3.1.1.2. Eğitim, Kültür ve Sosyal Faaliyetleri

Trabzon Türk Ocağı gerek kesintili bir süreçte faaliyetlerini sürdürdüğü 1924 yılına kadar gerek daha sistemli faaliyet içinde olduğu 1925–1931 yılları arasında Türk Ocaklarının temel gayelerine yönelik çalışmalarını aksatmadan sürdürmüştür. Özellikle milli şuurun kuvvetlendirilmesi, Türk kültürünün meydana çıkarılması, medenî ve sıhî tekâmülün temini ve milli iktisadın inkişafına çalışan Trabzon Türk Ocağı bu yöndeki faaliyetlerini sınırlı imkânlarla ve özverili üyeleri ile gerçekleştirmeye çalışmıştır.

¹⁴⁶⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 359-459, 6 Mart 1926.

¹⁴⁶⁶ **Yeni Yol** gazetesinde uzun bir şekilde yer alan konuşma “Türk Ocağı Bir yılda Neler Yaptı” başlığı altında yayınlanmıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 360-460, 9 Mart 1926.

¹⁴⁶⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 366-466, 15 Mart 1926.

¹⁴⁶⁸ Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 15. 1930 yılında birçok Ocak şubelerini gezen Atatürk, 1930 yılında yapılan Trabzon Türk Ocağı Kongresine katılmadığı için telgraf göndermiştir. 27 Kasım 1930 tarihinde ise ziyaretini gerçekleştirmiştir. Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 329, 334.

Yapılan faaliyetlerin başında konferanslar gelmektedir. Konferanslar özellikle inkılapların halka aktarılmasında bir araç olarak görülmüş, kültür, tarih, demokrasi, edebiyat, iktisat, medeniyet, din, sağlık, eğitim gibi konulara ağırlık verilmiştir. 1 Ekim 1925 tarihinde üyelerin tanışıp kaynaşması amacıyla Ocak binasında yapılan¹⁴⁶⁹ kadınlı-erkekli toplantıda Mustafa Reşit Bey tarafından tüm üyelerin inkılap hareketlerini desteklemek ve halka yaymak amacıyla üzerine düşeni yapması gerektiği konusunda bir konuşma yapılmıştır. Bu toplantıda Lise Coğrafya Öğretmeni Mustafa Mümtaz Bey de “Cumhuriyet” konulu bir konferans vermiştir. Toplantıda Ocak üyelerinin şapka kullanmaları, kadınların çarşaf ve peçeyi atarak şapka ve manto giymeleri ve sosyal hayata alıştırmaları kararlaştırılmıştır.¹⁴⁷⁰

1925 yılından itibaren oldukça yoğun olarak verilen bu konferanslar arasında Dâr-ül-fünûn Tarih-i Siyasî Müderrisi Ali Muzaffer Bey tarafından 3 Eylül 1925 tarihinde “19. Asırda Milliyet Cereyanları” ve 26 Ekim 1925 tarihinde Maarifi Müdürü Celil Bey tarafından verilen “Tesettür”¹⁴⁷¹ hakkındaki konferanslar bu alandaki ilk faaliyetlerdendir. Sonraki aylarda konferanslar için bir program belirlenmiştir. 20 Kasım 1925 tarihinden itibaren uygulanmak üzere hazırlanan programa göre her Perşembe akşamı kadın-erkek herkesin katılacağı şekilde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre ilk olarak Adliye Müfettişi Hafız Galip Bey tarafından “İslam’da İlim Cereyanları” adlı konferansın yapılacağı duyurulmuştur.¹⁴⁷² Bu konferanstan bir hafta sonra 27 Kasım 1925 tarihinde üyelerden Lise Müdür Muavini Mustafa Mümtaz Bey’in “İnkılâbımızın Manası” konulu konferansı Trabzon Türk Ocağı ve Muallimler Birliğinin ortak olarak düzenlediği bir etkinlik olmuştur.¹⁴⁷³ 4 Aralık 1925 tarihinde Erkek Muallim Mektebi Müdür Muavini, Tarih Öğretmeni ve Trabzon Türk Ocağı Kâtibi Murtaza Bey tarafından “Milliyet”,¹⁴⁷⁴ 25 Aralık 1925 tarihinde yine Murtaza Bey tarafından “Balkan Akvamı Arasında Milliyet Cereyanları” konulu tarihi konferanslar verilmiştir. Türk Ocağı üyelerinden Doktor Mehmed İbrahim de 18 Aralık 1925’te “Güneş Sağlık Anasıdır” adlı bir konuşma yapmıştır. Trabzon Türk Ocağı 1925 yılında halka cumhuriyet ve demokrasi konularında

¹⁴⁶⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 240-340, 1 Teşrin-i Evvel 1341 (1925).

¹⁴⁷⁰ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 200.

¹⁴⁷¹ **Yeni Yol**, Sayı: 261-361, 27 Teşrin-i Evvel 1341 (1925).

¹⁴⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 278-378, 17 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

¹⁴⁷³ **Yeni Yol**, Sayı: 284-384, 25 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

¹⁴⁷⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 292-392, 7 Kanun-ı Evvel 1341 (1925).

bilgiler vermiş, ayrıca köy kanunu, sağlık ve medenî görevler, intikam ve kin gütmenin kötülükleri, eğitimi teşvik, milli duygu ve düşünceler konusunda sunumlar yapmıştır.¹⁴⁷⁵

1926 yılında da konferanslar aynı hızla sürdürülmüştür. 1 Ocak'ta Başkan Reşid Bey tarafından “Milliyet Meselesinin İctimaiyat Nokta-i Nazarından Tetkiki” hakkındaki konferansı,¹⁴⁷⁶ 15 Ocak'ta üyelerden Hulusi Bey'in eşi Kakııcızade Süreyya Hanımın verdiği ve 20'si kadın 150 kişinin dinlediği “Türk İctimaiyatında Kadının Mevkii ve Vazifeleri” konulu konferans izlemiştir.¹⁴⁷⁷ 22 Ocak 1926 tarihinde ise Erkek Lisesi Coğrafya Muallimi Mustafa Mümtaz Bey tarafından “İktisadi Hayatta Türkiye” konulu konferans verilmiştir.¹⁴⁷⁸

Trabzon'un Türk kültürünü yansıtan, medenî bir şehir olması aynı zamanda ekonomik olarak gelişmesi yöre insanının özlemleri arasında olmuştur. Bu yönde ilerlemenin sağlanması için Türk Ocağından beklenen hizmet ve gerçekleştirilmesi istenen çalışmalar zaman zaman dile getirilmiştir. Bu istekler; özellikle Trabzon'un kültürel mirasının ortaya çıkarılması, Türk kültürünün ikamesi için hars heyetinin kazılar ve tetkikler yapması, Lazca, Rumca ve Çerkezce konuşmanın engellenmesi; mağaza, otel, işyeri gibi yerlerin adlarının Türkçe olması için çalışmalar yapılması, mahalle sokak isimlerinin hars heyeti tarafından belirlenmesi, Türkçeye ve Türklüğe yabancı olan ifadelerin kaldırılması, devletin Türk Devleti olduğunun vurgulanması, Avrupa'dan alınacak ilmi gelişmelerin ve yeniliklerin Trabzon'a girmesi için Türk Ocağının önyak olması, Trabzon'a gelecek olan seyyah, elçi ve benzeri yabancıları karşılamak ve iletişimde bulunmak için çeşitli dillere hâkim görevlilerin bulunduğu ve diğer kulüp üyelerinin de yer aldığı bir heyet oluşturulması, ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesi, zanaatkârları teşvik etmek ve ilerletmek için sergiler yapılması, ödüller verilmesi, köylere tenvir heyetleri gönderilmesi, Türk kültürüne özgü bir müze yapılması, sanayi erbabı için bir akademi açılması, tütün üreticilerine konferanslar verilmesi, mahalli ve milli oyunların tespiti, mahalli ve milli şarkılar yapılması, mahalli kahramanların tanıtılması, rakı ve tütünün 20 yaşın altındakilere yasaklanması ve ağaç bayramı gününün tesbiti ve

¹⁴⁷⁵ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 183-184.

¹⁴⁷⁶ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 193.

¹⁴⁷⁷ Trabzon Türk Ocağında konferans veren ilk bayan olan Kakııcızade Süreyya Hanım 1926 yılında Türk Ocağı yönetim kurulu üyesidir. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 202; Türk Yurdu dergisinin 16 Şubat 1926 sayılı nüshasında da yayınlanan konferansın metni için ayrıca bkz. Arslan Pulathaneli, “62 Yıl Öncesinden Tarihsel Bir Belge-Süreyya Hulusi Hanımın Konferansı”, **Kıyı Kültür ve Sanat Dergisi**, Yıl: 3, 25, Nisan 1988, s. 5-6.

¹⁴⁷⁸ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 193; Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 30.

kutlanması gibi çok geniş bir yelpaze şeklindedir.¹⁴⁷⁹ Türk Ocağının bu beklentileri hemen karşılaması elbette mümkün olmamıştır. Fakat büyük bir kısmı ile ilgili çalışmaları süratle sürdüren Trabzon Türk Ocağı üzerine düşen görevi yerine getirmek için öncelikle halkın aydınlatılması ve Türk kültürünün yeniden canlandırılmasına çalışmıştır.¹⁴⁸⁰ Cemiyet aynı zamanda halkın bazı ayrılıkçı fikirlere kapılmaması veya milli benliğinden uzaklaşmaması yönünde uyarılarda da bulunmuştur. Ağustos 1925'te yayınladığı bir beyannamede bölgenin Türklüğünü vurgulayarak bazı levhalarda veya mağaza adlarında bilinçsizce kullanılan Türklüğe aykırı ifadelerin adeta ayrı bir millet ve memleket ifade eder gibi kullanıldığı ve bu durumun hayretle karşılandığı belirtilmiştir.¹⁴⁸¹

Halkın Türklük şuuru ile donatılması ve inkılapların halka aktarılması için yapılan çeşitli gezilerden ilki Of kazasına düzenlenmiştir. Mustafa Reşit Bey başkanlığındaki heyet burada halkı bilgilendirici konuşmalar yapmıştır. Heyet Of'un Türklük tarihine vurgu yapmış, özellikle Rumca konuşulmaması yönünde öğütlerde bulunarak Cumhuriyet'in feyz ve manaları anlatılmıştır. Heyet ardından Araklı'ya giderek halkla temas kurmuştur. Özellikle ilçe köylerde Rumca konuşulmasının önüne geçilmesi için Trabzon Türk Ocağı tarafından önlemler alınmıştır. Bunlar arasında Of, Sürmene ve Tonya öğretmenlerine Rumcanın bu bölgelerde konuşulmaması, Türkçenin ve Türk kültürünün yaygınlaştırılması konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca 1925 yılında valilikçe kaymakamlıklara Rumcanın konuşulmaması yönünde yazı gönderilmesine önyak olan Trabzon Türk Ocağı İdare Heyeti, Belediyeye müracaat ederek Rus işgalinden kalan Rusça yazıları sildirmiştir. Türk Ocağı Hars Heyeti de Rumca isimli mahalle, köy, sokak gibi yerlerde incelemeler yaparak Türkçe isimler bulmak amacıyla çalışmıştır.¹⁴⁸²

İlçelerdeki temaslara da devam edilmiş, 14 Ağustos 1925 tarihinde Trabzon Türk Ocağı Başkanı Mustafa Reşit Bey Sürmenelilerin daveti üzerine üyelerden Faik ve Fethi Beylerle birlikte kazaya gitmiştir. Burada Türk Ocaklarının maksat ve gayesi konulu bir konuşma yapmış, aynı zamanda Sürmene şubesinin teşkili konusunda çalışmalar yapılmıştır.¹⁴⁸³ Bir başka gezi Zefanos köyüne düzenlenmiştir. İncelemelerde bulunmak

¹⁴⁷⁹ Cevdet, "Türk Ocağından Temenniyatım", **YeniYol**, Sayı: 189-289, 1 Ağustos 1341 (1925).

¹⁴⁸⁰ Cemiyet bir yandan konferanslarla ve köy irşat heyetleri ile halkı çeşitli konularda aydınlatırken diğer yandan Trabzon'un ekonomik durumu ile de ilgilenmiş özellikle transit ticareti işleri ve Karadeniz sahilinde ticaret yapan milletlerin dilleri ile ilgili çalışmalar da yürütmüştür. Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 186.

¹⁴⁸¹ **YeniYol**, Sayı: 206-306, 22 Ağustos 1341 (1925).

¹⁴⁸² Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 169.

¹⁴⁸³ **YeniYol**, Sayı: 201-301, 16 Ağustos 1341 (1925).

üzere Trabzon'a gelen Finlandiya Heyeti ile Türk Ocağı Başkanı, Türk Ocağı üyelerinden iki doktor ve diğer birkaç üyeden oluşan bir ekip 28 Ağustos 1925 tarihinde Zefanos düzündeki toplanan halkla buluşup irşatta bulunmuştur.¹⁴⁸⁴ Eylül ayı içerisinde Maarif Vekâleti Hars Müfettişi Aziz Celal Bey, Doktor Mehmet İbrahim, Doktor Tarık ve Muallim Hüseyin Avni Beyler'den oluşan irşad ve sıhhi mücadele heyeti de 18 Eylül 1925 tarihinde Sera ve Halumana (Beşirli) köylerinde halkla sohbetler yapmış, ayrıca hastalar muayene edilmiştir.¹⁴⁸⁵ 26 Eylül 1926 tarihinde Mustafa Reşid Bey, Murtaza, Hüseyin Avni, Mehmet Salih ve Mustafa Turhan Bey'den oluşan tenvir ve irşad heyeti Jandarma Kumandan Vekili Yüzbaşı Süleyman Zeki Bey'in katılımı ile 11 saat at sırtında geçen yolculuğun ardından Tonya Orta Mahalle köyü ile Melekşah, Kumyanı, İskenderli ve civar köylerde halkla buluşmuşlardır. Bu gezide Mustafa Reşit Bey tarafından inkılap ve cumhuriyetin faydaları, değeri, milliyet ve iktisat meseleleri hakkında açıklamalar yapılmış, Rumca konuşulmaması yönünde bazı öğütler verilmiştir.¹⁴⁸⁶ 4 Ekim 1925 tarihinde tetkiklerde bulunmak için Muradhanzade Bahri Bey tarafından davet edilen Trabzon Türk Ocağı tenvir ve tetkik heyeti, Divranos (Gölçayır) karyesine gitmiştir. Ali Becil Bey'in de aralarında bulunduğu heyet halkla temas ederek irşadda bulunmuştur.¹⁴⁸⁷

Türk Ocağı ve Muallimler Birliği irşad heyetleri 6 Kasım 1925 tarihinde Maçka'ya gitmişlerdir. Hüseyin Avni, Ömer Hikmet, Mehmed Salih Bey'in de aralarında bulunduğu heyetin bir kısmı köylerde, bir kısmı Cevizlik'te toplanan halkla buluşmuşlardır. İrşad programına göre "*hükümetin medeniyet hususundaki nokta-i nazarı, Türkler aleyhinde Avrupa'da Amerika'da yapılan ve yapılmakta olan garazkarane propagandalar, şapkanın kabulü ve bunun din esaslarına tesiri olamayacağı, dinde yapılması gerekli olan esaslar, İslam dini en asrî dindir,*" şeklinde 5 maddede yer almıştır.¹⁴⁸⁸ 1926 yılında da köylere gidilerek irşat faaliyetleri devam ettirilmiştir.¹⁴⁸⁹ 1926 yılı Ocak ayında Akçaabat'a giden Ömer Hikmet ve Hüseyin Avni Beyler inkılap ve cumhuriyetin yararlarını halka anlatmıştır. 1925 yılındaki faaliyetlerden bir diğeri de Türk Ocağı üyesi muallimlerden Salih, Hüseyin, Rasim, Bedri ve Cevdet Beylerin halkı demokrasi ve cumhuriyet

¹⁴⁸⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 212-312, 29 Ağustos 1341 (1925).

¹⁴⁸⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 230-330, 19 Eylül 1341 (1925).

¹⁴⁸⁶ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 201.

¹⁴⁸⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 243-343, 5 Teşrin-i Evvel 1341 (1925).

¹⁴⁸⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 13 Teşrin-i Sâni 1341 (1925). Bu faaliyetten sonra Maçka'da Eyüpzade Rüşdü Bey **Yeni Yol** gazetesindeki mektubu ile heyete teşekkürlerini sunmuştur. **Yeni Yol**, Sayı: 278-378, 17 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

¹⁴⁸⁹ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 185.

konusunda bilinçlendirmek için köylere düzenlediği gezidir. Bu muallimler yaz tatili bitene kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir. Of, Maçka, Akçaabat, Vakfikebir ve Tonya gibi ilçe ve kasabalarda düzenlenen toplantılarda halka inkılâplar, Cumhuriyet ve Türklük konularında irşatta bulunulmuştur. Gezilere katılan Türk Ocağında görevli doktorlar tarafından hastalar ücretsiz olarak muayene edilmiştir. 1927-1928 yıllarında köylüyü aydınlatmak için devam ettirilen faaliyetler kapsamında öğretmenlerden oluşan irşat heyetleri köylere gönderilmiştir¹⁴⁹⁰

Trabzon Türk Ocağının halkı bilgilendirme ve ilme yöneltme konusundaki konferanslarından başka cami hutbelerinde ilmi teşvik edici mesajlar verilmiştir. Ayrıca Meslek mecmuası ve Servet- i Fünun mecmuasına abone olan Ocak, merkezden gönderilen İctihat mecmuasını da salonunda okuyucularına sunmuştur. Türk Ocağı 1930 yılında ise Trabzon'un Sıhhî ve İctimai Coğrafyası adlı kitabı hazırlamaya başlamıştır.¹⁴⁹¹

Türk Ocakları kuruluşundan itibaren halkın aydınlanmasına, ilme ve milli kültüre verdiği önemin bir sonucu olarak şube binalarında kütüphaneler oluşturmuştur.¹⁴⁹² Türk Ocağı 1925 yılında faaliyetlerine hız vererek yaz aylarında kendi binasında bir kütüphane oluşturmuştur. Temmuz ayında açılan kütüphaneden belirlenen saatler arasında herkesin istifade edebileceği duyurulmuştur.¹⁴⁹³

Gerçekleştirilen sosyal ve kültürel faaliyetlerden biri açılan kurslardır. Trabzon Türk Ocağının Genel Merkezin talimatları ve halkın ihtiyaçlarını göz önüne alarak açtığı kurslardan biri yeni harflerin kabulünden sonra bu harflerin halka öğretilmesi amacıyla açılan okuma yazma kurslarıdır.¹⁴⁹⁴ Ayrıca özel dans dersleri¹⁴⁹⁵ ve Türk Milleti'nin iktisadi açıdan güçlenmesine imkân sağlamak amacıyla ticaret kursları açılmıştır.¹⁴⁹⁶

Trabzon Türk Ocağı 1925 yılı Haziran ayında bir müsamere vermek için hazırlıklar yapmıştır. Darülbedayi sanatçıları tarafından Reşat Nuri'nin "Bir Donanma Gecesi" adlı

¹⁴⁹⁰ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 222; Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 50.

¹⁴⁹¹ Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 32.

¹⁴⁹² İbrahim Karaer, "Türk Ocağı Kütüphaneleri (1912-1931)", **Türk Kütüphaneciliği**, 4 (2), 1990, s. 55-59.

¹⁴⁹³ **Yeni Yol**, Sayı: 185-285, 28 Temmuz 1341 (1925). Gerek genel merkezin gönderdiği ve gerekse gönüllü olarak halkın katkıları ile oluşturulan bu kütüphane Türk Ocağının feshinden sonra Trabzon Halkevine devredilmiştir. Veysel Usta, "Geçmişten Günümüze Trabzon Kütüphaneleri", **Müteferrika**, 8-9, 1996, s. 132-133.

¹⁴⁹⁴ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 260.

¹⁴⁹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 262-362, 28 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

¹⁴⁹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 387-487, 11 Nisan 1926.

piyesinin sergileneceği müsamerede ayrıca bir orkestranın yer alacağı duyurularak halkın katılım ve desteği sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁹⁷ 16 Ekim 1925 tarihinde fakir çocuklar için düzenlenen bir diğer müsamerede 280 liralık hasılat toplanmıştır.¹⁴⁹⁸ 1926 yılında da her ay müsamere düzenlemeyi kararlaştırmış olan Ocak, ilk müsamereden 120 lira 30 kuruş gelir elde etmiştir. Trabzon Türk Ocağının oluşturduğu saz heyeti de gerek Trabzon’da gerekse civar şehirlerde halka konserler vermiştir. 1926 yılında Giresun’a giden saz heyeti Giresun sinema binasında bir konser vermiştir. Konserin ardından saz heyetinde de yer alan Kakıczade Süreyya Hanım tarafından “Medeniyetçilik ve İnkılap” hakkında bir konuşma yapılmıştır.¹⁴⁹⁹

3.1.1.3. Sağlık Hizmetleri

Trabzon Türk Ocağı kısa bir süreliğine de olsa yeniden faal bir durumda olduğu Milli Mücadele’nin ilk yıllarında fakir ve çaresiz halkın özellikle sıhhi durumu ile ilgilenmiş, açtığı fakirler muayenehanesinde hastaların parasız muayene edilmesini sağlayarak ücretsiz ilaç temin etmiştir. 1920 yılında fakirler için açılan muayenehanede 10 Mart 1920-16 Mayıs 1920 tarihleri arasındaki yaklaşık iki aylık sürede 23’ü gayrimüslim olmak üzere 1670 hastaya bakılmıştır. Hastalıklar arasında en yaygın olanlar uyuz ve sıtmadır. Muayeneler sırasında 203 kişiye de çiçek aşısı yapılmıştır.¹⁵⁰⁰ Bu hizmetin oldukça masraflı olmasına karşılık sürekli yapılabilmesi için de çaba harcayan Ocak yönetimi bu iş için bir heyet oluşturup Trabzon’un hayırseverleri ve tüccarlarından destek istemiştir. İstikbal gazetesi bu amaç için yapılacak yardımların gazetede yayınlayacağını duyurmuştur.¹⁵⁰¹ Bu çağrı Trabzon tüccarında etkisini göstermiş, Kırzade Ticarethanesi 2.706 kuruş bağışta bulunmuştur. Türk Ocağı Trabzon Şubesi de hayırsever tüccara teşekkür etmiştir.¹⁵⁰² 1924 yılında yeniden kuruluşu ile sağlık hizmetlerini sürdüren Trabzon Türk Ocağında 1925 yılı içerisinde Pazar ve Çarşamba günleri üye doktorlar Mehmet İbrahim, Tarık ve Edip Bey tarafından fakir halk muayene edilmiştir.¹⁵⁰³ 1925–1926 yıllarında 240 kişinin bedava muayene edildiği bu hizmet kapsamında 180 kişinin

¹⁴⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 147-247, 9 Haziran 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 148-248, 10 Haziran 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 149-249, 11 Haziran 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 150-250, 12 Haziran 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 151-251, 14 Haziran 1341 (1925).

¹⁴⁹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 253-353, 17 Teşrin-i Evvel 1341 (1925).

¹⁴⁹⁹ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 197; Arslan, Trabzon Türk Ocağı..., s. 40-42.

¹⁵⁰⁰ **İstikbal**, Sayı: 140, 23 Mayıs 1336(1920).

¹⁵⁰¹ **İstikbal**, Sayı: 144, 6 Haziran 1336 (1920).

¹⁵⁰² **İstikbal**, Sayı: 156, 18 Temmuz 1336 (1920).

¹⁵⁰³ **Yeni Yol**, Sayı: 304-404, 21 Kanun-ı Evvel 1341 (1925).

ilaçları Ocak tarafından parasız verilmiştir. Bu dönemde malî durumu elverişli olan 29 Türk Ocağından biri olan Trabzon Türk Ocağı 1926 yılında bir dispanser açmıştır.¹⁵⁰⁴ Dispanserde başta köylüler olmak üzere fakirlere hizmet verilmiştir. Ocağın sağlık ile ilgili çalışmaları devam ederken¹⁵⁰⁵ halkın sağlık konusunda bilgilendirilmesi de hedeflenmiş özellikle hutbelerde sağlıkla ilgili öğütler halka aktarılmıştır.¹⁵⁰⁶ Köylere yapılan irşat faaliyetleri kapsamında sıhî heyetler de hastaları muayene ederek ilaç dağıtmıştır.¹⁵⁰⁷ Trabzon Türk Ocağı 1925 yılı ortalarından itibaren köylerdeki salgın hastalıkları önlemek için oldukça hızlı bir faaliyete başlamıştır. Köylerde sıtmayı önlemek için Doktor Mehmet İbrahim ve heyet-i tahririye üyesi Cevdet Bey tarafından düzenlenen köy gezisinde 5 köyde 38 hastanın muayene edilmesi sağlanmış, ayrıca 1269 gram kinin dağıtılmıştır.¹⁵⁰⁸

3.1.14. Toplantı, Kutlama, Mitingler ve Diğer Faaliyetler

Trabzon Türk Ocağı çeşitli milli günlerin kutlanmasında, toplantı, tören ve mitinglerin yapılmasında, misafirlerin ağırlandığında üzerine düşen görevi yapmıştır. Cumhuriyet'in ikinci yıldönümü kutlamaları çerçevesinde şehrin her yeri bayraklarla süslenmiş, Türk Ocağında ise Muallimler Birliği ve Türk Ocağı Başkanı Mustafa Reşit Bey binanın balkonundan Uzun Sokak'ta toplanmış olan halka hitaben bir konuşma yapmıştır.¹⁵⁰⁹

1925 yılı ilkbaharında ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı Trabzon'da da tepkiyle karşılanmıştır. 4 Mart 1925 tarihinde Trabzon'daki çeşitli kurum ve kuruluşlar belediye binasında toplanarak bu isyan hareketi karşısında halkın tepkilerini ifade eden telgrafları TBMM, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı göndermişlerdir. Cumhurbaşkanı da Türk Ocağı Başkanı Mustafa Reşit Bey'e bir telgraf göndererek duyarlılıkları konusunda teşekkür etmiştir. Aynı şekilde İzmir Suikastı sonrasında 26 Haziran 1926 tarihinde bir miting düzenlenmiştir. Çeşitli kurumlardan sözcülerin konuşmalar yaptığı mitingde halkın tepkisi

¹⁵⁰⁴ Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 48-49.

¹⁵⁰⁵ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 189.

¹⁵⁰⁶ Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 48; Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 184.

¹⁵⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 207-307, 23 Ağustos 1341 (1925).

¹⁵⁰⁸ **Yeniyol**, Sayı: 189-289, 1 Ağustos 1341 (1925)

¹⁵⁰⁹ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 197.

bildirilip suçluların cezalandırılmalarını isteyen konuşmalar yapılmıştır. Bu konuşmalardan biri Türk Ocağı İdare Heyeti Üyesi Kakıcızade Süreyya Hanım tarafından yapılmıştır.¹⁵¹⁰

Türk Ocağı çeşitli kutlama, ağırlama, ziyafet ve toplantıların düzenlendiği yerlerden biridir. 1925 yılı Haziran ayında Trabzon'a gelen Fransız Generali Mojen'e 15 Haziran 1925 tarihinde Türk Ocağında bir öğle yemeği verilmiştir. Oldukça samimi geçen bu toplantı ve ilgiden memnun kalan Mojen Fransa'ya döndükten sonra ocağa hediye olarak 7 sandık kitap göndermiştir.¹⁵¹¹ Finlandiyalı Türkolog Martti Rasanen dil ve etnografya incelemelerinde bulunmak üzere için Trabzon'a gelmiş ve Türk Ocağında misafir edilmiştir. 14 Ekim 1925 tarihinde Trabzon'a gelen Erkan-ı Harbiye Umumî Reisi Fevzi Çakmak ve Fırka Kumandanları Türk Ocağında misafir edilmiştir.¹⁵¹²

Türk Ocağında yapılan bir diğer faaliyet de Futbol Mıntıka Kongresinin toplantısıdır. 20 Kasım 1925 tarihinde toplanan kongre başkanlığına Türk Ocağı Reisi ve aynı zamanda Altınışık Kulübü (Darülmualimin) Başkanı Mustafa Reşit Bey seçilmiştir.¹⁵¹³ Her yıl 18 Mart günü kutlanan Türk Ocakları bayramı çerçevesinde. 1926 yılı etkinliklerine Trabzon Türk Ocağı yönetimi üyelerin aileleri ile katılmasını tebliğ etmiştir.¹⁵¹⁴

1925 yılı yaz aylarında bir eşya piyangosu hazırlanmıştır. Bunun için İstanbul'dan 80 sandalye, iki takım koltuk, bir yazıhane ve bazı eşyalar sipariş edilmiştir.¹⁵¹⁵ Trabzon Türk Ocağı bu süreçte ayrıca Ziya Gökalp'in mezarı için kullanılmak üzere 1926 yılında Genel Merkeze 100 lira göndermiştir.¹⁵¹⁶ Gazi Mustafa Kemal Trabzon gezisi sırasında 29 Kasım 1930 tarihinde Türk Ocağını ziyaret etmiştir.¹⁵¹⁷ Bu ziyaretten birkaç ay sonra 10 Nisan 1931 tarihli Türk Ocakları Kurultayında alınan karar gereği diğerleri gibi Trabzon

¹⁵¹⁰ İzmir Suikastı sonrasında olaydan duyulan üzüntü ve tepkiyi iletmek ve Atatürk'le görüşerek geçmiş olsun mesajı vermek isteyen Trabzon Heyetinde Türk Ocağı Başkanı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu da yer almıştır. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 201-202.

¹⁵¹¹ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 199-203.

¹⁵¹² Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 57.

¹⁵¹³ **Yeniyol**, Sayı: 281-381, 21 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

¹⁵¹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 366-466, 15 Mart 1926.

¹⁵¹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 178-278, 20 Temmuz 1341 (1925).

¹⁵¹⁶ Arslan, **Trabzon Türk Ocağı...**, s. 60.

¹⁵¹⁷ Veysel Usta, **Fotoğraflarla Atatürk ve Trabzon**, Mayıs 2006, Trabzon, s. 49.

Türk Ocağı da kapatılmış,¹⁵¹⁸ menkul ve gayrimenkulleri Cumhuriyet Halk Fırkasına devredilmiştir.¹⁵¹⁹

3.1.1.5. Şube Faaliyetleri

Sürmene’de Türk Ocağı Şubesi açma ihtiyacı duyan gençler Trabzon Türk Ocağı Başkanı Mustafa Reşit Bey’e birkaç defa mektup göndererek kazalarına davet etmişlerdir. Bu daveti kabul eden Mustafa Reşit Bey 14 Ağustos 1925 tarihinde ocak üyelerinden Faik ve Fethi Beylerle birlikte Sürmene’ye gitmiştir. Belediye Bahçesi’nde düzenlenen müsamerede Reşit Bey’in konuşmasının ardından “Bir Gece Faciası” adlı piyes sahnelenmiştir. Türk Ocağı Başkanı bina, eşya ve parayı hazırlayan Sürmeneli gençlerin bu azmi karşısında desteğini esirgememiştir. Halk Fırkası binasında yapılan toplantıda Türk Ocağı Yasası’na göre seçimle oluşturulan 7 kişilik müteşebbis heyetin isimlerini merkeze bildirmek ve şubenin oluşturulması amacıyla resmi işlemleri başlatmıştır.¹⁵²⁰ Mustafa Reşid Bey’in aynı zamanda Muallimler Birliği Başkanı olduğu bu dönemde her iki kurumun ortak faaliyetleri ile Sürmene’den başka Of, Maçka, Akçaabat ve Vakfikebir Türk Ocağı şubeleri açılmıştır.¹⁵²¹

1928 yılında Sürmene Türk Ocağı Yönetim Kurulu; Başkan Çakıroğlu Dursun, Katip Kulaçoğlu Muallim Hasan, Muhasib Kıroğlu Ali, Murahhas Hacı Beyoğlu Ali, Veznedar Emir Ahmedoğlu Dursun, Aza Öksüzoğlu Kazım, Aza Kıbrıslıoğlu Fevzi Bey’den; Akçaabat Türk Ocağı ise Başkan Serdaoğlu Cevdet, Katip Kazancıoğlu Hasan, Murahhas Hacı Musaoğlu Hayreddin, Muhasib Lermioğlu Eyyüb, Veznedar Piyaleoğlu Osman, üyeler Kanoğlu Seyfettin ve Çolakoğlu Mahmud Beyler’den oluşmuştur.¹⁵²² Kaza şubeleri maddî imkânlarının kısıtlı olmaları nedeniyle faaliyetlerini sınırlı bir şekilde

¹⁵¹⁸ Türk Ocakları kapatılırken Trabzon vilayeti dâhilinde yalnızca Trabzon ve Sürmene şubeleri bulunmaktaydı. **BCA**, 490.01/67.254.2.

¹⁵¹⁹ Türk Ocağının menkul ve gayrimenkulleri ile ilgili tespit ve teslim işlemi 13.4.1931 tarihinde CHF vilayet heyeti azalarından Abonozzade ve Nimbıyıkzade ile Türk Ocağı Heyeti üyelerinden oluşan bir heyet tarafından yapılmıştır. Türk Ocağı binası CHF tarafından 14 Ağustos 1934 tarihinde 10 taksitte ödenmek üzere 4500 liraya satın alınmış, 1936 yılı itibariyle de 3600 lira borcu kalmıştır. **BCA**, 490.01/67.254.2.

¹⁵²⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 201-301, 16 Ağustos 1341 (1925). Mustafa Reşit Bey’in Sürmene Türk Ocağının açılışına katıldığı bu gezi hakkında Yeni Yol gazetesine verdiği röportajda Sürmeneli gençlerin milli hislerinin kuvvetliliği ve böyle bir kuruma ihtiyaç duymalarının neticesinde şubenin açıldığını belirtmiştir. Trabzon Türk Ocağı Başkanı röportajda Of ilçesinin de yakında böyle bir ihtiyacı duyup şube açacağını tahmin ettiğini belirtmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 205-305, 20 Ağustos 1341 (1925).

¹⁵²¹ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 201.

¹⁵²² Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 228-233. Arslan’ın eserinde verilen isimler Akçaabat Türk Ocağı değil, Adana Türk Ocağı idare heyeti üyeleridir.

yürütebiliyor, herhangi bir resmi dairenin bir odasına¹⁵²³ sıkışmış olarak çalışıyorlardı. Bu dönemde özellikle Of Türk Ocağı şubesi en düşük bütçeli şubelerdendi.¹⁵²⁴

İlçe Türk Ocakları yeni harflerin halka öğretilmesi amacıyla diğer şubelerde olduğu gibi kurslar açmıştır. Sürmene Türk Ocağı 9 Eylül 1928 tarihinden çalışmalara başlamış, ay içerisinde bir kurs açmıştır. Of Türk Ocağı da 13 Eylül 1928 tarihinde Genel Merkeze gönderdiği yazı ile iki dersli kurs açtığını bildirmiştir. Akçaabat Türk Ocağında ise yeni Türk harflerinin faydalarını halka anlatmak için 6 konferans verilmiştir.¹⁵²⁵

Sürmene şubesinin tiyatro çalışmaları yaptığı ocak menkullerinin devri sırasında ortaya çıkan tiyatro malzemelerinden anlaşılmaktadır.¹⁵²⁶ Sürmene Türk Ocağı 1929–1930 yıllarında sihhî muavenet ve yardım yapan ocaklar arasında olduğu gibi¹⁵²⁷ gelir elde etmek için piyango düzenleyen şubeler arasında da yer almıştır.¹⁵²⁸

Sürmene Türk Ocağı kapatılırken Trabzon Cumhuriyet Halk Partisi başkanlığı hiçbir inceleme yapmadan Genel Merkeze gönderilen 11.1.1932 tarih ve 14 sayılı tahriratla şubenin bir borç devretmediği bildirilmiştir.¹⁵²⁹ Fakat daha sonra bazı kişilerin alacakları olduğunu belirterek Dağılan Türk Ocakları Hesabını Arıtma Komisyonuna başvurmaları üzerine hesap ve defterleri incelenmiş, Sürmene Türk Ocağının eşya bedelinden Hakkı adlı şahsa 49 lira, masa ve yazıhane bedellerinden Dursun Usta'ya 69 lira ve bina kira parası olarak Ahmet Çebioğlu Ali Rıza'ya da 100 lira borcu olduğu komisyon tarafından tespit edilmiştir. Söz konusu borçların ödenmesi için Sürmene Cumhuriyet Halk Partisi Kaza İdare Heyetine 218 lira gönderilmiştir.¹⁵³⁰

¹⁵²³ Sürmene Türk Ocağının kuruluşu esnasında tesis edilen binanın eski, bakımsız ve kullanım için uygun olmadığı görülmüş, Mustafa Reşit Bey tarafından müteşebbis heyete yeni bir bina bulunması tavsiye edilmiştir. **YeniYol**, Sayı: 201-301, 16 Ağustos 1341 (1925).

¹⁵²⁴ 1928 yılında Türk Yurdu'nda yayınlanan bütçelere göre Of Türk Ocağı 300 lira bütçesi ile en düşük bütçeli ocaklardandı. Bu dönemde Of şubesi gibi imkanları kısıtlı olan diğer şubeler ise Ahlat, Ayaş, Ürgüp, Elbistan, Erzincan, Boyabat, Çıldır, Muş, Bolvadin şubeleridir. Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 222; Trabzon Türk Ocağının bütçesi 1927 yılında 2361 lira, 1928 yılında 5200 liradır. Sürmene Türk Ocağının ise 1927'de 2.250, 1928'de 2.523 lira bütçesi bulunmaktaydı. Tuncer ve diğerleri, s. 290.

¹⁵²⁵ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 268-272, s. 293.

¹⁵²⁶ Bu malzemeler Sürmene Türk Ocağına ait eşya listesinde 4 adet tiyatro dekoru, 2 adet tiyatro sahnesine ait dekor olarak yer almıştır. **BCA**, 490.01/67.254.2.

¹⁵²⁷ Tuncer ve diğerleri, a.g.e., s. 340.

¹⁵²⁸ **BCA**, 490.01/67.254.2.

¹⁵²⁹ Ocağın Sürmene Halk Fırkasına devir işlemi Türk Ocağı azaları Ahmet Rıza ve Mustafa Bey ile CHF azalarından oluşan bir heyet tarafından 20 Nisan 1931 tarihinde yapılmıştır. **BCA**, 490.01/67.254.2.

¹⁵³⁰ **BCA**, 490.01/67.254.2.

Türk Ocakları 18 yıl aranın ardından 10 Mayıs 1949'da yeniden açılmaya başlamıştır.¹⁵³¹

3.1.2. Trabzon Gençler Birliği (Gençler Evi-Gençler Mahfili-Gençler Grubu- Erginler Yurdu- Gençler Kulübü-Karadeniz Kulübü)

Gençler Birliği¹⁵³² 1923 yılında kurulmuştur. Trabzon'daki gençler bir araya gelerek aralarındaki “samimiyet ve tesanüdü takviye” ve “içtimai hayatta tekamül temini” amacıyla kurdukları cemiyetin beyannamesini Haziran ayı başında valiliğe vermişlerdir. Birliğin kuruluşu Halk gazetesinde şu şekilde duyurulmuştur: “*Gençliğin terakki ve tealisi için vahdet ve tesanütün şart'ül elzem olduğunu müdrik bulunan memleketimiz gençlerinden bazılarının gençleri bir araya toplamak ve aralarında vahdet ve tesanüdü temin etmek gayesiyle bir cemiyet teşkiline karar verdikleri ve ruhsatname almak üzere hükümete müracaatta buldukları memnuniyetle müstehberdir.*”¹⁵³³ Kulübe kayıtlı üyelerin davet edildiği¹⁵³⁴ resmi açılış töreni 4 Temmuz 1923 Çarşamba günü eskiden İttihat Terakki Kulübü merkezi olarak kullanılan Uzun Sokak'taki binada¹⁵³⁵ yapılmıştır. Törende Kulüp Reisi Doktor Hadi Bey tarafından bir konuşma yapılmıştır.¹⁵³⁶ Gençliğin

¹⁵³¹ İstanbul'da açılan Türk Ocağı Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dr. Ferit Cansever, Buhanettin Develioğlu, Ahmet Mazhar Akifoğlu, Dr. Fethi Erden, Ragıp Nurettin Ege, Tevfik Noyan, Cevat Mustafa Emecan ve Cemil Behçet tarafından kurulmuştur. Ankara Şubesi 8 Ocak 1950'de açılmıştır. Tuncer ve diğerleri,a.g.e., C.2, s. 7.

¹⁵³² Trabzon Gençler Birliği adıyla kurulan cemiyet incelenen dönem içerisinde çeşitli tarihlerde isim değişikliğine uğramıştır. Gençler Evi, Gençler Mahfili, Gençler Grubu, Erginler Yurdu, Gençler Kulübü ve Karadeniz Kulübü gibi adlarla faaliyet gösteren birlik, Trabzon'da kurulan sosyal ve kültürel amaçlı cemiyetlerden biri olarak düzenlediği konferanslar, müzik çalışmaları, temsil etkinlikleri, balo ve çeşitli sportif faaliyetler ile şehir hayatına canlılık kazandırmıştır.

¹⁵³³ **İstikbal**, Sayı: 932, 5 Haziran 1339 (1923); **Halk**, Sayı: 28, 3 Haziran 1339 (1923). Trabzon Gençler Birliğinin kurulmasından henüz bir ay sonra benzer amaçla bir gençlik teşkilatı da Gençler Yurdu adıyla Bayburt'ta kurulmuştur. Nizamnamesinin 2. Maddesinde cemiyetin maksadı “*Muhitte mütemekkin gençlerin dini, milli, hukuki ahlakîyesinin serbest-i inkişafını temin edecek esbab-ı meşruîye teşebbüs, memleket gençliğinin selametini temin edecek bir istikameti vererek onları hayırlı ve nafi birer uzuv haline ifrağ, bilhassa sefahata doğru yürüyen gençliği kurtarmakla beraber her şeyden evvel kendi azalarını tenvir ve buna dair vesaiti bütün bir fedakârlıkla elde ederek seri ve metin adımlarla gayesine vusulde ihtimam ve sürat gösterecektir.*” şeklinde yer almıştır. Nizamname için bkz. **Zafer**, Sayı: 23, 2 Temmuz 1339 (1923). Gençlerin tekâmül ve terfiine hizmet etmek amacıyla 1923 yılı Kasım ayında Of'ta “Gençler Varlığı” adlı bir cemiyet kurulmuştur. **İstikbal**, Sayı: 1069, 22 Teşrin-i Sâni 1339 (1923); Sonraki yıllarda faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olamadığımız bu ve benzeri birçok cemiyetin kısa sürede dağıldığı görülmektedir. Of kazasında Trabzon Gençler Birliğinin yeniden bir şubesinin oluşturulması 1934 yılında gerçekleşmiştir. Cemiyet “Of Gençler Birliği” adıyla faaliyete başlamıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 1991, 13 Birinci Kanun 1934.

¹⁵³⁴ **İstikbal**, Sayı: 957, 4 Temmuz 1339 (1923).

¹⁵³⁵ Cevdet Alap, “Hayatım”, **Yeni Yol**, Sayı: 3369, 9 Nisan 1947.

¹⁵³⁶ Hadi Bey konuşmasında kulübün açılış amacını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Muhterem Efendiler. Bugün azim ve imanla ? fikri hür, vicdani hür, istikbali hür Trabzon gençliğinin milli ve içtimai mahfili açılıyor. Seref-i huzurunuzla resmen küşadı icra kılınan şu mahfilin maksad-ı tesisi, memleketin bugün ve yarın için birçok feyzli ve nurlu ümitlerini taşıyan gençliğin ruh ve ahlakını, hayatın muhteris ve sıkıcı sahalarından, müfsid mirası ve bedbin telkinlerinden kurtarıp onları müttehid ve mütesanid bir kitle-i emel halinde ve çok*

fikri gelişimine ve sosyalleşmesine katkı sağlayacağına dair oldukça güçlü ümit veren kulübün açılış töreni Yıldız Sineması tarafından da filme alınmıştır.¹⁵³⁷

Kulübün açılış töreninden sonra yapılan ilk genel kurul toplantısı 30 Temmuz 1923 tarihinde gerçekleşmiştir.¹⁵³⁸ Toplantıda idare heyetini belirlemek amacıyla seçim yapılmıştır. Buna göre Hatipzade Kemal, Kahkaha Sahibi Esad Ömer Eyyübi, Serdarzade Şükrü, Hacıyakupzade İbrahim, Pulathanelizade Celal, Osmanpaşazade Hakkı ve Doktor Hadi Bey idare heyetini oluşturmuştur. İdare Heyetine seçilen üyeler; 1 Ağustos 1923 tarihinde toplanarak başkanlığa Hatipzade Kemal, kitabete Esad Ömer Eyyübi, muhasipliğe Hacıyakubzade İbrahim, veznedarlığa Serdarzade Şükrü ve idare müdüriyetine Osmanpaşazade Hakkı Bey'i seçmiştir.¹⁵³⁹ İdare Heyeti daha sonra belirlediği bir çalışma takvimi ile yönetim toplantılarını bir program dâhilinde yapmayı kararlaştırmıştır.¹⁵⁴⁰

Kulüp Trabzon'un sosyal, kültürel ve ilmi hayatına önemli hizmetler sunmuştur. Bu çerçevede pek çok faaliyetlerde bulunmuş, düzenlediği konferanslar, anma geceleri, müsamereler, müzik etkinlikleri, kurslar ve çeşitli sportif faaliyetler ile sosyal hayata dikkate değer bir canlılık kazandırmıştır. Cemiyetin ilk faaliyetleri arasında açtığı müzik kursları gelmektedir. Gençler Birliğinin kuruluşundan kısa bir süre sonra Tamim-i Musiki Cemiyeti Muallimin Cemiyeti himayesinden çıkarak kulübe dâhil olmuştur. Böylelikle oluşturulan müzik şubesinin çalışmaları ile isteyen kişilere keman, viyolonsel, ud, kanun, kemeçe gibi müzik aletlerini öğretmek üzere kulüp yönetimi tarafından kurslar açılmıştır.¹⁵⁴¹ Bu dönemde yapılan bir diğer etkinlik ise Trabzon'un fethi dolayısıyla yapılan törendir. Birliğin İdare Heyeti 28 Ağustos 1923 tarihinde kulüp binasında Trabzon'un fethi dolayısıyla bir tarih sohbeti yapılacağını üyelerine bildirmiş, isteyen herkesin katılabileceğini de duyurmuştur. Şehrin mağaza ve dükkânlarına bayraklar asan Trabzonlular 475. fetih yıldönümünü kutlamak için Gençler Birliği binasında yapılan törene katılmıştır.¹⁵⁴² Tören, Musiki Şubesinin faslı ile açılmıştır. Daha sonra Kulüp Reisi

nezih ve samimi bir muhit-i ictimaiyede bulundurmak fikren ruhen ve ilmen bir kudret itila ve inkişaf bahş edecek olan vazife ve mücahede başına toplamak ve hüsn-i idare etmekten ibarettir...", **Zafer**, Sayı: 24, 5 Temmuz 1339 (1923).

¹⁵³⁷ **İstikbal**, Sayı: 958, 5 Temmuz 1339 (1923); **Zafer**, Sayı: 24, 5 Temmuz 1339 (1923).

¹⁵³⁸ **İstikbal**, Sayı: 975, 31 Temmuz 1339 (1923).

¹⁵³⁹ **İstikbal**, Sayı: 976, 1 Ağustos 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 977, 2 Ağustos 1339 (1923).

¹⁵⁴⁰ **İstikbal**, Sayı: 985, 13 Ağustos 1339 (1923).

¹⁵⁴¹ **İstikbal**, Sayı: 954, 1 Temmuz 1339 (1923); **Halk**, Sayı: 47, 25 Haziran 1339 (1923).

¹⁵⁴² **İstikbal** Sayı: 998, 28 Ağustos 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 999, 29 Ağustos 1339 (1923).

Kemal Bey tarafından Trabzon'un fethine kadar tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, çeşitli şiirler okunmuştur. Törende Eski Vali Hamit Bey tarafından gençliğin toplumsal ve siyasî görevleri, ahlaki terbiye ve ıslahı gibi konuları içeren bir konuşma yapılmıştır.¹⁵⁴³

Gençler arasında birlik ve yardımlaşmayı kuvvetlendirmeyi, gençliğin medenî hayata girmesini amaçlayan Gençler Birliği, kuruluşundan birkaç ay sonra faaliyetini genişletmeye başlamıştır. Tamim-i Musiki Şubesinden sonra Eylül ayında Avcılık Şubesi oluşturulmuştur. Birlik başkanlığı musikiye, av veya idmana istekli olanların kulübe müracaatlarını bildirmiştir.¹⁵⁴⁴ Cemiyet ayrıca akşam saatlerinde verilmek üzere dil kursları da açmıştır.¹⁵⁴⁵

Bu dönemde gerçekleştirilen faaliyetlerden biri de sosyal yardım amaçlı etkinlikler kapsamında fakir çocukların sünnet ettirilmesidir. Bu amaçla müracaatların kaydedilmesi için bir defter oluşturan birliğin¹⁵⁴⁶ 4 Ekim'de gerçekleştirdiği sünnet töreninde Eytam Sanayi Mektebi bandosu çeşitli marşlar çalmıştır. Gece için birçok kişi ve kurumun da desteği alınmıştır.¹⁵⁴⁷

Bu yoğun faaliyetlerin sürdürüldüğü dönemde birliğin nizamnamesinin tadil edilmesi amacıyla olağanüstü kongre toplantısı kararı alan İdare Heyeti 14 Ekim 1923 tarihini belirlemiştir.¹⁵⁴⁸ Bu toplantı cemiyet içerisinde fikir ayrılıklarının ortaya çıktığı bir süreci başlatmıştır. İki gün süren toplantılar sonucunda bazı üyeler idare heyetinden memnun olmadıklarını açıklamıştır. İdare heyetinin değiştirilmesini isteyen bu üyelerin çabaları sonucunda kongrede geçici bir idare heyeti oluşturulmuştur. Muhaliflerin ısrarlı tutumu neticesinde heyetten iki kişinin istifasını 16 Ekim tarihinde Başkan Hatipzade Kemal Bey'in istifası izlemiştir. Bu gelişmeler üzerine 18 Ekim'de toplanan birlik üyeleri nizamnameyi tadil etmek için yeni idare heyetini seçmiştir.¹⁵⁴⁹ Bu arada cemiyetin

¹⁵⁴³ **İstikbal**, Sayı: 1001, 31 Ağustos 1339 (1923).

¹⁵⁴⁴ **İstikbal**, Sayı: 1010, 12 Eylül 1339 (1923).

¹⁵⁴⁵ **İstikbal**, Sayı: 1034, 9 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁴⁶ **İstikbal**, Sayı: 1017, 20 Eylül 1339 (1923).

¹⁵⁴⁷ Birlik tarafından verilen gazete ilanı ile destekleri ve yardımları görülen Sıhhiye Müdürü Sadık, Memleket Hastahanesi Baştabibi Edib, Cemil Şerif Bey, Ferah Lokantası Müdürü Namık Baba, Ferah perukarı Mahmud, Türk Nusret Fotoğrafhanesi Sahibi Hüseyin Şevket, Eytam Sanayi Mektebi Müdür Vekili Osman ve Musiki Muallimi Hüseyin Efendilere teşekkür edilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 1031, 5 Teşrin-i Evvel 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 1032, 7 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁴⁸ **İstikbal**, Sayı: 1026, 1 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁴⁹ **İstikbal**, Sayı: 1041, 17 Teşrin-i Evvel 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 1043, 19 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

nizamnamesinin tadili için 8 Aralık 1923 tarihinde kongre yapılması için çağrı yapılan¹⁵⁵⁰ üyelere çoğunun katılmaması üzerine birlik başkanlığı toplantının 11 Aralık akşamına ertelendiğini ve müzakerelerin belirlenen tarihte katılan üyelerle yapılacağını bildirmiştir.¹⁵⁵¹

Kulübe yapılan bazı bağışlar ile ihtiyaçların teminine çalışıldığı gibi idare heyetinin çabaları sonucunda gelir elde edilmesine yönelik faaliyetler de sürdürülmüştür. Kulüp yararına gösterilen filmlerden elde edilen gelirler faaliyetlerin aksamadan sürdürülmesi açısından etkili olmuştur. Diğer yandan bu tarz müsamereler kulübe gelir getirdiği gibi sosyal yaşamda da hareketliliği sağlayan unsurlar olmuştur. Gençler Birliği yararına gerçekleşen ilk müsamere 1923 yılı sonlarında gerçekleşmiştir. Kulübün temin ettiği “Satılık Vücut” adlı filmin 30 Kasım 1923 gecesi Yıldız Sinemasında gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Kulüp yararına yapılacak gösterimde 6 bölümden oluşan filmde başka çeşitli görüntüler, komedi ve mahalli filmlerin de gösterileceği gece için biletler satışa çıkarılmış, bilgi için ayrıntılı el ilanları dağıtılmıştır.¹⁵⁵²

Kulüp 1923 yılı Aralık ayında bir de Temsil Şubesi oluşturmuştur. Temsil Şubesinin ilk faaliyeti ise “Gazete Düşmanı” adlı piyesi sahnelemesidir.¹⁵⁵³ İlk temsilden iki hafta sonra yeni bir müsamere verilmesi kararlaştırılmıştır. Kulüp başkanlığı 28 Aralık 1923 tarihinde Musiki Şubesinin de katılımı ile Temsil Şubesi salonunda verilecek müsamereye 20 kuruş kahve bedeli karşılığında isteyen herkesin katılabileceğini ilan etmiştir.¹⁵⁵⁴

Kulübün etkinlikleri devam ederken genel kurul toplantıları da yapılarak idare heyeti yenilenmiştir. 2 Ocak 1924 tarihinde yapılması kararlaştırılıp¹⁵⁵⁵ çoğunluk sağlanamadığı için 13 Ocak’a ertelenen toplantının katılan üyelerle yapılacağı, kongrede nizamnameye göre hesapların incelenip kabul edilmesi, idare heyetinin seçimi gibi gündem maddelerinin yer aldığı üyelere duyurulmuştur.¹⁵⁵⁶

¹⁵⁵⁰ **İstikbal**, Sayı: 1079, 7 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁵¹ **İstikbal**, Sayı: 1081, 10 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁵² **İstikbal**, Sayı: 1073, 27 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

¹⁵⁵³ **İstikbal**, Sayı: 1085, 16 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁵⁴ **İstikbal**, Sayı: 1092, 26 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁵⁵ **İstikbal**, Sayı: 1095, 31 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

¹⁵⁵⁶ **İstikbal**, Sayı: 1102, 13 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

Sosyal, kültürel çalışmalarına devam eden Gençler Birliği Kulübünde 3 Şubat 1924 tarihinde Hamamizade İhsan Bey tarafından edebi bir konuşma yapılmıştır.¹⁵⁵⁷ Kulübün çalışmaları şehirdeki idarî yetkililerin de dikkatini çekmiş, zaman zaman ziyaret edilerek faaliyetleri hakkında bilgi alınmıştır. Bu çerçevede 27 Şubat 1924 akşamı Vali Nazım Bey, Polis Müdürü ve Belediye Reisi tarafından ziyaret edilen kulüpte üyelerin katılımı ile bir toplantı yapılmış, idare heyeti tarafından birliğin faaliyetleri konusunda bilgi verilerek çeşitli ikramlarda bulunulmuştur.¹⁵⁵⁸

Kulübün müzik müsamereleri ise özellikle kış aylarında her hafta düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Cuma günleri öğleden sonra seçkin parçalardan oluşan musiki konserleri verilmiştir.¹⁵⁵⁹ Gençler Birliği Musiki ve Temsil Şubeleri halkın eğlenceli vakit geçirmesi yönünde çalışmalarını devam ettirerek 21 Mart Cuma günü akşamı halka açık bir müsamere düzenleme kararı almıştır.¹⁵⁶⁰ Musiki Şubesi Ramazan ayında da her gece halka müsamereler vermiştir.¹⁵⁶¹ Trabzon Gençler Birliği Tamim-i Musiki Heyeti yalnızca Trabzon şehrinde değil civar ilçelerde de rağbet gören ve çeşitli cemiyetlerin başvurup etkinliklerinde görev verdiği bir müzik heyeti olmuştur. 1924 yılı Mart ayı sonunda Akçaabat Sebat Yurdu gençlerinin verdiği temsilde görev alan musiki heyetine Akçaabat Sebat Yurdu Reisi Hasan Tahsin tarafından teşekkür edilmiştir.¹⁵⁶² Çalışmalarına devam eden Musiki Şubesi 21 Nisan 1924 tarihinde de Gençler Birliği binasında bir müsamere vermek üzere çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁵⁶³

Şubelerin özellikle sanat ve kültür faaliyetlerinin yoğun olduğu bu dönemde idare heyetinin istifası üzerine olağanüstü kongre kararı alan kulüp, 14 Mayıs 1924 tarihinde yapılması kararlaştırılan toplantıda yeni idare heyetini belirlemeyi, ayrıca nizamnamesinin bazı maddelerinin görüşülerek yeniden düzenlenmesini hedeflemiştir.¹⁵⁶⁴ Fakat belirlenen toplantı gününde çoğunluk sağlanamadığı için kongre mevcut katılımı ile yapılmak üzere 21 Mayıs'a ertelenmiştir.¹⁵⁶⁵ Diğer yandan yaz aylarında sürdürülen konser faaliyetleri kapsamında 31 Temmuz 1924 tarihinde (Muallimin Cemiyetinin karşısındaki) birlik

¹⁵⁵⁷ **İstikbal**, Sayı: 1116, 3 Şubat 1340(1924); **İstikbal**, Sayı: 1118, 5 Şubat 1340 (1924).

¹⁵⁵⁸ **İstikbal**, Sayı: 1130, 29 Şubat 1340 (1924).

¹⁵⁵⁹ **İstikbal**, Sayı: 1136, 7 Mart 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1137, 9 Mart 1340 (1924).

¹⁵⁶⁰ **İstikbal**, Sayı: 1147, 20 Mart 1340 (1924).

¹⁵⁶¹ **İstikbal**, Sayı: 1159, 4 Nisan 1340 (1924).

¹⁵⁶² **İstikbal**, Sayı: 1160, 6 Nisan 1340 (1924).

¹⁵⁶³ **İstikbal**, Sayı: 1171, 20 Nisan 1340 (1924).

¹⁵⁶⁴ **İstikbal**, Sayı: 1185, 13 Mayıs 1340 (1924).

¹⁵⁶⁵ **İstikbal**, Sayı: 1188, 18 Mayıs 1340 (1924).

binasının bahçesinde Tamim Musiki Heyeti tarafından konser verilmesi kararlaştırılarak Kemal Bey ve Muallim Cemil Bey'in de yer alacağı program için hazırlıklara başlanmış, bilgi için el ilanları basılmıştır.¹⁵⁶⁶

Maddî olarak desteğe ihtiyaç duyan kulüp başkanlığı nizamname gereği üç aylık aidatlarını yatırmayanların istifa etmiş sayılacağını belirterek 15 Ekim 1924 tarihine kadar Veznedar Ziya Efendi'ye ulaştırmalarını bildirmiştir.¹⁵⁶⁷ Fakat bütün çabalara rağmen kulübün İdare Heyetinin faaliyetleri bu dönemde bazı eleştirilere konu olmuştur. Yenyol gazetesinde çıkan bir yazıda kulübün acemi ve yeteneksiz eller tarafından kurulduğu ve başlangıçtan itibaren siyasî bazı akımların etkisi altında olduğu iddia edilmiştir. Yazının yayınlanmasından yaklaşık 20 gün sonra Gençler Birliği Kulübü başkanlığı da bir açıklama yaparak ithamların yanlış olduğunu, cemiyeti kuran kişilerin hâlâ birliği idare ettiğini ve kulübün hiçbir zaman siyasetle ilgisi olmadığını belirtmiştir.¹⁵⁶⁸ Bu açıklama sonrasında M. Cevdet imzalı bir yazı daha neşredilmiş ve yazıda birliğin Trabzon gençliğini birleştirmek ve gençliği temsil etmek gibi bir görev edinerek açıldığını fakat 1,5 yıl geçmesine rağmen hazırlanan programın derin ve etraflı düşünülerek oluşturulmaması nedeniyle başlangıçta 150'den fazla üyesi varken bugün bu sayının oldukça düştüğü, gençliğin bölünerek başka cemiyetler kurduğunu dile getirmiştir. Bu esaslar çerçevesinde Gençler Birliğinin birleştirici bir rolü olmadığı gibi şehre de etkili bir hizmetinin bulunmadığını iddia etmiştir.¹⁵⁶⁹ Bu eleştirilerin yükseldiği dönemde birliğin kongresi gerçekleşmiştir. Kongrede yapılan seçimle idare heyeti reisliğine Muhami Kemal, ikinci reisliğe Barutçuzade Arif, muhasipliğe Emiralizade Lütfü, veznedarlığa Arnavudzade Saim, kâtipliğe Hacıalihafızade Bedri, idare müdürlüğüne Osmanpaşazade Hakkı, hıfz-ı katipliğe Paşazade Ziya Bey seçilmiştir.¹⁵⁷⁰

Yeni idare heyetinin seçilmesinin ardından kültürel faaliyetlere devam edilmiştir. 5 Şubat 1925 tarihinde Abdülhak Hamid'in 75. doğum gününü kutlamak için bir tören düzenlenmiştir.¹⁵⁷¹ Kulüp üyelerinin yanı sıra Trabzon'un ileri gelenlerinin de yoğun ilgisi altında yapılan kutlama törenine Vali, siyasî partiler ve diğer cemiyetlerin idare heyetleri,

¹⁵⁶⁶ **İstikbal**, Sayı: 1239, 24 Temmuz 1340 (1924).

¹⁵⁶⁷ **İstikbal**, Sayı: 1303, 8 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

¹⁵⁶⁸ **Yenyol**, Sayı: 55-155, 21 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

¹⁵⁶⁹ M. Cevdet, idare heyeti üyelerinin de birliğin ataletinden şikâyetçi olduğunu, hatta bu tarz meseleleri kulüpte değil de Şems Kıraathanesi ve Millet Bahçesi'nde konuştuklarını iddia etmiştir. **Yenyol**, Sayı: 56-156, 22 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

¹⁵⁷⁰ **Yenyol**, Sayı: 46-146, 9 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925); **İstikbal**, Sayı: 1390, 26 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925);

¹⁵⁷¹ **İstikbal**, Sayı: 1397, 5 Şubat 1341 (1925); **Yenyol**, Sayı: 66-166, 5 Şubat 1341 (1925).

memurlar, öğretmenler, Rus Konsolosluğu Başkâtibi Frenken ve Banka Direktörü Mösyö Rubolu da katılmıştır. Gençler Birliği Reisi Kemal Bey’in teşekkür konuşması ile başlayan törende Esad Ömer Eyyübi tarafından Abdülhak Hamid’in edebî hayatı, seyahatleri, şairi etkileyen öğretmenleri ve arkadaşları ile sanattaki yeteneği ve Türk diline yaptığı inkılabı dair bir konuşma yapılmıştır. Daha sonra birlik üyelerinden Bedri Bey tarafından Tevfik Fikret’in Abdülhak Hamit için yazdığı şiir okunmuş, Muallim Nezihî Bey ise şairin “Makber”i neden yazdığından bahsedip eserden bir parça okumuştur. Süleyman Bey tarafından Abdülhak Hamit’in Londra’daki hayatını içeren konuşmanın ardından “Hide Parktan Geçerken” adlı şiiri okunmuş, birlik üyelerinden Cemal Rıza Bey “Bir Sefilenin Hasbıhali”, Esad Bey şairin hayatı, şairlik ve edebî yönüne dair kısa bölümler aktarmıştır. Törende Gençler Birliği Musiki Heyeti de “Makber” adlı eserden bestelenmiş bir parçayı Fazıl, Sadrettin ve Kemal Bey’in katılımı ile sunmuştur. Tören sonunda ayrıca Abdülhak Hamit’e gönderilmek üzere hazırlanan telgraf, Birlik Başkanı Kemal Bey tarafından okunmuştur. Trabzon Valisi de birliğin hatıra defterine kısa bir yazı yazarak şairin bir törenle anılmasından duyduğu memnuniyeti belirtmiştir.¹⁵⁷²

Kulüp 1925–1927 yılları arasında Trabzon’daki faal cemiyetler arasında yer almıştır.¹⁵⁷³ 1927-1928 yılı Devlet Salnamesinde ise Trabzon’da mevcut cemiyetler arasında kulübün adı geçmemektedir.¹⁵⁷⁴

10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Trabzon Gençler Evi yeni idare heyetini belirlemiştir. İdare heyetinde görev yapan üye sayısının beşe indirilmesi dolayısıyla bütün üyelerin katılımı ile yapılan toplantıda ayrılan üyelerin yerine Başkan Tevfik, Muhasip Şükrü Bey, Veznedar İhsan Bey, Kâtip Hacı Emin Bey ve İdare Müdürü Hakkı Bey seçilerek yeni idare heyeti oluşturulmuştur.¹⁵⁷⁵

Trabzon Gençler Evi Kulübü İdare Heyeti 1932 yılı başlarında genel kurulun da isteği üzerine adını “Gençler Mahfeli” şeklinde değiştirmeye karar vererek gerekli işlemler için valiliğe müracaat etmiştir.¹⁵⁷⁶ Aynı dönemde kültürel faaliyetlerine bir yenisini ekleyen kulüp, üyelerinin fikri gelişimlerine katkı sağlama ve boş zamanların faydalı

¹⁵⁷² **İstikbal**, Sayı: 1399, 8 Şubat 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 67-167, 6 Şubat 1341 (1925).

¹⁵⁷³ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943.

¹⁵⁷⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

¹⁵⁷⁵ **Reklam**, Sayı: 3, 13 Mayıs 1931.

¹⁵⁷⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 1651, 26 Kânûn-ı Sâni 1932.

işlere, özellikle de ciddi ve ilmi uğraşlara çevrilmesi amacıyla seçme eserlerin yer aldığı bir kütüphane oluşturmak için çalışmalarına başlamıştır.¹⁵⁷⁷ Gençlerin birer ikişer bağışladığı kitaplar haricinde kütüphaneye daha fazla kitap temin etmek için kulüp tarafından İstanbul kütüphane ve matbaalarına da müracaat edilmiştir.¹⁵⁷⁸

Kulübün Trabzon'un kültür hayatına önemli katkılarından biri 1932 yılından itibaren çıkardığı Akın dergisidir. Ziraatçı Hakkı Mahir Bey'in idaresinde çıkarılacak dergi için valiliğe müracaat eden kulüp,¹⁵⁷⁹ ilmî, içtimaî ve iktisadî olarak on beş günde bir zengin bir içerikle oluşturulan mecmuayı Mart ayından itibaren yayınlamaya başlamıştır.¹⁵⁸⁰ Trabzon'daki her gencin okuma, yazma ve düşünme ihtiyaçlarını karşılayacağı düşünülen derginin ilk sayısı kadın-erkek kalem ve fikir erbabının ilgi ve yardımları ile 15 Mart 1932 tarihinde yayınlanmak üzere hazırlanmışsa da¹⁵⁸¹ 31 Mart 1932 tarihinde çıkmıştır.¹⁵⁸² Derginin ilk sayısında yayınlanma amacı "*Trabzon'un dertlerini, gerilemiş sebeplerini ve ilerlemesi çarelerini araştırmayı vazife bilecek, iyiyi takdir, güzeli tebrik, cehli tevbih edecek, memleketin bunaltıcı durgunluğunda serin bir rüzgâr olmaya çalışacaktır.*" cümleleri ile yer almıştır.¹⁵⁸³ Trabzon'un sosyal, ekonomik, kültürel ve spor hayatı gibi pek çok konu hakkında yazı ve haberlerin yer aldığı derginin 1932-1933 yılları arasında 26 sayısı yayınlanmıştır.¹⁵⁸⁴

Gençler Mahfili 1932 yılı Mayıs ayında İdman Grubu ile birleşmek için çalışmalar başlatmıştır. İki kulüp birleşme şartlarını görüşmek için idare heyetleri vasıtasıyla üyelerini genel kurul toplantısına çağırmıştır. Bu amaçla 1 Mayıs 1932 Pazar günü olağanüstü bir toplantı yapma kararı almıştır. Ekseriyet sağlanamadığı için mevcut üyelerle yapılmak üzere 8 Mayıs 1932 tarihine ertelenen toplantıya kayıtlı üyelerin katılması yönünde duyuru yapılmıştır.¹⁵⁸⁵ Üyelerin yeterli sayıya ulaşmadığı toplantılar sonrasında yapılan yeni bir duyuru ile genel kurul toplantısının 21 Mayıs'ta çoğunluğa bakılmaksızın

¹⁵⁷⁷ **Yeniyol**, Sayı: 1651, 26 Kânûn-ı Sâni 1932.

¹⁵⁷⁸ **Yeniyol**, Sayı: 1653, 7 Şubat 1932.

¹⁵⁷⁹ **Reklam**, Sayı: 97, 7 Şubat 1932.

¹⁵⁸⁰ **Reklam**, Sayı: 104, 7 Mart 1932.

¹⁵⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 1658, 3 Mart 1932.

¹⁵⁸² İlk sayısında Muallim Mektebi Müdürü Hamdi Bey'in "Kadının Hürriyeti", Yahya Saim Bey'in "Sanat Hakkında", Rıfık Kulaç'ın "İstihsalci Şehir" adlı yazıları ile Cevdet Bey'in Münevverlerle Mülakadı, Belediye Azasından Faika Hanım ve Sabık Mebus Ali Becil Bey'in verdiği cevaplar, köy ve spor yazıları, şiirler, sinema ve küçük haberler yer almıştır. **Yeniyol**, Sayı: 1666, 31 Mart 1932.

¹⁵⁸³ **Akın**, Sayı: 1, 31 Mart 1932, s. 2.

¹⁵⁸⁴ Derginin 26. Sayısı 1 Haziran 1933 tarihinde yayınlanmıştır. **Akın**, Sayı: 26, 1 Haziran 1933.

¹⁵⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 1675, 5 Mayıs 1932.

gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁸⁶ Bu tarihte yapılan genel kurul toplantısında kulübün “Gençler Grubu” adı altında birleşmesine,¹⁵⁸⁷ nizamnamenin de gerekli şekilde tadil edilmesine karar verilmiştir. Daha sonra yeni nizamname oluşturularak idare heyeti seçimi yapılmıştır. Gençler Grubunun ilk idare heyeti; Reis Pulathaneli Lütfü, Üye Subaşızade Kemal, Osmanpaşazade Hakkı, Muhasip Eyüpzade Ferit, Üye Hakkı Mahir, Katip Muallim Mehmet Lütfü ve Veznedar Laçinzade Hamdi Bey’lerden oluşmuştur.¹⁵⁸⁸

Yeni ad ve üyeleri ile faaliyetlerine devam eden cemiyet birleşme sonrası ilk olarak kulübün dergisine abone olanlara yönelik aileli bir müsamere hazırlamıştır. 26 Mayıs 1932 tarihinde yaklaşık 300 aboneye¹⁵⁸⁹ verilmek üzere düzenlenecek gecenin Halk Fırkası salonunda yapılmasına karar verilerek, alafranga, alaturka, halk musikisi ile mahalli bir monolog, zeybek ve horon oyunlarından oluşan bir program hazırlanmıştır.¹⁵⁹⁰ Akın Gecesi’ne Vali Rifat, Fırka Kumandanı Abdi, CHF erkânı, Belediye Reisi, valilik erkânı, çeşitli kuruluşlar ile derginin şehir aboneleri katılmıştır. Belirlenen program çerçevesinde oldukça başarılı olarak gerçekleşen müsamere alkışlar içinde sona ermiştir.¹⁵⁹¹ Akın gecesinin tekrarı yönünde yoğun bir istek oluşması üzerine cemiyet üyeleri ikinci Akın Gecesi için 1932 yılı sonbaharında çalışmalarını hızlandırmıştır.¹⁵⁹² Bu dönemde kullandığı binayı da değiştiren kulüp, Eylül ayında kendilerine tahsis edilen Halkevindeki daireye taşınmaya karar vermiştir.¹⁵⁹³

Gençler Grubu nizamnamesini tadil etmek, malî ve idarî raporların onaylanması ve yeni idare heyetini seçmek amacıyla genel kongresini Kasım ayı başlarında toplama kararı alarak üyelerini davet etmiştir.¹⁵⁹⁴ 12 Kasım 1932 tarihinde yapılan kongrede Gençler Grubunun nizamname ve çalışma raporları görüşülmüştür. Kongrede ayrıca Akın mecmuasına ait işlerle kulüp faaliyetlerinin birlikte yapılmasına, mecmuanın daha kapsamlı şekilde devamına karar verilmiştir. Gençler Birliği üyeleri yıllık faaliyet raporlarının okunması ve kış ayları için yeni faaliyet tarzlarının görüşülmesinin ardından idare heyeti seçimini yapmıştır. Hakkı Mahir, Muallim Mehmet Lütfü, Osmanpaşa Hakkı

¹⁵⁸⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 1679, 19 Mayıs 1932.

¹⁵⁸⁷ **BCA**, 490.01/595.58.7.

¹⁵⁸⁸ **Akın**, Sayı: 5, 1 Haziran 1932, s. 23; **Yeni Yol**, Sayı: 1680, 23 Mayıs 1932.

¹⁵⁸⁹ Geceye yaklaşık 300 Akın okuyucusu davet edilmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 1681, 26 Mayıs 1932.

¹⁵⁹⁰ **Akın**, Sayı: 4, 15 Mayıs 1932, s. 22; **Yeni Yol**, Sayı: 1678, 16 Mayıs 1932.

¹⁵⁹¹ **Akın**, Sayı: 5, 1 Haziran 1932, s. 18-20; **Yeni Yol**, Sayı: 1682, 30 Mayıs 1932.

¹⁵⁹² **Akın**, Sayı: 16, 15 Teşrin-i Sâni 1932, s. 23.

¹⁵⁹³ **Yeni Yol**, Sayı: 1714, 19 Eylül 1932.

¹⁵⁹⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 1726, 31 Teşrin-i Evvel 1932; **Yeni Yol**, Sayı: 1728, 7 İkinci Teşrin 1932.

Rıza, Pulathanelizade Lutfü, Dr. Sedat Celal, Kenan Rasim ve Laçinzade Hamdi Beyler idare heyetini oluşturmuştur.¹⁵⁹⁵ Kulüp reisliğine yeniden Pulathanelizade Lutfü Bey seçilmiştir.¹⁵⁹⁶

Gençler Grubunun Mayıs ayında yapılan Akın Gecesinde ikincisinin 14 Aralık'ta Tan Sinemasında yalnızca dergi aboneleri için düzenlenmesine karar verilerek bir program hazırlanmıştır. Programın davetiyelerle birlikte gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁹⁷ İkinci Akın Gecesi oldukça eğlenceli geçmiş, Trabzon'un durgun kültür hayatına canlılık katmıştır. Gecede Hakkı Mahir'in konuşmasının ardından İstiklal Marşı okunmuş, piyano ve keman konseri, yerel şarkılar, çeşitli gösteriler ve mahalli oyunlar yer almıştır.¹⁵⁹⁸ Aynı dönemde yılbaşı balosu düzenlenmesi için de hazırlıklar yapılmıştır. 31 Aralık gecesi Halk Fırkası Salonunda yapılacak balo için bir komite belirlenerek çalışmalara başlanmıştır.¹⁵⁹⁹ 10 Şubat 1933 Cuma akşamı Halkevi salonunda yapılan ve Trabzon'da gerçekleşen balolar içerisinde oldukça başarılı olarak gösterilen baloyu hazırlayan komite pek çok kişiden tebrik almıştır. Cemiyetin yayın organı olan Akın dergisi de balo akşamına özgü "Balo" adlı bir ek yayınlamıştır.¹⁶⁰⁰ Aynı zamanda kütüphanesini zenginleştirmek için çalışmalarını sürdüren cemiyetin idare heyeti 1934 yılı Kasım ayında tanınmış yazarların eserleri, hatırat ve tercümelere oluşan kitapları temin etmek üzere bir liste hazırlayarak İstanbul'a göndermiştir.¹⁶⁰¹

Cemiyetin 1935 yılı kongresinin 3 Ocak'ta toplanması kararlaştırmışsa da çoğunluk sağlanamadığı için gerçekleştirilemeyen¹⁶⁰² kongre 10 Ocak'ta yapılmıştır. Kongrede raporlar okunduktan sonra "Gençler Grubu" isminin "Erginler Yurdu"na çevrilmesi kabul edilmiştir. Nizamnamede bazı değişiklikler yapıldıktan sonra yeniden iki salahiyyetli murakıp ile yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır.¹⁶⁰³ 1935 yılı içinde Erginler Yurdu Başkanı Finans Tetkik Şefi Nazmi Bey'dir.¹⁶⁰⁴

¹⁵⁹⁵ **Akın**, Sayı: 16, 15 Teşrin-i Sâni 1932, s. 23; **Yeniyol**, Sayı: 1730, 14 İkinci Teşrin 1932.

¹⁵⁹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 1732, 22 İkinci Teşrin 1932.

¹⁵⁹⁷ **Akın**, Sayı: 17, 1 Kanun-ı Evvel 1932.

¹⁵⁹⁸ **Akın**, Sayı: 19, 1 Kânûn-ı Sâni 1933.

¹⁵⁹⁹ **Akın**, Sayı: 17, 1 Kanun-ı Evvel 1932.

¹⁶⁰⁰ **Akın**, Sayı: 24, 15 Şubat 1933, s. 22.

¹⁶⁰¹ **Halk**, Sayı: 376, 15 İkincikanun 1934.

¹⁶⁰² **Halk**, Sayı: 391, 10 İkincikanun 1935.

¹⁶⁰³ **Halk**, Sayı: 392, 14 İkincikanun 1935.

¹⁶⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2081, 23 İlk Teşrin 1935.

Bu dönemde cemiyetin önemli faaliyetlerinden biri sosyal alanda yapılan değişikliklerde ön ayak olmasıdır. Bu çerçevede Trabzon'da çarşaf ve peçenin kaldırılması yönündeki çalışmalarda Erginler Yurdu etkili olmuştur. Cemiyetin teşebbüsü ve diğer kulüplerin katılımı ile yapılan bir toplantıda peçe ve çarşafın kaldırılması yönünde verilen karar Belediye Meclisinin Şubat toplantısına sunulmuştur. Belediye Meclisi gençlerin bu talebi için Şubat toplantısında bir karar verememiş ve konuyu İdare Encümenine havale etmiştir. Nisan toplantısında bir karar verilmek üzere kalan mesele Belediye Meclisi tarafından Vilayet Genel Meclisine sunulmuştur.¹⁶⁰⁵

8 Ocak 1936 tarihinde yapılacak yıllık kongre¹⁶⁰⁶ çoğunluk sağlanamadığı için 15 Ocak'a ertelenmiştir.¹⁶⁰⁷ Yapılan toplantıda murakıp raporları okunarak kabul edilmiş ve eski idare heyeti yeniden seçilerek yeni dönem için görevlendirilmiştir.¹⁶⁰⁸

Erginler Yurdu 1935 yılında olduğu gibi 1936 yılında da Pazartesi akşamları toplantı geceleri yapmaya karar vermiştir. Bu toplantılarda çeşitli konular hakkında sohbetler gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁰⁹ Kulüp üyelerinin yakın ilgisi ile karşılanan toplantılarda kendi aralarında bir gece yapılmasına ve ailelerin de bu toplantılara katılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla yapılacak ilk aileli toplantı ise 21 Mart 1936 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹⁶¹⁰ Üyelerin eşleriyle birlikte katıldıkları ilk toplantının ardından ikinci aileli toplantı 28 Mart gecesi yapılmıştır.¹⁶¹¹ Bu faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı dönemde idare heyetinin aldığı karar gereği kulübün olağanüstü kongresinin 15 Haziran 1936 tarihinde toplanacağı üyelere duyurulmuşsa da¹⁶¹² çoğunluk sağlanamadığı için toplantı 22 Haziran'a ertelenmiştir.¹⁶¹³ Bir başka toplantı için 28 Aralık 1936 tarihi kararlaştırılmış, fakat yine yeterli çoğunluk sağlanamamış, nizamnamenin 11. Maddesi gereği 4 Ocak 1937 tarihine ertelenen¹⁶¹⁴ kongrede idare heyeti, murakıp ve hesap raporları okunarak kabul edilmiş, ardından yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Seçim sonunda yeni

¹⁶⁰⁵ **Halk**, Sayı: 419, 18 Nisan 1935.

¹⁶⁰⁶ **Halk**, Sayı: 491, 26 Birinci Kanun 1935.

¹⁶⁰⁷ **Halk**, Sayı: 495, 9 İkincikanun 1936.

¹⁶⁰⁸ **Halk**, Sayı: 497, 16 İkincikanun 1936.

¹⁶⁰⁹ **Halk**, Sayı: 513, 12 Mart 1936.

¹⁶¹⁰ **Halk**, Sayı: 515, 19 Mart 1936; **Halk**, Sayı: 516, 23 Mart 1936.

¹⁶¹¹ **Halk**, Sayı: 518, 30 Mart 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2127, 1 Nisan 1936.

¹⁶¹² **Halk**, Sayı: 540, 15 Haziran 1936.

¹⁶¹³ **Halk**, Sayı: 541, 18 Haziran 1936.

¹⁶¹⁴ **Halk**, Sayı: 594, 29 Birinci Kanun 1936.

idare heyeti üyeliklerine Nazmi Pamir, Ahmet Trakya, Arif Barutçu, Tefvik Yunus, Naim Tüzer, murakıplığa Hakkı Çaykara ve Lütfi Pulathaneli seçilmiştir.¹⁶¹⁵

Kulübün 1937 yılında gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri 9 kişinin hayatını kaybettiği 12 Şubat 1936 tarihli gemi kazasının yıldönümü dolayısıyla düzenlenen anma törenidir. Kazada hayatını kaybedenlerden biri Erginler Yurdu üyelerinden Emin Barutçu'dur. Olayın yıldönümünde Değirmendere'ye giden Telgraf Müdüriyeti memurları, Elektrik Şirketi memurları ve Erginler Yurdu üyeleri olayın gerçekleştiği yerde toplanmıştır. Törende üyelerden Tefvik Yunusoğlu kısa bir konuşma yapmış, ardından iskeleden gelen bir motorla sahilden 200 metre mesafede bulunan yere bir çelenk bırakılmıştır.¹⁶¹⁶

Erginler Yurdu İdare Heyeti Üyesi ve Halk gazetesi sahibi Arif Barutçu 16 Nisan 1937 tarihinde yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak vefat etmiştir. Erginler Yurdu, Arif Barutçu'nun ölümü dolayısıyla da kulüpte bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıya cemiyetin bütün üyeleri katılmıştır. Toplantıda Burhan Oğuzlu, Arif Bey'in karakterinden, memleket sevgisi ve muhabbetinden bahsetmiştir. Barutçu için bir de mevlit okutulmuştur.¹⁶¹⁷

Cemiyetin 14 Aralık 1937 tarihinde yapılması kararlaştırılan kongresi çoğunluk sağlanamadığı için önce 22 Aralık tarihine¹⁶¹⁸ ardından 6 Ocak 1938 akşamına ertelenmiştir. Yeni idare heyeti seçiminin yapıldığı toplantıda reisliğe Tefvik Yunusoğlu, sekreterliğe Şevket Çulha, muhasip ve veznedarlığa Ahmet Trakya, idare müdürlüğüne Nihat Saral ve üyeliğe de Nazmi Pamir seçilmiştir.¹⁶¹⁹ Kulüp nizamnamesinin 8. Maddesi gereği; 20 Aralık 1938 tarihinde yapılması kararlaştırılan yıllık toplantı¹⁶²⁰ ise 1939 yılı Ocak ayının ilk haftasında yapılmıştır. Kongrede yapılan seçimle idare heyeti; Tefvik Yunusoğlu, Şevket Çulha, Burhan Oğuzlu, Ömer Kazançel, Ahmet Trakya ve murakıp Raif Aksu ve Ömer Sağıroğlu'ndan oluşturulmuştur.¹⁶²¹ Erginler Yurdu yeni Cemiyetler Kanunu'nun uygulamaya geçmesi ile birlikte nizamnamesini kanuna göre düzenlemek amacıyla 9 Haziran 1939 tarihinde olağanüstü kongre toplamaya karar vermiştir.¹⁶²²

¹⁶¹⁵ **Halk**, Sayı: 596, 5 İkincikanun 1937.

¹⁶¹⁶ **Halk**, Sayı: 607, 12 Şubat 1937; **Halk**, Sayı: 608, 16 Şubat 1937.

¹⁶¹⁷ **Halk**, Sayı: 623, 23 Nisan 1937.

¹⁶¹⁸ **Halk**, Sayı: 681, 18 Birinci kanun 1937.

¹⁶¹⁹ **Halk**, Sayı: 684, 8 İkincikanun 1938.

¹⁶²⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2545, 16 İlk Kanun 1938.

¹⁶²¹ **Halk**, Sayı: 764, 14 İkincikanun 1939.

¹⁶²² **Yeniyol**, Sayı: 2593, 7 Haziran 1939.

Yeterli katılım sağlanamadığı için gerçekleşmeyen toplantı 21 Haziran'da katılan üyelerle yapılmak üzere ertelenmiştir.¹⁶²³ Bu tarihten sonra cemiyetin adı Gençler Kulübü olarak yer almaya başlamıştır.

Gençler Kulübü Başkanlığı nizamnamesi gereği düzenlenmesi gereken olağan kongresini 13 Aralık 1939 Çarşamba günü toplama kararı alarak üyelerine bildirmiş,¹⁶²⁴ çoğunluk sağlanamadığı için 20 Aralık'a ertelenmiştir.¹⁶²⁵

Kulübün 1940 yılı genel kurulu için 18 Aralık tarihi belirlense de¹⁶²⁶ yine çoğunluk sağlanamadığı için 25 Aralık'ta yapılabilmıştır. Kalabalık bir katılım ile gerçekleşen toplantı Kulüp Reisi Tevfik Yunusoğlu'nun açılış konuşması ile başlamıştır. Nizamname gereği iki reis ve iki kâtip seçimi yapılmıştır. Bu amaçla Kongre Reisliğine Kazım Güler, ikinci reisliğe Kenan Oğuzlu, kâtipliklere ise Kemal Kefeli ve Ekrem Oğan seçilmiştir. Kongrenin gündem maddeleri arasında yer alan mesai raporunun görüşülmesi esnasında üyelerin sorduğu bazı sorulara Başkan Tevfik Yunusoğlu ve Umumî Kâtip Şevket Çulha tarafından cevaplar verilmiş, ardından raporlar kabul edilmiştir. Gündemdeki diğer maddeler de münakaşa ve müzakere edildikten sonra idare heyeti seçimi yapılmıştır. Gizli yapılan seçimle idare heyetine Tevfik Yunusoğlu, Şevket Çulha, Ömer Kazancel, A. Kalkan, Çakır; murakıplıklara Akif Şehri ve Ekrem Oğan getirilmiştir.¹⁶²⁷

Kulüp 1941 yılında her pazartesi akşamı sohbet ve konferans gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu amaçla yapılan toplantılar kapsamında ilk olarak Dr. Kazım Güler tarafından "İçkinin Zararları" konulu konferans verilmiştir.¹⁶²⁸

Gençler Kulübünün bu dönemde yaptığı önemli bir toplum hizmeti ise kimsesiz ve fakir iki çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini üstlenmesidir. Bu iki çocuğu çocuk yuvasına vererek giyim masraflarını karşılamayı taahhüt eden kurum, 13 yaşında olanın da eğitimine devam etmesini sağlamıştır.¹⁶²⁹

Kulüp çeşitli tarihlerde anma törenleri düzenlemeye devam etmiştir. 2 Aralık 1941 tarihinde Namık Kemal'in 53. ölüm yıldönümü nedeniyle yapılan törene parti, belediye ve

¹⁶²³ **Yeni Yol**, Sayı: 2596, 17 Haziran 1939.

¹⁶²⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2648, 13 Birinci Kanun 1939.

¹⁶²⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2650, 20 Birinci Kanun 1939.

¹⁶²⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2750, 14 Birinci Kanun 1940.

¹⁶²⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2754, 28 Birinci Kanun 1940.

¹⁶²⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2757, 16 İkincikanun 1941.

¹⁶²⁹ **Halk**, Sayı: 865, 10 Nisan 1941.

Halkevi başkanları, çeşitli kurumların müdürleri ve gençler katılmıştır. Gençler Kulübü Başkanı Tevfik Yunusoğlu'nun teşekkür konuşmasının ardından bir dakikalık saygı duruşu yapılan törende Nihat Sanal, Namık Kemal'in hayatını, sanat ve edebiyat çerçevesinde şair, gazeteci, vatanperver ve tiyatro yazarı olarak özelliklerini açıklamıştır. Ardından Hüsnü Gülen tarafından yazarın Vaveyla'sı okunmuştur. Kemal Kefeli ise Namık Kemal'in çeşitli özelliklerini içeren bir konuşma yapmıştır. Törenin sonunda misafirlere ikramlarda bulunulmuş, Atatürk köşesi ziyaret edilmiştir.¹⁶³⁰

Kulübün 1941 yılı genel kurul toplantısı için 22 Aralık tarihi belirlenmiş,¹⁶³¹ fakat çoğunluk sağlanamadığı için 29 Aralık'a ertelenmiştir.¹⁶³² Bu dönemde kulübün idare heyeti, Başkan Tevfik Yunusoğlu ve üyeler Şevket Çulha, Ömer Kazançel, Ali Kalkan ve Çakır'dan oluşmuştur.¹⁶³³ 1941 yılında gerçekleşen faaliyetlerden biri kulüp üyelerine yönelik yılbaşı kutlamasıdır. Yılbaşı eğlencesi düzenleme kararı alan idare heyeti Aralık ayı ortasında hazırlıklara başlamıştır.¹⁶³⁴

Gençler Kulübü zaman zaman diğer kulüplerle de etkileşim halinde olmuş, Trabzon'un başarılı spor kulüplerine manevî destekte bulunmaya çalışmıştır. Bu amaçla 1941 yılında önemli bir başarıya imza atan ve Karadeniz Bölge Birinciliğini kazanan Lise Spor Yurdu şerefine bir çay ziyafeti vermeyi kararlaştırmıştır.¹⁶³⁵

Trabzon Gençler Kulübü olağan yıllık kongresini 14 Aralık 1942 tarihinde kulüp binasında gerçekleştireceğini kulüp üyelerine bildirmişse de¹⁶³⁶ 24 Aralık tarihine ertelenip gerçekleştirilebilen genel kurul toplantısında Tevfik Yunusoğlu, Kemal Kefeli, Şevket Çulha, Ömer Kazançel ve Ali Kalkan İdare Heyetine seçilmiştir.¹⁶³⁷ 1943 yılı kongresi 27 Aralık'ta toplanmıştır. Kongre, kulüp salonunda Agah Erdemli'nin başkanlığında gerçekleşmiştir. Kongrede mesai raporu, hesap bilançosu ile yeni yıl bütçesi okunarak müzakere edilmiş, ardından yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Seçimde Kemal Kefeli, Ömer Kazançel, Şevket Çulha, Ali Kalkan ve Ahmet Trakya idare heyetini oluşturmuştur.

¹⁶³⁰ **Halk**, Sayı: 928, 2 Birinci Kanun 1941; **Halk**, Sayı: 929, 5 Birinci Kanun 1941.

¹⁶³¹ **Halk**, Sayı: 933, 19 Birinci Kanun 1941.

¹⁶³² **Halk**, Sayı: 943, 23 Birinci Kanun 1941.

¹⁶³³ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

¹⁶³⁴ **Halk**, Sayı: 935, 26 Birinci Kanun 1941.

¹⁶³⁵ **Halk**, Sayı: 979, 2 Haziran 1942.

¹⁶³⁶ **Halk**, Sayı: 1030, 11 Birinci Kanun 1942.

¹⁶³⁷ **Halk**, Sayı: 1031, 15 Birinci Kanun 1942; **Yeni Yol**, Sayı: 2948, 16 Birinci Kanun 1942; **Halk**, Sayı: 1033, 25 Birinci Kanun 1942.

Murakıplıklara ise Adil Sağlam ve Ziya Ardaç seçilmiştir.¹⁶³⁸ Daha sonra görev dağılımı yapan idare heyeti üyeleri başkanlığa Ömer Kazançel, genel sekreterliğe Kemal Kefeli, muhasip ve veznedarlığa Ali Kalkan, idare müdürlüğüne Ahmet Trakya ve üyeliğe Şevket Çulha'yı seçmiştir.¹⁶³⁹ Bu dönemde kulübün üye sayısı 250'dir.¹⁶⁴⁰

1944 yılı kongresi için 21 Aralık tarihi belirlense de çoğunluk sağlanamadığı için ertelenmiştir.¹⁶⁴¹ Gençler Kulübünün 24 Aralık 1945 tarihinde gerçekleşen yıllık kongresinde idare heyeti raporu okunduktan sonra üyelerinden gelen teklif üzerine cemiyetin adı Karadeniz Kulübü olarak değiştirilmiştir. Kongrede yapılan seçimle Tevfik Yunusoğlu, Kemal Kefeli, Ağâh Erdemli, Ömer Sağıroğlu ve Ali Kalkan'dan oluşan idare heyeti belirlenmiştir. İdare heyetinin aralarında yaptığı toplantıda ise başkanlığa Tevfik Yunusoğlu, genel sekreterliğe Kemal Kefeli, muhasip ve veznedarlığa Ali Kalkan getirilmiştir.¹⁶⁴²

Karadeniz Kulübünün 1946 yılı genel kurul toplantısı 30 Aralık'ta gerçekleştirilmiştir. Toplantıda 1945 yılı kesin hesap bilançosu ve yeni yıl bütçesi, üzerinde görüşler bildirildikten sonra onaylanmıştır. Kongrede yapılan seçime göre Tevfik Yunusoğlu, Kemal Kefeli, Ahmet Trakya, Ağah Erdemli ve Ali Kalkan yeni idare heyetini oluşturmuştur.¹⁶⁴³ 1947 yılı kongresini 26 Aralık'ta toplamayı kararlaştıran ve üyelerine bildiren kulüp başkanlığı,¹⁶⁴⁴ toplantıyı 29 Aralık Pazartesi akşamına ertelemiştir.¹⁶⁴⁵ Belirlenen tarihte yapılan kongrede cemiyetin daha faal olması için temennilerde bulunulmuştur. Ardından yapılan seçim ile Tevfik Yunusoğlu, Hüsnü Aybay, Ahmet Trakya, Abdülkadir Eyüboğlu ve Mahmut Pekel idare heyetini oluşturmuştur.¹⁶⁴⁶ Yeni

¹⁶³⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 62, 24 Birinci Kanun 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3040, 15 Birinci Kanun 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 63, 28 Birinci Kanun 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3044, 29 Birinci Kanun 1943.

¹⁶³⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 65, 4 İkincikanun 1944. Kulübün idare heyeti başkanlığı görevine 20 Ocak 1944 tarihinde Mustafa Reşit Tarakçıoğlu getirilmiştir. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 288.

¹⁶⁴⁰ **BCA**, 490.01/595.57.8 Gençler kulübü bu dönemde üyelerine aşı uygulaması yapma kararı almıştır. Diğer kulüplerin de örnek alması dilenen aşı 6 Ocak 1944 tarihinde kulüpte yapılmıştır. **Yeni Halk**, Sayı: 66, 7 İkincikanun 1944.

¹⁶⁴¹ **Halk**, Sayı: 1173, 26 Birinci Kanun 1944.

¹⁶⁴² **Halk**, Sayı: 1273, 1 Ocak 1946.

¹⁶⁴³ **Halk**, Sayı: 1470, 28 Aralık 1946; **Trabzon**, Sayı: 129, 30 Aralık 1946; **Halk**, Sayı: 1472, 31 Aralık 1946.

¹⁶⁴⁴ **Halk**, Sayı: 1781, 19 Aralık 1947.

¹⁶⁴⁵ **Halk**, Sayı: 1788, 27 Aralık 1947.

¹⁶⁴⁶ **Halk**, Sayı: 1791, 30 Aralık 1949; **Trabzon**, Sayı: 343, 7 Ocak 1948.

idare kurulu yaptığı toplantıda başkanlığa Tevfik Yunusoğlu'nu ve umumî kâtipliğe Abdülkadir Eyüboğlu'nu seçmiştir.¹⁶⁴⁷

Kulübün kurucularından olan ve Akın mecmuasını çıkaran Hakkı Mahir Durukan Ticaret Ataşesi olarak görev yaptığı Roma'da 1948 yılında vefat etmiştir. Durukan için Ortahisar Camii'nde okunan mevlide Karadeniz Kulübü üyeleri de katılmış,¹⁶⁴⁸ ayrıca kulüp başkanlığı ailesine taziye telgrafı göndermiştir.¹⁶⁴⁹

Kulübün 1948 yılı kongresi için 25 Aralık tarihi belirlenerek üyelere bildirilmiştir.¹⁶⁵⁰ 1950 yılı kongresinin 26 Ocak'ta toplanması için karar alınmışsa da¹⁶⁵¹ çoğunluk sağlanamadığı için 2 Şubat 1950 tarihine ertelenmiştir.¹⁶⁵² Kulüp binasında Agâh Erdemli'nin başkanlığında yapılan kongrede çalışma raporu, 1949 yılı bilançosu, 1950 yılı bütçesi okunmuş ardından idare heyeti seçimi yapılmıştır. Gizli yapılan seçim sonrasında Agah Erdemli, Hami Civelek, Mürteza Hatipoğlu, Hasan Günal ve Burhan Oğuzlu idare heyetini oluşturmuştur.¹⁶⁵³

Karadeniz Kulübü 1950 yılı yaz aylarında Çifteçamlık Lokaline taşınmıştır. Kulüp lokali üyelerinin yanı sıra Trabzon halkına da hizmet vermeyi sürdürmüş, özellikle yaz mevsiminde hafta sonları geç saatlere kadar hizmet veren kulüp için çeşitli ulaşım kolaylıkları da sağlanmıştır.¹⁶⁵⁴ Kulübün 1950 yılında gerçekleştirdiği önemli bir faaliyet ise Bulgaristan Göçmenlerine Yardım Komitesine 25 lira vererek sunduğu katkıdır.¹⁶⁵⁵

3.1.3 İrfan Yurdu

İrfan Yurdu, 1925 yılında Trabzon'da faal olan cemiyetlerden biridir.¹⁶⁵⁶

¹⁶⁴⁷ **Trabzon**, Sayı: 343, 7 Ocak 1948.

¹⁶⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3696, 1 Kasım 1948.

¹⁶⁴⁹ **Halk**, Sayı: 2105, 15 Kasım 1948.

¹⁶⁵⁰ **Halk**, Sayı: 2143, 24 Aralık 1948.

¹⁶⁵¹ **Halk**, Sayı: 2506, 24 Ocak 1950; **Trabzon**, Sayı: 1044, 24 Ocak 1950.

¹⁶⁵² **Halk**, Sayı: 2513, 31 Ocak 1950; **Trabzon**, Sayı: 1050, 31 Ocak 1950.

¹⁶⁵³ **Halk**, Sayı: 2516, 3 Şubat 1950.

¹⁶⁵⁴ **Halk**, Sayı: 2703, 15 Ağustos 1950.

¹⁶⁵⁵ **Halk**, Sayı: 2830, 23 Aralık 1950.

¹⁶⁵⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 683; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

3.1.4. Trabzon Aile Kulübü

Trabzon’da 1933 yılında kurulması yönünde çalışmalar yürütülen cemiyetlerden biri Trabzon Aile Kulübüdür. Kulübün müteşebbis üyeleri Trabzon’un seçilmiş yaklaşık 20-30 ailesidir. Bu aileler sık sık evlerinde toplanmaktayken bir kulüp kurarak toplantılarını burada gerçekleştirmeye ve böylece “*içtimai bir hareket vücuda getirmeye*” karar vermiştir. Nisan ayında çalışmalar yürüten müteşebbisler kulübün nizamnamesini hazırlamak üzere toplantı yapmışlardır. Nizamname esasları kararlaştırılan kulübün idare heyetinin 3 erkek ve 4 kadından oluşacağı, Vali Rıfat Bey’in fahri başkan, emniyet müfettişi Halit Bey’in başkan olarak yer alacağı kararlaştırılmıştır. Bekârların kulübe anne babaları ile birlikte girebilecekleri de karara bağlanan diğer bir konudur.¹⁶⁵⁷

3.1.5. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyetinin¹⁶⁵⁸ temelleri 1933 yılında atılmıştır. 1930’lu yıllarda yükseköğrenim için İstanbul ve Ankara gibi şehirlere giden gençler buldukları şehirlerde beslenme, barınma gibi zorunlu ihtiyaçlarını sağlamak ve eğitim öğretimlerini daha iyi şartlarda sürdürmek amacıyla cemiyetler kurmuşlardır.¹⁶⁵⁹ Bu amaçla kurulan cemiyetlerden biri Trabzon Lisesi Mezunları Cemiyetidir. Cemiyetin kuruluş çalışmaları 1933 yılı Ocak ayında başlatılmıştır. Bir cemiyet kurmak için faaliyet yürüten Trabzon Lisesi mezunları ilk toplantınının 20 Ocak 1933 tarihinde Halkevinde yapılmasına karar vermiştir.¹⁶⁶⁰ Kuruluş çalışmalarına Mehmet Can, Mehmet ve Hüsnü İbrahim Bey’in öncülük ettiği cemiyet, 8 Şubat 1933 tarihinde yapılan kongrede Trabzon Lisesi Mezunları Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Nizamnamenin de oluşturulduğu bu toplantıda alınan karara göre Trabzon Lisesi ile sürekli olarak irtibatla kalınması, İstanbul’a gelecek öğrencilere yardım edilmesi ve Anadolu’nun çeşitli şehirlerine öğrenci gezileri düzenlenmesi amaçlanmıştır. Toplantıda yapılan seçime göre idare heyeti Mehmet

¹⁶⁵⁷ **Akşam**, Sayı: 5208, 12 Nisan 1933.

¹⁶⁵⁸ 1933 yılında “Trabzon Lisesi Mezunları Cemiyeti” adıyla kurulmuş olan cemiyetin ismi çeşitli kongrelerde alınan kararlarla birkaç kez değiştirilmiştir. Bu isimler arasında Trabzon Lisesinden Bilgi Alanlar Birliği, Karadeniz Talebe Birliği, Karadenizliler Cemiyeti, 19 Mayıs Cemiyeti (19 Mayıs Talebe Birliği) ve son olarak da Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti yer almaktadır.

¹⁶⁵⁹ İstanbul’a yükseköğrenim için giden gençlerin kurduğu cemiyetler arasında Adana, Antakya, Balıkesir, Erzurum, Edirne, Niğde, Sivas, Balıkesir, Denizli gibi çeşitli şehirlerdeki liselerden yetişen gençlerin kurduğu cemiyetler de yer almaktadır. **Cumhuriyet**, Sayı: 4211, 3 Şubat 1936; Tarhan Toker, “Denizli İ. İnönü Lisesini Bitirenler Derneğinin Kurulması Münasebetiyle”, **Halk**, Sayı: 1395, 26 Eylül 1946.

¹⁶⁵⁹ Mahmut Goloğlu, “19 Mayıs Cemiyeti”, **Yeni Halk**, Sayı: 15, 9 Temmuz 1943.

¹⁶⁶⁰ **Cumhuriyet**, Sayı: 3129, 20 Kanunusani 1933.

Can, Sabri Mahir, Burhan, Kemal Fevzi ve Nihat Bey'den oluşmuştur. Teftiş heyetine ise Abdullah Fazıl, Yusuf ve Ziya Bey seçilmiştir.¹⁶⁶¹ Kuruluşundan sonra hemen etkinliklere başlayan cemiyet henüz bir hafta geçtikten sonra bir müsamere düzenlemek amacıyla çalışmalarına başlamıştır.¹⁶⁶² 21 Aralık 1933 tarihinde Halkevinde yapılan kongrede idare heyeti yenilenmiştir. Cemiyetin eski başkanı İsmail Bey'in kısa bir konuşma yaptığı kongrede daha geniş bir alanda faaliyette bulunulabilmesi amacıyla cemiyetin isminin Trabzon Lisesinden Bilgi Alanlar Birliği olmasına karar verilmiştir.¹⁶⁶³ Faaliyetleri ve etki alanı sınırlı olan bu cemiyetin daha da genişletilmesi ve öğrencilere yapılacak yardım ve desteğin artırılması amacıyla 1936 yılında Karadeniz Talebe Birliğinin kuruluş çalışmaları başlatılmıştır. Karadeniz Liselerinden mezun olup İstanbul'a üniversite öğrenimi için giden 12 öğrenci tarafından başlatılan kuruluş çalışmaları; 18 Ocak 1936 tarihinde Bayezıt Mithatpaşa'daki bir öğrenci evinde toplanan gençlerin bir öğrenci birliği oluşturarak yurt ve lokanta açma çabalarıyla başlamıştır. Böylece gençleri bir çatı altına toplayıp hayatın zorluklarıyla birlik halinde mücadele etmeyi amaçlayan grup ilk toplantıyı 2 Şubat 1936 tarihinde İstanbul Halkevinde yapmıştır. Bu toplantıda Trabzon Lisesinden mezun gençler faaliyette olan cemiyetlerini genişleterek yeniden kurmak amacıyla çeşitli kararlar almıştır. Toplantıda bir nizamname oluşturulmuş, ardından cemiyetin adının Karadeniz bölgesindeki bütün okullardan mezun gençleri kapsayacak şekilde Karadenizliler Cemiyeti olarak değiştirilmesi uygun görülmüştür. Gerekli düzenlemelerin yapılması için Giresun, Ordu ve civar bölge öğrencilerinin de katılımı ile 16 Şubat tarihinde yeniden toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. 16 Şubat günü Trabzon Lisesi ve Karadeniz'in diğer vilayetlerinin liselerinden mezun olup İstanbul'da üniversite, Mülkiye ve yüksek iktisat okullarında öğrenim gören öğrencilerin Eminönü Halkevinde yaptığı toplantıda; cemiyetin Karadenizli Okurlar Cemiyeti adıyla oluşturulması fikri gündeme gelmiştir. Toplantıda yapılan müzakerelerin ardından Karadenizliler Cemiyeti olarak kurulması yönünde fikir birliğine varılmıştır. Cemiyetin adına ve kurulmasına kesin olarak karar verildikten sonra mevcut iki nizamname taslağından birinin düzenlenerek kabul edilmesi amacıyla bir komisyon oluşturulmasına ve yeni toplantının 1 Mart tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.¹⁶⁶⁴ Eminönü Halkevi Salonunda yapılmasına karar verilen toplantıya yüksekokullara devam eden Karadenizliler, Karadeniz Liselerinden mezun olanlar,

¹⁶⁶¹ **Cumhuriyet**, Sayı: 3147, 9 Şubat 1933.

¹⁶⁶² **Akşam**, Sayı: 5154, 14 Şubat 1933.

¹⁶⁶³ **Cumhuriyet**, Sayı: 3460, 22 Kanun-ı Evvel 1933.

¹⁶⁶⁴ **Cumhuriyet**, Sayı: 4225, 17 Şubat 1936.

İstanbul Liselerinde okuyan Karadenizliler ve ilgi gösteren her Karadenizlinin katılması yönünde davet yapılmıştır.¹⁶⁶⁵ 1 Mart 1936 tarihinde Cağaloğlu Halkevinde toplanan kongrede Mühendis Mektebinden Nihat'ın konuşmasının ardından yeniden düzenlenen nizamname okunmuştur. Buna göre cemiyetin adı tüm Karadeniz sahillerini kapsayacak şekilde Karadeniz Gençler Birliği olarak değiştirilmiştir. Toplantıda cemiyetin merkezinin İstanbul olması fakat bütün Karadeniz şehirlerinde birer komitesinin bulunması kararlaştırılmıştır. Bu toplantıda ayrıca Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs günü Karadenizliler Bayramı olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁶⁶

22 Mart 1936 tarihinde Yüce Ülkü Lisesinde toplanan Karadeniz havalisinden yetişen gençler toplantıda yeni idare heyeti seçimini yapmıştır. Kongrede Artvin, Rize, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Ordu, Samsun, Amasya, Zonguldak ve Kastamonu vilayetlerinin yüksek tahsil öğrencilerinden üçer kişilik şehir komiteleri seçilmiştir. Toplantı sonunda Atatürk, İsmet İnönü ve diğer büyüklere tazim telgrafları çekilmiştir.¹⁶⁶⁷ Uzun ve kalabalık toplantılardan sonra ilk idare heyeti Hukuk fakültesinden İhsan (Orhun) başkanlığında kurulmuştur.¹⁶⁶⁸

1936 yılında Birliğin en önemli etkinliklerinden biri Karadenizliler Bayramı olarak adlandırılan 19 Mayıs gününün milli bayram ve kurtuluş günü şeklinde kutlanması amacıyla hazırladığı programdır. Bu önemli günü büyük bir şenlikle kutlamayı kararlaştıran Birlik, Taksim Bahçesi'nde eski Türk oyunları, pehlivan güreşleri, Karadeniz türküleri ve oyunları, zeybek ve bıçak oyunları, piramit oyunları ve dans yarışmaları gibi çeşitli eğlenceleri programa almıştır. Birlik ayrıca 19 Mayıs gününün milli bayram ilan edilmesi için resmi makamlara müracaat etmeye, hatta bu amaçla bir broşür çıkarmaya karar vermiştir.¹⁶⁶⁹

Birlik 8 lira sermaye¹⁶⁷⁰ ile kurulmuş, yurt ve lokanta gibi maddî işler için müracaat ettiği yerlerden yeterli destek alamamıştır. Gençlere göre başvuru alan kişiler bu

¹⁶⁶⁵ **Cumhuriyet**, Sayı: 4234, 26 Şubat 1936.

¹⁶⁶⁶ **Son Posta**, Sayı: 2006, 2 Mart 1936.

¹⁶⁶⁷ **Son Posta**, Sayı: 2024, 23 Mart 1936.

¹⁶⁶⁸ Mahmut Goloğlu, "19 Mayıs Cemiyeti", **Yeni Halk**, Sayı: 15, 9 Temmuz 1943.

¹⁶⁶⁹ **Cumhuriyet**, Sayı: 4295, 30 Nisan 1936; Mahmut Goloğlu 19 Mayıs Bayramı ile ilgili olarak şunları aktarmaktadır: "Bu yılın en mutlu hadisesi 19 Mayıs gününün Milli Bayram olarak kabulüdür. Çünkü birliğimiz daha teşekkülünde 19 Mayıs'ı bayram günü olarak kabul etmiş, bugünün milli bayram günü olmasını arzulamış ve buna çalışmıştı. 19 Mayıs günü Taksim Abidesi'ne biz de bir çelenk koyduk.", **Yeni Halk**, Sayı: 15, 9 Temmuz 1943.

¹⁶⁷⁰ **Halk**, Sayı: 1302, 12 Nisan 1946.

işin ciddiyetini anlamamışlardı. Cemiyetin kuruluşunun ikinci yılında Mühendislik Fakültesinden Nihat İdare Heyeti Reisi olmuş, fakat elinden geleni yaptığı halde o da bu konuda başarılı olamamıştır. Aynı yıl cemiyetin en başarılı faaliyeti milli oyunların öğretilmesi olmuştur. Birliğin o dönemdeki merkezi Çemberlitaş'taki bir odaydı. Bu odanın altında yer alan bodrum kat temizlenerek elektrik bağlanmış ve bazı geceler bir ekip tarafından üyelere Karadeniz oyunları öğretilmiştir.¹⁶⁷¹ Cemiyet, 19 Mayıs dolayısıyla Taksim Bahçesi'nde bir müsamere düzenlemeye karar vermiştir. Karadeniz Talebe Birliği Başkanlığı söz konusu müsamerenin havanın müsait olmaması durumunda Park Otel'de yapılacağını duyurmuştur.¹⁶⁷² Bu dönemde üyeleriyle etkileşim için çaba sarf eden cemiyet çaylı bir tanışma toplantısı düzenlemeyi kararlaştırmış, 28 Kasım 1937 tarihinde Eminönü Halkevinde yapılacak toplantı için Karadenizlilerin ve Karadeniz Liselerinden mezun olanların davetiyesiz katılabileceğini duyurmuştur.¹⁶⁷³

1938 yılında Hukuk Fakültesinden Mahmut Goloğlu başkanlığında toplanan idare heyetinin en çok meşgul olduğu faaliyetlerden biri öğrenciler için bir yurt temini için yürütülen çalışmalardır. Beyazıt'ta yurt açmak için iki müsait binadan en azından biri kiralanmak istenmiş, fakat maddî imkânsızlık nedeniyle gerçekleşmemiştir.¹⁶⁷⁴ 1939 yılında cemiyetin başkanlığına Hukuk Fakültesinden Kadir seçilmiştir. 1940 yılında Tıp Fakültesinden Murat İdare Heyeti Başkanı olarak seçilmiştir. Cemiyetin maddî zorluklar içerisinde oldukça zor günler geçirdiği ve kapanmak üzere olduğu dönemde Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan başkanlığa getirilmiştir. Goloğlu bu dönemi; "Mıntıkavi mana ifade eden cemiyetlerin ilgası hakkında kanun çıkmış bulunuyor ve Karadeniz Talebe Birliği de

¹⁶⁷¹ **Yeni Halk**, Sayı:15, 9 Temmuz 1943.

¹⁶⁷² **Cumhuriyet**, Sayı: 4672, 17 Mayıs 1937.

¹⁶⁷³ **Cumhuriyet**, Sayı: 4863, 25 İkinciteşrin 1937.

¹⁶⁷⁴ Cemiyetin kuruluş hazırlıkları ile ilgili Halk gazetesinde yayınlanan, cemiyetin yayınladığı broşürden alıntılanan yazıda Mahmut Goloğlu şunları yazmaktadır: "*Günlerden bir gün İstanbul'a geldik. Hamdolsun, şehirde kaybolmadık, başımıza kötü haller gelmedi. Fakat çok sıkıntılara düştük, pis pansiyon odalarında yattık, kahvehane köşelerinin esiri olduk, her birimiz bir bucağa savrulduk kaldık. Birbirimizi görmek tesadüflerin eline kaldı. Görüşüp dertleşemiyor, dertleşip ferahlanamıyorduk. Aklımızın yarısını bile derslere vermeye imkân yoktu. Soğuk odamızda nasıl yatacağımızı, gürültülü kahve köşelerinde derslerimize nasıl çalışacağımızı, lokantaların bir türlü hazmedemediğimiz yemeklerini nasıl yiyeceğimizi ve kitapsız derslerimizin notlarını nasıl tedarik edeceğimizi düşünmek aklımızın yarısından çoğunu alıyordu. Sihatimizin bozulduğunu hissediyorduk. Dertleşmeye içimizi döküp ferahlamaya ihtiyacımız vardı. O zaman Beyazıt'ta Mithatpaşa Caddesi'nde bir odada kalıyordum. Yerimiz merkezi vaziyette olmasından arkadaşlar sık sık burada toplanıyor, yalnızlık ve kimsesizlik illetinin mikroplarından kurtulmaya çalışıyorduk. Gün geçtikçe fark ettik ki aynı derde müptela daha nice gençler var. Toplantılarımız sıklaşmaya ve kalabalıklaşmaya başladı. Nihayet bir birlik kurmaya karar verdik... ..Hedefimiz bir talebe birliği kurmak, gayemiz bir yurt ve lokanta açmaktı. Yalnızlık felaketine uğramış bütün gençleri bu çatı altına toplamak ve böylece hayatın meşakkat ve mahrumiyetlerine göğüs germek istiyorduk.*", **Yeni Halk**, Sayı:15, 9 Temmuz 1943.

ilga edilmek isteniyordu.” sözleriyle aktarmaktadır. Bu durumdan kurtulmak için ciddi bir şekilde çalışan Kazım İsmail Gürkan döneminde cemiyetin nizamnamesi ve adı değiştirilmiştir. Cemiyet bu tarihten sonra 19 Mayıs Talebe Birliği olarak faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁶⁷⁵ 1943 yılına gelindiğinde ise öğrencilerin barınması amaçlanan yurt, hala tesis edilememiştir.¹⁶⁷⁶ Yurt sorunu Trabzon basınında da yer almış, Kemal Kefeli Yeni Halk gazetesinde yazdığı yazısında bu işin yardım meselesi olduğunu belirterek şunları ifade etmiştir:

“Bunu bir memleket davası olarak ele almak, 19 Mayıs Cemiyeti’ni bir yurt sahibi yapmak bütün Karadenizlilere düşen vazifedir. Bunun için de Karadeniz vilayetlerinin Belediye ve hususi idare bütçelerine birer miktar tahsisat kabul etmeleri, ayrıca partimizin girişeceği teşebbüsle yurdun açılma masraflarını karşılayacak teberru temini ile bunu kardeş parti teşkilleri vasıtasıyla bütün Karadeniz halkına teşmil etmesi kanaatimizce yerinde olur.”¹⁶⁷⁷

1944 yılı Nisan ayında yıllık toplantı kararı alan 19 Mayıs Talebe Cemiyeti (Karadeniz Talebe Cemiyeti) misafirlerine ikram edilmek üzere Trabzon Belediyesinden 150 şişe maden suyu istemiştir.¹⁶⁷⁸ 1945 yılında cemiyetin faaliyetleri oldukça kısıtlı bir seviyede idi. Önceden mevcut olan toplantı salonu dahi bulunmamaktaydı. Bundan dolayı cemiyet üyeleri çay ve balo gibi faaliyetlerinin hazırlıklarını bile kiraathanelerde konuşmak zorunda kalıyordu. Bu nedenle cemiyet, “ismi var cismi yok” şeklinde değerlendiriliyordu. İddialara göre birçok kişi İstanbul’da üç yıldır kaldığı halde böyle bir cemiyetten haberdar bile değildi. Çünkü cemiyetin kayıt yapılabilecek bir odası bile yoktu. Öğrencilerin kimi medreselere sığınmış, bazıları ise İstanbul’un Beyazıt, Sirkeci, Beyoğlu, Kumkapı semtlerinde gayrimüslimlerin şartları oldukça kötü pansiyonlarında yaşamak zorunda kalmıştı. Bu anlamda öğrencilerin iletişimi birbirinden kopuk bir durumdaydı. Hatta bu nedenle Eminönü Halkevinde yapılan milli oyunlara da katılamayan cemiyet üyeleri Karadeniz Folklor Gecesini de düzenleyemiyordu. Gerek İstanbul’daki hayırsever zenginlerden gerekse Karadeniz illerindeki yardımseverlerden destek bekleyen cemiyet,

¹⁶⁷⁵ 25 Ocak 1941 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında cemiyetin ismini Karadeniz Liselerinden Yetişenler Cemiyeti olmasına karar verilmiş, fakat bu isim yeni Cemiyetler Kanununa uygun görülmediğinden 27 Kasım 1941 tarihinde “19 Mayıs Talebe Cemiyeti” olarak değiştirilmiştir. **Halk**, Sayı: 1248, 21 Eylül 1945; Se-Ka, “Uzaktan Uzağa- 19 Mayıs Talebe Cemiyeti”, **Halk**, Sayı: 1294, 15 Mart 1946; Yeni Cemiyetler Kanununun bölgesel adlarla cemiyet kurulmasını yasaklaması üzerine bu tarz isimle kurulmuş cemiyetler isimlerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bunlardan biri de Toros Gençler Birliği’dir. 5 Şubat 1939 tarihinde toplanan kongrede cemiyetin adı Adana Kız ve Erkek Liselerinden Yetişenler Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. **Cumhuriyet**, Sayı: 5322, 8 Mart 1939.

¹⁶⁷⁶ Mahmut Goloğlu, “19 Mayıs Cemiyeti”, **Yeni Halk**, Sayı: 15, 9 Temmuz 1943.

¹⁶⁷⁷ Kemal Kefeli, “19 Mayıs Cemiyeti ve Yüksek Tahsil Gençliği”, **Yeni Halk**, Sayı: 16, 13 Temmuz 1943.

¹⁶⁷⁸ **Halk**, Sayı: 1099, 7 Nisan 1944.

ancak bu desteklerle yurt açma imkânına kavuşmayı umuyordu.¹⁶⁷⁹ Cemiyete destek olmak için çeşitli çareler düşünen bazı kişiler liseye devam eden öğrencilerden üniversite tahsili yapan İstanbul'daki öğrencilere yardım için para toplanmasını dahi gündeme getirmiştir.¹⁶⁸⁰

Bütün bu maddî sorunlar içerisinde Halk gazetesinin 1946 yılı başlarında yurt için gerekli paranın sağlanabilmesi amacıyla bir yardım sütunu açma fikri cemiyet üyelerini heyecanlandırmış ve bir ümit belirlemiştir. Böylece Trabzonlu hayırseverlerin yardımları ile bu meselenin 1946-1947 ders yılı içinde çözülmesi hedeflenmiştir.¹⁶⁸¹ Bu süreçte cemiyete çeşitli spor kuruluşları da destek olmuştur. Eylül ayı başlarında Futbol Ajansı Şevket Çulha'nın başkanlığında toplanan kulüp ve yurt temsilcileri futbol açılış karşılaşmalarının 19 Mayıs Cemiyeti yararına yapılmasını kararlaştırmıştır. 17 Kasım 1946 Pazar günü düzenlenen kupa maçlarına katılmak üzere İdman Ocağı, İdman Gücü, Trabzon Gençlik, Doğan Gençlik ve Akçaabat Gençlik kulüpleri ile Lise, Ticaret Lisesi, Erkek Sanat Enstitüsü müracaat etmiştir. Kupada İdmanocağı ile İdmangücü takımları arasında final maçı oynanmıştır.¹⁶⁸²

Cemiyetin başlangıcından beri amacı lise tahsilini tamamlayıp yüksek tahsil yapmak üzere İstanbul'a gelen öğrencilere yatacak temiz ve ucuz yurt, temiz yemek temini, seçecekleri branşlar hakkında fikir vermek ve kudreti dâhilinde her türlü maddî yardımı yapmaktır. 1946 yılına gelindiğine kuruluşundan itibaren 10 yıl geçmiş olmasına rağmen cemiyetin adı pek duyurulamamış, aynı zamanda çalışmalar üyelerine faydalı olabilecek duruma getirilememiştir. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan ve 9 idare heyetinin çalışmaları cemiyetin 8 lira olan sermayesini 6000 liraya yükseltmiştir. Fakat istenilen yurda hala kavuşulamamıştır. Cemiyetin İkinci Başkanı Muvaffak Akman bu durumu şu sözlerle ifade etmekteydi:

“...Bugün hala gaye, göremeyeceğimiz kadar uzakta, ufukta değil, adeta ufkun daha ilerisinde bir yerdedir... Para hala her kapıyı açan anahtar olmakta devam ediyor. Bize de yurdun kapısını açacak olan o değil midir? Böyle bir hamleye hazırlanırken de ancak ve yalnız, büyüklerimizin ve hemşerilerimizin kalplerine ve vicdanlarına güveniyoruz. Yurt

¹⁶⁷⁹ Kemal Karpuzoğlu, “Talebe Cemiyetinin İsmi Olur da, Cismi Olmaz mı?”, **Halk**, Sayı: 1248, 21 Eylül 1945.

¹⁶⁸⁰ F.N., “Hadiseler İçinden- 19 Mayıs Talebe Cemiyeti ve Lisemiz”, **Halk**, Sayı: 1311, 14 Mayıs 1946.

¹⁶⁸¹ **Halk**, Sayı: 1248, 21 Eylül 1945.

¹⁶⁸² **Yeniöl**, Sayı: 3314, 11 Eylül 1946; **Halk**, Sayı: 1436, 19 Kasım 1946.

mutlaka açılmalıdır. Bu yurdu açacak olan anahtar, sayın hemşerilerim, sizin ellerinizde duruyor...¹⁶⁸³

Bu dönemde benzer amaçlarla kurulan cemiyetler de dikkat çekmekteydi. Örneğin Erzurum ve Sivaslı gençlerin kurdukları cemiyetlerin kısa sürede istedikleri yurda kavuşmuş olmaları, aynı şekilde Balıkesirliler Cemiyetinin yurt açması dikkatle takip ediliyordu.¹⁶⁸⁴ 4-5 aylık cemiyetlerin bile yurt sahibi olduğu dönemde 8 vilayet gençleri için bir yurt yapılamamıştı. Yüzlerce yetenekli genç sırf bu yüzden öğrenimlerini yarıda bırakmak zorunda kalıyordu. 1946 yılında seçilen idare heyeti de öncelikli mesele olarak yurt konusunu ele aldı. Sekiz ilden birer temsilci temini için idare heyetinin uygun gördüğü kişilere teklif mektupları yazıldı. Yapılacak yardımlarla yurt meselesini bir hayal olmaktan çıkarmayı hesaplayan idare heyeti, Karadeniz vilayetlerinde cemiyet adına düzenlenecek balo, müsamere, maç vs. hasılatları ile İstanbul ve Ankara’da düzenlenecek olan gece, maç ve konserlerin hasılatı, yardımseverlerin yapacakları bağışlar gibi gelir yollarından bütçesini arttırmayı ve dolayısıyla yurt için gerekli parayı sağlamayı planlamıştır.¹⁶⁸⁵

Cemiyet ile ilgili Trabzon gazetelerinde yer alan yazılar da bu dönemde sıklaşmıştır. Gerçekte yeni İdare Heyeti cemiyeti tanıtmak ve propaganda yapmak için eli kalem tutan bazı kişilere bütün Karadeniz vilayetlerinde çıkan gazetelerde cemiyet ve gayesi hakkında yazılar yazdırıyordu. II. Dünya Savaşı’nın ardından ekonomik olarak zorlukların aşılmaya çalışıldığı bu dönemde halkın yardımına muhtaç olan derneğe destek olunmasına dair Trabzon yerel basınında yer alan bu yazıların hiçbiri etkili olamıyor, yardım ve ilgi yine de sağlanamıyordu.¹⁶⁸⁶ Bunun sebebi ise yardımseverlerin idare heyetine güvenmemesi olarak telakki ediliyordu. Bu konu sık sık gündeme gelince Başkan Vekili Muvaffak Akman, Halk gazetesinde “Biraz İnsafı Olalım” başlıklı bir yazı ile güvensizlik konusuna cevap vermeye çalışmıştır. Mahmut Goloğlu da Yeni Yol gazetesinde kaleme aldığı yazısında bu konuya değinerek cemiyetin idare heyetinin güvenilir olup olmadığına genel kurulun karar vereceğini belirtip, Trabzon’dan destek görülmediği konusuna yer vermiştir. Bu durumu çeşitli nedenlere bağlayan Goloğlu bunları şu şekilde sıralamıştır:

¹⁶⁸³ Muvaffak Akman, “19 Mayıs Talebe Cemiyeti ve Gayesi”, **Halk**, Sayı: 1302, 12 Nisan 1946.

¹⁶⁸⁴ Kemal Karpuzoğlu, “Talebe Cemiyetinin İsmi Olur da Cismi Olmaz mı?”, **Halk**, Sayı: 1248, 21 Eylül 1945.

¹⁶⁸⁵ Bu dönemde cemiyetin adresi: 19 Mayıs Talebe Cemiyeti Merkezi, Cağaloğlu, İzzettin Han No:12 İstanbul olarak yer almaktadır. Muvaffak Akman, “19 Mayıs Talebe Cemiyeti ve Gayesi”, **Halk**, Sayı: 1302, 12 Nisan 1946.

¹⁶⁸⁶ Balıkesirlilerin açtığı yurt Balıkesir halkının cemiyetlerine yaptığı karşılıksız yardımlarla tesis edilmişti. Çulha, “Doğdukaç”, **Yeni Yol**, Sayı: 3289, 12 Haziran 1946.

1- 19 Mayıs Talebe Cemiyetinin nizamnamesinin 2. Maddesi “*Lise tahsilini ikmal ederek yüksek tahsil yapmak için İstanbul’da bulunan ve yüksek mekteplere devam etmek isteyen kimselere yardımda bulunmak için teşkil edilmiştir*” şeklindeydi. Böylece dernek yalnız Trabzon Lisesinden veya Karadeniz Liselerinden yetişenlere değil, Türkiye’de mevcut bütün liselerden çıkanlara yardım etmek gayesi güttüğü için tıpkı Milli Türk Talebe Birliği gibi algılanıyor, dolayısıyla Trabzonlulardan bir kısmının Trabzon Lisesinden yetişenlerle ayrı ve özel bir bağı olmadığı için cemiyete ilgi göstermiyordu.

2- Cemiyetin faaliyetlerine rastlanmaması, yılda bir kere verdiği balo dışında herhangi bir etkinliğinin olmaması da ilgisizliğin nedenlerindendi. Bu durumu yazısında eleştiren Goloğlu şu ifadeleri kullanmıştır.

“Hâlbuki nizamnamesinin 2. Maddesine göre cemiyetin maddî ve manevî birçok gayeleri vardır. Bunlardan bir kısmının tahakkuku hatta pek az para ile bile mümkündür. Mesela gençler arasında sevgi yaratmak, fikri inkişaflarını temin etmek, faydalı unsurlarını sağlamak da birer gaye olarak nizamnamede hüküm altına alınmıştır. Fakat bu uğurda cemiyetin hiçbir faaliyeti yok. Hatta aksine cemiyetin genç elemanları arasında ikilik yaratacak vaziyetler husule geldiği bile duyulmuştur. Mesela evvelki yıl 40 gencin imzasını taşıyan ve idare heyeti intihabının yolsuzluğundan şikâyet ederek intihabın yenilenmesini isteyen dilekçe üzerine idare heyeti ne yapmıştır. Belki de bu dilekçe yırtılmıştır ve bu kırk genç cemiyetten darılmıştır.”

3- Cemiyetin maddî gayesinin sadece yurt kurmaktan ibaret olmadığını belirten Goloğlu nizamnamenin 2. Maddesine göre çeşitli yardım şekillerinin hüküm altına alınmış olmasına rağmen yurt kurulmasa bile diğer yardım şekillerinin uygulanabileceğini ifade ediyordu. Mesela cemiyetin İstanbul’da idarî işlerini yürüttüğü tek bir odası bulunmakta ve bu odaya haftada bir kere birkaç üye uğramaktaydı. Oysa oda için ayda 55 lira kira ödeniyordu ki bu da yılda 660 liraya tekabül etmekteydi. Böyle bir odaya gerek olmadığı ve bunun yerine 660 lira ile ücretsiz kitap ve defter dağıtılarak cemiyetin gayelerinden birinin yerine getirileceğini, dolayısıyla öğrencileri az da olsa bir yükten kurtarmış, hem de yardımseverleri teşvik etmiş olabileceğini savunuyordu. Goloğlu, Muvaffak Akman’ın yazısında idare heyetinin herkese daima hesap vermeye hazır olduğu yönündeki sözlerine değinerek “*önemli olanın hesap vermek değil, verilen hesabın sıhhatini ispat olduğunu*” da vurgulamıştır. Goloğlu bu güvensizlik nedeni olarak örnekler de vermiştir. Onun aktardığına göre: Cemiyet bir balo düzenlemek üzere faaliyete geçmiş ve davetiyeler bastırmıştır. Davetiyeleri 6 lira yardımda bulunan herkese ulaştırılan idare heyeti, bağışlar karşılığında makbuz kesmemiş veya makbuzu sahibine vermemiştir. Balo günü kaç davetiyenin verildiğini ve ellerinde kaç davetiyenin kaldığını bilmeyen idare heyeti ise

baloya gelenlerin davetiyelerini iptal etmiştir. Hatta balodan bir hafta sonra bile İdare Heyeti Başkanı hesaptan haberdar değildir. Ayrıca binlerce lira bankada değil bir üyenin cebinde muhafaza edilmektedir. Goloğlu, 19 Mayıs Talebe Cemiyeti İdare Heyetinin dedikodu olmaması, derneğe yardım edilmesi, mesailerinin boşa çıkmaması için bu aksaklıklara dikkat etmeleri gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁶⁸⁷

1946 yılında idare heyeti bir lokal temin etmiş, kendisini tanımayan Karadeniz sahiline sesini duyurmaya çalışmıştır. Bu dönemde fakir gençlerin bir kısmına ilk defa yardımlarda bulunulmuştur. Cemiyetin kuruluşundan beri temin edilen 6.000 lira da bir yılda 14.000 liraya çıkarılmıştır. Bu para açılacak yurdun temellerine sarf edilmek üzere bankaya yatırılmıştır.¹⁶⁸⁸

Cemiyetin 1947 yılı Ocak ayında yapılan olağan kongresinde nizamnamede bazı tadilatlar yapıldıktan sonra yeni idare heyeti belirlenmiştir. Buna göre başkanlığa Profesör Kazım İsmail Gürkan, üyeliklere Enver Karadeniz, Avni Kefeli, Mürteza Sağnak, Suat Arık ve Selahattin Kundupoğlu seçilmiştir.¹⁶⁸⁹ 1947 yılı Şubat ayı sonlarında, Eminönü Halkevi salonunda olağanüstü bir toplantı daha yapılmıştır. 11 yıllık geçmişinde çeşitli değişimlere uğrayan cemiyet, bu toplantıda ana nizamnamesini tadil etmiştir. Mahmut Goloğlu'nun başkanlığında açılan kongrede uzun ve hararetli konuşmalar gerçekleşmiş, neticede 4 önemli karar alınmıştır. Bunlardan biri cemiyetin adının Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti olmasıdır. Cemiyete üyelik koşullarına düzenleyen diğer bir karara göre kuruluşundan itibaren Karadeniz liselerinden mezun olup, yükseköğrenim yapan öğrencileri asli üye kaydeden cemiyet, artık Trabzon Lisesi ve Ticaret Lisesinden mezun veya orta öğrenim kurumlarından birinde en az bir veya iki yıl okumuş olan 18 yaşını doldurup medenî haklara sahip bulunanların üye olabileceği bir yapıya kavuşturulmuştur. Bir diğer karar göre cemiyetin gayesine aykırı hareketleri görülen idare heyeti veya üyelere ihtar, tektir, muvakkaten ihraç cezaları verme salahiyetine sahip Divan-ı Haysiyet denilen bir organ oluşturulmuştur. Cemiyetin feshedilmesi halinde mal ve bütün varidatının, Kızılay kurumuna değil, Trabzon Lisesi Kooperatifine cemiyetin amaçlarına uygun şekilde sarf edilmek şartı ile bırakılması da toplantıda alınan kararlardandır. Bu kararların kabulünden sonra eski idare heyeti topluca istifa etmiş, yerine yeni seçimler yapılmıştır.

¹⁶⁸⁷ Mahmut Goloğlu, "19 Mayıs Talebe Cemiyeti Hakkında", **Yeni Yol**, Sayı: 3307, 14 Ağustos 1946.

¹⁶⁸⁸ Kemal Karadenizli, "Uzaktan Uzağa -Trabzon liselerinden Yetişenler Cemiyeti", **Halk**, Sayı: 1526, 4 Mart 1947.

¹⁶⁸⁹ **Cumhuriyet**, Sayı: 8062, 27 Ocak 1947.

Kongrede fahri başkanlığa Tüccar Hamit Kalaycıoğlu seçilmiş, idare heyeti Başkan Sabih Özserzeli, üyeler Mahmut Goloğlu, Faruk Sevimoğlu, Hüseyin Onur, Burhanettin Şahin, Nihat Özışık, Dünder Evren'den oluşmuştur. Ayrıca Divan-ı Haysiyet başkanlığına Kemal Karadenizli, üyeliklere Yunus Işıık, Ahmet Yılmaz; teftiş heyetine ise Nuri Sümer, Derviş Ocak ve Şevket Teoman seçilmiştir.¹⁶⁹⁰

1947 yılının ders yılı ortaları olmasına rağmen henüz yaptırılmayan yurt için Rize'den Zonguldak'a varan sahil boyunca gençler için çabalayan fakat bir türlü destek sağlayamayan cemiyet, takdir görmemiş, adeta ihmal edilmişti. Kemal Karadenizli Halk gazetesindeki yazısında cemiyetin Trabzon Temsilcisi Kemal Kefeli, Vali, Belediye Başkanı, Lise ve Ticaret Lisesi Müdürlerinin yer aldığı bir toplantıyla gençlerin istikballerini ilgilendiren bu konuya çareler bulmalarını temenni etmiştir.¹⁶⁹¹

İstanbul'da eğitim görmekte olan öğrencilere destek olmayı ana hedef olarak gören cemiyet aynı zamanda insanlara eğlenceli saatler geçirmek için yöresel geceler düzenlemiştir. Bu geceler diğer vilayetlerin Kars-Yayla Gecesi, Erzurum-Başak Gecesi, Niğde-Elma Gecesi, Malatya-Kayısı Gecesi'ne benzer şekilde Trabzon-Karadeniz Gecesi adıyla düzenlenmiş ve İstanbul'un eğlence hayatında önemli yer tutmuştur. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyetinin 27 Mart 1947 tarihinde Taksim Belediye Gazinosu'nda düzenlediği Karadeniz Gecesi oldukça kalabalık bir davetli grubun katılımı ile gerçekleşmiştir.¹⁶⁹² Birlik başkanının konuşması ile başlayan ve yaklaşık 1000 seyircinin bulunduğu gecede Trabzon, Sürmene, Maçka, Giresun, Hemşin, Rize ekiplerinden oluşan horonlar ve bıçak oyunları ilgi ile izlenmiştir. Her ekibin oyunundan sonra caz eşliğinde dans edilmiş, gençler tarafından monologlar söylenmiş, üniversiteli kızlar mahalli kıyafetler giyerek sepetler içinde vilayetlerden hediye edilen çeşitli yiyecek ve içecekleri davetlilere ikram etmiştir. Gecede şairlerden İhsan Bey bir şiirini ve Kemal

¹⁶⁹⁰ Kemal Karadenizli, "Uzaktan Uzağa Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti", **Halk**, Sayı: 1526, 4 Mart 1947. Bu dönemde Yeniöl gazetesinde yer alan "Bir Cemiyet Kuruluyor" başlıklı haberde ise Trabzon Lisesinden Yetişenler adıyla bir cemiyet kurulmak üzere olduğu, Trabzon Lisesinden yetişenlere yardım amacı taşıdığı, lise ve yüksek tahsilini maddî imkânsızlıkları nedeniyle yapamayanlara destek sağlamaya çalışacağı yazılmıştır. **Yeniöl**, Sayı: 3367, 29 Mart 1947. Yine 4 Ağustos 1947 tarihli Halk gazetesinde İstanbul'da bazı müteşebbis gençlerin Trabzon Liselerinden Mezunlar Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurduğunu ve Trabzon liselerinin bitirip yüksek tahsil yapmaya gidenlere lüzumlu malumat vermek ve her bakımdan maddî ve manevî imkânlarını sağlamak gayesini güttüğünü, aynı zamanda bir yurt açmayı, yurt açılana kadar da muhtaç öğrencilere yardım etmeyi amaç edindiği yazmıştır. Ni-Ta, "Estikçe- Trabzon Liselerinden Mezunlar Cemiyeti" **Halk**, Sayı: 1656, 4 Ağustos 1947.

¹⁶⁹¹ Kemal Karadenizli, "Uzaktan Uzağa -Trabzon liselerinden Yetişenler Cemiyeti", **Halk**, Sayı: 1526, 4 Mart 1947.

¹⁶⁹² Mahmut Goloğlu, "Karadeniz Postası- Karadeniz Gecesi", **Yeniöl**, Sayı: 3380, 24 Mayıs 1947.

Bey de Baba Salim'in "Hamsiye Hasret" adlı şiirini okumuştur. Ardından Trabzon kadının milli kıyafetini gösteren büyük bir tablo açık arttırmaya çıkarılmıştır. Tablo 3000 lira karşılığında Karadenizli Yurtkuranlar tarafından alınmış, böylece cemiyete önemli bir gelir sağlanmıştır. Sabaha kadar süren Karadenizliler gecesinde Müzeyyen Senar ve Hamiyet Yüceses'ten şarkılar okunmuştur.¹⁶⁹³ Cemiyet açmak istediği öğrenci yurdu için gerekli gelirin elde edilmesi amacıyla 23 Ağustos 1947 tarihinde Trabzon'da yapılmak üzere "Trabzon Yüksek Tahsil Gençliği Gecesi" adıyla bir başka gece düzenleme kararı almıştır.¹⁶⁹⁴ Gecenin Trabzon'da yapılmasından aslında faaliyet ve propagandanın bunca yıldır yanlış yapıldığı, asıl faaliyetin Trabzon'da yapılmasının daha faydalı görüldüğü anlaşılıyordu.¹⁶⁹⁵ Vali Salim Özdemir Günday'ın himayelerinde, Trabzon Yüksek Tahsil Gençleri ve Trabzon Halkevinin birlikte hazırladığı¹⁶⁹⁶ Gardenparti Erkek Ortaokul bahçesinde düzenlenmiş ve geç saatlere kadar sürmüştür.¹⁶⁹⁷

Cemiyet 1947 yılı Eylül ayında Trabzon Liselerinden mezun veya orta öğrenim kurumlarından birinde en az bir veya iki yıl okumuş olanların bilgilerinin yer alacağı "Trabzonlular Albümü" hazırlığına başlamıştır. Cemiyet başkanı Kemal Karadenizli Halk gazetesine verdiği ilanda cemiyete üye olan-olmayan tüm Trabzonluların albüme konmak üzere birer vesikalık fotoğrafları, doğum yerleri ve tarihleri ile hangi okullardan (ilk, orta lise, meslek, yüksek) mezun olduklarını, şimdiye kadar nerelerde, ne gibi görevlerde ve hizmetlerde bulduklarını bildiren kısa biyografilerini, güncel bilgi ve adreslerini cemiyetin adresine göndermelerini rica etmiştir.¹⁶⁹⁸

Yükseköğrenimin paralı olduğu gerçeğinden hareketle çeşitli şehirlerde ortaya çıkan talebe yardım cemiyetleri öğrencilere elinden geldiğince destek olmaya çalışıyordu. Bunların hemen hemen en eskisi olan 19 Mayıs Cemiyeti kurulduğu 1936 yılından itibaren en küçük resmi yardım görmeden faaliyet göstermiştir. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti adını alan cemiyet, yıllarca eksikliği çekilen talebe yurdunu 1947 yılı Kasım ayında İstanbul'un Beyazıt semtinde kiralanıp tadilatı yapılan beş katlı bir binada

¹⁶⁹³ Kemal Karadenizli, "Uzaktan Uzağa- Karadenizliler Gecesi", **Halk**, Sayı: 1561, 14 Nisan 1947.

¹⁶⁹⁴ Nerim Demircioğlu, "Bir Gece Hakkında", **Yeni Yol**, Sayı: 3403, 16 Ağustos 1947.

¹⁶⁹⁵ Güngör, "Gün Olurki- Sevencimiz Büyüktür", **Yeni Yol**, Sayı: 3402, 13 Ağustos 1947.

¹⁶⁹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 3404, 20 Ağustos 1947.

¹⁶⁹⁷ **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 32.

¹⁶⁹⁸ İlanda Cemiyetin adresi Ankara Caddesi İzzettin Han Kat:2 No:12 İstanbul olarak belirtilmiştir. **Halk**, Sayı: 1686, 9 Eylül 1947.

açmıştır.¹⁶⁹⁹ Cemiyetin çeşitli yerlerde ve hatta şahıslar zimmetinde olan 10.000 liradan fazla parasının toplanması sonucunda Üniversiteye yakın olan Soğanağa Mahallesi'nin Marmara'ya bakan cephesinde açılan yurdun fahri doktorluğunu ise Akçaabatlı Dr. Ahmet Sakasoy yapmıştır. Cemiyetin 25.000 lirayı aşan bir gider bütçesine karşılık eski cemiyetten alınan 10.000 lira ve üyelere alınan aylık bedeller ile düzenlenecek müsamere ve balo aidatları gibi gelir kaynakları bulunmaktaydı.¹⁷⁰⁰ Yurdun açıldığı dönemde binayı arkadaşı Doktor Yüzbaşı Ali Osman ile birlikte ziyaret eden Mahmut Goloğlu izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

“Güzel ve temiz bir kargir binanın önünde durduk. Kapıda birkaç genç var. Bu sırada Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyetinin genç ve müteşebbis başkanı Sabahattin Kundupoğlu geliyor. Sevimli ve canlı yüzünde kendinden emin insanlara mahsus bir azim ve enerji var. Bizi neşe ile karşılıyor ve binayı gezdiriyor. İlk gözümüze çarpan şey binanın temizliği oldu. ...Odaları birer birer dolaşıyoruz. Meğer teşebbüs çok ilerlemiş. Bütün odalar aynı tip karyolalarla dolu. Tertemiz yataklar. Küçük misafir odası, telefonlu küçük bir idare odası... Elbise dolapları henüz tamamlanmamış, banyo dairesi, helalar tertemiz.. Birkaç gün sonra yemek de verilecek. Sofra takımları tamamlanmış, masalar bekleniyor. En üst katta bir mütalaa salonu hazırlanıyor...”

Yıllarca yapılması için çaba harcanan yurdun durumu Goloğlu'nu oldukça etkilemiş, bu yurdun faaliyetlerinin devam etmesini, kısıtlı imkânları olan cemiyete destek olunmasını istemiştir.¹⁷⁰¹ Başkan Sabahattin Kundupoğlu ise 30 öğrencinin barındığı yurdun 60 kişilik olması için çalışmalar yapmaktaydı. 60 öğrenciyi yurda almanın yaklaşık 30.000 lira gerektirdiği, diğer masrafları da hesaba katınca cemiyetin 50.000 liraya ihtiyacı olduğu anlaşılmaktaydı. Gelir kaynaklarının oldukça sınırlı olduğu bu dönemde, özellikle yurdun açılma hazırlıkları sırasında, maddî sıkıntıların hafifletilebilmesi amacıyla Faik Ahmet Barutçu, M. Reşit Tarakçıoğlu, Üçüncü Umum Müfettişliği, Trabzon Valiliği, Trabzon Belediyesi ve CHP Başkanlığına müracaat edilmiş, ayrıntılı mektuplar yazılarak destek istenmiştir. Başkan Sabahattin Kundupoğlu'nun belirttiğine göre bu taleplere M. Reşit Tarakçıoğlu ve Avukat İbrahim Kulaksızoğlu'dan¹⁷⁰² başka samimi bir şekilde yaklaşan ve çabalayan olmamış, hatta olumsuz bir tavır takınarak yardım etmeyi

¹⁶⁹⁹ Nerim Demircioğlu, “Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti Yurdu”, **YeniYol**, Sayı: 3463, 1 Mart 1948; **Hamsi**, Sayı: 5, Yıl: 5, 1952; **Cumhuriyet**, Sayı: 8361, 26 Kasım 1947.

¹⁷⁰⁰ Cemiyet, yurdu eldeki 15.000 lira ile açmıştı. Bu miktarın 10.500 lirası ise kira olarak verilmiş, diğer kısmı ile de karyola, yatak, yorgan, dolap, soba, yemek takımları, sandalye, masa v.s. eşyalar alınmış eldeki para tükenmişti. Nerim Demircioğlu, “Trabzon liselerinden Yetişenler Cemiyeti Yurdunun Mali Durumu”, **YeniYol**, Sayı: 3492, 2 Nisan 1948; Vesim Eyüpoğlu, “Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneğinin Canlı Başarısı Etrafında”, **Akçaabat**, Sayı: 79, 9 Ocak 1948.

¹⁷⁰¹ Mahmut Goloğlu, “Gençlerin Büyük Muvaffakiyeti- Trabzon Lisesinden Yetişenler Yurdu Açıldı”, **YeniYol**, Sayı: 3435, 10 Aralık 1947.

¹⁷⁰² İbrahim Kulaksızoğlu 1930'ların başından itibaren İstanbul'da bulunan Trabzonlu bir hukukçuydu. **YeniYol**, Sayı: 3406, 27 Ağustos 1947.

reddedenler olmuştur. Bunun yanında yurdun açılışı için gereken maddî desteğin sağlanması amacıyla Giresun Milletvekili Kazım Okay cemiyet adına Giresun'da bir konser düzenlemek için çalışmış, Vesim Eyüpoğlu da Akçaabat Belediyesinin 1948 yılı bütçesine cemiyet için 200 lira tahsisat koydurmuştur.¹⁷⁰³ Cemiyet maddî imkânsızlıklarla boğuşuyordu ama diğer yandan İdare Heyeti üyelerini daha fazla mağdur etmemek, özellikle yurttan kalan öğrencilere en küçük mahrumiyet yaşatmamak için çay, konser ve maç düzenliyordu. En öncelikli ihtiyaç olarak battaniye tedarik edilmesi planlanıyordu. Aynı dönemlerde cemiyet adına Trabzon'da yaklaşık 800 lira hasılat elde edilen bir gardenparti ile düzenlenen maç geliri ise henüz cemiyete ulaştırılmamıştı.

1947 yılı başlarında İstanbul'da aynı amaç için uğraşan "Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti" ile "Trabzon Liselerinden Mezunlar Cemiyeti"¹⁷⁰⁴ adlı iki cemiyet mevcuttu.¹⁷⁰⁵ Bu gelirlerin iki cemiyetin birleşmesi karşılığında gönderileceği söylenmişse de iki cemiyet birleştirilip¹⁷⁰⁶ ilgililere yazılı olarak bildirilerek ricada bulunduğu halde cevap alınamamıştır. Trabzon milletvekillerinin cemiyete yardım konusunda kayıtsızlığı, resmi kuruluşlar, belediye ve özel idareden cemiyete bütçe aktarılabilecekken bunun sağlanmaması eleştirilen unsurlar arasındadır. Oysa aynı dönemde diğer illerde bunlar sağlanabilmekteydi.¹⁷⁰⁷ Bu maddî imkânlar çerçevesinde Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyetinin verdiği yurt hizmeti oldukça kısıtlı olmuştur. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sıral üniversite öğrencilerinin yurt meselesi ile yakından ilgilenmiştir.

¹⁷⁰³ Cemiyete yapılan bu ilk resmi yardım dolayısıyla Genel Sekreter Ahmet Selim Teymur ve Başkan Sabahattin Kundupoğlu Akçaabat gazetesine gönderdikleri bir yazı ile cemiyetin Akçaabat temsilcisi Vesim Eyüpoğlu'na ve Akçaabat Belediyesine teşekkürlerini bildirmişlerdir. **Akçaabat**, Sayı: 83, 29 Mart 1948.

¹⁷⁰⁴ Trabzon Liselerinden Mezunlar Cemiyeti, Trabzon Liselerini bitirip yüksek tahsilini yapacaklara lüzumlu malumatı vermek, maddî ve manevî imkânları temin etmek, liselere bağlılığı artırmak gayesi için çalışmaktaydı. Cemiyet, **Yeni Yol** gazetesine bir mektup göndererek bu gayelerini ve Trabzonlulardan destek görmek istediğini bildirmekteydi. Kendisinden önce kurulan Karadeniz Cemiyeti ve 19 Mayıs Talebe Cemiyeti gibi aynı amaçla kurulmuştu. K.E., "Tatlı Dil İle- Bir Davamız Daha", **Yeni Yol**, Sayı: 3398, 30 Temmuz 1947; Trabzon Liselerinden Mezunlar Cemiyeti müteşebbis üyeleri 1947 yılı Mart ayında ilk genel kurul toplantısını yapmak üzere çalışmalar başlatmıştır. 29 Mart günü Eminönü Halkevi küçük salonunda toplanacak kongrede görüşülmek üzere müteşebbis heyeti raporu, nizamnamenin genel kurula sunulması, seçimler ve dilekler gibi gündem maddeleri belirlenmiştir. **Cumhuriyet**, Sayı: 8114, 20 Mart 1947.

¹⁷⁰⁵ Mahmut Goloğlu, "Karadeniz Postası- Karadeniz Gecesi", **Yeni Yol**, Sayı: 3380, 24 Mayıs 1947.

¹⁷⁰⁶ Aynı kongre toplantısı yaparak birleşme yönünde karar alan iki cemiyetin müşterek genel kurul toplantısının 6 Eylül 1947 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Bu tarihte gerekli çoğunluğun sağlanamaması üzerine yeni nizamnamenin genel kurula sunulacağı ve seçimlerin yapılacağı kongrenin 13 Eylül'de Eminönü Halkevinde toplanmasına karar verilmiştir. **Cumhuriyet**, Sayı: 8288, 11 Eylül 1947.

¹⁷⁰⁷ Örneğin Malatyalılar Cemiyetine Malatya Muhasebe-i Hususiyesi 50 bin lira, Belediye ve Malatyalılar 150 bin lira yardımda bulunmuştu. Burhan Oltan, "Lafla Yürümeyen Gemi..." **Yeni Yol**, Sayı: 3438, 20 Aralık 1947. Kayserili Nuh Naci'nin açtığı İstanbul Yüksek Talebe Yurdu yıllarca önce açılmış ve Kayseri'den İstanbul'a giden dar gelirli öğrencilerin barındığı imkânları oldukça iyi öğrenci yurtlarından biri olarak göze çarpmıştır. Nerim Demircioğlu, "Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti Yurdu", **Yeni Yol**, Sayı: 3463, 1 Mart 1948.

Cemiyetin açılışında yer almış olan Şinasi İmre kısıtlı imkânlarla ilgili şunları söylemektedir:

“Trabzon Liselerinden Mezunlar Cemiyeti de işte bu gayretli ve fedakâr talebe topluluklarından biridir. Bir avuç gayretli gencin hiçbir teşvik ve muzaheret görmeden meydana getirmeye muvaffak oldukları bu cemiyetin açılışında hazır bulunmakla sevinmiş pek sevinmişim. ...Evvelsi gün Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyetinin bir toplantısında bulundum. Bir avuç heyecanlı gencin günlük didişme çırpımları sayesinde ve hiçbir yerden yardım görememek ıstırabı içinde yaşatmaya azmettikleri mütevazı yurtlarındaki muhtaç arkadaşlarına ne yapıp da 20 lira yerine 25 liralık bir yardım temin edebilmek gayretiyle nasıl kafa ve nefes harcadıklarını hislenerek takip ettim.”¹⁷⁰⁸

Bu yıllarda özellikle ücretini ödeyebilen öğrenciler yurdun imkânlarından faydalanabilmekteydi. İdare heyeti çok cüzi miktardaki bağışlarla yalnızca 5–6 öğrenciye ayda ortalama 20’şer lira yardım yapabilmiş, ayrıca 1–2 öğrencinin de yemek ve barınmasına destek olabilmıştır. 1948-1949 ders yılı için yurdun 75–80 kişilik bir kapasiteye ulaştırılması planlanmış¹⁷⁰⁹ bunun için gereken ilave inşaatın ve gerekli malzemenin sağlanabilmesi için sürekli bir gelir kaynağına ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede her yıl düzenlenen Karadeniz Gecesi 1000–2000 liralık yıllık gelirin en önemli kısmını teşkil ediyordu. Cemiyetin tanıtılması ve bir gelir sağlanması amacıyla 1946 yılından itibaren Karadeniz Takvimi çıkarılmaktaydı.¹⁷¹⁰ Bunlardan başka cemiyetin kendi imkânları ile sağlayabildiği geliri yok gibiydi. Bu yıllarda İstanbul’da cemiyet yararına bir futbol maçı düzenlenmiş, fakat hasılat ancak masrafı karşıladığı için bir gelir elde edilememiştir. Trabzon’da düzenlenen futbol maçları geliri ise henüz cemiyete ulaşmamıştı. 1947 yılında düzenlenen gardenpartinin 800 liralık geliri ise cemiyete gönderilmiştir.¹⁷¹¹

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti diğer cemiyetler gibi vilayetlerden yardım görmemekteydi. İlk defa Akçaabat Belediye bütçesine cemiyet için koyulan miktarın dışında Trabzon Lisesinin eski mezunlarından Vali Necmettin Ergin’in desteği ile 1949 yılı vilayet bütçesine de cemiyet için bir miktar konacağı vaat edilmiştir.¹⁷¹² Giresun

¹⁷⁰⁸ Şinasi İmre, “Birlik’ten: Üniversite Gençliği ve Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti”, **Yeni Yol**, Sayı: 3453, 14 Şubat 1948.

¹⁷⁰⁹ Nerim Demircioğlu, “Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti Yurdu”, **Yeni Yol**, Sayı: 3463, 1 Mart 1948.

¹⁷¹⁰ Cemiyet üyelerinden bir kısmı 1949 yılı Şubat ayında tatil için geldikleri Trabzon’da cemiyetin bastırıldığı takvimleri çeşitli okullara dağıtarak gelir elde etmeye çalışmışlardır. **Halk**, Sayı: 2199, 18 Şubat 1949.

¹⁷¹¹ **Halk**, Sayı: 2199, 18 Şubat 1949.

¹⁷¹² Cemiyet üyelerinden bir kısmı 1949 yılı Şubat ayında yarıyıl tatilini fırsat bilerek Trabzon’a gelmiş ve cemiyete yardım konusunda valiliğe müracaat etmişlerdir. Vali Necmettin Ergin vasıtasıyla Trabzon Özel İdare Bütçesine konan 500 lira ile Akçaabat Belediyesi 1949 yılı bütçesine konulan 500 lira yardım cemiyet merkezine gönderilmiştir. **Halk**, Sayı: 2199, 18 Şubat 1949.

Milletvekili Galip Zaimoğlu ve Giresun Belediye Başkanı Naci Çimşid de Özel İdare ve Belediye Bütçelerine 1949 yılı için 10.000 lira koymayı vaat etmişlerdir. Maddî durumun düzeltilmesi için çabaların sarf edildiği bu süreçte İdare Heyeti de İstanbul'da tanınmış ses ve saz sanatçılarının katıldığı bir konser ve bir futbol maçı düzenlemek istemişse de bu faaliyetlerde hazırlık masraflarının dahi karşılanamayacağı düşüncesiyle yapılamamıştır. Cemiyetin maddî durumunun düzeltilebilmesi için Trabzon temsilcisi ve aynı zamanda Halkevi Başkanı olan Kemal Kefeli de yardım ve desteğini sürdürmüştür.¹⁷¹³

Cemiyetin 1947 yılı kongresi için 29 Kasım günü belirlenmiş fakat gerekli çoğunluk sağlanamadığı için ertelenmiştir. 6 Aralık günü Eminönü Halkevi küçük salonunda toplanacak kongre için cemiyet başkanlığı tarafından idare kurulu raporu, teftiş raporu ve seçimlerin yer aldığı bir gündem belirlenmiştir.¹⁷¹⁴ Kongrede cemiyetin hesapları incelenmiştir. Toplantıda yenilenen idare heyetinin başkanlığına Sabahattin Kundupoğlu seçilmiştir. Murakıplığa ise Hukuk Fakültesi Mezunu ve İstanbul Yargıç adaylarından Mahmut Goloğlu getirilmiştir.¹⁷¹⁵

Cemiyetin açtığı yurt 1948 yılı başında 52 öğrenciyi barındırmaktaydı.¹⁷¹⁶ Bunlardan 12'si neredeyse parasız denilecek bir şekilde kalıyordu. Günde iki öğün yemek ve kahvaltı verilen yurda öğrenciler ayda 70 lira ödemekteydi. Binanın kira bedelinin yüksek olması cemiyet idare heyetinin en çok meşgul olduğu sorundu. Bir yurt binasına yaklaşık 60-70 bin liraya sahip olunabileceği bu dönemde bu sorunun aşılması için Trabzonlu zenginlerden, Trabzon Lisesinden yetişmiş milletvekili ve diğer devlet görevlilerinden, ayrıca tüccarlardan destek bekleniyordu.¹⁷¹⁷ Bu arada bazı üyeler cemiyet başkanlığına müracaat ederek olağanüstü genel kurul yapılarak cemiyetin malî durumu hakkında bilgi verilmesini istemiştir. Söz konusu istek üzerine 24 Ocak 1948 tarihini

¹⁷¹³ Nerim Demircioğlu, "Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti Yurdunun Mali Durumu", **YeniYol**, Sayı:3492, 2 Nisan 1948.

¹⁷¹⁴ **Cumhuriyet**, Sayı: 8559, 4 Aralık 1947, **Vakit**, Sayı: 10829-77, 6 Aralık 1947.

¹⁷¹⁵ Vesim Eyüpoğlu, "Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneğinin Canlı Başarısı Etrafında", **Akçaabat**, Sayı: 79, 9 Ocak 1948.

¹⁷¹⁶ Nerim Demircioğlu bu sayıyı 55 olarak vermektedir. Nerim Demircioğlu, "Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti Yurdu", **YeniYol**, Sayı: 3463, 1 Mart 1948.

¹⁷¹⁷ Şinasi İmre, "Birlik'ten: Üniversite Gençliği ve Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti", **YeniYol**, Sayı: 3453, 14 Şubat 1948; Şinasi İmre, "Rahmetli Nuh Naci ve Zenginliğin Manası", **YeniYol**, Sayı: 3459, 26 Şubat 1948.

belirleyen idare heyeti bu tarihte yeterli katılım olmadığı için yeni toplantının 29 Ocak'ta Eminönü Halkevinde yapılacağını üyelerine bildirmiştir.¹⁷¹⁸

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti 23 Şubat 1948 tarihinde Trabzon'un kurtuluş günü için Eminönü Halkevinde bir tören düzenlemiştir. İstanbul'daki Trabzonluların hemen hemen hepsinin katıldığı törende Kazım İsmail Gürkan, İhsan Hamami ve Mahmut Goloğlu birer konuşma yapmıştır. Mahalli ekiplerin gösterilerinin ardından Ercümen Basa ve Mehmet Solaklı tarafından okunan monologlar beğeni ile izlenmiştir. Tören Hamiyet Yüceses konseri ile sona ermiştir.¹⁷¹⁹ Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli de bir telgraf göndererek Trabzon'dan kilometrelerce uzakta da olsa bugünü kutlayanlara saygı ve sevgilerini iletmiştir.¹⁷²⁰ Aynı dönemde cemiyete gelir elde edilebilmesi için Trabzon'da yoğun bir faaliyet yürütülmüştür. Bu faaliyetler kapsamında, yapılacak olan valilik kupası maçlarının gelirinin cemiyet yararına ayrılması gündeme getirilmiştir. Cemiyet bu isteği büyük bir ilgi ile karşılamış, Trabzon'un spor idarecilerinin adım atmasını beklemiştir.¹⁷²¹ Aynı tarihlerde gelir sağlamak için bir balo düzenlenmesine karar verilmiştir. 24 Mart 1948 günü İstanbul'da düzenlenecek baloda davetlilere ikram edilmek üzere Trabzon'dan Hüseyin Çulha tarafından maden suyu, fındık tüccarları tarafından da beşer kilo iç fındık hediye edilmiştir.¹⁷²² Daha sonra 1 Nisan tarihine ertelenen¹⁷²³ gece Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılmıştır. Gecenin anısına üyelerinden Ahmet Selim Teymur'un katkılarıyla Hamsi adlı dergi çıkarılmıştır.¹⁷²⁴ Bu arada cemiyetin

¹⁷¹⁸ **Cumhuriyet**, Sayı: 8424, 28 Ocak 1948.

¹⁷¹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3458, 25 Şubat 1948.

¹⁷²⁰ **İnan**, Sayı: 37, Şubat 1948, s. 7.

¹⁷²¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3458, 25 Şubat 1948.

¹⁷²² **Halk**, Sayı: 1868, 17 Mart 1948.

¹⁷²³ **Cumhuriyet**, Sayı: 8478, 22 Mart 1948.

¹⁷²⁴ Hamsi dergisinin çıkarılması fikri Kemal Durmuşoğlu'na aittir. Derginin isim babası ise Mustafa Evirgen'dir. Müessesliğini Ahmet Selim Teymur'un yaptığı dergi başkan Sebahattin Kundupoğlu, Veznedar B. Şahin, Muhasip F. Sevimoğlu üyelerden Kamuran Bahadır ve Sabih Özserezli'nin desteğiyle hazırlanmıştır. Hamsi dergisinin ilk sayısı Marmara Basımevinde çıkarılmıştır. 24 Mart 1948 tarihinde Taksim Belediye Gazinosunda düzenlenen Karadeniz Gecesi hatırası olmak üzere hazırlanan ilk sayıda İhsan Hamami'den bir yazıyla, Baba Salim Öğütçen'den şiirler, çeşitli fıkralar ve mizahi yazılar yer almıştır. Yıllık olarak çıkarıldığı belirtilen ilk sayısında derginin "1 Nisan için bulunmaz bir hediye" olduğu ifade edilmiştir. **Hamsi**, Sayı: 1, 1948 Karadeniz Gecesi Hatırası, Marmara Basımevi; Derginin 2. Sayısı da 28 Mart 1949 tarihinde Taksim Belediye Gazinosunda düzenlenen Karadeniz Gecesi hatırası olmak üzere hazırlanmıştır. Kapak kısmında Orhan Peker'in "Molozda Kayıklar" adlı çalışması yer alan 2. Sayı İstanbul Ahenk Matbaasında basılmıştır. Dergide 11 Mayıs 1948 tarihinde İhsan Hamami'nin ve 17 Şubat 1949 tarihinde Halil Nihat Boztepe'nin vefatı üzerine İbrahim Alaaddin Gövsa tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Bu sayıda Hamamizadenin Hamsinamesi, çeşitli şiirler, fıkralar ve mizahi yazılar yer almıştır. **Hamsi**, Yıl: 2, Sayı: 2, 1949 Karadeniz Gecesi Hatırası, İstanbul Ahenk Matbaası; Derginin 1950 yılındaki sayısı ise 28 Mart 1950 tarihinde düzenlenen Karadeniz Gecesi hatırası olarak hazırlanmıştır. **Hamsi**, Yıl: 3, Sayı: 3, 28 Mart 1950; Hamsi dergisi 1948-1970 yılları arasında düzenli olarak yayınlanmış, 1960'tan 1979 yılına kadar kesintili bir şekilde yayınlanmıştır. Cemiyet 1954 yılından sonra Horon adlı bir başka dergi çıkarmaya

15 Nisan tarihinde idare kurulu raporu ve teklifleri gündem maddeleriyle gerçekleştirmek istediği olağanüstü genel kurul toplantısı yeterli katılım olmaması nedeniyle 18 Nisan gününe ertelemiştir.¹⁷²⁵

1948 yılı yazında cemiyete maddî destekte bulunulması yönünde kararlar alınması amacıyla Trabzon Halkevi salonunda Vali Necmettin Ergin ve bazı Trabzon milletvekillerinin de katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Kemal Kefeli'nin konuşması ile başlayan toplantıda İstanbul'da açılan yurda nakdi yardım yapılmasına karar verilerek Genel Meclis tarafından bu yurda 2000 lira yardım ödeneği verilmesi kabul edilmiştir.¹⁷²⁶ Trabzon Belediyesine de yurda maddî destekte bulunulması amacıyla müracaat¹⁷²⁷ eden cemiyetin bu talebi kabul edilerek Karadenizliler Cemiyetine 1000 lira ayrılmıştır.¹⁷²⁸

Genel kurul toplantılarını da sürdüren Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti başkanlığı kararlaştırılan tarihte gerekli katılım sağlanamadığı için gerçekleşemeyen kongre için 14 Kasım 1948 tarihini belirlemiş, Marmara Sineması altında Marmara Lokalinde yapılacak kongrede üyelerin hazır bulunmasını rica etmiştir.¹⁷²⁹

Trabzon'un Kurtuluşunun 31. yıldönümü törenleri dolayısıyla 24 Şubat 1949 tarihinde Ankara ve İstanbul'da bulunan Yüksek Tahsil gençleri tarafından Halkevi Başkanlığına telgraflar çekilmiştir. Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneği Başkanı Sebahattin Kundupoğlu tarafından çekilen telgraf şu şekildedir:

“Trabzon'un Kurtuluşunu Kutlama Komitesi Başkanlığı Halkevi- Trabzon: Mübarek vatanımızın ayrılmaz parçası Trabzon'umuzun kurtuluşunu kutlarken istikbale güvenle bakıyor, inanimizin şahlandığını duyuyoruz. Vatan ve millet sevgimizin istikbal ve hürriyetimiz üzerine gerilen şanlı bayrağımızı paralamaya çalışacaklara, milletçe seve seve ölüme atılmak azmimizi ilan edeceğimiz bu mesut günde sizlerden uzaktayız. Fakat yarın omuz omuza çarpışmaktan, şehit olmaktan şeref duyan milletin evlatları olduğumuzu gösterecek vatani ancak gelecek nesle daha mesut olarak devredeceğiz. Kararımızı bu azmimizin sembolü Trabzon'umuzda haykırmak fırsatı bulduğumdan bahtiyarım. Bugün İstanbul'daki hemşerilerimiz bu asil heyecanın tesiri altındadır. Bu mübarek vatan

başlamıştır. Ahmet Özer, “Trabzon'da Kültür-Sanat Yayıncılığı”, **Trabzon'da Edebiyat-Edebiyatta Trabzon Sempozyumu Bildiriler(18-19 Aralık 2004)**, Yayına Haz. Veysel Usta, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s. 31.

¹⁷²⁵ **Cumhuriyet**, Sayı: 8503, 16 Nisan 1948.

¹⁷²⁶ **İnan**, Sayı: 42-43, Temmuz- Ağustos 1948, s. 24.

¹⁷²⁷ Cemiyet başkanlığı 18 Ekim 1947 tarihli bir dilekçe ile Trabzon Belediyesine müracaat etmiş ve açılacak yurt için destekte bulunulmasını talep etmiştir. **TBMZ**, 9. İnikat, 14.2.1948.

¹⁷²⁸ **TBMZ**, 3. Devre, 12.11.1948.

¹⁷²⁹ **Cumhuriyet**, Sayı: 8709, 11 Kasım 1948.

Türkündür, Türk yaşayacaktır. Bayramınız kutlu olsun. Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneği Başkanı Sebahattin Kunduboğlu”¹⁷³⁰

Cemiyet 28 Mart 1949 tarihinde İstanbul’da bir gece düzenlemiştir. Gecede yükseköğrenim gençleri yanında Karadenizliler de yer almıştır. Cemiyet bu geceye özgü Hamsi adlı derginin ikinci sayısını çıkarmıştır. Derginin bir nüshası Halk gazetesine gönderilmiştir.¹⁷³¹

Cemiyetin 1949 yılı Mayıs ayında yapılan olağanüstü genel kurul toplantısı için önce 7 Mayıs tarihi belirlenmişse de gerekli katılım sağlanamadığı için 15 Mayıs tarihine ertelenmiştir.¹⁷³² Bazı üyelerin isteği ile İdare Heyetini yeniden seçmek üzere toplanan genel kurul beşte iki üyenin katılımı ile Marmara Lokali’nde yapılmıştır. Halk gazetesi temsilcisi Kemal Onur’un da katıldığı toplantıda iki gruba ayrılan üniversiteli gençler kongre başkanının ikazlarına rağmen şiddetli tartışmalar hatta birbirlerine karşı saldırıya varan tavırlar sergilemişlerdir.¹⁷³³ Yapılan seçimle cemiyet başkanlığına Dr. Ömer Demirci getirilmiştir.¹⁷³⁴

Cemiyet, 1949 yılı yaz aylarında gazeteye verdiği ilanla Talebe Yurdunun yaz mevsimini İstanbul’da geçirecek Trabzonlulara açık olduğunu bildirmiştir. Her çeşit otel ve pansiyondan daha iyi özelliklere sahip yurttta kalmakla cemiyete büyük bir fayda sağlanacağı hatırlatılmakta ve ilanda cemiyetin ve yurdun adresi verilmekteydi.¹⁷³⁵

Sömestr tatilini fırsat bilerek cemiyetin buradaki faaliyetlerini takip için Trabzon’a gelen üyelerden Celalettin Algan ve Nerim Demircioğlu Halk gazetesine cemiyet hakkında beyanatlarda bulunmuşlardır. Cemiyetin ve yurdun faaliyetlerini aktardıkları beyanatta cemiyet üyelerinin her yıl daha iyi şartlara kavuşturulmasına çaba harcandığı, bunu yanında kültürel, edebî, folklorik ve sportif faaliyetlerin de ihmal edilmediği aktarılmıştır. Cemiyetin Karadeniz Gecesine özgü çıkarılan Hamsi dergisinin yanında 1950 yılında Trabzon hakkında bir eser yazılması hazırlıkları içinde olduğu ifade edilmiştir. Karadeniz mahalli oyun ve türkülerini yaşatmak ve duyurmak çabasıyla birçok mahalli halk

¹⁷³⁰ **Halk**, Sayı: 2206, 25 Şubat 1949.

¹⁷³¹ Derginin bu ilk sayısında İhsan Hamami’nin “Laf Olsun Diye” adlı eserinden alınmış fıkralar, İbrahim Alaattin Gövsa’nın bir yazısı, Bedri Rahmi’nin “Trabzonlu Kız” adlı tablosu ve Orhan Peker ve Bedri imzalı çeşitli resimler, gençlerin bölgeye özgü mani, türkü, nükte ve yazıları yer almıştır. **Halk**, Sayı: 2262, 28 Nisan 1949;

¹⁷³² **Cumhuriyet**, Sayı: 8892, 13 Mayıs 1949.

¹⁷³³ **Halk**, Sayı: 2277, 16 Mayıs 1949.

¹⁷³⁴ **Halk**, Sayı: 2282, 21 Mayıs 1949.

¹⁷³⁵ **Halk**, Sayı: 2335, 22 Temmuz 1949.

sanatkârının bu sayede İstanbul Radyosunda yer bulduğu belirtilmiştir. 1950 yılı faaliyetlerinden biri ise hasılatının cemiyete kalması koşulu ile Fenerbahçe veya Galatasaray takımlarından biri ile Karadeniz karması oluşturularak maç düzenlenmesi çabalarıdır. 1950 yılında da halkın desteğinin oldukça sınırlı olduğunu izah eden cemiyet üyeleri, bu yılın en önemli etkeninin piyasadaki ekonomik kriz olduğu üzerinde durmuşlar ve destek beklediklerini ifade etmişlerdir. Geçen yıllarda cemiyete yardım ve destekte bulunan Vali, Özel İdare, Trabzon Temsilcisi Kemal Kefeli, Akçaabat Temsilcisi Vesim Eyüpoğlu, Kız ve Erkek Sanat Enstitüsü müdürleri, Hüseyin Çulha, cemiyete desteklerini yazıları ile gösteren gazete ve dergilere, Trabzonlulara teşekkürlerini sunmuşlardır.¹⁷³⁶

1950 yılına gelindiğinde maddî zorlukları ve imkânsızlıkları bir türlü aşamayan hatta bu nedenle iyi bir gelir sağladığı halde Takvim dahi çıkaramayan cemiyet, İstanbul'da benzeri yüzlerce olan diğer cemiyetlere göre faaliyetlerine örnek olacak şekilde devam etmekteydi. Cemiyetin her yıl daha da artan faaliyetleri 1950 yılında da memnuniyet ve cesaret verici olarak değerlendiriliyordu. Cemiyet, Hamsi dergisinin 1950 yılı sayısı için henüz yılın başında olmasına rağmen çalışmalara başlamıştı. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti Eminönü Halkevi Folklor Kolu ile işbirliği yaparak milli ve mahalli oyunlar için ekip hazırlamıştır. Trabzon'un Rus işgalinden kurtuluşunun 32.yıldönümü dolayısıyla 24 Şubat'ta bir tören düzenlemek için canla başla çalışan cemiyet üyeleri tarafından bir koro oluşturularak çalışmalara başlanmıştır. Cemiyet, ayrıca törenin sadece Halkevinde sınırlı kalmaması ve daha geniş alanlara duyurulması için bir saatlik Radyo yayını ayırarak faaliyetini genişletmek istemiştir.¹⁷³⁷ Söz konusu radyo yayını 24 Şubat 1950 tarihli İstanbul Radyosu programına alınmış, bu konser için 15 dakika ayrılmıştır.¹⁷³⁸

Bu dönemde tadilatlar yapıldıktan sonra öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir şekle sokulan öğrenci yurdu benzer yurtlara göre yemek, temizlik, düzen ve disiplin bakımından çok daha iyi olarak faaliyetini sürdürmekteydi. Yemekhane sadece yurttaki kalanlara değil dışardan birçok gence de hizmet vermekte, ayda 75 lira karşılığında 70 öğrenci yurttaki kalmaktaydı. Yurttaki bir çalışma salonu, 1948 yılında açılan ve çeşitli fakülte, matbaa ve kütüphanelerden temin edilen kitaplarla oluşturulan kütüphane

¹⁷³⁶ **Halk**, Sayı: 2523, 10 Şubat 1950.

¹⁷³⁷ Adnan Günay, "Memleket Davaları- Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti", **Halk**, Sayı: 2536, 23 Şubat 1950.

¹⁷³⁸ **Cumhuriyet**, Sayı: 9175, 24 Şubat 1950.

ve çeşitli yardımlarla birçok ecza deposundan temin edilmiş ilaçlarla zenginleştirilmiş bir ecza dolabı mevcuttu.¹⁷³⁹ Kira bedeli olarak yılda 10.000 lira ödenmeye devam ediyordu. Kira bedeli, geliri çok az olan cemiyet için oldukça yüklü bir miktar olarak kabul ediliyordu. Bu dönemde cemiyetin gelir kaynakları oldukça kısıtlı olmakla beraber en önemli gelir yükseköğrenim gençlerinin gayretleriyle hazırlanan Karadeniz Gecesi adlı etkinlikten sağlanıyordu. Trabzon Valisi Necmettin Ergin'in desteğiyle 1949 yılı Trabzon Özel İdare Bütçesinden cemiyete 3000 lira yardım yapılmıştır. Bu yardımın 1950 yılı bütçesine de konulması Trabzon Valiliğince kararlaştırılmıştır.¹⁷⁴⁰

Cemiyet 23 Nisan 1950 tarihinde yurt binasında hemşerileri için “hamsili pilav günü” düzenlemiştir. Böylece bu etkinliğin gelenekselleşmesinde de ilk adımı atmış oluyordu. Bu ilk hamsili pilav gününde Milletvekili Adayı Saffet Baştımara da bulunmuştur. Toplantıda kendisinin de destek olması ile cemiyetin acil ihtiyaç duyduğu bir yurt binası için görüşmeler ve fikir alışverişleri yapılmıştır. Cemiyet gerçekte bu tarz etkinlikleri gelir sağlamak, kendisini tanıtmak, sorunlarını aktarmak ve ihtiyacı olan maddî desteğe kavuşmak için bir fırsat olarak görmekteydi. Cemiyetin her yıl düzenlediği Karadeniz Gecesi 1950 yılında da Taksim Gazinosu'nda yapılmıştır. 28 Mayıs Gecesi yapılan eğlencelerde müziğiyle, folkloruyla bir Karadeniz havası yaratılmış, bütün hemşeriler bir araya toplanmıştır. Benzer cemiyetlerin adeta bir balo niteliğinde olan eğlencelerine karşılık Karadeniz Gecesi daha yerel ve katıksız bir Karadeniz- Trabzon havası yaşamaktaydı. Cemiyetin İdare Heyeti gece hazırlıkları için oldukça çaba harcamıştır. Gecede Karadeniz halk türkülerini okuyan koro, Kırım, Giresun, Çoruh oyunları, Trabzon horonları, kemeççe, bağlama gibi yöresel folklorun katkısı ile adeta Karadeniz kıyısının canlılığını oluşturmuştu. Gecede ayrıca oldukça iyi bir baskıyla Hamsi dergisi de satışa çıkarılmıştır. Dergide Ali Nihat Tarlan, Burhan Felek, Peyami Safa, Behçet Kemal Çağlar gibi ülke çapında değerli kişilerin yazıları da mevcuttu.¹⁷⁴¹ Cemiyetin 1950 yılı kongresinin 2 Kasım günü yapılması kararlaştırılmışsa da yeterli

¹⁷³⁹ **Halk**, Sayı: 2523, 10 Şubat 1950.

¹⁷⁴⁰ Diğer vilayetlerin Özel İdareleri İstanbul'da öğrenim gören öğrenciler için birer yurt binası temin etmişlerdi. Trabzon Özel İdaresinden de beklenen yılda 10.000 lira kira bedeli yerine bir yurt binası teminiydi. Adnan Günay, “Memleket Davaları- Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti”, **Halk**, Sayı: 2536, 23 Şubat 1950.

¹⁷⁴¹ Adnan Günay, “İstanbul Mektupları- Geceler- Karadeniz Gecesi- Hamsili Pilav Günü”, **Halk**, Sayı: 2608, 8 Mayıs 1950.

katılım olmadığı için gerçekleşmemiş, cemiyet başkanlığınca 5 Kasım günü Eminönü Halkevinde yapılmak üzere ertelenen toplantıya asli ve fahri üyeler davet edilmiştir.¹⁷⁴²

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti gibi Ankara'da da yine yükseköğrenim gören gençlere destek olmak amacıyla kurulmuş olan Yüksek Tahsil Gençliği adlı bir dernek daha mevcuttu. Bu iki dernek memleketlerinden uzakta yükseköğrenim gören öğrencilere maddî manevî destek sağlamaktaydı. Fakat Trabzon Liselerinden mezun olup öğrenimine devam edemeyen, maddî zorluklar yaşayan tahsile devam etmeyi gerekli görmeyen bir gençlik kitlesi de mevcuttu. Bu gençleri bir arada toplamak, onlara rehberlik etmek, okuyabileceklere imkânlar sağlamak, onları kahve ve kulüp köşelerinden kurtarmak, hatta henüz öğrenim hayatını devam ettiren öğrencilere, gerek Ankara ve gerek İstanbul'daki cemiyetlere destek olmak için bu tarz bir cemiyetin daha önce kurulmuş bu iki cemiyetin yardımı ile Trabzon'da da kurulması temenni ediliyordu.¹⁷⁴³

3.1.6. Trabzonlu Yüksek Tahsil Gençlerine Yardım Derneği

Trabzonlu Yüksek Tahsil Gençlerine Yardım Derneği 1949 yılı Nisan ayında Ankara'da kurulmuştur. Ankara'da yükseköğrenim gören gençler¹⁷⁴⁴ Trabzon milletvekilleri ve diğer hemşerileri ile temasa geçerek Ankara Halkevinde birkaç toplantı yaptıktan sonra Nisan ayı ortasında hazırladığı tüzüğünü genel kurula sunmuştur. Genel kurulda tüzüğün kabulünden sonra seçim yapılmıştır. Buna göre Milletvekili Ali Rıza Işıl, Hasan Kazancı, Temel Çağlayan, Ruhi Eğri, Hasan Salihoğlu, Yakup Çebi, Alaattin Kazaz, Ahmet Karadeniz, Avukat Ulvi Erbay yönetim kuruluna getirilmiştir. İlk toplantıda başkanlığa Ali Rıza Işıl, denetçiliğe Selahattin Sürmen, Kemal Karadenizli ve Fahri Tokmakçı seçilmiştir.¹⁷⁴⁵ Trabzonluların gayretiyle Ankara'da yükseköğrenim gören gençlere destek olmak amacıyla kurulan derneğin 1950 yılı Ocak ayında yapılan yıllık kongresi Ankara Halkevinde gerçekleşmiştir. Kongreye Raif Karadeniz, Hamdi Orhon, Sırrı Day, Temel Göksel ve Zekiye Dranaz da katılmıştır. Raporlar okunmasının ardından seçimlere geçilmiştir. Başkanlığa Sıtkı Kalay, teftiş kurulu başkanlığına Başbakanlık

¹⁷⁴² **Cumhuriyet**, Sayı: 9429, 5 Kasım 1950.

¹⁷⁴³ H. Nemlioğlu, "Olayların Ardından- Bir Cemiyet", **Halk**, Sayı: 2348, 10 Ağustos 1949; **Halk**, Sayı: 2397, 23 Eylül 1949.

¹⁷⁴⁴ Dernek henüz kurulmadan önce de Ankara'da yüksek tahsil yapan gençler oldukça organize bir şekilde çalışıyordu. Ankara'da yüksek tahsil yapan gençler adına Trabzon'un kurtuluş günü için Halkevi başkanlığına bir telgraf gönderen Hasan Kara 31. Kurtuluş yıldönümünü kutlamış, Ankara'dan muhabbet ve selamlarını iletmiştir. **Halk**, Sayı: 2206, 25 Şubat 1949.

¹⁷⁴⁵ **Trabzon**, Sayı: 797, 21 Nisan 1949.

Yüksek Murakabe Heyeti Müfettiş Muavinlerinden Kemal Karadeniz seçilmiştir.¹⁷⁴⁶ Aynı yıl Şubat ayında Trabzon'a gelen dernek başkanı Toprak Mahsulleri Ofisi Hukuk Müşaviri Avukat Sıtkı Kalay Halk gazetesine bir beyanatta bulunmuştur.¹⁷⁴⁷

3.1.7. İlçelerde Kurulan Eğitim, Kültür ve Sosyal Amaçlı Dernekler

3.1.7.1. Akçaabat Memurlar Yurdu

Trabzon'un çeşitli ilçelerinde memurların örgütlenme ihtiyacı duyduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan biri 1936 yılında Akçaabat'ta faaliyet gösteren Akçaabat Memurlar Yurdu'dur. Gelir elde etmek için piyango düzenleyen kulüple ilgili başka bir bilgi elde edilememiştir.¹⁷⁴⁸

3.1.7.2. Of Gençler Varlığı

Gençlerin tekâmül ve terfiine hizmet etmek amacıyla 1923 yılı Kasım ayında Of'ta "Gençler Varlığı" adlı bir cemiyet kurulmuştur. Sonraki tarihlerde bu kulüp hakkında bilgi olmamakla birlikte bu dönemde Of'ta kurulan kulüpler uzun ömürlü olmayıp kökleşmeden dağılmışlardır.¹⁷⁴⁹

3.1.7.3. Of Gençler Yurdu

1934 yılında Trabzon Gençler Birliğine bağlı bir şube olarak Of kazasında "Gençler Birliği" adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Of'ta gençleri bir araya toplayacak bir kurumun eksikliğini hisseden Kaymakam Halit Bey'in desteğiyle en azından memurları bir arada toplayacak bir "Memurlar Odası" oluşturulmuştu. Bu oda daha sonra Gençler Birliğine dönüştürülmüştür. Düzenli olarak aidatlarını ödeyen üyelere sahip olan birliğin 1934 yılında 80 kayıtlı üyesi bulunmaktaydı. Yapacakları gösteriler için bir salonu, 200 liraya alınmış bir de radyosu bulunan cemiyet, milli oyunlar sahnelemiş, eğlenceler düzenleyerek hem gelirlerini arttırmış, hem de Of halkının aydınlanmasını sağlamıştır. Müdde-i Umumî Cemal Bey'in başkanlığında örnek teşkil edecek işlere imza atan birlik, bu kapsamda 1934 yılında Atatürk heykelini yaptırmıştır.¹⁷⁵⁰ Of Gençler Yurdu 1935 yılında üyelerinin çoğunluğunu memurların oluşturduğu bir kulüp şeklindedir. 1936 yılında yeni idare

¹⁷⁴⁶ **Halk**, Sayı: 2506, 24 Ocak 1950.

¹⁷⁴⁷ **Halk**, Sayı: 2526, 13 Şubat 1950.

¹⁷⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2161, 29 Temmuz 1936.

¹⁷⁴⁹ **İstikbal**, Sayı: 1069, 22 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

¹⁷⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 1991, 13 Birinci Kanun 1934.

heyetinin çalışmaları ile daha da faal olan cemiyet her ne kadar elverişsiz bir binada faaliyet gösteriyorsa da Of ilçesinin tek oturma-ağırlama yeri durumundaydı. Gençler Yurdunda gece eğlenceleri düzenleniyor, radyodan memleket haberleri dinlenip müzik ihtiyacı gideriliyordu. Bu dönemde idare heyeti; Mal Müdürü Necip, Dava Vekili Aziz Paylaştıran, Varidat Memuru Ahmet Orhun, Gümrük Muayene Memuru Azmi, Şevket Saral ve Yakup Akyüz'den oluşmaktaydı.¹⁷⁵¹

3.1.7.4. Sürmene Memurlar Kulübü

26 Ocak 1950 tarihinde Sürmene merkezli kurulan Sürmene Memurlar Kulübünün nizamnamesinde kulübün amacı “*memurların mesai saatleri dışındaki vakitlerini kıymetlendirmek, üyelerin faydalı ve eğlenceli vakit geçirmelerini sağlamak ve muhitteki siyasetle uğraşmayan dernek ve müesseselerle işbirliği yaparak sosyal kültürel çalışmalarını desteklemek*” şeklinde belirtilmiştir. Derneğin genişçe bir kurucular listesi mevcut olup 28 maddeden oluşan tüzüğü Halk gazetesinde yayınlanmıştır.¹⁷⁵²

Dernek 26 Şubat 1950 tarihinde yaptığı genel kurul toplantısında tüzüğündeki bazı maddeleri tadil etmiştir.¹⁷⁵³ Kuruluşundan kısa bir süre sonra bazı sorunlar nedeniyle idare heyeti istifa etmiş, bu nedenle 2 Nisan 1950 tarihinde olağanüstü kongre toplama kararı alınmıştır.¹⁷⁵⁴

3.1.7.5. Akçaabat Kültürsevenler Cemiyeti

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eğitim öğretim alanında pek çok yenilik yapılmıştır. Özellikle ilköğretimin yaygınlaştırılması ile ilgili yapılan düzenlemelerden biri 17 Mart 1944 tarihinde Bakanlar Kurulunun aldığı kararlardır. 19 Ağustos 1944 tarihinden

¹⁷⁵¹ **Halk**, Sayı: 501, 30 İkincikanun 1936.

¹⁷⁵² Kurucular; Kaymakam Şinasi Özdenoğlu, Savcı Müfit Saka, Sürmene Belediye Başkanı Dursun Çakır, Sürmene Mal Müdürü Muhittin Aytek, Sürmene Hükümet Tabibi Naci Dengiz, Sürmene Ziraat Muallimi Fehmi Özgen, Ortaokul Müdürü Mehmet Ali Ataman, Milli Eğitim Memuru Mustafa Aksoy, Sıtma Savaş Tabibi Fuat Koca, Ziraat Bank Müdürü Ahmet Hamdi Göksel, Kooperatif Müdürü Talat Telatar, Tahrirat Kâatibi Ahmet Orhon, Orman Bölge Şefi Niyazi Karabayır, Tekel Memuru Hasan Karadeniz, Hayvan Sağlık Memuru Fuat Tuğlu, Tüccar Nazmi Kulaç, Motor Reisi Ali Saral, Serbest İbrahim Maku, Liman Başkanı Kadri Öztürk, Nüfus Memuru Süleyman Bayraktar, Özel İdare Memuru Ekrem Sözen, Tapu Sicil Memuru İsmail Yücel, Gümrük İdare Memuru Mehmet Kolaylı, Belediye Üyesi Mustafa Seymen, İl Genel Meclisi Üyesi Mazhar Orhon, İl Genel Meclisi Üyesi Mustafa Odabaş, İl Genel Meclisi Üyesi Nafiz Kulaç, Tüccar Kazım Kulaç, Müttehhit İbrahim Kulaç, Bayi Şükrü Çebi, Tüccar Mehmet Alioğlu, Tüccar Mehmet Bürküoğlu, Tüccar Ali Rıza Alioğlu, Tüccar Talip Genç, Demokrat Parti Sürmene Kazası Başkanı Ali Seymen, Halkevi Başkanı Ömer Özmen, Dişçi Seyfettin Akar, Motor Reisi Osman Tiryaki'den oluşmuştur. **Halk**, Sayı: 2533, 20 Şubat 1950; **Halk**, Sayı: 2534, 21 Şubat 1950.

¹⁷⁵³ **Halk**, Sayı: 2554, 14 Mart 1950.

¹⁷⁵⁴ **Yeniyol**, Sayı: 4173, 1 Nisan 1950.

itibaren uygulanmaya başlanan kararlar kapsamında en ücra köylere kadar ilkokullar yapılması ayrıca şehir ve kasabalarda sanat okulları ve ortaokulların çoğaltılması gibi hedefler konulmuştur. Bu hedefler hükümetin yoğun çaba ve çalışmalarının yanı sıra yerel düzeyde yapılan yardım ve desteklerle sürdürülmüştür.¹⁷⁵⁵

Akçaabat Kültürsevenler Cemiyeti de eğitime halkın desteğine bir örnek teşkil edecek şekilde 1944 yılında kaymakam Mehmet Ali Çeltik'in¹⁷⁵⁶ ilgi, destek ve teşviki ile kurulmuştur. Cemiyetin nizamnamesinin 1. Maddesinde “*Akçaabat kazasında öğretim ve eğitim davasının hallini temin etmek maksadı ile Akçaabat Kültürsevenler Cemiyeti adı ile bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin merkezi Akçaabat olup şubesi yoktur.*” ifadesi yer almıştır. Kazanç paylaşmak maksadı gütmeyen cemiyetin gayesi ise 2. Maddede 3 fıkrada belirtilmiştir.¹⁷⁵⁷

“Akçaabat kasabasında bir ortaokul ile lüzumu halinde bir ilkokul inşa ettirmek, bu okula köylerden gelecek öğrenciler için yatılı bir pansiyon açmak, köylerde 4274 sayılı kanuna tevfikan yaptırılması gereken köy okulları inşaatına nakden yardım etmek veya bu okulları inşası için lazım olup köyden temin edilemeyen kereste, cam, çivi, çimento, kireç gibi malzeme yardımında bulunmak. Öğretmene tahsis edilmek üzere köyde yapılacak arazi istimlakine nakden yardım etmek.”¹⁷⁵⁸

Müteşebbis üyeleri toplantıya davet eden kaymakam bu amaçla gönderdiği mektupta şunları söylemiştir:

“Aziz arkadaşlarım kazamızda eğitim öğretim davasının haline hizmet eder ümit ve düşüncesiyle, Akçaabat Kültür Sevenler Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurmak tasavvuru beni günlerden beri işgal etmektedir. Kültürün nimetlerinden müstefit ve onun insan ruhuna ve kafasına bahşeylediği olgunluğun ve kemalin gururu ile müteharrik arkadaşların canlı ve

¹⁷⁵⁵ Bilal Akıncı, “Onbeşgünde Bir- Kültürsevenler Cemiyeti Doğarken”, **Akçaabat**, Sayı: 10, 3 Birinciteşrin 1944.

¹⁷⁵⁶ Akçaabat'ta birçok önemli faaliyete imza atan ve özellikle de eğitim işleriyle yakından ilgilenen Kaymakam Mehmet Ali Çeltik 1945 yılında Nusaybin Kaymakamlığı görevi için Akçaabat'tan ayrılmıştır. **Akçaabat**, Sayı: 36, 30 Ekim 1945.

¹⁷⁵⁷ **Akçaabat**, Sayı: 10, 3 Birinciteşrin 1944.

¹⁷⁵⁸ Akçaabat'ta bir ortaokul binası yapılması cemiyetin kurulmasından önce gündeme gelen bir konu olmuştur. Hükümetin eğitime önem verdiği, bu anlamda çeşitli bölgelerde okullar yaptırdığı fakat her işe yetişemeyeceğini düşünen kişilerin öncülüğünde bazı şehirlerde cemiyetler kurularak halkın yardım ve bağışları ile okullar inşa edilmiştir. Akçaabat Kültürsevenler Cemiyeti kurulmadan aylar önce bu cemiyetler örnek alınarak halkın desteği ile ortaokulun yapılabileceği yönünde kanaat oluşmuş, bu tür faaliyetlerin zenginlerin eliyle kolaylıkla yapılabileceği de zaman zaman dile getirilmiştir, Muhlis Kazancıoğlu, “Akçaabat'ta Ortaokul”, **Akçaabat**, Sayı: 3, 16 Haziran 1944; Çulha, “Ortaokul Teşebbüsü”, **Akçaabat**, Sayı: 6, 31 Temmuz 1944. Kazada bir ortaokul açılması bu dönemde en gerekli işlerden biri olarak görülmüştür. Zira ilköğrenimini bitiren çocukların sayısının giderek arttığı Akçaabat'ta birçok çocuk eğitimine Trabzon'da devam etmek zorunda olduğundan maddî imkânsızlıklar yüzünden geleceklerini temin için tütün işçisi veya kahve, lokanta gibi yerlerde çırak olarak çalışmaya başlamaktaydı. Vesim Eyüboğlu, “Ortaokul Nasıl ve Ne Şekilde Olmalıdır?”, **Akçaabat**, Sayı: 36, 30 Ekim 1945; Karadeniz bölgesinin diğer vilayetlerinde de benzer şekilde teşebbüsler bulunmaktadır. Örneğin böyle bir amaç için 1944 yılı Ocak ayında Samsun Çarşamba kazasında Ortaokul Kurma Cemiyeti kurulmuştur. **Halk**, Sayı: 1080, 1 Şubat 1944.

imanlı yardımları ile muvaffak olacağına kuvvetle inandığım bu cemiyeti ve hazırladığım nizamnamesinin müzakeresini yapıp kabul etmek üzere müessisleri olacağı tabii bulunan siz arkadaşlarımla bugün saat 11.30'da Halkevinde görüşmek istedim. Mevzu ve gaye itibarıyla köylümüzün fikren ve dolayısıyla ruhen yükselmesini istidaf eden bu kutsal davanın öncüsü olmak saadeti takdir edersiniz ki her türlü maddî ve manevî refah ve rahatlığın üstünde ve ötesinde bir vicdan hazzı ve huzuru temin eder. Bu saatte Halkevine teşekkürünüzü saygı ve sevgilerimle rica ederim.”¹⁷⁵⁹

Cemiyetin Müteşebbis Heyeti Ceza Hâkimi Hayri Mumcuoğlu, C.M.U. Hasan İyiyazıcıoğlu, Sorgu Hâkimi Salih Utku, Maarif Memuru Sabri Ersöz, Başöğretmen Muhlis Kazancıoğlu, Öğretmen Zekerriya Kaynar, Ziraat Muallimi Enver Tosunsoy, Hususi Muhasebe Memuru İbrahim Gedikli, Belediye Reisi Münir Serdar, Tüccar Abdurrahman Sezgin, Kemal Turhan, Cemal Turhan, Osman Mısır, Belediye Meclisi Azasından Temel Çolak, Hüseyin Timurcu, Dava Vekili Muzaffer Lermioğlu, Muzaffer Kayaç, Çiftçi Hamit Kamiloğlu, Osman Piyale, Mehmet Topsakal, Seyfettin Kanoğlu, Mehmet Çolak, Parti Reisi Cevdet Serdar, Azadan Hakkı Başaran, Doktor Edip Somunoğlu, T.C. Ziraat Bankası Ajansı Müdürü Adil Çulha, Avukat Vesim Eyüpoğlu, Bilal Akıncı ve Kemal Onur'dan oluşmuştur. Müteşebbis heyetin 16 Eylül 1944 tarihinde Halkevinde yaptığı ilk toplantıda Kaymakam Mehmet Ali Çeltik'in toplantı sebebi, cemiyetin çalışmaları ve ilçede eğitim alanında yapacağı faydaları anlattığı konuşmasının ardından, bizzat kendisinin hazırladığı nizamname okunduktan sonra genel kongrenin her yıl İsmet İnönü'nün Akçaabat'ı ziyaret tarihi olan 29 Eylül günü yapılması kararlaştırılmıştır. Nizamnamenin kabulünün ardından Ceza Hakimi Hayri Mumcuoğlu söz alarak böyle bir cemiyetin gelecek nesillere eğitim adına önemli eserler bırakacağını ve dolayısıyla vatana hizmet edilmiş olacağını belirterek müessisleri tebrik etmiştir. Ardından 28 Ekim 1944 tarihinde yapılacak genel kongreye kadar görev yapmak üzere geçici idare kurulu seçilmiştir. Buna göre Geçici İdare Kurulu; Başkan Mehmet Ali Çeltik, Umumî Kâtip Muhlis Kazancıoğlu, Muhasip Adil Çulha, Üyeler Seyfettin Kanoğlu, Abdurrahman Sezgin, Murakıp Hakkı Başaran ve Kemal Turhan'dan oluşturulmuştur.¹⁷⁶⁰ Cemiyetin kuruluş çalışmaları ile ilgili olarak 5 Ekim günü Kaymakam Mehmet Ali Çeltik'in başkanlığında ve 162 tüccarın katılımı ile yapılan toplantıda cemiyetin amacı hakkında bilgi verilmiş, ardından Sabri Çilingir, Arif Tonguç ve Hamdi Ocak'tan oluşan üç kişilik

¹⁷⁵⁹ Akçaabat, Sayı: 10, 3 Birinciteşrin 1944.

¹⁷⁶⁰ Akçaabat, Sayı: 10, 3 Birinciteşrin 1944.

bir komite oluşturularak üye yazma işlemlerine başlanmıştır. Bu heyetin çalışmaları sonucunda yalnızca bir gün içinde 141 üye kaydedilmiştir.¹⁷⁶¹

Cemiyetin başkanlığı görevini 1944 yılı Kasım ayından itibaren Ziraat Bankası Müdürü Adil Çulha yürütmüştür.¹⁷⁶² Kurulduktan sonra bir ortaokul yapılması için Akçaabatlılardan gelir elde etmeye çalışan cemiyete kaza manifatura ve tuhafiyecileri tarafından 200 lira verilmiş,¹⁷⁶³ Dürbinar Mahallesi bayanları da üç kol halinde çalışarak 355 lira 30 kuruş yardım toplamışlardır. Cemiyet Başkanı Adil Çulha yardıma katılanlara teşekkür etmiştir.¹⁷⁶⁴ Ortamahalle bayanları topladıkları 317 lira 25 kuruş,¹⁷⁶⁵ Nefs-i Pulathane Mahallesi bayanları da aralarında topladıkları 197 lira 55 kuruşu cemiyete bağışlamıştır.¹⁷⁶⁶ Bir yandan yapılacak ortaokul için bağışlar toplanırken bu gelirler ile cemiyetin amaçları arasında yer alan *köy ilkokullarının inşasına* destekte bulunmuştur. Bu çerçevede Şula köyünde yapımı devam eden ilkokul inşaatına 500 lira yardım sağlanmıştır.¹⁷⁶⁷

Cemiyete desteklerin sürdüğü bu dönemde Akçaabat gazetesi de Cumhuriyet Bayramı'nda yayınlanacak olan 12. nüshasının gelirini cemiyete bağışlama kararı almış,¹⁷⁶⁸ bu destek dolayısıyla cemiyet başkanı tarafından gazeteye teşekkür edilmiştir.¹⁷⁶⁹ İdare heyeti de ortaokulun yapılacağı yer ile ilgili çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu arada Koftez köyünden Osmanoğlu Mustafa Altın 4000 lira değerindeki arsasını okulun yapımı için Maarif Müdürlüğüne bağışlamıştır.¹⁷⁷⁰ Cemiyete maddî yardımlar da devam etmiş, bu çerçevede şoförlerden Osman Bayraktar 250, İsmail Sezgin 125, Mahmut Uçar 125,

¹⁷⁶¹ **Akçaabat**, Sayı: 11, 16 Birinciteşrin 1944.

¹⁷⁶² **Akçaabat**, Sayı: 13, 15 İkinciteşrin 1944.

¹⁷⁶³ **Akçaabat**, Sayı: 14, 30 İkinciteşrin 1944.

¹⁷⁶⁴ **Akçaabat**, Sayı: 16, 1 İkincikanun 1945.

¹⁷⁶⁵ **Akçaabat**, Sayı: 17, 16 Ocak 1945.

¹⁷⁶⁶ **Akçaabat**, Sayı: 18, 31 Ocak 1945.

¹⁷⁶⁷ **Akçaabat**, Sayı: 12, 29 Birinciteşrin 1944.

¹⁷⁶⁸ 12. sayının cemiyete bağışlanacağı ile ilgili duyuru Mesul Müdür A. Vesim Eyüboğlu tarafından 29 Ekim 1944 tarihli sayıda yayınlanmıştır. **Akçaabat**, Sayı: 12, 29 Birinciteşrin 1944.

¹⁷⁶⁹ **Akçaabat**, Sayı: 13, 15 İkinciteşrin 1944.

¹⁷⁷⁰ **Akçaabat**, Sayı: 15, 16 Birincikanun 1944. Ortaokul binasının nereye yapılacağı konusu ise henüz netleşmemiştir. Akçaabat gazetesi halkın yardım ve bağışları ile inşa edilecek pansiyonlu okulun yerinin belirlenmesi amacıyla bir anket düzenleyerek binanın nereye yapılmasının uygun olacağını tespit etmiştir. **Akçaabat**, Sayı: 18, 31 Ocak 1945. Ankete katılanlar arasında binanın Trabzon yolu üzerindeki Yaylacık semtinde veya Akçaabat'ın batısındaki Nefs-i Pulathane Mahallesi'nin sahil kısmındaki geniş bütün tarlalarından birinde yapılabileceğini belirtenler de olmuştur. **Akçaabat**, Sayı: 19, 15 Şubat 1945. Anket sonucuna göre futbol sahası karşısında, mezarlıkla yanındaki arazinin uygun olacağı yönünde düşünenler çoğunluğu oluşturmuştur. **Akçaabat**, Sayı: 22, 31 Mart 1945.

Mahmut Celal Koç ise 100 lira bağışlamıştır.¹⁷⁷¹ Akçaabat'ın çeşitli mahalle ve köylerinden 1945 yılı Mart ayı sonuna kadar 162.021 kuruş toplanmıştır.¹⁷⁷² 1945 yılında Akçaabat tütün ekicileri mahsullerinin bedellerinden %1 oranında kazançlarını cemiyete bağışlamışlardır.¹⁷⁷³ Tütün üreticilerinin 2 ayda cemiyete bağışladığı miktar ile birlikte bir yıl içinde 70.000 liraya ulaşılmıştır.¹⁷⁷⁴ Kuşkusuz bu miktarın büyük bir kısmı tütün ekicilerinin bağışlarından elde edilmiştir.¹⁷⁷⁵ 1945 yılında Toprak Ofisi tarafından Akçaabat kazası halkına dağıtılmak üzere gönderilen 100 ton mısırın dağıtımından elde edilecek yaklaşık 25.000 lira kar payının Kültürsevenler Cemiyetine bağışlanabileceği teklif edilerek ortaokul inşaatı için gerekli gelire ulaşılacak istenmiştir.¹⁷⁷⁶ Cemiyet Akçaabat halkının yardımları ile toplam 130.000 liradan fazla gelir elde etmiştir.¹⁷⁷⁷

Diğer yandan cemiyet idarecileri de Milli Eğitim Bakanlığında yapılacak ortaokulun planlarını talep etmişlerdi. Bakanlık tarafından okul binası planları gönderilmiş, idare heyeti de ihale düzenleyerek bir an önce inşaatın başlatılmasına çalışmıştır.¹⁷⁷⁸ Cemiyete yapılan bağışların inşa sürecine başlamak için uygun olduğu düşünülerek okul inşaatı için ilan verilmiştir.¹⁷⁷⁹ İhalesi yapılan binanın temel atma töreni 17 Aralık 1945 tarihinde yapılmıştır. Törene Trabzon'dan vali, general, parti ve belediye başkanları, Milli Eğitim mensupları, daire müdürleri ve gazeteciler davet edilmiştir. Tümen bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlanan törenden Akçaabat'ta dava vekili olan Muzaffer Lermioğlu, Kültürsevenler Cemiyeti Başkanı ve Ziraat Bankası Müdürü Adil Çulha tarafından konuşmalar yapılmıştır. Vali Salim Günday tarafından temele ilk harcın konulmasının ardından Akçaabat Gençlik Kulübünde misafirlere ikramlarda

¹⁷⁷¹ **Akçaabat**, Sayı: 15 16 Birincikanun 1944.

¹⁷⁷² **Akçaabat**, Sayı: 21, 31 Mart 1945.

¹⁷⁷³ **Akçaabat**, Sayı: 21, 31 Mart 1945.

¹⁷⁷⁴ Ortaokulun inşası için 120 ila 150 bin lira arasında para gerekliydi. Vesim Eyüpoğlu, "Ortaokul Nasıl ve Ne Şekilde Olmalıdır", **Akçaabat**, Sayı: 36, 30 Ekim 1945.

¹⁷⁷⁵ 1945 yılı başında 30.000 lirayı bulan yüzde bir mahsul bağışının satışların ardından 55.000 lirayı aşacağı tahmin edilmiştir. **Akçaabat**, Sayı: 24, 30 Nisan 1945.

¹⁷⁷⁶ Vesim Eyüpoğlu, "Toprak Ofisinin Dağıtacağı Mısırlar Hakkında", **Akçaabat**, Sayı: 37, 15 Kasım 1945.

¹⁷⁷⁷ **Akçaabat**, Sayı: 61, 19 Aralık 1946.

¹⁷⁷⁸ **Akçaabat**, Sayı: 24, 30 Nisan 1945. Kültürsevenler Cemiyeti Ankara'dan gönderilen planlardan Bayburt'ta yapılan bir ortaokul planını örnek alarak ihaleyi buna göre yapmıştır. Planın Akçaabat için uygun olmadığını ve projenin yetkililerce yeterince incelenmediğini iddia eden Akçaabat gazetesi yazarlarından Vesim Eyüpoğlu yapılan yardımların boşa gideceği endişesi ile tek kat ve bodrumsuz inşa edilecek olan binanın mahzurlu olacağını, hatta deniz kenarına kurulacak olmasının riskleri arttıracağını belirtmiştir. Vesim Eyüpoğlu, "Ortaokul Nasıl ve Ne Şekilde Olmalıdır", **Akçaabat**, Sayı: 39, 15 Aralık 1945.

¹⁷⁷⁹ Kültür Sevenler Cemiyeti İdare Heyeti binanın yapım keşif bedelini 123.291,69 kuruş, muvakkat teminatını 7411,55 lira olarak açıklamış, ihalenin 15.10.194 Pazartesi günü saat 15.00'te Halkevinde yapılacağını duyurmuştur. **YeniYol**, Sayı: 3218, 19 Eylül 1945.

bulunulmuştur.¹⁷⁸⁰ Bu sırada cemiyet yıllık kongre hazırlıklarını sürdürerek toplantının 26 Eylül 1946 Perşembe günü Halkevinde yapılacağını üyelere bildirmiştir.¹⁷⁸¹ 2 Ocak 1947 tarihinde gerçekleşen kongre Kaymakam Hasan Basa başkanlığında Halkevinde toplanmıştır. Kahvehanelere dağıtılan davet metni ile toplantıya çağrılan üyelere daha önce iki defa çağrı yapıldığı halde kimsenin katılmadığı, bu üçüncü toplantıya ise yalnızca kayıtlı üyelerin katılabileceği bildirilmiştir. Gerek toplantı çağrısının son anda yapılması, gerekse yalnızca kayıtlı üyelerin davet edilmesi üzerine toplantıya yalnızca İdare Heyeti ve üyelerden 6 kişi katılmıştır. Celal Kazancı katılımın az olması nedeniyle toplantının ertelenmesini teklif etmiş, fakat şiddetle reddedilen bu tekliften sonra murakıp raporu okunmadan idare kurulunun yalnızca rakamlara dayanan bilançosu okunarak onaylanmıştır. Toplantı sonucunda açık oyla eski idare heyeti yeniden seçilmiştir.¹⁷⁸²

Yapımı devam eden okul inşaatının ise yaklaşık bir yıl sonra birinci kısmı tamamlanmak üzereydi.¹⁷⁸³ Birkaç ay içerisinde karkas yapı haline getirilen ve yalnızca iç donanımının kaldığı binanın inşaatı eleştiri konusu olmuştur. Binanın dayanıklı olmadığı, müteahhit tarafından kullanılan malzemenin şartnameye uygun kullanılmadığı eleştirilerek idare heyetinin bu konuda tedbir alması tavsiye edilmiştir. Bu arada idare heyeti tarafından yürütülen inşaat süreci hakkında halkın bilgi edinme ihtiyacı içinde olduğu da gözlenmiştir. Kültürsevenler Cemiyeti İdare Heyetinin yapımına başlanan ortaokul binasının inşaat masrafları hakkında gerek genel kurulu, gerekse yardım eden halkı aydınlatmaması çeşitli şikâyetlere yol açmıştır.¹⁷⁸⁴ Bütün bu gelişmelerin ardından bir açıklama yapan Bayındırlık Müdürü Naşit Erman hesapların düzgün tutulduğunu, bina inşaatının Bayındırlık Müdürlüğüne kontrol edildiğini, binanın inşasında Akçaabat Halkevi müteahhidi de olan Mühendis Cevdet Çağlar'ın görev aldığını, binanın Akçaabat'ın diğer resmi binalarının da yer aldığı sahil kordonunda yapıldığını, bina tipinin

¹⁷⁸⁰ **Halk**, Sayı: 1269, 18 Aralık 1945.

¹⁷⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 3317, 21 Eylül 1946.

¹⁷⁸² **Akçaabat**, Sayı: 63, 18 Ocak 1947.

¹⁷⁸³ **Halk**, Sayı: 1452, 7 Aralık 1946.

¹⁷⁸⁴ Recep Başaran, Remzi Şener, Hakkı Kalkışım, İbrahim Kırımlı, Hüseyin Karmenîç, Sabri Çilingir, Ahmet Kanber, Mehmet Serdar, Cemal Azmi Tellioglu ve Terzi Hamdi Ocak imzasıyla Akçaabat gazetesine gönderilen mektupta okul inşaatının yapılış tarzı ve kullanılan malzemenin uygunsuzluğu dile getirilerek gazetenin bu konuyu daha sıkı bir şekilde takip ederek halkı aydınlatması istenmiştir. **Akçaabat**, Sayı: 61, 19 Aralık 1946; Vesim Eyüboğlu, "Tenkide Cevap", **Akçaabat**, Sayı: 62, 1 Ocak 1947; **Akçaabat**, Sayı: 65, 19 Şubat 1947.

Bayındırlık Bakanlığınca kabul edilen ve halen yapımı devam eden Bayburt Ortaokulu ile aynı olduğunu ve gayet sağlam inşa edildiğini belirten bir açıklama yapmıştır.¹⁷⁸⁵

Yoğun baskılar altında olan ve Başkan Cemal Tosun, Umumî Kâtip Muhlis Kazancıoğlu, Muhasip Lütfü Özbay, üyeler Seyfettin Kanoğlu ve Abdurrahman Sezgin'den oluşan idare heyeti özellikle hesapların ayrıntısını içeren bilgileri gazete aracılığı ile ilan etmek zorunda kalmıştır. Açıklamaya göre cemiyetin kuruluşundan 19 Nisan 1947 tarihine kadar olan gelir-gider bilançosu aşağıdaki gibidir.¹⁷⁸⁶

Tablo 6: Akçaabat Kültürsevenler Cemiyetinin 1944-1947 Yılları Arasında Gelir Gider Bilançosu

Gelir Kaynağı	Lira, Kuruş
Aza Aidatı	424, 00
Halk Tarafından Teberru	134.814,41
Sarfedilen Kuruşlu Makbuz	650,00
Bankadan Alınan Faiz	1209,30
Müteahhitin %10 Teminatı	5837,18
Yekûn	142.934,89
Gider İçeriği	Lira, Kuruş
Kroki Ücreti Olarak Fen Memuruna	170,00
Mefruşat Ve Kırtasiye	174,01
Müteferrik Gider	215,12
Sarı Ve Şula Köyleri Okullarına Yardım	700,00
Gazetelere İlan Bedeli	50,00
Tekece Yapılan Tahsilat İçin Aidat	4600,00
Arsa Bedeli Olarak Belediyeye	6615,00
1-5 Numaralı İstihkak Raporları Üzerine Müteahhide	109.424,99
Kontrol Ücreti Olarak Bayındırlık Müdürlüğüne	2158,00
Halkevine Ödenen	200,00
Yekûn	124.307,12
Kalan Varidat	Lira, Kuruş
Bankanın 109 Numaralı Hesabına Kayıtlı	16489,00
Tahvilat Olarak	1900,00
İcraen Tahsilde	112,50
Masraf Karşılığı Olarak Başkanda	126,27
Yekûn	18627,27

Kaynak: Halk, Sayı: 1576, 1 Mayıs 1947.

1947-1948 yılı eğitim öğretim dönemine yetiştirilerek açılan ortaokul Eylül 1947'de yönetici ve öğretmen kadrosu Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tamamlanarak eğitime başlamıştır.¹⁷⁸⁷ Birçok eksiklik ile eğitimi öğretime başlayan ortaokul için çeşitli

¹⁷⁸⁵ Akçaabat, Sayı: 65, 19 Şubat 1947.

¹⁷⁸⁶ Halk, Sayı: 1576, 1 Mayıs 1947.

¹⁷⁸⁷ Akçaabat, Sayı: 74, 20 Ekim 1947; Halk, Sayı: 1702, 26 Eylül 1947; Halk, Sayı: 1726, 21 Ekim 1947.

malzemeler tedarik etmek amacıyla yine halktan destekler alındığı görülmüştür. Belediye Başkanı Abdurrahman Sezgin ve Jandarma komutanı Selahattin tarafından okula çok sayıda kitap ve bir sehpa bağışlanmıştır.¹⁷⁸⁸ Bu arada binası tamamlanıp eğitim-öğretime başlayan okulun ihtiyaçları için kaymakam başkanlığında yapılan toplantıda gelir oluşturulması amaçlanmıştır.¹⁷⁸⁹

1949 yılında cemiyet İdare Heyeti yapılan baskılara rağmen hesapları ile ilgili bilgi vermemiş ayrıca kongresini de toplamamıştır.¹⁷⁹⁰ Bunun üzerine Demokrat Parti İlçe Başkanı Celal Kazancıoğlu kaymakamlık makamına gönderdiği yazı ile yapılan başvurulara rağmen kongrenin toplanmadığını, böylelikle cemiyetin kanun dışı bir teşekküle dönüştüğünü, dolayısıyla kongresini gerçekleştirmesini, aksi halde fesholması gerektiği yönünde karar alması gerektiğini iddia ederek bu konuda destek istemiştir.¹⁷⁹¹ Bu süreçte idare heyetinin yapılan bağışlar ve harcanan giderler ile ilgili halkı aydınlatmadığı, bu nedenle cemiyetin varlığını tartışılır hale getirdiği ve hatta cemiyetin fesholacağı iddiaları daha da artmıştır.¹⁷⁹²

3.1.7.6. Sürmene Ortaokul Yapma Cemiyeti

Sürmene Orta Okul Yapma Cemiyeti 1948 yılı Ocak ayında kurulmuştur. Cemiyetin amacı “*Sürmene’de ortaokul açılmasını temin etmek için gerekli hazırlığa koyulmak, teşebbüse geçmek ve bu maksatla mevcut binaya ilaveten pavyon yapmak, okulun sıra ve benzeri ihtiyaçlarını sağlamak*”dır. Kurucuları Belediye Başkanı Dursun Çakır, Tüccar Mustafa Odabaş, Yüksek Mühendis Şevket Kömürcü, Tüccar Ali Rıza Çebi, Tüccar Mahmut Kefeli, Tüccar Hamdi Özden, Tüccar Hamdi Özden, Tüccar Mehmet Kanca, Tüccar Talip Genç, Tüccar Ali Osman Kaba, Tüccar Hamdi Çınar, Tüccar Behçet Demirel, Tüccar Ali Alioğlu, Tüccar Yakup Dolgay, Tüccar Süleyman Sürmen, Tüccar İbrahim Kırallı, Çiftçi Dursun Aydın, Tüccar Ali Osman Yücel, Çiftçi Sait Sancak, Çiftçi Hasan Sancak, Tüccar Ali Osman Malkoç, Tüccar Ali Seymen, Tüccar Celal Çebi, Tüccar Tahsin Seymen, Tüccar Hüseyin Azizoglu, Çiftçi Mazhar Orhon, Çiftçi Hasan Çebi, Tüccar Mahmut Özdoğan, Tüccar Celal Alioğlu, Tüccar Mahmut Civelek, Tüccar Yusuf Alioğlu, Tüccar Ali Güven, Çiftçi Yusuf Çebi’den oluşmuştur. 3512 Sayılı Kanunun bazı

¹⁷⁸⁸ Akçaabat, Sayı: 80, 4 Şubat 1948.

¹⁷⁸⁹ Yeni Pulathane, Sayı: 2, 5 Şubat 1949.

¹⁷⁹⁰ Yeni Pulathane, Sayı: 12, 13 Haziran 1949.

¹⁷⁹¹ Yeni Pulathane, Sayı: 9, 5 Mayıs 1949.

¹⁷⁹² Yeni Pulathane, Sayı: 22, 7 Kasım 1949; Yeni Pulathane, Sayı: 23, 5 Aralık 1949.

maddelerini değiştiren 4919 Sayılı Kanunun 1. Maddesine göre kurulan cemiyetin 20 maddeden oluşan nizamnamesi Halk gazetesinde yayınlanmıştır.¹⁷⁹³

Sürmene’de ortaokul yaptırmak için kurulan dernek eski Rüştiye binasını tadil ettirmeye karar vermiş, 1948 yılı ortasına kadar bu tadilat için 16.000 lira harcanmıştır. Derneğin hedeflerinden biri de halkın yardımları ile bir de pansiyon yapılmasıdır.¹⁷⁹⁴ Kısa sürede toplanan bağışlar ile 25.000 lira harcanarak Sürmene Ortaokul Binası tamamlanmış 1948–1949 ders yılına yetiştirilmiştir. 4 Kasım 1948 tarihinde yapılan açılış törenine Trabzon Valisi Necmettin Ergin, General Naci Altuğ, Kaymakam ve ileri gelenlerle kalabalık bir halk kitlesi katılmıştır. Cemiyet Başkanı Dursun akır’ın gerek bağış yapan, gerekse inşaat sürecinde yardımcı olanlara teşekkür ettiği konuşmasından sonra, bir ğrenci okulun yapılmasından duyduğu sevinci belirterek okumak için ilçe dışına çıkma zorunluluğundan kurtulmalarını sağlayan herkese teşekkür etmiştir. Necmettin Ergin’in kısa bir konuşması ile açılan okulun müdürlüğü görevi ise Mehmet Ali Ataman tarafından yrtlmştir.¹⁷⁹⁵

3.1.7.7. Diğer İlçelerde Kurulan Okul Yapma Dernekleri

Trabzon’un diğer ilçelerinde de okul yaptırma amaçlı dernekler kurulmuştur. Birer okula kavuşma çabası içerisinde olan Vakfikebir ve Of ilçelerinde halkın yardımları ile okullar yapılmaya başlanmıştır. 1948 yılında Vakfikebir’de diğer ilçelerden daha ilerde bir faaliyet gösterilerek eski ilkokul binası tadil edilmiş ve ortaokul binası haline çevrilmiştir. 1948 yılı eğitim-ğretim dönemine yetiştirilmeye çalışılan bina için halkın 20.000 lira desteği sağlanmıştır.¹⁷⁹⁶ Aynı yıl Of’ta da ortaokul yaptırmak için bir dernek kurularak 2000 dönümlük arsa satın alınmıştır. Halktan 10.000 lira toplayan dernek, yılsonuna kadar da 10.000 lira daha bağış yapılacağı sözünü almıştır.¹⁷⁹⁷

¹⁷⁹³ **Halk**, Sayı: 1904, 23 Nisan 1948; **Halk**, Sayı: 1905, 24 Nisan 1948; **Halk**, Sayı: 1906, 25 Nisan 1948.

¹⁷⁹⁴ **aykara**, Sayı: 7, 7 Haziran 1948.

¹⁷⁹⁵ **Halk**, Sayı: 2095, 5 Kasım 1948.

¹⁷⁹⁶ **BCA**, 490.01/716.446.1; **aykara**, Sayı: 11, 3 Temmuz 1948.

¹⁷⁹⁷ **BCA**, 490.01/716.446.1; **aykara**, Sayı: 7, 7 Haziran 1948.

3.2. Siyasî Amaçlı Cemiyetler

3.2.1. Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti

Hürriyet ve İtilaf Fırkasının yan kuruluşu olarak nitelendirilen bu cemiyet 1919 yılı Ocak ayında İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin kurucu üyeleri Başkan Şatırzade Hasan Hicabi Bey, Derviş Kaptanzade Necati, Memiş Paşazade Memiş Edhem, Süleyman Sudi, Esat, Mehmet Kamil, Şükrü, Besim ve Nazmi Nuri'dir.¹⁷⁹⁸ Cemiyet, merkezi İstanbul Cağaloğlu Emniyet Sandığı karşısındaki binada faaliyete başlamıştır.¹⁷⁹⁹ Programına göre yönetimde adem-i merkezîyetçiliği savunan,¹⁸⁰⁰ saltanata bağlı, İttihatçılığa karşı olan cemiyet, anayasa, ekalliyetler hukuku ve nispi seçim sistemini benimsemiştir.¹⁸⁰¹

Paris Barış Konferansı'nda Trabzon ile ilgili isteklerin ortaya çıkması üzerine çalışmalarına yoğunluk veren cemiyet bir yandan da üye kaydını sürdürmüştür. 22 Mart 1919 tarihinde gazetelere verdiği beyanatta adem-i merkezîyetçilik vurgusu yapılarak İttihatçılara duyulan öfke dile getirilmiştir. Beyanatta İtilaf Devletleri'ni övücü üslup ise dikkat çekicidir. Cemiyetin yaptığı faaliyetlerden biri 1919 yılı Mart ayında buğday ve erzak kıtlığı çeken Trabzon halkına yardım için girişimlerde bulunmasıdır. Aynı zamanda 1919 yılı Nisan ayında Paris'te ortaya çıkan Ermeni istekleri üzerine yayınladığı muhtıradan İtilaf Devletleri övülürken her şeyin sorumlusu olarak İttihatçılar gösterilmiştir. Milli gayelerle kurulmuş olmaktan ziyade adem-i merkezîyetçilik taraftarlığı ve İttihatçılık düşmanlığı ile faaliyet gösteren cemiyet Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile işbirliği içinde olmuş, hatta adeta onun bir şubesi gibi hareket etmiştir.¹⁸⁰²

Cemiyetin başkanlığına seçilen Hasan Hicabi Bey gazetesini *Tarık* aracılığıyla cemiyetin fikirlerini yaymış, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının propagandasını yapmıştır.¹⁸⁰³ Verilen çeşitli konferanslarla adem-i merkezîyetçiliği benimsetmeye çalışan cemiyetin bu faaliyetlerinden etkilenen bazı Rumların bağımsız Pontus Devleti yerine adem-i merkezîyetçilik esasına dayalı olarak Osmanlı Devleti yönetiminde kalmak istedikleri

¹⁷⁹⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler -Mütareke Dönemi**, C.2, Hürriyet Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, s. 359, Özel, a.g.e., s. 57-58.

¹⁷⁹⁹ **Söz**, Sayı: 95, 18 Şubat 1335(1919).

¹⁸⁰⁰ Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta "*Merkezi İstanbul'da olan Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyetinin maksat ve hedef-i siyasisi, isminden müsteban olmaktadır. Her halde merkezden ayrılmak gayesini takip ediyor.*" diyerek bu cemiyetin amacını değerlendirmiştir. Atatürk, a.g.e., s. 8.

¹⁸⁰¹ Cemiyetin programı için bkz. Tunaya, a.g.e., C. 2, s. 361.

¹⁸⁰² Özel, a.g.e., s. 58-59.

¹⁸⁰³ İsmail Akbal, **Millî Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet**, Trabzon: Serander Yayınları, 2008, s. 37.

belirtilmektedir. Cemiyet İzmir'in işgali üzerine harekete geçmiş, Trabzon ve havalisinin hâkimiyetinin korunması için yapılması gerekenleri görüşmek üzere 23 Mayıs 1919 tarihinde binasında bir toplantı yapma kararı almıştır.¹⁸⁰⁴ Yapılan toplantıda Trabzon'da teşkilatlanma faaliyetlerinde bulunmak üzere Ali Şükrü Bey ile Binbaşı Osman Bey'in Trabzon'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁰⁵

Cemiyetin İstanbul dışında teşkilatlanma çabası fazla etkili olmamıştır. Nazmi Nuri Efendi'yi teşkilatlanmak amacıyla bölgeye gönderen cemiyetin 1919 yılı Ağustos ayında yalnızca Of kazası ile Rize sancağında şubeleri bulunmaktaydı.¹⁸⁰⁶ Cemiyetin Rize Şubesi Tuzcuzade Şaban Efendi Başkanlığında Kazancıoğlu İbrahim, Turnaoğlu İsmail, Tuzcuzade Hakkı, Taviloğlu Edhem ve Hacı Osman Efendizade Faik Efendiler tarafından kurulmuştur. Bu şube bölgede Lazlığı ön plana çıkarmaya çalışan Lazistan Selameti Milliye ve Lazistan Tahlisi gibi cemiyetlerle mücadele etmiştir.¹⁸⁰⁷

Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti üyeleri izlenen amacına ulaştığı, Trabzon ve yöresi üzerindeki Pontus Devleti kurulması düşüncesinin ortadan kalktığı, Hürriyet ve İtilaf Fırkasıyla güçlerini birleştirerek daha etkin olunabileceği düşüncesi ve fikri uyuşmanın varlığı gibi sebeplerle bu partiye katılmaya karar vermiştir. Cemiyetin Heyet-i Merkeziyesi tarafından Fırka Heyet-i Merkeziyesine gönderilen birleşme teklifi kabul edilerek 15 Eylül 1919 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılımı sağlanmıştır.¹⁸⁰⁸ Bu ittifak güçlerin birleştirilmesi anlamında olumlu olarak karşılanmış, fakat Trabzon üzerindeki tehlikenin ortadan kalkmamış olmasından dolayı ise acele alınmış bir karar olarak görülmüştür.¹⁸⁰⁹

¹⁸⁰⁴ Özel, a.g.e., s. 60-61.

¹⁸⁰⁵ Özel, a.g.e., s. 102.

¹⁸⁰⁶ Atatürk, a.g.e., s. 5; Özel, a.g.e., s. 60. Tarık Zafer Tunaya cemiyetin Trabzon'da teşkilatlanamadığını Of ve Lazistan şube girişimlerinin başarısız olduğunu belirtmektedir. Tunaya, a.g.e., C.2, s. 359. Mustafa Kemal Paşa 1 Haziran 1919 tarihinde Havza'dan Trabzon Valisine gönderdiği telgrafta bölgedeki cemiyetler hakkında bilgi istemiştir. Vali Mehmet Galip imzasıyla 9 Haziran'da gönderilen cevapta Trabzon'da Adem-i Merkeziyet Cemiyetinin bulunmadığı, İstanbul'da kurulan Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyetinin üyelerinden Nazmi Nuri Efendi'nin faaliyetleri sonucunda Of ve Lazistan şubelerinin açıldığı belirtilmiştir. Tunaya, a.g.e., s. 363; Aynı yıl Ağustos ayında Of ve Lazistan'da Trabzon Adem-i Merkeziyet Cemiyeti şubeleri faaliyetlerini sürdürmekteydi. **BOA, DH. EUM. AYŞ, 20.3.3/ 1.Z.1337.**

¹⁸⁰⁷ Özel, a.g.e., s. 61.

¹⁸⁰⁸ Tunaya, a.g.e., C.2, s. 362.

¹⁸⁰⁹ Özel, a.g.e., s. 61-62 .

3.2.2. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti (Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti)

Milli Mücadele yıllarında kurtuluşu hedefleyen ilk mahalli cemiyetlerin kurulduğu yerlerden biri Trabzon'dur. Şüphesiz bu uyanışta en önemli etken bölge ile ilgili Rum ve Ermeni isteklerinin açığa çıkmasıydı.¹⁸¹⁰ Bu olumsuz etkeni olumlu bir unsur haline getirerek örgütlenme ruhunu ateşleyen ise yaklaşık iki yıl süren Rus işgali altında geçen yıllar ve yaşanan muhaceretin yarattığı travmadır. Bunun yanında Trabzon'un ticari fonksiyonu nedeniyle dışa açık bir şehir olması, çoğu yükseköğrenim görmüş, yurt ve dünya olaylarını izleyen ve değerlendirebilen bir aydın zümrenin varlığı da teşkilatlanmada etkiliydi. Bu aydın zümre çıkardıkları gazeteler ve kurdukları cemiyetlerle bölgenin ve halkın tehlikelere karşı korunmasında önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir.¹⁸¹¹ Tüm bu etkenler ile Türk halkının milli uyanışına katkı sağlayan Trabzonluların Milli Mücadele Döneminde oluşturduğu en önemli teşkilat şüphesiz Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'dir.

Cemiyet, 10 Şubat 1919 tarihinde Trabzon'da kurulmuştur.¹⁸¹² Vakıf gazetesinde "Trabzonluların Mühim Bir Teşebbüsü" şeklinde yer alan habere göre "Trabzon'un Devlet-i Osmaniye'ye bağlı kalmasını muhafaza ve hukuk-ı milliyeyi müdafaa" amacıyla¹⁸¹³ umum Müslüman halk tarafından Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulduğu ve 14 Şubat tarihinde nizamnamesini¹⁸¹⁴ vilayete verdiği, aynı zamanda mülhakatta şubelerinin açıldığı belirtilmiştir.¹⁸¹⁵ İstiklal gazetesinde de

¹⁸¹⁰ Mesut Çapa, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 1998, s. 9.

¹⁸¹¹ Özel, a.g.e., s. 51.

¹⁸¹² Özel, a.g.e., s. 62, **İstiklâl**, Sayı: 72, 4 Mart 1335 (1919).

¹⁸¹³ İstanbul'da yayın yapan *İstiklâl* gazetesinin Trabzon'daki *İstikbal* gazetesinden aktardığına göre cemiyetin amaçları şu şekildeydi: "1- Vilayetimiz kemakân Devlet-i Osmaniye'ye merbutiyetini muhafaza için vesai-i ilmiye ile müdafaa-ı mukteziyede bulunmak ve hukuk-ı milliyemizi halelden vikaye edecek esbab-ı vesaitin icrasına tevessül eylemek üzere "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye" adlı bir cemiyet teşkil edilmiştir. Cemiyetin nizamnamesiyle beyannamesi hükümet-i mahalliye verilmiştir. 2-Cemiyet maksadını ihtisal için "vilayetimizin Devlet-i Osmaniye'ye merbutiyetini teyid ve takviye eden tarihî, ictimai, iktisadî vesaikin cem-i telfikiyle ve istatistikler tanzimiyle İtilaf hükümet ve mümessillerine muhtralar itasına, Wilson prensiplerine nazaran hukuk-ı milliyemizi sulh konferansında müdafaa etmek üzere led'el- icab muhabir ve vekiller izamına ve hukuk-ı kadime-i milliyemizin milletlerin mukadderatındaki hak ve salahiyyete istinaden ihlal edilmemesi hususunda teşebbüs-ü müessirede bulunmasına azm-i ikdam eyleyecektir.", **İstiklâl**, Sayı: 72, 4 Mart 1335 (1919).

¹⁸¹⁴ Cemiyetin nizamnamesi için bkz. Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 80-81.

¹⁸¹⁵ **Vakıf**, Sayı: 25(475), 17 Şubat 1335 (1919); **İstiklâl**, Sayı: 72, 4 Mart 1335 (1919). Cemiyetin bütün mülhakatta birer şubesi açılmıştır. 1919 yılı Ağustos ayında cemiyetin Trabzon merkez şubesinin yanı sıra Giresun, Tirebolu, Vakfikebir, Akçaabat, Maçka, Atina (Pazar) ve henüz resmi ruhsatını almamış olan Of'ta şubeleri bulunmaktaydı. **BOA, DH. EUM. AYŞ.**, 20/3; Cemiyetin Vakfikebir Şubesi 17 Şubat 1919

cemiyetin mülhakatta şubelerinin teşkil edildiği, 23 Şubat'ta kongresinin yapılacağı ve cemiyetin Heyet-i Merkeziye Riyasetine ise eşraftan Murathanzade Ziya Bey'in seçildiği bilgisine yer verilmiştir.¹⁸¹⁶

Baruçzade Hacı Ahmet Efendi, Baruçzade Faik Ahmet, Hafız Mehmed, Eyüpzade İzzet, Eyüpzade Ömer Fevzi, Abanozzade Hüseyin, Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Nemlizade Şevki, Çulhazade Kadri, Hatipzade Emin, Hacılihafızzade Mehmed Salih, Kazazzade Hüseyin, Mollabekirzade Mehmed Ali, Müftüzade Hacı Mehmed, Subaşızade Münir, Zehirzade Zühtü, Hocazade İbrahim Cudi, Kulaksızzade İbrahim ve Ustazade Nazmi tarafından kurulan cemiyet, ilk kongresini 23 Şubat 1919 tarihinde Nemlizadelerin Uzun Sokak'taki evinde Vali Necmi Bey, merkez ve şube temsilcilerinin de katılımı ile Trabzon Müftüsü İmadeddin Efendi başkanlığında yapmıştır. Kongrede ikinci başkanlığa Gümüşhane temsilcisi Kadirbeyzade Zeki, başkanvekilliğine ise Faik Ahmed Bey getirilmiştir. 11 kişilik merkez heyeti Baruçzade Ahmet Efendi, Eyüpzade İzzet, Eyüpzade Ömer Fevzi, Abanozzade Hüseyin, Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Kazazzade Hüseyin, Mollabekirzade Mehmed Ali, Müftüzade Hacı Mehmed, Hatipzade Emin ve Hacılihafızzade Mehmed Salih'den oluşturulmuştur. Yönetim Kuruluna ise Hafız Mehmed, Baruçzade Faik, Culhazade Kadri, Nemlizade Şevki, Subaşızade Münir, Zehirzade Zühtü, Hocazade İbrahim Cudi, Kulaksızzade İbrahim, Ustazade Nazmi seçilmiştir. Cemiyetin Başkanlığına Baruçzade Hacı Ahmet Efendi getirilmiştir.¹⁸¹⁷ Kongrede 100.000 liralık bütçe belirlenmiş, yapılacak barış görüşmeleri için Avrupa'ya bir heyet gönderilmesi ile ilgili tespitlerde bulunmak, gerekli

tarihinde kurulmuştur. Şubenin kurucuları arasında Zamaniszade Ali, Hacı Hasanzade Sabri, Bahadırzade Ali, Bahadırzade Arif Hikmet Ağa, Muratzade Mehmet Asım, Kara Mustafazade Hafız Mahmut Nedim, Hacı Süleymanzade Hafız Mustafa, İskenderzade İshak, Ganizade Hacı, Molla Mehmetzade Aziz, Hoca Salihzade Hasan Ağa, Latifzade Hafız, Yanıkzade Hüseyin Efendiler yer almıştır. Cumhuriyet Odabaşıoğlu, **Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları (1919-1923)**, Trabzon: TOP-KAR Matbaacılık, 1990, s.63. Rize şubesinde Mataracızade Mehmed, Tuzcuzade Süleyman Tevfik, Lazoğlu Mustafa, Mataracızade Hakkı, Güveloğlu Ahmed, Hacıömeroğlu Ahmet Efendi; Of şubesinin kuruluşunda, Sarıalızade Ömer Ağa başkanlığında Çakırzade Hasan Tahsin ve Hasan Umur yer almıştır. Sürmene Şubesi ise İsmail Çebizade Hacı Osman başkanlığında kurulmuştur. Cemiyetin Ordu'daki teşkilatlanmasında İsmail Bey ile Ordu Müftüsü Yusuf Ziyaeddin'in çabaları etkili olmuştur. Özel, a.g.e., s. 66; Giresun Şubesi Dizdarzade Eşref Bey başkanlığında Öğretmen Niyazi Tayyib, Mühendis İbrahim Hamdi, Doktor Ali Naci ve Hukuk Öğrencisi Ethem Nazif Bey'den oluşmuştur. Özel, a.g.e., s. 66. 1920 yılında Giresun Şubesi Başkanı Belediye Reisi de olan Feridunzade Osman Ağa'dır. **Gedik kaya**, Sayı: 16, 29 Mayıs 1336(1920); Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Osman Ağa'nın desteğiyle Giresun'da büyük bir miting düzenlenmiştir; **Gedik kaya**, Sayı: 18, 5 Haziran 1336 (1920); Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Milli Mücadele'de gösterdiği faaliyetler ile ilgili bir hatırat için bkz. Osman Fikret Topallı, **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun**, Haz: Veysel Usta, Trabzon: Serander Yayınları, 2011; Cemiyetin Gümüşhane'de de şubesi açılmıştır. Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 117.

¹⁸¹⁶ **İstiklâl**, Sayı: 72, 4 Mart 1335 (1919).

¹⁸¹⁷ Özel, a.g.e., s. 64; Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 11.

müzakereleri yapmak, siyasî önderlerle görüşüp danışmak, Trabzon'un nüfus ve coğrafya yönünden durumunu açıklayıp Rum ve Ermenilerin çoğunlukta olmadığını açıklamak üzere İstanbul'a 5 kişilik bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Cemiyet İzmir'in işgali üzerine Avrupa'ya elçi gönderilmesi fikrinden vazgeçerek heyetin görevinin tamamlandığını ve Trabzon'a dönmelerini bildirmiştir.¹⁸¹⁸

Trabzon eşraf ve aydınlarının yanı sıra sivil-asker bölgedeki memurların katkısı ile halktan da büyük destek gören cemiyet, İstikbal gazetesinin yayınları sayesinde propagandasını geniş kesimlere ulaştırabilmiştir. Cemiyetin ikinci kongresi İzmir'in işgalinden sonra olağanüstü olarak 22 Mayıs 1919'da toplanmıştır. Toplantıda 28 Mayıs'ta daha geniş bir kongrenin yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 22 Mayıs günü Cemiyet Reisi Ziya Bey imzasıyla İtilaf Devletleri Fevkalade Komiseri Amiral Calthorpe'a gönderilen telgrafta İzmir'in işgalinden duyulan üzüntü ifade edilerek işgalin haksızlığı belirtilmiş, kendisinin bu duruma son verilmesi yönünde girişimlerde bulunması istenmiştir.¹⁸¹⁹

28 Mayıs 1919'da toplanan büyük kongrede başkanlıklara Servet ve İzzet Beyler seçilmiştir. Kongrede Trabzon'un tek başına Pontus ve Ermenistan meselesini çözemeyeceği fikriyle Gümüşhane Temsilcisi Kadirbeyzade Zeki ve Rize Temsilcisi Osman Nuri Bey tarafından bir önerge verilerek Doğu illerinin katılımı ile Erzurum'da bir kongre yapılması teklif edilmiştir. Önergede aynı zamanda henüz başvurulmamış olan fakat artık gerektiği düşünülen silahlı mukavemetin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Kabul edilen önergenin ardından Erzurum Vilayati-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye

¹⁸¹⁸ 5 kişi olarak belirlenen heyet Hatipzade Emin, Eyüpzade Ömer Fevzi, Gümüşhaneli Kadirbeyzade Zeki, Rizeli Mustafa ve Ordu'dan Hacı Alizade İsmail Bey'den oluşmuştur. Belirlenen heyetten üçü İstanbul'a gitmiştir. Hatipzade Emin, Eyüpzade Ömer Fevzi ve Hacı Alizade İsmail Bey Padişahla görüşerek sadakat ve bağlılıklarını bildirmiş, aynı zamanda Trabzon Vilayetinin Osmanlı Devleti'nden ayrılmaması yönünde kesin kararlarını ifade etmişlerdir. Özel, a.g.e., s. 64-65. Heyet, Trabzon'un savaş ve işgal sürecinde yaşadığı ticari, zirai, imar, inşaat, eğitim, sağlık, asayiş gibi çeşitli konulardaki olumsuzlukları ve çözüm yollarını içeren bir raporu da Sadaret Makamına hitaben Hariciye Nezaretine teslim etmiştir. Bu konuda bkz. Mehmet Okur, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Bilinmeyen Bir Raporu", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 160, 2006, 83-92; Selçuk Ural, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon Vilayeti'nin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Bir Raporu", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 36, 2008, 263-280. Heyet ayrıca Trabzon Vilayeti'nin nüfus istatistiğini içeren bir muhtırayı da Hariciye Nezaretine sunmuştur. M. Hanefi Bostan, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaşayanların Türk Olduğuna Dair Muhtırası", **Milli Mücadelede Giresun Sempozyumu (6-7 Mart 1999)**, s. 35-57; İzzet Öztoprak, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti", Mehmet Sağlam ve diğerleri (Haz.), **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Samsun, 1988, 343-344.

¹⁸¹⁹ Özel, a.g.e., 63-72; Cemiyetin yayın organı niteliğinde olan İstikbal gazetesini 10 Aralık 1918-17 Mart 1925 tarihleri arasında 1426 sayı yayınlanmıştır. Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 61.

Cemiyeti Erzurum Şubesi Başkanlığına; Van, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ ve Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine birer telgraf gönderilerek kongreye katılmaları istenmiştir. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Trabzon Kongre Başkanlığı tarafından 30 Mayıs 1919 tarihinde Erzurum'a çekilen telgrafın aynı içerikte bir daveti de Erzurum'dan Trabzon'a gönderilmişti.¹⁸²⁰ Böylece oldukça ilginç bir tesadüfle aynı anda ortaya çıkan vatani koruma azmi Erzurum Kongresi'nin yapılmasına, iki cemiyetin Milli Mücadele'nin önemli bir kilometre taşı olan Kongreler Dönemi'ni başlatmasına vesile olacaktır.

İzmir'in işgalinin ardından toplanan Birinci Saltanat Şurasına Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinden iki delege katılmıştır. Delegelerden Ömer Fevzi Bey Paris'e gönderilecek olan delegelerden Tevfik Paşa'ya Trabzon'un Türk ve Müslüman yurdu olduğu ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmak istemediği gibi hususların da yer aldığı, Trabzon'a ait milli hakların savunulması konusunda bir muhtıra vermiştir.¹⁸²¹ Cemiyet tarafından da 7 Haziran'da Padişah'a ve 8 Haziran'da Sadarete birer telgraf gönderilerek konferansta haklarının savunulması, çoğunluğun hukukunun feda edilmemesi istenmiştir. Bu sırada Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey'in Milli Mücadele ruhunu körelten çalışmaları ise Trabzon'da muhalif seslerin çıkmasına yol açmıştır.¹⁸²²

Cemiyetin adı Erzurum Kongresi'nden sonra Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak anılacaktır. Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bir şubesi haline gelen cemiyetin, şube teşkilatlarında değişiklik yapılarak il ve ilçe başkanları yeniden belirlenmiştir. Meclisin açılmasından sonra ise teşkilatlarda değişikliğe gidilmiş, daha merkezi bir yönetim tarzı öngörülmüştür.¹⁸²³ Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ahmet Bey tarafından Türkiye Büyük Meclisi Başkanlığına bir telgraf gönderilerek Hint ve Afgan Müslümanlarının İngilizlerle mücadelesi meclise bilgi amaçlı olarak aktarılmıştır. Telgrafın mecliste okunmasının ardından meclis üyeleri tarafından alkışlanmıştır.¹⁸²⁴

¹⁸²⁰ Özel, a.g.e., s. 99; Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 12-13; Atatürk, a.g.e., s. 62.

¹⁸²¹ Özel, a.g.e., s. 100.

¹⁸²² Özel, a.g.e., s. 88-89; Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 15.

¹⁸²³ **İstikbal**, Sayı: 324, 8 Haziran 1921; Özel, a.g.e., s. 102. Sivas Kongresinden sonra Akçaabat'ta Ahmet Midhat, Maçka'da Salim, Vakfikebir'de Ali, Of'ta Hafız Yunus, Sürmene'de Böğrizade Hacı Musa, Görele'de Kuğuzade Emekli Albay Ali Rıza, Gümüşhane'de Mustafa, Bayburtta Nazım, Alucra'da Arif, Fatsa'da Hamdi, Mesudiye'de Sami, Rize'de Mehmed Şükrü Bey Şube Başkanı olarak seçilmişlerdir. Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 17.

¹⁸²⁴ Telgrafta, İngilizlere karşı birleşen Hint-Afgan güçlerinin işgalcilerden bazı isteklerde de bulunduğu belirtilmiştir. **TBMMZC**, Devre: 1, C.1, İçtima: 5, 27.4.1336, s. 89.

Büyük Millet Meclisi için Trabzon'da yapılan seçimlerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti öncü rol oynamıştır. Cemiyetin yayın organı olan İstikbal gazetesinin propagandası altında halkın yönlendirildiği seçim 12 Nisan 1920 tarihinde yapılmıştır. Neticesinde Vali Kapancızade Hamit, Eyüpzade İzzet, Nemlizade Sabri, Avukat Alaybeyzade Faik Bey, Arif Kadızade Recai Bey mebus seçilmiştir. Çeşitli sebeplerle boş kalan milletvekillikleri için 1920 yılı Ekim ayında seçim yapılmış, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adaylarından Hafız Mehmed Bey, Hacı Ali Hafizzade Celaleddin Efendi, Hasan Bey ve Nebizade Ahmet Hamdi milletvekili seçilmişlerdir. Cemiyet 1921 yılı belediye seçimlerine de katılmıştır.¹⁸²⁵

Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 yılı sonunda kendi binasında bir kütüphane oluşturmuştur.¹⁸²⁶ 1921 yılı başında 600 adet kitabın bulunduğu kütüphaneye ilk olarak Kitabı Hamdi Efendi tarafından 10 kitap bağışlanmıştır.¹⁸²⁷ Cemiyetin kütüphanesine Trabzon tüccarlarından Nemlizade Cemal Bey 24 parçadan oluşan çeşitli kitaplar bağışlamış, aynı zamanda cemiyete daha fazla kitap tedarik edeceğini de vaat etmiştir.¹⁸²⁸ Ergani Eski Müdde-i Umumî Muavini Hacı Samizade merhum Raşid Efendi'nin hanımı 4 cilt kitap,¹⁸²⁹ cemiyetin Merkez Heyeti azalarından Hafız Mahmud Efendi iki ciltten oluşan Sait Paşa hatıratını ve ardından¹⁸³⁰ iki cilt kitap daha bağışlayarak kütüphaneye katkıda bulunmuştur.¹⁸³¹ Kitap bağışlayanlardan biri de İstanbul'da yaşayan Trabzonlu Kösezade Hasan Efendi'dir. Çeşitli tarih kitaplarının da yer aldığı bağışta cemiyetin kütüphanesine 47 kitap kazandırılmıştır.¹⁸³² İstanbul'daki Sudi Kütüphanesi de çeşitli alanlarda olmak üzere 11 kitap göndermiştir.¹⁸³³ I. ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde

¹⁸²⁵ Mebus olarak seçilenlerden Eyüpzade İzzet Bey ve Ziya Bey Ankara'ya giderken Çarşamba mevkiinde öldürülmüştür. Halit Eken, **Milli Mücadelede Vali (Kapancızade) Hamit Bey**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 186. TMHC Başkanı Ahmet Bey TBMM'ye 8 Mayıs 1336 (1920) tarihinde gönderdiği telgrafla "*vezaif-i milliye ve vataniye uğrunda hain ve mel'un bir tesadüf neticesi olarak İzzet ve Ziya Beylerin feciai şehadetinden*" Trabzon halkının duyduğu derin üzüntüyü iletmiştir. **TBMMZC**, Devre: 1, C.1, İçtima: 15, 13.5.1336, s. 279. Olay üzerine Mustafa Kemal Paşa da 10 Mayıs'ta Trabzon'a taziye telgrafi yollamıştır. Cinayete kurban giden milletvekilleri dışında Nemlizade Sabri Bey sağlık durumu nedeniyle Meclis'e katılmamıştır. Ayrıca iki kişinin tayininin çıkması nedeniyle milletvekillikleri boş kalmıştır. Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 16-17.

¹⁸²⁶ Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 51.

¹⁸²⁷ **İstikbal**, Sayı: 203, 3 Kânûn-ı Sâni 1337 (1921).

¹⁸²⁸ **İstikbal**, Sayı: 214, 1 Şubat 1337 (1921).

¹⁸²⁹ **İstikbal**, Sayı: 220, 8 Şubat 1337 (1921).

¹⁸³⁰ **İstikbal**, Sayı: 221, 9 Şubat 1337 (1921).

¹⁸³¹ **İstikbal**, Sayı: 247, 11 Mart 1337 (1921).

¹⁸³² **İstikbal**, Sayı: 271, 7 Nisan 1337 (1921).

¹⁸³³ **İstikbal**, Sayı: 279, 17 Nisan 1337 (1921).

Trabzon Mebusu olarak görev yapmış Ali Naki Bey'in zengin kütüphanesi de akrabası Ziya Bey tarafından cemiyet kütüphanesine bağışlanmıştır.¹⁸³⁴

Cemiyet tarafından I. İnönü Zaferi sonrası TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya,¹⁸³⁵ II. İnönü Zaferi sonrası TBMM Başkanlığına birer kutlama telgrafi gönderilmiştir.¹⁸³⁶ Batı, Güney ve Kocaeli Komutanlıklarına da birer telgraf gönderen idare heyeti Trabzonlular adına cemiyetin selam ve hürmetleri iletilmiştir.¹⁸³⁷ Sakarya Savaşı öncesinde yayınlanan Tekâlif-i Milliye emirlerinin uygulanmasında da etkili olan cemiyetin merkez kurulu üyesi Hacı Ali Hafızade Mehmed Salih Bey Trabzon Merkez Tekâlif-i Milliye Komisyonunda görev almıştır. Özellikle İstikbal gazetesinin yayınları halk üzerinde derin bir etki uyandırmış, Trabzon halkı elinden gelen fedakârlığı yapmıştır.¹⁸³⁸

Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 2 Ağustos 1920-31 Aralık 1921 tarihleri arasında Milli Mücadele için 19.778 lira sarf etmiştir. Bu miktarın 1260 lirası silah ve cephaneye harcanmış, 12.000 lirası askerîyeye verilmiş, 775 lirası Ruslardan satın alınan keten bezlerine sarf edilmiş, 850 lirası da Temsil Heyetine gönderilmiştir. Cemiyet ayrıca Trabzon Tümeninden kalitesiz mısır ekmeği yedirildikleri için kaçan askerlere buğday ekmeği vermeyi taahhüt etmiştir. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti BMM seçimlerinde mebus seçilen, fakat Ankara'ya gidecek parası olmayan Rize Mebusları Abidin ve Necati Beylere 100 lira yardımda bulunmuştur.¹⁸³⁹ Milli Mücadele'de cemiyetin yaptığı önemli işlerden biri de 1921 yılı sonlarında cemiyet binasının alt katında oluşturduğu mektup odasıdır. Bu oda cephedeki askerlere aileleri tarafından mektup yazılması için Trabzon Askerlik Şubesinin desteği ile oluşturulmuştur.¹⁸⁴⁰

¹⁸³⁴ Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 52. Cemiyetin kütüphanesinin 1923 yılı Ağustos ayında Memleket Kütüphanesine dönüştürülmesi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Ulemadan Emin ve Cudi Beylerin aralarında bulunduğu bir komisyon bu işle görevlendirilmiştir. Kütüphanenin, Belediye Bahçesi karşısındaki Necmiati Kulübünün kullandığı binada açılması kararlaştırılmıştır. 1924 yılında Özel İdare tarafından devralınan bina, Maarif Vekâletinin 1924 yılında gönderdiği kitaplarla takviye edilerek kütüphaneye dönüştürülmüş, memurluğuna da Hafız Mahmut Efendi atanmıştır. Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 122.

¹⁸³⁵ Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 41.

¹⁸³⁶ **İstikbal**, Sayı: 267, 3 Nisan 1337(1921).

¹⁸³⁷ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 120.

¹⁸³⁸ Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, 46-50; Çapa ve Çiçek, a.g.e., 120. Cemiyet Milli Mücadele yıllarında Trabzon ve çevresindeki askeri birliklere çeşitli yardımlar yapmıştır. **İstikbal**, Sayı: 428, 13 Teşrin-i Evvel 1337 (1921); Özel, a.g.e., s. 207; Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 120-121.

¹⁸³⁹ Özel, a.g.e., s. 207.

¹⁸⁴⁰ **İstikbal**, Sayı: 480, 13 Kanun-ı Evvel 1337(1921).

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Rus işgaline uğrayan Kafkas göçmenlerine de zaman zaman yardımlar yapmıştır. Ülkeleri Rus işgaline uğrayan Kuzey Kafkasya devlet ricali Akçaabat'ta ikamet etmiştir. 1921 yılı başlarında Cemiyet tarafından kendilerine 700 lira sarf edilmiş, fakat cemiyetin daha fazla yardım için imkânı olmadığı Dâhiliye Vekâletine bildirilmiştir.¹⁸⁴¹

Cemiyet Milli Mücadele yıllarında Trabzon'da yapılan mitinglere de öncülük etmiştir. 20 Ocak 1920 tarihinde Millet Bahçesi'nde yapılan miting Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası yaşanan işgallere tepki amaçlı oluşturulmuştur. Cemiyet bu dönemde çeşitli milli kutlamaların da merkezi konumundadır. 23 Nisan'ın yıldönümünü coşkulu bir şekilde kutlayan Trabzon'da Müdafaa-i Hukuk Kulübü milli bayram şerefine bir çay ziyafeti vermiştir. Sakarya Savaşı öncesinde de cemiyet önderliğinde Millet Bahçesi'nde düzenlenen mitinge binlerce Trabzonlu katılmıştır. Sakarya Savaşı kazanıldıktan sonra coşkulu kutlamalar yapılmıştır. Büyük Taarruz'un ardından 13 Eylül tarihinde yapılan miting ise adeta bayram havası içinde gerçekleşmiştir.¹⁸⁴²

Cemiyet binasında konferanslar veriliyor, çeşitli kabul törenleri yapılarak sohbetler gerçekleştiriliyordu. Bu dönemde Trabzon Valisi ve Milletvekili olan Hamit Bey 1920 yılı Ekim ayında kulüpte toplanan eşrafa seçimler, meclisin durumu, dış olaylar, Bolşevizm, yerel yönetimdeki değişiklikler, saltanat ve hilafetin geleceği, Batı cephesindeki gelişmeler gibi konuları kapsayan bir konuşma yapmıştır.¹⁸⁴³ 7 Haziran 1921 gecesi ise cemiyet binasında TBMM Birinci Reis Vekili Hasan Bey tarafından Mecliste kurulan Müdafaa-i Hukuk Grubu ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatı hakkında izahat verilmiştir.¹⁸⁴⁴ Bu dönemde cemiyet binasında belediye, Ticaret Odası, Müdafaa-i Hukuk heyetleri ile ulema, eşraf ve tüccarlarının katılımı ile Trabzon'un asayiş ve iktisadi durumuna ait bazı konular hakkında görüşülmüş, bu hususlarda tedbirler alınması için bir heyet oluşturulmuştur.¹⁸⁴⁵

Milli Mücadele yıllarında Trabzon'a yerli-yabancı birçok kişi uğramıştır. Bunların karşılanma, ağırılanma ve uğurlanmalarında da cemiyet oldukça faal bir vaziyetteydi. 1920 yılı Aralık ayında Erzurum'da bulunan BMM başkanvekili ve Adliye Vekili Celaledin

¹⁸⁴¹ Daha sonra bu muhacirlerden bir kısmı İstanbul'a gitmiştir. Kendilerine yapılan yardım nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine teşekkür etmişlerdir. Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 51.

¹⁸⁴² Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 39-45.

¹⁸⁴³ **İstikbal**, Sayı: 178, 6 Teşrin-i Evvel 1336 (1920).

¹⁸⁴⁴ **İstikbal**, Sayı: 324, 8 Haziran 1337 (1921).

¹⁸⁴⁵ **İstikbal**, Sayı: 330, 17 Haziran 1337 (1921).

Arif Bey Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'le yaptığı seyahat esnasında cemiyet tarafından Trabzon'a davet edilmiştir. Trabzon'a gelen misafirler cemiyet üyelerinin de bulunduğu yetkililerce karşılanmıştır. Nisan 1921'de Trabzon'a Sultan Ahmet Han başkanlığında gelen Afgan Sefaret heyetini karşılayan cemiyet, 26 Mayıs 1921'de Sinop mebusu Doktor Rıza Nur şerefine çay ziyafeti vermiş, Eylül 1921'de Ankara'ya tayin edilen Azerbaycan Temsilcisi İbrahim Ebilov ve maiyetini karşılamıştır. Heyetin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini ziyaretinin ardından cemiyet tarafından şereflerine öğle yemeği verilmiştir. Yine Kasım 1921'de Ankara'ya gitmek üzere Trabzon'a uğrayan Ukrayna heyeti şerefine de bir yemek düzenlenmiştir.¹⁸⁴⁶ 1922 yılı Ocak ayı başında Trabzon'a gelen Rusya Sefiri Aralof da gösterilen ilgiye karşılık olarak vapurda cemiyet başkanının da aralarında bulunduğu zevata yemek ziyafeti düzenlemiştir.¹⁸⁴⁷ Milli Mücadele'nin kadın kahramanlarından Ayşe Çavuş 1922 yılı Mart ayında Trabzon'a gelmiş ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hacı Ahmet Bey'in evinde misafir edilmiştir. Cemiyet binasını ziyaret eden Ayşe Çavuş askerî birliklerle görüşmüş, kendisi için hazırlanan çeşitli etkinliklere katılmıştır.¹⁸⁴⁸ Cemiyetin gerçekleştirdiği bir diğer çay ziyafeti ise kimsesiz çocuklar içindir. Sürmene Darüleytamında kalan çocuklar 1922 Haziran ayı başında Trabzon'a gezi düzenlemiştir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de bu kimsesiz çocuklar adına bir etkinlik düzenlemiştir.¹⁸⁴⁹

Cemiyet 1921 yılı sonlarında İttihatçılarla olan ilişkiler açısından sıkıntılı bir dönem yaşamıştır. Cemiyetin malî usulsüzlükler yaptığı ve keyfî davranışlarla halkı üzerinde özellikle maddî baskı kurduğu yönündeki şikâyetler üzerine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğinin görevlendirdiği bir heyet, 17 Aralık 1921 tarihli bir şifre ile incelemeler yapmak üzere Trabzon'a gönderilmiştir. Belirlenen heyet cemiyetin merkez kuruluna ait gelir gider defterlerini incelemiştir.¹⁸⁵⁰ Bu süreçte cemiyetin seçimlerde de usulsüzlük yaptığı iddiası ortaya atılmıştır. Soruşturma başladıktan sonra Merkez Kurulu istifa eden cemiyetin kararı Ankara'daki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Grubu başkanlığına da bildirilmiştir.¹⁸⁵¹ Merkez Kurulu, istifasına genel merkez tarafından bir cevap

¹⁸⁴⁶ Veysel Usta, **Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon**, Trabzon: Serander Yayınları, 1999, s. 215.

¹⁸⁴⁷ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 123.

¹⁸⁴⁸ Özel, a.g.e., s. 206.

¹⁸⁴⁹ **İstikbal**, Sayı: 627, 6 Haziran 1338 (1922).

¹⁸⁵⁰ Akbal, a.g.e., s. 365.

¹⁸⁵¹ Akbal, a.g.e., s. 364; Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 18-23. Cemiyet geçirdiği soruşturmalar ve ardından merkez kurulunun istifası ile iyice yıpranmış, bu durum cemiyetin eski yöneticilerinin

verilmediğini öne sürerek görevine devam etmiştir. Trabzon Vali Vekili Sami Sabit Bey, Nisan 1922’de yayınladığı bildiri ile istifa etmiş olan Merkez Kurulunun görevden alındığını, yerine Belediye meclis üyelerinden bir “müteşebbis heyet” oluşturulduğunu bildirmiştir. Heyet, Nemlizade Sabri Bey, Kazazzade Hüseyin Efendi, Hacı Hafız Mahmut Efendi, Hatipzade Emin Efendi, Murathanzade Hasan Bey, Hacı İzzetzade Hasip Efendi, Alaybeyzade Faik Bey ve Hacı Derviş Ağazade Ruhi Efendi’den oluşturulmuştur.¹⁸⁵² İstikbal gazetesi bir emri vaki ile üstelik de usulsüz olarak nitelediği bu seçim hakkında yayınlar yapmıştır. Gazetede yayınlanan yazılarda böyle bir seçimin teşkilatı bulunmayan yerlerde fakat halk tarafından yapılabileceği belirtmekteydi.¹⁸⁵³ Bu arada Müdafaa-i Hukuk seçimlerinin yeniden yapılması için hazırlıklar başlatılmıştır. Cemiyetin emrindeki Müfreze Komutanı Kâhya Yahya’nın öldürülmesi olayı nedeniyle yeniden sıkıntılı bir süreç yaşanmış, bu sırada seçimlerin yapılması yılsonuna kalmıştır. Kaza ve nahiye yönetim kurulları belirlendikten sonra Trabzon merkez kaza yönetim kurulu seçimi 1 Şubat 1923 tarihinde Belediye binasında yapılmış, üyeliklere Müderris Hoca Tevfik, Tüccar İskenderzade Osman, Vilayet Encümen azasından Muharrem, Belediye Meclisi Üyesi Hami ve İstikbal gazetesi sahibi Faik Ahmet Bey seçilmişlerdir. Ardından yapılacak kongre tarihi olarak ise 5 Şubat günü belirlenmiştir. Mülhakattaki üyelerin gelememesinden dolayı önce 10 Şubat’a ertelenip bu tarihte toplanan fakat Of ve Vakfikebir kazalarından üyelerin gelmediğinin anlaşılması üzerine 15 Şubat tarihine ertelenen toplantı, yeterli temsilci katılmadığı için bu tarihte de yapılamamıştır. Kongre nihayet 16 Şubat 1923 tarihinde açılmıştır. Kongre başkanlığına Akçaabat Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Münir Bey, başkan vekilliğine Sürmene Temsilcisi İsmail Efendi, kâtipliklere Ebulhamit Hüsnü ve Ali Rıza Bey seçilmiştir. Kongrede istifa etmiş olan eski Merkez Kurulunun icraat raporu okunmuş, maliye ve dâhiliye komisyonlarının oluşturulmasının ardından 2 gün sonra toplanmak üzere toplantıya ara verilmiştir. 18 Şubat günü yapılan oturumda Dâhiliye Komisyonu kararları incelenmiş, Maçka seçimleri konusundaki usulsüzlük iddiaları ile ilgili görüşler bildirilmiştir. 21 Şubat tarihli oturumda malî komisyonun raporu okunarak kabul edilmiştir. 22 Şubat günü son kez toplanan kongre, merkez kurulunu belirlemiştir. Merkez Kuruluna Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, Hacı Ali Hafızzade Ömer Efendi, Hacı Ali Hafızzade Mehmet Salih Efendi, Meclis-i İdare

küskünlüklerine sebep olmuş ve zaten var olan muhalif tutum daha da artarak mecliste İkinci Grubu desteklemelerine yol açmıştır. Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 124; Özel, a.g.e., s. 149-167.

¹⁸⁵² **Güzel Trabzon**, Sayı: 10, 19 Nisan 1338 (1922); Albayrak, a.g.e., s. 135; Çapa, **Milli Mücadele Döneminde...**, s. 24.

¹⁸⁵³ **İstikbal**, Sayı: 593, 24 Nisan 1338 (1922).

azalarından Minla Bey, Encümen-i Vilayet azasından Ziya Bey, Muharrem Efendi, Meclis-i Belediye azasından Hami Efendi ve Meclis-i Belediye azasından Zekerriya Efendi'den oluşmuştur. Cemiyetin başkanlığına Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, sandık emniğine ise Muharrem Efendi getirilmiştir.¹⁸⁵⁴ Gerek kongrede yükselen muhalif sesler gerekse cemiyet merkezine gönderilen şikâyetlerle seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddiaları giderek büyümüştür. Bu nedenle Ankara'dan Müdafaa-i Hukuk Grubu İdare Heyetinden Trabzon'a gönderilen Adana Mebusu Zamir Bey ile Saruhan Mebusu Refik Şevket Beyler Müdafaa-i Hukuk seçimleri ile ilgili incelemelere başlamıştır. İncelemeler sonucunda Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hükümet emri ile polis tarafından kapatılmıştır.¹⁸⁵⁵ Cemiyet binası 5 Mayıs 1923 tarihinde hükümet tarafından tayin edilen ve “*heyet-i müteşebbise*” adı verilen bir heyete teslim edilmiştir. Ardından Saruhan mebusu Refik Şevket Bey yeni heyetle binada bir görüşme yapmıştır.¹⁸⁵⁶ Göreve başlayan müteşebbis heyet yayınladığı beyanname ile Mustafa Kemal Paşa'nın ilan ettiği umdeler etrafında çalışan herkese cemiyetin açık olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁵⁷ Heyet kısa bir süre sonra da cemiyet üyelerini toplantıya çağırmıştır.¹⁸⁵⁸ Heyet-i Müteşebbise adı ile oluşturulan yeni *fırkanın* yönetim kurulu Murathanzade Ziya başkanlığında Ticaret Odası Başkanı Hacı Hami, Hacıkadızade Arif, Belediye Üyesi Nuhoglu Arif Bey'den oluşturulmuştur.¹⁸⁵⁹ 1923 yılı Belediye seçimlerinde aday gösterilen Müdafaa-i Hukuk adayları seçimi kazanmış, Gazi Mustafa Kemal Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Müteşebbise Reisi Ziya Bey ve Belediye Reisi seçilen Kazazzade Hüseyin Bey'e tebrik telgrafları göndermiştir.¹⁸⁶⁰

Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin Halk Fırkasına dönüştürülmesi sürecinde, 9 Eylül 1923'te fırkaya katılmıştır. Cemiyetlerin Halk

¹⁸⁵⁴ Çapa, *Milli Mücadele Döneminde...*, s. 25.

¹⁸⁵⁵ *İstikbal*, Sayı: 908, 5 Mayıs 1339 (1923); Recep Çelik, *Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.85.

¹⁸⁵⁶ *İstikbal*, Sayı: 909, 6 Mayıs 1339 (1923).

¹⁸⁵⁷ *Halk*, Sayı: 14, 14 Mayıs 1339 (1923).

¹⁸⁵⁸ *Halk*, Sayı: 16, 16 Mayıs 1339(1923).

¹⁸⁵⁹ İncelemeler tamamlanarak heyet-i müteşebbise adıyla yeni bir idare heyetinin oluşturulmasının ardından Refik Şevket Bey ve Zamir Bey Vakit gazetesine verdikleri röportajda inceleme gerekçelerini ve mevcut sonucu değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeye göre; cemiyetin gerek kaza heyetlerinin seçiminde gerekse merkez heyetinin seçimlerinde usulsüzlükler tespit edildiği, cemiyetin Müdafaa-i Hukuk grubundan ayrı hareket ettiği, cemiyet içindeki bazı kişilerin sözde Müdafaa-i Hukuk umdelerine taraf oldukları, fakat faaliyette aksi tavır sergileyerek müstakil davranma gayreti içerisinde buldukları, özellikle Ali Şükrü Bey'in ve Yahya Kâhya'nın ölümünü kullanarak Trabzon'da Ankara'ya muhalif bir tavır sergiledikleri belirtilmiş, “*Evvelce Müdafaa-i Hukuk binası mahdud-ı eşhasın ictimagahi ve bilhassa Trabzon Mebusu Hafız Mehmed Bey'in yatakhane-i iken şimdi bütün halka açılmış, konferanslar ve azalar ve fevce koşan halkın irfan yurdu olmuştur*” ifadeleri kullanılmıştır. *Halk*, Sayı: 23, 28 Mayıs 1339 (1923).

¹⁸⁶⁰ *Halk*, Sayı: 38, 14 Haziran 1339 (1923).

Fırkası adı altında birleştirilmesinden sonra yapılan seçimlerde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisliği görevi yapmış olan Barutçuzade Hacı Ahmet Bey'in oğlu Faik Ahmet Trabzon Mebusu olmuş ve bu firkanın bir politikacısı olarak Trabzon'u TBMM'de temsil etmiştir.¹⁸⁶¹

3.2.3. Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti

Cemiyet İzmir'in işgalinin ardından 1919 yılı Haziran ayında İstanbul'da kurulmuştur. Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyetine benzer amaçlar güden cemiyetin 18 kişiden oluşan merkez kurulunda Harbiye Nazırı Abdullah Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa ve Trabzonlu Doktor Kerim Sebati Bey bulunmaktaydı.¹⁸⁶² Oldukça sınırlı faaliyet göstermiş olan cemiyet ilk olarak bir telgrafla adını duyurmuştur. Cemiyet üyelerinden Hasan imzasının da yer aldığı bu telgraf 4 Haziran 1919 tarihinde Mabeyn-i Hümayun Mülukane Başkâtibat-ı Celilesine gönderilmiştir. Telgrafta Paris Barış Konferansı'na gönderilecek temsilciler ile ilgili düşünceler yer almıştır. Telgrafın ardından Dâhiliye Nezareti tarafından Polis Müdüriyetine gönderilen bir emir ile ilgililerin tutuklanması istenmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde cemiyetin İstanbul Cağaloğlu'ndaki binasında ikamet eden kâtib-i umumîsi Nazmi Nuri Efendi'nin ifadesine başvurulmuştur.¹⁸⁶³ Cemiyetin faaliyetlerinden bir diğeri düzenlediği müsamerelerdir. Bu müsamerelerdeki gelirler ile özellikle İzmir'in işgali sonrasında şehit olanların aileleri ile Trabzon ve havalisindeki muhacir, yetim ve dullara yardımlar yapılması amaçlanmıştır.¹⁸⁶⁴

3.3. Trabzon Halkevi

3.3.1. Kuruluş, Teşkilatlanma

Halkevleri Türk Ocaklarının tasfiyesinin ardından oluşturulmuş önemli bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluşlar dönemin ekonomik ve toplumsal koşullarının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar neticesinde oluşturulmuştur. Batıdaki çeşitli teşkilatların incelenmesinin ardından oluşturulan Halkevleri halkçılık ilkesinin somutlaştırıldığı ve

¹⁸⁶¹ **İstikbal**, Sayı: 1011, 12 Eylül 1339 (1923).

¹⁸⁶² Özel, a.g.e., s. 67.

¹⁸⁶³ Makbule Sarıkaya, **Milli Mücadele Döneminde Rize**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2000, s. 135.

¹⁸⁶⁴ Özel, a.g.e., s. 67-68.

halkın siyasî ve ideolojik eğitiminin sağlandığı en önemli kurumlardandır.¹⁸⁶⁵ Türkiye’de ilk Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde 14 merkezde açılmıştır. Bunlar arasında Ankara, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun Halkevleri yer almaktadır.¹⁸⁶⁶ Hazırlıkları devam ederek aynı yılın Haziran ayında açılan 20 Halkevinden biri Trabzon’da açılmıştır.¹⁸⁶⁷

Trabzon Halkevi 24 Haziran 1932 tarihinde açılmıştır.¹⁸⁶⁸ Şehir sinemasında yapılan açılış törenine kalabalık bir halk kitlesi katılmıştır. İstiklal Marşı ve Cumhuriyet Andının okunmasının ardından Muallim Mektebi Müdürü Hamdi Bey Türklüğün tarihçesini anlattıktan sonra Halkevlerinin programı, şubelerin gaye ve çalışma alanları hakkında açıklamalar yapmıştır.¹⁸⁶⁹ Daha sonra Halkevi önünde yapılan törende ise öğretmen Celalettin Avni Bey’in¹⁸⁷⁰ kısa bir konuşmasının ardından Vali Rıfat Danışman tarafından kurdele kesilmiştir. Valinin Köycülük Şubesini seçtiği törende misafirlere ikramlarda bulunulmuştur.¹⁸⁷¹

Trabzon Halkevi başlangıçta 8 şube ile faaliyete başlamıştır. Açılış töreninden önce başlayan üye yazılma işlemlerinin ardından Haziran ayı sonunda şube komite seçimleri

¹⁸⁶⁵ Tevfik Çavdar, “Halkevleri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: İletişim Yay., 1983, s.878.

¹⁸⁶⁶ Selçuk Duman, **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi (1933-1951)**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2008, s. 67.

¹⁸⁶⁷ **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932.

¹⁸⁶⁸ Trabzon Halkevinin resmi açılışının 17 Haziran 1932 tarihinde yapılması kararlaştırılarak el ilanları dağıtılmıştır. Fakat daha sonra aynı tarihte Ankara’da Gazi koşularının yapılacağı nedeniyle açılış töreni bir hafta sonraya ertelenmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 1683, 2 Haziran 1932; **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 25-40; Ahmet Özer ve Arslan Pulathaneli, “Halkevleri Hareketinde Bir Örnek Kuruluş: Trabzon Halkevi (1932-1951)” **Trabzon**, Sayı: 3, Aralık 1989, Trabzon İli ve İlçeleri, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, s. 41.

¹⁸⁶⁹ Hamdi Bey konuşmasında “*Halkevleri siyasi bir müessese değildir. Cumhuriyet Halk Fırkasının siyasi bünyesine ancak idare noktasından bağlıdırlar. Bu ev kanaat ile bu güne ermekte ne derecede olursa olsun “Ben Türküm” diyen her ferdin evidir. Her Türkün müsavî şeref mevkiinde gören bir zihniyetle kültür yaratma faaliyeti etrafına toplayıp birlik yapmak onun esas bir şiarıdır.*” sözleriyle Halkevlerinin gayelerini açıklamıştır. **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 25-40.

¹⁸⁷⁰ Trabzon Halkevi başkanlığını 20 Ağustos 1932- 9 Aralık 1932 tarihleri arasında yürüten Celaleddin Avni Abanozoğlu, 1901 yılında Trabzon’da doğmuştur. İstanbul Darülfünun Dış Fakültesi dışçı şubesinden 1925 yılında mezun olmuştur. Öğretmenlik görevi de yapan Abanozoğlu 1927 yılında partiye girmiştir. Partide 1927–1930 tarihleri arasında kaza idare heyeti azalığı, 1930-1932 tarihleri arasında vilayet idare heyeti azalığı, 1932 yılında 4 ay kadar da Halkevi reisliği görevini yürütmüştür. Bu görevler dışında 1926, 1927 ve 1928 tarihlerinde üç defa Trabzon Spor Müntakası reisliğine, 10 Şubat 1928 tarihinde Trabzon Türk Ocağı İdare Heyeti Azalığına, 24 Ocak 1930 ve 15 Kasım 1930 tarihlerinde iki defa Muallimler Birliği reisliğine seçilmiştir. Trabzon’daki çeşitli okullarda öğretmenlik görevi yapan Abanozoğlu 1936 yılında Ankara Hukuk Fakültesi öğrencisi ve aynı zamanda Ankara Erkek Ortaokulu Müdür Muavini ve Tabiiye Muallimliği görevlerinde bulunmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.62.

¹⁸⁷¹ Trabzon Halkevi Başkanı Celal Bey aynı gün açılış töreni yapılan Türkiye’nin değişik illerindeki 33 Halkevine kutlama telgrafı göndermiş, çeşitli halkevlerinden de Trabzon Halkevine kutlama telgrafları yazılmıştır. **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 25-40.

yapılmıştır.¹⁸⁷² Şubelerin komite başkanları da Ekim ayında toplanarak şube faaliyet programlarını tespit etmiştir.¹⁸⁷³

Trabzon Halkevinin ilk başkanı Celal (Pulathaneli) Bey'dir. 20 Ağustos 1932-9 Aralık 1932 tarihleri arasında Halkevi başkanlığı görevini Celaleddin Avni Bey yürütmüştür.¹⁸⁷⁴ 1932 yılı Aralık ayında Halk Fırkası Vilayet İdare Heyeti tarafından yapılan seçim sonrasında Halkevi başkanlığına Bekir Sükûti Bey seçilmiştir.¹⁸⁷⁵ Bekir Sükûti Bey 1933 yılı Mayıs ayına kadar görevini sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Halkevi başkanlığına Fırka İdare Heyeti tarafından Osman Cudi Bey seçilmiştir.¹⁸⁷⁶ Trabzon Ticaret Odası Başkâtibi ve Halkevi Başkanı olan Osman Cudi Bey'in 1934 yılı Eylül ayında Samsun Ticaret Odası Başkâtipliğine tayini üzerine boşalan Halkevi Reisliğine Belediye Reisi Kadri Mesut Bey seçilmiştir.¹⁸⁷⁷ 10 Ocak 1935 tarihinde başkanlığa Mahmut Muammer Bey seçilmiştir.¹⁸⁷⁸ 2 Mayıs 1935 tarihinde Zühtü Saruhan Halkevi başkanlığına getirilmiştir.¹⁸⁷⁹

¹⁸⁷² Şubelere üye yazılma işlemleri 7 Mart'ta başlatılmış, iki ayrı bölgede defterler açılarak üyeler kaydedilmiştir. **Hâkimiyet-i Milliye**, Sayı: 3827, 10 Mart 1932; Mart-Nisan aylarında hızla devam eden kayıt işlemleri sonucunda Nisan ayı başında üye sayısı 500'e ulaşmıştır. En fazla Spor, Köycülük ve Sosyal Yardım Şubeleri rağbet görmüştür. **Akın**, Sayı: 1, 1 Nisan 1932.

¹⁸⁷³ Bu programda Akın Mecmuasına yardım konusu da gündeme gelmiştir. **Akın**, Sayı: 13, 1 Teşrin-i Evvel 1932, s. 22.

¹⁸⁷⁴ **BCA**, 490.01/948.677.1.62.

¹⁸⁷⁵ **Akın**, Sayı:18, 15 Kânun-ı Evvel 1932, s. 24.

¹⁸⁷⁶ **Akın**, Sayı: 25, 15 Mayıs 1933, s. 32; **Akın**, Sayı: 26, 1 Haziran 1933, s. 32; Osman Cudi Gürsoy 1898 (1314) yılında Trabzon'da doğmuştur. 1914 yılında Trabzon Lisesinden mezun olmuş. 1. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de yer aldığı için yükseköğrenimine devam edememiştir. Savaş yıllarında Menzil Hastanesine gönüllü girmiş, 1314'lüler (1896 doğumlular) silahlılarına alındığında kolordunun emri ile hastanelerde idare memurluğu, 1916'da Ordu Sıhhiye Reisinin sınav sonucunda verdiği belge ile Ünye Menzil Hastanesi Eczacılığını yapmıştır. Bu görevleri sürecinde bir harp madalyası kazanmıştır. 1916 yılında Ünye Muhacir Hastanesi Müdürü ve sonra Sıhhat Memuru olarak Bafra'da lekeli humma mücadelesine memur edilmiş 1924 yılına kadar Of, Trabzon, Tirebolu ve Giresun'da bu görevde halkın sağlık gözcüsü olarak çalışmıştır. 1925'te Trabzon Ticaret Odası İhsaiyat Memurluğuna, 1926'da Oda Baş Sekreterliğine atanmıştır. Gürsoy, daha sonra kayıt olduğu Ankara Hukuk Fakültesini de merkezden uzakta çalıştığı için bitirememiştir. Ticaret ve Endüstri Odasında uzun yıllar görev yapan Gürsoy 1925 yılında partiye girmiştir. Partide Trabzon Muhittin Mahallesi Ocak Reisliği, Trabzon Merkez kaza azalığı, kısa bir süre kaza reisliği, Trabzon Vilayet heyeti azalığı ve Trabzon Halkevi reisliğinde bulunmuştur. 1927, 1928 ve 1932 tarihlerinde Trabzon vilayet parti kongrelerinde Trabzon mümessili olarak bulunmuş, üç milletvekili seçiminde Trabzon'da, sonraki seçimde ise Samsun'da ikinci seçmen olmuştur. Trabzon'da 10 yıl belediye azalığı, Necmiati Spor Kulübü müessesliği ve 10 yıl başkanlığı, Halkevi reisliği öncesinde Köycülük Komitesi Üyeliği görevinde yer almış, Samsun'a tayin olduktan sonra Samsun Halkevi Spor Komitesi başkanlığı görevini yürütmüştür. 6 yıl süre ile Trabzon Ticaret Gazetesi ve bir yıl da Necmiati Mecmuasını mesul müdürü ve imtiyaz sahibi olarak çıkarmıştır. Gürsoy bunun dışında çeşitli kurum ve komisyonlarda reislik ve azalık görevlerinde bulunmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.

¹⁸⁷⁷ **Halk**, Sayı: 359, 13 Eylül 1934.

¹⁸⁷⁸ **Halk**, Sayı: 391,10 İkincikanun 1935.

¹⁸⁷⁹ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 53.

Kuruluşundan itibaren üye sayısı hızlı bir şekilde artan Trabzon Halkevinin 1935 yılı Temmuz ayında 855 üyesi mevcuttur.¹⁸⁸⁰ Bu sayı 1935 yılı sonunda 975'e ulaşmıştır. 31 Aralık 1935 tarihinde Halkevine kayıtlı üyelerin mesleklere göre sayısıyla şube komitelerinde görev yapan şahıslar aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.¹⁸⁸¹

Tablo 7: 31 Aralık 1935 Tarihi İtibariyle Halkevine Kayıtlı Üyelerin Mesleklerine Göre Sayısı

Kurulan Şubelerin Adları	HALKEVİNE KAYITLI ÜYELERİN MESLEKLERİNE GÖRE SAYISI									
	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Çiftçi	G.Sanatlar	Bayan	Bay	Yekûn
Dil, Tarih, Edebiyat	3	1	10	4	-	-	12	1	29	30
Güzel Sanatlar	-	-	14	14	27	-	26	6	75	81
Temsil	-	1	4	37	29	-	15	9	77	86
Spor	-	-	6	7	23	-	154	4	186	190
Sosyal Yardım	4	33	-	5	16	-	74	8	124	132
Halk Dershaneleri ve Kurslar	-	-	18	8	35	-	57	4	114	118
Kütüphane ve Yayın	1	-	15	4	41	-	8	8	61	69
Köycüler	-	-	25	20	-	94	12	3	148	151
Müze ve Sergi	-	-	2	23	21	-	22	5	63	68
Genel Yekûn	8	35	94	123	192	94	380	48	877	925

Kaynak: BCA, 490.01/991.834.3.

Tablo 8: 1935 Yılı Sonunda Görevde Olan Halkevi Komite Üyeleri

Komite Adı	Başkan	Üye	Üye	Üye	Üye
Dil, Tarih Edebiyat	Abdullah Günel (Lise Tarih Öğretmeni)	Sadi Altıkulaç	Numan Sabit Coşkun	-	-
Güzel Sanatlar	Şinasi İmraz (Tercüman)	İlyas Altan (İşyar)	Salih Dilmen (Tüccar)	Bedri Atamer (Öğretmen)	Açık
Temsil	Cemal Rıza Aktaş (CHP Kâtibi)	Niyazi Alparşan (Esnaf)	Halit Muzaffer (İşyar)	Muhittin (Esnaf)	Açık
Spor	Arslan Ataman (İşyar)	Agah (İşyar)	Cemal (Kasap)	Açık	Açık

¹⁸⁸⁰ BCA, 030.10/65.433.4.

¹⁸⁸¹ BCA, 490.01/991.834.3.

Sosyal Yardım	M. Refet (Serbest Doktor)	Dr Hayrettin	Dr Mustafa Kamil	Dr. M. Besim (Serbest)	Eczacı Zühtü
Halk Dersaneleri Ve Kurslar	Halit Kami Bümer/Tümer (Öğretmen)	İsmail Hakkı (Öğretmen)	Hüsnü Artam (Öğretmen)	Memnune (Öğretmen)	Mustafa (Öğretmen)
Kütüphane Ve Yayın	Nurettin Bekiroğlu (Öğretmen)	Naci Başman (Tecimer)	Zeki Özkantarcı (İşyar)	Enis (Kimyager)	Zihni
Köycülük	Kazım Bulutay (Fındık Uzmanı)	Cahit Özgüner (İlkokullar Müfettişi)	Jale Özgüner (Öğretmen)	-	-
Müze Ve Sergi	Hami Nalbant (Tecimer)	Hadi Başman (Tücar)	Kadriye Gürsel (Biçki Dikiş Yurdu Sahibi)	Abdullah Piroğlu (Tecimer)	Açıkta- Üniversitede

Kaynak: BCA, 490.01/991.834.3.

Halkevinin kurumsal gelişim sürecinde sosyal ilerlemede önemli adımlar atacağı zaman zaman basında da dile getirilmiş, daha programlı çalışılması gerektiği fikri öne sürülmüştür.¹⁸⁸² Bu süreçte Halkevi İdare Heyeti 1936 yılı Ekim ayında Zühtü Saruhan başkanlığında toplanarak idarî işler ve kış ayları için yapılacak çalışmaları görüşmüştür.¹⁸⁸³ Ayrıca idarî bir değişiklik de yapılarak 24 Aralık 1936 tarihinde Halkevi başkanlığına CHP il idare kurulu üyelerinden Arif Sayıl seçilmiştir.¹⁸⁸⁴ Sayıl'ın eski bir milletvekili ve millî konular üzerinde hassas, otoriter ve çalışkan olması gibi özellikleri dolayısıyla uzun zamandır faaliyetleri durgun olan Halkevinin iyi bir çalışma dönemine gireceği yönünde genel bir görüş hâkim olmuştur.¹⁸⁸⁵ Nitekim faaliyetlere canlılık ve hız vermek için hemen çalışmalara başlayan yeni başkan ilk iş olarak Halkevinin en can alıcı, hatta adeta vitrini denilebilecek temsil ve spor şubeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Arif Sayıl'ın başkanlığı altında iki kez yapılan toplantıda Halkevi İdare Heyeti Temsil Komitesinin her ay 3'ü

¹⁸⁸² Çağlayan, "Halkevinin Türk Kültüründe Oynayacağı Rolün Etkisi", **Halk**, Sayı: 581, 6 Son Teşrin 1936; Halkevinin yaz dönemi sınırlı olan çalışmaları üyeler arasında da bazı eleştirilere konu oluyordu. Üyelerin bazıları çalışmaları imkânlar ölçüsünde yeterli bulurken, kimi de yetersiz görüp faaliyetlerin daha ciddi yapılmasını dile getiriyordu. Tefik Vural, "Arada Sırada Aydınlik-Halkevi Nasıl Çalışıyor? Naci Başman'a Cevap", **Halk**, Sayı: 569, 25 Eylül 1936; Tefik Vural, "Arada Sırada Aydınlik- Halkevinde Bu Yaz Ne Yaptık?", **Halk**, Sayı: 565, 11 Eylül 1936.

¹⁸⁸³ **Yeni Yol**, Sayı: 2213, 7 Birinci Teşrin 1936.

¹⁸⁸⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2271, 28 Birinci Kanun 1936. Arif Sayıl 1894 (1310) yılında Trabzon'da doğmuştur. Trabzon Askeri İdadisi son sınıfından ayrılmıştır. Sicilinde mesleği ticaret ve ziraat olarak geçen Sayıl, Trabzon Müdafa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyetinde yer almış, ardından CHP'ye girerek Trabzon Halk Fırkası reisliğine seçilmiştir. 1927 yılında Trabzon Milletvekili olarak üçüncü dönem meclise girmiştir. Sonraki seçimlerde görev verilmeyen Sayıl, 1936 yılı sonunda yeniden Trabzon CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı görevine ve ardından 6 ay süre ile Halkevi başkanlığına getirilmiştir. Erzurum Transit Demiryolu Müfettişliğine atanması nedeniyle bu görevinden de ayrılmıştır. Sayıl, bunun dışında ayrıca Hilal-i Ahmer Merkez Azalığı görevi ile Tekâlif-i Milliye Komisyon azalığı görevinde bulunmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.

¹⁸⁸⁵ **Halk**, Sayı: 594, 29 İlk Kanun 1936.

Halkevinde, 1'i Yıldız Sinemasında olmak üzere 4 temsil vermesi,¹⁸⁸⁶ ayrıca Halkevine ait büyük kilisenin bir spor salonu haline getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸⁷

Halkevi başkanlarının sık sık değişmeleri bu göreve seçilenlerin devlet memuru olmasından kaynaklanmıştır. Arif Sayıl'ın 1937 yılında Erzurum Transit Demiryolu Müfettişliğine tayin olması nedeniyle Halkevi başkanlığından istifa etmesi üzerine¹⁸⁸⁸ yerine CHP il idare kurulundan Kadri Evren seçilmiştir.¹⁸⁸⁹ Kadri Evren ise 1938 yılı başında Halkevi başkanlığından istifa etmiştir.¹⁸⁹⁰ Halkevi başkanlığına bir süre için Şükrü Uygur getirilmiş,¹⁸⁹¹ daha sonra Dr. Abdülkadir İkiz bu göreve seçilmiştir.¹⁸⁹²

Kültür inkılabının yayım kaynağı ve aracı olarak adlandırılan Halkevi 1937- 1938 yılları arasında oldukça sönük ve verimsiz bir şekilde faaliyet göstermiştir. Trabzon Halkevi özellikle 1938 yılı sonlarından itibaren hızlı bir faaliyete geçmiştir. Bunda yeni Vali Refik Koraltan'ın ilgi ve desteği etkili olmuştur.¹⁸⁹³ Koraltan, Trabzon Valisi olarak görev yaptığı dönemde Halkevi ile yakından ilgilenmiş, toplantılara katılarak görüşlerini belirtmiş ve çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. 1938 yılı Temmuz ayı başında Vali ve Parti Başkanı Refik Koraltan Halkevi Komite toplantılarına başkanlık yapmıştır.¹⁸⁹⁴ 14 Ekim 1938 tarihinde Halkevinde Refik Koraltan'ın başkanlığında toplanan komite faaliyetleri hakkında görüşlerini sunmuşlardır. Haftalık, 15 günlük ve aylık olmak üzere genel toplantılar yapılmasına karar verilerek, hafta içindeki mesainin komiteler tarafından tespit edilmesine karar verilmiştir. Toplantıda Refik Koraltan özellikle yabancı dil kurslarına ve köycülük çalışmalarına önem vermiştir.¹⁸⁹⁵ Bu toplantıdan sonra mesai programı üzerinde genel bir müzakere yapılmıştır.¹⁸⁹⁶

CHP'nin 1939 yılı kongresinin açılış konuşmasını yapan Trabzon Valisi Refik Koraltan konuşmasında "*bilenlerin öğretmesi, bilmeyenlerin de öğrenmesi*" ilkesiyle millî kültür müessesesi olan Halkevinin mesaisi hakkında bilgi vererek Perşembe günleri

¹⁸⁸⁶ **Halk**, Sayı: 595, 1 İkincikanun 1937.

¹⁸⁸⁷ **Halk**, Sayı: 596, 5 İkincikanun 1937.

¹⁸⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2371, 22 Mayıs 1937.

¹⁸⁸⁹ **BCA**, 490.01/948.677.1.55; **Halk**, Sayı: 643, 20 Temmuz 1937; **İnan**, Sayı: 4, Ağustos 1937, s. 32.

¹⁸⁹⁰ **Halk**, Sayı: 685, 13 İkincikanun 1938.

¹⁸⁹¹ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 53.

¹⁸⁹² **İnan**, Sayı: 8, Şubat 1938, s. 32.

¹⁸⁹³ Cevdet Alap, "Halkevi Hızla Faaliyete Geçti", **Yeniyol**, Sayı: 2550, 5 İkincikanun 1939.

¹⁸⁹⁴ **Halk**, Sayı: 727, 26 Temmuz 1938.

¹⁸⁹⁵ **Halk** Sayı: 746, 15 Birinci Teşrin 1938.

¹⁸⁹⁶ **Halk**, Sayı: 755, 29 İkinci Teşrin 1938.

toplantılarının her sınıf halkı kucakladığını belirtmiş, son birkaç ayda temsil ve musiki şubelerinde fazla verim olmadığını, bundan sonra şubelerin faaliyetlerine hız vereceklerini aktarmıştır. Halkevinde yapılan konferansların şehrin her yerinden dinlenebilmesi için hoparlör sayısının 20'ye çıkarılacağını, Halkevine bir sinema makinesi getirildiğini, uygun havalarda açık bir yerde halkın istifadesine sunulduğunu belirtmiştir. Tahsin Uzer'in gayretleri ile merkezden temin edilen 50.000 liranın ise çeşitli nedenlerle merkezden getirilemediğini aktaran vali, bu paranın ve hatta daha da fazlasının sağlanarak Trabzon'un hak ettiği Halkevine kavuşacağını belirtmiştir. Halkevi karşısındaki binayı tadil ettirdiklerini¹⁸⁹⁷ ve halkın kullanımına sunduklarını da sözlerine ilave etmiştir.¹⁸⁹⁸

Bu arada Mayıs ayında toplanan CHP İl İdare Kurulu, Halkevi başkanlığına parti vilayet idare heyeti üyelerinden Cemal Karahan'ı seçmiştir.¹⁸⁹⁹ Avukat Cemal Karahan'ın 1939 yılı Ekim ayında görevinden istifası üzerine Parti İdare Heyetinin yaptığı toplantı sonucunda Halkevi başkanlığını geçici bir süre için Ruhi Ural üstlenmiştir.¹⁹⁰⁰ Bu geçici görevlendirmenin ardından Halkevi başkanlığına Dr. Hayrettin Atakol seçilmiştir.¹⁹⁰¹ Atakol'un bu görevi 1940 yılının ilk aylarına kadar devam ettirmiş,¹⁹⁰² aynı yıl kendisinden sonra Cemil Bulak görevlendirilmiştir.¹⁹⁰³

Parti Müfettişi Saadettin Uraz başkanlığında 8 Aralık 1939 tarihinde toplanan Halkevi komiteleri mesai ve gelecek yıl programları üzerine kararlar almıştır.¹⁹⁰⁴ Uraz'ın başkanlığında yapılan ikinci bir toplantıya vali ve Trabzon'un önemli kültür adamları katılmıştır. Toplantıda Halkevi faaliyetlerine yeniden hız vermek amacıyla yapılması

¹⁸⁹⁷ **Halk**, Sayı: 767, 7 Şubat 1939.

¹⁸⁹⁸ **İnan**, Sayı: 12, Şubat 1939, s. 5.

¹⁸⁹⁹ **Yeniöl**, Sayı: 2584, 6 Mayıs 1939.

¹⁹⁰⁰ **Halk**, Sayı: 819, 13 Birinci Teşrin 1939. Ruhi Ural 1878 (1294) yılında Trabzon'da doğmuştur. Rüştüye mezunu olan Ural'ın mesleği tüccarlıktır. **BCA**, 490.01/948.677.1; Kısa süren Halkevi başkanlığı sürecinde inkılabın halka yayılması yönünde faaliyetler yürüten Ruhi Ural, Genel Sekreterliğe müracaat ederek partide inkılabı ait filmlerden Sıhhat, Maarif ve Ziraat Vekaletlerinde bulunanları Cumhuriyet Bayramı'nda gösterilmek üzere gönderilmesini istemiştir. **BCA**, 490.01/1210.17.3.

¹⁹⁰¹ Parti Müfettişi Saadettin Uraz hazırladığı raporunda Ural'ın tahsilinin yetersiz olması dolayısıyla Halkevini gerektiği şekilde yürütemeyeceği düşüncesiyle görevinden ayrıldığını, yerine tahsilli Hayrettin Atakol'un seçildiğini belirtmiştir. **BCA**, 490.01/715.441.2; **Yeniöl**, Sayı: 2652, 27 İlkânun 1939.

¹⁹⁰² **BCA**, 490.01/1792.1262.1. Hayrettin Atakol bu askerlik görevi nedeniyle Halkevi başkanlığından ayrılmak zorunda kalmıştır. Yerine CHP Vilayet idare heyeti üyelerinden Dr. Turgut Targay vekâleten görevlendirilmişse de kısa bir süre sonra Verem Dispanseri başhekimliğine atanması dolayısıyla görevden ayrılmıştır. Bunun üzerine Vilayet İdare Heyetinin yeniden yaptığı seçim ile Diş Doktoru Cemil Hulusi vekâleten Halkevi başkanlığına getirilmiştir. **BCA**, 490.01/948.677.1.

¹⁹⁰³ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 53.

¹⁹⁰⁴ **Yeniöl**, Sayı: 2647, 9 Birinci Kanun 1939.

gerekenler konuşulmuştur.¹⁹⁰⁵ Halkevi İdare Heyeti 1940 yılında 61 kez toplantı yapmıştır.¹⁹⁰⁶ Bu tarihte 9 şube ile faaliyet gösteren Trabzon Halkevinin 423'ü erkek, 57'si kadın olmak üzere 480 üyesi bulunmaktaydı.¹⁹⁰⁷ Bu üyelerin şubelerdeki oranı şu şekildedir:

Tablo 9: 1940 Yılında Trabzon Halkevi Şubelerinde Kayıtlı Üye Sayısı

Şubeler	Kadın	Erkek
Dil-Edebiyat	6	19
Güzel Sanatlar	6	34
Temsil	4	53
Spor	2	78
Sosyal Yardım	0	32
Kütüphane	0	43
Köycülük	27	120
Tarih ve Müze	10	31
Halk Dershaneleri ve Kurslar	4	3
Toplam	57	423

Kaynak: BCA,490.01/715.442.1.

1940'lı yıllarda da sık sık başkan değişikliğine sahne olan Trabzon Halkevinde 1940 yılında başkanlık görevini yürüten Cemil Bulak'ın sağlık sorunları dolayısıyla görevine devam edememesi üzerine¹⁹⁰⁸ idare heyetine yeni dâhil olan Bekir Sukuti Kulaksızoğlu 1 Ocak 1941 tarihinde Halkevi reisliğine seçilmiştir.¹⁹⁰⁹ Kulaksızoğlu başkanlığında toplanan Halkevi İdare Heyeti yapılacak işleri hakkında görüşmüş ve yaz programının belirlenmesi amacıyla kolların toplanmasını kararlaştırmıştır.¹⁹¹⁰ Halk Partisi İdare Heyeti 7 Aralık 1942 tarihinde toplanarak Halkevi başkanlığına Erkek Ortaokulu Müdürü Abdullah Günel'i seçmiştir.¹⁹¹¹

¹⁹⁰⁵ **Halk**, Sayı: 827, 12 İlk Kanun 1939.

¹⁹⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2737, 29 Birinci Teşrin 1940.

¹⁹⁰⁷ CHP Giresun Bölgesi Müfettişi Kayseri Mebusu Hilmi Kalaç'ın raporuna göre üye sayısı Trabzon gibi bir şehir için oldukça az bulunmuştur. Raporda üye sayısının artırılması amacıyla öğretmen, memur ve gençlerin Halkevine ilgi göstermesinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. **BCA**, 490.01/715.442.1.

¹⁹⁰⁸ **BCA**, 490.01/948.677.1.

¹⁹⁰⁹ **BCA**, 490.01.948.677.1.24. Bekir Sükûti Kulaksızoğlu 1893 (1309) yılında Trabzon'da doğmuştur. 1912 yılında Trabzon Lisesinden diploma alan Kulaksızoğlu Darülfünun Edebiyat Şubesi son sınıfına devam ederken 1. Dünya Savaşı nedeniyle eğitimini yarıda bırakarak yedek asteğmen olarak Adapazarı ve İstanbul'da görev yapmıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde Giresun'da Yeni Giresun adlı gazeteyi çıkarmıştır. 24 Mayıs 1925 tarihinde partiye katılmış, 1925-1929 yılları arasında 4 kez belediye azalığı, 1929 tarihinden itibaren de umumî meclis üyeliği ve 4 yıl vilayet daimî encümen azalığı görevlerinde bulunmuştur. Darülmualimin Edebiyat muallimliğinde 6 ay kadar görev yapan Kulaksızoğlu kendi isteğiyle bu görevden ayrılmıştır. Bekir Sukuti Halkevi başkanlığına seçildiği bu dönemde Yeniyol gazetesi sahibi ve mesul müdürüydü. **BCA**, 490.01/948.677.1; **Halk**, Sayı: 863, 31 Mart 1941.

¹⁹¹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2895, 9 Haziran 1942.

¹⁹¹¹ **Halk**, Sayı: 1030, 11 İlk Kanun 1942.

13 Eylül 1944 tarihinde Vali Salim Günday tarafından Halkevi başkanlığı görevi teklif edilen Mustafa Reşit Tarakçıoğlu 29 Kasım'da parti idare heyeti tarafından seçilerek 1 Aralık gününden itibaren görevine başlamıştır. Tarakçıoğlu başkanlığında ilk idare heyeti toplantısı 26 Aralık 1944 tarihinde yapılmıştır.¹⁹¹² Halkevi başkanlığı görevi 1945 yılında Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından yürütülmekteydi. Bu dönemde yoğun işleri nedeniyle¹⁹¹³ görevinden istifa eden Tarakçıoğlu'nun yerine CHP İl İdare Kurulu üyelerine başvurulmuşsa da onlar da iş yoğunluğu sebebiyle Halkevi başkanlığını yapamayacaklarını bildirmeleri üzerine parti dışından birinin seçilmesi gündeme gelmiştir. Bu amaçla en uygun kişi olarak önceki yıllarda Halkevinin komitelerinde başarılı çalışmalar yapan ve daha önce 2 yıl Halkevi başkanlığı görevini yürüten Abdullah Günel seçilmiştir.¹⁹¹⁴

Halkevinin çalışmaları ile ilgili olarak 1947 yılı başında İl İdare Kurulu Başkanı Mustafa Hatipoğlu'nun daveti üzerine bir toplantı yapılarak çalışma esasları ana hatlarıyla belirlenmiştir.¹⁹¹⁵ Aynı yıl Şubat ayında Halkevi Başkanı Abdullah Günel bir yıldır süren rahatsızlığı nedeniyle başkanlıktan istifa etmiştir.¹⁹¹⁶ Açık bulunan Halkevi başkanlığına CHP İl İdare Kurulu üyelerinden Kemal Kefeli seçilmiştir.¹⁹¹⁷ Kefeli bu görevinde bir yılı doldurduktan sonra 1948 yılı Mart ayı içinde istifa etmiş, fakat istifası CHP İl İdare Kurulu tarafından kabul edilmemiştir. Kefeli bu görevi 15 Aralık 1950 tarihine kadar sürdürmüştür.¹⁹¹⁸ Halkevinin başkanlığı görevi bu tarihten kapanıncaya kadar Şevket Çulha tarafından yürütülmüştür.¹⁹¹⁹

¹⁹¹² Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 290-291.

¹⁹¹³ Resmi belgelerde yoğun işleri nedeniyle istifa görevinden ayrıldığı belirtilse de Tarakçıoğlu'nun günlüğünde Halkevi tahsisatının önceki yılın üçte biri oranında olması nedeniyle genel sekreterliğe görevden ayrılmak istediğini bildirdiği yazmaktadır. Tarakçıoğlu, istifasının kabulünün ardından 25 Temmuz 1944 tarihinde Halkevi başkanlığı görevinden ayrılmış, başkanlığa devam etmesi yönünde yapılan ısrarlarına rağmen kabul etmemiştir. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 301-303.

¹⁹¹⁴ **BCA**, 490.01/948.677.1.10.

¹⁹¹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3350, 22 Ocak 1947. Bu dönemde Halkevinin çalışmalarını durağanlaştığı ve verimsiz olduğu fikri hâkimdir. Mu-Sa, "Bamtelinden- Halkevleri", **Yeniyol**, Sayı: 3359, 26 Şubat 1947.

¹⁹¹⁶ **Halk**, Sayı: 1508, 11 Şubat 1947; **Trabzon**, Sayı: 157, 13 Şubat 1947.

¹⁹¹⁷ **Halk**, Sayı: 1514, 18 Şubat 1947; **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 23.

¹⁹¹⁸ **Halk**, Sayı: 1875, 25 Mart 1948. Bu dönemde 1948 yılı sonuna kadar Halkevlerinin partiler dışı bir hale getirilmesi amacıyla CHP ile alakalarının kesilmesi kararlaştırılmıştı. **Yeniyol**, Sayı: 3454, 18 Şubat 1948; Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 53.

¹⁹¹⁹ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 53; Albayrak, a.g.e., s. 364.

3.3.2. Şube Faaliyetleri

3.3.2.1. Kütüphane ve Yayın Şubesi ve Faaliyetleri

Bir Halkevinin faaliyete başlaması için bir kütüphanesi veya okuma odası olması gerekliydi.¹⁹²⁰ Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Halkevinin bütün yayınlarını bastırmak ve kütüphanecilik faaliyetlerini yürütmek üzere açılmıştır. Şubenin ilk komite heyeti Bekir Sükûti, Lise Felsefe Muallimi Necmi, Muallim Mektebi Türkçe Muallimi Necati Bey'den oluşmuştur.¹⁹²¹ Bazı üyelerin ayrılması nedeniyle 1933 yılı Şubat ayında şube komitesi yeniden belirlenmiştir. Yapılan seçimle başkanlığa Hakkı Mahir Bey, üyeliklere Hasan Fahri ve Salih Bey seçilmiştir.¹⁹²² Aynı yılın sonuna doğru şube komitesinde başkan Nurettin Bey, üyeler Hasan Fahri ve Bedri Bey yer almıştır.¹⁹²³ 1935 yılında ise Kütüphane ve Yayın Komitesindeki eksik üyelerin seçimi için 15 Nisan tarihinde toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁹²⁴

Şubenin ilk faaliyeti bir kütüphane oluşturmak olmuştur. 1933 yılı sonlarında başlayan çalışmalar neticesinde bağışlanan ve satın alınan kitaplarla 1934 yılı Şubat ayında açılması sağlanmıştır.¹⁹²⁵ Her geçen yıl gelişen kütüphanenin başlangıçta 200 olan kitap sayısı, 1 Temmuz 1935-31 Aralık 1935 tarihleri arasında 788'e ulaşmıştır. 1935 yılında kütüphanede kitap okuyanların sayısı 14.635 kişi olmuştur. Bu süreçte Kütüphane ve Yayın Komitesi toplam 152 üyenin katıldığı 32 toplantı yapmıştır. 2 şube toplantısına ise 84 üye katılmıştır. Okunan kitap sayısı ile ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir.¹⁹²⁶

Tablo 10: 1935 Yılında Halkevi Kütüphanesinde Kitap Okuyanların Sayısı, Meslekleri ve Kitap Türleri

Okunan Kitaplar	Ocak-Haziran 1935 Arasında	Temmuz-Aralık 1935 Arasında	Okuyanların Meslekleri Ve Sayısı	
			MESLEK	SAYISI
Edebiyat, (Roman, Şiir, Tarihi Hikâye)	600	750	Öğrenci	7590
Tarih	200	300	Memur	500
Coğrafya	150	200	Öğretmen	2500
Felsefe	100	50	Subay	150

¹⁹²⁰ Duman, **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi**, s. 177.

¹⁹²¹ **Akı**, Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 23.

¹⁹²² **Akı**, Sayı: 23, 1 Mart 1933, s. 24.

¹⁹²³ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 44.

¹⁹²⁴ **Halk**, Sayı: 417, 11 Nisan 1935.

¹⁹²⁵ Azcan, a.g.e., s. 108.

¹⁹²⁶ **BCA**, 490.01/991.834.3.

Müsbet ve Tabii İlimler	250	300	Çiftçi	300
Dil	300	280	İşçi	625
Sosyal İlimler (Ekonomi, Eğitim)	180	200	Serbest Meslek	2980
Güzel Sanatlar	100	125		
Sair Kitaplar	750	500		
Gazete Mecmua	4500	5000		
Yekun	6930	7705		14.635

Kaynak: BCA, 490.01/991.834.3.

1933-1935 yılları arasında şube faaliyetlerine katılan üyelerin meslek gruplarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11: 1933-1935 Yılları Arasında Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	MESLEK										
	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	Çiftçi	İşçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Toplam	Kadın	Erkek
1933	-	-	10	15	-	23	-	17	65	1	64
1934	-	-	11	3	-	41	-	-	55		
1935	1	-	15	4	-	41	8	-	69	8	61

Kaynak: Azcan, a.g.e., s.107.

Trabzon Halkevi 1935 yılında satın aldığı radyo ile Trabzon halkına önemli bir hizmet sunmaya başlamıştır. Halkevi Yayın Kolunun bu hizmeti kapsamında radyo yayınları hoparlörler vasıtasıyla halka ulaştırılmıştır.¹⁹²⁷ Kütüphane ve Yayın Kolunun önemli faaliyetlerinden biri de 1936 yılı Nisan ayında kütüphanesini genişletmesi ve daha çok okuyucuya açmasıdır. Halkevindeki iki odanın eklenmesi ile büyüyen kütüphanede her mesleğe ait 1500 kitap bulunmakla birlikte devlet matbaasından da birçok kitap temin edilmeye çalışılmıştır.¹⁹²⁸ 1937 yılı Mayıs ayında Halkevi kütüphanesinde yalnızca kitap okuyanların sayısı 267'dir. Bunun dışında çok sayıda kişi gazete ve mecmua okuyarak bu hizmetten faydalanmıştır.¹⁹²⁹

¹⁹²⁷ BCA, 490.01.1233,110.1.

¹⁹²⁸ Halk, Sayı: 527, 30 Nisan 1936.

¹⁹²⁹ İnan, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32.

Trabzon Halkevinin ve dolayısıyla Kütüphane ve Yayın Şubesinin en önemli yayın faaliyeti kuşkusuz İnan dergisidir.¹⁹³⁰ Diğer Halkevlerinde olduğu gibi bir dergi çıkarılması fikri Yahya Sezai Uzay'ın valiliği döneminde gündeme gelmiştir. 1937 yılı Mart ayı başında Vali Yahya Sezai Uzay'ın başkanlığında yapılan toplantıda Halkevinin bir yayın organı oluşturulması amacıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Daha sonra Kültür Direktörü Necdet Rıfat başkanlığında yapılan toplantıda komisyon tarafından esasları belirlenen konu kesin karara bağlanmıştır. Buna göre mecmuanın 23 Nisan tarihinden itibaren çıkarılması için gerekenlerin yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁹³¹ Kültür, eğitim, spor, ekonomi, ziraat gibi pek çok yazının yer aldığı İnan, Trabzon Halkevi tarafından 1937 yılı Mayıs ayından itibaren çıkarılmaya başlanmıştır.¹⁹³²

Tahir Baykal Halkevinin faaliyetlerini 1937 yılı için sönük olarak nitelendirmektedir. Bunun en temel sebebini uygun bir binasının olmaması olarak gösteren Baykal'a göre, Neşriyat Kolu ise hemen hemen hiç faaliyet gösteremeyen kollar arasındaydı.¹⁹³³

1938 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından Halkevi başkanlığına gönderilen yazı ile Halkevi dergilerinin yazılarının memnuniyet verici olduğu, fakat her Halkevi dergisinin Ülkü dergisi gibi bütün Halkevlerinin dergilerinin bir listesini yayınlamaları, dergileri mutlaka aralarında mübadele ederek her Halkevinin çıkardığı eserlerden diğer Halkevlerine göndermesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁹³⁴ Aynı yılın sonunda belirlenen Halkevi Kütüphane ve Yayın Komitesi başkanlığına Kemal Kefeli, mümessilliğe Kitabi Naci Başman, üyeliklere Cevdet Alap, eski Şoförler Mektebi Müdürü Yeni Şoförler Cemiyeti

¹⁹³⁰ İnan, Sayı: 6, Birinci Teşrin 1937, s. 32.

¹⁹³¹ Yeni Yol, Sayı: 2324, 10 Mart 1937.

¹⁹³² İnan, Sayı: 1, Mayıs 1937, s. 1. Trabzon Halkevi Kitapsaray ve Yayın Kolu tarafından ayda bir yayınlanan ve ilk sayısı Mayıs 1937'de çıkan derginin Mesul Müdürü Abdullah Günel'dir. Dergi Yeni Yol matbaasında basılmıştır. Yıllık aboneliği 180 kuruş olarak belirlenen İnan, yaklaşık 2 yıl oldukça faydalı yayınlar yapmış, 12 sayı yayımlandıktan sonra 1939 yılının ilk aylarından itibaren yayınlarına ara vermiştir. Aynı yıl Vali Refik Koraltan'ın gayretleri ile yeniden çıkarılması için faaliyetler yürütülmüşse de bu mümkün olmamış, yeniden yayına başlaması 3 yıl aradan sonra, 1942 yılı başında gerçekleşmiştir. İnan'ın yeni serisinin ilk sayısı 1942 yılı Ocak ayında Dil ve Edebiyat Kolu tarafından çıkarılmıştır. Dergi, Mayıs 1949'a kadar 52 sayı yayımlanmıştır. İnan, (Yeni Seri) Sayı: 1, İkincikanun 1942, s. 32; İnan, Sayı: 6, Birinci Teşrin 1937, s. 32; Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 48.

¹⁹³³ Baykal, a.g.r., s. 93.

¹⁹³⁴ İnan, Sayı: 8, Şubat 1938, s. 32.

Reisi ve Gübre Fabrikası Sahibi İbrahim Ertekin ve Ziraat Bankası Memurlarından Zeki Bey seçilmiştir.¹⁹³⁵ Bu tarihte kütüphaneyi ise 38.098 kişi ziyaret etmiştir.¹⁹³⁶

Halkevi Kütüphane ve Neşriyat Kolu 1939 yılında daha aktif bir çalışma dönemi geçirmiş, Akçaabat'a bir inceleme gezisi yapmıştır. Gezide gazetecilerle de görüşmeler yapılmıştır.¹⁹³⁷ Şubenin bu dönemdeki faaliyetlerinden biri 17 Haziran tarihinden itibaren hoparlör vasıtasıyla plak ve Ankara Radyosu yayınlarını halka sunmasıdır.¹⁹³⁸ Kitap mevcudunun 1180 olduğu kütüphanede 20.100 kitap, 1.310 kişi de mecmua okumuştur.¹⁹³⁹ Yılın sonuna doğru genel merkezden 100 cilt kitap gönderilmiş, bu kitaplar da okuyucuların hizmetine sunulmuştur.¹⁹⁴⁰ Şubenin çıkardığı İnan mecmuası ise 1939 yılının ilk aylarından itibaren yayınlarına ara vermiştir. Trabzon aydınlarının şehrin iktisadi, ilmi, edebî, içtimai birçok meselesini ele alan bu derginin yeniden çıkarılması için harekete geçmesi yönünde istekler de zaman zaman dile getirilmiştir.¹⁹⁴¹ İnan mecmuasının idaresi için çalışmalarını sürdüren Kütüphane ve Yayın Kolu halka ulaşmak ve özellikle köylüleri aydınlatmak için 1940 yılında yerel gazeteler vasıtasıyla yayınlarına devam etmiştir.¹⁹⁴² Aynı yıl 1.837 adet kitabın yer aldığı ve memurluğunu Faik Okan'ın yaptığı¹⁹⁴³ kütüphanede yıl boyunca 31.258 kişi kitap ve çeşitli eser okumuştur.¹⁹⁴⁴

Halkevi Kütüphane ve Yayın Kolu 1941 yılında Trabzon'da bu alanda ilk olmak üzere bir kitap sergisi açmıştır.¹⁹⁴⁵ Yaklaşık 1000 kitabın sergilendiği etkinlik 15 gün sürmüş ve oldukça ilgi görmüştür.¹⁹⁴⁶ 1941-1942 yılları arasında yaklaşık 2000 kitap bulunan Halkevi kütüphanesinde 42.066 kişi kitap ve mecmua okumuştur.¹⁹⁴⁷

¹⁹³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2549, 1 İkincikanun 1939.

¹⁹³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlk Teşrin 1939.

¹⁹³⁷ **Halk**, Sayı: 767, 7 Şubat 1939.

¹⁹³⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2596, 17 Haziran 1939.

¹⁹³⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

¹⁹⁴⁰ Kasım ayının ilk 20 gününde 560 kişi Halkevi kitapsarayına başvurarak özellikle Tarih ve Edebiyat içerikli kitaplar okumuştur. **Yeniyol**, Sayı: 2642, 22 İkinciteşrin 1939.

¹⁹⁴¹ **Yeniyol**, Sayı: 2629, 4 Birinciteşrin 1939.

¹⁹⁴² **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

¹⁹⁴³ **Halk**, Sayı: 843, 13 Mart 1940.

¹⁹⁴⁴ **Yeniyol** Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940. Yalnızca Ocak ayında kitap ve mecmua okuyan kişi sayısı 2.025'tür. **Halk**, Sayı: 834, 19 Son Kanun 1940.

¹⁹⁴⁵ **Halk**, Sayı: 883, 24 Haziran 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2803, 21 Haziran 1941.

¹⁹⁴⁶ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 1, İkincikanun 1942, s. 31-32.

¹⁹⁴⁷ **BCA**, 490.01.715,443.1. 1942 yılının ilk ayında kitap okuyan kişi sayısı yaklaşık 3000'dir. **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 1, İkincikanun 1942, s. 31.

Kütüphane ve Yayın Kolu Komitesi 1942 yılı Aralık ayında yenilenecek Muzaffer Alpan, Kemal Kefeli, Naci Başman, Raşit Öndeş ve Salih Çağatay'dan oluşmuştur.¹⁹⁴⁸ Şube Komite başkanlığına Ortaokul Öğretmeni Muzaffer Alpan getirilmiştir.¹⁹⁴⁹

1942-1943 yılları arasında yaklaşık 3000 kitap bulunan büyük okuma salonunda 2 yıl içinde 21.835 kişi kitap, gazete ve mecmua okumuştur. 19.200 fakir öğrenci de geceleri açık bulunan salonda ders çalışmıştır. Şubenin açtığı iki kitap sergisini ise 16.000 kişi ziyaret etmiştir.¹⁹⁵⁰ Bu dönemde ayrıca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile birlikte Trabzon'a gelen Orgeneral Asım Gündüz'ün vaat ettiği askerî eserlerden 69 kitap ve harita Halkevi kütüphanesine gönderilmiştir.¹⁹⁵¹

Halkevi Kütüphanesi 1944 yılında önemli bir sosyal hizmete yer vererek çeşitli gazete ve mecmuaları cezaevindeki mahkûmların okuması için göndermiştir.¹⁹⁵² Kütüphanede 1945 yılı Mart-Nisan aylarında 1.340 kişi kitap okumuştur.¹⁹⁵³ Yaz aylarında kütüphaneye 1.800 kişi devam etmiş, çeşitli eser, gazete ve dergilerden faydalanmıştır. Evlerinde ışık olmayan fakir öğrenciler için salonlar yine açık tutulmuş,¹⁹⁵⁴ Haziran-Temmuz aylarında gece ve gündüz olmak üzere çok sayıda eser okuyucuların hizmetine sunulmuştur.¹⁹⁵⁵ 1947 yılında 2999 adedi ciltli, 786'sı ciltsiz olmak üzere toplam 3785 kitap bulunan¹⁹⁵⁶ kütüphanede Ocak ve Şubat aylarında 2700,¹⁹⁵⁷ Mart ayında 1870,¹⁹⁵⁸ Nisan ayında 1060 kişi,¹⁹⁵⁹ Haziran'da 1180 öğrenci ve ayrıca 340 kişi kitap, gazete ve dergilerden yararlanmışlardır.¹⁹⁶⁰ Ağustos-Eylül ayları arasında kitaplığa 268 adet çeşitli kitap, gazete ve dergi gelmiştir. Bu dönemde okuma salonuna 470 kişi başvurmuştur.¹⁹⁶¹

¹⁹⁴⁸ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlk kanun 1942.

¹⁹⁴⁹ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

¹⁹⁵⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

¹⁹⁵¹ **İnan**, Sayı: 9, İkinciteşrin 1943, s. 31.

¹⁹⁵² **İnan**, Sayı: 13, Temmuz 1944, s. 31.

¹⁹⁵³ **İnan**, Sayı: 18, Mayıs, 1945, s. 22.

¹⁹⁵⁴ **İnan**, Sayı: 19, Temmuz 1945, s. 30-31.

¹⁹⁵⁵ Bu dönemde 217 öğrenci tarafından 200 edebi eser, 23 umumi eser, 1 güzel sanatlar, 10 dergi, 3 nazari ilim, 1 sosyoloji, 3 tarih ve coğrafya, 4 ameli ilimler, 1 tatbiki ilimler, 2 felsefi ilimlere ait kitaplar okunmuştur. **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

¹⁹⁵⁶ **BCA**, 490.01/1049.1030.1. Araklı Halkevinde biri eski harflerle yayınlanmış 559 adet; Sargona Halkevinde 2'si eski harflerle 446; Maçka Halkevinde 179; Of Halkevinde 33 Eski harfli 874; Sürmene Halkevinde 522 eser mevcuttu. **BCA**, 490.01/1049.1030.2.

¹⁹⁵⁷ **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 23.

¹⁹⁵⁸ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

¹⁹⁵⁹ **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 22-23.

¹⁹⁶⁰ **İnan**, Sayı: 32, Haziran 1947, s. 24.

¹⁹⁶¹ **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 32.

Yılın son 3 ayında ise 860 kişi kitap ve dergi okumuştur.¹⁹⁶² Aynı yıl Kütüphane Kolu İdare Heyeti de değiştirilerek başkanlığa Mülkiye mezunlarından ve Tüccar Hasbi Fırcıoğlu¹⁹⁶³, üyeliklere Tüccar Naci Başman, Erkek Ortaokul Müdür Yardımcısı Nurettin Bekiroğlu, Tüccar Celal Alemdağ ve İhracat Kontrolörü Murtaza Araç seçilmiştir.¹⁹⁶⁴

Halkevi Kitaplığı 1948 yılının ilk aylarında da çeşitli meslek gruplarına ait okuyucuların rağbet gösterdiği yerlerden biridir. Öğrencilerin ders çalışma amacıyla önemli ölçüde yararlandığı kütüphanede Nisan ayı içinde çeşitli mesleklerden yaklaşık 500,¹⁹⁶⁵ Mayıs ve Haziran ayları içinde 560 kişi kitap, gazete ve dergilerden faydalanmıştır.¹⁹⁶⁶ Temmuz-Ağustos aylarında 780 kişinin faydalandığı kütüphanede 640 öğrenci de ders çalışmıştır.¹⁹⁶⁷ Yılın sonuna doğru ise 400 öğrenci ve 364 çeşitli meslek sahibi kütüphaneden faydalanmış, ayrıca 2400 öğrenci ders çalışmıştır.¹⁹⁶⁸

Halkevlerinin 17. kuruluş yıldönümü kutlamalarında okunan rapora göre; 1948 yılında sınırlı imkânlar ölçüsünde yıl içinde toplam 13.205 vatandaşa okuma imkânı verildiği, ışık ve yakacaktan mahrum öğrencilerin mümkün olduğu şekilde derslerine çalışmalarına fırsat sunulduğu ve kitaplıktaki kitap sayısının genel sekreterlikten gönderilen 145 adet ilave ile 4300 adete ulaştığı görülmektedir.¹⁹⁶⁹

Tablo 12: Trabzon Halkevi Kütüphanesinde Çeşitli Yıllarda Mevcut Kitap Sayısı

Yıl	1933	1934-1935	1936	1939	1940	1941	1942-1943	1947	1949
Kütüphanede Mevcut Kitap Sayısı	200	788	1500	1180	1837	2000	3000	3785	4300

Kaynak: BCA, 490.01/991.834.3; BCA, 490.01/1049.1030.1; **Halk**, Sayı: 527, 30 Nisan 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 Birinci Teşrin 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940; **İnan**, (Yeni seri) Sayı: 1, İkinci Kanun 1942, s. 31; **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinci Teşrin 1943; **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949.

¹⁹⁶² **İnan**, Sayı: 36, Ocak 1948, s. 23-24.

¹⁹⁶³ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

¹⁹⁶⁴ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

¹⁹⁶⁵ **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

¹⁹⁶⁶ **İnan**, Sayı: 40-41, Mayıs -Haziran 1948, s. 23-24.

¹⁹⁶⁷ **İnan**, Sayı: 42-43, Temmuz- Ağustos 1948, s. 23-24.

¹⁹⁶⁸ **İnan**, Sayı: 45-46, Kasım- Aralık 1948, s. 23-24.

¹⁹⁶⁹ **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949, s. 13.

3.3.2.2. Dil-Edebiyat Şubesi ve Faaliyetleri

Dil-Edebiyat Şubesi toplumun bilgilendirilmesi için toplantı ve konferanslar düzenlemek, Cumhuriyet ve inkılap prensiplerinin kökleşmesine, yurt sevgisi ile yurttaşlık duygusunun yükseltilmesine yönelik faaliyetler yapmak amacıyla oluşturulmuştur. Halkevi bünyelerinde açılan Dil-Edebiyat Şubesi Türk büyüklerini ve millî günleri anmak, edebiyat yarışmaları tertip etmek, geleneksel halk bayramlarını kutlamak, konferans, aile toplantısı düzenlemek, ilgili şubelerle birlikte yayınlar neşretmek, folklorik amaçlı çevre incelemelerinde bulunmak, öz Türkçe kelimeleri bulup çıkarmak, dil derlemeleri yapmak gibi çalışma alanlarında faaliyet göstermiştir.¹⁹⁷⁰

İlk komite heyetini Muallim Mektebi Müdürü Hamdi, Celaleddin Avni ve Lise Tarih Muallimi Mümtaz Bey'in oluşturduğu Trabzon Halkevi Dil-Edebiyat Şubesi¹⁹⁷¹ kısa sürede faaliyetlere başlayarak çeşitli kutlamalar ve konferanslar gerçekleştirmiştir.¹⁹⁷² 1933 yılında şube komite üyeleri başkan Mustafa Mümtaz, üyeler Hamdi Bey, Hüsnü Bey ve Vefa Baki Bey'den oluşmuştur.¹⁹⁷³

Şubenin ilk faaliyetleri arasında yer alan önemli bir çalışma Dil Bayramı'nın kutlanmasıdır. Komite, bayramın Halkevinde büyük konferanslar ile kutlanması için şehrin çeşitli yerlerine hoparlörler kurulmasına karar vermiştir.¹⁹⁷⁴ 26 Eylül 1934 Çarşamba akşamı Halkevi salonunda kutlanan Dil Bayramı töreninde Sağırzade Hüseyin Avni ve Numan Sabit Bey tarafından birinci ve ikinci dil kurultayında okunan tezler hakkında bilgiler verilmiştir.¹⁹⁷⁵ 1935 yılında yapılan Dil Bayramı töreninde ise Tarih Öğretmeni Abdullah, Numan Sabit Bey ve liseden bir öğrenci tarafından dil devriminin amacı ve dil işlerine verilen önem nedenleri ile anlatılmıştır. Ardından millî şiirler okunmuş, Ankara'da yapılan konuşmalar radyodan dinlenmiştir.¹⁹⁷⁶

¹⁹⁷⁰ Murat Küçükşurlu ve Mehmet Okur, **Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri**, Trabzon: Derya Kitabevi, 2007, s. 15; Duman, **Bir Modernleşme Aracı Olarak Tokat Halkevi**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 86.

¹⁹⁷¹ **Akın**, Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 23.

¹⁹⁷² Şubenin bu faaliyetleri Konferanslar, Tören, Toplantı ve Kutlamalar bölümlerinde ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁹⁷³ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 43.

¹⁹⁷⁴ **Halk**, Sayı: 362, 24 Eylül 1934.

¹⁹⁷⁵ **Halk**, Sayı: 364, 1 Birinciteşrin 1934.

¹⁹⁷⁶ **Halk**, Sayı: 466, 30 Eylül 1935.

Tablo 13: 1933-1935 Yılları Arasında Dil-Edebiyat Şubesi Faaliyetlerinde Görev Alanların Meslek Grupları

YIL	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
1933	2	1	8	-	1	-	8	-	23	23
1934	3	1	10	-	-	-	10	1	27	28
1935	3	1	10	-	-	12	-	1	29	30

Kaynak: Azcan, a.g.e., s. 76.

Şubede 1 Temmuz 1935-31 Aralık 1935 tarihleri arasında her hafta idare heyeti toplantıları yapılmış, 3 defa da genel toplantı gerçekleştirilmiştir. Şube ayrıca Trabzon tarihi ile ilgili incelemelerde bulunmuş, eserlerin korunmaları için tedbirler alınması yönünde çalışmalar yapmıştır. 1935 yılında 30 Ağustos Zafer Bayramı, Dil Bayramı, nüfus sayımı, Yerli Mallar ve Artırım Haftası kutlamaları dolayısıyla yıl içinde toplam 5 konferans verilmiş, Atatürk'e suikast girişimi nedeniyle de bir miting düzenlenmiştir.¹⁹⁷⁷

Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu 26 Ocak 1936 tarihinde Kundupoğlu ve Nimbiyık ailesine ait iki eski evde incelemeler yapmıştır. Türk mimarî tarzının kıymetli eserlerini taşıyan bu iki evin içinde ve dışında fotoğraflar çekilmiştir.¹⁹⁷⁸ Aynı yıl Haziran ayında Görele'ye ilmî ve tarihî bir gezi yapılmıştır. Bu gezi kapsamında görev yapan heyette Halkevi üyelerinden başkan Zühtü Saruhan, Tarih Öğretmeni Abdullah, Dil Tarih Komitesi mümessili Sadi, Doktor Rafet, Sergi ve Müze Komitesi Başkanı Cavid, Neşriyat Komitesi mümessili Naci ve Halk Dershaneleri mümessili Halit Kami yer almıştır.¹⁹⁷⁹ Şubenin her yıl gerçekleştirdiği kutlamalardan biri olan 26 Eylül Dil Bayramı'nın 1936 yılında en etkili şekilde kutlanması için Halkevi tarafından bir program hazırlanmıştır.¹⁹⁸⁰

Tarih Komitesi 1937 yılında Trabzon Tarihi ile ilgili araştırma faaliyetlerini arttırmış, bu amaçla bir tarih encümeni oluşturulmuştur. Abdullah Günel, Asım Atabay, Baki Cinemre, Ziya, Sadi Altıkulaç, İhsan Nemli, Mebrure, Şefik ve Musip Murguz'dan oluşan heyetin başkanlığına İhsan Nemli seçilmiştir. Eski eserleri koruma işi ile de meşgul olacak olan encümen, eserlerin tespit edilmesi için Kültür Bakanlığına müracaat etmiştir. Bunun üzerine bakanlık mimarlarından Macit Bey Trabzon'a gelerek incelemeler

¹⁹⁷⁷ BCA, 490.01/991.834.3; Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 47.

¹⁹⁷⁸ Halk, Sayı: 501, 30 İkincikanun 1936.

¹⁹⁷⁹ Halk, Sayı: 539, 11 Haziran 1936.

¹⁹⁸⁰ Halk, Sayı: 569, 25 Eylül 1936; Yeni Yol, Sayı: 2204, 26 Eylül 1936.

yapmıştır.¹⁹⁸¹ Sonraki dönemde komitenin bazı üyelerinin Trabzon'dan ayrılması nedeniyle faaliyetler durgun bir seyir almış, 1939 yılı sonlarında yeniden seçilecek¹⁹⁸² komite ile daha faal olunması hedeflenmiştir.¹⁹⁸³ Aynı yıl içinde Dil Tarih komitesinin hazırladığı 24 konferansı 20.440 kişi izlemiştir. Ayrıca komitenin Trabzon Tarihi ile ilgili çalışmaları da devam etmiştir.¹⁹⁸⁴

Dil-Edebiyat-Tarih Kolu çeşitli anma geceleri düzenlemiş belirli günlerde bayanlara yönelik konferanslar tertip etmiştir. Tarihçilerden oluşan heyet de Trabzon tarihini yazmak için çalışmalara başlamış, halkı aydınlatmak ve araştırmalar yapmak amacıyla köylere de geziler düzenlenmiş ve konferanslar verilmiştir.¹⁹⁸⁵ 1940 yılında Dil-Tarih komitesinin düzenlediği 24 konferans dışında Trabzon tarihi araştırmaları da devam etmiştir.¹⁹⁸⁶

Şubenin 1941 yılında dikkat çeken faaliyetleri arasında Ayasofya'ya planlanan bir gezi¹⁹⁸⁷ ile Mayıs ayı başında düzenlenen ilk folklor gecesi yer almaktadır. Yaklaşık 700 kişinin katıldığı¹⁹⁸⁸ ve oldukça ilgi gören bu toplantıda halk şarkıları söylenmiş, kemençe ile mahallî havalar çalınmıştır. Gecede Baba Salim de şiirlerini okumuştur.¹⁹⁸⁹ Edebiyat Kolu 1942 yılı Nisan ayında bir folklor gecesi daha düzenlemiştir.¹⁹⁹⁰ Aynı yıl uzun süredir çıkarılmayan İnan Ocak ayından itibaren yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁹⁹¹ Yılın sonunda şube Komite üyeleri de yeniden belirlenmiştir. Aralık ayında yapılan seçim ile Yusuf Mazhar Aren, Nesip Yağmurdereli, Şevket Çulha, Hakkı Tuncay ve Yunus Kültürel komite üyeliğine getirilmiştir.¹⁹⁹² Daha sonra Halkevi başkanı Abdullah Günel başkanlığında toplanan komite üyeleri Halkevi idare heyetini oluşturan başkanlarını

¹⁹⁸¹ **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32.

¹⁹⁸² Dil-Tarih ve Halk Dershaneleri komitelerinin yeniden yapılacak seçimlerinin 11 Ekim 1939 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 818, 5 Birinciteşrin 1939.

¹⁹⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2641, 18 İkinci Teşrin 1939.

¹⁹⁸⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin1 1939.

¹⁹⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

¹⁹⁸⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

¹⁹⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2765, 8 Şubat 1941.

¹⁹⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2792, 14 Mayıs 1941.

¹⁹⁸⁹ **Halk**, Sayı: 872, 16 Mayıs 1941.

¹⁹⁹⁰ **Halk**, Sayı: 964, 10 Nisan 1942; Folklor gecesi ile ilgili Dil ve Edebiyat Kolu tarafından İnan'da geniş bir yazı kaleme alınmıştır. **İnan**, (Yeni Seri)Sayı:2, Mayıs 1942, s. 20-31.

¹⁹⁹¹ **İnan**, (Yeni Seri)Sayı: 1, İkincikanun 1942.

¹⁹⁹² **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

seçmiştir. Buna göre Dil-Edebiyat Kolu Başkanlığına Ziraat Bankası Müdürü Yusuf Mazhar Aren getirilmiştir.¹⁹⁹³

Dil-Edebiyat Kolunun 1942-1943 yılları arasındaki faaliyetleri arasında 12.000 kişi tarafından dinlenen 30 konferans, İnan mecmuasının yayınlanması, millî bayram ve törenlerde kol tarafından konuşma ve konferanslar tertibi yer almıştır. Bu konferanslar hoparlörler vasıtasıyla halka dinletilmiştir.¹⁹⁹⁴ Kol 1944 yılında ise gençler arasında güzel yazı, şiir okuma, hitabet ve kitap özetleme başlıklarında bir yarışma düzenlemiştir.¹⁹⁹⁵ 11 Aralık 1944 tarihinde yapılan toplantı ile komite üyeliklerine Abdullah, Sırrı, Hakkı Tuncay ve Mazhar bey getirilmiştir.¹⁹⁹⁶

Kol üyeleri 1947 yılında yeniden belirlenerek başkanlığa Ortaokul Türkçe öğretmeni Mehmet Atay,¹⁹⁹⁷ üyeliklere Erkek Ortaokul Türkçe Öğretmeni Mehmet Gümüş, Lise Öğretmeni ve Müdür Yardımcısı Kamil Gönel, Şevket Çulha ve Halk Şairi Baba Salim Ögütçen seçilmiştir.¹⁹⁹⁸ Seçimlerin ardından Dil-Edebiyat Kolunun iki ayda bir yayınladığı İnan'ın aylık çıkarılması ve bölgenin hususiyetlerine cevap verebilecek şekilde, geniş okuyucu temin edebilmesi için tedbirler alınması kararlaştırılmıştır. Derginin tanıtılması amacıyla da 23 Nisan'da bir gece düzenlenmesi planlanmıştır.¹⁹⁹⁹ Belirlenen tarihte düzenlenen İnan Gecesine²⁰⁰⁰ 1100 kişi katılmıştır.²⁰⁰¹

3.3.2.3. Güzel Sanatlar Şubesi ve Faaliyetleri

Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi, güzel sanatların toplum içinde yayılmasını sağlamak, gizli yetenekleri ortaya çıkarıp yetişmelerine imkân vermek, halkın güzel sanatları benimsemesini sağlamak amacıyla oluşturularak²⁰⁰² çeşitli sanat dalları ile ilgili faaliyetlerde bulunmuştur. Trabzon Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin ilk komitesinde

¹⁹⁹³ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

¹⁹⁹⁴ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeni yol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

¹⁹⁹⁵ **Halk**, Sayı: 1106, 2 Mayıs 1944.

¹⁹⁹⁶ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 292.

¹⁹⁹⁷ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

¹⁹⁹⁸ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

¹⁹⁹⁹ **Halk**, Sayı: 1561, 14 Nisan 1947.

²⁰⁰⁰ **Halk**, Sayı: 1570, 24 Nisan 1947; M.Sevindik, "Bir Müsamerenin Duyurdukları", **Halk**, Sayı: 1575, 30 Nisan 1947. 9 Mayıs 1947 tarihinde ikinci defa düzenlenmesine karar verilen İnan Gecesi için hazırlanan davetiye kartları tüccar ve esnafa dağıtılmıştır. **Halk**, Sayı: 1583, 9 Mayıs 1947; **Yeni yol**, Sayı: 3376, 7 Mayıs 1947.

²⁰⁰¹ **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 22-23; **Yeni yol**, Sayı: 3375, 30 Nisan 1947.

²⁰⁰² Küçükuşurlu ve Okur, a.g.e., s. 20.

Sebahattin Kenan, Saim, Ziya ve İlyas Beyler görev almıştır.²⁰⁰³ 1933 yılında Başkan Fazıl Bey, üyeler Sadri, Halim Sıtkı, İlyas ve Kenan Rasim Bey'den oluşan komite görev yapmıştır.²⁰⁰⁴

Şubenin ilk faaliyeti 1933 yılı Şubat ayı içerisinde açtığı solfej ve resim modlaj kurslarıdır.²⁰⁰⁵ Ayrıca önemli bir ihtiyaç olarak kabul edilen 20 kişilik bando da bu dönemde oluşturulmuştur. Trabzon'da bir şehir bandosu oluşturmak amacıyla 1933 yılında CHP tarafından girişimlerde bulunulmuştur. Belediyeden sağlanan 300 lira²⁰⁰⁶ yardıma parti de bir miktar ilave ederek İstanbul'dan malzeme sipariş edilmiştir. Halkevi Güzel Sanatlar Şubesine bağlı olmasına karar verilen bandonun çalışmalarının ise Darüleytam zamanında bando ile ilgilenmiş olan tecrübeli kişilerce idare edilmesi kararı alınmıştır.²⁰⁰⁷ Bando kurulduktan sonra Belediye Bahçesi ve Güzelhisar'da 4 ay boyunca halka açık konserler verilmiştir. Sonraki dönemde de çeşitli tören ve kutlamalarda Halkevi bandosu kullanılmıştır. Şubenin bir diğer faaliyeti ise çeşitli marşlara ait 3000 sayfalık güfteler yayınlamasıdır.²⁰⁰⁸

Şubenin 1 Temmuz 1935-31 Aralık 1935 tarihleri arasındaki faaliyetlerine bakıldığında biri genel olmak üzere birkaç toplantı yapıldığı, 445 kişinin izlediği üç konser verilerek Cumhuriyet Bayramı ve Kızılay yararına balolar düzenlendiği görülmektedir.²⁰⁰⁹

Tablo 14: 1933-1935 Yılları Arasında Güzel Sanatlar Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

YIL	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
1933	-	-	12	10	10	-	12	27	6	65	71
1934	-	4	10	5	27	-	10	4			60
1935	-	4	10	14	27	-	26	-	6	75	81

Kaynak, Azcan, a.g.e., s. 87.

²⁰⁰³ **Akm,** Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 23; **Akm,** Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 23; Trabzon Halkevi Güzel Sanatlar Komitesi Başkanı Ziya Bey'in tayin nedeniyle Ankara'ya gitmesi üzerine 18 Eylül 1932 tarihinde, başkanlığa İskenderpaşa Okulu öğretmenlerinden Vasfiye Hanım seçilmiştir. **Yeni Yol,** Sayı: 1714, 19 Eylül 1932.

²⁰⁰⁴ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 44.

²⁰⁰⁵ **Akm,** Sayı: 21, 1 Şubat 1933, s. 24.

²⁰⁰⁶ **TBMZ,** 7. İnikat, 20.4.1934.

²⁰⁰⁷ **Akm,** 15 Mayıs 1933, s. 32.

²⁰⁰⁸ Azcan, a.g.e., s. 87.

²⁰⁰⁹ **BCA,** 490.01/991.834.3.

Güzel Sanatlar Kolu 1937 yılında keman, piyano, gitar, bando, mandolin, solfej ve cümbüş dersleri vermek üzere kurslar açmıştır.²⁰¹⁰ Mart ayında vereceği konser için de hazırlıklarına devam eden²⁰¹¹ şube bir toplantı yaparak halk şarkılardan oluşan bir programla sık sık konser vermeye karar vermiş, üyeleri arasında var olan bazı görüş ayrılıklarına son vererek daha etkili çalışmaya başlamıştır.²⁰¹² Bu dönemde Halkevi Güzel Sanatlar Komitesine bağlı olup mevcudu 18'e ulaşan bando, yeni aletler temin edilerek ıslah edilmeye çalışılmıştır.²⁰¹³

Halk türkülerini toplamak ve bunlardan Türk musikisi ortaya çıkarmak üzere Ankara'da oluşturulan musiki heyeti 1937 yılı Eylül Ayında Trabzon'a gelerek Halkevinde Güzel Sanatlar Kolunun da desteğiyle çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar kapsamında şehir ve köylerden davet edilen kişilerden türkü ve saz dinleyen heyet, seçtiği parçaları plağa kaydetmiş, 4 gün kaldıktan sonra Samsun'a gitmiştir.²⁰¹⁴

Şube 1938 yılı Nisan ayından itibaren piyano dersleri verme kararı almıştır.²⁰¹⁵ Halkevi amatörlerinden oluşan bir caz takımı kurularak müzik faaliyetleri sürdürülmüştür.²⁰¹⁶ Bu çalışmalar kapsamında yılsonuna kadar 6 konser verilmiştir.²⁰¹⁷ 1939 yılında bandosuna 10-15 yaş arası 20 fakir çocuğu alarak eğitmeye karar veren şube, böylece hem müzisyen yetiştirmeyi hem de ailelerine bir geçim kaynağı sağlamayı hedeflemiştir.²⁰¹⁸

Bando Şefi Ahmet Tunçtekin 1940 yılında Halkevindeki faaliyetlere katılarak²⁰¹⁹ 40 kişinin kaydolduğu bando kursunu vermeye başlamıştır.²⁰²⁰ Aynı yıl şubenin 17 konseri hoparlör vasıtasıyla halka ulaştırılmış; ayrıca 4 ulusal bayramda bando; balo, şölen ve aile toplantılarında ise caz takımı yer almıştır.²⁰²¹

²⁰¹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2375, 31 Mayıs 1937.

²⁰¹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2329, 18 Mart 1937.

²⁰¹² **Halk**, Sayı: 607, 12 Şubat 1937.

²⁰¹³ **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32.

²⁰¹⁴ **İnan**, Sayı: 6, Birinci Teşrin 1937, s. 31.

²⁰¹⁵ **Halk**, Sayı: 699, 8 Nisan 1938.

²⁰¹⁶ **İnan**, Sayı: 9, Nisan 1938, s. 32.

²⁰¹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²⁰¹⁸ **Halk**, Sayı: 818, 5 Birinciteşrin 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2629, 4 Birinciteşrin 1939.

²⁰¹⁹ **Halk**, Sayı: 832, 9 İkincikanun 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2655, 6 İkincikanun 1940.

²⁰²⁰ **Halk**, Sayı: 833, 13 İkincikanun 1940.

²⁰²¹ **Yeniyol** Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

Halkevi Güzel Sanatlar Kolu 1941 yılı başlarında millî ve mahalli ses ve sazların öğretilmesi amacıyla çalışmalar başlatmıştır. Bu amaçla İskender Paşa İlkokulu öğrencilerini çalıştıran kolun yaptığı verimli çalışmalar hem Halkevi içinde hem de şehirde memnulukla karşılanmıştır.²⁰²² Aynı yıl her ay düzenlenen sazlı sözlü aile toplantılarına devam edilmiş, bando ve caz heyetleri Mümin Seyban idaresinde çalışmalarını sürdürmüştür. Güzel Sanatlar Kolu temsil, müsamere ve balolarda verdiği konserlerle başarılarını göstermiştir.²⁰²³ 1941-1942 yılları arasında Güzel Sanatlar Kolunun 4 konserini toplam 1700 kişi dinlemiş, bu süreçte bando yeniden düzenlenmiştir.²⁰²⁴

Şube Komitesi 1942 yılı Aralık ayında yenilenerek Süleyman Hatip, Sedat, Mustafa Büyükkurt, Dr. Osman Artam ve Zihni Çelikkalp'ten oluşmuştur.²⁰²⁵ Kol başkanlığına Röntgen Mütchassısı Osman Artam seçilmiştir.²⁰²⁶

Daha önce açılan müzik kursu 1943 yılında da açılmıştır.²⁰²⁷ 1942-1943 yılları arasında Güzel Sanatlar Komitesi mahalli saz ve seslerin teminine çalışmış, 4 bağlama konseri vererek bando ve cazın daha da gelişmesi sağlanmıştır. Bu dönemde yaklaşık 30 aile toplantısı düzenlenmiş, bando çeşitli şenlik, bayram, düğün ve millî törenlere katılmıştır.²⁰²⁸ 1943 yılı sonlarında bayan sanatçılar tarafından 7 halk şarkıları konseri verilmiş, mahalli oyunların yaşatılması amacıyla 12 kişilik horon takım elbiseleri hazırlanmıştır. Halk oyunlarının gençler arasında ilgi görmesine çalışılmıştır.²⁰²⁹

Halkevi başkanlığı 1944 yılı Mart ayında Ferit Teker, Süleyman Hatip, Dursun Güney ve Sedat Sonat idaresinde keman, piyano, bağlama, kemençe ve çeşitli bando sazları ile koro dersleri için müzik kursu açmıştır. 12 yaşından büyük olan kadın erkek herkesin başvurduğu bu kurslara 30 kişi katılmıştır.²⁰³⁰ Bu dönemde halk türkülerinin derlenmesi çalışmaları da sürdürülmüştür. Bu amaçla Güzel Sanatlar Kolu Başkanı Ferit Teker tarafından bir program hazırlanmıştır. Program gereğince mahalli sazları çalanlarla türkü söyleyenler bir araya getirilmiş ve haftanın belirli günlerinde çalışmalar

²⁰²² **Yeni Yol**, Sayı: 2764, 6 Şubat 1941.

²⁰²³ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 1, İkincikanun 1942, s. 32

²⁰²⁴ **BCA**, 490.01/715,443.1

²⁰²⁵ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

²⁰²⁶ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

²⁰²⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2959, 26 İkincikanun 1943.

²⁰²⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

²⁰²⁹ **İnan**, Sayı: 11, Mart 1944, s. 3.

²⁰³⁰ **İnan**, Sayı: 10, İkincikanun 1944, s. 30; **Yeni Yol**, Sayı: 3065, 15 Mart 1944.

yapılmıştır.²⁰³¹ Şube 22 Haziran 1944 tarihinde bir resim sergisi açmıştır. Sergide Şükrü Sezek, Mustafa Büyükkurt, Orhan Peker ve Sadrettin Ayata'nın tabloları yer almıştır.²⁰³² Sergi günlerce halkın ziyaretine açık tutulmuş, derece kazanan gençler ödüllendirilmiştir.²⁰³³

Halkevi Güzel Sanatlar Kolu 1946 yılı Mart ayında bir caz konseri vermiştir. Şiirler ve monologların yer aldığı²⁰³⁴ konseri 950 kişi seyretmiştir.²⁰³⁵ Şube 18 Temmuz günü Akçaabat'ta 18.000 kişinin izlediği halk türküleri ve alafranga müzikli bir konser daha düzenlemiştir.²⁰³⁶

1947 yılında yenilenen komitenin başkanlığına Tüccar İhsan Hızır,²⁰³⁷ üyeliklere Terzi Faik Budak, eski Bando Şefi Abdullah Sofoğlu, Ticaret Lisesi Öğretmenlerinden Muzaffer Parlar ve Foto Salih Akyaz seçilmiştir.²⁰³⁸ Kısa süre içinde çeşitli kararlar alan komite ilk olarak oluşturduğu program ile caz ve halk türküleri üzerinde çalışmalara başlamış, yapılacak faaliyetlerde ve aile toplantılarında kolun saz heyetlerini kullanma kararı almıştır.²⁰³⁹ Bu dönemde caz ve koro heyetleri çeşitli etkinliklerde yer almıştır. Cudi Bey İlkokulu aile birliğinin teşebbüsü ile düzenlenen fakir çocukların sünnet düğününde Halkevi Koro Kolu da çeşitli parçalar çalmıştır.²⁰⁴⁰ Akçaabat Ortaokulu aile birliği tarafından Sebat Kulübünde yapılan aile toplantısına Trabzon Halkevi caz ve koro heyetleri de katılım sağlanmıştır.²⁰⁴¹ 1948 yılı yaz aylarında ise müzik yayını yapılmış, 3 öğrenciye piyano dersi verilmiş ve 6 sünnet düğününe koro ve saz takımı ile katılmıştır.²⁰⁴² 1948 yılı Halkevi raporuna göre Müzik Kolu 11 defa çeşitli müzik yayını yapmış, düzenlenen törenlerde müzikli faaliyetleri ile başarısını göstermiştir. 2,5 ay devam eden müzik kurslarında 33 öğrenciye piyano, keman ve mandolin dersleri verilmiştir.²⁰⁴³

²⁰³¹ **İnan**, Sayı: 12, Mayıs 1944, s. 31.

²⁰³² **Halk**, Sayı: 1126, 7 Temmuz 1944.

²⁰³³ **İnan**, Sayı: 13, Temmuz 1944, s. 31.

²⁰³⁴ **Halk**, Sayı: 1293, 12 Mart 1946.

²⁰³⁵ **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²⁰³⁶ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²⁰³⁷ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²⁰³⁸ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

²⁰³⁹ **Halk**, Sayı: 1542, 22 Mart 1947.

²⁰⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3375, 30 Nisan 1947.

²⁰⁴¹ **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

²⁰⁴² **İnan**, Sayı: 42-43, Temmuz- Ağustos 1948, s. 23-24.

²⁰⁴³ **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949, s. 13.

Trabzon Halkevi Güzel Sanatlar Kolu 1950 yılı Mayıs ayı içerisinde Klasik Türk Musikisinden bazı parçalardan oluşan bir konser vermek üzere Ordu'ya gitme kararı almış ve hazırlıklara başlamıştır.²⁰⁴⁴

3.3.2.4. Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi ve Faaliyetleri

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi halkın eğitim kültür seviyesini yükseltebilmek amacıyla ihtiyaç duyulan alanlarda kurslar düzenlemiştir. Bu kurslar arasında en çok faaliyet gösterilenler yabancı dil, meslek ve sanata yönelik olanlardır.

Trabzon Halkevi Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesinin ilk komite heyeti Halit Kami, İş Bankası Veznedarı Şakir ve Tatbikat Mektebi Muallimi Mustafa Bey'den oluşmuştur.²⁰⁴⁵ Şube 1932 yılının kış mevsiminde Habib Şabo tarafından İngilizce, Akif Saruhan tarafından Fransızca ve Almanca Öğretmeni Engesser tarafından Almanca kursları açmıştır. 1933 yılında da devam eden ve haftada iki defa verilen kurslarda Almancada 19, İngilizcede 25 ve Fransızcada 32 kişi olmak üzere toplam 76 kişi eğitim almıştır. Bu dönemde ayrıca 64 kişinin katıldığı Ticaret Dersleri kursu açılmıştır. Şube bir yıl sonra 1 Kasım 1934 tarihinden itibaren yeniden Almanca kursları açmış, ayrıca Ticaret A ve B kursları açılmasına karar vermiştir.²⁰⁴⁶ 1 Temmuz-31 Aralık 1935 tarihleri arasında haftalık olağan toplantılarını yapan ve bir genel toplantı gerçekleştiren şubenin açtığı Fransızca, Almanca ve İngilizce kurslarına 15'er kişi katılmıştır.²⁰⁴⁷

Tablo 15: 1933-1935 Yılları Arasında Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	Öğretmen	Tüccar	Çiftçi	İşçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
1933	9	14	1	45	-	30	3	96	99
1934	17	8	-	35	-	53			113
1935	18	8	-	35	57	-	4	114	118

Kaynak: Azcan, a.g.e., s.119.

Her yıl özellikle kış aylarında açılan dil kursları 1936 yılında Şubat ayından itibaren başlatılmıştır.²⁰⁴⁸ Halkevinde açılan Almanca kursu 3 ay devam ettikten sonra yaz mevsimi nedeniyle sona ermiş, kursu Alman öğretmen Malter Engesser yürütmüştür. Dil kurslarına

²⁰⁴⁴ **Halk**, Sayı: 2616, 16 Mayıs 1950.

²⁰⁴⁵ **Akın**, Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 23.

²⁰⁴⁶ **Halk**, Sayı: 368, 16 Birinci Teşrin 1934, Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 45.

²⁰⁴⁷ **BCA**, 490.01/991.834.3.

²⁰⁴⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2117, 22 Şubat 1936; **Halk**, Sayı: 509, 27 Şubat 1936;.

olan ilgi dolayısıyla sonraki eğitim döneminde daha uzun bir süreli iki kurs açılması kararlaştırılmıştır.²⁰⁴⁹ Aynı yılın sonunda Robert De Riaz Ofisiye Akademi tarafından verilecek Fransızca A ve B kurslarına katılmak isteyenlerin başvurabilmeleri için Halkevine müracaat etmeleri ilan edilmiştir.²⁰⁵⁰

Şubelerin iki yılda bir yenilenmesi gereken komite seçimleri 1936 yılı Haziran ayında belirlenen bir takvim ile yapılmıştır.²⁰⁵¹ Diğer şubelerin toplantıları yapılarak Komite üyeleri belirlenmiş, fakat Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu ekseriyet sağlanamadığı için toplantıyı ertelemiştir.²⁰⁵²

Halkevi Kurslar Şubesi 1937 yılında okuma yazma bilmeyenler için bir kurs açmaya karar vermiştir.²⁰⁵³ Aynı yıl Almanca ve İngilizce kursları da açılmıştır.²⁰⁵⁴ 1938 yılında da 12 Ocak günü başlamak üzere İngilizce ve Şubat ayından itibaren Almanca kursları açılması kararlaştırılmıştır.²⁰⁵⁵ Daha sonra Fransızca kursları da eklenmiştir.²⁰⁵⁶ Bu kurslardan başka ilkokul öğretmenlerine yönelik bir musiki kursu,²⁰⁵⁷ Enstitü Öğretmeni Selma Atakol tarafından ev idaresi, Ortaokul Müdürü Niyazi Öncel tarafından tabiiye ve Diş tabibi Süleyman Bey tarafından musiki kursları açılmıştır.²⁰⁵⁸

Dil kursları dönemin valisi Refik Koraltan başkanlığında yapılan Komite heyetleri toplantısında önemle üzerinde durulan konulardan biri olmuştur.²⁰⁵⁹ Toplantılarda 1 Kasım 1938 tarihinden başlamak üzere Fransızca, Almanca, İngilizce ile müzik kursunun yeniden açılmasına karar verilerek katılmak isteyenlerin Halkevine müracaat etmeleri yönünde ilanlar yayınlanmıştır.²⁰⁶⁰ Ayrıca 1938 yılı sonuna kadar 120 öğrenciye de derslerine destek olmak üzere kurs verilmiştir.²⁰⁶¹ Halk Dershaneleri Şubesi 1939 yılında dil kurslarına ilave olarak şoförlük kursu da açmıştır. Yılın ilk aylarında teorik kısmı tamamlanmış, uygulamalı kısmı için bir otomobil temin edilmesi ve ardından başarılı

²⁰⁴⁹ **Halk**, Sayı: 539, 11 Haziran 1936.

²⁰⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2213, 7 Birinciteşrin 1936.

²⁰⁵¹ **Yeniyol**, Sayı: 2145, 3 Haziran 1936; **Halk**, Sayı: 537,4 Haziran 1936.

²⁰⁵² **Halk**, Sayı: 540, 15 Haziran 1936.

²⁰⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 2334, 25 Mart 1937.

²⁰⁵⁴ **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32.

²⁰⁵⁵ **Halk**, Sayı: 684, 8 İkincikanun 1938; **Yeniyol**, Sayı: 2467, 26 Şubat 1938.

²⁰⁵⁶ **Halk**, Sayı: 695, 25 Mart 1938.

²⁰⁵⁷ **İnan**, Sayı: 9, Nisan 1938, s. 32.

²⁰⁵⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2486, 4 Mayıs 1938.

²⁰⁵⁹ **Halk**, Sayı: 746, 15 Birinciteşrin 1938.

²⁰⁶⁰ **Halk**, Sayı: 916, 17 Birinciteşrin 1938; **Yeniyol**, Sayı: 2530, 15 Birinciteşrin 1938.

²⁰⁶¹ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 Birinciteşrin 1939.

olanlara ehliyetname düzenlenmesine karar verilmiştir.²⁰⁶² Kurslar Şubesi yılın sonunda 121 kişinin katıldığı yabancı dil kurslarına ilaveten okuma yazma bilmeyenler için de bir kurs açılması için çalışmalar yürütmüştür.²⁰⁶³ 1939 yılında Halk Dershanelerinde 4 ay süren Almanca kursunda 32 öğrenci yetişmiştir. Fransızca kursu 6 ay devam etmiş ve 53 kişi belge almıştır. İngilizce kursunda ise 17 öğrenci yetişmiştir. Şoförlük ve makinecilik kurslarına 16 kişi katılmıştır. Cezaevinde de okuma yazma kursu açılmış ve kitap defter ihtiyacı karşılanmıştır.²⁰⁶⁴

Bu dönemde açılan bir diğer kurs ise imla kursudur. Yazışmalarda görülen imla hataları üzerine Vali Osman Sabri Adal'ın teklifi ile açılan kurs yayınlanan tamim ile bütün dairelerdeki daktilocu ve arzuhalcilere bildirilmiştir.²⁰⁶⁵ Bu eğitim 26 Aralık 1939 tarihinden itibaren her hafta Salı akşamı Hakkı Tuncay tarafından verilmiştir.²⁰⁶⁶

II. Dünya Savaşı yıllarında savaşın olası etkilerinden korunmak amaçlı faaliyetler de yapıyordu. Bu çerçevede 1940 yılında Halkevinde sağlık üyelerine Pasif Hava ve Zehirli Gazlardan Korunma Kursu açılmıştır. Diğer vilayetlerde de aynı şekilde kurslar açılarak birçok bayan gönüllü hasta bakıcı olarak yazılmıştır.²⁰⁶⁷ Aynı yıl açılan Fransızca, İngilizce ve Almanca kurslarına 110 kişi katılmıştır.²⁰⁶⁸

Kurslar Şubesi 1941 yılında yabancı dil kursları yanında okuma çağı dışında bulunan ve okuma yazma bilmeyenler için de kurslar açmıştır.²⁰⁶⁹ Aynı yıl Nisan ayında otel, lokanta ve kıraathanelerde çalışan garsonlara sıhhi ve terbiyevî mahiyette bir kurs açılması kararlaştırılmış, Trabzon'da oldukça göze çarpan ve şikâyet konusu olan temizlik ve adab-ı muâşeret meselelerinin halledilmesine önyak olacak bu teşebbüs memnurlukla karşılanmıştır.²⁰⁷⁰

1942 Aralık ayında yenilenen Komite üyeliklerine Zeki Kahyaoğlu, Cemal Enis, Lütfü Mutman, Mücella Şahinbaş ve Hasan Tuğcu seçilmiştir.²⁰⁷¹ Şube aynı yıl İngilizce

²⁰⁶² **Yeniyol**, Sayı: 2568, 11 Mart 1939.

²⁰⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 2641, 18 İkinci Teşrin 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 Birinciteşrin 1939.

²⁰⁶⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

²⁰⁶⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2657, 13 İlkânun 1940.

²⁰⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2650, 20 İlkânun 1939.

²⁰⁶⁷ **Halk**, Sayı: 859, 7 Haziran 1940.

²⁰⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

²⁰⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2766, 13 Şubat 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2839, 29 Birinciteşrin 1941.

²⁰⁷⁰ **Halk**, Sayı: 865, 10 Nisan 1941.

²⁰⁷¹ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

dil kursunu 1 Ekim 1942 tarihinden itibaren Cemal Enis idaresinde başlatmış ve başarı ile sürdürmüştür.²⁰⁷²

1943 yılı içerisinde okula devam edemeyen kız-erkek ortaokul öğrencilerine öğretmenlerce her gün 16'dan sonra ders verilmeye devam etmiştir. Işık ve yakacak sorunu yaşayan öğrencilerin ise Halkevi salonunda ders çalışmaları sağlanmıştır.²⁰⁷³ Bu dönemde Halkevinin açtığı “Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Bilgi ve Tedbirler” kursuna katılan 500 kişiye belge verilmiştir.²⁰⁷⁴ 1943 yılı nisan ayında eleme sınavlarında başarılı olamayan öğrenciler için açılan kurslarla İngilizce ve müzik kursu faaliyetleri sürdürülmüştür.²⁰⁷⁵

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 1942-1943 yılları arasında 680 okuma yazma bilmeyen kişinin okuma yazma öğrenmesini sağlamış, çeşitli yabancı dil kurslarına katılan 170 kişiye belge düzenlemiştir. Lise ve ortaokulda çeşitli derslerden kalan 300 öğrenciye dersler verilmiş, ayrıca 1943 yılı Ekim ayından itibaren başlayan İngilizce ve Almanca kurslarına 40 kişi devam etmiştir.²⁰⁷⁶

1944 yılında yabancı dil ve müzik kurslarına ilave olarak Hava Tehlikesinden Korunma Kursu da açılmıştır.²⁰⁷⁷ Bu dönemde İngilizce kursu Lise Öğretmeni Cemal Enisoğlu tarafından verilmiştir. Kursa kadın ve erkeklerden oluşan 103 kişi kayıt yaptırmıştır. Lise Öğretmeni Celal Özdil'in idare ettiği Fransızca kursuna kadın erkek 111 kişi devam etmiştir. Almanca kursu ise Lise Öğretmeni Hulusi Sürmen tarafından açılmış, bu kursa kadın erkek 64 kişi devam etmiştir.²⁰⁷⁸ Yılsonunda yeniden açılacak yabancı dil kursları çeşitli ilanlarla duyurulmuştur.²⁰⁷⁹ Buna göre 16 Kasım tarihinden itibaren İngilizce,²⁰⁸⁰ 18 Aralık tarihinden itibaren ise Fransızca ve Almanca kursları açılacağı belirtilmiştir. Ayrıca okuma çağını geçirmiş olanlara Türkçe okuma yazma, yurttaşlık

²⁰⁷² **BCA**, 490.01/715,443.1; **Yeniyol**, Sayı: 2924, 18 Eylül 1942.

²⁰⁷³ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 5, Mart 1943, s. 6.

²⁰⁷⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2994, 9 Haziran 1943.

²⁰⁷⁵ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 6, Mayıs 1943.

²⁰⁷⁶ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeniyol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943; **İnan**, Sayı: 9, İkinciteşrin 1943, s. 31

²⁰⁷⁷ **İnan**, Sayı: 13, Temmuz 1944, s. 31.

²⁰⁷⁸ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

²⁰⁷⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3138, 13 Birinci Kanun 1944.

²⁰⁸⁰ **Halk**, Sayı: 1162, 14 İkinci Teşrin 1944.

bilgisi, hesap gibi kurslar verilmesi de kararlaştırılarak 18 Aralık tarihine kadar müracaat edilmesi ilan edilmiştir.²⁰⁸¹

1945 yılında dil kurslarına ve ilkokulu bitirme sınavlarına girecek olanları yetiştirmek üzere açılan kursa ilaveten şehirdeki demirci, tornacı, marangoz gibi sanat erbabına da Mart ayından itibaren Erkek Sanat Enstitüsü Öğretmeni Osman Turanlı yönetiminde Mesleki Resim Dersi Kursu ve Erkek Sanat Enstitüsü Ağaç İşleri Atölyesi Şefi Muharrem Kukudalıoğlu tarafından Eskrim Kursu açılmıştır. Gençlik kulüplerinden ve Halkevi Spor Kolundan üçer kişinin katıldığı eskrim dersleri haftada iki gün olarak düzenlenmiştir.²⁰⁸² Aynı yılın yaz aylarında müzik kursu,²⁰⁸³ Ekim ayında Melahat Alkan tarafından kabartma nakış kursu açılmıştır.²⁰⁸⁴ Polis memurlarının meslekî ve kanunî bilgilerinin arttırılması için düzenlenen kurs da Halkevinde yapılmıştır.²⁰⁸⁵ 16 Aralık 1945 tarihinde başlayacak yabancı dil kurslarından başka ilkokul bitirme sınavlarına girecekler için üç ay süreli bir eğitim faaliyeti yapılmıştır.²⁰⁸⁶

1946 yılı sonlarında İngilizce, Almanca ve Fransızca ile keman ve mandolin kursları rağbet görmeye devam etmiş, ilave eğitim etkinlikleri yapılması gündeme gelmiştir.²⁰⁸⁷ İngiliz Kültür Heyetinden M. Kook tarafından açılan İngilizce A ve B kurslarına 75 erkek, 43 kadın devam etmiştir.²⁰⁸⁸ Aynı yıl Aralık ayında ücretli musiki dersleri verilmeye başlanmış, dersler Halkevi caz öğretmenliğine tayin olan Ziya Bilgin tarafından verilmiştir.²⁰⁸⁹ Bu dönemde ayrıca fakir olup resmi işlerini takip etmekten aciz olanlar için bir müracaat bürosu oluşturulmuştur.²⁰⁹⁰

²⁰⁸¹ **Halk**, Sayı: 1168, 8 İkkânun 1944.

²⁰⁸² **Halk**, Sayı: 1177, 9 İkincikanun 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3145, 6 Ocak 1945; **Halk**, Sayı: 1198, 27 Mart 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3166, 21 Mart 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3173, 14 Nisan 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3178, 2 Mayıs 1945.

²⁰⁸³ **İnan**, Sayı: 20, Eylül 1945, s. 32.

²⁰⁸⁴ **Halk**, Sayı: 1252, 5 Ekim 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3223, 6 Ekim 1945.

²⁰⁸⁵ **İnan**, Sayı: 21, Kasım 1945, s. 32.

²⁰⁸⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3239, 12 Aralık 1945.

²⁰⁸⁷ **Halk**, Sayı: 1269, 18 Aralık 1945.

²⁰⁸⁸ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²⁰⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3340, 18 Aralık 1946.

²⁰⁹⁰ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

Halk Dershaneleri Komitesi 1947 yılında yenilenecek başkanlığa Millî Eğitim Memuru Lütfi Mutman,²⁰⁹¹ üyeliklere Lise Öğretmenlerinden Hulusi Sürmen, Öğretmen Halit Ökmen, Hasan Tuğcu ve Terzi Süleyman Urcu seçilmiştir.²⁰⁹²

1947 yılı yaz aylarında Ankara'dan Trabzon'a gelen İngiliz Kültür Heyeti üyelerinden Mr. Close Brooks tarafından Eylül ayında İngilizce A ve B kursu açılmıştır. Bu çalışma kapsamında yalnızca bir hafta içinde A gurubuna 52, B gurubuna 34 kişi kaydedilmiştir. 15 gün ders veren Brooks Ankara'ya dönmüş, yerine İngiliz Konsoloslugu tercümanı görevlendirilmiştir.²⁰⁹³ 1948 yılının ilk aylarından itibaren Fransızca ve daktilo ile müzik ve sanat kursları açılmıştır.²⁰⁹⁴ Fransızca kursuna 3 kadın, 6 erkek; daktilo kursuna 8 erkek ve müziğin çeşitli şubelerine de 48 genç katılarak başarı göstermişlerdir.²⁰⁹⁵ Ayrıca Halkevi salonunda açılan emniyet ve sıhhat işleri ile ilgili pasif koruma kursuna 240 kişi katılmıştır.²⁰⁹⁶ 1949 yılında açılan İngilizce, Fransızca ve daktilo kurslarına 88 kişi katılmış,²⁰⁹⁷ 12 Aralık 1949 tarihinde başlayacak olan ilkökul 3–5 sınıf öğrencileri ile okul dışında kalmış kız çocuklara ve bayanlara yönelik pratik ve suni çiçek kursu açılmıştır.²⁰⁹⁸

3.3.2.5. Spor Şubesi ve Faaliyetleri

CHP tarafından sporun millî terbiyenin başlıca unsurlarından biri olarak görülmesi, sporun Türk halkına sevdilerek yaygınlaştırılması amacıyla Halkevi spor şubeleri açılmıştır. Şubeler buldukları bölgenin imkânları ve özellikleri dikkate alınarak çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir.²⁰⁹⁹ Trabzon Halkevi Spor Şubesi özellikle futbol, güreş, yüzme gibi alanlarda etkili olmuştur. Pratikte yapılan faaliyetlerin yanında Halkevinde toplanan üyeler sporculuğun gelişimi hakkında konuşmalar yapmış, spor ile ilgili filmler izlemiştir.

²⁰⁹¹ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²⁰⁹² **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

²⁰⁹³ **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 32; **Yeniyol**, Sayı: 3412, 17 Eylül 1947; **Halk**, Sayı: 1713, 8 Ekim 1947; **Halk**, Sayı: 1708, 3 Ekim 1947.

²⁰⁹⁴ **İnan**, Sayı: 36, Ocak 1948, s. 23-24.

²⁰⁹⁵ **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

²⁰⁹⁶ **İnan**, Sayı: 40-41, Mayıs -Haziran 1948, s. 23-24.

²⁰⁹⁷ **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949, s. 13.

²⁰⁹⁸ **Halk**, Sayı: 2460, 8 Aralık 1949; **Yeniyol**, Sayı: 4062, 8 Aralık 1949.

²⁰⁹⁹ Küçükkuşurlu ve Okur, a.g.e., s. 24; Duman, **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi 1933-1951**, s. 251.

Trabzon Halkevi Spor Şubesi ilk komite heyetine Oğuzluzade Burhan, Belediye Başkâtibi Ömer, Agah, Çulhazade Ali Haydar ve Subaşızade Şevket Bey seçilmiştir.²¹⁰⁰ 1933 yılında şube Komite üyeleri başkan Hüseyin Avni Bey, üyeler Tahsin, Mustafa, Arslan, Hamit Bey'den oluşmuştur. Spor Şubesi aynı yıl içinde yoğun faaliyette bulunmuştur.²¹⁰¹

Halkevi Spor Komitesi 1934 yılında Gazi Güreş Günü karşılaşmalarını düzenlemiştir. Şube tarafından 19 Eylül Gazi Güreş günü nedeniyle çeşitli sıklıkta yapılacak karşılaşmalar için bütün sporcular davet edilmiş,²¹⁰² kutlamalara Giresun Mebusu Münir Bey, Fırka Reisi Ruhi Bey, Borsa Reisi Hüseyin Avni Bey ve bütün kulüplerin başkan ve yöneticileri katılmıştır. Spor Şubesi 1 Temmuz-31 Aralık 1935 tarihleri arasındaki her hafta yaptığı toplantı haricinde bir kez de genel olarak toplanmış, sportif faaliyetleri kulüplerde gerçekleştirmiş, ayrıca bu kulüplere destek olmuştur.²¹⁰³

Halkevi Spor Komitesinin istifası nedeniyle 1936 yılı Şubat ayında Trabzon sporcuları Halkevi Başkanı Zühtü Saruhan'ın²¹⁰⁴ başkanlığında toplanarak spor komitesi seçimini yapmıştır. Buna göre Agâh, Neşet, Arslan, Tahsin, Naim ve Tevfik Ali yeni komitede görev almıştır.²¹⁰⁵ Seçimin ardından faaliyete başlayan komite Halkevinin alt kat salonuna güreş minderi kurmuştur. Yeni komite güreş faaliyetlerinin durgun bir seyir aldığı bu dönemde bu spora yeniden önem vermeye başlamıştır.²¹⁰⁶ Haziran ayında Spor

²¹⁰⁰ **Akın**, Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 23. Halkevleri 1932 yılında yayınladığı bir tamim ile görevlerini aksatmamak kaydı ile öğretmenlerin de Halkevlerine kaydedilebileceğini, aynı şekilde yüksek okul öğrencilerinin de okul ve derslerini aksatmayacak şekilde görev alabilecekleri, fakat lise ve orta okul öğrencilerinin ise görevli olamayacağı, sadece konferanslardan, yıllık müsamere, spor sahaları, Halkevi kütüphanelerinden istifade edebileceklerini bildirmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 1669, 11 Nisan 1932. Yılsonunda yayınlanan bir diğer tamimle Halkevlerinin siyasi fırkalarla alakalı olmadığı, memurların da buralara serbestçe girebileceği bildirilmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 1710, 5 Eylül 1932.

²¹⁰¹ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 44.

²¹⁰² Güreş federasyonu Atatürk'ün İstanbul'da Türk İtalyan güreş müsabakalarına katıldığı 19 Eylül 1933 gününün her sene Gazi Güreş Günü olarak kutlanmasına karar vermiştir. **Halk**, Sayı: 360, 17 Eylül 1934; **Halk**, Sayı: 361, 20 Eylül 1934.

²¹⁰³ **BCA**, 490.01/991.834.3.

²¹⁰⁴ İbrahim Zühtü Saruhan 1884 tarihinde Trabzon'da doğmuştur. 1909 yılında Tıbbiye-i Mülkiyeden mezun olmuş, aynı yıl Mekke Gureba Hastanesi eczacılığı görevine başlamıştır. 1. Dünya Savaşı esnasında burada kalan Saruhan Mekke Emiri tarafından İngilizlere esir olarak verilmiş, 3 yıl Seydi Beşir Mahallesi'nde esir olarak kalmıştır. 1920 yılında açtığı eczane ile mesleğini eczacılık olarak sürdüren Saruhan 2 Eylül 1928 tarihinde girdiği CHF'de 1935 yılı başında Fırka vilayet heyeti azası olmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.60.

²¹⁰⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2111, 1 Şubat 1936; **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

²¹⁰⁶ **Halk**, Sayı: 513, 12 Mart 1936.

Komitesi yeniden belirlenerek üyeliklerine Agâh Erdemli, Arslan Ataman, Sabri Tanguç, Tahsin Bey ve Tevfik Kahyaoğlu seçilmiştir.²¹⁰⁷

Halkevi Spor Komitesinin çalışmalarına ilave olarak 1936 yılı Haziran ayında Tan gazetesi muhabirlerinden Sait Çelebi Halkevi salonunda Trabzon sporcularına Berlin Olimpiyatının hazırlıkları ve bu olimpiyata katılacak güreş ve futbol takımları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.²¹⁰⁸

Halkevi Spor Komitesi 1937 yılında eskrimciler yetiştirmek amacıyla bir kurs açmaya karar vermiş, bu spora ait araç-gereci İstanbul'dan sipariş etmiştir. Ardından şehrin eskrim muallimi tarafından kurs verilmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁰⁹ Halkevi Spor Komitesi ayrıca 1937 yılında güreş çalışmaları yapılacağını ilgililere duyurmuştur.²¹¹⁰ Spor Şubesi ayrıca spor kulüplerinin ihtiyaçlarını karşılamaları için maddî destekte bulunmaya karar vermiştir.²¹¹¹ Şubenin bir diğer faaliyeti kapsamında Doğu futbol muhtelitinin Batı ve Doğu Anadolu'da yaptığı büyük futbol turnesine ait resimler, grafikler ve aldıkları bayraklar Halkevi Spor Komitesi tarafından bir sergi halinde sunulmak üzere hazırlanmıştır.²¹¹² 1937 yılında genel olarak sönük bir faaliyet içinde olan Halkevinin bina sorunu yaşaması bu başarısızlığın temel nedeni olarak görülmüştür. Uygun bir bina olmaması spor kolunun da hemen hemen hiçbir faaliyet gösterememesine neden olmuştur.²¹¹³ 1938 yılında daha aktif bir çalışma alanı oluşturan Halkevi Spor Şubesi futbol kupa maçları düzenlemiştir. Sportif faaliyetlerde canlılık yaratan bu faaliyet kapsamında yapılan maçlarda İdmancağı- Necmiati ve Trabzonspor-İdmangücü takımları karşılaşmıştır.²¹¹⁴

Spor Kolu 1939 yılı Mart ayında bir bisiklet yarışı düzenlemiştir.²¹¹⁵ Trabzon'daki spor kulüpleri de Halkevi çatısı altında çeşitli kararlar almışlardır. Mayıs ayında Vali Refik Koraltan'ın başkanlığında Halkevinde bir toplantı yapan Trabzon'daki spor kulüpleri durgun bir faaliyet dönemine giren spor hayatını canlandırmak, verimli bir çalışma dönemi başlatmak amacıyla çeşitli kararlar almışlardır. Toplantıda spor salonları yapılması

²¹⁰⁷ **Halk**, Sayı: 540, 15 Haziran 1936.

²¹⁰⁸ **Halk**, Sayı: 541, 18 Haziran 1936.

²¹⁰⁹ **Halk**, Sayı: 595, 1 İkincikanun 1937.

²¹¹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2323, 9 Mart 1937.

²¹¹¹ **Halk**, Sayı: 624, 30 Nisan 1937.

²¹¹² **Halk**, Sayı: 666, 9 Birinciteşrin 1937.

²¹¹³ Baykal, a.g.r., s. 93.

²¹¹⁴ **Halk**, Sayı: 692, 12 Mart 1938.

²¹¹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2571, 22 Mart 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2581, 26 Nisan 1939.

gündeme gelmiş, bu amaçla Necmiati Kulübünün bütün kulüplere açık bir salon oluşturarak hizmete sunması, deniz sporlarına önem verilerek her kulübün ikişer sandalının olması ve bu sandalların temini için Halkevi sinemasında bir balo düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Çalışma programlarını hazırlayıp faaliyete geçecek kulüplere Halkevinin her türlü yardım ve desteği vereceği belirtilen toplantı sonrasında ayrıca valinin isteği ile Necmiati Kulübü Reisi ve Kulüpler Müfettişi Hamdi Başman tarafından kulüplerin teftiş edilmesi kararlaştırılmıştır.²¹¹⁶

Spor Kolu 1939 yılı içinde atlı spor, yürüyüş ve sürek avı ile ilgili de bir program hazırlamış,²¹¹⁷ aynı yıl bahar aylarında bir bisiklet yarışı düzenlemiştir.²¹¹⁸ Yaz aylarında Trabzon'a gelen Hamidiye Mektep Gemisi ile Halkevi takımı arasında bir maç yapılmıştır.²¹¹⁹ Deniz sporlarına da önem verilerek Halkevinin düzenlediği bir programla 1 Temmuz'da Trabzon Kandilkaya sahilinde Deniz Bayramı kutlanmıştır. Alay Komutanı tarafından denize çelenk atılmış, ardından çeşitli yüzme, motor, kayık ve deniz sporu yarışmaları yapıldıktan sonra bayrama son verilmiştir.²¹²⁰ Ekim ayında yapılan kır koşusuna²¹²¹ ilaveten Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin yıldönümünde yapılmak üzere bir sokak koşusu düzenlenmesi kararlaştırılarak hazırlıklara başlanmıştır.²¹²² Bütün bu faaliyetlerin özeti olarak 1939 yılında spor kulüplerine yardım etmenin yanında futbol, atletizm, yüzme, voleybol müsabakaları, bisiklet yarışı, 3 kır koşusu ve iki sokak koşusu düzenleyen Spor Kolu 1 Temmuz bayramında ödüllü koşular, bölge teşvik müsabakaları ve Atatürk koşusu düzenlemiştir.²¹²³ Şube tarafından 1940 yılında köy derneklerinde kır koşuları, şehirde bisiklet yarışları,²¹²⁴ 1941 yılında 4 spor karşılaşması,²¹²⁵ 1941-1942 yılları arasında güreş, koşu ve teşvik yarışmaları düzenlenmiştir.²¹²⁶

1942 yılı Aralık ayında yapılan komite seçimi ile Spor Koluna Faik Dranaz, Hayri Gür, Turgut Kurdaş, Avni Aker ve Şeref Tarlan seçilmiştir.²¹²⁷ Komitelere seçilen üyeler

²¹¹⁶ **Halk**, Sayı: 785, 11 Mayıs 1939.

²¹¹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2568, 11 Mart 1939.

²¹¹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2581, 26 Nisan 1939.

²¹¹⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2596, 17 Haziran 1939.

²¹²⁰ **Halk**, Sayı: 799, 5 Temmuz 1939.

²¹²¹ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²¹²² **Yeniyol**, Sayı: 2642, 22 Kasım 1939. Hazırlıklar çerçevesinde derece alacaklara verilecek madalyalar İstanbul'dan sipariş edilmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2643, 25 İkinciteşrin 1939.

²¹²³ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

²¹²⁴ **Yeniyol** Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

²¹²⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2839, 29 Birinciteşrin 1941.

²¹²⁶ **BCA**, 490.01/715.443.1.

²¹²⁷ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

Halkevi Başkanı Abdullah Günel başkanlığında toplanarak Halkevi idare heyetini oluşturan başkanlarını seçmiştir. Buna göre Spor Kolu Başkanlığına Lise Müdürü Faik Dranaz getirilmiştir.²¹²⁸

1942-1943 yılları içinde çeşitli tarihlerde gezi ve yürüyüşler düzenlenmiş, köylülerle sportif faaliyetlerde bulunulmuş, Halkevinde voleybol turnuvaları ve güreş müsabakaları yapılmıştır.²¹²⁹ Bu dönemde ayrıca yüzme kapanış müsabakası düzenleyerek kazananlara ödülleri verilmiştir.²¹³⁰ 1943 yılı sonunda kol tarafından beden terbiyesi kursu açılmıştır. Ticaret Lisesi Beden Terbiyesi Öğretmeni Suzan Aykut idaresindeki kursa 45 bayan katılmıştır. 1944 yılı kış aylarında da devam eden kurs oldukça ilgi görmüştür.²¹³¹ Bu dönemde düzenlenen futbol kupa maçlarında Lise İdman Yurdu- İdmangücü, Ticaret Lisesi ve Doğan Gençlik kulüpleri yer almıştır.²¹³² Yıl sonunda ise Hüseyin Avni Aker adına kupa maçı düzenlenmiştir.²¹³³

Harp Okulu Spor Başöğretmeni ve CHP Spor Müşaviri Beden Terbiyesi Öğretmeni Hüsamettin Güreli Halkevlerinin spor çalışmaları ile ilgili incelemeler yapmak üzere 1944 yılı Kasım ayında Erzurum'dan Trabzon'a gelerek incelemelerde bulunmuştur.²¹³⁴ Bu dönemde Genel Sekreterlikten taleple temin edilen bazı spor malzemeleri de sporcuların kullanımına sunulmuştur.²¹³⁵

Çeşitli kursların verilmesi 1945 yılında da devam etmiştir. Muharrem Kukudalıoğlu tarafından verilmek üzere bir flore kursu,²¹³⁶ Pehlivan Süleyman Arzık'ın öğretmenliği altında bir de güreş kursu açılmıştır.²¹³⁷ 1946 yılında ise Halkevi salonunda yapılan spor

²¹²⁸ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

²¹²⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeniyol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

²¹³⁰ **İnan**, Sayı: 8, Eylül 1943, s. 31.

²¹³¹ **İnan**, Sayı: 10, İkincikanun 1944, s. 30; **Halk**, Sayı: 1082, 8 Şubat 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3064, 11 Mart 1944; **İnan**, Sayı: 12, Mayıs 1944, s. 5.

²¹³² **İnan**, Sayı: 12, Mayıs 1944, s. 31.

²¹³³ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

²¹³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3132, 18 İkinci Teşrin 1944.

²¹³⁵ **BCA**, 490.01/1125.108.3.

²¹³⁶ Trabzon Erkek Sanat Enstitüsü Ağaç İşleri Atölye Şefi Muharrem Kukudalıoğlu flore sporunda Türkiye birinciliği kazanmış bir üye idi. Flore Trabzon gençliği gibi çevik ve hareketli yapıya uygun olduğu için sevilen bir spor olmuştur. **BCA**, 490.01/1125.108.3.

²¹³⁷ **İnan**, Sayı: 18, Mayıs, 1945, s. 22; **BCA**, 490.01/1125.108.3.

çalışmalarına 60 sporcu katılmıştır.²¹³⁸ Ayrıca Halkevinin desteği ile iki atlet bisikletle 1600 kilometrelik Doğu Anadolu Gezisi yapmıştır.²¹³⁹

Halkevi Spor Komitesi 1947 yılında yeniden belirlenmiştir. Spor Kolu başkanlığına Beden Terbiye Bölge Antrenörü Muvaffak Alkohan,²¹⁴⁰ üyeliklere Ortaokul Beden Terbiye Öğretmeni Mahmut Pekel, Trabzon Gençlik Kulübü Umumî Kâtibi Selahattin Arıman, İdmanocağından Osman Çakar ve Doğan Gençlikten Haluk Çulha seçilmiştir.²¹⁴¹

Yeni komite ile çalışmalarına başlayan Spor Kolu 7 atletin katıldığı ve ilk kez olmak üzere 20 km'lik bir maraton koşusu,²¹⁴² Ağustos ayında ise mukavemet yüzme yarışları düzenlemiş, 1000 metrelik bu yarışlarda başarılı olanlara madalya dağıtmıştır.²¹⁴³ Kasım ayında 3 koşucunun katıldığı 3000 metrelik Atatürk koşusu,²¹⁴⁴ Aralık ayının ilk haftasında ise kupa maçları, yılın çeşitli aylarında boks karşılaşmaları, pehlivan güreşleri ve ilk defa ping pong müsabakaları düzenlemiştir.²¹⁴⁵

Halkevi Spor Kolu 1948 yılı Mart ayında bir kır koşusu düzenlemiştir. Herkesin katılabileceği ve Yomra şosesi üzerinde 6000 metre olarak belirlenen koşuda ilk üç dereceye madalya, takım birinciliğine ise kupa hediye edilmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁴⁶ 5 koşucunun katıldığı yarışlarda derece alanlara ödülleri verilmiştir.²¹⁴⁷ 4 Nisan Pazar günü atış müsabakaları düzenleyen Spor Kolunun bu faaliyetine Trabzon'daki spor kulüplerinden 20'den fazla atıcı katılmıştır.²¹⁴⁸

3.3.2.6. Köycülük Şubesi ve Faaliyetleri

Köycülük Şubesi köylünün “inkışaf ve tekâmülüne” yönelik faaliyetler oluşturmak amacıyla açılmıştır. Bu amaçla köylü-şehirli arasındaki bağların kuvvetlenmesi, yeniliklerin köye ulaşması ve köylünün kalkınması hedefi ile çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

²¹³⁸ **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²¹³⁹ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²¹⁴⁰ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²¹⁴¹ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23; **Halk**, Sayı: 1542, 22 Mart 1947.

²¹⁴² **Halk**, Sayı: 1555, 7 Nisan 1947; **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 22-23.

²¹⁴³ **Yeniyol**, Sayı: 3400, 6 Ağustos 1947; **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 32.

²¹⁴⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3427, 12 Kasım 1947.

²¹⁴⁵ **İnan**, Sayı: 36, Ocak 1948, s. 23-24.

²¹⁴⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3465, 3 Mart 1948.

²¹⁴⁷ **İnan**, Sayı: 38, Mart 1948, s. 24.

²¹⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3496, 7 Nisan 1948; **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

Halkın büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı Trabzon'da köylü ile temas kurulması en önemli işlerden biri olarak görülmüştür. Halkevinin çıkardığı 8 sayfalık Köy Mecmuası Trabzon'un 540 köyüne ulaştırılarak köylünün bilgi açısından geliştirilmesi ve eğitilmesi amaçlanmıştır.²¹⁴⁹ Halkevinin çeşitli şubelerinin de katılımı ile yapılan köy gezileri ise köylünün şehirli ile irtibatının kurulması, yeniliklerin ve imkânların köye ulaştırılması yanında karşılıklı öğrenmenin de sağlandığı etkinliklerden olmuştur.

Trabzon Halkevinin açılışı ile birlikte kısa sürede belirlenen komiteler arasında en son seçim yapılan Köycüler Şubesi olmuştur. Şube Komitesinin 1 Temmuz 1932 tarihinde seçilmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁵⁰ Komitesini geç oluşturmaya rağmen ilk faaliyet gösteren bu şube yoğun ve etkili bir çalışma göstermiştir. 1933 yılının Mayıs ayında köylere düzenlenen atlı gezintilerde ziraatçı, doktor ve baytarlardan oluşan 80 kişilik ekip Kireçhane köyünde hem köylüleri muayene etmiş, hem de hayvanların bakımını yapmıştır.²¹⁵¹ 1933 yılında Yomra'ya bağlı köylerle Of ve Sürmene'nin köylerine de geziler düzenlenmiştir.²¹⁵²

1933 yılı başında Köycüler Komitesi yenilenmiştir. Başkanlığa Fındık Mütahassısı Kazım Bey, üyeliklere Jandarma Alay Kumandanı Vekili Faik, Murathanzade Tayyar, İlk Tedrisat Müfettişi Cavit ve Osman Cudi Bey seçilmiştir.²¹⁵³

Halkevi birçok köy seyahatleri düzenleyerek köylülerle sürekli olarak temaslarda bulunmuş, dertlerini dinlemiştir. Bu ziyaretlerde aynı zamanda fakir ve hasta köylülere çeşitli yardımlar da yapılmıştır. Halkevi Köycüler Komitesi 20 Temmuz 1934 Cuma günü Maçka'da Livera (Yazlık) köyüne gezi düzenlemiştir. Yüzlerce köylünün toplandığı, samimi sohbetlerin yapıldığı gezide Komite üyesi doktorlar tarafından yirmiden fazla hasta muayene edilerek ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir.²¹⁵⁴ 10 Ağustos 1934 Cuma günü Zigana Dağı'na yapılan geziye Halkevi Başkanı, doktorlar ve gençlerden oluşan Halkevi üyeleri katılmıştır. Bandonun da katıldığı gezide çeşitli marşlar çalınmış, kafiiledeki gençler dağda eğlenceler düzenlemiştir. Burada halk ile temaslarda bulunularak fotoğraflar

²¹⁴⁹ Köy Mecmuası 1933 yılı sonuna kadar 24 sayı çıkarılmıştır. Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 45.

²¹⁵⁰ **Akm**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 23.

²¹⁵¹ **Son Posta**, Sayı: 1001, 10 Mayıs 1933.

²¹⁵² Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 44.

²¹⁵³ **Akm**, Sayı: 20, 15 Kânûn-ı Sâni 1933.

²¹⁵⁴ **Halk**, Sayı: 344, 23 Temmuz 1934.

çekilmiştir.²¹⁵⁵ Aynı yıl Trabzon Halkevinden 60 kişilik bir kabile 24 Ağustos günü Sürmene'ye bir gezi düzenlemiştir. Kabile Zarha'ya kadar bir gezinti yapmış, Sosyal Yardım Komitesi üyelerinden İbrahim Bey tarafından 150'den fazla hasta muayene edilerek bazı hastaların reçeteleri ücretsiz temin edilmek üzere düzenlenmiş, bir kısmına ise hazır ilaçlardan dağıtılmıştır. Gezide dil, tarih şubesine mensup üyeler de halkla görüşerek kendi şubelerine ait açıklamalarda bulunmuştur. Temsil Komitesi "Himmet'in Oğlu" piyesini yaklaşık 1000'den fazla seyirciye başarı ile sahnelemiştir. Kaymakam, fırka ve belediye heyetleri, memurlar ve belde eşrafının da hazır bulunduğu müsamerede Tarih, Dil ve Edebiyat Kolundan Muallim Abdullah Bey tarafından "Halk Fırkasının Yüksek Prensipleri ve Halkevinin Gayesi" konulu bir konuşma yapılmıştır.²¹⁵⁶ Köycülük Kolu Temmuz ayında da Zefanos köyüne çıkarak doktorlar tarafından yaklaşık 200 hastanın muayene edilmesini sağlamıştır.²¹⁵⁷

1 Temmuz-31 Aralık 1935 tarihleri arasındaki Köycülük Komitesinin 23 ayrı toplantısına toplam 113 üye, 3 şube toplantısına ise 349 üye katılmıştır. Toplam 200 kişinin katıldığı 5 köy gezisi gerçekleştirmiş olan Köycülük Şubesi bu gezilerde fındık yetiştirme usulleri, bakımı ve korunması konularında açıklamalarda bulunmuştur.²¹⁵⁸

Halkevi Köycülük Şubesi 1937 yaz aylarında gezilerine devam ederek 11 Temmuz 1937 günü Argalya'ya (Uğurlu köyü) gitmiştir. Burada Başöğretmen Bedri Atamer ve başöğretmen Hasan Fahri Özkaynak tarafından köylü ile sohbet edilmiş, Doktor İbrahim Okman ise hastaları muayene etmiştir.²¹⁵⁹ Köycülük Şubesi 1938 yılı sonuna kadar 15 köy gezisi yapmıştır.²¹⁶⁰

Halkevi İdare Heyeti 1939 yılından itibaren köylünün iktisadi, ziraî ve sıhî bilgilerini arttırmak amacıyla yoğun bir neşriyat yapmaya karar vermiştir.²¹⁶¹ Köycülük Kolu ise köylülerin şehirdeki her türlü işini takip etmek için bir büro açmıştır.²¹⁶² Vali Refik Koraltan'ın da direktifi ile köy muhtarlarının idarî bilgilerinin arttırılması ve köy

²¹⁵⁵ **Halk**, Sayı: 350, 13 Ağustos 1934.

²¹⁵⁶ **Halk**, Sayı: 354, 27 Ağustos 1934; **Halk**, Sayı: 355, 30 Ağustos 1934.

²¹⁵⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2051, 10 Temmuz 1935.

²¹⁵⁸ **BCA**, 490.01/991.834.3.

²¹⁵⁹ **İnan**, Sayı: 4, Ağustos 1937, s. 32. Gezi ile ilgili İnan'da bir yazı kaleme alan Abdullah Günel gezinin amacı ile ilgili olarak "...Cumhuriyetin feyz ve manası köyün mütevazı muhitinde, köylünün anlayacağı ve faydalanacağı şekilde fiilen gösterilmeye çalışıldı..." sözlerini kullanmıştır. **İnan**, Sayı: 5, Eylül 1937, s. 6.

²¹⁶⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²¹⁶¹ **Yeniyol**, Sayı: 2570, 18 Mart 1939.

²¹⁶² **Yeniyol**, Sayı: 2571, 22 Mart 1939.

işlerinde verimli olabilmeleri için bir kurs düzenlenmiştir. Kursta muhtarlara köy idare ve kalkınması, Köy Kanunu ile ilgili hizmetler, köy bütçesinin uygulanması ve bakanlığın bu konudaki direktiflerinin anlatılması kararlaştırılmıştır.²¹⁶³ Aynı yıl Zefanos'ta bir köy derneği düzenlenmiştir. 9 Temmuz 1939 tarihinde köylü ve şehirden gelenlerin katıldığı dernek Halkevi Başkanı Cemal Karahan'ın konuşması ile açılmıştır. Bandonun İstiklal Marşı'nı çalmasının ardından Halkevi Müfettişi Şair Behçet Kemal (Çağlar) çok alkışlanan Âşık Galip şiirini okuduktan sonra temsillere başlanmıştır. Program gereği sahnelenen çeşitli piyesler köylüler tarafından ilgi ile izlenmiştir. Dernekte millî horonlar oynanmış, köylülere çeşitli kitap ve gazeteler dağıtılmıştır. Ayrıca hastalar da muayene edilmiştir.²¹⁶⁴ Köycüler Kolu bu dönemde Zigana'ya da bir gezi planlamıştır.²¹⁶⁵ Halkevi Dernek Komitesi tarafından 3 Eylül 1939 Pazar günü Kurma Boğazı'nda yapılacak dernek için de bir program hazırlanmıştır.²¹⁶⁶ Kurma'da yapılması kararlaştırılan dernek, 10 Eylül 1939 tarihinde yapılabilmıştır.²¹⁶⁷ Dernekte Veremle Mücadele Dispanseri Ziyaretçi Hemşiresi Sabahat Şarman tarafından annelere çocuk bakımı hakkında bir konferans verilmiştir.²¹⁶⁸

Köycülük Kolu bu dönemde açılması planlanan Halkodalarının yerini belirleme görevini de yürütmüştür. 28 Kasım 1939 tarihinde Ruhi Ural başkanlığında toplanan Halkevi İdare Heyeti bu görevi Köycülük Koluna vermiştir.²¹⁶⁹ Aynı yıl köylünün hukuk işleri için fahri bir avukat görevlendiren Köycülük Kolu Cumhuriyet'in 16. yıldönümü nedeniyle köylü gecesi düzenlemiştir.²¹⁷⁰ 1940 yılında 5 köy gezisi düzenleyen Köycülük Şubesi bu gezilerde 7.530 kişiye ulaşarak çeşitli konuşma ve konferanslar gerçekleştirmiştir. Ayrıca köylüyü bilgilendirmek amacıyla Komite üyelerinden Hamdi Ergüney'in faydalı yazıları da halka ulaştırılmıştır.²¹⁷¹ Şube, 1941 yılı Temmuz ayında Zefanos'ta dernek kurmuştur. Dernekte çeşitli konularda konferanslar verilmiş, ayrıca

²¹⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 2573, 29 Mart 1939.

²¹⁶⁴ **Halk**, Sayı: 801, 12 Temmuz 1939.

²¹⁶⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2604, 15 Temmuz 1939.

²¹⁶⁶ **Halk**, Sayı: 813, 2 Eylül 1939.

²¹⁶⁷ **Halk**, Sayı: 816, 14 Eylül 1939.

²¹⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2624, 16 Eylül 1939. Halkevi Reisi Cemal Karahan CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği bir yazı ile köylerde kurulacak derneklerde halka dinletilen konferans, nasihat ve öğütlerin duyulabilmesi için akümülatörle işleyen bir hoparlör talep etmiştir. **BCA**, 490.01/1233.110.1; **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²¹⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2644, 29 İkinci Teşrin 1939.

²¹⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

²¹⁷¹ **Yeniyol**, Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

“İstiklal” piyesi sahnelenmiştir.²¹⁷² 1941–1942 yıllarında düzenlenen 7 köy gezisinde 1.550 kişiye ulaşılmıştır.²¹⁷³

Köycülük Şubesinin komite üyeleri 1942 yılı Aralık ayında yeniden belirlenmiştir. Buna göre başkanlığa Sihat Müdürü Şükrü Göksu,²¹⁷⁴ üyeliklere Can Noyan, Rasim Çelebi, Tevfik Vural ve Faruk Caner seçilmiştir.²¹⁷⁵

Halkevi Köycülük Kolu 1943 yılı baharında ağaç bayramı düzenlemeye karar vererek konuyu Halkevi Başkanlığına sunmuştur. Halkevi başkanlığı tarafından kabul edilen bu öneri sonrasında 25 Nisan’da kutlanması kararlaştırılan bayram için Çukurçayır köyü belirlenmiştir.²¹⁷⁶ Halkevi Köycülük ve Sosyal Yardım Kolları 1943 Ağustos ayında çoğu doktorlardan oluşan bir ekiple Yomra’ya bir gezi düzenlemiştir. Gezinin amacı hastaları muayene etmek, ilaç dağıtmak, köylülerin dertlerini dinlemek ve Trabzon’a geldiklerinde Halkevi tarafından yapılacak yardımları anlatmaktır. Gezide doktorlar Dr. Şükrü Göksu, Avni Kılıçturgay, İbrahim Okman, Kazım Güler ve Ahmet Akçabey tarafından 110 hasta muayene edilmiştir.²¹⁷⁷ Bu dönemde yoğun olarak sıtma hastalığının hüküm sürdüğü Yomra’ya 95 paket kinin dağıtılmıştır.²¹⁷⁸

1942-1943 yıllarında Köycülük Kolunun faaliyetleri özetle şu şekildedir: Çeşitli köy gezileri düzenlenmiş, Zefanos, Kireçhane ve Çukurçayır köylerinde dernekler kurmuştur. Bazı yerlerde numune fidanlık oluşturulmuş, Temsil ve Güzel Sanatlar Kolunun da katkıları ile köylülere açık hava temsilleri ve konferanslar verilmiştir. Yüzlerce yıldır devam eden Honefter (Düzköy’de bulunan yayla) derneğine de ilk defa şehirden bir heyet katılmıştır.²¹⁷⁹

Köycülük Komitesi 1944 yılında köylüyü bilgilendirmek amacıyla Kütüphane ve Yayın Şubesi ile işbirliği yaparak İnan mecmuasına ilave halinde bir broşür çıkarmış ve köylüye dağıtmıştır.²¹⁸⁰ Köy gezileri de devam ettirilerek 1945 yılı Mayıs ayında Köycülük ve Sosyal Yardım Kollarından oluşan 10 kişilik bir heyet Yomra Bucağına bağlı köyler ile

²¹⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 2812, 23 Temmuz 1941.

²¹⁷³ **BCA**,490.01.715,443.1

²¹⁷⁴ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

²¹⁷⁵ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

²¹⁷⁶ **Halk**, Sayı: 1065, 16 Nisan 1943; **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 7, Temmuz 1943.

²¹⁷⁷ **Yeni Halk**, Sayı: 30, 31 Ağustos 1943.

²¹⁷⁸ Abdullah Günel, “Yomra Gezisi”, **İnan**, Sayı: 8, Eylül 1943, s. 6-7, 31.

²¹⁷⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

²¹⁸⁰ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

Arsin'e gitmiştir. Bu gezi kapsamında doktorlar tarafından Arsin Sufla köyünde 63 hasta muayene edilmiş, ziraat uzmanları tarafından fındık ve tarla ziraatı konusunda köylüye bilgi verilmiştir. Gezide uyuz ilacı ve sıtmal ilaçları dağıtılmış, okur-yazar köylülere sıtma, uyuz ilacı tarifesi ve çiçek aşısı hakkında broşürler verilmiş, sıtma batakıkları incelenmiş, ayrıca mahalli folklor araştırmaları yapılmıştır.²¹⁸¹

Köycülük Komitesi 1947 yılında yapılan seçimle yeniden belirlenmiştir. Buna göre başkanlığına merkez veterineri Fehmi Baysoy,²¹⁸² üyeliklere ziraat memuru Rasim Çelebi, Tapu Grup Mümeyyizi Mustafa Erdem, Tekel İdaresinden Razi Aksu ve Saim Atakol seçilmiştir.²¹⁸³ Şube 1947 yılı bahar aylarında köy gezilerine başlayarak ilk olarak Halkodasının açılış töreni dolayısıyla Arsin'e gitmiş, çeşitli müzik eşliğinde monologlar söylendikten sonra müracaat eden hastalar Sosyal Yardım Kolu üyeleri tarafından muayene edilmiş, ilaçları Halkevi tarafından ücretsiz olarak verilmiştir. Ayrıca ziraat ve veterinerliğe ait konularda sohbetler yapılmıştır. Arsin Halkodasının açılış törenine merkezden CHP İl İdare Kurulu, İlçe Kurulu ve köylerden 500'den fazla partili katılmıştır. Törende CHP İl İdare Kurulu Başkanı Mustafa Hatipoğlu bir konuşma yapmıştır.²¹⁸⁴

Halkevi 1947 yılı yaz aylarında çeşitli semt ve köylerde şenlikler yapma kararı almıştır. Önceden beri halkın kurduğu şenliklere de katılma kararı alan Halkevi 19 Haziran'da Akçaabat Mersin köyü civarında yer alan Mesebet derneğine katılmak üzere hazırlıklara başlamıştır. Burada yapılacak faaliyetler ise türkü ve maniler üzerinde incelemeler, hasta muayeneleri, ilaç dağıtımı, köylüler arasında okumayı teşvik için gazeteler, ziraat ve hayvan işlerine ait risaleler dağıtmak gibi çalışmalar olarak belirlenmiştir.²¹⁸⁵ Benzer bir şekilde Halkevinin düzenlediği derneklerden bir diğeri Tatlısu bucağında yapılmıştır. Trabzon'da bulunan Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, milletvekilleri, Üçüncü Umum Müfettiş, Vali, General ve binlerce kişinin katıldığı dernek geç vakte kadar sürmüştür.²¹⁸⁶ 13 Temmuz'da ise Zefanos'da dernek düzenlenmiştir. Derneğe milletvekilleri, Vali, Umum Müfettiş, Millî Eğitim Bakanı, öğretmen, doktor, veteriner, yazarlar ve Halkevinin bütün kol üyeleri katılmıştır. Dernekte 500'den fazla

²¹⁸¹ **Halk**, Sayı: 1217, 1 Haziran 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3186, 30 Mayıs 1945.

²¹⁸² **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²¹⁸³ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

²¹⁸⁴ **Halk**, Sayı: 1562, 15 Nisan 1947; **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 22-23.

²¹⁸⁵ **Halk**, Sayı: 1612, 12 Haziran 1947.

²¹⁸⁶ **Halk**, Sayı: 1639, 14 Temmuz 1947.

hasta muayene edilmiş, yoksullara yiyecek verilmiş; ayrıca köylülere gazete, dergi ve kitap dağıtılmıştır. Dernekte Temsil Kolu da çeşitli eserleri sahnelemiştir.²¹⁸⁷

3.3.2.7. Sosyal Yardım Şubesi ve Faaliyetleri

Sosyal Yardım Şubesi Halkevinin bulunduğu bölgede ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi için kamuoyu oluşturmak, hasta olanların tedavilerini sağlamak, ücretsiz ilaç temin etmek, yiyecek, giyecek, yakacak yardımında bulunmak, köylüyü medenî bilgiler yönünden aydınlatmak gibi çok çeşitli görevler üstlenmiştir. Şube, çeşitli dönemlerde verdiği konferanslar, gösterdiği filmler ile halkı aydınlatmaya çalışmış, hastalar doktorlar tarafından muayene edilerek ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir.

Trabzon Halkevi İctimai Yardım Şubesi Komitesinin ilk üyeleri Doktor Vahap Bey, Subaşızade İhsan Bey, Doktor Refet Bey, Avukat Hamdi Bey ve Tokmakçızade Mustafa Bey'dir.²¹⁸⁸ Şube Komitesi 1933 yılında yenilenmiş ve başkan Dr. Rafet Bey, üyeler M. İbrahim Bey, Dr. Mustafa Bey, Eczacı Zühtü Salim Bey, Avukat Hamdi Bey'den oluşmuştur. Özellikle sağlık hizmetlerinde etkili olan şube, Halkevinin alt katında bir poliklinik açarak hastaların muayene edilmesini sağlamıştır.²¹⁸⁹

1934 yılı Temmuz ayında kararlaştırılan bir diğer faaliyet ise çok sayıda fakir ve kimsesiz çocuğun sünnet ettirilmesidir.²¹⁹⁰ Halkevi başkanlığı 29 Ağustos 1934 Çarşamba günü yapılması planlanan faaliyet için kimsesiz fakir çocukların Halkevine müracaatla isimlerini kaydettirmelerini ilanla bildirmiştir.²¹⁹¹ 28 Eylül 1934 tarihinde yapılan törende 250 çocuk sünnet edilmiştir.²¹⁹² Şubenin çabaları ile 1935 yılının ortalarına kadar 750'si şehirde olmak üzere 1000'den fazla kişi muayene edilmiştir. 1 Temmuz-31 Aralık 1935 tarihleri arasında yapılan 21 Komite toplantısına 102 üye, 1 şube toplantısına ise 109 üye katılmıştır. Halkevi polikliniğinde 28 doktor tarafından muayene edilen hastalardan

²¹⁸⁷ İnan, Sayı: 32, Haziran1947, s. 24; İnan, Sayı: 33, Temmuz1947, s. 24.

²¹⁸⁸ Akın, Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 23.

²¹⁸⁹ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 44.

²¹⁹⁰ Müracaat eden çocuk sayısı başlangıçta yaklaşık 100 iken zamanla artmış ve 250'ye ulaşmıştır. Halk, Sayı: 362, 24 Eylül 1934; Halk, Sayı: 363, 26 Eylül 1934; Yeni Yol, Sayı: 1970, 1 Teşrin-i Evvel 1934; Halk, Sayı: 345, 26 Temmuz 1934.

²¹⁹¹ Halk, Sayı: 352, 20 Ağustos 1934. Gerek başvuran sayısının artması gerekse hazırlıklara devam edilmesi üzerine tören Eylül ayında yapılabilmektedir.

²¹⁹² Halk, Sayı: 364, 1 Birinciteşrin 1934; Halk, Sayı: 363, 26 Eylül 1934; Yeni Yol, Sayı: 1970, 1 Teşrin-i Evvel 1934; BCA, 490.01/1210.17.3.

çoğunun ilaçları ücretsiz temin edilmiştir. Bunun dışında 2 defa da köylere gidilerek 300 hasta muayene edilmiştir.²¹⁹³

Tablo 16: 1933-1935 Yılları Arasında Sosyal Yardım Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

YIL	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
1933	3	17	-	15	8	6	-	41	-	90	90
1934	4	33	-	5	16	-	-	66	-	-	124
1935	4	33	-	5	16	-	74	-	8	124	132

Kaynak: Azcan, a.g.e., s. 101.

1936 yılı Haziran ayında süresi dolan Komite seçiminin yapılması için toplantı kararı alınmış, fakat çoğunluk sağlanamadığı için toplantı ertelenmiştir.²¹⁹⁴

Sosyal Yardım Kolu ücretsiz muayenelerine devam ettiği 1937 yılında Halkevi polikliniğinde yapılacak muayeneler için çeşitli dallarda 22 doktorun yer aldığı bir çalışma takvimi belirlemiştir.²¹⁹⁵ Haftada üç gün ücretsiz hasta muayenelerine devam eden Sosyal Yardım Kolunun bu faaliyetine ek olarak her ayın ilk Cumartesi günü doktor, dişçi ve eczacılar birlikte toplanarak mesleki konular ve mahalli hastalıklar üzerinde ilmi konuşma ve sohbetler yapmıştır. Bu kapsamda Mart ayında Doktor Osman Kamil tarafından Frengi hakkında verilen tebliğ ile ilgili bilgi alışverişi yapılmıştır.²¹⁹⁶ 1938 yılına kadar 2263 hastayı muayene eden şube bu hastalara ücretsiz ilaç dağıtmıştır.²¹⁹⁷ Vali Refik Koraltan 1939 yılı Şubat ayında Trabzon'da görev yapan doktorlarla yaptığı toplantıda fakirleri ücretsiz muayene etmelerini rica etmiştir. Doktorlar bu davete memnuniyetle katılacaklarını belirtmiş, ardından muayene programı belirlenmiştir. Bu toplantıda ayrıca her hafta halka yönelik tıbbi konferanslar verilmesine karar verilmiştir.²¹⁹⁸ Aynı yılın sonuna doğru şehirdeki doktorlara başvuran Sosyal Yardım Kolu fakirlerin muayenesi için Çarşamba ve Cumartesi günlerini belirlemiştir.²¹⁹⁹ Parti ve Halkevi Başkanı Ruhi Ural önderliğinde çalışan Halkevi sosyal Yardım Komitesi bu süreçte 369 hastanın muayenesini

²¹⁹³ **BCA**, 490.01/991.834.3.

²¹⁹⁴ **Halk**, Sayı: 540, 15 Haziran 1936.

²¹⁹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2290, 19 İkincikanun 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2475, 26 Mart 1938.

²¹⁹⁶ **İnan**, Sayı: 9, Nisan 1938, s. 32.

²¹⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²¹⁹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2565, 1 Mart 1939.

²¹⁹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2642, 22 İkinciteşrin 1939.

sağlamış, 332 hastaya ilaç bedeli, 3 fakire para yardımı yapmıştır.²²⁰⁰ Halkevi Sosyal Yardım Kolu faaliyetleri çerçevesinde 2-20 Aralık 1939 tarihleri arasında muayene yapacak doktor listesini belirlemiştir. Buna göre faaliyet yapacak doktorlar; Refet Gök Moran, İbrahim Okman, Fikret Yarman, Hayrettin Atakol, Abdullah Zaralioğlu ve Talat Borahan'dan oluşmuştur.²²⁰¹ Bu doktorların çabaları ile Halkevi polikliniğinde yüzlerce hastanın muayenesi ile 412 liralık ilaç ve 185 lira yardım yapılmıştır.²²⁰² Bu arada Trabzon'daki diş doktorları yaptıkları bir toplantı sonrasında fakirlerin diş muayenelerini ücretsiz olarak Halkevinde muayene etmeye karar vermiştir.²²⁰³ 1940 yılında 417 hastanın muayenesini sağlayan Sosyal Yardım Kolu bu hastaların ilaçlarını temin etmiş ve 357 lira yardımda bulunmuştur.²²⁰⁴

1941 yılında komite üyelikleri yeniden belirlenmiştir. Komite üyeleri düzenledikleri toplantıda vefat eden Komite Başkanı Rafet Gök Moran'ı andıktan sonra Dr. Abdullah Zaralioğlu ve Kadri Çakar'ı komite üyeliğine seçmiştir.²²⁰⁵

Bütün bu iyi niyetli çabalara rağmen Sosyal Yardım Kolu bu yıllarda gerçekleştirdiği faaliyetlerde maddî açıdan sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. Özellikle ilaçların ücretsiz dağıtılması için ayrılan bütçenin yetersizliği, buna karşılık bu yönde talebin fazlalığı kolu farklı gelir kaynakları aramaya sevk etmiştir. Şube maddî gelir sağlamak amacıyla bir balo düzenlemeyi kararlaştırmıştır.²²⁰⁶

Kolun 1941 Nisan ayında Halkevinde açtığı poliklinikte hastalar muayene ediliyordu. Bütün doktorların nöbetleşe çalıştığı bu klinikte köylü-şehirli hastalar muayene edilip ilaçları yazılmıştır.²²⁰⁷ Temmuz ayında ise Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz Karadeniz Gümrük Muhafaza teşkilatları tarafından müsadere edilen hazır elbise ve kumaştan oluşan eşyaları Halkevlerine dağıtmıştır. Bu malzemeler Halkodaları ve Sosyal Yardım Kolu tarafından fakirlere dağıtılmak üzere hazırlanmıştır.²²⁰⁸ Kış dönemi faaliyetlerine hız veren Sosyal Yardım Kolu Ekim ayında yardıma muhtaç olanlara 300

²²⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²²⁰¹ **Yeniyol**, Sayı: 2645, 2 Birincikanun 1939.

²²⁰² **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

²²⁰³ **Halk**, Sayı: 833,13 İkincikanun 1940.

²²⁰⁴ **Yeniyol** Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

²²⁰⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2761, 29 İkincikanun 1941.

²²⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2765, 8 Şubat 1941.

²²⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2787, 26 Nisan 1941.

²²⁰⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2813, 26 Temmuz 1941; **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinciteşrin1941.

parça palto, ceket ve yelek dağıtmış,²²⁰⁹ ücretsiz muayene ve ilaç yazma faaliyetini de sürdürmüştür.²²¹⁰ 1941 yılında 1420 hasta muayene edilerek 500'den fazla fakir kişiye reçete yaptırılmıştır. Ayrıca yüzlerce yoksul aileye yakacak ve yiyecek dağıtılmış, 112 defa ücretsiz film izletilmiştir.²²¹¹

1942 yılı kış aylarında Sosyal Yardım Kolu hasta muayeneleri ve fakirlere ücretsiz ilaç temininin yanında yüzlerce muhtaç aileye yakacak dağıtmıştır. Ayrıca yine muhtaç durumda olanlara giysi ve yakacak odun yardımı yapılmış, ayrıca 700'e yakın ailenin giyecek ihtiyacı temin edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın zor koşullarında yapılan bu geniş yardımlarda 3000'den fazla kişiye destek olunmuştur.²²¹² 1941-1942 yılları arasında Sosyal Yardım Kolunun faaliyetleri özetle şu şekildedir: 7218 fakire giyim eşyası dağıtılmış, aylık muayeneler ile 1.452 fakir hasta muayene edilmiştir. Muhtaç olanlara ise 169,5 lira nakdi yardım ile kış mevsiminde 1500 kilo odun ve 528 çuval fındık dağıtılmıştır.²²¹³

Kolun Komite üyeleri 1942 yılı Aralık ayı sonunda yapılan seçimle yenilenmiştir. Buna göre başkanlığa Memleket Hastahanesi Başhekimi Dr. Abdullah Zaralioğlu,²²¹⁴ üyeliklere Diş Doktoru Lütfü Yalım, Didar Soydan, Süreyya Kurdemir ve Hulusi Sürmen seçilmiştir.²²¹⁵

6 Mart 1943 tarihinde Halkevi Sosyal Yardım Kolu menfaatine bir balo düzenlenmiş ve oldukça iyi hasılat sağlanmıştır. Balonun hazırlanmasında Sosyal Yardım Kolu Başkanı Abdullah Zaralioğlu'nun ciddi katkıları olmuştur.²²¹⁶ Balo faaliyeti Nisan ayında da devam ettirilmiştir.²²¹⁷ Aynı yılın Ağustos ayında hasılatı fakir hastalara tahsis edilmek üzere Erkek Ortaokul bahçesinde bir gardenparti verilmiştir.²²¹⁸ 1943 yılı içerisinde çiçek hastalığını önlemek için 2.700 kişiye aşı yapılmış, ayrıca muhtaç köylüye 125 paket kinin dağıtılmıştır. Yine 527 hasta muayene edilmiş ve bunların 349'una parasız ilaç verilmiştir. Yomra ve Visera (Işıklar) köylerine sıhhat ekipleri gönderilmiştir. 19 muhtaç kişiye 492 lira para yardımı yapan Sosyal Yardım kolu Gümrük ve İnhisarlar

²²⁰⁹ **Halk**, Sayı: 916, 17 Birinciteşrin 1941; **Halk**, Sayı: 920, 4 İkinciteşrin 1941.

²²¹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2836, 16 Birinciteşrin 1941.

²²¹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2839,29 Birinciteşrin 1941.

²²¹² **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 1, İkincikanun 1942, s. 31.

²²¹³ **BCA**,490.01/715.443.1.

²²¹⁴ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

²²¹⁵ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

²²¹⁶ **Halk**, Sayı: 1054, 9 Mart 1943.

²²¹⁷ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 6, Mayıs 1943.

²²¹⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 26, 17 Ağustos 1943.

Vekâletinin gönderdiği eşyalardan 1100 muhtaç aileye 3.510 metre giyimlik kumaş dağılmıştır.²²¹⁹

Sosyal Yardım Kolu menfaatine 5 Şubat 1944 tarihinde de bir balo düzenlenmiştir.²²²⁰ Baloda milletvekilleri ve bazı tüccarlar çeşitli miktarlarda bağışlarda bulunmuştur.²²²¹ Aynı yıl yaz aylarında kol üyeleri tarafından 142 hasta muayene edilmiş, 51'inin reçeteleri ücretsiz yapılmıştır.²²²² 1945 yılında da devam eden poliklinik muayeneleri için bir takvim oluşturulmuştur.²²²³ Mart-Nisan aylarında Sosyal Yardım Kolu tarafından köylülere 180 kişilik uyuz ilacı dağıtılmış, fakir hastalardan 29'unun reçeteleri yaptırılmıştır.²²²⁴ Bu dönemde şehirde bir salgın halinde yayılan uyuz hastalığı için 8 teneke ilaç yaptıran Sosyal Yardım Kolu ayrıca 143 hastanın daha reçetesini yaptırmıştır.²²²⁵ Yılsonuna doğru 17 kişinin muayeneleri sağlanarak ilaçları ücretsiz temin edilmiştir.²²²⁶

Halkevi Sosyal Yardım Kolu 1946 yılında hasta muayenelerine devam etmiş ilk iki ayda 70 fakir hasta muayene edilerek ilaçları verilmiş ayrıca para yardımı yapılmıştır.²²²⁷ Aynı yıl Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörü Marciyonî yaz aylarında Trabzon'daki yüzlerce cilt hastasını muayene etmiştir. Bu kişilerin ilaçları da Halkevince temin edilmiştir.²²²⁸ Şehirde devam eden uyuz hastalığı için de yaklaşık 250 kişiye ilaç dağıtılmış, ayrıca 68 fakir için ilaç temin edilmiştir.²²²⁹

²²¹⁹ **İnan**, Sayı: 11, Mart 1944.

²²²⁰ **Halk**, Sayı: 1082, 8 Şubat 1944.

²²²¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3057, 16 Şubat 1944. Yardımlarda Müteahhit Mustafa Topçu 100, Müteahhit Arif Çubukçu 100, milletvekillerinden Lütfi Yavuz 25, Salise Abanoz 15, Temel Nücumî Göksel 10 lira yardımda bulunmuştur. Ayrıca yaptıkları miktarlar belirlenemeyen Nafia Vekilli Sırrı Day, Mebus Mithat Aydın, Profesör Dr. Kazım İsmail Gürkan da yardım edenler arasında yer almıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 3057, 16 Şubat 1944.

²²²² **İnan**, Sayı: 13, Temmuz 1944, s. 31.

²²²³ Bu muayenelerde İbrahim Okman, K.B.B Y. İzzettin Dolgungil, Diş Tabibi Hayrettin Atakol, Dr. Operatör Kazım Güney, Cevdet Karaca, Abdülkadir İkiz (K.B.B.), Salih Oymak (Dâhiliye), Kazım Güler, Diş Tabibi Cemil Bulak, Asım Sözmén (Dâhiliye), Turgut Targay (Dâhiliye), İrfan Dinçel (K.B.B.), Avni Halit Kılıçturgay (Dâhiliye), Diş Tabibi Lütfü Yalın, Cemal Usel, Ahmet Akçabay, Bekir Kantarcıoğlu ve Dişçi Asım Pekel görev almıştır. **Halk**, Sayı: 1190, 23 Şubat 1945; **Yeni Yol**, Sayı: 3157, 17 Şubat 1945.

²²²⁴ **İnan**, Sayı: 18, Mayıs, 1945, s. 22.

²²²⁵ **İnan**, Sayı: 19, Temmuz 1945, s. 30-31.

²²²⁶ **İnan**, Sayı: 22, Ocak 1946, s. 32.

²²²⁷ **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²²²⁸ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²²²⁹ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

1947 yılında da poliklinik muayenelerine devam edilmiştir.²²³⁰ Aynı yıl Mart ayında Vali Salim Özdemir Günday'ın da katıldığı toplantıda Halkevi Sosyal Yardım Kolu seçimi yapılarak başkanlığa Suat Berkman,²²³¹ üyeliklere Ahmet Akçaobay, Vehbi Dranz, Tüccar Kadri Karanis ve Asım Pekel seçilmiştir.²²³² Yıl içinde Köycülük Kolunun düzenlediği Mesebet derneğine katılan doktorlar 300 hastayı muayene etmiş, hasta hayvanlar için de veteriner tarafından ilaç dağıtılmıştır.²²³³ 20 Eylül 1947 tarihinde 75 fakir çocuk sünnet ettirilmiştir.²²³⁴ Trabzon'un ileri gelenleri tüccarları, çeşitli lokantalar, Kızılay ve Yardımsevenler Cemiyeti de bu faaliyet için destek vermiş,²²³⁵ Halkevi Başkanlığı da bu kişi ve kurumlara teşekkür etmiştir.²²³⁶ Halkevi Sosyal Yardım Kolu 31 Aralık 1947 tarihinde de bir yılbaşı balosu düzenlemiştir.²²³⁷

1948 yılı Şubat ayında Kemal Kefeli başkanlığında toplanan Halkevi İdare Heyeti Çukurova sel felaketzedelerine yardım amacıyla Sosyal yardım tahsisatından Adana Halkevi Sosyal Yardım Komitesine 250 lira gönderilmesine karar vererek bu miktarı İş Bankası vasıtasıyla bölgeye ulaştırmıştır.²²³⁸ Aynı yıl ücretsiz muayenelere devam edilmiş, ayrıca 2 kişiye nakdi yardımda bulunulmuş,²²³⁹ Mayıs-Haziran aylarında ise 14 hastaya reçetesi, 2 hastaya röntgen filmi, 3 kişiye nakdi yardım, 11 kişinin hastaneye yatırılması, 6 kişinin işlerinin takip edilmesi ve 4 gence iş imkânı sağlanması gibi faaliyetler yapılmıştır.²²⁴⁰

Kızılay ve Halkevi yararına 3 Temmuz 1948 tarihinde Kaleparkta bir gardenparti düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.²²⁴¹ Daha sonra Ramazan Bayramı'nın ikinci günü olan 7 Ağustos gününe ertelenen faaliyet için biletler basılmış,²²⁴² Kaleparkta düzenlenen bu faaliyetten 300 lira gelir elde edilmiştir.²²⁴³

²²³⁰ **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 23; **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23; **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 22-23; **İnan**, Sayı: 32, Haziran 1947, s. 24.

²²³¹ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²²³² **Halk**, Sayı: 1536, 15 Mart 1947; **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

²²³³ **İnan**, Sayı: 32, Haziran 1947, s. 24.

²²³⁴ **Halk**, Sayı: 1697, 21 Eylül 1947.

²²³⁵ **Halk**, Sayı: 1689, 12 Eylül 1947; **Halk**, Sayı: 1698, 23 Eylül 1947.

²²³⁶ **Halk**, Sayı: 1698, 22 Eylül 1947; **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 32.

²²³⁷ **Halk**, Sayı: 1793, 1 Ocak 1948.

²²³⁸ **İnan**, Sayı: 38, Mart 1948, s. 24; **Halk**, Sayı: 1861, 10 Mart 1948.

²²³⁹ **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

²²⁴⁰ **İnan**, Sayı: 40-41, Mayıs-Haziran 1948, s. 23-24.

²²⁴¹ **Halk**, Sayı: 1960, 18 Haziran 1948.

²²⁴² **Yeniyol**, Sayı: 3608, 29 Temmuz 1948; **Trabzon**, Sayı: 548, 30 Temmuz 1948.

²²⁴³ **İnan**, Sayı: 42-43, Temmuz- Ağustos 1948, s. 23-24.

Halkevi Sosyal Yardım Kolu 1948 yılında da fakir çocuklar için sünnet düğünü hazırlamıştır. Ağustos ayında çalışmalara başlayan kol üyeleri valinin himayesinde yapılacak etkinlik için 100 kuruşluk katılım biletleri düzenlemiştir. 110 fakir çocuğun faydalandığı bu faaliyette Yardımsevenler Cemiyeti de kıyafetlerin hazırlanmasını üstlenerek destek olmuştur.²²⁴⁴ Diğer sağlık çalışmaları da sürdürülerek Temmuz -Ağustos aylarında 15 hastanın reçeteleri, 4 kişinin hastaneye yatırılması ve 2 hastaya maddî yardım yapılması sağlanmıştır.²²⁴⁵ Kasım- Aralık aylarında ise 14 fakir hasta muayene edilmiş, 3 muhtaca nakdi yardımda bulunulmuş, 2 hasta tedavi için İstanbul'a gönderilmiştir.²²⁴⁶ Sosyal Yardım Kolu 1948 yılı içinde genel olarak 175 kişiye ilaç yardımı yapmış, 180 fakir ve kimsesiz çocuğu sünnet ettirmiş, bir öğrenciyi prevantoryuma göndermiş ve bir öğrencinin de pansiyon ücretini ödemiştir.²²⁴⁷

3.3.2.8. Tarih, Müze ve Sergi Şubesi ve Faaliyetleri

Trabzon Halkevi 1932 yılında açıldığında 8 şube ile faaliyete başlamıştır. Müze ve Sergi Kolu ise 1933 yılı Mayıs ayında oluşturulmuştur. Yapılan Komite seçimi sonucunda üyeliklere Hilmi Kitabî Hadi ve Yunus Babazade Selahattin Beyler getirilmiştir.²²⁴⁸ Aynı yıl şube komitesi yenilenerek başkan Hilmi Bey, üyeler Selahattin Vey, Hami Bey, Kemal Bey ve Hadi Bey'den oluşmuştur. Şubenin ilk faaliyetleri arasında bir kıyafet müzesi açmak üzere yapılan çalışmalar yer almaktadır. 200 yıl öncesinde Trabzon'da giyilen bazı giysiler temin edilerek sergi halinde halkın ziyaretine sunulmuştur. Ayrıca her yıl yerli malı sergisi açmaya özen gösterilmiştir. 1933 yılında Cumhuriyet'in 10 yıllık verilerini gösteren grafikleri Halkevi salonlarında sergilemiştir.²²⁴⁹ Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda sergiler düzenleyen şube özellikle el becerilerine yönelik eserlerin sergilenmesine özen göstermiştir. Bu amaçla 1934 yılında Halkevi Reisi Osman Cudi Bey'in gayretleri ile Halkevi Sergi ve Müze Komitesi üyelerinden Asri Aile Dikiş Yurdu Müdürü Kadriye Hanım²²⁵⁰ ve Serdar Biçki ve Dikiş Yurdu Müdürü Fehime Hanım'ın yetiştirdiği öğrencilerin ürünleri sergi halinde Halkevi salonlarında bir hafta süre ile ziyaretçilere sunulmuştur. Açılış törenine Vali, Halk Fırkası ve Belediye Reisi, tüccarlar ve

²²⁴⁴ **Halk**, Sayı: 2027, 26 Ağustos 1948; **İnan**, Sayı: 44-45, Eylül-Ekim 1948, s. 23-24.

²²⁴⁵ **İnan**, Sayı: 42-43, Temmuz- Ağustos 1948, s. 23-24.

²²⁴⁶ **İnan**, Sayı: 45-46, Kasım- Aralık 1948, s. 23-24.

²²⁴⁷ **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949, s. 13.

²²⁴⁸ **Akı**, Sayı: 25, 1 Mayıs 1933, s. 32.

²²⁴⁹ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 45.

²²⁵⁰ Kadriye Hanım İstanbul'un en yüksek dikiş ve biçki müessesisi olan Behire Hakkı Hanımefendi'nin okulundan mezun olmuştur. **Halk**, Sayı: 343, 19 Temmuz 1934.

diğer davetliler katılmıştır. Serginin açılışı Trabzon'da geçici olarak bulunan Çoruh Valisi Ekrem Bey tarafından yapılmıştır. Halkevi Reisi Osman Cudi Bey tarafından evin sergi çalışmaları hakkında katılanlara kısaca bilgi verilmiş, 9 ay gibi az bir zamanda ciddi bir çalışma eseri olarak oluşturulan alt ve üst salonlardaki sergiler oldukça beğenilerek her gün kadın erkek yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilmiştir.²²⁵¹ 24 Nisan 1934 tarihinde ise ilk kez Yerli Malı Sergisi açılmıştır.²²⁵²

Müze ve Sergi Kolu 1935 Temmuz-Aralık döneminde haftalık toplantılarının yanında bir genel toplantı yaparak İsmet İnönü'nün Trabzon'a gelişi nedeniyle yerli malı ve yerli endüstri sergisi açmış, sergiler 5.950 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Ayrıca iki kez nakış ve dikiş sergisi açılmıştır.²²⁵³ Bu faaliyetlerden biri Fehime Hanım'ın yürüttüğü Serdarzade Biçki Dikiş Yurdu tarafından düzenlenen ve Vali Vekili Tefik Talat tarafından açılan sergidir.²²⁵⁴

Tablo 17: 1933-1935 Yılları Arasında Müze Sergi Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

YIL	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Toplam
1933	-	-	2	22	6	1	-	22	53
1934	9	16	-	-	21	-	-	17	63
1935	-	-	2	23	21	-	-	17	63

Kaynak: Azcan, a.g.e., s. 116.

Yaz aylarında sergi faaliyetlerinde yoğunluk yaşanmıştır. Yıl içinde yapılan çalışmalar halkın görebilmesi için yaz aylarında sergilenmiştir. Bu çalışmalardan biri 1936 yılı Haziran ayında Neriman Hanım önderliğinde açılan Elçin Dikiş Yurdu Sergisi'dir. Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer, Vali Rifat Danışman ve tüccarlardan oluşan çok sayıda kişinin katıldığı törenle açılan sergide 8 öğrencinin hazırladığı 250 parça eşya gösterilmiş, sergi 23-30 Haziran tarihleri arasında 1 hafta süre ile açık kalmıştır.²²⁵⁵ Temmuz ayında da Sümer Biçki, Sanat Yurdu Sergisi CHP başkanı ve Vali Vekili Faik Pulat tarafından törenle açılmıştır. Sergiyi Bayan Sümer'in bir yılda yetiştirdiği 20

²²⁵¹ **Halk**, Sayı: 341, 12 Temmuz 1934; **Halk**, Sayı: 342, 16 Temmuz 1934.

²²⁵² Azcan, a.g.e., s. 116.

²²⁵³ **BCA**,490.01/991.834.3.

²²⁵⁴ **Halk**, Sayı: 443, 11 Temmuz 1935.

²²⁵⁵ **Halk**, Sayı: 542, 25 Haziran 1936.

öğrenciden 9'nun eserleri oluşturmuştur. Bu yurttan 1936 yılında 14 öğrenci mezun olmuştur.²²⁵⁶ Sergi Kolu açılan sergilere ev sahipliği yaptığı gibi çeşitli tarihlerde kurslar da açmıştır. Bu kapsamda 20 Mart 1937 tarihinden itibaren yalnız bayanlara özgü biçki-dikiş ve elişleri kursu açılmıştır.²²⁵⁷ 29 Haziran 1937 tarihinde Halkevi salonunda kalabalık davetliler huzurunda Elçin Biçki Dikiş Yurdu'nun yıllık sergisi törenle açılmıştır.²²⁵⁸ Şube 1938 yılına kadar toplam 7 sergi açmıştır.²²⁵⁹

Çeşitli tarihi incelemelerde de bulunan kol Trabzon'daki eski eserleri incelemek üzere öğretmenlerden oluşturulan bir komite ile faaliyete geçerek bu eserlerin plan ve krokilerini hazırlamıştır.²²⁶⁰ Halkevi Müze ve Sergi Kolu 1939 yılı Nisan ayında Ortahisar Camiinde ve site devletleri zamanından kaldığı tahmin edilen Zağanos'taki mahzene girerek eski eserleri ortaya çıkarma amaçlı fotoğraflar çekmiştir.²²⁶¹ Kol üyeleri 26 Şubat tarihinde Sürmene'ye folklorik inceleme amaçlı bir gezi düzenlemiş, bu faaliyette eski eserler ve mahalli kıyafetler incelenmiştir.²²⁶² Aynı yıl bir Atatürk köşesi hazırlanmaya başlanmıştır.²²⁶³ Yıl sonunda ise Millî İktisat Haftası nedeniyle bir sergi açılmıştır.²²⁶⁴

28 Kasım 1939 tarihinde Ruhi Ural başkanlığında toplanan Halkevi İdare Heyeti toplantısında Müze Kolu; Ortahisar Camii minberinin üzerindeki kaba boyanın kaldırılması ve tezyinat arasındaki gümüş kısmın meydana çıkarılmasını, Zağanos Vadisi'ndeki mağara ve su deposunun temizletilerek tarihi çerçevenin korunması ve aynı zamanda sığınak olarak kullanılabilmesinin mümkün hale getirilmesini belirten bir karar vermiştir. Bu konunun belediye ile teşebbüse geçirilerek halledilmesi kararlaştırılmıştır.²²⁶⁵ Şube 1940 yılında faaliyetlerine devam ederek yılın ilk aylarında eliş ve örgülerden oluşan bir sergi açmış, ayrıca şehrin eski kıyafetlerinin toplanmasına devam etmiştir.²²⁶⁶

Müze ve Sergi Kolunun boş olan üyeliklerinin seçimi 1940 yılı başında yapılmıştır. Buna göre komite heyetine Kız Sanat Enstitüsü Müdürü Melehat Tırnaksız, Ortaokul

²²⁵⁶ **Halk**, Sayı: 552, 27 Temmuz 1936.

²²⁵⁷ **Halk**, Sayı: 612, 9 Mart 1937; **Yeniyol**, Sayı: 2323, 8 Mart 1937.

²²⁵⁸ **Halk**, Sayı: 637, 30 Haziran 1937; **İnan**, Sayı: 3, Temmuz 1937, s. 32.

²²⁵⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²²⁶⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2569, 15 Mart 1939.

²²⁶¹ **Yeniyol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

²²⁶² **Yeniyol**, Sayı: 2565, 1 Mart 1939.

²²⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²²⁶⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2647, 9 İlkânun 1939.

²²⁶⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2644, 29 Kasım 1939.

²²⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

Türkçe Öğretmeni Yusuf Baran ve Ziraat Bankası Muamelat Şefi Hamdi Tamer seçilmiştir.²²⁶⁷ Yeni seçilen Komitenin ilk faaliyetleri arasında 27 Şubat 1940 tarihinde açılması kararlaştırılan ödüllü resim ve fotoğraf sergisi yer almaktadır.²²⁶⁸ Halkevi Müze Kolu diğer yandan tarihi eserleri toplama faaliyetlerine devam etmiştir. Eserlerin oluşturulacak olan vilayet müzesinde muhafaza ve teşhir edilmesi için yürütülen çalışmalar neticesinde müzenin Müftü Camii'nde²²⁶⁹ açılması kararlaştırılmıştır. Aynı dönemde "Trabzon Tarihi" adlı eserin 1942 yılı sonunda yayınlanmak üzere Kız Orta Mektep Müdürü Mahmut Kemal Yanbey tarafından yazılmasına devam edilmiştir.²²⁷⁰

1942 yılı Aralık ayında yapılan komite seçiminde Tarih ve Müze Kolu başkanlığına Kız Ortaokul Müdürü Mahmut Kemal Yanbeğ,²²⁷¹ üyeliklere Reşat Özalp, Mesut Talanoğlu, İzzet Alkut ve Aliye Aşar seçilmiştir.²²⁷²

Ankara ve İstanbul'da açılan ve İngiliz maarif müesseselerini gösteren sergi 1943 yılının ilk faaliyetleri arasında yer alan önemli bir etkinliktir. Trabzon Halkevinde açılan sergi çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmiştir.²²⁷³ Tarih ve Müze Kolunun 1942-1943 yılları içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetler arasında Trabzon Tarihi üzerinde yapılan etütler kapsamında Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Selim zamanından kalma nişan taşlarının çıkarılması, çeşitli kitabe ve değerli eserlerin derlenmesi ve yerlerinin kısmen tespit edilmesi de yer almaktadır.²²⁷⁴

CHP Genel Sekreterliğinin ünlü resamlara Türkiye'yi gezdirerek yaptırdığı ve derece almış resimlerden oluşan sergi ise 1944 yılı Mayıs ayında açılmıştır.²²⁷⁵ Güzel Sanatlar Kolunun katkılarıyla 6 Ekim 1944 tarihinde 15 gün devam eden bir başka resim

²²⁶⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2654, 3 İkincikanun 1940; **Halk**, Sayı: 831, 4 İkincikanun 1940; **Halk**, Sayı: 833, 13 İkincikanun 1940.

²²⁶⁸ **Halk**, Sayı: 838, 15 Şubat 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

²²⁶⁹ Bu dönemde Trabzon Tarihi kitabını yazan Kız Ortaokul Müdürü M. Kemal Yanbey'in teklifi üzerine Belediye Meclisi tarafından alınan bir kararla Trabzon'daki tarihi eserlerin korunması ve belirlenecek bir binanın da müze olarak düzenlenmesi amacıyla Belediye tarafından satın alınması kararlaştırılmıştır. Belediye meclisinin yaptığı toplantıda Kundupoğlu Konağı, Şirinhatun Mahallesi'ndeki eski mescit, Sipahi Pazarı'ndaki Müftü Camii veya Ortahisar'da Hacı Pir Camii yanındaki medreselerden birinin seçilerek bu amaçla satın alınması ve bu faaliyet için Encümene yetki verilmesi kararlaştırılmıştır. **TBMZ**, İçtima Devresi:4, 9. İnikat, 28.4.1942.

²²⁷⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2794, 21 Mayıs 1941; **Yeni Yol**, Sayı: 2839, 29 Birinciteşrin 1941.

²²⁷¹ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

²²⁷² **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

²²⁷³ **Yeni Yol**, Sayı: 2956, 15 İkincikanun 1943.

²²⁷⁴ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

²²⁷⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 3180, 9 Mayıs 1945; **İnan**, Sayı: 18, Mayıs 1945.

sergisi açılmıştır.²²⁷⁶ Ayrıca bu dönemde Trabzon'da bulunan İngiliz Kültür Heyeti bir grafik sergisi açmıştır.²²⁷⁷ İngiliz Kültür Heyeti 1946 yılı yaz aylarında bir de çocuk resim sergisi açmış, bu faaliyet de büyük ilgi görmüştür.²²⁷⁸ İngiliz Konsolosluğunun Halkevi salonunda 1947 yılı Mart ayında açtığı tarım sergisini 14.000 kişi ziyaret etmiştir. İngiliz Konsolosu bu ilgi nedeniyle Halkevi başkanlığına memnuniyetlerini bildirmiştir.²²⁷⁹ İngiliz Kültür Heyeti tarafından Haziran ayında İngiltere'de sosyal yardım teşkilatını gösteren bir resim sergisi de açılmış, sergiyi 4100 kişi ziyaret etmiştir.²²⁸⁰

Tarih ve Müze Kolu yönetimi 1947 yılında yeniden belirlenerek başkanlığa tüccar Ahmet Yarımbıyık,²²⁸¹ üyeliklere Lise Öğretmeni İsmail Hakkı Bremen, tüccar Sami Kurumahmutoğlu, Fuat Bekiroğlu ve Osman Çizmeci seçilmiştir.²²⁸² 1948 yılında açılan Yerli Sanatlar Sergisi bir hafta süreyle devam etmiş ve yaklaşık 5.000 kişi tarafından ziyaret edilmiştir.²²⁸³ Şubat ayında yerli mamulleri tanıtmak için bir başka sergi açılmıştır.²²⁸⁴ Aynı yıl Halkevi önderliğinde Trabzon'da bir fuar açılması fikri gündeme gelmiştir.²²⁸⁵ 29 Ekim 1948 tarihinde Halkevinde Trabzonlu ressamın eserlerinden oluşan ve Belediye Başkanı Tefik Yunusoğlu, Ziraat Bankası Veznedarı Abdullah Eyüpoğlu ve Ressam Lütfü Ata tarafından hazırlanan 125 parça tablo sergilenmiş, 5.700 kişi bu sergiyi ziyaret etmiştir. Sergide Lütfü Ata, Sadri Ayata, Abdullah Eyüpoğlu, Tefik Yunusoğlu ve Şevket Çulha'nın eserleri oldukça beğenilmiştir. Ziyaretçi sayısının fazlalığı Trabzon halkının güzel sanatlara karşı ilgisinin büyüklüğü olarak görülmüştür.²²⁸⁶

²²⁷⁶ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

²²⁷⁷ **İnan**, Sayı: 20, Eylül 1945, s. 32.

²²⁷⁸ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²²⁷⁹ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23; **Yeni Yol**, Sayı: 3363, 15 Mart 1947. Trabzon Halkevi Başkanlığı Trabzon'da çeşitli çalışmalar yaparak İngiltere'ye dönen İngiliz Konsolosu R.A.S. Breene ile Londra Halkevi başkanlığına bir mesaj göndermiştir. Mesajda "dost İngiltere'de Türk kültürünü yaymak, Türk gençliğinin asil ve necip varlığını temsil etmek ödevinde başarılar dilenmiş, saygı, sevgi ve selamlar" sunulmuştur. **Halk**, Sayı: 1814, 23 Ocak 1948.

²²⁸⁰ **Halk**, Sayı: 1615, 16 Haziran 1947; **İnan**, Sayı: 32, Haziran 1947, s. 24.

²²⁸¹ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²²⁸² **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

²²⁸³ **Yeni Yol**, Sayı: 3446, 24 Ocak 1948.

²²⁸⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 3458, 25 Şubat 1948.

²²⁸⁵ **Halk**, Sayı: 1868, 17 Mart 1948.

²²⁸⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 3693, 29 Ekim 1948; **İnan**, Sayı: 44-45, Eylül-Ekim 1948, s. 23-24; **İnan**, Sayı: 45-46, Kasım- Aralık 1948, s. 23-24; **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949, s. 13.

3.3.2.9. Temsil Şubesi ve Faaliyetleri

Trabzon Halkevi Temsil Şubesi en aktif şubelerdendir. Zira Ankara Halkevinden sonra en çok oyun sergileyen şubedir.²²⁸⁷ Temsil şubesi Trabzon'un tiyatro ihtiyacını karşılamakla birlikte Cumhuriyet ideolojisinin benimsenmesini hedefleyen eserler sahnelemiştir.

1933 yılındaki komite üyeleri Başkan Mehmet Alper, üyeler Cemal Rıza, Kemal Bey (Kefeli), Ömer Sıtkı Bey'den oluşmuştur.²²⁸⁸

Halkevi Temsil Şubesinin ilk oyunu 23 Ekim 1932 tarihinde sahnelenen ve 4 gecede 3000'den fazla kişinin izlediği "Akın" adlı piyestir. Türklüğe övgüler yapılan ve ulusal bilincin önemi vurgulanan "Akın" piyesinde Muhittin Kösemen (Doğan), Hüseyin Güç, Rejisör Mehmet Alper, Halkevi Başkanı Osman Cudi Gürsoy, Cemal Rıza Osmanpaşaoğlu, Hakan İstemihan, Abdullah Eltan, İkinci Başkan Mahir Tütüncü, Mustafa Bey, Nadire Hanım ve Şerife Hanım rol almıştır. Piyes 29 Haziran 1933 tarihinde Yıldız Sinemasında yeniden sahnelenmiştir. 30 Ekim 1933 tarihinde Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Kahraman" piyesi, yıl içinde ayrıca "İstiklal", "Şeriye Mahkemesi" ve "İnkılap" adlı piyesler temsil edilmiştir. Bu dönemde sahnelenen piyeslere ilaveten 1 Nisan 1934 tarihinde Muhsin Ertuğrul gecesi düzenlenmiştir.²²⁸⁹

Trabzon Halkevi Komitelerinin 24 Ağustos 1934 Cuma günü Sürmene'ye düzenlediği seyahatte Temsil Komitesi de İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin "Himmet'in Oğlu" piyesini yaklaşık 1000 kişiye başarı ile temsil etmiştir. Piyes 27 Ağustos'ta da Akçaabat'ta sahnelenmiştir. Akçaabat'ın pazarı olan Salı günü yaklaşık 900 kişinin izlediği piyes okul bahçesinde büyük ve portatif bir sahnede oynanmıştır.²²⁹⁰

²²⁸⁷ Azcan, a.g.e., s.120.

²²⁸⁸ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 45

²²⁸⁹ Sahnelenen oyunlarda genellikle tarihte önemli olay ve kişiler anlatılmakla birlikte, Milli Mücadele yılları ve öncesinde yaşanan olayların yer konu edildiği eserler yoğun olarak izleyiciye sunulmuştur. Örneğin "Kahraman" piyesi Atatürk'ün Kongreler sonrasında Ankara'ya gidişini ve Kuva-yı Milliye teşkilatının oluşturulduğu dönemde Anadolu'daki halkın ruhsal yapısını ortaya koymaktadır. Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 47-48. Bunun yanında gündelik yaşamın konularını içeren eserler de sıklıkla sahnelenen eserlerdendir. "Himmet'in Oğlu" piyesinin konusu çalışarak alının teriyle geniş bir çiftliğe sahip olan Himmet Ağa'nın Veli adındaki oğlunun hukuk eğitimi görmek üzere büyük şehre gitmesini konu edinir. Burada çeşitli borçlanmalar içine giren Veli yaptığı hatalarla babasının çiftliğinin satılmasına neden olur. Hatalarını affettirmek isteyen Veli çalışarak babasının çiftliğini geri alacak kadar para kazanır ve eski mutlu hayatına kavuşur. **Halk**, Sayı: 355, 30 Ağustos 1934.

²²⁹⁰ **Halk**, Sayı: 354, 27 Ağustos 1934; **Halk**, Sayı: 355, 30 Ağustos 1934.

Halkevi Temsil Komitesi 1934 yılında ayrıca “*Mete*” piyesini temsile karar vermiş, özellikle kış dönemlerinde Trabzon dışına çıkarak uygun havalarda kazalarda temsiller düzenleyebilmek amacıyla portatif bir sahne oluşturmaya çalışmıştır.²²⁹¹ Halkevi Temsil Şubesi üyeleri Sürmene ve Akçaabat’ta köylülere sahnelediği “*Himmet’in Oğlu*” adlı eseri kış aylarında Yıldız Sinema binasında 28–31 Ekim 1934 tarihlerinde 3 gün sahnelemiştir.²²⁹² Aralık ayında ise Faruk Nafiz Çamlıbel’in “*Kahraman*” piyesi oynanmıştır.²²⁹³ Şube bayram ve kutlama gecelerinde de halka müsamereler vermiştir.²²⁹⁴ Bu amaçla 6 Ocak 1935 akşamı “*Hedef*”,²²⁹⁵ Ocak ayı sonlarında “*Himmet’in Oğlu*”,²²⁹⁶ 19 Şubat’ta Halkevlerinin yıldönümü kutlama töreninde ise “*Gavur İmam*” adlı piyesler sahnelenmiştir.²²⁹⁷ 12 Mayıs 1935 tarihinde “*Kahraman*” piyesini sahneleyen²²⁹⁸ Halkevi temsil Şubesi 1935 yılı sonunda düzenli bir programla çalışmaya karar vermiştir.²²⁹⁹ Yıl içerisinde sahnelenen 15 temsili yaklaşık 30.000 kişi izlemiştir.²³⁰⁰ 1935 yılının ikinci 6 ayında her hafta toplanan Temsil Kolu ayrıca iki genel toplantı yapmıştır. İsmet İnönü’nün onuruna “*Mete*” ve Cumhuriyet Bayramında “*Himmet’in Oğlu*” piyeslerini sahnelemiş, bu piyesler 846 kişi tarafından izlenmiştir.²³⁰¹

Halkevinde verilen konferans ve temsillere halkın gösterdiği ilgi dolayısıyla mevcut salonlar artık kâfi gelmemeye başlamıştı. Bunu dikkate alan İdare Heyeti Halkevi Binasının karşısındaki Ermeni Kilisesini alarak burayı konferans ve temsiller için elverişli bir duruma getirmek amacıyla 1935 yılı Nisan ayında Üçüncü Umum Müfettişliğinin desteğiyle çalışmalara devam etmiştir. Zemin tahta ile döşenip balo, umumî toplantı ve jimnastik salonu olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Halkevi Temsil Kolunun çalıştığı geçici sahne yeniden kullanıma elverişli olarak yaptırılarak ses düzeni için çalışmalar yapılmıştır.²³⁰² Çeşitli tadilatların ardından sahne kurulan yeni salon 1000 kişi alabilecek

²²⁹¹ **Halk**, Sayı: 362, 24 Eylül 1934.

²²⁹² **Halk**, Sayı: 363, 26 Eylül 1934 ; Azcan, a.g.e., s. 125.

²²⁹³ **Halk**, Sayı: 387, 23 Birincikanun 1934.

²²⁹⁴ **Halk**, Sayı: 391,10 İkincikanun1935.

²²⁹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 1997, 7 İkincikanun 1935.

²²⁹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2004, 31 İkincikanun 1935. Halkevi temsil şubesi tarafından üç gece üst üste verilen ve çoğunlukta bayanların seyrettiği “*Himmet’in Oğlu*” piyesi oldukça ilgi görmüştür. **Halk**, Sayı: 397, 31 İkincikanun 1935.

²²⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2013, 28 Şubat 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2011, 21 Şubat 1935.

²²⁹⁸ Özer ve Pulathaneli, a.g.e., s. 47.

²²⁹⁹ **Halk**, Sayı: 475, 31 Birinciteşrin 1935.

²³⁰⁰ **BCA**, 030.10/65.433.4.

²³⁰¹ **BCA**, 490.01/991.834.3.

²³⁰² **Halk**, Sayı: 507, 20 Şubat 1936. Bu çalışmalar kapsamında Halkevi karşısındaki tiyatro salonunun önünü kesen duvar Belediye tarafından yıkılmıştır. **Halk**, Sayı: 509, 27 Şubat 1936.

kapasitede yapılmıştır. İlerde localar ilave edilerek 1500-2000 kişi alabilecek bir hale getirilmesi de planlanmıştır.²³⁰³ Yeni salonda ilk olarak 17-18-19 Nisan tarihlerinde sahnelenen “Mete” piyesi yaklaşık 4000 kişi tarafından seyredilmiştir.²³⁰⁴

Yeni salonunda daha çok izleyiciye hitap edilmesine ve uygun şartlarda olmasına rağmen üye sayısının yetersizliği nedeniyle verimli olarak temsiller sahnelenemiyordu. Kolun yaklaşık 60 civarında olan üyelerinin yalnızca 15’i oyunlarda faal olarak yer alıyordu. Aynı yıllarda İstanbul Halkevinin temsil Kolunun ise binlerce üyesinin hepsi faal durumdaydı. Üstelik her hafta sahnelenen piyesler halkı tatmin etmediği için her gün piyes oynanmaya başlanmıştı. Durumu bir gazete yazısında ifade eden Halit Muzaffer konu ile ilgili üzüntüsünü dile getirmiştir²³⁰⁵

Temsil Şubesi farklı meslek grubundan insanların faaliyet gösterdiği bir şube olmuştur. 1933-1935 yılları arasında şube faaliyetlerine katılan üyelerin meslek gruplarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 18: 1933-1935 Yılları Arasında Temsil Şubesi Faaliyetlerine Katılan Üyelerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

YIL	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
1933	-	1	2	14	27	-	5	15	2	61	63
1934	-	-	3	37	29	-	-	-	-	-	70
1935	-	1	4	4	29	-	15	-	9	77	86

Kaynak: Azcan, a.g.e., s. 122.

Halkevi Temsil (Gösterit)²³⁰⁶ Kolu 1936 yılı Şubat ayı sonunda sahnelenmesine karar verilen²³⁰⁷ Aka Gündüz’ün “Mavi Yıldırım” piyesini 27-29 Şubat ve 1 Mart tarihlerinde sahnelenmiş ve 4000 kişi tarafından seyredilmiştir.²³⁰⁸ Temsil Kolu 2 hafta sonra da şair Faruk Nafiz Çamlıbel’in millî piyesi “Özyurt”u temsil etmeye karar

²³⁰³ **Halk**, Sayı: 417, 11 Nisan 1935.

²³⁰⁴ **Halk**, Sayı: 422, 29 Nisan 1935.

²³⁰⁵ Halit Muzaffer, “Biz Niye Duruyoruz”, **Yeni Yol**, Sayı: 2038, 30 Mayıs 1935. Bu durgunlukta bayan eleman bulma zorluğu etkiliydi. Bazı piyeslerde gereken bu roller nedeniyle piyesler sahnelenemiyordu. Örneğin “Mete” piyesinin ardından görev dağıtımı yapılmış olan “Yıldırım” piyesi bayan oyuncu olmaması nedeniyle aylarca sahnelenememiştir. İhsan Nazif Çınar, “Gösterit İşleri Neden Çalışmıyor?” **Halk**, Sayı: 467, 3 Birinciteşrin 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2025, 18 Nisan 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2026, 22 Nisan 1935.

²³⁰⁶ Temsil Kolu, 1935 yılından sonra bu şekilde adlandırılmıştır.

²³⁰⁷ **Halk**, Sayı: 500, 27 İkincikanun 1936.

²³⁰⁸ Çınar, “Halkevine Bir Tiyatro Binası Lazımdır”, **Halk**, Sayı: 510, 2 Mart 1936.

vermiştir.²³⁰⁹ Ayrıca “Çoban” piyesinin provalarını da sürdürmüş, piyeslerin sırayla ve birkaç kez sahnelenmesine karar verilmiştir.²³¹⁰ Behçet Kemal’in “Çoban” piyesi 16 Nisan’da temsil edilmiştir.²³¹¹

Temsil Kolu faaliyet alanını Trabzon ile sınırlı tutmamıştır. Çevre illere yapılan gezilerde piyesler buralardaki seyircilere de ulaştırılmıştır. Bu amaçla 1936 yılı Mart ayında Halkevi Temsil Kolu ve bando iki temsil vermek üzere Cemal Rıza öncülüğünde 22 kişiden oluşan kafiyle Rize’ye gitmiştir. Rize Halkevi salonunda “Mavi Yıldırım” ve “Himmet’in Oğlu” piyesleri temsil edilmiş, bando tarafından bir konser verilmiştir.²³¹²

Şubelerin iki yılda bir yenilenmesi gereken şube komite seçimleri 1936 yılı Haziran ayında belirlenen bir takvim ile yapılmıştır.²³¹³ Yapılan seçimle Temsil Kolu komite üyeliklerine İhsan Tursun, Halit Muzaffer, Yusuf Muhittin Kösemen ve Cemal Rıza Çınar seçilmiştir.²³¹⁴ Halkevi başkanlığı 1937 yılı sonunda boşalan komite seçiminin 23 Aralık günü yapılmasını kararlaştırmıştır.²³¹⁵

Halkevinin faaliyetleri 1937 yılı için sönük olarak değerlendiriliyordu. Bunun en temel nedeni uygun bir binasının olmamasıydı. Bu dönemde Trabzon’da görev yapan Jandarma Subayı Tahir Baykal’a göre Temsil Kolunda hemen hemen hiç faaliyet gösterilmiyordu.²³¹⁶

Temsil Şubesi 1938 yılında 20 Şubat’ta Cemil Cahit Cem’in “Derse Çalışıyoruz” adlı oyununu, 23 Nisan’da “Himmet’in Oğlu” piyesini sahnelemiştir.²³¹⁷ Temsil Şubesi 1938 yılı sonuna kadar toplam 17 eser sahnelemiştir.²³¹⁸ Bu arada 27 Aralık 1938 tarihinde yapılan Temsil Komitesi seçimi ile başkanlığa Cemal Rıza Çınar, üyeliklere Şükrü Uygur,

²³⁰⁹ **Halk**, Sayı: 510, 2 Mart 1936.

²³¹⁰ **Halk**, Sayı: 514, 16 Mart 1936.

²³¹¹ Pek başarılı sahnelenmediği düşünülen Behçet Kemal’in bu eserinde senelerce dağlarda sürüsüyle yaşamış bir Türk çobanının vatan uğrunda gösterdiği kahramanlık ve Türk ırkının yüceliği anlatılmaktaydı. Kemal Kefeli, “Çoban Piyesi”, **Halk**, Sayı: 524, 20 Nisan 1936.

²³¹² **Halk**, Sayı: 517, 26 Mart 1936; **Halk**, Sayı: 518, 30 Mart 1936.

²³¹³ **Yeni Yol**, Sayı: 2145, 3 Haziran 1936; **Halk**, Sayı: 537, 4 Haziran 1936.

²³¹⁴ **Halk**, Sayı: 539, 11 Haziran 1936.

²³¹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2449, 22 Birincikanun 1937.

²³¹⁶ Baykal, a.g.r., s. 93.

²³¹⁷ 23 Nisan 1938 tarihinde sahnelenen “Himmet’in Oğlu” piyesinde çok sayıda bayan oyuncu yer almıştır. Piyeşte yer alan oyuncular arasında Mesut Evren, Mualla Evren, Meliha Peker, Levent Akman, Melahat Timur, Afife Akman, Nevzat Gürtuna, Sıtkı Akdoğan, Kemal Kefeli, Muhittin Kösemen, Abdullah Eltan ve Hayri Erok yer almıştır. Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 49.

²³¹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

Halit Muzaffer, Muhiddin Kösemen ve Mehmet Ayganat seçilmiştir. Hemen çalışmalara başlayan komite ilk toplantısında millî bir piyes sahnelenmesine karar vermiştir.²³¹⁹

Halkevi 1938 yılında ikinci defa olarak “Himmet’in Oğlu” adlı eseri sahnelemiş, bunun dışında kayda değer bir temsil yapamamıştır. Bunun nedeni ise bir temsil ve gösteri salonunun olmaması, buna bağlı olarak temsillerin 30-40 liraya kiralanan sinema binasında yapılmak zorunda olmasıydı. Temsillerin azalmasının bir diğer nedeni ise rol alacak bayan oyuncu bulma meselesi idi. Bayanları sahneye çıkarmanın oldukça güç olduğu bu dönemde bu hala çözüm bekleyen bir konu olarak yer almıştır.²³²⁰ Temsil şubesinin faaliyetlerinin sınırlı olmasına neden olarak gösterilen bina ve salon eksikliği 1939 yılında çözüme kavuşturulmuştur. Trabzon’da 20 yıldır başarısız olan fakat 15 günde meydana getirilen çalışma ile Halkevi karşısında inşa edilen temsil ve sinema salonu 4000 lira harcanarak 2 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır. Salonda ilk sahnelen eser Necip Fazıl Kısakürek’in “Tohum” adlı oyunudur.²³²¹ Kısa sürede birçok temsil sahnelenen salonda Mayıs ayı başlarında “Bir Damla Yaş” piyesi ve “Çürük Merdiven” adlı komedi sahnelenmiştir.²³²² Bu dönemde Temsil Kolunun en önemli faaliyetleri arasında gösterilen çalışma ise “Ayşe Opereti”nin sahnelenmesidir. Muhlis Selahattin’in eseri olan ve Trabzon’da ilk kez sahnelenen operet için rol dağıtımını yapan Halkevi Temsil Kolunun provalarında Muhlis Selahattin de bizzat yer alarak gençlere destek olmuştur.²³²³ Halkevinin çeşitli kolları 1939 yılı sonbaharında da hızlı bir şekilde faaliyetlerine devam ediyordu. Bu dönemde “Tırtıllar” piyesine Güzel Sanatlar Kolu ile birlikte hazırlanan Temsil Kolu²³²⁴ Cumhuriyet Bayramında Belediye Sinemasında halka sunulmak üzere “Ateş” adlı piyesi²³²⁵ ve Necip

²³¹⁹ Cevdet Alap, “Halkevi Hızla Faaliyete Geçti”, **Yeni Yol**, Sayı: 2550, 5 İkincikanun 1939.

²³²⁰ Tuncay, “Bir Eser ve Bir Gece”, **Yeni Yol**, Sayı: 2559, 7 Şubat 1939.

²³²¹ Halkevi önündeki kilise binası ile ilgili olarak Trabzon’u ziyareti sırasında Atatürk “İşte Trabzon’un sineması, tiyatrosu, konferans yeri.” diyerek tavsiyede bulunmuş, Darülbeydi Trabzon’a ilk turneye çıktığında Muhsin Ertuğrul da “İşte Trabzon için mükemmel tiyatro binası.” demişti. Vilayet genel meclisi toplanarak bir proje hazırladığı halde yıllar geçmesine rağmen bina konusunda herhangi bir çalışma yapılamamıştır. Söz konusu bina çeşitli amaçlar için kullanılmış, 1937 yılında Halkevinin spor salonu olarak düzenlenmiştir. Cevdet Alap, “Görüşler Duyuşlar, Trabzon’un Tiyatro ve Sinema Binası Ancak ve Ancak Halkevinin Önündeki Büyük Kilise Olmalıdır”, **Yeni Yol**, Sayı: 2330, 19 Mart 1937; **Halk**, Sayı: 767, 7 Şubat 1939; Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 49.

²³²² **Yeni Yol**, Sayı: 2583, 3 Mayıs 1939.

²³²³ **Halk**, Sayı: 894, 1 Ağustos 1939; Bu dönemde Trabzon Halkevinin kültürel etkinliklerinde bir artış göze çarpmıştır. Halkevi Müfettişi olarak Temmuz ayında Trabzon’a gelen Behçet Kemal Çağlar’ın bu artışta etkisi olduğu muhakkaktır. Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 49.

²³²⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2642, 22 İkinciteşrin 1939.

²³²⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2634, 21 İlkteşrin 1939.

Fazıl Kısakürek'in "Tohum" adlı eserini sahnelemek üzere çalışmıştır.²³²⁶ "Ateş" piyesi 3 Ekim 1939 tarihinde, "Leblebici Horhor" 29 Ekim 1939 tarihinde sahnelenmiştir.²³²⁷

Aralık ayında Kol Başkanı Mesadet Uzel ve Mümessil Mehmet Salih Gürses'in gayretli çalışmaları ile Münir Hayri Kutsal'ın yazdığı iki perdelik "Tırtıllar" müzikali²³²⁸ 16 ve 17 Aralık geceleri yıldız sinema salonunda temsil edilmiştir.²³²⁹ 1939 yılı içinde ayrıca "Hanife Hanım Mahkemede", "Arapça Değil Mi Uydur Uydur Söyle", "Derse Çalışıyoruz", "Tavsiye Mektupları", "Hayrülhalef", "Sancağın Şerefi", "Vicdanların Evi", "Kanun Adamı" adlı 8 radyofonik temsilden başka, "Mahcuplar", "Himmet'in Oğlu", "Yarım Osman" ve "Çoban"dan oluşan çeşitli piyesler sahnelenmiştir. Ayrıca zaman zaman köylerde de temsiller verilmiştir.²³³⁰

Mesadet Uzel başkanlığındaki Halkevi Temsil Kolu 1940 yılı başında aldığı kararlarla sahne faaliyetini geliştirmeyi planlamıştır. Sık sık temsiller vermek amacıyla ayrı ayrı çalışma grupları oluşturulmuştur. Böylece şubede çalışan bütün üyelerin faaliyetlere katkı sağlaması amaçlanmıştır.²³³¹ Bu planlamanın ardından üst üste sahnelenen piyesler oldukça ilgi görmüştür. Bu çalışmalarda Temsil Kolu 1940 yılında Erzincan deprem felaketzedeleri menfaatine "Çoban" piyesini sahnelemeye karar vererek çalışmalara başlamıştır.²³³² Piyes, bayramın üçüncü ve dördüncü gecesi olan 22-23 Ocak tarihinde Belediye Sinema Salonunda düzenlenen müsamerede başarıyla temsil edilmiştir.²³³³ Halkevlerinin 8. yıldönümü nedeniyle hazırlanan "Bir Gönül Masalı" piyesi Sümer Sineması salonunda 25 Şubat 1940 tarihinde²³³⁴ kalabalık bir gruba sunulmuştur. Müsamerede Musiki Öğretmeni Sevinç Hanım keman ve piyano ile parçalar çalmıştır.²³³⁵

²³²⁶ **YeniYol**, Sayı: 2558, 31 Birincikanun 1939.

²³²⁷ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 49.

²³²⁸ **YeniYol**, Sayı: 2646, 6 İlkânun 1939.

²³²⁹ **Halk**, Sayı: 828, 18 Birinci Kanun 1939.

²³³⁰ **YeniYol**, Sayı: 2668, 25 Şubat 1940.

²³³¹ **YeniYol**, Sayı: 2661, 31 İkincikanun 1940; Salih Gürses, "Halkevi Gayesi İçinde Temsil", **Halk**, Sayı: 840, 25 Şubat 1940.

²³³² **Halk**, Sayı: 833, 13 İkincikanun 1940; **YeniYol**, Sayı: 2657, 13 Birincikanun 1940.

²³³³ **Halk**, Sayı: 835, 28 İkincikanun 1940; **YeniYol**, Sayı: 2660, 26 İkincikanun 1940.

²³³⁴ Sümer Sineması sahibi Haydar Üçüncüoğlu 1940 yılı başlarında CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği mektupla Trabzon Halkevinin kültür filmleri dışında İstanbul'dan filmler getirterek halka paralı sinema izlettiğini ve kendisinin sinemasının da bu suretle zarar ettiğini bildirmiş, bunun üzerine Genel Sekreterlikten Vilayet İdare Heyetine gönderilen yazı ile Halkevlerinin sinema filmlerini parayla göstermemesi gerektiğinin birçok kez tamimlerle bildirildiği belirtilerek mevzuata aykırı olan bu uygulamaya son verilmesi istenmiştir. **BCA**, 490.01/1219.51.3; **BCA**, 490.01/ 1003.784.2.

²³³⁵ **Halk**, Sayı: 841, 1 Mart 1940.

Ayrıca 20 Mart'ta Sümer Sinemasında “Kanun Adamı” adlı dram²³³⁶ ile “Çapanoğlu” adlı komedi sahnelenmiştir.²³³⁷

Özellikle kış aylarında çeşitli toplantılarla üyeler arasındaki samimiyet arttırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Temsil Kolu her hafta üyelerini bir araya toplayarak eğlenceler düzenlemeye karar vermiştir. Bu toplantılara bütün Halkevi üyelerinin yanında isteyenler de katılabilmekteydi.²³³⁸

Civar şehir Halkevleri ile de etkileşim içerisinde olan Trabzon Halkevi Genel Sekreterliğin emirleriyle Rize ve Trabzon'da temsiller vermek üzere²³³⁹ seyahate çıkan Giresun Halkevi Temsil Kolu gençlerini 14 Nisan 1940 tarihinde Halkevi salonunda ağırlamış, yapılan güreş müsabakalarını seyreden misafirlere şehrin çeşitli yerleri gezdirilerek, vilayet, parti, belediye, Kız Enstitüsünü ziyaret etmeleri sağlanmıştır. 15 Nisan akşamı Halkevi temsil salonunda Kütüphane ve Yayın Kolu başkanı tarafından tiyatro konulu bir konuşma yapılarak misafirler halka takdim edilmiştir. Bu toplantıda “Yalnız Bir Kelime” adlı piyesi başarıyla temsil eden Giresun Halkevi Temsil Kolu 16 Nisan akşamı ise “Hisse-i Şayia” adlı vodvili, 17 Nisan günü ise Cemal Boran'ın “Arayan Bulur” adlı radyofonik eserini sahnelemiştir.²³⁴⁰

Aynı yıl Trabzon Halkevi de bir seyahat düzenlemiştir. Başkan Hayrettin Atakol²³⁴¹ ile birlikte 25 kişilik bir kabile ve bando Akçaabat'a giderek Sebat Kulübü Salonunda Vedat Ürfi Bengü'nün “Kanun Adamı” adlı eseri ve ayrıca “Çapanoğlu” adlı piyes sahnelenmiştir.²³⁴² Haziran ayında Sürmene'de de bir piyes temsil edilmiştir.²³⁴³ Temsil Kolu 30 Ekim 1940 tarihinde Saim Kerim Kalkan'ın “Vatan ve Vazife” adlı eserini, 21 Aralık'ta düzenlenen Namık Kemal Gecesi dolayısıyla yazarın “Vatan Yahut

²³³⁶ Vedat Ürfi'nin 1938'de Ankara'da çıkardığı iki perdelik bir dramıdır. **Halk**, Sayı: 845, 26 Mart 1940.

²³³⁷ Piyeste Selim rolünde Abdullah, İhsan rolünde (Orhan Küçük), Komiser (Salih Gürses), Nihat (Hasan Gülerkan) oynamıştır. **Halk**, Sayı: 845, 26 Mart 1940.

²³³⁸ **Halk**, Sayı: 837, 9 Şubat 1940.

²³³⁹ **Halk**, Sayı: 849, 10 Nisan 1940.

²³⁴⁰ **BCA**, 490.01/715.441.2; **Halk**, Sayı: 850, 16 Nisan 1940; **Halk**, Sayı: 851, 23 Nisan 1940.

²³⁴¹ Hayrettin Atakol askerlik hizmeti nedeniyle bu görevinden 1940 yılı sonunda ayrılmış, yerine Doktor Turgut Targay seçilmiş, fakat onun da Verem Dispanseri Başhekimliğine atanması nedeniyle bu görevden ayrılmış yerine idare heyeti azalarından Diş Doktoru Cemil Hulusi vekâleten atanmıştır. **BCA**, 490.01/948.677.1.35.

²³⁴² **Yeni Yol**, Sayı: 2688, 4 Mayıs 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2689, 9 Mayıs 1940; Piyesler Mart ayı içinde Trabzon Halkevinde de sahnelenmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2676, 23 Mart 1940.

²³⁴³ **Halk**, Sayı: 862, 23 Haziran 1940.

Silistre” adlı oyununu sahnelemiştir.²³⁴⁴ Böylece 1940 yılında Temsil Kolu tarafından 23 temsil verilmiş, bu piyesler yaklaşık 16.200 kişi tarafından izlenmiştir. Evin sinemasında ise 14 film 23.500 kişiye ücretsiz olarak ulaştırılmıştır.²³⁴⁵

Temsil Şubesi 1941 yılı başında Mesadet Uzel başkanlığında toplanarak şubenin özel talimatnamesi gereğince açık bulunan iki rejisör seçimi ile sahne, gardrop ve dekor düzenleme işlerini kolaylaştırmak için yardımcı üyeler belirlemiştir. Toplantıda bayan üye sayısının da arttırılarak gelecek temsillerin 15 günde bir yapılması yerine daha sık gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.²³⁴⁶ Hızlı bir faaliyete girişen Temsil Kolu Ocak ayında İbnürefik Ahmet Nuri’ni “Kibir ve İnat” adlı iki perdelik komedisini,²³⁴⁷ “Yanlış Yol” piyesi ve Vedat Nedim’in 3 perdelik “Kör” piyesini sahnelemiştir.²³⁴⁸ Şubat ayında bir de aile toplantısı düzenlenmiştir.²³⁴⁹

Halkevi Temsil Şubesi üyeleri 12 Mart 1941 tarihinde yaptıkları toplantıda iki yıllık seçim süreleri dolan komite üyelerinin seçimini yapmıştır. Okunan mesai raporunun ardından yapılan seçimle Mesadet Uzel, Abdullah Eltan, İrfan Savaş, Hayri Erok ve Muzaffer Korlu üyeliklere seçilmiştir.²³⁵⁰ Yeni Komite heyeti çalışmalarına hız vererek 12-13 Nisan günlerinde iki kez temsil ettiği “Sekizinci” piyesi yaklaşık 1300 kişi tarafından izlenmiştir.²³⁵¹ 7 Haziran tarihinde “Belkıs” piyesi,²³⁵² Temmuz ayında ise Yunus Nüzhet Unat’ın 3 perdelik “Para Delisi” piyesleri,²³⁵³ 29 Ağustos’ta “Ayşe” opereti sahnelenmiştir.²³⁵⁴ Halkevi Temsil Kolu gençleri Ekim ayı içinde iki temsil vermek üzere çalışmalara başlamış, “Hisse-i Şayia” piyesinin ayın ilk haftasında gösterilmesi

²³⁴⁴ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 50.

²³⁴⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2737, 29 Birinciteşrin 1940.

²³⁴⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2757, 16 İkincikanun 1941.

²³⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2761, 29 İkincikanun 1941.

²³⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2763, 1 Şubat 1941.

²³⁴⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2765, 8 Şubat 1941.

²³⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2775, 15 Mart 1941.

²³⁵¹ **Halk**, Sayı: 865, 10 Nisan 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2784, 16 Nisan 1941.

²³⁵² **Halk**, Sayı: 879, 10 Haziran 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2800, 11 Haziran 1941.

²³⁵³ **Halk**, Sayı: 887, 8 Temmuz 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2807, 5 Temmuz 1941.

²³⁵⁴ **Halk**, Sayı: 902, 30 Ağustos 1941; **Halk**, Sayı: 903, 2 Eylül 1941.

kararlaştırılmıştır. 29 Ekim gecesi “Şeriye Mahkemesi”,²³⁵⁵ yılsonunda Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Kahraman” piyesi sahnelenmiştir.²³⁵⁶

1941 yılında Temsil Kolu Ramazan Bayramında 45 kişilik bir heyetle iki temsil vermek üzere Rize’ye seyahat düzenlemiştir. Temsil verilmesi, aynı zamanda ziraat ve özellikle narenciye işlerini tetkik amaçlı yapılan üç günlük Rize seyahati oldukça başarılı geçmiş, burada “Kör” piyesi ile “Ayşe” opereti sahnelenmiştir.²³⁵⁷ Bu seyahate ait notları ve yapılan faaliyetleri inceleyen CHP Genel Sekreterliği gönderdiği bir yazı ile yapılan seyahatten duyulan memnuniyeti dile getirmiştir. Aynı yazıda Halkevinin sahnelediği oyunların bazı prosedürlere uygun olmaması ise eleştirilmiş, bu konuda uyarılarda bulunulmuştur.²³⁵⁸ Temsil Şubesi 1941 yılında Rize seyahati dâhil 17 piyes sahnelemiştir.²³⁵⁹ Bu piyeslerden “Kahraman” adlı eser kışlık sinema binasında üst üste üç gece sahnelenmiş ve 2000’den fazla kişi tarafından izlenmiştir. Çalışmalarına devam eden Temsil Kolu “Tırtıllar” adlı piyes için hazırlıklara başlamıştır.²³⁶⁰ Bu piyes 10 Şubat 1942 tarihinde temsil edilmiş, kadın-erkek yaklaşık 700 kişinin izlediği müsamerede Dil-Edebiyat Şubesi Başkanı Yusuf Mazhar Aren de “Tasarruf ve İhtikarla Mücadele” konulu bir konferans vermiştir.²³⁶¹ Temsil Kolu Halkevlerinin 10. yıldönümünde “Değişen Adam” adlı piyesi sahnelemiştir.²³⁶² Yıl içinde sahnelenen bir başka oyun Müshapzade Celal’in “Fermanlı Deli Hazretleri” adlı oyunudur.²³⁶³ Temsil Kolunun 1941-1942 yılları arasında 800 kişilik salonunda sahnelediği 26 temsili 31.200 kişi izlemiş, bunun dışında kazalarda

²³⁵⁵ **Halk**, Sayı: 909, 23 Eylül 1941; Cumhuriyet Bayramı haftasında “Erkek Kukla Faciası” ve “Şeriye Mahkemelerinde” adlı piyesler oynanmıştır. **Halk**, Sayı: 920, 4 İkinci Teşrin 1941; Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 51.

²³⁵⁶ **Halk**, Sayı: 934, 23 Aralık 1941; Oldukça planlı ve programlı olarak hazırlanıp sahnelenen piyes üç gece üst üste oynanmış ve kadın erkek yaklaşık 2000’den fazla kişi tarafından izlenmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2857, 24 İlkânun 1941.

²³⁵⁷ **BCA**, 490.01/1026.949.1; **Yeni Yol**, Sayı: 2836, 16 Birinciteşrin 1941; **Halk**, Sayı: 918, 29 İlkteşrin 1941.

²³⁵⁸ Eleştiri konusu Halkevi repertuarında olmayan eserlerin izin alınmadan sahnelenmesiydi. Halkevi repertuarında olmayan eserlerin sahnelenmesi için Genel Sekreterlikten izin alınması gerekiyordu. Nitekim “Baykuş” ve Muhsin Ertuğrul’un “Baba” piyesinin temsil için uygun olup olmadığı Halkevi Reisi Bekir Sükûti tarafından Genel Sekreterliğe gönderilen yazı ile sorulmuş, CHP Genel Sekreterliği tarafından gönderilen yazıda ise bu piyeslerin repertuvara dâhil olmamaları nedeniyle oynanamayacakları bildirilmiştir. **BCA**, 490.01/1026.949.1.

²³⁵⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2839, 29 Birinciteşrin 1941.

²³⁶⁰ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 1, İkincikanun 1942, s. 31.

²³⁶¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2863, 11 Şubat 1942.

²³⁶² **Halk**, Sayı: 950, 20 Şubat 1942.

²³⁶³ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 51.

ve köylerde de temsiller verilmiştir. Sinemasında ise 26 film 18.110 kişiye ulaştırılmıştır.²³⁶⁴

1942 yılı Aralık ayında yapılan komite seçimi ile Temsil Kolu üyeliklerine Mehmet Alper, Nurettin Erel, Mesadet Özel, Şükrü Sezek ve Rıfki Ertan seçilmiştir.²³⁶⁵ Komitelere seçilen üyeler Halkevi Başkanı Abdullah Günel başkanlığında toplanarak Halkevi İdare Heyetini oluşturan başkanlarını seçmiştir. Buna göre Temsil Kolu başkanlığına İnhisarlar İdaresi Muhakemat Memuru Mehmet Alper seçilmiştir.²³⁶⁶

Çeşitli müsamerelerde de yer alan Temsil Kolu²³⁶⁷ 1-2 Mayıs tarihlerinde “Cehennem” adlı oyunu, 29 Haziran’da “Yaşayan Ölü” piyesi ile “Para Delisi” adlı komediyi sahnelemiştir. Bu müsamereyi Maarif Vekilliği Umumî Müfettişi Sami Akyol ve Cemil Boran da izlemiştir.²³⁶⁸ Ağustos ayında ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Halkevi Temsil Kolunun müsamesesini beğeni ile izlemiş, Başkan Abdullah Günel vasıtasıyla genç oyunculara ve mahalli oyunları oynayan horonculara teşekkürlerini bildirmiştir. Temsil Kolu ayrıca aylarca hazırlandığı “Erkek Güzeli” adlı vodvili 11-12 Eylül tarihlerinde iki gece üst üste oynamış, oyun 1.200 kişi tarafından seyredilmiştir.²³⁶⁹ 1942-1943 yılları içinde 18 temsil veren şubenin bu faaliyetlerini 11.000 kişi izlemiştir. Hoparlörlerden ise radyofonik temsiller veren Halkevi 23 sinema gösterimi yapmıştır. Bu süre içinde Rize’ye bir seyahat düzenleyen Temsil Kolu burada da iki temsil vermiştir.²³⁷⁰ 1943 yılında 16 defa temsil ve müsamere veren şubenin Güzel Sanatlar Kolu ile birlikte hazırladığı Radyo ve Televizyon Tecrübeleri konulu müsamere büyük ilgi uyandırmış ve 1200 kişi tarafından izlenmiştir.²³⁷¹

Aynı yıl içerisinde çeşitli yardım ve destek faaliyetlerinde bulunularak Sosyal Yardım Kolu menfaatine “Karadavut” piyesini temsil etmek üzere çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca parti, mahalle ve ocak binalarının yapım masrafları için de “Taş Parçası” piyesi ve bir perdelik komedi hazırlanmıştır.²³⁷² Halkevi Temsil Komitesi 1944 yılı başında bir

²³⁶⁴ **BCA**, 490.01/715,443.1.

²³⁶⁵ **Halk**, Sayı: 1033, 25 İlkânun 1942.

²³⁶⁶ **Halk**, Sayı: 1035, 1 İkincikanun 1943.

²³⁶⁷ **İnan**, (Yeni Seri) Sayı: 6, Mayıs 1943.

²³⁶⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 12, 29 Haziran 1943; Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 51.

²³⁶⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 18, 20 Temmuz 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 34, 14 Eylül 1943; **İnan**, Sayı: 8, Eylül 1943, s. 31.

²³⁷⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinciteşrin 1943; **Yeni Yol**, Sayı: 3030, 29 Birinciteşrin 1943.

²³⁷¹ **İnan**, Sayı: 11, Mart 1944, s. 30.

²³⁷² **Yeni Halk**, Sayı: 62, 24 Birincikanun 1943.

günlük radyo programlarını içeren oldukça orijinal temsil verme hazırlıkları başlatmıştır.²³⁷³ Bu amaçla hazırlanan “TV Radyo Neşriyatı” adlı sazlı sözlü temsil 4 kez sahnelenmiştir.²³⁷⁴ Mayıs ayında Baba Salim’in şiirlerini içeren kitabının basım masrafını karşılamak amacıyla Halkevi Temsil ve Güzel Sanatlar kolları tarafından bir müsamere hazırlanarak Nesip Yağmurdereli’nin katkıları ile gerçekleştirilmiştir.²³⁷⁵ 21 Haziran’da Halkevinde iki perdelik “Kızıl Çağlayan” piyesi sahnelenmiş ve oldukça kalabalık bir izleyici kitlesi tarafından izlenmiştir.²³⁷⁶ Mayıs-Haziran aylarında 4 defa radyofonik komedi yayını yapılmıştır.²³⁷⁷ Trabzon’a gelen CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenal şerefine 15 Temmuz’da düzenlenen müsamerede Talat Gözbak’ın sahnelediği “Romeo ve Juliet” oyunu, 24 Temmuz’da Osman Sözen tarafından radyofonik “Karagöz” sunulmuştur.²³⁷⁸

Halkevi Temsil Kolu üyeleri 26 Temmuz 1944 Günü başkan Abdullah Günel’in başkanlığında yaptığı toplantıda yıl içindeki faaliyetlerine göz attıktan sonra Ankara’dan görevlendirilen Talat Gözbak’ın katkıları ile bu çalışmalara hız verilmesini kararlaştırılmış, 30 Ağustos bayramı için verilecek temsil ile ilgili rol dağıtımını yapmışlardır.²³⁷⁹ Eylül ayında Rejisör Talat Gözbek yönetiminde Sokofles’in “Kral Oidipus” adlı trajedisini sahnelemek üzere çalışmalara başlayan Temsil Kolu bu eseri Sosyal Yardım Kolu menfaatine 21-21 Ekim tarihlerinde sahnelemiştir.²³⁸⁰ Ayrıca ilköğretim konusunda 17 Ekim 1944 tarihinde muhtarların katıldığı toplantıda bir müsamere vermiştir.²³⁸¹ Necip Fazıl Kısakürek’in üç perdelik “Bir Adam Yaratmak” adlı eserinin ise Sosyal Yardım Koluna menfaatine 18 Kasım günü sahnelenmesine karar verilerek biletler satışa çıkarılmıştır.²³⁸²

Halkevi Komiteleri 1944 yılı sonunda seçimlerini tamamlayarak çalışmalarını hakkında yeni kararlar almıştır. 18 Aralık 1944 tarihinde toplantısını gerçekleştiren Temsil Kolu komitesi Mehmet Alper, Muhittin Kösemen ve Abdullah Eltan’dan oluşmuştur.

²³⁷³ **Halk**, Sayı: 1079, 28 İkincikanun 1944.

²³⁷⁴ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 52.

²³⁷⁵ **Halk**, Sayı: 1102, 18 Nisan 1944.

²³⁷⁶ **Halk**, Sayı: 1122, 23 Haziran 1944; **İnan**, Sayı: 13, Temmuz 1944, s. 31.

²³⁷⁷ **İnan**, Sayı: 13, Temmuz 1944, s. 31.

²³⁷⁸ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 52.

²³⁷⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3103, 26 Temmuz 1944.

²³⁸⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3120, 27 Eylül 1944.

²³⁸¹ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

²³⁸² **Yeniyol**, Sayı: 3130, 8 İkinci Teşrin 1944.

Ayrıca Talat Gözbak'a da yeni elemanlar yetiştirme görevi verilmiştir.²³⁸³ Temsil Kolu çalışmalarına hız vererek “Bobstilller” adlı komediyi Şubat ayı başında sahnelemek üzere hazırlıklara başlamıştır.²³⁸⁴ 3 Şubat 1945 tarihinde 1.200 kişinin izlediği “Tırtıllar” piyesini sahneleyen kolun bu müsamesesinde Osman Sözmen tarafından “Karagöz” oynatılmış, Trabzon Valisi bu başarılı faaliyetten dolayı tebriklerini sunmuştur.²³⁸⁵ 16 Şubat 1945 tarihinde 1.600 kişinin izlediği Mahmut Yesari'nin “Bobstilller” adlı eseri Sosyal Yardım Kolu menfaatine sahnelenmiştir.²³⁸⁶ 25 Şubat 1945 tarihinde “Mahcuplar” oyunu temsil edilmiş,²³⁸⁷ ardından 17 Nisan'dan itibaren iki gece sunulan “Gönül Masalı” ve “Mahcuplar” komedisini 1.600 kişi izlemiştir. 19-20 Mayıs akşamları ise “Ana” piyesi sahnelenmiştir. Piyes, Haziran ayında tekrarlanmış, Haziran- Temmuz aylarında üç defa müsamere düzenleyen Temsil Kolunun bu faaliyetlerini 1500 kişi, Güzel Sanatlar Kolu ile müşterek verdiği bir müsamereyi ise yaklaşık 1000 kişi izlemiştir. Ayrıca iki kol Akçaabat'a bir gezi düzenlemiş ve ilçe Halkevinde bir müsamere verilmiştir.²³⁸⁸

Halkevi Temsil Kolunun 1946 yılı Mart ayında yapılan toplantısında açık bulunan komite üyelikleri belirlenmiştir. Buna göre komiteye İrfan Savaşer, Mehmet Alper, Muzaffer Korlu, Rıfki Ertan ve Azam Akidil seçilmiştir.²³⁸⁹

Bu dönemde de Güzel Sanatlar Kolu ile işbirliği içinde olan Temsil Kolu 1946 yılının ilk aylarında müşterek bir müsamere düzenlemiş, bu faaliyet 1.300 kişi tarafından seyredilmiştir.²³⁹⁰ 26 Şubat tarihinde İrfan Savaşer'in gayretleri ile oluşturulan Temsil Heyeti tarafından “Kanun Adamı” ve “Şeriye Mahkemeleri” adlı oyunlar sahnelenmiştir.²³⁹¹ Nisan ayında Trabzon'a gelen ünlü sahne sanatçısı Burhanettin Tepsi'nin Halkevi Temsil Salonunda ikisi halka, ikisi öğrencilere ve ikisi de askerlere ait olmak üzere temsiller vermesi planlanmıştır.²³⁹² Çeşitli tarihlerde okulların da kullandığı temsil salonunda Trabzon'daki ilkokul öğretmenleri 1946 yılı mayıs ayında bir temsil

²³⁸³ **Halk**, Sayı: 1176, 5 Ocak 1945.

²³⁸⁴ **Halk**, Sayı: 1186, 9 Şubat 1945.

²³⁸⁵ **Halk**, Sayı: 1185, 6 Şubat 1945.

²³⁸⁶ **Halk**, Sayı: 1187, 13 Şubat 1945. Bobstilller komedisi Halkevi amatörleri tarafından üç gün gibi kısa bir sürede hazırlanmıştır. M. Alper, “Halkevinin Temsili Münasebetiyle”, **Halk**, Sayı: 1188, 16 Şubat 1945.

²³⁸⁷ Özer ve Pulathaneli, a.g.e., s. 52.

²³⁸⁸ **İnan**, Sayı:19, Temmuz 1945, s. 30–31.

²³⁸⁹ **Halk**, Sayı: 1282, 1 Şubat 1946.

²³⁹⁰ **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²³⁹¹ **Halk**, Sayı: 1289, 26 Şubat 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3260, 27 Şubat 1946; **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²³⁹² **Halk**, Sayı: 1306, 26 Nisan 1946. İlçe Halkevlerinin inşası sürecinde bazı köy birliklerinin yardım edilip edilmeyeceği hususunda tereddüt göstermesi üzerine, Valilik köy birliklerine genelge göndererek Halkevlerine yardım yapılabileceğini bildirmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3290, 15 Haziran 1946.

vermek üzere hazırlıklar başlatmıştır.²³⁹³ Bu dönemde çevre illerle temaslarına devam eden şube Görele Halkevinin daveti üzerine 19 Mayıs Bayramı için Güzel Sanatlar Kolu üyelerinin de yer aldığı 20 kişilik kafile ile Cevdet Alap başkanlığında ilçeye giderek temsil ve konser vermiştir.²³⁹⁴

1947 yılı Mart ayında²³⁹⁵ yapılan komite seçimleri sonucunda başkanlığa Muzaffer Korlu,²³⁹⁶ üyeliklere öğretmen Azam Akdil, Sümer Foto sahibi Hayri Erol, Özel İdare Köy Büro Şefi Rıfkı Ertan ve Elektrik işletmesinden Muhiddin Kösemen seçilmiştir.²³⁹⁷ Yeni Komite Temsil Kolunun daha verimli çalışmalar yürütmesi ve ilerdeki faaliyetlerini görüşmek amacıyla bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Temsil Kolu üyeleri çeşitli isteklerini Halkevi başkanına iletmiştir.²³⁹⁸ 23 Nisan tarihinde “Bir İlan Hatası” sahnelenmiştir.²³⁹⁹ Bu dönemde Güzel Sanatlar Kolu ile birlikte faaliyetlere devam edilmiştir.²⁴⁰⁰ Ayrıca Haziran ayının ilk haftasında sahnelenecek olan “Tarih Utandı” piyesi ile “Derse Çalışıyoruz” komedisi için hazırlıklarını sürdürerek 25 Haziran’da sahnelemiştir.²⁴⁰¹ Şube ayrıca Eylül ayında İsmet İnönü’nün Trabzon’a geliş yıldönümü dolayısıyla bir müsamere vermeyi kararlaştırmıştır.²⁴⁰²

Temsil Kolu 1948 yılında “Bir Damla Yaş” piyesini üst üste iki gece temsil etmiştir. Aynı temsil Doğan Gençlik Kulübü tarafından da verilmiş ve 2.800 davetli tarafından izlenmiştir.²⁴⁰³ Ticaret Lisesi ve Kız Sanat Enstitüsü tarafından temsil salonunda sunulacak oyun için gerekli dekor Temsil Kolu tarafından sağlanmıştır.²⁴⁰⁴ 1948 yılı Mayıs-Haziran ayı faaliyetlerinde ise Kız sanat Enstitüsünün ders bitimi müsameresi Halkevi sinema salonunda yapılmış, İpek Sineması’nda tekrarlanan müsamereye Halkevi de katkı sağlamıştır. Bu dönemde Temsil salonu özel idare tarafından Ziraat Bankasına satılmış, böylece Halkevi bu salondan mahrum kalmıştır.²⁴⁰⁵ Bu tarihten sonra faaliyetleri

²³⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 3278, 4 Mayıs 1946.

²³⁹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3286, 25 Mayıs 1946.

²³⁹⁵ **Halk**, Sayı: 1516, 20 Şubat 1947.

²³⁹⁶ **Halk**, Sayı: 1550, 1 Nisan 1947.

²³⁹⁷ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23; **Halk**, Sayı: 1542, 22 Mart 1947.

²³⁹⁸ **Halk**, Sayı: 1614, 14 Haziran 1947.

²³⁹⁹ Özer ve Pulathaneli, a.g.e., s. 52.

²⁴⁰⁰ **Halk**, Sayı: 1593, 21 Mayıs 1947.

²⁴⁰¹ **Yeniyol**, Sayı: 3381, 28 Mayıs 1947; Özer ve Pulathaneli, a.g.e., s. 52.

²⁴⁰² **Halk**, Sayı: 1695, 19 Eylül 1947.

²⁴⁰³ **İnan**, Sayı: 38, Mart 1948, s. 24.

²⁴⁰⁴ **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

²⁴⁰⁵ **İnan**, Sayı: 40-41; Mayıs-Haziran 1948, s. 23-24. Trabzon Halkevi Temsil Kolunun sahne sorunu yüzünden hemen hemen hiç temsil veremediği bu dönemde Ordu Halkevi Temsil Kolu Trabzon’a gelerek 16

oldukça sınırlı olan Temsil Şubesi geliri yüksek tahsilde bulunan gençlere verilmek üzere 16 Eylül 1949 tarihinde Yıldız Bahçesi'nde bir müsamere hazırlığına başlamıştır. Müsamerede Toros Tiyatrosu'nun "Erkek Güzeli" adlı piyesi oynaması kararlaştırılmıştır.²⁴⁰⁶ Temsil Kolunun Halkevinin kapandığı 1951 yılına kadar sahnelediği diğer oyunlar ise "Yanlış Yol", "Kumarbazlar", "Mannik Dudu", "Şeytanın Parmağı", "Baykuş", "Bir Millet Uyanıyor", "Yalnız Efe", "Yağ Kandili", "O Kadın", "Gavur İmam", "Gördüğün O Cihan", "Yarım Osman", "Hasbahçe", "Sancağın Şerefi", "Devrim Yolcuları" gibi eserlerdir.²⁴⁰⁷

3.3.3. Tören, Toplantı ve Kutlamalar

Trabzon Halkevi çeşitli millî bayram, tören, yıldönümü etkinlikleri, kutlama, miting ve toplantılarda aktif görev almış ve ev sahipliği yapmıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra başladığı bu faaliyetlerde özellikle millî bayramların en iyi şekilde kutlanmasına özen gösterilmiştir. Bu anlamda yapılan ilk kutlama 1932 yılı Cumhuriyet Bayramı törenidir. Önceki yıllara göre oldukça kalabalık bir katılımın olduğu kutlamalar çerçevesinde Halkevi tarafından bir program hazırlanarak bu önemli günün coşkulu bir şekilde geçirilmesine çalışılmıştır.²⁴⁰⁸ 1933 yılı başında ise Bursa'da Meydana gelen hadiseler²⁴⁰⁹ Halkevinde yapılan büyük bir toplantı ile telin edilmiş, Bekir Sükûti, Celaleddin Avni, Numan Sabit ve Hamdi Bey tarafından çeşitli konuşmalar yapılmıştır.²⁴¹⁰

Halkevlerinin açılma yıldönümleri de her yıl yapılan törenlerle coşku ile kutlanmıştır. Bunlardan ilki 24 Şubat 1933 tarihinde yapılmıştır. Törende Halkevi Başkanı Bekir Sükûti Bey bir konuşma yaparak çeşitli şubelerin çalışmaları hakkında açıklamalar yapmıştır. Kutlama töreninde Muallim Mektebi öğrencilerinden Rindi Bey, Halit Fahri'nin bir şiirini, Numan Sabit de Halkevlerine dair kendi şiirini okumuştur. Bu dönemde yapılan faaliyetlerden biri de eşya piyangosu düzenlenmesidir.²⁴¹¹ Aynı yıl 24 Temmuz Lozan Günü kutlamaları için Halkevinde çalışmalar yapılmıştır.²⁴¹² Cumhuriyet Bayramı

Ocak 1949 tarihinde Necip Fazıl Kısakürek'in "Para" piyesini sahnelemiştir. **Halk**, Sayı: 2167, 17 Ocak 1949

²⁴⁰⁶ **Halk**, Sayı: 2373, 8 Eylül 1949.

²⁴⁰⁷ Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 53.

²⁴⁰⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 1723, 20 Teşrin-i Evvel 1932; **Yeni Yol**, Sayı: 1727, 3 İkinci Teşrin 1932.

²⁴⁰⁹ Bursa Olayı ezanın Türkçe okunmaya başlandığı dönemde Bursa'da Arapça okunmasının ardından yaşanan gerginlikler silsilesidir.

²⁴¹⁰ **Akın**, Sayı: 22, 15 Şubat 1933, s. 24.

²⁴¹¹ **Akın**, Sayı: 23, 1 Mart 1933, s. 24; **Halk**, Sayı: 344, 23 Temmuz 1934.

²⁴¹² **Halk**, Sayı: 344, 23 Temmuz 1934.

dolayısıyla yapılacak törenlerde yerini alan Halkevi aynı zamanda resmi bir balo düzenlemeye karar vermiştir.²⁴¹³ Türk kadınına seçilme hakkının tanınması kanununun kabulü dolayısıyla Trabzon kadınları 7 Aralık 1934 tarihinde Halkevinde kalabalık bir katılım ile toplantı yapmıştır. Toplantıda seçilme hakkının kendilerine verilmesinden dolayı sevinçlerini ifade eden kadınlar Atatürk, Başvekâlet, Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Halk Fırkasına sevinç ve bağlılık telgrafları yollamışlardır.²⁴¹⁴ 26 Aralık 1934 tarihinde Teğmen Kubilay'ın şehit edilmesinin yıldönümü nedeniyle de bir tören düzenlenmiştir.²⁴¹⁵

Trabzon Halkevi 5 Ocak 1935 tarihinde Süleyman Nazif Gecesi²⁴¹⁶ 9 Nisan'da tarihinde Mimar Sinan Gecesi düzenlemiştir.²⁴¹⁷ Aynı yıl Halkevlerinin yıldönümü kutlama töreni oldukça coşkun bir şekilde yapılmıştır.²⁴¹⁸ Cumhuriyetin 12. yıldönümü kutlama hazırlıkları kapsamında Halkevinde ve partide sık sık toplantılar yapılarak üç günlük bir kutlama programı belirlenmiştir.²⁴¹⁹ 1935 yılının ikinci 6 ayında Zafer, Dil, Cumhuriyet Bayramları ve Artırım ve Yerli Malı Haftaları²⁴²⁰ çerçevesinde kutlamalar yapılmış, bu törenlerde çeşitli konferanslar verilmiştir. Bu süre içinde Üçüncü Umum Müfettiş şerefine 100 kişilik bir şölen ile kadın-erkek 450 kişinin katıldığı 4 aile toplantısı yapılmıştır. 1935 yılının Temmuz-Aralık dönemi arasında kutlanan 4 bayrama 1.000 kişi, Atatürk suikastı nedeniyle yapılan mitinge ise 5.000 kişi katılmıştır.²⁴²¹

Halkevi Yönetim Kurulu 1936 yılında Halkevlerinin yıldönümü kutlamalarını düzenlemek amacıyla bir komite seçmiştir. Komite, kutlama programını oluşturup²⁴²² halka dağıtmak için çalışmalar yapmıştır.²⁴²³ Hazırlanan program çerçevesinde yapılan kutlamalar oldukça parlak ve heyecanlı geçmiştir. Törende Abdullah Günel Halkevlerinin amaçlarından ve Trabzon Halkevinin faaliyetlerinden bahsetmiş, Kemal Kefeli de

²⁴¹³ **Halk**, Sayı: 371, 29 Birinci Teşrin 1934.

²⁴¹⁴ **Halk**, Sayı: 383,10 Birinci Kanun 1934.

²⁴¹⁵ **Halk**, Sayı: 388, 27 Birinci Kanun 1934; **Yeniyol**, Sayı: 1995, 27 Birincikanun 1934.

²⁴¹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 1997, 3 İkincikanun 1935; **Halk**, Sayı: 391,10 İkincikanun 1935.

²⁴¹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2024, 11 Nisan 1935; **Halk**, Sayı: 414, 1 Nisan 1935.

²⁴¹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2013, 28 Şubat 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2011, 21 Şubat 1935.

²⁴¹⁹ **Halk**, Sayı: 471, 17 Birinciteşrin 1935; **Halk**, Sayı: 474, 28 Birinci Teşrin 1935.

²⁴²⁰ **Halk**, Sayı: 488, 16 Birincikanun 1935.

²⁴²¹ **BCA**, 490.01/991.834.3.

²⁴²² **Halk**, Sayı: 506, 17 Şubat 1936.

²⁴²³ **Halk**, Sayı: 507, 20 Şubat 1936.

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini okumuştur. Daha sonra Behçet Kemal'in Halkevleri adlı şiiri ile Türk inkılabının amacını içeren bir şiir okunmuştur.²⁴²⁴

1936 yılı Şubat ayında yapılan bir toplantıda Halkevi İdare Heyeti peçe ve çarşafın kaldırılması yönünde partiden gelen tezkere üzerine uzun bir toplantı yapmış, bu konuda bazı tedbirler ve kararlar almıştır.²⁴²⁵ Alınan kararlar kapsamında aileli olmak üzere genel toplantı yapılmasına karar verilerek hazırlıklar için bir heyet seçilmiştir.²⁴²⁶ Bu toplantılardan sonra 23 Nisan Çocuk Bayramı dolayısıyla Halkevi ve Trabzonspor salonlarında verilecek çocuk balosunun çocuklar tarafından idare edilmesi kararı alınmıştır. Baloda “Çocuğun Toplumdaki Değeri” konulu konferanslar verilmesi ve CHP binasının da çocuk sarayı olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁴²⁷

31 Ocak 1937 tarihinde Hatay Sorununun Cenevre'deki zaferi dolayısıyla Millî Hatay Mitingi yapılmıştır. Halkevi bandosu şehri dolaşıp çeşitli marşlar çalarak mitingin başlamak üzere olduğunu ilan etmiş, ardından binlerce kişi belediye önünde toplanmıştır.²⁴²⁸

1937 yılında Türk inkılabının kültür kaynakları olarak görülen²⁴²⁹ Halkevlerinin yıldönümü nedeniyle bir program hazırlanmıştır.²⁴³⁰ 8 Mayıs 1937 tarihinde Kız Ortaokulu Musiki Öğretmeni Samime Sevinç tarafından verilen konser 15 Mayıs Cumartesi akşamı Umumî müfettiş şerefine kalabalık bir katılımcı için tekrar edilmiştir.²⁴³¹ 19 Mayıs gecesi Kızorta ve Lise öğrencileri tarafından bayram nedeniyle bir müsamere düzenlenmiştir. Kutlamada Tahsin Uzer bir konuşma yapmıştır.²⁴³²

Atatürk'ün Trabzon'u ziyareti nedeniyle 15 Haziran 1937 Salı günü akşamı Halkevi salonunda şehir ileri gelenleri ve aydınlarının katılımı ile bir toplantı yapılmıştır. Binlerce kişinin katıldığı toplantıda açılış konuşması Kazım Güler tarafından yapılmış, öğrenci andının ardından Doktor Rüknettin Fethi tarafından bir konuşma yapılmıştır. Ardından

²⁴²⁴ **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

²⁴²⁵ Halkevi fakirler için manto yaptırmaya karar vermiştir. **Halk**, Sayı: 509, 27 Şubat 1936.

²⁴²⁶ **Halk**, Sayı: 517, 26 Mart 1936.

²⁴²⁷ **Halk**, Sayı: 525, 23 Nisan 1936.

²⁴²⁸ **Halk**, Sayı: 604, 2 Şubat 1937.

²⁴²⁹ **Halk**, Sayı: 609, 20 Şubat 1937; **Halk**, Sayı: 610, 2 Mart 1937.

²⁴³⁰ **Halk**, Sayı: 609, 20 Şubat 1937.

²⁴³¹ **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32, **Halk**, Sayı: 627, 18 Mayıs 1937; **Yeniyo**, Sayı: 2366, 15 Mayıs 1937.

²⁴³² **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32, **Halk**, Sayı: 628, 21 Mayıs 1937.

Kültür Müdürü Rıfat Necdet Evrimer Atatürk için yazdığı şiirleri okumuş, Öğretmen Vasfiye Hanım da “Türk Kadını Diyor Ki” adlı bir konuşma yapmıştır. Çeşitli şiirlerin okunmasının ardından Kemal Kefeli tarafından Atatürk’ün Trabzon’u ilk ziyaretleri olan 15 Eylül gününün Atatürk günü olarak her yıl kutlanması teklifi kabul edilmiştir. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer’in Atatürk ile ilgili izlenim ve hatıraların yer aldığı bütün resim ve yazıların toplanarak bir kitap haline getirilmesi teklifi de kabul edilerek hazırlanacak bu kitabın adının “Büyük Tarih Trabzon”da olması kararlaştırılmıştır.²⁴³³

Halkevlerinin yıldönümü 1938 yılında da çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. 20 Şubat Pazar günü yapılan kutlamaya yüzlerce kişi katılmıştır. Çeşitli marşlar ve şiirler okunan kutlamalarda vali ve parti başkanı da yer almıştır.²⁴³⁴ Halkevi aynı yıl 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamalarında da yer almıştır.²⁴³⁵ Bu dönemde Halkevinin 15 gün arayla yaptığı danslı aile toplantıları da rağbet görmeye devam etmiş,²⁴³⁶ Nisan ayı sonunda ise Halkevi tarafından parti ve ocak heyetleri şerefine bir çay ziyafeti düzenlenmiştir.²⁴³⁷ Eylül ayında Vali Refik Koraltan başkanlığında yapılan toplantıda kesik et nakliyatı konusunda görüşler sunulmuştur.²⁴³⁸

Trabzon Halkevinde Atatürk’ün ölümünün ardından her hafta Atatürk geceleri yapılmıştır. Bu gecelerde yapılan konuşmalar oldukça kalabalık bir kitle tarafından dinlenmiştir.²⁴³⁹ Ayrıca 2 Aralık 1938 tarihinde Namık Kemal gecesi düzenlenmiştir.²⁴⁴⁰ Trabzon Halkevi 1938 yılı sonuna kadar ayrıca 12 çaylı dans, 2 balo ve 1 şölen düzenlemiştir.²⁴⁴¹

Halkevlerinin 7. yıldönümü 19 Şubat 1939 Pazar günü yaklaşık 1500 kişinin katılımı ile kutlanmıştır. Bu dönemde 158 tane daha açılarak Türkiye genelinde 367’ye ulaşan Halkevlerinin 7’si Trabzon’da açılmıştır. Bunlar Akçaabat, Sürmene, Araklı, Of, Sargona, Beşikdüzü ve Yomra Halkevleridir.²⁴⁴² Bu nedenle katılım ve ilginin oldukça

²⁴³³ **Halk**, Sayı: 635, 20 Haziran 1937.

²⁴³⁴ **Halk**, Sayı: 689, 25 Şubat 1938.

²⁴³⁵ **Halk**, Sayı: 699, 8 Nisan 1938.

²⁴³⁶ **İnan**, Sayı: 9, Nisan 1938, s. 32.

²⁴³⁷ **Halk**, Sayı: 705, 29 Nisan 1938.

²⁴³⁸ **Halk**, Sayı: 740, 21 Eylül 1938.

²⁴³⁹ Aralık ayı sonunda yapılan Atatürk gecesinde Avukat Hamdi Bey yeni Avukatlık Kanunu, Hakkı Tuncay ise Türk köylüsü ve köycülük hakkında konuşma yapmış, ardından Öğretmen Samiye Yalçın ve liseli bir öğrenci tarafından Atatürk ile ilgili şiirler okunmuştur. **YeniYol**, Sayı: 2547, 23 İllkânun 1938.

²⁴⁴⁰ **YeniYol**, Sayı: 2542, 3 İllkânun 1938.

²⁴⁴¹ **YeniYol**, Sayı: 2636, 29 İllkteşrin 1939.

²⁴⁴² **YeniYol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

fazla olduğu kutlamada Maarif Müdürü Rifat Necdet Evrimer Halkevlerinin amaç ve mahiyetini, yaptığı hizmetleri açıklayan bir konuşma yaptıktan sonra millî müzik ve oyunların ardından Temsil Kolu bir komedi sahnelemiş, ardından bir sinema gösterilmiştir.²⁴⁴³ Atatürk gecelerine de devam edilerek²⁴⁴⁴ düzenlenen bu gecelerde çeşitli konularda konferanslar da verilmiştir. Ocak ayında düzenlenen Atatürk gecesinde Birinci İnönü Savaşı ile ilgili bir konuşma yapılmıştır.²⁴⁴⁵ Mart ayının ilk haftasında yapılan Atatürk gecesine 1500'den fazla kişi katılmış, Dr. Asım Sözmen tarafından “Verem” konulu bir konferans verilmiştir.²⁴⁴⁶ 16 Mart 1939 tarihinde yapılan Atatürk gecesinde ise Doktor Kazım Güler tarafından “Kokain ve Zehirli İçkiler” hakkında bir sunum yapılmıştır.²⁴⁴⁷ 20 Nisan 1939 akşamı yapılan Atatürk gecesinde ise Abdullah Günel²⁴⁴⁸ tarafından tarihi bir konferans verilmiştir. Ertesi gün ise Abdülhak Hamit'in üçüncü ölüm yıldönümü nedeniyle bir anma gecesi yapılmıştır.²⁴⁴⁹ 2 Nisan 1939 tarihinde Atapark'ta Vali Refik Koraltan'ın katılımı ile yapılacak olan Toprak Bayramına esnaf teşekkülleri, okullar ve halkın katılması planlanarak duyurulmuştur.²⁴⁵⁰ Bu dönemde emekliye ayrılan Vali Refik Koraltan şerefine Halkevinde bir çay ziyafeti düzenlenmiştir.²⁴⁵¹

Halkevi Müfettişi olarak 1939 yılında Trabzon'a gelen Behçet Kemal Çağlar başkanlığında bir edebiyat toplantısı yapılmıştır.²⁴⁵² Aynı yıl Hatay'ın anavatana kavuşması nedeniyle Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi 23 Temmuz Pazar günü Trabzon Halkevinde de bir kutlama yapılmış, törende Hakkı Tuncay ve Cemal Rıza Çınar birer konuşma yapmıştır.²⁴⁵³ Halkevinde yapılan faaliyetlerden biri de aile toplantılarıdır. Bunların ilki 1939 yılı Aralık ayı sonunda yapılmıştır.²⁴⁵⁴

Halkevlerinin 8. kuruluş yıldönümü olan 1940 yılında 5 Halkevi ve 140 halkodası açılmıştır. Halkevi reisi Dr. Hayrettin Atakol'un başkanlığında toplanan idare heyeti 19

²⁴⁴³ **Halk**, Sayı: 770, 22 Şubat 1939; **YeniYol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁴⁴⁴ **YeniYol**, Sayı: 2551, 7 İkincikanun 1939.

²⁴⁴⁵ **YeniYol**, Sayı: 2551, 7 İkincikanun 1939; **YeniYol**, Sayı: 2553,14 İkincikanun 1939.

²⁴⁴⁶ **YeniYol**, Sayı: 2568, 11 Mart 1939.

²⁴⁴⁷ **YeniYol**, Sayı: 2570,18 Mart 1939.

²⁴⁴⁸ Erkek Ortaokulunun ilga edilmesinden sonra Trabzon Öğretmen Okulu Tarih Öğretmenliğine atanmış olan Abdullah Günel 1949 yılı sonunda Trabzon'dan ayrılarak memleketi İzmit'e gitmiştir. **YeniYol**, Sayı: 4034, 13 Kasım 1949.

²⁴⁴⁹ **YeniYol**, Sayı: 2580, 22 Nisan 1939.

²⁴⁵⁰ **Halk**, Sayı: 777, 1 Nisan 1939; **YeniYol**, Sayı: 2574, 1 Nisan 1939.

²⁴⁵¹ **Halk**, Sayı: 788, 25 Mayıs 1939.

²⁴⁵² **Halk**, Sayı: 799, 5 Temmuz 1939; **YeniYol**, Sayı: 2604, 15 Temmuz 1939.

²⁴⁵³ **Halk**, Sayı: 804, 26 Temmuz 1939.

²⁴⁵⁴ **YeniYol**, Sayı: 2652, 27 İlkânun 1939.

Şubat Halkevleri yıldönümünün kutlanması için çeşitli kararlar almıştır. Toplantıda gündüz ve gece olmak üzere yapılacak eğlenceler tespit edilmiştir. Aynı gece Temsil Kolunun da piyes vermesi kararlaştırılmış, belirlenen programla coşkun bir şekilde kutlanan yıldönümü törenleri kapsamında Leman Baran tarafından da bir konuşma yapılmıştır.²⁴⁵⁵ Şubat ayı sonunda düzenlenen Yunus Emre gecesinde Erkek Ortaokul Türkçe Öğretmeni Yusuf Baran “Yunus’un Edebi Şahsiyeti”, Kız Enstitüsü ve Orta Ticaret Okulu Türkçe öğretmeni Leman Baran “Yunus’un Menkıbe Hayatı”, Lise Edebiyat Öğretmeni Sırrı Bilge “Yunus’un Aşık Paşa Olmadığı” ve Raif Yelkenci’nin “Yunus Emre Hakkında Yazılan Makaleler ve Dedikodulara Toptan Cevap” konulu konuşmalarının ardından Kemal Kefeli, Hakkı Tunçay ve Tefvik Vural tarafından Yunus Emre’den çeşitli parçalar okunmuştur.²⁴⁵⁶

Aile toplantılarının sürdürüldüğü bu dönemde yılbaşında yapılması planlanan ikinci toplantı ise deprem nedeniyle ertelenmiştir.²⁴⁵⁷ 3 Nisan’da Abdülhak Hamit’i anma töreni²⁴⁵⁸ ve çeşitli kurumların toplantıları da Halkevi salonunda gerçekleştirilmiştir. Mektupçu Behçet Ertan başkanlığında Trabzon mıntıkası köy muhtarlarının toplantısına defterdar Aziz Kutlay da katılmış, toplantıda sayım işleri konusu görüşülmüştür.²⁴⁵⁹

Lozan Zaferi’nin yıldönümü 25 Temmuz 1941 tarihinde Halkevinde yapılan bir törenle kutlanmıştır.²⁴⁶⁰ Trabzon’da bulunan milletvekilleri 6 Eylül günü Halkevinde parti ve Halkevi mensupları ile tüccar ve esnaftan oluşan kalabalık bir halk kitlesi ile çeşitli konularda görüşme yapmışlardır. Hasan Saka’nın başkanlığında yapılan toplantı 2,5 saat sürmüştür.²⁴⁶¹ 10 Kasım günü Halkevinde Atatürk köşesinin yer aldığı üst kat salonunda kalabalık katılım ile anma töreni yapılmıştır.²⁴⁶² 12. Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası nedeniyle Halkevinde program düzenlenmiştir. Kutlamalar çerçevesinde Zihni Can bir konuşma yapmıştır.²⁴⁶³

Trabzon’da görev yapan askerî ve mülkî doktorlar 1942 yılı başında Halkevinde toplantı yaparak çeşitli hasta ve hastalıkları hakkında bilgi alışverişinde bulunmuşlardır.²⁴⁶⁴

²⁴⁵⁵ **Halk**, Sayı: 840, 25 Şubat 1940.

²⁴⁵⁶ **Halk**, Sayı: 841, 1 Mart 1940.

²⁴⁵⁷ **Halk**, Sayı: 833, 13 İkincikanun 1940.

²⁴⁵⁸ **Halk**, Sayı: 845, 21 Mart 1940; **Halk**, Sayı: 850, 16 Nisan 1940.

²⁴⁵⁹ **Halk**, Sayı: 846, 26 Mart 1940.

²⁴⁶⁰ **Halk**, Sayı: 892, 25 Temmuz 1941.

²⁴⁶¹ **Halk**, Sayı: 905, 9 Eylül 1941.

²⁴⁶² **Halk**, Sayı: 922, 11 İkinciteşrin 1941.

²⁴⁶³ **Halk**, Sayı: 932, 16 Birincikanun 1941.

²⁴⁶⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2856, 17 İkincikanun 1942.

Bu toplantılar sonraki aylarda da devam etmiş, Nisan, Mayıs ve Haziran²⁴⁶⁵ aylarında Halkevinde toplanan doktorlar fikir alışverişinde bulunmuşlardır.²⁴⁶⁶ Aynı yıl Halkevlerinin 10. Yıldönümü²⁴⁶⁷ ve Lozan Barışı'nın 19. Yıldönümü²⁴⁶⁸ ve 26 Eylül Dil Bayramı törenlerle kutlanmış, Halkevinde bir konuşma yapan Rize Milletvekili Kemalettin Kamu şerefine bir edebiyat gecesi düzenlenmiştir.²⁴⁶⁹ 1941-1942 yılları arasında 1270 kişinin katıldığı 5 balo, 890 kişinin katıldığı 4 nikah, 3000 kişinin katıldığı 20 aile toplantısı ve 280 kişinin katıldığı 4 şölen düzenlenmiştir.²⁴⁷⁰

Halkevlerinin 11. yıldönümü dolayısıyla yapılan törende Başbakanın konuşması radyodan dinlenmiş, Halkevi Başkanı da bir konuşma yapmıştır. Millî marşlar çalınarak, şiirler okunan kutlama töreninde Kemeçeci Dilaver tarafından yazılan halk şarkısı okunmuştur. Bandonun çaldığı millî marşların ardından törene son verilmiştir.²⁴⁷¹ 28 Şubat'ta halk gecesi şeklinde bir müsamere verilmiştir.²⁴⁷² Seçim dönemlerinde daha fazla etkinliğin düzenlendiği Halkevi salonunda 1943 yılı Mart ayında Trabzon'da toplanan ikinci seçmenler şerefine bir müsamere programı düzenlenmiştir.²⁴⁷³ CHP'nin 6. büyük kurultayı dolayısıyla Halkevinde bir toplantı yapılmıştır.²⁴⁷⁴ Nisan ayında 4 aile toplantısı, 4 çiftin düğünü Halkevi salonunda gerçekleşmiştir. 8 ve 10 Nisan günlerinde “Şiir ve Edebiyat” ve “Şiir ve Müzik” geceleri lise ve ortaokul öğretmenleri tarafından düzenlenerek kalabalık bir topluluğun katılımı sağlanmıştır. Toplantılarda öğretmenler tarafından şiirler okunmuş ve millî oyunlar oynanmıştır.²⁴⁷⁵ Temmuz ayında ise Lozan Günü kutlanmıştır. Halkevi Başkanı Abdullah Günel ve Edebiyat Kolundan Hakkı Tunçay tarafından konuşmaların yapıldığı törende Baba Salim ve bazı gençler tarafından şiirler okunmuş, Ziraat Enstitüsü profesörleri tarafından “Mezbaha ve Sütçülük” konulu iki konferans verilmiştir.²⁴⁷⁶ Cumhuriyet Bayramı nedeniyle bir aile toplantısı, 10 Kasım dolayısıyla kalabalık kitlenin katıldığı bir tören düzenlenmiştir.²⁴⁷⁷ Ayrıca İsmet İnönü'nün

²⁴⁶⁵ Haziran ayından sonra ara verilen toplantıların Kasım ayında yeniden başlaması kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 986, 26 Haziran 1942.

²⁴⁶⁶ **Halk**, Sayı: 968, 24 Nisan 1942; **Halk**, Sayı: 975, 19 Mayıs 1942.

²⁴⁶⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2867, 25 Şubat 1942; **İnan**, Sayı: 2, Mayıs 1942, s. 1.

²⁴⁶⁸ **Halk**, Sayı: 995, 28 Temmuz 1942.

²⁴⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2926, 25 Eylül 1942; **Yeniyol**, Sayı: 2929, 6 Birinciteşrin 1942.

²⁴⁷⁰ **BCA**, 490.01/715.443.1.

²⁴⁷¹ **İnan**, Sayı: 5, Mart 1943.

²⁴⁷² **Yeniyol**, Sayı: 2968, 5 Mart 1943.

²⁴⁷³ **İnan**, Sayı: 5, Mart 1943.

²⁴⁷⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2993, 9 Haziran 1943.

²⁴⁷⁵ **İnan**, Sayı: 6, Mayıs 1943; **Halk**, Sayı: 1064, 13 Nisan 1943.

²⁴⁷⁶ **İnan**, Sayı: 7, Temmuz 1943.

²⁴⁷⁷ **İnan**, Sayı: 9, İkinciteşrin 1943, s. 31.

Trabzon'a gelişi dolayısıyla Halkevi tarafından Lise toplantı salonunda bir müsamere verilmiştir.²⁴⁷⁸ 1943 yılı sonunda Nafia vekili Sırrı Day'ın da katıldığı bir aile toplantısı yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca Parti Müfettişi Kemal Çelik'in başkanlığında Halkevi salonunda parti kaza kongresi yapılmış, kongre sonrasında Halkevi tarafından iki film gösterilmiştir. Şair Mehmet Emin Yurdakul'u anmak amacıyla 1944 yılı başında düzenlenen geceye Trabzon Valisi de katılmıştır. Gecede Yurdakul'un şiirleri okunarak hayatı ve hatıratı ile ilgili konuşmalar yapılmıştır.²⁴⁷⁹ Halkevlerinin 12. yıldönümü törenine Hasan Saka da katılmıştır. Törende Halkevi Başkanı Abdullah Günel tarafından bir konuşma yapılmış,²⁴⁸⁰ kutlamalar çerçevesinde Sümer Sinemasının gönderdiği "İstifadeli Havadis" filmi gösterilmiştir.²⁴⁸¹ 4 Mart'ta ise Halkevi temsil salonunda Dumlupınar İlkokulu Himaye Heyeti tarafından bir müsamere verilmiştir. Yaklaşık 600'den fazla veli tarafından izlenen müsamere okulun Başöğretmeni Lütfü Mutman ve arkadaşlarının gayreti ile hazırlanmıştır. Aynı akşam öğretmenlerin aile toplantısının yapıldığı Halkevi salonunda bir öğretmen çiftin de nişan töreni gerçekleştirilmiştir.²⁴⁸² Lozan Günü'nün kutlandığı Halkevi töreninde Başkan Abdullah Günel kalabalık bir halk kitlesine konuşma yapmıştır. Söylev ve şiirlerden sonra törene son verilmiştir. 15 Eylül'ün Atatürk'ün Trabzon'u ilk ziyaret günü olması dolayısıyla Halkevinde bir tören yapılmış,²⁴⁸³ Dil Bayramı 26 Eylül 1944 tarihinde Halkevinde bir toplantı ile kutlanmıştır.²⁴⁸⁴ Toplantıda yer alan bazı öğretmen, gazeteci ve Halkevi üyeleri dil üzerinde görüşmeler yapmış, yazılarda, sözlerde yerleşmiş Türkçe kelimelerin kullanılması kararlaştırılmıştır.²⁴⁸⁵ Cumhuriyet'in 21. yıldönümü törenleri kapsamında ise bir müsamere düzenlenmiş, bu törenler kapsamında üç gün içinde 17 konferans verilmiştir.²⁴⁸⁶ Ekim ayında Halkevi salonunda öğretmenler tarafından aile toplantısı düzenlenmiştir.²⁴⁸⁷ Aynı yıl Atatürk'ün 6. ölüm yıldönümü için bir tören,²⁴⁸⁸ 13 Aralık'ta 15. Tasarruf ve Yerli

²⁴⁷⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 41, 8 Birinciteşrin 1943.

²⁴⁷⁹ **İnan**, Sayı: 10, İkincikanun 1944, s. 30; **Halk**, Sayı: 1081, 4 Şubat 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3054, 5 Şubat 1944.

²⁴⁸⁰ **İnan**, Sayı: 11, Mart 1944, s. 3.

²⁴⁸¹ **Halk**, Sayı: 1086, 22 Şubat 1944. Halkevlerinin yıldönümü Yomra Halkevinde de coşkun törenlerle kutlanmıştır. **Halk**, Sayı: 1087, 25 Şubat 1944. 1946 yılında Yomra Halkevi başkanı Yomra Tekel Memuru Salih Ünlüsoy'dur. **Halk**, Sayı: 1279, 22 Ocak 1946.

²⁴⁸² **Halk**, Sayı: 1090, 7 Mart 1944.

²⁴⁸³ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

²⁴⁸⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3103, 26 Temmuz 1944.

²⁴⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3120, 27 Eylül 1944.

²⁴⁸⁶ **İnan**, Sayı: 14-15, İkinciteşrin 1944, s. 61.

²⁴⁸⁷ **Halk**, Sayı: 1158, 31 İlkteşrin 1944.

²⁴⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3131, 11 İkinciteşrin 1944.

Malları Haftası dolayısıyla bir toplantı yapılmıştır.²⁴⁸⁹ 1944 yılı sonlarında 13 defa çeşitli daire ve teşekküllerin kongreleri de Halkevi salonlarında toplanmıştır.²⁴⁹⁰ Bunlardan biri CHP Vilayet kongresidir.²⁴⁹¹

Halkevlerinin 13. yıldönümü kutlama töreni 19 Şubat 1945 tarihinde yapılmıştır. Törende Halkevi Reisi Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Halkevlerinin çalışmalarını ve Trabzon Halkevinin faaliyetlerini, başardığı ve başaracağı işleri içeren bir konuşma yapmıştır. Düzenlenen müsamerede Ferit Teker idaresindeki orkestra “Ali Paşa” operetini sahnelemiştir. Törende Temsil Kolu da “Mahçuplar” adlı komediyi oynamıştır. Kutlama törenleri ilçelerde de devam etmiş, çeşitli köylerde halk odaları açılmıştır. Halkodalarının yapımında gayretleri görülen kaymakam, nahiye müdürü ve muhtarlar da valilikçe takdirname ile ödüllendirilmiştir.²⁴⁹² 3 Mart 1945 tarihinde aile toplantısı ve 17 Mart’ta parti, mahalle ve ocak heyetleri tarafından Halkevi faaliyetleri hakkında bir toplantı yapılmıştır.²⁴⁹³ 1 Nisan günü İnönü Zaferi’nin 24. Yıldönümü, 17 Haziran günü Toprak Bayramı²⁴⁹⁴ ve Temmuz ayında Lozan’ın yıldönümü Halkevinde birer törenle kutlanmıştır.²⁴⁹⁵ Ayrıca II. Dünya Savaşı’nın müttefik devletler tarafından kazanılması üzerine Halkevinde Zafer Töreni düzenlenmiştir.²⁴⁹⁶ Bu dönemde çıkarılan Toprak Kanunu dolayısıyla da Halkevi önünde büyük bir tören yapılmıştır. Köylüye broşürler dağıtılan törende çeşitli eğlenceler düzenlenmiştir.²⁴⁹⁷ Genel nüfus sayımı için muhtarlar, memurlar ve kontrolörlerin Halkevinde yaptığı toplantının dışında Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla yapılan kutlamalar kapsamında Halkevi hoparlörlerinden çeşitli konuşmalar şehirdeki herkese ulaştırılmış, ikinci gece de bir balo verilmiştir. Atatürk’ün ölüm yıldönümü dolayısıyla da anma töreni düzenlenmiştir.²⁴⁹⁸ Askerî gazino ile birlikte düzenlenen yılbaşı balosunda millî oyunlar, monologlar, piyango ve diğer eğlenceler yer almıştır.²⁴⁹⁹ Bu dönemde ayrıca 220 kişinin katıldığı aile toplantısı, düğün, Hava Kurumu piyangosunun çekilişi, Veremle Savaş Kurumu toplantısı, İdmangücü müsameresi, Çocuk Esirgeme

²⁴⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3138, 13 Birinci kanun 1944.

²⁴⁹⁰ **İnan**, Sayı: 11, Mart 1944, s. 3.

²⁴⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 3133, 2 Birinci Kanun 1944.

²⁴⁹² **Halk**, Sayı: 1191, 27 Şubat 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3160, 28 Şubat 1945.

²⁴⁹³ **İnan**, Sayı: 17, Mart 1945, s. 39-40.

²⁴⁹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3192, 20 Haziran 1945.

²⁴⁹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3202, 25 Temmuz 1945; **İnan**, Sayı: 19, Temmuz 1945, s. 30-31.

²⁴⁹⁶ **İnan**, Sayı: 18, Mayıs, 1945, s. 22; Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 298.

²⁴⁹⁷ **İnan**, Sayı: 19, Temmuz 1945, s. 30-31.

²⁴⁹⁸ **İnan**, Sayı: 21, Kasım 1945, s. 32.

²⁴⁹⁹ **Halk**, Sayı: 1273, 1 Ocak 1946.

Kurumu kongresi, Kireçhane ve Haskonak kooperatiflerinin iki toplantısı Halkevi salonlarında yapılmıştır.²⁵⁰⁰

Halkevlerinin kuruluş yıldönümü 1946 yılında da bir törenle kutlanmıştır. Törende Halk Dershaneleri Komitesi Başkanı Lütfi Mutman'ın konuşmasının ardından bir yıllık çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Çeşitli şiir ve müzik parçalarından sonra piyesler sahnelenmiştir.²⁵⁰¹ Kutlamalar kapsamında Trabzon Halkevi Başkanı Abdullah Günel Ankara'daki törenlere katılmıştır. Günel ile birlikte 12 kişilik Trabzon Halkevi Horon Ekibi de Ankara'ya gitmiştir.²⁵⁰² Aynı yıl Ticaret Bakanı Raif Karadeniz tüccarlarla ticari ve iktisadi konular ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Temmuz ayında Denizcilik Bayramı kutlanarak, deniz sporlarında başarı gösterenlere ödülleri verilmiştir. Bu aylarda ayrıca Halkevini ziyaret eden Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Bayındırlık Bakanı Sırrı Day tarafından da çeşitli konuşmalar yapılmıştır.²⁵⁰³ Haziran-Temmuz aylarında Veremle Savaş Kurumu, Dokumacılar Birliği ve Motorcular Birliği kongreleri Halkevinde düzenlenmiş, ayrıca Toprak Bayramı kutlamalarında ise vali ve Temsil Kolu üyelerinden M. Konuralp halka hoparlörle dinletilen konuşmalar yapmıştır.²⁵⁰⁴ Aralık ayında Trabzon'da görev yapan öğretmenler Halkevi salonunda bir aile toplantısı düzenleme kararı almıştır.²⁵⁰⁵ 27 Aralık 1946 tarihinde ise Halkevi tarafından şair Mehmet Akif'i anma töreni yapılması kararlaştırılmıştır.²⁵⁰⁶

Halkevlerinin 15. yıldönümü Trabzon Halkevinde kalabalık bir katılım ile kutlanmış, törende Kemal Kefeli bir konuşma yaparak bir yıl içinde yapılan faaliyetleri özetlemiştir. Kutlamalar çerçevesinde akşam da bir film gösterilmiştir.²⁵⁰⁷ 1947 yılı içinde ayrıca Dokumacılar Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kredi Kooperatifleri yıllık

²⁵⁰⁰ **Halk**, Sayı: 1269, 18 Aralık 1945; **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²⁵⁰¹ **Halk**, Sayı: 1289, 26 Şubat 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3260, 27 Şubat 1946; **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²⁵⁰² **Halk**, Sayı: 1292, 8 Mart 1946. Günel kendisi Ankara'dan dönene kadar yerine başkan vekili olarak Sosyal Yardım Kolu Başkanı Dr. Cemil Şencan'ı bırakmıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 3256, 13 Şubat 1946; **Halk**, Sayı: 1286, 15 Şubat 1946. Törene katılan Halkevi horon ekibinin yol ve zarurî masraflarını karşılamak üzere merkezden önce 2000 lira gönderilmiş, daha sonra ekiple Ankara'ya giden Halkevi başkanı Abdullah Günel'e de yine bu masraflar için 1400 lira verilmiştir. **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁵⁰³ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²⁵⁰⁴ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²⁵⁰⁵ **Halk**, Sayı: 1448, 3 Aralık 1946. Öğretmenlerin aile toplantıları 1944 yılının ilk aylarında başlamıştı. Mart ayında ikincisi düzenlenmiş, bu toplantıyı Ticaret Lisesi ile Kız Enstitüsü tertip etmiştir. **Halk**, Sayı: 1089, 3 Mart 1944.

²⁵⁰⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 3340, 18 Aralık 1946.

²⁵⁰⁷ **Halk**, Sayı: 1519, 24 Şubat 1947; **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 19.

kongreleri Halkevinde düzenlenmiş, ayrıca Hava Kurumu Eşya Piyangosu çekilmiştir.²⁵⁰⁸ Tıbbiyenin 120. yıldönümü kutlama töreni 14 Mart 1947 tarihinde Halkevi salonunda yapılan bir aile toplantısı ile kutlanmıştır.²⁵⁰⁹ Trabzon Halkevi 1947 yılının ilk aile toplantısını 15 Mart Cumartesi günü gerçekleştirmiştir.²⁵¹⁰ Mayıs ayında ise ikinci kez düzenlenen İnan gecesini binden fazla kişi izlemiştir.²⁵¹¹ Temmuz ayında Atatürk'e hakaret edenler²⁵¹² Halkevinde düzenlenen bir toplantıda, milletvekilleri, halk ve gençliğin katılımı ile takbih edilmiştir. Lozan Günü'nün kutlandığı bu dönemde Trabzon'un iktisadi durumu ile ilgili Faik Ahmet Barutçu'nun da katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Ayrıca Profesör Cemal Elagöz'ün başkanlığında Temmuz ayında Trabzon'a gelen 30 kişilik Coğrafya Heyeti için akşam eğlencesi düzenlenmiştir.²⁵¹³ Halkevinde düzenlenen eğlenceye Trabzon'daki öğretmenler de katılmıştır.²⁵¹⁴

1947 yılında Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti yararına Halkevinin katılımı ile verilen gardenparti²⁵¹⁵ dışında ayrıca Dil Bayramı,²⁵¹⁶ Cumhuriyet Bayramı kutlamaları²⁵¹⁷ ve Atatürk'ün ölüm yıldönümü dolayısıyla anma töreni düzenlenmiştir. Anma töreninde Dil Edebiyat Kolu Başkanı Mehmet Atay bir konuşma yapmıştır. Büyük Doğu dergisinin Atatürk hakkında yaptığı olumsuz neşriyatı telin için 19 Kasım 1947 tarihinde Mehmet Atay ve diğer kol mensupları birer konuşma yapmış ve olayı kınamışlardır.²⁵¹⁸

1948 yılında ise ilk defa Trabzon'un kurtuluş yıldönümü kutlaması için program hazırlanmıştır.²⁵¹⁹ Trabzon'un 30. Kurtuluş yıldönümü ile ilgili tören Halkevi Komitelerinin iş birliği ile yapılmıştır.²⁵²⁰ Halkevlerinin kuruluşunun 16. yıldönümü ise 22

²⁵⁰⁸ **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 23.

²⁵⁰⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3363, 15 Mart 1947.

²⁵¹⁰ **Halk**, Sayı: 1538, 18 Mart 1947.

²⁵¹¹ **İnan**, Sayı: 31, Mayıs 1947, s. 24.

²⁵¹² Büyük Doğu gazetesinde yayınlanmış bir şiirde Atatürk'e hakaret edildiği gerekçesiyle dava açılmış, oluşan gerginlik ortamında Trabzon'da da bu durumdan rahatsızlık duyularak Büyük Doğu gazetesi protesto edilmiştir.

²⁵¹³ **İnan**, Sayı: 33, Temmuz 1947, s. 24.

²⁵¹⁴ **Halk**, Sayı: 1646, 23 Temmuz 1947.

²⁵¹⁵ **Halk**, Sayı: 1673, 25 Ağustos 1947.

²⁵¹⁶ **İnan**, Sayı: 34-35, Ağustos-Eylül 1947, s. 32.

²⁵¹⁷ **Trabzon**, Sayı: 274, 30 Ekim 1947.

²⁵¹⁸ **Halk**, Sayı: 1756, 24 Kasım 1947.

²⁵¹⁹ **İnan**, Sayı: 36, Ocak 1948, s. 23-24; **Yeni Yol**, Sayı: 3446, 24 Ocak 1948.

²⁵²⁰ **İnan**, Sayı: 37, Şubat 1948, s. 8-24. Tören ile ilgili hazırlıklar Şubat ayı başında oluşturulan komitenin çalışmaları ile başlamış, Mektupçu Ahmet Gümüslüoğlu'nun başkanlığında yapılan toplantılarla hazırlıklar gözden geçirilmiştir. **Trabzon**, Sayı: 372, 5 Şubat 1948; **Yeni Yol**, Sayı: 3459, 26 Şubat 1948.

Şubat'ta kutlanmıştır.²⁵²¹ Mart ayında Öğretmenler Birliği tarafından Halkevi salonunda bir aile toplantısı düzenlemiş, Güzel Sanatlar Kolu da caz takımı ile bu toplantıda yer almıştır. Aynı dönemde ayrıca Tıbbiyenin yıldönümü dolayısıyla şehirde görev yapan doktorlar tarafından bir başka aile toplantısı yapılmıştır.²⁵²² Nisan ayında yapılan Halkevi aile toplantısına 110 çift katılmıştır. 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamaları çerçevesinde Başkan Kemal Kefeli bir konuşma yapmıştır.²⁵²³ Hava Şehitleri İhtifali töreni Halkevi tarafından kurulan hoparlörler ile halka dinletilmiştir. 19 Mayıs kutlamaları için de hoparlör tesisatı kurulmuştur. 143. Alayın 9. Şeref Yıldönümü de Halkevinde büyük bir törenle kutlanmıştır.²⁵²⁴ Lozan Anlaşmasının yıldönümü ve 30 Ağustos Zafer Bayramı yine Halkevinde coşku ile kutlanmıştır. Törende Kemal Kefeli bir konuşma yapmıştır. Hoparlör tesisatı sayesinde binlerce kişi töreni dinleyebilmiştir.²⁵²⁵ 1948 yılı Dil Bayramında Ankara'daki tören hoparlör vasıtasıyla şehir halkına dinletilmiştir. 1 Ekim günü ise Hasan Saka tarafından yaklaşık 2 saat süren bir konuşma yapılmıştır. Cumhuriyet Bayramı'nın törenlerle kutlanmasının ardından Halkevi horoncuları çeşitli gösteriler sunmuştur.²⁵²⁶ Aralık ayında ise Öğretmenler Birliğinin aile toplantısı ile iki düğün töreni yine Halkevi salonlarında yapılmıştır.²⁵²⁷

Trabzon'un düşman işgalinden kurtuluşunun 31. yıldönümü 1949 yılında da Halkevinin düzenlediği törenle kutlanmıştır. Aynı gece Halkevinde bir balo verilmiştir.²⁵²⁸ 10 Kasım'da ise Atatürk'ü anma töreni yapılmıştır.²⁵²⁹

3.3.4. Konferanslar

Trabzon Halkevi açıldığı 1932 yılından kapandığı 1951 yılına kadar çeşitli konferansların gerçekleştirildiği bir mekân olmuştur. Şubelerin kendi çalışma alanları ile ilgili olarak yaptığı bu faaliyetlerde doktor, öğretmen, hukukçu, iktisatçı, mühendis ve milletvekili gibi pek çok kişi tarafından binlerce kişinin doldurduğu Halkevi salonlarında çeşitli tarihlerde verilen bu konferanslar başlangıçta inkılapların benimsenip yerleşmesinde

²⁵²¹ **Yeniyol**, Sayı: 3446, 24 Ocak 1948.

²⁵²² **İnan**, Sayı: 38, Mart 1948, s. 24.

²⁵²³ **İnan**, Sayı: 39, Nisan 1948, s. 23-24.

²⁵²⁴ **İnan**, Sayı: 40-41, Mayıs-Haziran 1948, s. 23-24.

²⁵²⁵ **İnan**, Sayı: 42-43, Temmuz- ağustos 1948, s. 23-24.

²⁵²⁶ **İnan**, Sayı: 44-45, Eylül-Ekim 1948, s. 23-24.

²⁵²⁷ **İnan**, Sayı: 45-46, Kasım- Aralık 1948, s. 23-24.

²⁵²⁸ **İnan**, Sayı: 49, Şubat 1949, s. 21-24.

²⁵²⁹ **Halk**, Sayı: 2433, 11 Kasım 1949.

etkili olmuş, çoğu zaman da birçok konuda halkın bilgilenmesi ve bilinçlenmesini sağlamıştır.

Halkevinde verilen ilk konferansın konuşmacısı Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Komite başkanı Trabzon Lisesi Tarih Öğretmeni Mustafa Mümtaz Bey'dir. "Tarihte Türkler" konulu bu konferanstan²⁵³⁰ sonra, 8. Alay Bölük Komutanı ve Lise Askerlik Dersleri Öğretmeni Yüzbaşı Fahri Bey tarafından "Büyük Savaş ve Kurtuluş Mücadeleleri" konulu konferans verilmiştir. Numan Sabit Bey'in verdiği "Zehirli Gazlardan Korunma Önlemleri" adlı konferansı Dr. Turgut Bey'in "Bulaşıcı Hastalıklar" adlı konferansı izlemiştir. 1933 yılı başında "Zehirli Gazlardan Korunma Çareleri" hakkında Tayyare Mühendisi Mahir Bey tarafından verilen²⁵³¹ konferanstan başka aynı yıl içinde Kız Ortaokul Müdürü Ömer Sıtkı Bey tarafından "Hayatın Kaynağı, İnsanların Nasıl Yaratıldığı ve Gelişimi", Tarih Öğretmeni Ziya Bey tarafından "Türk Irkının Eskiliği ve Uygarlık Tarihindeki Hizmetleri" konulu konferanslar verilmiştir.²⁵³² Bundan başka 1934 yılı Ekim ayında Alaybeyzade Münir Bey tarafından kadın-erkek dinleyicilere verilen "Kadın ve Cemiyet" konulu konferans düzenlenmiş olup konuşmalar halka dağıtılmak üzere kitapçık halinde basılmıştır.²⁵³³

Halkevinde verilen konferansların daha düzenli olması için zaman zaman tedbirler alınmıştır. Bu amaçla çalışan komite konuları seçip sıraya koyduktan sonra konferanslar düzenlenmesine karar vermiştir.²⁵³⁴ Bu faaliyet kapsamında 28 Mart 1935 tarihinde Yüzbaşı Cemal Nahit'in "Dağ Sporunu",²⁵³⁵ 4 Nisan'da Baki Bey'in "Trabzon Tarihi"²⁵³⁶ ve 20 Mayıs'ta Kız Ortaokul Öğretmeni Ömer Eren'in "Nasıl Evlenmeli ve Kimlerle Evlenmeli" konulu konferansları vermeleri kararlaştırılmıştır.²⁵³⁷ Aynı yıl Temmuz-Aralık dönemi içerisinde 9 konferans verilmiş, bu konferansları 1.248 kişi dinlemiştir.²⁵³⁸ 1936 yılında Trabzon'a gelen Kayseri Milletvekili Hasan Ferit Peker 21 ve 22 Şubat günlerinde "İnkılap" ve "İstiklal" konulu oldukça ilgi gören iki konferans vermiştir.²⁵³⁹

²⁵³⁰ **Akın**, Sayı: 21, 1 Şubat 1933, s. 19.

²⁵³¹ **Akın**, Sayı: 24, 15 Mart 1933.

²⁵³² Özer ve Pulathaneli, a.g.m., s. 43.

²⁵³³ **Yeniyol**, Sayı: 1975, 18 Birinci Teşrin 1934; **Halk**, Sayı: 368, 16 Birinciteşrin 1934.

²⁵³⁴ **Halk**, Sayı: 384, 13 Birincikanun 1934.

²⁵³⁵ **Halk**, Sayı: 413, 28 Mart 1935.

²⁵³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2022, 4 Nisan 1935.

²⁵³⁷ **Halk**, Sayı: 427, 16 Mayıs 1935.

²⁵³⁸ **BCA**, 490.01/991.834.3

²⁵³⁹ **BCA**, 490.01/1013.908.2; **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

Yapılan faaliyetler yalnızca Trabzon merkezi ile sınırlı kalmamış ilçelere yapılan irşat faaliyetleri ile buradaki halkın da bilgilenmeleri sağlanmıştır. 1937 yılında Halkevi İrşat Heyeti Of, Sürmene, Vakfikebir ve Akçaabat kazalarına giderek “Zehirli Gaz”²⁵⁴⁰ ve “İnkılap” hakkında konferanslar vermiştir.²⁵⁴¹ Akçaabat’ta verilen “Zehirli Gazlar” hakkındaki konferans Kimyacı Ziya Bey, “İnkılap” konulu konferans ise Tarih Öğretmeni Abdullah Bey tarafından verilmiş, bu sırada Doktor Rafet Gök Moran da hastaları muayene etmiştir.²⁵⁴² Trabzon Halkevi komitelerinden bir heyet 3 Mayıs 1937 tarihinde Vakfikebir’e gitmiş, Lise öğretmenlerinden Abdullah Günel tarafından “Cumhuriyetin Harici Siyaseti”, Ekrem Bey tarafından da “Zehirli Gazlar ve Korunma Çareleri” başlıklı konferanslar verilmiştir. Dr. İbrahim Okman ve Refet Gök Moran da Şarlı ve Vakfikebir’den müracaat eden 200 hastayı muayene etmiştir.²⁵⁴³

Halkevinde her hafta verilen konferanslara 1937 yılında devam edilmiştir. Mart ayında Kız Ortaokul Müdürü Ömer Sıtkı Erdi tarafından “İnsan Nasıl Yaşamalı” konulu konferansa kadın erkek katılım ve ilgi oldukça fazla olmuştur.²⁵⁴⁴ 20 Mart’ta ise Doktor Kazım Hüsnü Gülen tarafından “Sağlık” konulu,²⁵⁴⁵ 27 Mart’ta Hükümet Doktoru Rüknettin Fethi tarafından “İnkılap ve Gençlik” konulu bir konferans verilmiştir. Konferansa bütün aydınlar ve gençler katılmıştır.²⁵⁴⁶ Bu dönemde Tahsin Uzer’in Doğu illerinde yaptığı geziler sonrasında edindiği izlenimlerini yüzlerce kişiye anlattığı toplantıdan başka²⁵⁴⁷ 22 Mayıs’ta Umumî Müfettişlik Maliye Müşaviri Hayrettin Ziya Taluy tarafından “Trabzon Tarihi” konulu bir konferans verilmiş, 29 Mayıs’ta ise Üçüncü Umumî Müfettişlik Kültür Müşaviri Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından sohbet toplantısı yapılmıştır.²⁵⁴⁸ Eylül ayında Trabzon ve Erzurum şehirlerinin planlaması hakkında incelemelerde bulunmak üzere Trabzon’a gelen Şehircilik Mütahassısı Lamber de Halkevinde bir konferans vermiştir. Bu konferansta bulunan Rıfkı Kulaç tarafından notlar alınmıştır.²⁵⁴⁹

²⁵⁴⁰ Bu dönemde Ordu ili doktorlarından Zeki Mesut Sezer tarafından 1937 yılında 15 gün süre ile zehirli gaz kursu açılmıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 2339, 2 Nisan 1937.

²⁵⁴¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2337, 29 Mart 1937.

²⁵⁴² **Halk**, Sayı: 618, 30 Mart 1937.

²⁵⁴³ **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 31.

²⁵⁴⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2337, 29 Mart 1937; **Halk**, Sayı: 618, 30 Mart 1937.

²⁵⁴⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2332, 22 Mart 1937; **Halk**, Sayı: 616, 23 Mart 1937.

²⁵⁴⁶ **Halk**, Sayı: 619, 2 Nisan 1937.

²⁵⁴⁷ **Halk**, Sayı: 627, 18 Mayıs 1937.

²⁵⁴⁸ **İnan**, Sayı: 2, Haziran 1937, s. 32.

²⁵⁴⁹ **Halk**, Sayı: 662, 25 Eylül 1937; **İnan**, Sayı: 6, Birinci Teşrin 1937, s. 31.

1938 yılı başında Üçüncü Umum Müfettişlik İstatistik Müdürü Rıza Çelikmen tarafından “İstatistik” hakkında bir konferans verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵⁵⁰ Lise Felsefe Öğretmeni Besim Savacı tarafından “Türk İnkılabının İdeolojisi” konulu konferans ise 1939 yılı Şubat ayında verilmiştir.²⁵⁵¹ Doktor Kazım Güler tarafından 16 Şubat’ta “Evlenmeden Evvel Muayenenin Lüzumu ve Genç Kalmanın Sırları” konusunda²⁵⁵² ve Mart ayı ortalarında bayanlara özgü bir başka konferans gerçekleştirilmiştir. Atatürk gecesinde ise Dr. Turgut Targay tarafından “Mumakum Hastalıkları”,²⁵⁵³ 4 Nisan’da Üçüncü Umum Müfettişlik Emniyet Müşavir Muavini Kemal Kayalı tarafından “Türk İnkılabında Türk Kadınının Rolü” konulu konferanslar verilmiştir.²⁵⁵⁴ Çeşitli tarihlerde milletvekillerinin konuştuğu Halkevinde 28 Mart 1939 tarihinde Faik Ahmet Barutçu tarafından seçimlerle ilgili bir sohbet yapılmıştır.²⁵⁵⁵ Her Salı günü bayanlara yönelik düzenlenen konferanslardan biri de Erkek Ortaokul Müdür Muavini Necati Bey tarafından verilen “Çocuk Terbiyesi” konulu toplantıdır. Yine Ortaokul Müdürü Abdullah Günel tarafından bayanlara “Türk Anası ve Çocuk Terbiyesi” konulu bir başka konferans verilmiştir. Bu konferansları başlangıçta ortalama 200-300 kişi dinlemekte iken haftalar ilerledikçe izleyen bayan sayısı artmış, birkaç hafta sonra 1000 kişiye ulaşmıştır.²⁵⁵⁶

Karadeniz bölgesine bir seyahat düzenleyen Rize Milletvekili Selim Sırrı Tarcan da 17 Ağustos 1939 tarihinde Trabzon Halkevinde “Hayat Nedir?” adlı bir konuşma yapmıştır. Halkevi yazlık sinema bahçesinde verilen konferans hoparlörler vasıtasıyla tüm şehre dinletilmiştir.²⁵⁵⁷ Bu dönemde bayanlara özgü konferanslar da devam etmiş, şehrin 13 ayrı bölgesine konulan hoparlörler vasıtasıyla ajans haberleri, çeşitli konferans ve temsiller halka ulaştırılmıştır.²⁵⁵⁸

Halkevinde konferanslar verme geleneği 1940 yılında da sürmüştür. Mart ayında gazete yazarlarından Hüsnü Güler “Vatandaşlık Ahlakı”,²⁵⁵⁹ 30 Mayıs’ta Siyasal Bilgiler

²⁵⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2456, 19 İkincikanun 1938.

²⁵⁵¹ **Yeniyol**, Sayı: 2560, 11 Şubat 1939.

²⁵⁵² **Yeniyol**, Sayı: 2562, 18 Şubat 1939.

²⁵⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 2572, 25 Mart 1939.

²⁵⁵⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2576, 8 Nisan 1939.

²⁵⁵⁵ **Halk**, Sayı: 777, 1 Nisan 1939.

²⁵⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2579, 19 Nisan 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2581, 26 Nisan 1939.

²⁵⁵⁷ **Halk**, Sayı: 810, 19 Ağustos 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2614, 19 Ağustos 1939.

²⁵⁵⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2636, 29 İlkteşrin 1939.

²⁵⁵⁹ **Halk**, Sayı: 847, 30 Mart 1940.

Fakültesi İngilizce Öğretmeni Nurettin Sevim'in "Tevfik Fikret ve Sahne Beraberliği" konulu konferansları sunmuş, konuşmalar hoparlörler vasıtasıyla halka ulaştırılmıştır.²⁵⁶⁰

Abdullah Günel tarafından 1941 yılı Mart ayında verilen "İnkılap" konulu bir başka konferans ise Vali Naci Kıcımın ve General Hasan Atakan'ın da yer aldığı yaklaşık 500 kişi tarafından dinlenmiştir.²⁵⁶¹ Nisan ayının ilk haftasında ise İhracat Baş Kontrolörü Nazım Ziya Ozan "İhtikar Nedir? Nasıl Mücadele Edilmelidir?" başlıklı bir konuşma yapmış, 4 Nisan'da Köycülük Kolundan Ziraat Mühendisi Muharrem Bahadır tarafından ziraat hakkında bir konferans verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵⁶² Nisan ayında Kocaeli Mebusu Salah Yargı tarafından dünyadaki çeşitli olaylar ve genel durum ile bunlar karşısında Türkiye'nin yeri konusunda bir konferans verilmiştir. Bu dönemde ilçelerde de çeşitli konuşmacılar tarafından konuşmalar yapılmış, bunların köylülerin de faydalanması için özellikle pazar kurulan günlere rastlanması sağlanmıştır.²⁵⁶³

Halkevi konferans salonunda 26 Nisan'da Almanca öğretmeni Hulusi Sürmen tarafından "Ailede Çocuk Terbiyesi",²⁵⁶⁴ 10 Mayıs'ta Ankara Merkez Mücadele Enstitüsü Haşarat Müttehassısı Dr. Bekir Alkan tarafından "Fındığa Arız Olan Haşerelerin Yaşayış ve Mücadeleleri", 30 Mayıs'ta CHP Genel Sekreterliği tarafından görevlendirilen Siyasal Bilgiler Okulu Hukuk Profesörlerinden Tahsin Bekir Balta tarafından "İktisadi İnkişafıta İşbirliğinin Ehemmiyeti ve Bu Husustaki Hukuki İmkânlar" konulu konferanslar verilmiştir.²⁵⁶⁵ Trabzon Halkevinde 1941 yılında 12, köy gezilerinde ise 3 konferans verilmiştir.²⁵⁶⁶

Baro Reisi Azmi Özer tarafından 31 Ocak 1942 tarihinde "Adli Kanunlar ve Teşkilatımız",²⁵⁶⁷ Haziran ayında Erkek Ortaokul Müdürü ve yazı işleri çalışanlarından Abdullah Günel tarafından "Bugünkü Hadiseler Karşısında Türkiye'nin Durumu" konulu

²⁵⁶⁰ **Halk**, Sayı: 858, 31 Mayıs 1940.

²⁵⁶¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2763, 1 Şubat 1941.

²⁵⁶² **Halk**, Sayı: 865, 10 Nisan 1941.

²⁵⁶³ **BCA**, 490.01/1013.908.2.

²⁵⁶⁴ **Halk**, Sayı: 867, 28 Nisan 1941.

²⁵⁶⁵ **BCA**, 490.01/1013.908.2; **Yeni Yol**, Sayı: 2797, 31 Mayıs 1941; **Halk**, Sayı: 877, 3 Haziran 1941.

²⁵⁶⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2839, 29 Birinciteşrin 1941.

²⁵⁶⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2861, 5 Şubat 1942; **Yeni Yol**, Sayı: 2862, 8 Şubat 1942.

konuşmalar yapılmıştır.²⁵⁶⁸ 1941–1942 yıllarında 46 konferans verilmiş ve bu konferansları 26.650 kişi izlemiştir.²⁵⁶⁹

1943 yılında Dr. Yusuf İzettin Dolgungil tarafından “Aile Hukuku”, Kız Enstitüsü Öğretmenlerinden Melehat Akdoğan tarafından yalnız kadınlara özgü “Çocuk Bakımı”, Kız Ortaokulu Müdürü M. Kemal Yanbeğ tarafından “Trabzon Tarihi” ve Ankara’dan Trabzon’a gelen Hemşire Okulu Müşavir Öğretmeni Esmâ Denizer tarafından “Hastabakıcılık ve Hemşirelik” konulu konferanslar verilmiştir.²⁵⁷⁰ Aynı yıl sömestr tatilinden faydalanarak Trabzon’a gelen Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Uzmanı Yusuf Kazancı “Aile Hukuku” konulu bir konuşma yapmıştır.²⁵⁷¹ 1943 yılında ayrıca Sıhhat ve Terbiye, Mezbahalar, Süt ve Sütçülük, Köylüye Zirai Öğütler gibi çeşitli konularda da konferanslar düzenlenerek yıl boyunca toplam 9 konferans verilmiş, bir konferans ise radyofonik olarak halka dinletilmiştir.²⁵⁷²

İngiliz Kültür Heyeti Üyesi ve Samsun Halkevi İngilizce Öğretmeni İ.E. Jago tarafından 4 Temmuz 1944 tarihinde “İskoçya” konulu bir konferans verilmiştir. 7 Temmuz günü V.F. Tomlin’in “İngiltere’de Sosyal Teşkilat” konulu bir konuşma yapacağı duyurulmuştur.²⁵⁷³

Yusuf Sezgin tarafından “Anten ve Radyo Alıcıları Nasıl Kullanmalı, Nasıl Bozulur, Nasıl Tamir Edilir?” konulu konferans 13 Ocak 1945 tarihinde verilmiştir.²⁵⁷⁴ Temmuz ayında Trabzon’a gelen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi profesörlerinden M. Davis tarafından “İngiliz Modern Tiyatro Tarihi”,²⁵⁷⁵ İngiliz Kültür Heyetinden M. Cako tarafından “İngiliz Dili ve Penisilin Tedavisi” adlı iki konferans,²⁵⁷⁶ Ulus gazetesi “Yankılar” yazarı Nurettin Artam tarafından da bir konferans verilmiştir.²⁵⁷⁷

²⁵⁶⁸ **Halk**, Sayı: 970, 1 Mayıs 1942.

²⁵⁶⁹ **BCA**, 490.01/715.443.1.

²⁵⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2994, 9 Haziran 1943.

²⁵⁷¹ **Halk**, Sayı: 1054, 9 Mart 1943.

²⁵⁷² **İnan**, Sayı: 11, Mart 1944, s. 3.

²⁵⁷³ **Halk**, Sayı: 1126, 7 Temmuz 1944.

²⁵⁷⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3146, 10 Ocak 1945.

²⁵⁷⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3199, 14 Temmuz 1945; **İnan**, Sayı: 19, Temmuz 1945, s. 30–31.

²⁵⁷⁶ **İnan**, Sayı: 20, Eylül 1945, s. 32.

²⁵⁷⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3202, 25 Temmuz 1945.

Veremle mücadele için Dr. Turgut Targay tarafından 1946 yılı Mart ayında verilen konferansı 560, Dil ve Edebiyat Komitesinden Mehmet Atay'ın verdiği "Çocuk Terbiyesi" adlı konferansı ise 580 kişi dinlemiştir.²⁵⁷⁸

23 Mart 1947 tarihinde Hükümet Doktoru tarafından "Zehirli Gazlar" konulu bir konuşma yapılmış,²⁵⁷⁹ Haziran ayı başında Ankara'dan gelen İngiliz Kültür Heyetinden M. Hunter tarafından da üç gece süren filmlerle konferanslar verilmiştir. Aynı tarihlerde İngiliz hükümetinin Ankara Büyükelçisi M. Kelly Trabzon gezisinde Halkevini de ziyaret etmiştir.²⁵⁸⁰ Temmuz ayında İngiliz Kültür heyetinden Profesör Rad tarafından 3, aynı heyetten Doktor Marsoni tarafından da bir konferans verilmiştir.²⁵⁸¹

Ankara Üniversitesi Profesörü Şükrü Akkaya'nın 1949 yılı Temmuz ayında bir konferans vermek üzere Trabzon'a geleceği CHP genel sekreterliği tarafından Halkevi başkanlığına bildirilmiş, gerekli ilan ve hazırlığı yapması istenmiştir.²⁵⁸² Aynı yıl Eylül ayında Milletvekili Faik Ahmet Barutçu tarafından bir konuşma yapılmış,²⁵⁸³ 15 Ekim'de ise Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu "Trabzon'un Eski ve Yeni Maarif Hayatı ve Halk Terbiyesi" konulu bir konferans vermiştir.²⁵⁸⁴ Bu dönemde Ressam Orhan Peker tarafından "Öz Resim" konulu bir konferansın projeksiyon yardımı ile 12 Ekim akşamı verileceği de ilanla halka bildirilmiştir.²⁵⁸⁵ Aralık ayında ise millî savunma konulu "Bugünkü Silahlar Karşısında Topyekûn Harp" konulu konferans halka açık düzenlenmiştir.²⁵⁸⁶

17 Mart 1950 tarihinde ise Lise Edebiyat Öğretmenlerinden Orhan Ural tarafından "Halk Şiirinde Ölüm" başlıklı bir sunum gerçekleştirilmiştir.²⁵⁸⁷ Yaklaşan milletvekili seçimleri için faaliyetlerde bulunan Faik Ahmet Barutçu Trabzon'daki çeşitli Halkevlerinde konuşmalar yaparak seçimin öneminden bahsetmiştir. Barutçu bu konuşmalardan birini 9 Mayıs 1950 tarihinde Trabzon Halkevinde yapmıştır.²⁵⁸⁸

²⁵⁷⁸ **İnan**, Sayı: 23, Mart 1946, s. 32.

²⁵⁷⁹ **Halk**, Sayı: 1543, 24 Mart 1947.

²⁵⁸⁰ **İnan**, Sayı: 40-41, Mayıs -Haziran 1948, s. 23-24.

²⁵⁸¹ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

²⁵⁸² **BCA**, 490.01/1013.908.2; **Halk**, Sayı: 2311, 24 Haziran 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3913, 24 Haziran 1949.

²⁵⁸³ **Halk**, Sayı: 2376, 12 Eylül 1949.

²⁵⁸⁴ **Halk**, Sayı: 2404, 13 Temmuz 1949.

²⁵⁸⁵ **Halk**, Sayı: 2403, 12 Ekim 1949.

²⁵⁸⁶ **Halk**, Sayı: 2464, 12 Aralık 1949.

²⁵⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 4159, 18 Mart 1950.

²⁵⁸⁸ **Halk**, Sayı: 2610, 10 Mayıs 1950.

3.3.5. Halkevi Sineması ve Gösterilen Filmler

Halkevi Trabzon'un sosyal ve kültürel yaşamında çeşitli tören, toplantı, konferans, balo, şölen, piyango, gezi, kurs, sergi, sağlık hizmeti, spor faaliyeti gibi pek çok etkinliğin bir arada yer aldığı tek mekândır. Bunun yanında çeşitli tarihlerde sinema filmleri de gösterilerek önemli bir ihtiyaca cevap verilmiştir. Trabzon'da mevcut sinemalara ek olarak genellikle ücretsiz gösterilen filmler halkın tamamının bu faaliyetlerden istifade edebilmesini sağlamıştır. Halkevinin gösterdiği filmler çoğu zaman Ankara'daki CHP Genel Sekreterliğinden gönderilmiş, belirtilen süre içerisinde gösterim yapıldıktan sonra civar il ve ilçe Halkevlerine iletilmeleri bildirilmiştir. Filmlerin içeriğinin genellikle ideolojik amaçlar kapsadığı, millî bayram kutlamaları, devlet büyüklerinin çeşitli seyahatleri, devletin yaptığı hizmetler ile ilgili tören görüntüleri gibi konuların sıklıkla yer aldığı görülmüştür. Bunun yanında çeşitli yabancı filmler de gösterilmiştir.

1939 yılında hizmete açılan temsil salonu 1940 yılı Haziran ayına kadar çeşitli filmlerin gösterildiği bir sinema olarak da faaliyet göstermiştir. Halkevi Sineması halkın sinema ihtiyacını göz önünde bulundurarak 1939 yılında gündüz matinelerini 5 kuruş ücretle sunmuştur.²⁵⁸⁹ Aynı yılın son aylarında her Salı günü bayanlara verilen konferanslar ücretsiz gösterilen filmler ile sona ermiştir. Aralık ayından itibaren erkekler için de parasız bir gün belirlenerek konferansların ardından filmler gösterilmiştir.²⁵⁹⁰ 1939 yılında "Bir Yıldız Doğuyor", "La Dam O Kamelya", "Deniz Ateşleri İçinde", "Leylaklar Açarken", "Zoro Kamçılı Adam", "Rin Tin Tin", "Rebonson İssiz Adada", "Maça Kızı", "Bir Asi Generalin Son Emri", "Rasputin", "Şeyh Ahmet", "Aşkın Gözyaşları"; 1940 yılında ise "Keşif Alayı", "Üç Modern Kız Paris Işıkları", "Sözde Kızlar", "Üç Silahşörler", "Çalığışu" ve "Gungadin" adlı filmler izleyiciye sunulmuştur.²⁵⁹¹

1940 yılı Şubat ayında "Bursa Dağ Sporü", "Erzurum Hattının Açılışı" ve "İsmet İnönü'nün Marmara Gezisi" adlı 3 film 3 hafta gösterildikten sonra Ankara'ya gönderilmiştir. Haziran ayında Bayburt Halkevinden Trabzon Halkevine gönderilen "1938

²⁵⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2579, 19 Nisan 1939.

²⁵⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2641, 18 İkincieşrin 1939.

²⁵⁹¹ Arslan Pulathaneli, "Geçmişten Günümüze Trabzon'da Sinemalar", **Trabzon**, 2, Trabzon: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Aralık 1988, s. 39.

Yılı 19 Mayıs Bayramı”, “Adana’nın Kurtuluş Bayramı”, “Atatürk İhtifali”nden oluşan 3 adet film 2 hafta süre ile gösterildikten sonra genel merkeze iade edilmiştir.²⁵⁹²

CHP Genel Sekreterliğinden 1941 yılı Mart ayında “Donanmamızın Malta Seyahati”, “Yardımsevenleri Tanıyalım”, “1940 Cumhuriyet Bayramı”, “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 1941 yılı Güneydoğu Seyahati” adlı filmler gönderilmiş, ayrıca yıl içinde gönderilen “Ankara-Diyarbakır Hattının Açılışı(2)”, “Hatay’ın Kurtuluş Günü” filmlerini içeren 3 adet filmin 4 hafta gösterildikten sonra,²⁵⁹³ Ekim ayında gönderilen “Askerî Okullar Spor Bayramını” ihtiva eden 8 filmin 3 hafta gösterildikten sonra; “1940 İzmir Fuarı”, “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Marmara Gezisi”, “1940 19 Mayıs Bayramı” filmlerinden oluşan 5 filmin ise 3 hafta süre ile gösterilmesinin ardından Bayburt Halkevine gönderilmesi bildirilmiştir.²⁵⁹⁴

1944 yılı Şubat ayında Trabzon Halkevi Sinema salonunda gösterilmek üzere Alman Konsolosluğu tarafından teklif edilen 4 film için Genel Sekreterlikten istenen izin sonrasında “uygun olmadığı” şeklinde bir cevap gelmiştir.²⁵⁹⁵ 1945 yılında Genel Sekreterliğin Artvin Halkevine gönderdiği 8 adet filmin Trabzon’da gösterildikten sonra Zile Halkevine gönderilmesi bildirilmişti. Bunlar “Cumhuriyet Bayramı”, “Atatürk’ün Doğu Seyahati”, “İnönü’nün Doğu Seyahati”, “İnönü’nün Zonguldak Seyahati”, “Çoban Köpeği (İngilizce)”, “Hayat Öğretimi (Fransızca)”, “Pancardan Şeker Nasıl Yapılır” ve “Takat ve Enerji (İngilizce)” adlı filmlerdir. Bu filmlerden bazıları 12 ilkokul, Kız Enstitüsü ve Erkek Ortaokul öğrencilerine de gösterilmiştir. 1946 yılında da okul öğrencilerine çeşitli filmler gösterilmiştir.²⁵⁹⁶

Halkevinin işlettiği sinema 1947 yılı başında yeniden düzenlenerek faaliyete geçmiştir. Teknik sorumlu Osman Sözmen, idarî sorumlu Hami Salihligil, Naci Başman ve Muzaffer Korlu’nun nezareti altında çalışmalar yürüten sinemada 1947 yılı Şubat ayında çeşitli filmler gösterilmiştir.²⁵⁹⁷ 1 Şubat akşamı “Denizaltı Ejderi” adlı filmin gösterimine

²⁵⁹² BCA, 490.01/1035.982.5.

²⁵⁹³ BCA, 490.01/1035.982.5.

²⁵⁹⁴ BCA, 490.01/1035.982.5; BCA, 490.01/1210.17.3.

²⁵⁹⁵ BCA, 490.01/1210.17.3.

²⁵⁹⁶ BCA, 490.01/1210.17.3; **Yeni Yol**, Sayı: 3334, 27 Kasım 1946.

²⁵⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 3353, 1 Şubat 1947; **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 23.

karar verilmiş,²⁵⁹⁸ Şubat ayında ayrıca İngiliz çiftçiliğine ait filmleri 8.000 kişi ücretsiz izlemiştir.²⁵⁹⁹

1948 yılı Haziran ayında Trabzon'a gelen İngiliz Kültür Heyeti üyesi M. Hunter tarafından projeksiyon ile çeşitli filmler gösterilmiştir.²⁶⁰⁰ 26 Ocak 1949 akşamı Halkevi salonunda ücretsiz kültür ve spor filmleri gösterilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶⁰¹

3.3.6. Halkevi Binası

Trabzon Halkevi faaliyete başladığı 1932 yılından itibaren yaklaşık 6 ay süre ile Uzun Sokak'ta yer alan ve sonradan CHF tarafından kullanılan binada faaliyet göstermiştir. Halkevi ve CHF 1933 yılı başında yer değiştirerek CHF Uzunsokak'taki Halkevi binasına, Halkevi de Maraş Caddesi'ndeki Cumhuriyet Halk Fırkası binasına taşınarak faaliyetlerini buradan sürdürmüştür.²⁶⁰²

Trabzon Halkevinin faaliyetleri ilerleyen dönemde artmış, salonları bu faaliyetler için yetersiz kalmıştır. Bu süreçte özellikle temsil ve müsamerelerde çeşitli sinemalardan destek görmüş, bazı gösterilerini bu mekânlarda gerçekleştirmiştir. Daha sonra temsil salonu amacıyla Halkevi binasının karşısında yer alan eski bir Ermeni Kilisesi tadil ettirilerek spor ve sahne amaçlı faaliyetlere uygun hale getirilmiştir. Halkevi binası ise zamanla oldukça tahrip olmuş, binanın tamire muhtaç olduğu CHP Genel Sekreterliğine iletilmiştir. Yapılan keşifler sonucunda 4800 liralık bir bütçe gerektiren bu tamirat ile Halkevi binasının yıkılmaktan kurtulması hedeflenmiştir. Özellikle 1947 yılından itibaren bu yönde çabalar sürdürülmüş fakat yeni binanın inşası bu süreci zora sokmuş, kaynak temin etmekte güçlük çekilmiştir. Halkevi binası için 1947 yılında talep edilen tamirat desteği ödeneğin tamamen yeni bina inşası için kullanıldığı gerekçesi ile sonraki yıla bırakılmıştır.²⁶⁰³ Fakat 1948 yılında da aynı gerekçe gösterilerek bu yönde isteğin

²⁵⁹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 3353, 1 Şubat 1947.

²⁵⁹⁹ **İnan**, Sayı: 29, Mart 1947, s. 22-23.

²⁶⁰⁰ **Halk**, Sayı: 1944, 2 Haziran 1948.

²⁶⁰¹ **Halk**, Sayı: 2176, 26 Ocak 1949.

²⁶⁰² **Yeni Yol**, Sayı: 1743, 3 İkincikanun 1933. Halkevi Binası CHF tarafından 7 Şubat 1931 tarihinde 8 taksitte ödenmek koşulu ile 5000 liraya maliyeden satın alınmış ve ilk taksit olarak 625 lira ödenmiştir. Daha sonra ise kalan 4375 lira 15 yılda ödenmek üzere 291 lira 67 kuruşluk taksitlere bölünmüştür. 1940 yılında ise kalan tutar yeniden taksitlendirilerek 20 yılda ödenmesine karar verilmiştir. **BCA**, 490.01/1792.1263.

²⁶⁰³ **BCA**, 490.01/ 1790.1258.

karşılanamayacağı bildirilmiş, sonraki yıl bütçesine ödenek konulması kararlaştırılarak Trabzon CHF İl İdare Kuruluna iletilmiştir.²⁶⁰⁴

Halkevinin her türlü faaliyetlerine daha geniş bir mekânda yer verebilmesi 1930'lu yılların ortalarından itibaren kamuoyunun gündeminde yer almıştır. Sağlık, spor, kurs, konferans ve temsil gibi faaliyetlerin daha uygun bir mekânda yapılabilmesi için geniş ve uygun salonlara ihtiyaç duyulmuş, yeni bir bina yapılması gerektiği fikri hâkim olmuştur. Bu yönde en ciddi istekler ise 1938 yılı Şubat ayında gündeme gelmiştir.²⁶⁰⁵ Belediye Meclisi Trabzon'da yapılacak yeni Halkevi binası için ikinci toplantısını 12 Nisan 1938 tarihinde gerçekleştirmiştir. Belediye Başkanı Doktor Cemal Turfan başkanlığında yapılan toplantıda bazı istimlak işleri görüşüldükten sonra Taksim Mezarlığı'nın üst tarafında yer alan bir kısım arsanın yeni bina yaptırılmak üzere Halkevi adına terk edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶⁰⁶

1943 yılı Eylül ayında Trabzon'a gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Trabzon'un büyük bir ihtiyacı olarak görülen Halkevi binasının yapımı işi ile yakından ilgilenmiş ve projelerin incelenmesini emretmiştir.²⁶⁰⁷ Bu ziyaretin de etkisi ile Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde inşa edilen Halkevleri arasında ikinci planda yer alan Trabzon Halkevi 1944 yılı başında birinci plana alınmıştır.²⁶⁰⁸ Daha sonra Trabzon'u ziyaret eden Parti Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal Halkevinin yapılacağı yer ile ilgili incelemelerde

²⁶⁰⁴ **BCA**, 409.01/ 1791.1259; Trabzon Halkevi olarak yıllarca hizmet veren bina Halkevlerinin kapanmasının ardından çeşitli dernek ve kulüplerin kiralararak faaliyet gösterdiği bir mekan olmuştur. Trabzon Halkevi 1950 yılı sonlarında yeni binasının inşaatı tamamlanana kadar CHP binasında çalışma kararı almış, boşalttığı binaya Tüccar Kulübü taşınmıştır. **Trabzon**, Sayı: 1276, 10 Ekim 1950; Uzun yıllar Halkevi binası olarak faaliyet gösteren Kunduracılar Caddesi'ndeki bina 1956 yılında Maliye Bakanlığı tarafından Trabzon Belediyesine devredilmiş, daha sonra yol genişletme çalışmaları çerçevesinde Belediye tarafından yıkılmıştır. Arslan, **Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)**, s. 117.

²⁶⁰⁵ **Halk**, Sayı: 688, 19 Şubat 1938.

²⁶⁰⁶ Çelik, a.g.t., s. 199; **Halk**, Sayı: 700, 13 Nisan 1938; **İnan**, Sayı: 9, Nisan 1938, s. 32. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın talimatı ile tamamlanan yeni Halkevi projesi 100.000 lira değerinde 30.000 metrekarelik bir arsanın parti adına tapuya geçirilmesi ile sağlanmıştır. Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 189.

²⁶⁰⁷ **Yeni Halk**, Sayı: 39, 30 Eylül 1943. Halkevi binasının proje ve keşifleri yeniden incelenmek üzere parti inşaat bürosuna tevdi edilmiştir. Yapılan incelemelerin ardından Trabzon'un ihtiyacına yetecek muazzam bir binanın kurulması için çalışılmasına karar verilmiş, 3 yıl içinde inşaatı tamamlanması planlanan yeni binanın 500.000 lirayı aşacak bir masrafla yapılabileceği tahmin edilmiştir. **Yeni Halk**, Sayı: 56, 30 İkinciteşrin 1943.

²⁶⁰⁸ **Halk**, Sayı: 1095, 24 Mart 1944.

bulunmuş ve ardından Kalepark'ın en uygun yer olduğunu belirleyerek durumu İsmet İnönü'ye iletmıştır. Böylelikle binanın o sahada yapılması uygun görülmüştür.²⁶⁰⁹

1946 yılı başında gündemi meşgul eden meselelerden biri hala Halkevi binasının yapılacağı yer konusudur. Trabzon Halkevi binasının İskenderpaşa Mahallesi kasaplar arkasında yapılması kararlaştırılmıştı. Hazırlanan plan parti genel sekreterliğine gönderilmiş, ilk iş olarak özel idareye ait arsanın tapuya bağlanması ve inşaat mevsiminde derhal faaliyete geçilmesi kararlaştırılmıştır. Ardından civar arsa ve evlerin istimlakine yeni Halkevi binasının Atatürk Bulvarına paralel istikamette genişletilmesine karar verilmiştir.²⁶¹⁰ 1947 yılında Halkevi binasının nerede yapılması gerektiği yönündeki tartışmalar iyice alevlenmiştir. Paranın boşa harcanacağı ve binanın Uzun Sokak'ta yapılması gerektiği yönünde bazı münakaşalar basına yansımıştır.²⁶¹¹

Bütün bu tartışmaların arasında yeni Halkevi binasının belirlenen yer olan İskenderpaşa Mısırlı Sokak'ta inşası için ihale düzenlenmiştir. 30 Haziran 1947 tarihinde yapılan ihalede Temel Kasımoğlu binanın yapım işini üstlenmiştir.²⁶¹² CHP Genel Sekreterliği bu firmanın en çok tenzilat yaparak ihaleyi kazandığını Trabzon İl idare Kurulu'na bildirmiştir.²⁶¹³

Yapımını Kasımoğlu İnşaat Şirketinin üstlendiği Trabzon Halkevi binasının temel atma töreni 28 Mart 1948 tarihinde yapılmıştır. Binanın 1949 yılı Nisan ayında tamamlanması planlanmıştır.²⁶¹⁴ Halkevi binasının temel atma töreninde müteahhit Temel ve Vahit Kasımoğlu kardeşler misafirlere çeşitli ikramlarda bulunmuştur.²⁶¹⁵ Tenzilatı yapıldıktan sonra 335.000 liraya ihale edilen Halkevi binası inşaatı için CHP Genel

²⁶⁰⁹ **Halk**, Sayı: 1163, 17 Kasım 1944. Başlangıçta Taksim Mezarlığı civarında düşünülen bina için daha sonra İskenderpaşa Mahallesi Kalepark Mevkii kasaplar arkasında yer alan ve şehir imar planına göre pazaryeri olarak gösterilen arsa belirlenmiştir. Söz konusu arsa özel idareye ait olduğu için Halkevi ve özel idare arsalarının değiştirilmesi kararlaştırılarak CHP Genel Sekreterliğine bildirilmiş, uygun bulunan bu talep üzerine binanın İskenderpaşa Mahallesi Mısıryan Sokak Muhtaryan arsasında yapılması kararlaştırılmıştır. **BCA**, 490.01/1790.1258; **TBMZ**, 2. Devre, 4. İnikat, 11.10.1947.

²⁶¹⁰ Çelik, a.g.t., s.203-204; **Halk**, Sayı: 1278, 18 Ocak 1946.

²⁶¹¹ **Halk**, Sayı: 1542, 22 Mart 1947.

²⁶¹² Binanın 1165 metrekare alanda üç kat olarak betonarme yapılması kararlaştırılmıştır. **BCA**, 490.01/1790.1258.

²⁶¹³ **Halk**, Sayı: 1592, 20 Mayıs 1947; **Halk**, Sayı: 1613, 13 Haziran 1947; **Halk**, Sayı: 1671, 22 Ağustos 1947; **Trabzon**, Sayı: 240, 28 Ağustos 1947.

²⁶¹⁴ Törene Vali Necmettin Ergin, General Naci Altuğ, Belediye Başkanı Tevfik Yunusoğlu, M. Reşit Tarakçıoğlu, Temel Nücumî Göksel, CHP İl Başkanı Cevdet Akçay, Divan Üyesi Mustafa Hatipoğlu, Halkevi Başkanı Kemal Kefeli ve çeşitli daire temsilcileri katılmıştır. Kemal Kefeli'nin bir konuşma yaptığı törende Müftü Ahmet Eyüpoğlu tarafından dualar okunmasının ardından ilk harç vali tarafından atılmıştır. **BCA**, 490.01/1790.1258; **Halk**, Sayı: 1880, 29 Mart 1948; **İnan**, Sayı: 38, Mart 1948, s. 24.

²⁶¹⁵ **Trabzon**, Sayı: 425, 29 Mart 1948.

Sekreterliği tarafından 1949 yılına kadar 180.000 lira, 1949 yılı Nisan ayında ise 50.000 lira daha gönderilmiştir. Kalan tutarın 50.000 lirasının yıl içinde, diğer kısmının ise 1950 yılında gönderileceği CHP İl İdare Kuruluna bildirilmiştir.²⁶¹⁶ Halkevi binası çıkan çeşitli ihtilaflar nedeniyle 1951 yılına kadar tamamlanamamıştır. Bu süreçte müteahhitin zaman zaman usulsüz harcamalar yaptığı yönünde şikâyetler üzerine çeşitli incelemeler yapılmışsa da herhangi bir cezai uygulamaya gerek olmadığı anlaşılmıştır. Halkevlerinin 1951 yılında kapatılarak malvarlıklarının hazineye devredilmesi sürecinde tamamlanamamış olan Trabzon Halkevi binasının 1952 yılında kiraya verilmesi uygun görülerek CHP Trabzon İl İdaresi tarafından Ankara'daki Genel sekreterliğe bildirilmiş, gerekli işlemler için vekâletname talep edilmiştir.²⁶¹⁷

3.3.7. Halkevi Bütçesi

Halkevlerinin bütçesi CHP tarafından sağlanan desteklerle oluşturulmuştur. Özel İdare ve Belediye bütçelerinden kaynaklar aktarılan Halkevleri bu desteklerle çeşitli etkinlikler düzenleyebilmiş, görevlendirdiği elemanlarının maaş ödemelerini gerçekleştirmiştir.²⁶¹⁸ Desteklerin az olduğu durumlarda faaliyetler de sınırlı kalmıştır. 1933 yılında Trabzon Belediye Bütçesinden Halkevine 1200 lira tahsisat ayrılmasına karar verilmiştir.²⁶¹⁹ 1934 yılında Belediye bütçesinden Halkevi ve hayır müesseselerine 2700 lira ayrılmış,²⁶²⁰ Özel İdare bütçesine Halkevi için 2500 lira tahsisat konulmuştur.²⁶²¹ 1933–1934 yılı Trabzon Belediyesi Çalışma Raporuna göre Halkevine 1.371 lira 2 kuruş destekte bulunulmuştur.²⁶²²

²⁶¹⁶ **BCA**, 490.01/ 1792.1263.1.

²⁶¹⁷ İnşa sürecinde çeşitli amaçlar için kullanılması yönünde işlemler yapılmıştır. Binanın kaba inşaatının tamamlandığı fakat özellikle sıva, döşeme, boya ve elektrik tesisatı gibi kısımların tamamlanmadığı dolayısıyla depo olarak kullanılabileceği Yüksek Mimar Cavit Tamkan'ın raporunda belirtilmiş, bunun üzerine 1950 yılının Kasım ayında CHP Genel Sekreteri adına Milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğlu tarafından CHP İl İdare Kuruluna gönderilen bir yazı ile tamamlanamamış binanın salon kısmının tütün anbarı olarak kullanılmasının uygun olacağı bildirilmiştir. **BCA**, 490.01/ 1790.1258.1. Bina, 1952 yılında Osman Oltan ve Ahmet Yarımbyık tarafından belediyeden kiralanarak Lale Sineması olarak faaliyet göstermiştir. Sonradan farklı kişilerin işlettiği sinema uzun yıllar Trabzon halkına hizmet vermiştir. Arslan Pulathaneli, “Geçmişten Günümüze Trabzon'daki Sinemalar-II”, **Kıyı Kültür ve Sanat Dergisi**, 29, Ağustos 1988, s. 16; Pulathaneli, “Geçmişten Günümüze Trabzon'da Sinemalar”, s. 39.

²⁶¹⁸ Halkevine alınmak üzere muhtelif eleman ilanları için bkz. **Yeni Yol**, Sayı: 2077, 9 İlkteşrin 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2117, 22 Şubat 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2766, 12 Şubat 1941; **Halk**, Sayı: 1100, 11 Nisan 1944.

²⁶¹⁹ **TBMZ**, 18. İnikat, 23.5.1933.

²⁶²⁰ **TBMZ**, 7. İnikat, 20.4.1934.

²⁶²¹ **BCA**, 490.01/1529.220.1.

²⁶²² **TBMZ**, Sayı: 561, **1933-1934 Yılı Mesai Raporu**.

1935 yılında Özel İdare bütçesinde Halkevi ve hayır kurumları için 6.050 lira tahsisat konulmuştur. Bu miktarın 2500 lirası Halkevine ayrılmıştır. Belediye bütçesinden ise Parti ve Halkevi için 2700 lira tahsisat konulmuştur.²⁶²³

Trabzon Belediyesi 1936 yılı bütçesinde Halkevi için 2500 lira ayırmıştır. Bu miktarın yanı sıra Belediye Meclisinin 28 Nisan 1937 tarihinde yaptığı toplantıda bir önceki yıldan kalan tahsisatta yer alması gerekirken gerçekleştirilemeyen destek konusu da görüşülmüştür. Bu kapsamda Temel Nücumi Bey'in de yer aldığı 5 imzalı tahrir üzerine Halkevi bandosuna destek olmak amacıyla 1.000 lira daha ek tahsisat konulması müzakere edilerek kabul edilmiştir.²⁶²⁴ 1939 yılında Trabzon Belediye bütçesinden Halkevi için 4.000 lira ayrılmıştır.²⁶²⁵

1940 yılı özel idare bütçesinde parti için 7.350 lira tahsisat ayrılmıştır.²⁶²⁶ Belediyeler bütçesinde ise CHP için 6000, hayır kurumlarına 1500 lira ayrılmıştır.²⁶²⁷ 1941 yılı Özel İdare bütçesine merkez ve kaza Halkevleri ile hayır cemiyetleri için 10.625 lira tahsisat konulmuştur.²⁶²⁸ 1941 yılında Trabzon Özel İdaresinden CHP için 10.000 lira tahsisat konulmuş, fakat sonradan II. Dünya Savaşı'nın zor koşulları nedeniyle ekonomik sıkıntılar yaşanması üzerine 2.500 lira azaltılarak 8.500 liraya indirilmiş, belediyeden de 6.000 lira tahsisat verilmiştir. CHP Trabzon İl İdare Heyeti ise bu tahsisatın 7.775 lirasını merkez Halkevine, 1.925 lirasını da 7 Halkevi ile 1 halkodasına dağıtmak üzere toplam 9.700 lira tahsisat sağlamıştır.²⁶²⁹

1942 yılı Belediye bütçesinden Halkevleri, parti ile hayır kurumlarına ayrılan paradan Trabzon Halkevine 6.000 lira²⁶³⁰ ödenmiştir. Aynı bütçeden Akçaabat Halkevine

²⁶²³ **BCA**, 490.01/1529.220.1.

²⁶²⁴ **TBMZ**, 23. İnikat, 28.4.1936; **BCA**, 490.01.1539,220.1; **TBMZ**, 3.11.1937, **1936-1937 Yılı Mesai Raporu**.

²⁶²⁵ **BCA**, 490.01/1529,220.1.

²⁶²⁶ 1940 yılında Özel İdare bütçesinden parti, Halkevleri ve hayır kurumları için başlangıçta 12.500 lira ayrılmış, fakat daha sonra Dâhiliye Vekâleti tarafından yüzde 25 düşürülerek 9.375 liraya indirilmiştir. Bu durumun mali açıdan oldukça sıkıntılı bir süreç ortaya çıkarması üzerine Genel Sekreterlik yıl içinde Trabzon CHP İl İdaresine 2.500 lira yardımda bulunmuştur. **BCA**, 490.01/1529.220.1.

²⁶²⁷ **BCA**, 490.01/1529.220.1; İstanbul Mebusu ve Giresun CHP Bölge Müfettişi Saadettin Uraz 1940 yılında CHP Genel Sekreterliğine sunduğu raporunda Parti İdare Heyeti tarafından Halkevine 8.900 lira tahsisat konulduğunu, bu miktarın yeterli olacağını, fakat kaza halkevleri için ayrılan tahsisatın yetersiz olması nedeniyle Genel Sekreterlikten 2.000 lira daha gönderildiğini belirtmiştir. **BCA**, 490.01/715.442.1.

²⁶²⁸ 1940 yılı Belediyeler bütçesinde Sürmene kazasında partiye 100, Maçka'da partiye 15, Vakfikebir'de Halkevine 50, partiye 350, hayır kurumlarına 35, Akçaabat'ta ise Halkevine 150, partiye 150, hayır kurumlarına 200 lira ayrılmıştır. **BCA**, 490.01/1529.220.1.

²⁶²⁹ **BCA**, 490.01/1580.439.1; **BCA**, 490.01/715.442.1.

²⁶³⁰ **TBMZ**, İçtima Devresi: 4, 9. İnikat, 28.4.1942.

150, Of Halkevine 50, Vakfikebir Halkevine ise 10 lira ayrılmıştır. 1942 yılı Özel İdare bütçesinden ise Trabzon Halkevine 6.365 lira, hayır kurumlarına ise 1.760 lira ödenmiştir. 1943 yılında Özel İdare bütçesinden Halkevlerine 8.240, hayır kurumlarına ise 1.760 lira ayrılmıştır. Aynı yıl için Belediye bütçesinde merkez Halkevi için 6.000 lira ayrılmıştır.²⁶³¹ Aynı yılın sonunda Trabzon Halkevinin eksiklerinin tamamlanması, millî kıyafetlerin yaptırılarak muhafaza edilmesi için CHP Genel Sekreterliğinden 5.000 lira tahsisat verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶³² 1944 yılında ise Belediye bütçesinden 6.000 lira ayrılmıştır.²⁶³³

Trabzon Belediyesinin 1947 yılı bütçesinde Halkevine 6.000 lira ayrılması teklif edilmişse de yapılan müzakereler sonucunda muhtaçlara yardım ile ilgili kaynak sorunu yaşanması nedeniyle bu miktar 2.000 lira azaltılarak 4.000 lira verilmesine karar verilmiştir.²⁶³⁴

CHP tarafından Belediye Meclisine sunulan bir tezkere ile 1948 yılı bütçesine Halkevi için 4.000 lira konulması teklif edilmiştir.²⁶³⁵ Teklif, Belediye Meclisi Bütçe kararnamesinin görüşüldüğü oturumda kabul edilmiştir.²⁶³⁶ CHP 1949 yılı için de Halkevine 5.000 lira yardım konulmasını talep etmiştir. Belediye Meclisinde görüşülen konu bütçe encümenine havale edilmiş,²⁶³⁷ teklif, bütçe görüşmelerinde kabul

²⁶³¹ 1943 yılı Vakfikebir Belediye bütçesi toplamı 11.351 olarak belirlenmiş, bunun 100 lirası Halkevine, 150 lirası partiye; 14.475 olarak belirlenen Sürmene Belediye bütçesinin ise 150 lirası partiye; 3.056 olarak belirlenen Maçka belediye bütçesinden 30 lira partiye; 17.928 lira 67 kuruş olarak belirlenen Akçaabat Belediye bütçesinden 150 lira Halkevine ve 150 lira partiye; 8.970 olarak belirlenen Of Belediye bütçesinden ise 50 lira Halkevine, 25 lira hayır kurumlarına tahsis edilmiştir. **BCA**, 490.01/1529.220.1.

²⁶³² **Yeni Halk**, Sayı; 57, 3 Birincikanun 1943.

²⁶³³ **TBMZ**, 2. Devre, 11. İnikat, 20.4.1944.

²⁶³⁴ Belediye Meclisi görüşmelerinde bu miktarın çok ve hatta gereksiz olduğu, açlığa ve yoksulluğa çözüm bulunduktan sonra kültür işlerine bakılması gerektiği, Halkevinin CHP'nin bir organı olduğu, o halde Demokrat Partiye de yardım edilmesi gerektiği yönünde konuşan İbrahim Ertekin'in sözlerinden sonra Başkan Tevfik Yunusoğlu ve üyelerden B. Sükûti Kulaksızoğlu bu fikre karşı çıkmıştır. Yunusoğlu Halkevinin siyasi bir müessese olmadığını, kültürel kalkınmada etkili faaliyetler içinde olan bu kurumun İçişleri Bakanlığından gelen yazı ile desteklenmesine devam edilmesinin belirtildiğini hatırlatmış; söz alan Kulaksızoğlu da yardımın partiye değil Halkevine yapıldığını, Halkevinin artık partiden bağımsız olarak faaliyet gösteren bir kültür müessesesi olduğunu, hatta sosyal yardım faaliyetlerine aktif olarak katılan bir kolu bulunduğunu belirterek yardımın yerinde olacağını belirtmiştir. **TBMZ**, 5. Devre, 9. İnikat, 14.11.1946.

²⁶³⁵ Teklif, Belediye Meclisi oturumunda okunarak bütçe ve kati hesap komisyonuna havale edilmiştir. **TBMZ**, 2. Devre, 5. İnikat, 22.10.1947.

²⁶³⁶ **TBMZ**, 2. Devre, 8. İnikat, 12.11.1947.

²⁶³⁷ **TBMZ**, 3. Devre, 8. İnikat, 22.10. 1948.

edilmiştir.²⁶³⁸ Trabzon Belediye Meclisi 1950 yılı bütçesinden Halkevine verilmek üzere CHP'ye 5.000 lira ayırmıştır.²⁶³⁹

3.3.8. Trabzon'un İlçe ve Bucaklarında Açılan Halkevi Şubeleri

Trabzon Merkez Halkevi dışında çeşitli tarihlerde ilçe ve bucaklarda da Halkevleri açılmıştır. 1937 yılında CHP Genel Sekreterliğine yapılan bir müracaatla Sürmene, Vakıfkebir ve Akçaabat'ta Halkevi binası açılması isteği bildirilmişse de faaliyetler için gerekli özellikleri taşıyan bina sağlanamadığı için uygun görülmemiştir.²⁶⁴⁰ Bu nedenle çeşitli ilçelerde Halkevi açılması için bina yapımına veya teminine başlanmıştır. Of'ta bir Halkevi ve Halk Partisi binası yapımına 1930'lu yılların sonunda başlanmış ve 1938 yılında Kaymakam Mehmet Bey, Parti Başkanı ve Belediye Başkanı Ali Saral'ın katkıları ile oldukça hızlı bir şekilde tamamlanmaya çalışılmıştır.²⁶⁴¹ Bu dönemde Sürmene'de de bir Halkevi binası yapılmaya başlanmıştır.²⁶⁴² Of ve Sürmene kazalarında yapılmakta olan Halkevi inşaatı için vilayet bütçesinden 1.000'er lira yardım yapılmıştır.²⁶⁴³ Of'ta yapılmakta olan Halkevi binasının ikmali için 1939 yılında vilayet bütçesinden 500 lira yardım sağlanmıştır.²⁶⁴⁴ Sargona ve Araklı'da da birer Halkevi inşası için yine vilayet bütçesinden 2.000 lira yardım tahsisatı ayrılmıştır.²⁶⁴⁵ Yomra'da Halkevi binasının temel atma töreni ise 1945 yılında atılmıştır. Törene Vali Refik Koraltan da katılmıştır.²⁶⁴⁶

Trabzon'un bazı ilçelerinde Halkevi şubelerinin açılması 1939 yılında gerçekleşmiştir. Bu Halkevlerinden 7'si çeşitli ilçe ve bucaklarda olmak üzere 19 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır. Bunlar Akçaabat, Sürmene, Araklı, Of, Sargona (Kemerli),²⁶⁴⁷

²⁶³⁸ **TBMZ**, 3. Devre, 9. İnikat, 12.11.1948

²⁶³⁹ Yardımlarla ilgili bütçe kısmının okunması sırasında Belediye Meclisinde CHP'nin hayır müessesesi olmadığı, dolayısıyla Halkevine yapılacak yardımın CHP'ye verilmesinin mevzuata uygun olmadığı tartışması çıkmıştır. Bunun üzerine Belediye Başkanı Tevfik Yunusoğlu Halkevinin siyasi bir müessese olmayıp özellikle halk kültürüne hizmet eden sosyal ve kamuya yararlı bir müessese olduğunu, yıllardır Türkiye'nin birçok belediye ve özel idare bütçelerinden destek gördüğünü belirterek böyle bir halk müessesesine yardımın esirgenmesinin doğru olmayacağını belirtmiştir. Yunusoğlu'nun konu ile ilgili kısa açıklamasının ardından oylanan yardım, 2 müstenkif, 2 red ve 14 kabul oyu ile uygun bulunmuştur. **TBMZ**, 4. Devre, 8. İnikat, 8.2.1950.

²⁶⁴⁰ **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁶⁴¹ **Halk**, Sayı: 684, 8 İkincikanun 1938.

²⁶⁴² Yapımına mahalli halkın yardımı ile başlanıp tahsisatın yetmemesi nedeniyle merkezden önce 15.000, daha sonra 10.000 lira gönderilmiştir. **Halk**, Sayı: 57, 3 Birincikanun 1943.

²⁶⁴³ **BCA**, 490.01/1788.1250.

²⁶⁴⁴ **Halk**, Sayı: 776, 28 Mart 1939.

²⁶⁴⁵ **BCA**, 490.01/1788.1250.1.

²⁶⁴⁶ **Halk**, Sayı: 785, 11 Mayıs 1939.

²⁶⁴⁷ Sürmene CHP İlçe İdare Kurulu Trabzon İl İdare Kuruluna başvurarak Sargona adı verilen Halkevinin Kemerli sınırı dâhilinde olması, buna mukabil Sargona denen köyün ise Kemerli köyünden yarım saat uzakta

Beşikdüzü ve Yomra Halkevleridir.²⁶⁴⁸ Halkodasından dönüştürülerek açılan Maçka Halkevi ise 25 Şubat 1945, Vakfikebir Halkevi 1945 ve Çaykara Halkevi 1948 tarihinde açılmıştır.²⁶⁴⁹

3.3.8.1. Akçaabat Halkevi

Akçaabat Halkevi 19 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır.²⁶⁵⁰ 1940 yılında Akçaabat Halkevi idare heyeti Başkan Hasan Kazancıoğlu, üyeler Yaşar Temirci, Hasan Yiğci, Hüsnü Pir ve Mehmet Alper'den oluşmuştur.²⁶⁵¹ 15 Şubat 1941 tarihinde toplanan şube kol üyeleri kol idare heyeti seçimlerini gerçekleştirmiştir. Buna göre kol idare heyeti üyeliklerine seçilen isimler aşağıdaki gibidir:²⁶⁵²

Tablo 19: Akçaabat Halkevinin 15 Şubat 1941 Tarihinde Belirlenen Şube Komite Üyeleri

KOL ADI	ÜYE SAYISI	TOPLANTIYA KATILAN ÜYE SAYISI	İDARE HEYETİNE SEÇİLEN ÜYELER-ALDIKLARI OY SAYISI
Kütüphane ve Yayın Kolu	18	9	Feridun Taşyioğlu (7), Mazlum Usluata (5), Cemal Gökten (4), Muzaffer Lermi (3), Cevdet Serdar (3), Hüsnü Pir (3), Remzi Şeker (1), Hasan Kuleyin (1)
Temsil Kolu	18	6	Celal Kazancı (5), Kemal Onur (5), Sabri Çilingir (4), Cemal Telli (3), Osman Piyale (3), Saim Öner (1), Hasan Cirav (1), Ahmet Kasaboğlu (1), İsmail Tosun (1)
Köycülük Kolu	22	9	Enver Tozunsoy (5), Osman Birinci (3), Ragıp Eyüpoğlu (3), Tahsin Gür (3), İbrahim Gedikli (2), Hayrettin Yavuz (2), Salahattin Yalın (2), Nurettin Tarakçı (1)
Sosyal Yardım Kolu	25	10	Salim Utku (9), Edip Somunoğlu (7), Bekir Dülger (4), Ahmet Tuyluoğlu (3), Şükrü Özer (2), Mustafa Kalyoncu (2), Münür Serdar (1), Ahmet Başaran (1), Abdurrahman Sezgin (1), Yusuf Nomer (1)

bulunması nedeniyle adının Kemerli Halkevi olarak değiştirilmesini istemiştir. İl İdare Kurulu isteği yerinde bularak Kemerli Halkevi olarak değiştirilmesini uygun görmüş ve durumu Genel Sekreterliğe bildirmiştir. **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁶⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁶⁴⁹ **BCA**, 490.01/948.677.1; **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁶⁵⁰ Akçaabat'ta bir Halkevi açılması için 1933 yılından itibaren Akçaabat Halk Partisi İdare Heyeti ve Belediye tarafından çeşitli hazırlıklar ve müracaatlar yapılmıştır. 1934 yılında bütçesi dahi hazırlanmış, fakat gerekli hazırlıkların tam olarak sağlanamaması ve özellikle de uygun bina bulunamaması nedeniyle açılışı gerçekleştirilememiştir. **BCA**, 490.01/962.723.1; Halkevlerinin 7. Yıldönümü olan 19 Şubat 1939'da 7 tanesi Trabzon'da olmak üzere 158 tane Halkevi şubesi açılarak Türkiye genelinde 367'ye ulaşmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939; Rahmi Çiçek, "Akçaabat Halkevi ve Faaliyetleri", **Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu (26-28 Nisan 2013)**, Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, 2014, s. 309.

²⁶⁵¹ Hasan Kazancıoğlu 1898 tarihinde Akçaabat Orta Mahallede doğmuştur. Akçaabat Rüştüye Mektebinden 1327 tarihinde mezun olduktan sonra ziraat ve çiftçilikle uğraşmıştır. Bir dönem vilayet umumi meclisi üyeliği de yapmış, 1926 yılında girdiği Cumhuriyet Halk Partisinde 1929 ve 1934 yıllarında idare heyeti üyeliği görevlerinde bulunmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁶⁵² **BCA**, 490.01/973.768.3.

Spor Kolu	13	5	Hüseyin İçöz (4), Ömer Oğuz (3), Hasan Yıǧci (3), Alaettin Gedikli (2), Sami Üstün (1), Celal Kazancı (1), Kemal Turhan (1)
Halk Dersaneleri Kolu	19	6	Zekerriya Kaynar (4), Sabri Ersöz (2), Burhan Saka (2), Tevhide Akbaytürk (1), Fatma Özdamar (1), Seyfettin Kan (1), Tayyar Lermi (1)

Kaynak: BCA, 490.01/973.768.3.

Şube kol üyelerinin seçiminin ardından 22 Şubat 1941 tarihinde yapılan toplantıda şube Komite başkanları ile idare heyeti belirlenmiştir.²⁶⁵³ Kaymakam Cemal Gökten başkanlığında yapılan kongrenin kâtipliğine Hüsnü Pir ve Cemal Telli seçilmiştir. Şube üyeleri aralarında yaptıkları seçim ile Kütüphane Kolu Şube Komite Başkanlığına ve Halkevi İdare Heyetine Mazlum Usluata, Temsil Şubesi Komite Başkanlığına ve Halkevi İdare Heyeti Üyeliğine Sabri Çilingir, Köycülük Komitesi Başkanlığına ve Halkevi İdare Heyeti Üyeliğine Enver Tozunsoy, Sosyal Yardım Komitesi Başkanlığına ve Halkevi İdare Heyetine Salim Utku, Spor Kolu Komite Başkanlığına ve Halkevi İdare Heyeti Üyeliğine Hüseyin İçöz, Halk Dersaneleri Komitesi Başkanlığına ve Halkevi İdare Heyetine ise Zekerriya Kaynar seçilmiştir.²⁶⁵⁴

Yapılan seçimlerin ardından belirledikleri programlar çerçevesinde faaliyetlere başlayan kollardan en aktif olarak çalışan Temsil Koludur. Akçaabat Halkevi Temsil Kolu ilk piyesini 1941 yılı Nisan ayında sunmuştur. “Eğitmen” adlı bu piyes Temsil Kolunun ilk faaliyeti olmasına rağmen oldukça başarılı bulunmuştur.²⁶⁵⁵ Temsil Kolunun ikinci piyesi 19 Mayıs 1941 tarihinde Gençlik bayramında sahnelenmiştir. Müsamerede “Hasbahçe” adlı piyes sahnelenmiş, çeşitli şiirler okunduktan sonra kemençe ile mahalli şarkılar çalmıştır.²⁶⁵⁶

Akçaabat Halkevi çeşitli tarihlerde konferanslar düzenlemiştir. Bunlardan biri 1941 yılında Halkevi başkanlığına seçilen ve aynı zamanda hükümet doktoru olan Edip Somunoğlu²⁶⁵⁷ tarafından “İntan ve Lekeli Humma” hakkında Temmuz ayında verilen konferanstır.²⁶⁵⁸

²⁶⁵³ Halkevleri talimatnamesine göre idare heyeti ve şube komiteleri 2 yılda bir ve Mart ayında yapılmaktaydı. 1939’da açılarak idare heyeti belirlenen Akçaabat Halkevi yeni seçim dönemi gelene kadar birçok üyesi memur olduğu için başka bir yere tayin olmuş veya toplantılara devam edememiştir. Bu nedenle seçimin Mart ayından önce yapılarak idare heyetinin yenilenmesi gerekmiştir. BCA, 490.01/973.768.3.6.

²⁶⁵⁴ BCA, 490.01/973.768.3.6.

²⁶⁵⁵ Halk, Sayı: 864, 4 Nisan 1941.

²⁶⁵⁶ Halk, Sayı: 874, 23 Mayıs 1941.

²⁶⁵⁷ BCA, 490.01/715.772.1. Edip Somunoğlu 1904 Trabzon doğumludur. Tıp Fakültesinden 1933 tarihinde mezun olmuştur. BCA,490.01/948.677.1.

²⁶⁵⁸ Yeniöl, Sayı: 2807, 5 Temmuz 1941.

1941 yılı sonunda çeşitli nedenlerle boşalan Akçaabat Halkevi İdare Heyeti üyeliklerine yenileri seçilmiştir. Kütüphane Kolu İdare Heyeti üyelerinden Kaymakam Cemal Gökten kazadan ayrıldığı için yerine kol üyelerinden PTT Şefi Tahsin Arkan, Köycülük Kolu İdare Heyeti Üyesi Ziraat Muallimi Enver Tozunsoy'un askerliği nedeniyle görevinden ayrılması üzerine yerine Köycülük Kolu üyelerinden Mal Müdürü Tahsin Gür, Halk Dersaneleri Kolu idare heyeti üyelerinden Zekerriya Kaynar'ın askerliği nedeniyle ayrılması üzerine de Maarif Memuru Sabri Ersöz seçilmiştir.²⁶⁵⁹

II. Dünya Savaşı'nın zor koşulları altında ekonomik sıkıntıya düşen kişilere de yardım elini uzatan Akçaabat Halkevi sosyal yardım faaliyetlerine hız vererek 1942 yılında Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti tarafından CHP kararı ile Halkevlerine verilen eşyaları fakirlere dağıtmıştır.²⁶⁶⁰

Akçaabat Halkevi 20 Nisan 1942 tarihinde Hilmi Kalaç tarafından teftiş edilmiştir. Teftişte 1942 yılı faaliyetleri önceki yıla göre sönük bulunmuştur. Bu durumun nedeni Halkevi Başkanı Edip Somunoğlu'nun rahatsızlığından dolayı istifa etmesi ve yerine gelen yeni başkanın henüz yeni göreve başlamasından kaynaklandığı şeklinde değerlendirilmiştir. Bu dönemde en faal şubeler Temsil, Spor ve Sosyal Yardım şubeleridir. Temsil Komitesinde yetenekli ve istekli çalışanlar bulunmasına rağmen bir kısmının asker olması nedeniyle önceki yıl kadar temsil verememiştir. Ayrıca bu dönemde müstakil binası bulunmayan Akçaabat Halkevi 1941 yılında Özel İdare binasına taşınarak geçici olarak burada faaliyet göstermiştir. Bu soruna çözüm bulmak isteyen Akçaabatlılar kendilerine ait bir Halkevi binası inşa etmek için çaba sarf etmiş, hatta inşaat karşılığı olarak Ziraat Bankasına 5.385 lira yatırarak arsalarını da hazırlamışlardır. Pencere, kapı dâhil bir çok malzeme temin edilmiş, Genel Sekreterlikten gönderilecek 7.500 lira yardımıyla binayı inşa etmeyi planlamışlardır.²⁶⁶¹

1943 yılında bir radyo temin eden Akçaabat Halkevi, salonunu güzelleştirerek, gazete, kitap ve çeşitli mecmuaları halkın okuması için hizmete açmıştır.²⁶⁶² Bu dönemde konferanslara da yer verilerek halkın ziraat, sağlık, hukuk gibi alanlarda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Dava Vekili Muzaffer Lermioğlu tarafından 1944 yılında "Türk

²⁶⁵⁹ **BCA**, 490.01/973.768.3.

²⁶⁶⁰ **Halk**, Sayı: 960, 27 Mart 1942.

²⁶⁶¹ **BCA**, 490.01/1003.874.2.

²⁶⁶² **Akçaabat**, Sayı: 2, 9 Haziran 1944.

Köylüsü” adlı bir konferans verilmiştir.²⁶⁶³ Muzaffer Lermioğlu Ağustos ayında “Eski ve Yeni Rejimde Aile Hukuku” adlı bir başka konferans vermiştir.²⁶⁶⁴

Akçaabat Halkevinin Sosyal Yardım, Spor, Kitapsaray, Temsil, Halk Dersaneleri ve Neşriyat şubeleri 1944 yılında çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Kütüphanesinde 583 adet kitap bulunan Akçaabat Halkevinde Kaymakam Mehmet Ali Çeltik’in desteğiyle bir de bando takımı oluşturularak²⁶⁶⁵ 20 lira ücretle bir öğretmen görevlendirilmiştir. Her yıl yapılan Mesebet Derneği etkinliği 1944 yılında da yapılmış Spor Kolu tarafından güreş ve koşu yarışları düzenlenmiştir. Derneğe katılan 50’den fazla köylünün muayeneleri ücretsiz yapılarak ilaçları dağıtılmıştır. Muhtaç olanlara da 20 lira yardımda bulunulmuştur. Şubenin yaptığı faaliyetlerden biri de köylünün kalkınmasına yönelik konferanslardır. Ayrıca sağlık ile ilgili konferanslar ise Hükümet Doktoru Edip Somunoğlu tarafından verilmiştir. Okuma yazma kursları da açan şube ücretsiz olarak halka 2 teneke gaz dağıtmıştır.²⁶⁶⁶ Akçaabat Halkevinin önemli faaliyetlerinden biri de yayınladığı Akçaabat gazetesidir.²⁶⁶⁷ 1944 yılı Haziran ayında yayına başlayan gazete Halkevi şubesinin faaliyetlerine geniş bir şekilde yer vermiştir. Aynı yıl idarî görevliler ise şu şekildedir: Halkevi Başkanı Hüsnü Pir, Sosyal Yardım Kolu Başkanı Bekir Dülger, Halk Dersaneleri Başkanı Maarif Memuru Sabri Ersöz, Temsil Kolu Başkanı Sabri Çilingir, Spor Kolu Başkanı Hüseyin İçöz, Kitapsaray Başkanı PTT Müdürü Tahsin Erkan²⁶⁶⁸ ve Kütüphane Müdürü ise Bilal Akıncı’dan oluşmuştur.²⁶⁶⁹

Trabzon Bölge Müfettişi Seyhan Mebusu Kemal Çelik tarafından 18 Haziran 1944 tarihinde teftiş edilen Akçaabat Halkevinin faaliyetleri memnuniyet verici olarak görülmüştür. Teftiş sırasında CHP Trabzon İl Başkanı Ali Rıza Işıl, Belediye Reisi Cevdet Akçay ve Diş Doktoru Cemil Bulak da yer almıştır.²⁶⁷⁰ Bu dönemde Akçaabat’ta bir Halkevi binası yapılması için girişimler de arttırılmıştır.²⁶⁷¹ Belediye meclisi yaptığı bir

²⁶⁶³ **Akçaabat**, Sayı: 6, 31 Temmuz 1944.

²⁶⁶⁴ **Akçaabat**, Sayı: 8, 30 Ağustos 1944.

²⁶⁶⁵ **Akçaabat**, Sayı: 1, 1 Haziran 1944.

²⁶⁶⁶ **Akçaabat**, Sayı: 2, 9 Haziran 1944.

²⁶⁶⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3080, 20 Mayıs 1944.

²⁶⁶⁸ Tahsin Erkan daha sonra Trabzon’a tayin edildiği için yerine Bilal Akıncı görev yapmıştır. **Akçaabat**, Sayı: 18, 31 Ocak 1945.

²⁶⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3063, 8 Mart 1944.

²⁶⁷⁰ **Akçaabat**, Sayı: 4, 23 Haziran 1944.

²⁶⁷¹ Akçaabat’ta bir Halkevi binası yapılması fikri 1939 yılı sonlarında gündeme gelmiş, binanın parti ve mahalli teşekkülleri de içine alacak şekilde olması öngörülmüştür. Vali Osman Sabri Adal, Parti Müfettişi ve İstanbul Milletvekili Sadettin Uraz ve Vilayet İdare Heyeti Reisi Ruhi Ural Akçaabat’a giderek Halkevi binasının yerini belirlemişlerdir. **Yeniyol**, Sayı: 2642, 22 İkinciteşrin 1939. Birkaç ay sonra Akçaabat ve

toplantıda Halkevinin nerede inşa edileceği konusunu görüşmüş, buna göre PTT binasının bulunduğu Özel İdareye ait alan uygun bulunmuştur.²⁶⁷² Ağustos ayı başında Akçaabat'a gelen Vali Yardımcısı Akif İşcan ve Belediye Başkanı Cevdet Akçay tarafından Halkevinin yapılması için uygun alan için incelemeler yapılarak arsa kesin olarak belirlenmiştir.²⁶⁷³

Akçaabat'ta Halkevi binasının plan ve maketi 1945 yılı başında Ankara'ya gönderilmiştir.²⁶⁷⁴ Bu sürecin sonunda Akçaabat Parti ve Halkevi binasının temel atma töreni 1946 yılı Ekim ayında gerçekleşmiştir. Törene Trabzon milletvekilleri Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Ali Rıza Işıl ve Temel Göksel de katılmıştır. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun kısa bir konuşmasının ardından ilk temel taşı konularak kurbanlar kesilmiştir. Muzaffer Lermioğlu da Halkevlerinin ve kültürün önemini belirten bir konuşma yapmıştır.²⁶⁷⁵ Bina inşaatı oldukça hızlı ve titizlik içerisinde sürdürülmüştür.²⁶⁷⁶

Bu dönemde faaliyetlerine devam eden şubede Halkevlerinin 13. Yıldönümü dolayısıyla bir kutlama töreni yapılmıştır.²⁶⁷⁷ Aynı yıl 23 Nisan Millî Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın da coşkulu bir şekilde kutlanmasını sağlamıştır. Bu amaçla Halkevi Temsil Kolu Gençlik Spor Kulübü salonunda bir müsamere vermiştir.²⁶⁷⁸ 19 Mayıs Gençlik bayramı için de hazırlıklar yapan Temsil Kolu ayrıca Görele ilçesinde de bir temsil vermeyi planlamıştır.²⁶⁷⁹ 20 Mayıs 1945 Pazar günü Gençlik Spor Kulübü salonunda

Sürmene'de Halkevi binaları inşa edilmesi için CHP Genel Sekreterliği tarafından 20.000 lira yardımda bulunulacağı belirtilmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2691, 15 Mayıs 1940. Halkevi binası yapılması 1941 yılında gündemi oluşturan konular arasında yer almıştır. Plan ve yer konusunda hazırlıklar da bu dönemde başlatılmıştır. **BCA**, 490.01/715.442.1; Bu süreçte destek olmak isteyen Akçaabat tütün üreticileri de binanın yapımına sarf edilmek üzere tütün satışlarından kiloda bir kuruş alınmasını kararlaştırmıştır. **Halk**, Sayı: 1095, 24 Mart 1944.

²⁶⁷² **Akçaabat**, Sayı: 5, 14 Temmuz 1944.

²⁶⁷³ **Akçaabat**, Sayı: 7, 15 Ağustos 1944. Bu dönemde ayrıca 1.000 nüfuslu köylerde Halkodaları açılması kararlaştırılmıştır. Kısa bir süre sonra da Akçaabat'ın 19 köyüne Halkodası açılması için hazırlıklara başlanmıştır. **Akçaabat**, Sayı: 9, 15 Eylül 1944. Halkodaları inşası için 10.000 lira ve 50 torba çimento ile çeşitli malzemeler CHP Parti Başkanlığı tarafından Akçaabat Parti İdare Heyetine gönderilerek inşaatı devam edilmiştir. **Akçaabat**, Sayı: 11, 16 Birinciteşrin 1944; 19 Şubat 1945 tarihine kadar bitirilmesi planlanan Halkodaları inşaatları için çivi ve çimento ihtiyacı karşılanmış, çalışmalar Kaymakam M. Ali Çeltik tarafından zaman zaman teftiş edilmiştir. **Akçaabat**, Sayı: 2, 15 İkinciteşrin 1944; **Akçaabat**, Sayı: 19, 15 Şubat 1945.

²⁶⁷⁴ **Halk**, Sayı: 1206, 24 Nisan 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3100, 15 Temmuz 1944. İlanda keşif bedeli 130.711 lira 3 kuruş olarak belirtilmiştir. **Halk**, Sayı: 1310, 10 Mayıs 1946.

²⁶⁷⁵ **Akçaabat**, Sayı: 57, 18 Ekim 1946.

²⁶⁷⁶ **Halk**, Sayı: 1400, 2 Ekim 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3320, 2 Ekim 1946; **Akçaabat**, Sayı: 57, 18 Ekim 1946.

²⁶⁷⁷ **Akçaabat**, Sayı: 20 1 Mart 1945.

²⁶⁷⁸ **Akçaabat**, Sayı: 24, 30 Nisan 1945.

²⁶⁷⁹ **Akçaabat**, Sayı: 25, 15 Mayıs 1945.

yapılan Edebiyat gecesi ise kaymakam başta olmak üzere gençler ve aydınlardan oluşan oldukça kalabalık bir katılım ile yapılmıştır.²⁶⁸⁰

Akçaabat Halkevi Temsil Kolu Trabzon Gençlik Kulübünün davetlisi olarak 26 Mayıs 1945 tarihinde Hüsni Pir başkanlığında Trabzon Halkevi temsil salonunda “Gördüğüm O Cihan” adlı piyes ile “İnsan Sarrafi” adlı komediyi oynamıştır. Ertesi gün bayanlara sahnelenen eserler oldukça beğenilmiştir.²⁶⁸¹ Halkevinin yaptığı törenlerden birisi de 10 Kasım 1945 günü Atatürk’ün 7. ölüm yıldönümü törenidir. Saygı duruşu ve çeşitli konuşmaların ardından Atatürk büstüne çelenk konulmuştur.²⁶⁸²

Halkevlerinin 14. yıldönümünü kutlayan Akçaabat Halkevinin 1946 yılındaki faaliyetlerinden biri Temsil Kolunun Of Halkevinde verdiği temsildir. “İsimsiz Facia” piyesi ve “İnsan Sarrafi” adlı komediyi sahneleyen Akçaabat Halkevi Temsil Kolu oldukça beğenilmiştir.²⁶⁸³ Bu dönemde çeşitli toplantılara da ev sahipliği yapan Halkevinde 1946 yılı Mart ayında Parti Müfettişi Seyhan Mebusu Kemal Çelik, Trabzon Parti Başkanı Ali Rıza Işıl, İdare Heyeti Üyesi Mehmet Kitapçı ve Eski Belediye Başkanı Cevdet Akçay’dan oluşan heyetin gerçekleştirdiği toplantıda partililer ve gençlerle sohbet edilmiş, halkın ihtiyaçları konusunda uzun görüşmeler yapılmıştır.²⁶⁸⁴

Akçaabat Halkevinin faaliyetlerinden biri de düzenlenen piyangolardır. 1949 yılında bir piyango düzenlemek için Halkevi mührü bulunan biletler dağıtılmıştır.²⁶⁸⁵ Bu dönemde Temsil Kolu da bir müsamere düzenlemiştir. “Kızıl Çağlayan” piyesi ile “İnsan Sarrafi” komedisinin ardından koro tarafından bir konser verilmiştir.²⁶⁸⁶ Akçaabat Halkevi Spor Şubesi ise bir futbol takımı oluşturmuştur. Halkevi futbol takımı Sebat Gençlik Spor ile maçlar yapmış ve başarılı sonuçlar almıştır.²⁶⁸⁷ Aynı yılın sonuna doğru faaliyetleri azalan Halkevinin 7 yıldır başkanlık görevini sürdüren Hüsni Pir hastalığı nedeniyle istifa etmiştir.²⁶⁸⁸ Halkevi binasının da yavaş yavaş tasfiye edildiği bu dönemde konferans

²⁶⁸⁰ Akçaabat, Sayı: 26, 2 Haziran 1945.

²⁶⁸¹ Akçaabat, Sayı: 26, 2 Haziran 1945.

²⁶⁸² Akçaabat, Sayı: 27, 15 Kasım 1945.

²⁶⁸³ Akçaabat, Sayı: 43, 1 Mart 1946.

²⁶⁸⁴ Akçaabat, Sayı: 44, 15 Mart 1944.

²⁶⁸⁵ Yeni Pulathane, Sayı: 3, 22 Şubat 1949.

²⁶⁸⁶ Yeni Pulathane, Sayı: 9, 5 Mayıs 1949.

²⁶⁸⁷ Özdemir Kazancıoğlu, “Spor Hareketleri”, Yeni Pulathane, Sayı: 14, 11 Temmuz 1949.

²⁶⁸⁸ Yeni Pulathane, Sayı: 22, 7 Kasım 1949.

salonu sinema olarak kullanılmak üzere kiraya verilmiş, bu nedenle kütüphanesi de kullanılamaz duruma gelmiştir.²⁶⁸⁹

Akçaabat Halkevi 1950 Mayıs ayında yaklaşan milletvekili seçimi nedeniyle Trabzon'da seçim faaliyetlerine katılan Faik Ahmet Barutçu tarafından yapılan iç ve dış siyaset ile ilgili konuşmaya ev sahipliği yapmıştır.²⁶⁹⁰

3.3.8.2. Araklı Halkevi

19 Şubat 1939 tarihinde açılan²⁶⁹¹ Araklı Halkevinin ilk başkanı Tufan Uzunhasan'dır.²⁶⁹² 12 Nisan 1942 tarihinde Giresun Bölge Müfettişi Hilmi Kalaç tarafından teftiş edilen Araklı Halkevi bu dönemde Halkodası düzeyinde faaliyetler yürütmüş, bina sorunu yaşayan Halkevleri arasında yer almıştır. Kiraladıkları bir oda ve bir salonda faaliyet gösteren Halkevi, salonunu okuma alanı olarak faaliyete geçirmiş; odayı ise parti idare heyeti ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Hilmi Kalaç raporunda şubenin muhit için uygun şubeler açmadığını, kaydettiği rakamları da hayali bulduğunu belirtmiş; Köycülük, Halk Dersaneleri ve Spor şubelerinin faydalı olabileceğini ifade etmiştir.²⁶⁹³

1945 yılında Araklı Halkevinin 5'i kadın olmak üzere 24 üyesi olan Dil-Edebiyat Şubesi bulunmaktaydı. Araklı Halkevi yüksekokullarda okuyan okurlarının bulunması nedeniyle kütüphanesi için genel sekreterlikten Türkçe ve yabancı fen ve edebiyat alanında yayınlanmış kitaplardan talep etmiştir.²⁶⁹⁴

3.3.8.3. Beşikdüzü Halkevi

Beşikdüzü Halkevi 19 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır.²⁶⁹⁵ İlk başkanı Mustafa Başkan'dır.²⁶⁹⁶ 1939 yılı sonunda Halkevi Başkanlığına Hasan Erçin getirilmiştir.²⁶⁹⁷ 1941

²⁶⁸⁹ **Yeni Pulathane**, Sayı: 23, 5 Aralık 1949.

²⁶⁹⁰ Barutçu aynı amaçla Of Halkevinde de bir konuşma yapmıştır. **Halk**, Sayı: 2605, 5 Mayıs 1950.

²⁶⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁶⁹² Tufan Uzunhasan 1907 Araklı doğumludur. Trabzon Ticaret Mektebinde öğrenim gördükten sonra esnaflıkla uğraşmış, 1928 yılında partiye kaydolarak köy ve nahiye teşkilatlarında görevler almıştır. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁶⁹³ **BCA**, 490.01/1003.874.2.

²⁶⁹⁴ **BCA**, 490.01/1078.1122.1.

²⁶⁹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁶⁹⁶ Mustafa Başkan 1905 yılında Beşikdüzü'nde doğmuştur. 1918 yılında ilkokuldan mezun olmuş, ardından ticaretle uğraşmıştır. 1935 yılında girdiği partide 1937 yılında parti sayışmanlığı görevinde bulunmuştur. Çocuk Esirgeme Kurumu, kültüre ait binaların inşaat komisyonlarında, Fındık Satış Kooperatifinde fahri olarak çalışmıştır. **BCA**, 490.01/948.677.1.

yılında Beşikdüzü Halkevi Başkanı Osman Dünder'dir. 1941 yılı Mart ayında 5 Şubesi faal olan Halkevinin komite seçimleri talimatname gereği 23 Mart 1941 tarihinde yapılmıştır.

Tablo 20: 23 Mart 1941 Tarihinde Seçilen Beşikdüzü Halkevi Komite Üyeleri

ŞUBELER	GÖREVİ/ SOYADI	ADI	MESLEĞİ
Temsil	Reis: Haşim Zihni Aza: Talat Telatar Aza: Mesude Nazım Aza: Durmuş Gök Aza: Niyazi Karadeniz		Eğitmen Gezici Baş Öğretmeni Satış Kooperatifi Muhasibi İlkokul Öğretmenlerinden Enstitü İnşaat Usta Öğretmeni Satış Kooperatifi Anbar Memuru
Spor	Reis: Mehmet Dünder Aza: Kazım Çoban Aza: Mustafa Gözaçan		Enstitü Marangoz Öğretmeni Satış Kooperatifinde Lise Son Sınıf Talebesi Tecim
Halk Dersaneleri ve Kurslar	Reis: Ömer Cinel Aza: Mustafa Baykan Aza: Şükran Özdemir		İlkokul Başöğretmeni Ticaret İlkokul Öğretmenlerinden
Kütüphane ve Yayın	Reis: Hasip Ataman Aza: Nihat Salkur Aza: Hava Babacan		İlkokul Öğretmenlerinden Enstitü Öğretmenlerinden İlkokul Öğretmenlerinden
Köycülük	Reis:Hürrem Arman Aza:Mübahat Ataman Aza: Münür Yücel Aza:Cemal Erol Aza:Ahmed Civelek		Enstitü Müdürü İlkokul Öğretmenlerinden Enstitü Ziraat Şefi Enstitü Tesviye Öğretmeni Satış Kooperatifi Eksperti

Kaynak: BCA, 490.01/973.768.3.

Komite seçimlerinin ardından oluşturulan idare heyeti; Başkan Osman Yücesan, Temsil Şubesi Komite Reisi Haşim Zihni, Spor Şubesi Komite Reisi Mehmed Dünder, Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi Komite Reisi Ömer Cinel, Kütüphane ve Yayın Şubesi Komite Reisi Hasip Ataman ve Köycülük Şubesi Komite Reisi Hürrem Arman'dan oluşmuştur.²⁶⁹⁸

Çeşitli etkinliklerin yapıldığı Beşikdüzü Halkevinde 1 Nisan 1941 tarihinde İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle bir tören düzenlenmiştir.²⁶⁹⁹ Bu dönemde bir bina yapılması için yoğun çaba harcanmıştır. Bu amaçla CHP Genel Sekreterliğine gönderilen proje sonrasında 40.000 lira olarak belirlenen bedelin 25.000 lirası²⁷⁰⁰ Genel Sekreterlik tarafından gönderilmiş, kalan miktarın ise halkın yardımları ile temin edilmesi yönünde

²⁶⁹⁷ Hasan Erçin 1909 tarihinde Beşikdüzü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu olan Erçin ticaretle uğraşmıştır. BCA, 490.01/948.677.1.

²⁶⁹⁸ BCA, 490.01/973.768.3.

²⁶⁹⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2781, 5 Nisan 1941.

²⁷⁰⁰ **Halk**, Sayı: 1289, 26 Şubat 1946.

çalışmalar başlatılmıştır.²⁷⁰¹ Şube aynı yıl Mayıs ayında Başkan Osman Yücesan ve idare heyetinin gayretleri ile bir dokumacılık kursu açmıştır.²⁷⁰²

1942 yılında Beşikdüzü Halkevi Başkanlığına Parti İdare Kurulu tarafından Ömer Cinel seçilmiştir.²⁷⁰³ Aynı yıl 5 Şubesi²⁷⁰⁴ ile faaliyetlerine devam eden Beşikdüzü Halkevinin şubeleri oldukça aktif faaliyetler sergilemiştir. Kütüphanecilik Kolu mevcut olan 655 kitabı tasnifleyerek düzenlemiş, dünyadaki gelişmeler dolayısıyla yaptığı radyo yayınıyla da oldukça ilgi görmüştür. Giresun Bölge Müfettişi Hilmi Kalaç'ın 1942 yılında teftiş ettiği Halkevinin çalışmaları oldukça başarılı bulunmuştur. Özellikle Köy Enstitüsü ile olan işbirliği sayesinde Köycülük, Temsil ve Spor şubeleri canlı bir faaliyet göstermiştir. Bunda Köy Enstitüsü Müdürü Hürrem Oyman'ın etkisi oldukça fazladır. Bu dönemde Beşikdüzü Halkevi CHP birlikte kiraladıkları binada faaliyet göstermiştir. Toplantı ve temsil için salonları olmayan Halkevinin bütçesi de oldukça kısıtlıdır. 100 lira vilayetten 150 çeşitli gelirlere olmak üzere 250 liralık bütçeden şube faaliyetlerine 50'er lira ayrıldığında idare için parası kalmayan Halkevi bu anlamda katip ve odacı bulunduramamıştır. Özellikle bina sorununun çözülmesi yönünde çalışmalar yapılmış ve bu dönemde bir arsa hazırlanmıştır.²⁷⁰⁵

Beşikdüzü Halkevi 1944 yılında Halkevlerinin 12. yıldönümü nedeniyle bir tören düzenlemiştir. Törende Beşikdüzü Köy Enstitüsü Müdürü Osman Ülkümen tarafından bir konferans verilmiştir.²⁷⁰⁶ 1945 yılında Beşikdüzü Halkevi kütüphanesinde Türkçe harflerle yayınlanmış ve genel sekreterlik tarafından gönderilmiş 691 kitap bulunmaktaydı.²⁷⁰⁷ Aynı

²⁷⁰¹ **Halk**, Sayı: 1890, 9 Nisan 1948.

²⁷⁰² **Halk**, Sayı: 842, 16 Mayıs 1941.

²⁷⁰³ 1902 Beşikdüzü doğumlu olan Ömer Cinel 1914 yılında Merkez Rüştüye okulundan mezun olmuştur. 1927 tarihinde partiye giren Cinel, 1933'te parti idare heyeti azalığı ve 1940 tarihinde de parti idare heyeti reisliği görevinde bulunmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷⁰⁴ Bunlar: Temsil, Spor, Köycülük, Halk Dersaneleri ve Kütüphanecilik şubeleridir.

²⁷⁰⁵ **BCA**, 490.01/1003.874.2.

²⁷⁰⁶ Ülkümen konuşmasında Halkevlerinin öneminden ve faaliyetlerinden bahsetmiş, imkânsızlıklar içerisinde açılan Halkevinin Beşikdüzü mahallesi tarafından kucaklanarak kısa sürede önemli faaliyetler gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Faaliyetlerin etkili olmasında Köy Enstitüsü üyelerinin etkisi oldukça fazla olmuştur. Halkevinin faaliyetleri hakkında bazı rakamlar da veren Ülkümen bir sahnesi olmadığı için temsilcilerini enstitüde veren Temsil Kolunun 15 piyes sahnelediğini ve bu gösterileri 10.000 civarında kişinin izlediğini belirtmiştir. Bu dönemde Temsil Kolunun 51 erkek 3 kadın olmak üzere 54, Köycülük Kolunun 76 erkek 7 kadın olmak üzere 83 üyesi bulunmaktaydı. Köycülük Kolu Vardallı, Türkelli ve Akköse köylerine geziler düzenlemiştir. Spor Kolu voleybol, basketbol ve futbol maçları ile çeşitli sporları gerçekleştirmiştir. 34 erkek 4 bayan üyesi bulunan Kütüphane Kolu Halkevi ve Karagöz dergilerini, Ulus gazetesini okuyucularına sunmuştur. Ayrıca kütüphanede okunan kitap sayısı ise 345'e ulaşmıştır. 25 erkek 4 kadın üyesi bulunan Halk Dersaneleri Kolu imkânsızlıklara rağmen faaliyetlerini verimli bir şekilde sürdürmüş, düzenli olarak radyo yayını yapmıştır. **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁷⁰⁷ **BCA**, 490.01/1049.1030.2.

yıl Spor Kolu çalışmalarının daha verimli yürütülmesi amacıyla CHP Genel Sekreterliği tarafından malzemeler gönderilmiştir.²⁷⁰⁸

Beşikdüzü Halkevi binasının yapımına 1948 yılında başlanmıştır. 20 Ağustos 1948 tarihinde yapılan temel atma törenine Vali, Trabzon'da bulunan milletvekilleri, CHP il ve ilçe başkanları, Vakfıkebir Kaymakamı, Köy Enstitüsü Müdürü ve öğrencileri ve halk katılmıştır.²⁷⁰⁹ Halkevinin zemin katı için gerekli malzemeler hazırlanarak yapımı için nahiyenin en iyi duvar ustası olan Akkilise köyünden Ahmet Yıldız belirlenmiş, bina inşaatı 61 günde teslim edilmek üzere pazarlıkla kendisine verilmiştir.²⁷¹⁰

1948 yılı sonlarında Beşikdüzü Halkevi Başkanı Mehmet Ali Kamacı²⁷¹¹ ilçe merkezinden ayrıldığı için yerine Öğretmen Aziz Gözaçan getirilmiştir.²⁷¹²

3.3.8.4. Çaykara Halkevi

Çaykara Halkevi 1948 yılında açılmıştır. Daha önce Of ilçesine bağlı Kadahor bucağı Çaykara ilçesine devredilmiş, buradaki Halkodası da Halkevine dönüştürülmüştür. 1950 yılında Çaykara Halkevine bağlı 20 halkodası bulunmaktaydı.²⁷¹³

3.3.8.5. Hayrat Halkevi

Hayrat Halkevi Şubesi ve faaliyetleri ile ilgili bilgiler sınırlıdır. 1940 tarihinde Hayrat Bucağı Halkevi Şubesi için temin edilen radyonun bozulması üzerine Bucak Merkez Muhtarı Osman Akosman'ın desteği ile 1948 yılında tamir ettirilen radyo Halkevine yeniden kazandırılmış, akümülatörü doldurmak üzere bir de dinamo tesis ettirilerek sahilden 20 km içerdeki bucağın dünya olaylarından haberdar olması sağlanmıştır.²⁷¹⁴

²⁷⁰⁸ **BCA**, 490.01/1125.108.3.

²⁷⁰⁹ **Trabzon**, Sayı: 567, 21 Ağustos 1948.

²⁷¹⁰ **Trabzon**, Sayı: 539, 21 Temmuz 1948.

²⁷¹¹ Mehmet Ali Kamacı bu göreve 1948 yılı Haziran ayında seçilmiştir. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷¹² **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷¹³ Bunlardan Çiftesu Halkodası 19 Şubat 1948 tarihinde Halkevine dönüştürülmüş ve CHP Genel Sekreterliği tarafından malzeme gönderilmiştir. **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁷¹⁴ **Halk**, Sayı: 2022, 21 Ağustos 1948.

3.3.8.6. Maçka Halkevi

Maçka Halkevi Halkodasından çevrilerek oluşturulmuştur. Maçka Halkodasının verimli faaliyetler²⁷¹⁵ göstermesi sonucunda CHP Genel Sekreterliği tarafından 1945 yılında burada Halkevi açılması kararlaştırılmış, 20 şubat 1945 tarihinde toplanan Halkevi 7 şubenin seçimini yapmıştır. Başkanlığa Maarif Memuru Neşat Karsan getirilmiştir. İlçede ayrıca 17 Halkodası²⁷¹⁶ da Halkevi Bayramı'nda açılmıştır. Bu törende merkez Halkevi tarafından 50 kişilik çay ziyafeti verilmiştir.²⁷¹⁷ Maçka Halkevi 25 şubat 1945 tarihinde faaliyete başlamıştır.²⁷¹⁸ 1945 yılında II. İnönü Zaferinin 24. yıldönümü bir törenle kutlanmıştır.²⁷¹⁹ Halkevinde açılan yabancı dil kurslarını bitirenlerin diplomaları düzenlenen bir törenle verilmiştir.²⁷²⁰ 1946 yılında Maçka Halkevi Temsil Kolu ve öğrencilerin işbirliği ile 23 Nisan ocuk bayramında ‘‘Eğitmen’’ adlı piyes sahnelenmiştir.²⁷²¹

1947 yılında Halkevlerinin yıldönümü nedeniyle Maçka Halkevinde yapılan tören oldukça coşkulu şekilde kutlanmıştır. Yoğun bir halk kitlesinin katıldığı kutlamalarda Halkevlerinin başarıları ve geleceğe ait hizmetlerden bahsedilen konuşmalar radyo yayını ile ilçedeki halka ulaştırılmıştır. Millî oyunların oynanıp, mahalli müzikler eşliğinde türkülerin söylendiği kutlamalarda Maçka Halkevi Başkanı Neşat Karsan tarafından Başbakan ve CHP Genel Sekreterliğine telgraflar çekilmiştir.²⁷²²

Maçka'da inşa edilecek olan Halkevi binası için yapılan ihale 1948 yılı başında gerçekleşmiş, ihaleyi müteahhit Halil Dizdar kazanmıştır.²⁷²³ Maçka Halkevi Binası temel atma töreni 7 Temmuz 1948 tarihinde yapılmıştır. Törende İlçe Halkevi Başkanı Hamdi

²⁷¹⁵ Bunlardan biri I. İnönü Zaferi'nin 24. yıldönümü kutlamasıdır. Maarif Memuru Halkodası Başkanı Neşat Karsan törende bir konuşma yapmış, şiirler okunup hatıralar anlatılmıştır. **Halk**, Sayı: 1181, 23 Ocak 1945.

²⁷¹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3141, 23 Birinci Kanun 1944.

²⁷¹⁷ **Halk**, Sayı: 1192, 2 Mart 1945; **Halk**, Sayı: 1194, 9 Mart 1945.

²⁷¹⁸ Maçka'da bir Halkevi ve Halkodası açılması için 1942 yılından itibaren çeşitli müracaatlar yapılarak hazırlıklar yapıldıysa da müstakil bir bina bulunamadığı için 1945 yılına kadar aılamamıştır. **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁷¹⁹ **Halk**, Sayı: 1200, 3 Nisan 1945.

²⁷²⁰ **Halk**, Sayı: 1216, 29 Mayıs 1945.

²⁷²¹ **Yeniyol**, Sayı: 3276, 27 Nisan 1946.

²⁷²² **Trabzon**, Sayı: 167, 4 Mart 1947.

²⁷²³ **Halk**, Sayı: 1814, 23 Ocak 1948.

Çağatay, Trabzon İl Genel Meclis Üyelerinden Şevket Çulha ve Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli birer konuşma yapmıştır.²⁷²⁴

3.3.8.7. Of Halkevi

Of Halkevi 19 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır.²⁷²⁵ Of Halkevi başkanlığına 1941 yılında Mal Müdürü Kemal Alp seçilmiş,²⁷²⁶ daha sonra Hakkı Yener getirilmiştir.²⁷²⁷

Of Halkevi 1945 yılında üye sayının az olması nedeniyle Dil ve Edebiyat Şubesi açamamıştır. Herhangi bir dergi de yayınlamayan şube folklorik çalışmaların yapılabilmesi için gereken ekibin ve şubenin bulunmamasından dolayı bir yazı ile durumu genel merkeze bildirmiştir.²⁷²⁸

Of Halkevi Temsil Kolu²⁷²⁹ aktif olarak çalışan şubeler arasında yer almıştır. Şube 1944 yılı Aralık ayında 400'e yakın seyirci önünde bir müsamere düzenlemiştir.²⁷³⁰ Temsil Kolu Başkanı Hasan Saral ve üyeler Saadettin Yener, Ömer Eren, Hüseyin Baş, İsmail Durmuş, Mehmet Akyüzlü, Mehmet Kalaycı, Selahaddin Genel, Sebahattin Reis, İbrahim Ergül, Nihat Gündoğdu ve Kazım Saral'dan oluşan Halkevi üyeleri yeni yılı bir programla kutlamıştır.²⁷³¹

Of Halkevi idare kurulu üyeleri 1949 yılı Mayıs ayında Başkan Tahsin Saraloğlu başkanlığında toplanarak Temsil Şubesi başkanlığına Fehmi Şen, Spor Şubesi başkanlığına P.Yzb. Refik Gürer, Sosyal Yardım Şubesi başkanlığına Dr. Hasan Sezgin, Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi başkanlığına Orman Mühendisi Ali Turhan, Kütüphane ve Yayın Şubesi Başkanlığına Öğretmen Temel Kılıçoğlu ve Köycülük Şubesi Başkanlığına

²⁷²⁴ **Halk**, Sayı: 1979, 7 Temmuz 1948; **Halk**, Sayı: 1981, 9 Temmuz 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3587, 8 Temmuz 1948. Maçka'da Halkevi binası yapımı için 1945 yılında merkezden 25.000 lira yardım yapılması kararlaştırılmış ve Genel Sekreterlik bu parayı İl İdare Kurulu emrine göndermiştir. Ardından inşaat hazırlıklarına başlanması kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 1267, 7 Aralık 1945.

²⁷²⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁷²⁶ 1904 yılında İstanbul'da doğan Kemal Alp 1935 yılında Maliye Mektebinden mezun olmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷²⁷ 1912 Vakıfkebir doğumlu Hakkı Yener 1932 tarihinde Trabzon Öğretmen okulundan mezun olmuştur. Of Kazası Maarif Memurluğu görevinde bulunmuş, 12 Kasım 1942 tarihinde partiye girmiştir. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷²⁸ **BCA**, 490.01/1078.1122.1.

²⁷²⁹ 1948 yılında Of Halkevinde yapılan temsillerde kadın rolleri erkeklere oynatılıyordu. Bu durum Memiş Muratoğlu tarafından Genel sekreterliğe şikâyet edilmiş, bunun üzerine temsil kılavuzu hükümlerine aykırı olan durumun doğru bulunmadığı Halkevlerinin prensiplerine uyması gerektiği ve bu konularda hassas olunması istenmiştir. **BCA**, 490.01/1026.949.1.

²⁷³⁰ **Halk**, Sayı: 1168, 8 Birincikanun 1944.

²⁷³¹ **Halk**, Sayı: 1177, 9 Birincikanun 1945.

Öğretmen Altay Yiğit'i seçmiştir. 1949 yılı çalışma programını hazırlayarak faaliyete başlayan kollardan²⁷³² Of Temsil Şubesi 19 Mayıs Gençlik Bayramında “Alparslan” piyesini sahnelemek için çalışmalara başlamıştır. Spor Şubesi ise Başkan Refik Sürer idaresinde Halkevi spor sahasında kalabalık bir seyirci önünde voleybol maçları yapmıştır. Sosyal Yardım Şubesi Başkanı Dr. Hasan Sezgin tarafından her Salı fakir ve muhtaçlara ücretsiz muayene yapılarak gereken ilaç reçeteleri yazılmıştır.²⁷³³ 1950 yılında Of Halkevine bağlı 16 Halkodası bulunmaktaydı.²⁷³⁴

3.3.8.8. Sargona Halkevi

19 Şubat 1939 tarihinde açılan²⁷³⁵ Sargona Halkevinin başkanlığı görevine Mehmet Terzi²⁷³⁶ getirilmiştir. 1941 yılında İstanbul'a gitmek üzere görevinden ayrılan Mehmet Terzi'nin yerine Parti İdare Heyeti tarafından Hamdi Çınar getirilmiştir.²⁷³⁷

Sargona Halkevi 1942 yılında 4 Şube ile faaliyet göstermiştir. Spor, Sosyal Yardım, Kütüphane ve Köycülük şubeleri bulunan Halkevi Nisan 1942'de Hilmi Kalaç tarafından teftiş edilmiştir. Bu dönemde yapılan incelemelerde Sargona Halkevinin imkânsızlıklar içinde olduğu ve Halkodası derecesinde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle bina sorununa önem verilmiş, Parti ve Halkevi için bir arsa aranmaya başlanmıştır. Sadece bir salonda faaliyet gösteren Sargona Halkevi burayı da maliye ve parti idare heyeti ile birlikte kullanmak zorunda kalmıştır. Hilmi Kalaç'ın tespitlerine göre Spor Şubesinin denizcilik kısmı gelişmeye uygun bulunmuştur. Kalaç küçük büyük gemiler yapıldığı ve gemicilerin yetiştiği bu bölgede denizciliğin geliştirilebileceğini belirtmiştir.²⁷³⁸

3.3.8.9. Sürmene Halkevi

Sürmene Halkevi 19 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır. İlk başkanı İbrahim Kırالی'dir.²⁷³⁹ Sürmene'de yapılan Halkevinin açılış töreninde Vali, Milletvekilleri, Tümen

²⁷³² **Halk**, Sayı: 2266, 3 Mayıs 1949.

²⁷³³ **Halk**, Sayı: 2269, 6 Mayıs 1949.

²⁷³⁴ **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁷³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁷³⁶ Mehmet Terzi, 1899 yılında Sürmene Sargona'da doğmuştur. Köy sağlık korucusu olarak görev yapmış, Sürmene Frengi Mücadele Sıhhat Memurluğu ve Ordu Frengi Mücadelesi Sıhhat Memurluğu görevlerinde bulunmuştur. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷³⁷ **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷³⁸ **BCA**, 490.01/1003.874.2.

²⁷³⁹ 1908 doğumlu olan İbrahim Kırالی ilkokul mezunu olup ticaretle uğraşmıştır.1927 tarihinde girdiği partide 1938 tarihinde yönetim kurulunda görev almıştır. **BCA**,490.01/948.677.1.

Komutanı, Parti İdare Heyeti Başkanı ve üyeleri katılmıştır. Açılış töreninde parti başkanı Ali Rıza Işıl bir konuşma yapmıştır.²⁷⁴⁰ Sürmene Halkevi binası açıldıktan sonra halkevi çalışmaları hızlı bir faaliyete başlamıştır. Her hafta düzenlenen aile toplantıları eğlenceli bir faaliyet oluştururken, Temsil Kolu sık sık piyesler hazırlayarak halka sunmuştur. Oldukça beğenilen bu gösterilerde vatandaşlar yer bulamamaktan şikâyet ettiği için piyesler tekrar sahnelenmiştir.²⁷⁴¹

Sürmene Halkevi başkanlığına 1949 yılı başında Ortaokul Müdürü Mehmet Ali Ataman seçilmiştir. Yeni başkan önderliğindeki idare heyeti 19 Mart tarihinde bir aile toplantısı düzenlenmeyi kararlaştırmıştır.²⁷⁴²

3.3.8.10. Vakfikebir Halkevi

Vakfikebir Halkevi 1940 yılında Halkodası olarak açılmış, daha sonra Halkevine dönüştürülmüştür. CHP Trabzon İl İdare Heyeti CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı ile 1940 yılında yalnızca Vakfikebir'de Halkodası açılmasını teklif etmiştir.²⁷⁴³ 1941 yılında Vakfikebir Halkodasının Başkanlığına Şevket Gürdal seçilmiştir.²⁷⁴⁴ Halkevine dönüştürülmesinin ardından 12 Haziran 1945 tarihinde CHP idare kurulu tarafından başkanlığa Sadık Kayhan getirilmiştir.²⁷⁴⁵ 1948 yılında Halkevi başkanlığına Eski Başkan Rıza Bahadır seçilmiştir.²⁷⁴⁶

3.3.8.11. Yomra Halkevi

Yomra Halkevi 19 Şubat 1939 tarihinde açılmıştır.²⁷⁴⁷ Halkevinin ilk başkanı İsmail Sungur'dur.²⁷⁴⁸ 13 Nisan 1942 tarihinde Giresun Bölge Müfettişi Hilmi Kalaç Tarafından teftiş edilen Halkevi 1942 yılına kadar sönük bir faaliyet göstermiştir. 1942 yılında binasının tamamlanmasının ardından yeni eşya, radyo, kitap ve gazete temin

²⁷⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3160, 28 Şubat 1945.

²⁷⁴¹ **Halk**, Sayı: 1218, 18 Mayıs 1945.

²⁷⁴² **Halk**, Sayı: 2227, 17 Mart 1949.

²⁷⁴³ **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁷⁴⁴ Şevket Gürdal 1903 yılında Vakfikebir'de doğmuştur. 1915 yılında Vakfikebir Rüstiye Mektebini bitirmiş, 1934 ve 1938 yıllarında Vakfikebir CHP azalığı görevini sürdürmüştür. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷⁴⁵ Sadık Kayhan 1919 yılında Trabzon Öğretmen Okulundan mezun olmuş, Vakfikebir Merkez İlkokul Öğretmenliği görevinde bulunmuştur. 1942 yılında girdiği Halkevinde Kütüphane ve Yayın Kolunda çalışmıştır. Halkevi dışında Çocuk Esirgeme Kurumu Vakfikebir Şube Başkanlığı ve İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve İçtimai Yardım ve Yapı Sandığı Başkanlığı görevlerinde de yer almıştır. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷⁴⁶ **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

²⁷⁴⁸ İsmail Sungur 1903 yılında Yomra'da doğmuştur. Yomra ilkokulundan mezun olduktan sonra ziraatla uğraşmış, 1926'da girdiği partide 1927 yılında idare heyetinde görev almıştır. **BCA**, 490.01/948.677.1.

edilmesi ile canlanmıştır. Trabzon'a oldukça yakın olması merkez Halkevinin burada sık sık temsiller vermesini sağlamıştır. Yine oluşturulan üç şubeden²⁷⁴⁹ köycülük ve spor şubeleri merkez Halkevinden oldukça fazla destek görmüştür. Yomra Halkevinin en etkili faaliyeti ise her akşam salonunda halkı toplayarak radyo ve gazetelerden faydalanmasını sağlamak olmuştur.²⁷⁵⁰

Yomra Halkevi Sosyal Yardım Kolu 1944 yılı başında yüzlerce köylünün izlediği bir müsamere düzenlemiştir. Gençlerin başarı ile oynadığı "Gördüğüm O Cihan" adlı bir perdelik oyunun ardından, "İnsan Sarrafi" adlı iki perdelik komedi sahnelenmiştir. Oyunlarda Trabzon Halkevinden gelen Muammer Parlar, Osman Tahmaz ve Orhan Polat da yer almıştır.²⁷⁵¹ Yomra Halkevi "İnsan Sarrafi" adlı eseri 23 Nisan 1944 tarihinde köylü kadınlar için yeniden sahnelemiştir.²⁷⁵² 1945 yılında Spor Kolunun faaliyetlerinden biri voleybol ve hentbol oyunlarıdır. CHP Genel Sekreterliği 1945 yılı Eylül ayında birçok spor malzemesi göndermiştir. Bu dönemde Halkevi Başkanı Salih Ünlüsoy'dur.²⁷⁵³

3.3.9. Halkodaları

Halkevi faaliyetlerinin köylere de ulaştırılması amacıyla 1944 yılından itibaren Halkodaları yapılmıştır. Trabzon'da 141 Halkodası yapılması kararlaştırılmış, CHP Genel Sekreterliği vilayet ve civar kazalara bağlı nahiye ve kalabalık nüfuslu köylerde yapılacak Halkodaları inşaatı için 105.000 lira tahsisat göndermiştir.²⁷⁵⁴ Bunlardan ilki 3 Eylül 1944 tarihinde temeli atılan Kavala Halkodasıdır. 5 Ağustos 1944 tarihinde Kireçhane nahiye merkezinde açılacak Halkodasının yerini tespit etmek üzere Vali Muavini, Parti ve Belediye Başkanı, Maliye Başmüfettişi tarafından yapılan gezide uygun görülen arsa ile hazineye ait arsanın mübadele işlemi yapılarak binanın merkezi bir yerde kurulması sağlanmıştır.²⁷⁵⁵ İnşaatı biten Halkodalarının açılış törenlerinin Halkevi bayramında yapılması kararlaştırılmıştır.²⁷⁵⁶ CHP genel merkezi inşaatı tamamlanan ve açılışı 25

²⁷⁴⁹ Ayrıca sosyal yardım şubesi vardır.

²⁷⁵⁰ **BCA**, 490.01/1003.874.1.

²⁷⁵¹ **Halk**, Sayı: 1169, 12 İllkânun 1944.

²⁷⁵² **Halk**, Sayı: 1105, 28 Nisan 1944.

²⁷⁵³ **BCA**,490.01/1125.108.3; Salih Ünlüsoy 1911 yılında Trabzon'da doğmuştur. Mekteb-i Sultani'de öğrenim görmüş, daha sonra idare memurluğu görevinde bulunmuştur. 1933 yılında girdiği Gümüşhane CHP teşkilatında 1933 yılında önce idare heyeti üyeliği, ardından da başkanlık görevini yürütmüştür. Bir dönem Gümüşhane Halkevi Temsil Kolunda da görev yapmıştır. **BCA**, 490.01/948.677.1.

²⁷⁵⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3113, 30 Ağustos 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3400, 6 Ağustos 1947.

²⁷⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3107, 9 Ağustos 1944.

²⁷⁵⁶ **Halk**, Sayı: 1185, 6 Şubat 1945; 25 Şubat 1945 tarihinde Akçaabat'ta 20, Vakfikebir'de 13, Maçka'da 17, Of'ta 36, Sürmene'de 24, merkez kazada ise 11 Halkodasının açılış töreni yapılacağı için gerekli

Şubatta yapılacak halkodaları için gereken matbu evrak, kitap²⁷⁵⁷ ve program gibi malzemeleri göndermeye başlamıştı.²⁷⁵⁸ Yapımı devam eden Halkodaları inşaatı konusunda köy muhtarları ile valilikte yapılan toplantıda binaların süratle tamamlanması yönünde talimat verilmiştir.²⁷⁵⁹ Halkevi bayramında açılması planlanan Halkodalarının inşaatlarını incelemek ve açılış törenlerini hazırlamak üzere Vali Salim Özdemir Günday, Parti Başkanı Ali Rıza Işıl ve Emniyet Müdürü Azmi Özer Yomra, Sürmene ve Of ilçelerine giderek hazırlıkların tamamlanması yönünde emir vermişlerdir.²⁷⁶⁰

24 Şubat 1945 tarihinde yapılan çeşitli Halkevi ve Halkodalarının açılış törenlerinde kasaba ve köylerde adeta bayram havası yaşanmıştır.²⁷⁶¹ 1945 yılında Trabzon ili dâhilinde 141 Halkodasının inşaatı sürdürülmüş, Kireçhane Halkodasının temel atma töreni ise 7 Nisan 1946 tarihinde gerçekleşmiştir. Valinin de katıldığı törende Bucak Müdürü Eyüp İskender ve İnşaat Komisyonu Başkanı Hamdi Çağlar da yer almıştır.²⁷⁶²

hazırlıklar yapılmış, ayrıca bütün Halkodalarının idare heyetleri seçilmiştir. **Halk**, Sayı: 1172, 22 İlkânun 1944; **Yeniöl**, Sayı: 3141, 23 Birincikanun 1944; **Halk**, Sayı: 1190, 23 Şubat 1945; Yine Of İlçesi Kadahor nahiyesine bağlı Şerah Halkodası ise yapımı tamamlanarak 24 Şubat 1945 tarihinde açılmıştır. İnşaat sürecinde Of Kaymakamı Rasih Aksu ve Kadahor Nahiyesi Parti Reisi Hasan Erol'un dikkate değer katkıları olmuştur. **Halk**, Sayı: 1185, 6 Şubat 1945. Merkeze bağlı Kisarna Halkodası da tamamen taştan yapılmaktaydı. 1945 yılı başında Parti idare heyetinden Ali Rıza Işıl, Ekrem Ongan ve Temel Üner'den oluşan bir heyet inşaatı teftiş için köye gitmiş, muhtar Mustafa Aktürk'ün gayretli çalışmaları ile inşaatın kısa sürede tamamlanabileceği belirlenmiştir. **Halk**, Sayı: 1177, 9 İkincikanun 1945.

²⁷⁵⁷ CHP Genel Sekreterliği Trabzon'a bağlı 142 halkodasına dağıtılmak üzere çeşitli konularda 6.000 kitap göndermiştir. **Yeniöl**, Sayı: 3192, 20 Haziran 1945.

²⁷⁵⁸ **Halk**, Sayı: 1187, 13 Şubat 1945.

²⁷⁵⁹ **Halk**, Sayı: 1202, 12 Nisan 1945; Yıllarca süren çalışmalara rağmen bazı Halkodaları tamamlanamamıştır. Odaların inşası başladıktan sonra verilen bir emir ile köy yardımcılığı yasaklandığı için 2 yıl süreyle yapımı durdurulan ve bu nedenle yarıda bırakılan birçok Halkodasının tamamlanması için 1948 yılından itibaren çalışmalar başlatılmıştır. **Halk**, Sayı: 1933, 22 Mayıs 1948; 1948 yılına gelindiğinde Kireçhane ve Zefanos Halkodalarının inşaatı tamamlanamamıştır. **Halk**, Sayı: 2038, 6 Eylül 1948.

²⁷⁶⁰ **Halk**, Sayı: 1188, 16 Şubat 1945.

²⁷⁶¹ **Akcaabat**, Sayı: 21, 16 Mart 1945; 1945 yılı Şubat ayında Araklı, Sufla, Kocaba, Arsin, Falkoz, Yarakar, Civera, İvyan Halkodalarının inşaatı tamamlanmıştır. **Yeniöl**, Sayı: 3159, 24 Şubat 1945; 1949 yılına gelindiğinde Trabzon'da herhangi bir Halkevi ve halkodası açılması yönünde ihtiyaç hissedilmediği İl İdare Kurulu tarafından CHP Genel Sekreterliğine bildirilmiştir. **BCA**, 490.01/962.723.1.

²⁷⁶² **Yeniöl**, Sayı: 3271, 10 Nisan 1946.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TRABZON'DA MESLEKİ DERNEKLER, ESNAF DERNEKLERİ, EKONOMİK, TİCARET ve TARIM AMAÇLI DERNEKLER

4.1. Mesleki Amaçlı Dernekler

4.1.1. Trabzon Muallimler Cemiyeti

Türkiye’de öğretmenlerin mesleki örgütlenmelerini sağlayan ilk cemiyet 1908 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Öğretmenlerin haklarını savunmak, eğitimi yaygınlaştırmak için Darülfünun ve Darümuallimin mezunlarının Encümen-i Muallimin adıyla kurdukları bu ilk cemiyeti İstanbul’daki idadi, rüşdi ve ibtidai okullarında görev yapan öğretmenlerin aynı amaçlarla kurduğu Muhafaza-i Hukuk-ı Muallimin Cemiyeti izlemiştir. Bu iki cemiyet 1908 yılı sonlarına doğru birleşerek Cemiyet-i Muallimin adını almıştır. Başlangıçta İstanbul’da ortaya çıkan bu örgütlenmeler kısa süre içinde diğer illerde de görülmeye başlanmış, Millî Mücadele Dönemi’ne kadar birçok vilayette çeşitli öğretmen cemiyetleri kurulmuştur. Bunlar arasında Neşr-i Maarif ve Teavün-i Muallimin Cemiyeti 1909’da İstanbul’da, Terakki-i Maarif ve İttihad-ı Muallimin Cemiyeti 1910 yılında Bursa’da, Mahfel-i Muallimin 1911’de Edirne’de, Muallimler Yurdu 1913 yılı sonlarında Bursa’da, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti 1916’da İstanbul’da, Muallimler Cemiyeti ise 9 Mart 1918 tarihinde İstanbul’da kurulmuştur.²⁷⁶³ Bu cemiyetlerden başka İstanbul’da Mekatib-i İbtidaiye Cemiyeti ve Temmuz 1920’de Ankara’da Muallim ve Muallimler Cemiyeti kurulmuştur.²⁷⁶⁴ Trabzon’da öğretmenlerin örgütlenmesi ise I. Dünya Savaşı’nın sonunda gerçekleşmiştir.

Trabzon Muallim ve Muallimler Cemiyeti ilk olarak 1918 yılı sonlarında Mustafa Reşit Bey öncülüğünde kurulmuştur. Cemiyetin nizamnamesini bizzat yazan ve resmî

²⁷⁶³ Yahya Akyüz, “Doğuşunun Yüzüncü Yılında Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesinin İlk On Yılına Bakışlar (1908-1918)”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 22, 2007, s. 10-26; Yahya Akyüz, “Türkiye’de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge ile Unutulmuş Bir Kaynak”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 3 (1), 1970, s. 109-117.

²⁷⁶⁴ Betül Aslan, “Kurtuluş Savaşı Dönemi’nde Eğitim Faaliyetleri İçinde Öğretmenlerin Durumu”, **Atatürk Dergisi**, 3(2), 2002, s. 68-70.

kuruluş işlemlerini tamamlayan Mustafa Reşit Bey ilk idare heyeti başkanı²⁷⁶⁵ seçilmiştir. İdare heyetinin diğer üyeleri ise Tarih-Coğrafya Öğretmeni Halil Nihat, İlköğretim Müfettişi Mahmut Muammer, Pedagoji ve Ders Uygulama Öğretmeni Hıfzırâhman Raşit, Uygulama Okulu Başöğretmeni Mehmet Salih ve Zeytinlik İlkokulu Başöğretmeni Halit Bey'den oluşmuştur. Mustafa Reşit Bey'in hazırladığı nizamnamede cemiyetin amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Muallimliğin öteki meslekler gibi özel bir meslek olduğunu tanıtmak, öğretmenler arasındaki dayanışma ve samimiyet teminine ve meslekdaşların fikirce, toplulukça yükselmelerine çalışmak, dernek üyelerinden vefat edenlerin yardıma muhtaç yetimlerine yardım yapmak, üyelerden hastalık veya yoksuzluk sebebiyle yardım isteğinde bulunanların yardımlarına koşmak, öğretim, eğitim işlerinde gelecek kuşakların modern irfan ve millî düşünce ile cihazlanmaları, millî duygulara hürmetli, vatanperver, çalışkan eleman olarak yetişmelerini temine çalışmak, Türk halkına sağlık, ekonomik ve seviyeyi yükseltici irşatlarda bulunmak, millî kültürün yayılmasına çalışmak”²⁷⁶⁶.

Trabzon Muallim ve Muallimler Cemiyetinin kurulduğu dönem Trabzon açısından kritik bir süreçtir. Muhacirlikten dönenlerin sefaletinin yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu siyasî ve sosyal durum tam bir kaos ortamıydı. Cemiyet temelde her ne kadar öğretmenlerin hak ve hukuku ile uğraşmayı, eğitim-öğretim faaliyetlerini daha iyi bir seviyeye yükseltmeyi amaçlasa da Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun ifade ettiğine göre; o dönemde Trabzon halkının toplanıp görüşebileceği herhangi bir dernek bulunmadığı için öğretmen olmayanların da toplandığı bir yerdi. Cemiyet bu şekilde Trabzon'un siyasî, ekonomik ve sosyal sorunlarının görüşülüp tartışıldığı bir mekân şekline dönüşmüştür. Özellikle şehrin siyasî yaşamında ön planda olan kişilerden İttihat Terakki Trabzon Şubesi Başkanı Hacı Ahmet Efendi ve idare heyeti üyelerinden Hafız Mahmut ve Halim Bey'in de vakit geçirdiği cemiyette ülkenin durumu ile ilgili toplantılar yapılmıştır. Hatta bu toplantılar neticesinde Trakya ve Ege bölgelerinde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi bir yapılanmanın Trabzon'da da kurulması yönünde fikirler ortaya çıkmıştır.²⁷⁶⁷

Millî Mücadele yıllarında faaliyetlerine devam eden bu cemiyetin 1920 yılında Ankara Muallime ve Muallimler Cemiyetinin taşra şubesi olarak yeniden teşkilatlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Ait Rapor'da “336 senesinde merkezi Ankara'da olmak üzere teşekkül etmiş olan “Muallime ve Muallimler

²⁷⁶⁵ Birkaç kez feshedilip yeniden kurulan cemiyetin başkanlığı görevi çeşitli aralıklarla da olsa İstanbul'a tayin edildiği 1926 yılına kadar Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından yürütülmüştür. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 28.

²⁷⁶⁶ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 42-43.

²⁷⁶⁷ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 44.

Cemiyeti'nin” o tarihte Trabzon’da da bir merkezi açılmıştır.”²⁷⁶⁸ şeklinde yer alan ifade bunu doğrulamaktadır. Trabzon Muallim ve Muallimler Cemiyetinin 1920 yılında kuruluşu ile ilgili olarak *İstikbal* gazetesinde ise Rıza Nur Bey’in Maarif Vekili olduğu dönemde yaptığı bir tamim üzerine kurulduğu belirtilmektedir.²⁷⁶⁹

Merkezi Ankara’da olmak üzere 1920 yılı Temmuz ayında kurulan Muallim ve Muallimler Birliği’nin kuruluşundan kısa bir süre sonra Trabzon’da görev yapan öğretmenlerin bir kısmı 16 Eylül 1920 tarihinde Darülmualimin’de bir toplantı yapmıştır. 60 muallim ve muallimenin katıldığı toplantıda yapılan seçim sonucunda kâtib-i umumîliğe Darülmualimin Müdürü Mustafa Reşit, meclis-i idare azalıklarına ise Sultani Müdürü Şevki, Sultani Edebiyat Muallimi Murad, Türkçe Muallimi Baha ve Tedrisat-ı İbtidaiye Müfettişi Mahmud Muammer Bey getirilmiştir. *İkbal* gazetesinde verilen haberde kuruluş amacı şu şekilde verilmiştir:

“Muallimler arasında samimi bir birleşme temin ederek memlekette ilim ve irfanın hâkimiyetini zavallı memleketimizde kadr ve kıymeti vech-i layıkında takdir olunmayan mualliminin terfiye ve ekdarıyla hususi mektepler küşadını ve vefat edenlerin eytam ve eramiline muavene-i hususatını ve muallimlerin asri görgülere mazhariyetini derpiş-i tefekkür eden şehrimiz Muallim ve Muallimelerinin... ..bir devr-i nevin ihzar etmek için muallim ve muallimlerin bir cemiyet tesis etmeleri lüzumu ittifaken kabul edilerek Muallimler ve Muallimler Cemiyetinin esası vaz’ edilmiştir.”²⁷⁷⁰

Cemiyet ilk olarak Ortahisar’da bir dükkân kiralarak faaliyete başlamış, birkaç ay sonra ise Zağanos Mahallesinde Öğretmen Okuluna bitişik olan bir eve taşınmıştır. İki yıl sonra ise Uzunsokak’ta Hukuk Mahkemesi binasına yerleşmiştir.²⁷⁷¹

Kuruluşundan kısa bir süre sonra Trabzon Muallim ve Muallimler Cemiyeti Kâtib-i Umumîliği tarafından halka bir beyanname yayınlanmıştır. Beyannamede cemiyetin kuruluş amacı belirtilerek halkın maddî ve manevî desteği istenmiştir.²⁷⁷² Muallim ve Muallimler Cemiyeti Kâtib-i Umumîliği daha sonra yayınladığı bir ilanla da 25 Kasım 1920 tarihinden itibaren her gece açık olan cemiyete kayıtlı kayıtsız bütün öğretmenlerin,

²⁷⁶⁸ **Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Ait Rapor**, Muallimler Birliği, Temmuz 1926, Sayı:13, s. 574

²⁷⁶⁹ **İstikbal**, Sayı:1147, 20 Mart 1340 (1924).

²⁷⁷⁰ **İkbal**, Sayı: 602-69, 18 Eylül 1336 (1920) *İkbal* gazetesinin cemiyetin kuruluşu ile ilgili verdiği haberde cemiyetin nizamnamesinin sonraki sayılarda yayınlanacağı belirtilmiştir. Daha sonraki sayılarda yayınlanan nizamname ise 1920 yılında Ankara’da kurulan Muallim ve Muallimler Cemiyetinin nizamnamesidir. **İkbal**, Sayı: 603-70, 22 Eylül 1336 (1920); **İkbal**, Sayı: 604-71, 28 Eylül 1336 (1920).

²⁷⁷¹ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 43.

²⁷⁷² **İstikbal**, Sayı:177, 3 Teşrin-i Evvel 1336 (1920); **İkbal**, Sayı:605-72, 2 Teşrin-i Evvel 1336 (1920).

fahri üyelerin, fahri üye olmak isteyenlerin ve şehrin ilim-irfan seven kişilerinin gelebileceğini belirtmiştir.²⁷⁷³

Trabzon Muallim ve Muallimeler Cemiyetinin ilk faaliyetleri arasında bir anaokulu açma hedefine yönelik çalışmalar yer almaktadır. Cemiyet, mektebin masrafına destek olmak için 2 Aralık 1920 akşamı Darümuallimin binasında edebi bir müsamere düzenlemiştir. Halkın ilgi gösterdiği müsamereye askerî bando ve ince saz heyeti de katılmıştır. Bu müsamerede Darümuallimin Müdürü ve aynı zamanda cemiyet Kâtib-i Umumîsi olan Mustafa Reşit Bey anaokulları hakkında bir konuşma yapmıştır. Ardından öğrenciler tarafından bir temsil verilmiş, şiirler okunmuş, monologlar ve diyaloglar ile bedenî hareketler yapılmıştır.²⁷⁷⁴

Cemiyetin faaliyetlerinden bir diğeri de halka verdiği gece dersleridir. Nizamnamesinde yer alan amaçlarından biri olarak “*Halka ve bilhassa köylere millî, sıhhî, iktisadî ve irfanî irşadatta bulunmak*” üzere planlanan bu dersler Zağanos’ta Darümuallimin’in bitişiğindeki cemiyet binasında veriliyordu. Dersleri verecek öğretmenlerin isimleri ise şöyledir: Hat: Hat Muallimi Şehr-i Hafız Abdullah, Hesab: Darümuallimin Riyaziye Muallimi Rahmi Bey, Ulum-ı Diniyye: Numune Mektebi Muallimlerinden Ali, Kitabet: Sultani Edebiyat Muallimi Murad, Kavaid ve İmla: Sultani Muallimlerinden Hikmet, Elifba: Darümuallimin Muallimlerinden Mehmet Salih, Musiki Keman Muallimi: Darümuallimin Musiki Muallimi İskender Bey. Cemiyet, ihtiyaç halinde programın genişletilmesine karar vermiş, bu amaçla gelen istekler üzerine müzik derslerine ud dersi eklenmiştir.²⁷⁷⁵

Cemiyetin gerçekleştirdiği bir diğer etkinlik ise “İdman Bayramı” kutlamasıdır. Trabzon Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti ve Fırka Kumandanlığının işbirliği ile 29 Nisan 1921 tarihinde ilk defa İdman Bayramı yapılması kararlaştırılarak kutlamaya çeşitli kurum, kuruluş, asker, memur, esnaf, tüccar ve halk davet edilmiştir. 29 Nisan günü İnönü Meydanı’nda yapılacak bayram için bir de program belirlenmiştir.²⁷⁷⁶ Trabzon Muallim ve

²⁷⁷³ **İstikbal**, Sayı:191, 21 Teşrîn-i Sâni 1336 (1920).

²⁷⁷⁴ **İstikbal**, Sayı:195, 5 Kanun-ı Evvel 1336 (1920).

²⁷⁷⁵ **İstikbal**, Sayı: 251, 16 Mart 1337 (1921).

²⁷⁷⁶ Cemiyet, Trabzon’da Fırka Kumandanı’nın idare edeceği, ayrıca bütün okulların katılacağı İnönü (Kavakmeydanı) Meydanı’nda yapılacak olan İdman Bayramı’na şehirdeki çeşitli teşekkül, gazete, ulema, eşraf, tüccar ve isteyen herkesin katılması için ilan vermiştir. İlanda yer alan teşekküller ise şunlardır: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Ticaret Odası, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Muhamimler Barosu, İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti, İdmangrubu, İdman Ocağı. **İstikbal**, Sayı: 288, 27 Nisan 1337 (1921).

Muallimeler Cemiyetinin girişimi ile yapılan İdman Bayramı'na katılan okullar, yapılan yarış ve oyunlar hakkında İstikbal gazetesi ayrıntılı bilgilere yer vermiştir.²⁷⁷⁷

Faaliyetlerini sürdürürken olağan kongrelerini de toplayan Trabzon Muallim ve Muallimeler Cemiyetinin 2 Temmuz 1921 tarihinde yapılması kararlaştırılan²⁷⁷⁸ kongresi cemiyet binasında gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Başkan Mustafa Reşit Bey tarafından önceki yıla ait mesai ve malî durum raporu okunmuştur. Raporunda, cemiyet tarafından İstanbul'dan temin edilerek Trabzon'daki okullara 23.147 adet kitap dağıtıldığı, böylelikle resmi ve özel 35 okulun kitap ihtiyacının sağlandığı belirtilmiştir. Ayrıca okullara ait 3200 cüzdan ve birçok cetvelin de temin edildiği heyete bildirilmiştir. Yapılan diğer faaliyetler arasında cemiyet dâhilinde halka ait ücretsiz gece dersleri verildiği, ayrıca musiki dershanesi açıldığı da ifade edilmiştir. Cemiyetin bir incesaz takımına sahip olduğu belirtilerek halkın ve gençliğin bedensel gelişimi için 70 üyeden oluşan İdman Grubu kurulduğu ve ayrıca kimsesiz öğretmenlere yardım edildiği ortaya konmuştur. Raporun okunmasının ardından Mustafa Reşit Bey nizamnamede tadilat yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Kongrede eski idare heyetinin gerçekten yorulduğundan söz edilmiş, tamamen yeni bir heyetin seçilmesi gündeme gelmiştir. Fakat genel kurul eski idare heyeti üyelerinin bir kısmının görevine devam etmesinde ısrar etmiştir. Seçim sonucunda çoğunluğun isteği ile kâtib-i umumîliğe Darümuallimimn Müdürü Mustafa Reşit Bey, meclis-i idare azalıklarına da Merkez Tedrisat Müfettişi Mahmud Muammer, Sultani Felsefe ve Edebiyat Muallimi Mehmet Murad Bey eski üyeler olarak getirilmiş, Sultani İngilizce Muallimi Münir, Sultani Kısmı İptidai Baş Muallimi Murad Hulusi Bey yeni üye olarak seçilmiştir.²⁷⁷⁹ Yeni idare heyeti ilk faaliyet olarak mesleğe ait bazı konuların müzakere edilmesi için tüm ibtidaiye okulu Muallim ve Muallimelerinin cemiyete gelmelerini duyurmuştur.²⁷⁸⁰ Bu toplantının Ankara'daki kongre öncesinde öğretmenlerin görüşlerinin alınması ve bilgilendirme amaçlı olduğu ihtimali yüksektir. Nitekim 15-21 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da yapılan Maarif Kongresine Trabzon temsilcileri olarak Merkez Maarif Müdürü Rıfki Bey, Darümuallimin Müdürü Mustafa Reşid Bey ve Sultani Mektebi Müdürü Şevki Bey katılmıştır. Heyet Ağustos ayı başında Trabzon'a dönmüştür.²⁷⁸¹

²⁷⁷⁷ İstikbal, Sayı: 291, 1 Mayıs 1337 (1921).

²⁷⁷⁸ İstikbal, Sayı: 342, 1 Temmuz 1337 (1921).

²⁷⁷⁹ İstikbal, Sayı: 345, 5 Temmuz 1337 (1921).

²⁷⁸⁰ İstikbal, Sayı: 349,10 Temmuz 1337 (1921).

²⁷⁸¹ İstikbal, Sayı:372, 5 Ağustos 1337 (1921).

Trabzon Muallim ve Muallimeler Cemiyetinin faaliyetleri arasında öğretmenlerin hak ve hukuklarının korunması, eğitim ve öğretimin daha iyi bir hale getirilmesi gibi temel amaçların yerine getirilmesinin yanı sıra öğretmenler arasında birlik ve beraberliğin sağlanması, birbiriyle kaynaşmasına yönelik etkinlikler de yer almıştır. İdare heyeti bayram günlerinde öğretmenleri bayramlaşma ve kaynaşma için cemiyet binasına davet etmiş,²⁷⁸² eğitim öğretimin daha iyi bir seviyeye getirilmesi için de faaliyetlerini sürdürmüştür. 1921 ders yılı için Sultani ve idadi okulları da dâhil olmak üzere bütün okulların kitapları İstanbul'dan getirtilmiş, ihtiyacı olan okulların cemiyetin kütüphane memuruna müracaatları ilanla bildirilmiştir.²⁷⁸³

Cemiyet, eğitim öğretim faaliyetlerine katkı sunmasının yanında kültürel ve sanatsal etkinlikler de düzenlemiştir. Hemen her cuma akşamı müsamere düzenlemeye çalışan cemiyetteki bu müsamerelerde kimi zaman konferanslar verilerek halkın sosyal yaşamına katkı sunulduğu gibi bilgi ve bilinçlendirmesine de çalışılmıştır. 20 Ocak 1922 Cuma akşamı Muallim ve Muallimeler Cemiyetinde verilen müsamere öncesinde Kâtib-i Umumî Mustafa Reşit Bey gelecek neslin yetiştirilmesi konusu ile ilgili faydalı bir konferans vermiştir.²⁷⁸⁴ 27 Ocak Cuma gecesi düzenlenen müsamerede ise Sanayi Mektebi bandosu da yer almış, gecede cemiyet idare heyeti azasından ve Trabzon tarihi araştırmacısı Mehmet Murad Bey bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın ardından musiki üstadı Cemil ve İskender Beyler tarafından müzik taksimi yapılmıştır. Bu dönemde Muallimler Cemiyetinin faaliyetlerinde Maarif Müdürü Rıfkı Bey'in yardım ve destekleri oldukça fazlaydı. Ayrıca Osman Gazi Mektebi Başmuallimi Kemal Bey de cemiyetin idare heyetine desteği sürmekteydi.²⁷⁸⁵ 3 Şubat Cuma akşamı Muallimler Cemiyetinde bir müsamere daha yapılmış, programa, Sanayi Mektebi bandosunun çaldığı İzmir valsinin ardından Darümuallimin son sınıf öğretmen adaylarından Feridun Efendi'nin bir sohbetiyle başlanmıştır. Feridun Efendi konuşmasında “*Türklerin kahraman ve cihanmerdanlığına karşılık düşmanların sürüp giden hain hareketlerini ve bunlar karşısında müdafaa ve muukavemet-i millîyenin gereğini*” belirtmiş, halkın alkışları arasında sözlerini tamamlamıştır. Kemani Cemil ve Udi Süleyman Bey'in taksimlerinin ardından Sanayi Mektebi'nin bando ile lobut oyunu, maç talimleri; Tatbikat Mektebi öğrencilerinin şiir ve monologları, Darümuallimin öğrencilerinin flüt ve İstiklal Marşı

²⁷⁸² **İstikbal**, Sayı: 379, 14 Ağustos 1337 (1921).

²⁷⁸³ **İstikbal**, Sayı: 405, 16 Eylül 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 406, 18 Eylül 1337 (1921).

²⁷⁸⁴ **İstikbal**, Sayı: 515, 23 Kânûn-ı Sâni 1338 (1922).

²⁷⁸⁵ **İstikbal**, Sayı: 521, 30 Kânûn-ı Sâni 1338 (1922).

müsameresi yer almıştır. Eski maarif memurlarından Ahmed Efendi'nin konferansı da ilgi ile dinlenmiştir.²⁷⁸⁶ 10 Şubat günü yapılan müsamereye ise İstikbal gazetesi Başyazarı Faik Ahmet'in "Bizde Cemiyet Hayatı" adlı sohbetiyle başlanmıştır.²⁷⁸⁷ Cemiyetin gerçekleştirdiği bir başka müsamere ise Şubat ayı sonlarında Muallimler Cemiyeti İdman Grubu'nun kuruluş yıldönümü dolayısıyla yapılmıştır. Müsamereye Vali Vekili ve Fırka Kumandanı Sami Sabit Bey, Fırka Alay Erkânı ve ümerası, vilayet memurları, tüccarlar, şehrin ileri gelenleri ve ahali olmak üzere pek çok kişi katılmıştır.²⁷⁸⁸ 9 Mart Perşembe günü ise hasılatı tamamen Osman Gazi Mektebi için sarf edilmek üzere Muallimin Cemiyeti binasında bir müsamere düzenlenmesi kararlaştırılarak katılmak isteyenlerin biletlerini cemiyetten satın alabilecekleri ilan edilmiştir.²⁷⁸⁹ Mart ayı sonunda Hacı İbrahim Cudi Efendi de Muallimler Cemiyetinde dinî bir sohbet vermiştir.²⁷⁹⁰

Muallimler Cemiyeti, ticaret erbabının ticaret hakkındaki bilgilerindeki eksikliği gidermek ve Trabzon'un iktisadi yaşamına hizmet etmek amacıyla Usul Defteri ve Malumat-ı Tüccariye Dersleri verileceğini, kayıt olmak veya bilgi almak isteyenlerin Uzunsokak'ta Memleket Hastanesi karşısındaki idare heyetine başvurmalarını ilan etmiştir.²⁷⁹¹ Bu amaçla bir uzman tarafından Muallimler Cemiyetinde düzenlenen dersler Şubat ayı ortalarında başlamıştır. Cemiyet, sadece teorik değil aynı zamanda uygulamalı olan bu derslere tüm ticaret erbabının katılmalarını tavsiye etmiştir.²⁷⁹² Derslere başladıktan sonra devam etmek üzere müracaat edenler için 25 Mart tarihinden itibaren ayrıca ders düzenleneceği ve başvuruların bahsedilen güne kadar yapılması kararlaştırılmıştır.²⁷⁹³

Trabzon Muallimin Cemiyeti nizamname gereği yıllık genel kurul toplantısını 1922 yılı Haziran ayında yapmıştır. Kongrede kâtib-i umumîliğe Zeytinlik Mektebi Müdürü Halit, üyeliklere eski Maarif Müdürü Refet, Darümuallimin Müdürü Mustafa Reşit, Osman Gazi Mektebi Müdürü Kemal, Muallim Halil, Abdülkadir ve Mehmet Salih Bey seçilmiştir. Refet, Mustafa Reşid ve Kemal Bey görev almayı kabul etmeyip istifa ettikleri için yerlerine Sultani kısmı İptidai Muallimlerinden Mustafa ve Cavit Beyler seçilmiştir.

²⁷⁸⁶ İstikbal, Sayı:528, 7 Şubat 1338 (1922).

²⁷⁸⁷ İstikbal, Sayı:534, 14 Şubat 1338 (1922).

²⁷⁸⁸ İstikbal, Sayı:548, 2 Mart 1338 (1922).

²⁷⁸⁹ İstikbal, Sayı: 552, 7 Mart 1338 (1922).

²⁷⁹⁰ İstikbal, Sayı: 562, 19 Mart 1338 (1922).

²⁷⁹¹ İstikbal, Sayı: 519, 27 Kânûn-ı Sâni 1338 (1922); İstikbal, Sayı: 528, 7 Şubat 1338 (1922).

²⁷⁹² İstikbal, Sayı: 534, 14 Şubat 1338 (1922).

²⁷⁹³ İstikbal, Sayı: 564, 21 Mart 1338 (1922).

Eski heyetin kongreye sunduğu bilançoya göre 1921-1922 yılları arasında gelir- gider durumu şöyledir:

Tablo 21: Trabzon Muallimin Cemiyeti 1921-1922 Yılları Gelir Gider Durumu

GELİRLER		GİDERLER	
Heyet-i sabıkanın önceki heyetten devren aldığı kitaplar bedelatı nakd ve zımmattan tahsilatı	18.729 kr	Muallimlere ve talebeye nakden vaki olan teberruatla Darüleytam ve fukarayı etfale meccanen verilen kitaplar	12.386 kr
İdare heyetinin celb ettiği kitap ve futbollarla vesairenden gece derslerinden husule gelen temettuat	141.745 kr	Mübayaa olunan demirbaş eşya ile gazetelere verilen ve ila vücuhü'l müfredat senedi musaddak ile vukua gelen masarif-i muhtelif	79.636 kr
Cemiyetin İdman Grubuna ait mebalîği	2.835 kr	Muallimlere karzen verilen	3.000 kr
YEKÛN	163.309 kr	YEKÛN	95.023 kr
Gelir ve Giderlere Karşılık Cemiyetin Varidatı			
Demirbaş eşya		52.580 kr	
Cemiyetin ikrazat vesaire dolayısıyla matlubatı		45.396 kr	
Cemiyetin ikrazat vesaire dolayısıyla matlubatı		3.000 kr	
elyevm mevcut nakid		22.889 kr	
Yekûn		123.865 kr	

Kaynak: İstikbal, Sayı: 647, 29 Haziran 1338 (1922).

Bu malî tabloya göre eski idare heyetinin oldukça fazla miktarda gelir elde ettiği, etkili faaliyetleri ile cemiyeti aktif bir kurum haline getirdiği açıkça görülmektedir.²⁷⁹⁴

Haziran ayında yapılan bu kongrenin ardından Muallim ve Muallimeler Cemiyeti açısından sıkıntılı bir süreç başlamıştır. Öğretmenler arasında dayanışmanın azaldığı bu süreçte cemiyet içinde fikir ayrılıkları ortaya çıkarak bir bölünme meydana gelmiştir. Bu ayrışmanın sonucu olarak bazı öğretmenler kongrenin yapıldığı esnada birçok öğretmenin tatilde olup katılmadığı ve dolayısıyla usulüne uygun yapılmadığı gerekçesiyle kongrenin yeniden toplanmasını istemiş ve nihayetinde bu yönde bir karar alınmıştır.²⁷⁹⁵ Bu süreçte öğretmenlerin bir kısmının yaptığı toplantıların ardından yeni bir cemiyet kurulması fikri gündeme gelmiştir. Yeni bir nizamname oluşturarak valiliğe müracaat eden öğretmenler, 6 Eylül 1922 tarihinde onaylanan nizamname ile Trabzon'da “*maarifin inkişafı ve muallimler arasında bir tesanüt-i hakikiyenin teminine matuf olmak üzere*” Trabzon Muallime ve Muallimler Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulduğunu müessesilerden Kemal

²⁷⁹⁴ İstikbal, Sayı:647, 29 Haziran 1338 (1922).

²⁷⁹⁵ İstikbal, Sayı: 730, 8 Teşrin-i Evvel 1338 (1922).

Bey imzasıyla İstikbal gazetesinin 7 Eylül 1922 tarihli nüshasında ilan etmişlerdir. İlanın devamında ise 12 maddeden oluşan nizamname yayınlanmıştır.²⁷⁹⁶

Trabzon'daki öğretmenlerin oluşturduğu yeni cemiyetin ilk kongresi ise 6 Ekim 1922 Cuma günü merkeze bağlı muallimlerin oylarını göndermeleri, merkezdeki bütün muallim ve muallimelerin de bizzat katılımı ile Sultani Mektebinde yapılmıştır. Kongrede cemiyetin kâtib-i umumîliğine 52 oy ile Eytam Sanayi Mektebi Müdürü ve Sultani Edebiyat Öğretmeni Murad Bey seçilmiştir. Tedrisat Müfettişi Mahmud Muammer Bey ise 28 oy ile yedekte kalmıştır. Ardından yapılan idare heyeti üye seçiminde 88 oy ile Tedrisat Müfettişi Mahmud Muammer, 77 oy ile Vahidüddin Müdür Muavini Abdülkadir, 67 oy ile Sultani kısmı İbtidai Başmuallimi Murad, 58 oy ile Osman Gazi Başmuallimi Kemal, 46 oy ile Vahideddin Müdür Vekili Halit, 41 oy ile Sultani Müdür Muavini Şükrü Bey idare heyeti üyeliği görevini almışlardır.²⁷⁹⁷

Muallim ve Muallimler Cemiyeti kâtib-i umumîliği bu seçimden yaklaşık on gün sonra bir gazete ilanı ile son kongrede iki cemiyetin birleştirilerek öğretmenler arasındaki dayanışmanın yeniden sağlandığını, öğretmenlerin bir bütün olarak mesaiye devam ettiğini, bütün öğretmenleri temsil edecek bir idare heyetinin seçildiğini ve bu seçimin ilgililerce de uygun bulunduğunu ilan etmiştir. Ayrıca kendilerini tebrik amacıyla çeşitli kişi ve kurumlardan mektup ve telgraflar alındığı belirtilerek idare heyetini kutlayanlara teşekkür edilmiştir.²⁷⁹⁸

Bu dönemde cemiyetin yönetim kadrosu gibi kullandığı bina da değiştirilmiştir. Uzun Sokak'ta kiralanan yeni binaya taşınma işlemi tamamlanana kadar kapalı kalan cemiyet, 17 Kasım tarihinden itibaren tekrar açılmıştır.²⁷⁹⁹ Yeni binasında faaliyete başlayan cemiyetin idare heyeti bazı konuların görüşülmesi amacıyla 1 Aralık 1922 tarihinde toplantı yapma kararı almıştır.²⁸⁰⁰

Kültür ve sanat etkinliklere de devam edilmiş, 22 Aralık Cuma gecesi cemiyet binasında Mösyö Tumanof'un idaresinde bir müzik heyetinin piyano ve kemanla alafanga ve musiki üstadı Cemil Bey'in alaturka parçalarından oluşan bir konser verilmesi

²⁷⁹⁶ **İstikbal**, Sayı: 704, 7 Eylül 1338 (1922).

²⁷⁹⁷ **İstikbal**, Sayı: 730, 8 Teşrîn-i Evvel 1338 (1922).

²⁷⁹⁸ **İstikbal**, Sayı: 739, 18 Teşrîn-i Evvel 1338 (1922).

²⁷⁹⁹ **İstikbal**, Sayı: 765 17 Teşrîn-i Sâni 1338 (1922).

²⁸⁰⁰ **İstikbal**, Sayı: 776, 30 Teşrîn-i Sâni 1338 (1922).

kararlaştırılmıştır.²⁸⁰¹ Konser faaliyetleri 1923 yılının ilk günlerinde de sürdürülmüştür. 15 Ocak Pazartesi günü akşamı Tanburî Hafız İsmail Hakkı Bey tarafından Muallimler Cemiyeti salonunda verilecek konser için el ilanları dağıtılmıştır.²⁸⁰² Belirlenen tarihte gerçekleşen bu ilk konser çok beğenilmiş, yoğun talep üzerine konser programlarının genişletilerek devamına karar verilmiş ve yeni konserler için 25 ve 27 Ocak tarihleri belirlenmiştir.²⁸⁰³ 16 Şubat 1923 Cuma günü akşamına ertelenen ve cemiyet binasında Tanburi Hafız İsmail Hakkı Bey tarafından verilecek konserin sanatçının Trabzon'dan ayrılacak olması nedeniyle son konseri olduğu belirtilerek halkın katılması yönünde ayrı bir ilan yayınlanmıştır.²⁸⁰⁴ Cemiyet bu dönemde himayesine aldığı Tamim-i Musiki Cemiyetinin katkılarıyla konserler vermiştir. Bu konserlerden ilki için 18 Mart tarihi belirlenmiş, Turan Sineması'nda verilecek konserin biletleri Temel Nücumi Mağazasında, Ferah Eczahanesi ve Ferah Lokantasında satışa çıkarılmıştır.²⁸⁰⁵ Muallimler Cemiyeti binasında verilen ve viyolonsel, keman, ud, kanun, tanbur ve piyano gibi müzik aletlerinin yer aldığı müsamerede Tamim-i Musiki Cemiyeti sanatçılarının konseri oldukça beğenilmiş, Trabzonlular bu konserde İstanbul'dan gelen Tanburi Refik Bey'i de dinleyebilmiştir.²⁸⁰⁶

Muallimler Cemiyetinin gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri de Rusya esaretinden perişan olarak Türkiye'ye gelenlere Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği yardımlardır. Daha sonra ülkelerine dönen Müslümanlar İstikbal gazetesi vasıtasıyla Muallimler Cemiyeti ileri gelenlerine gösterdikleri ilgi ve yardımlardan dolayı teşekkür etmiştir.²⁸⁰⁷

Bu dönemde okullara kitap dağıtma faaliyetlerine devam eden cemiyetin bu faaliyeti "Yeni Mektep" mecmuasının 7 numaralı nüshasında yayınlanan bir yazı ile eleştirilmiştir. Cemiyet bu yazıya karşılık olarak bir açıklama yapmıştır. İstikbal gazetesi yoluyla yapılan açıklamada, mecmuanın yazısında özellikle kazalarda okulların kitap ihtiyacı içinde olduğu ve bu anlamda cemiyetin görevini yerine getirmediğinin iddia edildiği belirtilmiştir. Açıklamada bu iddianın doğru olmadığı, idare heyetinin malî

²⁸⁰¹ **İstikbal**, Sayı:794, 21 Kânûn-ı Evvel 1338 (1922).

²⁸⁰² **İstikbal**, Sayı:814, 14 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

²⁸⁰³ **İstikbal**, Sayı: 823, 24 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

²⁸⁰⁴ **İstikbal**, Sayı: 840, 13 Şubat 1339 (1923).

²⁸⁰⁵ **İstikbal**, Sayı: 867, 16 Mart 1339 (1923).

²⁸⁰⁶ **İstikbal**, Sayı: 905, 1 Mayıs 1339 (1923).

²⁸⁰⁷ **İstikbal**, Sayı:804, 2 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

durumunun gerektirdiği ölçüde yardım ve desteklerini sürdürdüğü ifade edilmiş, hatta ihtiyaçtan çok daha fazla kitap temin edildiği ve hâlihazırda deposunda 2000 lira değerinde kitabın talep halinde hazır olduğu vurgulanmıştır. Mecmuanın nüshasında kitapsız kaldığı belirtilen Sürmene'nin Hacandoz karyesi öğretmenlerinin cemiyete kitap ihtiyacını bildirmediği, üstelik Sürmene merkezinde bütün okullar için hazırlanan kitaplardan temin etmek için merkez kazaya dahi müracaat edilmediği ve bu şekilde öğrencileri kitaptan mahrum bıraktığı belirtilmiştir. Cemiyetin deposunda bulunan kitapların ders yılının bitmek üzere olması nedeniyle artık satılmayacağı düşünülerek iade edilmesi yazılı olarak bildirilmiş iken bu konu nedeniyle bu süreyi 15 gün daha uzatmak zorunda kaldıklarını ifade eden cemiyet idare heyeti, tüm okulların en geç 15 gün içerisinde ihtiyaçlarını temin etmelerini isteyerek bu süreden sonra mesuliyet kabul etmediklerini Maarif Müdürüne bildirdiklerini ifade etmiştir.²⁸⁰⁸

Cemiyetin yönetiminde kimi zaman değişiklikler olduğu görülmektedir. 6 Ekim 1922 tarihli kongresinde idare heyeti üyeliğine seçilen ve bu tarihten sonra cemiyetin muhasebeciliği görevini yürüten Nimbıyıkzade Mahmut Muammer Bey, 20 Şubat 1923 tarihinden itibaren görevinden istifa ettiğini açıklamıştır.²⁸⁰⁹ Bu istifadan kısa bir süre sonra Muallimler Cemiyeti idare heyeti bazı konuların görüşülmesi için 1 Mart tarihinde genel kurul toplantısı yapılacağını üyelerine bildirerek cemiyet binasına davet etmiştir.²⁸¹⁰ Bu kongrede cemiyetin nizamnamesinin yeniden düzenlenmesi kararlaştırılarak bu amaçla bir encümen oluşturulmuştur. Daha sonraki günlerde ise idare heyeti cemiyetin Program Encümeni tarafından hazırlanan nizamname hakkında müzakerede bulunmak amacıyla 29 Mart 1923 Perşembe günü bütün üyelerini yapılacak kongreye davet etmiş,²⁸¹¹ aynı gece bir konser düzenlenecek olması dolayısıyla yeterli katılım olmayacağı düşünülen toplantı, 30 Mart Cuma gününe ertelenmiştir.²⁸¹² Nizamname gereği Mart ayında yapılması gereken kongre, sebebi açıklanmadan Nisan ayı sonuna ertelenmiştir.²⁸¹³ Fakat Nisan ayı geçtiği halde seçime davet edilmeyen üyeler Mayıs ayı başında toplanarak idare heyetini

²⁸⁰⁸ **İstikbal**, Sayı: 808, 7 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

²⁸⁰⁹ **İstikbal**, Sayı: 862, 14 Mart 1339 (1923).

²⁸¹⁰ **İstikbal**, Sayı: 854, 1 Mart 1339 (1923).

²⁸¹¹ **İstikbal**, Sayı: 874, 25 Mart 1339 (1923).

²⁸¹² **İstikbal**, Sayı: 876, 27 Mart 1339 (1923).

²⁸¹³ Cemiyet başkanlığı yayınladığı bir ilanla yeni bir nizamname hazırlanması için toplanması kararlaştırılan kongreye katılacak olan merkez ve taşra muallimlerinin yürürlükteki nizamnamenin dördüncü maddesi gereğince en az 10 kuruş duhuliyeye ile 5 kuruşluk aylık ödemelerini Nisan sonuna kadar yapmaları ve bu şekilde kayıtlarını yenilemeleri gerektiğini duyurmuştur. **İstikbal**, Sayı: 885, 8 Nisan 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 910, 7 Mayıs 1339 (1923).

hükümsüz bırakmış ve yeni idare heyetini seçerek durumu yetkililere bildirmiştir. Hükümsüz bırakılan eski idare heyeti ise bu durum karşısında müdde-i umumîliğe başvurmuştur.²⁸¹⁴ Maarif Müdüriyetine havale edilen mesele 15 Mayıs 1923 tarihinde seçimin yeniden yapılması ile çözümlenmiştir. Bu tarihte yapılan seçim ile Darülmuallimin Müdürü Mustafa Reşid, Sultani Edebiyat Muallimi Murad Bey, Tedrisat-ı İbtidaiye Müfettişi Hüsnü, Zeytinlik Müdür Vekili Halit Bey idare heyetine getirilmiştir. İdare heyeti başkanlığına ise Mustafa Reşit Bey seçilmiştir.²⁸¹⁵

Yeni idare heyeti çalışmalarına başladıktan sonra özellikle ilmi ve kültürel faaliyetlere öncelik vermiştir. Muallimler Cemiyetinde halkın dini konularda bilgilenmesi amacıyla zaman zaman toplantılar gerçekleştirilmiştir. Cemiyet 14 Haziran 1923 tarihinde İbrahim Cudi Efendi tarafından dini konulu bir konuşma yapılacağını ve isteyen herkesin katılabileceğini duyurmuştur.²⁸¹⁶ Bu dönemde gerçekleşen bir başka faaliyet ise üyelerin faydalanması için bir kütüphane oluşturulmasıdır. 1923 yılı ortalarında Trabzon'da bulunan Saruhan Mebusu Refik Şevket ve Adana Mebusu Zamir Beyler tarafından Muallimler Cemiyeti kütüphanesine kitap tedarik edilmesi amacıyla 100 lira yardımda bulunması memnuniyetle karşılanmış bu yardımdan dolayı mebuslara teşekkür edilmiştir.²⁸¹⁷

Yaz döneminde faaliyetlerine pek sık rastlanmayan cemiyetin geceleri düzenli açılmayan binası Ağustos ayının son haftasından itibaren her gece açık bulundurulmaya başlanmıştır.²⁸¹⁸ Bu dönemde Trabzon'da siyasî, ticari, sanayi, sosyal, spor ve mesleki amaçlı birkaç cemiyet faaliyet halindedir. Bu cemiyetler içerisinde tek meslekî cemiyet olarak Muallimler Birliği yer almaktadır.²⁸¹⁹

Cemiyet, 1923 yılında aylarca nizamnamesinin tadili ile uğraşmıştır. Nihayet Eylül ayı ortasında yeniden incelenen nizamname hazırlanarak düzenlenecek kongrede müzakere edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸²⁰ Eylül ayı ortalarında cemiyet binasında toplanan üyeler yeniden aralarındaki dayanışmanın sağlanması, birlik ve beraberliğin tesisi gibi konular üzerinde fikir alışverişi yapmışlardır. Bu dönemde Trabzon'daki diğer mesleki

²⁸¹⁴ **Halk**, Sayı: 9, 7 Mayıs 1339 (1923).

²⁸¹⁵ **Halk**, Sayı: 16, 16 Mayıs 1339 (1923) ; **İstikbal**, Sayı: 919, 21 Mayıs 1339 (1923).

²⁸¹⁶ **Halk**, Sayı: 27, 2 Haziran 1339 (1923); **Halk**, Sayı: 31, 11 Haziran 1339 (1923).

²⁸¹⁷ **Halk**, Sayı: 7, 2 Mayıs 1339 (1923).

²⁸¹⁸ **İstikbal**, Sayı: 994, 23 ağustos 1339 (1923).

²⁸¹⁹ **Zafer**, Sayı: 20, 14 Haziran 1339 (1923).

²⁸²⁰ **İstikbal**, Sayı: 1017, 20 Eylül 1339 (1923).

cemiyetlerden biri olan İhtiyat Zabıtları Cemiyeti görüş ayrılığı nedeniyle ikiye bölünmüştü. Tek bir birlik halinde olmak isteyen öğretmenler ise bu duruma düşmemek için çaba harcıyordu. Bu nedenle bir kongre düzenlenerek birlik beraberliğin tesis edilmesi arzu ediliyordu.²⁸²¹ Bu çerçevede yeni nizamnamenin kabulü için 28 Eylül günü kararlaştırılmış²⁸²² fakat çoğunluk sağlanamadığı için ertelemiştir.²⁸²³ 5 Ekim'de gerçekleşen toplantıda nizamnamenin bir kısmı müzakere edilebilmiş, kalan kısmı için 12 Ekim Cuma günü yeniden toplanma kararı alınmıştır.²⁸²⁴ 19 Ekim tarihinde toplanan cemiyet üyeleri nizamname müzakerelerini tamamlamıştır. Ayrıca bir sonraki hafta idare heyeti seçimi yapılması kararlaştırılmış,²⁸²⁵ düzenlenen nizamnameye göre idare heyeti seçimi için yapılan çağrıya²⁸²⁶ uyularak, 28 Ekim günü yapılan seçimle başkanlığa Darülmuallimin Müdürü Mustafa Reşit Bey, kâtipliğe Lise İbtidai Muallimlerinden Murad, idare müdürlüğüne Osman Gazi Başmuallimi Tahsin, muhasipliğe Darülmuallimin Muallimlerinden Faik, veznedarlığa Lise Muallimlerinden Kemal, üyeliklere Darüleytam Muallimlerinden Kemal Ahmet, Zeytinlik Mektebi Müdürü Feyzi, Nureddin ve Emin Bey getirilmiştir.²⁸²⁷

Cemiyetin bu dönemde gerçekleştirdiği dikkat çekici faaliyetlerinden biri üyeleri için gerçekleştirdiği ilmi ve mesleki gelişime yönelik etkinliklerdir. 1923 yılı Kasım ayında muallim muavinlerini ehliyetname sınavına hazırlamak için kurslar; tarihi, coğrafî, terbiyevi ve tedrisi tetkikler için de ilmi encümenler oluşturulmuştur.²⁸²⁸ Bu çalışmalar neticesinde ilk önemli faaliyet 29 Kasım Perşembe günü yapılması kararlaştırılan “*Tedrisatta Mukayesenin Lüzum ve Ehemmiyeti*” konulu konferanstır. Cemiyet binasında

²⁸²¹ H.A, “Günün izleri: Bir Musahabe Münasebetiyle”, **İstikbal**, Sayı: 1020, 24 Eylül 1339 (1923). Muallimler Cemiyeti o dönemde diğer faal kulüp ve cemiyetlerden daha teşekküllü bir binaya sahip olmasına rağmen beklentilere cevap veremeyecek bir durgunluk göstermiştir. Hatta imkânları daha elverişsiz olan Gençler Birliği'nin faaliyetleri daha canlı idi. Ayrıca Muallimler Cemiyeti bina dâhilinde oyun oynamayı yasaklamış, bu durum da **İstikbal** gazetesindeki bir yazıda eleştiri konusu olmuştur. Yazıda öğretmenlerin kahvehanelerden farklı olarak daha serbest olduğu ve fikirlerini özgürce dile getirdiği cemiyet binasını yorucu mesleki faaliyetleri sonrasında yalnızca ilmi faaliyetler için değil aynı zamanda dinlenmek, müzik dinlemek ve oyun oynamak için de kullanabileceği belirtilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 1034, 9 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

²⁸²² **İstikbal**, Sayı: 1023, 27 Eylül 1339 (1923).

²⁸²³ **İstikbal**, Sayı: 1025, 30 Eylül 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 1029, 3 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

²⁸²⁴ **İstikbal**, Sayı: 1032, 7 Teşrin-i Evvel 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 1036, 11 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

²⁸²⁵ **İstikbal**, Sayı: 1044, 21 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

²⁸²⁶ **İstikbal**, Sayı: 1048, 26 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

²⁸²⁷ **İstikbal**, Sayı: 1051, 30 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

²⁸²⁸ **İstikbal**, Sayı: 1069, 22 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

Lise Müdürü ve cemiyetin heyet-i ilmiye azasından Hüsni Uluğ Bey tarafından verilecek konferansa, öğretmenlerin yanında dileyen kişilerin de katılabilecekleri ilan edilmiştir.²⁸²⁹

Okullar için kitap tedarikine de devam eden cemiyet 1923-1924 eğitim-öğretim yılı hazırlıkları dolayısıyla bütün ibtidai ve tali mektep kitaplarının Muallim ve Muallimeler Cemiyetinin satış şubesi olan Ortahisar'da İsmail Hakkı Efendi ile Debbâğhanede Ali Ulvi Efendilerin tuhafiyeye ve kırtasiye mağazalarında ve Osman Gazi Mektebinde satıldığını bildirmiştir.²⁸³⁰

Bu dönemde Muallimler Cemiyeti açısından yaşanan en kritik olay ise başkan Mustafa Reşit Bey'in yoğun işleri nedeniyle 1923 yılı Aralık ayı başında görevinden istifa etmek zorunda kalmasıdır.²⁸³¹ Boş kalan cemiyet başkanlığı Münir ve Refet Bey'e teklif edilmiş, fakat ikisi de bu görevi kabul etmemiştir. Bunun üzerine 21 Aralık Cuma günü heyet-i umumîye toplantısı yapılarak başkan seçilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸³² Yeterli katılım sağlanamadığı için gerçekleştirilemeyen toplantının 26 Aralık Perşembe günü ekseriyet olsun olmasın yapılması yönünde karar verilmiştir.²⁸³³ 26 Aralık 1923 tarihinde yapılan toplantıda başkanlığa Zeytinlik Mektebi Başmuallimi Feyzi Bey seçilmiştir.²⁸³⁴

Kuruluşundan itibaren Trabzon'da oldukça faal bir şekilde mesai harcayan cemiyetin faaliyetleri bu dönemde durmuş, muallimler arasında dayanışma, birlik ve beraberlik bozulmuştur.²⁸³⁵ Hatta bazı ihbarlar nedeniyle cemiyet 13 Mart 1924 tarihinde valilik tarafından tetkik ve teftiş edilmiş,²⁸³⁶ kısa süre sonra da feshedilmiştir.²⁸³⁷ Bu sıkıntılı süreçte cemiyetin yeniden kuruluşu ise kısa sürede gerçekleşmiştir.²⁸³⁸ 1924 Mart ayı sonlarında Maarif Müdürü Rıfkı Bey başkanlığında toplanan üyeler idare heyeti seçimini yaparak başkanlığa Orhaniye Başmuallimi Halit, üyeliklere Darümuallimin

²⁸²⁹ **İstikbal**, Sayı: 1073, 27 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

²⁸³⁰ **İstikbal**, Sayı: 1073, 27 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

²⁸³¹ **İstikbal**, Sayı: 1078, 5 Kânûn-ı Evvel 1339 (1923).

²⁸³² **İstikbal**, Sayı: 1085, 16 Kânûn-ı Evvel 1339 (1923).

²⁸³³ **İstikbal**, Sayı: 1090, 24 Kânûn-ı Evvel 1339 (1923).

²⁸³⁴ **İstikbal**, Sayı: 1093, 27 Kânûn-ı Evvel 1339 (1923).

²⁸³⁵ **İstikbal**, Sayı: 1147, 20 Mart 1340 (1924).

²⁸³⁶ **İstikbal**, Sayı: 1142, 14 Mart 1340 (1924).

²⁸³⁷ **İstikbal**, Sayı: 1147, 20 Mart 1340 (1924).

²⁸³⁸ Cemiyetin yeniden kuruluşunun gerçekleştiği bu dönemde resmi tasdik işlemleri 19 Nisan'da tamamlanmıştır. **İstikbal**, Sayı: 1135, 16 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

muallimlerinden Faik, Tatbikat Müdürü Halil Nihad, Abdülkadir, Eski Maarif Müdürü Refet, Lise Hikmet Muallimi Arif Bey'i getirmiştir.²⁸³⁹

Bu kesintili sürecin ardından cemiyette ilmi faaliyetlere devam edilmiş, 1924 yılı Nisan ayı sonlarında Doktor Kemal Bey tarafından cemiyet binasında veba hakkında bir konferans verilmiştir.²⁸⁴⁰ Öğretmenlerin özlük hakları ile ilgili düzenlemelerde de söz sahibi olan cemiyet bu konudaki çalışmalarını da devam ettirmiştir. Maarif Vekâletinin Trabzon Muallimler Cemiyetine gönderdiği resmi bir yazı ile özel idareden maaş alan muallimlerin muvazene-i umumîyeden mi yoksa idare-i hususiyeden mi maaş almak istedikleri yönünde tercihini sormuş,²⁸⁴¹ bu amaçla 2 Ağustos 1924 tarihinde toplanan Tali İbtidai Muallimleri konuyu müzakere etmiştir. Muallimlerin çoğu Muvazene-i Umumîyeye geçmeyi uygun ve gerekli görmüş, bir kısmı da masraflar ve maaşın idare-i hususiyeden temin edilmesi şartıyla terfii, tayin ve azil konularının Maarif Vekâleti tarafından uygulanmasını istemiştir.²⁸⁴²

Bu dönemde Ankara'da düzenlenen Muallimler Birliği Kongresi öncesinde Ankara Muallimler Derneği Trabzon Muallimler Cemiyetine bir nizamname ile tezkere göndermiş ve kendilerine bağlanmaları konusunda fikirlerini sormuştur. Öğretmenlerin yaz tatili dolayısıyla köylerde veya İstanbul'da bulunmasından dolayı az sayıda üyenin katılımı ile 5 Temmuz 1924 Cumartesi günü cemiyet binasında yapılan toplantıda bu konuda verilecek cevabı müzakere ve tespit etmek amacıyla Darülmualimin Müdürü Mustafa Reşit, Tarih Muallimi Murtaza Bey ve Lise Hukuk Muallimi Kemal Bey'e görev ve yetki verilmiştir.²⁸⁴³ 22 Ağustos 1924 tarihinde yapılacak olan Ankara Muallimler Birliği Kongresine katılmak üzere davet edilen murahhaslardan²⁸⁴⁴ biri de Trabzon Muallimler Cemiyetinden talep edilmiştir. Konu ile ilgili cemiyette bir toplantı gerçekleştirilememiş, bunun üzerine birkaç muallim tarafından lise Müdürü Hüsnü Uluğ Bey'in murahhas olarak görev alması uygun görülmüştür.²⁸⁴⁵

22 Ağustos günü ilk toplantısını yapan Ankara Muallimler Birliği Kongresinin açılış törenine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım, Başbakan İsmet

²⁸³⁹ **İstikbal**, Sayı: 1154, 30 Mart 1340 (1924).

²⁸⁴⁰ **İstikbal**, Sayı: 1176, 27 Nisan 1340 (1924).

²⁸⁴¹ **İstikbal**, Sayı: 1235, 20 Temmuz 1340 (1924).

²⁸⁴² **İstikbal**, Sayı: 1247, 3 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁴³ **İstikbal**, Sayı: 1230, 8 Temmuz 1340 (1924).

²⁸⁴⁴ **İstikbal**, Sayı: 1258, 16 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁴⁵ **İstikbal**, Sayı: 1261, 19 Ağustos 1340 (1924).

Paşa ve eşi, Erkan-ı Harbiye Umumîye Reisi Fevzi Paşa, Müdafaa-i Millîye Vekili, Amerikalı John Dewey ve eşi ve çeşitli basın mensupları da katılmıştır.²⁸⁴⁶ Maarif Vekili Vasıf Bey'in konuşması ile açılan kongrede başkanlığa Adliye Vekili Necati Bey seçilmiştir.²⁸⁴⁷ Kongrenin üçüncü toplantısında birliğin federasyon mu yoksa merkez-i umumîye mi bağlı olması gerektiği müzakereye açılmıştır.²⁸⁴⁸ Kongrenin bu aşamasında murahhaslar arasında ihtilaf çıkmıştır. İstanbul murahhasları vilayetlerdeki muallim cemiyetlerinin federasyon halinde birliği teşkil etmesini istemiş, diğer murahhaslar ise birlik merkez-i umumîsinin şubeleri olmayı ve her muallim cemiyetinin aynı nizamnameye tabi olmasını kabul etmişlerdir.²⁸⁴⁹ Kongrenin 24 Ağustos tarihli oturumunda Kastamonu, Antalya, Ankara, Karahisar-i Şarki, Üsküdar, Manisa, Bozok, Bolu ve Ordu murahhasları federasyon şeklinin mahzurlarını sayarak bir isim ve bir nizamname etrafında birlik teşkil edilmesini istemişlerdir. Cemiyetler ve derneklerin özel teşkilatlarını muhafaza ederek federasyon olarak birleşmeleri 15 kabul, 11 çekimsere karşı 39 oy ile reddedilmiştir. Bunun üzerine Sivas ve İstanbul murahhasları cemiyetlerinden yeniden yetki almaları gerektiğini belirterek şimdilik kongreye devam edemeyeceklerini bildirmişlerdir.²⁸⁵⁰ Bu sırada İstanbul basınında kongrenin kesintiye uğradığı haberlerinin yayınlanması üzerine kongre başkanlığı bir açıklama yapma gereği hissederek bazı murahhasların birliklerinden yetki alana kadar oturumlara devam etmediğini, fakat 70'den fazla murahhasla her gün toplantı yapıldığı ve kararlar alındığını bildirmiştir.²⁸⁵¹

Sıkı merkeziyetçi tarzdan hiçbir fayda gelmeyeceğini düşünen Trabzon'daki öğretmenler kongrede kendilerini temsilen yer alan Hüsnü Uluğ Bey'e bir telgraf çekerek federatif tarza taraftar olmasını istemiştir. Trabzon muallimleri cemiyetlerinin zaten müstakil olarak teşkil edilmiş olduğunu, bir muallimler birliğinin ortaya çıkması istense bile bu birliğin ilmi olmayan ve fayda getirmeyen bir kurum olmaması, idare memurlarının

²⁸⁴⁶ **İstikbal**, Sayı: 1262, 20 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁴⁷ **İstikbal**, Sayı: 1265, 23 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁴⁸ **İstikbal**, Sayı: 1267, 26 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁴⁹ **İstikbal**, Sayı: 1266, 25 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁵⁰ **İstikbal**, Sayı: 1267, 26 Ağustos 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1272, 1 Eylül 1340 (1924). Federasyon tarzında birliğe taraftar oldukları için İstanbul'a dönen murahhaslar yapılan toplantı ile muallimlere açıklama yapmışlardır. Neticede İstanbul Muallimler Birliği Ankara Muallimler Birliğine katılmama kararı almışlardır.

İstikbal, Sayı: 1279, 9 Eylül 1340 (1924).

²⁸⁵¹ **İstikbal**, Sayı: 1270, 30 Ağustos 1340 (1924).

cemiyette bulunmaması, cemiyetin idare heyetinin sadece muallimlerden oluşması ve neticede federasyon tarzında olması gerektiğini düşünüyorlardı.²⁸⁵²

Trabzon Muallimler Cemiyetinin federasyon şekline taraftar olması nedeniyle Maarif Vekâleti cemiyete bir tavsiyename göndererek birlik teşkilatına dâhil olması gereğini *tebliğ ve tavsiye* etmiştir. Bu tavsiyenameye ekli olarak ayrıca Ankara Muallimler Birliği Riyasetinden aynı ricayı içeren matbu bir yazı gönderilmiştir. Fakat kararını değiştirmek için sebep görmeyen Trabzon Muallimler Cemiyeti birlik teşkilatının federatif bir şekilde olmasına taraftar olduğundan kongrede diğer bazı cemiyetlerle birlikte muhalif kalmıştır.²⁸⁵³ Kongrede yaşanan gelişmeler *İstikbal* gazetesinde bir yazı ile eleştirilmiştir.²⁸⁵⁴

Bu arada *Tevhid-i Efkâr* gazetesi Maarif Vekili Vasıf Bey hakkında olumsuz yayın yapmıştı. Antalya, Bozok, Sivas, Kayseri, Konya muallimleri adına Ankara'ya gönderilen

²⁸⁵² **İstikbal**, Sayı:1280, 10 Eylül 1340 (1924). Bu konu ile ilgili *İstikbal* gazetesine görüşlerini bildiren Trabzon Muallimler Cemiyeti heyet-i idare azasından bir muallim şunları söylemiştir: “*Trabzon Muallimler Cemiyeti birliğe merbut değildir. Ankara’da aram-saz birliğin bizi temsil etmesi şöyle dursun bazı hareketleriyle meslek itibariyle teessürümüzü bile celp etmektedir. Esasen bizim nokta-i nazarımız idare memurlarının Muallimler Cemiyeti heyeti idarelerinde bulunmamaları merkezindedir. Muallimlerin heyeti idareleri sırf muallimlerden ibaret olmalıdır. Sonra bu cemiyetler federatif bir şekilde birlik vücuda getirmelidirler. Hâlbuki Ankara’daki birlik teşkilatı idare memurlarından mürekkep olduğu gibi taşra cemiyetlerinin hüviyet ve mevcudiyetlerini de baliğ etmek istiyor. Bu vaziyette bu teşkilat muallimlerin hukukunu müdafaa edemez. Daha ziyade amirlerin hoşuna gidecek hareketlerle celb-i nazar etmek isterler.*” **İstikbal**, Sayı: 1301, 6 Teşrîn-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁵³ **İstikbal**, Sayı:1301, 6 Teşrîn-i Evvel 1340 (1924). Son oturumunu 29 Ağustos 1924 tarihinde yapan kongreye 70’e yakın murahhas diğer oturumlara katılmıştır. **İstikbal**, Sayı: 1270, 30 Ağustos 1340 (1924).

²⁸⁵⁴ “*Cihan dönüyor buraya meydansız müntehasız iki haberden başka bir şey göndermeyen Anadolu Ajansı Muallimler Kongresi havadislerini verirken Paşaların nutkunu veriyormuş gibi lütfen samimi davrandılar. Ve bu sayede biz de mahiyetini mühim telakki ettiğimiz irfani bir hareketi yakından takip imkânlarına nail olduk. Sırf mesleki bir hareket olan kongrenin hususiyetini bir gazeteci bakışıyla bu sütunlarda tahlil etmek istemiyoruz. Bizi alakadar eden bu kongrenin de mahremiyetine kadar teşmil edilmeye muvafık olunan kıymetsizliği çok tecrübe edilmiş bir zihniyettir. Hafızam yalan söylemiyorsa İzmir’de olacak, maarif vekili maarifde merkezîyetin hükümetçe bir prensip olduğunu söylemişti. Eğer maarifde merkezîyet prensibi diye idari, tarzı, nasri etmemiş olsa idi belki bu merkezîyetden maksadın terbiyevi bir vahdet olduğunu zannedecektik... ..Bu ruh Ankara Muallimler Kongresinde de sırttı. İstanbul ve diğer bazı mahaller murahhaslarının pek haklı olarak iltizam ettikleri federasyon tarzındaki ittihadı dar kafasına sığdıramayan Vekil Bey, yaptığı tesirlerle kıymetsiz merkezîyetini orada da hâkim kıldı. Bilhassa Anadolu gibi mahalli hususiyetlerin pek bariz olduğu yerlerde merkezîyet sistemlerinin faidesi olamaz. Bu hükümete ait idare işlerinde olduğu gibi diğer sahalarda da böyledir. Gayevi ve umumi birlik tabiidir. Fakat müteferri ve mahalli başkılıkların birliği şayet fevkinde muallak kalan bir tahliyeden başka bir şey olamaz. Bu öyle bir tahsildir ki: faydeli birçok neticenin husulünü temin edebilecekleri muhakkak olan mühim ve hayatdar hareketleri tabii mihverin haricine çıkarma suretiyle akamet ve sakamete sürükler. Ankara Muallimler Kongresinde olduğu gibi! Kendilerinden daha başka hiçbir zümre ve şahsiyetten istemeyeceğimiz eserleri beklediğimiz. Muhterem muallimlerin tabii inkişafa müsaid birlik tarzları dâhilinde gayevi ittihadından pek çok şüphelerin doğması mümkündür! Sırf mesleki ve hususi bir birleşmede hükümetin yeri ne olabilir ki. Maarif Vekili mercii olduğu idari irticai propaganda eden bir nutukla işe karıştı ve etrafında gittikçe samimiyyetin teklif ettiği bu hareketi felce uğrattı. kimbilir tasavvur bile edemeyeceğimiz hangi vahimdir ki? Ortaya bir merkezîyet belası çıkardı. Ve ne şayanı tesirdir ki bu bela bir irfan hareketini de boğdu.”. L.D., “*Günün İzleri, Bir Kongre ve Bir Zihniyet*”, **İstikbal**, Sayı: 1275, 4 Eylül 1340 (1924).*

telgraflarda bu olay protesto edilmiş, Türkiye Muallimler birliği genel merkezi de muallimlerin bu protestosunu diğer cemiyetlere de tavsiye eden bir tebliğ yayınlamıştır.²⁸⁵⁵

Bu konu hakkında Ankara Muallimler Birliği Merkez-i Umumîsinden Trabzon Muallimler Cemiyetine bir telgraf gönderilerek olaya karşı birlik mesajı verilmesi gerektiği bildirilmiştir.²⁸⁵⁶

Ankara Muallimler Birliğinin Trabzon Muallimler Cemiyetine gönderdiği telgraf nedeniyle Cemiyet Başkanı Halit Bey İstikbal gazetesi vasıtasıyla durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Türkiye muallimlerini temsilden uzak bulunan ve muallim olmayanlardan müteşekkil Ankara Birliğinin fikir ve içtihadına iştirak edemeyiz. Vazifemizin ehemmiyet ve ulviyeti bu gibi akraz-ı şahsiyeden biri olmamızı emreder. Müstakil Trabzon Muallimler Cemiyeti Reisi Halid.”²⁸⁵⁷

Daha sonraki gelişmelerden anlaşılıyor ki cemiyet Başkanı Halit Bey’in bu ifadeleri Trabzon Muallimler Cemiyetinin bütün üyelerinin fikirlerini kapsamamaktaydı. Nitekim İstikbal gazetesine açıklama gönderen 11 muallim cemiyetten de ayrılmaya karar vererek durumu ifade eden şu satırları yazmıştır:

“...Muhterem gazetenizin 8 Teşrin-i Evvel 340 tarihli nüshasında Muallimler Cemiyeti Reisi Halid imzasıyla bir fıkra görüldü. Cemiyetin mukadderatına tealik eden böyle bir meselede heyet-i umumîyenin kararını istihsal icap ederken bunun hilafına vaki olan işbu hareketten haberdar bulunmadığımızın ve cümlemizin mezkûr cemiyetle alakamız olmadığının ilanı hususunu ihtiramlarımızı terdifen rica ederiz efendim, Lise Muallimlerinden Arif Şükrü, Lise Muallimlerinden Ahmed Şerif, Kimya Muallimi İmameddin, Edebiyat Muallimi Mahmud Murad, Lise Şube-i Tabiye Muallimi Sadrettin, Kız Orta Mektebi İbrahim Bahaeeddin, Lise Riyaziye Muallimi Ali Rıza, Lise Türkçe Muallimi Şekib Recai, Lise Ulum-ı Zaviye Muallimi Aydan Hanım, Fransızca Muallimi Münir Hayri, Muallim Arif.”²⁸⁵⁸

Bu yazının yayınlanmasının ardından Muallimler Cemiyeti Başkanlığı ise şu açıklamayı yapmıştır:

“Teşrin-i evvel on üçüncü pazartesi gününde intişar eden İstikbal ve Yeniyoğ gazetelerinde lise muallimlerinden Sadrettin İmameddin, Ali Rıza, Murad, Arif Şükrü, Ahmed Şerif, Şekib Recai, Aydan Hanım, Münir Hayri Beylerle kız orta mektebi muallimlerinden Şefika Münir Hanım ve aynı mekteb kâtibi İbrahim Efendi’nin Trabzon Muallimler Cemiyetinden istifa eylediklerini mübeeyyin bir fıkra görüldü buna hemen cevap lazım gelirken cemiyetin

²⁸⁵⁵ **İstikbal**, Sayı: 1304, 9 Teşrin-i Evvel 1340 (1924). Giresun Muallimler Birliğine de bir telgraf gönderilmiştir. *Vasıf Beyin şahsiyeti lehinde telgraf* üzerine Giresun muallimleri bu telgrafla alakadar olmadıklarını Işık gazetesine bildirmişlerdir. **İstikbal**, Sayı: 1318, 26 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁵⁶ **İstikbal**, Sayı: 1307, 13 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁵⁷ **İstikbal**, Sayı: 1303, 8 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁵⁸ **İstikbal**, Sayı: 1307, 13 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

ahir binaya²⁸⁵⁹ nakil zamanına tesadüf eylediği cihetle cevabımız bu güne kadar tehir etti. Bugün tavzihi hakikat eyliyoruz. Cemiyetimiz sabık cemiyetin infisahına binaen vukubulan müracaat üzerine geçen Nisanda müceddeden tesis ve teşkil edilmiş bir cemiyet olduğundan her muallimin yeniden tecdidi kayd eylemesi ve aidat luzumesinin de tediyesi meşrut iken isimleri balada muharrer muallim beylerden yalnız Lise Muallimi Arif Şükrü ve Şekib Recai Beyler müracaat ve kayıtlarını icra ettirmişlerdi. Mütebakisi kayıd edilmemeyi tecdid-i kayda tercih ederek hariç kalmışlardı. İmtihan-ı umumîyi müteakib kayıt olunanlardan Arif Şükrü Bey de istifa ve İstanbul'a azimet eylediği cihetle mukayyed olarak yalnız Şekib Recai Bey kalmış idi. Şu halde cemiyette kaydı bulunmayan muallim beylerin biz cemiyetten istifa ettik alakamız yoktur diye gazetelerde ilan-ı keyfiyet eylemeleri doğrusu anlaşılır muammalarda değildir. Bahusus içlerinde Eylül ibtidalarında lise muallimliğine tayin ve memlekete yeni gelmiş olanların buna iştirakleri tevli mümkün olmayan bir garabe teşkil eder eğer bu ilan ve iştirak bir şantaj diye yapılmışsa bir muallime yakıştırlacak bir iş olmasa gerektir....”²⁸⁶⁰

Trabzon Muallimler Cemiyetinin gazeteye verdiği açıklamaya karşılık, Muallim Sadrettin cemiyete üye olduğunu ve görüşlerini yazma hakkına sahip bulunduğunu belirtmiştir.²⁸⁶¹ Trabzon Muallimler Cemiyeti Başkanı Halit Bey'in ise buna karşılık şu açıklamayı yapmıştır:²⁸⁶²

“Muallim Sadrettin Bey'e Cevab: 1-Herkesin bildiği gibi zatâlinizin de bilmesi iktiza eder ki muallimlerin vazifesi ancak nesl-i atiyi terbiye mukteziyat-ı asra göre yetiştirmektir. Maarif vekil-i muhteremi ile Tevhid-i Efkâr arasında zuhur eden vakia-i müessife muallimleri alakadar etmez ve etmemelidir. Çünkü Vasıf Bey Efendinin mevki-i ? ve salahiyeti kanuna muvaffak istimal edilmek şartıyla hakkını dava ve istihsale kâfidir. Muallimlerin müdahalesi, protestosu kanunun tesirinden fazla bir tesir yapmaz. Şu halde müdahale vazife ve salahiyeti tecavüz demek değil midir? Zaten Maarif Vekâleti muallimleri bu gibi işlerle iştigalden resmen men etmemiş midir? Binaenaleyh cemiyet bu hususda vazifesini tamamiyle ifa etmiş kanaatindedir.2-Zati aliniz kayd için ihtimal taksidinizi Arif beye vermiş olabilirsiniz ve fakat ne memhur muvaffakat ve hüvviyet varakanız ve ne de para cemiyete gelmiştir. Şu halde şu dakikada maalesef cemiyet kaydınız yoktur. 3- Cemiyet münferid bir şahıs gibi bir mevcudiyet-i muayene-i maddiye değildir. Belki memleketin muallimlerine ait müşterek mefkurevi bir müessesedir ve kimse cemiyete temlik iddiasında bulunmamıştır. 4-Buyurduğunuz gibi cemiyet zavallı ise heyeti hazıra cemiyetin zavallılığına sebep olmamıştır. Muhteremleri zat-i aliniz de pekâlâ bilirsiniz fakat söylemek istemezsiniz. 5- Mukayyed olmadıkları halde, hatta cemiyetin burada bulunduğundan, ne iş ile meşgul olduğundan, programından, vaziyetinden haberdar olmayanların cemiyetten istidalarını, hulus ve riyadan başka ne ile tavsif edersiniz. Buna biz bir isim bulamadık lütfen söyler misiniz bu hakikati söylemek meşbu riya ve mahkûm-ı hırs demektir. Bunu da izah buyurur musunuz? Trabzon Muallimler Cemiyeti Reisi Halit.”

Maarif Vekilinin Tevhid-i Efkâr gazetesinin yayınlarına karşı öğretmenleri harekete sevk etmesi öğretmenler arasındaki uyum ve samimiyeti zedeleyen gelişmelere neden olmaya devam etmiştir. Öğretmenlerin siyaset ve politika hareketlerinin içine girmesi pek uygun görünmemekle birlikte durum oldukça üzücü olarak telakki ediliyordu. Protesto olayı hakkında İstikbal gazetesinde Faik Ahmed'in uzun bir yazısı yer almış, yazıda

²⁸⁵⁹ Cemiyetin taşındığı yeni bina Rejinin karşısında tatlıcı dükkânının üstündeki Zabitan Yurdu binasıydı. **İstikbal**, Sayı: 1335, 16 Teşrin-i Sâni 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı:1404,16 Şubat 1341 (1925).

²⁸⁶⁰ **İstikbal**, Sayı: 1313, 20 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁶¹ **İstikbal**, Sayı: 1315, 22 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁶² **İstikbal**, Sayı: 1319, 27 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

öğretmenlerin bu tarz çekişmelerin içine itilmesi eleştirilmiştir.²⁸⁶³ Bu arada yaşanan olayların da etkisiyle 1924 yılı sonlarına doğru Maarif Vekili öğretmenlerin gazetelerde siyasî makaleler yazmalarını yasaklamıştır.²⁸⁶⁴

Trabzon Muallimler Cemiyeti gerek üyeleri arasında ve gerek Ankara ile yaşanan sorunlardan sonra yeniden nizamnamesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda halkın eğitimi konusuna eğilerek faaliyetlerine hız kazandırmıştır. 1924 yılı sonlarına doğru Vali Sait Bey Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti ile bir toplantı yaparak Trabzon'da halk için serbest gece dersleri düzenlenmesi konusu gündeme getirilmiş,²⁸⁶⁵ neticede bu derslerin açılması ve maddî destek için de Meclis-i Umumîden tahsisat istenmesine karar verilmiştir.²⁸⁶⁶ Bu faaliyet kapsamında Trabzon Muallimler Cemiyeti halkı okutmak, cehalete karşı milleti aydınlatmak amacıyla Pazar ve Perşembe günü akşamları 1,5 saatlik derslerle okuma bilmeyenlere ücretsiz bir halk dershanesi açmıştır.²⁸⁶⁷

Gece dersleri için her türlü hazırlıkları yapan Muallimler Cemiyeti, dersane olarak binasının üst katındaki odalarının kullanılmasını planlanmıştır. Müracaatların toplamı henüz derslerin başlamasına imkân vermediği²⁸⁶⁸ için halkı gece derslerine teşvik etmek amacıyla bir beyanname hazırlama kararı alınmıştır.²⁸⁶⁹ Aralık ayı başında başlayan ve başlangıçta 30 kişinin katıldığı dersler İptidai muallimleri tarafından nöbet usulüyle yapılmıştır.²⁸⁷⁰ Her geçen gün 3-5 kişinin kayıt yaptırmasıyla Aralık ayı ortalarında 50'yi kişiyi geçen katılımcıların çoğunluğunu genç esnaf ve sanatkârlar oluşturmuştur.²⁸⁷¹ Cemiyetin 1924 yılı sonunda taşındığı Zabitan Yurdu binası tamamen gece dershanelerine ayrılmıştır.²⁸⁷²

1924 yılında cemiyetin faaliyetlerinin en verimli döneminde, üyeleri arasında çıkan anlaşmazlıklar idarî anlamda sıkıntılara da neden olmaktadır. Kasım ayı ortasında idare heyetinden iki kişinin istifasının ardından 20 Kasım 1924 tarihinde kongre yapma kararı alan cemiyet, yeniden kurulduğu 19 Nisan 1924 tarihinden sonra kaydını yaptırmamış olan üyelerinin cemiyete müracaat etmelerini, istifa edenlerin yerine idare heyeti üyelerinin

²⁸⁶³ Faik Ahmed "Protesto Hadisesi", **İstikbal**, Sayı: 1299, 4 Teşrîn-i Evvel 1340 (1924).

²⁸⁶⁴ **İstikbal**, Sayı: 1360, 18 Kânûn-ı Evvel 1340 (1924).

²⁸⁶⁵ **İstikbal**, Sayı: 1332, 11 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

²⁸⁶⁶ **İstikbal**, Sayı: 1333, 13 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

²⁸⁶⁷ **İstikbal**, Sayı: 1335, 16 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

²⁸⁶⁸ **İstikbal**, Sayı: 1338, 19 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

²⁸⁶⁹ **İstikbal**, Sayı: 1340, 23 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

²⁸⁷⁰ **İstikbal**, Sayı: 1350, 6 Kânûn-ı Evvel 1340 (1924).

²⁸⁷¹ **İstikbal**, Sayı: 1357, 14 Kânûn-ı Evvel 1340 (1924).

²⁸⁷² **İstikbal**, Sayı: 1370, 1 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925); **İstikbal**, Sayı: 1404, 16 Şubat 1341 (1925).

seçileceğini ve ayrıca cemiyetle ilgili bazı önemli konuların konuşulacağını bildirerek toplantıya katılmalarını istemiştir.²⁸⁷³

Öğretmenler arasındaki görüş ayrılığı bu dönemde de artarak devam etmiştir. Bu görüş ayrılığı nedeni ise tâlî muallimlerin cemiyetin faaliyetlerine katılmamasıydı. 1925 yılı şubat ayında İlk Muallimler Cemiyeti adıyla İstikbal gazetesine verilen bir ilanda yeni talimatname gereğince yapılacak seçime katılmak üzere asli üyelerin 15 Şubat Pazar günü akşamı cemiyet binasına gelmelerini duyurmuştur.²⁸⁷⁴ Trabzon Muallimler Cemiyeti tâlî muallimlerin söz konusu tavrı nedeniyle cemiyetin adının İbtidai Muallimler Cemiyeti şeklinde değiştirilmesini kararlaştırarak durumu hükümete bildirmiştir. 10 Şubat 1925 tarihinde toplanan kongrede ise yeni idare heyeti belirlenmiştir. Kongrede başkanlığa Orhaniye Başmuallimi Halit Bey, gece dershanelerinin idaresine Numune Başmuallimi Emin, muhasipliğe Feyzi, idare memurluğuna Osman Gazi Mektebi Başmuallimi Tahsin, üyeliklere Kemal ve Mehmet Salih Bey seçilmiştir.²⁸⁷⁵

Cemiyet 1925 yılı başında mesaisinin çoğunu halk için açılan gece dershanelerine ayırmış, mevcut binasını da tamamen bu işe tahsis etmiştir. Halkın rağbet etmesi üzerine de bu dershanelerin sayısının artırılması konusu görüşülmüştür. Osman Gazi Mektebinde (Zağanos'ta) ve Ayafilibo'da birer gece dershanesi açılmasına ve bu dershaneleri o bölgedeki muallimlerin idare etmesine karar verilmiştir.²⁸⁷⁶ Sayısı üçe çıkan gece derslerine katılım arttıkça dershaneler Yardım Mektebi şeklini almıştır.²⁸⁷⁷ Vali Sait Bey'in Şubat ayı ortalarında ziyaret ettiği²⁸⁷⁸ ve günden güne müracaatların arttığı dershanelere kayıtlı kişi sayısı bu dönemde 100'ü geçmiştir.²⁸⁷⁹

Bu dönemde Muallimler Cemiyetinin iç sorunlar haricinde yaşadığı bir diğer sorun da kullandığı binanın 1925 yılı şubat ayında Defterdarlığa tahsis edilmek istenmesidir. Cemiyet, gece dersleri için de kullandığı binadan daha uygun bir yer bulamadığını ileri sürerek çıkmak istememiştir.²⁸⁸⁰

²⁸⁷³ **İstikbal**, Sayı: 1335, 16 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

²⁸⁷⁴ **İstikbal**, Sayı: 1399, 8 Şubat 1341 (1925).

²⁸⁷⁵ **İstikbal**, Sayı: 1401, 11 Şubat 1341 (1925).

²⁸⁷⁶ **İstikbal**, Sayı: 1404, 16 Şubat 1341 (1925); **İstikbal**, Sayı: 1413, 28 Şubat 1341 (1925); **İstikbal**, Sayı: 1414, 1 Mart 1341 (1925); **İstikbal**, Sayı: 1418, 6 Mart 1341 (1925).

²⁸⁷⁷ **İstikbal**, Sayı: 1406, 18 Şubat 1341 (1925).

²⁸⁷⁸ **İstikbal**, Sayı: 1408, 21 Şubat 1341 (1925).

²⁸⁷⁹ **Yeniyol**, Sayı: 72-172, 17 Şubat 1341 (1925).

²⁸⁸⁰ **Yeniyol**, Sayı: 64-164, 3 Şubat 1341 (1925).

Cemiyetin 1925 yılı içerisindeki faaliyetlerinden biri ise Ramazan ayı içerisinde düzenlemeye karar verdiği müsameredir.²⁸⁸¹ İlk Muallimler Cemiyetinin 17 Nisan 1925 Cuma günü verdiği bu müsamerede alafranga saz takımı ekibinde yer alan Mösyö Rober, Cahid ve Abdülrahman Bey Trabzon'da da batı müziğinden parçalar dinlenebileceğini göstermişlerdir.²⁸⁸²

Yıllardır üyeleri arasında sürekli bir görüş ayrılığı bulunan, birkaç defa yeniden ve kimi zaman isim değiştirerek kurulan Trabzon Muallimler Cemiyeti ilk iki yıl oldukça aktif faaliyetler içinde olmuşsa da sonradan sınırlı ve sönük bir tarzda etkinlik göstermiştir. Son olarak 1925 Şubat ayında İbtidai Muallimler Cemiyeti adını alıp idare heyetini seçen cemiyetin bu adla sürdürdüğü faaliyetler ise yalnızca 3 ay sürmüş, Mayıs 1925 tarihinde feshedilerek eşyası, hesapları ve üyeleri ile birlikte Ankara'da kurulan Türkiye Muallimler Birliğinin²⁸⁸³ bir şubesi olarak oluşturulan Trabzon Muallimler Birliğine dâhil olmuştur.²⁸⁸⁴

4.1.2. Trabzon Muallimler Birliği

Türkiye Muallimler Birliğinin 2-5 Mayıs 1925 tarihindeki genel kongresinden birkaç hafta sonra Trabzon Muallimler Birliği Mustafa Reşit Bey'in öncülüğünde oluşturulmuştur.²⁸⁸⁵ Birlik 23 Mayıs 1925 Cumartesi günü Erkek Muallim Mektebi konferans salonunda 44 öğretmenin katılımı ile ilk kongresini gerçekleştirmiştir. Kongrede başkanlığa Lise Müdürü Rasim Bey, kâtipliğe ise Tatbikattan Hikmet Bey seçilmiştir. Heyet-i müteşebbiseden Lise Hikmet Muallimi tarafından toplantının amacı açıklanmış, daha sonra başkan tarafından birliğin tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. Tarihçeden sonra birkaç öğretmen söz alarak birlik nizamnamesi, idare heyeti üye sayısı, taahhüdat gibi konular hakkında görüş bildirmiştir. Ardından idare heyeti seçimi yapılmıştır. Seçim

²⁸⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 107-207, 9 Nisan 1341 (1925).

²⁸⁸² **Yeniyol**, Sayı: 114-214, 19 Nisan 1341 (1925).

²⁸⁸³ 5 Mayıs 1925 tarihinde toplanan Türkiye Muallimler Birliği kongresinde milli terbiye hakkında Başvekil İsmet Paşa tarafından verilen beyanatın birliklere tamimi ve toplantıda belirlenen hedefler etrafında bütün muallimler arasında terbiyevi ve mesleki münazaralar yapılması kararlaştırılmıştır. Kongre Vasıf Bey'in bir nutku ile sona ermiştir. **Yeniyol**, Sayı: 124-224, 8 Mayıs 1341 (1925). **Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği 1341 Senesi Kongre Murahhaslarına Hitaben İrad Buyurulan İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları**, Ankara: Muallimler Birliği Umumi Merkezi Neşriyatı, s. 2-11; **Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları 1341**, Ankara: Muallimler Birliği Umumi Merkezi Neşriyatı, 1341, s. 99-100.

²⁸⁸⁴ **Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Aid Rapor**, s. 574.

²⁸⁸⁵ Mustafa Reşit Bey bu dönemde Trabzon Türk Ocağının da başkanıdır. Türk Ocakları Genel Merkez Kongresine Trabzon Murahhası olarak katılmak üzere Nisan ayı sonunda Ankara'ya gitmiştir. 27 Nisan tarihinde gerçekleşen Türk Ocakları Genel Kongresinden 5 gün sonra ise Türkiye Muallimler Birliği Genel Kongresi yapılmıştır. Mustafa Reşit Bey'in bu süreçte Ankara'daki birliğe katılma yönünde temaslarda bulunmuş olması muhtemeldir.

sonucunda Liseden Murad Bey ve Ticaret Mektebinden Halid Bey 22, Mustafa Reşit Bey 23, Rıza Bey 22, Belkıs Hanım 21, Hikmet Bey 19, Recai Bey 20 oy alarak idare heyetine girmişlerdir. Mustafa Reşit Bey tarafından oluşturulan Trabzon Muallimler Birliğinin teşkilinden sonra Trabzon’da mevcut olan Muallimler Cemiyetinin varlığını sürdürmesine gerek kalmadığı düşüncesi ile önceki cemiyetin feshi ve yeni birliğe iltihakı oylanarak kabul edilmiştir.²⁸⁸⁶ Birlik nizamnamesi gereği idare heyetine seçilenler arasında yapılan toplantı sonrasında başkanlığa Mustafa Reşit, kâtipliğe Mehmed Murad, veznedarlığa Ali Rıza Bey seçilmiştir.²⁸⁸⁷ Dâhiliye Vekâleti’nin Trabzon Valiliği’ne gönderdiği bir yazı ile İlk Muallimler Cemiyetinin binası da yeni kurulan Muallimler Birliğine devredilmiştir.²⁸⁸⁸

Trabzon Muallimler Birliğinin kongresi yaz tatilinin hemen öncesinde gerçekleşmiş olmasına rağmen birkaç gün içinde şehirdeki öğretmenlerin tamamı üye kaydedilmiştir. Kazalarda da şubelerinin açılması yönünde yapılan teşviklerle 1925 yılı yaz aylarında Maçka’da, ders yılının başlamasıyla da Sürmene, Vakfıkebir, Akçaabat ve Of kazalarında birer Muallimler Birliği Şubesi oluşturulmuştur. Böylece Trabzon merkez ve mülhakatındaki bütün öğretmenler bir çatı altında birleştirilmiştir.²⁸⁸⁹

Tablo 22: Trabzon Muallimler Birliği Kaza Şubeleri 1926 yılı İdare Heyeti Üyeleri

	REİS	KATİP	VEZNEDAR	HAYSİYET DİVANI AZALARI	İRŞAT HEYETİ AZALARI	ASİL ÜYELER
Akçaabat	Hasan Fazıl Bey Merkez-Başmuallim	Eyüp Sabri Bey Merkez-Muallim	İsmail Bey Merkez- Muallim	Cemal, Halil ve Fikret Bey	Kazım, Ali, Haydar ve Mahmut Bey	
Maçka	İbrahim Bey Merkez Mektebi Başmuallim	Haydar Bey Muallim	Mehmet Sadık Bey Muallim			
Of	Kadri Bey Başmuallim	Kasım Bey	Tayyib Bey Veznedar			
Sürmene	Hasan Tahsin Bey Sargona- Başmuallim	Muharrem Sırrı Bey Merkez-Başmuallim	Merkez- Muallim Ahmet Hülagu Bey			

²⁸⁸⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 135-235, 25 Mayıs 1341 (1925).

²⁸⁸⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 137-237, 27 Mayıs 1341 (1925).

²⁸⁸⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 149-249, 11 Haziran 1341 (1925).

²⁸⁸⁹ **Trabzon Muallimler Birliği Mecmuası**, Sayı:1, Nisan 1926, s. 18; **Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Aid Rapor**, s. 574.

Vakıfkebir	Ömer Şevki Bey Şarlı-Muallim	Sadık Bey Merkez-Muallim				Faik Bey (Merkez- Başmuallim) ve Hüseyin Bey (Şarlı- Başmuallim)
------------	---------------------------------	-----------------------------	--	--	--	--

Kaynak: Trabzon Muallimler Birliği Mecmuası, Sayı:1, Nisan 1926, s.18

Trabzon Muallimler Birliği, kuruluşundan bir ay sonra cemiyet ile ilgili bazı önemli konular ile ilgili bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla 24 Haziran 1925 Çarşamba günü yapılması kararlaştırılan toplantıya üyelerini davet etmiştir.²⁸⁹⁰ Bir diğer toplantının ise Maarif Vekâletince dağıtılacak ödüller için Trabzon'dan seçilecek öğretmenin belirlenmesi amacıyla 8 Ağustos 1925 Cumartesi günü Erkek Muallim Mektebi salonunda yapılması kararlaştırılmıştır.²⁸⁹¹

Birliğin gerçekleştirdiği ilk faaliyetler arasında Tayyare Heyeti oluşturması yer almaktadır. Birliğin de desteğiyle çeşitli okulların katıldığı bu faaliyette 1925 yılı Haziran-Kasım ayları arasında 173 lira 69 kuruş toplanmıştır. Bu miktar Ziraat Bankası vasıtasıyla Ankara Tayyare Cemiyeti Merkezine gönderilmiştir.²⁸⁹²

Değindiği gibi bu dönemde cemiyetin başkanı olan Mustafa Reşit Bey aynı zamanda Türk Ocağının da başkanıdır. Dolayısıyla iki cemiyet birçok faaliyeti birlikte gerçekleştirmiş, Muallimler Birliğinin gerek üyelerini bilgilendirmek ve gerek halkı aydınlatmak üzere düzenlediği konferanslar genellikle Türk Ocağı binasında verilmiştir. Bu konferanslardan biri 26 Ekim 1925 tarihinde Maarif Müdürü Celal Bey tarafından verilen tesettürle ilgili konferanstır. Bütün öğretmenlerin katıldığı konferansa 10 bayan öğretmen ise şapka takarak gelmiştir. Celil Bey tesettürün tarihi hakkında bilgi verdikten sonra bayan erkek bütün öğretmenlerin bu konuda halka rehber olmaları temennisinde de bulunmuştur.²⁸⁹³

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'da görev yapan öğretmenler yeni cemiyetleri altında da birlik ve dayanışmayı oluşturamamıştır. Nitekim birliğin 6 Kasım 1925 tarihli kongresi için defalarca gazete ilanı verilerek üyeleri davet edildiği halde yalnızca 38 erkek üyenin katılımı ile yapılabılmıştır. Fikir ayrılıklarının devam ettiği kongrede başkanlığa Lise İngilizce Öğretmeni Nazmi Bey seçilmiştir. İlk sözü Mustafa Reşit Bey olarak birliğin

²⁸⁹⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 157-257, 22 Haziran 1341 (1925).

²⁸⁹¹ **Yeni Yol**, Sayı: 193-293, 6 Ağustos 1341 (1925)

²⁸⁹² **Yeni Yol**, Sayı: 274-374, 11 Teşrin-i Sâni 1341(1925).

²⁸⁹³ **Yeni Yol**, Sayı: 261-361, 27 Teşrin-i Evvel 134 (1925).

mesaisi hakkında genel kurula bilgi sunmuştur. Reşit Bey öncelikle birliğin bina meselesi hakkında konuşmuş, ardından idare heyeti üyelerinden bir kısmının başka yerlere tayin edildiğini, diğer kısmının da toplantılara katılmayarak birliğin faaliyetlerinde yer almadıklarını belirterek üyelerin birliğe karşı görev ve sorumluluklarını hatırlatan bir açıklama yapmıştır. Bu konuşmanın ardından Münir Hayri Bey derneğin faaliyetleri hakkında görüşlerini bildirerek şimdiye kadar bir mevcudiyet gösteremediğini iddia etmiştir. Reşit Bey bu iddiaya cevap verdikten sonra Abidin Bey söz alarak genel kurulu gerekli gündemin konuşulmasına davet etmiştir. Gergin bir şekilde süren kongrede Mustafa Reşit Bey idare heyetine itimat edilmediği sürece iş yapma isteğinin kalamayacağını belirtmiştir. Bu tartışmalı ortamda Zeyneddin Bey söz alarak bir konuşma yapmış, sonrasında müzakere ve münakaşa ortamı sakinleşmiştir. Yapılan oylamada idare heyeti 2 muhalif oya karşı 36 oy ile güvenoyu alınmıştır. Bundan sonra ise irşat heyetinin seçimi yapılmış, ayrıca bir üyesi açık bulunan idare heyetine 14 oy ile Erkek Muallim Mektebi Terbiye-i Tedrise Muallimi Hüseyin Avni Bey seçildikten sonra kongreye son verilmiştir.²⁸⁹⁴ Kongrede seçilen Muallimler Birliği İrşad Heyeti ise şu kişilerden oluşmuştur: 17 oy ile Muallim Feyzi Bey, 16 oy ile Muallim Ahmet Salih Bey, 15 oy ile Muallim Şefika Münir Hayri Hanım, 15 oy ile Müfettiş Hasan Bey, 13 oy ile Muallim Salih Bey, 13 oy ile Muallim İmameddin Bey, 12 oy ile Muallim Belkıs Hanım.²⁸⁹⁵

Trabzon Muallimler Birliği bu dönemde haysiyet divanı ve irşad heyeti seçimini yaptıktan sonra önemli bir ihtiyaç olarak görülen tasarruf ve yardım sandığının kurulması için çalışmalarına başlamış ve merkez heyeti tarafından düzenlenen talimatnameye göre *tasarruf ve yardım sandığı* oluşturulmuştur.²⁸⁹⁶ Öğretmenlerin maddî açıdan desteklenmesinin yanında sağlık ile ilgili hakları da birliğin gözettiği hususlar arasındadır.²⁸⁹⁷ Diğer yandan inkılapların halka aktarılmasında ve kültürel faaliyetlerde etkili olan cemiyet 27 Kasım Cuma günü Türk Ocağı salonunda yapılacak konferansa üyelerinin yanı sıra isteyen herkesi davet etmiştir. Konusu “İnkılabımızın Manası” olan konferansı vermek üzere Lise Birinci Muavini ve Coğrafya Muallimi Mustafa Mümtaz Bey görevlendirilmiştir.²⁸⁹⁸

²⁸⁹⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 272-372, 9 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

²⁸⁹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 272-372, 9 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

²⁸⁹⁶ **Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Aid Rapor**, s. 574.

²⁸⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 278-378, 17 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

²⁸⁹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 284-384, 25 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

Cemiyetin üyeleri arasında birlik beraberliğin kurulması ve üyelerin birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamak her zaman faaliyetlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Nitekim 1926 yılı başlarında bir tanışma toplantısı gerçekleştirilmiştir. 4 Mart 1926 Perşembe gecesi Muallimler Birliğinde yapılan bu ilk tanışma toplantısına erkek öğretmenlerin yanı sıra 15 bayan öğretmen de katılmıştır. Yemek ziyafeti de verilen toplantıya Erkek Muallim Mektebi Musiki Muallimi Ferit Bey'in idaresinde altı keman ve bir mandolinden oluşan saz heyetinin çeşitli parçalar çalması ile başlanmıştır. Daha sonra Muallim Nezih Bey tarafından Yahya Kemal Bey'in "Sis" adlı şiiri okunmuştur. Maarif Müdürü bayan öğretmenlere katılımlarından dolayı teşekkür ettikten sonra Muallimler Birliği Reisi Reşid Bey ise kadınların böyle toplantılara karşı çekimser durmalarının sebebi ile ilgili kısa bir konuşma yapmıştır.²⁸⁹⁹

Trabzon Muallimler Birliği bu faaliyetlerine ilaveten şehirdeki bayan erkek bütün öğretmenlerin katılımı ile 15 günde bir mesleki toplantılar düzenlemiş, eğitim öğretim usulleri ile ilgili tartışmalar yapılması için okul idare ve talim heyetlerine tezkireler yazmıştır. Ayrıca muallim muavinlerinin muallimlik sınavlarına hazırlanması hedeflenmiş, yapılan müracaatın ardından Maarif İdaresinin kabul etmesi üzerine bir tamimle okullara bildirilmiştir. Muallimler Birliğinin bu faaliyet kapsamında hazırladığı programa göre birlik binasında iki defa yapılan toplantıya bayan ve erkek öğretmenler katılmıştır. Yine muallim mektebi mezunu olamayan öğretmenlerin mesleki bilgilerini attırmak için "Ruhیات" kursu açılmıştır. Mustafa Reşit Bey'in her hafta verdiği bu dersler 1926 yılı Mayıs ayına kadar devam etmiştir. Kursun oldukça ilgi görmesi üzerine sonraki eğitim öğretim yılında da devamına karar verilmiştir. Birliğin yaptığı eğitim ve kültür etkinliklerinden bir diğeri de Banka Memuru Selahattin Bey'in haftada bir gün olmak üzere öğretmenlere ücretsiz olarak verdiği Fransızca kurslarıdır. Birlik aynı zamanda üyelerinden oluşan bir musiki heyeti de oluşturmuştur.²⁹⁰⁰

Trabzon Muallimler Birliğinin 1926 yılında gerçekleştirdiği önemli faaliyetlerden biri de uzun zaman önce düşünülen ve malî sıkıntıya rağmen çıkarılan mecmuadır. Trabzon Muallimler Birliği fikir hayatı ve irfan için mecmuanın sağlayacağı hizmetler de belirtilerek maddî destekte bulunulması amacıyla vilayet meclis-i umumîsine başvurmuşsa da destek alamamıştır. Muallimler Birliği Mecmuasının ilk sayısı Nisan 1926'da

²⁸⁹⁹ **Yeniyol**, Sayı: 359-459, 6 Mart 1926.

²⁹⁰⁰ **Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Aid Rapor**, s. 574-575.

yayınlanmıştır. Ayda bir yayınlanan mecmua İkbâl Matbaasında resimli olarak 16 sayfa şeklinde basılmıştır. İlk sayısında “*Birlik Mecmuası Ne İçin İntişar Ediyor?*” başlığı altında “*Birlik mecması âli, tâlî, tahsil görmüş ve meslekî bir terbiye almış kadın ve erkekten mürekkep münevver bir zümrenin cemiyeti olan Muallimler Birliğinin mürevviç-i efkârî olmak hasebiyle her şeyden evvel mesleki bir gaye güdecektir.*” ifadeleri yer almıştır. Mecmuada çeşitli mesleki yazılar, şiirler, birlik ve maarif ile ilgili kısa haberler yer almıştır.²⁹⁰¹

Yine öğretmenlerin yaz tatili için Avrupa’ya bir seyahat düzenleme isteği üzerine vilayet ve devlet bütçelerinden tahsisat talep edilmesi için Meclis-i Umumî reisliğine ve Heyet-i Merkeziye Riyasetine tezkereler gönderilmiştir. Masrafların çok olması nedeniyle ertelenen bu faaliyet için bir sonraki yıl yeniden müracaat edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁹⁰²

Trabzon Muallimler Birliği kuruluşunun hemen ardından bütün köylere dağılan öğretmenler aracılığı ile özellikle yaz aylarında inkılapların halka anlatılması ve halkın aydınlatılması için faaliyetlerde bulunmuştur. Eğitim öğretim yılı başladığında inkılapların yerleşmesi ve çevre vilayetlerde inkılaplara karşı oluşan çeşitli akımlara karşı irşat faaliyetleri daha da aktif olarak sürdürülmüştür. Bu faaliyetler için kaza şubelerinin de desteğini alan Trabzon Muallimler Birliği İrşad Heyeti öncelikle kaza ve köylerde faaliyet göstermiştir. Bunlardan biri Muallim Feyzi ve Mehmed Salih Bey tarafından Maçka merkezi ve köylerinde gerçekleştirilmiştir. Bu heyete Türk Ocağı İrşat Heyeti murahhasları Muallim Hüseyin Avni ve Ömer Hikmet Beyler de katılmış, çeşitli konferanslar veren ve irşat faaliyetini başarı ile gerçekleştiren heyet üyeleri ilk defa başları açık olarak kaza merkezindeki camide Cuma namazı kılmıştır. İrşat faaliyetinin başarıya ulaşmasında faaliyetlerin düzenli bir program halinde gerçekleşmesi için çaba harcayan Maçka Kazası Kaymakamı Nazım, Jandarma Kumandanı ve Müdde-i Umumînin yardımları da etkili olmuştur. İkinci irşad ve tenvir seyahati ise aynı heyetler tarafından Akçaabat ve çevresine düzenlenmiştir. Bu dönemde müstakil bir binası olmayan birlik faaliyetlerini Türk Ocağı binasında sürdürmüştür. Yapılan toplantı ve sohbetlerde öğretmenlerin yanı sıra zaman zaman şehrin aydınları da yer almış, ayrıca Türk Ocağı İdare Heyeti ile görüşülerek Cuma günleri ve bazı akşamlarda inkılap, milliyet ve mesleki konular ile ilgili konferanslar

²⁹⁰¹ Albayrak, a.g.e., s. 209.

²⁹⁰² **Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Aid Rapor**, s. 574-575.

verilmiştir. Bunlardan biri Trabzon'da ilk defa bir kadının verdiği "Türk Kadını Vaziyeti" konulu konferanstır. Öğretmen Süreyya Hanım tarafından Türk Ocağı salonunda verilen konferansı oldukça kalabalık bir katılımcı dinlemiştir. Muallimler Birliği ve Türk Ocağının müşterek faaliyetlerinden bir diğeri ise Türk Ocağının düzenlediği müsameredir. Müsamerede yer alan ocak üyelerinin çoğu Muallimler Birliği üyesi olan öğretmenlerdir.

1925-1926 yıllarında inkılaplar ve özellikle de kıyafette inkılapların gerektirdiği faaliyetleri gerçekleştirmek için var gücüyle çalışan Trabzon Muallimler Birliği çevre illerde tepkiler oluşmasına rağmen Trabzon ve çevresindeki kazalarda halkı önceden uyarıp inkılaplar konusunda aydınlanmalarını sağladığı için bu sürecin sorunsuz atlatılmasına yardımcı olmuştur. Milliyet ve Türkçülük akımının tanınıp güçlendirilmesine yönelik olarak Türk Ocağı ile işbirliği ve dayanışma içinde çalışmıştır. Bu kapsamda yapılan faaliyetler arasında özellikle Türklük ve Türk dilinin ön plana çıkarılması, hurafelerle mücadele ve birlik ve bütünlüğü sağlayıcı etkinlikler yer almıştır. Söz konusu yıllarda cemiyetin açtığı halk dershanelerine ise çeşitli mesleklerden 600'ün üzerinde kişi devam etmiştir.

Birliğin 5 kazada açılan şubeleri de başarılı bir şekilde faaliyetlerine devam etmiştir. Bu kazalar merkezleriyle Şarlı nahiyesinde halk dershaneleri açılarak halkın eğitim ve öğretimi konusuna öncelik verilmiştir. Dershanelerde görev alan öğretmenler için Meclis-i Umumî tarafından bir bütçe ayrılmıştır.²⁹⁰³ Bütün bu faaliyetler yürütülürken diğer yandan Trabzon Muallimler Birliği üyeleri arasında bazı fikir ayrılıkları da yaşanmıştır. İstikbal gazetesinde "Muallimler Birliğinde Buhran" olarak verilen haberde birlik üyelerinin mevcut idare heyetiyle fikir ayrılığı içinde olduğu ifade edilmekteydi. İlk kongrenin seçildiği idare heyetinden memnun olmayan bazı muallimler tarafından kapalı bir şekilde idare heyeti aleyhinde propaganda yapılmağa başlanmış ve bir süre sonra da yeniden seçim için taraftar kazanılmaya çalışılmıştır. Muallimler Birliğine çoğunluğun isteğine uygun yeni bir heyeti idare getirilmesine çalışanlardan Muallim Hüseyin Avni, Tahsin ve Zeyneddin beyler tarafından kaleme alınan ve Hüseyin Avni imzasıyla bütün mektep muallimlerine elden verilmek suretiyle dağıtılan tezkere şu şekildedir:

"Yakında Muallimler Birliği kongresinin akdiyle idare heyeti, divan-ı tasarruf ve yardım sandığı, irşat heyetleri ve bunlara aid yedek azanın seçilmesi için Trabzon Muallimler Birliği Riyasetine otuz iki imzalı bir tahrir takdim edilmiştir. Yasanın madde-i hususuna

²⁹⁰³ Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Aid Rapor, s. 575-577.

binaen kongre akdi için verilen takirdeki otuz iki imza ile nisabı ekseriyet hâsıl olduğundan ve ileride hiçbir vechle dedikoduya mahal bırakılmamak, temsil nisbi usulüne tevfiikan hareket olunmak ve kongrede heyeti umumîye tarafından heyeti idareye aza, tasarruf ve yardım sandığına aza intihabı temin edilmek üzere kendi aranızdan şeref içinde kil-i sarf çalışacak iş görecek iki arkadaşın teşebbüsüyle isimlerinin nihayet Martın yirmi dördüncü Çarşamba günü öğleye kadar Gazi Paşa Mektebi Baş Muallimliğine gönderilmesini hürmetlerimize tevdiyen rica eyleriz efendim.²⁹⁰⁴

Muhalif öğretmenler 21 Mart 1926 tarihinden itibaren dağıttıkları tezkereden sonra 25-26 Mart tarihinde Muallimler Birliği ikinci kongresinin toplanmasını ve yeni idare heyeti seçiminin yapılmasını hedeflemişlerdir.²⁹⁰⁵ Bu takirden sonra Mustafa Reşit Bey 28 Mart tarihinde İstikbal gazetesinde yayınlanan bir açıklama ile Muallimler Birliğinde bir buhran olmadığını, 1925 yılı Mayıs ayına kadar müstakil olup Ankara'daki Birliğe katılmayarak müstakil bir şekilde devam eden Muallimler Cemiyetinin feshi sağlanarak Trabzon Muallimler Birliğinin kurulduğunu belirtmiştir. Feshedilen cemiyetin devam etmesini isteyenlerin o günden itibaren olumsuz propaganda yaptığını ifade eden Mustafa Reşit Bey, İdare Heyeti tarafından 6 Kasım 1925 tarihinde toplanan kongrenin ikinci defa birliği kuvvetlendirdiği halde şahsî ihtiras ve özel amaçları olanların propaganda yaptığını, taraftar bulmak isterken içlerinde İsviçre tebasından Mösyö Rober de dâhil olmak üzere birliğe kayıtlı olmayan bazı muallimleri de dâhil ederek sözde dayanışma sağlama hedefi güden az sayıdaki öğretmenin bir takrir sunduğunu belirtmiştir. Heyet-i müteşebbise unvanı altında yapılan bu faaliyetler çerçevesinde öğretmenleri kendi amaçlarını gerçekleştirmek için okullara davet ederek takrir sunduklarını da ilave eden Mustafa Reşit Bey, olağanüstü kongrenin toplanmasının böyle bir konunun müzakeresi amacıyla teklif edilemeyeceğini belirtmiştir. Yapılan bu hareketin idare heyetinin doğrudan doğruya hedef gösterilmesi anlamına geldiğini, ayrıca takrir sahiplerinin çoğunun farklı ve birbirlerine muhalif kayıtlar altında imzalamış olduklarından, takirde müşterek bir fikir bulunmadığını, yine imza sahiplerinin bir kısmının birlik üyesi olmadığı için kalan muallimlerin kongreyi toplamak için gereken ekseriyeti sağlayamayacağını da iddia etmiştir. Bundan sonra konu giderek karmaşık bir hale gelmiş ve öğretmenler arasında mevcut olan uyumu bozmak ve kargaşalık çıkarmak amacına yönelik olarak değerlendirilen bu takrir idare heyeti tarafından Ankara Merkezi Heyetine gönderilmiş, *“İdare Heyeti meslekî menfaatini takdir eden ve şahsî arz ve menfaatlerle malul olunmayan kahr u iradeli azalarının ekseriyetine Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği yasaının sarih maddesine istinad ile sırf mesleki hizmet için vazifesine devam*

²⁹⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 371-471, 22 Mart 1926.

²⁹⁰⁵ **Yeniyol**, Sayı: 371-471, 22 Mart 1926.

etmektedir.” denilerek kongrenin yasaya uygun olarak Mayıs ayı içinde toplanacağı belirtilmiştir.²⁹⁰⁶

Genel Merkez toplantılarına temsilci göndermeyi ihmal etmeyen Trabzon Muallimler Birliği, Başkan Mustafa Reşit Bey ve birliğin üyelerinden Süreyya Hanım'ı 15 Temmuz 1926 tarihinde başlayan Ankara Genel Merkez kongresine katılmak üzere murahhas olarak seçmiştir. Kongrede çeşitli konular hakkında söz alan veya taktir sunan Trabzon murahhaslarından Mustafa Reşit Bey'in kongre esnasında millî terbiye konusunda uzun açıklamaları olmuştur. Hatta millî terbiye konusunda esasları belirlemek için kongrede oluşturulması kararlaştırılan beş kişilik encümene de adaylığını koymuş, fakat seçilememiştir.²⁹⁰⁷ Mustafa Reşit Bey 1926-1927 eğitim öğretim yılında İstanbul'a tayin edilerek Trabzon'dan ayrılmış, 1926 yılı sonlarında cemiyetin başkanlığı görevinde Hüseyin Avni Bey yer almıştır.²⁹⁰⁸

1926 ve 1927 yıllarında faaliyetlerini sürdürdüğü görülen²⁹⁰⁹ Trabzon Muallimler Birliği sonraki yıllarda çok aktif bir çalışma faaliyeti içerisinde olamamıştır. Bu süreçte Mustafa Reşit Bey'in Trabzon'dan ayrılması da etkili olmuştur. Cemiyetin 24 Ocak 1930 ve 15 Kasım 1930 tarihlerinde yapılan toplantılarında başkanlık görevine Celalettin Avni Abanozoğlu seçilmiştir.²⁹¹⁰ Birliğin sonraki yıllardaki faaliyetleri arasında balolar ve geziler daha fazla ön plana çıkmıştır. Birliğin başkanlığı görevini Bilal Bey'in²⁹¹¹ yaptığı 1932 yılında ders yılının bitiminin ardından başlayan yaz tatilinde çeşitli eğlenceler düzenleyen birliğin 10 Haziran Cuma günü Mersin'e yaptığı geziye çok sayıda öğretmen katılmıştır.²⁹¹²

Cemiyetin 1932 yılı kongresi 5 Kasım tarihinde gerçekleşmiştir. Kongrede yeni idare heyeti belirlenmiştir. Buna göre başkanlığa Ticaret Müdürü Halit Kami, kâtipliğe Ticaret Mektebi Muallimlerinden Şahap, veznedarlığa İskenderpaşa Mektebi Baş Muallimi Hasan Fahri, üyeliklere Mümtaz, Bedri ve Hasan Fahri Bey seçilmiştir. Kongreden kısa bir süre sonra seçimin usulsüz yapıldığını iddia eden öğretmen Süleyman Emin Bey bir istida

²⁹⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 375-475, 28 Mart 1926.

²⁹⁰⁷ **Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği 1926 Senesi Umumi Kongresi Zabıtları**, Ankara: Muallimler Birliği Umumi Merkezi Neşriyatı, Matbaa-i Ebülziya, 1928, s. 34-45.

²⁹⁰⁸ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 116.

²⁹⁰⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992

²⁹¹⁰ **BCA**, 490.01/948.677.1.62.

²⁹¹¹ **Yeniyol**, Sayı: 1703, 11 Ağustos 1932.

²⁹¹² **Akın**, Sayı: 6, 15 Haziran 1932, s. 22.

ile vilayet makamına başvurarak kongrenin feshini istemiştir.²⁹¹³ Bunun üzerine Muallimler Birliği 1932 yılı kongresini 10 Kasım tarihinde yeniden toplamayı kararlaştırarak kayıtlı üyelerini birlik binasındaki kongreye davet etmiştir.²⁹¹⁴ Yapılan toplantıda Tasarruf ve Kooperatif adı ile birlik bünyesinde bir kurum oluşturulmuştur. Oldukça faydalı olacağı düşünülen bu kurumun heyeti de kongrede belirlenmiştir. Ticaret Mektebi Müdürü Halit Kami Bey'in reisliği altında yapılan kongrede idare heyetine Ortaokullardan Yusuf Cemil, Hamdi, Saim, Şevket Bey; ilkokullardan Melahat Hanım, Hasan Fahri, Cavit ve Bedri Bey seçilmiştir. Tasarruf ve kooperatif heyetine ise Halit Kami, Şahap, İbrahim, Cavit, Hasan Fahri ve Enis Bey seçilmiştir.²⁹¹⁵

1930'lu yılların başında pek aktif olmadığı gözlemlenen birliğin maddî sıkıntı²⁹¹⁶ içinde olduğu ve uzun bir süre faaliyetlerine ara verdiği anlaşılmaktadır. Birlik 1935 yılından sonra nispeten canlanmıştır.²⁹¹⁷ Bu dönemdeki faaliyetlerden biri düzenlenen balodur. Muallimler Birliğinin balosu 18 Ekim 1935 tarihinde Halkevi salonunda verilmiştir.²⁹¹⁸

1936 yılına gelindiğinde Türkiye'nin birçok bölgesinde öğretmen birliklerinin kapatıldığı dönemde Trabzon Öğretmenler Birliğinin faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. Birlik 1936 yılı kongresini Ocak ayında yapmış, Halkevi salonunda toplanan kongrede başkanlığa Osman Galip, sekreterliklere Bedri Atamer ve Hasan Fahri seçilmiştir. Bu toplantıda bütün öğretmenlerin maddî ihtiyaçlarına cevap verecek tasarruf sandığı altında bir istihlak kooperatifi oluşturulmuş, birliğin daha aktif faaliyetlerde bulunması için bütün öğretmenlerin el birliği ile çalışması ve maddî desteklerin artırılması kararlaştırılmıştır. Yapılan seçim ile yönetim kuruluna Bedri Atamer, Hasan Fahri, Mediha Hanım, İsmail Hakkı, Ortaokullardan Abdullah, Ressam Saim, Sıtkı ve Sait Bey getirilmiştir. Tasarruf Sandığı adıyla oluşturulan İstihlak Kooperatifi Yönetim Kuruluna ise Riyaziyeci Enis, İbrahim, Hasan Fahri Özkaynak, Hasan Fahri Tuğcu ve Emin Tuğcu seçilmiştir.²⁹¹⁹ Bir hafta sonra Halkevinde toplanan Öğretmenler Birliği yönetim kurulu

²⁹¹³ **Yeni Yol**, Sayı: 1728, 7 İkinciteşrin 1932.

²⁹¹⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 1729, 10 İkinciteşrin 1932.

²⁹¹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 1730, 14 İkinciteşrin 1932; **Son Posta**, Sayı: 838, 23 Teşrin-i Sâni 1932; **Son Posta**, Sayı: 845, 30 Teşrin-i Sâni 1932.

²⁹¹⁶ Trabzon Muallimler Birliği 1934 yılında, Belediye bütçesinden kendilerine tahsisat ayrılması yönünde talepte bulunmuştur. Bu talep bütçenin darlığı nedeniyle kabul edilmemiştir. **TBMZ**, 8. İnikat, 30.4.1934.

²⁹¹⁷ **Halk**, Sayı: 479, 15 İkinciteşrin 1935.

²⁹¹⁸ **Halk**, Sayı: 480, 18 İkinci teşrin 1935.

²⁹¹⁹ **Halk**, Sayı: 498, 20 İkincikanun 1936.

görev paylaşımı yapmış, başkan Tarih Öğretmeni Abdullah Günel, sekreter Hasan Fahri Özkaynak, veznedar Fahriye ve idare müdürü Bedri Atamer'den oluşmuştur.²⁹²⁰

Kongreden kısa bir süre sonra 15 Şubat 1936 tarihinde yapılması planlanan²⁹²¹ fakat bir deniz faciası²⁹²² nedeniyle ertelenen Öğretmenler Birliği balosu ise kurban bayramının 4. günü olan 7 Mart Cumartesi akşamı düzenlenmiş,²⁹²³ Halkevi salonunda yapılan baloya Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer ve eşi de katılmıştır.²⁹²⁴

Yıllardır üyeleri dağınık, faaliyetleri sönük, maddî destekten yoksun olan ve mesleki ilerlemeyi sağlayacak toplantılarını da yapamayan birlik, 1937 yılı Nisan ayında eski Borsa dairesine taşınma kararı almıştır.²⁹²⁵

1935-1936 Eğitim-öğretim yılında Muallimler Birlikleri ülke genelinde kapanmıştır.²⁹²⁶ Trabzon Muallimler Birliği ise 1937 yılı ortalarına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Kesin tarihi belli olmamakla birlikte birliğin 1937 yılı içinde kapandığı anlaşılmaktadır. Zira birliğin bu tarihten sonra faaliyetlerine rastlanmamıştır.

Muallimler Birliklerinin kapatılmasından sonra öğretmenlerin mesleki olarak yeniden örgütlenmesi 1947 yılından itibaren başlamış, Türkiye'nin çeşitli illerinde Öğretmen Yardımlaşma Birlikleri oluşturulmuştur.

4.1.3. Trabzon Öğretmenler Yardımlaşma Birliği

Trabzon Öğretmenler Yardımlaşma Birliğinin kuruluş çalışmaları 1947 yılı başına gerçekleşmiştir.²⁹²⁷ Birliğin kuruluş çalışmaları Trabzon basınında oldukça olumlu karşılanmış, yeni birliğin öğretmenlerin eğitim-öğretim faaliyetleri ve ekonomik durumlarında büyük faydalar sağlayacağı yönünde ifadelere yer verilerek yerinde bir

²⁹²⁰ **Halk**, Sayı: 500, 27 İkincikanun 1936.

²⁹²¹ **Yeniyol**, Sayı: 2114, 12 Şubat 1936.

²⁹²² 12 Şubat 1936 tarihinde meydana gelen şiddetli fırtına nedeniyle Trabzon limanındaki kayık ve çapariler parçalanmış 9 kişi de hayatını kaybetmiştir. **Halk**, Sayı: 505, 14 Şubat 1936.

²⁹²³ **Halk**, Sayı: 510, 2 Mart 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2120, 4 Mart 1936.

²⁹²⁴ **Halk**, Sayı: 513, 12 Mart 1936.

²⁹²⁵ **Halk**, Sayı: 622, 13 Nisan 1937.

²⁹²⁶ Bunlardan oldukça güçlü bir teşkilata sahip olan İstanbul Muallimler Birliği 1936 yılı başlarında kendini feshetme kararı almıştır. **Cumhuriyet**, Sayı: 4214, 6 Şubat 1936. Bazı üyelerin itirazı üzerine yapılan kongrede birliğin feshedilmesine, öğretmenlerin Halkevi bünyesinde faaliyet göstermelerine karar verilmiştir. Daha sonra oluşan ihtilaflı ortamda birliğin feshedilmediği konunun vilayet tarafından verilecek karara bağlı olduğu belirtilmiştir. **Cumhuriyet**, Sayı: 4228, 20 Şubat 1936.

²⁹²⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3367, 29 Mart 1947. Ankara'da öğretmenlerin bir yardımlaşma derneği oluşturulması için çalışmalar 1948 yılı başlarında gerçekleşmiştir. **Halk**, Sayı: 1807, 15 Ocak 1948.

teşebbüs olarak nitelendirilmiştir.²⁹²⁸ Birlik, 31 Mart 1947 tarihinde “Trabzon Muallimler Yardımlaşma Birliği” adıyla ve “...gayri siyasî olmak üzere üyeleri arasında yardımlaşma gayesi” ve “...sosyal işbölümünde ana vazifeleri muallimlik olanların fikir seviyelerini yükseltmek, muallimler arasında dayanışma vücuda getirmek ve bunun gerektirdiği her türlü yardımlaşma teşkilatını kurmak” amacıyla kurulmuştur.²⁹²⁹

Trabzon’da görev yapan öğretmenler ilk toplantısını Ticaret Lisesinde yapmıştır. Toplantıda birliğin amacı ve programı açıklandıktan sonra hazırlanan nizamname gözden geçirilmiştir. Cemiyetin kurucuları arasında İskenderpaşa İlkokulu Öğretmeni ve Muallimler Birliği üyelerinden Ömer Akbulut, Osman Kurtuluş, Lütfü Mutman, Lütfü Kurtoğlu ve Mehmet Salih Gürses gibi öğretmenler yer almıştır.²⁹³⁰

Trabzon Öğretmenler Yardımlaşma Birliği Kurucular Meclisi 4 Haziran 1947 tarihinde Kız Ortaokulu’nda²⁹³¹ toplanarak yönetim kurulunu oluşturmuştur. Yeni heyete

²⁹²⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3346, 8 Ocak 1947.

²⁹²⁹ Birliğin nizamnamesi **Halk** ve **Yeniyol** gazetelerinde yayınlanmıştır. **Halk**, Sayı: 1617, 18 Haziran 1947; **Halk**, Sayı: 1618, 19 Haziran 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3385, 11 Haziran 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3386, 14 Haziran 1947.

²⁹³⁰ **Halk**, Sayı: 1553, 4 Nisan 1947; **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 24; **Trabzon**, Sayı: 178, 3 Nisan 1947. Trabzon Öğretmenler Yardımlaşma Birliğinin kurucu üyeleri şu kişilerden oluşmaktadır:

Faik Dranaz	Lise Müdürü	Kavakmeydanı Kozino. S.N:4
Şaban Ülgener	Ticaret Lisesi Müdürü	Emniyet Müdürlü Yanında N:5
Hasan Özcan	Sanat Okulu Müdürü	Kemer kaya
Osman Kurtuluş	Kızortaokulu Müdürü	Uzunsokak Kızılay Çık No:272
Nesip Yağmurdereli	Kız Oratokulu Türkçe Öğr.	Cudibey Okulu Karşısında N.3
Cemalettin Erdim	Sanat Okulu Yardımcı	Postane S. N:3
Ömer Hulusi Sürmen	Lise Almanca Öğr.	Lise Binasında
Kamil Günal	Lise Coğrafya Öğr.	Kemrkaya Kilise S. N:11
Bekir Beret	Lise Öğr.	Ortahisar Pertevpaşa S. N:2
İzzet Alkurt	Erkekortaokul Müd. Yard	Kemrkaya Okul S. N.27-1
Mehmet Gümüş	Türkçe Öğr.	Aldıkaçtı Dervişpaşa S. N:21
İdris Çakır	Ortaokul Matematik Öğr.	Kemer kaya
Mahmut Bekel	Ortaokul Beden Öğr.	Balıkpazarı N.31
İhsan Özden	Ticaret Okulu Beden Öğr.	Erzurum Otel
Lütfü Mutman	Milli Eğitim Me.	Gazipaşa Cami S. N:73
Mehmet Salih Gürses	Cumhuriyet Okul Baş Öğr.	Hızırbey M. Kemter S. N:8
Lütfü Kutoğlu	İsmetpaşa Okul Başöğr.	Ortahisar Amasyacami S. N:5
Ömer Akbulut	İskenderpaşa Okul Öğr.	Gazipaşa Cami S. N:83
Dursun Akdeniz	Sanatokul Tarih Coğrf Öğr.	Çarşı Mahallesi
Mustafa Uslu	Sanatokulu Öğr.	Ortaokul Pansiyonunda
Azam Akidil	Cumhuriyet Okulu Öğr.	Ortahisar Islahane S. N:12
Nedim Subaşı	Kaledibi Okulu Öğr.	Zağnosdere S. N:12
Zihni Üçüncü	İskenderpaşa Okulu Öğr	Cumhuriyet M. Zeytinlik S. N:36
Halit Özdoğan	Dumlupınar Okulu Öğr.	Çömlekçi Limonlu So. N:41
Dursun Güney	Kızortaokulu Müzik Öğr.	İskenderpaşa Kalhane S. N:10

Halk, Sayı: 1617, 18 Haziran 1947; **Halk**, Sayı: 1618, 19 Haziran 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3385, 11 Haziran 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3386, 14 Haziran 1947.

²⁹³¹ Nizamnamenin 19. Maddesine göre Birliğin merkezi geçici olarak Kızortaokulu’dur. **Halk**, Sayı: 1618, 19 Haziran 1947.

Ömer Akbulut, Nesip Yağmurdereli, İdris Çakır ve Azam Akidil seçilmiştir.²⁹³² 6 Haziran 1947 tarihinde toplanan yönetim kurulu iş bölümü yaparak reisliğe Kız Ortaokul Müdürü Osman Kurtuluş'u, ikinci reisliğe Türkçe Öğretmeni Nesip Yağmurdereli'yi, muhasipliğe Matematik Öğretmeni İdris Çakır'ı, kâtipliğe Azam Akidil'i ve veznedarlığa Ömer Akbulut'u seçmiştir. Toplantıda nizamnamenin gazetelerde ilanına, üyelere dağıtılmak üzere bastırılmasına, üye kaydına başlanmasına ve birlik için uygun bir bina aranmasına karar verilmiştir.²⁹³³

1947 yılı sonbaharında kanunî formalitelerini tamamlayan birlik kuruluşunu resmen sağlamış, bundan sonra müstakil bir bina arayışına girmiştir. Aynı zamanda bu dönemde birliğin meşgul olduğu işlerin başında maaşları ile kıdemleri denk olmayan öğretmenlerin haklarını korumak yer almıştır. Bu amaçla gerekli makamlara müracaat edilmiştir. Ayrıca öğretmenlere belediye nakil vasıtalarından indirim yapılması, yakacak temini gibi girişimlerde de bulunulmuştur.²⁹³⁴ 1947 yılı sonlarında ise gelirini binalarının tamiri için kullanmak üzere bir eşya piyangosu düzenlemeye kararı alınmıştır.²⁹³⁵

Birliğin gerçekleştirdiği bir diğer faaliyet ise 6 Mart 1948 Cumartesi günü Halkevinde yapılan tanışma toplantısıdır. Vali, general, ilçe millî eğitim memurları ve öğretmenlerin katıldığı toplantı samimi bir havada geç saatlere kadar sürmüştür.²⁹³⁶ Ayrıca 16 Mart tarihinde öğretmen okullarının 100. yıldönümünü kutlamak amacıyla İpek Sinemasında bir tören düzenleme kararı alan birlik, törende bu okulların önemi ve tarihçesini belirten konuşmaların ardından bir keman konseri ve bir filmin yer aldığı program hazırlamıştır. Törene öğretmenler, aileleri ve yakınları davet edilmiştir.²⁹³⁷

Piyango gelirinin desteğiyle Kunduracılar Caddesinde bir bina kiralayarak faaliyetlerini buradan yürüten birliğin 12 Temmuz 1948 tarihinden itibaren açılan²⁹³⁸ yeni binasında yapılacak ilk genel kongresi için 14 Temmuz tarihi belirlenmiştir.²⁹³⁹ Fakat ekseriyet sağlanamayan kongre ertelenerek 21 Temmuz'da gerçekleşmiştir.²⁹⁴⁰ Lise Müdürü Sırrı Bilge'nin başkanlığında yapılan toplantıda idare heyeti raporu ile yeni bütçe

²⁹³² **Halk**, Sayı: 1608, 7 Haziran 1947.

²⁹³³ **Yeniyol**, Sayı: 3388, 21 Haziran 1947

²⁹³⁴ **Halk**, Sayı: 1683, 5 Eylül 1947.

²⁹³⁵ **Halk**, Sayı: 1751, 19 Kasım 1947; **Halk**, Sayı: 1758, 26 Kasım 1947.

²⁹³⁶ **Halk**, Sayı: 1860, 9 Mart 1948.

²⁹³⁷ **Halk**, Sayı: 1867, 16 Mart 1948.

²⁹³⁸ **Halk**, Sayı: 1985, 13 Temmuz 1948.

²⁹³⁹ **Halk**, Sayı: 1985, 13 Temmuz 1948.

²⁹⁴⁰ **Halk**, Sayı: 1992, 20 Temmuz 1948.

genel kurul tarafından onaylanmıştır. Gizli oyla yapılan seçim sonucunda asil üyeliklere Cemal Perker ve Mehmet Gümüş, yedek üyeliklere Muzaffer Parlar, Ali Oğuzman ve Mehmet Atay seçilmiştir. İdare heyeti aralarında yaptıkları toplantıda reisliğe İdris Çakır, ikinci reisliğe Ömer Akbulut, kâtipliğe Cemal Perker, muhasipliğe Zihni Turan Üçüncü ve veznedarlığa Mehmet Gümüş'ü seçmiştir.²⁹⁴¹

Birliğin yaz aylarında gerçekleştirdiği bir diğer faaliyet ise İstanbul öğretmenleri ile birlikte yapılan gezidir. İstanbul öğretmenleri 21 Ağustos 1948 tarihinde gezi amacıyla Trabzon'a gelmiştir. Öğretmenler Yardımlaşma Birliği İdare Heyeti İstanbul Öğretmenler Birliğinden aldığı mektup üzerine misafirleri limanda karşılamıştır.²⁹⁴² Birlik üyelerinin de katıldığı gezi kapsamında Trabzon'un mesire yerlerini gezen İstanbul öğretmenleri 25 Ağustos günü Erzurum'a gitmiştir.²⁹⁴³

Eğitim-öğretim yılının başlamasının ardından faaliyetleri daha da yoğunlaşan birlik 27 Kasım tarihinde meslekî bir toplantı yapma kararı almıştır. Bu toplantıda birliğin nizamnamesinin 11. Maddesine göre terbiye, iktisat, yayın ve kütüphane kolları oluşturulmuştur. Ayrıca toplantıda alınan kararlara göre Aralık ayı başında bir İngilizce kursu açmak üzere çalışmalar başlatılmıştır.²⁹⁴⁴ Aralık ayında Halkevinde bir aile toplantısı düzenlenerek aileler arasında tanışma ve samimiyet sağlanmıştır.²⁹⁴⁵

Birlik, nizamnamesinde değişiklik yapmak amacıyla 11 Aralık 1948 tarihinde ise genel kurul toplantısı yapılmıştır. Ortaokul Müdürü Abdullah Günel başkanlığında yapılan toplantıda nizamnameye bir murakıp heyeti eklenmesi kabul edilerek seçim yapılmıştır. Ayrıca yayın encümenine kütüphane kolu eklenmesi kabul edilmiştir. Kongrede Birlik başkanı tarafından faaliyetler hakkında bilgi verilmiş, idare heyetinin çalışması genel kurul tarafından takdir edilmiştir.²⁹⁴⁶ Sosyal ve kültürel faaliyetlere de devam eden birlik yılbaşında Halkevi ile birlikte bir balo vermek üzere hazırlıklara başlamıştır.²⁹⁴⁷ Bu

²⁹⁴¹ **Halk**, Sayı: 2002, 30 Temmuz 1948.

²⁹⁴² **Halk**, Sayı: 2025, 22 Ağustos 1948.

²⁹⁴³ Ömer Akbulut, "Şehrimizi Ziyaret Eden Öğretmen Kafilesi", **Halk**, Sayı: 2027, 26 Ağustos 1948.

²⁹⁴⁴ **Halk**, Sayı: 2116, 26 Kasım 1948.

²⁹⁴⁵ **İnan**, Sayı: 46-47, Kasım-Aralık 1948, s. 23.

²⁹⁴⁶ **Halk**, Sayı: 2134, 14 Aralık 1948.

²⁹⁴⁷ **Halk**, Sayı: 2142, 23 Aralık 1948.

dönemde birlik idare heyetinin gerçekleştirdiği bir başka faaliyet ise vefat etmiş olan öğretmenlerin kabirlerinin topluca ziyaret edilerek hatıralarının yâd edilmesidir.²⁹⁴⁸

Diğer yandan birlik içerisinde oluşturulan Ekonomi Encümeni 27 Mart 1949 tarihinde yaptığı toplantıda maddî güçlük çeken öğretmenlerin geçimlerini sağlamalarına yardımda bulunmak üzere Kooperatif Yardım Sandığı, Tasarruf ve İkraz Sandığı gibi teşekküller oluşturulmasına karar vermiş, ardından hazırlıklar yapmak üzere beş kişilik geçici bir idare heyeti seçilmiştir.²⁹⁴⁹ Ardından birlik başkanlığı “Öğretmenler Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı Nizamnamesini hazırlamak ve bu konuda gereken kararları almak üzere 2 Nisan tarihinde Halkevinde genel kurul toplantısı yapma kararı alarak üyelere bildirmiştir.²⁹⁵⁰

Öğretmenler Yardımlaşma Birliği'nin 1949 yılı kongresinin 21 Mayıs'ta yapılması planlanmış, ekseriyet sağlanamadığından 28 Mayıs tarihine ertelenmiştir.²⁹⁵¹ Birlik binasında gerçekleşen kongre eski başkan İdris Çakır tarafından açılmıştır. 96 üyenin katıldığı kongrede açık oyla yapılan seçim ile kongre başkanlığına Lise Müdürü Sırrı Bilge, kâtipliklere Muzaffer Parlar ve Mehmet Atay seçilmiştir. Kongrede İdare Heyetinin yıllık çalışma raporu ve murakıp raporları okunup kabul edilmiştir. Gizli yapılan seçim ile yeni idare heyeti de oluşturulmuştur. Seçim sonucunda İdris Çakır 85 oy, Zihni Üçüncü 82, Vecip Usanmazer 74, Ömer Akbulut 59, Mehmet Gümüšoğlu 50 oy alarak idare heyeti asil üyeliklerine seçilmiştir. Ardından haysiyet divanı ve murakabe heyeti seçimi yapılarak toplantıya son verilmiştir.²⁹⁵² İdare Heyetine seçilen 5 kişi aralarında yaptıkları toplantıda başkanlığa İdris Çakır'ı, ikinci başkanlığa Vecip Usanmazer'i, kâtipliğe Lütfü Mutman'ı, muhasipliğe Zihni Üçüncü'yü ve veznedarlığa Ömer Akbulut'u seçmiştir. Yönetim kurulunu oluşturduktan sonra aile toplantılarına devam eden birlik, bu amaçla 12 Haziran 1949 Pazar günü Halkevinde bir toplantı yapılmasını kararlaştırmıştır.²⁹⁵³

Öğretmenler Birliği eğitim-öğretim dönemleri içerisinde üyelerinin kültürel gelişimlerini destekleyen uygulamalara da yer vererek yabancı dil kursları açmıştır. 1949 yılında açılan İngilizce A ve B kursları Mayıs ayı sonunda tamamlanmıştır. Kursun sona

²⁹⁴⁸ **Halk**, Sayı: 2284, 24 Mayıs 1949.

²⁹⁴⁹ **Halk**, Sayı: 2236, 29 Mart 1949; **Halk**, Sayı: 2249, 13 Nisan 1949.

²⁹⁵⁰ **Halk**, Sayı: 2238, 31 Mart 1949.

²⁹⁵¹ **Halk**, Sayı: 2284, 24 Mayıs 1949; **Yeni Yol**, Sayı: 3887, 27 Mayıs 1949.

²⁹⁵² **Halk**, Sayı: 2289, 30 Mayıs 1949.

²⁹⁵³ **Halk**, Sayı: 2298, 9 Haziran 1949.

ermesi nedeniyle öğretmenler Resan Toygar ve Cemal Enisoğlu şerefine birlik binasında çaylı bir toplantı yapılmıştır. Millî Eğitim Müdürü ve birlik başkanı da bu toplantıya katılmıştır.²⁹⁵⁴ Öğretmenler Birliği tarafından 1949 yılı sonunda haftada iki gün İngilizce, iki gün de daktilo kursları açılmıştır.²⁹⁵⁵ Diğer cemiyetlerle de işbirliği içerisinde olan birlik 1949 yılı yılının Eylül ayı sonlarında Yardımsevenler Cemiyeti ile birlikte Kalepark'ta bir müsamere düzenlenmeyi kararlaştırmıştır.²⁹⁵⁶

Trabzon Öğretmenler Birliği İdare Heyeti öğretmenlerin mesleki ve genel bilgilerini arttırmaları düşüncesiyle 1950 yılı başlarında bir kütüphane oluşturmaya karar vermiştir. İlk olarak piyasadan bir miktar kitap satın alan İdare Heyeti Millî Eğitim Bakanlığının yayınlarından birer tane göndermesini talep etmiş, ayrıca her öğretmenin kitap hediye ederek katkı sağlaması için teşebbüslerde bulunmuştur.²⁹⁵⁷ 27 Mart 1950 tarihinde açılan kütüphaneye Millî Eğitim Bakanlığı 100 adet eser göndererek zenginleşmesini sağlamıştır.²⁹⁵⁸ Birliğin kültürel faaliyetlerinden biri de verilen konferanslardır. Trabzon'da bulunan İngiliz Kültür Cemiyeti üyelerinden Bilowson 21 Mayıs 1950 Pazar günü Öğretmenler Birliğinde “İngiltere Parlamentosu” konulu bir konferans vermiştir.²⁹⁵⁹ Yardım faaliyetlerine de katılan birlik Eskişehir felaketzedelerine ilk yardım olmak üzere Ankara Öğretmenler Birliği Federasyonu yolu ile bütçesinden 30 lira göndermiştir.²⁹⁶⁰

Birliğin 1950 yılı kongresi için 27 Mayıs tarihi belirlenmiş, bu tarihte ekseriyet sağlanamayınca²⁹⁶¹ 4 Haziran Pazar günü toplanabilen kongrede yapılan seçim sonucunda Vecip Usanmazer, Servet Köksal, Zihni Üçüncü, İdris Çakır ve Muzaffer Parlar idare heyetine, Ömer Akbulut ise murakıplığa seçilmiştir.²⁹⁶²

Öğretmenler Birliği İdare Heyeti 15 Haziran 1950 tarihinde Millî Eğitim Müdürünün başkanlığında ilköğretim müfettişleri ile de bir toplantı yapmıştır. Toplantıda 31 Mayıs 1950'de terfi süresini tamamladığı halde kadrosuzluk nedeniyle terfi edememiş

²⁹⁵⁴ **Halk**, Sayı: 2290, 31 Mayıs 1949.

²⁹⁵⁵ **Halk**, Sayı: 2468, 16 Aralık 1949.

²⁹⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2381, 17 Eylül 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3987, 20 Eylül 1949.

²⁹⁵⁷ **Halk**, Sayı: 2555, 15 Mart 1950.

²⁹⁵⁸ **Halk**, Sayı: 2570, 30 Mart 1950.

²⁹⁵⁹ **Halk**, Sayı: 2623, 23 Mayıs 1950.

²⁹⁶⁰ **Halk**, Sayı: 2556, 16 Mart 1950.

²⁹⁶¹ **Halk**, Sayı: 2633, 2 Haziran 1950.

²⁹⁶² **Halk**, Sayı: 2638, 7 Haziran 1950.

olan öğretmenlerin durumları incelenerek alınan kararlar ilgililere bildirilmiştir.²⁹⁶³ 25 Ekim 1950 tarihinde olağanüstü olarak bir genel kurul toplantısı yapan Öğretmenler Birliği İdare Heyetine Muhittin Demiray, Şükrü Uzal, Hami Civelek, Cemal Peker ve murakıplığa Ömer Akbulut seçilmiştir.²⁹⁶⁴

1950 yılında gündeme alınan bir diğer faaliyet ise civar illere düzenlenmesi kararlaştırılan gezidir. Bir haftalık yılbaşı tatili nedeniyle Giresun ve Rize'ye yapılacak gezi için Aralık ayında çalışmalara başlanmıştır.²⁹⁶⁵

4.1.4. Trabzon İhtiyat Zabıtları Cemiyeti

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdiği 1914 yılında ordusunu takviye amacıyla İhtiyat Zabıtanı Kanununu (Yedek Subaylar Kanunu) çıkararak zabıtan ihtiyacını telafi etmeyi hedeflemiştir. Mondros Mütarekesi'nin ardından terhis edilen yedek subaylar memleketlerine döndükten sonra çeşitli cemiyetler kurarak bir çatı altında toplanmışlardır. Bu cemiyetlerden ilki İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti adıyla fiili olarak Kasım 1918, resmi olarak 11 Ocak 1919 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Yedek subaylara iş bulmak, hak ve hukuklarını korumak, üyelerine maddî yardımda bulunmak, müsamere ve konferanslar düzenleyerek aralarındaki birliği sağlamak amacıyla faaliyet gösteren bu cemiyet İstanbul'un işgaline kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Yine aynı dönemde terhis edilmiş diğer bazı subaylar tarafından Osmanlı İhtiyat-ı Zabıtanı Cemiyeti kurulmuştur. Kısa bir süre sonra iki cemiyetin birleşmesini ve tek çatı altında faaliyetlerde bulunmayı isteyen bazı üyeler çalışmalarda bulunmuş ancak yeterli desteği sağlayamamışlardır. Bu nedenle iki farklı cemiyet varlığını sürdürmüştür.²⁹⁶⁶ Bu iki cemiyetten sonra Anadolu'da da bu tarz örgütlenme faaliyetleri yürüten yedek subaylar çeşitli bölgelerde cemiyetler kurarak üyelerine destek olmayı hedeflemişlerdir. Millî Mücadele Dönemi'nde ihtiyat

²⁹⁶³ **Halk**, Sayı: 2647, 16 Haziran 1950.

²⁹⁶⁴ **Halk**, Sayı: 2773, 27 Ekim 1950.

²⁹⁶⁵ **Halk**, Sayı: 2829, 22 Aralık 1950.

²⁹⁶⁶ İki cemiyetin birleşememe nedeni görünürde faaliyetlerin ve kongrelerin nizamnameye aykırı gerçekleştiği şeklinde belirtilse de siyasi bir çekişme sonucu yedek subaylar arasında ayrışma ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır. Nitekim İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti kurulduktan sonra Türk Ocağı binasında faaliyet göstermiştir. Bu durum cemiyete "İttihatçı" damgası vurulmasına neden olmuştur. Osmanlı İhtiyat-ı Zabıtanı Cemiyetinin kuruluşunda ise İtilafçılar önyak olmuştur. Hatta bu cemiyet Damat Ferit Paşa'nın iktidarı döneminde oldukça destek bulmuş, üyelerine çeşitli işler bulunarak istihdamları sağlanmıştır. Yasin Taşkesenlioğlu, **Millî Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, s. 91-122; Ali Servet Öncü, "İstanbul'da Mütareke Dönemi Yedek Subay Teşkilatlanmaları", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 40, 2009, s. 341-355.

zabitlerinin teşkilatlandığı şehirlerden bazıları Bursa, Eskişehir, İzmir, Tokat, Edirne, Akhisar, Burdur, Simav, Kayseri, Elazığ, Kastamonu ve Trabzon gibi şehirlerdir.²⁹⁶⁷ Cumhuriyet'in ilanından hemen önce merkezi Ankara olmak üzere yedek subaylar tarafından oluşturulan İhtiyat-ı Zabitan Cemiyetinin Anadolu'da şubeleri açılarak daha merkezi bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır.²⁹⁶⁸

Trabzon İhtiyat Zabitleri Cemiyeti Mondros Mütarekesi'nin ardından terhis edilen subaylar tarafından 1919 yılı Mart ayı ortalarında kurulmuştur. İstanbul ve İzmir'de kurulan İhtiyat Zabitleri Cemiyeti ile aynı amaçları taşıyan cemiyetin ilk toplantısı Eksotha Mektebinde yapılmıştır. Bu toplantıda kurulmasına karar verilen cemiyetin maksat ve gayesi “*ihtiyat zabitlerini memleketin irfan ve iktisat işleriyle alakadar ettirerek her birilerinin hayat vadisindeki ihtiyacat-ı zarurîye ve hayatiyesini temin edecek tedbir ve teşebbüsatta bulunmak ve bu suretle hem bunların refah ve maişetlerini hazırlamak ve hem de iştigal edecekleri işlerle memleketin içtimai ve iktisadi muamelatına bilfiil iştirak ve ibraz-ı mevcudiyet etmek*” olarak belirlenmiştir.²⁹⁶⁹ Cevdet Alap ve arkadaşlarının kuruluş çalışmalarını başlattığı cemiyetin oluşturulma sürecinde Eksotha Mektebinde toplanan Trabzon'daki ihtiyat zabitleri gerekli resmi formaliteyi tamamlamış, başkanlığa Mehmed Kemal, umumî kâtipliğe Selahattin Bey (Abanozoğlu) seçilmiştir.²⁹⁷⁰ Uzun Sokak'ta yer alan bir binada faaliyet gösteren cemiyetin önde gelen üyeleri arasında ayrıca Eyüpzade Ömer Fevzi, Eyüpzade M. Hayri, Hüseyin Avni, Feyzi, Ziraatçı Kazım ve Mehmet Salih Bey'ler de yer almıştır. İttihatçı- İtilafçı çekişmesinin olduğu bu dönemde siyasî mücadele ortamı cemiyete de yansımıştır. İttihatçılar tarafından kurulan Muhafaza-i Hukuk Cemiyetinin kendi amaçları için kullanmak istediği İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti başlangıçta İtilafçılara meyilli üyelerin çoğunlukta olduğu bir yapı arz etmiştir. Mütareke Döneminin ortaya çıkardığı olumsuz koşullar altında halkın kendisini savunma gereği hisseden Trabzonlular bunun nihayetinde silahlı mücadeleye varabileceğini düşünerek bu yönde teşkilat oluşturmaya karar vermiş ve bu amaçla İttihatçılar ve bağımsızların katılımı ile İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti binası olarak kullanılan Nemlioğlu Cemal Bey'in evinde bir toplantı yapmışlardır. Uzun müzakere ve tartışmaların ardından cemiyet üyelerinin

²⁹⁶⁷ Taşkesenlioğlu, a.g.t., s. 91-122; Mehmet Beşikçi, “İhtiyat Zabiti”nden “Yedek Subay”a: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Zorunlu Askerlik Olarak Yedek Subaylık Kategorisi ve Yedek Subaylar, 1891-1930”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, 13, Güz 2011, s. 70-72; Zeki Arıkan, “İşgal Sırasında İzmir'de Kurulan Bir Dernek”, **Atatürk Yolu**, 1(3), 1989, s. 355-357.

²⁹⁶⁸ **İstikbal**, Sayı: 976, 1 Ağustos 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 996, 26 Ağustos 1339 (1923).

²⁹⁶⁹ Mustafa Cavit, “Trabzon İhtiyat Zabitleri Cemiyeti”, **Kaygu**, Sayı: 9, 27 Mart 1335 (1919).

²⁹⁷⁰ Cevdet Alap, “Hayatım”, **Yeni Yol**, Sayı: 3371, 16 Nisan 1947.

Trabzon mıntıkasında milis teşkilat kurmak amacıyla görevlendirilmelerine karar verilmiştir. Birkaç bölgeye ayrılan mıntıkada Zefanos köyü bölgesindeki teşkilatı kurmak üzere Cevdet (Alap) Bey görevlendirilmiştir.²⁹⁷¹ Mütareke Dönemi'nde yapılan bu faaliyetlerde halkın askerlik alanında eğitimi için çaba harcayan cemiyet üyeleri ayrıca Boztepe sırtları, Kavakmeydanı ve Ayasofya semtlerinde de bu amaçla faaliyetler yürütmüştür.²⁹⁷²

1919 yılında Trabzon'daki birkaç cemiyetten biri olarak faaliyet gösteren²⁹⁷³ İhtiyat-ı Zabitan Cemiyetinin gerçekleştirdiği sosyal faaliyetlerden biri Trabzon'da önemli ölçüde sosyal bir gereklilik olarak görülen tiyatro ve sinema alanında olmuştur. Cemiyetin bu alanlardaki girişimleri dikkatle takip edilmiş, henüz yeni kurulmasına rağmen bu alanlara öncelik vermesi cemiyetten beklentileri de arttırmıştır. Aynı zamanda başta esnaf ve tüccar olmak üzere herkesin cemiyete destek olması gerektiği üzerinde durulmuştur.²⁹⁷⁴

1920 yılında cemiyetin 6 kişilik idare heyeti İstikbal gazetesine verdikleri ilanla süresi dolan idare heyetinin seçilmesi ve hesapların gözden geçirilmesi amacıyla 30 Nisan 1920 tarihinde kongre yapılacağını bildirmiştir.²⁹⁷⁵ İlk yıllarındaki faaliyetleri ile ilgili fazla bir bilgi edinemediğimiz cemiyet Trabzon'daki çeşitli kutlama ve törenlerde yer almıştır. Örneğin 1921 yılında Muallimler Cemiyeti ile Fırka Kumandanlığının düzenlediği İdman Bayramı kutlamalarına İhtiyat Zabitleri Cemiyeti idare heyeti de katılmıştır.²⁹⁷⁶ İhtiyat Zabitleri Cemiyeti Başkanlığı ayrıca gerek sağlık durumu gerekse diğer nedenlerden ötürü İstiklal Harbi'ne katılamayan ihtiyat zabitlerinin de cemiyete üye olabileceklerini ilan etmiştir.²⁹⁷⁷ Cemiyet meslektaşlar arasındaki kaynaşma ve dayanışmayı sağlamak amacıyla bazı özel günlerde cemiyet binasında toplantılar yapmıştır. 1924 yılı Mayıs ayında bayramın birinci gününde cemiyette bayramlaşma yapılacağı üyelere bildirilmiştir.²⁹⁷⁸

Trabzon İhtiyat Zabitleri Cemiyeti genel merkez kongrelerine de katılmıştır. 1 Kasım 1924 tarihinde İstanbul'da toplanacak olan İhtiyat Zabitleri Kongresine murahhas

²⁹⁷¹ Cevdet Alap, "Hayatım", **Yeni Yol**, Sayı: 3371, 16 Nisan 1947.

²⁹⁷² Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 41.

²⁹⁷³ **BOA, DH. EUM. AYŞ**, 20/3.

²⁹⁷⁴ Mustafa Cavit, "Trabzon İhtiyat Zabitleri Cemiyeti", **Kaygu**, Sayı: 9, 27 Mart 1335 (1919).

²⁹⁷⁵ **İstikbal**, Sayı: 133, 27 Nisan 1336 (1920).

²⁹⁷⁶ **İstikbal**, Sayı: 288, 27 Nisan 1337 (1921).

²⁹⁷⁷ **İstikbal**, Sayı: 1085, 16 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

²⁹⁷⁸ **İstikbal**, Sayı: 1182, 5 Mayıs 1340 (1924).

olarak katılmak üzere önce Darüleytam Müdür Muavini Kemal Bey belirlenmiş, fakat Maarif Müdürlüğünün izin vermemesi üzerine,²⁹⁷⁹ Zekeriya ve Mesud Beyler murahhas olarak seçilmiştir. 31 Ekim 1924 tarihinde Gülcemal Vapuru ile İstanbul'a hareket edecek olan Trabzon İhtiyat Zabıtlarından başka Erzincan İhtiyat Zabıtları Murahhası Bekir Turgut Bey de Trabzon'a gelmiştir.²⁹⁸⁰ İstanbul'daki İhtiyat Zabıtları Genel Merkez kongresine katılan İhtiyat Zabıtları Trabzon Şubesi murahhasları Trabzon'a döndükten sonra cemiyette yapılan bir toplantı ile kongre hakkındaki intibalarını diğer üyelere aktarmışlardır.²⁹⁸¹ İhtiyat Zabıtları Cemiyeti idare heyetini seçmek, merkezden gönderilen beyannameler ve çeşitli konular ile ilgili fikir alışverişinde amacıyla 2 Ocak 1925 tarihinde bir toplantı yapmıştır. Bu dönemde cemiyetin reisi Mehmet Kemal Bey'dir.²⁹⁸² Ayrıca Murathanzade İhsan Bey de idare heyeti üyesi olarak görev yapmıştır.²⁹⁸³ Trabzon İhtiyat Zabıtları Cemiyeti 1925-1928 yılları arasında Trabzon'da faaliyette olan cemiyetler arasında görülmektedir.²⁹⁸⁴

4.1.5. Trabzon İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti

İstiklal Harbi İhtiyat Zabıtları merkezi Ankara olmak üzere 1923 yılı yaz aylarında İhtiyat-ı Zabitan Cemiyetini kurmuşlardır. Çeşitli şehirlerde de şubeleri oluşturulan cemiyetin ilk genel merkez kongresi 21 Eylül 1923 tarihinde toplanmıştır. Bu tarihe kadar kurulan yaklaşık 75 taşra şubesinden biri Temmuz ayında Trabzon'da açılmıştır.²⁹⁸⁵

Trabzon İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti Başkanlığı kayıtlı üyelerine mufassal tercüme-i hâl varakalarını 15 gün içinde cemiyete vermelerini bildirmiş, idare heyetinin yeniden oluşturulacağı ve gündem maddelerinin görüşüleceği 26 Ekim 1923 tarihli kongreye davet etmiştir.²⁹⁸⁶

Yedek subaylar I. Dünya Savaşı sırasında çıkarılan bir kanunla ordunun destek gücü olarak cephelede savaşa katılmış, Mondros Mütarekesi'nin ardından

²⁹⁷⁹ **İstikbal**, Sayı: 1320, 28 Teşrin-i Evvel 1340 (1924)

²⁹⁸⁰ **İstikbal**, Sayı: 1321, 29 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

²⁹⁸¹ **İstikbal**, Sayı: 1353, 9 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

²⁹⁸² Mehmet Kemal Bey 1925 yılında Himaye-i Etfal Cemiyetinin başkan vekilliği görevini de yürütmüştür.

Yeni Yol, Sayı: 46-146, 9 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

²⁹⁸³ **İstikbal**, Sayı: 1373, 5 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925); **Yeni Yol**, Sayı: 41-141, 4 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

²⁹⁸⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

²⁹⁸⁵ **İstikbal**, Sayı: 976, 1 Ağustos 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 996, 26 Ağustos 1339 (1923); Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 101.

²⁹⁸⁶ **İstikbal**, Sayı: 1045, 22 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

memleketlerine dönmüşlerse de bu kişiler Millî Mücadele yıllarında da cephelerde görev almışlardır. Savaş bittikten sonra yarım bıraktıkları eğitimlerini veya hayatlarını idame ettirecek meslek ve işlerini yeniden kurmakta zorluk çekmişlerdir. 1923 yılı sonlarında ihtiyat zabitleri için öngörülen maaş zammı ile ilgili haberler gazetelerde sıkça gündeme getirilmiştir. Biraz geç kalınmış bir teşebbüs olarak görülse de en azından verilecek zammın herkesi tatmin edecek düzeyde olması temenni edilmiştir.²⁹⁸⁷ Bu dönemde üyeleri arasında mesleki dayanışma açısından sorunlar yaşayan ve ikiye bölünen²⁹⁸⁸ cemiyet üyeleri sık sık toplantılar yaparak zam konusunu görüşmüştür. Yaptıkları toplantılarda kendilerine yapılacak zammı inceleyerek müzakerede bulunmuşlardır.²⁹⁸⁹

İhtiyat zabitlerinin savaşlarda gösterdikleri yararlılıklar düşünülerek maddî sıkıntılarının giderilmesi amacıyla 1923 yılında çıkarılan bir kanunla Millî Mücadele yıllarındaki hizmetleri nedeniyle maaş ödemelerinin gerçekleştirilmesine, aynı zamanda çiftçilik ve memuriyet gibi çeşitli işlerde istihdam edilmeleri için yardımcı olunmasına karar verilmiştir.²⁹⁹⁰ Bir defada üç aylık maaşın ödenmesini kabul eden Büyük Millet Meclisinin bu kararı üzerine ihtiyat zabitlerine ödeme yapılması için Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey tarafından Defterdarlığa tebligat yapılmıştır.²⁹⁹¹

İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti İdare Heyeti 1924 yılı başında genel merkezden gönderilen mesai raporlarının görüşülmesi amacıyla bir toplantı yapma kararı almış, 6 Mart tarihinde gerçekleştirilecek toplantıya bütün üyeler davet edilmiştir.²⁹⁹² Zaman zaman ortaya çıkan gelişmelere göre üyelerini toplantıya çağıran Cemiyet İdare Heyeti bunlardan birinin 10 Ekim 1924 tarihinde yapılacağını Başkan Kazım Bey imzası ile üyelerine bildirmiştir.²⁹⁹³ İdari toplantılarına da devam eden İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti 3 Kasım 1924 tarihinde genel kongre yapılacağını üyelerine duyurmuştur.²⁹⁹⁴

²⁹⁸⁷ H.A, “Günün İzleri: Zamiyat”, **İstikbal**, Sayı: 1049, 28 Teşrîn-i Evvel 1339 (1923).

²⁹⁸⁸ H.A, “Günün İzleri: Bir Musahabe Münasebetiyle”, **İstikbal**, Sayı:1020, 24 Eylül 1339 (1923).

²⁹⁸⁹ **İstikbal**, Sayı: 1050, 29 Teşrîn-i Evvel 1339 (1923).

²⁹⁹⁰ **TBMMZC**, C.1, İçtima: 38, 18. 10. 1339, s. 754; **TBMMZC**, C.3, İçtima: 44, 22.4.1340, s. 1099. Bu dönemde ihtiyat zabitleri ile ilgili bir başka kanun da fevkalade yararlık gösterenlerin takdimame veya derece terfi şeklinde ödüllendirilmesidir. **TBMMZC**, C.1, İçtima: 10, 18.11.1341, s. 142.

²⁹⁹¹ **İstikbal**, Sayı: 1067, 19 Teşrîn-i Sâni 1339 (1923).

²⁹⁹² **İstikbal**, Sayı: 1132, 3 Mart 1340 (1924).

²⁹⁹³ **İstikbal**, Sayı: 1303, 8 Teşrîn-i Evvel 1340 (1924).

²⁹⁹⁴ **İstikbal**, Sayı: 1330, 9 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

Maddî gelir elde etmek amacıyla bir müsamere düzenleme kararı alan İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti bu faaliyeti için Trabzon halkının desteklerini istemiştir.²⁹⁹⁵ Belirlenen tarihte yapılan müsamereye bir saz heyeti de katılmış, cemiyet bu destekten dolayı İstikbal gazetesi vasıtasıyla saz heyetine teşekkür etmiştir.²⁹⁹⁶

Cemiyet İdare Heyeti 19 Haziran 1925 tarihinde yapılacak toplantıda bazı önemli konuların görüşüleceğini üyelerine bildirerek cemiyet binasına davet etmiştir.²⁹⁹⁷ Aynı yılın sonlarında ise Trabzon Ahz-ı Askerî Kulübü bölge dâhilindeki ihtiyat zabitlerinin müracaat ederek kaydolmalarını istemiştir.²⁹⁹⁸

4.1.6. Trabzon Mütেকaidin-i Askerîye Cemiyeti

Trabzon Mütেকaidin-i Askerîye Cemiyeti Mütেকaidin-i Askerîye Cemiyetine bağlı olarak 1924 yılı Temmuz ayında kurulmuştur.²⁹⁹⁹ Cemiyet 1925-1926 yıllarında faaliyetlerine devam etmiştir.³⁰⁰⁰

1935 yılında Ankara'dan Trabzon'a gelen Mütেকaid-i Askerîye Cemiyeti memurlarının dağıttıkları 2 lira değerindeki defterler ile genel merkeze gelir temin etmeye çalıştıkları görülmektedir.³⁰⁰¹ İstanbul merkezli kurulmuş olan Umum Mütেকaidin-i Askerî Cemiyetine bütün vilayetlerdeki emekli askerler üyeydi. Bu devirde çoğu emeklinin cemiyetin varlığından haberi olmaması, birçoğunun kendi haline terk edilmesi ve sefalet içinde olması gibi hususlar göz önüne alındığında herhangi bir faydası olmadığı iddia edilen cemiyetin eleştirilere konu olduğu görülmektedir. Cemiyetin gelir elde etmek amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerin biri de her yılbaşında duvar takvimi ve cep defterlerinin çıkarıp dağıtılmasıydı. Fakat 1935 yılında bir kısmının satılamaması nedeniyle yaz aylarında birkaç memur vasıtasıyla şehirlerde dolaşarak satış yapılmıştır. Cemiyetin İstanbul dışındaki üyelerle ilgilenmemesi, üyelerine sahip çıkmaması ise Trabzon'daki üyelerinden Mazhar Gündoğdu ve İhsan Özsoy gibi emekli askerler tarafından eleştirilmiştir.³⁰⁰² 1936 yılı sonlarında da cemiyet tarafından bastırılan duvar takvimleri emekli askerlerin kışlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla satışa çıkarılmış,

²⁹⁹⁵ **İstikbal**, Sayı: 1316, 23 Teşrîn-i Evvel 1340 (1924).

²⁹⁹⁶ **İstikbal**, Sayı: 1321, 29 Teşrîn-i Evvel 1340 (1924).

²⁹⁹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 154-254, 17 Haziran 1341 (1925).

²⁹⁹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 271-371, 8 Teşrîn-i Sâni 1341 (1925).

²⁹⁹⁹ **İstikbal**, Sayı: 1233, 12 Temmuz 1340 (1924).

³⁰⁰⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684.

³⁰⁰¹ **Halk**, Sayı: 472, 7 İkinciteşrin 1935.

³⁰⁰² **Yeniyol**, Sayı: 2101, 25 Birincikanun 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2106, 15 İkincikanun 1936.

cemiyet adına Trabzon'a gelen Tevfik Bey tarafından çeşitli kurumlara dağıtım yapılmıştır.³⁰⁰³

4.1.7. Trabzon Eczacılar Cemiyeti

Trabzon Eczacılar Cemiyeti, “*sanata, fenne ait umur ve hususati müzakere ve azasının mükteseb-i ilmiyelerinin tezyidi hukuk-ı müşterekelerinin müdafaası*” amacıyla 1920 yılı Temmuz ayında kurulmuştur. Başkanlığına Hilal Eczaanesi sahibi İlyadi, kâtib-i mesullüğüne Ferah Eczaanesi sahibi Muzaffer ve üyeliklere ise Maranko Eczaanesi sahibi Yanko, Turan Eczaanesi sahibi Hidayet, Emniyet Eczaanesi sahibi Yanko ve Şifa Eczaanesi sahibi Hacı Zühdü Bey ve Efendiler seçilmiştir. Hükümete yaptıkları müracaat ile kuruluş iznini alan cemiyet faaliyete başlamıştır.³⁰⁰⁴

4.1.8. Trabzon Vilayat-ı Şarkiye Hekimler Birliği

Trabzon halkının sağlık sorunları Cumhuriyet'in ilk yıllarında da oldukça fazlaydı. Sağlık sorunları ile mücadele edilmesinde belediye ve sıhhîye daireleri faaliyet yürütmekteydi. Bu iki kurumun elinden geldiğince ilgilenmesine rağmen sorunlarla başa çıkamamaları nedeniyle, bu dairelere yardımcı olmak, münferit imkânlarla halledilemeyen bu sorunların çözümü ve sıhhî durumu düzeltmeye destek olmak üzere bir cemiyet kurulması ve Sıhhîye Müdürünün bu konuda öncü olması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır.³⁰⁰⁵ Bu düşünceden birkaç ay sonra Ekim 1924'te Trabzon Vilayat-ı Şarkiye Hekimler Birliği adıyla “*Türk hekimleri arasında teavün ve tesanüdü temin ve samimi bir muavenet tesis ve hekimliğin terakki ve tealisi amacıyla*” bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin idare heyeti reis Operatör Sabri Bey, kâtib-i umumî Doktor Osman Dünder Bey, veznedar Hayri Bey, aza Doktor İbrahim ve Operatör Neşat Bey'den oluşmuştur. Cemiyet başkanlığı kuruluşundan ardından üyelerini 3 Ekim 1924 tarihinde memleket hastanesinde yapılacak toplantıya davet etmiş,³⁰⁰⁶ 14 Kasım tarihinde yapılacak umumî heyet toplantısı Kâtib-i Umumî Osman Dünder imzası ile üyelere bildirilmiştir.³⁰⁰⁷ Cemiyetin gerçekleştirdiği bu toplantılarda alınan kararlardan biri de faaliyetleri iyice durmuş olan

³⁰⁰³ **Yeni Yol**, Sayı: 2241, 13 İkinciteşrin 1936.

³⁰⁰⁴ **İstikbal**, Sayı: 158, 20 Temmuz 1336 (1920).

³⁰⁰⁵ **İstikbal**, Sayı: 1204, 8 Haziran 1340 (1924).

³⁰⁰⁶ **İstikbal**, Sayı: 1298, 2 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

³⁰⁰⁷ **İstikbal**, Sayı: 1334, 13 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

Himaye-i Etfal Cemiyetinin idaresini üzerine alma teşebbüsüdür. Bu amaçla vilayet makamından izin istenmiştir.³⁰⁰⁸

Bu tarihlerde Etfal Muhadenet Cemiyeti olarak da adlandırılan cemiyetin idare heyeti Rus spor kafilesinin Trabzon'a geldiği 1925 yılı Ekim ayında Necmiati Spor Kulübünün verdiği çay şölenine katılan heyetler arasında yer almıştır.³⁰⁰⁹ Vilayat-ı Şarkiyeye Hekimler Birliğinin 1925-1928 yılları arasında Trabzon'daki faal dernekler arasında yer aldığı görülmekte olup³⁰¹⁰ bundan sonraki yıllarla ilgili faaliyetleri tespit edilememiştir.

Trabzon'da doktorların yeniden örgütlenme faaliyetlerine 1940'ların sonunda tesadüf edilmektedir. Trabzon Hekimler Birliği 13 Kasım 1948 tarihinde yapılacak yıllık kongreye üyelerini davet etmiştir.³⁰¹¹

4.1.9. Trabzon Barosu

Türkiye'de avukatların örgütlenmesi ile ilgili cemiyetler ilk olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde yabancı ve gayrimüslim unsurların 1870 yılında İstanbul'da kurduğu İstanbul Avukatlar Barosu'nun ardından 1876 yılında Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname yayınlanmıştır. Nizamnamenin 30. Maddesindeki "*Dava vekillerinin umur ve hususatına bakmak ve Nezaret-i Ahkâm-ı Adliye tarafından icra olunacak tebligat-ı resmîyeye vasıta ittihaz kılınmak üzere bir cemiyet-i daimî tesis olunacaktır.*"³⁰¹² ifadesi ile bugünkü anlamda baro örgütlenmesinin temeli sayılabilecek bir yapı öngörülmüştür. Bu nizamnameden yaklaşık 2 yıl sonra 5 Nisan 1878 tarihinde Müslümanların da dâhil olduğu İstanbul Dava Vekilleri Cemiyeti kurulmuştur. Nizamnamede dava vekilliği kurumu yalnızca İstanbul için düşünülmüş, fakat 1879 tarihli bir irade ile nizamnamenin tüm ülkede uygulanabileceği belirtilmiştir.³⁰¹³ II. Meşrutiyet'in ilanının ardından çeşitli vilayetlerde de dava vekilleri cemiyetleri kurulmuştur. XIX. yüzyılın sonundan itibaren başta İstanbul olmak üzere İzmir, Selanik,

³⁰⁰⁸ İstikbal, Sayı: 1336, 17 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

³⁰⁰⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 164-165.

³⁰¹⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

³⁰¹¹ **Yeniyol**, Sayı: 3697, 2 Kasım 1948.

³⁰¹² **Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi**, (Yay. Haz. Atilla Sav-Musa Toprak), Türkiye Barolar Birliği, İkinci Baskı, 2015, s. 25.

³⁰¹³ İbrahim Durhan, "Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, VIII (2-3), 2004, s. 34-35.

Bursa ve Trabzon gibi yerlerde kurulan bu cemiyetler 1924 yılında çıkarılan Muhamat Kanunu ile “baro” örgütlenmesine dönüştürülmüştür.³⁰¹⁴

Trabzon’da avukatların örgütlenmeleri ile ilgili olarak 1912 yılında Trabzon Dava Vekilleri Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştur.³⁰¹⁵ Millî Mücadele Dönemi’nde de Trabzon’da Muhamiler Barosu’nun faaliyette olduğu tespit edilmekle birlikte hangi tarihte kurulduğu belirlenememiştir. Bununla birlikte Trabzon Muhamiler Barosunun 1921 yılında faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Baro başkanlığı 1921 yılı Mayıs ayında bir toplantı yapmış, davalardan alınacak ücretleri ve gerekli diğer koşulları belirleyerek dava vekilleri yazıhanelerine göndermiştir.³⁰¹⁶

Baro İdare Heyeti bu dönemde çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerde yer almıştır. Örneğin Muallimler Cemiyetinin düzenlediği İdman Bayramı kutlamalarına davet edilen³⁰¹⁷ Baro Heyeti Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlandığı Büyük Taarruz’un ardından Trabzon’da yapılan şenliklere de katılmıştır.³⁰¹⁸

Trabzon Barosu, Cumhuriyet’in ilanından sonra resmi bir teşkilat haline gelmiştir.³⁰¹⁹ 3 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen Muhamat Kanunu gereğince Adliye Vekâleti Türkiye’deki bütün baroların tasfiye edilerek yeni kanuna göre düzenlenmesi gerektiğini bildirmiştir.³⁰²⁰ Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından yapılan tebligata binaen kısa süre sonra Trabzon’da bir baro kurulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Cinayet Müdde-i Umumîsi Hafız Galip Bey’in başkanlığında toplanarak görüşlerini bildiren Muhamiler, kanunun Trabzon’da uygulanmasının mümkün olmadığı konusunda fikirlerini belirtmişlerse de genel kurul toplantısı yapılarak karar verilmesi yönünde görüş birliğine varmışlardır.³⁰²¹ 1925 yılı Temmuz ayında Cinayet Müdde-i Umumîliğinin gazeteye verdiği bir ilanla Trabzon’da muhami sayısının 10’a ulaşmış olması dolayısıyla

³⁰¹⁴ 460 sayılı Muhamat Kanunu 3 Nisan 1924’te kabul edilmiştir. Kanun, avukatlık mesleğini düzenlemekle birlikte geçmişten gelen bazı uygulamaları da kaldırmaktaydı. Kanunun 3. Maddesi baro örgütlenmesini içermektedir. Buna göre bir yerde “ıcray-ı muhamat” edenlerin en az 10 olması halinde “baro” şeklinde örgütlenmesinin mecburi olduğu belirtilmiştir. **Resmi Ceride**, Numro: 69, 26 Nisan 1340, s. 2.

³⁰¹⁵ **Trabzon’da Meşveret**, Sayı: 377, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912).

³⁰¹⁶ **İstikbal**, Sayı: 317, 31 Mayıs 1337 (1921).

³⁰¹⁷ **İstikbal**, Sayı: 288, 27 Nisan 1337 (1921).

³⁰¹⁸ **İstikbal**, Sayı: 710, 14 Eylül 1338 (1922); Trabzon’da 1924 yılına kadar dava vekili olarak görev yapan isimler arasında Faik Ahmet Baruçı, Salih Zeki Tuğtekin, Fevzi Uysal, Ahmet Vesim Eyüpoğlu, Kemal Hatipoğlu, Kadri Mesut Evren, Anderzade Faik, Azmi Özer, Vasfi Bilen, Halil Özyörük gibi isimler yer almıştır. Mahmut Kurtuldu, “Trabzon Barosunun Tarihiçesi”, **Trabzon Barosu Dergisi**, 4, Ocak 1987, s. 24.

³⁰¹⁹ Mustafa Altunbaş, “Başlarken”, **Trabzon Barosu Dergisi**, 1, Nisan 1986, s. 5.

³⁰²⁰ **İstikbal**, Sayı: 1190, 20 Mayıs 1340 (1924).

³⁰²¹ **İstikbal**, Sayı: 1310, 16 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

bir baro kurulacağı, ruhsatnameye sahip muhamilerin 1 Ağustos 1925 tarihinde Cinayet Müdde-i Umumîliği dairesine gelmeleri duyurulmuştur.³⁰²²

İncelediğimiz dönem içerisinde tespit edildiği kadarıyla Trabzon Barosu başkanlığı görevi 1924-1931 yılları arasında Kadri Mesut Evren, 1931-1933 yıllarında ise Fevzi Ünsal tarafından yürütülmüş,³⁰²³ 1933- 1934 yıllarında Faik Ahmet Barutçu bu görevde yer almıştır.³⁰²⁴ Trabzon Barosunun 1935 yılı Mart ayında yaptığı yıllık toplantısında ise başkanlığa Azmi Özer seçilmiştir.³⁰²⁵ Trabzon Barosunun 31 Mart 1936 tarihinde gerçekleştirdiği ve 14 avukatın katıldığı toplantıda başkanlık görevine 10 oy ile yeniden Azmi Özer seçilmiştir.³⁰²⁶

Baronun 1937 yılı seçimlerinin yılın başında yapılması kararlaştırılmışsa da Mayıs ayında yapılabilen ve bütün avukatların katıldığı seçim sonucunda başkanlığa Faik Ahmet Barutçu, ikinci başkanlığa Hamdi Ergüney, azalıklara Ragıp Öztürk ve Zihni Can seçilmiştir.³⁰²⁷ Faik Ahmet Barutçu milletvekili olarak siyasete atıldığı 1939 yılına kadar baro başkanlığı görevini sürdürmüştür.³⁰²⁸

1 Ocak 1939 tarihinde yürürlüğe girecek olan yeni Avukatlık Kanunu³⁰²⁹ gereğince 17 avukatın görev yaptığı Trabzon'da bir baronun oluşturulabileceği ve aynı zamanda kurulacak baroya Çoruh (Artvin) ve Rize vilayetlerinin de bağlanacağını Adalet Bakanlığı tarafından bildirilmesi üzerine Rize ve Artvin bölgesi avukatları da Trabzon Barosu Levhasına kaydedilmiştir.³⁰³⁰ Oluşturulan levhada yer alan avukatlar arasında Ali Rıza

³⁰²² **Yeniyol**, Sayı: 185-285, 28 Temmuz 1341 (1925).

³⁰²³ Kurtuldu, a.g.m., s. 33.

³⁰²⁴ Albayrak, a.g.e., s. 329.

³⁰²⁵ **Halk**, Sayı: 410, 18 Mart 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2017, 14 Mart 1935. Azmi Özer 1935 yılında Türk Avukatlar Birliği Kurultayına katılmak üzere Trabzon delegesi olarak yer aldığı 25 Ekim tarihli Ankara'daki kongrede idare heyeti üyeliğine seçilmiştir. **Halk**, Sayı: 437, 20 Haziran 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2045, 19 Haziran 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2063, 21 Ağustos 1935; **Halk**, Sayı: 478, 12 İkinci teşrin 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2085, 5 İkinciteşrin 1935.

³⁰²⁶ **Halk**, Sayı: 519, 2 Nisan 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2127, 1 Nisan 1936.

³⁰²⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2364, 12 Mayıs 1937; **Halk**, Sayı: 645, 28 Temmuz 1937.

³⁰²⁸ Albayrak, a.g.e., s. 329.

³⁰²⁹ 27 Haziran 1938 tarih ve 3499 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 61. Maddesinde en az 15 avukatın bulunduğu vilayet merkezinde bir baro oluşturulacağı, baro kurulamayan yerlerin en yakın baroya bağlanması veya birleşerek ayrı bir baro oluşturulması esası yer almıştır. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10264.

³⁰³⁰ 1938 yılında hazırlanan ve 1939 yılı Ocak ayında yürürlüğe giren Avukatlık kanununa göre Baro teşkil edilen vilayet merkezleri şunlardır: Afyonkarahisar, Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Elazığ, Erzurum, Edirne, Gaziantep, Giresun, İçel, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Niğde, Samsun, Seyhan, Sivas, Tokat, Trabzon ve Zonguldak. **Halk**, Sayı: 755, 29 İkinciteşrin 1938; **Halk**, Sayı: 753, 18 İkinciteşrin 1938.

Özgen, Azmi Özer, Cemal Karahan, Faik Ahmet Barutçu, Faik Somel, Fevzi Uysal, Hasan Fikri Teker, Hamdi Ergüney, Kadri Mesut Evren, Kemal Hatip, Ragıp Şükrü Öztürk, Salih Zeki Tuğtekin, Süleyman Hulusi Kalyoncu, Vesim Eyüpoğlu, Zihni Can ve Rize’de görev yapan Ahmet Galip Tolon yer almıştır.³⁰³¹ Yeni kanunun getirdiği bir diğer yenilik ise Barolar bünyesinde Adli Müzaheret Bürosu açılmasıdır.³⁰³² Baro Başkanı Faik Ahmet Barutçu yeni kanunu Halk gazetesine değerlendirmiştir.³⁰³³

Avukatlık Kanunu hükümleri dâhilinde kayıtları yenilenen avukatlar kanun gereğince oluşturulan baronun ilk toplantısını 6 Aralık 1938 tarihinde Baro odasında yapmıştır. Toplantıya Baro Reisi Faik Ahmet Barutçu başkanlık etmiştir. Okunan raporlardan sonra gündem maddelerine geçilmiş, yıllık aidat ve duhuliyeye miktarı ile okunan bütçe hakkında görüşler belirtilmiştir. Ardından yapılan seçimle başkanlığa Avukat Faik Ahmet Barutçu, idare meclisi üyeliklerine Cemal Karahan, Hamdi Ergüney, Faik Somel ve Kadri Mesut Evren; ihtiyat üyeliklerine Ragıp Öztürk ve Zihni Can seçilmiştir. Genel kurulda yıllık bütçe de onaylanarak toplantıya son verilmiştir.³⁰³⁴ Trabzon Barosunda daha sonra yapılan idare heyeti toplantısında ise idare meclisi azalarından Avukat Faik Somel reis vekilliğine, Cemal Karahan umumî kâtipliğe ve Hamdi Ergüney muhasipliğe seçilmiştir.³⁰³⁵ Trabzon Baro İdare Heyeti kısa süre içinde çalışmalarına başlayarak yeni kanunun öngördüğü Adli Müzaheret Bürosunu oluşturmuştur. Avukat Fevzi Uysal’ın gözetim ve denetiminde açılan büroda her gün saat sekizden ona kadar müracaat kabul edileceği ilgililere bildirilmiştir.³⁰³⁶

Faik Ahmet Barutçu’nun milletvekili olması dolayısıyla boşta kalan Trabzon Baro Reisliğine 1939 yılı Nisan ayında yapılan genel kurulda oybirliği ile Avukat Salih Zeki seçilmiştir.³⁰³⁷ Bu arada maddî açıdan destek talep eden Trabzon Barosuna 1940 yılı için

³⁰³¹ Kurtuldu, a.g.m., s. 33.

³⁰³² Kanunun 122-127. Maddeleri bu büronun oluşturulması ve faaliyetlerin nasıl yürütüleceğine dair hükümleri içermektedir. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10268.

³⁰³³ **Halk**, Sayı: 753, 18 İkcinciteşrin 1938.

³⁰³⁴ **Halk**, Sayı: 757, 8 İlkânun 1938.

³⁰³⁵ **Halk**, Sayı: 759, 13 İlkânun 1938.

³⁰³⁶ **Halk**, Sayı: 761, 24 İlkânun 1938.

³⁰³⁷ Giresun Bölgesi Müfettişi İstanbul Mebusu Saadetin Uraz Trabzon Vilayeti ile ilgili raporunda Baro Başkanı Avukat Salih Zeki’den özellikle bahsetmektedir. Etibank’ın en büyük hissedarı ve Elektrik Şirketi İdare Meclisi Başkanı olan Salih Zeki’nin iyi bir avukat olduğunu, fakat menfi fikirlere sahip olduğunun söylediğini I,II, III ve XI, bürölara yazarak bildirmiştir. Uraz raporunda çeşitli müracaatlara rağmen partiye girmediği halde Baro Reisi olması ve Etibank’a en büyük hissedar olması nedeniyle ilgili büroların dikkatini çekmiştir. **BCA**, 490.01/715.441.2.; **Yeniyol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

vilayet Umumî Meclisi bütçesinden talep edilen 500 liraya karşılık 100 lira ayrılmış,³⁰³⁸ 1941 yılında ise Belediye bütçesinden 150 lira,³⁰³⁹ 1942 yılında 50 lira yardımda bulunulmuştur.³⁰⁴⁰

28 Aralık 1940 tarihinde yapılan Baro Heyeti seçimi 1941 yılı Nisan ayında feshedilmiştir. Yeni yol gazetesi söz konusu fesih haberini “*görülen lüzum üzerine*” ifadesi ile yayınlamış,³⁰⁴¹ Baro başkanlığı ise bu haberin düzeltilmesini istemiş, Yeni yol gazetesi ise fesih haberinin doğru olduğuna dair bir başka yazı yayınlamıştır.³⁰⁴² Yeni yol gazetesi daha sonraki sayılarında da konuya yer vermiş ve Baro seçiminin bir yolsuzluktan dolayı feshedildiğini ve seçimin yeniden yapılmasını bildiren Adliye Vekâletinin tebligatının Baro tarafından yürürlüğe konulmasının geciktirildiğini iddia etmiştir.³⁰⁴³ Adliye Vekâletince ıslahı istenen Baro seçiminin yapılması için 6 Haziran 1941 tarihinde toplanan genel kurulda, seçimin kısmî olmayıp hepsinin yeniden ve 11 Temmuz’da yapılmasına karar verilmiştir.³⁰⁴⁴ Yeni yol gazetesinin konu hakkında 16 Temmuz 1941 tarih ve 2810 sayılı nüshasında “Baro Seçimi Yenilenecek mi?” başlıklı yazısına Baro tarafından bir tezkir yayınlanmıştır.³⁰⁴⁵

1941 yılında Adliye Vekâleti tarafından düzenlenip bildirilen ücret tarifesine göre mevcut barolar üç sınıfa ayrılmıştır. Buna göre derecesi birinci sınıf olarak tespit edilen Trabzon Barosunda başkanlık görevini Azmi Özer yürütmekteydi.³⁰⁴⁶ Özer, 7 Ocak 1943 tarihinde toplanan Baro Genel Kurulu toplantısında beşinci defa başkanlığa seçilmiştir.³⁰⁴⁷

Trabzon Barosu Avukatları 30 Aralık 1944 tarihinde baro dairesinde toplanarak yıllık müzakerelerini yaptıktan sonra başkanlığa Avukat Ali Rıza Özgen’i, idare heyeti

³⁰³⁸ **Yeni yol**, Sayı: 2670, 3 Mart 1940.

³⁰³⁹ **TBMZ**, 3.11.1941, **Trabzon Belediyesi 1940-1941 Yılı Mesai Raporu**.

³⁰⁴⁰ **TBMZ**, İctima Devresi: 4, 9. İnikat, 28.4.1942.

³⁰⁴¹ **Yeni yol**, Sayı: 2784, 16 Nisan 1941.

³⁰⁴² **Yeni yol**, Sayı: 2785, 19 Nisan 1941.

³⁰⁴³ **Yeni yol**, Sayı: 2787, 26 Nisan 1941.

³⁰⁴⁴ **Yeni yol**, Sayı: 2799, 7 Haziran 1941.

³⁰⁴⁵ **Yeni yol**, Sayı: 2811, 19 Temmuz 1941.

³⁰⁴⁶ **Yeni yol**, Sayı: 2835, 11 İlkteşrin 1941. 1942 yılında Trabzon Hazine Baş Avukatlığına 20 lira ücretle Baro Reisi Azmi Özer atanmıştır. **Yeni yol**, Sayı: 2882, 20 Nisan 1942.

³⁰⁴⁷ **Yeni yol**, Sayı: 2954, 8 İkincikanun 1943.

üyeliklerine Ahmed Sarım Doğru ve Ragıp Öztürk'ü seçmiştir.³⁰⁴⁸ Trabzon Belediye Meclisi Baroya 1944 yılı bütçesinden 50 lira tahsis etmiştir.³⁰⁴⁹

Trabzon Barosunun 1945 yılı kongresi Ocak ayı başında toplanmıştır. Önceki yıl çalışmalarına ait raporların incelenerek kabul edilmesinin ardından yeni idare heyeti belirlenmiştir. Baro reisliğine Ali Rıza Özgen, süreleri dolan iki üye yerine de Avukat Ahmet Sarım Doğru ve Avukat Ragıp Öztürk seçilmiştir. Önceki heyette olup süreleri dolmayan Avukat Kemal Hatip ile Cemal Karahan da yeni heyete dâhil olmuştur.³⁰⁵⁰

4.1.10. Trabzon Basın Birliği

Türkiye’de gazetecilerin örgütlenmesi II. Meşrutiyet Dönemi’nde başlamıştır. Dönemin ortaya çıkardığı basın özgürlüğünün etkisiyle var olan gazeteler baskı ve sansürden kurtulmuş, ayrıca yüzlerce yeni gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Diğer birçok alanda olduğu gibi gazeteciler de bu dönemde teşkilatlanma işine hız vermiştir. İstanbul’da Cemiyet-i Matbuat-ı Osmanîye adıyla kurulan cemiyet 1917 yılında resmi kimliğe bürünerek Osmanlı Matbuat Cemiyeti adıyla Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinde faaliyetlerini sürdürmüş, 12 Nisan 1921 tarihli kongrede “Osmanlı” ifadesi çıkarılarak Matbuat Cemiyeti adını almıştır.³⁰⁵¹ Ocak 1931’de ise Ankara’daki gazeteciler aralarında “mesleki tesanütü temin amacıyla “Gazeteciler Birliği” kurulmuştur.³⁰⁵² İstanbul Matbuat Cemiyeti ise 1935 yılındaki Birinci Basın Kongresinde Atatürk’e bağlılığını bildiren bir telgraf çekmiş, aynı dönemde adını İstanbul Basın Kurumu olarak değiştirmiştir. 25 Mayıs 1935 tarihli Birinci Basın Kongresinde basının tek bir çatı altına alacak Basın Birliğinin oluşturulması yönünde karar alınmışsa da bu kurum 1938 yılına kadar oluşturulamamıştır.³⁰⁵³

³⁰⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3143, 30 İkkânun 1944.

³⁰⁴⁹ **TBMZ**, 2. Devre, 11. İnikat, 20.4.1944.

³⁰⁵⁰ **Halk**, Sayı: 1177, 9 İkincikanun 1945.

³⁰⁵¹ Cemiyetin ilk idare heyeti Başkan Hüseyin Cahit, Genel Sekreter Ahmet Emin, üyeler Yunus Nadi, Mahmut Sadık, Ahmet Ağaoğlu, Muhittin, Celal Nuri, Hüseyin Ragıp, Enis Tahsin, Kazım Şinasi, İsmail Müştak, Hüseyin Tosun, Davit Fresko, Keçern ve Margaritis’ten oluşmuştur. Tahir Olcay Kırac, **Türkiye’de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler 1908-1938**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 33-35; Cemiyetin kurucularının birçoğu Milli Mücadele Döneminde kurulan Wilson Prensipleri Cemiyetinin idare heyeti üyeliklerinde yer almıştır. Tunaya, a.g.e., s. 245; Kırac, a.g.t., s. 61-173.

³⁰⁵² **Cumhuriyet**, 26 Kânûn-ı Sâni 1931.

³⁰⁵³ Kırac, a.g.t., s. 175-178.

Trabzon'da gazetecilerin örgütlenmesi 28 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3511 sayılı Basın Birliği Kanunu³⁰⁵⁴ sonrasında gerçekleşmiştir. 1939 yılı Temmuz ayında Trabzon Mıntıkası Basın Birliği idare heyetine Ali Rıza Gürsoy (Gürses gazetesi Neşriyat Müdürü), Bekir Sükûti Kulaksızoğlu (Yeniyol gazetesi sahibi), Nuri Eyüpoğlu (Olca gazetesi sahibi), Nuri Ahmed Çimşid (Yeşil Giresun gazetesi Sahibi), Talat Akyazı (Gürses gazetesi sahibi); haysiyet divanı asli azalıklarına İsmail Cenani Orla (Ahali gazetesi sahibi), Bilal Göyük (Güzel Ordu gazetesi sahibi), Şükrü Uygun (Halk gazetesi sahibi); yedek üyeliklere Fuad Kaya (Karadeniz gazetesi sahibi), Veysi Aksan (Karadeniz gazetesi başmuharriri) ve Bahadır Dülger (Erzurum Ata Yolu Neşriyat Müdürü) seçilmiştir.³⁰⁵⁵

Türk Basın Birliği Trabzon Mıntıkası Sinop'tan Kars'a kadar olan vilayetleri kapsamaktaydı. 18 Haziran 1941 tarihinde Mıntıka İdare Heyeti ve Haysiyet Divanı seçimi yapılmıştır. Basın Birliği Mıntıkası kongresini idare etmek üzere Türk Basın Birliği Merkez İdare Heyeti Üyesi Kütahya Mebusu Sadri Ertem Trabzon'a gelmiştir.³⁰⁵⁶ Vali Naci Kıcıman ve Parti Müfettişi A. Hilmi Kalaç'ın katıldığı Halkevi salonundaki kongrede 7 vilayet temsilcisi yer almıştır. Kongre, Birlik Mıntıka Reisi Ordu Gürses gazetesi Neşriyat Müdürü Ali Rıza Gürsoy tarafından açılmıştır. Kongre reisliğine Sadri Ertem, ikinci reisliğe İsmail Cenani Orla (Samsun), kâtipliklere Ali Ertan (Sinop) ve Kemal Kefeli (Trabzon) seçilmiştir. İdare Heyetinin mesai raporunun okunmasının ardından 1939-1940 yılı gelir gider bütçesi ve bilanço genel kurula sunulmuş, 1941 yılı bütçesi de 993 lira olarak belirlenmiştir. Daha sonra İdare Heyeti seçimi gerçekleştirilmiştir. Birlik Mıntıka İdare Heyetine Bekir Sükûti Kulaksızoğlu (Trabzon), Ali Rıza Gürsoy (Ordu), Bilal Köyden (Güzel Ordu gazetesi sahibi), Abdülkadir İkiz (Trabzon), Cemal Rıza Çınar (Trabzon); haysiyet divanı azalıklarına Ziya Karamuk (Samsun 19 Mayıs Mecmuası Neşriyat Müdürü), İsmail Cenani (Samsun Ahali gazetesi sahibi), Mustafa Akyazı (Ordu

³⁰⁵⁴ Kanunun 1. Maddesi'nde Merkezi Ankara'da olmak üzere Türkiye'de çıkan bütün gazete ve mecmua sahipleri ile çalışanlarının katılacağı bir birlik teşkil edildiği, 4. Maddesinde ise birlik merkezlerinin Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Trabzon olmak üzere 5 mıntıka olduğu belirtilmiştir. Kanunun 5. Maddesi'nde birliğin teşkil amacı şu şekilde ifade edilmiştir: "...Birliğe dâhil Türk basın mensuplarının maddî, manevî, ferdi ve müşterek menfaatlerini müdafaa ve temin etmek, mesleğin şeref ve vekarını korumak, meslekte inzibat ve intizamı idame etmek, tesanüt duygularını kuvvetlendirmek, gazetecilik mektepleri veya meslek kursları açmak, beynelmilel meslek temaslari yapmak, Türk basını temsil etmek, matbuatı milli maksatlar uğrunda uyanık ve toplu bir halde bulundurmak, cumhuriyetin menfaatlerine hadim kılmaktır.", **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3959, 14 Temmuz 1938, s. 10269-10270.

³⁰⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2605, 19 Temmuz 1939.

³⁰⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2801, 14 Haziran 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2802, 18 Haziran 1941; **Halk**, Sayı: 881, 17 Haziran 1941.

Gürses gazetesi sahibi) ve yedek azalıklara Abdullah Günel (Trabzon), Şevket Çulha (Trabzon) ve Ali Ertan (Sinop) getirilmiştir.³⁰⁵⁷ Umumî kongre murahhaslıklarına ise Trabzon Mebusu Hamdi Ülkümen ve Ulus gazetesi Muharriri Naşit Hakkı Uluğ oybirliği ile seçilmiştir. Kongrede büyüklere tazim telgrafları çekilmiş, ayrıca vefat eden Olcay gazetesi Sahibi Osman Nuri Eyüpoğlu'nun hatırası için bir dakikalık saygı duruşu yapılmıştır. Kongreye Sinop, Samsun, Ordu, Kars, Rize ve Trabzon vilayetlerinde çıkan serbest gazete sahipleri ve yazarları katılmıştır. Bafra, Erzincan, Erzurum, Giresun temsilcileri ise mazeretleri nedeniyle kongreye katılmamıştır. Kongrede görev dağılımı yapılarak reisliğe Bekir Sukuti Kulaksızoğlu, ikinci reisliğe Abdülkadir İkiz, umumî kâtipliğe Cemal Rıza Çınar, haysiyet divanı reisliğine Ziya Karamuk (Samsun) seçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi gazeteciler şerefine Yeşilyurt'ta bir öğle ve bir akşam yemeği, Sadri Ertem de Şehir Kulübünde bir çay ziyafeti vermiştir.³⁰⁵⁸

İki yılda bir yapılan Karadeniz Basın Birliği kongresinin üçüncüsünün 27 Kasım 1943 tarihinde mıntıka merkezi olan Trabzon'da yapılması kararlaştırılmıştır. Halkevi salonunda yapılacak kongre için Mıntıka Reisliği bütün asil üyelere tebligat yapmıştır.³⁰⁵⁹ Belirlenen tarihte toplanan kongre, Mıntıka Reisi Bekir Sükûti Kulaksızoğlu'nun konuşmasıyla açılmıştır. Kongre başkanlığına Yeşil Giresun gazetesi Sahibi Nuri Ahmed Çimşid, ikinci reisliğe Yeni Halk gazetesi yazarlarından Nureddin Erel, kâtipliklere Salih Çağatay ve Fazıl Aktay seçilmiştir. İdare Heyeti raporu ile bütçe okunup üzerinde müzakere edildikten sonra kabul edilmiştir. Kongrede Ali Rıza Gürsoy, Cemal Rıza Çınar ve Kemal Kefeli çeşitli konularda dilek ve temennilerini belirtmiştir. Vaktin geç olması nedeniyle ertesi güne bırakılan kongrede müzakereler sonuçlandırıldıktan sonra idare heyetine Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Nuri Ahmet Çimşid, Ali Rıza Gürsoy, Kemal Kefeli, Şevket Çulha; haysiyet divanına ise Yeni Halk gazetesi imtiyaz sahibi ve Umumî Neşriyat Müdürü Cemil Bulak, Gürses gazetesi sahibi ve Umumî Neşriyat Müdürü Mustafa Talat Akyazı ve İnan mecmuası Müdürü Abdullah Günel oybirliği ile seçilmiştir. Ardından 13 Aralık 1943 tarihinde Ankara'da gerçekleşecek merkez kongresine temsilci olarak katılması için Cemal Rıza Çınar ve Kenan Oğuzlu belirlenmiştir. Daha sonra yeni mıntıka idare heyeti ve haysiyet divanı toplanarak görev dağılımını gerçekleştirmiştir. Buna göre; idare heyeti reisliğine Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, ikinci reisliğe Kemal Kefeli, umumî

³⁰⁵⁷ **Halk**, Sayı: 882, 20 Haziran 1941.

³⁰⁵⁸ Mıntıka bölgesinde Sinop, Bafra, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Erzincan, Erzurum ve Kars illeri yer almaktaydı. **Yeni Yol**, Sayı: 2803, 21 Haziran 1941.

³⁰⁵⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3036, 20 İkinciteşrin 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 54, 23 İkinciteşrin 1943.

kâtipliğe Şevket Çulha, azalıklara Nuri Ahmed Çimşid, Ali Rıza Gürsoy ve haysiyet divanı reisliğine Cemil Bulak, Abdullah Günel ve Süleyman Türk (Bafra) seçilmiştir.³⁰⁶⁰

Bekir Sükûti Kulaksızoğlu'nun başkanlığındaki Türk Basın Birliği Trabzon Mıntika Reisliği 1944 yılında faaliyetlerine devam etmiş,³⁰⁶¹ mıntikanın 4. Kongresi Basın Birliği Kanununun 9. Maddesi gereğince çeşitli illerden gelen ve Trabzon'da bulunan üyelerin katılımı ile 2 Kasım 1945 tarihinde Trabzon Halkevinde yapılmıştır. Yönetim Kurulu Başkanı Bekir Sükûti Kulaksızoğlu tarafından yapılan yoklamada çoğunluk olduğu anlaşıl原因 olarak kongre divanı oluşturulmuştur. Buna göre başkanlığa Süleyman Türk, başkan vekilliğine Abdullah Günel, kâtipliklere Kemal Peker ve Muzaffer Korlu oy birliği ile seçilmiş, ardından gündem maddeleri görüşülmüştür. Önce yönetim kurulunun çalışma raporu ve hesap özeti okunarak onaylanmıştır. Yeni bütçe 3633 lira 44 kuruş olarak belirlenmiştir. Önceki döneme göre fark olduğu görülen bütçeye büro işlerinin daha kapsamlı şekilde yürütülmesi için sürekli bir memur ücreti ve demirbaş eşya ödeneği konulmuştur. Toplantıda ayrıca genel kongreye sunulacak dilekler üzerinde hararetli tartışmalar gerçekleşmiş ve çeşitli kararlar alınmıştır. Ardından yönetim kurulu, haysiyet divanı ve delege seçimleri yapılmıştır. Yönetim kurulu asıl üyeliğine Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Ali Kalkan, Kemal Kefeli, Şevket Çulha, Nuri Ahmed Cimşit; yedek üyeliklere Salih Çağatay, Talat Akyazı, Bilal Köyden, Namık Seniğ Mayda, Nurettin Erel; haysiyet divanı asıl üyeliğine Süleyman Türk, Ali Rıza Gürsoy, Abdullah Günel haysiyet divanı yedek üyeliklerine Kemal Peker, Cemil Bulak, Cemal Rıza Çınar; asıl delegeliğe Şevket Çulha ve Kemal Kefeli, yedek delegeliğe ise Salih Çağatay ve Ali Kalkan seçilmiştir. Devlet büyüklerine tazim ve şükran telgrafları çekilmesini kararlaştıran kongre başkan Süleyman Türk'ün konuşmasıyla kapanmıştır.³⁰⁶²

5 Ocak 1946 tarihinde Ankara'da yapılan Basın Birliği genel toplantısına Trabzon Mıntıkası Basın Birliğini temsilen Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Salih Çağatay, Şevket Çulha, Ali Kalkan, Süleyman Türk ve Kemal Kefeli katılmıştır.³⁰⁶³ Kongrede söz alan Kefeli, Anadolu matbuatının durumunu ve çıkış şartlarını açıklamış, aynı zamanda himaye görmeyen Anadolu gazetelerinin sorunlarının dinlenmesini temenni ederek basın kartı ve

³⁰⁶⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3038, 30 İkinciteşrin 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 56, 30 İkinciteşrin 1943.

³⁰⁶¹ **Akçaabat**, Sayı: 12, 29 Birinciteşrin 1944; Türk Basın Birliği Trabzon Mıntika Reisliği basın kartlarının yenilenmesi için üyelerinden 4'er tane vesikalık fotoğraf göndermelerini, hükümsüz kalacak eski kartların başkanlığa teslim edilmesini bildirmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3138, 13 Birincikanun 1944.

³⁰⁶² **Yeni Yol**, Sayı: 3229, 3 Kasım 1945.

³⁰⁶³ **Halk**, Sayı: 1281, 29 Ocak 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3253, 2 Şubat 1946.

memur gazeteciler konusuna değinmiş, ayrıca kongrelerin iki yıllık aralıklarla ayrı ayrı bölgelerde yapılmasının sağlayacağı faydaları dile getirmiştir. Basın Yayın Umum Müdürlüğü delegeler şerefine, Trabzon Milletvekili Temel Göksel ve Ordu Milletvekili Muammer Yarımbıyık Trabzon delegeleri ve Haysiyet Divanı Reisi Süleyman Türk şerefine birer ziyafet vermiştir. Kongrenin 7 Ocak 1946 Pazar günü yapılan oturumunda Trabzon Delegesi Kemal Kefeli söz alarak basın kanununda yapılacak değişikliğin Anadolu matbuatını koruyacak şekilde olmasını ve bu gazetelerin çıkış şartlarını açıklayarak neşriyat müdürlerinde aranan yüksek tahsil yapmış olma şartını ve vilayet gazeteleri konusundaki fikirlerini dile getirmiştir. Konuşmasının sonunda bir sonraki kongrenin Trabzon'da yapılmasını teklif eden Kefeli'nin bu önerisi alkışlarla kabul edilmiştir. Kongreden sonra Başbakan tarafından gazeteciler şerefine bir yemek verilmiştir. Burada Kemal Kefeli'den Trabzon hakkında bilgi alan Saracoğlu Trabzon basınından duyduğu memnuniyeti bildirmiştir.³⁰⁶⁴

Basın Birliği Teşkilatı 1946 yılında lağvedilmiştir.³⁰⁶⁵ Bundan sonra basın mensuplarının ihtiyaç ve meseleleriyle ilgilenmek üzere merkezi geçici olarak Ankara'da olmak üzere Türk Basın Birliği adıyla bir cemiyet kurulmasına karar verilmiştir. Aynı tarihlerde İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki basın mensupları birer matbuat birliği oluşturmaya başlamışlardır. Bu amaçla İstanbul'da bir Basın Cemiyeti kurulmuş, kendilerine katılması için Trabzon Bölge Birliğine talepte bulunulmuştur. Trabzon Basın Birliği de bu konuda bir toplantı yapma kararı almıştır.³⁰⁶⁶ Sonraki gelişmelerden anlaşıldığı kadarıyla Trabzon gazetecileri de kendi birliklerini oluşturmaya karar vermiştir. 29 Kasım 1946 tarihinde Yeniyol gazetesi başyazarı Bekir Sükûti Kulaksızoğlu başkanlığında Halkevinde toplanan Trabzon basın mensupları cemiyetin oluşması için hazırlıkları tamamlamıştır.³⁰⁶⁷

³⁰⁶⁴ **Halk**, Sayı: 1275, 8 Ocak 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3245, 5 Ocak 1946.

³⁰⁶⁵ 4932 sayı ve 13 Haziran 1946 tarihli *Basın Birliği Kanununun Kaldırılması Hakkında Kanun* ile Türk Basın Birliği kaldırılmış, kanunun geçici maddesine göre basın mensuplarının yeni meslek kurumları içinde teşkilatlanmalarına kadar 3511 sayılı kanunun 31. Maddesindeki hükümlerin geçerli olduğu belirtilmiştir. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 6336, 18 Haziran 1946, s. 10778.

³⁰⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3289, 12 Haziran 1946.

³⁰⁶⁷ **Trabzon**, Sayı: 105, 30 Kasım 1946.

4.1.11. Trabzon Gazeteciler Cemiyeti

Türk Basın Birliğinin 1946 yılında lağvedilmesi üzerine İstanbul,³⁰⁶⁸ Ankara, İzmir ve Adana'da olduğu gibi Trabzon'da da Gazeteciler Cemiyeti kurulması kararlaştırılmıştır. Trabzon Gazetecileri, cemiyetin nizamnamesini hazırlamak üzere 28 Kasım 1946 günü Halkevinde bir toplantı yapmıştır.³⁰⁶⁹ Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Şevket Çulha, Kemal Kefeli ve Ali Kalkan'dan oluşan müteşebbis heyetin 29 Kasım günü düzenlediği son toplantıda nizamname³⁰⁷⁰ hazırlıkları tamamlanarak 2 Aralık tarihinde vilayete teslim edilmiştir. Nizamnameye göre Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Sinop'tan Kars'a kadar olan bölgedeki gazete ve gazetecileri kapsayan bir teşekkül olarak faaliyete başlamıştır.³⁰⁷¹

Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Müteşebbis Heyeti 28 Ocak 1947 tarihinde ilk kongresini toplamayı kararlaştırarak Halkevi salonunda yapılacak toplantıya mülga Basın Birliğine kayıtlı bütün üyeleri davet etmiştir. Nizamnamenin 11. Maddesi³⁰⁷² gereği yapılacak toplantıdaki gündem maddeleri yeni yıl bütçesinin görüşülerek onaylanması, idare heyetine 5 asil ve 5 yedek; haysiyet divanına 3 asil, 3 yedek; murakıplığa 2 asil ve 2 yedek üye seçimi gibi maddeleri içermektedir.³⁰⁷³ Belirlenen tarihte Halkevinde toplanan Trabzon Gazeteciler Cemiyeti kongresi,³⁰⁷⁴ müteşebbis heyet adına Bekir Sükuti Kulaksızoğlu tarafından açılmıştır. Gündem maddeleri üzerinde uzun, samimi ve hararetle konuşmalar gerçekleşmiştir.³⁰⁷⁵ Kongre divanının oluşturulmasının ardından cemiyetin nizamnamesi bazı küçük tashihler yapılarak kabul edilmiştir. Daha sonra yönetim kurulu, haysiyet divanı, murakıplar ve delegelerin seçimi yapılmıştır. Gizli oyla yapılan seçimlerde

³⁰⁶⁸ 10 Haziran 1946 tarihinde kurulan İstanbul Gazeteciler Cemiyetinin kurucuları Sedat Simavi, Cihat Baban, Sadun Galip Savcı, Hayri Alper ve Sait Kesler'dir. **Gazeteciler Cemiyeti 30. Yıl 1946-1976**, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, 1976, s. 4; **Yeniyol**, Sayı: 3437, 17 Aralık 1947.

³⁰⁶⁹ **Halk**, Sayı: 1444, 28 Kasım 1946; **İnan**, Sayı: 28, Şubat 1947, s. 22.

³⁰⁷⁰ Cemiyetin nizamnamesi için bkz. **Halk**, Sayı: 1467, 25 Aralık 1946; **Halk**, Sayı: 1468, 26 Aralık 1946; **Halk**, Sayı: 1469, 27 Aralık 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3345, 4 Ocak 1947.

³⁰⁷¹ **Akçaabat**, Sayı: 60, 3 Aralık 1946; **Halk**, Sayı: 1447, 2 Aralık 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3336, 4 Aralık 1946.

³⁰⁷² Nizamnamenin 11. Maddesi: “*Umumi heyet cemiyetin asil üyelerinden mürekkeptir. İki yılda bir Aralık ayı içinde idare heyeti tarafından toplantıya çağrılır. İdare heyetinin daveti veya asil üyenin beşte birinin yazılı tebliğiyle umumi heyet en fazla sekiz gün içinde fevkalade toplantı yapar. İdare heyeti toplantıdan en az on beş gün önce toplantının gününü, saatini, yerini ve gündemini en az iki gazete ile ilan eder ve hükümete haber verir.*” şeklindedir. **Halk**, Sayı: 1468, 26 Aralık 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3345, 4 Ocak 1947.

³⁰⁷³ **Halk**, Sayı: 1485, 15 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3349, 18 Ocak 1947.

³⁰⁷⁴ **Halk**, Sayı: 1496, 28 Ocak 1947.

³⁰⁷⁵ Kemal Onur, “Gazeteciler Cemiyeti Kongresinde”, **Halk**, Sayı: 1502, 4 Şubat 1947; Trabzon Gazeteciler Cemiyeti kongresinde devlet memurlarının da yer alması kongrede uzun tartışmalara neden olmuştur. Kongrenin feshini gündeme getiren bu durum karşısında Vali Vekili devlet memurlarının kongreye iştirak edemeyeceklerini söyleyerek Cemal Rıza Çınar'dan memurların isimlerini istemiştir. **Trabzon**, Sayı: 151, 30 Ocak 1947.

idare kurulu asil üyeliklerine Bekir Sükûti Kulaksızoğlu 14, Şevket Çulha 11, Vesim Eyüpoğlu 9, Kemal Kefeli 8 ve Mehmet Alper 6 oyla; yedek üyeliklere Nurettin Bekiroğlu, Cevdet Alap, Muzaffer Korlu, Salih Çağatay, Abdullah Günel; Haysiyet Divanı asil üyeliklerine Abdullah Günel 13, Cevdet Alap 8 ve Nesip Yağmurdereli 8 oy alarak; yedek üyeliklere Salih Çağatay, Nurettin Bekiroğlu Muzaffer Korlu; murakıplıklara Kemal Onur 5 ve Mehmet Kazancıoğlu 5 oyla seçilmiştir. Genel kongreye katılmak üzere delege olarak ise Cevdet Alap, Ali Kalkan, Kemal Kefeli ve Şevket Çulha seçilmiştir. İdare Heyeti kendi aralarında toplantı yaparak görev dağılımını gerçekleştirmiştir. Buna göre; başkanlığa Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, ikinci başkanlığa Vesim Eyüpoğlu ve katipliklere Muzaffer Korlu ile Mehmet Alper, üyeliğe Kemal Kefeli seçilmiştir.³⁰⁷⁶

4.2. Esnaf Dernekleri

4.2.1. Trabzon ve Havalisi Atlı Arabalar Nakliyatı Cemiyeti

Cemiyet, Trabzon atlı arabalar esnafı tarafından Aralık 1939'da kurulmuştur. CHP binasında yapılan ilk umumî toplantıda müteşebbis heyeti seçilmiş, toplantıda ayrıca ana nizamname oluşturularak birkaç gün sonra vilayet makamına sunulmuştur.³⁰⁷⁷ Trabzon Belediye Encümeni 1941 yılında atlı arabacıların ücret tarifelerini yeniden belirlemiş, tarife haricinde para almak isteyen arabacılar için kanunî işlem yapılacağını duyurmuştur.³⁰⁷⁸

4.2.2. Ayakkabıcılar Cemiyeti

Cumhuriyetin ilk yıllarında ayakkabıcı esnafının mesleki dayanışma amacıyla bir cemiyet kurup faaliyette olduğu bilinmektedir. Kunduracılar Cemiyetinin tam olarak hangi tarihte kurulduğu belirlenememişse de 5 Haziran 1925 tarihinde bir toplantı düzenleme kararı aldığı bilgisi mevcuttur.³⁰⁷⁹ 1925-1926 yıllarında Trabzon'daki cemiyetler arasında yer alan³⁰⁸⁰ cemiyetin bundan sonraki yıllarda bu adla faaliyette olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ayakkabıcı esnafı 1932 yılında Trabzon Ayakkabı Dikicileri adlı bir cemiyet kurmayı kararlaştırmış, beyannamelerini oluşturarak valiliğe verilmek üzere

³⁰⁷⁶ **Akçaabat**, Sayı: 64, 2 Şubat 1947; **Halk**, Sayı: 1497, 29 Ocak 1947; **Yeni Yol**, Sayı: 3352, 29 Ocak 1947.

³⁰⁷⁷ **Halk**, Sayı: 828, 18 Birinci kanun 1939.

³⁰⁷⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2853, 29 İlk Kanun 1941.

³⁰⁷⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 144-244, 5 Haziran 1341 (1925).

³⁰⁸⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 683.

hazırlamıştır.³⁰⁸¹ Hakkında başka bir bilgi edinemediğimiz bu cemiyetten başka Trabzon ayakkabıcı esnafının kurduğu bir başka cemiyet 20 Nisan 1937 tarihinde kurulan Trabzon Ayakkabıcılar Cemiyetidir. Cemiyetin kuruluş amacı nizamnamesinin 4. Maddesi'nde belirtilmiştir. Kurucular arasında Köseleci, Vidalacı ve Ham Deri Tüccarı İhsan Özsoy, Köseleci ve Yemenici Hayri Uzunismail, Köseleci ve Yemenici Hasan Eyier, Köseleci Kamil Cant ve Fehmi Tamti yer almıştır.³⁰⁸²

Cemiyetin açılış töreni 8 Şubat 1938 tarihinde yapılmıştır. Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzay'ın da katıldığı törende Cemiyet Başkanı İhsan Özsoy tarafından cemiyetin bölgeye, sanata ve bu sanat mensuplarına sağlayacağı faydalar anlatılmıştır. Vali Yahya Sezai Uzay da bir konuşma yaparak cemiyet mensuplarını tebrik etmiş, aynı zamanda ayakkabıcı esnaf ve sanatkârlarının menfaatlerinin ve selametlerinin temini için birleştiklerini vurgulayarak ileride bu cemiyetin bir banka ve fabrikasının da kurulmasını temenni ederek başarılar dilemiştir.³⁰⁸³ Oldukça kalabalık olan törende çeşitli ikramların ardından cemiyetle ilgili bazı konular görüşülmüştür.³⁰⁸⁴

Cemiyetin çeşitli tarihlerde yapılan kongrelerinde idare heyetleri yeniden belirlenmiştir. 9 Ocak 1938 tarihinde yapılacak genel kurul toplantısı üyelere duyurularak cemiyet binasında hazır bulunmaları bildirilmiştir.³⁰⁸⁵ 1939 yılı kongresi için ise 5 Şubat tarihi belirlenmiştir.³⁰⁸⁶

Meslekî amaçlarla kurulmasına rağmen Trabzon'un sosyal hayatına da katkılar sunan cemiyetin bu anlamda gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri 19 Mart 1939 Pazar akşamı tüm halka açık olarak düzenlediği müsameredir. Bu etkinlik nizamnamesinin 33. Maddesi'ne göre gelir elde etmek üzere düzenlenmişse de aynı zamanda mesleki cemiyetlerin sosyal hayat bünyesinde de faydalı olacağını ifade eder tarzdadır.

³⁰⁸¹ **Reklam**, Sayı: 126, 6 Haziran 1932.

³⁰⁸² **BCA**, 490.01/595.57.8.

³⁰⁸³ Beker Tumay Kulaksızoğlu, "Can Çekişen Sanat", **Yeni Yol**, Sayı: 2038, 30 Mayıs 1935. Türkiye'nin her yerinde fabrikaların kurulduğu bu dönemde kendilerine destekte bulunulmasını isteyen ayakkabıcı esnafı Vali Yahya Sezai Uzay'ın gayretleri ile sorunlarına çözüm yolları aramıştır. Bu faaliyetler Belediye Başkanı Doktor Cemil Bey tarafından da desteklenmiştir. **Halk**, Sayı: 687, 11 Şubat 1938.

³⁰⁸⁴ **Halk**, Sayı: 687, 11 Şubat 1938.

³⁰⁸⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2457, 22 İkincikanun 1938.

³⁰⁸⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2556, 26 İkincikanun 1939.

Müsamerede çeşitli müzik parçaları da çalınmış, şiirler okunmuş ve millî oyunlar oynanmıştır.³⁰⁸⁷

Ayakkabıcılar Cemiyeti 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından nizamnamesini yeni kanun hükümlerine göre düzenlemek amacıyla 30 Haziran 1939 tarihinde genel kurul toplantısı yapmış, yenilenen nizamname 48 maddeden oluşmuştur. Söz konusu nizamnamede cemiyetin adı Trabzon Umum Ayakkabıcılar Esnaf Kurumu olarak yer almıştır.³⁰⁸⁸

CHP Parti Müfettişi ve İstanbul Milletvekili Sadettin Uraz 1939 yılı Kasım ayında esnaf cemiyetlerinin idare heyetlerini davet ederek eksikliklerini ve mesleki ilerleme için gereken unsurların neler olduğunu araştırmıştır. Uraz'ın davet ettiği cemiyetlerden biri de Ayakkabıcılar Cemiyetidir. Cemiyetin idare heyeti üyeleri ile görüşen Uraz, esnaf cemiyetlerinin toplum hayatında her bakımdan faydalı olacağına işaret ederek özellikle bu tarz küçük sermayeli iş sahipleri için adeta hayat sigortası niteliğinde olan yardım sandıklarının oluşturulmasını istemiştir. Ayrıca yardımların hayatın getirdiği zorluklara ve tehlikelere karşı birer kurtarıcı silah olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁸⁹

Cemiyetin Trabzon'un sosyal yaşamına sunduğu en dikkat çekici hizmetlerden biri 1938 yılında oluşturduğu Doğan Spor Kulübüdür.³⁰⁹⁰ Kulüp futbol, atletizm, deniz sporları ve atıcılık gibi alanlarda faaliyet göstermiştir.³⁰⁹¹ Cemiyetin bu yıllardaki bir diğer önemli faaliyeti Erzincan Depremi felaketedelerine gönderilmek üzere ilk olarak 194 çift ayakkabı temin etmesidir. Bu yardım faaliyeti daha sonra da sürdürülmüştür.³⁰⁹²

Ayakkabıcılar Cemiyetinin 7 Ocak 1940 tarihinde³⁰⁹³ yapılan kongresinde idare heyeti reisliğine İhsan Özsoy, ikinci reisliğe Ali Yavuz, veznedarlığa Hayri Uzunismailoğlu, idare memurluğuna Murat Çakmak, üyeliğe Şükrü Nalbant ve kâtipliğe

³⁰⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2571, 22 Mart 1939.

³⁰⁸⁸ **BCA**, 490.01/595.57.8. Çeşitli tarihlerde yayınlanan ilanlarda cemiyetin ismi Umum Ayakkabıcılar Esnaf Cemiyeti olarak yer almıştır.

³⁰⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2641, 18 İkinci Teşrin 1939; Tabak esnafı 1940 yılının sonlarında bir kooperatif oluşturmak üzere çeşitli toplantılar yapmıştır. İktisat Vekâletinin teşviki ve CHP'nin desteğiyle harekete geçen esnaf ve işçiler kooperatifin oluşturulması çalışmalarını yürütmek üzere 8 kişilik bir heyet belirlemiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2734, 15 Birinciteşrin 1940.

³⁰⁹⁰ Kulüp ile ilgili ayrıntılı bilgi spor cemiyetleri kısmında verilmiştir.

³⁰⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2630, 7 Birinci Teşrin 1939.

³⁰⁹² **Yeniyol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kanun 1939.

³⁰⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 2651, 23 Birinci Kanun 1939.

Sabri Kayan seçilmiştir.³⁰⁹⁴ Yeni idare heyeti göreve başlamasının ardından çeşitli konularda konferanslar düzenleme kararı almış, bunun için bir program belirleyerek mesleki gelişim, ekonomi, sağlık, hukuk, spor, sivil savunma ve sosyal yaşam gibi konuları içeren konferansların işin uzmanı kişilerce verilmesine gayret sarf etmiştir. Cemiyetin bu faaliyeti oldukça faydalı görülmüş ve takdirle karşılanmıştır.³⁰⁹⁵

Tablo 23: Ayakkabıcılar Cemiyetinin 1940 Yılı Konferans Programı

KONFERANSIN KONUSU	KONUŞMACI
Kabahatler Nasıl Doğar, Doğmaması Çareleri	Avukat Cemal Karahan
Diş Bakımı	Hayrettin Atakol
Zehirli Gazların Tarif ve Aksanı- Korunma Çareleri	Doktor Kazım Güler
İktisat ve İş	Mıntika İktisat Müdürü Necdet Azak
Kazanç ve Tahsili Emval Kanunu	Varidat Müdürü Hayati Teker
Cemiyet Nedir, Birlikten Ne Doğar?	Umum Müfettişlik Memurlarından Mazhar Gündoğdu
Beden Terbiyesi	Beden Terbiyesi Öğretmeni Hüseyin Avni Aker
Tayyare Taarruzları ve Korunma Tedbirleri	Ayakkabıcılar Cemiyeti Reisi İhsan Özsoy
Deri ve Köseleyi Kesmek ve Biçmek	Cemiyet Üyelerinden Murat Çakmak
Çivicilik	Cemiyet Üyelerinden Mustafa İyikurt

Kaynak: *Yeniyol*, Sayı: 2657, 13 İkinci Kanun 1940.

Cemiyetin 1941 yılı kongresinin 12 Ocak'ta,³⁰⁹⁶ 1942 yılı genel kurulunun 9 Mart'ta yapılması kararlaştırılmıştır. 1942 yılı kongresinde bütçesinin müzakeresi ve kabulü ile 1941 yılı bilançolarının tetkiki gündeme alınmıştır.³⁰⁹⁷ 1943 yılı kongresinin ise 21 Mart'ta toplanması kararlaştırılarak üyeler cemiyet binasına davet edilmiştir.³⁰⁹⁸ Bu dönemde cemiyetin İdare Heyeti Başkanı Bilal Alparslan, üyeler Hayri Uzunismail, Fethi Ünsal, Şükrü Nalbant, Sabri Kıyak ve Ali Osman Kandemir'dir.³⁰⁹⁹

Cemiyetin 1944 yılı kongresi idare heyeti seçimi ve bütçenin tanzimi gündem maddeleri ile 3 Nisan'da cemiyet binasında yapılmıştır. Kongre başkanlığına Esnaf Odası Umumî Kâtibi Kemal Kefeli, kâtipliklere Şükrü Yarımbyık ve İhsan Şimşir seçilmiştir. İdare heyeti raporu ile önceki yılın bilançosu kabul edildikten sonra seçim yapılmıştır. Buna göre cemiyetin başkanlığına Hayri Uzunismail, ikinci başkanlığa Murat Çakmak,

³⁰⁹⁴ *Yeniyol*, Sayı: 2656, 10 İkincikanun 1940.

³⁰⁹⁵ *Yeniyol*, Sayı: 2657, 13 İkincikanun 1940.

³⁰⁹⁶ *Yeniyol*, Sayı: 2756, 4 İkincikanun 1941.

³⁰⁹⁷ *Yeniyol*, Sayı: 2869, 4 Mart 1942.

³⁰⁹⁸ *Yeniyol*, Sayı: 2971, 17 Mart 1943.

³⁰⁹⁹ *BCA*, 490.01/595.57.8.

veznedarlığa Bilal Alparslan, kâtipliğe Sabri Kıyak, idare memurluğuna Şükrü Nalbant ve üyeliğe Fethi Ünsal getirilmiştir.³¹⁰⁰

Cemiyetin bu yıllarda gerçekleştirdiği önemli bir faaliyet de sosyal yardım alanındadır. Ayakkabıcılar Cemiyeti 1945 yılı başlarında Trabzon Kızılay Kurumu ile işbirliği yaparak fakir öğrencilere dağıtılmak üzere hazırlanan 200 çift ayakkabının yapımını üstlenmiştir.³¹⁰¹

Umum Ayakkabıcılar Cemiyetinin 1946 kongresinin 6 Ağustos'ta,³¹⁰² toplanması kararlaştırılmış, fakat çoğunluk sağlanamadığı için 14 Ağustos'a ertelenmiştir. Cemiyet başkanlığı bu toplantıda idare heyeti seçiminin yanında bütçenin tanzim edilmesini de gündeme aldığını üyelerine duyurmuştur.³¹⁰³ Yılın sonuna doğru genel bir değerlendirme yapma kararı alan cemiyet başkanlığı bütün üyelerini 12 Aralık'ta yapılacak toplantıya davet etmiştir.³¹⁰⁴ Benzer amaçlı bir başka toplantı için 16 Nisan 1947,³¹⁰⁵ mesleki amaçlı bir diğer toplantı için ise 28 Ekim 1947 tarihi belirlenmiştir.³¹⁰⁶ Bu dönemde sık sık toplantılar yapan cemiyet, mesleki dayanışma konusunda müzakerelerde bulunmak üzere 15 Aralık 1947 tarihinde cemiyet salonunda yapılacak toplantıya bütün üyelerini davet etmiştir.³¹⁰⁷

Cemiyet başkanlığı 1948 yılı kongresini 19 Ocak'ta toplama kararı alarak üyelerine bildirmiştir.³¹⁰⁸ Aynı dönemde Esnaf Odasında her yıl yapılan meslek grup seçimleri için Nisan ayı içinde gerçekleştirilen toplantıda Ayakkabıcılar Meslek Grubu başkanlığına Ahmet Günçinar seçilmiştir.³¹⁰⁹

Cemiyetin 1950 yılı kongresi için 20 Ocak günü belirlenmiş, idare heyeti seçimi, bütçe tanzimi ve yıllık faaliyet raporunun görüşülmesi gündem maddelerini içeren kongreye tüm üyeler davet edilmiştir.³¹¹⁰ Cemiyet aynı yıl Nisan ayında olağanüstü toplantı yapma kararı almıştır. Toplantının nedeni ise 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ve

³¹⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3069, 29 Mart 1944; **Halk**, Sayı: 1098, 4 Nisan 1944.

³¹⁰¹ **Halk**, Sayı: 1195, 16 Mart 1945.

³¹⁰² **Halk**, Sayı: 1353, 5 Ağustos 1946; **Halk**, Sayı: 1355, 7 Ağustos 1946.

³¹⁰³ **Halk**, Sayı: 1360, 13 Ağustos 1946.

³¹⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3338, 11 Aralık 1946.

³¹⁰⁵ **Halk**, Sayı: 1563, 16 Nisan 1947.

³¹⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3422, 25 Ekim 1947.

³¹⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3436, 13 Aralık 1947.

³¹⁰⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3445, 17 Ocak 1948.

³¹⁰⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3520, 1 Mayıs 1948.

³¹¹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 4093, 9 Ocak 1950.

Esnaf Dernekleri Kanununun 34. Maddesi gereğince herhangi bir derneğin bir yıl içinde söz konusu kanuna intibak mecburiyetinde olmasıydı.³¹¹¹

Ayakkabıcılar Derneği Başkanlığı 24 Aralık 1950 tarihinde yıllık kongresini toplama kararı almıştır. Söz konusu tarihte çoğunluk sağlanamaması durumunda bir sonraki toplantı için 30 Aralık tarihi belirlenerek üyelere bildirilmiştir.³¹¹²

4.2.3. Trabzon Balıkçılar Cemiyeti

Balıkçılık Trabzon gibi deniz kıyısında yer alan bir şehir için yüzyıllarca önemli bir gelir kaynağı ve meslek grubunu teşkil etmiştir. Özellikle yunus balığı avcılığı I. Dünya Savaşı öncesinde yaklaşık 2000 kişilik bir kitlenin geçim kaynağını oluşturmaktaydı. Trabzon'un Rus işgaline uğraması bu sanatın ve meslek erbabının da bir süreliğine faaliyetlerini durdurmasına neden olmuştur. 1930'lu yıllara kadar balık yağı elde edilmesi için önemli bir hammadde olan yunus balığı geleneksel yöntemlerle işlenmekteydi.³¹¹³ Trabzon'un bazı girişimcileri balıkyağı üretimini arttırmak için 1931 yılında bir fabrika kurmuşlardır. Geleneksel üretim şekline fabrika üretimine geçildikten sonra balık avcılığı için kullanılan kısıtlı imkânlar balıkyağı üretiminin az ve ürünün pahalı olmasının sebeplerinden biriydi. Yine bu dönemde Trabzon'daki bu sanayi kolunun en önemli rakibi olan Japon firmaları ülkelerinde gördükleri destek sayesinde ucuz ve bol üretim ile sektörün önde gelen firmalar olmuş, dolayısıyla rağbet görmüştür.³¹¹⁴ Bu anlamda oldukça sıkıntı çeken ve devlet desteği bekleyen balıkçılar yaşadıkları sorunları bir cemiyet kurarak aşmayı planlamış ve 1936 yılı Haziran ayında balık yağcılığı için kurulacak cemiyet için çalışmalar başlatmıştır.³¹¹⁵ Bu tarihte faaliyette olduğu anlaşılan cemiyetin 1936 yılı Aralık ayında Ankara'da yapılan Balıkçılık Kongresine bir murahhas ile katıldığı anlaşılmaktadır. Kongrede Trabzon Mebusu Daniş Eyüpoğlu da yer almıştır.³¹¹⁶ Faaliyetleri ile ilgili başka

³¹¹¹ **Yeniyol**, Sayı: 4186, 14 Nisan 1950.

³¹¹² **Yeniyol**, Sayı: 4418, 21 Aralık 1950.

³¹¹³ Hakkı Mahir, "Balık Yağcılığımız ve İnkışafı Çareleri", **Akın**, Sayı:10, 15 Ağustos 1932, s. 9.

³¹¹⁴ Muzaffer Başkaya, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923-1950)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 133.

³¹¹⁵ Önceki yıllara göre bölgede oldukça azalan balık yağı üretiminin artırılması için çalışan balıkçılar, 1936 yılında yunus balıklarına zengin sürüler halinde rastlamış ve bu yararlı kaynaktan Japonlara rekabet edecek bir tarzda yararlanmak amacıyla kurulması düşünülen Balıkçılar Cemiyetinin her açıdan çok verimli sonuçlar getirmesini ümit etmiştir. **Halk**, Sayı: 539, 11 Haziran 1936.

³¹¹⁶ **Halk**, Sayı: 590, 8 İlk Kanun 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2258, 8 Birinci Kanun 1936; Kongreye İstanbul Balıkçılar Cemiyetinden 4, İzmir'den 2, Trakya, Çanakkale ve Bandırma Balıkçılar Cemiyetinden birer murahhas katılmıştır. Serkan Tuna, "Balıkçılık Kongresi (1-7 İlkânun 1936)", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 3(6), 2004, s. 118-119

bir bilgiye ulaşılamayan bu cemiyetten yaklaşık 10 yıl sonra Trabzon'daki balıkçılar bir başka cemiyet kurmuşlardır.

4.2.4. Trabzon Balıkçılar Birliği

Trabzon Balıkçılar Birliği adıyla kurulan cemiyetin hazırlıkları 1946 yılı başlarında gerçekleşmiş, aynı yıl Şubat ayında kurulmuştur. Müteşebbis Heyeti tarafından alınan karar gereğince cemiyetin ilk kongresi 1 Şubat 1946 tarihinde Halkevi salonunda yapılmıştır.³¹¹⁷ Trabzon ve havalisi balıkçılarının katıldığı kongre Esnaf Odası Umumî Kâtibi Kemal Kefeli başkanlığında gerçekleşmiştir. Kongrede balıkçılar bir birlik kurmak üzere nizamname hazırlayıp kabul etmişlerdir. Nizamnameye göre birliğin amacı; “Balıkçılar arasında ahenk temini, balıkçılık sanatının gelişmesi ve sosyal yardım işleri ile uğraşmak” olarak belirlenmiştir. Toplantı sonunda yapılan seçimle cemiyetin idare heyetine Abdullah Denizeri, Recep Denizeri, Hüseyin Kayıkçı, Niyazi Kayıkçı, Mehmet Salih Tomruk ve Salih Ata seçilmiştir.³¹¹⁸

4.2.5. Sürmene Balıkçılık (Balıkçılar) Cemiyeti

Balıkçılığın önemli bir geçim ve gelir kaynağı olduğu Sürmene’de de 31 Aralık 1949 tarihinde bir cemiyet kurulmuştur. Sürmene Balıkçılık (Balıkçılar) Cemiyeti adıyla kurulan cemiyetin amaçları arasında bu bölgede yapılmakta olan balık yağı üretiminin geleneksel usuller yerine modern bir şekilde yapılabilmesine çalışmak, üretimi arttırmak için gerekli girişimlerde bulunmak, bu amaçla teşkilatın ihtiyaç duyduğu malzemeleri tedarik etmek, satış birliği oluşturmak ve muhtaç durumdaki balıkçılara yardım sağlamak yer almıştır.³¹¹⁹ Cemiyetin sadece 1949 yılında faaliyetine rastlanmıştır.

4.2.6. Berberler Cemiyeti

Berberler Cemiyeti, belediyenin teşviki ile 1924 yılı Eylül ayında bir belediye memurunun da katıldığı toplantıda nizamnamesini oluşturmuş, bütün hazırlıklarını tamamlayıp kuruluş işlemlerini tamamlamak üzere belediyeye teslim etmiştir.³¹²⁰

³¹¹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3252, 30 Ocak 1946.

³¹¹⁸ **Halk**, Sayı: 1283, 5 Şubat 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3254, 6 Şubat 1946.

³¹¹⁹ **Halk**, Sayı: 2497, 14 Ocak 1950.

³¹²⁰ 19 Eylül 1924 tarihinde belediyeye teslim edilen nizamname birkaç ay geçmesine rağmen herhangi bir işleme tabi tutulmamıştır. Belediyenin resmi işlemleri yapmaması üzerine yaklaşık bir ay sonra yeni bir yazı ile belediyeye müracaat eden Berberler Cemiyeti müteşebbisleri bu yazıya da cevap alamamıştır. Bu süreçte

Cemiyetin ilk idare heyeti üyeleri; reis Tak Perukarı sahibi Seyid Efendi, reis-i sani Ferah Salonu Sahibi Hasan Basri Efendi, veznedar İnşerah Salonu Sahibi Ali Rıza Efendi, muhasib İstanbul Salonu Sahibi Şevki Efendi, idare memuru İstiklal Salonu Sahibi İsmail Sefa Efendi, aza Sıhhî Salonu Sahibi Hasan Efendi ve aza Ahmed Hamdi Efendi'den oluşmuştur.³¹²¹ Sonraki yıllarda kapandığı anlaşılan cemiyetin yeniden kuruluşu 1931 yılında gerçekleşmiştir.³¹²² 1930'lu yıllarda diğer cemiyetlerin de yavaş yavaş birlik oluşturmaya başladığı dönemde Berberler Cemiyetinin 1933 yılı kongresi Haziran ayı başında gerçekleşmiştir. Kongrede yapılan seçimle idare heyeti İsmail Sefa, Hasan Tahsin, Mehmet Nedim, Seyit, Mehmet Nuri ve İstanbullu Şevki Efendi'den oluşmuştur. İdare heyetinin kendi aralarında yaptığı toplantıda Seyit Bey başkanlığa getirilmiştir.³¹²³ Bu dönemde berber esnafının bir araya toplamasının getireceği faydaların yanında berberlerin sağlık ve temizlik kurallarına uygun faaliyetler içerisinde olması konusunda da cemiyetin etkili olacağı düşünülmüştür.³¹²⁴

Yeniden kuruluşundan sonra pek faal olmayan cemiyet adeta sadece ismi duyulur bir şekildedir. Bu dönemde berber salonlarının, temizlik ve sağlık şartlarına uymayan bir halde bulunması da eleştiri konusu idi. Halk, sanatının ehli olmayan, kirli iş elbiseleri ile çalışan, kirli aletler kullanan berberlerden şikâyetçi olmaya başlamıştı. Cemiyet idare heyeti halkın bu şikâyetlerini kendileri de tespit etmiş fakat denetim ve yaptırım konusunda belediyeden destek beklemiştir. 1936 yılında cemiyete kayıtlı 70 üye olmasına rağmen düzenli olarak aidat yatırılmadığı için özellikle maddî işlerde etkili faaliyet imkânı bulunamamıştır. Berberler Cemiyetinin bu dönemde en önemli sorunu belediyeden yardım görmemeleridir. Berber olmak isteyenler belediyenin havalesiyle cemiyetten ehliyetname almak zorundaydı. Berberler ayrıca belediyeden aldıkları sıhhat raporu ile işe başlıyordu. Fakat bu dönemde cemiyet idare heyetinden ehliyetname almayan berberlere belediye tarafından sıhhat raporu verilmesi işleri çıkmaza sokmuştur.³¹²⁵

şifahen müracaat eden müteşebbis üyelere ise belediyenin çok önemli işlerle meşgul olduğu açıklaması yapılmışsa da cemiyetin üyeleri söz konusu gecikmenin nedeninin müracaatlarının belki de belediye üyeleri ve belediye başkanına henüz iletilmemesi olduğunu iddia etmiş, belediyenin önce teşvik edip sonra ilgilenmemesini eleştirmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 41-141, 4 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

³¹²¹ **İstikbal**, Sayı: 1280, 10 Eylül 1340 (1924).

³¹²² **BCA**, 490.01/595.57.8.

³¹²³ **Reklam**, Sayı: 228, 8 Haziran 1933.

³¹²⁴ **Reklam**, Sayı: 230, 15 Haziran 1933; **Yeniyol**, Sayı: 2004, 31 İkincikanun 1935.

³¹²⁵ **Çınar**, "Berberler Cemiyeti Ne Halde, Belediyenin Yardımına Muhtaç Değil Midir?", **Halk**, Sayı: 576, 20 İlk Teşrin 1936.

Bu şartlar altında Berberler Cemiyetinin 1936 yılı kongresi için 15 Haziran Pazartesi günü belirlenmiş, Trabzonspor Kulübü salonunda yapılacak toplantıya tüm üyelerin katılımı istenmiştir.³¹²⁶ Kongrede ele alınacak konuların idare heyeti seçimi ve bazı berberlerin cemiyet nizamnamesi haricinde hareket ederek tatil günlerinde dükkân açmaları konusu ile cemiyetin ilerlemesine dair bazı konular olduğu açıklanmıştır.³¹²⁷ Fakat çoğunluk sağlanamadığı için yapılamayan kongre 25 Haziran'a ertelenmiştir.³¹²⁸

Cemiyetin bu dönemdeki başkanı Hasan Tahsin Çakır'dı. Hasan Tahsin Bey'in Berberler Cemiyetine destekte bulunulması için yaptığı birkaç müracaatın sonuçsuz kalması üzerine çözüm bekleyen sorunlar 1937 yılı başında Vali Yahya Sezai Uzay'a aktarılmıştır. Sorunlara çözüm yolları bulunması yönünde çaba harcayan ve oldukça ilgili olan valinin desteği diğer kurumları da harekete geçirmiş, Ticaret Odası da cemiyete destek olmaya karar vermiştir.³¹²⁹ Aylardır belediyeden talep edilen yardım da 1937 yılı Nisan ayında sağlanabilmiştir.³¹³⁰ Aynı yıl 9 Ağustos'ta yıllık kongresini toplama kararı almış olan cemiyet başkanlığı, gerekli katılım olmadığı için toplantıyı önce 16 Ağustos'a,³¹³¹ ardından aynı sebeple 23 Ağustos'a ertelemiştir.³¹³² Cemiyetin 1938 yılı kongresinin ise 18 Ocak'ta Ticaret Odasında yapılacağı üyelerine duyurulmuştur.³¹³³

Berberler Cemiyeti 1939 yılında gerçekleştirdiği kongre ile nizamnamesini yeniden düzenlemiştir. 20 Haziran tarihinde yapılan kongrede 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'na uygun hale getirilen nizamname 31 maddeden oluşmuştur. Nizamnameye göre müessis üyeler şu şekildedir:³¹³⁴

Tablo 24: Trabzon Berberler Cemiyetinin 1939 Yılı Müteşebbis Heyeti

Adı Soyadı	Doğum Yeri ve Tarihi	İkametgahı
Hasan Çakır	Trabzon 1315	Tuzluçeşme 9
Süleyman Telli	Trabzon 1323	Eskihisar 17
Rasim Aşer	Trabzon 1323	Çarşı Mahallesi 17
Hüseyin Ersöz	Trabzon 1316	Yalı Mahallesi 17
Sabri Akgül	Trabzon 1308	Yenicuma 19
Şaban Çetinkaya	Trabzon 1333	Zeytinlik 27

Kaynak: BCA, 490.01/595.57.8.

³¹²⁶ **Halk**, Sayı: 538, 8 Haziran 1936.

³¹²⁷ **Halk**, Sayı: 538, 8 Haziran 1936.

³¹²⁸ **Halk**, Sayı: 541, 18 Haziran 1936.

³¹²⁹ **Halk**, Sayı: 599, 15 Son Kanun 1937.

³¹³⁰ **Halk**, Sayı: 619, 2 Nisan 1937.

³¹³¹ **Halk**, Sayı: 647, 4 Ağustos 1937; **Halk**, Sayı: 648, 6 Ağustos 1937; **Halk**, Sayı: 650, 13 Ağustos 1937.

³¹³² **Halk**, Sayı: 652, 21 Ağustos 1937.

³¹³³ **Halk**, Sayı: 685, 13 İkincikanun 1938.

³¹³⁴ **BCA**, 490.01/595.57.8.

Cemiyet başkanlığı 1940 yılında üyelerinin sağlık muayenelerini yaptırmaları gerektiğini hatırlatmış, cemiyete başvurarak karnelerini almalarını ardından belediyeye müracaat etmelerini bildirmiştir.³¹³⁵ Bu arada yıllık kongre için 7 Ocak tarihi belirlenmiş,³¹³⁶ çoğunluk sağlanamadığı için 14 Ocak'a ertelenmiştir.³¹³⁷ Kongreye Mıntıka İktisat Müfettişi Abdülkadir ve CHP merkez kaza reis ve idare heyeti üyeleri de katılmıştır. Cemiyetin bir yıllık çalışma raporunun okunmasının ardından yapılan seçime göre Ekrem Işıldar, Hasan Tahsin Çakır, Sabri Akgül, İsmail Güner, Ali Çanakçı ve Osman Kızıler idare üyeliklerine getirilmiştir.³¹³⁸

Bu dönemde aralarındaki dayanışmanın daha etkili olduğu gözlemlenen berber esnafı 10 Şubat 1940 tarihinde CHP'de toplanarak mesleki ve samimi görüşmeler yapmıştır. Toplantıda Tahrir Müdürü tarafından berberlik sanatının toplumun aile hayatına kadar girmiş, ileri derecede itibar ve itimat kazanan, büyükten küçüğe herkesle temas fırsatı bulan zarif bir meslek olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca cemiyetin bütçesi konusunda görüşmeler yapılmıştır.³¹³⁹ 29 Aralık'ta yapılması kararlaştırılan yıllık genel kurul toplantısı ise yeterli katılımın olması nedeniyle, 1 Ocak 1941 tarihine ertelenmiştir.³¹⁴⁰

1943 yılında Dâhiliye Vekâletinin Belediyelere gönderdiği talimat gereğince Trabzon'da berberlikle uğraşan sanat erbabının tasnifi ve ücret tarifesine göre berberler üç sınıfa ayrılmıştır. Ayrıca belirlenen tarifeye uymayanlar hakkında cezai işlem uygulanacağı belirtilmiştir.³¹⁴¹

1944 yılında cemiyetin başkanı Hasan Tahsin Çakır'dır.³¹⁴² Bu dönemde 90 üyesi olan cemiyetin idare heyetinde ayrıca Ali Çanakçı, Sabri Akgül, Osman Kıcılar ve İsmail Samancı yer almıştır.³¹⁴³

³¹³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kanun 1939.

³¹³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2654, 3 İkincikanun 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2655, 6 İkincikanun 1940.

³¹³⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2656, 10 İkincikanun 1940.

³¹³⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940. CHP Trabzon teşkilatının yaptığı iş bölümünde esnaf cemiyetleri ile ilgilenme görevi vilayet idare heyeti üyelerinden Belediye Reisi Mahmut Muammer Yarımbrıyık'a verilmişti. Belediye Başkanı Berberler Cemiyeti de dâhil olmak üzere gerek yıllık idare heyeti seçimini yapmamış ve mesai programlarını hazırlanmamış olan esnaf cemiyetleri ile yakından ilgilenmekteydi. **Yeniyol**, Sayı: 2654, 3 İkincikanun 1940.

³¹³⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2664, 11 Şubat 1940.

³¹⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2754, 28 Birinci Kanun 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2755, 1 İkincikanun 1941.

³¹⁴¹ **Yeniyol**, Sayı: 2975, 31 Mart 1943.

³¹⁴² **BCA**, 490.01/715.443.1.

³¹⁴³ **BCA**, 490.01/595.57.8.

Berberler Cemiyeti 1946 yılı idare heyetini belirlemek üzere 7 Temmuz tarihinde bir toplantı yapma kararı almış, üyelerini toplantıya katılmak üzere Anadolu Hanı'nda bulunan cemiyet merkezine davet etmiştir.³¹⁴⁴ 6 Haziran 1948 tarihinde yapılması kararlaştırılan bir başka toplantı ise cemiyet başkanını seçmek üzere düzenlenmiştir.³¹⁴⁵

Cemiyetin 1950 yılı kongresi için ise 16 Nisan Pazar günü belirlenmişse de çoğunluk sağlanamadığı için 23 Nisan tarihine ertelenmiştir.³¹⁴⁶ Aynı yıl belirlenen birçok kurala uyulmaması ve belediyenin denetimsizliği yine eleştirilere neden olmuş, berberlerin düzen ve kurallara uymamasının şehrin tanıtımına ve şöhretine olumsuz etki yaptığı iddia edilmiştir.³¹⁴⁷

4.2.7. Peremeciler Cemiyeti

Trabzon Limanı, uluslararası bir özellik göstermesi ve önemli bir transit noktasında olması nedeniyle gemi taşımacılığı ve kayıkçılık açısından dikkate değer bir potansiyele sahip olmuştur. Bu durum burada çalışan kayıkçı esnafının da bir araya gelerek örgütlenmelerini sağlamıştır. Millî Mücadele yıllarında faaliyette olduğunu anladığımız Kayıkçı ve Mavnacılar Heyeti³¹⁴⁸ ilerleyen yıllarda dağınık bir şekilde çalışmış, 1930'lu yıllarda tekrar örgütlenerek faaliyetlerine devam etmiştir.

Trabzon Peremeciler Cemiyeti 1932 yılı Mayıs ayında kurulmuştur. Dağınık bir halde çalışan peremeci³¹⁴⁹ esnafı toplanmak ve birlikte çalışmak gereğini hissederek CHF salonunda yaptıkları toplantıda bir cemiyet kurmaya karar vermiştir. Toplantıya İktisat Müdürünü temsilen Cemiyetler Kâtibi Muhiddin, Fırka Reisini temsilen Fırka Kâtibi Cemal Rıza Bey katılmıştır. Cemiyetin ilk idare heyeti bu toplantıda belirlenmiştir. Buna göre başkanlığa Tahmil ve Tahliye Şirketi azasından Molla Mehmetoğlu Süleyman Sudi Efendi, azalıklara Reisoğlu İsmail, Bostanoğlu Hüsnü, Selimoğlu Süleyman, Uzunahmetoğlu Salih ve Feyzioğlu Hüsnü Efendi seçilmiştir. Kayıtlı üye sayısı 90 olan

³¹⁴⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 3296, 6 Temmuz 1946.

³¹⁴⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 3553, 4 Haziran 1948.

³¹⁴⁶ **Halk**, Sayı: 2583, 13 Nisan 1950; **Çaykara**, Sayı: 87, 22 Nisan 1950.

³¹⁴⁷ Hamdi Yıldırım, "Lokanta, Otel ve Berberlerimizde Gördüklerimiz", **Halk**, Sayı: 2684, 27 Temmuz 1950.

³¹⁴⁸ Kayıkçılar Heyeti Büyük Taaruz'un ardından Trabzon'da yapılan şenliklere katılmıştır. **İstikbal**, Sayı: 710, 14 Eylül 1338 (1922)

³¹⁴⁹ Pereme gondola benzeyen ve teknesinin önü ve arkası yuvarlak iki yelkenli sabit bir çeşit kayıktır.

cemiyetin merkezi Anadolu Hanı'nda 5 numaralı daire idi. 48 motor ve 8 kişilik çaparları bulunan cemiyetin Tahmil ve Tahliye Şirketi ile ilgisi bulunmamaktaydı.³¹⁵⁰

Cemiyetin yeni idare heyetinin belirlendiği 1933 yılı kongresi ise Haziran ayı başında gerçekleşmiştir.³¹⁵¹ Sonraki yıllarda pek fazla etkinliğine rastlanmayan cemiyetin her yıl yapıldığı anlaşılan kongrelerinin ayrıntılı bilgileri bulunmamakla birlikte tarih ve yer bilgileri çeşitli duyurulardan anlaşılmaktadır. Buna göre 1936 yılı kongresinin 2 Temmuz günü Trabzonspor Kulübü salonunda,³¹⁵² 1937 yılı kongresinin 16 Temmuz'da Halkevi salonunda,³¹⁵³ 4 Ocak 1938 tarihinde düzenlenecek olan genel kurulun Ticaret Odası salonunda,³¹⁵⁴ 31 Aralık 1938 tarihinde yapılacak kongrenin CHP binasında,³¹⁵⁵ 1940 yılı kongresinin 17 Şubat'ta³¹⁵⁶ ve 25 Ocak 1941 tarihinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılan kongrenin ise CHP binasında yapılacağı duyurulmuştur.³¹⁵⁷

II. Dünya Savaşı yılları birçok alanda olduğu gibi bu esnaf grubunu da olumsuz etkilemiş, 1944 yılı yaz aylarında iyice zor durumda kalan peremecilerin geçim kaynağı ellerinden gitmiş ve işsiz kalmışlardır.³¹⁵⁸ Bu süreçte faaliyetleri de azalan birliğin nizamnamesi yenilenmiştir. Nizamnamenin kabul edilip onaylanması için 6 Aralık 1945 tarihinde Esnaf Odası Umumî Kâtibi Kemal Kefeli Başkanlığında Halkevinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda nizamname kabul edilmiş, ardından yönetim ve denetim kurulları seçilmiştir.³¹⁵⁹ Cemiyetin bu tarihten sonra Deniz Yolcu Nakliye Esnaf Cemiyeti ile birleştiği anlaşılmaktadır.

4.2.8. Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Cemiyeti

Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Cemiyeti mesleki dayanışma amacıyla³¹⁶⁰ 1940 yılında kurulmuştur. Cemiyetin 24 Şubat 1940 tarihli genel kurul toplantısında görüşülerek

³¹⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 1680, 23 Mayıs 1932.

³¹⁵¹ **Reklam**, Sayı: 228, 8 Haziran 1933.

³¹⁵² **Yeniyol**, Sayı: 2151, 24 Haziran 1936.

³¹⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 2396, 14 Temmuz 1937.

³¹⁵⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2457, 22 Birinci Kanun 1938.

³¹⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2547, 23 Birinci Kanun 1938.

³¹⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2664, 11 Şubat 1940.

³¹⁵⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2758, 18 İkincikanun 1941.

³¹⁵⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3109, 16 Ağustos 1944.

³¹⁵⁹ **Halk**, Sayı: 1267, 7 Aralık 1945.

³¹⁶⁰ Cemiyetin nizamnamesinde belirtilen amacı: “*Meslek ve sanat erbabını bir çatı altında toplayarak anlaşmak, kaynaştırmak, meslektaş ve sanatkârların maddî ve manevî ihtiyaçlarını dinleyip önlemek bilhassa aralarında hususi kooperatif ve şirketler ve teahhüt sandıkları gibi ihtiyaç halinde yekdiğerine muavenetle temin edecek teşekküller vücuda getirmek, meslek ve sanatı inkişaf ve terakkisini asrın ve fennin icaplarına*

kabul edilen nizamnamesi tescil ve tasdik edilmek üzere valiliğe sunulmuştur. Cemiyetin kurucuları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.³¹⁶¹

Tablo 25: Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Cemiyeti Kurucuları

ADI SOYADI	ADRESİ	DOĞUM YERİ, YAŞI
Yusuf Çakır	İskenderpaşa Cami Arkası No: 45, Motor Sahibi	Trabzon, 60
Faik Gürgök	Çömlekçi Erzurum Caddesi No:98, Motor Sahibi	Trabzon, 30
Mustafa Erol	Çömlekçi Cami Sokak No:40, Motor Sahibi	Trabzon, 33
Halim Gürgök	Çömlekçi Killidere No:44, Motor Sahibi	Trabzon, 44
Emin Güngöl	Çömlekçi Okludere No:16, Motor Sahibi	Trabzon, 33
İsmail Topal	İskenderpaşa Ganita No:4, Motor Sahibi	Trabzon, 36
Salim Kaptan	Çömlekçi Kuruçeşme No:5, Motor Sahibi	Trabzon, 54
Mustafa Karslı	Çömlekçi Kemer Sokak No:10, Motor Sahibi	Trabzon, 33
Rahmi Keleş	Boztepe Hastane Caddesi No:60, Motor Sahibi	Trabzon, 54
Salih Çakır	İskenderpaşa Limonlu Sokak No:16 , Motor Sahibi	Trabzon, 45

Kaynak: BCA, 490.01/595.57.8.

Merkezi Trabzon'da ve cemiyet binası CHP Çömlekçi Ocağı binasında olmak üzere faaliyete başlayan Yolcu Nakliyesi Esnaf Cemiyeti Müteşebbis Heyeti Başkanı Yusuf Çakır'dır.³¹⁶² Müteşebbis Heyeti Başkanlığı 26 Mart 1940 tarihinde CHP binasında genel kongre düzenleme kararı alarak üyelerine tebliğ etmiştir.³¹⁶³ İhracat Operatörü Nazım Ziya'nın başkanlığında yapılan kongrede idare heyetine Yusuf Çakır, Faik Gürgök, Selim Yalman, Halim Gürgök, Emin Yüngül, Şevki Seymen ve Mustafa Karslı seçilmiştir.³¹⁶⁴ 1944 yılı başında 82 üyesi bulunan cemiyetin idare heyeti reisi Osman Çakar,³¹⁶⁵ üyeler Hamit Beyaz, Emin Yüngül, Salih Beyaz, Süleyman Arzık, Mehmet Katip ve İsmail Topal'dan oluşmuştur.³¹⁶⁶ Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Cemiyetinin 1944 yılı kongresi için 3 Kasım tarihi belirlenerek CHP Vilayet İdare Binası salonunda yapılması kararlaştırılmıştır.³¹⁶⁷

Motorcular Cemiyeti mesleki çalışmalarının yanı sıra bazı kültürel faaliyetlerde de bulunmuştur. Cemiyetin gelir elde etmeyi de hedeflediği bu faaliyetlerden biri 1946 yılı

göre temin için hayırlı teşebbüs ve teşviklerde bulunmak, azaların aralarında tahaddüs edecek meslek ve sanata müteallik ihtilafatı muslih sıfatıyla hallederek kardeşlik ve samimiyet his ve bağlarını kuvvetlendirmek hasta, yoksul, düşkün ve felaketzedelere elbirliği ile yardımlarda bulunmak, ictimai ve iktisadi seviye ve bilgiyi artıracak dersler, kurslar, konferanslar, temsiller ve müsamereler tertip; kitap, mecmua ve risaleler celp ve tedariki ile yükseltmek ve artırmak.” şeklindedir. BCA, 490.01/595.57.8.

³¹⁶¹ BCA, 490.01/595.57.8.

³¹⁶² BCA, 490.01/595.57.8.

³¹⁶³ Halk, Sayı: 846, 26 Mart 1940; Yenyol, Sayı: 2676, 23 Mart 1940.

³¹⁶⁴ Yenyol, Sayı: 2679, 3 Nisan 1940.

³¹⁶⁵ BCA, 490.01/715.443.1.

³¹⁶⁶ BCA, 490.01/595.57.8.

³¹⁶⁷ Yenyol, Sayı: 3127, 25 İlk Teşrin 1944.

Haziran ayında sahnelediği piyestir. “Şeytan” adlı piyesin hazırlıkları için Halkevi salonunda iki toplantı yapan cemiyet önce 15 Haziran tarihini belirlemiş,³¹⁶⁸ ardından piyes 22 Haziran’a ertelenerek Halkevi salonunda yaklaşık 900 kişiye sunulmuştur.³¹⁶⁹

Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Birliği Başkanlığı 1946 yılı kongresini 16 Aralık’ta Halkevi salonunda toplama kararı almış, yeterli katılım sağlanamayan toplantı 20 Aralık tarihine ertelenmiştir.³¹⁷⁰ Belirlenen tarihte Halkevi salonunda yapılan Trabzon Peremeciler (Motorcular) Birliği yıllık kongresi Birlik Reisi Osman Çakar’ın konuşması ile açılmıştır. Kongre başkanlığına Kemal Kefeli, ikinci başkanlığa Halim Gürkök seçilmiştir. Kâtiplerin belirlenmesinin ardından çalışma ve hesap raporları okunup kabul edilmiş, ardından yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre; Osman Çakar, Hamit Beyaz, Salih Beyaz, Emin Yüngül, İsmail Topal ve Süleyman Arzık idare heyetini oluşturmuştur. Ardından denetim kurulu da seçilerek kongreye son verilmiştir.³¹⁷¹

Deniz Yolcu Nakliyesi ve Motorcular Birliğinin 23 Aralık 1947 tarihinde yapılması kararlaştırılan kongresi³¹⁷² ise genel kurulun kararı ile 30 Aralık 1947 tarihine ertelenmiştir.³¹⁷³ Cemiyet başkanlığı 1949 yılı kongresi için 4 Mart tarihi belirleyerek Halkevi salonunda düzenlenecek olan toplantıya oy hakkına sahip bütün üyelerini davet etmiştir.³¹⁷⁴ Üyelerin çoğunluğunun katıldığı 4 Mart tarihli kongrede belirlenen yeni idare heyeti Osman Çakar, Süleyman Arzık, İsmail Topal, Salih Aktoprak, Mehmet Çakar, Emin Yüngül ve Hamit Beyaz’dan oluşmuştur. İdare kuruluna seçilen üyeler ilk oturumu Halkevinde yaparak görev dağılımını gerçekleştirmiştir. Buna göre; Başkanlığa Osman Çakar, İşletme Şefliğine Süleyman Arzık ve Kâtipliğe Salih Toprak getirilmiştir.³¹⁷⁵ Deniz Yolcu Nakliyesi Motorcular Birliği Başkanlığı 1950 yılı idare heyetini belirlemek amacıyla yapılacak kongre için 19 Aralık 1949 tarihini belirleyerek Halkevi salonunda yapılacak kongreye bütün üyelerini davet etmiştir.³¹⁷⁶

³¹⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3290, 15 Haziran 1946.

³¹⁶⁹ **İnan**, Sayı: 25, Temmuz 1946, s. 32.

³¹⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3337, 7 Aralık 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3340, 18 Aralık 1946.

³¹⁷¹ **Yeniyol**, Sayı: 3342, 25 Aralık 1946; **Halk**, Sayı: 1466, 24 Aralık 1946.

³¹⁷² **Yeniyol**, Sayı: 3437, 17 Aralık 1947.

³¹⁷³ **Halk**, Sayı: 1790, 29 Aralık 1947.

³¹⁷⁴ **Halk**, Sayı: 2204, 23 Şubat 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3811, 28 Şubat 1949.

³¹⁷⁵ **Halk**, Sayı: 2214, 5 Mart 1949.

³¹⁷⁶ **Halk**, Sayı: 2465, 13 Aralık 1949; **Yeniyol**, Sayı: 4066, 13 Aralık 1949.

4.2.9. Ekmekçiler Cemiyeti

Ekmekçiler Cemiyeti 16 Şubat 1930 tarihinde kurulmuştur. Ekmekçiler Kurumu adıyla Trabzon vilayeti dâhilinde bu sanat ve ticareti ile uğraşan bilumum ekmekçi, simitçi, börekçi ve pastacı ve çalıştırdıkları işçiler tarafından mesleki dayanışma amacıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucu üyeleri İskele başında Ekmekçi Fazıl Saral, Semerciler başında Ekmekçi Bekir Pişiren, Balıkpazarı'nda Ekmekçi Remzi Ekmekçi, Boztepe'de Ekmekçi Arif Arslankılıç, Meydan'da Ekmekçi İbrahim Karaçengel, Taksim'de Un Tüccarı İsmail Albayrak ve Semerciler'de Ekmekçi Hamdi Ataman'dan oluşmuştur.³¹⁷⁷

Bu yıllarda fırıncılar zaman zaman Belediye ile karşı kaşıya gelmiş, kimi zaman halkın olumsuz etkilendiği bazı uygulamalar gerçekleşmiştir. Bazen kalitesiz ekmek çıkaran fırıncıların bu faaliyetlerini engellemeye çalışan ve halkın sağlığını koruma amaçlı kısıtlamalar yürüten belediye ile fırıncıların bu dönemde yaşadığı sorunlardan biri tabiiye ücretlerinin eksik tespit edilmesidir. Bu durumun düzeltilmesi için 1932 yılı Mart ayında belediyeye müracaat eden fırıncılar ücretlerin arttırılmasını istemiştir. Belediye encümeni ise bu konudaki kararını incelemelerin ardından vereceğini bildirmiştir.³¹⁷⁸ Fırıncıların bir diğer müracaatı ise ikinci nevi ekmek narhının arttırılmasına yöneliktir. 1934 yılı Temmuz ayında belediye başkanlığına bir dilekçe ile müracaat eden fırıncıların bu isteğinin 12 Temmuz'da yapılacak encümen toplantısında görüşülmesi kararlaştırılmıştır.³¹⁷⁹ Aynı sorunlar ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. 1938 yılında ekmek fiyatlarındaki düzensizlik nedeniyle Belediye ile sık sık karşı karşıya gelen ekmekçi esnafının bu sorununun çözümü yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte Ekmekçiler Esnaf Cemiyeti tarafından verilen bir ilanla belediye ile olan ihtilafın giderilmesine kadar fırıncıların İstanbul fiyatlarına tekabül edecek şekilde birinci ekmeği 11, ikinci ekmeği ise 10,5 üzerinden fiyatlandırmaları ve halkı ekmeksiz bırakmayarak günlük imalatlarını yapmaları tebliğ edilmiştir.³¹⁸⁰

³¹⁷⁷ “Madde 4: Meslek ve sanat erbabını bir çatı altında toplayarak anlaştırmak ve kaynaştırmak, meslektaş ve sanatkârlarının maddî ve manevî ihtiyaçlarını dinleyip önlemek, meslek ve sanatın inkişaf ve terakkisini asrın ve fennî icaplarına göre temin için hayırlı teşebbüs ve teşviklerde bulunmak, azaları aralarında tahaddüs edecek mesleğe ve sanata müteallik ihtilafatı müslîh sıfatıyla halledecek kardeşlik ve samimiyet his ve bağlarını kuvvetleştirmek. Hasta yoksul ve düşkünlere el birliğiyle yardımda bulunmak, ictimai ve iktisadi seviye ve bilgiyi dersler, kurslar, konferanslar temsil ve müsamere tertip mecmua ve risaleler celp tedarikiyle yükseltmek ve arttırmak.” **BCA**, 490.01/595.57.8.

³¹⁷⁸ **Reklam**, Sayı: 103, 3 Mart 1932.

³¹⁷⁹ **Halk**, Sayı: 341, 12 Temmuz 1934.

³¹⁸⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2511, 30 Temmuz 1938.

Cemiyetin nizamnamesi 1939 yılında yeni Cemiyetler Kanununa intibak amacıyla tadil edilmiştir. 11 Mart 1939 tarihli genel kurul toplantısında nizamnamenin yeniden düzenlenmesinden başka hesapların incelenmesi, idare heyetinin ibrası, yeni yıl bütçesinin belirlenmesi ve idare heyeti seçimi gündem maddeleri de yer almıştır.³¹⁸¹

Trabzon Ekmekçiler Cemiyetinin Trabzon'da sunduğu hizmetlere ilave olarak sosyal yardım amaçlı faaliyetlere de katıldığı görülmektedir. Cemiyet 1940 yılı Ocak ayında toplanan ve Erzincan Depremi felaketedelerine gönderilmek üzere hazırlanan yardımlar kapsamında 160 lira ve 40 sandık peksimet göndermiştir.³¹⁸²

Ekmekçiler Cemiyeti başkanlığı 1940 yılı kongresinin 15 Mart Cuma günü cemiyet binasında toplanacağını, yeterli çoğunluğun sağlanamaması durumunda ise yeni bir duyuru yapılmadan, 18 Mart'a erteleneceğini ilan etmiştir.³¹⁸³ 1941 yılı kongresi için 28 Mart tarihi belirlenmiş, yeterli katılım olmadığı takdirde 31 Mart Cumartesi gününe erteleneceği duyurulmuştur.³¹⁸⁴

Trabzon Ekmekçiler Cemiyetinin 1943–1944 yılları arasında 24 üyesi bulunmaktaydı. Bu dönemde idare heyeti; Başkan Mehmet Ekmekçi, üyeler Hamit Ataman, Hasan Günaçar, Osman Yılmaz, Şakir Ataman, Fazlı Saral ve Abdullah Akıntürk'ten oluşmuştur.³¹⁸⁵ Cemiyetin 1944 yılı kongresi için 19 Mart gününü belirlenerek cemiyet odasında yapılacak toplantı üyelere bildirilmiştir.³¹⁸⁶ 1944 yılında cemiyet başkanlığına Hamit Ataman seçilmiştir.³¹⁸⁷

II. Dünya Savaşı yıllarında ekonomik sıkıntılar ekmeğin karne ile dağıtıldığı bir süreci ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde karne ile satılan ekmeğin fırıncılar tarafından düşük kalitede imal edilmesi belediyenin dikkatini çekmiş, yapılan bir toplantı ile gerek bu durumun düzeltilmesi gerekse fırıncıların sorunlarının çözümü yönünde müzakereler yapılmıştır.³¹⁸⁸ Fırıncıların kalitesiz ekmeğin çıkarılması 1947 yılı yaz aylarında da önemli bir

³¹⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 2567, 8 Mart 1939.

³¹⁸² **Yeniyol**, Sayı: 2654, 3 Birinci Kanun 1940.

³¹⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 2673, 13 Mart 1940.

³¹⁸⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2795, 24 Mayıs 1941.

³¹⁸⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³¹⁸⁶ **Halk**, Sayı: 1093, 17 Mart 1944.

³¹⁸⁷ **BCA**, 490.01/715.443.1.

³¹⁸⁸ 21 Aralık 1944 tarihinde Belediye Reisi Cevdet Akçay başkanlığında ve Esnaf Odası Başkanı Kemal Kefeli'nin nezaretinde Belediye binasında yapılan toplantıda bazı fırıncıların düşük kalitede ekmeğin çıkardıkları yönündeki eleştiriler üzerinde durulmuştur. Akçay, bu konu ile ilgili bazı kuralları hatırlatarak özellikle karnesiz satışın koordinasyon kararına göre suç olduğunu belirtmiş, aksi durumda şiddetli cezalar

gündem olarak yerini korumuştur. Bazı fırınların bozuk ekmek çıkarması nedeniyle belediye tarafından kontroller arttırılmış ve ekmekler toplattırılmıştır.³¹⁸⁹

Trabzon Ekmekçiler Derneğinin 1950 yılı kongresi için 23 Nisan Pazar günü belirlenerek Anadolu Hanı 15 numarada yer alan dernek binasında yapılacak toplantı üyelere duyurulmuştur.³¹⁹⁰

4.2.10. Kasaplar Kurumu

Trabzon vilayeti dâhilindeki kasaplar, sakatatçılar, bağırsakçılar, dericiler ve hayvan alım satımı yapanlar 1939 yılı Mart ayında Kasaplar Kurumu adında bir cemiyet kurmuşlardır.³¹⁹¹ Kasaplar Kurumu Müteşebbis Heyeti 25 Mart 1939 tarihinde parti salonunda yapılan toplantıda idare heyeti seçimini yapmıştır. Buna göre başkanlığa Hasan Altmışdört, üyeliklere Ömer Akıncıoğlu, Mehmet Salih Türk, Hüseyin Satılmış, Mustafa Yomralı ve İhsan İsağiller; yedek üyeliklere Hasan Mercan, Sami Egeli, Muzaffer Çilingir, Cemal Dönmez, Salih Yayla ve Ahmet Akarsu seçilmiştir.³¹⁹² Cemiyet başkanlığı kuruluşunun ilk yılı sonunda, 14 Nisan 1940 tarihinde yapılması kararlaştırılan genel kongreye katılması yönünde üyelerine çağrı yapmıştır.³¹⁹³

4.2.11. Otelciler ve Kahveciler Cemiyeti

Trabzon'un önemli bir ticari geçiş merkezinde yer alması konaklama açısından hizmet sektörünün geliştiği yerlerden biri olmasını sağlamıştır. XX. yüzyılda Trabzon'da çok sayıda otel ve lokanta açılmış, Belediyenin çeşitli tarihlerde çıkardığı talimatnameler çerçevesinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bu talimatnamelerle hizmetlerin bir düzene sokulması amaçlanmıştır.³¹⁹⁴

verileceğini ifade etmiştir. Yaklaşık iki saat süren toplantıda fırıncıların dilek ve isteklerine de yer verilmiştir. **Halk**, Sayı: 1172, 22 İkkânun 1944.

³¹⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3404, 20 Ağustos 1947. Belediyenin 10 ve 15 Ağustos tarihlerinde yaptığı kontroller sonucunda bozuk ekmek çıkaran İskelebaşı, Meydan, Değirmendere ve Mumhane Önü'ndeki 10 fırında üretilen çeşitli miktardaki mamuller toplatılarak 24 fırıncıya çeşitli cezalar verilmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 3405, 23 Ağustos 1947.

³¹⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 4188, 17 Nisan 1950.

³¹⁹¹ Cemiyetin nizamnamesi **Yeniyol** gazetesinde yayımlanmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 2574, 1 Nisan 1939.

³¹⁹² **Yeniyol**, Sayı: 2574, 1 Nisan 1939.

³¹⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 2681, 10 Nisan 1940.

³¹⁹⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2244, 18 İkinci Teşrin 1936. Belediyenin bu esnafı ilgilendiren kararlardan biri 1938 yılında kahvehanelerde kâğıt oyunlarını yasaklamasıdır. Cevdet Alap, "Görüşler, Duyuşlar", **Yeniyol**, Sayı: 2472, 16 Mart 1938; **Yeniyol**, Sayı: 2475, 26 Mart 1938.

Trabzon vilayeti dâhilinde ticaretle uğraşan bilumum otelci ve kahveci esnafı ve işçileri 30 Mart 1939 tarihinde mesleğin gelişimi, üyeler arasında dayanışma, halka daha iyi hizmet sunma gibi amaçlarla Otelciler ve Kahveciler Cemiyetini kurmuşlardır. Cemiyetin kurucuları İstanbul Oteli Müdürü Kamil Esnaf, Şems Oteli Müdürü Ahmet Oğuzlu, Dabakhane Kahveci Hakkı Bilgen, Selamet Oteli Müdürü Hasan Altıok, Belediye Önünde Kahveci Temel Pir, Ortahisar'da Kahveci Salih Abanoz ve Uzunsokakta Kahveci Osman Karabekir'dir.³¹⁹⁵

Otelciler ve Kahveciler Cemiyeti Müteşebbis Heyeti Başkanı Kamil Esnaf'tır. İdare Heyetinin belirlenmesi amacıyla 6 Haziran 1939 tarihinde CHP salonunda yapılması kararlaştırılan toplantı 8 Haziran'a ertelenmiştir.³¹⁹⁶ Cemiyetin 15 Ocak 1940 tarihinde yapılan kongresinde bir yıllık çalışma raporu okunmuş, cemiyetin gelir ve giderleri görüşüldükten sonra idare heyeti seçimi yapılmıştır. Kongrede idare heyeti başkanlığına Osman Karabekir, üyeliklere Osman Uzun, Ahmet Oğuzlu, Hüseyin Sabuncu ve Salih Abanoz seçilmiştir.³¹⁹⁷ Kahveci ve Otelciler Cemiyeti bu dönemde Erzincan Depremzedeleri için Trabzon'da oluşturulan yardım komitesine 230 lira destekte bulunmuştur.³¹⁹⁸

1941 yılı kongresinde ise mesai raporu ve yeni yıl bütçesinin kabul edilmesinin ardından yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. 1941 yılı idare heyetine İstanbul Oteli Sahibi Kamil Esnaf, Şafak Oteli Sahibi Ahmet Uzun, Bahçeli Kahve Sahibi Salih Abanoz, Hasbipalas Oteli Sahibi Hasbi Kanber, Erzurum Oteli Sahibi Dursun Genç ve Anadolu Hanında Kahveci Tayyip Yesari seçilmiştir.³¹⁹⁹

³¹⁹⁵ Cemiyetin amacı: “Meslek erbabını bir çatı altında bir araya toplayarak tanıştırmak, anlaştırmak ve kaynaştırmak, Cumhuriyet Halk Partisinin yüksek şerefine bağlı olarak karşılıklı yardım duygu ve dileklerine dayanan topluluğu kurmak ve kalkındırmak, azaların her bakımdan hayırlı çıkarlarına vasıta ve tercüman olarak istek ve dileklerini dinleyip anlayarak, aralarında kardeşlik ve samimiyet bağlarını kuvvetlendirmek ve maddî manevî ihtiyaçlarını önleyerek refah ve saadetlerine destek olmak, içtimai yardım esaslarına göre içlerinde hasta düşen yoksul olanlarının kalkınma ve kurtarılma çarelerini arayıp bulmak, mesleklerinin uygun ve olgun bir hale getirilmesine, bilgilerinin artmasına yarayacak dersler, konferanslar ve temsiller vererek icabında mesleğe dair kroki, risale, mecmua ve kitaplar tedarik ve mütehassıslar getirerek seviye ve seciyelerinin kabiliyet ve kudretlerinin tezyit ve inkişafına uğraşmak, hükümetin ve belediyenin isteklerinin yerine getirilmesinde ve halkın ihtiyaçlarının daha asri ve fennî, sıhhi bir şekilde temini hususunda partinin yüksek muzaheret ve hükümetin kıymetli muavenetlerini temin eylemek” olarak belirlenmiştir. **BCA**, 490.01/595.57.8.

³¹⁹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2593, 7 Haziran 1939.

³¹⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940.

³¹⁹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2654, 3 İkincikanun 1940.

³¹⁹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2788, 30 Nisan 1941.

II. Dünya Savaşı yıllarının ekonomik sınırlandırmaları bu esnaf grubu için de geçerli olmuş, Belediye tarafından denetim altında kalmalarına sebebiyet vermiştir. 1943 yılında şeker fiyatlarının hükümet tarafından indirilmesi üzerine kahve ve çay fiyatları yeniden düzenlenmiştir. Belediye Encümeni kararın aksine hareket edenlere Millî Korunma Kanunu'na göre işlem yapılacağını belirterek her sınıf kahvecilere duyurmuştur.³²⁰⁰

1944 yılı başlarında 145 üyesi bulunan cemiyetin idare heyeti Başkan Ahmet Uzun, üyeler Salih Abanoz, Ahmet Durmuş, Abdullah Saral, Hadi Başman ve Dursun Genç'ten oluşmuştur.³²⁰¹ Cemiyet başkanlığı 7 Mayıs 1944 tarihinde Şafak Oteli'nde bulunan cemiyet salonunda idare heyeti seçimi yapılacağını duyurmuştur.³²⁰² 1950 yılında şehrin tanıtımı ve yabancılarda bıraktığı etkiler düşünüldüğünde özellikle şehirdeki lokanta ve otellerin düzen, tertip ve temizliği hususu ön plana çıkmış, gazetelerde özellikle garaj civarında yoğun olarak yerleşmiş olan otellerin kirli oluşu gibi olumsuzluklar dile getirilmiş belediyenin bu esnaf teşekküllerini denetlemeyişi eleştirilmiştir.³²⁰³

4.2.12. Lokantacılar Cemiyeti

Trabzon Lokantacılar Cemiyeti “*vilayet dâhilinde icrayı ticaret ve sanat eden bilimüm lokantacı ve işçileri tarafından*” 1939 yılında kurulmuştur.³²⁰⁴ Diğer esnaf cemiyetlerinin kuruluş aşamasında yaşadığı zorluklar Lokantacılar Cemiyeti için de geçerli olmuştur. Bu dönemde kurulan birkaç cemiyet hariç olmak üzere esnafların bir çatı altına alınması ve birlik beraberliğin temini genellikle uzun bir süreci gerektirmiştir. Lokantacılar Cemiyetinin kuruluş aşamasında yapılan ilk genel kurul toplantısına katılan tatlıcı ve

³²⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2987, 15 Mayıs 1943.

³²⁰¹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁰² **Halk**, Sayı: 1105, 28 Nisan 1944.

³²⁰³ Hamdi Yıldırım, “Lokanta Otel ve Berberlerimizde Gördüklerimiz”, **Halk**, Sayı: 2684, 27 Temmuz 1950.

³²⁰⁴ Cemiyetin kuruluş amacı nizamnamesinde; “*Meslek ve sanat erbabını bir çatı altında bir araya toplayarak anlaştırmak ve kaynaştırmak, Cumhuriyet Halk Partisinin yüksek şerefine bağlanarak karşılıklı yardım duygu ve dileklerini içtimai esaslara göre yoksul, hasta ve düşkün cemiyet azalarını kollamak ve kalkındırmak, azaların her bakımdan hayırlı çıkarlarına vasıta ve tercüman olarak istek ve dileklerini dinleyip anlayarak aralarındaki karşılık ve birlik bağlarını kuvvetleştirerek maddî ve manevî ihtiyaçlarını önleyerek ferah ve saadetlerine destek olmak, meslek ve sanatlarını inkişaf ve terakkilerine ilgilerinin tezyidine yarayacak konferanslar, dersler ve temsiller vererek mesleğe dair mecmualar gazeteler celbederek icabında mütehasıslar tedarik etmek suretiyle seviye ve seciyelerinin kabiliyet ve kudretlerinin yükseltme ve artmasına uğraşmak, halkın ihtiyacını ihzar ve teminde daha asri ve sıhhi tedbirler alarak hükümetin emir ve isteklerini yerine getirmekte daha ciddi çalışarak bu gayeleri tahakkuk ettirmekte hükümet ve partinin yüksek ve kıymetli muzaheret ve muavenetlerini temin ederek esaslı teşebbüslere ön ayak olmak*” şeklinde yer almıştır. **BCA**, 490.01/595.57.8.

lokantacı sayısı 20 kişiden ibarettir.³²⁰⁵ Cemiyetin kurucuları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.³²⁰⁶

Tablo 26: Lokantacılar Cemiyeti Kurucuları

ESNAFIN İSMİ	LOKANTA ADI VE ADRESİ
Ahmet Oğuzman	İskenderpaşa Mah. Belediye Karşısında İstanbul Lokantası
Ahmet Enis	İskenderpaşa Mah. Şems Otel Karşısında Lezzet Lokantası
Yusuf Arısoy	Gazipaşa Mah. İskele Cad. Kanaat Lokantası
Ahmet Karpuz	Ayafiliboy Mah. İskele Cad. Ekonomi Lokantası
Salih Şendil	Kemerkaya Mah. Bahçe Karşısında Şendil Lokantası

Kaynak: BCA, 490.01./595.57.8.

Lokantacı, Tatlıcı ve Şerbetçiler Cemiyeti Müteşebbis Heyeti Başkanlığı üyelerini 6 Mart 1939 tarihinde idare heyeti seçimi yapmak üzere cemiyetin Meydan'da Şems Otel karşılarındaki 31 numaralı adreste bulunan binasına davet etmiştir.³²⁰⁷

Trabzon Lokantacılar Cemiyeti üyeleri 22 Eylül 1939 tarihinde meydana gelen İzmir Dikili Depremi³²⁰⁸ felaketzedelerine yapılan yardımlara katılmışlardır. Bu yardımlar kapsamında destek veren cemiyet üyeleri ve bağış miktarları aşağıdaki gibidir.³²⁰⁹

Tablo 27: İzmir Dikili Depremi Felaketzedeleri İçin Bağışta Bulunan Lokantacılar Cemiyeti Üyeleri ve Bağış Miktarları

ESNAFIN ADI SOYADI	ADRESİ	KURUŞ
Ahmet Eniz	Meydan'da Şems Otel Karşısında	300
Yusuf Arif Soy	İskele Caddesi'nde	300
Yeşilyurt Lokantası	Meydan'da	300
Ahmet Oğuzman	Meydan'da Belediye Karşısında	200
Ali Kerim	İskele Karşısında	200
Yakup Şen	Adliye Karşısında	200
Hasan Öztarhan	Soğanpazarı'nda	200
Salih Şendil	Park Karşısında	100
Osman Gültekin	İskele Caddesi'nde	100
Rıza Polat	Taksim'de Tatlıcı	100
Ahmet Karpuz	İskele Caddesi'nde	100
Halil Barut	Cihan Otel Arkasında	100
İbrahim İplikçi	Sebzecilerde Meydan	100
Ahmet Ketenci	Uzun Sokak	100
Mustafa Boztürk	Soğanpazarı	100
Raif Demir	Semercilerbaşı	100
Mustafa Günal	Soğanpazarı	100
Şevket Çakin	Mumhaneönü	100

³²⁰⁵ Çınar, "Esnaf Cemiyetlerini Kaybetmeyelim", **Yeni Yol**, Sayı: 2596, 17 Haziran 1939.

³²⁰⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁰⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2565, 1 Mart 1939.

³²⁰⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2627, 27 Eylül 1939.

³²⁰⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2633, 18 Birinci Teşrin 1939.

Selim Akgün	Uzun Sokak	100
Ahmet Özdere	Taksim’de	100
Haydar Çetinkaya	İskele Caddesi’nde Helvacı	100
Tevfik Şıra	Şems Otelı Karşısında Şıracı	100

Kaynak: *Yeniyol*, Sayı: 2633, 18 İlk Teşrin 1939.

Lokantacılar Cemiyeti diğer kuruluşlara da zaman zaman destek olmuştur. Cemiyet bu faaliyetler kapsamında 1940 yılında Hava Kurumuna 60 lira bağışlamıştır.³²¹⁰ Ayrıca Halkevinin düzenlediği fakir çocukların sünnet töreninde yemek ve para vererek katkıda bulunmuştur.³²¹¹

Cemiyet başkanlığı 1940 yılı kongresinin 12 Ocak Cuma günü yapılmasına karar verilmiş,³²¹² çoğunluk sağlanamaması üzerine 26 Ocak Cuma gününe ertelenmiştir.³²¹³ 1941 yılı kongresi için 2 Ocak Perşembe günü belirlenmiş,³²¹⁴ fakat yeterli katılım olmadığı için 13 Ocak Pazartesi günü yapılmasına karar verilmiştir.³²¹⁵ Cemiyet aynı yıl Nisan ayında bütün lokantaların ihtiyacını karşılayacak bir fırın açmak üzere girişimlerde bulunmuştur.³²¹⁶

1943 yılında 24 üyesi bulunan cemiyetin idare heyeti; Başkan Yusuf Arısoy, üyeler Hacı Ahmet Eynesiloğlu, Ahmet Oğuzman, Ali Kerim, Ahmet Karpuz ve Kemal Subaşı’dan oluşmuştur.³²¹⁷ 1944 yılında cemiyetin başkanı Ahmet Enis’tir.³²¹⁸

4.2.13. Madenî Sanatkârlar Cemiyeti

Trabzon Sanatkârlar Cemiyeti tesviyeci, tornacı, motor makinisti, çilingir, dökmeçi, mühendis, mimar, şekerci, tenekeçi ve marangoz sanatkârları tarafından “*aralarında tesanüt ve vahdeti temini, dağınmık ve perişan halde bulunan millî sanayinin inkişafı yolunda çalışılması gayesiyle*” Mayıs 1923’te kurulmuştur.³²¹⁹ Bu dönemde Trabzon’da bazı esnaf kethüdalıkları olmakla beraber esnaflar açısından genel anlamda kulüp veya bir

³²¹⁰ *Yeniyol*, Sayı: 2753, 25 İlk Kanun 1940.

³²¹¹ *İnan*, Sayı: 34-35, Ağustos- Eylül 1947, s. 31.

³²¹² *Yeniyol*, Sayı: 2655, 6 İkincikanun 1940.

³²¹³ *Yeniyol* Sayı: 2657, 13 İkincikanun 1940.

³²¹⁴ *Yeniyol*, Sayı: 2755, 1 İkincikanun 1941.

³²¹⁵ *Yeniyol*, Sayı: 2756, 8 İkincikanun 1941.

³²¹⁶ *Halk*, Sayı: 865, 10 Nisan 1941.

³²¹⁷ *BCA*, 490.01/595.57.8.

³²¹⁸ *BCA*, 490.01/715.443.1.

³²¹⁹ *Halk*, Sayı: 20, 24 Mayıs 1339 (1923); *İstikbal*, Sayı: 917, 16 Mayıs 1339 (1923); *İstikbal*, Sayı: 924, 27 Mayıs 1339 (1923). *İstikbal* gazetesinde bu cemiyetin kurulmasının verdiği memnuniyet dile getirilmiştir. Sanatkârlar Cemiyeti kurucuları da teşekkürlerini sunmuştur. *Zafer*, Sayı: 15, 8 Mayıs 1339 (1923)

cemiyet mevcut değildi. Mesleki birlik ve kurumsallaşmanın eksikliğinden, kendi hukuklarını müdafaa noktasından yola çıkan sanatkârlar bir cemiyet teşkil etmeye karar vererek Mayıs ayı ortalarında düzenledikleri toplantı ile kurulması planlanan cemiyete dair temel esasları tespit etmişlerdir. Toplantıda Sadreddin Bey tarafından cemiyetin amacı hakkında bilgi verilmiş, ayrıca tesviyeci Nazmi Efendi tarafından da bir konuşma yapılmıştır. Gerekli esaslar ve nizamnamenin büyük ölçüde tespit edildiği bu toplantı sonrasında cemiyetin resmi olarak kurulabilmesi için vilayete beyanname verilmesi kararlaştırılmıştır.³²²⁰

Cemiyetin resmi açılış töreni 25 Mayıs 1923 Cuma günü yapılmıştır. Törende Saraçzade Remzi Efendi tarafından bir konuşma yapılmış, ardından geçici idare heyeti oluşturulmuştur.³²²¹ Sanatkârlar Cemiyetinde yapılan toplantıda üç aylık süreyle aşağıdaki listedeki meslekleri icra eden ustalar bu grupları temsilen üyeliğe seçilmiştir.³²²²

Tablo 28: Sanatkârlar Cemiyetinin İlk İdare Heyeti Üyeleri

SANATKÂRLAR HEYETİ	
Tesviyeci	Hacıahmetzade Mahmut Usta
Tornacı	Hacıahmetzade Osman Usta
Motor Makinisti	Kurtzade Osman Usta
Çilingir	Kösezade Hafız Mustafa Usta
Dökmeci	Şeyhzade Şükrü Usta
Mimar	Kalebozanzade İsmail
Mühendis	Hacı Mehmetzade Salih Efendi
Şekerci	Saraçzade Remzi Efendi
Tenekeci	Hacıömerzade Hacı Ömer Efendi
Marangoz	Sofuzade Hakkı Efendi

Kaynak: **Halk**, Sayı: 22, 27 Mayıs 1339(1923); **İstikbal**, Sayı: 924, 27 Mayıs 1339 (1923).

Trabzon'da madenî sanatlar ile uğraşan ustalar 1930'lu yılların sonunda yeniden örgütlenmeye giderek Trabzon Madenî Sanatlar Cemiyeti adı altında 1939 yılında bir cemiyet kurmuşlardır. Cemiyetin kurucuları Yenicuma Mahallesi Pazarkapı'da Tornacı Mahmut Aylık, Erdoğan Mahallesi Bakırcılar içinde Bakırcı Tufan Bakanay, Boztepe-i Bala Mahallesi Alemdar Sokak'ta Emniyet Dökümhanesi Sahibi Şükrü Örs, Çarşı

³²²⁰ **Halk**, Sayı: 17, 21 Mayıs 1339 (1923).

³²²¹ **Halk**, Sayı: 20, 24 Mayıs 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 917, 16 Mayıs 1339 (1923).

³²²² Cemiyetin kurucuları Trabzon'daki bütün sanayi dallarına ait meslekleri içermediği için diğer gruplara ait üye seçiminin 2 Haziran 1923 Cuma günü yapılacağı müteşebbis üyelerden Kurtzade Osman ve Hacıahmetzade Mahmut Efendi imzasıyla duyurulmuştur. **Halk**, Sayı: 22, 27 Mayıs 1339(1923); **İstikbal**, Sayı: 924, 27 Mayıs 1339 (1923).

Mahallesi'nde Bakırcılarda Bakırcı Ali Ersoy, Faroz Mahallesi Tabakhane'de Demirci Musa Demirkıran ve Yenicuma Mahallesi Semerciler'de Tenekeci Ahmet Özzenci'dir.³²²³

Cemiyetin müteşebbisleri ilgili sanat dalları ile uğraşanlara hitaben verdikleri bir ilanda Madenî Sanatlar ismiyle bir cemiyet kurduklarını ve idare heyeti seçimi yapmak üzere 8 Mart 1939 Çarşamba gününü oy kullanılacağından sanatkârların kayıtlarını yaptırmaları gerektiğini duyurmuştur.³²²⁴ Madenî Sanatlar Kurumunun Genel Kongresi 22 Mart 1939 tarihinde yapılarak idare heyeti reisliğine Emniyet Dökümhanesi sahibi Şükrü Örs, üyeliklere Mustafa Kösemen, Demirci Musa Demirhan, Bakırcı Ali Ersoy, Murat Ersan ve Tufan Bakanay seçilmiştir.³²²⁵ Cemiyetin Ağustos ayından itibaren geçici olarak kullandığı bina Başkan Şükrü Örs'e ait Çarşı Mahallesi Emin Alemdar Sokak'taki Emniyet Dökümhanesi'nin üst katıdır.³²²⁶

Madenî Sanatkârlar Cemiyetinin 1940 yılı kongresi için 24 Mart Pazar günü belirlenmiş, fakat bu tarihte çoğunluk sağlanamayan toplantı 31 Mart'a ertelenmiştir. Kayıtlı üyelerin katılmalarının istendiği toplantı 1939 yılına ait hesapların incelenmesi, bilançonun incelenip onaylanması, yeni yıl bütçesinin tespit ve onayı, idare heyeti seçimi, nizamnameye madde ilave edilmesi gibi gündem maddelerinden oluşmuştur.³²²⁷ Yapılan kongre sonrasında cemiyetin idare heyeti Şükrü Örs, Ali Ersoy, Murat Ersan, Temel Türkmen ve Ahmet Özzenci'den oluşmuştur.³²²⁸

II. Dünya Savaşı'nın şiddetle sürdüğü yıllarda cemiyet yalnızca üyelerinin menfaatleri için değil ülkenin menfaatleri için de çaba sarf etmiştir. Madenî Sanatlar

³²²³ Trabzon vilayeti dâhilinde demirci, tornacı, tesviyeci, bakırcı, dökmeçi, motor ve makine tamircileri, elektrikçi, kaynakçı, nikelajcı, emayeci, karyolacı, kantarcı, terazi, keser, rende, değirmen yapanlar, muslukçu, kuyumcu, saatçi, sobacı, kalaycı, rasbacı, kazancılar, madeni eşya fabrikaları işçileri, tenekeci, madeni eşya ve elektrik levazımı satan küçük tacirlerle büyük ticarethaneler müstahdemleri, bilumum demir sanayi işçileri gibi sanatları icra edenlerin üye olduğu cemiyet "*Her türlü terakkiyatı medeniyede fenniyeden azami surette istifade ile sanatın inkişaf ve terakkisine sanatkârların refah ve tealisine, kurum mensuplarını bir çatı altında bir araya toplayarak anlaştırmak, kaynaştırmak, sanatkârların ehliyetlerini tetkik ve derecelerini tespit ederek mesleklerindeki noksanlarını tamamlamaya ve kendilerine bu yolda hüviyet ve ehliyetnameleriyle salahiyet vermeye, hasta, düşkün, yardıma muhtaç olanları maddî ve manevî korumaya, kayırmaya, faydalı dersler, konferanslar vererek icabında kurumun mali vaziyetinin müsaadesine göre mütehassıslar celp ederek üyelerin bilgi ve seviyelerini yükseltmek ve arttırmaya çalışmak*" amacıyla kurulmuştur. **BCA**, 490.01/595.57.8; **YeniYol**, Sayı: 2576, 8 Nisan 1939.

³²²⁴ **YeniYol**, Sayı: 2563, 22 Şubat 1939.

³²²⁵ **YeniYol**, Sayı: 2575, 5 Nisan 1939.

³²²⁶ **YeniYol**, Sayı: 2615, 24 Ağustos 1939.

³²²⁷ **Halk**, Sayı: 847, 30 Mart 1940.

³²²⁸ **YeniYol**, Sayı: 2679, 3 Nisan 1940.

Cemiyeti Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan ve önemli bir millî davayı güden Türk Hava Kurumu şubesine 29 lira bağışta bulunarak millî meselelerdeki desteğini göstermiştir.³²²⁹

Trabzon Madenî Sanatlar Cemiyetinin 1943 yılı kongresinin 17 Nisan'da toplanması kararlaştırılmış, yeterli katılım olmaması durumunda 24 Nisan'a erteleneceği duyurulmuştur.³²³⁰ Bu dönemde 80 üyesi olan cemiyetin İdare Heyeti Başkanı Şükrü Örs, üyeler Ali Ersoy, Murat Ersan, Mehmet Gündoğ, Ahmet Özzenci ve Emrullah Feridun'dur.³²³¹ Bundan sonraki süreçte kongre duyuruları haricinde faaliyetlerine rastlanmayan cemiyetin feshinin de gündeme geldiği bu dönemde yapılan duyurularından biri 12 Haziran 1947 Perşembe günü Halk Partisi binasında yapılması kararlaştırılan ve çoğunluk olmaması durumunda bir hafta sonraya ertelenmesi planlanan kongre ile ilgilidir.³²³² Aynı yılın sonunda ise bir başka kongre için hazırlıklar yapılmıştır. 18 Kasım 1947 Salı günü olağanüstü kongre yapma kararı alan cemiyet başkanlığı çoğunluk sağlanamaması durumunda 25 Kasım'a ertelenecek kongrede cemiyetin feshi ve demirbaş eşya konusunun görüşüleceğini üyelerine bildirmiştir.³²³³ Sonraki gelişmelerden anlaşıldığına göre cemiyet feshedilmeyerek yaklaşık 7 ay daha faaliyetlerine devam etmiştir. Zira cemiyet başkanlığı 7 Haziran 1948 tarihinde yapılacak genel kurul için üyelerine çağrı yapmıştır. Bu kongrenin gündem maddesi de cemiyetin feshi olarak belirtilmiştir.³²³⁴ Bundan sonra faaliyetlerine rastlanmayan cemiyet bu tarihte feshedilmiş olmalıdır.

4.2.14. Taş, Beton ve Boya Yapıcılar Cemiyeti

Bu cemiyet, merkezi Trabzon'da olmak üzere, "Trabzon, Taş, Beton, Boya Yapıcılar Kurumu" adıyla taşçı, betoncu, boyacı, badana ve sıvacı sanatkârları tarafından 1939 yılında kurulmuştur. Müteşebbis heyeti başkanlığı 14 Mart 1939 tarihinde Uzunsokak'taki Parti binası karşısında yer alan cemiyet binasında idare heyeti seçimi yapılacağını ilan ederek ilgili bilumum sanatkârların katılmalarını istemiştir.³²³⁵ Kurumun müessis üyeleri Uzunsokak'ta Betoncu İsmail Mısırlı, Çömlekçi'de Seyyar Mustafa Yıldız, Çarşı Camii civarında Borucu Musa Karşlı, İmaret Mahallesi'nde Nakkaş Refik Sıva,

³²²⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2753, 25 Birinci Kanun 1940.

³²³⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2979, 14 Nisan 1943.

³²³¹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²³² **Yeniyol**, Sayı: 3384, 7 Haziran 1947.

³²³³ **Halk**, Sayı: 1745, 12 Kasım 1947.

³²³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3550, 1 Haziran 1948.

³²³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2567, 8 Mart 1939.

Maraş Caddesi'nde Boyacı Mağazasında Temel Özsalih, Faroz Mahallesi'nde Seyyar İbrahim Ton, Kemer kaya Mahallesi'nde Nakkaş Ömer Çehrelidir.³²³⁶ Cemiyetin kuruluşundan sonra Trabzon Taş, Boya, Beton Yapıcıları Cemiyeti başkanlığı vilayet dâhilinde bu sanatla uğraşan meslektaşlarına 1939 Mart ayı sonuna kadar kuruma müracaat ederek kayıt yaptırmalarını bildirmiş, kurumdan alınacak belge için ise 3 fotoğraf istemiştir. Bu süre içinde başvuru yapmayanların ise nizamnamenin gerektirdiği şekilde zabıta tarafından takibata uğrayacağı ilanda vurgulanmıştır.³²³⁷

Cemiyet aynı yılın sonunda Ağaç İşleri Kurumu ile birleşmiştir. Bu amaçla 31 Aralık 1939 Pazar günü CHP binasında yapılması kararlaştırılan toplantıya kayıtlı tüm üyelerin katılması istenmiştir.³²³⁸

4.2.15. Yapı Onarma-Ağaç İşleri Sanatkârları Kurumu (Marangozlar Cemiyeti)

Ağaç işleri ile uğraşan sanatkârlar 1 Mart 1939 tarihinde Yapı Onarma Kurumu adıyla bir cemiyet kurmuşlardır.³²³⁹ Cemiyetin kurucuları Maraş Caddesi'nde Kereste ve Kalisörcü Nuri Tunaoğlu, Pazarkapı'da Marangoz Haydar Solin, Kazancılarda Marangoz Ali Tahmas, Çömlekçi'de Kalisörcü Münir Erdoğan, Yemeniciler'de Marangoz Mustafa Karaağaçlı, Uzunsokak'ta Mobilyacı Veysel Kaptan, Maraş Caddesi'nde Kereste ve Kalisörcü Burhan Erter, Uzunsokak'ta Mobilyacı İsmail Albayrak, Uzunsokak'ta Kanepeci Mehmet Ali Güzelarda, Tahana'da Marangoz Kamil Açıcı, Pazarkapı'da Sandıkçı Ziya Canik ve Yemeniciler'de Marangoz Hamdi Türkol'dur.³²⁴⁰

Ağaç İşleri Sanatkârları Kurumu Müteşebbis Heyeti Başkanlığı 9 Mart 1939 Perşembe günü yapılacak olan idare heyeti seçimi dolayısıyla bilumum marangoz, dülger, kanepeci, mobilyacı, doğramacı, keresteci, sandıkçı, kalisörcü, arabacı, vesair ağaç işleri

³²³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2570, 18 Mart 1939.

³²³⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2570, 18 Mart 1939.

³²³⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2651, 23 İlkânun 1939.

³²³⁹ Cemiyetin nizamnamesinde belirtilen amaçları: "Her türlü terakkiyatı medenîye ve fennîyeden azami surette istifade ile sanatın inkişaf ve terakkisine ve sanatkârların refah ve tealisi, kurum mensuplarının bir çatı altında bir araya toplayarak anlaştırmak ve kaynaştırmak, sanatkârların ehliyetlerini tasdik edeceklerini tespit ederek mesleklerindeki noksanlarını tamamlamaya kendilerinde bu yolda hüviyet ehliyetnamesiyle salahiyet vermeye, hasta düşkün yardıma muhtaç olanların maddî ve manevî korumaya ve kayırmaya, faydalı dersler ve konferanslar vererek icabında kurumun mali vaziyetinin müsaadesine göre mütehasıslar celbederek üyelerine bilgi ve seviyelerini yükseltmek ve artırmaya çalışmak" olarak yer almıştır. **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

ile işğal eden sanatkâr üyelerin oy kullanabilmeleri için Meydan-i Şarki'de bulunan cemiyet binasına³²⁴¹ müracaat ederek kayıtlarını yaptırmalarını ve toplantıya katılmalarını duyurmuştur.³²⁴² Belirlenen tarihte yapılan genel kurul toplantısında idare heyeti belirlenmiştir. Buna göre başkanlığa Fen Memuru Sami Salcan, üyeliklere Maraş Caddesi'nde Büyük Garaj Sahibi Nuri Tunaoğlu, Pazarkapı'da Marangoz Haydar Solin, Çömlekçi'de Kalisörcü Münir Erdoğan, Sipahi Pazarı'nda Marangoz Kamil Açıcı, Uzunsokak'ta mobilyacı Veysel Kaptan ve Pazarkapı'da Sandıkçı Ziya Canik seçilmiştir.³²⁴³ Ağaç İşleri Cemiyeti yeni kurulmasına rağmen sosyal yaşamda yerini almış, kongresinden yaklaşık 2 hafta sonra Çocuk Esirgeme Kurumu yararına kupa maçı düzenlemiştir.³²⁴⁴

Yapı Onarma Cemiyeti³²⁴⁵ başkanlığı yeni yıl idare heyetinin belirlenmesi amacıyla 1940 yılı başında yapılacak kongresi için bazı hatırlatmalar yapmış, üyelerin aidatlarını vermelerini duyurmuştur.³²⁴⁶ Söz konusu kongrenin 17 Şubat'ta yapılması kararlaştırılmış, fakat daha sonra 24 Şubat'a ertelenmiştir.³²⁴⁷ 1941 yılı kongresinin ise 8 Şubat akşamı yapılması kararlaştırılmış,³²⁴⁸ sonrasında 15 Şubat 1941 tarihine ertelenmiştir. 1941 yılı kongresinde Osman Genç, Sami Selcan, Mehmet Ali Güzelarda, Veysel Kaptan, Kamil Açıcı, Ziya Canik ve İsmail Bayrak idare heyetine seçilmiştir. Bu seçimin ardından reisliğe İsmail Bayrak getirilmiştir.³²⁴⁹

1942 yılında cemiyetin başkanı Murat Özer'dir. Bu dönemde oldukça etkili faaliyetler içerisinde olan Ağaç İşleri Cemiyeti bir yardım sandığı oluşturmuştur. Meslektaşlarını koruyucu nitelikteki bu faaliyet cemiyetin parlak bir çalışma devresinde olduğunu ispat eder düzeydedir.³²⁵⁰ Cemiyet aynı yıl o dönemde ciddi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan çivi dağıtımını yapmıştır. Cemiyet başkanlığı 8 Mart 1942 akşamına kadar üyelerinin çivileri almalarını, aksi takdirde haklarından vazgeçmiş olacaklarını

³²⁴¹ Cemiyetin merkezi Meydan-ı Şarki'de 26 numaralı kahvenin üstündedir. **Yeniyol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

³²⁴² **Yeniyol**, Sayı: 2363, 22 Şubat 1939.

³²⁴³ **Yeniyol**, Sayı: 2577, 12 Nisan 1939.

³²⁴⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2581, 26 Nisan 1939.

³²⁴⁵ Taş, Beton, Boya Yapıcılar Cemiyeti ile Ağaç İşleri Cemiyeti 1939 yılı sonlarında birleşmiştir. Bu tarihten sonra cemiyet çeşitli isimlerle anılmıştır. Bunlar arasında Ağaç İşleri Kurumu, Yapı Onarma Cemiyeti, Marangozlar Cemiyeti gibi isimler yer almıştır.

³²⁴⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2653, 30 İllkânun 1939.

³²⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2666, 17 Şubat 1940.

³²⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2759, 22 İkincikanun 1941.

³²⁴⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2766, 12 Şubat 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2768, 20 Şubat 1941.

³²⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2856, 17 İkincikanun 1942.

bildirmiştir.³²⁵¹ Cemiyetin 30 Mart 1943 tarihinde³²⁵² yapılan toplantısında belirlenen idare heyeti; Başkan Mustafa Karaağaçlı, üyeler Murat Özer, Niyazi Kula, İlyas Usta, Ömer Aydemir, Abdurrahman Erbay ve Kazım Bıyık'tan oluşmuştur. Bu dönemde cemiyetin 250 üyesi bulunmaktaydı.³²⁵³

Yapı Onarma Cemiyetinin 1944 yılı kongresi çoğunluk sağlanamadığı için birkaç defa ertelenerek³²⁵⁴ 10 Mart Cuma günü gerçekleşmiştir.³²⁵⁵ Kongrede belirlenen idare heyeti Kamil Açııcı, Murat Özer, İsmail Albayrak, Veysel Kaptan, Mustafa Karaağaçlı, Ömer Aydemir ve Ruhi Kurtcan'dan oluşmuştur.³²⁵⁶ 1944 yılında cemiyetin başkanı Kamil Açııcı'dır.³²⁵⁷ Aynı dönemde cemiyet memurluğu görevinde Hasan Bayazıt yer almıştır.³²⁵⁸

Cemiyet üyeleri mesleki gelişimleri için çeşitli kurslara katılmıştır. Bu kurslardan biri 1945 yılı Mart ayında Halkevinde düzenlenmiştir. Trabzon marangozları için açılan ve isteyen kalfa ve çırakların katılacağı Mesleki Resim Kursları³²⁵⁹ Muharrem Kukudalıoğlu tarafından verilmiştir.³²⁶⁰

Trabzon Marangozlar Cemiyetinin yıllık kongresi 11 Mayıs 1948 tarihinde önceki yıldan kalan aidatlarının tamamını yatıran³²⁶¹ 40 üyenin katılımı ile yapılmıştır. Kongrede başkanlığa Murat Özer, kâtipliklere Mehmet İskender ve İsmail Albayrak seçilmiştir. Gündemdeki maddelerin görüşülmesinin ardından yeni idare kurulu seçilmiştir. Hasan Bayazıt, İsmail Albayrak, Mehmet Salih Özterzi, Hamdi Aynacı, Ruhi Kurtcan, Ali Durmuş ve Mehmet İskender yeni idare heyeti üyelerini oluşturmuştur.³²⁶² İdare heyeti üyeliğine seçilenler birkaç gün sonra kendi binalarında gerçekleştirdikleri toplantıda işbölümü yapmışlardır. Buna göre başkanlığa İsmail Albayrak, kâtipliğe M. Salih Özterzi, idare amirliğine Murat Özer, muhasip veznedarlığa Hasan Bayazıt, murakıplığa İsmail Mısırlı ve Hamdi Aynacı seçilmiştir.³²⁶³ Marangozlar Cemiyetinin (Yapı Onarma

³²⁵¹ **Yeniyol**, Sayı: 2869, 4 Mart 1942.

³²⁵² **Yeniyol**, Sayı: 2958, 22 Ocak 1943.

³²⁵³ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁵⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3051, 22 İkincikanun 1944, **Yeniyol**, Sayı: 3059, 23 Şubat 1944.

³²⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3061, 1 Mart 1944.

³²⁵⁶ **Halk**, Sayı: 1094, 21 Mart 1944.

³²⁵⁷ **BCA**, 490.01/715.443.1.

³²⁵⁸ **Halk**, Sayı: 1170, 14 İlk Kanun 1944.

³²⁵⁹ **Halk**, Sayı: 1197, 23 Mart 1945.

³²⁶⁰ **Halk**, Sayı: 1196, 20 Mart 1945.

³²⁶¹ **Halk**, Sayı: 1904, 23 Nisan 1948.

³²⁶² **Yeniyol**, Sayı: 3531, 12 Mayıs 1948.

³²⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 3542, 24 Mayıs 1948.

Cemiyetinin) bu kongresinden birkaç gün sonra kongrenin gerek Cemiyetler Kanunu'na gerekse kurum tüzüğüne aykırı yapıldığı iddiası ile bazı üyeler tarafından valiliğe müracaat edilerek seçimin iptal edilmesi istenmiş, bunun üzerine valilik tarafından inceleme başlatılmıştır.³²⁶⁴

Cemiyet 1950 yılı idare heyeti seçimi için 5 Şubat 1950 tarihinde toplanma kararı almıştır.³²⁶⁵ Yeterli katılım sağlanamadığı için 12 Şubat 1950 tarihine ertelenen toplantının nizamname gereği ekseriyet olsun olmasın yapılacağı cemiyet başkanlığı tarafından duyurulmuştur.³²⁶⁶

4.2.16. Yorgancılar Cemiyeti (Trabzon ve Havalisi Yorgancılar Esnaf Kurumu)

Yorgancılar Cemiyeti Trabzon vilayeti dâhilinde ticaret ve sanatla iştilal eden yorgancı esnafı ve işçileri tarafından “Trabzon ve Havalisi Yorgancılar Esnafı Kurumu”³²⁶⁷ adıyla 1939 yılında kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı genel anlamda “*mesleki inkişaf ve dayanışma*” olarak belirtilmiştir.³²⁶⁸ Kurucuları Akçaabat İlanos köyünden Ömeroğullarından Rasim oğlu Ahmet Özkan, veznedar Maçka Mavura köyünden Kahvecioğullarından Ömer oğlu Temel Ziya Tunçer, kâtip Maçka Mavura köyünden Tosunoğullarından Emin oğlu Osman Nuri Tursun, üyeler İsmetpaşa Mahallesinden Biraderoğullarından Osman oğlu Hüseyin Kardeş, Şerifoğullarından Süleyman oğlu Şakir, Gümüşhane Emirler Atik Mahallesi'nden Alioğullarından Ali oğlu İbrahim Şahin ve Maçka Mavura köyünden Muratoğullarından Mahmut oğlu Ali Aydın'dır. Cemiyetin ilk başkanı Ahmet Özkan'dır.³²⁶⁹

³²⁶⁴ **Halk**, Sayı: 1925, 14 Mayıs 1948.

³²⁶⁵ **Halk**, Sayı: 2513, 31 Ocak 1950.

³²⁶⁶ **Halk**, Sayı: 2520, 7 Şubat 1950.

³²⁶⁷ Nizamnamesindeki ismi “Trabzon ve Havalisi Yorgancılar Esnaf Kurumu” olarak yer alan cemiyetin çeşitli ilanlarda Yorgancılar Cemiyeti olarak yer aldığı görülmektedir.

³²⁶⁸ Nizamnamenin 2. Maddesi şu şekildedir: “*Meslek ve sanat erbabını bir çatı altında bir araya toplayarak anlaştırmak ve kaynaştırmak, Cumhuriyet Halk Partisinin programındaki esasları kabul ve partinin yüksek şerefine bağlı kalmak, içtimai yardım esaslarına göre azadan, yoksul, hasta ve düşkünlerin kalkınmasını ve kurtarılmasını kolaylaştırmak, azanın her bakımdan hayırlı çıkarlarına vasıta ve tercüman olarak istek ve dileklerini dinleyip anlayarak aralarındaki kardeşlik ve birlik bağlarını kuvvetlendirerek maddî ve manevî ihtiyaçlarının mümkün mertebe temini ile refah ve saadetlerinin arttırılmasına çalışmak, meslek ve sanatlarının terakki ve inkişafına yarayacak bilgi ve kabiliyetlerini arttıracak dersler, konferanslar ve temsiller tertip, gazete risale ve mecmualar celp ve ihzarı ile seviye ve seciyelerinin yükseltilmesine uğraşmak, hükümetin isteklerini yerine getirmekte azami itina ve fedakârlık göstermek.* **Halk**, Sayı: 800, 8 Temmuz 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2594, 10 Haziran 1939; **Halk**, Sayı: 801, 12 Temmuz 1939.

³²⁶⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Halk**, Sayı: 800, 8 Temmuz 1939; **Halk**, Sayı: 801, 12 Temmuz 1939.

Cemiyet 16 Haziran 1939 tarihinde Mumhaneönü CHP Ocak binasında heyeti idare seçimi yapılacağını bildirerek üyelerini davet etmiş,³²⁷⁰ toplanda yapılan seçimle idare heyeti başkanlığına Hüseyin Kardeş, üyeliklere Ahmet Özkan, Osman Şakar, Osman Nuri Dursun, Temel Ziya Tuncel ve Murat Tomaç seçilmiştir.³²⁷¹

1939 yılında meydana gelen Erzincan Depremi için Trabzon şehrinin seferber olduğu yardımlara katılarak desteğini gösteren³²⁷² cemiyetin 1944 yılında 45 üyesi bulunmaktaydı. Bu dönemde İdare Heyeti Başkanı Ahmet Özkan,³²⁷³ üyeler İbrahim Şahin, Hüseyin Kardeş, Temel Tuncer ve Osman Şakar'dır.³²⁷⁴

Yorgancılar Cemiyeti Başkanlığı 4 Nisan 1947 tarihinde idare heyeti seçiminin yapılacağı toplantının Hüseyin Kardeş Mağazasında düzenleneceğini bildirerek üyelerini davet etmiştir.³²⁷⁵

4.2.17. Terziler Cemiyeti

Trabzon Terziler Cemiyetinin kuruluş çalışmaları 1938 yılı sonunda gerçekleşmiştir. Cemiyetin 28 Aralık 1938 tarihinde yaptığı toplantıda oluşturulan nizamname onaylanmak üzere valiliğe gönderilmiştir. Kurucuları arasında Osman Sezmen, Nazım Oltulu, Ali Rıza Malkoç, İzzet Kazaz, Ahmet Özkösem ve Ahmet Zeki Arel yer almıştır.³²⁷⁶ Terziler Cemiyeti Kurucular Heyeti Başkanlığının kararı ile 29 Mayıs 1939 tarihinde yapılan genel kurulda başkanlığa Osman Sezmen, ikinci başkanlığa Hayri Yomralı, muhasipliğe Nazmi Oltulu, veznedarlığa İzzet Kazaz, idare müdürlüğüne Ahmet Ayrol ve üyeliğe Şevket Erginay seçilmiştir.³²⁷⁷

Terziler Kurumu 29 Aralık 1939 tarihinde yıllık kongre toplamayı kararlaştırmış, nizamnamesinin 6. Maddesi gereğince altı aylık aidatını vermeyenlerin oy hakkı olmadığını belirterek seçim gününe kadar ödemelerini bildirmiştir.³²⁷⁸ Daha sonra ertelenen kongre 6 Ocak 1940 tarihinde³²⁷⁹ başkan Nazmi Oltulu tarafından açılmıştır.

³²⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2594, 10 Haziran 1939.

³²⁷¹ **Halk**, Sayı: 801, 12 Temmuz 1939.

³²⁷² **Yeniyol**, Sayı: 2653, 30 Birincikanun1939.

³²⁷³ **BCA**, 490.01/715.443.1.

³²⁷⁴ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁷⁵ **Halk**, Sayı: 1545, 26 Mart 1947.

³²⁷⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁷⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2591, 31 Mayıs 1939.

³²⁷⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2651, 20 Birincikanun1939.

³²⁷⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2655, 6 İkincikanun 1940.

Kongre başkanlığına Vehbi Tanrıöver, ikinci başkanlığa Hamit Himmet Çınar, kâtipliğe Cemal Oltulu ve Şeref Aktepe seçilmiştir. Kongrede yapılan seçim sonucunda başkanlığa Nazmi Oltulu, ikinci başkanlığa Halim Egeli, muhasipliğe Vehbi Tanrıöver, veznedarlığa Abdurrahman Calap, üyeliğe Mürüvvet Sümer ve idare müdürlüğüne Hakkı Bal getirilmiştir.³²⁸⁰ Kısa bir süre sonra cemiyetin idare heyetindeki bazı üyeler ayrılmıştır. Bunun üzerine olağanüstü kongre toplama kararı alan Terziler Cemiyeti İdare Heyeti, ana nizamnamenin 11. ve 12. maddelerine göre yapılacak kongre için 24 Mart 1940 tarihini belirlemiştir. Başkan Vekili Ali Çalık tarafından tebliğ edilen bu toplantıda dağılan idare heyeti yerine yenisinin seçimi, 1939 yılı hesabının tetkiki ve 1940 yılı bütçesinin tanzim ve tasdik edilmesi gibi gündem maddeleri yer almıştır.³²⁸¹ Yeterli katılım olmayan kongre 30 Mart'ta yeniden toplanmıştır.³²⁸² Nazmi Oltulu'nun başkanlığında açılan kongreye Mıntika Ticaret Müdürü Nazım Ziya ve CHP Kaza Heyeti Reisi Hamdi Tursun da katılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde kurumun yıllık çalışma raporu ve bütçesi kabul edildikten sonra yeni idare heyeti seçimi gerçekleştirilmiştir. Buna göre; Nazmi Oltulu, Ali Çalık, Himmet Çınar, Ali Malkoç, Halim Egeli ve Davut Akay'ın görev aldığı yeni idare heyeti başkanlığına Nazmi Oltulu getirilmiştir.³²⁸³

Cemiyetin 1942 yılı kongresi için 17 Mart tarihi belirlenmiştir.³²⁸⁴ İdare heyeti seçiminin yapıldığı toplantı sonucunda Başkanlığa Kemal Yomra getirilmiştir.³²⁸⁵ 1943 yılında 79 üyesi bulunan cemiyetin idare heyeti başkan Kemal Yomralı ve üyeler Faik Budak, Ali Rıza Üstündağ, Ali Rıza Cidal'dan oluşmuştur.³²⁸⁶ Trabzon Terziler Cemiyeti 20 Nisan 1944 tarihinde idare heyeti seçimi için kongre yapma kararı almıştır.³²⁸⁷ Aynı yıl cemiyetin başkanlığına Sabri Özpınar getirilmiştir.³²⁸⁸ Cemiyet, 1946 yılı kongresini 1 Aralık'ta toplama kararı almış,³²⁸⁹ belirlenen tarihte yapılamayan kongre bir hafta sonra gerçekleşmiştir. Yapılan seçimde Sevket Erginay, Sabri Özpamir, Kemal Kol, Ahmet

³²⁸⁰ **Halk**, Sayı: 832, 9 İncikicanun 1940.

³²⁸¹ **Halk**, Sayı: 845, 21 Mart 1940.

³²⁸² **Halk**, Sayı: 846, 26 Mart 1940

³²⁸³ **Halk**, Sayı: 849, 10 Nisan 1940.

³²⁸⁴ **Halk**, Sayı: 947, 11 Şubat 1942.

³²⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2921, 8 Eylül 1942.

³²⁸⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³²⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3071, 5 Nisan 1944.

³²⁸⁸ **BCA**, 490.01/715.443.

³²⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3334, 27 Kasım 1946.

Çoban, Yaşar Candan ve Abdullah Erginay yeni idare heyetini oluşturmuştur. İdare heyetinin aralarında yaptığı görev paylaşımında Sevket Erginay başkanlığa seçilmiştir.³²⁹⁰

Sosyal ve kültürel etkinliklerde de yer alan Trabzon Terziler Kurumu 1947 yılı Nisan ayında bir müsamere vermiştir. Kurumun genç üyelerinin de saz çalacağı müsamere için Mart ayında çalışmalarına başlanmıştır.³²⁹¹ 13 Nisan Pazar günü Halkevi temsil salonu olarak kullanılan Lale Sineması'nda yapılan müsamerede millî oyunlar ve sazla çeşitli parçalar yer almış, ayrıca Tanburi Ali Bey tarafından çeşitli eserler sunulmuştur.³²⁹²

Cemiyet 1947 yılı Haziran ayında Belediye Meclisine sunduğu bir talep ile terzi esnafının akşamları dükkânlarını kapatma saatlerinin belediyenin belirlediği mesai programı dışında tutulmasını istemiştir.³²⁹³

1947 yılı kongresini 30 Kasım Pazar günü yapma kararı alan cemiyet başkanlığı, kayıtlı üyelerini cemiyet binasında yapılacak toplantıya davet etmiştir.³²⁹⁴ Ancak yeterli çoğunluk sağlanamayınca 7 Aralık'ta yapılmasına karar verilmiştir.³²⁹⁵ Cemiyetin 1949 yılı kongresi için 5 Nisan,³²⁹⁶ 1950 yılı kongresi için önce 24 Mart,³²⁹⁷ ardından 3 Nisan tarihleri belirlenmiştir.³²⁹⁸

4.2.18. Şoförler Esnaf Cemiyeti-Otomobilciler Birliği

Trabzon şoför esnafı tarafından 1923 yılında bir cemiyet kurulmuştur. Faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olamadığımız cemiyetin yeniden oluşturulması ise 1930'lu yıllarda gerçekleşmiştir. Şoförler Esnaf Cemiyetinin 1936 yılı kongresi için 8 Ekim günü belirlenerek Trabzonspor Kulübü salonunda yapılacak toplantı üyelere bildirilmiştir.³²⁹⁹ Fakat bu toplantıda gerekli katılım sağlanamadığı için kongre 20 Ekim'e,³³⁰⁰ ardından yeni bir ilanla 2 Kasım'a ertelenmiştir.³³⁰¹

³²⁹⁰ **Halk**, Sayı: 1455, 11 Aralık 1946.

³²⁹¹ **Halk**, Sayı: 1539, 19 Mart 1947.

³²⁹² **Halk**, Sayı: 1557, 8 Nisan 1947; **Halk**, Sayı: 1562, 15 Nisan 1947; **İnan**, Sayı: 30, Nisan 1947, s. 23.

³²⁹³ Bu istek incelenmek üzere daimi komisyona havale edilmiştir. **TBMZ**, 14.6.1947.

³²⁹⁴ **Halk**, Sayı: 1757, 25 Kasım 1947.

³²⁹⁵ **Halk**, Sayı: 1764, 2 Aralık 1947.

³²⁹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3839, 30 Mart 1949.

³²⁹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 4159, 18 Mart 1950.

³²⁹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 4169, 28 Mart 1950.

³²⁹⁹ **Halk**, Sayı: 570, 29 Eylül 1936.

³³⁰⁰ **Halk**, Sayı: 575, 16 Birinci Teşrin 1936.

³³⁰¹ **Halk**, Sayı: 577, 23 Birinci Teşrin 1936.

Otomobil Şoför ve İşçileri Cemiyetinin yeniden ve daha teşkilatlı oluşturulması için 1938 yılı sonunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde ayrıca yeni Cemiyetler Kanununa uyum amacıyla nizamnamesinin tadil edilmesi gündeme gelmiştir. İdare heyeti seçimi ile nizamnamenin düzenlenmesini içeren kongre için 2 Kasım 1938 tarihi belirlenmişse de toplantı ertelenmiştir.³³⁰² Cemiyetin yeniden aktif hale gelmesinde müteşebbis heyette yer alan isimler arasında Şoför Mektebi Müdürü İbrahim Ertekin, Nakliyecisi Ali Rıza, Şavrole Garajı Ustabaşısı Ahmet Kömürcü, Kamyoncu Kadir, Sırrı, Mehmet Kaptan ve Kazım Tekeş ve otomobilci Mehmet Uçar yer almıştır.³³⁰³

Otomobilciler Cemiyetinin 1939 yılı genel kurul toplantısı 6 Ocak 1939 Cuma günü Uzunsokak'ta bulunan binasında 400'den fazla üyenin katılımı ile yapılmıştır.³³⁰⁴ Toplantıya Emniyet Müdürü İhsan Gönen'le, Akçaabat ve Vakfikebir kazalarını teftişten dönen Vali Refik Koraltan da katılmıştır. Kongrede bütçe onaylanmış, başkan İbrahim Ertekin tarafından mesai raporu ve gelir gider bilançosu okunarak genel kurul tarafından kabul edilmiştir. Cemiyetin yıllık geliri 7.156 lira 30 kuruş olarak açıklanmıştır.³³⁰⁵

500'den fazla üye sayısına ulaşan Trabzon ve Havalisi Otomobil İşçileri Cemiyeti 6 Mart 1939 tarihinde Uzunsokak'taki binasında Refik Koraltan'ın da katıldığı bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Vali ve işçiler adına Şevket Çulha tarafından birer konuşma yapılmıştır.³³⁰⁶ Otomobilciler Cemiyeti bu toplantıdan yaklaşık 15 gün sonra olağanüstü kongre yaparak nizamnamesini tadil etmiştir. Asım Özalp başkanlığında 20 Mart 1939 tarihinde toplanan kongrede nizamnamenin bazı maddeleri düzenlendikten sonra yeni idare heyeti seçilmiş, başkanlığına Asım Usta getirilmiştir.³³⁰⁷

Otomobilciler Esnaf Kurumu, 1939 Nisan ayında şoför ve işçi arayanların cemiyete müracaatla bu konudaki ihtiyaçlarını temin edileceğini, görevlendirilecek şoför ve işçilerin her türlü emniyet ve itimatlarını taahhüt ettiğini belirten ilanlar vermiştir.³³⁰⁸ Ayrıca halkın ve özellikle de çocukların güvenliği için de bazı ilanlar vererek uyarılarda bulunmuştur.³³⁰⁹ Şoförler Cemiyeti bu dönemde Doğu Anadolu'da meydana gelen deprem nedeniyle

³³⁰² **Halk**, Sayı: 755, 29 Birinci Teşrin 1938; **Halk**, Sayı: 750, 9 İkinci Teşrin 1938.

³³⁰³ **Halk**, Sayı: 750, 9 İkinci Teşrin 1938.

³³⁰⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2551, 7 İkincikanun 1939.

³³⁰⁵ **Halk**, Sayı: 764, 14 İkincikanun 1939.

³³⁰⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2567, 8 Mart 1939; **Yeni Yol**, Sayı: 2568, 11 Mart 1939.

³³⁰⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2567, 8 Mart 1939; **Halk**, Sayı: 775, 22 Mart 1939.

³³⁰⁸ **Halk**, Sayı: 781, 25 Nisan 1939; **Yeni Yol**, Sayı: 2580, 22 Nisan 1939.

³³⁰⁹ **Halk**, Sayı: 784, 5 Mayıs 1939; **Yeni Yol**, Sayı: 2582, 29 Nisan 1939.

felaketzedelere yapılan yardımlara da katılmıştır.³³¹⁰ Cemiyet üyeleri Erzincan felaketzedelerine yardım için bir komite oluşturmuş ve 1939 yılı Aralık sonu itibariyle 600 lira toplamıştır.³³¹¹ Bir kaç gün içinde 1.005 lira 80 kuruşa ulaşan bu miktar, 2 Ocak 1940 tarihinde Trabzon Kızılay Kurumuna gönderilmiştir.³³¹² Dönem için önemli sayılabilecek bu maddî yardımı yeterli görmeyen genç şoförler yolların kapalı olmasından dolayı mevcut makinelerle vaktinde Erzincan'a yetişip felaketzedelere hizmet edememekten duydukları üzüntüyü de dile getirmiştir.³³¹³

Cemiyet mensupları özellikle kış aylarında bütün vakitlerini “aile yuvası” haline getirdikleri cemiyet binasında, samimi bir hava içinde geçirmektedir. Cemiyetin üyeleri okuma salonunda günlük gazeteler ve mesleklerine ait mecmuaları merakla takip ediyorlardı. Bu dönemde idare heyeti de üyelerinin her türlü sorunlarıyla ilgilenen ve mesleki inkişafı sağlayacak şekilde etkili çalışmalar yürütmektedir. Bu anlamda Otomobilciler Cemiyeti diğer esnaf cemiyetlerine oranla kuruluş ve işleyiş amacını en bariz şekilde gösteren bir cemiyet örneği olarak yer almıştır.³³¹⁴

Cemiyetin 1940 yılı kongresinin 3 Ocak Çarşamba günü kurum salonunda toplanması kararlaştırılmıştır.³³¹⁵ 5 Ocak'ta toplanan kongreye üyelerin yanı sıra CHP Merkez Kaza Reisi Hamdi Dursun da katılmıştır. Genel Kurula sunulan 4.200 liralık bütçenin kabul edilmesinin ardından yapılan seçimle Ahmet Kömürcü, Asım Özalp, Ali Akbulut, Yusuf Çoruh, Yusuf Keskin Alemdağ, Hamdi Güngör, Bekir Karadeniz, Ahmet Yahya Tezel ve Nazif Dalgıç'tan oluşan idare heyeti belirlenmiştir.³³¹⁶

Cemiyet başkanlığı 1941 yılı olağan kongresini 15 Ocak Çarşamba günü toplama kararı almış, söz konusu tarihte yeterli katılım olmadığı takdirde ise kongrenin 20 Ocak Pazartesi gününe erteleneceğini duyurmuştur.³³¹⁷ Bu kongreden yaklaşık üç ay sonra nizamnamenin bazı maddelerinin tadili amacıyla olağanüstü kongre toplanması gündeme gelmiştir. Cemiyet başkanlığı 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu hükümlerine göre

³³¹⁰ Cemiyete yapılan yardımlara örnek olarak; Ahmet Erzurumlu yardım komitesine 250 lira, aynı amaçla para toplayan şoförler cemiyetine 50 lira; Selahattin Sadıkoğlu komiteye 250 lira, cemiyete 50 lira vermiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2653, 30 İkincikanun 1939.

³³¹¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2653, 30 Birinci Kanun 1939.

³³¹² **Halk**, Sayı: 832, 9 İkincikanun 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2654, 3 Birinci Kanun 1940.

³³¹³ **Halk**, Sayı: 832, 9 İkincikanun 1940.

³³¹⁴ **Halk**, Sayı: 832, 9 İkincikanun 1940.

³³¹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2650, 16 İkincikanun 1939.

³³¹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2655, 6 İkincikanun 1940.

³³¹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2755, 1 İkincikanun 1941.

nizamnamesinin bazı maddelerinin düzenlenmesi gerektiği için 15 Nisan tarihinde toplamayı planladığı kongrenin yeterli katılım sağlanamadığı takdirde 20 Nisan'a erteleneceğini duyurmuştur.³³¹⁸ 1941 yılı sonunda yıllık kongresi için ilan veren cemiyet başkanlığı gerekli katılımın olmaması durumunda kongrenin 15 Ocak 1942 Perşembe günü yapılacağını bildirmiştir.³³¹⁹ 1 Ocak 1943 tarihinde toplanması kararlaştırılan yıllık olağan kongrenin de çoğunluk sağlanmadığı takdirde 15 Ocak'a erteleneceği ilan edilmiştir.³³²⁰

Trabzon ve Havalisi Otomobilciler Esnaf Cemiyetinin 1943 yılında 500 üyesi bulunmaktaydı. Aynı yıl içinde idare heyeti üyeleri başkan Yunus Keskin Alemdar, üyeler Ali Akbulut, Bekir Karadeniz, Mehmet Yurdagül, Nazif Dalgıç, Hasan Bingöl, Alay Soysal, Halit Perek ve Hamit Petek'tir.³³²¹

Cemiyetin Heyet-i Müteşebbise Reisi Ahmet Kömürcüoğlu 25 Şubat 1944 Cuma günü yıllık bütçenin onayı ve idare heyeti seçiminin yapılacağını ilan etmiştir.³³²² 1944 yılında cemiyet başkanlığına Tahsin Yurtkuran getirilmiştir. 1945 yılı genel kurul toplantısının 15 Nisan Pazar günü toplanacağı başkanı Tahsin Yurtkuran tarafından üyelere bildirilmiş, yeterli çoğunluk sağlanamaması durumunda 22 Nisan'da yeniden toplantı yapılacağı belirtilmiştir.³³²³

Trabzon ve Havalisi Otomobilciler Cemiyetinin 11 Mart 1946 tarihinde toplanan kongresi oldukça kalabalık katılım ile yapılmıştır. CHP Müfettişi Kemal Çelik, İl İdare Kurulu Başkanı Ali Rıza Işıl ve İl İdare Kurulu üyeleri ile merkez kaza başkanı da toplantıya katılmıştır. Kongre Ahmet Kömürcü tarafından cemiyetin çalışmaları ve elde ettiği başarıları ile ilgili kısa bir konuşma yapılarak açılmıştır. Ardından yapılan seçim sonucunda Tahsin Yurtkuran, Yunus Keskin, Mehmet Yurdakul, Bekir Karadeniz ve Hasan Bingöl yeni idare heyetine getirilmiştir.³³²⁴

Cemiyetin 28 Şubat 1947 Cuma günü yapılan kongresi oldukça samimi bir hava içinde geçmiş ve yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. İdare heyetine Tahsin Yurtkuran,

³³¹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2782, 9 Nisan 1941.

³³¹⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2851, 19 Birinci Kanun 1941.

³³²⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 62, 24 Birinci Kanun 1942; **Yeniyol**, Sayı: 2951, 26 Birinci Kanun 1942.

³³²¹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³³²² **Halk**, Sayı: 1083, 11 Şubat 1944.

³³²³ **Halk**, Sayı: 1199, 30 Mart 1945.

³³²⁴ **Halk**, Sayı: 1293, 12 Mart 1946.

Hasan Bingöl, Alay Soysal, Hamit Petek ve Mehmet Yurdakul seçilmiştir.³³²⁵ Bu dönemde Belediyenin esnaf üzerinde yeterli denetim yapması, ücret tespitinde kararlı olması gerektiği basında zaman zaman ifade edilmiş, denetim eksikliği yaşandığı iddia edilmiştir. 6 Ağustos 1947 tarihli Yenyol gazetesinde bu konuya yer verilmiş ve belediyenin Şoförler Cemiyeti ile temasa geçip görüşüp anlaştığı, fakat işin lafta kaldığı, şoförlerin kuralları hiçe saydığı iddia edilerek kanunların hayatı düzenlemek amacıyla konulduğu, dolayısıyla uygulanmadığı sürece de otoritenin sağlanamayacağı vurgulanmıştır.³³²⁶

Otomobilciler Cemiyeti 2 Şubat 1948 tarihinde toplanan kongresinde yeni idare heyetini seçmiştir. Seçimde cemiyet başkanlığına Rıza Egemen getirilmiştir.³³²⁷ Sonraki günlerde toplantının Cemiyetler Kanunu ve cemiyet içtüzüğüne aykırı yapıldığı anlaşılmıştır. Zira nizamname ve kanuna göre kongre için birinci toplantıda kayıtlı üyenin yarısından bir fazlasının katılması gerekiyordu. Şoförler Cemiyetinin bu dönemde 500'den fazla kayıtlı üyesi olmasına rağmen toplantıya yalnızca 60 üye katılmıştır. Bu nedenle toplantının feshi ve yeniden yapılması için gerekli müracaatlar yapılmıştır.³³²⁸ Bunun üzerine 18 Şubat 1948 Çarşamba günü cemiyet binasında toplanan olağanüstü kongrede başkanlığa Rıza Egemen, kâtipliklere Ahmet Yahya Tezel ve Muhittin Topaloğlu seçilmiştir. Genel kurul kararı ile önceki yıl idare heyetine ait hesapların incelenmesi için kurulan komisyonun üyeliklerine ise Celal Koç ve Alay Soysal seçilmiştir. Daha sonra kapalı oyla yapılan seçim sonucunda Süleyman Sümer, Rıza Egemen, Osman Turan, Mahmut Celal Koç, Hasan Seymen, Saffet Saral ve Ahmet Türker'den oluşan idare heyeti belirlenmiştir. Yeni idare heyeti kendi aralarında işbölümü yaparak Rıza Egemen'i yeniden başkanlığa getirmiştir.³³²⁹

Nizamnamesinin bazı maddelerinde değişiklik yapmak amacıyla 22 Mart 1948 tarihinde olağanüstü kongre düzenlemeye kararı alan Otomobilciler Cemiyeti yeterli katılım olmadığı için toplantıyı 29 Mart Pazartesi gününe ertelemiştir.³³³⁰ Söz konusu maddeler ise tek parti döneminde cemiyete kayıtlı olanların CHP'nin tabii üyesi olacağı ve cemiyetin partinin yüksek himayelerinde olduğunu ihtiva eden hükümleriydi. Ayrıca

³³²⁵ **Halk**, Sayı: 1524, 1 Mart 1947.

³³²⁶ Korlu, "Kalemin Ucundan- Mühim Olan Şey", **Yenyol**, Sayı: 3400, 6 Ağustos 1947.

³³²⁷ **Yenyol**, Sayı: 3451, 7 Şubat 1948.

³³²⁸ **Halk**, Sayı: 1825, 3 Şubat 1948.

³³²⁹ **Halk**, Sayı: 1841, 19 Şubat 1948; **Yenyol**, Sayı: 3456, 23 Şubat 1948.

³³³⁰ **Yenyol**, Sayı: 3484, 24 Mart 1948.

gerekli olduğu takdirde cemiyete üye olmayanların da başkan olarak seçilebilmeleri nizamnameye eklenerek kabul edilmiştir.³³³¹

7 Aralık 1948 tarihli Yenyol gazetesinde okuyucu mektupları başlıklı bölümde Şoförler Cemiyeti Başkanı Rıza Egemen'in, Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy'un mecliste yaptığı konuşmasına karşılık bir yazısı yayınlanmıştır. Yazıda TBMM'de Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy'un şoförler hakkında söylediği "haysiyetli vatandaşları soymaktadırlar" ifadesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Şoförler arasında ahlaken zayıf olanlar olabileceğini, fakat böyle zayıf ahlaklı insanların en az bulunduğu meslek grubunun şoförler olduğunu belirten cemiyet başkanı, mesleklerinde ve bilgilerinde zayıf olabileceklerini ama asla soyguncu olmadıklarını belirtmiş, eğer bu şekilde davrananlar varsa bunların kanunî yollara başvurularak düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³³³²

Şoförler Cemiyeti 1949 yılı kongresini yapmak üzere 22 Ocak Cumartesi günü toplanmış³³³³ fakat ekseriyet sağlanamadığı için toplantının 29 Ocak tarihine ertelenmesine karar verilmiştir.³³³⁴ Bu arada aynı yılın yaz aylarında Trabzon Belediyesi Fen İşleri Müdürü Faik Suna Halk gazetesinde yer alan bir yazıda Şoförler Cemiyetinin ehliyet verme konusunda ciddiyetle davranması gerektiğini vurgulamış, yaşanan bir kaza nedeniyle işin ehli olmayanlara ehliyet verilmesini eleştirmiştir. Bu dönemde Trabzon'da 1227 adet şoför ehliyeti bulunmakta olup Suna'ya göre bunların bir kısmı şoför olabilecek niteliğe sahip değildi. Suna bu konuyla titizlikle ilgilenilmesi gerektiğini belirtmiştir.³³³⁵

Trabzon Şoförler Cemiyeti 1949 yılı sonunda şoförlük kursu açmaya karar vermiştir. Cemiyetin genel kurul toplantısında görüşüldükten sonra faaliyete geçecek kurs için idare heyeti tarafından Aralık Ayı ortalarında hazırlıklar başlatılmıştır.³³³⁶ Kursun kayıtlarına 7 Şubat 1950 tarihinden itibaren başlandığı ve isteklilerin cemiyete başvurmaları ilan edilmiştir.³³³⁷

³³³¹ **Yenyol**, Sayı: 3491, 1 Nisan 1948.

³³³² **Yenyol**, Sayı: 3732, 7 Aralık 1948.

³³³³ **Yenyol**, Sayı: 3762, 7 Ocak 1949.

³³³⁴ **Yenyol**, Sayı: 3779, 25 Ocak 1949.

³³³⁵ **Halk**, Sayı: 2340, 1 Ağustos 1949.

³³³⁶ **Halk**, Sayı: 2473, 21 Aralık 1949.

³³³⁷ **Halk**, Sayı: 2520, 7 Şubat 1950.

Cemiyet başkanlığı nizamnamesinin 7. Maddesi gereğince yıllık kongresinin 17 Ocak 1950 tarihinde yapılacağı yönünde çağrı³³³⁸ yapsa da toplantı 26 Ocak 1950 tarihinde gerçekleşmiştir. Oldukça kalabalık katılımın olduğu kongrede cemiyet başkanı Süleyman Sümer açılış konuşmasını yaptıktan sonra kongre divanı belirlenmiştir. Kongre başkanlığına Hami Salihligil, kâtipliklere Celal Arı ve Kemal Tarakçı seçilmiştir. Daha sonra cemiyetin bir yıllık mesai raporu, bilanço ve yeni yıl bütçesi okunarak müzakere edildikten sonra ittifakla onaylanmıştır. Gizli oyla yapılan seçim neticesinde Süleyman Sümer, Hasan Seymen, İsmail Ersoy, Faik Suna, Muhittin Topal ve Hami Salihligil'den oluşan idare heyeti belirlenmiştir. Cemiyetin kongresinde ayrıca yeni esnaf dernekleri kanununa intibak kararı verilmiştir.³³³⁹ Kongrede ayrıca “şahsi ve siyasî ihtiraslarının tahakkuk ettirememesinden mütevellit hırsla kongreye hakaret ettiği ve cemiyetin manevî şahsını rencide edecek şekilde şehir içinde beyanname dağıtarak iç nizamnamenin 6. Maddesinin çeşitli fıkralarında yer alan hükümlere göre üyelerin cemiyetten çıkarılmasına ait suçları işlediği” gerekçesiyle 2 sıra numarası ile kayıtlı Ali Rıza Egemen'in cemiyetle ilişkisi kesilmiştir.³³⁴⁰

Şoförler Cemiyeti 1950 yılında şehrin caddelerinin fazla yağın kardan geçilmez bir durum alması ve belediyenin caddeleri temizlemek için yeterli aracı bulunmaması nedeniyle belediye emrinde çalışmak üzere 10 kamyon tahsis ederek karın kaldırılmasını sağlamıştır.³³⁴¹ Trabzon ve Havalisi Şoför ve Otomobilciler Derneği aynı yıl Mart ayında kendi aralarında topladıkları 765 lirayı Eskişehir Felaketzedelerine verilmek üzere İş Bankası vasıtasıyla Yardım komitesine göndermiştir.³³⁴²

4.3. Ekonomi, Ticaret ve Tarım Amaçlı Dernekler

4.3.1. Trabzon Ticaret Kulübü (Ticaret Mahfili-Tüccar Kulübü-Şehir Kulübü)

Trabzon'da II. Meşrutiyet yıllarında tüccarların akşamları toplanıp ekonomik konuları görüştüğü ve zaman zaman oyunlar oynadığı bir Ticaret Kulübünün varlığı

³³³⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 4094, 10 Ocak 1950.

³³³⁹ **Halk**, Sayı: 2509, 27 Ocak 1950; 3 Mayıs 1949 gün ve 7179 sayılı ve 5373 sayılı kanuna intibak edilmesi gerektiği için olağanüstü kongre kararı alınmıştır. Kongre için belirlenen 12 Şubat 1950 tarihinde çoğunluk sağlanamaması nedeniyle toplantı 18 Şubat'a ertelenmiştir. **Halk**, Sayı: 2520, 7 Şubat 1950; **Halk**, Sayı: 2527, 14 Şubat 1950.

³³⁴⁰ **Halk**, Sayı: 2534, 21 Şubat 1950. Oto levazımataçısı olan Ali Rıza Egemen, Trabzon Demokrat Parti kurucularındandır. **Yeni Yol**, Sayı: 3451, 7 Şubat 1948; **Yeni Yol**, Sayı: 3630, 23 Ağustos 1948.

³³⁴¹ **Halk**, Sayı: 2528, 15 Şubat 1950.

³³⁴² **Halk**, Sayı: 2565, 25 Mart 1950.

bilinmektedir.³³⁴³ Rus işgali yıllarında ve Millî Mücadele Dönemi'nde faaliyetleri kesintiye uğrayıp kapanan kulübün yeniden açılması yönünde çalışmalar 1923 yılı başında gerçekleşmiştir. Bu dönemde Cuma gününün resmî tatil olarak kabul edilmesi yönünde tüccar ve esnaf tarafından yürütülen çabalar önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Trabzon'daki yaklaşık 100 esnaf ve tüccar Meclis-i Umumîye bir dilekçe vererek Cuma gününün resmi tatil ilan edilmesini talep etmiştir.³³⁴⁴ Söz konusu talebin olumlu bir şekilde sonuçlanmaması üzerine genellikle kahvehanelerde buluşup görüşmek zorunda kalan Trabzon esnaf ve tüccarı Cuma günleri oturup konuşmak, daha sağlıklı bir toplantı düzeni oluşturarak faydalı görüşmeler yapmak, çeşitli meseleleri çözüme kavuşturmak üzere bir cemiyet oluşturmaya karar vermiştir. Bu amaçla bir bina temin edip döşeyen tüccarların bu girişimi Trabzon'da olumlu karşılandığı gibi önceden kurulup kapanan Tüccar Kulübü gibi bir sona uğramaması da temenni edilmiştir.³³⁴⁵ Trabzon Ticaret Kulübü³³⁴⁶ yapılan hazırlıkların ardından 18 Mart 1923 tarihinde kurulmuştur.³³⁴⁷

Ticaret Kulübünün Trabzon'da siyâsî kulüplerden daha elzem olduğu yönünde görüşün hâkim olduğu bu dönemde kulübün tüccarlar arasında dayanışmayı sağlayacağı ve bu sayede Trabzon'un ticari ve ekonomik hayatının gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmekteydi. Bu beklenti ve olumlu yaklaşımların neticesinde oluşturulan kulübün resmi açılış töreni 22 Nisan 1923 tarihinde yapılmıştır. Törene valilik görevlileri, yabancı ülke temsilcileri, şehirdeki esnaf ve tüccarlar ile halk katılmıştır. Törende Ticaret Kulübü Başkanı Hacı İzzetzade Hasib Efendi kulübün kuruluş maksat ve gayesini açıklayan, ayrıca faaliyette bulunacağı konuları içeren bir konuşma yapmıştır.³³⁴⁸

³³⁴³ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 36.

³³⁴⁴ Esasen Cuma günlerinin resmen tatil ilan edilmesi 1922 yılında da gündeme gelmiş, fakat bir sonuç alınmamıştır. 1923 yılında Trabzon'un esnaf ve tüccarının yeniden gündeme getirdiği bu yöndeki istek, Vilayet Umumi Meclisinden bazı üyelerin de desteğini almıştır. Trabzon'da çalışmaların sürdürüldüğü bu dönemde “*medenî bir ihtiyaç ve iktisadi bir durum*” olarak görülen bu uygulama Anadolu'nun pek çok vilayetinde uygulanmaktaydı. 1922 yılında ilk olarak Sivas Meclis-i Umumisi bu yönde karar almıştı. Trabzon tüccarı da bu uygulamanın kendi şehirlerinde de bir an önce gerçekleşmesini istiyordu. **İstikbal**, Sayı: 827, 29 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923); Trabzon'da esnaf ve tüccarın tamamının Cuma tatili uygulamasına başlaması hükümetin 1924 yılında çıkardığı Cuma Tatili Kanunu ile sağlanmış, kanun aynı yılın Şubat ayından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. **İstikbal**, Sayı: 1115, 1 Şubat 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1123, 21 Şubat 1340 (1924); Bu uygulama 1935 yılına kadar devam etmiş, çıkarılan yeni bir kanunla Pazar günü hafta tatili olarak belirlenmiştir. Rahmi Çiçek, **İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)**, Trabzon: Serander Yayınları, 2011, s. 159-160.

³³⁴⁵ **İstikbal**, Sayı: 827, 29 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923)

³³⁴⁶ Cemiyet Tüccar Kulübü, Ticaret Kulübü, Ticaret Mahfili gibi farklı isimlerle anılmıştır.

³³⁴⁷ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi**, s. 139.

³³⁴⁸ Hasib Efendi konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir: “...*Kulübümüzün istihdaf ettiği gaye isminden dahi anlaşılacağı vechle, şahrah-ı terfid-i iktisadiyatımızı muhtaç ve layık olduğu bir şekilde tevsii ve inkişaf*”

Açılışın ardından kulübün ilk faaliyetlerden biri 4 Mayıs 1923 tarihinde yapmayı kararlaştırdığı toplantıdır. Söz konusu toplantıda çeşitli konuların müzakere edileceği belirtilerek bütün tüccarlar kulüp binasına davet edilmiştir.³³⁴⁹ Tüccar Kulübü Başkanlığı bir başka toplantıyı ise 8 Haziran tarihinde gerçekleştirmeyi kararlaştırarak bütün tüccarların ve Tekalif-i Millîye'den alacağı olanların toplantıda hazır bulunmalarını ilan etmiştir.³³⁵⁰

Kuruluşunun ilk dönemlerinde kulübün amaçları ile ilgili Türkiye İktisat Mecmuasında bir habere yer verilmiştir. Trabzon Ticaret Kulübünün Millî Türk Ticaret Birliğine yolladığı ve bu birliğin yayın organı olan mecmuada neşredilen mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“Tacirleri asrî usulü vesait ile çalışıp ecnebî müesseselerine rekabetini mümkün kılacak bir mecraya sevk edebilmek azim ve gayesiyle merbuten takdim edilen nizamname dâhilinde teşekkül ederek birkaç gün mukaddem küşadı icra edilen kulübümüz şahrah-ı azminde ilerleyebilmek için çok defalar heyet-i muhteremenizin de tenvirine ihtiyaç göstereceği tabii olduğundan, aramızda daimi münasebat ve muhaberatı müstelzim bir rabitanın elzemini tebarüz etmektedir. Binaenaleyh memleketimizde Türk iktisadiyatını himaye ve inkişaf ettirmek için icap ederse müttehiden çalışmak ve iki memleketi alakadar edecek mesaili tüccariye ve teşebbüsat-ı iktisadiyemizden yekdiğerimizi haberdar etmek mucibi faide görülmüş olmakla bu hususta heyet-i muhteremenizin muvafakatını temenni eyleriz.”³³⁵¹

ettirmek esasına müsteniddir. Kabil-i inkâr değildir ki gerek Trabzon ve gerek sair aksam-ı memalimizde muamelat-ı ticariyenin tarz-ı cereyanı ihtiyacımızı tamamıyla temin edecek dereceye vasil olmaktan çok uzaktır. Ticarete fevkalade haiz-i ehemmiyet olan bu nokta-i mühimmenin imkân-ı tahakkuku ferdi hareketlerden ziyade cemiyet halinde teşebbüsat ile kabil-i husuldür. Bu ihtiyaç saikasıyla teşekkül eden Ticaret Kulübü uhdesine tertib eden vezaifi kudret-i teşebbüs katiyen ifaya azim ederek saha-yı faaliyet eylemiştir. Muhterem meslekdaş ve evliya-i umurumuzdan makulat ve meşruiyet dairesinde lazım gelen muzaharete nail olursa maksad ve gayesine süratle yürüyeceğinden kulübümüz emindir. Maksadımız hakkında birkaç söz söylemek lazımgelirse kavanin-i iktisadiyemizin ıslah ve tadiliyle gümrük mesailinin daha ameli ve seri bir şekilde ifrağı zımında hükümet-i milliyemizin nazar-ı dikkatini celb etmek, Harb-i Umuminin bir netice-i tabiiyesi olarak fevkalade muhaddedata uğrayan itibar-ı umuminin tesis ve tevsiiine gayret etmek, memleketimizde mevcut müessesat-ı nafta ve miriyenin hüsn-ü muhafazasına tekhiban olmak, muhtac olduğumuz yolların tamir ve tecdiden inşasıyla ticaret antrepo ve borsaları küşadı zımında alakadarlar nezdinde teşebbüsat-ı ciddiyede bulunmak, tüccarlarımızla cihan müessesat-ı maliye ve iktisadiyesini imkan ve ihtiyaca göre yekdiğerine tanıtmak suretiyle aralarında mesleki rabitaların takviyesine çalışmak, mahsulat-ı mahalliyemizin temini-i revaciyle tezyid-i istihsali için Avrupa ve Amerika merakız-ı mühimme-i ticariyesinde mahrecler temini etmek, cihan piyasasının alakadar olduğumuz kısımlarındaki .. manzume-i medenîyeye dâhil milletlerin istihsalat ve istihlakat-ı umumiyesi hakkında en sahih ve faydeli malumatı alıp tüccarlarımıza vermek ve bu hususda Avrupa ve Amerika müessesat-ı ticariye ve maliyesiyle daima temasda bulunmak, alelhusus iktisad kelimesinin daire-i şumulü etrafında asri bir şekilde çalışmak kulübümüzün başlıca gayelerini teşkil eder. Maksada sürat ve emniyetle yürümek için memleketimizin hemen umuma yakın tüccarını etrafına toplayarak bunlardan istibat-ı fevt eden kulübümüz inayet hakkıyla muvakkıf olacağına kanaat-i katiyesini izhar ederken davamıza icabet buyuran zevat-ı kirama teşekkürü bir vazife adederim...”. İstikbal, Sayı: 898, 23 Nisan 1339 (1923).

³³⁴⁹ Halk, Sayı: 26, 3 Mayıs 1339 (1923).

³³⁵⁰ İstikbal, Sayı: 928, 31 Mayıs 1339 (1923).

³³⁵¹ Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 15, 1 Haziran 1339 (1923), s. 46.

Trabzon Ticaret Kulübünün kuruluşundan kısa bir süre sonra mevcut nizamnamenin ihtiyacı sağlayamayacak durumda olması nedeniyle Haziran ayında tadil edilmesi gündeme gelmiştir. Yeni bir nizamname hazırlanmasının zorunlu görülmesi üzerine kulüp İdare Heyeti, üyelerinin bu konudaki fikirlerini yazılı olarak bildirmelerini, aynı zamanda mevcut nizamnamede yer alan maddeler hakkında bilgi sahibi olmaları için de kulüpten birer nüsha temin etmelerini istemiştir.³³⁵² Kulübün yeni nizamnamesi 13 Maddeden oluşmuştur.³³⁵³

Trabzon Ticaret Kulübün 1923 yılı Haziran ayı sonunda yapılan İdare Heyeti seçiminde reisliğe Hacı İzzetade Hasib Efendi, reis-i saniliğe Hatipzade Mustafa Efendi, sandık eminliğine Kırılmaz Ali Bey, üyeliklere Hacı Kadızade Arif Bey, Hacı Çilingirzade Halim Efendi, Hacı Yakupzade Celal Efendi ve kâtipliğe Pulathanelizade Celal Efendi getirilmiştir.³³⁵⁴

Ticaret Kulübü İdare Heyetinde ortaya çıkan bir anlaşmazlık bazı üyelerin kısa süre sonra istifa etmesine neden olmuştur. Bunun üzerine yeni bir toplantı yapılarak idare heyetinin belirlenmesi gerekmiştir. Ağustos ayında toplanan üyeler Hacı Ali Hafizzade Mehmed, Subaşzade İhsan, Dedeade Kemal, Hacı İzzetade Hasib, Pulathaneli Zade Celal, Kırılmaz Zade Ali, Kazancı Zade Hasan Efendi'den oluşan yeni idare heyetini seçmiştir. Mehmed Efendi ile İhsan Efendi'nin istifaları üzerine yerlerine en çok oy alan Serdarzade Hamdi ve Kethüdazade Ali Bey ve Efendiler getirilmiştir.³³⁵⁵

Yeni idare heyeti belirlenen kulüp, esnaf ve tüccarın sorunları ve dolayısıyla Trabzon'un ekonomik konuları ile ilgili çalışmalarını sürdürmüştür. Bu faaliyetlerden biri 1924 yılı Şubat ayında Trabzon'daki önemli tüccarların kulüpte ithalat ve ihracat faaliyetlerindeki dengesizliği çözüme kavuşturmak için yaptığı toplantıdır. İthalatı azaltıp ihracatı arttırmak isteyen Trabzon tüccarları arasında önemli fikir alışverişi gerçekleştirilmiş, hatta bu amaçla yeni bir toplantı yapma kararı alınmıştır. Tüccarların Şubat ayı içinde gerçekleştirdiği bir diğer toplantıda ise Trabzon'un elektrikle

³³⁵² **Halk**, Sayı: 40, 17 Haziran 1339(1923).

³³⁵³ **Trabzon Vilayetine Ait Malumat-ı İktisadiye ve İhsaiye**, Trabzon Mıntıkası Ticaret Müdüriyetinin Ticaret Raporu, Ticaret Vekâleti Mecmuası, 1 (9), İstanbul: Ögüt Matbaası, 1926.s. 178-179.

³³⁵⁴ **Halk**, Sayı: 2, 26 Haziran 1339 (1923); Albayrak, a.g.e., s. 181.

³³⁵⁵ **İstikbal**, Sayı: 992, 21 Ağustos 1339 (1923).

aydınlatılması için Değirmendere suyundan faydalanarak önemli sermayedarların ve bütün halkın desteği ile bir anonim şirket oluşturmak yönünde fikirler ortaya çıkmıştır.³³⁵⁶

Trabzon Ticaret Mahfili³³⁵⁷ İdare Heyeti 21 Eylül 1924 tarihinde yapılacak genel kongre için hazırlanan gündem maddelerini³³⁵⁸ toplantı tarihi ile birlikte üyelerine ilanla bildirmiştir. İlanda ayrıca seçime katılacak olanların aylık aidatlarını ödemeleri de istenmiştir.³³⁵⁹ Kararlaştırılan tarihte ekseriyet sağlanamadığı için bir sonraki toplantı katılan üye sayısı ile yapılmak üzere 28 Eylül 1924 Pazar gününe ertelenmiştir.³³⁶⁰ Ticaret Mahfilinin 28 Eylül günü gerçekleştirilen yıllık kongresinde belirlenen idare heyeti Reis Kitapçızade Mehmed Temel Efendi, Reis-i Sani Hacı Yakubzade İbrahim Efendi, Kâtip Mesul Pulathanelizade Celal Efendi, Sandık Emmini Hacı Mollazade Kemal Efendi, Aza Hacı İzzetzade Hasib Efendi, Aza Dedezade Kemal Efendi ve Aza Kazazzade Ahmed Cemal Efendi'den oluşmuştur.³³⁶¹

Yeni idare heyetini belirleyen Ticaret Kulübü, Trabzon'un ekonomik sorunları ile ilgili toplantılara kısa sürede başlamıştır. 3 Ekim 1924 Cuma günü kulüp binasında yapılan çaylı bir toplantıda şehirde bulunan mebuslarla tüccarlar arasında bir sohbet gerçekleşmiştir. Çeşitli ticari meseleler hakkında görüşülen toplantıda Ticaret Vekili Hasan Bey tüccarlarla fikir alış verişi yapmıştır. Tütün rejisi meselesinin de konuşulduğu toplantıda tüccarlar ve Şevki Bey bandrol usulünden yana olduklarını belirtmişlerdir.³³⁶² Bir diğer toplantı ise 7 Kasım tarihinde gerçekleşmiştir. Ticaret Vekâletinden gönderilen sigorta layihası hakkında fikir alışverişinde bulunmak üzere Trabzon tüccarları ve hukuk uzmanları Ticaret Mahfilinde toplanarak görüşlerini bildirmiştir.³³⁶³ Kulüp başkanlığı bir başka toplantınının 17 Kasım 1924 tarihinde bazı tüccarlarla yapılacağını bildirerek

³³⁵⁶ **İstikbal**, Sayı: 1127, 26 Şubat 1340 (1924). Trabzon'un elektrik ihtiyacını karşılayan Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin temelleri bu toplantılarda atılmıştır. 16 lira sermaye ile kurulan şirket 1925 yılında faaliyete başlamıştır. **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 941; Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin kuruluşu ve ilk faaliyetleri için bkz. Murat Küçükkuşurlu, "Cumhuriyet Devrinde Bir Milli Sanayi Örneği: Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin Kuruluşu", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 3, 2007, s. 91-116; Murat Küçükkuşurlu, "Visera (Işıklar) Santrali ve Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin Faaliyetleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 10, 2011, s. 101-124.

³³⁵⁷ Trabzon Ticaret Kulübü bu dönemde Ticaret Mahfili olarak da adlandırılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren Tüccar Kulübü olarak isimlendirildiği anlaşılan kulüp 1936 yılında Şehir Kulübü adını almıştır.

³³⁵⁸ Kongrenin gündem maddeleri arasında nizamnamenin tadili, heyeti idare raporu ve yeni idare heyetinin seçimi yer almaktaydı. **İstikbal**, Sayı: 1283, 14 Eylül 1340 (1924).

³³⁵⁹ **İstikbal**, Sayı: 1283, 14 Eylül 1340 (1924).

³³⁶⁰ **İstikbal**, Sayı: 1293, 27 Eylül 1340 (1924).

³³⁶¹ **İstikbal**, Sayı: 1298, 2 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

³³⁶² **İstikbal**, Sayı: 1300, 5 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

³³⁶³ **İstikbal**, Sayı: 1329, 8 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

toplantıda Ticaret Vekâletinin sorularına cevap hazırlanacağını hatırlatıp ilgilileri kulüp binasına davet etmiştir.³³⁶⁴

Ticaret Mahfili yeni idare heyetini belirlemek üzere 6 Mart 1925 Cuma günü³³⁶⁵ toplanmışsa da çoğunluk sağlanamadığından yıllık kongre 12 Mart'a ertelenerek toplanmıştır.³³⁶⁶ Kongrede yapılan seçimle idare heyeti; Pulathanelizade Celal, Kitapçızade Mehmed, Hacı Yakupzade İbrahim, Hacı İzzetzade Hasib, Mollazade Kemal, Müftüzade Temel Nücumi ve Dedezade Kamil Efendilerden oluşmuştur. Bu üyelerden kulüp başkanlığına Pulathanelizade Celal Efendi, ikinci başkanlığa Hacı Yakupzade İbrahim Efendi seçilmiştir.³³⁶⁷ 1926 yılı Mart ayında yıllık kongresini yapan Ticaret Mahfilinin yeni idare heyeti üyeliğine seçilen Rahmi Mesud ve Kefelizade Zekeriya Beyler bir hafta sonra istifa etmiştir.³³⁶⁸

Kulübün bu dönemde gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri Trabzon Ticaret Mektebinin Ticaret Vekâletinden İktisat Vekâletine devredildiği dönemde “yüksek” kısmının kaldırılmasına yönelik çabaları engelleme teşebbüsüdür. Ticaret Mahfili idarecileri bu dönemde mektebin “yüksek” kısmının devam etmesi için ilgili makamlara müracaat etmiştir.³³⁶⁹ Trabzon Ticaret Mahfili 1926-1928 yılları arasında Trabzon'daki faal cemiyetler arasında yer almıştır.³³⁷⁰

Nemlizadelere ait eski Müdafaa-i Hukuk binası karşısında yer alan Tüccar Kulübünün 1932 yılı Şubat ayında belirlenen idare heyeti; Başkan Belediye Reisi Kadri Mesut Bey, Muhasip Kazancızade Hüseyin Bey, üyeler Temel Nucumi, Kitapçızade Mustafa Bey, Kitapçızade Mehmet Bey, Arnavutzade Osman Bey, Dedezade Hami Bey, Subaşızade İhsan Bey'den oluşmuştur.³³⁷¹ Ancak yeni idare heyetindeki iki üyenin tüccar olmamasından dolayı polis tarafından kulübün tasdik ve tescili gerçekleşmemiş, bunun üzerine nizamnamenin tadili teşebbüsünde bulunulmuştur. Fakat bu da olumlu bir sonuç getirmeyince yeni bir seçim yapılması gündeme gelmiştir.³³⁷² Tüccar Kulübü İdare Heyeti

³³⁶⁴ **İstikbal**, Sayı: 1335, 16 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

³³⁶⁵ **İstikbal**, Sayı: 1420, 9 Mart 1341 (1925).

³³⁶⁶ **İstikbal**, Sayı: 1423, 12 Mart 1341 (1925).

³³⁶⁷ **İstikbal**, Sayı: 1425, 16 Mart 1341 (1925); **Yeniyol**, Sayı: 88-188, 15 Mart 1341(1925).

³³⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 88-188, 15 Mart 1926.

³³⁶⁹ **Halk**, Sayı: 578, 27 İlk Teşrin 1936.

³³⁷⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, s. 684; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, s. 943; **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

³³⁷¹ **Yeniyol**, Sayı: 1654, 17 Şubat 1932.

³³⁷² **Yeniyol**, Sayı: 1666, 31 Mart 1932.

7 Mart 1932 tarihinde yeniden yapılacak olan idare heyeti seçimi için tüm üyelerini kulüp binasına davet etmiştir.³³⁷³ Fakat ne seçim yapılabilmiş ne de eski idare heyeti faaliyete başlayabilmiştir. İdare Heyetinin boşalması dolayısıyla kulüp malî ve idarî açıdan oldukça sıkıntılı bir sürece girmiştir.³³⁷⁴

1935 yılı kongresini 15 Şubat 1935 tarihinde yapma kararı alan Tüccar Kulübü Başkanlığı üyelerini tekrar toplantıya davet etmiştir.³³⁷⁵ Çoğunluk sağlanamadığı için yapılamayan kongre toplantısının 24 Şubat 1935 Pazar gününe ertelendiği bir başka ilanla üyelere duyurulmuştur.³³⁷⁶

Tüccar Kulübünün 17 Şubat 1936 tarihinde yapılan kongresi Başkan Seyfettin Bey'in konuşması ile açılmıştır. Öncelikle hesaplar ve idare heyetinin çalışma raporu kabul edilmiştir. Ardından Süleyman Mahir Bey kulübe yeni bir şekil ve yön vermek amacıyla adının Şehir Kulübü³³⁷⁷ olarak değiştirilmesi için bir teklifte bulunmuştur. Bu amaçla bir encümen oluşturularak idare heyeti ile yapılacak inceleme sonrasında 2 aya kadar genel kurula sunulması yönündeki teklif çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. Daha sonra yapılan seçimle Kamil Dedeoğlu, Noter Seyfettin, Hami Dedeoğlu, Mehmet Kitapçioğlu ve Mithat Saloğlu yeni İdare Heyetini oluşturmuştur. Kulübün başkanlığına ise üçüncü defa Noter Seyfettin Bey seçilmiştir. Kongrede ayrıca Mektepli Fakir Çocuklara Yardım Cemiyetine 50 lira yardımda bulunulması kararlaştırılmıştır.³³⁷⁸

Trabzon Şehir Kulübü Genel Kurulu 2 Mart 1936 akşamı Seyfettin Bey başkanlığında toplanarak Tüccar Kulübünün, Şehir Kulübü adını alması yönünde hazırlanan nizamnamenin tadil edilecek maddelerini görüşmüştür. Tadil edilen maddeler ile hazırlanan yeni nizamname onaylanmak üzere 3 Mart 1936 tarihinde valiliğe sunulmuştur. Onay işleminin ardından üye yazılmasına başlanacak kulübün hamî reisinin Tahsin Uzer, fahri reisinin Trabzon Valisi olmasına, memurların da fahri üye olarak yazılmasına karar verilmiştir.³³⁷⁹ Valiliğe gönderilen nizamname yeniden düzeltilmek üzere kulübe iade edilmiştir. Bu amaçla 12 Mart akşamı yeniden toplanan kulüp üyeleri

³³⁷³ **Yeni yol**, Sayı: 1659, 7 Mart 1932.

³³⁷⁴ **Yeni yol**, Sayı: 1666, 31 Mart 1932.

³³⁷⁵ **Yeni yol**, Sayı: 2004, 31 İkincikanun 1935.

³³⁷⁶ **Yeni yol**, Sayı: 2010, 18 Şubat 1935.

³³⁷⁷ Trabzon Şehir Kulübü, Tüccar Kulübünün bu şekilde gerçekleştirdiği değişiklik sonuncu Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer'in katkıları ile oluşturulmuştur. **Yeni yol**, Sayı: 2262, 15 Birinci Kanun 1936; **Yeni yol**, Sayı: 2275, 1 Kânûn-ı Sâni 1937.

³³⁷⁸ **Yeni yol**, Sayı: 2116, 19 Şubat 1936.

³³⁷⁹ **Yeni yol**, Sayı: 2120, 4 Mart 1936.

bazı maddeler üzerinde değişiklikler yaparak onaylanması için yeniden valiliğe sunmuştur.³³⁸⁰

Yeni adıyla faaliyete başlayan kulübün binası da değiştirilerek Uzunsokak'taki eski Sıhhat Yurdu binası kiralanmış, boya ve döşeme gibi tadilatlardan sonra kullanılır hale getirilmiştir. Kulübün açılış töreni için de hazırlıklarını sürdüren İdare Heyeti Tahsin Uzer'in imzasını taşıyan davetiyeleri dağıtmaya başlamıştır.³³⁸¹

Trabzon Şehir Kulübü yoğun bir hazırlık döneminden sonra 22 Mart 1936 Pazar günü açılmıştır.³³⁸² Oldukça parlak bir şekilde yapılan açılış törenine kulübün hami reisi Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer de katılmıştır. Törende bir konuşma yapan Uzer, Şehir Kulübünün sosyal, ticari ve iktisadi hayatta sağlayacağı faydalarını anlatmış, büyük bir eksiği tamamlayacak³³⁸³ bir teşekkül olduğunu belirterek kulübün amacının altını çizmiştir. Tören sonrasında 11 kişilik İdare Heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre Üçüncü Umum Müfettişlik Asayiş Müşavir Muavini Bahri, Defterdar Yekta, Ziraat Bankası Direktörü Tarık, Arif Hacıkadıoğlu, Noter Seyfettin, Hami Dedeoğlu, Avukat Faik Ahmet, Fındık Mütchassısı Kazım, Temel Kasımoğlu ve Harun Harunoğlu'ndan oluşan idare heyeti göreve başlamıştır.³³⁸⁴

Şehir Kulübü İdare Heyetinin faaliyete başlamasından birkaç hafta sonra ilk idarî değişiklik gerçekleşmiştir. İdare Heyetinin 16 Nisan 1936 tarihinde yaptığı uzun bir toplantıda Noter Seyfettin'in istifası nedeniyle umumî kâtipliğe Defterdar Yekta seçilmiştir. Toplantıda alınan bir başka kararla kulübün büfe ve lokantası da Kemal Subaşı'ya verilmiştir.³³⁸⁵

³³⁸⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2122, 14 Mart 1936.

³³⁸¹ **Yeniyol**, Sayı: 2124, 21 Mart 1936.

³³⁸² **Halk**, Sayı: 515, 19 Mart 1936.

³³⁸³ Tüccar Kulübünün Şehir Kulübüne dönüşmeden önce çok az sayıda kişinin uğradığı bir kahvehane biçimine dönüştüğü belirtilmektedir. Üye aidatlarından başka geliri olmayan birçok kulübün kahve ve oyun işinden gelir elde ettiği bu dönemde farklı gelir yolları elde edilmediği için bu olumsuz durum ortaya çıkmıştır. Üstelik bu sıralarda kulüplerde görev alanlar arasında kadın üye bulunmaması da dikkat çekiciydi. Ailelerin kulüplere gidip oturabilmesi, eğlencelere katılması ve sohbet edebilmesi gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu bu dönemde yeni açılan Şehir Kulübünün diğer kulüplerden özellikle de spor kulüplerinden üstün bir sosyal amacı olduğu, dolayısıyla makul şekilde gelir elde etme yoluna başvurması, nezih her ailenin kadınlı erkeklili yer alması ve diğer kulüplere örnek teşkil etmesi yönünde temenniler basın yoluyla dile getirilmiştir. Tevfik Vural, "Şehir ve Kulüp", **Yeniyol**, Sayı: 2125, 25 Mart 1936.

³³⁸⁴ **Halk**, Sayı: 516, 23 Mart 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2125, 25 Mart 1936.

³³⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2132, 18 Nisan 1936.

Şehir Kulübü açıldıktan sonra birçok misafirin ağırlandığı ve çeşitli konuların görüldüğü yerlerden biri olmuştur. Bu amaçla kulüpte yapılan ilk etkinlik 7 Nisan 1936 tarihinde belediye tarafından Filo Kumanda Heyeti şerefine verilen 120 kişilik bir ziyafettir.³³⁸⁶ Şehir Kulübünün ilk ziyafeti olan bu yemeğe kötü hava şartları nedeniyle bazı davetliler katılamamıştır. Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer'in de katıldığı ziyafette Necmiati Kulübü saz heyeti parçalar çalarak eşlik etmiştir.³³⁸⁷ 16 Mayıs 1936 tarihinde Trabzon'a gelen Hamidiye Kruvazöründe staj gören yaklaşık 50 genç zabite Elektrik Sosyetesı Mühendisi Celaledin tarafından 18 Mayıs'ta bir çay ziyafeti verilmiştir.³³⁸⁸ 27 Haziran 1936 tarihinde Çoruh (Artvin) Valisi Refik Koraltan başkanlığında 150 kişilik bir grup Trabzon'a gelmiştir. Belediye, Parti, Halkevi, Kızılay, Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Şehir kulübü, Türk Spor Kurumu, Gençler Grubu delegeleri misafirleri karşılamak üzere 6 otobüsle Rize'ye gitmiştir. Trabzon'a ulaşan misafirler şerefine Şehir Kulübünde bir şölen verilmiştir. Yemek salonunda toplanan misafirlerle gerçekleşen sohbet sonrasında Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer bir konuşma yapmıştır.³³⁸⁹ 8 Temmuz 1936 tarihinde ise Soğuksu sayfiyesinde yazlığı veya yeri olanların bölgenin nakil, imar ve korunmasına yönelik konuları görüşmek, fikirlerini almak üzere toplantı yapılması kararlaştırılarak Belediye Başkan Vekili Kamil Dedeoğlu tarafından ilgililer kulübe davet edilmişlerdir.³³⁹⁰ Aynı yıl Trabzon'a gelen Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak şerefine 31 Ağustos'ta belediye tarafından Şehir Kulübünde bir ziyafet verilmiştir.³³⁹¹

Yekta Bey başkanlığında 29 Eylül 1936 tarihinde bir toplantı yapan Şehir Kulübü İdare Heyeti, kulüp işleri ve mevsim faaliyetleri hakkında bazı kararlar almıştır. Toplantıda kulübün idare memurluğuna Mithat Sayıl getirilmiştir.³³⁹²

³³⁸⁶ **Halk**, Sayı: 521, 9 Nisan 1936.

³³⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2129, 8 Nisan 1936.

³³⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2141, 20 Mayıs 1936.

³³⁸⁹ **Halk**, Sayı: 544, 29 Haziran 1936.

³³⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2155, 8 Temmuz 1936.

³³⁹¹ Ziyafete Mareşal Fevzi Çakmak, Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer, Orgeneral Kazım Orbay, Korgeneral Muzaffer, Tümgeneral Tevfik, milletvekilleri Raif Karadeniz, Daniş Eyüpoğlu (Trabzon), İlyas Sami İhsan (Çoruh) Vali vekili, Mareşalin Maiyet erkânı, Üçüncü Umum Müfettişlik erkânı, vilayet memurları, CHP ve belediye heyetleri, çeşitli kurumların başkanları da katılmıştır. Yemeğin sonunda Kadri Evren, İlyas Sami ve Raif Karadeniz birer konuşma yapmış, Fevzi Çakmak da Trabzon'un orduya karşı gösterdiği ilgi ve muhabbete teşekkür etmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2182, 1 Eylül 1936.

³³⁹² **Yeniyol**, Sayı: 2207, 30 Eylül 1936.

1930'lu yılların ortalarından itibaren Trabzon'un sosyal hayatına canlılık kazandıran kulüplerinden olan Şehir Kulübü 1936 yılı sonlarına doğru bu alanda etkin rol almış, kulübün lokali Trabzon'a gelen vekiller, heyetler, valiler, Türk ve yabancı kişilerin ağırlandığı, ziyafetlerin verildiği bir yer haline gelmiştir. Misafirlerin kulübün servis, intizam ve konfor gibi özelliklerinden etkilendiği, bunun da idare heyeti, idare müdürü ve lokantayı işleten Kemal Subaşı'nın katkıları ile olduğu şeklinde değerlendirilmeler yapılmıştır.³³⁹³ 1936 yılı sonlarında kulübün başkanlığına eski milletvekili ve parti vilayet heyetinde görevli olan Ali Becil Bulat'ın getirilmesi yönünde üyeler arasında fikirler ortaya çıktığı yönünde haberler yayılsa da sonrasında böyle bir gelişme olmamıştır.³³⁹⁴

Kulübün 1937 yılı kongresi için 9 Mart tarihi belirlenmişse de çoğunluk sağlanamadığı için yapılamayan toplantının, nizamnamenin 16. Maddesi gereği 21 Mart'a ertelendiği kulübün genel sekreterliği tarafından bildirilerek kongrede idare heyeti raporunun okunması, tatil aylarına ait aidatların alınmaması ile ilgili idare heyeti kararının onayı, bilançonun incelenmesi ve yeni idare heyetinin seçimi gibi gündem maddelerinin yer alacağı açıklanmıştır.³³⁹⁵ Kongre, Başkan Defterdar Yekta Bey başkanlığında gerçekleşmiştir. Kulübün bir yıllık çalışma raporunun okunmasının ardından yeni yıl bütçesi kabul edilmiştir. Kongrede yapılan seçimle Bahri Bey, Noter Seyfettin, Avukat Kemal, Süleyman Mahir, Hami Dedeoğlu, Mahmut Tahsin Sayıl ve Osman Bey idare heyetine getirilmiştir.³³⁹⁶ Kulüp başkanlığına Noter Seyfettin seçilmiştir.³³⁹⁷

8 Nisan 1937 Perşembe akşamı Noter Seyfettin başkanlığında toplanan Şehir Kulübü İdare Heyeti kulübe ait işlerle ilgili kararlar almıştır. İlk olarak kulübün bulunduğu binanın 3 yıl süre ile kiralanması kararlaştırılmıştır.³³⁹⁸ İdare Heyeti 15 Mayıs 1937 Cumartesi günü ise Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer şerefine öğle yemeği vermiştir.³³⁹⁹ 60 kişinin katıldığı yemekte vali vekili, başmüşavir, müşavirler, müfettişlik erkânı, kulüp üyeleri ve bazı kitapçılar da yer almıştır. Tahsin Uzer kulübün kuruluşu, gelişimi ve faaliyetleri ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında kulübün Trabzon'da

³³⁹³ **Yeniöl**, Sayı: 2227, 24 Birinci Teşrin 1936; **Yeniöl**, Sayı: 2262, 15 Birinci Kanun 1936. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Trabzon'da ilk eseri olarak görülen Şehir Kulübü Trabzon aydınlarının toplu vakit geçirdiği oldukça önemli bir teşekkül olarak görülüyordu. **Yeniöl**, Sayı: 2332, 22 Mart 1937.

³³⁹⁴ **Yeniöl**, Sayı: 2271, 28 Birinci Kanun 1936; **Yeniöl**, Sayı: 2272, 29 Birinci Kanun 1936.

³³⁹⁵ **Yeniöl**, Sayı: 2331, 20 Mart 1937.

³³⁹⁶ **Halk**, Sayı: 616, 23 Mart 1937; **Yeniöl**, Sayı: 2332, 22 Mart 1937.

³³⁹⁷ **Yeniöl**, Sayı: 2334, 25 Mart 1937.

³³⁹⁸ **Yeniöl**, Sayı: 2344, 9 Nisan 1937.

³³⁹⁹ **Halk**, Sayı: 627, 18 Mayıs 1937.

yegâne temiz toplanma yeri olduğunu, işbirliği, özen ve ilgi ile yalnız bir sahada değil sosyal, iktisat ve kültür bakımından etkili olması yönünde çalışılması gerektiği, bu amaçla kulüpte bir kütüphane oluşturulmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁰⁰ Kulüpte yapılan bir diğer yemekli toplantı ise 27 Mayıs tarihinde yeni Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey şerefine Trabzon doktorları tarafından verilmiştir.³⁴⁰¹ Yine doktorlar tarafından verilen bir başka yemek CHP teşkilatını teftiş etmek üzere 1937 yılında Trabzon'a gelen Balıkesir Milletvekili Doktor Hasan Vasıf Somyürek şerefine düzenlenmiştir.³⁴⁰² Yılın sonlarında ise Belediye tarafından Avrupa'ya tedavi için gidecek olan Umumî Müfettiş Tahsin Uzer şerefine bir ziyafet verilmiştir.³⁴⁰³

Şehir Kulübünün 1938 yılı genel kurul toplantısının 20 Şubat'ta yapılması kararlaştırılmış, fakat çoğunluk sağlanamadığı için 2 Mart Çarşamba gününe ertelenmiştir.³⁴⁰⁴ Kulübün 1939 yılı kongresinin hesapların incelenmesi, idare heyetinin ibrası, yeni heyet-i idare seçimi gibi gündem maddeleri ile 22 Ocak'ta yapılmasına karar verilmişse de çoğunluk sağlanamadığı için 6 Şubat'a ertelenmiştir.³⁴⁰⁵ Aynı yılın sonunda üyelerin çoğunun teklifi üzerine 23 Eylül 1939 tarihinde yapılması kararlaştırılan olağanüstü kongre çoğunluk sağlanamadığı için 8 Ekim'e ertelenmiş,³⁴⁰⁶ yapılan toplantıda yeni idare heyeti belirlenmiştir.³⁴⁰⁷ Bu yıllarda kulübün lokali daha çok yüksek maaşlı memurlar tarafından ziyaret edilmiştir.³⁴⁰⁸

Şehir Kulübünün 31 Ocak 1940 tarihinde nizamname tadilatını da içeren gündem maddeleri ile yapılması kararlaştırılan genel kurul toplantısı çoğunluk sağlanamadığı için nizamnamenin 16. Maddesi gereği 10 Şubat'a ertelenmiştir.³⁴⁰⁹ Kısa bir süre sonra ise olağanüstü genel kurul kararı alınmıştır. 26 Mart tarihinde toplanması kararlaştırılan kongre eski İdare Heyetinin incelenen hesabının ibrası ve kulübün yeni yıl malî durumu

³⁴⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2368, 16 Mayıs 1937; **Yeniyol**, Sayı: 2369, 19 Mayıs 1937.

³⁴⁰¹ **Halk**, Sayı: 628, 28 Mayıs 1937.

³⁴⁰² **Halk**, Sayı: 644, 23 Temmuz 1937.

³⁴⁰³ **İnan**, Sayı: 8 Şubat 1938 s. 33.

³⁴⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2463, 10 Şubat 1938; **Halk**, Sayı: 687, 11 Şubat 1938; **Halk**, Sayı: 689, 25 Şubat 1938; **Yeniyol**, Sayı: 2466, 23 Şubat 1938.

³⁴⁰⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2551, 7 İkincikanun 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2556, 26 Ocak 1939.

³⁴⁰⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2625, 20 Eylül 1939; **Yeniyol**, Sayı: 2628, 30 Eylül 1939.

³⁴⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2641, 18 İkinciteşrin 1939.

³⁴⁰⁸ **BCA**, 490.01/715.441.2.

³⁴⁰⁹ Gündem maddeleri: "1-Açılış, reis ve kâtip intihabı, 2- Mesai raporunun okunması, 3- Hesabatın ve bilançonun tetkiki ve idare heyetinin ibrası, 4- Nizamname tadiline ait müzakere, 5- Yeni idare heyeti intihabı" olarak belirlenmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2621, 31 İkincikanun 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2662, 3 Şubat 1940.

hakkında karar alınması gündem maddelerini içermekteydi.³⁴¹⁰ Belirlenen tarihte yapılamayıp 5 Nisan'da toplanan kongre Kâtip Vekili Kamil Dedeoğlu tarafından açılmıştır. Mehmet Kitapçı'nın başkanlığında yapılan ve faaliyetlerin görüşüldüğü toplantıda üyelere Mektupçu Behçet Ertan'ın kulübün daha etkili olmasını hedefleyen teklifi ilgi ile karşılanmıştır. Toplantıda ayrıca yapılacak işlerin idare heyetinin kararıyla daha iyi sonuçlar ortaya çıkaracağı yönünde görüş birliğine varılmıştır.³⁴¹¹

II. Dünya Savaşı'nın tehlikeli bir hâl aldığı dönemde Türkiye'de muhtemel hava saldırılarından ve gazdan korunma konusunda bilgilendirici ve eğitici bazı kurslar verilmiştir. Bunlardan biri de Pasif Korunma Kursudur. Hava taarruzlarına karşı Pasif Korunma Kanunu gereğince Halkevlerinde yapılan bu kurslar, Valiliğin tamimi gereği Şehir Kulübü tarafından da düzenlenmiştir.³⁴¹²

Şehir Kulübü 1941 yılı idare heyeti seçimi için 4 Şubat tarihi belirlenmiş, fakat yeterli katılım olmadığı için toplantı nizamnamenin 16. Maddesi gereğince 15 Şubat'a ertelenmiştir.³⁴¹³ Bu dönemde İdare Heyeti; Başkan Selim Bayakır, üyeler Mithat Sayıl, Mustafa Odabaşı, Kamil Dedeoğlu, Ömer Saraçoğlu, Sıtkı Murathan ve Harun Harunoğlu'ndan oluşmuştur.³⁴¹⁴ Aynı yılın yaz aylarında kulüp nizamnamesinde yapılması düşünülen değişiklik için olağanüstü kongre toplanması kararı alınmıştır. 21 Temmuz 1941 tarihinde nizamnamenin 22. Maddesinin değiştirilmesine yönelik gerçekleştirilecek kongre için yeterli çoğunluk sağlanamazsa 2 Ağustos'a erteleneceği idare heyeti tarafından üyelere bildirilmiştir.³⁴¹⁵

Şehir Kulübünün 1942 yılı Şubat ayı başında yapılan yıllık kongresinde başkanlığa Noter Seyfettin, kâtipliğe ise Şahap Denizer seçilerek toplantı gündemi görüşülmüştür. Genel Kurula sunulan mesai raporu ve bilanço görüşmelerin ardından kabul edilmiştir. Kongrede murakıplığa Mahmut Sayıl ve Enis Arslan; idare heyetine Başmühendis Mahmut Yonat, İş Bankası Müdürü Veli Tümer, Mustafa Odabaş, Ekrem Ongan, Rıfkı Kulaç, Vahit Kasımoğlu, Mithat Sayıl seçilmiştir.³⁴¹⁶ İdare Heyetine seçilen üyeler daha sonra aralarında

³⁴¹⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2676, 23 Mart 1940.

³⁴¹¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2680, 6 Nisan 1940.

³⁴¹² **Yeni Yol**, Sayı: 2710, 20 Temmuz 1940.

³⁴¹³ **Yeni Yol**, Sayı: 2765, 8 Şubat 1941.

³⁴¹⁴ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

³⁴¹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2813, 26 Temmuz 1941.

³⁴¹⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2862, 8 Şubat 1942.

görev dağılımı yaparak kulüp başkanlığına yeniden Başmühendis Mahmut Yonat'ı seçmiştir.³⁴¹⁷

Kulübün Umumî Kâtipliği 1943 yılı genel kongresinin bilançonun tetkiki ve yeni idare heyeti seçimi gündem maddelerinden oluşmak üzere 28 Ocak Cumartesi günü toplanacağı kararını üyelerine bildirmiştir.³⁴¹⁸ Bu dönemde gerçekleştirilmesine karar verilen faaliyetlerden biri Rize seyahatidir.³⁴¹⁹

Şehir Kulübü 1943 yılı ortalarında bina sorunuyla karşılaşmıştır. Ticaret Lisesinin geçici olarak Sanat Okuluna dönüştürülmesi sürecinde Şehir Kulübü binasının da Ticaret Lisesine verilmesi kararı Maarif Vekilliğince uygun bulunmuştu. Sanat Okulunun 1943-1944 Eğitim öğretim yılında açılacak olması nedeniyle Şehir Kulübü yöneticilerine müracaat edilmiştir. Kulüp ise yeni bina bulmanın zorluğunu belirterek zaman istemiştir. Sanat Okulunun da eğitim öğretim için önemli müessese olduğu düşüncesiyle Şehir Kulübünün bina sorununu en kısa zamanda çözmesi ve binanın boşaltılması gerektiği yönünde bir temayül hâkim olmuştur.³⁴²⁰ Nitekim Ağustos ayı başında çalışmalar hız kazanmış, eğitim-öğretim döneminin yaklaşması nedeniyle Şehir Kulübünün tahliyesi ve Ticaret Lisesinin boşalacak binaya nakli için Valilik tarafından ilgili makamlara kesin emirler verilmiştir. Valilikçe Maarif, Nafia, Emniyet, Hususi Muhasebe müdürleri ile Belediye Başkanlığının yer aldığı bir heyet görevlendirilerek naklin yapılması için gereken araçlar da heyetin emrine verilmiştir. Şehir Kulübünün ise yeni bina buluncaya kadar İskenderpaşa'daki Hususi İdareye ait binaya nakli kararlaştırılmıştır. Şoförler Cemiyetinin yer aldığı binanın en kısa sürede tahliyesi istenmiştir. Ağustos ayı başında nakil işleri ile ilgili çalışmalar devam etmiş,³⁴²¹ Şehir Kulübü ay sonuna doğru Kunduracılar Caddesi'ndeki Özel İdareye ait binayı onarıp taşınarak kısa sürede faaliyete başlamıştır.³⁴²²

Şehir Kulübü 14 Ocak 1944 tarihinde yapılacak yıllık kongre için Cemiyetler Kanununun 19. ve kulüp nizamnamesinin 11. Maddeleri gereğince aidatlarını yatırmış üyelerin genel kurulu oluşturabileceğini, dolayısıyla üyelerin 1943 yılı sonuna kadar

³⁴¹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2864, 14 Şubat 1942.

³⁴¹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2958, 22 İkincikanun 1943.

³⁴¹⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 14, 6 Temmuz 1943.

³⁴²⁰ Sanat okulunun bina meselesinin çözümlenememesi basında yer almıştır. Giresun'da sanat okuluna kavuşabilmek için sarfedilen çabalar gösterilmiş, Trabzon'un bu fırsatı değerlendirmesi gerektiği yorumları yapılmıştır. Kefeli, "Sanat Okulunun Bina İş Halledilmelidir.", **Yeni Halk**, Sayı: 22, 3 Ağustos 1943.

³⁴²¹ **Yeni Halk**, Sayı: 23, 6 Ağustos 1943.

³⁴²² **Yeni Halk**, Sayı: 30, 31 Ağustos 1943.

aidatlarını yatırmaları gerektiğini hatırlatarak toplantının Kunduracılar Caddesi 18 numarada, Elektrik İdaresinde yapılacağını bildirmiştir. Kulüp başkanlığı ayrıca 11 Ocak 1944 tarihinden itibaren idare heyetine başvuran üyelerinin hesapları inceleyebileceğini de ilanla duyurmuştur.³⁴²³

Şehir Kulübü 1943 yılı sonunda elektrik şirketinin bulunduğu binada Kunduracılar Cemiyetinin boşalttığı kısma geçici olarak yerleşmiş, birkaç ay sonra Moloz mevkiindeki Beden Terbiyesi Bölgesi binasına nakledilme kararı alınmışsa da³⁴²⁴ 14 Aralık'ta Elektrik Şirketinin Selamet Oteli'ne nakledilmesinin ardından boşalacak bu kısmın kulüp üyelerine açılması için hazırlıklarını tamamlamıştır.³⁴²⁵ Bu dönemde 80 üyesi bulunan kulübün başkanlığında Avukat Kemal Hatip,³⁴²⁶ idare heyetinde de Ekrem Ongan, Mahmut Sayıl, Vahit Kasımoğlu, Mustafa Odabaş ve Rıfki Kulaç yer alıyordu.³⁴²⁷

Şehir Kulübünün 1945 yılı kongresi 23 Ocak tarihi belirlenmiş, kayıtlı üyelerinin belirlenen günde kulüp binasında³⁴²⁸ bulunmaları bildirilmiştir. Toplantı İdare Heyetinin raporu, bilançosunun tetkik ve tasdiki, 1945 yılı bütçesinin tasdiki, idare heyetinin ibrası, yeni idare heyetinin intihabı gündem maddeleri ile³⁴²⁹ kulübün Elektrik Şirketi yanındaki binasında yapılmıştır. Kongrede Şehir Kulübü idare heyetine, eski idare heyeti üyeleri olan Kemal Hatip, Mustafa Odabaş, Ekrem Ongan, Ömer Sağıroğlu, Vahit Kasımoğlu ve Sıtkı Murathan seçilmiştir. Kongrede ayrıca kulübün isminin değiştirilmesi hakkında verilen rapor görüşülerek yeniden Tüccar Kulübü adını alması kararlaştırılmıştır.³⁴³⁰ Kongreden sonra faaliyetlerine devam eden Tüccar Kulübü yaz aylarında daha verimli bir hizmet için tedbirler almış, Moloz'daki yazlık binasında faaliyetlerini sürdürmüştür.³⁴³¹

Tüccar Kulübü Başkanlığı, 1946 yılı kongresinin 22 Ocak tarihinde gerçekleştirilmesini kararlaştırarak belirlenen tarihte çoğunluk sağlanamaması durumunda

³⁴²³ **Yeniyol**, Sayı: 3040, 15 Birinci Kanun 1943.

³⁴²⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3086, 27 Mayıs 1944.

³⁴²⁵ **Halk**, Sayı: 1169, 12 İlk Kanun 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3138, 13 Birinci Kanun 1944. Bu süreçte maddî açıdan destek bekleyen kulübe Trabzon Belediye Meclisi destekte bulunmuştur. Belediyenin 1944 yılı bütçe görüşmelerinde gerek taşınma hazırlıkları, gerek Trabzon'a gelen misafirlerin ağırlandığı bir mekân olması dolayısıyla destek olunması gerektiği yönündeki teklif kabul edilerek 2500 lira tahsisat konulmuştur. **TBMZ**, 2. Devre, 11. İnikat, 20.4.1944.

³⁴²⁶ **BCA**, 490.01/715.443.1.

³⁴²⁷ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³⁴²⁸ İlanda bina adresi "Maraş Caddesi Çıkmaz Sokak Numara 28" olarak yer almıştır. **Yeniyol**, Sayı: 3146, 10 Ocak 1945.

³⁴²⁹ **Halk**, Sayı: 1178, 13 Ocak 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3146, 10 Ocak 1945.

³⁴³⁰ **Halk**, Sayı: 1182, 26 Ocak 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3150, 24 Ocak 1945.

³⁴³¹ **Halk**, Sayı: 1219, 8 Haziran 1945.

yeni toplantının 25 Ocak'ta yapılacağını üyelerine bildirmiştir.³⁴³² Kulübün 25 Şubat 1947 tarihinde İdare Heyetinin bir yıllık çalışma raporu, bilançonun tetkik ve kabulü, idare kurulu ibrası ve yeni idare heyeti seçimi gündem maddeleri ile³⁴³³ gerçekleştirdiği toplantıda idare heyetine Avukat Kemal Hatip, Mahmut Sayıl, Hasbi Serdar, Haydar Üçüncü ve Sebahattin Öztürk seçilmiştir. Kulüp Başkanlığına da Kemal Hatipoğlu getirilmiştir.³⁴³⁴

Tüccar Kulübü Başkanlığı 1948 yılı kongresi için ise 24 Şubat Salı gününü belirlemiş, çoğunluk olmaması halinde toplantının 2 Mart'a erteleneceğini üyelerine bildirmiştir.³⁴³⁵ Kulübün bu dönemde çeşitli sosyal yardım faaliyetlerine katıldığı görülmüştür. Kulüp 1948 yılı baharında Trabzon Çocuk yuvasına 25 lira yardımda bulunmuştur.³⁴³⁶ Tüccar Kulübünün 1949 yılı olağan kongresi için 28 Şubat tarihi belirlenmişse de çoğunluk sağlanamadığı için³⁴³⁷ 8 Mart Perşembe günü gerçekleşebilen kongrede yapılan seçim ile idare heyeti belirlenmiştir. Buna göre idare heyeti; Kemal Hatipoğlu, Şakir Karaçengel, Hasbi Serdar, Şevket Çulha ve Ömer Sağıroğlu'ndan oluşmuştur. Daha sonra yapılan toplantı ile idare heyeti başkanlığına Kemal Hatipoğlu, idare müdürlüğüne Şakir Karaçengel getirilmiştir.³⁴³⁸

Kulübün 12 Ocak 1950 tarihinde³⁴³⁹ yapılan kongresinde başkanlığa Sami Dedeoğlu, kâtipliklere Mürteza Hatipoğlu ve Zeki Yağmurdereli seçilmiştir. Gündem maddelerinin görüşülmesi sırasında kulübün inkişaf ve ihyası ile ilgili dilek ve temenniler dile getirilmiştir. Rapor, bilanço ve önceki yılın hesap özeti onaylanarak eski yönetim kurulu ibra edilmiştir. Ardından yeni yönetim kurulu seçimi yapılmıştır. Avukat Kemal Hatipoğlu, Tüccar Hüsnü Aybay, Tüccar Sami Dedeoğlu, Yüksek Mühendis Nevzat Özbek, Yüksek Mühendis Rahmi Arer, Gazeteci Cemal Rıza Osmanpaşaoğlu, Tüccar Ekrem Ongan, Diştabibi Cemal Bulak ve Tüccar Ahmet Trakya yeni idare heyetini

³⁴³² **Halk**, Sayı:1276, 15 Ocak 1946.

³⁴³³ **Trabzon**, Sayı:157, 11 Şubat 1947.

³⁴³⁴ **Trabzon**, Sayı: 167, 4 Mart 1947.

³⁴³⁵ **Trabzon**, Sayı: 382, 15 Şubat 1948.

³⁴³⁶ **Halk**, Sayı: 1897, 16 Nisan 1948.

³⁴³⁷ **Halk**, Sayı: 2192, 11 Şubat 1949.

³⁴³⁸ **Halk**, Sayı: 2223, 14 Mart 1949.

³⁴³⁹ **Halk**, Sayı: 2489, 6 Ocak 1950.

oluşturmuştur.³⁴⁴⁰ İdare heyeti görev paylaşımı için yaptığı toplantıda başkanlığa Sami Dedeoğlu'nu seçmiştir.³⁴⁴¹

1950 yılı sonunda Halkevi binasını kiralama kararı alan³⁴⁴² kulüp bu dönemde Bulgaristan Göçmenlerine Yardım Komitesine 100 lira yardımda bulunmuştur.³⁴⁴³ Tüccar Kulübü Kore şehitleri için 22 Aralık 1950 tarihinde kendi binasında bir mevlit okutmuştur.³⁴⁴⁴

4.3.2. Trabzon Çiftçiler Birliği

Trabzon Çiftçiler Birliği “*vilayet dâhilinde ziraatın gelişme ve ilerlemesini sağlama, ithalat ve ihracatın dağıtımını temin etmeye yardımcı olmak*” maksadıyla 1923 yılı Kasım ayında kurulmuştur.³⁴⁴⁵ Trabzon Çiftçiler Birliği kuruluşundan sonra hızla faaliyete başlayarak birlik binasında çeşitli toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantılardan birinin 27 Mart 1924 Perşembe akşamı yapılacağı idare heyeti tarafından üyelere bildirilmiştir.³⁴⁴⁶

Birlik Genel Kurulu 1924 yılı Nisan ayında toplanarak idare heyeti seçimini yapmıştır. Toplantıda birliğin başkanlığına Hacıalihafizzade Hakkı Efendi seçilmiştir.³⁴⁴⁷ Bu dönemde Trabzon Çiftçiler Birliği Heyeti Trabzon Milletvekili Rahmi Bey'i de fahri başkanlığa seçmiştir.³⁴⁴⁸

Ziraatın geliştirilmesi, buna dair etkenlerin sağlamlştırılmasını bir rehberlik hizmeti kabul eden birlik, mevsimlere göre ilgili meslek mensuplarını gelişmelerden, kolaylıklardan ve çeşitli araç-gereç ve makinelerden haberdar etmeyi kendisine vazife olarak görmüştür. Bu amaçla 1924 yılı yaz aylarında faaliyetlerini hızlandıran Çiftçiler Birliği Haziran ayında düzenlenmek üzere, çiftçilere ilmi olarak faydalı bir toplantı hazırlığına başlamıştır. Bu toplantıda çiftçiliğin sütçülük ve peynir kaymak imaline dair herkesin istifade edebileceği bir şekilde bilgi verilmesi kararlaştırılmış, bu amaçla bir

³⁴⁴⁰ **Yeniyol**, Sayı: 4097, 13 Ocak 1950.

³⁴⁴¹ **Trabzon**, Sayı: 1050, 31 Ocak 1950.

³⁴⁴² Halkevi ise yeni binasının inşasının tamamlanmasına kadar CHP binasında çalışma kararı almıştır. **Trabzon**, Sayı: 1276, 10 Ekim 1950.

³⁴⁴³ **Halk**, Sayı: 2830, 23 Aralık 1950.

³⁴⁴⁴ **Yeniyol**, Sayı: 4419, 22 Aralık 1950.

³⁴⁴⁵ **İstikbal**, Sayı: 1062, 12 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

³⁴⁴⁶ **İstikbal**, Sayı: 1151, 26 Mart 1340 (1924).

³⁴⁴⁷ **İstikbal**, Sayı: 1173, 22 Nisan 1340 (1924).

³⁴⁴⁸ **İstikbal**, Sayı: 1176, 27 Nisan 1340 (1924).

program hazırlanmıştır. 6 Haziran 1924 tarihinde Kunduracılar Caddesi'nde eski Yıldız Sineması binasındaki yurtta bağcılık, peynircilik hakkında hazırlanan program için katılım biletleri hazırlanmıştır.³⁴⁴⁹

Belirlenen program dâhilinde 6 Haziran 1924 gerçekleşen müsamerede makine ile süttten kaymak, yağ, peynir imali gösterilmiştir. Ziraat Müdürü Faik Bey'in katıldığı bu etkinlikte teorik ve uygulamalı olarak son teknik imal usulleri çiftçilere tanıtılmıştır. Ziraatçı ve çiftçilerden başka halk da bu programa ilgi göstermiştir. Müsamereye Trabzon Mebusu Rahmi Bey ile birlikte Rüşdü ve Halid Paşalar da katılmış, Ziraat Müdürüne ve Çiftçiler Birliği Heyetine memnuniyetlerini bildirmişlerdir.³⁴⁵⁰

1924 yılı Aralık ayında heyeti idare seçimini yenileyen Çiftçiler Birliğinin yeni heyetine şu kişiler seçilmiştir: Reis Hacıalihafızade Hakkı Efendi, Reis-i Sani Hacımollazade Hacı Ali, Kâtib Muradhazade Tayyar Bey, Muhasib Mesul Bölükbaşzade Nazmi Efendi, aza Hacılifazızade Hüseyin Efendi, Kalcızade Mahmud Bey, Abanoszade Mehmed Ağa, Memişyazıcızade Osman Efendi, Hartamaszade Baki Efendi, Subaşızade Yahya Efendi, Hacı Pirefendizade Faik Bey.³⁴⁵¹

Çiftçilerin mesleki gelişimleri ve teknikten faydalanmaları yönünde faaliyetler yürüten Çiftçiler Birliği sosyal hayatta da adından söz ettirmiştir. Birlik 1925 yılı başında "Dağı Faciası" adlı sosyal içerikli dramı sahnelemek için hazırlıklar yapmıştır.³⁴⁵² Birliğin gerçekleştirdiği bir başka etkinlik ise 1925 yılı bahar aylarında, Uzun Sokak ve Boztepe'nin ağaçlandırılması amacıyla yapılacak ağaç dikme faaliyeti ile ilgili çabalara verdiği destektir. Birlik İdare Heyeti ağaç dikme mevsimi olduğunu hatırlatarak bu tarz etkinliklere katılacağını ve yardıma hazır olduğunu bildirmiştir.³⁴⁵³ 1925 tarihinde yapılan belediye seçimlerinde gençlik adına faaliyette bulunmak amacıyla Çiftçiler Birliği de birkaç toplantı yapmıştır.³⁴⁵⁴

1925-1926 yılları arasında Trabzon'da faaliyette olan Çiftçiler Birliği bundan sonraki yıllarda Trabzon'daki cemiyetler listesinde yer almamaktadır. Tam olarak ne

³⁴⁴⁹ **İstikbal**, Sayı: 1200, 2 Haziran 1340 (1924).

³⁴⁵⁰ **İstikbal**, Sayı: 1204, 8 Haziran 1340 (1924).

³⁴⁵¹ **İstikbal**, Sayı: 1363, 23 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

³⁴⁵² **İstikbal**, Sayı: 1399, 25 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

³⁴⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 67-167, 6 Şubat 1341 (1925).

³⁴⁵⁴ **İstikbal**, Sayı: 1419, 8 Mart 1341 (1925).

zaman kapandığı belirlenememekle berber 1926 yılından sonra faaliyette olmadığı kesindir.³⁴⁵⁵

4.3.4. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti (Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu)

1929 Dünya Ekonomik Krizinin ardından oluşan olumsuzlukları gidermek amacıyla Türkiye’de çeşitli önlemler alınmıştır. Bu kapsamda yapılan faaliyetlerden biri “*Halkı israfla mücadeleye, hesaplı ve tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak, yerli mallarımızı tanıtmak, sevdirmek ve kullandırmak, yerli mallarımızın miktarını çoğaltmaya, cinslerini, nefaset ve diğer efsafları itibarıyla yabancı benzerlerinin seviyesine çıkarmaya ve fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak, yerli mallarımızın sürümünü artırmak suretiyle milletin iyi yaşamasını temin etmek*”³⁴⁵⁶ amacıyla 1929 yılı Aralık ayı ortalarında Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin oluşturulmasıdır.³⁴⁵⁷ Tasarruf ve iktisat amaçlı olarak kurulan ve zamanla ülkenin birçok yerinde şubeleri açılan kurumun Trabzon şubesi 12 Ocak 1930 tarihinde kurulmuştur.³⁴⁵⁸

Kurulduktan sonra oldukça sönük bir faaliyet sergileyen Millî Tasarruf ve İktisat Cemiyeti Trabzon Şubesinin İdare Heyeti üyelerinin çeşitli nedenlerle ayrılması üzerine 1931 yılı Mayıs ayında düzenlenen kongrede yeniden belirlenmiştir. Kongrede Avukat Fevzi Bey, Operatör Sabri Bey, Kitapçızade Mehmet Bey, Kazancızade Hüseyin Bey ve Ticaret Odası İstatistik Memuru Baki Bey yeni idare heyeti üyeliklerine seçilmiştir.³⁴⁵⁹ 1931 yılı sonlarında ise Başkan Avukat Fevzi Bey ile İdare Heyeti Üyesi Kitapçı Mehmet

³⁴⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, s. 683; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 943; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 992.

³⁴⁵⁶ Yaşar Semiz, 1929-1938 Döneminde Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 32.

³⁴⁵⁷ Cemiyetin kuruluş çalışmalarına Başbakan İsmet Paşa (İnönü) ve TBMM Başkanı Kazım Bey (Özalp) öncülük etmiştir. İlk toplantısını 16 Aralık 1929 tarihinde yapan cemiyetin himayesi Mustafa Kemal Paşa tarafından üstlenilmiştir. Cemiyetin ilk icraatlarından biri vilayet ve kazalarda şubelerinin açılmasına yönelik olarak nizamname örneği ve taahhüt belgelerini göndermesi olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak İstanbul Şubesi faaliyete geçmiştir. Yaklaşık 1 ay içerisinde ise 100’den fazla şube oluşturulmuştur. Semiz, a.g.t., s. 28-30; Yaşar Semiz, “I. Sanayi Kongresi (Ankara 1930)”, **Ata Dergisi**, 1, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1991, s. 79.

³⁴⁵⁸ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Cumhuriyet**, Sayı: 2045, 16 Kânûn-ı Sâni 1930.

³⁴⁵⁹ **Reklam**, Sayı: 4, 16 Mayıs 1931.

Bey görevlerinden istifa etmiştir.³⁴⁶⁰ Cemiyet tarafından 1931 yılı Aralık ayında Tasarruf Haftası ile ilgili kutlamalar faaliyetler yapılmıştır.³⁴⁶¹

1932 yılına gelindiğinde bu dönemde Türkiye'nin her tarafında Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetlerinin oldukça faal olduğu, oysa yaklaşık 3 yıl önce kurulduğu halde Trabzon şubesinin çok da varlık gösteremediği görülmektedir. Bu dönemde seçilen idare heyeti ile daha faal olunacağı yönünde bir beklenti oluşmuştur. Nitekim yeni İdare Heyeti 12 Aralık 1932 tarihinde başlayacak olan Tasarruf Haftası için çalışmalarına başlamıştır. Vali, memurlar, özel kuruluşlar, tüccarlardan oluşan olağanüstü bir toplantı yapılarak hafta ile ilgili program belirlenmesi ve uygulama için de bir komite seçilmesi kararlaştırılmıştır.³⁴⁶² Halk Fırkası Salonunda yapılan toplantıda söz konusu haftada yapılacak işler görüşülmüş, Numan Sabit tarafından kurumun amacı dile getirilerek bir komite oluşturulmuştur.³⁴⁶³

Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu³⁴⁶⁴ Trabzon Şubesi 1935 yılında yönetim kurulu olmayan, üyeleri dağınık bir halde ve tek kişinin yönetimi ile idare edilir bir tarzda faaliyet göstermiştir.³⁴⁶⁵ Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu (Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti) Genel Kurulu 19 Kasım 1935 tarihinde Halkevi salonunda toplanarak önce yönetim kurulunu belirlemiştir. Kurumun amacı açıklandıktan sonra kongre başkanlığına Belediye Başkanı Kadri Evren ve sekreterliklere İlkokul Müfettişlerinden Cavit ve Telgrafhane Memuru Aziz Servet seçilmiştir. Uzun konuşmaların ardından yapılan seçimde Kamil Dedeoğlu, Kadriye Hanım, Harunoğlu Harun, Numan Sabit ve Naci Kitabi yönetim kurulu üyeliklerine seçilmiştir.³⁴⁶⁶ İdare Heyeti hemen çalışmalara başlayarak çeşitli kurumlardan gelen delegeler ile 24 Kasım 1935 tarihinde Halkevinde Kamil Dedeoğlu'nun başkanlığında bir toplantı yapmıştır. Yapılan toplantıda 12 Aralık'ta başlayacak olan Ulusal Ekonomi Haftası'nın programı belirlenmiştir.³⁴⁶⁷

Cemiyetin 1939 yılı Nisan ayında yapılan kongresinde idare heyetine Kamil Dedeoğlu, Mahmut Muammer, Cemal Karahan, Mehmet Cimşitçi ve Mehmet Yenisey

³⁴⁶⁰ **Reklam**, Sayı: 76, 21 Teşrin-i Sâni 1931.

³⁴⁶¹ **Cumhuriyet**, Sayı: 2753, 19 Kanun-ı Evvel 1931.

³⁴⁶² **Yeniyol**, Sayı: 1731, 17 İkinci Teşrin 1932.

³⁴⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 1732, 22 İkinci Teşrin 1932; **Aksam**, Sayı: 5073, 23 Teşrinisani 1932.

³⁴⁶⁴ Cemiyet 1935 yılından itibaren bu adla faaliyet göstermiştir.

³⁴⁶⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2089, 14 İkinci Teşrin 1935.

³⁴⁶⁶ **Halk**, Sayı: 481, 21 İkinci Teşrin 1935.

³⁴⁶⁷ **Halk**, Sayı: 482, 25 İkinci Teşrin 1935.

seçilmiş, daha sonra aralarında yaptıkları görev taksimi ile reisliğe Kamil Dedeoğlu, kâtipliğe Cemal Karahan ve veznedarlığa Mehmet Yenisey getirilmiştir.³⁴⁶⁸ Bu heyetin istifası üzerine 1939 yılı sonunda toplanan üyeler yeni idare heyetini seçmişlerdir. Yeni heyete Avukat Zihni Can, Cevdet Alap, Zekeriya Kefeli, İskenderpaşa İlkokulu Başşöğretmeni Mehmet Salih ve Tüccar İhsan Hızal seçilmiştir. Ardından ilk toplantısını yapan idare heyeti başkanlığına Zihni Can, kâtipliğe Mehmet Salih ve veznedarlığa İhsan Hızal getirilmiştir. Bu yeni heyet 12 Aralık'ta başlayan 10. Millî İktisat Haftası'nın programını hazırlamıştır. Bu programa göre İktisat Haftası'nda yerli mahsulat ve mamulatin teşhir edilmesi amacıyla Trabzonspor Kulübü salonunda bir sergi açılmıştır.³⁴⁶⁹ İdare heyeti ayrıca gelir temini için daha fazla üye kaydetmeyi ve yılbaşında da bir balo düzenlemeyi kararlaştırmıştır.³⁴⁷⁰

Ulusal Ekonomi Arttırma Kurumunun 28 Nisan 1941 tarihli kongresi Halkevi salonunda valinin katılımı ile açılmış, kongre başkanlığına Bekir Sükûti Kulaksızoğlu seçilmiştir. Millî iktisat konuları üzerinde görüşmeler yapılarak kurumun daha verimli çalışması ile ilgili görüşler dile getirilen kongrede 1939–1941 mesai raporu okunup bütçe kabul edilmiştir. Yapılan seçim ile Avukat Zihni Can, Abdülkadir İkiz, Kaza İdare Heyeti Reisi Hamdi Dursun, Tüccar Terzi Ahmet Trakya, Radyo Bayii Tevfik Aydın ve Tüccar Cevdet Akçay yeni idare heyetini oluşturmuştur. Kongrede Cevdet Akçay murakıplığa, Trabzon Mebusu Daniş Eyüpoğlu da Umumî Merkez murahhaslığına seçilmiştir.³⁴⁷¹ 13 Mayıs günü Halkevinde toplanan idare heyeti üyeleri başkanlığa Avukat Zihni Can, kâtipliğe Radyo Bayii Tevfik Aydın ve veznedarlığa da Tüccar Terzi Ahmet Trakya'yı seçmiştir. Toplantıda ayrıca çalışma programı üzerinde konuşmalar yapılarak çeşitli kararlar alınmıştır.³⁴⁷²

Cemiyetin yaptığı faaliyetlerden biri 12. Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın çeşitli etkinliklerle kutlanmasıdır. Bu dönemde Trabzon'da bulunan Maliye Vekili, Halkevinde

³⁴⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2578, 15 Nisan 1939.

³⁴⁶⁹ **Halk**, Sayı: 827, 12 Birinci Kanun 1939.

³⁴⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2645, 6 İlk Kanun 1939.

³⁴⁷¹ **Halk**, Sayı: 869, 6 Mayıs 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2788, 30 Nisan 1941.

³⁴⁷² **Halk**, Sayı: 872, 16 Mayıs 1941. Kurumun 1941 yılında faaliyette olan Akçaabat Şubesi İdare Heyetinde Ferit Can başkanlığında Seyfettin Kanoğlu ve Muzaffer Lermioğlu; Sürmene Şubesi İdare Heyeti Hamdi Ulusman başkanlığında, Ahmet Bulut, Mehmet Salih Özer, Süleyman Bayraktar ve Mahmut Genç yer almıştır. **BCA**,409.01/277.1109.2.

bir konuşma yapmış, ardından Başkan Zihni Can tarafından iktisadi durum ve kurumun amacı ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.³⁴⁷³

Ulusal Ekonomi Arttırma Kurumu 1942 yılı kongresi parti binasında kalabalık bir katılım ile yapılmıştır. Kongrede idare heyetine Ağâh Erdemli, İbrahim Ertekin, Şükrü Örs, Mehmet Salih Gürsoy ve Cevdet Yalçiner seçilmiştir.³⁴⁷⁴ Kurumun 100 üyesinin bulunduğu 1944 yılında idare heyeti; Başkan Zihni Can, üyeler Ağâh Erdemli, Şükrü Örs, İbrahim Ertekin ve Öğretmen Mehmet Salih Gürses'ten oluşmuştur.³⁴⁷⁵

Ulusal Ekonomi Arttırma Kurumu 1947 yılında Vali Muavini Rükneddin Bey başkanlığında Halkevinde yaptığı toplantıda yeni idare heyetini belirlemiştir.³⁴⁷⁶ Seçim sonucunda Halit Kami, Avukat Ali Rıza Özgen, Cevdet Alap, Hasan Tahsin Karanis ve Ağâh Erdemli idare heyetini oluşturmuştur. Kazım Bulutay ve Mahmut Özdemir de murakıplıklara seçilmiştir.³⁴⁷⁷

4.3.5. Trabzon Fındık İhracatçılar Birliği

Trabzon Fındık İhracatçılar Birliği 6 Kasım 1940 tarihinde 3018 sayılı kanuna³⁴⁷⁸ göre merkezi Giresun'da bulunan Türkiye Fındık İhracatçıları Birliğinin bir şubesi olarak kurulmuştur.³⁴⁷⁹ Rekolte tespiti, fiyat açmak ve fiyatları ayarlamanın yanında birliğin görevlerinden biri “*aza arasında tam bir ahenk yaşatmak, vakar ve ciddiyetle, taahhütlerine sadakatle çalışmalarına her türlü muzaheret temin etmek*”tir. Trabzon'dan başka Ordu ve İstanbul'da da şubeleri açılan birliğin 1943 yılında 165 üyesi bulunuyordu. Bunların 21'i Giresun ve kazalarında; 16'sı Trabzon'da, 13'ü Ordu'da, 3'ü Mersin'de ve 112'si İstanbul'daydı. 1943 yılında Türkiye Fındık ihracatçıları Birliği Genel Sekreteri

³⁴⁷³ **Halk**, Sayı: 932, 16 Birinci Kanun 1941.

³⁴⁷⁴ **Halk**, Sayı: 1029, 19 İkinci Teşrin 1942.

³⁴⁷⁵ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³⁴⁷⁶ **İnan**, Sayı: 31, Mayıs 1947, s. 24.

³⁴⁷⁷ **Halk**, Sayı: 1591, 19 Mayıs 1947.

³⁴⁷⁸ Söz konusu kanun “*Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında 1705 Numaralı Kanuna Ek Kanun*” adıyla 9 Haziran 1936 tarihinde 18 madde halinde çıkarılmıştır. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 3330, 15 Haziran 1936, s. 6642-6643.

³⁴⁷⁹ 1935-1937 yıllarında uluslararası piyasalarda rağbet kazanmış olan Türk fındığının fiyatlarında iç ve dış pazarlarda birtakım geniş sermayeli firmalar rol oynayarak büyük oranda fiyat bunalımı ortaya çıkartmıştır. Bu nedenle fındık ticareti yapan birçok firma zarara uğramıştır. Bu ekonomik olumsuzluğu önlemek için Karadeniz ve İstanbul'daki tüccarlar Fındık İhracatçıları Birliği adı altında bir birlik kurma kararı almışlardır. Birlik, Ticaret Bakanlığından alınan izin ile bir iç yönetmelik oluşturarak 1938 yılında faaliyete geçmiştir. Tevfik Vural Ciravoğlu, “Fındık İhracatçıları Birliğinin Giresun'a Nakli Münasebetiyle”, **Yeni Yol**, Sayı: 3614, 4 Ağustos 1948; 1943 yılında birliğin merkezinin İstanbul'a taşınması konusunda üyeler arasında tartışmalar bulunmaktaydı. Fakat bu konuda karar mercii Ticaret Bakanlığı idi. **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinci Teşrin 1943.

Osman Cudi Gürsoy'dur.³⁴⁸⁰ 11 Ekim 1943 tarihinde Osman Cudi Gürsoy başkanlığında toplanan İhracatçılar Birliği fındık piyasası ve fiyat dalgalanmaları konusunda görüşmeler yapmıştır.³⁴⁸¹

Birliğin Genel Merkezi 1944 yılında İstanbul'a taşınmıştır.³⁴⁸² 8 Mart 1944 tarihinde yapılacak genel merkez kongresinin İstanbul'da Ömer Abit Hanı'ndaki dairesinde toplanacağı Trabzon Fındık İhracatçılar Birliği Şubesi Başkanlığı tarafından toplantı tarihi ve gündem maddeleri ile birlikte üyelere duyurulmuştur.³⁴⁸³ 7 Şubat 1945 tarihinde İstanbul'da yapılacak genel merkez toplantısına da üyelerin bizzat veya temsilcileri aracılığıyla katılabileceği duyurulmuştur.³⁴⁸⁴

1948 yılında Türkiye Fındık İhracatçıları Birliğinin yeniden Giresun'a taşınması yönünde oluşan temayül üzerine birlik merkezinin Giresun'a taşınması kararlaştırılmıştır. Fakat kimi üyelere göre bu karar basit bir politika oyununun sonucu olarak görülmüştür.³⁴⁸⁵

Birlik merkezinin Giresun'a nakli kararından sonra Türkiye Fındık İhracatçıları Birliği Trabzon şubesi de üyelerini 21 Temmuz 1948 tarihinde Giresun'da yapılacak olağanüstü kongreye davet etmiştir.³⁴⁸⁶ Çoğunluğun sağlanamadığı toplantı 28 Temmuz'a

³⁴⁸⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 47, 29 Birinci Teşrin 1943.

³⁴⁸¹ **Yeni Halk**, Sayı: 42, 12 Birinci Teşrin 1943.

³⁴⁸² 1944 yılı sonlarında II. Dünya Savaşı'nın doğurduğu birçok zorluklar karşısında Ticaret Bakanlığının isteğiyle ve İdare Heyetinin aldığı kararla Birlik merkezi İstanbul'a taşınmıştır. Tevfik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçılar Birliğinin Giresun'a Nakli Münasebetiyle", **Yeni Yol**, Sayı: 3614, 4 Ağustos 1948.

³⁴⁸³ **Halk**, Sayı: 1086, 22 Şubat 1944.

³⁴⁸⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 3146, 10 Ocak 1945.

³⁴⁸⁵ Tevfik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçılar Birliğinin Giresun'a Nakli Münasebetiyle", **Yeni Yol**, Sayı: 3614, 4 Ağustos 1948; Birliğin İstanbul'a naklinden itibaren aradan geçen 3 yıl içinde Ticaret Bakanlığı birliğin merkezinin yeniden Giresun olması yönünde bir karara varmak üzere birlik üyelerini olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Trabzon Şubesi genel merkezin bir süre daha İstanbul'da kalması taraftarıydı. Toplantıya katılan üyelerin yüzde 75'i birlik merkezinin 3 yıl önce naklini gerektiren sebeplerin ortadan kalkmadığını belirterek İstanbul'da kalmasını istemişlerdir. **Halk**, Sayı: 1981, 9 Temmuz 1948; Gerek Türkiye'de gerekse dünya piyasalarında normal vaziyete dönülmediği, Karadeniz'e yabancı vapur seferleri açılmadığı, ticaretinin %90'ının İstanbul'dan %10'unun ise Trabzon'dan yapılması dolayısıyla iç ve dış piyasalarda olup bitenin yerinde görüleceğini iddia eden bazı kesimler ekonomik bir merkez olan İstanbul'dan ziyade birlik merkezinin Giresun'a alınmasının mahzurlu olduğu görüşündeydi. Tevfik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçılar Birliğinin Giresun'a Nakli Münasebetiyle", **Yeni Yol**, Sayı: 3614, 4 Ağustos 1948; Tevfik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçılar Birliği ve Bazı Hakikatler", **Yeni Yol**, Sayı: 3639, 1 Eylül 1948; Tevfik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçılar Birliği Hakkında- Yeşil Giresun Gazetesine Cevap", **Yeni Yol**, Sayı: 3658, 20 Eylül 1948.

³⁴⁸⁶ Toplantı gündem maddeleri "1- Birlik merkezinin Giresun'a dönmesi üzerine bugün İstanbul'da yerleşmiş tacirlerden mürekkep olan idare heyetinin yeni çalışma şartlarına intibak edip etmeyeceği konusu üzerine görüşülerek durumun icab ettirdiği kararı almak, 2-Merkez ve İstanbul, Ordu ve Trabzon şubelerinin kadro durumunu tetkik edip gerekli kararları almak, 3- Yeni çalışma şartlarının icap ettirdiği sair işler üzerinde görüşüp karar almak." şeklindeydi. **Halk**, Sayı: 1976, 4 Temmuz 1948.

ertelenerek bu tarihte gerçekleştirilmiştir.³⁴⁸⁷ İstanbul'da bulunan Birlik Umumî Kâtibinin Giresun'a gelerek topladığı kongrede 8 kişilik yeni idare heyeti seçilmiştir. Bu dönemde birliğin mevcut 240 üyesi -200'ü İstanbul'da- olmasına rağmen bu kararı sadece 23 kişiden oluşan Trabzon ve Giresun şubeleri almış, Ordu ve İstanbul üyeleri ise bu seçime katılmamıştır.³⁴⁸⁸

Fındık İhracatçıları Birliği Umumî Kâtibi Ali Haydar Emiroğlu 1948 yılı Ekim ayında Fındık Satış Kooperatifleri Umum Müdürlüğüne tayin edilmiş,³⁴⁸⁹ yerine Osman Cudi Gürsoy İhracatçıları Birliği Umum Kâtipliği görevine getirilmiştir.³⁴⁹⁰ Gürsoy 1948 yılı sonlarında Trabzon'a gelerek çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra birlik merkezi Giresun'a dönmüştür.³⁴⁹¹

Türkiye Fındık İhracatçıları Birliğinin 1949 yılı kongresi için 28 Şubat tarihi belirlenmiş, Genel Sekreterlik tarafından yapılan ilanla üyeler genel kurul toplantısına davet edilmiştir.³⁴⁹² Aynı yıl Mayıs ayında Fındık İhracatçıları Birliği Umumî Kâtibi Osman Cudi Gürsoy incelemelerde bulunmak üzere bir hafta süre için Trabzon'a gelmiştir.³⁴⁹³

4.3.6. Trabzon Çiçekçiler Cemiyeti

Çiçekçiler Cemiyetinin kurulması fikri 1938 yılı Ekim ayında gündeme gelmiştir. Türkiye'nin belli başlı şehirlerinde oldukça önem verilen çiçekçiliğin iklim özellikleri açısından Trabzon'dan da yapılabileceği düşünülerek sınırlı bir şekilde yapılan bu faaliyetin arttırılması hedeflenmiştir. Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer'in gayretleri ile cemiyetin kuruluş çalışmaları başlatılmıştır. Tahsin Uzer başkanlığında Belediyede yapılan bir toplantıya Trabzon'da çiçek yetiştirmeye meraklı olan kişiler de katılmıştır. Uzun ve etraflı görüşmelerden sonra nihayet Trabzon'da bir Çiçekçiler Cemiyeti teşkiline karar

³⁴⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3602, 23 Temmuz 1948.

³⁴⁸⁸ Tefvik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçıları Birliğinin Giresun'a Nakli Münasebetiyle", **Yeniyol**, Sayı: 3614, 4 Ağustos 1948; Tefvik Vural Ciravoğlu, "Fındık İhracatçıları Birliği ve Bazı Hakikatler", **Yeniyol**, Sayı: 3639, 1 Eylül 1948;

³⁴⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3682, 18 Ekim 1948.

³⁴⁹⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3684, 20 Ekim 1948.

³⁴⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 3738, 13 Aralık 1948.

³⁴⁹² **Yeniyol**, Sayı: 3793, 9 Şubat 1949.

³⁴⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 3882, 19 Mayıs 1949.

verilmiştir. Resmi kuruluş işlemleri oluşturulduktan sonra faaliyete geçmesi planlan cemiyetin fahri reisliğine Tahsin Uzer getirilmiştir.³⁴⁹⁴ Cemiyetin kuruluş amacı;

“Memlekette çiçek sevgi ve merakını daha geniş bir mikyasta ileri götürmek, her sene çiçek sergileri tertip ederek iyi çiçek yetiştirenleri mükâfatlandırmak suretiyle çiçek muhabbetini teşvik ve teşmil etmek, resmi ve hususi teşekküllerle çalışma birliği yaparak gayenin husulüne çalışmak, çiçekçiliği zenginleştirmek maksadı ile hariçten tohum, fidan ve çiçeklik hakkında yazılmış risaleleri getirerek halk ve çiçek meraklılarına tevzi etmek, umumî parkları manevî himayesi altına almak, metruk arsa ve mezarlıkları birer çiçek bahçesi haline getirmek”

olarak belirlenmiştir.³⁴⁹⁵ Cemiyetin bundan sonra başka bir faaliyetine rastlanmamıştır.

4.3.7. Akçaabat Amele Birliği

Tütün üretiminin önemli ölçüde ekonomik gelir getirdiği Akçaabat'ta 1924 yılında Tütün İşçileri Birliği kurulmuştur. “Akçaabat Amele Birliği” adıyla ve “*tütün işçilerinin hak ve menfaatlerini korumak*” maksadıyla 1 Kasım 1924 tarihinde kurulan cemiyet Hacı Yusufzade Hasan Efendi başkanlığında faaliyet göstermiştir.³⁴⁹⁶

4.3.8. Akçaabat Tütün Ekicileri Birliği

Tütün üretiminin önemli bir gelir kaynağı olduğu Akçaabat'ta 1943 yılından sonra üretici sayısında dikkate değer bir artış yaşanmıştır.³⁴⁹⁷ Tütün üreticileri sorunlarını bir cemiyet halinde çözüme kavuşturmak, meslekî dayanışmayı sağlamak için bir araya gelerek bir birlik oluşturmuşlardır. Bu amaçla oluşturulan Akçaabat Tütün Ekicileri Birliği 1945 yılı sonunda kurulmuştur.³⁴⁹⁸ Yeni yol gazetesinde yayınlanan nizamnamesine göre merkezi Akçaabat'ta olmak üzere Tütün Ekicileri Birliği adıyla kurulan cemiyetin kuruluş amacı “*tütüncüleri biraraya toplamak, mahsullerinin nefis ve verimli yetiştirilmesine, mesleğe ait konferanslar, risale ve mecmualar yayınlayıp bildirmek suretiyle birlik üyelerinin aydınlatılmasını, çeşitli malzeme ve benzeri ihtiyaçlarının temini için gerekli tedbirleri alarak tütün çiftçisinin refahını temine çalışmak*”tı.³⁴⁹⁹ Cemiyetin kurucu üyeleri Tayyar Lermi, Hamit Kamil, Temel Çolak, Arif Tonguç, Celal Kazancı, Osman Piyale,

³⁴⁹⁴ **Halk**, Sayı: 748, 29 İlk Teşrin 1938.

³⁴⁹⁵ **Yeni yol**, Sayı: 2536, 9 İkinciteşrin 1938.

³⁴⁹⁶ **İstikbal**, Sayı:1344, 28 Teşrin-i Sâni 1340(1924)

³⁴⁹⁷ 1943'te Akçaabat'ta 4030 tütün üreticisi bulunmaktayken 1944'te sayı 5300'e yükselmiştir. **Akçaabat**, Sayı: 7, 15 Ağustos 1944; Bu dönemde Karadeniz, Ege, Marmara ve Doğu Bölgelerinde yetiştirilen tütünlerin işleme usulleri hakkında bir nizamname oluşturulmuştur. **Akçaabat**, Sayı: 1, 1 Haziran 1944.

³⁴⁹⁸ **Akçaabat**, Sayı: 40, 1 Ocak 1946.

³⁴⁹⁹ Nizamname için bkz. **Yeni yol**, Sayı: 3250, 23 Ocak 1946.

Cemal Tosun, Mehmet Salih Kazancı, Enver Türker, İbrahim Kazancı, Tahsin Dülger ve Mehmet Topsakal'dan oluşmuştur.³⁵⁰⁰ Birliğin üye sayısı kısa sürede 300'e ulaşmıştır.³⁵⁰¹

Akçaabat Tütün Ekicileri Birliğinin ilk kongresi 6 Mart 1946 tarihinde Gençlik Kulübü salonunda yapılmıştır. Yüzlerce üyenin katıldığı kongrede başkanlığa Tayyar Lermi, başkan vekilliğine Arif Tonguç, kâtipliklere Celal Kazancı ve Zeki Kalkan seçilmiştir. Kongrede gündem maddeleri görüşüldükten sonra Trabzon Milletvekili Temel Göksel'in birliğin Ankara'daki işleri ile yakından ilgileneceği yönündeki telgrafi okunmuş ve bu ilgi olumlu karşılanmıştır. Kaymakam Ruhi Çetiner'in birliğin işlerine gösterdiği hassasiyet kongrede dile getirilmiş, üreticiler devlet büyüklerinin gösterdiği ilgiye teşekkür etmiştir. Kongrede yapılan seçimle idare heyeti belirlenmiştir.³⁵⁰²

Birliğin 1947 yılı kongresi Mart ayında yapılmıştır. Kayıtlı 297 üyeden 200'ünün katıldığı toplantıda Cemiyet Başkanı Tayyar Lermi tarafından yapılan kısa açılış konuşmasının ardından kongre divanı seçimi yapılmıştır. Toplantıya katılan Kaymakam Hasan Basa Kongre Başkanlığına, Tayyar Lermi Başkan Vekilliğine, Arif Tonguç ve Celal Kazancı kâtipliğe seçilmiştir. Murakabe heyeti raporunun ardından yıllık çalışma raporu okunarak onaylanmıştır. Kongrede tütün nakliye işlerinin düzene konulması amacıyla yapılan konuşmaların sonrasında, Kaymakam Hasan Basa'nın bu konu ile ilgilenmek ve ekicilerin durumunu daha uygun bir hale getirmek için yeni idare heyetinin görevlendirilmesi yönündeki teklifi oybirliği ile kabul edilmiştir. Yine kongrede önceki yıllara ait olup donatım ambarında bulunan süper fosfatın cemiyetin kullanımına bırakılması için verilen taktir de oybirliği ile kabul edilmiştir. Müzakere edilen bir diğer konu ise muhasiplik ve veznedarlık işinin bir şahsın sorumluluğunda olmasının mahsurlu görülmesi üzerine bu görevlerin farklı kişilerce yapılmasına yönelik düzenlemedir. Bu amaçla tüzüğün 8. Maddesinin üçüncü kısmında değişiklik yapılmıştır. Bütçe taslağının onaylanmasının ardından ilçedeki tütün üreticilerinin gübre sıkıntılarının giderilmesi ve karaborsaya düşülmemesi için ilgili bakanlıklar ve milletvekillerine gösterdikleri ilgiden

³⁵⁰⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3251, 26 Ocak 1946.

³⁵⁰¹ **Halk**, Sayı: 1299, 2 Nisan 1946.

³⁵⁰² Buna göre idare heyeti Başkan Tayyar Lermi, Umumî Katip Arif Tonguç, Muhasip Veznedar Celal Kazancı, üyeler Cemal Tosun, Enver Türker, Mehmet Topsakal ve Tahsin Dülger'den oluşmuştur. Yedek üyeliklere İbrahim Akbulut, Ali Kanlı, Mustafa Alşan, Veysel Kolaylı, İpsil Muhtarı Mustafa Yemliha, Baytar Mustafa Malkoç; murakıplıklara Hamit Kamiloğlu, Temel Çolak ve İbrahim Bey seçilmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3265, 20 Mart 1946.

dolayı birer teşekkür yazısı yazılmıştır.³⁵⁰³ Kongrede yapılan seçim ile idare ve murakabe heyeti oluşturulmuştur.³⁵⁰⁴

Cemiyetler Kanunu'na göre Akçaabat'ta kurulmuş olan Akçaabat Tütün Ekicileri Birliği 1949 yılında sınırlı ölçüde faaliyet göstermiştir. Hatta cemiyet süresi dolduğu halde yıllık kongresini yapamamış, bu durum çeşitli uyarılara neden olmuştur. Demokrat Parti İlçe Başkanı Celal Kazancıoğlu ilgililere birkaç kez şifahi olarak belirtilmesine rağmen cemiyetin yıllık kongresinin yapılmasından kaçınıldığını, kanunî olmayan bir teşekkül halini alan cemiyetin faaliyetlerine devam edebilmesi için kongresini yapması gerektiğini aksi takdirde feshini gerçekleştirmesini ve gerekenin yapılmasını kaymakamlık makamından istemiştir.³⁵⁰⁵ Birliğin idare heyetinin oldukça etkisiz olduğu bu dönemde müstahsilin dertleriyle ilgilenmemesi ve mahsulün düşük fiyata satılması gibi üreticiyi zor durumda bırakan konularda sessiz bir tavır sergilemesi de eleştirilmiştir.³⁵⁰⁶

1949 yılı Ağustos ayında Trabzon'a gelen Tekel Bakanı Doktor Fazıl Şerafettin Bürge, Trabzon Valisi, Trabzon Milletvekili Temel Nücumi, Mahmut Muammer Yarımbıyık ve Daniş Eyüboğlu ile birlikte Akçaabat Halkevinde tütün ekicilerinin sorunlarını dinlemiştir. Toplantıda konuşan Abdurrahman Sezgin, Birlik Başkanı Tayyar Lermioğlu, Demokrat Parti İlçe Başkanı Celal Kazancı, Ekiciler Birliği İdare Heyetinden Arif Tonguç, Lefka köyünden Rıfat Mısıroğlu, İspendim köyünden Hamdi Demirci'yi dikkatle dinleyen bakan yetkisinde olan konular için yardımcı olacağını, bunun dışındaki talepleri de temin etmeye çalışacağını, ayrıca şikâyetleri incelemek üzere müfettiş göndereceğini belirtmiştir.³⁵⁰⁷

³⁵⁰³ Bu dönemde tütüncülerin haklarının korunması ve savunulması için 17 Aralık 1947 tarihinde Ankara'da bütün bölgelerden delegelerin katılacağı bir kongresi düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 1762,30 Kasım 1947. 17 Aralık 1947 tarihli kongrede Trabzon'u Mustafa Reşit Tarakçıoğlu temsil etmiştir. Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 323.

³⁵⁰⁴ Buna göre; başkanlığa Tayyar Lermi, umumîkatipliğe Arif Tonguç, muhasipliğe Celal Kazancı, üyeliklere Cemal Tosun, Enver Türker, Mehmet Topsakal ve Tahsin Dülger; yedek üyeliklere İshak Kavcı, Veysel Kolaylı, İbrahim Akbulut, Mustafa Malkoç, Mustafa Yazıcı, Mustafa Alşan ve Ali Kanlı; murakıplıklara Temel Çolak, İbrahim Kazancı ve Hamit Kamil seçilmiştir. **Halk**, Sayı: 1532, 11 Mart 1947.

³⁵⁰⁵ **Yeni Pulathane**, Sayı: 9, 5 Mayıs 1949.

³⁵⁰⁶ **Yeni Pulathane**, Sayı: 3, 4 Nisan 1949. Bu dönemde İstanbul Tütün Ekicileri Birliği de toplantılar yaparak sorunlarını ve alınması gereken önlemleri karara bağlamıştır. 1948 yılında yapılan toplantıya Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp de katılmıştır. Birlik Başkanı Zeki Hakimoğlu bakanın toplantıya katılmasından dolayı kendisine teşekkürlerini sunmuştur. **Halk**, Sayı: 1816, 25 Ocak 1948.

³⁵⁰⁷ **Yeni Pulathane**, Sayı: 17, 27 Ağustos 1949;16–18 Kasım 1949 tarihleri arasında yapılan Tütüncüler Kongresinde Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun başkanlığında 60 kişilik bir komisyonun düzenlediği rapor genel kurula sunulmuştur. Raporda ekicilerin menfaatleri için konulmuş maddelerin fiyat,

1949 yılı sonlarında tütün ekicilerinden bir grup tüccar satılmamış tütünlerinin bir an önce satın alınması ve 1949 yılı tütünlerine verilecek avansın önceki yıllarda olduğu gibi verilmesi taleplerini yetkililere ve milletvekillerine iletme üzere Ankara'ya gitme kararı almıştır. Satılmamış tütünlerin tekel tarafından satın alınması yönünde Bakanlar Kurulu kararı çıkarıldığı, üstelik Tekel Bakanının defalarca bölgeye gelerek üreticilerin sorunlarını dilediği ayrıca bölge milletvekillerinin bu anlamda çaba harcadığı ve üreticileri Ankara'da temsil ettiği gibi durumları hatırlatan diğer bir kesim ise bu kararın yersiz olduğunu düşünüp eleştirmiştir.³⁵⁰⁸

4.3.9. Trabzon Tütün Ekiciler Birliği (Tütün Müstahsilleri Cemiyeti)

Trabzon Tütün Ekiciler Birliği 8 Haziran 1948 tarihinde kurulmuştur. Halkevi salonunda toplanan müteşebbis heyet birliğe ait çeşitli işler ile ilgili kararlar almıştır.³⁵⁰⁹ 9 Haziran 1948 tarihinde Yeni Yol gazetesinde yayınlanan 11 maddelik tüzüğüne göre Tütün Müstahsilleri Cemiyeti adıyla Trabzon merkezli kurulan cemiyetin amacı "*Tütüncüleri biraraya toplamak, mahsullerinin nefis ve verimli yetiştirilmesi, mesleğe ait konferanslar, risale ve mecmualar yayınlayıp bildirmek suretiyle birlik üyelerinin aydınlatılması, çeşitli malzeme ve benzeri ihtiyaçlarının temini için gerekli tedbirleri alarak tütün çiftçisinin refahını temine çalışmaktır.*" Tüzüğüne göre birliğin şubeleri bulunmamaktadır. İlerde ihtiyaç halinde ve genel kurul kararı ile kanunî işlemin ardından şubelerinin açılacağı de belirtilmiştir.³⁵¹⁰

Trabzon Tütün Ekicileri Birliği Müteşebbis Heyeti 5 Temmuz 1948 tarihinde Anadolu Hanı'ndaki binasında birliğin gelişmesi için gereken işler hakkında konuşmuştur. Üye kaydını hızlandırmak için uğraşan müteşebbis heyet genel kongrenin yapılacağı Ekim ayına kadar birlik işlerinin daha hızlı yürütülmesi için işbölümü yapmıştır. Buna göre başkanlığa Bekir Sükuti Kulaksızoğlu, muhasip ve veznedarlığa Yakup Yakupreisöğlü, umumî katipliğe Tevfik Vural Ciravoğlu seçilmiştir.³⁵¹¹ 1948 yılı toplantısını 4 Ekim

depolama ve ekspertize etmek gibi konularda ekicinin yararına olmasına çalışılmıştır. **Halk**, Sayı: 2441, 19 Kasım 1949.

³⁵⁰⁸ **Yeni Pulathane**, Sayı: 22, 7 Kasım 1949.

³⁵⁰⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3558, 9 Haziran 1948.

³⁵¹⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3558, 9 Haziran 1948.

³⁵¹¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3585, 6 Temmuz 1948.

tarihinde birlik binasında yapma kararı alan İdare Heyeti gündem maddelerini belirleyerek kayıtlı üyelerinin toplantıya katılmalarını bildirmiştir.³⁵¹²

Trabzon Tütün Ekicileri Birliği 21 Ocak 1949 tarihinde Başkan Bekir Sükûti Kulaksızoğlu başkanlığında toplanarak tütün çiftçisinin ihtiyaçları ile yıllık gübre ihtiyacının temini konusunda gereken başvurular için birlik başkanını görevlendirmiştir.³⁵¹³

Birliğin 7 Şubat 1949 tarihinde Mumhaneönü'ndeki 45 numaralı binasında yapılan kongre, Müteşebbis Heyet Başkanı Bekir Sükûti Kulaksızoğlu tarafından yapılan kısa konuşmanın ardından açılmıştır. Kongre başkanlığına Cevdet Yalçiner ve kâtipliklere ise Mustafa Erol ile Ahmet Özer seçilmiştir. Gündemin ikinci maddesi gereği müteşebbis heyetin çalışma raporu okunmuş, ardından yıllık hesap bilançosu incelenerek onaylanmıştır. Bütçenin onaylanmasının ardından idare heyeti ve murakabe heyeti seçimi yapılmıştır.³⁵¹⁴

³⁵¹² Gündem Maddeleri: 1-Kongre başkanı ve iki kâtip seçilmesi, 2- Müteşebbis Heyet çalışma raporunun okunması, 3- Üye kayıt ve aidat tahsil işlerinin ve hesabatın tetkiki, 4- İdare kurulu ve murakıpların seçilmesi olarak belirlenmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 3668, 30 Eylül 1948.

³⁵¹³ **Çaykara**, Sayı: 35, 22 Ocak 1949.

³⁵¹⁴ Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Osman Kalcıoğlu, Yakup Yakupreisöğlü, Saffet Bozoğlü, Ali Budak, Mustafa Kundup idare heyetine; Temel Mazlum, Cevdet Yalçiner ve Ruşen Memişyazıcı da murakabe heyetine seçilmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 3792, 8 Şubat 1949; 11 Şubat 1949 tarihinde toplanan idare heyetinin yaptığı görev paylaşımı sonucunda başkanlığa Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, katipliğe Osman Kalcıoğlu ve muhasip ve veznedarlığa ise Yakup Yakupreisöğlü getirilmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 3796, 12 Şubat 1949.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TRABZON'DA SPOR DERNEKLERİ

5.1. Trabzon İdman Ocağı

Trabzon'da spora olan ilgi özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren artmıştır. Özellikle futbol ve atletizm dallarında oluşan bu ilginin temelinde İstanbul'dan Trabzon'a gelen öğretmenlerin de etkisi vardır. Söz konusu öğretmenlerin İstanbul'da olduğu gibi Trabzon'da da sporun gelişmesi ve gençlere sevdirmesi amacıyla kulüpler kurulması gerektiği fikrine önyak olmaları Trabzon'da çeşitli spor kulüplerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Millî Mücadele yıllarında Trabzon Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti üyesi olan bu öğretmenler tarafından yapılan toplantılar sonrasında ilk olarak İdman Ocağı Spor Kulübü sarı-kırmızı renkler altında 20 Ocak 1921 tarihinde kurulmuştur. İdman Ocağının ilk idare heyeti; reis Sultani İngilizce Muallimi Pertevpaşazade Münir, kâtib-i umumî Darümuallimin Fenn-i Terbiye Muallimi Hıfzırrahman, veznedar Sultanî Fransızca Muallimi Burhanettin, idare müdürü Darümuallimin Terbiye-i Bedeniye Muallimi Sami, kaptan-ı umumî Hacıyusufzade Ali, azalar Yunuszade Tevfik, Subaşızade Kemal Bey'den oluşmuştur.³⁵¹⁵ Kulübün idare heyetinde yer alan yedek üyeler ise Lise Kimya Öğretmeni Tahsin, Darümuallimin Tatbikat Kısmı Öğretmeni Eyüp Kurttekin ve Rüşumat Nazırının bir akrabası olan Sultani ilk kısım öğretmenlerinden Kerim Bey'dir.³⁵¹⁶

Kulübün 17 maddeden oluşan nizamnamesinin³⁵¹⁷ 5. Maddesinde kulübün faaliyette olacağı sporlar “*bilumum terbiye-i jimnastikler, futbol, hokey, basketbol, golf, tenis, boks, eskrim, bisiklet, disk, gülle, javlo, Macar topu, her nevi koşular ve atlamalar*” olarak yer almıştır.³⁵¹⁸ Kuruluşundan sonra hızlı bir şekilde üye yazılma işlemine

³⁵¹⁵ **İstikbal**, Sayı: 229, 18 Şubat 1337 (1921); Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 82-85; **Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl (1923-1973)**, Ankara: T.C. BTGM Yayınları, 1973, s. 51.

³⁵¹⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 88

³⁵¹⁷ **İstikbal**, Sayı: 229, 18 Şubat 1337 (1921).

³⁵¹⁸ **İstikbal**, Sayı: 229, 18 Şubat 1337 (1921). Kulüp ilk yıllarında özellikle futbola yoğunluk vermiş, bunun yanı sıra boks ve disk atma branşlarında da faaliyetler yürütmüştür. Hıfzırrahman, “Trabzon'da İdman Hayatı”, **Genç Anadolu**, Sayı: 1, 30 Kanun-ı Evvel 1337 (1921). Hıfzırrahman'ın bu yazısında Trabzon'da okul takımlarıyla birlikte 12 kulüp bulunduğu, oyuncu sayısının da yaklaşık 200 olduğu belirtilmiştir.

başlanmış, ilk formlar da Kemer kaya'da oturan bir Rum kadına diktirilmiştir. Kulübün ilk binası ise Tabakhane'de yer alan bir dairenin bir salon ve bir küçük odasından ibaretti.³⁵¹⁹

İdman Ocağı Kulübü kuruluşundan kısa bir süre sonra spor faaliyetleri için hazırlıklara başlamıştır. Bu amaçla Şubat ayının ortalarında Kavak Meydanı'nda çeşitli sporları icra etmek üzere program hazırlanmıştır.³⁵²⁰

İdman Ocağının kuruluşundan yalnızca 27 gün sonra 17 Şubat 1921 tarihinde İdman Grubu kulübü kurulmuş, ardından bu iki kulüp arasındaki spor faaliyetleri ve yoğun rekabet neticesinde Trabzon'daki spor hayatını canlandırmıştır. 1921 yılı Mart ayında iki kulübün futbol takımları arasında yapılması kararlaştırılan ilk maç nedeniyle sık sık toplantılar yapılmıştır.³⁵²¹ Kulüp, 17 Mart 1921 tarihinde Trabzon'da yapılan ilk atletizm yarışmalarına katılarak çeşitli dallarda toplam on derece alarak başarısını göstermiştir.³⁵²² Bu spor faaliyetlerinin yaşandığı dönemde kulübün kurucularından Burhan Bey'in yakalandığı grip hastalığı sonrası beklenmedik ölümü oldukça üzüntü yaratmıştır. Onun anısını yaşatabilmek için ikinci takımının adı Burhan Bey takımı olarak adlandırılmıştır.³⁵²³

Kulüp Başkanlığı kuruluşunun ilk günlerinden itibaren üyelerinin birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde olmasına yönelik çaba içerisinde olmuştur. Bu etkinlikler çerçevesinde kulüp üyeleri 1921 yılında ve sonrasında Ramazan ve Kurban bayramlarında yapılacak olan bayramlaşma törenlerine davet edilmiştir.³⁵²⁴

Kulüp her ne kadar spor çalışmalarına ağırlık verse de kısa süre sonra diğer sosyal ve kültürel alanlara da eğilmiş, özellikle müzik ve tiyatro faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede çeşitli dönemlerde müsamereler düzenlenmiştir. Bu kapsamda daha önce düzenlenip ara verilen müsamerelere 1921 yılı Eylül ayından itibaren yeniden başlanmıştır. Şiir, müzik, spor hareketleri, sohbet ve konuşmalarla süslenen hafta gecelerine tekrar

³⁵¹⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 88-89.

³⁵²⁰ **İstikbal**, Sayı: 221, 9 Şubat 1337 (1921).

³⁵²¹ **İstikbal**, Sayı: 234, 24 Şubat 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 241, 4 Mart 1337 (1921).

³⁵²² Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 115.

³⁵²³ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 124; İdman Ocağı Kulübü yöneticileri cemiyetin kurucu üyelerinden olup vefat eden Burhaneddin Bey'in ölüm yıldönümlerinde anılması için çaba göstermiştir. Bu amaçla yapılan faaliyetlerden ilki 1922 yılında Burhaneddin Bey'in kabrinin ziyaret edilmesidir. **İstikbal**, Sayı: 608, 11 Mayıs 1338 (1922).

³⁵²⁴ **İstikbal**, Sayı: 324, 8 Haziran 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 379, 14 Ağustos 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 918, 16 Mayıs 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 1181, 4 Mayıs 1340 (1924).

başlanmasına karar verilmiştir.³⁵²⁵ İdman Ocağı Kulübü 1921 yılı sonlarında Musiki Muallimi Cemil Bey'in başkanlığı altında bir musiki şubesi oluşturmuş, yalnızca üyelerinin değil tüm Trabzon gençlerinin bu hizmetten faydalanmasını hedeflemiştir. Şube, müzik dersleri vereceği gibi konserler düzenlemeyi ve çeşitli müzik aletlerinin tamir ve akordunun yapılmasını da programa almıştır.³⁵²⁶

İdman Ocağı Başkanlığı 1921 yılı sonlarında İstanbul'daki spor kulüplerinde yer alan temsilcileri vasıtasıyla temin ettiği örneklere göre kendi nizamnamesini tadil etme kararı almıştır. Bu amaçla düzenlenecek genel kurul toplantısının ise 3 Ekim 1921 tarihinde yapılacağını üyelerine bildirmiştir.³⁵²⁷

Kulübün kuruluşunun birinci yıldönümü 20 Ocak 1922 tarihinde bir müsamere ile kutlanmıştır. Başkan Münir Bey'in cemiyetin faaliyetleri ile ilgili konuşmasının ardından Reji Başmüdürü Naib Bey, Namık Kemal hakkında bir sohbet yapmıştır. "Sultan Osman'ın Mezarında" piyesi temsil edildikten sonra şiirler okunmuş, Cemil Bey'in idaresindeki ince saz takımı tarafından parçalar çalınmıştır. Katılanlara çeşitli ikramlarda bulunulduktan sonra müsamereye son verilmiştir.³⁵²⁸ Kulüp başkanlığı bu kutlamadan bir hafta sonra yeni idare heyeti seçiminin yapılması amacıyla 27 Ocak 1922 tarihini kararlaştırmış ve üyelerine duyurmuştur.³⁵²⁹

İdman Ocağı kuruluşunun ilk yıllarında gerçekleştirmek istediği spor etkinlikleri için gerek aynî gerek nakdi desteğe ihtiyaç duymuştur. Bu destek Trabzon'daki esnaf ve tüccarlardan sağlanmıştır. 1922 yılında Eyüpzade Daniş, Tütüncüzade Ziver Bey'ler 1750 kuruş bağışlamış,³⁵³⁰ Zekeriya Efendi de sporcuların kullanması için 30 m uzunluğunda bir halat temin etmiştir.³⁵³¹ Ayrıca kulübün futbol takımı pantolonlarının hazırlanması konusunda Mekteb-i Sanayi Müdürü ve Aile Terzihanesinin önemli katkıları olmuş, kulüp

³⁵²⁵ **İstikbal**, Sayı: 394, 4 Eylül 1337 (1921).

³⁵²⁶ **İstikbal**, Sayı: 488, 22 Kanun-ı Evvel 1337 (1921); **Genç Anadolu**, Sayı: 1, 30 Kanun-ı Evvel 1337 (1921).

³⁵²⁷ **İstikbal**, Sayı: 413, 26 Eylül 1337 (1921).

³⁵²⁸ **İstikbal**, Sayı: 515, 23 Kânûn-ı Sâni 1338 (1922).

³⁵²⁹ **İstikbal**, Sayı: 518, 26 Kânûn-ı Sâni 1338 (1922).

³⁵³⁰ **İstikbal**, Sayı: 563, 20 Mart 1338 (1922).

³⁵³¹ **İstikbal**, Sayı: 743, 23 Teşrin-i Evvel 1338 (1922).

idare heyeti destekte bulunanlara teşekkür etmiştir.³⁵³² Kulübe desteklerin sürdüğü bu dönemde İdman Ocağı futbol takımı 1921-1922 yılı şampiyonluğunu kazanmıştır.³⁵³³

Çeşitli tarihlerde Trabzon'a gelen misafirler de kulüpte ağırlanmıştır. Konferans vermek üzere Trabzon'da bulunan Hamdullah Suphi Bey şerefine 6 Haziran 1922 tarihinde bir çay ziyafeti verilmiştir. Ziyafette Hamdullah Suphi Bey İstiklal Marşı'nı okumuş, ardından "beden terbiyesi" hakkında bir konuşma yapmıştır.³⁵³⁴ İdman Ocağının her hafta düzenli olarak sürdürdüğü kültürel faaliyetler de devam ettirilmiş,³⁵³⁵ bu amaçla belirlenen bir programla kulüp salonu Çarşamba akşamları idare heyeti toplantılarına, Cuma akşamları da bütün üyelerin hizmetine sunulmuştur.³⁵³⁶ Trabzon İdman Ocağının katkılarıyla bu dönemde ayrıca gençliğin futbol hakkında temel bilgilere sahip olmalarını sağlamak amacıyla sporcularından Süleyman Rıza Kuğu tarafından tercüme edilen "Asosyeşin Futbol" adlı bir kitap yayınlamıştır.³⁵³⁷ Kulüp, 1922 yılından itibaren çeşitli anma geceleri de düzenlemiştir. Bunlardan biri 19 Ağustos 1922 tarihinde Tevfik Fikret'in 7. ölüm yıldönümü nedeniyle yapılmıştır.³⁵³⁸ Aynı dönemde Trabzon'a gelen Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa yönetim kurulu tarafından kendisine yapılan teklifi kabul ederek İdman Ocağı kulübünün fahri başkanı olmuştur. Trabzon'da bulunduğu süre içinde çeşitli kuruluşları ziyaret eden Kazım Karabekir İdman Ocağına 100 lira bağışta bulunmuş, ayrıca kulübün bastırdığı Asosyeşin Futbol adlı kitaptan 100 tane alarak 25 lira bağışlamıştır.³⁵³⁹

Kulübün 1923 yılı kongresi için 18 Ocak günü belirlenmiştir.³⁵⁴⁰ Kulüp bu dönemde Meydan'ın doğusunda yer alan Vizantiyon Oteline taşınmıştır.³⁵⁴¹ İdman Ocağı başkanlığı yeni binasındaki ilk toplantısını 22 Mart 1923 Perşembe günü gerçekleştirme

³⁵³² **İstikbal**, Sayı: 551, 6 Mart 1338 (1922). Kendilerine gösterilen desteğe karşılık olarak İdman Ocağı Kulübü de Eytam Sanayi Mektebinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan müsamereye katılmış, 9 yarışın 6'sında birinci olmuştur. Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 168.

³⁵³³ **İstikbal**, Sayı: 611, 15 Mayıs 1338 (1922).

³⁵³⁴ **İstikbal**, Sayı: 628, 7 Haziran 1338 (1922).

³⁵³⁵ **İstikbal**, Sayı: 765, 17 Teşrin-i Sâni 1338 (1922).

³⁵³⁶ **İstikbal**, Sayı: 801, 29 Kanun-ı Evvel 1338 (1922).

³⁵³⁷ Bütün gençlere tavsiye edilen kitabın yayınlanması ile Trabzon'da futbolun teorisi, milletlerarası kuralları ve oynama şekilleri daha iyi anlaşılmuştur **İstikbal**, Sayı: 632, 12 Haziran 1338 (1922); Şevket Çulha, "Geçmiş Yıllarda Futbol Temaslarımız", **Yeniyol**, Sayı: 3214, 5 Eylül 1945.

³⁵³⁸ Debbaghane Caddesi'ndeki kulüp binasında yapılacak anma törenine katılım için kulüp başkanlığı tarafından duyuru yapılmıştır. **İstikbal**, Sayı: 687, 18 Ağustos 1338 (1922).

³⁵³⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 178.

³⁵⁴⁰ **İstikbal**, Sayı: 818, 18 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923).

³⁵⁴¹ **İstikbal**, Sayı: 864, 13 Mart 1339 (1923).

kararı almıştır.³⁵⁴² Bu dönemde yapılan faaliyetlerden biri de İdman Ocağı kulübü kurucularından Burhan Bey'in ölümünün 3. yıldönümünde düzenlenen anma gecesidir.³⁵⁴³

Üç aylık genel kurul toplantısını 21 Mayıs 1923 tarihinde gerçekleştirme kararı alan kulüp başkanlığı faal üyelerini yapılacak toplantıya davet etmiştir.³⁵⁴⁴ Toplantıda istifa eden İdman Ocağı İdare Heyetinin yeniden belirlenmesi amacıyla yapılan seçimde; başkanlığa Mekteb-i Sultani İngilizce Muallimi Münir Bey, ikinci başkanlığa Hikmet Muallimi Tahsin, umumî kaptanlığa Fransızca Muallimi Mehmet Rıza, kâtipliğe Reji Baş Müdüriyeti Muhakemat Müdür Muavini Vedat, muhasipliğe Süleyman Rıza, idare müdürlüğüne Telgraf Memurlarından Naki Bey, veznedarlığa Subaşızade Kemal Emin Bey ve üyeliğe Sanayi Mektebi Muallimlerinden Zeyneddin Bey seçilmiştir.³⁵⁴⁵

Kuruluşundan itibaren henüz üç yıl geçmesine rağmen Trabzon'da gerçek bir spor hayatı uyandıran ve faaliyetleri ile takdir toplayan İdmanocağı, 1923 yılı Temmuz ayında Gülcemal Vapuru ile İstanbul'a gitmiştir.³⁵⁴⁶ Bu seyahat sadece Trabzon'dan değil aynı zamanda Anadolu'dan ilk kez bir kulübün İstanbul'a düzenlediği etkinlik olarak dikkat çekicidir.³⁵⁴⁷ İstanbul'da Beden Eğitimi Öğretmeni Faik Bey, Galatasaray Kulübü Başkanı Ziya Bey tarafından karşılanan İdmanocılara, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı gereken kolaylıkları sağlama sözü vermiştir. Kalacak yer olarak Kabataş Sultani Mektebi tahsis edilen³⁵⁴⁸ kulübün amacı İstanbul idmanocularıyla boy ölçüşmek değil, daha ziyade onlardan istifade edip Anadolu idmanocularıyla İstanbul idmanocuları arasında kardeşlik hislerini güçlendirmektir.³⁵⁴⁹ İdmanocağı başlangıçta beklediği ilgiyi görememiştir. Galatasaray

³⁵⁴² **İstikbal**, Sayı: 872, 22 Mart 1339 (1923).

³⁵⁴³ Mezarı başında da anılan Burhan Bey için, Ocak binasında bir mevlit okutulmuştur. Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 180.

³⁵⁴⁴ **İstikbal**, Sayı: 919, 21 Mayıs 1339 (1923).

³⁵⁴⁵ **Halk**, Sayı: 23, 28 Mayıs 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 923, 25 Mayıs 1339 (1923); **Zafer**, Sayı: 14, 24 Mayıs 1339 (1923).

³⁵⁴⁶ İdman Cemiyetleri İttifakına ilk kayıt olan Anadolu Kulübü İdmanocağıydı. Bu seyahat Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Beden Terbiyesi Teşkilatı) ile Türkiye Futbol Federasyonu ve Galatasaray Kulübü Başkanı Yusuf Ziya Öniş'in davetiyle gerçekleşmiştir. Kafilde bulunanlardan bazıları şunlardır: Başkan Münir Pertev Bey, İkinci Başkan Tahsin Bey, (Trabzon Lisesi Kimya Öğretmeni) Genel Kaptan Mehmet Rıza, Muhasip Süleyman Rıza, Burhan Bey, Takım Kaptanı Lütfü Bekir, İdare Memuru Cevdet, (Akçay), İdare Memuru Muavini Sedat (Subaşı). Sporcular: Şevket Subaşı, Hacı Emin Barutçu, Osman Sabri, Münif (Saruhan) Ragıp Eyüboğlu, Hikmet, İsmail Hakkı Melek, Sedat Nemli, Temel, Fevzi, Esat, Ömer, Necati ve Arif'den oluşmuştur. Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 181.

³⁵⁴⁷ İdmanocağı İstanbul'a giderken Giresun'a uğramıştır. Giresun'dan sonra Samsun'a çıkan İdmanocular Samsun Ayyıldız Spor Kulübü tarafından karşılanılmışlardır. Burada bazı ziyaretlerde bulunduktan sonra Darüleytam Mektebinde, Amerikan Şark-i Karib Muavenet Heyeti Samsun Müdürü Mösyö Kraçer tarafından şereflerine bir ziyafeti verilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 978, 3 Ağustos 1339 (1923).

³⁵⁴⁸ M.B., "Trabzon İdmanocuları Şehrimizde", **Vakit**, Sayı: 2006, 13 Temmuz 1339 (1923).

³⁵⁴⁹ **İstikbal**, Sayı: 954, 1 Temmuz 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 959, 6 Temmuz 1339 (1923).

takımı ile maç³⁵⁵⁰ yapabilen İdmanocağı Çekoslovakya takımının İstanbul'a gelmiş olmasından dolayı ikinci plana itilmiştir. Çekoslovak takımı gittikten sonra İdman Ocağı ile daha yakından ilgilenilmiştir. Beden Eğitimi Öğretmeni Faik, Federasyon Reisi Ali Sami, Ziya ve Nüzhet Beylerle diğer spor kuruluşları tarafından gördükleri misafirperverliklerden dolayı memnun olan İdman Ocağı 26 Temmuz 1923 Perşembe günü İttihad Spor Kulübü Meydanında, Türkiye İdman Cemiyetleri İstanbul Mıntıkası tarafından düzenlenen spor bayramına katılmıştır.³⁵⁵¹ Bu seyahatin en önemli kazançlarından biri ise Çekoslovak takımının futbol tekniklerinden istifade edilmiş olmasıdır. İstanbul programını başarılı bir şekilde tamamlayan İdman Ocağı takımı 27 Temmuz 1923 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır.³⁵⁵² 2 Ağustos 1923 tarihinde Ümid Vapuru ile Trabzon'a gelen İdman Ocağı oldukça kalabalık bir heyet tarafından karşılanmıştır.³⁵⁵³

1923 yılında Kazım Karabekir'in himayesinde olan kulübün fahri reisi ise Trabzon tüccarlarından Kırızade Ali Bey'dir. 80 üyesi bulunan kulübün yaklaşık 60 üyesi bilfiil sporla uğraşmaktaydı. Özellikle atletizm ve futbol kulübün ağırlık verildiği bu dönemde güreş ve boks sporlarına da el atmıştır. Güreş sporu ile ilgili faaliyetler 1922 yılında başlatılmıştır. Önceleri Mülazım Nazım Bey'in antrenörlüğünde çalışan İdman Ocağı'nın güreş takımı, daha sonra Trabzon Rus Konsolosluğunda görevli eski bir güreşçinin yönetiminde çalışmalarına devam etmiştir.³⁵⁵⁴ Bu dönemde yapılan etkinliklerden biri İdman Ocağı Fahri Reisi Kazım Karabekir Paşa şerefine verilen çay ziyafetidir. Hazırlanan programda boks, gülle kaldırma, lobut hareketleri, güreş ve yüksek atlama müsabakaları yapılmıştır.³⁵⁵⁵

³⁵⁵⁰ Maçta İdmanocağı Galatasaray'a 4-2 yenilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 978, 3 Ağustos 1339 (1923).

³⁵⁵¹ Bu etkinlikte özellikle ilk oyunda daha başarılı olan kulübün sporcusu Süleyman Bey yüksek atlamada birinciliği, uzun atlamada da ikinciliği kazanmıştır. Aynı gün İstanbul Muhtelit Futbol Takımı ile yapılan maçta henüz yeni olan idmanocular takdir edilecek bir başarı göstermiştir. **İstikbal**, Sayı: 976, 1 Ağustos 1339 (1923).

³⁵⁵² **İstikbal**, Sayı: 976, 1 Ağustos 1339 (1923).

³⁵⁵³ **İstikbal**, Sayı: 978, 3 Ağustos 1339 (1923); İstanbul seyahatinde kulübe maddî ve manevî destek olan ve yardımlarını esirgemeyen Kefelizade Hacı Mehmed, Hacı Paşazade Ahmed, Hacızade Mehmed, Esirzade Ahmed, Hacı Yakupzade Safvet, Hacı Bekirzade Mahiddin, Bekarzade Hamdi, Nezirzade Ahmed Beylerle, Vekil Hafız Mehmed Bey Efendi, Kırzade, Yelkencizade, Kasımzade, Serdarzade, Seferzade ve Sadızkade Biraderler Ticarethanelerine kulüp başkanlığı tarafından teşekkür edilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 1016, 19 Eylül 1339 (1923).

³⁵⁵⁴ M.B., "Trabzon İdmanocuları Şehrimizde", **Vakit**, Sayı: 2006, 13 Temmuz 1339 (1923); **Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl (1923-1973)**, s. 35; Bu faaliyetler sonucunda Adnan Feyzioğlu, Cemal Enis ve Abdullah Çankaya gibi meşhur güreşçiler yetişmiştir. Boks sporuyla da yakından ilgilenen kulüpte askerlik görevi nedeniyle Trabzon'da bulunan İsmail Hakkı Paşazade Seyfi Bey'in idaresinde Mahir Nemli, Münif Saruhan ve Tevfik Öztarakçı adlı boksörler yetiştirilmiştir. Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 185

³⁵⁵⁵ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 291.

Kulüp yıl içinde spor sahasında gösterdiği başarılı faaliyetlerin ardından kış mevsimi olması dolayısıyla üyelerinin kültür ve eğitimine hizmet için 1923 yılı Kasım ayında Fransızca ve İngilizce kursları açmıştır. İngilizce dersleri İdman Ocağı Reisi Lise İngilizce Muallimi Münir Bey, Fransızca dersleri Kuğuzade Süleyman Rıza Bey tarafından üyelerine ücretsiz olarak verilmek üzere düzenlenmiştir.³⁵⁵⁶ Dil kurslarına ek olarak bir de matematik kursu açılmış ve öğretmenliğine de Bahriye mülazımlarından Cemal Bey görevlendirilmiştir.³⁵⁵⁷ Yine bu dönemde kulübün fahri doktorluğu görevinin teklif edildiği Hakkı Tursun Bey bu görevi kabul etmiş, ardından her hafta tıbbi konferanslar vermeye başlamıştır. Bunlardan biri 1924 yılı Nisan ayı sonunda yapılan “Veba” konulu konferanstır.³⁵⁵⁸

Olağan genel kurul toplantılarına devam eden kulüp 2 Kasım 1923 Cuma günü yapılması kararlaştırılan toplantıyı³⁵⁵⁹ ve 3 Ocak 1924 tarihinde nizamnamenin düzenlenmesi amacıyla yapılacak kongreyi üyelerine duyurmuştur.³⁵⁶⁰ Süresi dolan idare heyeti seçimi için Ocak ayı sonunda yıllık kongre toplantısının yapılması kararlaştırılmış, kulüp başkanı Münir Bey’in Ankara’ya tayin olması dolayısıyla boş kalan kulüp başkanlığı ve murahhaslığa Vilayet Encümeni azasından Ziya Bey, kâtipliğine Kemal Ahmet Bey seçilmiştir.³⁵⁶¹ Şubat ayının ilk haftasında gerçekleşen bir başka toplantıda idare heyeti yeniden belirlenmiştir. Buna göre kulüp başkanlığı ve murahhaslığa Vilayet Encümeni azasından Ziya Bey, ikinci başkanlığa Darülmuallimin Fennî Terbiye ve Ruhیات Muallimi Hıfzırahman Raşit Bey, umumî kaptanlığa Liseden Fransızca Muallimi Kuğuzade Mehmed Rıza Bey, kâtipliğe Sanayi Darüleytam Muallimlerinden Kemal Ahmed Bey, muhasipliğe Reji Muhasebe Refik-i Sanisi Kuğuzade Süleyman Rıza Bey, idare müdürlüğüne Tüccar Hartımaszade Naki Bey ve üyeliğe Bahriye Mülazım Erlerinden Cemal Bey getirilmiştir.³⁵⁶² Bu toplantıdan yaklaşık bir ay sonra 5 Mart 1924 Çarşamba akşamı genel kurul toplantısı yapılması kararlaştırmıştır.³⁵⁶³

Sık sık idarî toplantılarına tanık olduğumuz kulüp 9 Mayıs 1924 Cuma günü Uzun Sokak’ta Nemlizadeler Sokağı’nda Özel İdare Binası bahçesinde bir İdman Bayramı

³⁵⁵⁶ **İstikbal**, Sayı: 1069, 22 Teşrîn-i Sâni 1339 (1923).

³⁵⁵⁷ **İstikbal**, Sayı: 1074, 28 Teşrîn-i Sâni 1339 (1923).

³⁵⁵⁸ **İstikbal**, Sayı: 1068, 20 Teşrîn-i Sâni 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 1180, 2 Mayıs 1340 (1924).

³⁵⁵⁹ **İstikbal**, Sayı: 1053, 1 Teşrîn-i Sâni 1339 (1923).

³⁵⁶⁰ **İstikbal**, Sayı: 1097, 4 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

³⁵⁶¹ **İstikbal**, Sayı: 1110, 24 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1113, 29 Kânûn-ı Sâni 1340 (1924).

³⁵⁶² **İstikbal**, Sayı: 1120, 10 Şubat 1340 (1924).

³⁵⁶³ **İstikbal**, Sayı: 1132, 3 Mart 1340 (1924).

düzenlemiştir. Darüleytam Bandosunun da katıldığı müsamerede çeşitli spor faaliyetleri, atlamalar, lobut hareketleri, atmalar, boks ve güreş gibi karşılaşmalar yer almıştır.³⁵⁶⁴ Bu arada Burhan Bey'in 4. ölüm yıldönümü nedeniyle kabir ziyareti için üyelerini anma törenine davet eden idare heyeti³⁵⁶⁵ kulüp binasında bir de mevlit okutmuştur.³⁵⁶⁶ Aynı ay içerisinde olağan toplantılara da devam edilmiş, kulübün üç aylık genel kurul toplantısı için 22 Mayıs 1924 tarihi belirlenerek üyelere bildirilmiştir.³⁵⁶⁷ Kulübün adını ülke çapında duyuran en önemli olaylardan biri sporculardan Süleyman Rıza Bey'in olimpiyat oyunlarına katılmasıdır. 25 Mayıs 1924³⁵⁶⁸ tarihinde İstanbul'a giden Süleyman Rıza Bey İstanbul'da yapılan elemelerde sıırıkla irtifa atlamada 2 metre 86 santim atlayarak birinci gelmiş ve olimpiyat takımına katılma hakkı kazanmıştır.³⁵⁶⁹ İdman Ocağı adına Paris Olimpiyatları'na hazırlanan Süleyman Rıza Bey Ağustos ayı başında Fransa'ya gitmiştir.³⁵⁷⁰

1924 yılı yazında Trabzon'da spor hareketleri durmuş olmasına rağmen dönemin gündemini oluşturan en önemli faaliyet Süleyman Rıza Bey'in Paris'te katılacağı olimpiyatlardır.³⁵⁷¹ Aynı dönemde Trabzon Limanı'na gelen Hamidiye Mektebi Gemisi Futbol Takımı ile İdman Ocağının oluşturduğu İstikbal takımı arasında Kavak Meydanı'nda bir maç yapılması kararlaştırılmıştır.³⁵⁷² Trabzon futbol şampiyonluğunu kazanan İdman Ocağı Ağustos ayı sonunda Ankara idman müsabakalarına katılmak üzere İnönü Vapuru ile İstanbul'a gitmiştir. Burada futbol ve atletizm turnuvalarında varlık gösteremeyen kulüp ile ilgili basın organlarında eleştiriler yer almıştır.³⁵⁷³ Bu dönemde yeni aldığı arsa üzerinde kulüp binası inşa etmek üzere gereken parayı temin eden kulüp yönetimi Ekim ayında inşaaata başlama kararı almıştır.³⁵⁷⁴

³⁵⁶⁴ **İstikbal**, Sayı: 1181, 4 Mayıs 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1183, 11 Mayıs 1340 (1924).

³⁵⁶⁵ **İstikbal**, Sayı: 1184, 12 Mayıs 1340 (1924).

³⁵⁶⁶ **İstikbal**, Sayı: 1185, 13 Mayıs 1340 (1924).

³⁵⁶⁷ **İstikbal**, Sayı: 1190, 20 Mayıs 1340 (1924).

³⁵⁶⁸ **İstikbal**, Sayı: 1195, 26 Mayıs 1340 (1924).

³⁵⁶⁹ Süleyman Rıza Bey olimpiyatlara hazırlanmak amacıyla Trabzon'da çalışmalarına başlamıştır. Haziran ayı sonuna kadar İstanbul'da sürdürdüğü bu hazırlıklarda oldukça iyi sonuçlar elde etmiştir. **İstikbal**, Sayı: 1206, 10 Haziran 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1209, 14 Haziran 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1222, 29 Haziran 1340 (1924).

³⁵⁷⁰ **İstikbal**, Sayı: 1249, 5 Ağustos 1340 (1924).

³⁵⁷¹ **İstikbal**, Sayı: 1219, 25 Haziran 1340 (1924).

³⁵⁷² **İstikbal**, Sayı: 1209, 14 Haziran 1340 (1924).

³⁵⁷³ **İstikbal**, Sayı: 1268, 27 Ağustos 1340 (1924); **İstikbal**, Sayı: 1289, 22 Eylül 1340 (1924).

³⁵⁷⁴ **İstikbal** Sayı: 1314, 21 Teşrin-i Evvel 1340 (1924). Arsada koşu pisti, atlamalar için kum havuzu, tenis kortu yapılmış Vizantiyon Otelinde oluşturulmuş olan spor okulu da buraya nakledilmiştir. Kulüp binası olarak arsanın karşısında yer alan bir mekân kullanılmıştır. Bu binanın alt katı güreş sporu için, üst katı ise

Kulübün üç aylık genel kurul toplantısı 6 Kasım 1924 tarihinde yapılmıştır.³⁵⁷⁵ Kongrede birinci takımlar kaptanlığına Şevket Bey seçilmiştir.³⁵⁷⁶ İdman Ocağı yıllık kongresi ise 30 Ocak 1925 Cuma günü toplanmıştır. Kulüp Başkanı Ziya Bey tarafından açılan toplantıda kongre başkanlığına Rıza Bey getirilmiştir. Kongre Kâatibi Cemal Bey idare heyeti raporunu okumuş, hesap inceleme encümeni raporunun okunmasının ardından nizamnamenin tadiline geçilmiştir. Nizamname Tadil Encümeninin düzenlediği suret oy birliği ile kabul edilmiştir. Kongrede yapılan idare heyeti seçimine göre kulüp başkanlığına Yusuf Ziya, ikinci başkanlığa Kimyager Tahsin, umumî kaptanlığa Süleyman Rıza, kâatipliğe Cemal, muhasipliğe Darülmualiminden Nüzhet, idare müdürlüğüne Mustafa, veznedarlığa Naki ve azalığa Kemal Bey getirilmiştir.³⁵⁷⁷

Kulüp bu yıllarda boks sporunda da oldukça aktif faaliyetler yürütmüştür.³⁵⁷⁸ İdman Ocağının önderlik ettiği bu proje kapsamında İdman Mıntıkası tarafından organize edilen boks ve güreş müsabakaları gerçekleştirilmiştir.³⁵⁷⁹ Bu arada kulübün inşa ettirdiği tenis sahası Kasım ayında tamamlanarak faaliyete hazır hale getirilmiştir. Kulüp yönetimi de tenis sahasındaki faaliyetleri başlatıp düzenlemek üzere bir Tenis Heyeti oluşturulmasına karar vermiştir. Bu amaçla J.J.Hostrasser Direktörü Nihat Bey, Nemlizade Ticarethaneleri Direktörü Rahmi Bey, Hoştraser Direktörü Mösyö Bertoni, Lloyd kumpanyası direktörü Mösyö Oskarden ve Süleyman Rıza Bey'in yer aldığı İdmanocağı Tenis Heyeti oluşturulmuştur. Tenis Heyeti reisliğine Nihat Bey, kaptanlığa Nemlizade İhsan Bey ve idare memurluğuna Murat Bey seçilmiştir. Tenis sahasının kullanımı ve oyun için bir talimatname hazırlayıp ilgililere sunan heyet, tenis oynamak isteyenlerin yazılı olarak Süleyman Rıza Bey'e müracaat etmeleri gerektiğini bildirmiştir.³⁵⁸⁰ Bu dönemde futbol dışındaki spor dallarında diğer kulüplerin çok fazla etkin olmadığı görülüyordu. Buna karşılık İdman Ocağının futbolun yanında yöneldiği diğer spor faaliyetlerinde öncülük

idare odası olarak ayarlanmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 135-235, 25 Mayıs 1341 (1925); **Yeniyol**, Sayı: 277-377, 16 Teşrin-i Sâni 1341 (1925); Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 328.

³⁵⁷⁵ **İstikbal**, Sayı: 1327, 5 Teşrin-i Sâni 1340 (1924).

³⁵⁷⁶ **Spor Âlemi**, Sayı: 16-153, 25 Kanun-ı Evvel 1340 (1925), s. 15.

³⁵⁷⁷ **İstikbal**, Sayı: 1400, 10 Şubat 1341 (1925).

³⁵⁷⁸ **Yeniyol**, Sayı: 105-205, 7 Nisan 1341 (1925).

³⁵⁷⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 295.

³⁵⁸⁰ İdman Ocağı Kulübü 1925 yılı Ocak ayı başlarında Muhittin Mahallesi'ndeki spor meydanında tenis sahası yapmıştır. Tenis sahası, Trabzon futboluna uzun yıllar hizmet eden ve Ziya Bey Sahası olarak bilinen mekânda oluşturulmuştur. Bu mekân, Münir Pertev Subaşı'nın Dışişleri Bakanlığına atanması üzerine İdman Ocağı Reisliğine seçilen Ziya Bey tarafından 1923 yılında 400 lira karşılığında satın alarak kulübe kazandırılmıştı. **Yeniyol**, Sayı:277-377, 16 Teşrin-i Sâni 1341 (1925); Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 299.

etmesi ve adeta rakipsiz olması imkânlarının diğer kulüplere göre daha fazla olması ve iyi idare edilmesi gibi etkenlere bağlanmıştır.³⁵⁸¹

Kulübün 1926 yılı kuruluş yıldönümü kutlamasında Vali Sait Bey, şehrin ileri gelenleri, konsoloslar ve basın mensupları da yer almış, kutlamada üyelere ve eski sporcularından olan Kemal Ahmet Bey söz alarak kulübün 6 yıllık geçmişi hakkında bilgi vermiştir. 1925-1926 sezonunda futbol ligi şampiyonu olan kulüp bu dönemde de İdman Mıntıkası idare heyetinde etkili bir konumdadır.³⁵⁸²

Okul takımlarının Trabzon'da spor ve özellikle futbol faaliyetlerinde daha başarılı olarak yer aldığı 1927 yılından itibaren Trabzon'da Millî Mücadele yıllarından itibaren kurulmuş olan spor kulüplerinin faaliyetleri ise oldukça kısıtlıdır. Sporcuların spor faaliyetlerinden çok, bazı kötü alışkanlıklar içerisinde yer aldığı bu süreçte idareciler de kahvehanelerde vakit geçirmiştir. Kulüplerin durgun olan faaliyetlerini canlandırmak için yeni üyeler, çeşitli idareciler ve oyuncular kulüplere dâhil olmuştur. Haydar Çulha ve Bedri Saraç'ın İdman Ocağı kulübüne girişi ile yeniden faal olmaya başlayan kulüp, 1929-1930 sezonu futbol şampiyonu olmuştur. Futbolda yeniden başarılı sonuçlar alınsa da kulüp üyeleri arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış ve bu durum ayrışmaya neden olmuştur. 8 Ocak 1929 tarihinde yapılan yıllık kongrede yaşanan ihtilaf nedeniyle 45 üye kulüpten ayrılarak sarı-lacivert renklerde Trabzonspor isimli yeni bir kulüp kurmuştur.³⁵⁸³

Sonraki yıllarda faaliyetlerini özellikle futbolda daha etkili bir şekilde yürüten kulüp 15 Mayıs 1931 tarihinde³⁵⁸⁴ İnönü Meydanı'nda Birlik Spor ile yaptığı maçı kazanmış,³⁵⁸⁵ 1931 yılı şampiyonu olmuştur.³⁵⁸⁶ Trabzon İdman Mıntıkası da yayınladığı ilanla İdman Ocağı takımının 12 Puanla 1931 yılı Trabzon Mıntıkası Futbol Şampiyonu olduğunu duyurmuştur.³⁵⁸⁷

Spor faaliyetlerinin yanı sıra kültürel faaliyetlere de yeniden canlılık kazandırılmaya başlanmıştır. Kulübün gençleri tarafından 16 Kasım 1931 tarihinde verilen

³⁵⁸¹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 295.

³⁵⁸² Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 337-344.

³⁵⁸³ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 401.

³⁵⁸⁴ **Reklam**, Sayı: 3, 13 Mayıs 1931.

³⁵⁸⁵ **Reklam**, Sayı: 4, 16 Mayıs 1931; **Reklam**, Sayı: 8, 25 Mayıs 1931.

³⁵⁸⁶ **Reklam**, Sayı: 5, 18 Mayıs 1931.

³⁵⁸⁷ 1931 senesinde 8 puanla Birlik spor ikinci, İdmangücü ise üçüncülüğü kazanmıştır. **Reklam**, Sayı: 29, 15 Temmuz 1931.

saz konseri oldukça beğenilmiştir.³⁵⁸⁸ Futbol takımının faaliyetleri devam ederken³⁵⁸⁹ saz heyeti de 15 günlük aralıklarla Halk Fırkası salonunda halka verilmek üzere konserler hazırlıyordu. 20 Ocak 1932’de kutlanacak kuruluş yıldönümü için ise program hazırlığı aylar öncesinde başlatılmıştır. İdman Ocağının gayretle çalışan üyelerinden Mehmet Rıza Bey 1931 yılında sporun gösterdiği ilerleme ile ilgili bir konferans verme kararı almıştır.³⁵⁹⁰ İdman Ocağı Kulübü 1932 yılı başında Vali Rıfat Bey’e kulübün fahri reisliğini teklif etmiş, vali de bu isteği kabul etmiştir.³⁵⁹¹

1931 yılı genel kurul toplantısında kulübün nizamnamesini tadil etmek amacıyla oluşturulan beş kişilik encümen inceleme ve çalışmalarını tamamlamıştır. Gerek encümenin çalışmalarının görüşülüp karara bağlanması, gerekse idare heyeti seçimi gibi gündem maddelerinin görüşülmesi amacıyla 15 Ocak 1932 tarihinde yıllık kongre gerçekleştirilmiştir. Kongre reisliğine Mehmet Rıza Bey, kâtipliğe Şükrü ve Cemal Efendi seçilmiştir. Uzun müzakerelerden sonra tadil edilen nizamname kabul edilmiştir. Ardından diğer gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir.³⁵⁹²

Kulüp gelir sağlamak için de çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Örneğin 23 Nisan 1932 tarihinde Halk Fırkası salonunda bir piyango çekilmiştir.³⁵⁹³ Diğer yandan futbol liginde faaliyetlerini devam ettiren kulüp,³⁵⁹⁴ 1931–1932 sezonunda da şampiyon olmuştur.³⁵⁹⁵ Şampiyon takım kurban bayramında iki maç yapmak üzere Samsun Mıntıkası ile irtibata geçmiş, yapılan görüşmeler olumlu sonuçlanmıştır.³⁵⁹⁶ Aynı yıl Temmuz ayında Giresun’a giden İdmanocağı Yeşil Giresun takımı ile maç yapmıştır.³⁵⁹⁷ Bu dönemde Trabzon’daki spor kulüpleri ile gerçekleştirilen karşılaşmalarda³⁵⁹⁸ kulübün oldukça üstün olduğu

³⁵⁸⁸ **Reklam**, Sayı: 75, 17 Teşrîn-i Sâni 1931.

³⁵⁸⁹ **Reklam**, Sayı: 80, 5 Kanun-ı Evvel 1931; **Reklam**, Sayı: 76, 21 Teşrîn-i Sâni 1931.

³⁵⁹⁰ **Reklam**, Sayı: 80, 5 Kanun-ı Evvel 1931.

³⁵⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 1653, 7 Şubat 1932.

³⁵⁹² **Yeniyol**, Sayı: 1651, 25 İkinci Kânun 1932.

³⁵⁹³ **Reklam**, Sayı: 115, 28 Nisan 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1652, 30 İkinci Kânun 1932.

³⁵⁹⁴ **Reklam**, Sayı: 106, 14 Mart 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1680, 23 Mayıs 1932.

³⁵⁹⁵ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon’da Spor**, C.1, s. 412.

³⁵⁹⁶ **Reklam**, Sayı: 92, 21 Kânûn-ı Sâni 1932; **Yeniyol**, Sayı: 1651, 26 Kânûn-ı Sâni 1932.

³⁵⁹⁷ **Akın**, Sayı: 9, 1 Ağustos 1932.

³⁵⁹⁸ Yapılan karşılaşmalardan biri Ağustos ayında Donanmalar şampiyonu Hamidiye takımı ile yapılmış İdman Ocağı kazanmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 1708, 29 Ağustos 1932.

görülmüştür.³⁵⁹⁹ 1932 yılında tenis sporunda faaliyet içerisinde olan kulübün tenis alanı ise bakımsızlık nedeniyle harap bir hal almaya başlamıştır.³⁶⁰⁰

Kulübün maddî açıdan zor durumda olduğu bu dönemde çeşitli kurumlardan da destek gelmeye başlamıştır. Bu desteklerden biri Jandarma Kumandanı Hilmi Bey tarafından verilmiştir.³⁶⁰¹ Yardım faaliyetlerinden bir diğeri 5 Eylül 1932 tarihinde CHP salonunda geliri İdman Ocağının yaptıracığı bina için sarf edilmek üzere Sabahattin Cafer Ali ve Kenan Rasim Beyler tarafından verilen konserdir. İdman Ocağı Kulübü İdare Heyeti de kendi imkânları ile maddî sorunlara çözüm bulmaya ve özellikle yaptırılacak bina için gelir elde etmeye çalışmıştır.³⁶⁰² Bu arada kulübün futbol takımı 1931-1932 yılı Trabzon şampiyonu olarak 30 Eylül'de Samsun'da yapılacak olan Türkiye Futbol Birincilikleri Karadeniz Grup Birinciliklerine katılmak için gerekli hazırlıklarını tamamlayıp³⁶⁰³ 27 Eylül 1932 tarihinde Samsun'a hareket etmiştir.³⁶⁰⁴ Burada Karadeniz Grup birinciliğini kazanarak İstanbul'a, oradan da İzmir'e geçen takım, eşleştiği İzmir-Altınordu takımına yenilerek elenmiştir.³⁶⁰⁵ İdman Ocağı İzmir maçlarından sonra İstanbul'da Fener Birinci takımı ile bir maç yapmıştır. İstanbul'da birkaç gün daha kalan sporcular 1932 yılı Ekim ayında Trabzon'a dönmüştür. Limanda yoğun bir kalabalık tarafından karşılanan kulüp için Halkevi "Halkevi Karadeniz Şampiyonunu Candan Selamlar", Gençler Grubu "Karadeniz Şampiyonuna: Yaşayın Uşaklar" yazılı levhaları caddelere asmış, Belediye Reisi Kadri Mesut Bey de şampiyon takıma şehir adına bir kupa³⁶⁰⁶ hediye etmeye karar vermiştir.³⁶⁰⁷ İdman Ocağı futbol takımı 1932 yılı içerisinde ayrıca Cumhuriyet Bayramı'nda bir maç yapmak üzere Giresun Spor takımını Halkevi aracılığıyla Trabzon'a davet etmiştir.³⁶⁰⁸

1932 yılı sonlarında kulübün idare heyeti içinde ihtilaf ortaya çıkmış başkan ve ikinci başkan istifa etmiştir. Bu nedenle 3 Kasım tarihinde toplanacak genel kurul toplantısı üyelere duyurulmuş,³⁶⁰⁹ düzenlenen olağanüstü kongrede ihtilaf halledilerek

³⁵⁹⁹ **Reklam**, Sayı: 114, 11 Nisan 1932; **Yeni Yol**, Sayı: 1672, 25 Nisan 1932; **Reklam**, Sayı: 116, 2 Mayıs 1932.

³⁶⁰⁰ **Akın**, Sayı: 12, 15 Eylül 1932, s. 21-22.

³⁶⁰¹ **Yeni Yol**, Sayı: 1672, 25 Nisan 1932.

³⁶⁰² **Akın**, Sayı: 12, 15 Eylül 1932, s. 23; **Yeni Yol**, Sayı: 1707, 25 Ağustos 1932.

³⁶⁰³ **Yeni Yol**, Sayı: 1709, 1 Eylül 1932.

³⁶⁰⁴ **Akın**, Sayı: 13, 1 Teşrin-i Evvel 1932, s. 20.

³⁶⁰⁵ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 416.

³⁶⁰⁶ Belediye Başkanlığı 1 Aralık 1932 tarihinde Trabzon Şehri adına bir kupa hediye etmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 1736, 6 Birinci Kanun 1932.

³⁶⁰⁷ **Akın**, Sayı: 15, 1 Teşrin-i Sâni 1932, s. 23.

³⁶⁰⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 1724, 24 Teşrin-i Evvel 1932.

³⁶⁰⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 1727, 3 İkinci Teşrin 1932.

istifalar geri çekilmiştir.³⁶¹⁰ Bu arada Karadeniz Şampiyonu olan İdman Ocağı Kulübü futbol takımı Samsun Halk Sporla da karşılaşmıştır.³⁶¹¹ İdman Ocağı Futbol takımı Ankara'da yapılan Türkiye futbol birinciliklerinde eşleştiği Fenerbahçe takımına elenmiştir. Bu dönemde ayrıca İstanbul Spor ve Ankara Çankaya takımı Trabzon'a gelerek İdman Ocağı ile maçlar yapmıştır.³⁶¹²

Trabzon Mıntika şampiyonluğunu 1934 yılında da kazanan³⁶¹³ İdman Ocağı futbol takımı Temmuz ayında Rize gençleri ile daha sıkı bir temasta bulunmak ve tanışmak amacıyla 20 kişilik bir katile halinde Rize seyahatine çıkmıştır.³⁶¹⁴ Aynı dönemde Galatasaray takımını Trabzon'a davet eden kulübün bu daveti Galatasaray takımı tarafından kabul edilse de Türkiye birincilik maçlarının erken başlayacak olması nedeniyle İstanbul takımı Trabzon'a gelmekten vazgeçmiştir.³⁶¹⁵

İdman Ocağı Ağustos ayı sonunda Halkevi salonunda bir çay ziyafeti vermiştir. Bu toplantının amacı mıntika şampiyonluğunu kazanan takımın grup şampiyonluğu hedefini duyurmaktı. Ziyafette ayrıca Mehmet Rıza Bey'in kısa bir konuşması yer almıştır. Bu tarihlerde Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey kulübün fahri reisliğini kabul etmiştir.³⁶¹⁶

1935 yılı kongresini 4 Ocak'ta toplama kararı alan kulüp başkanlığı gündem maddelerini üyelerine duyurmuştur. Kongrede görüşülecek maddeler arasında Müessis Kadri ve Cevdet Beylerin istifaları, aylık aidatlar konusu, tahsildar görevlendirilmesi ve nizamnamenin tadili konuları yer almıştır.³⁶¹⁷ Kulüp, bu kongreden birkaç hafta sonra 14. yıldönümünü kutlamıştır. 20 Ocak 1935 tarihinde kulüp binasında yapılan törende 14 yıllık spor hayatından bahsedilen konuşmalar yapılmış, çeşitli eğlencelerden sonra davetlilere ikramlarda bulunulmuştur.³⁶¹⁸

1935 yılında spor etkinliklerine devam eden kulüp Mart ayında kulüp başkanı önderliğinde Akçaabat'a bir gezi düzenlemiştir. 40 kişilik bir ekiple yapılan bu seyahatte

³⁶¹⁰ Sorunun çözülmesinde kongre başkanı Hakkı Mahir Bey'in oldukça fazla katkısı olmuştur. **Yeniyol**, Sayı: 1729, 10 İkinci Teşrin 1932.

³⁶¹¹ **Akın**, Sayı: 21, 1 Şubat 1933, s. 24; **Akın**, Sayı: 23, 1 Mart 1933, s. 20.

³⁶¹² Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 417.

³⁶¹³ **Halk**, Sayı: 357, 6 Eylül 1934; **Halk**, Sayı: 379, 26 İkinciteşrin 1934.

³⁶¹⁴ **Halk**, Sayı: 345, 26 Temmuz 1934.

³⁶¹⁵ **Halk**, Sayı: 353, 24 Ağustos 1934.

³⁶¹⁶ **Yeniyol**, Sayı: 1958, 16 Ağustos 1934; **Halk**, Sayı: 355, 30 Ağustos 1934.

³⁶¹⁷ **Halk**, Sayı: 389, 31 Birinci Kanun 1934.

³⁶¹⁸ **Halk**, Sayı: 394, 21 İkinci Kânun 1935.

Sebat İdmanyurdu ve Gürspor takımları ile maçlar yapılmıştır.³⁶¹⁹ Kulübün tenis alanı da 15 Mayıs 1935 tarihinden itibaren ilgilenenler için hizmete açılmıştır.³⁶²⁰ Yine Mayıs ayında Giresun Futbol takımını davet eden İdman Ocağı futbol takımı,³⁶²¹ Galatasaray Futbol Takımını yeniden Trabzon'a davet etmiştir. 30 Ağustos'ta maçlar yapmak üzere yapılan bu davet kapsamında güreşçiler de çağrılmıştır.³⁶²²

Bütün bu sportif ve sosyal faaliyetler sürerken uzun yıllar süren gayret ve emeklerle biriktirilen paralarla kulüp binasının yapımına da devam ediliyordu. Belediyeden de destek alınarak 1934 yılında kargir olarak tamamlanan bina için Kulüp Başkanı Mehmet Rıza Kuğu 1000 liralık bir bağışta bulunmuş,³⁶²³ belediye ve diğer yardımsever tüccarların³⁶²⁴ da katkısı ile binanın eksik kalan kısmının yapımına 1935 yılında devam edilmiştir. Binanın 26 Temmuz'da kulübün Fahri başkanı Tevfik Rüştü Aras tarafından açılmıştır.³⁶²⁵ Bu sıralarda kulübün idarî toplantıları da devam etmiş, nizamnamenin 21.Maddesi gereği altı aylık kongresini toplama kararı alan kulüp 9 Haziran'da yapılması kararlaştırılan toplantıya üyelerini davet etmiştir.³⁶²⁶ 5 Ocak 1936 tarihinde³⁶²⁷ yapılan 15. yıl kongresi ise başkan Mehmet Rıza Kuğu'nun konuşması ile açılmıştır. Ardından kongre divanı oluşturularak başkanlığa Şevket Çulha, sekreterliklere Avni Gün ve O. Sebati Ertan seçilmiştir. Devlet büyüklerine tazim telgraflarının çekilmesinin ardından okunan malî rapora göre bir yılda yaklaşık 3.500 liralık kasa işlemi gerçekleştiği, bu miktarda da Başbakan İsmet İnönü ve çeşitli kişilerin 1.760 liralık katkısı olduğu anlaşılmıştır. Kongrede nizamnamenin tadili de gündeme gelmiş, müzakerelerin ardından bazı maddeler ilave edilmiştir. Ardından yapılan seçimle başkanlığa Mehmet Rıza Kuğuoğlu, asbaşkanlığa Hami Nalbant, genel kaptanlığa Haydar Çulha, sekreterliğe Cevat Abbas Danyal, muhasip ve veznedarlığa Süleyman Necip, idare müdürlüğüne Tevfik Kahyaoğlu ve hesap müfettişliğine Cemal Aybay ve A. Hamdi Alemdar getirilmiştir. Kongrede ayrıca kulübün üyelerine mahsus bir kooperatifin oluşturulması için gerekli izin alınması

³⁶¹⁹ **Halk**, Sayı: 414, 1 Nisan 1935.

³⁶²⁰ **Halk**, Sayı: 426, 13 Mayıs 1935.

³⁶²¹ **Yeniyol**, Sayı: 2037, 27 Mayıs 1935.

³⁶²² **Halk**, Sayı: 438, 24 Haziran 1935.

³⁶²³ Kulüp heyeti bu yardımdan dolayı kendisine teşekkür etmiştir. **Halk**, Sayı: 429, 23 Mayıs 1935.

³⁶²⁴ Hans Hoştraser Müessesesi yapılmakta olan binaya 50 lira yardımda bulunmuştur. **Yeniyol**, Sayı: 2040, 5 Haziran 1935.

³⁶²⁵ **Halk**, Sayı: 434, 10 Haziran 1935. **Yeniyol**, Sayı: 2056, 27 Temmuz 1935.

³⁶²⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2040, 5 Haziran 1935.

³⁶²⁷ **Halk**, Sayı: 493, 2 İkinci Kânun 1936.

maksadıyla yeni idare heyetine yetki verilmesine ve kulübe yardım ve himayelerini esirgemeyen devlet büyüklerine telgraf ve mektuplar yazılmasına karar verilmiştir.³⁶²⁸

İdman Ocağı üyeleri kulüplerinin kuruluşunun 15. yıldönümünü kalabalık bir davetli topluluğunun katılımıyla yeni binasında kutlamıştır. 9 sporcunun okuduğu Erginlik Marşı'nın ardından Kulüp Başkanı Mehmet Rıza Kuğu kulübün tarihçesi hakkında bilgi vermiş, daha sonra gençlerin İdman Ocağı Marşı'nı okumasının ardından Şinasi Bey de sporun öneminden bahseden bir konuşma yapmıştır. Zeybek ve horon oyunlarının ardından monologların yer aldığı kutlamada davetlilere kulüp renklerini içeren sarı kırmızı kağıtlar içerisinde ikramlarda bulunulmuştur.³⁶²⁹

1936 yılı kulübün sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerinde aktif olduğu yıllardandır. Bu dönemde bir de Temsil Kolu oluşturulmuştur. Temsil Kolu 1936 yılının ilk günlerinde bir temsil vermek üzere hazırlıklara başlamış,³⁶³⁰ Şubat ayının ilk haftasında ise Tanburi İsmail Hakkı tarafından Tayyare Cemiyeti yararına bir konser verilmiştir. Yine aynı hafta içerisinde kulübün yeni binasının salonunda temsil grubu tarafından ikinci defa “Kürsüden Uzakta” piyesi ve “Şeriye Mahkemesinde” adlı komedi önce kulüp üyelerine, ertesi gün ise halka sahnelenmiştir.³⁶³¹ Şubat ayında Atletizm Heyeti tarafından Trabzon'da ilk defa yapılan atletizm koşusunda İdmanocağı sporcusu Osman birinciliği kazanmıştır. Kurban bayramında henüz bir yıl önce kurulmuş olan Rizespor takımı, iki özel maç yapmak üzere İdman Ocağı tarafından Trabzon'a davet edilmiştir.³⁶³² Mart ayında sporcular şerefine çaylı bir müsamere düzenlenmiş, ardından bir temsil gösterilmiştir. Ayrıca her kulüpten üçer kişilik bir heyet davet edilerek 100 kişilik bir çay ziyafeti verilmiştir.³⁶³³ Temsil Kolu yaklaşık bir aylık çalışmanın ardından 19 Nisan'da “Gördüğüm O Cihan” piyesi ile “Bir Cesaret Rekoru” adlı komediyi kalabalık bir davetli önünde temsil etmiştir.³⁶³⁴ İdman Ocağı Müzik ve Temsil Kolu 19 Mayıs Spor Bayramı dolayısıyla da bir müsamere düzenlemiştir. Müsamerede “İsimsiz Facia” adlı piyes sahnelenmiştir. Kadın erkek kalabalık seyircinin izlediği müsamere oldukça başarılı bir şekilde yapılmıştır. Henüz 4-5 ay önce kurulmuş bir şube olmasına rağmen Temsil

³⁶²⁸ **Halk**, Sayı: 495, 9 İkinci Kânun 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2104, 8 İkinci Kânun 1936.

³⁶²⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2109, 25 İkinci Kânun 1936; **Halk**, Sayı: 499, 23 İkinci Kânun 1936.

³⁶³⁰ **Halk**, Sayı: 500, 27 İkinci Kânun 1936.

³⁶³¹ **Halk**, Sayı: 504, 10 Şubat 1936.

³⁶³² **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

³⁶³³ **Halk**, Sayı: 512, 9 Mart 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2121, 11 Mart 1936.

³⁶³⁴ **Halk**, Sayı: 524, 20 Nisan 1936.

Kolunun sahnelediği piyes oldukça beğenilmiştir.³⁶³⁵ Kulübün 1936 yılındaki bir başka faaliyeti ise açmış olduğu spor dersleri ve konuşma toplantılarıdır. Üyelerinin her bakımdan bilgisini arttırmak amacıyla her cumartesi akşamı düzenlenen spor dersleri ve konuşmalar ilgi ile takip ediliyordu. Nisan ayının ortalarında başlayan derslerde Şevket Çulha tarafından “Atletizm Tarihi”, Şinasi Bey tarafından ise “Bilmek ve Yapmak” adlı konuşmalar yapılmıştır. Mayıs ayında ise Halit Kami tarafından “Para” konulu bir konuşma yapılması kararlaştırılmıştır.³⁶³⁶ İdman Ocağı Voleybol Şubesi de bu dönemde oldukça aktiftir. Voleybol takımı 26 Mayıs 1936 tarihinde yapılan maçta Sebat İdman Yurdu takımını yenmiştir.³⁶³⁷ 1936 yılı futbol ligi şampiyonluğunu da İdman Ocağı kazanmıştır.³⁶³⁸

Başarılı bir yıl geçiren kulüp 3 Temmuz 1936 tarihinde düzenlemeyi kararlaştırdığı olağanüstü kongresini çoğunluk sağlanamadığı için 10 Temmuz 1936 tarihinde toplamıştır. Bu kongre yaklaşık 200 üyesi bulunan kulüp içinde ihtilafa neden olmuştur. Zira üyelere Şevket Çulha'nın kongrenin üyelerin hepsine bildirilmediği, kanuna uygun yapılmadığı yönünde iddiaları mevcuttu. Bu itirazlar idare heyeti ve müessisler heyetinin 21 Temmuz 1936 tarihinde yapılan toplantısında görüşülerek reddedilmiştir.³⁶³⁹

İdare heyeti daha sonra gerçekleştirdiği bir başka toplantıda kulüp binasının 2. açılış yıldönümünü 26 Temmuz'da Cumhuriyet Alanı'nda yapılacak bir törenle kutlama kararı alarak üyelerine bildirmiştir.³⁶⁴⁰ Aynı yıl Ekim ayında önemli bir gelişme meydana gelmiş, Trabzon'un en köklü spor cemiyetlerinden olan İdman Ocağı aldığı bir kararla CHP'ye iltihak ettiğini açıklamış, bu amaçla 29 Ekim 1936 Perşembe günü parti başkanlığında bir tören düzenlenmesine karar verilerek üyeler davet edilmiştir.³⁶⁴¹ Yılın sonuna doğru çeşitli faaliyetlerde yer almaya devam eden kulüp futbol takımı Cumhuriyet Kupası'nda³⁶⁴² ve Dumlupınar İlkokulu tarafından düzenlenen yardım etkinliğinde yer almıştır.³⁶⁴³

³⁶³⁵ **Halk**, Sayı: 533, 21 Mayıs 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2142, 23 Mayıs 1936.

³⁶³⁶ **Halk**, Sayı: 526, 27 Nisan 1936.

³⁶³⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2143, 27 Mayıs 1936.

³⁶³⁸ **Halk**, Sayı: 551, 23 Temmuz 1936.

³⁶³⁹ **Halk**, Sayı: 551, 23 Temmuz 1936.

³⁶⁴⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2160, 25 Temmuz 1936.

³⁶⁴¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2230, 29 Birinci Teşrin 1936.

³⁶⁴² **Yeni Yol**, Sayı: 2216, 10 Birinci Teşrin 1936.

³⁶⁴³ **Yeni Yol**, Sayı: 2264, 19 Birinci Kanun 1936

İdman Ocağı Kulübünün 2 Ocak 1937 tarihinde³⁶⁴⁴ yapılan 16. yıl kongresi eski başkan M. Rıza Kuğuoğlu'nun açılış konuşması ile başlamıştır. Eski idare heyetinin malî ve fennî raporları okunarak kabul edilmiştir. Hesap müfettişliklerine Lütfü Pulathaneli ve R. Cemal Aybay seçilmiştir. Spor Kurumu nizamnamesinin 78. Maddesi gereği Bölge Başkanı Tahir Baykal müşahit ve murakıp sıfatıyla kongrede yer almıştır. Toplantıda yapılan idare heyeti seçimi sonucunda başkanlığa M. Rıza Kuğuoğlu, asbaşkanlığa Hami Nalbant, genel kaptanlığa Haydar Çulha, sekreterliğe M. Avni Gün, muhasip ve veznedarlığa Mehmet Sunar ve idare müdürlüğüne Osman Kuzin getirilmiştir.³⁶⁴⁵ Trabzon Belediyesi tarafından 1937 yılında 200 lira³⁶⁴⁶ destekte bulunan kulübün 16. kuruluş yıldönümü ise 13 Ocak 1937 tarihinde kulüp binasında kalabalık davetli katılımı ile yapılmıştır.³⁶⁴⁷

Çevre il takımları ile temaslarını sürdüren kulüp 1937 yılı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla Trabzon'a davet edilen³⁶⁴⁸ Giresun Yeşiltepe Spor Kulübü ile iki maç oynamıştır. Ayrıca kulüp tarafından Giresun sporcuları şerefine 24 Nisan akşamı Halkevinde bir çay ziyafeti verilmiştir.³⁶⁴⁹ Yaz aylarında faaliyette olan tenis kortu da 1 Haziran tarihinden itibaren hizmete açılmıştır.³⁶⁵⁰

Kulüp başkanlığı 17. yıl kongresini 9 Ocak 1938 Pazar günü binasında yapma kararı alarak üyelerini toplantıya davet etmiştir.³⁶⁵¹ Bu dönemde sosyal yardım faaliyetlerine de katılan kulüp futbol takımı Cumhuriyet İlkokulunda okuyan yoksul çocuklar menfaatine yapılan dostluk maçlarında yer almıştır.³⁶⁵² 1938 yılı aynı zamanda İdman Ocağının 18. kuruluş yılı olduğu için kulüp yıl içerisinde bazı etkinlikler düzenlemiştir. Büyük bir spor bayramı ile yıldönümünü kutlama kararı alan kulüpçe bir komite oluşturularak faaliyete başlanmıştır. Kutlamalar çerçevesinde Samsun'un en kuvvetli kulübü olan İdman Yurdu takımı, iki maç yapmak üzere davet edilmiştir.³⁶⁵³ Etkinlikler çerçevesinde Giresun'un en önemli takımlarından Yeşiltepe Spor Kulübü ile de

³⁶⁴⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2273, 30 Birinci Kanun 1936.

³⁶⁴⁵ **Halk**, Sayı: 596, 5 İkinci Kânun 1937; **Yeniyol**, Sayı: 2278, 5 İkinci Kânun 1937.

³⁶⁴⁶ **TBMZ**, 3.11.1937, **1936-1937 Yılı Mesai Raporu**.

³⁶⁴⁷ **Halk**, Sayı: 600, 19 İkinci Kânun 1937.

³⁶⁴⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2350, 19 Nisan 1937.

³⁶⁴⁹ **Halk**, Sayı: 624, 30 Nisan 1937 ; **Yeniyol**, Sayı: 2354, 26 Nisan 1937.

³⁶⁵⁰ **Halk**, Sayı: 633, 8 Haziran 1937.

³⁶⁵¹ **Halk**, Sayı: 684, 8 İkinci Kânun 1938; **Yeniyol**, Sayı: 2453, 8 İkincikanun 1938.

³⁶⁵² **Halk**, Sayı: 699, 8 Nisan 1938.

³⁶⁵³ **Halk**, Sayı: 708, 11 Mayıs 1938.

bir maç yapılımtır.³⁶⁵⁴ Ayrıca Trabzon'daki Galatasaray emekli oyuncularını ile İdman Ocağı emekli takımları arasında da ma düzenlenmiştir.³⁶⁵⁵ Bu arada kulüp başkanlığı tarafından 14 Ağustos 1938 tarihinde³⁶⁵⁶ yapılması kararlaştırılan genel kurul toplantısı çoğunluk sağlanamadığı için 21 Ağustos'a ertelenmiştir.³⁶⁵⁷ Eylül ayında Vali Refik Koraltan kulübü ziyaret etmiş ve hatıra defterine bir yazı yazmıştır.³⁶⁵⁸

1939 yılında Trabzon'daki 6 spor cemiyetinden biri olan İdman Ocağı 81 üyesi ile spor kulüpleri arasında en fazla üyeye sahip kulüptür. Futbol haricinde atletizm, denizcilik, eskrim, boks, tenis, temsil ve musiki heyeti de bulunan kulübün binası ise Trabzon Cumhuriyet Halk Partisinde yer almaktaydı.³⁶⁵⁹ Aynı yıl 7 Ocak'ta³⁶⁶⁰ yapılan yıllık kongreye Vali Refik Koraltan ile Jandarma Komutanı Tahir Baykal da katılmıştır. Haydar Çulha'nın kısa bir konuşması ile açılan kongrede bir yıllık mesai raporu ile idarî ve fennî raporlar okunmuştur. İdare heyeti seçimi sonucunda kulüp başkanlığına Şinasi, asbaşkanlığa Haydar Çulha, kaptanlığa Osman, muhasip ve veznedarlığa Mahmut Sunar, sekreterliğe Yusuf Baran, idare müdürlüğüne Hüseyin Sunar; hesapları inceleme ve teftiş etmek üzere Hami Nalbant ve Lütfü Pulathaneli seçilmiştir.³⁶⁶¹

Kongrenin ardından düzenlenen 19. yıldönümü kutlaması 20 Ocak'ta kulüp binasında yapılmıştır. Başkan Şinasi Bey'in kısa bir konuşması ile başlayan kutlama İstiklal Marşı'nın söylenmesinin ardından geç saatlere kadar devam etmiştir.³⁶⁶² Yıl içerisinde Ağaç İşleri Sanatkârları Kurumunun teklif ve teşebbüsü ile şehirdeki Çocuk Esirgeme Kurumunun yararına düzenlenen maçlara katılan³⁶⁶³ İdman Ocağı, kültürel faaliyetlerine de devam etmiştir. Temsil Kolu 19 Mayıs Cuma akşamı Halkevi sinemasında üç perdelik "Ana" piyesi ile bir perdelik "Çapanoğlu" komedisini sunmak üzere

³⁶⁵⁴ **Halk**, Sayı: 718, 15 Haziran 1938.

³⁶⁵⁵ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 659.

³⁶⁵⁶ **Yeniöl**, Sayı: 2515, 13 Ağustos 1938.

³⁶⁵⁷ **Yeniöl**, Sayı: 2516, 17 Ağustos 1938.

³⁶⁵⁸ Koraltan yazısında: "Türk güçlüdür. Bu ezeli ve değişmez kuvvet dünyaca tanınmıştır. Dersini ve kuvvetini bu düsturdan alan Trabzon'un temiz gençliği kurdukları bu sönmez ocakta daima daha kuvvetli daha disiplinli daha faziletli olarak çalışacak yetişecek ilerleyecektir. İdmanocağını ve temiz mensuplarını sönmez iman ve ateşle başladıkları işe devam etmelerini temenni eyler ve yurt işlerinde inkılap nesline büyük başarılar dilerim." ifadelerini kullanmıştır. **Halk**, Sayı: 737, 6 Eylül 1938.

³⁶⁵⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 667.

³⁶⁶⁰ **Yeniöl**, Sayı: 2548, 28 İlk Kanun 1938.

³⁶⁶¹ **Yeniöl**, Sayı: 2553, 14 İkinci Kânun 1939.

³⁶⁶² **Yeniöl**, Sayı: 2555, 21 İkinci Kânun 1939.

³⁶⁶³ **Yeniöl**, Sayı: 2576, 8 Nisan 1939.

hazırlıklara başlamıştır.³⁶⁶⁴ Mart ayında Trabzon Kır Koşuları Şampiyonası'na 8 atlet ile katılan kulüp, Halkevi Spor komitesinin düzenlediği 15 km'lik bisiklet yarışlarında sporcusu Hasbi Yahya ile ikinci olmuştur. Kulübün güreşçileri ise 27–28 Mayıs 1939 tarihinde Ankara'da yapılacak Türkiye Grekoromen Güreş Şampiyonası müsabakalarına hazırlanmıştır.³⁶⁶⁵

İdman Ocağının 20. yıl olağan kongresi 29 Aralık 1939 tarihinde toplanarak yeni idare heyeti belirlenmiştir.³⁶⁶⁶ Kongrede başkanlığa Cevdet Akçay, ikinci başkanlığa Lütfi Pulathaneli, umumî kâtipliğe Selahi Çıngı, umumî kaptanlığa Haydar Çulha, idare memurluğuna Osman Ulusman, hesap müfettişliğine İbrahim Pirinçcioğlu ve Mehmet Suvar seçilmiştir.³⁶⁶⁷ 20. yıldönümü kutlaması ise 20 Ocak 1940 tarihinde kulüp binasında yapılmıştır. İstiklal Marşı ile başlayan törende Başkan Cevdet Akçay'ın birlik ve beraberliğin önemini içeren konuşmasının ardından söz alan Hüseyin Avni Bey kulübün son zamanlarda durağan olmasına işaret ederek yeni idare heyetinin daha aktif olmasını temenni etmiştir. Törende Şevket Çulha da kulübün tarihçesinden bahsetmiştir.³⁶⁶⁸ Kulüp 1940 yılında sportif faaliyetlerine hız vererek şilt maçlarına katılmış, Giresun karma takımı³⁶⁶⁹ ve 7 Nisan tarihinde ise Görele Yurtgücü takımları ile dostluk maçları yapmıştır.³⁶⁷⁰

1940 yılında teknik şubelerinin daha etkili ve programlı bir şekilde çalışabilmesi için kulüp nizamnamesinin tadil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede kulüp başkanlığı nizamnamenin 76. Maddesi gereği oluşturulacak tadil encümenini belirlemek ve gerekli hususları görüşmek üzere üyeler 13 Mart'ta yapılacak toplantıya davet edilmiştir.³⁶⁷¹ Oluşturulan Tadil Encümeni 1940 yılı Nisan ayında çalışmalarını bitirmiş, tadil edilen nizamnamenin genel kurulca kabulü amacıyla da 4 Mayıs'ta olağanüstü genel kurul toplantısı yapılmasına karar verilmiştir.³⁶⁷² Çoğunluk sağlanamadığı için gerçekleştirilemeyen

³⁶⁶⁴ **Halk**, Sayı: 784, 5 Mayıs 1939.

³⁶⁶⁵ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 672-678.

³⁶⁶⁶ **Halk**, Sayı: 830, 30 Birinci Kanun 1939.

³⁶⁶⁷ **Halk**, Sayı: 831, 4 İkincikanun 1940.

³⁶⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2660, 26 İkincikanun 1940.

³⁶⁶⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 699.

³⁶⁷⁰ **Halk**, Sayı: 848, 10 Nisan 1940.

³⁶⁷¹ **Halk**, Sayı: 843, 13 Mart 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2673, 13 Mart 1940.

³⁶⁷² **Halk**, Sayı: 853, 3 Mayıs 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2685, 24 Nisan 1940.

toplantının Cemiyetler Kanunu'nun ilgili maddesi gereği çoğunluk olsun olmasın 23 Mayıs 1940 tarihinde yapılacağı duyurulmuştur.³⁶⁷³

Kulübün 1940 yılında futbol ve atletizm alanında gerçekleştirdiği etkinlikler arasında hasılatı 1939 depreminde zarar görenlere verilmek üzere düzenlenen maçlarla³⁶⁷⁴ Kızılay yararına yapılan kupaya³⁶⁷⁵ ve Ağustos ayında düzenlenen çeşitli dereceler elde ettiği kayak yarışlarına katılması gibi faaliyetler vardır.³⁶⁷⁶

İdman Ocağı Kulübü Trabzon'da birçok faaliyette olduğu gibi avcılık sporunda da öncü olmuştur. Trabzon avcıları, 1940 yılı Mart ayında kulüp binasında toplanarak şehirde av sporlarının gelişmesi için görüşlerini bildirmişlerdir.³⁶⁷⁷ Heyetin çalışmaları sonucunda Ekim ayına gelindiğinde İdman Ocağı Kulübü Avcılık Şubesi açılmıştır. Şubenin ilk faaliyeti ise Yomra civarında yapılan av gezisidir.³⁶⁷⁸ Kulüp bisiklet sporunda da yer almış, 12 Mayıs tarihinde yapılan 20 km'lik bisiklet yarışlarında sporcusu Hasbi ile üçüncülüğü kazanmıştır.³⁶⁷⁹ Bu dönemde voleybol alanında da etkili bir takıma sahip olduğu görülmektedir.³⁶⁸⁰

İdman Ocağı başkanlığının 2 Aralık 1940 tarihinde yapılmasını kararlaştırdığı³⁶⁸¹ kongre çoğunluk sağlanamadığı için 9 Aralık tarihine ertelenmiştir.³⁶⁸² Kongreden sonra kulübün 21. yıldönümü kutlamaları için hazırlıklar yapılmış, 21 Ocak 1941 tarihinde kulüp binasında kalabalık bir katılım ile tören düzenlenmiştir. Törende kulüp üyelerinden başka Halkevi Başkanı Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Beden Terbiyesi Bölge Asbaşkanı Hüseyin Avni Aker, Yüksek Hakem Komitesi Üyeleri ve Halkevi mensuplarından oluşan davetliler yer almıştır. İstiklal Marşı'nın ardından Başkan Cevdet Akçay kulübün kuruluş amacı, Şevket Çulha da tarihçesi hakkında bilgi vermiştir. Törende Trabzon'da bulunan Başbakan İsmet İnönü'nün Tevfik Rüştü Aras vasıtasıyla bildirdiği memnuniyet salonda şiddetle alkışlanmıştır. Kemal Kefeli'nin İnönü'nün sözlerinin bir levha ile kulüp duvarına asılması teklifi genel kurulca alkışlarla kabul edilmiştir. Konuşmaların ardından kulüp marşı toplu

³⁶⁷³ **Yeni Yol**, Sayı: 2693, 22 Mayıs 1940.

³⁶⁷⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2658, 17 Ocak 1940.

³⁶⁷⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2739, 6 Kasım 1940.

³⁶⁷⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2715, 7 Ağustos 1940.

³⁶⁷⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2670, 3 Mart 1940.

³⁶⁷⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 704.

³⁶⁷⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2691, 15 Mayıs 1940.

³⁶⁸⁰ **Halk**, Sayı: 837, 9 Şubat 1940.

³⁶⁸¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2743, 20 İkinci Teşrin 1940.

³⁶⁸² **Yeni Yol**, Sayı: 2747, 7 Birinci Kanun 1940.

halde okunmuştur. Sedat Bey'in caz takımı da çeşitli parçalar çalmış, misafirlere çeşitli ikramlarda bulunulmuştur.³⁶⁸³

10 Temmuz 1941 tarihinde olağanüstü bir toplantı ile idare heyeti seçimi yapma kararı alan³⁶⁸⁴ kulübün idare heyetinde Başkan Cevdet Akçay, üyeler Lütfü Pulathaneli, İsmail Laçın, İbrahim Okman, Hasan Pulat, Ragıp Çulha ve Haydar Çulhaoğlu yer almıştır.³⁶⁸⁵

1941 yılında yeni ilan edilen Beden Terbiyesi Kanunu gereği Trabzon'daki spor kulüpleri birleşme yönünde çalışmalar yürütmüştür. Bu kapsamda şehirdeki tüm spor kulüplerinin başkanları Trabzon Valisinin de katıldığı bir toplantı yaparak konu ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir.³⁶⁸⁶ Birleşme teşebbüsü ile ilgili olarak İdman Ocağı ve Necmiati kulüpleri arasında görüşmeler yapılmış, kulüpler kendi üyelerini bilgilendirmek amacıyla da toplantılar düzenlemiştir. İdman Ocağı Reisi Cevdet Akçay ve Necmiati Reisi Agah Erdemli başkanlığında birer idare heyeti toplantısı yapılarak birleşme kararı verilmiştir.³⁶⁸⁷ Gazi Gençlik Kulübü adıyla oluşturulacak kulübün üyelerinin İdman Ocağı ve Necmiati Kulüplerinin üyesi olacağı ve bu yeni kulübün renklerinin de sarı-kırmızı-acivert olması gibi esaslar belirlenmiştir.³⁶⁸⁸ Ağustos ayının son haftasında her iki kulüp oy sahibi üyelerinin katılacağı ortak bir toplantıda Gazi Gençlik Kulübünün İdare Heyetini seçmeyi kararlaştırmıştır.³⁶⁸⁹ Birleşme çalışmaları kapsamında İdman Ocağı kulübü 28 Ağustos 1941 tarihinde olağanüstü kongresini toplama kararı almış, fakat çoğunluk sağlanamadığı için kongre 4 Eylül'e ertelenmiştir.³⁶⁹⁰ Bu toplantı hakkında herhangi bir bilgi elde edilememesine rağmen sonrasına ait eldeki mevcut bilgilerden bu birleşmenin gerçekleşmediği tahmin edilmektedir. Kulüplerde ve özellikle İdman Ocağında birleşmeye taraftar olmayan üyeler olduğu da muhtemeldir. Zira bu teşebbüsten olumlu bir sonuç alamayan Necmiati Kulübü yaklaşık bir ay sonra Akın Gençlik Kulübü ile birleşmiştir.

Kulüp, 1941 yılında futbol başta olmak üzere atletizm, güreş ve atıcılık gibi spor dallarında faaliyet göstermiştir. Bu süreçte şilt maçlarına katılan İdman Ocağı futbol

³⁶⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 2759, 22 İkinci Kânun 1941.

³⁶⁸⁴ **Halk**, Sayı: 887, 8 Temmuz 1941.

³⁶⁸⁵ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

³⁶⁸⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2768, 20 Şubat 1941.

³⁶⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2821, 23 Ağustos 1941.

³⁶⁸⁸ **Halk**, Sayı: 900, 22 Ağustos 1941.

³⁶⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2821, 23 Ağustos 1941.

³⁶⁹⁰ **Halk**, Sayı: 902, 30 Ağustos 1941.

takımı,³⁶⁹¹ 19 Mayıs etkinlikleri çerçevesinde Necmiati ile karşılaşmış,³⁶⁹² Haziran ayında ise Ordu Halkevi Futbol Takımı ile iki maç yapmıştır.³⁶⁹³ Halk gazetesinin muhtaç öğrenciler menfaatine düzenlediği kupada ise ikinci olmuştur.³⁶⁹⁴ Ağustos ayında ise Gül Kupası adıyla düzenlenen atletizm yarışlarına katılan kulübün³⁶⁹⁵ güreşçileri Ekim ayındaki müsabakalara katılmış,³⁶⁹⁶ Kasım ayı sonunda kendi salonlarında yapılan teşvik müsabakalarında da yer almıştır.³⁶⁹⁷ Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'nün 1941 yılı kurban bayramında düzenlediği atıcılık yarışmalarına İdman Ocağı sporcuları da katılmıştır.³⁶⁹⁸

Kulübün 1942 yılı kongresi için Ocak ayının ilk haftası belirlenmiş, yapılan toplantıda yeterli katılım olmadığı görülerek kongrenin 9 Ocak gününe ertelenmesi kararlaştırılmıştır.³⁶⁹⁹ Bu arada kulübün futbol takımı 23 Nisan'da bir maç yapmak üzere Giresun'a gitmiş,³⁷⁰⁰ sonrasında Yardımsevenler Cemiyetinin 23 Nisan Bayramı için düzenlediği kupa maçlarına katılmıştır.³⁷⁰¹ Ağustos ayında Ordu Gençlik Kulübünün daveti üzerine, 15 kişilik bir kabile halinde Ordu'ya giden³⁷⁰² kulüp futbolcuları Trabzon'a gelen Kelkit Garnizon Takımı ile dostluk maçı yapmıştır.³⁷⁰³

Trabzon'un spor hayatında uzun yıllar başarılı olan İdman Ocağı bu yıllarda sosyal ve kültürel alanlarda yaptığı müsamerelerle de adından söz ettirmiştir. Bu faaliyetler kapsamında 24 Ekim 1942 tarihinde Halkevi temsil salonunda sahnelenen bir perdelik "Yağ Kandili" isimli piyes ve iki perdelik "İnsan Sarrafı" adlı komedi temsil etmiştir. Kemal Kefeli'nin kısa hitabesi ile başlayan müsamerede başarılı temsiller veren gençler kalabalık bir seyirci tarafından izlenmiştir.³⁷⁰⁴ İdman Ocağı Kulübü 27 Kasım'da da

³⁶⁹¹ **Halk**, Sayı: 915, 14 Birinci Teşrin 1941.

³⁶⁹² **Halk**, Sayı: 874, 23 Mayıs 1941.

³⁶⁹³ **Halk**, Sayı: 883, 24 Haziran 1941.

³⁶⁹⁴ **Halk**, Sayı: 919, 31 Birinci Teşrin 1941.

³⁶⁹⁵ **Halk**, Sayı: 899, 19 Ağustos 1941.

³⁶⁹⁶ **Halk**, Sayı: 918, 29 Birinci Teşrin 1941.

³⁶⁹⁷ **Halk**, Sayı: 929, 5 Birinci Kanun 1941.

³⁶⁹⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2755, 4 İkinci Kânun 1941.

³⁶⁹⁹ **Halk**, Sayı: 937, 6 İkinci Kânun 1942.

³⁷⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2879, 9 Nisan 1942.

³⁷⁰¹ **Halk**, Sayı: 968, 24 Nisan 1942.

³⁷⁰² **Yeniyol**, Sayı: 2916, 21 Ağustos 1942.

³⁷⁰³ **Halk**, Sayı: 995, 28 Temmuz 1942.

³⁷⁰⁴ Temsillerde görev alan Niyazi Tarkçıoğlu, Enise Esenli, Münir Tütüncü, Fazıl Aktay ve A. Cevat Güler görevlerini başarı ile sunmuştur. **Halk**, Sayı: 1027, 27 Birinci Teşrin 1942.

Halkevi temsil salonunda kulüp menfaatine bir başka temsil daha vermek üzere hazırlıklar yapmıştır.³⁷⁰⁵

İdman Ocağı Gençlik Kulübü, 3 Ocak 1943 tarihinde genel kongresini gerçekleştirmiştir. Toplantı gündemine göre raporların okunup kabul edilmesinin ardından yapılan idare heyeti seçimi sonucunda başkanlığa Cevdet Akçay, umumî kâtipliğe Tefvik Yunusoğlu, spor amirliğine Haydar Çulha, üyeliklere Dr. İbrahim Okman, Mehmet Sunar, Fazıl Aktay, Adnan Ergin; murakıplıklara Şevket Çulha ve Temel Üner getirilmiştir.³⁷⁰⁶

Kulübün Avcı kolu 7 Mart 1943 Pazar günü Çifteçamlık bölgesinde bir gezi düzenlemiştir.³⁷⁰⁷ 20 Haziran tarihinde Sivas'ta yapılacak olan Serbest Güreş Gurup Finallerine, Trabzon'u temsil eden katılan 6 güreşçiden biri İdman Ocağı kulübü sporcusudur.³⁷⁰⁸ Temmuz ayında düzenlenen voleybol teşvik müsabakalarında İdman Ocağı takımı da yer almıştır.³⁷⁰⁹ Kulüp Temmuz ayında ayrıca yüzme teşvik müsabakalarına da katılmıştır.³⁷¹⁰

İdman Ocağı kulübü genel kongresi 1944 yılının ilk günlerinde Kemal Kefeli başkanlığında toplanmıştır. Genel Kurulda, programdaki gündem maddeleri görüşüldükten sonra idare heyeti belirlenmiştir. Buna göre başkanlığa Belediye Reisi Cevdet Akçay, umumî kâtipliğe Haydar Çulhaoğlu, veznedar ve muhasipliğe Mehmet Sunar, yurt müdafaa amirliğine Fazıl Aktay, idare amirliğine Tefvik Kuloğlu ve üyeliklere Dr. İbrahim Okman ve Spor Amirliğine Raif Egemen seçilmiştir.³⁷¹¹

Kulübün kendi binasında yapılan 23. Kuruluş yıldönümüne Kulüp Başkanı ve Belediye Reisi Cevdet Akçay'ın kısa bir hitabesi ile başlanmıştır. Ardından Şevket Çulha kulübün tarihçesini içeren bir konuşma yapmıştır. Kutlamada Hüseyin Dilaver ve Hacı Salih tarafından millî oyun havaları çalınmış, Niyazi Tarakçıoğlu'nun hazırladığı şiir ve

³⁷⁰⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2941, 20 İkinci Teşrin 1942.

³⁷⁰⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 2954, 8 İkinci Kânun 1943.

³⁷⁰⁷ **Halk**, Sayı: 1054, 9 Mart 1943.

³⁷⁰⁸ **Yeni Halk**, Sayı: 8, 15 Haziran 1943.

³⁷⁰⁹ **Yeni Halk**, Sayı: 13, 6 Temmuz 1943.

³⁷¹⁰ **Yeni Halk**, Sayı: 18, 20 Temmuz 1943.

³⁷¹¹ **Yeni Halk**, Sayı: 65, 4 İkinci Kânun 1944; **Yeni Yol**, Sayı: 3045, 1 İkinci Kânun 1944.

Osman Sözen'in monologları alkışlarla karşılanmıştır. Kulüp tarafından düzenlenen piyango büyük ilgi görmüştür.³⁷¹²

1944 yılında 315 üyesi bulunan kulübün İdare Heyeti Başkanı Cevdet Akçay; üyeler Necip Öksüz, Haydar Çulhaoğlu, Fazıl Oktay, İbrahim Okman, Mehmet Sunar ve Adnan Ergin'dir.³⁷¹³ İdman Ocağı gençleri 1944 yılında da oldukça aktif faaliyet göstermiştir. 13 Mayıs'ta Halkevi temsil salonunda kulüp menfaatine bir müsamere vermek üzere hazırlıklara başlanmıştır. Kulübün Müzik Kolunun alaturka saz konseri vereceği müsamerede Temsil Kolunun "Gördüğüm O Cihan" piyesi ve "Çapanoğlu" komedisi de programda yer almıştır.³⁷¹⁴ Bu müsamere Sanat Enstitüsünün müsameresi ile aynı tarihlere rastladığı için 20 Mayıs'a ertelenmiştir.³⁷¹⁵ Halkevi temsil salonunda Selahi Çıngı'nın kısa bir hitabesi ile başlayan müsamerede alaturka müzik parçaları çalındıktan sonra "Gördüğüm O Cihan" adlı bir perdelik piyes büyük bir başarı ile sahnelenmiştir. Osman Sözen'in monoloğunun ardından kulüp Temsil Kolu üyesi gençler tarafından "İnsan Sarrafı" adlı iki perdelik bir komedi oynanmıştır.³⁷¹⁶ Aynı yıl sportif faaliyetlerde ise futbol takımı, Samsun'da Fener Yılmaz takımı ile iki maç yapmıştır.³⁷¹⁷ Kulübün voleybol takımı ise Maarif Kupası adıyla düzenlenen maçlara katılmış,³⁷¹⁸ Bahar Kupası adıyla düzenlenen maçlarda da birinci olmuştur.³⁷¹⁹

6 Ocak 1945 tarihinde yapılan kongrenin ardından da³⁷²⁰ idare heyetinin çalışmaları ile daha aktif olarak spor ve kültürel faaliyetler yapılmıştır. Nisan ayında geliri il dâhilindeki okullarda okuyan fakir öğrencilerin giyecek ve çeşitli eşyalarına sarf edilmek üzere yapılan Kızılay Kupası Turnuvası'na katılan kulüp futbol takımı kupayı kazanmıştır.³⁷²¹ 19 Mayıs Bayramı dolayısıyla Emekliler Maçı adı altında bir başka turnuva ise İdman Gücü Gençlik Kulübü emeklileri ile kulüp emeklileri arasında yapılmıştır.³⁷²² 13-16 Temmuz 1945 tarihinde ilk defa Trabzon, Samsun, Zonguldak ve

³⁷¹² **Halk**, Sayı: 1077, 21 İkinci Kânun 1944. Yıldönümü gecesinde Haydar Üçüncüoğlu kulübe 50 lira bağışta bulunmuş, kulüp başkanlığı da kendisine teşekkürlerini sunmuştur. **Yeniyol**, Sayı: 3051, 22 İkinci Kânun 1944.

³⁷¹³ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³⁷¹⁴ **Halk**, Sayı: 1106, 2 Mayıs 1944.

³⁷¹⁵ **Halk**, Sayı: 1109, 12 Mayıs 1944; **Halk**, Sayı: 1111, 19 Mayıs 1944.

³⁷¹⁶ **Halk**, Sayı: 1112, 23 Mayıs 1944.

³⁷¹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3085, 24 Mayıs 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3089, 7 Haziran 1944.

³⁷¹⁸ **Halk**, Sayı: 1100, 11 Nisan 1944.

³⁷¹⁹ **Halk**, Sayı: 1110, 16 Mayıs 1944.

³⁷²⁰ **Halk**, Sayı: 1174, 29 İlk Kanun 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3143, 30 İlk Kanun 1944.

³⁷²¹ **Halk**, Sayı: 1209, 4 Mayıs 1945.

³⁷²² **Halk**, Sayı: 1218, 18 Mayıs 1945.

Kayseri bölgelerinin de katılımı ile Samsun'da yapılacak olan Karadeniz Tenis Birinciliğine Trabzon bölgesini temsilen İdman Ocağı kulübü tenisçilerinden Nihat Görgü ile Krino Kafato'nun katılması kararlaştırılmıştır.³⁷²³ Aynı yıl Samsun ligi takımlarından Bafraspor, İdman Ocağının daveti üzerine 8-9 Eylül 1945 tarihlerinde iki özel maç yapmak üzere Trabzon'a gelmiştir.³⁷²⁴ Bu davetin karşılığı olarak İdman Ocağı Kulübü Futbol Takımı da kurban bayramında Samsun'a giderek Bafraspor ile iki maç yapmıştır.³⁷²⁵ Mayıs ayı sonunda Bölge Atıcılık Ajanlığınca yapılan müsabakalarda İdman Ocağından Muzaffer Sert birinciliği, Hüseyin Yılmaz ise üçüncülüğü elde etmiştir.³⁷²⁶ Aynı yıl voleybol ligi karşılaşmalarına devam eden kulüp voleybol takımı finale yükselmiştir.³⁷²⁷ İdman Ocağı Voleybol Takımı 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla motorla Sürmene'ye giderek Sürmene Halkevi Takımı ile bir karşılaşma yapmıştır.³⁷²⁸ Bu arada 1945 yılı olağan kongresi için 29 Aralık tarihi belirlenerek gündem maddeleri ile birlikte üyelere duyurulmuştur.³⁷²⁹

Kulübün 25. yıldönümü 1946 yılı Ocak ayında, kendi binalarında ve üyeleri arasında eğlenceli bir şekilde kutlanmıştır. Dr. Mehmet İbrahim Okman'ın bir konuşması ile açılan toplantı geç vakte kadar devam etmiştir.³⁷³⁰ Aynı yıl futbol liginde 17 puanla üçüncü olan³⁷³¹ kulüp, ligin ardından Gençlik Kupası'nda yer almış, Doğan Gençlik takımı ile birlikte kupayı kazanmıştır. Mart ayında Trabzon'a gelen Samsun Lisesi takımıyla dostluk maçı yapan³⁷³² İdman Ocağı futbol takımı Cumhuriyet İlkokulu Himaye Kurulunun isteğiyle düzenlenen organizasyona³⁷³³ ve Veremle Savaş Derneği menfaatine yapılan maçlara katılmıştır.³⁷³⁴ Kulüp atletleri 1946 yılında katıldıkları Atletizm Teşvik Müsabakalarında ikinciliği kazanmıştır.³⁷³⁵

³⁷²³ **Halk**, Sayı: 1227, 6 Temmuz 1945.

³⁷²⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3214, 5 Eylül 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3215, 8 Eylül 1945; **Halk**, Sayı: 1246, 14 Eylül 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3217, 15 Eylül 1945.

³⁷²⁵ **Halk**, Sayı: 1263, 20 Kasım 1945; **Yeniyol**, Sayı: 3233, 21 Kasım 1945.

³⁷²⁶ **Halk**, Sayı: 1217, 1 Haziran 1945.

³⁷²⁷ **Halk**, Sayı: 1198, 27 Mart 1945.

³⁷²⁸ **Halk**, Sayı: 1243, 31 Ağustos 1945.

³⁷²⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3242, 31 Aralık 1945.

³⁷³⁰ **Halk**, Sayı: 1279, 22 Ocak 1946.

³⁷³¹ **Halk**, Sayı: 1286, 15 Şubat 1946.

³⁷³² **Yeniyol**, Sayı: 3265, 20 Mart 1946.

³⁷³³ **Yeniyol**, Sayı: 3270, 6 Nisan 1946.

³⁷³⁴ **Halk**, Sayı: 1301, 19 Nisan 1946.

³⁷³⁵ **Halk**, Sayı: 1295, 19 Mart 1946.

11 Ocak 1947 tarihinde³⁷³⁶ kulüp binasında yapılan kongrede başkanlığa M. Salih Gürses, ikinci başkanlığa Ragıp Çulha, kâtipliklere ise Mustafa Sayıl ve Mustafa Göksel seçilmiştir. İdare kurulunun bir yıllık çalışma raporu ve hesap bilançosu okunarak kabul edilmiştir. Kongrede dile getirilen bazı temennilerin ardından yapılan seçim ile idare heyetine Cevdet Akçay, Haydar Çulha, Ahmet Çoban, Osman Çakar, Selahi Çıngı, Hasan Mutman ve İbrahim Okman; murakıplıklara Adnan Ülgen ve Ömer Akbulut getirilmiştir.³⁷³⁷ Kulübün 26. Kuruluş yılı dolayısıyla düzenlenen gecede eski bir üyesi olan İbrahim Okman ve ardından Şevket Çulha kulübün tarihçesi ve faaliyetlerini açıklayan birer konuşma yapmışlardır. Osman Sözmen'in konuşmasının ardından devam eden kutlama çeşitli oyun ve eğlencelerle geç vakte kadar sürmüştür.³⁷³⁸

1947 yılında yılbaşı tatilinden faydalanan İdman Ocağı Gençlik Kulübünün iki futbol maçı yapmak üzere Trabzon'a çağırdığı Giresun Akın Gençlik Kulübü³⁷³⁹ ve Görele Spor ile birer dostluk maçı yapılmıştır.³⁷⁴⁰ Aynı yıl yılı Şubat ayında kulüp üyeleri arasında bir tanışma toplantısı düzenlenmiştir.³⁷⁴¹ Bu dönemde ayrıca geliri tamamen kulübe ait olmak üzere zengin bir eşya piyangosu düzenlemeye karar verilmiştir.³⁷⁴²

Çeşitli sportif etkinliklerde yer alan kulübün futbol takımı Trabzon'da lig maçlarının sona ermesinden sonra düzenlenen özel kupa maçlarına³⁷⁴³ ve Erkek Sanat Enstitüsünün yoksul öğrencileri yararına aile birliği tarafından düzenlenen futbol turnuvasına katılmıştır.³⁷⁴⁴

Kulüp başkanlığı içtüzüğün 35. ve 36. Maddeleri gereği yıllık kongresinin 8 Ocak 1948 tarihinde gerçekleşeceğini, gündem maddeleri ile birlikte üyelerine ilanla bildirmiştir.³⁷⁴⁵ Belirlenen tarihte Kemal Kefeli başkanlığında gerçekleşen kongrede

³⁷³⁶ **Halk**, Sayı: 1478, 7 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3346, 8 Ocak 1947.

³⁷³⁷ **Halk**, Sayı: 1484, 14 Ocak 1947.

³⁷³⁸ **Halk**, Sayı: 1490, 21 Ocak 1947.

³⁷³⁹ **Halk**, Sayı: 1474, 2 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3345, 4 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3346, 8 Ocak 1947.

³⁷⁴⁰ **Halk**, Sayı: 1671, 22 Ağustos 1947.

³⁷⁴¹ **Halk**, Sayı: 1508, 11 Şubat 1947. Trabzon gençliğinin önemli bir kısmını çatısı altına toplayan İdman Ocağı Gençlik Kulübü Başkanı Cevdet Akçay, 25 Mart 1947 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği bir yazıda gençleri parti anlayış ve zihniyeti ile aşılacak, bütün kötü ve yaygaracı koyu muhalefet ve neşriyattan masun kılmak için yalnızca partinin neşriyat vasıtalarından faydalanmak ve bu suretle gayeye daha fazla yaklaşmak amacıyla Ulus, Tanin ve yeni çıkan Memleket adlı gazetelerin kulüp kütüphanesine konulmak üzere ücretsiz olarak gönderilmesini talep etmiştir. **BCA**, 490.01/1244.148.1.

³⁷⁴² **Halk**, Sayı: 1566, 19 Nisan 1947; **Halk**, Sayı: 1595, 23 Mayıs 1947.

³⁷⁴³ **Yeniyol**, Sayı: 3378, 17 Mayıs 1947.

³⁷⁴⁴ **Halk**, Sayı: 1598, 27 Mayıs 1947.

³⁷⁴⁵ **Halk**, Sayı: 1795, 3 Ocak 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3442, 7 Ocak 1948.

ağırlıklı gündem maddesi olarak eski idare heyetinin ocağın liglerden çekilişi ile ilgili kararı görüşülmüştür. Konu ile ilgili geç vakte kadar süren tartışmalarda başkan Cevdet Akçay ve idare heyeti üyelerinden Haydar Çulha'nın açıklamalarına yer verildikten sonra idare heyetinin bu konudaki kararı genel kurulca da kabul görmüştür. Daha sonra yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır.³⁷⁴⁶ İdman Ocağı Kulübü 1948 yılında binasını tadil ettirme kararı almıştır. Kulüp başkanlığı bina içerisinde yapılacak tadilatın resmi işlemleri ile ilgili inşaat komisyonuna kesin yetki verilmesi amacıyla 1 Mayıs 1948 tarihinde olağanüstü toplantı yapılmasını kararlaştırarak üyelere bildirmiştir.³⁷⁴⁷

İdman Ocağı Kulübü 27 Aralık 1948 tarihinde 28. yıl kongresini gerçekleştirmiştir. Kulübün kendi binasında kalabalık katılım ile yapılan toplantı, başkan Vehbi Dranaz'ın açılış konuşması ile başlamıştır. İdare kurulunun bir yıllık çalışma programı incelenip kabul edildikten sonra yeni idare heyeti seçilmiştir. Buna göre Vehbi Dranaz, Haydar Çulhaoğlu, Rafet Dedeoğlu, Dr. İbrahim Okman, Ethem Pirinçoğlu, Osman Çakar ve Mehmet Sunar asil üyeliklere; Yakup Başaran ve Mehmet Çakar ise murakıplıklara getirilmiştir. Kongrede yeni bütçe 9.062 lira olarak belirlenmiştir.³⁷⁴⁸ Kulübün idare kuruluna seçilenler 7 Ocak 1949 Cuma günü toplanarak görev dağılımı yapmıştır. Buna göre başkanlığa İbrahim Pirinçioğlu, umumî kaptanlığa Haydar Çulha, muhasip ve veznedarlığa Rıfat Dedeoğlu, spor amirliğine Osman Çakar, yurt savunma amirliğine Vehbi Dranaz, doktor azalığa İbrahim Okman ve idare amirliğine Mehmet Sunar seçilmiştir. Yeni idare heyeti aynı akşam ilk toplantısını yapmış, toplantıda Ocağın 29. yılını en iyi şekilde kutlamak üzere Adnan Ergin, Selahi Çıngı ve Rıfat Dedeoğlu'ndan oluşan bir kutlama heyeti belirlenmiştir. 20 Ocak 1949'da yapılacak kutlamanın önceki yıllara göre daha parlak ve ilgi çekici olması hedeflenmiştir.³⁷⁴⁹ Söz edilen tarihte kulüp binasında gerçekleşen yıldönümü kutlamasına Vali Yardımcısı Kudrettin Kantoğlu, Halkevi Başkanı, lise, Beden Terbiyesi Bölge ve Millî Emlak müdürleri, Trabzon Gençlik ve Doğan Gençlik kulübü başkanları, öğretmenler, gazeteciler ve üyeler katılmıştır. Törende kulübün en yaşlı üyesi olarak Dr. İbrahim Okman tarafından yapılan açılış konuşmasının ardından kulüp üyelerinden vefat edenler için 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Törende Kız sanat Enstitüsü tarafından hazırlanan sarı kırmızı renklerde "Ocağın 29. Yıl Hatırası" ibaresini taşıyan "GATO" Trabzon Gençlik Kulübü başkanı

³⁷⁴⁶ Olaycı, "Olaylardan- İdmanocağının Kongresi", **Halk**, Sayı: 1801, 9 Ocak 1948.

³⁷⁴⁷ **Halk**, Sayı: 1909, 28 Nisan 1948.

³⁷⁴⁸ **Halk**, Sayı: 2154, 4 Ocak 1948.

³⁷⁴⁹ **Halk**, Sayı: 2163, 13 Ocak 1949; **Halk**, Sayı: 2170, 20 Ocak 1949.

Selahattin Arıman tarafından kulüp sporcularına hediye edilmiştir. İdman Ocağı kulübünün bu kutlamasına diğer kulüp başkanları da davet edilmiş, yalnızca İdman Gücü Kulübü bu davete uymamıştır.³⁷⁵⁰

Aynı yıl Trabzon Futbol Bölgesi lig maçlarında yer alan kulüp futbol takımı şampiyon olmuştur.³⁷⁵¹ Samsun'da yapılan finallere katılan İdman Ocağı takımı burada Kayseri ve Samsun takımlarına yenilerek elenmiştir.³⁷⁵² Resmi futbol müsabakaları bittikten sonra bazı özel maçlara katılan futbolcular Okullar Birincisi Erkek Sanat Enstitüsü Takımı ile bir futbol müsabakası yapmıştır.³⁷⁵³ Daha sonra ise İdman Ocağı kulübünün yanı sıra Lise Takımı, İdman Gücü ve Sanat Enstitüsü futbol takımlarının katılımı ile özel maçlar oynanmıştır.³⁷⁵⁴ Özel maçlar oynanan diğer takımlar ise Garnizon, Erkek Sanat Okulu ve Doğan Gençlik'tir.³⁷⁵⁵ Yaz aylarında ise çevre il veya illere giden futbol takımları buralarda maçlar yapmaktaydı. 1949 yılında Vakfikebir'e giden İdman Ocağı takımı buradaki futbolcularla bir maç yapmıştır.³⁷⁵⁶

1949 yılı Atatürk Koşusu'nda 6.000 metrelik parkurda İdman Ocağı takımı birinci olmuştur.³⁷⁵⁷ 7000 metre Sakarya Koşusu'na Burhan Aşçı, Zeki, Burhan ve Niyazi gibi sporcularla katılan kulüp³⁷⁵⁸ Ordu'da yapılan Karadeniz Bölgesi Kır Koşuları Finalleri'nde ise sporcuları Zeki Tarakçı ve Burhan Aşçı ile yer almıştır.³⁷⁵⁹ 1 Temmuz Denizcilik Bayramı nedeniyle yapılan yüzme müsabakalarına katılan takımın sporcuları çeşitli dereceler elde etmiştir.³⁷⁶⁰ Atıcılık Teşvik Müsabakaları'nda ise İdman Ocağı takımı birinciliği kazanmıştır.³⁷⁶¹ Erzurum'da yapılan Bölge Atıcılık Finalleri'nde Trabzon'u temsil hakkı kazanan İdman Ocağı Gençlik Kulübü üyeleri Mustafa Uzma, Kemal Tuzakçı ve Temel Malkoç'tan oluşan kafiye Erzurum'a gitmiş³⁷⁶² burada yapılan müsabakalar sonucunda 1949 yılı Bölge Atıcılık Şampiyonluğunu kazanmıştır.³⁷⁶³ Erzurum'da yapılan

³⁷⁵⁰ **Halk**, Sayı: 2171, 21 Ocak 1949; **Trabzon**, Sayı: 701, 24 Ocak 1949.

³⁷⁵¹ **Halk**, Sayı: 2224, 15 Mart 1949.

³⁷⁵² **Halk**, Sayı: 2277, 16 Mayıs 1949.

³⁷⁵³ **Halk**, Sayı: 2234, 26 Mart 1949.

³⁷⁵⁴ **Halk**, Sayı: 2236, 29 Mart 1949.

³⁷⁵⁵ **Halk**, Sayı: 2255, 20 Nisan 1949.

³⁷⁵⁶ **Halk**, Sayı: 2362, 26 Ağustos 1949.

³⁷⁵⁷ **Halk**, Sayı: 2154, 4 Ocak 1949.

³⁷⁵⁸ **Halk**, Sayı: 2183, 2 Şubat 1949.

³⁷⁵⁹ **Halk**, Sayı: 2221, 12 Mart 1949.

³⁷⁶⁰ **Halk**, Sayı: 2320, 5 Temmuz 1949.

³⁷⁶¹ **Halk**, Sayı: 2283, 23 Mayıs 1949.

³⁷⁶² **Halk**, Sayı: 2361, 25 Ağustos 1949.

³⁷⁶³ **Halk**, Sayı: 2364, 29 Ağustos 1949.

finallerde birinci olma başarısı gösteren Trabzonlu atıcılardan Kemal Tuzakçı, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce Millî Takım aday kadrosuna çağrılmıştır.³⁷⁶⁴ Güreş bölge finallerine hazırlık amacıyla yapılan grekoromen güreş teşvik müsabakalarına katılan kulüp güreşçilerinden 52 kiloda M. Ali Savunkoç, 57 kiloda Safer İlhan Serbest, 62 kiloda Hüseyin Dilber, 73 kiloda Temel Kandar ve 79 kiloda M. Zeki Yıldırım birinci olmuştur.³⁷⁶⁵

Yıl boyunca oldukça başarılı faaliyetler içerisinde olan İdman Ocağı Gençlik Kulübü yararına 21 Ekim 1949 günü İpek Sineması'nda bir müsamere düzenlenmesine karar verilmiştir. Müsamerede Trabzon'da bulunan Ferruh Öner ve arkadaşlarının katılımı ile üç perdelik "Daktilo" operetinin sahnelenmesi kararlaştırılmıştır.³⁷⁶⁶

1949 yılı sonuna doğru İdman Ocağı Gençlik Kulübü Genel Kurulu tarafından alınan karar çerçevesinde nizamnamenin tadili için oluşturulan tadil encümeni bir tasarı hazırlamıştır. Nizamnamenin tadil edilen maddelerinin müzakere ve kabulü için bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla kulüp başkanlığı tarafından 14 Aralık 1949 Çarşamba günü yapılacağı duyurulan olağanüstü kongre³⁷⁶⁷ çoğunluk sağlanamaması nedeniyle belirlenen tarihte gerçekleştirilememiş, bunun üzerine bir sonraki kongrenin katılan üye sayısına bakılmaksızın 21 Aralık'ta yapılmasına karar verilmiştir.³⁷⁶⁸

5.2. Trabzon İdman Grubu

İdman Grubu, Trabzon Muallim ve Muallimeler Cemiyeti üyeleri tarafından cemiyetin himayesinde olmak üzere 17 Şubat 1921'de kurulmuştur.³⁷⁶⁹ Sarı-lacivert renkleri altında kurulan İdman Grubu Kulübünün kurucuları arasında Muallimler Cemiyeti Başkanı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, İdare Heyeti Üyesi Mahmut Muammer Yarımbyık, Sultani öğretmenlerinden Lütfi Bey, Mustafa Bey, Celaleddin Avni Abanozoğlu, Eczacı

³⁷⁶⁴ **Halk**, Sayı: 2392, 28 Eylül 1949.

³⁷⁶⁵ **Halk**, Sayı: 2369, 3 Eylül 1949.

³⁷⁶⁶ **Halk**, Sayı: 2412, 21 Ekim 1949.

³⁷⁶⁷ **Halk**, Sayı: 2461, 9 Aralık 1949; **Yeniyol**, Sayı: 4062, 8 Aralık 1949

³⁷⁶⁸ **Halk**, Sayı: 2471, 19 Aralık 1949.

³⁷⁶⁹ İdman Grubunun kuruluş çalışmaları İdman Ocağının kuruluşundan bir hafta sonra başlamıştır. İdman Ocağı Kulübünün kuruluş sürecinde Muallim ve Muallimeler Cemiyeti üyeleri arasında kulübün müstakil veya cemiyete bağlı olup olmaması konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede cemiyetten tamamen bağımsız olarak kurulan İdman Ocağının aksine, İdman Grubu Kulübü cemiyetin himayesinde olması gerektiğini düşünenler tarafından kurulmuştur. Mahmut Muammer (Yarımbyık), Mustafa Reşit Tarakçıoğlu bu kişiler arasında yer almıştır. **İstikbal**, Sayı: 211, 28 Kânûn-ı Sâni 1337 (1921); Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 95.

Hakkı Sezer, Agâh Erdemli, Öğretmen Okulu Müzik Öğretmeni Süleyman Hatipoğlu, Lütfi Pulathaneli, Cahit Zamangil, Burhan ve Kenan Oğuzlu yer almıştır.³⁷⁷⁰ Kulübün ilk idare heyeti seçimi Şubat ayının ilk haftasında yapılmıştır. Trabzon Muallim ve Muallimler Cemiyeti azaları arasında yapılan seçim sonucuna göre idare heyeti üyeleri; Başkan Terbiye-i Bedeniye Muallimi Sami Bey,³⁷⁷¹ Umumî Kaptan Sultani Kısm-ı İbtidai Fransızca Muallimi Burhaneddin Bey, Kâtip Sultani Terbiye-i Bedeniye Muallimi Halil Nihad Bey, azalar Sultani Muallimlerinden Lütfü, Mustafa ve Darüleytam Muallimlerinden İsmet Bey'den oluşmuştur.³⁷⁷²

Muallimler Cemiyeti himayesinde olan kulüp kısa sürede birinci futbol takımını oluşturmuştur. Oluşturulan teorik ve uygulamalı eğitimler sayesinde kısa sürede verimli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Futbol dışındaki alanlarda da teşkilatını oluşturan kulüp, üyelerine ve Trabzon'un spor hayatına canlılık kazandırarak bilgi vermek amacını gütmüş, bu amaçla çeşitli çalışmalar yapmıştır. Kuruluşundan birkaç hafta sonra kulüp salonunda İstanbul Altınordu Kulübü üyelerinden Hayrettin Bey tarafından 60-70 kişiye "Terbiye-i Bedeniye" konulu bir konferans verilmiştir.³⁷⁷³

Muallimler Cemiyetinin sporsever üyelerinin çabaları sonucu ortaya çıkan İdman Grubu ve İdman Ocağı kulüpleri fikri mücadele sonucu ortaya çıkmış olmalarına rağmen kısa sürede oluşan fiili rekabetle spor hayatı yıllar sonra yeniden canlanmıştır.³⁷⁷⁴ Kulübün futbol ile başlayan faaliyetleri zamanla diğer spor alanlarına da yayılmıştır. 1921 yılında futbol lig karşılaşmalarında yer alan,³⁷⁷⁵ kulübün sporcuları 17 Mart'ta Trabzon'da ilk kez yapılan atletizm müsabakalarına katılmış,³⁷⁷⁶ yöneticileri İdman Birliği idare heyetinde önemli görevlerde bulunmuştur.

³⁷⁷⁰ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 95.

³⁷⁷¹ Daha sonra kulübün başkanlığına Ahmet Lütfü Bey getirilmiştir. Ahmet Lütfü Bey bu dönemde İdman Mıntıkası İdare Heyeti İkinci Başkanı olarak da görev almıştır. **İstikbal**, Sayı: 448, 6 Teşrin-i Sâni 1337 (1921).

³⁷⁷² **İstikbal**, Sayı: 222, 10 Şubat 1337 (1921).

³⁷⁷³ **İstikbal**, Sayı: 239, 2 Mart 1337 (1921).

³⁷⁷⁴ İdman Grubunun maç teklifine İdman Ocağının olumlu cevap vermesi sonucunda 4 Mart 1921 tarihinde iki takım arasında ilk karşılaşma gerçekleşmiştir. Bu maçta İdman Grubu Futbol Takımı 3-0 yenilmiştir. Ardından bir ay sonra düzenlenen ikinci maç kulüplerin ikinci takımları arasında yapılmış, bu kez İdman Grubu galip gelmiştir. Kulüp İdare Heyeti üyelerinden bir kısmının oyuncu olarak katıldığı bu maçlar oldukça çekişmeli geçmiştir. Osman Nuri, "Memlekette Spor Hayatı, Cuma Günkü Müsabaka Münasebetiyle", **İstikbal**, Sayı: 245, 9 Mart 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 279, 17 Nisan 1337 (1921).

³⁷⁷⁵ **İstikbal**, Sayı: 448, 6 Teşrin-i Sâni 1337 (1921); Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 134-135.

³⁷⁷⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 115.

Kulübün etkinliklerinden biri kuruluş yıldönümü kutlamalarıdır. İlk yıldönümü kutlama programı Muallimler Cemiyeti binasında gerçekleşmiştir. 1922 yılı Şubat ayı sonlarında yapılan müsamereye Vali Vekili ve Fırka Kumandanı Sami Sabit Bey, Fırka Alay Erkânı ve yöneticileri, vilayet memurları, tüccarlar ve şehrin ileri gelenleri ile halktan pek çok kişi katılmıştır. Sanayi Mektebi bandosunun da katıldığı müsamerede cemiyetin sporcularının da yer aldığı bir saz ekibi tarafından alafranga parçalar çalınmış, ardından Muallimler Cemiyetinin Kâtib-i Umumîsi Mustafa Reşit Bey spor kulübünün bir yıllık faaliyetlerinden, cemiyetin kulübe verdiği maddî ve manevî destekten ve sporun öneminden bahseden bir konuşma yapmıştır. Okunan şiir ve monologların ardından kulüp menfaatine yapılan bir müzayede ile 400 liranın üzerinde gelir sağlanmıştır.³⁷⁷⁷

İdman Ocağı ile olan rekabet ise 1922 yılında iyice alevlenmiştir. Aynı yılın Nisan ayında iki kulübün yaptığı maç bu rekabeti daha da perçinlemiş, iki tarafın destekçileri gazete sütunlarında birbirlerini eleştirmeye başlamıştır. İdman Grubu üyeleri, İdman Ocağı Kulübünün maçlarda hakemlerce desteklendiğini ve kendilerinin haklarının yendiğini iddia etmiştir. Bu sırada 1922 yılı şampiyonunun İdman Ocağı olarak ilan edilmesi eleştirileri daha da arttırmıştır. İdman Birliğindeki bazı şahısların katkısı ve birliğin 4 ay önce fesh edildiği halde eski nizamnameye göre İdman Ocağının şampiyonluğunu ilan etmesi İdman Grubu tarafından kabul edilmemiştir.³⁷⁷⁸

1922 yılı Aralık ayında yeniden oluşturulan İdman Birliği İdare Heyetinde İdman Grubundan Halil Nihat ikinci başkanlığa, Tahsin Bey müfettişliğe, Ömer Bey ise üyeliğe seçilmiştir. İdman Grubu futbol takımı da Birliğin oluşturduğu takvime göre 1922–1923 yılı futbol müsabakalarına katılmıştır.³⁷⁷⁹ Sezonun bitiminin ardından İdman Grubu Başkanlığı İdman Birliğine bağlı kulüplerin 1922–1923 sezonunda oynadığı maçlarda başarı göstererek en çok sayı kazanan birincinin şampiyonluğunu ilan etmişse de İdman Birliği, İdman Ocağının şampiyon olduğunu açıklamıştır³⁷⁸⁰

³⁷⁷⁷ **İstikbal**, Sayı: 548, 2 Mart 1338 (1922); Sonraki dönemde çeşitli kişilerin kulübe maddî desteği devam etmiştir. Bunlardan biri 1923 yılında bazı eşyalarını İdman Grubuna bağışlayan Hak gazetesi Müdürü Hulusi Bey'dir. Ayrıca Ferah Lokantası da kulübe maddî destekte bulunmuştur. **İstikbal**, Sayı: 846, 20 Şubat 1339 (1923).

³⁷⁷⁸ **İstikbal**, Sayı: 608, 11 Mayıs 1338 (1922).

³⁷⁷⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 157.

³⁷⁸⁰ **Halk**, Sayı: 8, 7 Mayıs 1339 (1923). Fakat İdman Birliği Başkanlığı 1338–1339 Trabzon Futbol Birliğinin birinci takımları şampiyonunu çeşitli sebeplerle belirleyememiş, bunun üzerine durumun İstanbul Federasyonuna sorularak alınacak cevaba göre hareket edileceğini duyurmuştur. Birlik, ikinci takımlar

Bu süreçte çeşitli toplantı ve etkinlikler yürüten İdare Heyeti 3 Mayıs 1923 tarihinde yapılacak toplantıya üyelerini davet etmiş,³⁷⁸¹ bu toplantıdan 3 gün sonra da Trabzon'u ziyaret eden Müdafaa-i Hukuk Grubu Başkan Vekili Saruhan Milletvekili Refik Şevket (İnce) ve Adana Milletvekili Zamir Beyler şerefine bir müsamere vermiştir. Spor gösterileri ve konserin de yer aldığı müsamerede Refik Şevket Bey kısa bir konuşma yaparak kulübün ve sporun önemli başarılar sağlaması yönünde temennilerini dile getirmiştir.³⁷⁸² Bu dönemde ayrıca İdman Grubu üyeleri kulüplerinin fahri başkanlığını Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya teklif etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa da, İdman Grubu'na gönderdiği telgrafla, kulübün fahri başkanlığını kabul ettiğini bildirmiştir.³⁷⁸³

Kulüp 1923 yılı sonlarında kuruluşundaki futbol gücünü yitirmiş, diğer spor alanlarına yönelmiştir. Bu durum, İdman Grubu üyeleri arasındaki ihtilafı arttırmış, kulübün bir grup üyesi ayrılarak Gençlerbirliği adıyla kurulan takıma dâhil olmuştur. İdman Grubu 1923-1924 futbol sezonunda futbol dışındaki alanlara yönelmesinin yanı sıra önceki yıllarda taraflı tutum sergilediği iddiasıyla İdman Birliğine de katılmamıştır. Fakat Gençlerbirliği 1924 yılı Ocak ayında ayrıldığı İdman Grubu ile tekrar birleşerek maçlara devam etmiş, böylece İdman Grubu yeniden ligde yer almıştır.³⁷⁸⁴

Kulüp başkanlığı 14 Şubat 1924 tarihinde toplantı yapma kararı alarak üyelerine bildirmiştir.³⁷⁸⁵ 15 Mayıs tarihinde yapılması kararlaştırılan genel kurul toplantısı da üyelerine duyurulmuştur.³⁷⁸⁶ İdman Grubu Kâtipliği gerçekleşen kongre sonrasında İstikbal gazetesine gönderdiği bir yazı ile kulüp başkanlığına Kadri Mesut Bey'in seçildiğini duyurmuştur.³⁷⁸⁷ Diğer yandan üyeleri arasındaki samimiyet ve dayanışmayı arttırmayı hedefleyen kulüp bu amaçla 1924 yılı kurban bayramının birinci günü binasında bayramlaşma yapılacağını bildirmiştir.³⁷⁸⁸

İdman Grubu bu dönemde kongre toplantılarını gerçekleştirmekte sıkıntılar yaşamıştır. 27 Ekim 1924 tarihinde çoğunluğun sağlanamamasından dolayı yapılamayan

şampiyonunun İdman Ocağı olduğunu açıklamıştır. Daha sonra ise birinci takımlar şampiyonunun da İdmanocağı olduğuna karar verilmiştir. Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 180.

³⁷⁸¹ **İstikbal**, Sayı: 906, 2 Mayıs 1339 (1923).

³⁷⁸² Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 180.

³⁷⁸³ **Halk**, Sayı: 36, 12 Haziran 1339 (1923).

³⁷⁸⁴ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.1, s. 215-232

³⁷⁸⁵ **İstikbal**, Sayı: 1122, 14 Şubat 1340 (1924).

³⁷⁸⁶ **İstikbal**, Sayı: 1186, 14 Mayıs 1340 (1924).

³⁷⁸⁷ **İstikbal**, Sayı: 1217, 23 Haziran 1340 (1924).

³⁷⁸⁸ **İstikbal**, Sayı:1233, 12 Temmuz 1340 (1924).

üç aylık genel kurul toplantısı önce 2 Kasım Pazar gününe,³⁷⁸⁹ ardından 9 Kasım'a ve nihayet 14 Kasım'a ertelemiştir.³⁷⁹⁰ Bu süreçte İdare Heyeti üyeleri Trabzon Mıntika Birliğinde çeşitli görevlerde yer almıştır. Bu üyeler arasında Başkan Tefvik Bey³⁷⁹¹, üyeler Tayyar Bey, Burhan Bey, Ruhi Bey, Nevzat Bey, Cahit Bey ve Recep Efendi³⁷⁹² gibi isimler yer almıştır.³⁷⁹³

Kulübün 4. kuruluş yıldönümü dolayısıyla 17 Şubat 1925 tarihinde kulüp binasında³⁷⁹⁴ bir çay ziyafeti düzenlenmiştir.³⁷⁹⁵ Kutlama, başkan Tefvik Bey'in teşekkür konuşması ile başlamıştır. Ardından üyelerden Cahit Bey İdman Grubunun kuruluş ve faaliyetlerini açıklayan bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Vali Said Bey kulüpler arasında yer alan ihtilafın çözülmesini istemiş, bunun üzerine ihtilafın halledildiği kendisine bildirilmiştir. Törende Burhaneddin Bey'in okuduğu şiirin ardından ud ve kemandan oluşan saz takımıyla fasıl yapıldıktan sonra çeşitli ikramların ardından davetliler kulübün hatıra defterine gece ile ilgili düşüncelerini aktarmıştır.³⁷⁹⁶ Bu arada üç aylık genel kurullarına devam eden kulüp başkanlığı 4 Ağustos 1925 tarihinde planladığı toplantıyı 8 Ağustos'a ertelemiştir.³⁷⁹⁷ Aynı yıl Ekim ayında kulübün nizamnamesini tadil etmek üzere bir encümen oluşturulmuştur. Encümen tarafından hazırlanarak genel kurulda kabul edilen yeni nizamnameye göre, genel kurulun salahiyet hakkı müessisler heyetine verilmiştir. Yapılan toplantıda Genel Kurul tarafından kulübün "kurucularından" veya "hüsn-i hıdmeti fazla olanlardan" oluşmak üzere Müessisler Heyeti seçilmiştir. Ardından bu heyet tarafından idare heyeti seçimi yapılarak kâtib-i umumîliğe Celaleddin Avni Bey, umumî kaptanlığa Tefvik Bey ve muhasipliğe Ferit Bey getirilmiştir.³⁷⁹⁸

³⁷⁸⁹ **İstikbal**, Sayı: 1323, 1 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

³⁷⁹⁰ **İstikbal**, Sayı: 1333, 13 Teşrîn-i Sâni 1340 (1924).

³⁷⁹¹ **İstikbal**, Sayı: 1407, 19 Şubat 1341 (1925); Tefvik Bey 1924 yılı sonlarında yapılan kongrede başkan seçilmiştir. Aynı kongrede kaptanlığa Ruhi Bey getirilmiştir. **Spor Alemi**, Sayı: 16-153, 25 Kanun-ı Evvel 1340 (1925), s. 15.

³⁷⁹² Kulübün 1923 yılından beri İdare Heyeti Azalığı görevini yürüten Tenis Komiser Muavini Recep Efendi mesleki mazeretinden dolayı 1925 yılı Mayıs ayında istifa etmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 135-235, 25 Mayıs 1341 (1925).

³⁷⁹³ **Yeni Yol**, Sayı: 55-155, 21 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925); **İstikbal**, Sayı: 1418, 6 Mart 1341 (1925).

³⁷⁹⁴ Bu dönemde kulübün bina sorunu vardı. Bu konunun Maliye Vekâletine iletilmesi sonucunda Fahri Başkan Mustafa Kemal imzalı bir kararname ile mübadele nedeniyle boşaltılmış bir binanın kulübe kiralanması kararlaştırılmıştır. Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 222.

³⁷⁹⁵ **İstikbal**, Sayı: 1406, 18 Şubat 1340 (1925).

³⁷⁹⁶ **İstikbal**, Sayı: 1407, 19 Şubat 1340 (1925).

³⁷⁹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 193-293, 6 Ağustos 1341 (1925)

³⁷⁹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 290-390, 3 Kanun-ı Evvel 1341(1925).

Kulüp özellikle futbol alanında gösterdiği faaliyetlerin yanı sıra diğer sporlarla da ilgilenmiştir. 1926 yılında Trabzon'daki 10 güreşçiden biri İdman Grubu kadrosunda yer almışsa da 1927 yılı sonlarında başlayan dans ve kahvehane merakı Trabzon'da kulüplerdeki faaliyetlerin durmasına yol açmıştır. Bu nedenle özellikle futbolda lise takımlarının başarısı göze çarpmaktadır.³⁷⁹⁹ 1925–1926 sezonundan itibaren faaliyetleri iyice duran kulüplerden biri de İdman Grubu olmuş, yeniden aktif hale gelmesi 1929 yılından itibaren Lütfi Pulathaneli'nin gayretiyle sağlanmaya çalışılmıştır.³⁸⁰⁰ Sonraki yıllarda da sportif faaliyetleri etkisiz hale gelen kulüp, 27 Kasım 1931 tarihinde İdman Gücü ile oynanması gereken maça çıkmamıştır.³⁸⁰¹

İdman Grubu Müessisler Heyeti 7 Nisan 1932 tarihinde kulüpte yaptığı bir toplantıda kulübün İdare Heyetinin İdman Mıntıkasından ilgisini kesmesi yönünde görüşlerini müzakere etmiştir. Neticede İdare Heyetinin kararı, üyelerin çoğu tarafından kabul edilmiştir.³⁸⁰² Bu gelişmeden kısa bir süre sonra İdman Gurubu Müessisleri Gençler Mahfili ile birleşmek için girişimlerde bulunmuştur. İdman Grubu ile Gençler Mahfilinin birleşmeleri ile ilgili çalışmalara Mayıs ayına kadar devam edilmiştir. Birleşmenin şartlarını tespit etmek için iki kulüp içerisinde beşer kişilik birer komisyon seçilerek faaliyete başlanmıştır. İlk toplantısını gerçekleştiren komisyon üyeleri arasında belirgin ihtilaflar olmadığı anlaşılmış ve kısa süre sonra birleşme sağlanmıştır.³⁸⁰³ Kulüplerin birleşmesi 1932 yılı Mayıs ayı ortasında gerçekleşmiştir. İki kulübün idare heyeti toplanarak yeni nizamnameyi oluşturmuştur. Daha sonra yapılan seçim sonucunda Pulathanelizade Lütfü, Subaşızade Kemal, Osmanpaşazade Hakkı, Eyüpzade Ferit, Hakkı Mahir, Muallim Mehmet Lütfi ve Laçinzade Hamdi Bey idare heyetini oluşturmuştur.³⁸⁰⁴

5.3. Okul Takımları (Kulüpleri)

Millî Mücadele yıllarında Trabzon'da canlanan spor hayatında öğretmenlerin rolünden söz edilmişti. Bu süreçte ilk olarak oluşturulan iki kulübün kuruluşunda da öğretmenlerin önderlik ettiği görülmüştür. Bunun yanı sıra çeşitli okullarda da öğretmenlerin teşvik ve desteğiyle spor kulüpleri oluşturulmuştur. Böylece okul takımları

³⁷⁹⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 367- 371.

³⁸⁰⁰ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 401.

³⁸⁰¹ **Reklam**, Sayı: 78, 28 Teşrin-i Sâni 1931.

³⁸⁰² **Yeniyol**, Sayı: 1669, 11 Nisan 1932.

³⁸⁰³ **Akın**, Sayı: 2, 30 Nisan 1932. Kulüplerin birleşmesi sürecinde Gençler Mahfili üyelerinden bazıları birleşmeye taraftar olmadıklarını belirtmişlerdir. **Yeniyol** Sayı: 1668, 7 Nisan 1932.

³⁸⁰⁴ **Akın**, Sayı: 5, Haziran 1932, s. 23.

da bu alanda yer almış ve etkili faaliyetleri ile Trabzon'un spor hayatına hareketlilik katmışlardır.

5.3.1. Darümuallimin Futbol Takımı

Darümuallimin Futbol Takımı, Öğretmen Okulu³⁸⁰⁵ takımı olarak Okul Müdürü Mustafa Reşit Bey ve Halil Nihat Bey'in gayretleri ile 1921 yılında kurulmuştur. Trabzon'da İdman Ocağı ve İdman Grubu gibi iki takımın ardından kurulan Darümuallimin Futbol Takımı 1921 yılında Trabzon İdman Birliği fikstürlü futbol liginde yer almıştır. Takımın ilk adı Muallim Mektebi Yıldırım Yurdu olarak da geçmektedir. 1925 yılından itibaren Altınışık Kulübü olarak yer almıştır.³⁸⁰⁶

5.3.2. Eytam Sanayi Mektebi Takımı

Bazı öğretmenlerin öncülüğünde kurulan takımlardan biri Eytam Sanayi Mektebinde³⁸⁰⁷ oluşturulmuştur. Eytam Sanayi Mektebi başta futbol olmak üzere çeşitli spor dalları ile ilgili faaliyetlerde yer almıştır. Futbol takımının oluşması 1921 yılı yaz aylarında gerçekleşmiş, yeşil siyah forma ile sahalarda yer alan takım Muallim İsmet ve Eyüp Bey'in çabaları ile kurulmuştur. Aynı yıl İdman Birliğinde yer alan takımın Başkanı ve Hamisi Okul Müdürü Murat Bey, Genel Kaptan ve İdare Reisi Eyüp Kurttekin Bey'dir.³⁸⁰⁸

5.3.3. Lise İdman Yurdu

Lise Spor Yurdu takımı Trabzon Lisesi bünyesinde oluşturulmuştur. Trabzon Lisesinin temeli, 9 Ekim 1884'te Sırrı Paşa'nın valiliği döneminde atılmış,³⁸⁰⁹ 1887'de

³⁸⁰⁵ 1 Mart 1890 tarihinde açılan Trabzon Darümuallim Okulu Rus işgali yıllarında 2 yıl süresince eğitim öğretime ara vermiş, işgalin ardından yeniden faaliyete geçmiştir. Darümuallimin yeniden faaliyete geçişinde 1918 yılı Ekim ayında okulun müdürlüğü görevine atanan Mustafa Reşit Bey'in katkıları oldukça fazladır. Hüseyin Albayrak, "Trabzon'da Asırlık Bir Eğitim Kurumu: Mekteb-i Dar-ul Muallimin ve Asırlık Eğitimciler (1890-1978)", **Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005) Sempozyumuna Sunulan Bildiriler**, C.2, Trabzon, 2007, s. 707; Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 47.

³⁸⁰⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 281-381, 21 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

³⁸⁰⁷ Eytam Sanayi Mektebi kimsesiz çocuklara mesleki eğitim vermekteydi. 1860'ların sonunda Islahhane adıyla açılan okul, 1907 yılında Hamidiye Sanayi Mektebi olarak yeniden düzenlenmiş, Rus işgali sırasında faaliyetlerine ara vermiştir. Muzaffer Başkaya, **Tek Parti Döneminde Trabzon'da Eğitim Faaliyetleri (1923-1950)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 50-51.

³⁸⁰⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 45-48.

³⁸⁰⁹ Ahmet Köksal, **Giritli Sırrı Paşa (1884-1895)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 99-112.

hizmete açılmıştır. Uzun yıllar eğitim, kültür açısından oldukça önemli hizmetler vermiş, birçok önemli kişi yetiştirmiş olan Trabzon Lisesi 1922 yılından itibaren Trabzon gençlerinin spor hayatına da canlılık katmıştır. Özellikle futbolun önde gelen bir spor uğraşı olduğu bu dönemde Lise Spor Yurdunun ağırlıklı faaliyet alanı da bu dal olmuştur. Okulda eğitim gören öğrenciler 1922 yılına kadar bu imkânlarla sahip olmadığı için diğer spor kulüplerinde oynamaktaydı. Lisenin ilk spor teşekkülü 1922 yılı sonlarında Lise İdman Yurdu adıyla Murat, Ömer, Tahsin, Osman ve Murat Bey'in önderliğinde kurulmuştur. Lise İdman Yurdunun resmi liglere katılması ise 1923–1924 yılında gerçekleşmiştir.³⁸¹⁰ 1 Aralık 1924 tarihinde yıllık kongresini gerçekleştiren Lise İdman Yurdu idare heyetine Murat, İmameddin, Ali Rıza, Ömer, Nemlizade Murat, Osman ve Atalay Bey seçilmiştir. Kongrede birinci takım kaptanlığına ise Talat Bey getirilmiştir.³⁸¹¹

Lise Spor Yurdu okul takımlarının liglere katılmasını yasaklayan düzenlemeye kadar üst üste başarılar elde etmiş, birçok şampiyonluk kazanmıştır. Okul takımlarının yeniden resmi liglere katılması ile 1941 yılında Trabzon Şampiyonu olarak Karadeniz Bölge Birinciliğini de elde etmiş, Türkiye Birincilik maçlarına katılma hakkı kazanarak önemli bir başarıya imza atmıştır. Trabzon Lisesi bundan sonraki yıllarda da sürekli şampiyon olan takım için 1944 yılında bakanlıktan kulübün tescilini istemiştir. Bu istek olumlu karşılanarak Türkiye'de ilk kez bir okul takımı spor müessesesi olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra da Trabzon liginde başarıları devam eden kulüp, çeşitli kupa maçlarında ve okullar arası karşılaşmalarda etkili olmuştur.³⁸¹²

5.3.4. Şark Altınordu Kulübü

Şark Altınordu Kulübü özellikle lig maçlarının düzenli olarak oluşturulmaya başlanmasının ardından kurulan kulüplerden biridir. 1922 yılı sonlarına doğru kurulduğu anlaşılan kulübün futbol takımı yeni kurulmasına rağmen başarılı oyunları ile kısa sürede dikkat çekmiştir.³⁸¹³

³⁸¹⁰ Nerim Demircioğlu (Der.), "Lise Spor Yurdu Tarihi", **Boztepe Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, 15 Nisan 1946.

³⁸¹¹ **Spor Alemi**, Sayı: 16- 53, 25 Kanun-ı Evvel 1340 (1924), s. 15.

³⁸¹² Nerim Demircioğlu (Der.), "Lise Spor Yurdu Tarihi", **Boztepe Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, 15 Nisan 1946.

³⁸¹³ **İstikbal**, Sayı: 773, 27 Teşrin-i Sâni 1338 (1922).

5.4. İdman Zafer Yurdu

İdman Zafer Yurdu da 1922 yılında oluşturulmuştur.³⁸¹⁴

5.5. Trabzon İdman Birliği-TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi

Trabzon'da 1921 yılı başından itibaren ortaya çıkan kulüpler ve okul takımları kendi aralarında belirledikleri maçlarla spor faaliyetlerini yürütmekteydi. Spor faaliyetlerini daha profesyonel bir yapıya kavuşturmak ve kulüpler arasında yapılacak maçların belirli bir program dâhilinde gerçekleşebilmesi amacıyla bu kulüp temsilcileri bir birlik oluşturarak faaliyette bulunmayı hedeflemiştir. Bu amaçla oluşturulan Trabzon İdman Birliği 1921 yılı Kasım ayı başında kurulmuştur.³⁸¹⁵

Müşterek spor faaliyeti gerçekleştirmek ve futbol maçlarının düzenli yapılmasını temin amacıyla Trabzon İdman Ocağı, İdman Grubu, Darülmualimin ve Mekteb-i Sanayi takımları üyelerinin katılımı ile oluşturulan Trabzon İdman Birliği başkanlığına İdman Ocağı Genel Sekreteri Hıfzırrahman Raşit, ikinci başkanlığa İdman Grubu Reisi Ahmed Lütfü, kâtipliğe İdman Grubu İdare Heyeti üyelerinden Halil Nihad, müfettişliğe Sanayi Takımı Genel Kaptanı Ahmet İsmet, idare heyeti üyeliklerine İdman Ocağı İdare Heyeti üyelerinden Osman Nuri ve Hokey Kaptanı Eyüb Kurtekin Bey seçilmiştir.³⁸¹⁶ Kuruluşundan kısa bir süre sonra İdman Birliği Başkanlığı bir karşılaşma takvimi hazırlamıştır.³⁸¹⁷ Birlik oynanan maçları ve alınan skorları gazetede ilan ederek bildirmiştir. Kuruluşundan bir süre sonra 12. Fırka Kumandanı Ali Galip Bey'e birliğin fahri başkanlık görevi teklif edilmiştir. Ali Galip Bey 1923 yılı Ocak ayında görevi kabul ederek birliğin fahri başkanı olmuştur.³⁸¹⁸

İdari çalışmalarına devam eden birlik yönetimi ligin bitmesinin ardından birliğin mesaisini görüşmek ve düzenlemek üzere üyelerini 10 Mayıs 1923 Perşembe günü İdman Ocağında yapılacak toplantıya davet etmiştir.³⁸¹⁹ Düzenlenen ilk lig maçları tamamlanmış

³⁸¹⁴ **İstikbal**, Sayı: 779, 4 Kanun-ı Evvel 1338 (1922).

³⁸¹⁵ **İstikbal**, Sayı: 448, 6 Teşrin-i Sâni 1337 (1921); Birlik her ne kadar o dönemde faaliyet gösteren spor kulüpleri ve okul takımlarının çabaları ile oluşturulsa da tespit edildiği kadarıyla İdman Ocağı Kulübü yöneticilerinin etkisi altında kalmış, çoğu zaman İdman Ocağı Kulübü lehine kararlar vermiştir. Bu durum da çoğu kez eleştirilene, gerginliklere ve ayrışmalara neden olmuştur. Birliğin toplantıları da genellikle İdman Ocağı Kulübünde yapılmıştır. **İstikbal**, Sayı: 912, 9 Mayıs 1339 (1923).

³⁸¹⁶ **İstikbal**, Sayı: 448, 6 Teşrin-i Sâni 1337 (1921).

³⁸¹⁷ **İstikbal**, Sayı: 450, 8 Teşrin-i Sâni 1337 (1921); **İstikbal**, Sayı: 467, 28 Teşrin-i Sâni 1337 (1921).

³⁸¹⁸ **İstikbal**, Sayı: 815, 15 Kânûn-ı Sâni 1339 (1923); **İstikbal**, Sayı: 860, 8 Mart 1339 (1923).

³⁸¹⁹ **İstikbal**, Sayı: 912, 9 Mayıs 1339 (1923).

fakat şampiyon belirlenememiştir. İdman Birliği Başkanlığı 1922-1923 Trabzon Futbol Birliğinin Birinci Takımları şampiyonunu çeşitli sebeplerle belirleyemediği için durumu İstanbul Federasyonuna sorulmasına karar verilerek alınacak cevaba göre hareket edileceğini duyurmuştur. Birlik, ikinci takımlar şampiyonunun ise İdman Ocağı olduğunu açıklamıştır.³⁸²⁰

Trabzon'da kurulan spor kulüplerine 1923 yılı itibariyle yenileri de eklenmiş, Trabzon'da faaliyet gösteren kulüpler gerek spor faaliyetlerini yürütmek, gerek diğer şehirlerle spor temaslarında bulunmak üzere daha kapsamlı bir birlik oluşturmayı hedeflemiştir. Trabzon İdmanlıları ortaya çıkan ihtiyaç üzerine İstanbul'da olduğu gibi aralarında birlik kurmuşlardır. *“İdmanlılar arasında oluşacak ihtilafları gidermek, idman müesseseleri azaları arasında kardeşlik tesisi ve umumî maçlar tanzim etmek”* gibi gayelerle kurulan Trabzon İdman Birliğinin bir de millî takım oluşturması yönünde beklenti oluşmuştur. Birlik, ilk olarak bir spor meydanı oluşturmayı kararlaştırıp valiliğe müracaat etmiştir. Birliğe İdman Ocağı, Gençler Birliği ve Necmiati Kulübü, Lise, Darülmualimin ve Sanayi İdman Yurtları katılmış, başkanlığına ise Necmiati Spor Kulübü Reisi Osman Nuri Bey seçilmiştir.³⁸²¹ Birliğin gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri 28 Mart 1924 tarihinde Lise bahçesinde İdman Bayramı düzenlemek olmuştur. Trabzon'daki idman kulüplerinin yer alacağı bayrama katılmak isteyenlerin bilet almak üzere birliğe müracaat etmeleri duyurulmuştur.³⁸²²

1924 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakına dâhil olarak daha merkezi bir yapıya kavuşan birlik, bu tarihten sonra TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi adıyla faaliyet göstermiştir. 1924 yılı Mayıs ayının son haftasında bazı önemli konuları görüşmek üzere ilgilileri toplantıya davet eden³⁸²³ TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi gerçekleştirdiği toplantıda yeni idare heyetini belirlemiştir.³⁸²⁴

³⁸²⁰ **İstikbal**, Sayı: 916, 14 Mayıs 1339 (1923).

³⁸²¹ **İstikbal**, Sayı: 1080, 9 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

³⁸²² **İstikbal**, Sayı: 1152, 27 Mart 1340 (1924).

³⁸²³ **Yeniyol**, Sayı: 135-235, 25 Mayıs 1341 (1925).

³⁸²⁴ **İstikbal**, Sayı: 1201, 3 Haziran 1340 (1924).

Tablo 29: TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi İdare Heyeti Üyeleri

1924 yılı TİCİ Trabzon İdman Mıntıka Heyeti İdari Kadrosu	Başkan	Katip	Muhasip	Veznedar	Müfettiş
TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi İdare Heyeti	Osman Nuri Bey (Necmiati)	Tevfik Bey (İdman Grubu)	Hasan Bey (Zafer Yurdu)	Kemal Bey (İdman Grubu)	Agâh Bey (Necmiati)
TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi Futbol Heyeti	Ali Bey	Süleyman Bey	Ahmet, Bey	Lütfü Bey	Emin Bey
TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi Atletizm Heyeti	Hikmet	Hikmet	Şerafeddin	Osman	Şükrü

Kaynak: *İstikbal*, Sayı: 1201, 3 Haziran 1340 (1924).

Trabzon'da sporun gençleri kaynaştırıp bedeni, fikri ve bunun yanında sosyal gelişime katkısı memnuniyetle izleniyordu. Bu amaçla yapılan toplantılarda ortaya çıkan tartışma ve münakaşalar ise uygunlukla karşılanıyor, hatta gerekli görülüyordu. Ancak bu dönemde mıntıkanın daveti üzerine yapılan olağanüstü kongre nedeniyle bazı ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Oluşan ihtilaf üzerine federasyondan genel kongrenin toplanması yönünde bir telgraf gönderilmiştir. Bunun üzerine Trabzon Mıntıka Merkezi de resmen kongre toplantısı yapılacağını ilan ederek üyelerini davet etmiştir.³⁸²⁵ 16 Aralık 1924'te toplanan kongreye Lise, İdman Grubu ve Zafer Kulübü murahhasları katıldığı halde davet edilen Necmiati, İdman Ocağı, Sebat Yurdu kulüpleri ise katılmamıştır. Bu nedenle kongre ertelenmiş,³⁸²⁶ ihtilafın federasyonun hakemliğinde çözülebileceği görüşü hâkim olmuştur.³⁸²⁷ Bu gergin ortam daha sonraki aylarda düzenlenen spor faaliyetlerine de yansımıştır.³⁸²⁸ Yaşanan bu tartışmalı ortam Spor Mıntıkası İdare Heyeti Başkanı Reji Muhasebecisi Osman Nuri Bey'in Şubat ayında görevinden ayrılmasına neden olmuştur.³⁸²⁹ Mıntıka Heyetinin istifasının ardından 3 Mart 1925 tarihinde yapılan kongrede yeni idare heyeti belirlenmiştir.³⁸³⁰

³⁸²⁵ TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi genel merkezin yazısı üzerine nizamnamenin 98. maddesine ve 3 kulüp tarafından yapılan talebe binaen olağanüstü kongresinin 16 Aralık 1924 Salı akşamı İdman Grubu binasında yapılacağı yönündeki kararını üyelere bildirmiştir. *İstikbal*, Sayı: 1357, 14 Kanun-ı Evvel 1340 (1924); *İstikbal*, Sayı: 1358, 15 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

³⁸²⁶ Kongre, Mıntıka Kongre Heyeti tarafından 23 Aralık 1924 Salı akşamına ertelenmiştir. *İstikbal*, Sayı: 1362, 22 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

³⁸²⁷ *İstikbal*, Sayı: 1361, 20 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

³⁸²⁸ *İstikbal*, Sayı: 1382, 16 Kânûn-ı Sâni 1341 (1925).

³⁸²⁹ *Yeni Yol*, Sayı: 174-274, 19 Şubat 1341 (1925).

³⁸³⁰ Yeni idare heyeti; Reis Mahmud Muammer Bey, Kâtip Cahit Bey (İdman Grubu), Muhasip Hasan Bey (Zafer Yurdu), Veznedar Selahaddin Bey (Sebat Yurdu), Müfettiş Hadi Bey (Necmi Atı), Futbol Heyeti Reisi Ali Rıza Bey (Lise), Denizcilik Heyeti Reisi Hüseyin Avni Bey (Muallim Mektebi), Atletizm Reisi Talat Bey'den (İdman Ocağı) oluşmuştur. *İstikbal*, Sayı: 1418, 6 Mart 1341 (1925).

TİCİ Trabzon Mıntıka Merkezi 31 Mayıs 1926 tarihinde yıllık kongresini yaparak idare heyetini belirlemiştir. Bu dönemde görev yapan idare heyeti çeşitli spor faaliyetlerini düzenlemek dışında stadyum oluşturulması için de çalışmalar yürütmüş, şehrin imkânları ile gerçekleşmesi mümkün olmayan bu mesele için merkezden destek beklemiştir. 1926 yılı Haziran ayında mıntıka merkezinde atletizm yarışmaları yapılmış, Tayyare Cemiyetinin düzenlediği ve mıntıkanın da destek olduğu deniz yarışlarına birçok sporcunun katılması sağlanmıştır.³⁸³¹

Trabzon İdman Mıntıkasının 15 Aralık 1925- 2 Eylül 1926 tarihleri arasında gider durumu ise aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir: Trabzon İdman Mıntıka İdare Heyeti önceki dönemden 47.368 kuruş devralmış, muhabereye 880 kuruş, kırtasiye masrafına 1460 kuruş, demirbaş eşyaya 14.500 kuruş, aydınlatma ve ısıtma için 2.020 kuruş, müstahdemin ücreti 3500 kuruş ve çeşitli masraflara 4803 kuruş sarf edilmiştir. Buna göre toplam 27.165 kuruş harcanmış, 20.202 kuruş vezne mevcudu olarak kalmıştır.³⁸³²

TİCİ'ye bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Trabzon İdman Mıntıkası merkezden gerek idarî, gerekse malî açıdan destek görmekteydi. Nitekim 1926 yılında merkezden mıntıkaya 100 lira gönderilmiştir. Yine bu dönemde Trabzon Mıntıkasının 1926 yılındaki genel kongreye sunduğu malî raporlarda 201 liralık bir kısmının 1925 yılı kongresi kararı ile Rusya'dan gelen misafir Türk sporcuların masrafına harcanmak üzere gönderildiği, banka mevcudunun 300 lira olduğu belirtilmiştir. Rapora göre bu dönemde 8. Kolordu Mıntıkasında yer alan Trabzon'da her alayda bir idman yurdu oluşturularak spor meydanları yapılmıştır.³⁸³³

İdman Mıntıkası başlangıçta gençler arasında futbol, atletizm, denizcilik gibi sporların oynanmasına dair çalışmalar yürütmüştür. 1931 yılı yaz aylarında ise tamir ettirilip yeniden inşa ettirdiği tenis sahasını hazırlayarak sporcular için faaliyete açılmıştır.³⁸³⁴

Spor alanında faaliyetlerine devam eden TİCİ Trabzon İdman Mıntıkası 1930'lu yıllarda da görüş ayrılıklarının hakim olduğu toplantılara sahne olmuştur. İdman

³⁸³¹ TİCİ 1926 Umumi Kongresine Arz Edilen Merkez-i Umumi Raporu, TİCİ, İstanbul Milli Matbaa, 1927, s. 93-94.

³⁸³² TİCİ 1926 Umumi Kongresine Arz Edilen Merkez-i Umumi Raporu, s. 96-97.

³⁸³³ TİCİ 1926 Umumi Kongresine Arz Edilen Merkez-i Umumi Raporu, s. 13-61.

³⁸³⁴ Reklam, Sayı: 25, 9 Temmuz 1931; Reklam, Sayı: 30, 18 Temmuz 1931.

Mıntıkasının Eylül 1931’de gerçekleşen kongresinde usulsüzlük yapıldığı iddia edilmiştir.³⁸³⁵ Necmiati Kulübü Genel Sekreteri Agah Bey İdman Gücü üyelerinden Cemal Rıza Bey’in çeşitli gazetelerde yer alan iddialarına karşı bir açıklama yayınlamak kongre meselesine açıklık getirmek istemiştir. Bu açıklamaya göre davet edildiği halde İdman Gücü ve Sebat Yurdu murahhasları kongreye katılmamış, dolayısıyla toplantı İdman Grubu, İdman Ocağı ve Birliksporun murahhasları ile yapılmıştır. Kongrede iki kulübün bulunmaması nedeniyle ikinci oturumun daha sonra yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan ikinci oturumda bu kulüplere ilaveten İdman Grubu da yeni oturumda yer almamıştır. Necmiati, İdmanocağı ve Birlikspor kulüplerinin katıldığı ikinci oturum nizamnameye uygun olarak yapılmıştır. İdman Gücü Kulübü idarecileri ise aynı binada olmasına rağmen mıntika toplantısına davet edilmediğini iddia etmiştir.³⁸³⁶ Bu arada muhalif üç kulübün mıntıkaya başvurması üzerine 14 Şubat 1932 Pazar günü olağanüstü toplanan kongrede sunulan önergeye Mıntika Heyeti tarafından yapılan açıklama uygun görülmüş ve heyetin devamına karar verilmiştir.³⁸³⁷ Fakat çeşitli sebeplerle ihtilafın devam ettiği anlaşılmaktadır. Eylül’de yapılan kongreden 7 ay geçtikten sonra İdman Gücü Kulübü üyeleri kongrenin kanuna uygun yapılmadığı iddiasını sürdürmüştür. İdman Gücü, iddiasında Sebat Yurdunun gayri faal olduğu eleştirisini yapmış ve dolayısıyla kongrenin usulsüzlüğüne dikkat çekmiştir. Mıntika Heyeti ise Sebat Yurdunun Birlikspor’dan çok önce mıntıkaya dâhil olduğunu, bazı kulüplerin böyle dönemlerden geçebileceğini belirterek mıntikanın imkansızlık ve himayesizlik içinde elinden geleni yaptığını ifade eden bir açıklama ile cevap vermiştir.³⁸³⁸ 1932 yılında Trabzon İdman Mıntıkasına yönelik eleştiriler devam etmiş, bu eleştirilerde çeşitli yolsuzluklarla spor hayatının adeta durduğu iddia edilmiştir.³⁸³⁹ Yapılan eleştirilerden biri mıntika yönetiminde yer alan bazı kişilerin verdikleri kararlar ile kendi kulüplerine ayrıcalık tanımaları ve bu anlamda taraflı olmalarıydı.³⁸⁴⁰ Bu çalkantılı süreçte spor faaliyetlerinin aksamamasına çalışılarak Mıntika Futbol Lig maçlarının ise 1932 yılı Nisan ayında başlanmasına karar verilmiştir.³⁸⁴¹ 8 Nisan’da başlanacak olan lig maçları için bir de fikstür oluşturulmuştur.³⁸⁴² Bu arada Trabzon İş Bankası Müdürü Selahattin Bey’in başkanlık görevini yürüttüğü 1932

³⁸³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 1649, 15 Kânûn-ı Sâni 1932.

³⁸³⁶ Cemal Rıza, “İdman Mıntıkası Meselesi”, **Reklam**, Sayı: 113, 7 Nisan 1932.

³⁸³⁷ **Reklam**, Sayı: 100, 22 Şubat 1932.

³⁸³⁸ **Yeniyol**, Sayı: 1670, 14 Nisan 1932.

³⁸³⁹ Cemal Rıza, “Niçin Cevap Vermiyoruz?”, **Yeniyol**, Sayı: 1970, 14 Nisan 1932.

³⁸⁴⁰ Cemal Rıza, “İdman Mıntıkası Meselesi”, **Reklam**, Sayı: 113, 7 Nisan 1932.

³⁸⁴¹ **Reklam**, Sayı: 113, 7 Nisan 1932.

³⁸⁴² **Reklam**, Sayı: 114, 11 Nisan 1932.

yılında³⁸⁴³ maddî sıkıntılar içerisinde olan İdman Mıntıka Merkezine destek amacıyla Belediye Meclisi bütçesine de 400 liralık tahsisat konulmuştur.³⁸⁴⁴

İş Bankası Müdürü ve İdman Mıntıka Merkezi Başkanı olan Süleyman Bey'in Trabzon'dan ayrılması üzerine İdmanocağı, İdmangücü, Necmiati, Birlikspor ve Sebat Yurdu kulüplerinin murahhasları 23 Haziran 1932 tarihinde Halk Fırkası salonunda yaptıkları kongrede yeni idare heyetini belirlemiştir.³⁸⁴⁵

Mıntıka Merkezinin Futbol Heyeti 1932 yılında oldukça faal bir program belirlemiştir. Futbol Heyeti Başkanı Agâh Bey kendisi ile yapılan bir mülakatta 1932 yılı Ağustos ayında Giresun Muhtelit Takımını Trabzon'a davet edeceklerini, aynı şekilde Trabzon Muhtelit Takımının da Giresun'a gideceğini, Samsun ve Zonguldak muhtelitlerinin de katılacağı bir Karadeniz Şampiyonası düzenlemeyi planladıklarını belirterek, burada kazananın Karadeniz Şampiyonu olarak Ankara, İzmir, İstanbul takımları ile temasa geçmesinin sağlanacağını, stadyum yapmak istediklerini fakat yeterli para olmadığını, bunun için mahalli kuruluşların desteğinin gerektiğini belirtmiştir.³⁸⁴⁶ 1932 yılında TİCİ Birinci Reisi Erzurum Mebusu Aziz Bey ile temasa geçen başkan Temel Nücumi spor sahasının ihya ve ikmali için faaliyetlerde bulunmuş, valinin özel idareden 1000 ve belediyeden de 1000 lira olarak vermeyi vadettiği paraya genel merkezden 1000 lira gönderilmesi için Aziz Bey'den de söz almıştır. Aziz Bey ayrıca Samsun'a gelecek olan mimarın stadyum için gerekli incelemeleri yapması için Trabzon'a da gitmesini telgrafla emretmiştir. Bir stadyuma ihtiyacı olan Trabzon için sağlanan bu destekler önemli olmasına rağmen yeterli değildi. Bu nedenle Trabzon halkının da bu konuda yardım edeceği ümit edilmekteydi.³⁸⁴⁷

Spor ve stadyum faaliyetlerinin devam ettiği bir dönemde İdman Mıntıkası İdare Heyeti 1934 yılı ağustos ayında istifa etmiştir. Hatta bu süreçte futbol maçları bir süre

³⁸⁴³ **Akın**, Sayı: 3, 1 Mayıs 1932, s. 7.

³⁸⁴⁴ **Reklam**, Sayı: 116, 2 Mayıs 1932.

³⁸⁴⁵ Buna göre başkanlığa Temel Nücumi (Necmiati),³⁸⁴⁵ ikinci başkanlığa Ömer Bey (Sebat Yurdu), kâtib-i umumîliğe Bilal Bey (Birlikspor), muhasipliğe Mustafa Bey (İdmanocağı) ve müfettişliğe Tahsin Bey (İdmangücü) seçilmiştir. Kongrede Futbol Heyeti başkanlığına Agâh Bey (Necmiati), üyeliklere Sururi Bey (İdmangücü), Haydar Bey (İdmanocağı), Halil Bey (Birlikspor) ve İlyas Bey (Necmiati); Atletizm Heyeti başkanlığına Arslan Bey (Birlikspor), üyeliklere İbrahim (Birlikspor), Tevfik (İdmanocağı), Hakkı Cudi (Necmiati) ve Selahattin (İdmangücü); Denizcilik Heyeti başkanlığına Avni (Necmiati), azalıklara Ömer (İdmanocağı), Necati (İdmangücü), Basri (Birlikspor) ve Celal Bey (Sebat Yurdu) seçilmiştir. **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 23.

³⁸⁴⁶ **Akın**, Sayı: 8, 16 Temmuz 1932, s. 19.

³⁸⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 1707, 25 Ağustos 1932.

oynanamamıştır.³⁸⁴⁸ Daha sonra yenilenen seçimle başkanlığa Faik Bey, ikinci başkanlığa Tahsin Bey (İdman Gücü), üyeliklere Hami (İdman Ocağı), Nihat (İdman Gücü), Sururi Bey (İdman Gücü) Atletizm Heyeti Reisliğine Arslan Bey (Trabzonspor), Futbol Heyeti Reisliğine Şevket Çulha (İdman Ocağı) Denizcilik Heyeti Reisliğine Sait Bey (Necmiati) seçilmiştir.³⁸⁴⁹ Yeni İdare Heyeti Federasyona yazdığı bir yazı ile grup maçlarının 1933 yılında olduğu gibi 1934 yılında da Trabzon'da yapılmasını talep etmiştir.³⁸⁵⁰ 1935 yılı Ocak ayında Mıntıka Futbol Heyeti azaları değişik sebeplerle göreve gelmediği için başkan da istifa etmiş böylece boş olan futbol heyetini seçmek üzere yeni bir kongre yapılması gündeme gelmiştir.³⁸⁵¹ 18 Ocak 1935 tarihinde gerçekleşen kongrede Mıntıka Reisi Faik Somel toplantının amacından bahsetmiş, ardından kongre divanı oluşturulmuştur. Kongre reisliğine Kitabi Hadi, kâtipliğe Haydar Çulha ve Naim Bey seçilmiştir. Kongrede Sebat Yurdu murahhasları sahalарının ıslahı için yardım talebinde bulunmuş, ayrıca İdman Ocağı murahhası da bir takrir sunmuştur. Bu konuların görüşülmesinin ardından malî konuda yapılan çalışmaların incelenmesi amacıyla tezkere yazılmış, fakat bunun ardından hesap vermeden salondan ayrılan eski heyete karşı güvensizlik doğmuştur. Yaşananlardan ötürü Trabzonspor ve İdman Gücü murahhasları kongreyi terk etmiştir. Kongrede İdman Ocağı, Necmiati ve Sebat Yurdu murahhasları güvensizlik duyulan heyetin yerine yeni mıntıka heyetinin seçilmesine karar vermiştir. Yapılan seçimde Mıntıka Reisliğine Temel Nucümi (Necmiati), ikinci reisliğe Mehmet Rıza Bey (İdman Ocağı), azalıklara Naim Bey (Necmiati), Hami (İdman Ocağı), Agah (Necmiati); Futbol Heyeti Reisliğine Şevket Çulha (İdman Ocağı), Denizcilik Heyeti Reisliğine Burhan Bey (Trabzonspor), Atletizm Heyeti Reisliğine Sait Bey (Necmiati) getirilmiştir. Bu seçimin ardından hesap işlerine ait maddenin aynı gece görüşülmesinin mümkün olmadığını, ayrıca idare heyeti seçiminin usulsüz olduğunu iddia eden eski mıntıka heyeti valiliğe müracaat ederek durumu aktarmıştır.³⁸⁵² Kongre ve sonrasında yaşananlar Trabzon'da spor faaliyetlerini durma noktasına getirmiştir.³⁸⁵³

İdman Mıntıkasının bir sonraki kongresi 30 Mayıs 1935 tarihinde gerçekleşmiştir. Kongrede bir aylığına belirlenen yeni idare heyetinde Mıntıka Reisliğine Hamdi (İdman

³⁸⁴⁸ **Halk**, Sayı: 350, 13 Ağustos 1934.

³⁸⁴⁹ **Halk**, Sayı: 349, 9 Ağustos 1934.

³⁸⁵⁰ **Halk**, Sayı: 353, 23 Ağustos 1934.

³⁸⁵¹ **Halk**, Sayı: 393, 17 İkinci Kânun 1935.

³⁸⁵² **Halk**, Sayı: 394, 21 İkinci Kânun 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2003, 24 İkinci Kânun 1935.

³⁸⁵³ **Halk**, Sayı: 402, 18 Şubat 1935. Şevket Çulha 1935 yılı Nisan ayında Mıntıka Futbol Heyeti Reisliğine seçilmiştir. **Halk**, Sayı: 417, 11 Nisan 1935.

Gücü başkanı), ikinci reisliğe Fahri (Trabzonspor), üyeliklere Abdullah (Necmiati), Nihat (İdman Gücü), Ragıp (İdman Ocağı); Futbol Heyeti Reisliğine Naim (Necmiati), üyeliklere Şadi (İdman Gücü), Mehmet (İdman Ocağı), İsmail (Trabzonspor) ve Hakkı Bey; Atletizm Heyeti reisliğine Ahmet (İdman Ocağı), üyeliklere Naci (Necmiati), Yusuf (Trabzonspor), Zeyyat (Sebat Yurdu) ve İbrahim Bey; Denizcilik Heyeti Reisliğine Vehbi (Sebat Yurdu), üyeliklere Hüseyin (İdman Gücü), Niyazi (İdman Gücü), Kemal (Sebat Yurdu) ve hesap müfettişliklerine Hüseyin Remzi ve Halil İbrahim getirilmiştir.³⁸⁵⁴

1935 yılında Mıntıka kongrelerinin son yıllarda usul ve nizama aykırı yapıldığı görüşü hakimdi. Mayıs ayında yapılan kongresi de müfettiş raporlarının vaktinde incelenmeyip geçiştirildiği, mesai raporunun okunup okunmamasının sorulduğu, kâtip hakkındaki önergeye cevap verilmemesi, geçmiş heyette yer alan azaların bu kongrede murahhas olarak katılmalarının sağlanması gibi nedenlerle eleştirilmiş,³⁸⁵⁵ belirtilen nedenlerden ötürü yeniden yapılması gerektiği iddia edilmiştir.³⁸⁵⁶

Trabzon İdman Mıntıkası 31 Temmuz 1935 Çarşamba günü Halk Partisi salonunda yıllık kongresini yapmıştır. Raporlar okunup yeni idare heyeti seçildikten sonra Trabzon'a iki günlük ziyarette bulunan İsmet İnönü'nün sporculara gösterdiği ilgi dolayısıyla genç sporcuların minnet ve saygılarının başbakana bildirilmesi alkışlarla kabul edilmiştir. Yeni mıntıka heyetinin oluşturulması amacıyla yapılan seçimde birinci başkanlığa Hamdi (İdman Gücü), ikinci başkanlığa Agâh (Necmiati), üyeliklere Ragıp (İdman Ocağı), Halil İbrahim (Trabzonspor), Tahsin (İdman Gücü); Futbol Heyeti başkanlığına Naim (Necmiati), Atletizm Heyeti başkanlığına Arslan (Trabzonspor) ve Denizcilik Heyeti başkanlığına Vehbi Bey (Sebat Yurdu) seçilmiştir.³⁸⁵⁷

1936 yılı başında ise İdman Mıntıka Heyetinin istifası üzerine yeniden kongre yapılması kararlaştırılmış,³⁸⁵⁸ kongrede tarafsız ve spor hayatını canlandıracak bir heyetin göreve getirilmesi temenni edilmiştir.³⁸⁵⁹ İdman Mıntıka Kongresi kulüplerden gelen delegelerle Şubat ayı ortasında CHP salonunda yapılmıştır. Kongre Başkanlığına Cevat, sekreterliklere de Şevket Çulha, Naim ve Hasib Bey seçildikten sonra raporlar okunarak

³⁸⁵⁴ **Halk**, Sayı: 432, 3 Haziran 1935; H. Hikmet, "Mıntıka Kongresi", **Yeni Yol**, Sayı: 2039, 1 Haziran 1935.

³⁸⁵⁵ Çulha, "Mıntıka Kongresi", **Halk**, Sayı: 432, 3 Haziran 1935.

³⁸⁵⁶ Çulha, "Mıntıka Kongresi Yeniden Yapılmalıdır", **Halk**, Sayı: 435, 13 Haziran 1935; Çulha, "Niçin Duruluyor?", **Halk**, Sayı: 437, 20 Haziran 1935.

³⁸⁵⁷ **Halk**, Sayı: 449, 1 Ağustos 1935.

³⁸⁵⁸ **Halk**, Sayı: 499, 23 İkinci Kânun 1936.

³⁸⁵⁹ **Halk**, Sayı: 500, 27 İkinci Kânun 1936.

kabul edilmiş, ardından mıntika heyetinin seçimine geçilmiştir. Buna göre Mıntika Heyeti başkan Cevat, üyeler Hamdi (İdman Gücü), Mehmet Rıza (İdman Ocağı), Agâh (Necmiati) ve Arslan Ataman'dan (Trabzonspor) oluşmuştur.³⁸⁶⁰ Kongrenin ardından mıntika futbol ve atletizm heyetleri 19 Şubat 1936 tarihinde CHP salonunda Mıntika Reisi Cevat Bey³⁸⁶¹ başkanlığında toplanmıştır. Mıntika Heyetine seçilen üyeler kendi aralarında yaptıkları görev dağılımı sonucunda umumî kâtipliğe Mehmet Rıza, muhasip veznedarlığa Agah Neşet, müfettişliğe Hamdi ve azalığa Arslan Bey'i seçmiştir.³⁸⁶²

Türk Spor Kurumunun³⁸⁶³ 1936 yılı Mayıs ayında aldığı kararla Atatürk'ün Samsun'dan Anadolu'ya ayak bastığı 19 Mayıs günü bütün Türkiye'de spor bayramı olarak kabul edilmiştir.³⁸⁶⁴ Bu amaçla tüm şehirlerde olduğu gibi Trabzon'da da kutlama yapılması için hazırlıklara başlanmış, bu faaliyeti Trabzon İdman Mıntıkası organize etmiştir.³⁸⁶⁵ Aynı yıl gerçekleşen faaliyetlerden biri de Trabzon Mıntika Başkanlığı tarafından yapılan müracaat ile Zafer Bayramı'nda oynanması kararlaştırılan maçtır. İki mıntika muhtelit takımlarının maç yapması amacıyla Samsun Mıntıkasına yapılan teklif kabul edilmiştir.³⁸⁶⁶ Cumhuriyet Bayramı'nda ise kupa maçları düzenlenmesi kararlaştırılarak 15 Ekim akşamı mıntıkada toplanan kulüp murahhaslarının katılımı ile kura çekilerek takımlar belirlenmiştir. Buna göre kupada Necmiati-İdmangücü ve İdmanocağı-Trabzonspor karşılaşmalarının yapılması kararlaştırılmıştır.³⁸⁶⁷ Bu arada İdman Mıntika Reisliği görevini Mayıs ayında devralan Jandarma Alay Komutanı Tahir

³⁸⁶⁰ **Halk**, Sayı: 506, 17 Şubat 1936.

³⁸⁶¹ İdman Mıntıkası Reisi Üçüncü Umumi Müfettişlik Askeri Müşaviri Cevat Bey'in 1936 yılı Mayıs ayında Erzurum'a gidecek olmasından dolayı yerine Jandarma Alay Komutanı Tahir Baykal'ın vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 529, 7 Mayıs 1936.

³⁸⁶² **Halk**, Sayı: 507, 20 Şubat 1936.

³⁸⁶³ Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 1924 yılında kurulmuş ve çeşitli şehirlerdeki spor faaliyetlerini imkânları ölçüsünde organize etmiştir. TİCİ, 1936 yılı Mart ayındaki Spor Kongresinde yerini Türk Spor Kurumuna devretmiştir. Böylece bu döneme kadar özerk bir yapı arz eden TİCİ yerine bu tarihten sonra devletin spor yönetimine el attığı Türk Spor Kurumu faaliyet göstermiştir. TİCİ'nin yıllardır uygulanan fakat oldukça esnek hükümler içeren nizamnamesinin de tadil edilmesinin gündeme geldiği kongrede Spor Kurumu Başkanlığına General Ali Hikmet Ayerdem getirilmiştir. Çulha, "Türk Spor Kurumu, **Halk**, Sayı: 528, 4 Mayıs 1936; **Cumhuriyet**, Sayı: 4281, 14 Nisan 1936; **Cumhuriyet**, Sayı: 4286, 19 Nisan 1936; Ahmet Çöndü, **2908 Sayılı Dernekler Kanununa Göre Konya İlinde Kurulan Spor Kulüplerinin Kuruluş, Yönetici, Antrenör, Sporcu, Üye, Tesis ve Faaliyetleri Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1991, s. 16-17.

³⁸⁶⁴ 19 Mayıs günü 1926 yılından itibaren Samsunlular tarafından "Gazi Günü" ilan edilerek her yıl kutlanmaktaydı. 19 Mayıs şenlikleri her yıl "Okullar Bayramı", "İdman Bayramı", "Jimnastik Şenlikleri" adlarıyla 1928 yılından itibaren düzenlenmiştir. Özbay Güven, "19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın Tarihsel Arka Planı-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gençlik ve Spor Bayramları", **Toplumsal Tarih**, Mayıs 1999, s. 36.

³⁸⁶⁵ **Halk**, Sayı: 529, 7 Mayıs 1936; **Halk**, Sayı: 533, 21 Mayıs 1936.

³⁸⁶⁶ **Halk**, Sayı: 549, 16 Temmuz 1936.

³⁸⁶⁷ **Halk**, Sayı: 575, 16 Birinci Teşrin 1936; **YeniYol**, Sayı: 2215, 9 Birinci Teşrin 1936.

Baykal 1936 yılı sonunda görevinden istifa etmişse de CHP İl Yön Kurulunca kabul edilmemiştir.³⁸⁶⁸

Bu dönemde Ankara'da bile sadece 5 kulüp varken Trabzon'da 4 kulüp bulunuyordu. Ancak buna rağmen Trabzon sporundaki durgunluk açıkça kendini gösteriyordu. Bunun en önemli nedeni faal bir yönetim bulunmamasıydı.³⁸⁶⁹

1936 yılı sonunda Ankara'da toplanan Türk Spor Kurumu kongresinde TİCİ nizamnamesi tadil edilmiştir. 1937 yılı başında kongresini toplamaya hazırlanan Trabzon Mıntıkası da Ankara'da değiştirilmiş olan yeni nizamnamenin kendilerine ulaşmasını beklemiştir.³⁸⁷⁰ 7 Ocak 1937 tarihinde toplanan Trabzon Mıntika Kongresi başkanlığına Tahir Baykal, kâtipliklere ise Haydar ve Hamit Bey seçilmiştir. Söz alan birçok murahhas, spor faaliyetlerine hız verilmesi ve bir stadyum inşa edilmesi temennisinde bulunmuştur. Kongrede ayrıca Trabzon'un mülhakatındaki spor kulüplerinin yardım gördükleri halde çalışmadıklarından şikâyet edilmiştir. Ardından eski ve yeni nizamname hakkında uzun süren münakaşa ve müzakerelerden sonra mıntika ve fennî heyetlerde açık bulunan üyelikler için seçim yapılmıştır.³⁸⁷¹

Yeni nizamname gereği 20 Mart 1937 tarihinde Trabzonspor salonunda çeşitli spor işlerini görüşmek ve disiplin kurulu seçimi yapmak üzere kongresini toplama kararı alan³⁸⁷² Türk Spor Kurumu Trabzon Bölgesi İdare Heyeti seçimi yapılarak başkanlığa İl Jandarma Alay Komutanı Tahir Baykal, ikinci başkanlığa Avukat Cemal Karahan,³⁸⁷³

³⁸⁶⁸ **Halk**, Sayı: 594, 29 Birinci Kanun 1936.

³⁸⁶⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2274, 31 Birinci Kanun 1936.

³⁸⁷⁰ **Halk**, Sayı: 596, 5 İkincikanun 1937.

³⁸⁷¹ Kongrede Mıntika Başkanlığına Tahir Baykal, açık bulunan İkinci Reisliğe Trabzonspor Murahhası Cemal Rıza, Genel Sekreterliğe Mehmet Rıza Kuğu, Muhasip Veznedarlığa Agah Erdemli, Müfettişliğe Hamdi Altuğ; Futbol Heyeti başkanlığına Tahir Baykal, üyeliklere Haydar Çulhaoğlu, Fehim Tüzer, Halit Ateş ve İsmail Laçın; Atletizm Heyeti Başkanlığına İdman Gücü Genel Kaptanı Atif Ramiz Sakar, üyeliklere Sait, Muzaffer, İdman Ocağı ve Sebat Yurdundan birer murahhas; Voleybol Heyeti Başkanlığına Arslan Ataman, üyeliklere Kemal, Asım, Nihat Esmer, Sebat Yurdundan bir murahhas; Denizcilik Heyeti Başkanlığına Vehbi, üyeliklere Avni, Hüsnü, İdman Ocağı ve İdman Gücü kulüplerinden birer murahhas seçilmiştir. Kongrede geçici olarak görevlendirilen bu heyetler yeni nizamname gereği genel merkezden spor ajanlarının isimleri bildirildikten sonra tekrar toplanarak seçimin yeniden yapılmasına karar verilmiştir. **Halk**, Sayı: 597, 8 İkincikanun 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2281, 8 İkincikanun 1937; Türk Spor Kurumunun nizamnamesine göre TİCİ dönemindeki idare heyetlerinin görevlerine son verilerek çeşitli spor dalları için "spor ajanı" adı verilen yöneticilerin atanması kararlaştırılmıştır. Nizamnamenin uygulanması amacıyla çeşitli illerdeki heyetler yenilenerek yöneticiler atanmıştır. **Cumhuriyet**, Sayı:4368, 9 Temmuz 1936.

³⁸⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 2329, 18 Mart 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2331, 20 Mart 1937.

³⁸⁷³ Trabzonspor salonunda bütün spor kulüplerinin ikişer temsilci ile katıldığı disiplin divanı toplantısında Emniyet Müfettişi İsmet, Avukat Cemal Karahan ve Burhan Oğuzlu divan üyeliğine seçilmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 2332, 22 Mart 1937. Cemal Karahan'ın Mıntika Heyeti İkinci Başkanlığına getirilmesinin ardından yerine yedekten Tevfik Yunusoğlu Disiplin Heyetine alınmıştır. **Halk**, Sayı: 617, 26 Mart 1937.

Futbol Ajanlığına Naim Tüzer, Atletizm ve Bisiklet Ajanlığına Tevfik Öztarakçı, Voleybol Ajanlığına³⁸⁷⁴ Arslan Ataman, Dağ ve Av Ajanlığına İhsan Nemli, Denizcilik Ajanı İş Bankası Muamelat Şefi Galatasaray denizcilerinden Adnan ve Güreş Ajanlığına Umumî Müfettişlik memurlarından ve İstanbul güreşçilerinden Mükerrerem getirilmiştir. Yeni nizamname gereği her ajanın başkanlığında kulüplerden gönderilecek birer üyeden oluşan lig heyetleri teşekkül edilerek ajanlar heyetince düzenlenecek spor programlarının uygulanması kararlaştırılmıştır. Nizamname, lig heyetlerinin görev süresinin bir, bölge heyetinin görev süresinin ise iki yıl olması esasını getirmiştir.³⁸⁷⁵

Bu dönemde mevcut spor kulüplerinin kapatılarak yeniden ve öztürkçe adlarla kurulması da gündeme gelmiştir.³⁸⁷⁶ Diğer yandan uzun yıllar her biri ayrı ayrı faaliyet göstermiş olan kulüplerin son zamanlarda durgun bir halde oldukları düşünülüyordu. Bunun sebepleri arasında elemanların dağınık bir durumda bulunmaları, dolayısıyla güçlerinin mevcut kulüplere bölünmüş olması görülmüyordu. Bu nedenle Türk Spor Kurumu yeni bir ruh ile spor sahasında ilerleme kaydedilmesi için bölge başkanlıklarını valiliklere bağlamıştır.³⁸⁷⁷

Türk Spor Kurumu Trabzon Mıntıka heyeti yeni nizamname gereği oluşturulduktan sonra durgun olan spor faaliyetlerini canlandırmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu dönemde özellikle su sporlarına ağırlık verilmiştir. Kabotaj Bayramı olan 1 Temmuz 1937 tarihinde yapılması kararlaştırılan fakat uzun süren çalışma ve çeşitli engellerden sonra 25 Temmuz tarihinde gerçekleşen su sporları müsabakalarına tüm Trabzon halkının parasız olarak katılabileceği Mıntıka ikinci başkanı Celal Karahan tarafından ilan edilmiştir.³⁸⁷⁸ Trabzon Spor Bölgesi ayrıca bir eşya piyngosu düzenleme kararı almıştır.³⁸⁷⁹

Türk Spor Kurumu 29 Haziran 1938 tarih ve 3530 sayılı kanunla yerini Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bırakmıştır. Beden Terbiyesi Kanununun 10. Maddesinde her vilayetin beden terbiyesi bölgesi olduğu ve valilerin

³⁸⁷⁴ Trabzon Mıntıka Voleybol Heyeti 1936 yılı Nisan ayında oluşturulmuştur. Her hafta cumartesi günleri Halkevinde toplanarak çalışmalara başlayan heyet her kulübün bir takımla maçlara katılabileceğini belirlemiştir. **Halk**, Sayı: 525, 23 Nisan 1936.

³⁸⁷⁵ **Halk**, Sayı: 617, 26 Mart 1937.

³⁸⁷⁶ **Halk**, Sayı: 665, 6 Birinci Teşrin 1937.

³⁸⁷⁷ **Halk**, Sayı: 666, 9 Birinci Teşrin 1937.

³⁸⁷⁸ **Halk**, Sayı: 644, 23 Temmuz 1937.

³⁸⁷⁹ **Halk**, Sayı: 646, 30 Temmuz 1937; **Halk**, Sayı: 647, 4 Ağustos 1937.

bölgelerin başkanı olduğu ifadesine yer verilmiştir.³⁸⁸⁰ 1938 yılında Beden Terbiyesi Trabzon Bölge Asbaşkanlığına Hüseyin Avni Bey getirilmiştir.³⁸⁸¹

Tablo 30: 1941-1950 yılları arasında Trabzon Spor Bölge Müdürlüğü Görevinde Bulunanlar

Adı Soyadı	Doğum Yeri	Öğrenim Durumu	Göreve Başlama Tarihi	Görev Bitiş Tarihi
Avni Aker	Trabzon	Yüksek	29.8.1941	6.7.1942
Haşim İşcan	Trabzon	Lise	5.7.1942	1.2.1947
Şevket Çulha	Trabzon	Lise	1.2.1947	1.7.1949
Burhan Oğuzlu	Trabzon	Lise	14.7.1949	4.11.1950

Kaynak: Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl, TCBTGM Yayınları, s.14.

Tablo 31: Trabzon Spor Bölge Müdürlüğü Döneminde Spor Ajanlığı Görevinde Bulunanlar

	Adı Soyadı	Ajanlığı		Adı Soyadı	Ajanlığı
1940-44	Hayri Gür	Atletizm	1944-48	Turgut Kardaş	Atletizm
	Haydar Çulhaoğlu	Sportif Oyunlar		İrfan Savaş	Su Sporları (İstifa)
	İhsan Özsoy	Atıcılık		Haydar Çulhaoğlu	Sportif Oyunlar
	Mükerrem Tuzgiray	Güreş		Ziya Zeki Baraz	Su Sporları (istifa)
	Hasan Nazım Günal	Bisiklet		Şevket Çulha	Futbol
	İhsan Ragıp Çulha	Atıcılık, Avcılık		Mustafa Karasu	Su Sporları (İstifa)
	Raif Şinasi Emengen	Atletizm		Bekir Beret	Atletizm- Bisiklet
	Tevfik Yunusoğlu	Futbol			
1948-49	Hayrettin Gür	Spor Oyunları- Jimmastik ve İzcilik	1949-50	Hasbi Fıncıoğlu	Sportif oyunlar
	Adnan Ergin	Güreş- Boks		İhsan Özden	Atıcılık (İstifa)
	Turgut Barlas	Futbol (istifa)		Ömer Akbulut	Güreş
	Vecip Usanmazer	Atletizm (İstifa)		Ruhi Kasımoğlu	Atletizm (istifa)
	Tahsin Sanın	Atıcılık		Vasıf Usanmazer	Atletizm (İstifa)
	Hüseyin Güç	Su Sporları		Hami Salihligil	Futbol (istifa)
	Ruhi Kasımoğlu	Atletizm		Haluk Çulha	Futbol
	Nihat Saral	Futbol			

Kaynak: Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl, TCBTGM Yayınları, s.41-43.

Bölgelerdeki spor faaliyetlerini düzenleyen Beden Terbiyesi Trabzon Spor Bölge Başkanlığının gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri düzenlenen teorik ve uygulamalı atıcılık kurslarıdır. Kurslar, 9 Nisan 1940 tarihinden itibaren Atıcılık Ajanı Emekli Yüzbaşı İhsan Bey tarafından başlatılmıştır.³⁸⁸² Beden Terbiyesi Bölge Atletizm Ajanlığı ise 1941 yılında

³⁸⁸⁰ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10300-10301.

³⁸⁸¹ Halk, Sayı: 735, 27 Ağustos 1938.

³⁸⁸² Halk, Sayı: 849, 10 Nisan 1940.

Gül Kupası adlı yarışlar düzenlemiştir.³⁸⁸³ Bölge Başkanlığının organize ettiği spor faaliyetlerinde 1941 yılında gerçekleşen etkinlikler özetle şu şekildedir: Su sporları, 15 Haziran 1941 tarihinde başlayan kürek yarışları ve 27 Temmuz tarihinde yapılan Kürek birincilik yarışlarıdır. Bu dönemde yüzme yarışları ise 29 Haziran'da başlayıp 14 Eylül tarihine kadar devam etmiştir. Atletizmde ise 2 ay devam eden kır koşuları yapılmıştır. Bu kapsamda İlkbahar Atletizm Müsabakaları ile Bölge Atletizm Birincilik Müsabakaları düzenlenmiştir. Güreş alanında ise Trabzon bölgesi birincilik müsabakaları yapılmıştır. Ekim ayının ilk haftasında Grekoromen Bölge Birincilik Müsabakaları yapılmış, Kasım ayında yapılacak Türkiye Birincilik Yarışmalarına katılmak için hazırlıklar sürdürülmüştür. Futbolda 6 takım arasında gerçekleşen 1940-1941 lig maçları sonucunda birinciliği kazanan İdman Gücü, Samsun'da yapılan grup birinciliklerine katılarak grup birincisi olmuş ve Ankara'da yapılan Türkiye Birinciliklerinde yer almıştır.³⁸⁸⁴

Sonraki yıllarda da spor faaliyetlerini bir program çerçevesinde yürüten Bölge Başkanlığı yaz aylarında özellikle su sporları ile ilgili faaliyetlere önem vermiş ve çeşitli yarışlar düzenlemiştir. 1945 yılında Su Sporları Talimatı gereğince toplanan kulüp temsilcileri tertip heyetini seçerek bölge yüzme ve kulüp birinciliklerine Ağustos ayı sonunda başlanmasına karar vermiştir.³⁸⁸⁵ 16 Eylül'de Liman İşletmesi önünde teşvik yüzme müsabakaları yapılmış, 23 Eylül'de ise aynı yerde yüzme ve kürek bölge birinciliklerine başlanması kararlaştırılmıştır.³⁸⁸⁶ Bölgedeki spor faaliyetleri 1947 yılında devam etmiş, özetle şu faaliyetler gerçekleşmiştir: Mayıs ayında lig maçları, Altın Çivili Atletizm Pist Müsabakaları, Voleybol Kupa Maçları, Halkevi Boks Müsabakaları, Atıcılık Ajanlığının düzenlediği Atış Müsabakaları yapılmıştır.³⁸⁸⁷

Spor faaliyetlerinin oldukça merkezî bir şekilde yürütüldüğü bu dönemde çeşitli tarihlerde yapılan yeni düzenlemelere ayak uyduran Bölge Başkanlığı vakit kaybetmeden gerçekleştirilen toplantılarla yasa ve yönetmeliklere uyum sağlamaya çalışmıştır. Trabzon Beden Terbiyesi Bölgesine bağlı İdmanocağı, İdmangücü, Trabzon Gençlik ve Doğan Gençlik Kulüplerinin temsilcileri 1947 yılı Ağustos ayı sonunda bölge binasında Futbol Ajansı Turgut Barlas başkanlığında toplanarak değişikliğe uğrayan futbol yönetmeliği

³⁸⁸³ **Halk**, Sayı: 882, 20 Haziran 1941.

³⁸⁸⁴ **Halk**, Sayı: 918, 29 İlk Teşrin 1941.

³⁸⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3211, 25 Ağustos 1945.

³⁸⁸⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3217, 15 Eylül 1945.

³⁸⁸⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3373, 10 Mayıs 1947.

hükümleri gereğince 1947-1948 yılı bölge futbol maçlarını yürütecek olan futbol kurulunu belirlemiştir. Kurula Haluk Çulha, Niyazi Alpaslan, Fuat Atar ve Nihat Esmer seçilmiştir.³⁸⁸⁸

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce Trabzon bölgesine gönderilen tamime göre atış birinciliklerinin ilk aşamasının Trabzon'da yapılmasına karar verilmiştir. 22 Ağustos 1948 tarihinde başlanacak yarışlarda Rize, Ordu, Samsun, Giresun ve Gümüşhane bölgelerinin de yer almasına karar verilmiştir. Bu yarışlarda Trabzon'u temsil etmek üzere başarı gösteren sporculardan İdman Gücünden Kemal Tuzakçı, Doğan Gençlikten Temel Malkoç ve İdman Ocağından Rıfat Dedeoğlu belirlenmiştir.³⁸⁸⁹

5.6. Necmiati Spor Kulübü

Necmiati Spor Kulübü “*gençliği sağlam bir vücut ve dimağla atıye yetiştirmek maksadı ve idmancılığın tamim ve terakkisi gayesi*” ile 14 Mart 1923 tarihinde kurulmuştur.³⁸⁹⁰ Kulübün resmi açılış töreni çeşitli hazırlıkların ardından³⁸⁹¹ 15 Haziran 1923 tarihinde yapılmıştır. Memurlar, idarî ve askerî erkân, Trabzon'un ileri gelenleri ve aydınlarının katıldığı törende bir konuşma yapan Mustafa Reşit Bey, kulübün maksat ve gayesini açıklamıştır. Alay imamı tarafından bir dua okunan törende misafirler tarafından kulübün hatıra defterine kısa notlar yazılmıştır. Necmiati Kulübü kurucularının teklifini kabul eden Alay Kumandanı Kaymakam Yusuf Ziya Bey kulübün fahri başkanı olmuştur.³⁸⁹² Necmiatinin kuruluşunun hemen ardından İdman Grubunun fahri başkanlığını Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kabul etmesi üzerine başlayan rekabet neticesinde Alay Kumandanı Kaymakam Yusuf Ziya Bey'in yanı sıra, 1923 yılı Eylül ayında Başbakan İsmet İnönü'ye de fahri başkanlık teklif edilmiş³⁸⁹³, kendisi de olumlu

³⁸⁸⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 3408, 3 Eylül 1947.

³⁸⁸⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3611, 1 Ağustos 1948.

³⁸⁹⁰ Necmiati Spor Kulübünün idare heyetinde uzun yıllar görev yapan Osman Cudi Bey kulübün tarihçesini anlattığı bir konuşmasında 13 Mart 1923 tarihinde kurulduğunu belirtmiştir. **Necmiati**, Sayı: 4, 23 Mart 1928. **Halk** gazetesinin 13 Haziran 1923 tarihli sayısında Necmiati Spor Kulübünün 14 Mart tarihinde kurulduğu yer almaktadır. **Halk**, Sayı: 37, 13 Haziran 1339 (1923). Her yıl yapılan kuruluş yıldönümü kutlamaları da genellikle 14 Mart günlerinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ileride değinileceği üzere Akın Gençlik Kulübü ile birleşen kulüp, Necmiati Gençlik Kulübü adını almış ve yeni kulübün kuruluş tarihinin de Necmiati Spor Kulübünün kuruluş tarihi olan 14 Mart olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinci Teşrin 1941; **Yeni Yol**, Sayı: 2834, 9 Birinci Teşrin 1941.

³⁸⁹¹ Necmiati Kulübü 13 Haziran 1923 Çarşamba günü akşamı açılış töreni için kulübün hazırlıklarını organize etmek ve yapılacak işleri görüşmek üzere bir toplantı düzenleneceğini duyurmuştur. **Halk**, Sayı: 37, 13 Haziran 1339 (1923).

³⁸⁹² **Halk**, Sayı: 41, 18 Haziran 1339 (1923).

³⁸⁹³ **İstikbal**, Sayı: 1028, 2 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

cevap vererek kabul ettiğini bildirmiştir. Oldukça büyük bir memnuniyetle karşılanan bu durum nedeniyle kendisine bir telgraf çeken kulüp yönetimi teşekkürlerini sunarak duyulan mutluluğu bildirmiştir.³⁸⁹⁴

Necmiati Kulübünün 28 Eylül 1923 tarihinde yapılması kararlaştırılan genel kurul toplantısında idare heyetinin belirleneceği üyelere ilanla duyurularak toplantıya katılmaları istenmiştir.³⁸⁹⁵ Belirlenen tarihte yapılan toplantıda yeniden düzenlenen nizamname kabul edilerek idare heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre reisliğe Osman Nuri, azalıklara Hüsnü, Ahmed Münir, Yüzbaşı Hamdi, Hami, Hadi, Haydar, Adil ve Lütfü Bey seçilmiştir.³⁸⁹⁶

Necmiati Kulübü spor faaliyetlerinin yanı sıra kuruluşundan kısa bir süre sonra diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere de yönelmiştir. Bu amaçla Necmiati Kulübü genç üyeleri tarafından 1923 yılı Kasım ayı içinde sahnelenmek üzere bir piyes ve bir komedi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu müsamere için bir de program oluşturulup tiyatro severlere dağıtmak üzere bastırılmıştır.³⁸⁹⁷ Bu arada kulübün Eylül ayında tadil edilen nizamnamesinin yeniden düzenlenmesi gereği ortaya çıkmış, kulüp başkanlığı bu amaçla 8 Şubat 1924 tarihinde olağanüstü kongresini toplama kararı alarak üyelerine duyurmuştur.³⁸⁹⁸ Aynı zamanda üyeleri arasındaki samimiyet ve dayanışmayı da pekiştirmek amacıyla bayram günlerinde Meydan-i Şarki'de yer alan kulüp binasında³⁸⁹⁹ bayramlaşma toplantıları düzenlenmiştir.³⁹⁰⁰ Bu dönemde başta futbol olmak üzere sportif faaliyetlerde yer alan kulüp Trabzon Futbol Liginde mücadele etmiş, ayrıca Ağustos ayında Trabzon'da ilk kez düzenlenen fakat pek düzenli olmayan deniz yarışlarında birinciliği elde etmiştir.³⁹⁰¹

24 Ekim 1924 tarihinde³⁹⁰² yapılan kongre sonrasında yenilenen idare heyeti; başkan Osman Cudi, ikinci başkan Hadi,³⁹⁰³ muhasip Celal, kaptan-ı umumî Süleyman, müfettiş Sabri, veznedar Hüsnü, kâtip Sami, idare müdürü Avni Bey'den oluşmuştur.³⁹⁰⁴

³⁸⁹⁴ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 198.

³⁸⁹⁵ **İstikbal**, Sayı: 1018, 21 Eylül 1339 (1923).

³⁸⁹⁶ Trabzon İdman Mıntika Merkezinin 1924 yılı Haziran ayında yapılan toplantısında oluşturulan idare heyeti reisliğine Necmiati Başkanı Osman Nuri Bey seçilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 1028, 2 Teşrin-i Evvel 1339 (1923).

³⁸⁹⁷ **İstikbal**, Sayı: 1028, 2 Teşrin-i Sani 1339 (1923).

³⁸⁹⁸ **İstikbal**, Sayı: 1119, 8 Şubat 1340 (1924).

³⁸⁹⁹ **İstikbal**, Sayı: 1202, 4 Haziran 1340 (1924).

³⁹⁰⁰ **İstikbal**, Sayı: 1182, 5 Mayıs 1340 (1924).

³⁹⁰¹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 256.

³⁹⁰² **İstikbal**, Sayı: 1316, 23 Teşrin-i Evvel 1340 (1924).

Kulübün bu dönemde gerçekleştirdiği sosyal ve kültürel etkinliklerden bir diğeri de 1925 yılı başında açılan Fransızca ve İngilizce kurslarıdır.³⁹⁰⁵ Aynı yıl Ekim ayında 53 kişi ile Trabzon'a gelen Batum karması şerefine kulüp salonlarında 90 kişilik bir çay ziyafeti verilmiştir. Toplantıya Trabzon Valisi, Sovyet Konsolosu ve konsolosluk erkânı, belediye ve Halk Fırkası üyeleri, Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Himaye-i Etfal ve Etıbba Muhadenet Cemiyeti, İrfan İdman Yurdu ve Spor Mıntıkası gibi kurum ve kuruluşların başkan ve üyelerinden bazıları katılmıştır. Ziyafete kulüp başkanı Osman Cudi Bey'in konuşmasıyla başlanmış, ardından çeşitli ikramlarda bulunulmuştur. Bandonun çaldığı marşların ardından Necmiati Kulübü salonunda Türk ve Rus sporcuları tarafından millî oyunlar oynanmış, kulübün ince saz ekibinin millî şarkıları çaldığı gecede Sovyet Bandosu "Ya İstiklal Ya Ölüm" marşını çalmıştır. Daha sonra Osman Cudi Bey katılanlara teşekkürlerini bildirmiş, Trabzon Sovyet Konsolosu da Türk-Rus dostluğunu içeren bir konuşma yapmıştır.³⁹⁰⁶

1926 yılında 155 üyesi bulunan kulüp 12 Mart'ta kongresini toplama kararı almıştır. Kulüp Başkanı Osman Cudi Bey'in başkanlığında yapılan kongreye yalnızca 55 üyenin katıldığıının anlaşılması üzerine çoğunluk sağlanamadığı için toplantı 23 Mart'a ertelenmiştir. Necmiati Spor Kulübünün birkaç gün sonra yapılan yıldönümü kutlaması ise kulüp binasında kalabalık bir davetlinin katılımı ile gerçekleşmiştir.³⁹⁰⁷

1926 yılında Trabzon'daki 10 güreşçiden 3'ünü bünyesinde barındıran kulübün Ziya Bey tarafından kurulan Musiki Şubesinin yanında bir de Resim Şubesi oluşturulmuştur. Resim Şubesinin aktif çalışmaları sonucunda 21 Mayıs 1926 tarihinde açılan sergide Trabzon dışından katılan ressamların eserleri de yer almıştır. Trabzon'da daha önce örneğine rastlanmayan ve hatta Anadolu'da Ankara ve İzmir'den sonra ilk olan bu etkinlikte oldukça kalabalık bir katılım sağlanmış, sergiyi gezenler kulübün hatıra defterine izlenimlerini ve duygularını aktarmıştır.³⁹⁰⁸ Necmiati Kulübü temelde sportif

³⁹⁰³ Hadi Bey Trabzon Mıntık Heyetinin 3 Mart 1925 tarihli kongresinde müfettişliğe seçilmiştir. **İstikbal**, Sayı: 1418, 6 Mart 1341 (1925).

³⁹⁰⁴ **İstikbal**, Sayı: 1346, 1 Kanun-ı Evvel 1340 (1924).

³⁹⁰⁵ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 333.

³⁹⁰⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 283-286.

³⁹⁰⁷ 14 Mart 1926 tarihinde yapılan yıldönümü kutlama törenine Vali, Halk Fırkası Müfettişi, Liva Kumandanı, eşi ve kız kardeşi, Alay Kumandanı Yusuf Ziya Bey, Topçu Kumandanı Kaymakam Hüseyin Bey, belediye ve cinayet mahkemesi reislerinden oluşan vilayet erkânı, Halk Fırkası, Belediye, maarif, matbuat ve kulüp temsilcileri ile tüccarlardan oluşan pek çok kişi katılmıştır. **Yeni Yol**, Sayı: 366-466, 15 Mart 1926.

³⁹⁰⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 367-369.

faaliyetlere ağırlık vermişse de edebi, sosyal ve kültürel alanlarda gençlerin yetişmesini hedefleyen çalışmalar da yürütmüştür. Bu çerçevede gerçekleşen kültürel faaliyetlerden biri 1928 yılında kulübün adıyla çıkarılan aylık mecmuadır.³⁹⁰⁹ 1 Ocak 1928 tarihinde ilk sayısı yayınlanan mecmuanın ikinci sayfasında derginin yayınlanma amaçları “Necmiati Niçin Çıkıyor” başlığı altında yer almıştır. Necmiati dergisi kulübün hedefleri doğrultusunda gençlerin yalnızca spor konusunda değil, ilmi, edebi, kültürel ve sosyal alanlarda da gelişimlerini sağlayacak yayınlar yapmayı amaçlamıştır.³⁹¹⁰

1928 yılında 260 üyesi bulunan kulübün idare heyeti Fahri Reis Miralay Yusuf Ziya Bey, Birinci Reis Osman Cudi Bey, İkinci Reis Yusuf Kenan Bey, İdare Müdürü Hadi Bey, Müfettiş Sabri Bey, Kâtip Agah Bey, Umumî Kaptan Ahmet Bey, Muhasip Hüsnü Bey ve Veznedar Süleyman Bey’den oluşmuştur. Aynı dönemde musiki, avcılık ve resim şubesi de bulunan kulübün Musiki Şubesi Reisi Cemil Bey, Avcılık Şubesi Reisi Bahri Bey, Resim Şubesi Reisi ise Zeki Bey’dir.³⁹¹¹

Kulübün kuruluş yıldönümü kutlamaları 13 Mart 1928 Salı günü akşamı yapılmıştır. Vali Sait Bey başta olmak üzere Trabzon’un aydınları ve çeşitli kurumlardan davetlilerin katıldığı geceye İstiklal Marşı ile başlanmış, ardından kulüp başkanı Osman Cudi Bey kulübün tarihçesini içeren bir konuşma yapmıştır.³⁹¹²

Necmiati Kulübü 1923-1928 yılları arasında geçen 5 yıllık süre içerisinde çeşitli spor alanları olan futbol, avcılık, denizcilik, atletizm alanlarında gerçekleştirdiği faaliyetler kadar musiki, resim gibi sanatlarda da etkili olmuştur. Bu süreç içerisinde Müzik Şubesi Tayyare Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Fakir Mektep Çocuklarına Yardım Cemiyeti yararına düzenlenen balo ve müsamerelerde yer almıştır. Resim Şubesi ise Trabzon’da ilk kez açılan resim sergisinden sonra bir yenisini açmak için faaliyetlere başlamıştır. Kurulan Müzik ve Resim şubelerinin çalışmaları ile Trabzon’da sanat yaşamına katkı sunan kulüp, ayrıca Avcılık Şubesi ile yalnızca eğlence amaçlı faaliyetler yürütmemiş, çiftçilere destek olmayı da hedeflemiştir. Murathanzade Bahri Bey’in

³⁹⁰⁹ Necmiati mecmuasının ilk sayısı 1 Ocak 1928 tarihinde yayınlanmıştır. Mesul Müdürü Osman Cudi (Gürsoy) olan mecmua, İstikbal Matbaasında basılmıştır. 8 sayfa olarak yayına başlayan mecmuanın yıllık aboneliği 1 lira, bir nüshasının fiyatı ise 10 kuruş olarak belirlenmiştir. İlk yıl en az 8 sayı yayınlanan derginin kapanma tarihi belirlenmemiştir. **Necmiati**, Sayı: 1, 1 Kânûn-ı Sâni 1928; Albayrak, a.g.e., s. 223-233.

³⁹¹⁰ **Necmiati**, Sayı: 1, 1 Kânûn-ı Sâni 1928; Öksüz ve diğerleri, **Trabzon’da Spor**, s. 391.

³⁹¹¹ **Necmiati**, Sayı: 1, 1 Kânûn-ı Sâni 1928.

³⁹¹² **Necmiati**, Sayı: 4, 23 Mart 1928.

başkanlığındaki Avcılık Şubesi bu amaçla süreklilik avları başlatmış, yabancı hayvanların itlaf edilmesine yönelik faaliyetlerle çiftçilere yardımcı olmaya çalışmıştır. Necmiatinin bu dönemdeki etkili faaliyetlerinden bir diğeri de üyelerinin sosyal ve kültürel gelişimlerini sağlamak için düzenlediği konferanslardır. Ayrıca özel öğretmenlerin başkanlığında yaklaşık 30 gence usul defteri ve ticaret dersleri verilmesi sağlanmış, dil kursları ile de eğitime katkı sunulmuştur. Bu dönemde faaliyetlerini sağlayacak düzeyde bir binası olmadığı için oldukça zorluk çeken kulüp mevcut binasının dar salonunu 200 liraya tadil ettirerek kullanışlı bir hale getirmiştir.³⁹¹³

Kulüp başkanlığı 1932 yılı olağan kongresi için 13 Mart tarihini belirleyerek üyelerine bildirmiştir.³⁹¹⁴ Bu dönemde sportif ve kültürel faaliyetler yeniden canlanmış, kulüp yalnız Trabzon şehri içinde değil civar il ve ilçelerdeki gençlerle de etkileşim içerisinde olmuştur. 1932 yılı Mart ayında bisiklet ve otomobillerle Akçaabat'a giden Necmiati sporcuları Sebat İdman Yurdu oyuncularını ile egzersizler yapmış, bu gezi ilçede oldukça olumlu bir etki bırakmıştır.³⁹¹⁵ Yaz aylarında çevre il takımları ile temasa geçen futbol takımı Ağustos ayında Giresun'da Hilal Spor Kulübü ile karşılaşmıştır.³⁹¹⁶ Müzik faaliyetleri de devam eden kulüp 27 Mayıs tarihinde Ordu Müfettişi İzzettin Paşa ve Kolordu Kumandanı Salih Paşa şerefine bir konser vermiştir.³⁹¹⁷ Diğer taraftan 1932 yılında Trabzon'da hala bir bando oluşturulamamıştı. Cumhuriyet Bayramı'nda şehrin bu ihtiyacı Necmiati Kulübü tarafından kısa bir sürede oluşturulan bando ile giderilmiştir.³⁹¹⁸ Kulübün Avcılık Şubesi ise 5 Ağustos Av Bayramı'nı Maçka'ya düzenledikleri gezi ile kutlamıştır.³⁹¹⁹

Bu dönemde idare heyeti üyeleri kendi kulüp çalışmalarına sundukları katkı kadar Trabzon'un spor hayatına da önemli hizmetler sunmuştur. Her yıl olduğu gibi Trabzon Mıntıka Birliği heyetlerinde bazı görevlerde yer alan Necmiati idarecileri 23 Haziran 1932 tarihinde Halk Fırkası Salonunda yapılan birlik kongresinde önemli görevlere getirilmiştir. Kongrede Mıntıka İdare Heyeti başkanlığına Necmiati Kulübü idarecilerinden Temel Nucumi, Futbol Heyeti başkanlığına Ağâh Bey, Futbol Heyeti üyeliğine İlyas Bey,

³⁹¹³ **Necmiati**, Sayı: 4, 23 Mart 1928.

³⁹¹⁴ **Yeni yol**, Sayı: 1660, 10 Mart 1932.

³⁹¹⁵ **Reklam**, Sayı: 110, 28 Mart 1932.

³⁹¹⁶ Öküz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 414; **Akın**, Sayı:10, 15 Ağustos 1932, s. 19-20.

³⁹¹⁷ **Akın**, Sayı: 5, 1 Haziran 1932; **Yeni yol**, Sayı: 1682, 30 Mayıs 1932.

³⁹¹⁸ **Yeni yol**, Sayı: 1726, 31 Teşrin-i Evvel 1932.

³⁹¹⁹ **Akın**, Sayı: 10, 15 Ağustos 1932, s. 22.

Atletizm Heyeti üyeliğine Hakkı Cudi Bey ve Denizcilik Heyeti başkanlığına Avni Bey seçilmiştir.³⁹²⁰

Necmiati Spor Kulübü 1934 yılı Ağustos ayında Samsun Halkspor ve Samsun İdman Yurdu kulüpleri ile birer maç yapmak üzere başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru kabul edilmişse de maçlar havaların sıcak olması nedeniyle Samsun Mıntıkası tarafından tatil edilmiştir. Samsun kulüpleri de durumu genel merkeze bildirme kararı almıştır. Avcılık Şubesi ise 1934 yılı Dünya Avcılar Bayramı'nı Zefanos'ta kutlamıştır. 25 kişilik avcı grubu ve kulübün diğer şubelerine mensup birçok üyesi kamyonetlerle Zefanos'a giderek burada aralarından ayrılan arkadaşlarını andıktan sonra çeşitli eğlence ve yarışmalar düzenlemiştir.³⁹²¹

Trabzon İdman Mıntika idare heyetinin 1934 yılında Trabzon Şampiyonu olarak İdman Ocağını şampiyon ilan etmesi üzerine Necmiati Kulübü, kuraldışı oyuncu oynatıldığı iddiasıyla futbol ve mıntika heyetlerine itirazda bulunmuştur. Ardından Futbol Federasyonuna iletilen mesele İdman Ocağının şampiyon ilan edilmesi yönünde bir kararla sonuçlanmıştır.³⁹²² Kulübün bisikletçileri ise Ekim ayında yapılan yarışlarında dereceler elde etmiştir.³⁹²³

Kulübün 6 aylık genel kurul toplantısı 3 Ekim 1934 tarihinde yapılarak başkanlığa yeniden operatör Tayyip Zühtü Bey seçilmişse de³⁹²⁴ kongrede çoğunluğun sağlanamadığı anlaşılarak tekrar yapılacak toplantının 11 Ekim'de gerçekleşeceği üyelere bildirilmiştir.³⁹²⁵ 1935 yılı Nisan ayında toplantıda başkanlığa Selahattin Sadıkoğlu seçilmiştir.³⁹²⁶ Kulüp idarecilerinden Temel Nucümi, Naim, Agâh, Sait, Abdullah, Naci Beyler de aynı yıl çeşitli tarihlerde yapılan kongrelerde Trabzon Mıntika Heyeti üyeliklerinde yer almıştır.³⁹²⁷

³⁹²⁰ **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932.

³⁹²¹ **Halk**, Sayı: 348, 6 Ağustos 1934.

³⁹²² **Yeniyol**, Sayı: 1964, 6 Eylül 1934; **Halk**, Sayı: 379, 26 İkinci Teşrin 1934.

³⁹²³ **Yeniyol**, Sayı: 1976, 23 Ekim 1934; Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 568.

³⁹²⁴ **Halk**, Sayı: 365, 4 Birinci Teşrin 1934.

³⁹²⁵ **Halk**, Sayı: 366, 9 Birinci Teşrin 1934.

³⁹²⁶ **Halk**, Sayı: 415, 4 Nisan 1935.

³⁹²⁷ **Halk**, Sayı: 402, 18 Şubat 1935; **Halk**, Sayı: 432, 3 Haziran 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2039, 1 Haziran 1935.

19 Nisan 1935 tarihinde Akçaabat'a giderek burada Sebat Yurdu ve Gürspor gençleri ile egzersizler yapan³⁹²⁸ Necmiati futbol takımı 1935 yılında İdman Gücü ile şampiyonluk final maçını oynamıştır.³⁹²⁹

Kulüp 1936 yılında birkaç aylık bir tatil döneminin ardından yeni açtıkları binada toplanarak binanın eksiklerini saptamış ve eskisi aktif bir faaliyet içinde olmaya karar vermiştir.³⁹³⁰ Bu arada kulüp salonu da çeşitli kutlamalara ev sahipliği yapmış, kulübün Musiki Kolu da bu faaliyetlerde görev almıştır. Bu amaçla Halkevinin yıldönümü dolayısıyla 23 Şubat 1936 akşamı halka verilen konserde kulübün saz heyeti çeşitli parçalar çalmıştır. Konserin ardından çeşitli eğlenceler yapılarak millî oyunlar oynanmıştır.³⁹³¹ Necmiati Kulübü Mart ayında da bir musiki müsamesesi düzenlemiştir.³⁹³² Aynı yıl kulübün 14. yıldönümü de parlak bir törenle kutlanmıştır. Kutlamaya Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, Başmüşavir, Vali ve müfettişlik erkânı da katılmıştır. Hatıra defterini inceleyen Tahsin Uzer kısa bir konuşma yaparak Necmiati Kulübünü tebrik ve takdir etmiş, başarı dileklerini iletmiştir. Kulüp Başkanı Selahattin Sadıkoğlu da katılanlara teşekkür etmiştir.³⁹³³

Necmiati Spor Kulübünün 1 Nisan 1936 tarihinde³⁹³⁴ yapılan yıllık kongresinde çalışma raporlarının okunmasının ardından yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre Reis Selahaddin Sadıkoğlu, Umumî Kâtip Ağâh Erdemli, Muhasip Hazım Gürsu, Müfettiş İhsan Tursunoğlu, İdare Müdürü Mahmut, Veznedar Abdullah Sunar, Umumî Kaptan Sait, Atıcılık ve Avcılık Reisi Hadi Başman ve Denizcilik Heyeti Reisi Avni Keleşoğlu olmak üzere idare heyeti oluşturulmuştur.³⁹³⁵

1936 yılında kulüpler arasında kardeşlik hislerini daha da artırmak amacıyla 1936 yılında bütün sporcular her hafta bir kulüpte toplanmaktaydı. Bu toplantılardan ikincisinin 23 Mayıs'ta Necmiati Spor Kulübünde yapılması kararlaştırılmıştır.³⁹³⁶ Spor faaliyetlerine de devam eden kulüp Trabzon'da ilk defa yapılan sokak koşusunda yer almıştır.³⁹³⁷

³⁹²⁸ **Halk**, Sayı: 421, 25 Nisan 1935.

³⁹²⁹ **Halk**, Sayı: 451, 8 Ağustos 1935.

³⁹³⁰ **Halk**, Sayı: 501, 30 Ocak 1936.

³⁹³¹ **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

³⁹³² **Halk**, Sayı: 515, 19 Mart 1936.

³⁹³³ **Halk**, Sayı: 514, 16 Mart 1936; **Yeniyol**, Sayı: 2123, 18 Mart 1936.

³⁹³⁴ **Halk**, Sayı: 518, 30 Mart 1936.

³⁹³⁵ **Halk**, Sayı: 519, 2 Nisan 1936.

³⁹³⁶ **Halk**, Sayı: 533, 21 Mayıs 1936.

³⁹³⁷ **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

Mıntika Heyetinin belirlediği programa göre Cumhuriyet Bayramı Kupa Maçlarına katılan kulüp³⁹³⁸ Agah Erdemli'nin başkanlığında Ramazan bayramının birinci günü olan 15 Aralık'ta Rize'ye giderek 1500 seyirci önünde Rize Halkevi takımı ile bir maç yapmıştır. Akşam ise Rize Halkevinde Necmiati Saz Heyeti tarafından alaturka ve alafranga parçalardan oluşan bir konser verilmiştir. Rize Belediye Başkanı Mucip Kardeş misafirlere teşekkür ederek onları taltif eden bir konuşma yapmıştır.³⁹³⁹ Bu seyahatten sonra geliri Dumlupınar İlkokulu yetimlerine bağışlanmak üzere İdman Ocağı ile bir maç yapma kararı alınmıştır.³⁹⁴⁰ Necmiati Kulübü 1937 yılında 15. yıldönümü kutlamasını zengin bir programla gerçekleştirmek üzere hazırlıklar yapmıştır.³⁹⁴¹ Davetlilerin aileleri ile birlikte katıldığı toplantıda Tevfik Yunusoğlu kulübün kuruluşundan itibaren gerçekleştirdiği faaliyetlerden bahsetmiştir. Konuşmasında Necmiati Spor Kulübünün Trabzon'da kurulan diğer kulüplerden ayrı bir karakteri olduğunu, sporla beraber sazı, müsamere ve baloyu yaşattığı gibi ilk defa olarak bir de spor mecmuası çıkarmak gibi önemli bir faaliyet gösterdiğini belirtmiş, kulübün sporun inkişafında olduğu kadar toplumun içinde gösterdiği varlığın da herkesçe bilinip takdir edildiğini ifade etmiş, kulübün parolasının ise Atatürk'ün "Bedeni idman fikri idmanla müvazi ve müsavi gitmelidir." sözü olduğunu dile getirmiştir.³⁹⁴²

Kulübün 27 Mart 1937 tarihinde oldukça kalabalık bir katılımı ile gerçekleştirilen kongresinde başkanlığa Mesut Keleş, kâtipliklere Tevfik Vural ve Sait seçildikten sonra idare heyetinin yıllık çalışma raporu ve bilanço okunmuştur. Yapılan seçimde Selahaddin Sadıkoğlu, Agah Erdemli, Tevfik Vural, Mahmut Elçin, Hazım Gürsoy, Fehim Tüzer idare heyetini oluşturmuştur. Umumî kaptanlığa Naim Tüzer, Denizcilik Şubesi başkanlığına Avni Keleş, Atıcılık ve Avcılık başkanlığına Hami Başman ve Saz Şefliğine Salih Şendil seçilmiştir.³⁹⁴³ Kulüp idare heyetine seçilenler 1 Nisan 1937 tarihinde toplanarak görev taksimi yapmışlardır. Buna göre başkanlığa Selahattin Sadıkoğlu, umumî kâtipliğe Agah Erdemli, muhasipliğe Hazım Gürsu, idare müdürlüğüne Mahmut Elçin, müfettişliğe Tevfik Vural, veznedarlığa Fehim Tüzer getirilmiştir. Bu toplantıda bir kütüphane oluşturulması için kulüp müfettişi Tevfik Vural görevlendirilmiş, bu amaç için tahsisat ayrılması

³⁹³⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 628.

³⁹³⁹ **Halk**, Sayı: 592, 22 İkkânun 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2264, 19 Birinci Kanun 1936.

³⁹⁴⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2264, 19 Birinci Kanun 1936.

³⁹⁴¹ **Halk**, Sayı: 613, 12 Mart 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2325, 11 Mart 1937.

³⁹⁴² **Yeni Yol**, Sayı: 2330, 19 Mart 1937.

³⁹⁴³ **Halk**, Sayı: 618, 30 Mart 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2337, 29 Mart 1937.

kararlaştırılmıştır. İdare heyeti ayrıca bir “İnkılap Kõřesi” kurulması için de çalışmalar başlatmıştır.³⁹⁴⁴

Yıl içerisinde kültürel olduğu kadar sportif faaliyetlere de ağırlık veren kulübün futbol takımı 1936-1937 liginde 14 puanla üçüncü olmuştur.³⁹⁴⁵ Mayıs ayında yapılan atletizm müsabakalarında 7 puanla dördüncü olan kulüp, Trabzon-Akçaabat arasında yapılan bisiklet yarışlarında yer almıştır. Ramazan bayramı tatilinde davet edilen Giresunspor Kulübü ile iki ma yapılmış, misafirler şerefine bir de ziyafet verilmiştir.³⁹⁴⁶ Bu dönemde maddî açıdan desteklenmeyi bekleyen kulübe Trabzon Belediyesi tarafından 100 lira destekte bulunulmuştur.³⁹⁴⁷

Necmiati Kulübü 5 şubat 1938 tarihinde Halkevi salonunda yoksul çocuklar yararına balo vermek üzere bir komite seçerek faaliyete başlamıştır.³⁹⁴⁸ Kulübün birinci futbol takımı ise 11 şubat 1938 tarihinde saz heyetinin katılımı ile Giresun ve Ordu’yu kapsayan bir seyahate çıkmak üzere hazırlıklar yapmıştır.³⁹⁴⁹ Bu arada kulübün 14 Mart 1938 tarihinde yapılması kararlaştırılan genel kurul toplantısı çoğunluk sağlanamadığı için 26 Mart gününe ertelenmiştir.³⁹⁵⁰ Yaz aylarında ise bir gelenek halinde devam eden çevre il takımları ile yapılan spor etkinlikleri çerçevesinde Ağustos ayında Trabzon’a davet edilen Samsun şampiyonu Bafraspor takımı ile ma yapılmış, misafir takım için şehir Kulübünde yemek verilmiştir.³⁹⁵¹

1939 yılında Trabzon’da İdman mntikasına bağlı 6 spor kulübünden biri olan Necmiati Spor Kulübü 54 üyeye sahip olmakla birlikte futbol haricinde atletizm, denizcilik (Kotracılık),³⁹⁵² avcılık, güreş spor şubeleri ile alaturka ve alafranga musiki heyetleri bulunmaktaydı.³⁹⁵³ Aynı yıl 17. kuruluş yıldönümü 18 Mart³⁹⁵⁴ Cumartesi günü kulüp salonunda büyük bir müsamere ile kutlanmıştır. Misafirlere çeşitli ikramlarda bulunulan

³⁹⁴⁴ **Yeni yol**, Sayı: 2339, 2 Nisan 1937.

³⁹⁴⁵ ksz ve diğerleri, **Trabzon’da Spor**, s. 643.

³⁹⁴⁶ **Yeni yol**, Sayı: 2445, 8 Aralık 1937.

³⁹⁴⁷ **TBMZ**, 3.11.1937, **1936-1937 Yılı Mesai Raporu**.

³⁹⁴⁸ **Yeni yol**, Sayı: 2536, 9 İkinici Teşrin 1938.

³⁹⁴⁹ **Yeni yol**, Sayı: 2457, 22 İkinicianun 1938.

³⁹⁵⁰ **Yeni yol**, Sayı: 2474, 23 Mart 1938.

³⁹⁵¹ **Halk**, Sayı: 735, 27 Ağustos 1938.

³⁹⁵² Trabzon’da deniz sporlarını daha da geliştirmek amacı ile faaliyete geçen kulüp sporcuları bu kapsamda 25 kişilik bir kafil ile Sürmene’ye giderek deniz yarışı yapmış, ayrıca Denizcilik şubesi 2 spor sandalı yaptırmıştır ksz ve diğerleri, **Trabzon’da Spor**, s. 675; **Halk**, Sayı: 787, 20 Mayıs 1939.

³⁹⁵³ ksz ve diğerleri, **Trabzon’da Spor**, s. 667.

³⁹⁵⁴ **Yeni yol**, Sayı: 2569, 15 Mart 1939.

gecede ayrıca kulübün hatırası olarak bir de piyango düzenlenmiştir.³⁹⁵⁵ Aynı yıl futbol takımı da Nisan ayında Çocuk Esirgeme Kurumu yararına düzenlenen kupada yer almış,³⁹⁵⁶ Temmuz ayında ise yaklaşık 20 kişilik bir kabile ile Samsun'a giderek Bölge Şampiyonu Bafra sporla, bu seyahatin dönüşünde de Giresun ve Ordu takımlarıyla birer maç yapmıştır.³⁹⁵⁷

Kulübün yıldönümü nedeniyle 14 Mart 1940 Perşembe günü gerçekleşen kongresinde Spor Bölgesi Murahhası da yer almıştır. Kongrede başkanlığa Avni Keleş ve kâtipliklere ise Tevfik Vural ve Kemal Alemdağ seçilmiştir. Gündem maddelerinin görüşülmesinin ardından yapılan idare heyeti seçiminde kulüp başkanlığına Ağâh Erdemli, umumî kâtipliğe Naim Tüzer, muhasipliğe, Avni Keleş, veznedarlığa Osman Çizmeçi, idare müdürlüğüne Necati Uslu, müfettişliğe Tevfik Vural, futbol başkaptanlığına Hasan Nazım Günel, denizcilik kaptanlığına Celal Denizalp, atletizm kaptanlığına Emin Duman getirilmiştir.³⁹⁵⁸

Trabzon'da ilk defa 1940 yılında başlayan ve 5 yıl devam etmesi kararlaştırılan ilk Şilt Şampiyonluğu'nu 28 Nisan'da yapılan maçlar sonucunda Necmiati kazanmış, Şilt Kupası'nın 19 Mayıs Spor Bayramı'nda kulübe verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁹⁵⁹ 1940 yılı içinde yardım amacıyla düzenlenen faaliyetler kapsamında 1939 depreminde zarar gören felaketzedeler yararına yapılan maçlarda³⁹⁶⁰ ve Kızılay Kupasında yer alınmıştır.³⁹⁶¹ Yıl içinde futbol dışındaki sporlarda da etkili olan kulüp Nisan ayında bir Boks Şubesi açmıştır.³⁹⁶² Ayrıca 12 Mayıs tarihinde yapılan 20 km'lik bisiklet teşvik yarışında birinciliği kulüp sporcusu Şükrü Demir kazanmıştır.³⁹⁶³ Aynı yıl düzenlenen voleybol maçlarında Necmiati takımı da yer almış,³⁹⁶⁴ Şilt şampiyonu futbol takımı ise Haziran ayında Trabzon'a gelen Giresun Sahilspor kulübü ile bir maç yapmıştır.³⁹⁶⁵ Kulübün 1940 yılında gerçekleştirdiği bir diğer faaliyet ise düzenlediği piyangodur. Geliri ile modern bir

³⁹⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2572, 25 Mart 1939.

³⁹⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2576, 8 Nisan 1939.

³⁹⁵⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2605, 19 Temmuz 1939.

³⁹⁵⁸ **Halk**, Sayı: 844, 16 Mart 1940; **Yeniyol**, Sayı: 2674, 16 Mart 1940.

³⁹⁵⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 698; **Yeniyol**, Sayı: 2687, 1 Mayıs 1940; **Halk**, Sayı: 853, 3 Mayıs 1940.

³⁹⁶⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940.

³⁹⁶¹ **Yeniyol**, Sayı: 2739, 6 İkinci Teşrin 1940.

³⁹⁶² **Yeniyol**, Sayı: 2684, 20 Nisan 1940.

³⁹⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 2691, 15 Mayıs 1940.

³⁹⁶⁴ **Halk**, Sayı: 837, 9 Şubat 1940.

³⁹⁶⁵ **Halk**, Sayı: 860, 11 Haziran 1940.

bina inşa etmeyi planlayan kulüp, bunun için gerekli kanunî izinleri alarak hazırlıklara başlamıştır.³⁹⁶⁶ 18 yıl önce kurulmuş olmasına rağmen kulübe yakışır bir binaya sahip olmayan Necmiati bu önemli yoksunluğu gidermek için düzenlenmesi kararlaştırılan piyango için Hava Kurumu vasıtasıyla genel merkezden izin almıştır.³⁹⁶⁷

Beden Terbiyesi Kanunu'nun değişmesi üzerine yasal düzenlemeleri yapmak amacıyla 6 Temmuz 1940 tarihinde olağanüstü toplantı yapmak üzere üyelerini binasına davet eden kulüp,³⁹⁶⁸ bu dönemde deniz yarışlarında da etkilidir.³⁹⁶⁹ Ağustos ayında Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Giresun ve Rize vilayetleri sporcularının katıldığı kürek yarışlarında Trabzon birincisi Necmiati sporcuları yer almıştır.³⁹⁷⁰

1941 yılı atıcılık yarışmalarında yer alan Necmiati Kulübü³⁹⁷¹ 17 Nisan'da olağanüstü kongresini yapmak üzere üyelerini kulüp binasına davet etmiştir.³⁹⁷² İdare Heyeti de yenilerek Agah Erdemli, Sait Özeren, Naim Tüzer, Ömer İskender, Asım Sözmen, Osman Oğuzlu ve Osman Çizmeci'den oluşmuştur.³⁹⁷³ Necmiati Kulübü çalışma faaliyetleri için bir program hazırlamak üzere bütün üyelerini 18 Mayıs'ta yapılacak toplantıya davet etmiştir.³⁹⁷⁴

1941 yılında İdmanocağı ile birleşme amacıyla yürütülen faaliyetler çerçevesinde 27 Ağustos 1941 tarihinde olağanüstü kongre yapılmasına karar verilmiştir.³⁹⁷⁵ Daha sonraki gelişmelerden bu birleşmenin gerçekleşemediği, bunun yerine kulübün Akın Spor ile birleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim Beden Terbiyesi Kanunu'nun 67. Maddesi'ne göre spor sahasında faaliyet göstermedikleri gerekçe gösterilerek 4 Ekim 1941 tarihli Bölge Başkanlığı emri ile gayri federe edilen Akınspor Kulübü³⁹⁷⁶ ile Necmiati Kulübü aynı gün genel kurul üyelerinin katılımı ile Necmiati binasında yapılan toplantıda birleşmeye karar

³⁹⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2686, 27 Nisan 1940.

³⁹⁶⁷ **Halk**, Sayı: 852, 27 Nisan 1940.

³⁹⁶⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2705, 3 Temmuz 1940.

³⁹⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2715, 7 Ağustos 1940.

³⁹⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2720, 24 Ağustos 1940.

³⁹⁷¹ **Yeniyol**, Sayı: 2755, 4 İkincikanun 1941.

³⁹⁷² **Yeniyol**, Sayı: 2783, 12 Nisan 1941.

³⁹⁷³ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

³⁹⁷⁴ **Halk**, Sayı: 872, 16 Mayıs 1941.

³⁹⁷⁵ **Halk**, Sayı: 900, 22 Ağustos 1941.

³⁹⁷⁶ Akın Gençlik Kulübü Necmiatiden ayrılan gençler tarafından kurulmuştur. **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinci Teşrin 1941.

vermiştir. Her iki kulüp Necmiati³⁹⁷⁷ adı ile birleşerek 14 Mart 1923 tarihinin yeni kulübün kuruluş tarihi olarak kabulüne ve birleşen iki kulübün formasının lacivert, kırmızı ve sarı renklerde olmasına karar verilmiştir.³⁹⁷⁸ Kulüplerin birleşmesinden 12 gün sonra 15 Ekim 1941 Çarşamba günü genel kurul toplantısı yapılmıştır. Kunduracılar Caddesi'ndeki Necmiati binasında yapılan kongrede başkanlığa Tevfik Vural Ciravoğlu, kâtipliklere Mustafa ve Kemal Çakıroğlu seçilerek gündem maddeleri görüşülmüştür. Tevfik Vural tarafından kulüplerin birleşme sebepleri üzerine yapılan konuşmanın ardından idare heyeti seçimi gerçekleşmiştir. Buna göre başkanlığa 44 oyla Ağâh Erdemli, umumî kâtipliğe 42 oyla Tevfik Vural, üyeliğe 41 oyla Abdullah Fazıl Zaralioğlu, Beden Terbiyesi Amirliğine 35 oyla Arslan Ataman, Yurt Müdafaa Amirliğine 41 oyla Ömer İskender, Muhasip ve Veznedarlığa Kemal Çakıroğlu, İdare Amirliğine Osman Çakar, azalıklara Rıfkı Ertan ve Bekir Can seçilmiştir.³⁹⁷⁹ Necmiati Gençlik Kulübü adını alan yeni kulüp bu birleşmenin 22 Kasım'da bir müsamere ile kutlanmasına karar vermiştir.³⁹⁸⁰ Kulüp üyelerine ve diğer davetlilere olmak üzere iki kez yapılan müsamereye İstiklal Marşı'nın okunması ile başlanmış, Başkan Ağâh Erdemli iki kulübün kuruluşlarından itibaren yaptıkları faaliyetleri kısaca anlatmıştır. Çeşitli sporları temsil eden kıyafetleri içerisinde 40-50 sporcunun katılımı ile bir spor arması yapılmıştır. Boks maçları ve jimnastik hareketlerini içeren gösterinin ardından kulübün saz heyeti parçalar çalmış, Temsil Kolu ise "Kanun Adamı" adlı piyesi oynamıştır. Kutlamada Niyazi Tarakçioğlu'nun "Futbol Sahasında" adlı monoloğunun ardından Türk müziğinden parçalar sunulduktan sonra "Tavsiye Mektupları" adlı komedi sahnelenmiştir. Alafranga müzik parçaları ile sona eren gecede misafirlere ikramlarda bulunulmuştur. Müsamereden bir gün sonra gençlerin spor yapması ve vücutlarını koruması konusunda Dr. Kazım Güler tarafından bir konferans verilmiş, bu faaliyetin ardından Osman Sezmen tarafından Karagöz oynatılmıştır.³⁹⁸¹

Yeni adla spor faaliyetlerine başlayan kulüp, Aralık ayında Bölge Atletizm Ajanlığı tarafından düzenlenen 3000 ve 5000 metre kır koşularında yer almış 3000 metrede birinciliği elde etmiştir.³⁹⁸² Diğer yandan kültürel faaliyetlerine devam eden kulüp yılbaşı

³⁹⁷⁷ Bu birleşmenin ardından kulübün adı Necmiati Gençlik Kulübü olmuştur. 1942 yılında ise Bakanlar Kurulu Kararı ile kulübün adı Trabzon Gençlik Kulübü olarak değiştirilmiştir. **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 5024, 4 Şubat 1942, s. 2247; **Halk**, Sayı: 2316, 30 Haziran 1949.

³⁹⁷⁸ **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinciteşrin 1941; **Yeni Yol**, Sayı: 2834, 9 Birinciteşrin 1941.

³⁹⁷⁹ **Halk**, Sayı: 916, 17 Birinci Teşrin 1941; **Halk**, Sayı: 917, 22 Birinci Teşrin 1941.

³⁹⁸⁰ **Halk**, Sayı: 922, 11 İkinci Teşrin 1941.

³⁹⁸¹ **Halk**, Sayı: 926, 25 İkinci Teşrin 1941.

³⁹⁸² **Halk**, Sayı: 933, 19 İlk Kanun 1941.

için yapılması kararlaştırılan bir kutlamada üyelerine bir temsil ve saz konseri düzenlemeyi kararlaştırarak haftalar öncesinde hazırlıklara başlamıştır.³⁹⁸³

Necmiati Gençlik Kulübünün adı 29 Ocak 1942 tarih ve 2/17225 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Trabzon Gençlik Kulübü olarak değiştirilmiştir.³⁹⁸⁴ Necmiati Gençlik Kulübü Başkanlığı İcra Vekilleri Heyetince yayınlanan bir kararnameyle adının değiştirilmesinin ardından nizamnamesinin 1. maddesini tadil etmek üzere 6 Mart 1942 tarihinde olağanüstü kongre toplama kararı alarak durumu üyelerine bildirmiştir.³⁹⁸⁵ Trabzon Gençlik Kulübü adını alan kulüp, 1949 yılına kadar bu adla faaliyet göstermiştir. Kulübün kuruluşunun 19. yılını ve adının Bakanlar Kurulu tarafından Trabzon Gençlik Kulübüne çevrilmesini kutlamak amacıyla Halkevi temsil salonunda bir müsamere vermeye karar veren idare heyeti bir program oluşturmuştur. Müsamere programında çeşitli spor hareketleri, musiki kolunun alaturka ve alafranga parçaları, temsil kolunun Mücteba Sebahattin'e ait "Bir Damla Yaş" adlı piyesi ile aynı yazarın "Yirminci Asırda" adlı komedisi yer almıştır.³⁹⁸⁶

Spor ve sosyal faaliyetlerde yer alan kulüp 1942 yılında 23 Nisan Bayramı dolayısıyla Trabzon Yardım Sevenler Cemiyeti yararına yapılan kupa maçlarında³⁹⁸⁷ ve 2 Ağustos günü yapılan Bölge Kürek Şampiyonası'nda yer almıştır.³⁹⁸⁸ Aynı yıl Bölge Yüzme Müsabakalarına da katılan kulüp, 15 puanla dördüncülüğü kazanmıştır.³⁹⁸⁹

12 Kasım 1942 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında idare heyeti ve spor şubelerinin çalışma raporları okunarak kabul edilmiş, ardından yeni idare heyetinin seçimi yapılmıştır. Bu toplantıda başkanlığa Borsa Umumî Kâtibi Ağâh Erdemli seçilmiştir. Başkan tarafından idare heyeti için önerilen adaylardan Mehmet Salih Gürses umumî kâtipliğe, Arslan Ataman Spor amirliğine, Avni Durgun Yurt müdafaası amirliğine, Dr. Necdet Cansun kulüp doktorluğuna, Osman Çakır muhasip veznedarlığa ve Naim Tüzer de idare amirliğine getirilmiştir.³⁹⁹⁰

³⁹⁸³ **Halk**, Sayı: 933, 19 İlk Kanun 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2851, 19 Birinci Kanun 1941.

³⁹⁸⁴ **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 5024, 4 Şubat 1942, s. 2247; **Halk**, Sayı: 2316, 30 Haziran 1949.

³⁹⁸⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2869, 4 Mart 1942; **Halk**, Sayı: 950, 20 Şubat 1942.

³⁹⁸⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2871, 14 Mart 1942.

³⁹⁸⁷ **Halk**, Sayı: 968, 24 Nisan 1942.

³⁹⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2912, 7 Ağustos 1942.

³⁹⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2915, 18 Ağustos 1942.

³⁹⁹⁰ **Halk**, Sayı: 1029, 19 İkinci Teşrin 1942.

1943 yılında 200 üye sayısına ulaşan kulübün hepsi memur olan idare heyeti ise Başkan Agah Erdemli, üyeler Nuri Babatunguz, Avni Duran, İsmail Eren, Naci Erzurumluoğlu ve Şükrü Saylam'dan oluşmuştur.³⁹⁹¹ 8 Ocak 1944 tarihinde yapılan yıllık kongrede başkanlığa Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, umumî kâtipliğe Hadi Başman, Spor amirliğine İsmail Eren, yurt müdafaasına Kamil Baba, muhasip ve veznedarlığa Cevdet Yalçiner, idare amirliğine Fuat Atar, Dr. üyeliğe Sudi seçilmiştir.³⁹⁹² Mustafa Reşit Tarakçıoğlu kısa bir süre sonra kulüp başkanlığı görevinden istifa etmiştir. 25 Ocak Salı akşamı yapılan toplantıda reisliğe Hadi Başman, umumî kâtipliğe Tefvik Vural, muhasipliğe Cevdet Yalçiner, spor amirliğine İsmail Eren, idare amirliğine Fuat Atar, yurt müdafa amirliğine Kamil Baba ve doktor azalığa Sudi Bey seçilmiştir.³⁹⁹³

Yeni idare heyeti kulüpteki kültürel faaliyetleri canlandırmak ve gençleri bu alanda daha da aktif hale getirmek amacıyla “Sosyal Küme” adı altında alafanga ve alaturka müzik şubeleri ile temsil ve folklor kolları oluşturmuştur. Bu kollara seçilen üyeler de haftanın bazı günleri kulüpte toplanarak oluşturdukları program çerçevesinde çalışmaya başlamıştır. Açılan kurslarda isteklilere kemençe, bağlama, halkoyunları ve türküler öğretilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ayrıca nizamnameye aykırı hareket eden üyeler hakkında karar vermek üzere yetkilendirilmiş bir disiplin kurulu oluşturulmuş, bu kurula ait bir de nizamname kaleme alınmıştır.³⁹⁹⁴

Trabzon Gençlik Kulübünün 21. yıldönümü için kulüp salonunda 18 Mart 1944 tarihinde bir müsamere düzenlenmiştir. Kalabalık bir davetli grubun katıldığı müsamerede spor gösterileri yapılarak çeşitli müzik parçaları çalınmış ve bir komedi temsil edilmiştir.³⁹⁹⁵ Bu arada Kulüp Başkanı Hadi Başman'ın görevinden istifası üzerine 12 Temmuz 1944 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında başkanlığa Mustafa Atak seçilmiştir.³⁹⁹⁶ Aynı yıl sportif faaliyetlerini çevre il takımları ile etkileşim halinde sürdüren kulüp futbol takımı ise davet üzerine 19 sporcudan oluşan kafiye ile Osman Çakar başkanlığında 25 Haziran tarihinde Halkevi ile bir maç yapmak üzere Ordu'ya gitmiştir.³⁹⁹⁷

³⁹⁹¹ **BCA**, 490.01/595.57.8.

³⁹⁹² **Halk**, Sayı: 1077, 21 İkincikanun 1944.

³⁹⁹³ **Halk**, Sayı: 1079, 28 İkincikanun 1944.

³⁹⁹⁴ **Halk**, Sayı: 1088, 29 Şubat 1944.

³⁹⁹⁵ **Halk**, Sayı: 1094, 21 Mart 1944.

³⁹⁹⁶ **Halk**, Sayı: 1128, 14 Temmuz 1944; **Yeni Yol**, Sayı: 3100, 15 Temmuz 1944.

³⁹⁹⁷ **Halk**, Sayı: 1122, 23 Haziran 1944.

Futbol takımı, Cumhuriyet Bayramı'nda davet edilen Giresun Akın Gençlik Kulübü Futbol Takımı ile bir maç yapmıştır.³⁹⁹⁸

Trabzon Gençlik Kulübünün nizamnamesinin 13 Ocak 1945 tarihinde toplanan olağan kongrede tadil edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁹⁹⁹ Kongrenin başkanlığına Mustafa Atak getirilmiştir. Raporların genel kurula sunulmasının ardından temsil, alaturka saz ve caz kollarının faaliyeti, deniz sporları, futbol ve voleyboldaki başarılar belirtilmiştir. Yapılan idare heyeti seçimi sonucunda reisliğe Mustafa Atak, umumî kâtipliğe İhsan Hızır, muhasip veznedarlığa M. Abdullahoğlu, doktorluğa Ahmet Akçaboy, idare amirliğine Fuat Atar, yurt müdafaası amirliğine Ethem Denizeri ve sosyal küme amirliğine Yusuf Sezgin getirilmiştir.⁴⁰⁰⁰ Bu toplantıdan sonra kulüp daha etkili faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla geniş bir program hazırlayarak çeşitli dersler, kurslar ve konserler düzenlemeyi kararlaştırmıştır. İsteyen herkesin başvurabileceği programa göre kulübün spor amiri Beden Terbiyesi Öğretmeni Enver Öğütçü tarafından Pazartesi-Çarşamba-Cuma günleri saat 19.30 da salon jimnastikleri yaptırılması, Salı-Perşembe-Cuma günleri 20-21 saatleri arası dans dersleri verilmesi, kulübün alaturka saz heyeti tarafından her Çarşamba günü saat 20'de kulüp sahnesinde konserler icra edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁰¹

Trabzon Gençlik Kulübünün 22. yıldönümü dolayısıyla 17 Mart 1945 günü akşamı kulüp salonunda ailevi bir toplantı yapılmıştır. Tamamen dolu olan salonda programa İstiklal Marşı ile başlanmıştır. Kulüp üyesi bir genç tarafından kulübün kısaca tarihçesi okunmuş, şiirlerin ardından spor hakkında kısa bir konuşma yapılmıştır. Trabzon'un halk şairi Baba Salim kulüp için hazırladığı şiiri ile "Hamsinamesi"nden parçalar okumuştur. Müsamere saz heyetinin fasılları ve horon havaları ile devam ettikten sonra monolog söylenmiş ve bir perdelik komedi oynandıktan sonra kutlama sona ermiştir.⁴⁰⁰²

Sosyal ve sportif etkinliklerine devam eden⁴⁰⁰³ kulübün başkanı Mustafa Atak'ın görevinden çekilmesi üzerine 15 Haziran 1945 tarihinde yapılan genel kurulda başkanlığa

³⁹⁹⁸ **Halk**, Sayı: 1158, 31 Birinci Teşrin 1944.

³⁹⁹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 3145, 6 Ocak 1945.

⁴⁰⁰⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3148, 17 Ocak 1945.

⁴⁰⁰¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3149, 20 Ocak 1945.

⁴⁰⁰² **Yeni Yol**, Sayı: 3167, 21 Mart 1945.

⁴⁰⁰³ **Halk**, Sayı: 1197, 23 Mart 1945.

Hazım Gürsu, umumî kâtipliğe Selahattin Arıman seçilmiştir.⁴⁰⁰⁴ 18 Ocak 1946 tarihinde yapılması kararlaştırılan⁴⁰⁰⁵ fakat çoğunluk sağlanamayan toplantı 25 Ocak'a ertelenerek gerçekleşmiştir. Kulüp binasında gerçekleşen toplantıda kongre başkanlığına Tefvik Vural Cıravoğlu getirilmiştir.⁴⁰⁰⁶

1946 yılı başında Trabzon'daki 4 gençlik kulübünden İdman Ocağı, Doğan Gençlik, İdman Gücü ve Trabzon Gençlik Kulüpleri, Trabzon Gençlik Kulübünde toplanarak "Gençlik Kupası" adı altında ve özel olmak üzere bir kupa düzenlemeye karar vererek gerekli izin için bölge başkanlığına başvurmuştur. Yenilenin çekileceği maçların gelirini ise bu dört kulübün paylaşmasına karar verilmiştir.⁴⁰⁰⁷ Bu dönemde futbol faaliyetleri oldukça sönük olan kulübün futbol takımı 1945-1946 yılı futbol ligini 9 puanla sonuncu olarak tamamlamıştır.⁴⁰⁰⁸ Şehirdeki sosyal yardım faaliyetlerine de katılan kulüp takımı Cumhuriyet İlkokulu Himaye Kurulunun isteğiyle düzenlenen organizasyonda⁴⁰⁰⁹ ve Veremle Savaş Derneği menfaatine yapılan hayır maçlarında yer almıştır.⁴⁰¹⁰ Atletizm alanında ise 1946 yılında yapılan Atletizm Teşvik Müsabakalarında Trabzon Gençlik Kulübü dördüncü olmuştur.⁴⁰¹¹ Kulübün amatör boksörleri de kendi aralarında yarışma düzenlemiştir.⁴⁰¹² Paralı olan boks karşılaşmalarından ilki 9 Kasım'da kulüp binasında yapılmış, oldukça ilgi uyandırması üzerine yılbaşı gecesi yakın illerdeki boksörlerin de katılımıyla devam edilmesi için çalışma başlatılmıştır.⁴⁰¹³

Kulübün 17 Ocak 1947 tarihli⁴⁰¹⁴ kongresinde oluşturulan yeni yönetim kuruluna Faik Somel, Selahattin Arıman, Kenan Gürkan, Fuat Atar, Osman Turanlı, Mahmut

⁴⁰⁰⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3191, 16 Haziran 1945.

⁴⁰⁰⁵ **Halk**, Sayı: 1275, 8 Ocak 1946.

⁴⁰⁰⁶ İdare heyetinin faaliyet raporu oybirliği ile kabul edildikten sonra yapılan idare heyeti seçiminde başkanlığa Avukat Faik Somel, umumî kâtipliğe Selahattin Arıman, idare amirliğine Abdullah Erginay, Spor amirliğine Fuat Atar, yurt müdafaa amirliğine Osman Turanlı, muhasip veznedarlığa Mahmut Yunusoğlu, hekim üyeliğe Bekir Kantarcı; yedek üyeliklere Kenan Gürkan, Ethem Denizeri ve Nurettin Öncel, murakıplıklara Mahmut Gürkan, Mehmet Türkoğlu ve Sabri Güner seçilmiştir. **Halk**, Sayı: 1279, 22 Ocak 1946; **Halk**, Sayı: 1281, 29 Ocak 1946; **Yeniyol**, Sayı: 3253, 2 Şubat 1946.

⁴⁰⁰⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3265, 20 Mart 1946.

⁴⁰⁰⁸ **Halk**, Sayı: 1286, 15 Şubat 1946.

⁴⁰⁰⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3270, 6 Nisan 1946.

⁴⁰¹⁰ **Halk**, Sayı: 1301, 19 Nisan 1946.

⁴⁰¹¹ **Halk**, Sayı: 1295, 19 Mart 1946.

⁴⁰¹² **Yeniyol**, Sayı: 3256, 13 Şubat 1946; **Halk**, Sayı: 1427, 8 Kasım 1946.

⁴⁰¹³ **Halk**, Sayı: 1453, 9 Aralık 1946.

⁴⁰¹⁴ **Halk**, Sayı: 1486, 16 Ocak 1948.

Yunusoğlu ve Bekir Kantarcı; yedek üyeliklere Turan Günaydın, Kemal Yükselgün ve Ethem Denizeri seçilmiştir.⁴⁰¹⁵

Kulübün 1948 yılı genel kurulunun 9 Ocak'ta yapılacağı üyelere ilan edilmişse de⁴⁰¹⁶ çoğunluk sağlanamayan toplantı, nizamnamenin 22.Maddesine göre 16 Ocak 1948 Cuma gününe ertelenerek⁴⁰¹⁷ toplanabilmiştir. Kongre Umumî Kâtip Selahattin Arıman tarafından açılmış, toplantının gündemi bildirildikten sonra önceki yıl bir kaza sonucu vefat eden kulüp üyesi Pertev Gökçaylı için saygı duruşu yapılmıştır. Kongre divanı oluşturulmasının ardından idare kurulu ve murakıp raporları okunup kabul edilmiştir. İç tüzüğün 4. Maddesinin tadili ile kulübün adının Necmiati Gençlik Kulübü olarak değiştirilmesi⁴⁰¹⁸ genel kurula arz edilerek 16 Ocak 1948 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere oybirliği ile kabul edilmiştir. Ardından yapılan idare heyeti seçiminde başkanlığa Selahattin Arıman, kulüp doktorluğuna Dr. Bekir Kantarcıoğlu, genel kâtipliğe Mehmet Tonguç, idare amirliğine Kenan Gürkan, spor amirliğine Fuat Atar, yurt müdafaa amirliğine Osman Turanlı, muhasip veznedarlığa Fikret Pekel; murakıp heyetine ise Mahmut Yunusoğlu, Ziya Özeren ve Cemal Tamzaralı seçilmiştir.⁴⁰¹⁹

Sportif başarısı inişli çıkışlı bir seyir izleyen ancak 1948 yılında da birçok alanda faaliyetine devam eden kulüp, Voleybol Bölge Finallerinde mücadele ederek sonuncu olmuş,⁴⁰²⁰ futbol takımı ise Valilik Kupası maçlarında yer almıştır.⁴⁰²¹ Ayrıca 19 Mayıs'ta İdman Ocağı Gençlik Kulübü ve Trabzon Gençlik Kulübü emekli sporcuları arasında bir futbol maçı yapılmıştır.⁴⁰²²

Kulübün 17 Ocak 1949 tarihinde yapılması kararlaştırılıp üyelerine bildirilen yıllık genel kurul toplantısı⁴⁰²³ çoğunluk sağlanamadığı için 24 Ocak günü toplanmıştır. Kalabalık bir katılım ile kulüp binasında yapılan kongre başkan Selahattin Arıman tarafından açılmıştır. Toplantıda Kenan Gürkan, Mehmet Tonguç ve Hayrettin

⁴⁰¹⁵ **Halk**, Sayı: 1495, 27 Ocak 1947.

⁴⁰¹⁶ **Halk**, Sayı: 1794, 2 Ocak 1948.

⁴⁰¹⁷ **Halk**, Sayı: 1806, 14 Ocak 1948.

⁴⁰¹⁸ Kulübün isminin yeniden Necmiati olarak değiştirilmesi ile ilgili söz konusu kongrede bu yönde karar alınmışsa da bu değişikliğin hemen uygulanmadığı, 1949 yılında bununla ilgili düzenlemenin devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim konu Bölge Başkanlığı aracılığı ile Genel Müdürlüğe iletilmiş, burada tescil ve tasdik işlemi yapılmıştır. **Halk**, Sayı: 2316, 30 Haziran 1949.

⁴⁰¹⁹ **Halk**, Sayı: 1811, 20 Ocak 1948.

⁴⁰²⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3485, 25 Mart 1948

⁴⁰²¹ **Halk**, Sayı: 1904, 23 Nisan 1948.

⁴⁰²² **Halk**, Sayı: 1931, 20 Mayıs 1948.

⁴⁰²³ **Halk**, Sayı: 2160, 10 Ocak 1949.

Tamzaralı'dan oluşan kongre divanı teşkil edilmiştir. Bir yıllık idarî, fennî ve malî raporlar okunarak müzakere edildikten sonra kabul edilmiştir. Ardından yapılan bütçe görüşmelerinde 1949 yılı gelir gider bütçesi 5.592 lira olarak onaylanmıştır. Gizli oyla yapılan idare heyeti seçiminde başkanlığa Selahattin Arıman, umumî kâtipliğe Mehmet Tonguç, spor amirliğine Fuat Atar, Yurt savunma amirliğine Kenan Gürkan, muhasip veznedarlığa Fehim Tüzer, Dr. Azalığa Dr. Bekir Kantarcıoğlu ve idare amirliğine Fikret Pekel; murakıplıklara Cemal Tamzaralı, Ahmet Türkarıslan ve Kemal Çetin seçilmiştir.⁴⁰²⁴ Kulübün yıl içindeki faaliyetlerinden biri 19 Mayıs tarihinde çekilen eşya piyangosudur.⁴⁰²⁵

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından yeniden Necmiati adıyla tescil edilen kulübün 12 Ocak 1950 tarihinde toplanması kararlaştırılan,⁴⁰²⁶ fakat çoğunluk sağlanamadığı için 19 Ocak tarihine ertelenen⁴⁰²⁷ kongresi, Bölge Müdürü Burhan Oğuzlu'nun müşahitliğinde yapılmıştır. Kongre, kulüp başkanı Selahattin Arıman'ın açılış konuşması ile başlamış, ardından kongre başkanlığına Cemal Çakıroğlu, ikinci başkanlığa Mahmut Yunusoğlu ve katipliklere Hakkı Peker ile Hayrettin Tamzaralı seçilmiştir. Okunan raporların ardından idare kurulu oluşturulmuştur.⁴⁰²⁸

5.7. Gençler Birliği

Gençler Birliği 2 Aralık 1923 tarihinde İdman Grubunun futbol faaliyetlerini azaltması üzerine kulüpten ayrılan gençlerle İdman Ocağından ayrılan bazı futbolcuların katılımı ile kurulmuştur. Kulübün kurucuları arasında Pulathaneli Lütfü, Dihkanzade Cemil, Kalaycızade Hasip, Hacıömerzade Ruhi, Vali Hatipbeyzade Kemal, Oğuzluzade Burhan, Bayburtluzade Naci, İskenderzade Kemal, Hacıalihafızade Kaptan, Abdullahzade Şükrü, Hacıömerzade Ömer, Sakazade Ömer Fevzi, Yunuszade Tevfik, Tokmakçızade Fevzi, Hacıyusufzade Hasan ve Eyüpzade Ferit yer almıştır. Kuruluşundan sonra Trabzon

⁴⁰²⁴ **Halk**, Sayı: 2177, 27 Ocak 1949.

⁴⁰²⁵ Piyangoda piyano, radyo, masa lambası, para cüzdanı, çorap, diş fırçası, tıraş makinası, resim albümü, dolma kalem, masa saati, pasta takımı vs. yer almıştır. **Halk**, Sayı: 2283, 23 Mayıs 1949.

⁴⁰²⁶ **Trabzon**, Sayı: 1028, 7 Ocak 1950.

⁴⁰²⁷ **Halk**, Sayı: 2499, 17 Ocak 1950.

⁴⁰²⁸ Seçim sonucunda başkanlığa Selahattin Arıman, umumî kâtipliğe Mehmet Tonguç, idare amirliğine Fuat Atar, spor amirliğine Fehim Tüzer, muhasip veznedarlığa Kemal Gürkan, yurt müdafaa amirliğine Cemal Çakıroğlu, kulüp doktorluğuna Dr. Bekir Kantarcıoğlu ve yedek üyeliklere Fikret Pekel, Muzaffer Özeren, Mehmet Özkan ve murakıp heyetine Turan Günaydın, Ali Şefik Demiray ve Cemal Tamzaralı getirilmiştir. **Halk**, Sayı: 2503, 21 Ocak 1950.

liginde yerini alarak futbol maçlarına başlayan kulüp, kısa bir süre sonra ayrıldığı İdman Grubu ile birleşerek faaliyetlerine devam etmiştir.⁴⁰²⁹

5.8. İdman Gücü

İdman Gücü⁴⁰³⁰ kulübü 22 Ocak 1924 tarihinde kurulmuştur.⁴⁰³¹ Kulübün kurucuları ilk başkan Alaybeyzade Cevdet Bey olmak üzere, Numanzade Halis, Nuhzade Süleyman, Melekzade Mehmet Emin, Şiranlızade Ragıp, Kurtzade Mustafa Kamil ve Saim Çerkez Mehmet Efendi mahdumu Bilal, Hacızade mahdumu Şükrü Bey, Selahattin Abanozoğlu, Tahsin Sayıl, Sıtkı Hatipoğlu, Nihat Esmer, Osman Genç, Abdullah Uzun, Mustafa Kırklareli'den oluşmuştur. Kulübün 3 Mart 1925 tarihli kongresinde yönetim kurulu değişerek Keleşzade Mesut Bey ikinci başkan olarak seçilmiştir.⁴⁰³²

Kulüp, spor faaliyetleri kadar kültürel etkinliklere de yer vermeyi hedeflemiştir. Bu amaçla 1925 yılı sonunda bir Musiki Şubesi kurmaya karar verilerek müracaat edecek müziksever ve heveslilerin Semerciler başındaki kulüp binasına gelmeleri duyurulmuştur.⁴⁰³³ Sonraki yıllarda da bu faaliyetlerine devam eden kulüp 1930 yılında müsamere ve temsil kolu oluşturmuştur.⁴⁰³⁴ Kulüp kuruluşundan sonraki 5-6 yıl içinde spor faaliyetlerinde pek fazla yer almamıştır. Yoğun spor faaliyetleri ise 1931 yılından sonra başlamıştır.⁴⁰³⁵ Kulübün Futbol takımı 1929-1930 yılı Trabzon Futbol liginde yer almıştır. 1931 yılında ligde yer alan kulüp, bir süre sonra ligden çekilmek istemişse de mıntıka yönetiminin müdahalesi ile bundan vazgeçmiştir.⁴⁰³⁶ İdman Gücü Kulübü 1932 yılı başında da Birlik Spor ve İdman Grubu ile birlikte Trabzon İdman Mıntıkasından ayrılmak istediğini mıntıkaya bildirmiştir. Bu dönemde sporda ve özellikle de futbolda yaşanan çekişmeli süreç kulüpleri ayrıştırmıştır. İki gruba bölünen Trabzon'daki spor kulüplerinden İdman Gücü, Birlik Spor Kulübü Muhteliti ve İdman Grubu kendi aralarında çeşitli kupalar düzenleyerek birlik sergilemiştir. Bu faaliyetlerden biri 1932 yılı arasında Mart ayında düzenlenmesi kararlaştırılan ve kazananın Yeniyoil Kupasını alacağı maçlardır.⁴⁰³⁷ Kulüp

⁴⁰²⁹ Öksüz ve Diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 132.

⁴⁰³⁰ İdman İrfan Yurdu adı ile kurulan kulübün ismi 1925 yılı Kasım ayında yapılan kongrede İdman Gücü olarak değiştirilmiştir. **Yeniyoil**, Sayı: 276-376, 15 Teşrin-i Sâni 1341 (1925).

⁴⁰³¹ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Yeniyoil**, Sayı: 3150, 24 Ocak 1945.

⁴⁰³² Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 336.

⁴⁰³³ **Yeniyoil**, Sayı: 290-390, 3 Kanun-ı Evvel 1341(1925).

⁴⁰³⁴ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 336.

⁴⁰³⁵ **Yeniyoil**, Sayı: 3150, 24 Ocak 1945.

⁴⁰³⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 412.

⁴⁰³⁷ **Yeniyoil**, Sayı: 1662, 17 Mart 1932.

bu dönemde her ne kadar futbol faaliyetlerinde yer olsa da fazla bir varlık gösterememiştir.⁴⁰³⁸ Çevre il ve ilçe takımları ile de maçlar yapan kulüp Sürmene Gençlik Spor Yurdu⁴⁰³⁹ ve Giresun'da Yeşiltepe Kulübü ile karşılaşmıştır.⁴⁰⁴⁰

İdman Gücü Kulübü başkanlığı tarafından 5 Kasım 1934 tarihinde yapılması kararlaştırılan⁴⁰⁴¹ kongre, yeşil beyazlıların eski idare heyetinin dağılması dolayısıyla olağanüstü olarak toplanmıştır. Yaklaşık 50 faal üyenin katıldığı kongre, Eski Umumî Kâtip Tahsin Bey'in kısa konuşması ile açılmıştır. Kongre başkanlığına üyelere CHF Başkanı Ruhi Efendi, kâtipliklere Necati ve Nihat Bey getirilmiştir. Heyecanlı geçen görüşme ve münakaşalardan sonra hesapları tetkik encümeni ile nizamnamenin değiştirilmesi için üç kişilik tadil encümeni oluşturulmuştur. Ardından kulübün Eylül ayında Giresun'a yaptığı seyahatin idare ve hesap durumu okunmuş, ardından yeni idare heyeti seçimi yapılarak başkanlığa Topalzade Ali Rıza Bey, ikinci başkanlığa Tahsin, genel sekreterliğe Salahattin, genel kaptanlığa Hüseyin, muhasip veznedarlığa Nihat, üyeliklere Necati ve Sururi Bey seçilmiştir.⁴⁰⁴²

Çeşitli yıllarda görkemli yıldönümü kutlamaları yapan kulüp 10. Kuruluş yıldönümünü 10 Şubat 1935 tarihinde Halkevi salonunda kalabalık bir davetlinin katıldığı müsamere ile kutlamıştır.⁴⁰⁴³ Kulübün 10. yılı aynı zamanda Trabzon Ligi futbol şampiyonluğuna ulaştığı bir yıl olarak ayrı bir anlam ifade etmiştir. Şampiyon İdman Gücü takımı Trabzon'da yapılan Karadeniz Gurup Birinciliklerinde Zonguldak takımı ile eşleşmiş, oynanan maç sonrasında elenmiştir.⁴⁰⁴⁴ Aynı yıl Kasım ayında yıllık olağan kongresini düzenleyen kulübün kurultayı oldukça tartışmalı geçmiştir. Zonguldak takımına yenilmesi konusunda yapılan eleştiri ve şikâyetlere kulüp reisi tarafından uzun ve açıklamalı cevaplar verilmiş, neticede genel kurul bu açıklamaları yerinde ve doğru bulmuştur. Bir yıllık çalışma raporunun ardından idare heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre; başkanlığa Hamdi Altunç, ikinci başkanlığa Tahsin, genel kaptanlığa Selahattin

⁴⁰³⁸ Akın, Sayı: 19, 1 Kânûn-ı Sâni 1933, s. 22.

⁴⁰³⁹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 605.

⁴⁰⁴⁰ Halk, Sayı: 357, 6 Eylül 1934; Halk, Sayı: 358, 10 Eylül 1934.

⁴⁰⁴¹ Halk, Sayı: 372, 1 İkinciteşrin 1934.

⁴⁰⁴² Halk, Sayı: 374, 8 İkinciteşrin 1934.

⁴⁰⁴³ Halk, Sayı: 400, 11 Şubat 1935; **Yeniyol**, Sayı: 2009, 14 Şubat 1935.

⁴⁰⁴⁴ Halk, Sayı: 452, 12 Ağustos 1935. Trabzon şampiyonunun belirlenmesi kararı 1935 yılı Ağustos ayı sonunda yapılan bir toplantıda alınmıştır. Necmiatinin bütün haklarından vazgeçmesi sonucunda şampiyonluk İdman Gücüne verilmiştir. Halk, Sayı: 457, 28 Ağustos 1935.

Sandıkçı, genel sekreterliğe Sıtkı, veznedar ve muhasipliğe Nihat Esmer, üyeliklere de Necati Yarımbıyık ve Nedim Öner seçilmiştir.⁴⁰⁴⁵

Kongreden kısa bir süre sonra da kulüp futbol takımı bayram dolayısıyla gençlerle temas kurmak ve bir maç yapmak üzere Rize'ye giderek 1935 yılı Trabzon Şampiyonu unvanıyla bir maç yapmıştır. İdman Gücü Temsil Kolu ise bu dönemde faaliyetlerine devam ederek 1935 yılının son günlerinde kurdukları yeni sahnelerinde “İstiklal” piyesini sunmuştur.⁴⁰⁴⁶ Voleybol takımı ise 1936 yılında çeşitli maçlarda yer almıştır.⁴⁰⁴⁷ Aynı yıl Trabzon'da ilk defa düzenlenen sokak koşusuna İdman Gücü atletleri de katılmıştır.⁴⁰⁴⁸ 3 Mayıs 1936 tarihinde İdman Ocağı ve Sebat Yurdunun da yer aldığı Güçlüler Bayramı'nda atlet müsabakalarının çoğunu İdman Gücü sporcuları kazanmıştır.⁴⁰⁴⁹ Kulüpte sporcu gençler arasındaki kardeşlik hislerinin kuvvetlendirilmesi amacıyla her hafta toplantı yapılmaktaydı. Bu amaçla 30 Mayıs 1936 tarihinde İdman Gücünde toplanan sporcular çeşitli konularda görüş alışverişinde bulunmuştur.⁴⁰⁵⁰

İdman Gücü Kulübü spor ve temsil faaliyetlerine 1937 yılında da devam etmiştir. Bir temsil vermek ve Yeşiltepe Spor Kulübü ile iki maç yapmak üzere 20 Şubat'ta Giresun'a giden kulüp üyeleri yüzlerce kişinin izlediği “Kızılçağlayan” adlı piyesi başarı ile sahnelemiş, futbol takımı da iki maç yapmıştır. Kafile 23 Şubat 1937 tarihinde Trabzon'a dönmüştür.⁴⁰⁵¹ İdman Gücü sporcuları 23 Mayıs 1937 tarihinde de 16 kişilik bir kafile ile Sürmene'ye giderek Gençlik Spor Yurdu ile karşılaşmıştır.⁴⁰⁵² Kulüp futbol takımı ise aynı yıl Trabzon Futbol Ligi Şampiyonluğunu kazanmıştır.⁴⁰⁵³ Bu arada kulüp yönetiminde yaşanan bir sorun nedeniyle İdman Gücü Spor Kulübü Genel Sekreteri Halit Ateş Nisan ayında görevinden istifa etmiştir.⁴⁰⁵⁴ Aynı yıl kültürel faaliyetlerine devam eden kulüp yönetimi gençlerin bedeni olduğu kadar fikir gelişimlerini sağlamak amacıyla haftanın belirli günlerinde konferanslar düzenlenmeye karar vermiştir. Konferanslardan ilki Atıf Ramiz Şakar tarafından “Sporda Disiplin ve Sporun Millî ve İçtimai Hayatta Yapabileceği Tesirler” konusunda verilmiştir. Oldukça ilgi gören konferanstan sonra konu

⁴⁰⁴⁵ **Halk**, Sayı: 482, 25 İkinci Teşrin 1935.

⁴⁰⁴⁶ **Halk**, Sayı: 493, 2 İkincikanun 1936.

⁴⁰⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2143, 27 Mayıs 1936.

⁴⁰⁴⁸ **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

⁴⁰⁴⁹ **Halk**, Sayı: 528, 4 Mayıs 1936.

⁴⁰⁵⁰ **Halk**, Sayı: 536, 1 Haziran 1936.

⁴⁰⁵¹ **Halk**, Sayı: 610, 2 Mart 1937.

⁴⁰⁵² **Yeniyol**, Sayı: 2373, 27 Mayıs 1937.

⁴⁰⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 2396, 14 Temmuz 1937.

⁴⁰⁵⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2355, 27 Nisan 1937.

üzerinde uzun süren konuşmalar yapılmıştır.⁴⁰⁵⁵ Sosyal yardım faaliyetlerinde yer alıp katkılar sunan kulüp Mayıs ayında hâsılatı Dumlupınar Okulunun yetim çocuklarına bırakılan futbol kupa maçlarında yer almış,⁴⁰⁵⁶ aynı yıl Cumhuriyet Stadyumunda yapılan atletizm müsabakalarında 50 puanla ikinci olmuştur.⁴⁰⁵⁷

Kulübün 18 Aralık 1937 tarihinde Halkevi salonunda yapılması kararlaştırılan⁴⁰⁵⁸ yıllık kongresine yaklaşık 80 üye katılmıştır. Kongre, asbaşkan Tahsin Sayıl'ın konuşması ile açıldıktan sonra raporlar okunmuş, yüzme ve futbolda kazanılan başarılar takdirle karşılanmıştır. İdare heyeti seçiminde başkanlığa Bölge Başkanı Avukat Cemal Karahan, asbaşkanlığa Tahsin Sayıl, umumî kâtipliğe Nihad Esmer, umumî kaptanlığa Abdurrahman Semerci, üyeliklere İrfan Savaş ve Abdullah Eltan getirilmiştir. Kongrede bölge müşahidi görevi ile bulunan Galatasaraylı Adnan Bey kısa bir konuşma yaparak kulübün gelecekteki çalışmalarında başarı dileklerini sunmuştur.⁴⁰⁵⁹

1937-1938 yılı futbol lig maçlarının sonra ermesinin ardından A takımlar birinciliğini İdman Gücü kazanmıştır.⁴⁰⁶⁰ Aynı yıl Mayıs ayı sonlarında bir müsamere verilmek üzere hazırlıklara başlanmıştır.⁴⁰⁶¹ Kulüp futbol takımı bu dönemde Trabzon'a gelen Türkiye Futbol Şampiyonu Bafraspor Kulübü ile 30 Ağustos günü bir maç oynamıştır.⁴⁰⁶² Kulübün gerçekleştirdiği sosyal yardım amaçlı faaliyetlerden biri de 1938 yılı içinde Cumhuriyet İlkokulunda okuyan yoksul çocuklar menfaatine yapılan dostluk maçlarında yer almasıdır.⁴⁰⁶³

İdman Gücü Kulübünün 1939 yılı kongresi 7 Ocak tarihinde toplanmıştır. Kongreye Bölge Başkanı Hüseyin Avni Aker ve Spor Eğitmeni Haydar Malkoç müşahit olarak katılmıştır. Eski Asbaşkan Tahsin Sayıl'ın kısa konuşmasıyla başlayan kongrenin başkanlığına Avukat Cemal Karahan seçilmiştir. Atatürk için saygı duruşu yapıldıktan sonra gündem maddelerine geçilerek raporlar okunmuştur. Ardından futbol takımının üçüncü defa bölge şampiyonu olması, 15. yıl ve Cumhuriyet Okulu Kupalarını kazanması ve Samsun Grup Maçlarında gösterdiği başarılar takdirle alkışlanmıştır. Kongrede yapılan

⁴⁰⁵⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2276, 2 İkincikanun 1937.

⁴⁰⁵⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2291, 20 İkincikanun 1937

⁴⁰⁵⁷ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 651.

⁴⁰⁵⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2447, 15 Kanun-ı Evvel 1937.

⁴⁰⁵⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2450, 25 Kanun-ı Evvel 1937.

⁴⁰⁶⁰ **Halk**, Sayı: 718, 15 Haziran 1938.

⁴⁰⁶¹ **Yeniyol**, Sayı: 2490, 18 Mayıs 1938.

⁴⁰⁶² **Yeniyol**, Sayı: 2520, 3 Eylül 1938.

⁴⁰⁶³ **Halk**, Sayı: 699, 8 Nisan 1938.

idare heyeti seçiminde başkanlığa Tahsin Sayıl, asbaşkanlığa İrfan Savaş, umumî katipliğe Nihat Esmer, umumî kaptanlığa Abdurrahman Semerci, muhasip veznedarlığa Osman Genç, üyeliklere İbrahim Özer ve Raif Peker getirilmiştir.⁴⁰⁶⁴ Bu arada oldukça başarılı spor faaliyetlerine imza atan kulübe şehrin idarî ve mülki erkânı tarafından bir çay ziyafeti verilmiştir. Bu ziyafete Vali Refik Koraltan, Jandarma Komutanı Tahir Baykal, Belediye Reisi Cemal Turfan da katılmıştır.⁴⁰⁶⁵ Bu dönemde 69 faal üyeye sahip olan kulüp Tüccar Kulübü binasında ikamet etmekteydi. Futbol, denizcilik, atletizm ve yeni kurulan saz heyetleri⁴⁰⁶⁶ bulunan kulüp futbol ve su sporları açısından başarılı bir dönem geçirmekteydi. Şubat ayında oynanan Kızılay Kupası maçlarında yer alıp kupayı kazanan İdman Gücü futbol takımı⁴⁰⁶⁷ Ağaç İşleri Sanatkârları Kurumunun teklif ve teşebbüsü ile Çocuk Esirgeme Kurumu yararına oynanan maçlarda da yer almıştır.⁴⁰⁶⁸ İdman Gücü Kulübü su sporlarında da adından söz ettirmiştir.⁴⁰⁶⁹

Kulübün 1940 yılı olağan kongresi 6 Ocak'ta düzenlenmiştir. Kendi binasında yapılan toplantıda bölge adına müşahit olarak Hüseyin Avni Aker ve Spor Eğitmeni Haydar Malkoç yer almıştır. Başkan Tahsin Sayıl'ın kısa konuşması ile açılan kongrenin başkanlığına Hüseyin Avni Aker seçilmiştir. Kulübün bir yıllık idarî, fennî ve malî raporlarının okunup kabulünden sonra yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Oy tasnifi sonucunda başkanlığa Tahsin Sayıl, ikinci başkanlığa Ömer Mısırcı, umumî kâtipliğe Fahri Doruk, umumî kaptanlığa Hüseyin Güç, muhasip veznedarlığa Osman Genç, üyeliklere Temel Enez ve İbrahim Özer seçilmiştir.⁴⁰⁷⁰

İdman Gücü Kulübü Futbol takımı 1940 yılında başarılı faaliyetlerine devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Erzincan Depremi'nde zarar gören felaketzedeler yararına yapılan maçlara⁴⁰⁷¹ ve Kızılay menfaatine düzenlenen kupaya katılan⁴⁰⁷² kulüp 1939–1940 yılı resmi futbol bölge birinciliklerinde Bölge Ajanlığının verdiği kararlarla şampiyon ilan

⁴⁰⁶⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2552, 12 İkincikanun 1939.

⁴⁰⁶⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2550, 5 İkincikanun 1939.

⁴⁰⁶⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 667.

⁴⁰⁶⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 2563, 15 Şubat 1939.

⁴⁰⁶⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 2581, 26 Nisan 1939.

⁴⁰⁶⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2619, 6 Eylül 1939.

⁴⁰⁷⁰ **Halk**, Sayı: 833, 13 İkincikanun 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2656, 10 İkincikanun 1940.

⁴⁰⁷¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940.

⁴⁰⁷² **Yeni Yol**, Sayı: 2739, 6 İkinci Teşrin 1940.

edilmiştir. Aynı sezon kulübün ikinci takımı da hiç yenilmeden 18 puanla birinci olmuştur.⁴⁰⁷³

25 Nisan 1940 tarihinde Kunduracılar Caddesi'ndeki yeni binasında olağanüstü kongre toplama kararı alan kulüp⁴⁰⁷⁴ daha sonra Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kanununda yapılan bir değişiklik üzerine yeni kanuna uygun olarak teşkilatlanmak amacıyla olağanüstü kongresinin 29 Haziran tarihinde yapılacağını üyelerine bildirmiştir.⁴⁰⁷⁵ Belirlenen tarihte yapılan kongrede kulübün adı İdmangücü Gençlik Kulübü olarak değiştirilmiştir.⁴⁰⁷⁶ Kongresinin ardından spor faaliyetlerine hız veren kulüp 1940 yılında düzenlenen Trabzon Bölge Birincilikleri, kır koşuları⁴⁰⁷⁷ ve kayık yarışlarında⁴⁰⁷⁸ yer alıp birincilikler kazanmıştır. Bu dönemde temsil ve müsamere faaliyetleri de devam etmiş, Vedat Nedim Tör'ün üç perdelik "Kör" adlı piyesi 30 Kasım'da Halkevi temsil salonunda sahnelenmiştir.⁴⁰⁷⁹

Kulüp başkanlığı 5 Ocak 1941 Pazar günü yıllık kongre yapılacağını ilan etmiş,⁴⁰⁸⁰ belirlenen tarihte gerçekleşen kongrede Beden Terbiyesi Bölge Müşahidi olarak Hüseyin Avni Aker de yer almıştır. Tahsin Sayıl'ın konuşması ile açılan kongrenin başkanlığına Muzaffer Korlu, kâtipliklere Hüseyin Güç ve Fahri Doruk seçilmiştir. Bir yıllık faaliyet raporu okunarak kabul edildikten sonra yapılan seçim sonucunda başkanlığa Tahsin Sayıl, umumî kâtipliğe Mesadet Uzel, üyeliğe Dr. Avni Halid Kılıçturgay, yurt müdafaası hazırlık amirliğine Şadi Balmumcu, beden terbiyesi spor amirliğine İrfan Savaş, muhasip veznedarlığa Ömer Mısırcı ve kulüp idare amirliğine Nihat Esmer getirilmiştir.⁴⁰⁸¹ 1941 yılı idare heyetinde Niyazi Alparıslan da yer almıştır.⁴⁰⁸² Aynı yıl futbolda yine başarılı faaliyetler gerçekleştiren kulüp Trabzon şampiyonu olmuştur.⁴⁰⁸³ Takım 27 Nisan 1941 tarihinde Samsun'da yapılan grup birinciliklerinde Çankırı ve Malatya takımlarını yenip birinciliği elde ettikten sonra Trabzon'a dönmüştür.⁴⁰⁸⁴ İdman Gücü Futbol Takımı Vali,

⁴⁰⁷³ **Halk**, Sayı: 847, 30 Mart 1940.

⁴⁰⁷⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2685, 24 Nisan 1940.

⁴⁰⁷⁵ **Halk**, Sayı: 862, 23 Haziran 1940.

⁴⁰⁷⁶ **Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl**, s. 51.

⁴⁰⁷⁷ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 700.

⁴⁰⁷⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 703; **Yeni Yol**, Sayı: 2720, 24 Ağustos 1940.

⁴⁰⁷⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2746, 27 İkinci Teşrin 1940; **Yeni Yol**, Sayı: 2747, 7 Birinci Kanun 1940.

⁴⁰⁸⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 2755, 1 İkincikanun 1941.

⁴⁰⁸¹ **Yeni Yol**, Sayı: 8 İkincikanun 1941; **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴⁰⁸² **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴⁰⁸³ **Halk**, Sayı: 865, 10 Nisan 1941.

⁴⁰⁸⁴ **Halk**, Sayı: 868, 2 Mayıs 1941.

Umum Müfettiş, Bölge Başkanı, Parti ve Halkevi Reisi ve üyeleri, diğer kulüp mensupları, Halkevi Bاندosu ve binlerce kişi tarafından karşılanmıştır.⁴⁰⁸⁵ Samsun'da yapılan Karadeniz Grup Birinciliklerinde üstün bir başarı gösteren İdman Gücü Gençlik Kulübü Ankara'da yapılacak Türkiye Birinciliklerine katılmaya hak kazanmıştır. Ankara'ya gidecek olan kulübe maddî destekte bulunmak amacıyla çeşitli kurumlar tarafından bağışlar yapılmıştır.⁴⁰⁸⁶ Tevfik Yunusoğlu idaresinde Ankara'ya giden İdman Gücü Futbol Takımı 12 Temmuz'da İzmir'in Altay Kulübü ile yaptığı maçı kaybederek elenmiştir.⁴⁰⁸⁷

İdman Gücü Kulübü “*gençliği kahvehane köşelerinden kurtararak temiz ve şuurlu bir muhite yükseltmek*” amacıyla 1941 yılında bir kütüphane oluşturmuştur. Mütevazı binalarında küçük bir okuma odası oluşturan kulübün bu faaliyeti takdirle karşılanmıştır.⁴⁰⁸⁸ Kısa bir süre sonra olağanüstü kongresini toplama kararı alan kulübün⁴⁰⁸⁹ futbol takımı da sosyal yardım amaçlı etkinliklerden biri olup şehirdeki muhtaç öğrenciler yararına düzenlenen kupa maçlarına katılmış ve birinci olmuştur.⁴⁰⁹⁰ 14 Aralık tarihinde Akçaabat'tan başlayarak Kavak Meydanı'nda son bulan Mohaç Kır Koşusunda da İdman Gücü Gençlik Kulübü atletleri birinciliği kazanmıştır.⁴⁰⁹¹

İdman Gücü Kulübünün 8 Ocak 1942 tarihinde gerçekleşen yıllık olağan kongresi başkanlık görevini 6 yıldır yürüten Tahsin Sayıl'ın konuşması ile açılmıştır. Kongre başkanlığına Halit Muzaffer Korlu, kâtipliklere Fahri Doruk ve Temel Ellez seçilmiştir. Bir yıllık mesai raporu okunarak oybirliği ile kabul edildikten sonra yeni idare heyeti seçimi yapılmıştır. Reisliğe Tahsin Sayıl, kâtipliğe Mesadet Uzel, azalığa Avni Halit Kılıçturgay, beden terbiyesi spor amirliğine Abdurrahman Semerci, yurt müdafaa hazırlık amirliğine İrfan Savaş, muhasipliğe Ömer Mısırcı, veznedarlığa Nihat Esmer, hesap müfettişliğine Halit Muzaffer Korlu ve Fahri Doruk seçilmiştir.⁴⁰⁹² Aynı yıl birçok şubesi ile aktif bir faaliyet sergileyen kulübün Temsil Kolu “O Kadın” adlı piyesi 28 Şubat'ta Halkevi salonunda sahnelemiştir. Dünya tiyatro eserleri arasında yer alan piyes İstanbul Şehir Tiyatrosundan sonra ilk defa temsil edilmesine rağmen izleyen yüzlerce kişinin takdirini

⁴⁰⁸⁵ **Halk**, Sayı: 869, 6 Mayıs 1941.

⁴⁰⁸⁶ **Halk**, Sayı: 883, 24 Haziran 1941.

⁴⁰⁸⁷ **Halk**, Sayı: 886, 4 Temmuz 1941; **Halk**, Sayı: 889, 15 Temmuz 1941.

⁴⁰⁸⁸ **Halk**, Sayı: 877, 3 Haziran 1941; 1945 yılında kütüphanedeki kitap sayısı 600'e ulaşmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 3150, 24 Ocak 1945.

⁴⁰⁸⁹ **Halk**, Sayı: 900, 22 Ağustos 1941.

⁴⁰⁹⁰ **Halk**, Sayı: 919, 31 İlk Teşrin 1941

⁴⁰⁹¹ **Yeniyol**, Sayı: 2853, 24 İlk Kanun 1941.

⁴⁰⁹² **Yeniyol**, Sayı: 2855, 10 İkincikanun 1942.

kazanmıştır.⁴⁰⁹³ Bu dönemde sosyal yardım amaçlı faaliyetlerde yer alan futbol takımı 23 Nisan Bayramı nedeniyle Trabzon Yardım Sevenler Cemiyeti yararına yapılan kupa maçlarına katılmıştır.⁴⁰⁹⁴ Aynı yıl yaz aylarında İdman Gücü Kulübü futbol takımı Erzurum Gençlik Kulübünün daveti üzerine 20 kişilik bir grupla Erzurum'a gitmiştir. Gezide futbol takımı bir maç yapmış, Temsil Kolu da Halkevi sahnesinde "Kör" piyesini sahnelemiştir.⁴⁰⁹⁵

1943 yılında futbol faaliyetlerine devam eden kulübün su sporlarındaki başarısı yarışlarda kendisini göstermiştir.⁴⁰⁹⁶ İdman Gücü Gençlik Kulübünün 8 Ocak 1944 tarihinde⁴⁰⁹⁷ yapılan kongresinde mesai raporunun okunmasının ardından yeni idare heyeti seçimi yapılarak reisliğe Tahsin Sayıl, kâtabi umumîliğe Hami Salihligil, beden terbiyesi spor amirliğine Abdurrahman Semerci, yurt müdafaasına H. Amiri İrfan Savaşer, doktor azalığa Avni Halit Kılıçturgay, muhasipliğe Sururi Memişyazıcı, idare amiri ve veznedarlığa Nihat Esmer getirilmiştir.⁴⁰⁹⁸ Bu dönemde kulübün 275 üyesi bulunuyordu.⁴⁰⁹⁹

İdman Gücü Kulübü 11 Haziran'da 100 kişilik bir kafiye ile Karyan köyüne gezi düzenlemiştir. Kulübün saz heyetinin de katıldığı gezide köylülerle etkileşim içinde olunarak eğlenceler düzenlenmiş, sohbetler gerçekleştirilmiştir.⁴¹⁰⁰ Kulüp sosyal yardım amaçlı faaliyetlere 1944 yılında da devam etmiş, Gazi İlkokulu Himaye Heyeti yararına yapılan futbol müsabakalarında yer alarak kupayı kazanmıştır.⁴¹⁰¹

Kulübün 1945 yılı olağan kongresi 4 Ocak tarihinde⁴¹⁰² yapılmıştır. Kongrede faaliyet raporu, murakıpların hesap raporları ile 1945 yılı bütçesi müzakere ve kabul edildikten sonra idare heyeti seçimi yapılmıştır. Buna göre reisliğe Tahsin Sayıl, umumî kâtipliğe Hami Salihligil, umumî kaptanlığa Abdurrahman Semerci, yurt müdafaası hazırlık amirliğine İrfan Savaşer, üyeliklere Dr. Avni Halit Kılıçturgay, Sururi

⁴⁰⁹³ **Yeniyol**, Sayı: 2869, 4 Mart 1942.

⁴⁰⁹⁴ **Halk**, Sayı: 968, 24 Nisan 1942.

⁴⁰⁹⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2920, 4 Eylül 1942.

⁴⁰⁹⁶ **Yeni Halk**, Sayı: 8, 15 Haziran 1943; **Yeni Halk**, Sayı: 18, 20 Temmuz 1943.

⁴⁰⁹⁷ **Yeniyol**, Sayı: 1 İkincikanun 1944; **Yeni Halk**, Sayı: 63, 28 Birinci Kanun 1943.

⁴⁰⁹⁸ **Halk**, Sayı: 1074, 11 İkincikanun 1944; **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴⁰⁹⁹ **BCA**, 490.01/595.57.8; **Halk**, Sayı: 1094, 21 Mart 1944.

⁴¹⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3091, 14 Haziran 1944.

⁴¹⁰¹ **Yeniyol**, Sayı: 3072, 8 Nisan 1944.

⁴¹⁰² **Halk**, Sayı: 1173, 26 İlk Kanun 1944; **Yeniyol**, Sayı: 3143, 30 Birinci Kanun 1944.

Memişyazıcı, Nihat Esmer ve murakıplıklara da Feridun Gülünay, Temel Ellezoğlu ve Sıtkı Hatip getirilmiştir.⁴¹⁰³

Kongreden kısa bir süre sonra 20. yıldönümünün parlak bir şekilde kutlanması amacıyla Halkevinde yapılması kararlaştırılan tören için hazırlıklara başlanmıştır.⁴¹⁰⁴ Halkevi salonunda Vali ve Generalin de katıldığı yıldönümü töreninde Muzaffer Korlu tarafından kulübün tarihçesi okunmuştur.⁴¹⁰⁵ Ardından at koşuları ve piyango düzenlenmiştir. Kutlama sonunda salonu dolduran bayan erkek misafirlere ikramlarda bulunulmuştur.⁴¹⁰⁶ Sosyal ve kültürel faaliyetlerine devam eden kulüp gençlerinin sahnelediği “Baykuş” adlı piyes Halkevi salonunda sahnelenmiştir.⁴¹⁰⁷ Ayrıca Kızılay Gençlik Derneği tarafından 1 Nisan’da başlamak üzere yapılan Kızılay Kupası Turnuvası’nda yer alan kulüp üyeleri,⁴¹⁰⁸ 19 Mayıs Bayramı’nda İdman Ocağı emeklileri ile yapılan etkinliğe katılmıştır.⁴¹⁰⁹ Bölgedeki su sporları birinciliğini 15 yıldır aralıksız kazanan kulüp 1 Temmuz Deniz bayramı dolayısıyla CHP’nin himayesinde düzenlenen yüzme ve kürek yarışlarında takım halinde birinciliği elde etmiş, Parti başkanlığı tarafından iki kupa verilmiştir.⁴¹¹⁰ Eylül ayı içerisinde yapılan bölge yüzme ve kürek yarışlarında da İdman Gücü sporcuları başarılı sonuçlar elde etmiştir.⁴¹¹¹ İdman Gücü futbol takımı ise 19 Mayıs ve Fener Gençlik takımları ile maçlar yapmak üzere Cumhuriyet Bayramı’nda Samsun’a gitmeye karar vermiştir. Sporda olduğu kadar diğer sosyal faaliyetlerde de halka hizmetler sunan kulüp 1945 yılı Kasım ayında yapılan hazırlıklar neticesinde bir müsamere vermeyi kararlaştırmıştır.⁴¹¹²

Kulübün 16 Ocak 1946 tarihinde yapılan kongresi⁴¹¹³ Eski Başkan Tahsin Sayıl’ın kısa bir konuşması ile açılmıştır. Ardından kongre başkanlığına Muzaffer Korlu, kâtipliklere Hüseyin Güç ve Nihat Çetiner seçilerek gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Yıllık çalışma raporu okunup kabul edildikten sonra idare heyeti belirlenmiştir.

⁴¹⁰³ **Halk**, Sayı: 1176, 5 İkincikanun 1945.

⁴¹⁰⁴ **Yeni yol**, Sayı: 3149, 20 Ocak 1945.

⁴¹⁰⁵ **Yeni yol**, Sayı: 3150, 24 Ocak 1945.

⁴¹⁰⁶ **Yeni yol**, Sayı: 3150, 24 Ocak 1945.

⁴¹⁰⁷ Öksüz ve Usta, a.g.e., s. 294.

⁴¹⁰⁸ **Halk**, Sayı: 1209, 4 Mayıs 1945.

⁴¹⁰⁹ **Yeni yol**, Sayı: 3184, 23 Mayıs 1945.

⁴¹¹⁰ **Yeni yol**, Sayı: 3212, 29 Ağustos 1945.

⁴¹¹¹ **Yeni yol**, Sayı: 3220, 26 Eylül 1945.

⁴¹¹² **Yeni yol**, Sayı: 3222, 3 Ekim 1945; **Yeni yol**, Sayı: 3233, 21 Kasım 1945.

⁴¹¹³ **Halk**, Sayı: 1276, 11 Ocak 1946; **Yeni yol**, Sayı: 3245, 5 Ocak 1946.

Buna göre başkanlığa Liman İşletmesi Trabzon Şubesi Müdürü Mustafa Karasu,⁴¹¹⁴ umumî kâtipliğe Hami Salihligil, spor amirliğine Nihat Esmer, yurt muhafaza amirliğine Şadi Balmumcu, muhasipliğe Muzaffer Korlu, veznedar ve idare amirliğine İrfan Savaşer, azalığa Avni Halit Kılıçturgay; murakıplıklara Feridun Gülünay, Temel Ellezoğlu ve Hüseyin Güç seçilmiştir.⁴¹¹⁵ Aynı yıl futbol liginde yaşanan sıkı rekabet sonrasında 1945-1946 ligini Lise Spor Yurdunun ardından 18 puanla ikinci tamamlayan⁴¹¹⁶ İdman Gücü futbol takımı, “Gençlik Kupası” adıyla düzenlenen turnuvaya da katılmış,⁴¹¹⁷ Cumhuriyet İlkokulu Himaye Kurulunun isteğiyle düzenlenen maçlarda ise kupayı kazanmıştır.⁴¹¹⁸ Kulüp ayrıca Veremle Savaş Derneği menfaatine düzenlenen kupada da yer almıştır.⁴¹¹⁹ Kulübün futbol takımı ise 1946 yılı Mart ayında Trabzon’a gelen Samsun Lisesi Takımı,⁴¹²⁰ Temmuz ayı içinde Ordu Gençlik Takımı⁴¹²¹ ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’nda 17 kişilik katile ile Trabzon’a gelen⁴¹²² Erzurum Demirspor Kulübü ile dostluk maçları yapmıştır.⁴¹²³

İdman Gücü Kulübünün 5 Ocak 1947 tarihinde toplantıyı kararlaştırdığı genel kurul⁴¹²⁴ çoğunluk sağlanamadığı için⁴¹²⁵ 12 Ocak tarihinde gerçekleştirilmiştir. Başkan Tahsin Sayıl’ın kısa bir konuşmasının ardından kongre divanı oluşturularak gündem maddeleri müzakere edilmiş, ardından yapılan idare heyeti seçiminde başkanlığa Tahsin Sayıl, umumî kâtipliğe Muzaffer Korlu, Beden Terbiyesi Spor amirliğine Nihat Esmer, Yurt müdafaası hazırlık amirliğine Şadi Balmumcu, üyeliklere İrfan Savaşer, Doktor Süreyya Erim, Niyazi Alpaslan; murakıplıklara Feridun Gülünay, Temel Ellezoğlu ve Sıtkı

⁴¹¹⁴ Kulüp başkanı Mustafa Karasu 1946 yılı Mayıs ayında görevinden istifa etmiştir. Bu nedenle iç nizamnamenin 39. ve 61. maddeleri gereği kulüp genel kurulunun 9 Mayıs’ta toplanmasına karar verilmiştir. Yapılan olağanüstü Heyet-i Umumiye toplantısında kulüp başkanlığına Tahsin Sayıl seçilmiştir. **Yeni Yol**, Sayı: 3278, 4 Mayıs 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3280, 11 Mayıs 1946.

⁴¹¹⁵ **Halk**, Sayı: 1278, 18 Ocak 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3249, 19 Ocak 1946.

⁴¹¹⁶ **Halk**, Sayı: 1286, 15 Şubat 1946.

⁴¹¹⁷ **Yeni Yol**, Sayı: 3265, 20 Mart 1946.

⁴¹¹⁸ **Yeni Yol**, Sayı: 3272, 13 Nisan 1946.

⁴¹¹⁹ **Halk**, Sayı: 1301, 19 Nisan 1946.

⁴¹²⁰ **Yeni Yol**, Sayı: 3265, 20 Mart 1946.

⁴¹²¹ **Yeni Yol**, Sayı: 3296, 6 Temmuz 1946.

⁴¹²² **Yeni Yol**, Sayı: 3327, 26 Ekim 1946.

⁴¹²³ **Yeni Yol**, Sayı: 3328, 30 Ekim 1946; **Yeni Yol**, Sayı: 3329, 2 Kasım 1946.

⁴¹²⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 3243, 28 Aralık 1946.

⁴¹²⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 3346, 8 Ocak 1947.

Hatip seçilmiştir.⁴¹²⁶ Kongreden sonra kulübün kuruluş yıldönümü dolayısıyla bir eşya piyangosu hazırlanmıştır.⁴¹²⁷

Kulübün 1947 yılı içerisindeki faaliyetlerinden biri futbol takımının 9 Mart Pazar günü Akçaabat Sebat Gençlik kulübü ile yaptığı maçıdır. Akçaabat kulübünün daveti üzerine gerçekleşen bu maçta İdman Gücü takımı galip gelmiştir.⁴¹²⁸ Bunun dışında Mayıs ayında Trabzon Bölgesi Spor Komitesi tarafından düzenlenen kupa⁴¹²⁹ ve Haziran ayında Erkek Sanat Enstitüsünün yoksul öğrencileri yararına yapılan futbol turnuvasını İdman Gücü kazanmıştır.⁴¹³⁰ Futbol dışındaki alanlarda da başarılı bir yıl geçiren kulübün atletizm alanında çeşitli başarıları mevcuttur.⁴¹³¹ 15 lisanslı sporcunun katıldığı Bölge Yüzme Birinciliklerinde ise çeşitli dereceler alan sporcular takımın birinci olmasını sağlamıştır.⁴¹³²

İdman Gücü Kulübü kuruluşundan itibaren özellikle yüzme, futbol, kürek ve atletizmde çeşitli başarılar elde etmiştir. 1947-1948 yıllarında yüzmeden kır koşusuna, pingpongdan atletizme, futboldan voleybola çok çeşitli alanlarda olmak üzere 19 ayrı müsabaka ve yarışlarda dereceler elde ettiği görülmüştür.⁴¹³³

Kulübün 4 Ocak 1948 tarihinde⁴¹³⁴ yapılan kongresi Tahsin Sayıl'ın kısa konuşması ile açılmıştır. Kongre başkanlığına Hami Salihligil, kâtipliklere Hazım Atay ve Muammer Bozdağ seçildikten sonra 1947 yılında vefat eden eski idare heyeti üyelerinden Şadi Balmumcu anılmış, aynı gün şampiyonluğunu ilan eden futbol takımı⁴¹³⁵ alkışlanmıştır. Ardından gündem maddelerine geçilmiş, raporlar kabul edilerek bütçe onaylanmıştır. Gizli yapılan seçimle başkanlığa Tahsin Sayıl, umumî kâtipliğe Muzaffer Korlu, muhasipliğe İrfan Savaşer, Spor amirliğine Abdurrahman Semerci, azalığa Dr. Süreyya Erim, yurt

⁴¹²⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3348, 15 Ocak 1947.

⁴¹²⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3350, 22 Ocak 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3379, 21 Mayıs 1947; **Halk**, Sayı: 1587, 14 Mayıs 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3373, 10 Mayıs 1947; **Halk**, Sayı: 1593, 21 Mayıs 1947.

⁴¹²⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3363, 15 Mart 1947.

⁴¹²⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3378, 17 Mayıs 1947.

⁴¹³⁰ **Halk**, Sayı: 1604, 3 Haziran 1947; İdman Gücü ile 7 Eylül 1947 tarihinde bir maç yapmak üzere Rize Halk Gençlik Kulübü Futbol Takımı kalabalık bir kadro ile Trabzon'a gelme kararı almıştır. **Yeniyol**, Sayı: 3404, 20 Ağustos 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3408, 3 Eylül 1947.

⁴¹³¹ **Yeniyol**, Sayı: 3350, 22 Ocak 1947; **Halk**, Sayı: 1527, 5 Mart 1947; **Halk**, Sayı: 1574, 29 Nisan 1947; **Halk**, Sayı: 1611, 11 Haziran 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3402, 13 Ağustos 1947.

⁴¹³² **Yeniyol**, Sayı: 3405, 23 Ağustos 1947.

⁴¹³³ Bu dönemde kulübün katıldığı yarış ve dereceler için bkz. **Yeniyol**, Sayı: 3499, 10 Nisan 1948.

⁴¹³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3441, 3 Ocak 1948.

⁴¹³⁵ İdman Gücü Futbol Takımı 1947- 48 yılı Bölge Futbol Şampiyonluğunu kazanarak 6. şampiyonluğa ulaşmıştır. **Yeniyol**, Sayı: 3442, 7 Ocak 1948.

müdafaası amirliğine Niyazi Alpaslan, veznedar-idare amirliğine Nihat Esmer; murakıplıklara Feridun Gülünay, Temel Ellezoğlu ve Sıtkı Hatipoğlu seçilmiştir.⁴¹³⁶

1948 yılı Trabzon Futbol Şampiyonu olan kulüp, dostluk maçları çerçevesinde Samsun Bölgesi Futbol Şampiyonu Fener Gençlik Kulübü tarafından 23 ve 25 Nisan tarihlerinde iki maç yapmak üzere Samsun'a davet edilmiştir.⁴¹³⁷ Kulüp bu dönemde atletizm dalında adeta rakipsizdir. 1948 yılı Ocak ayında 6000 metre mesafede yapılan Çukurova Koşularına İdman Gücü Gençlik Kulübü iki takımla katılıp birinciliği elde ederek bir kupa kazanmıştır.⁴¹³⁸

İdman Gücü Gençlik Kulübünün 1949 yılı kongresi 7 Ocak'ta toplanmıştır.⁴¹³⁹ Öncelikle çalışma raporu ile murakıp raporları okunup onaylanmış, ardından bütçe kabul edilmiştir. Yapılan idare heyeti seçimi ile başkanlığa Tahsin Sayıl,⁴¹⁴⁰ umumî kâtipliğe Muzaffer Korlu, spor amirliğine Abdurrahman Semerci, yurt müdafaa amirliğine Niyazi Alpaslan, azalıklara İrfan Savaşer, Nihat Esmer; murakıplıklara Temel Ellezoğlu, Hüseyin Güç ve Sıtkı Hatipoğlu getirilmiştir.⁴¹⁴¹

Kongresinin ardından spor faaliyetlerine hız veren kulüp 1949 yılı bahar aylarında bir maç yapmak ve aynı zamanda tanışmak amacıyla Rize'ye gitmiştir. Rize Gençlik Spor Kulübü tarafından ilgi ve alaka ile karşılanan kulüp, gösterilen misafirperverlik karşısında Umumî Kâtip Muzaffer Korlu imzasıyla bir teşekkür yayınlanmıştır.⁴¹⁴² 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı sonrasında Ordu Karadeniz Gücü Gençlik Kulübü 22 Mayıs Pazar günü İdman Gücü Futbol Takımı ile karşılaşmak üzere Trabzon'a gelmiştir.⁴¹⁴³ Bundan bir hafta sonra ise Halkevi takımı ile bir maç yapmak üzere Ordu'ya giden İdman Gücü futbol takımı maçı kazanarak Trabzon'a dönmüştür.⁴¹⁴⁴ Bu dönemde futbol dışındaki

⁴¹³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3442, 7 Ocak 1948.

⁴¹³⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3503, 14 Nisan 1948.

⁴¹³⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3446, 21 Ocak 1948; **Halk**, Sayı: 1818, 27 Ocak 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3465, 3 Mart 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3485, 25 Mart 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3529, 18 Mayıs 1948; **Halk**, Sayı: 2019, 18 Ağustos 1948; **Halk**, Sayı: 2025, 24 Ağustos 1948; **Yeniyol**, Sayı: 3449, 31 Ocak 1948; Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 805-808.

⁴¹³⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3762, 7 Ocak 1949.

⁴¹⁴⁰ Kulüp Başkanı Tahsin Sayıl bu dönemde Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Muamelat Müdürüydü. **Yeniyol**, Sayı: 4038, 17 Kasım 1949.

⁴¹⁴¹ **Trabzon**, Sayı: 700, 10 Ocak 1949.

⁴¹⁴² **Yeniyol**, Sayı: 3879, 16 Mayıs 1949; **Yeniyol**, Sayı: 3880, 17 Mayıs 1949.

⁴¹⁴³ **Yeniyol**, Sayı: 3881, 18 Mayıs 1949.

⁴¹⁴⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3890, 28 Mayıs 1949. **Yeniyol**, Sayı: 3891, 30 Mayıs 1949.

faaliyetlerde Atatürk Koşusunda, İnönü Koşusu'nda, Karadeniz Bölgesi Kır Koşuları Finallerinde, Güreş Teşvik Müsabakalarında kulüp temsil edilmiştir.⁴¹⁴⁵

Kulüp 1950 yılı içerisinde 6 Ocak'ta yapılmak üzere üyelerini kongreye davet etmiştir.⁴¹⁴⁶ Aynı yıl yapılan Sakarya Koşusunda 12 puanla birinci olmuştur.⁴¹⁴⁷

5.9. Birlikspor Kulübü

Birlikspor Kulübü 1926 yılında kurulmuştur. Kulübün ilk idare heyeti başkanı İbrahim Bey, ikinci başkanı Süleyman Bey'dir. Kuruluşundan itibaren özellikle futbol faaliyetleri ve kültürel etkinlikleri ile göze çarpan ilk maçını lige hazırlık amacıyla Akçaabat İdman Yurdu ile yapmıştır. 1926 yılı Haziran ayında Akçaabat Türk Ocağının düzenlediği kupada yer alan Birlikspor yeni kurulmasına rağmen takımının oldukça deneyimli sporculardan oluşması dolayısıyla başarılı bir oyun göstererek kupayı kazanmıştır. Futbol faaliyetlerine devam eden kulüp bu maçın ardından Sürmene'de de bir maç yapma kararı almıştır.⁴¹⁴⁸ Kuruluşunun ardından gerçekleşen bu hızlı sportif etkinlikler kısa süre sonra azalmış, 2-3 yıl boyunca faaliyetlerine rastlanılmamıştır. Ancak kulüp 1927 1928 yıllarında Trabzon'daki faal spor cemiyetlerinden biri olarak yer almıştır.⁴¹⁴⁹

1930'lu yılların başından itibaren daha aktif olan kulüp 1931 yılı kongresini 14 Mayıs tarihinde toplama kararı alarak üyelerine bildirmiştir.⁴¹⁵⁰ Bu dönemde kulübün başkanı Cemal Rıza Bey'dir. Futbol liginde yer alan ve oldukça başarı gösteren kulüp, 15 Mayıs 1931 tarihinde İdman Ocağı ile oldukça tartışmalı geçen bir birincilik karşılaşması yapmıştır.⁴¹⁵¹

Kulübün 1931 yılında üç ayda bir gerçekleştirdiği genel kurul toplantısı için 29 Temmuz tarihi belirlense de yeterli çoğunluk sağlanamadığı için 2 Ağustos'a ertelenmiştir.⁴¹⁵² Bu sırada kulüp maddî sıkıntılar içerisinde olup elektrik borcunu dahi ödeyemeyecek bir duruma gelmiştir. CHF il teşkilatının araya girmesi ile 1931 yılı Haziran

⁴¹⁴⁵ **Halk**, Sayı: 2369, 3 Eylül 1949.

⁴¹⁴⁶ **Yeniyol**, Sayı: 4081, 28 Aralık 1949.

⁴¹⁴⁷ **Halk**, Sayı: 2534, 21 Şubat 1950.

⁴¹⁴⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 355.

⁴¹⁴⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

⁴¹⁵⁰ **Reklam**, Sayı: 3, 13 Mayıs 1931.

⁴¹⁵¹ **Reklam**, Sayı: 8, 25 Mayıs 1931.

⁴¹⁵² **Reklam**, Sayı: 36, 1 Ağustos 1931.

ayı sonuna kadar olan borç elektrik şirketi tarafından affedilmiştir. Bu maddî olumsuzluklara rağmen sosyal ve kültürel faaliyetlerde de yer almaya çalışan kulüp bu dönemde Tayyare Cemiyeti ile birlikte 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarını gerçekleştirmiş, aynı gün 200 fakir ve yetim çocuğun sünnet düğününü düzenlemiştir. Kulübün bir başka hizmeti ise çok gayret sarf edilmesine rağmen kurtarılamayan bir üyesinin geride kalan ailesine sağladığı maddî destektir. Ayrıca tedavi için İstanbul'a gönderdiği bir üyesi de sağlığını kazanıp kulübün spor şubesinin en faal üyelerinden biri olmuştur. Bu tarz faaliyetleri sürdürebilmek için maddî desteğe ihtiyaç duyan kulüp idare heyeti bu amaçla CHF Kâtib-i Umumîsi ve aynı zamanda kulübün fahri reisi Recep Bey'e yazdığı yazı ile kendilerine destek olunmasını talep etmiştir. Kulüp başkanı tarafından 4 Temmuz 1931 tarihinde CHF Kâtib-i Umumîsi ve kulübün fahri reisi Recep Bey'e gönderilen bir yazı ile Vali Ali Galip Bey'in ve daimi encümen azalarının desteği ile ikamet ettikleri Özel İdareye ait binanın kirasını ödeyebildiklerini, fakat 300 kişilik salonlarında hiçbir araç-gereç bulunmadığı, ellerine geçen 600 lirayı binanın kirası, spor ve saz levazımatı temini, sahne ve dekor inşası, binanın tenviratı ve tamiratı ile veremli bir hastanın tedavisine harcadıklarını bildirmiştir.⁴¹⁵³ CHF Kâtib-i Umumîliği de Trabzon CHF İdare Heyeti Reisliğine bir yazı göndererek Türk Ocağının tasfiyesi hakkındaki talimatnamelere dayalı olarak Trabzon Birlik Spor Kulübünün de ihtiyacının dikkate alınmasını istemiş, durum kulüp başkanlığına da bildirilmiştir.⁴¹⁵⁴

1931 yılı Eylül ayında yapılan İdman Mıntıkası kongresine katılan 3 kulüpten biri olan Birlikspor⁴¹⁵⁵ gerçekleştirdiği sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde parti ve belediyeden destek görmeye devam etmiştir. Kulübün kültürel faaliyetleri kapsamında 24 Aralık 1931 tarihinde gerçekleştirdiği konser Belediye Reisi Kadri Mesut Bey'in himayesinde hazırlanmıştır.⁴¹⁵⁶ Sosyal yardım ve dayanışmaya da önem veren Birlik Spor idare heyeti tedavi edilmek üzere İstanbul'a gönderdiği sporcu üyelerinden Selahaddin'in vasiyeti üzerine gazete ilanı ile bütün arkadaşlarına selam ve muhabbetini bildirmiş,⁴¹⁵⁷ vefatı nedeniyle 24 Şubat 1932 akşamı kulüp binasında bir mevlit okutmuştur.⁴¹⁵⁸

⁴¹⁵³ Birlik Spor Kulübü idare heyeti fahri reis Recep Bey'in gönderdiği fotoğrafı kulüp salonuna asmıştır. **BCA**, 490.01/67.254.2.

⁴¹⁵⁴ **BCA**, 490.01/67.254.2.

⁴¹⁵⁵ Cemal Rıza, "İdman Mıntıkası Meselesi", **Reklam**, Sayı: 113, 7 Nisan 1932.

⁴¹⁵⁶ **Reklam**, Sayı: 86, 27 Kanun-ı Evvel 1931.

⁴¹⁵⁷ **Reklam**, Sayı: 98, 13 Şubat 1932.

⁴¹⁵⁸ **Reklam**, Sayı: 101, 25 Şubat 1932.

Kültürel faaliyetlerini devam ettiren kulüp 1932 yılında aileli bir müsamere vermek üzere hazırlıklara başlamıştır. Ramazan ayında Trabzon'da çeşitli temsiller vermek üzere şehirde bulunan Fahri Bey Temsil Heyeti üyelerinden ses sanatçısı Bedriye Hanım ile bir aylık anlaşma yapan kulüp kendi saz heyetinin de yer alacağı bu konserlerin Trabzon halkına ve özellikle bayanlara yönelik olmasını hedeflemiştir.⁴¹⁵⁹ Bu dönemde ayrıca pek sık rastlanmayan bir şekilde aileli düzenlenecek olan müsamere için Mart ayında biletler hazırlanmıştır.⁴¹⁶⁰ Kulüp 13 Ekim 1932 tarihinde de bir müsamere vermiştir.⁴¹⁶¹

İdman Mıntıkasına bağlı spor kulüplerinden biri olarak 1932 yılında liglerde yer alan kulübün temsilcileri mıntika heyetlerinde görev almıştır. 1932 yılı İdman Mıntika Kongresinde Mıntika Heyeti kâtib-i umumîliğine Birlik Spordan Bilal Bey seçilmiştir. Futbol Heyetine Halil Bey, Atletizm Heyeti başkanlığına Arslan Bey, üyeliğe İbrahim Bey ve Denizcilik Heyeti üyeliğine Basri Bey seçilmiştir.⁴¹⁶² Bu dönemde futbol faaliyetlerinde pek etkili olamayan kulüp⁴¹⁶³ Ramazan bayramının üçüncü günü olan 28 Ocak 1933 tarihinde Halkevi salonlarında bir balo düzenlemiş,⁴¹⁶⁴ aynı yıl 19 Mayıs'ta maç yapmak üzere bandosu ile Trabzon'a gelen Giresun Jandarma Futbol Takımı şerefine bir balo düzenlemeye karar vermiştir.⁴¹⁶⁵ Bu tarihten sonra futbol faaliyetleri iyice sönükleşen⁴¹⁶⁶ kulüp kültürel faaliyetlerde adından söz ettirmeye devam etmiştir.⁴¹⁶⁷

1930'lu yılların sonunda spor alanında yeniden aktif olan Birlikspor Kulübü Trabzon İdman Mıntıkasına mensup 6 kulüpten biriydi. Bu dönemde 40 üyesi bulunan kulübün kendi binası da mevcuttu.⁴¹⁶⁸ Nizamnamesi gereği üç aylık kongre toplantılarına devam eden kulübün 1939 yılı kongresi için 5 Aralık tarihi belirlenmiştir.⁴¹⁶⁹ Kulüp aynı yıl katıldığı futbol liginde oldukça başarısız bir sezon geçirerek 2 puanla sonuncu olmuştur.⁴¹⁷⁰ Bu dönemde kulübün ayrıca bir voleybol takımı bulunmaktaydı.⁴¹⁷¹

⁴¹⁵⁹ **Yeniyol**, Sayı: 1653, 7 Şubat 1932.

⁴¹⁶⁰ **Reklam**, Sayı: 109, 24 Mart 1932.

⁴¹⁶¹ **Akın**, Sayı: 14, 15 Teşrinievvel 1932, s. 23.

⁴¹⁶² **Akın**, Sayı: 7, 1 Temmuz 1932, s. 23.

⁴¹⁶³ **Akın**, Sayı: 16, 15 Teşrîn-i Sâni 1932, s. 20-21.

⁴¹⁶⁴ **Akın**, Sayı: 21, 1 Şubat 1933, s. 24.

⁴¹⁶⁵ **Akın**, Sayı: 23, 15 Mayıs 1933, s. 32.

⁴¹⁶⁶ **Halk**, Sayı: 394, 21 İkincikanun 1935; **Halk**, Sayı: 449, 1 Ağustos 1935; **Halk**, Sayı: 510, 2 Mart 1936.

⁴¹⁶⁷ **Halk**, Sayı: 405, 28 Şubat 1935.

⁴¹⁶⁸ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 667.

⁴¹⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2645, 2 İlkânun 1939.

⁴¹⁷⁰ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 698.

⁴¹⁷¹ **Halk**, Sayı: 832, 9 İkincikanun 1940.

Birlikspor Kulübü 12 Mayıs 1940 tarihinde olağanüstü toplantısında ise yeterli katılım sağlanamadığı için 16 Mayıs'a ertelenmiştir.⁴¹⁷² Bu toplantı sonrasında kulübün kapanmış olması muhtemeldir. Zira 1941 yılında ve bundan sonraki dönemde Trabzon'daki cemiyetler içerisinde adına ve faaliyetlerine rastlanmamıştır.⁴¹⁷³

5.10. Sahil İdman Yuvası

1928 yılında adına rastlanan Sahil İdman Yuvası ile ilgili başka bir bilgi tespit edilememiştir.⁴¹⁷⁴

5.11. Trabzon Avcılar Kulübü (Cemiyeti)

1929 yılında faaliyette olduğu tespit edilen cemiyetin aynı yılın Ağustos ayında avcılar bayramını kutladığı bilgisi mevcuttur. Kutlamada Vali ve hükümet erkanının yer aldığı bir törenle Avcılar Bayramını kutlamıştır.⁴¹⁷⁵ Kulüp 1930 yılındaki Avcılar Bayramını Soğuksu sayfiyesinde kutlamıştır.⁴¹⁷⁶

5.12. Trabzonspor Kulübü

Trabzonspor Kulübü 1929 yılında kurulmuştur. İdman Ocağı Kulübünün 8 Ocak 1929 tarihinde yapılan genel kongresinde fikir ayrılığına düşen 45 üye bu kulüpten ayrılarak, sarı-lacivert renklerde Trabzonspor isimli yeni bir kulüp kurmuşlardır.⁴¹⁷⁷ Kuruluşundan sonraki birkaç yıl içerisindeki etkinlikleri hakkında bilgi sahibi olunamayan kulüp, 1934 yılından itibaren yoğun faaliyet göstermiştir. Aynı yılın Ağustos ayı sonunda toplanan kongresinde yeni idare heyeti belirlenmiştir. Yapılan seçimde başkanlığa Faik Bey, ikinci başkanlığa Kadri Bey, genel kaptanlığa Arslan Bey, veznedarlığa Halil İbrahim Bey seçilmiştir.⁴¹⁷⁸ Kulübün idare heyeti üyeleri Trabzon Mıntıka Kongresinde heyetlerinde önemli görevlerde yer almıştır.⁴¹⁷⁹

Trabzonspor Kulübü, spor kulübü olarak kurulmuşsa da diğer sosyal faaliyetlere de yer vermiştir. Kulüp bünyesinde oluşturulan Temsil Heyeti, Trabzon halkına çeşitli

⁴¹⁷² **Yeniyol**, Sayı: 2691, 15 Mayıs 1940.

⁴¹⁷³ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴¹⁷⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, s. 992.

⁴¹⁷⁵ **Akşam**, Sayı: 3883, 5 Ağustos 1929; **Akşam**, Sayı: 3896, 18 Ağustos 1929.

⁴¹⁷⁶ **Akşam**, Sayı: 4248, 9 Ağustos 1930.

⁴¹⁷⁷ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 401.

⁴¹⁷⁸ **Halk**, Sayı: 355, 30 Ağustos 1934.

⁴¹⁷⁹ **Halk**, Sayı: 349, 9 Ağustos 1934.

müsamereler sunmuştur. 28 Eylül 1934 tarihinde Trabzon Belediye Başkanı Kadri Mesut Bey'in eşi Emine Hanım'ın himayesinde bir müsamere veren kulüp, her hafta başka bir oyun sahneleneneğini Trabzon halkına duyurmuştur.⁴¹⁸⁰ Bu tarz faaliyetlerine hız veren kulübün Temsil Heyeti, Ekim ayında oynanacak "Makasçılar" adlı piyesin hazırlıklarına başlayarak bayanlara ayrı bir temsil verilmesini, ayrıca müsamerede saz heyetinin de bulunmasını kararlaştırmıştır.⁴¹⁸¹ 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda ise halka açık bir piyes sahnelenmesine karar veren⁴¹⁸² kulüp, saz heyetinin alafranga ve alaturka parçalar çalacağı müsamere için Millî Mücadele Dönemini konu edinen "Sancağın Şerefi" adlı piyesi hazırlamıştır.⁴¹⁸³ Temsil Heyeti 1934 yılı sonunda bir başka müsamere düzenlemiştir.⁴¹⁸⁴ Sinema salonunda yapılan müsamerede Kemancı Salih Bey önderliğindeki saz heyeti de çeşitli parçalar çalmıştır. Zeybek oyunlarının oynandığı gecede Nihat Sami'nin Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan "Kızıl Çağlayan" adlı piyesi sahnelenmiştir.⁴¹⁸⁵ Bu dönemde sportif etkinliklere de devam eden kulüp, Kasım ayında yapılan bisiklet birincilik müsabakalarında yer almıştır.⁴¹⁸⁶

İdman Mıntıkasına dâhil olan kulübün İdare Heyeti üyeleri birliğin çeşitli organlarında görevler almaya devam etmiştir. 1935-1936 yıllarında İdman Mıntıkasının idare heyeti üyeliği ve denizcilik, futbol, atletizm gibi heyetlerinde Trabzonspor'dan Burhan Bey, Fahri Bey, İsmail Bey, Hakkı Bey, Yusuf Bey, Arslan Bey ve Halil İbrahim Bey gibi isimler yer almıştır.⁴¹⁸⁷

Trabzonspor Kulübünün 17 Ocak 1935 tarihinde yapılan kongresinde idare heyeti yenilenmiştir. Buna göre kulübün başkanlığına Faik Somel, genel sekreterliğe Fahri Özkaya, kaptanlığa Arslan Ataman, idare müdürlüğüne Salih Tangör, müfettişliğe Yusuf, muhasip ve veznedarlığa Mehmet Türkoğlu seçilmiştir.⁴¹⁸⁸ Trabzonspor Kulübü kongreden kısa bir süre sonra kulüp salonuna bir Atatürk büstü yaptırmıştır. Atatürk köşesinin açılışı

⁴¹⁸⁰ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 567.

⁴¹⁸¹ **Halk**, Sayı: 363, 26 Eylül 1934.

⁴¹⁸² **Halk**, Sayı: 371, 29 birinciteşrin 1934.

⁴¹⁸³ **Halk**, Sayı: 372, 1 İkinciteşrin 1934.

⁴¹⁸⁴ Kulüp İdare Heyeti sinema salonlarını müsamere için kulübe tahsis eden Harunoğullarına teşekkür etmiştir. **Yeni Yol**, Sayı:1988, 4 Birincikanun 1934.

⁴¹⁸⁵ **Yeni Yol**, Sayı:1988, 4 Birincikanun 1934.

⁴¹⁸⁶ **Yeni Yol**, Sayı: 1976, 23 Teşrin-ievvel 1934.

⁴¹⁸⁷ **Halk**, Sayı: 394, 21 İkincikanun 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2003, 24 İkincikanun 1935; **Halk**, Sayı: 432, 3 Haziran 1935; H. Hikmet, "Mıntika Kongresi", **Yeni Yol**, Sayı: 2039, 1 Haziran 1935; **Halk**, Sayı: 449, 1 Ağustos 1935; **Halk**, Sayı: 506, 17 Şubat 1936.

⁴¹⁸⁸ **Halk**, Sayı: 394, 21 İkincikanun 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2003, 24 İkincikanun 1935.

için 28 Şubat'ta yapılan törende Vali Rifat Danişman da yer almıştır. Valinin yaptığı konuşmanın ardından kurdele kesilmiş, kulüp orkestrası tarafından İstiklal ve Cumhuriyet Marşları çalınmıştır.⁴¹⁸⁹ Kulübün bu etkinliği diğer kulüp ve kurumlara da örnek olması temennisi ile oldukça takdir edilmiştir.⁴¹⁹⁰

Kulübün saz heyeti kulüp dışında da faaliyetler yürütmüştür. Heyet, 1935 yılı Haziran ayında Subay Yurdunun üyelerine düzenlediği bir kutlamada çaldığı alafranga parçalarla yer almıştır.⁴¹⁹¹ Saz ve temsildeki imrendirici faaliyetler 1935 yılı sonuna doğru durgun bir hal almıştır. Bu dönemde Kunduracılar Caddesi'nde bulunan Özel İdareye ait binanın kirasını ödeyemediği için bina sorunu yaşayan⁴¹⁹² ve daha sonra CHP binasında kendilerine verilen bir odayı işleri için kullanmak zorunda kalan kulübün faaliyetleri sönük bir görüntü çizmiştir.⁴¹⁹³ 1936 yılı başında yeniden aktif olma kararı alan İdare Heyeti Uzun Sokak'taki Eski Firerler Mektebinin cadde üzerindeki büyük salonuna taşınmıştır. Yeni ve büyük salonunda ilk olarak üyelerine bir çay şöleni veren yönetim kurulu adına konuşan Halis Ataman daha faydalı çalışmalarda bulunulacağına dair söz vermiştir. Şölenle saz heyetinin fasıllarından sonra şiirler okunmuş, ardından dans edilmiştir. Kulübün yeni salonuna bir de sahne yaptırılmıştır.⁴¹⁹⁴

Trabzonspor Kulübü yeni taşındığı binada 3 Şubat 1936 tarihinde yıllık kongresini toplamıştır. Kongre başkanlığına Cemal Rıza Çınar, sekreterliklere de Halis Ataman ve Mehmet Manav seçilmiştir. Yapılan konuşmalar ile oldukça uzayan toplantıda idare heyeti seçimi yapılamamış, bunun üzerine bir sonraki oturum 5 Şubat 1936 Çarşamba gününe ertelenmiştir. Yeniden toplanan genel kurul, daha geniş başarılar sağlanması yönünde çalışılmasını kararlaştırdıktan sonra belirlenen yönetim kuruluna başkan Faik Somel, üyeliklere Arslan Ataman, Yusuf, Fahri Özkaya, İbrahim ve Cemal Rıza Çınar'ı seçmiştir.⁴¹⁹⁵

Trabzonspor Kulübü 1936 yılında Atatürk köşesinin ve kulübünün kuruluşunun yıldönümü dolayısıyla bir tören düzenlemiştir. Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer'in de

⁴¹⁸⁹ **Halk**, Sayı: 406, 4 Mart 1935.

⁴¹⁹⁰ Numan Sabit, "Düşünce Ürünleri-Geri Kalan Bir Ödev", **Yeni Yol**, Sayı: 2016, 11 Mart 1935; **Yeni Yol**, Sayı: 2014, 4 Mart 1935.

⁴¹⁹¹ **Yeni Yol**, Sayı: 2040, 5 Haziran 1935.

⁴¹⁹² **Halk**, Sayı: 470, 14 Birinciteşrin 1935.

⁴¹⁹³ Valilikçe daha sonra kulübün önceden kullandığı Özel İdareye ait binanın kira bedeli alınmaksızın Trabzonspor'a verilmesini kararlaştırılmıştır. **Halk**, Sayı: 488, 16 Birincikanun 1935.

⁴¹⁹⁴ **Halk**, Sayı: 500, 27 İkincikanun 1936.

⁴¹⁹⁵ **Halk**, Sayı: 504, 10 Şubat 1936.

katıldığı törende 50 kadar kulüp üyesi sporcu kıyafetleri ile Atatürk büstü karşısında saygı duruşu yapmış ve çelenk konulmuştur. Üyelerden Halis Ataman bir konuşma yaptıktan sonra öğretmen Mualla Hanım tarafından kulübün tarihçesi okunmuştur. Tahsin Uzer de kısa bir konuşma yaparak kulübün işlerini takdir ettiğini ifade etmiştir. Saz heyetinin çaldığı parçalar ve çeşitli spor oyunlarından sonra Temsil Heyeti Yesari'nin bir perdelik "Azizlik" adlı vodvilini sahnelemiştir. Halis Ataman'ın okuduğu "Çankaya" şiiri oldukça alkış almıştır. Zeybek oyunundan sonra misafirlere kulübün formasını taşıyan kâğıtlar içinde ikramlarda bulunulmuştur.⁴¹⁹⁶ Müsameresinin başarılı bir şekilde geçmesinin ardından faaliyetlerinin yeniden verimli olduğunu gören Tahsin Uzer'in eski binanın kulübe verilmesini emretmesi üzerine futbol, saz, temsil, boks ve güreş gibi çeşitli kollarda faaliyet gösteren kulüp 1936 yılı Nisan ayı başında bu faaliyetleri daha rahat bir şekilde yapabileceği Kunduracılar Caddesi'ndeki eski binasına taşınmıştır.⁴¹⁹⁷

Kulübün salonu bazı millî bayram ve etkinliklerde de kullanılmıştır. 1936 yılı 23 Nisan Bayramı'nda Halkevi ve Trabzonspor salonlarında bir çocuk balosu verilmesi kararlaştırılmıştır. Çocukların yöneteceği baloya anne babaların da katılması, ayrıca -peçe ve çarşafın kaldırılmasına rastlayan bu dönemde kadınların medenî kıyafet giyerek katılması gerektiği bildirilmiştir.⁴¹⁹⁸ 19 Mayıs Spor Bayramı için de bir müsamere düzenleme kararı alınmıştır.⁴¹⁹⁹ Sporcular arasındaki samimiyetin kuvvetlenmesi için her hafta kulüplerde yapılan toplantılar kapsamında Haziran ayında Trabzonspor binasında yapılan toplantıda başkan Arslan Ataman'ın kısa konuşmasının ardından İstiklal Marşı okunmuş, birkaç şarkının ardından tek perdelik bir komedi temsil edilmiştir.⁴²⁰⁰

1936 yılında sportif faaliyetlerde de sıklıkla rastladığımız kulübün atletleri 23 Şubat'ta Trabzon'da yapılan ilk sokak koşusunda yer almıştır.⁴²⁰¹ Mayıs ayında başlayan voleybol müsabakalarına katılan 4 kulüpten biri olan⁴²⁰² Trabzon Spor Kulübünün futbol

⁴¹⁹⁶ **Halk**, Sayı: 518, 30 Mart 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2127, 1 Nisan 1936.

⁴¹⁹⁷ **Halk**, Sayı: 519, 2 Nisan 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2129, 8 Nisan 1936.

⁴¹⁹⁸ **Halk**, Sayı: 525, 23 Nisan 1936.

⁴¹⁹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2136, 9 Mayıs 1936; Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 628

⁴²⁰⁰ **Halk**, Sayı: 538, 8 Haziran 1936; **Halk**, Sayı: 540, 15 Haziran 1936.

⁴²⁰¹ **Halk**, Sayı: 508, 24 Şubat 1936.

⁴²⁰² **Yeni Yol**, Sayı: 2143, 27 Mayıs 1936.

takımı da Cumhuriyet Bayramı Kupası'nda yer almış,⁴²⁰³ Temmuz ayında ise Yeşiltepe Kulübü ile bir maç yapmak amacıyla Giresun'a gitme kararı alınmıştır.⁴²⁰⁴

Trabzonspor Kulübünün 1937 yılı kongresi 23 Ocak'ta gerçekleşmiştir. Olumsuz hava koşullarına rağmen 52 üyenin katıldığı kongrede başkanlığına Cemal Rıza Çınar,⁴²⁰⁵ kâtipliklere Murat Ateş ve Mehmet Aykanat seçilmiştir. Spor, saz, temsil şubelerinin çalışma raporları okunarak görüşülmüş, ardından kulübün bir yıllık faaliyet planı ve bütçesi tespit edilmiştir. Yapılan seçimde reisliğe 52 oyla Faik Somel,⁴²⁰⁶ üyeliklere 49 oyla Fahri Özkaya, 46 oyla Yusuf Sezgin, 43 oyla İsmail Laçın, 40 oyla Cemal Rıza Çınar ve 16 oyla Muhiddin Kösemen getirilmiştir.⁴²⁰⁷

Kültürel faaliyetleri de devam eden kulübün özellikle kış günlerinde gece ve gündüz olmak üzere temsil ve konserden oluşan müsamereleri oldukça ilgi görmüştür. Ücretsiz olarak verilecek müsamereler için davetiyeler dağıtılmıştır.⁴²⁰⁸ Hazırlanan ilk müsamere Ocak ayı ortalarında yapılmış ve kalabalık bir seyirci tarafından izlenmiştir.⁴²⁰⁹ Kulüp Şubat ayında bir müsamere daha düzenlemiştir. Saz heyetinin konserinin ardından Temsil Heyeti "Bekir'in Rüyası" ve "Çapanoğlu" adlı eserleri sahnelemiştir.⁴²¹⁰ Kulübün düzenlediği müsamereler kulüp üyelerine ve genel olmak üzere birkaç günlük aralarla tekrarlanmıştır.⁴²¹¹ Trabzonspor Kulübü Temsil Kolu Mart ayında iki perdelik "Yağ Kandili" piyesi ve "Bir Azizlik" komedisini temsil etmek, konser vermek ve bir de maç yapmak üzere Rize'ye gitme kararı almıştır.⁴²¹² "Yağ Kandili" adlı piyesin Trabzon halkına da sunulması için çalışmalarına başlayan⁴²¹³ Temsil Kolu, bu oyunu Vali Yahya Sezai Uzer'in de yer aldığı kalabalık bir izleyiciye 4 Nisan 1937 tarihinde sunmuştur. Kulübün bu müsamesinde "Mektep Arkadaşı" adlı bir komedi de sahnelenmiş, ayrıca saz

⁴²⁰³ **Halk**, Sayı: 575,16 Birinciteşrin 1936; **Yeni Yol**, Sayı: 2215, 9 Birinciteşrin 1936.

⁴²⁰⁴ **Halk**, Sayı: 551, 23 Temmuz 1936.

⁴²⁰⁵ 7 Ocak 1937 tarihinde toplanan Trabzon Mıntika kongresinde İdare Heyeti İkinci Reisliğine Trabzonspor murahhası Cemal Rıza seçilmiştir. **Halk**, Sayı: 597, 8 İkincikanun 1937.

⁴²⁰⁶ Trabzon Ağır Ceza mahkemesinde üyelik yapmış olan Trabzonspor Kulübü Başkanı Faik Somel, 1937 yılında avukathğa başlamıştır. **Halk**, Sayı: 611, 5 Mart 1937.

⁴²⁰⁷ **Halk**, Sayı: 602, 26 İkincikanun 1937; **Yeni Yol**, Sayı: 2295, 25 İkincikanun 1937.

⁴²⁰⁸ **Halk**, Sayı: 599, 15 İkincikanun 1937.

⁴²⁰⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2289, 18 İkincikanun 1937.

⁴²¹⁰ Saz heyetinde Şef Yunus, Ahmet Salih, Nihat, İsmail, Rıza, Udi Hayri ve cümbüşte Ali yer almıştır. "Bekir'in Rüyası" piyesinde Yusuf, Muhittin, Münir, Fahri; "Çapanoğlu" piyesinde Muhittin Kösemen, Muzaffer, Yusuf Seven ve İsmail rol almıştır. **Halk**, Sayı: 609, 20 Şubat 1937.

⁴²¹¹ **Halk**, Sayı: 607, 12 Şubat 1937.

⁴²¹² **Halk**, Sayı: 613, 12 Mart 1937.

⁴²¹³ **Halk**, Sayı: 619, 2 Nisan 1937.

heyeti bir konser vermiştir.⁴²¹⁴ Temsiller 1937 yılı Ağustos ayında da davetlilere ve halka açık olmak üzere tekrarlanmıştır.⁴²¹⁵ Temsil Kolu 22 Mayıs'ta ise "Gördüğüm O Cihan" adlı piyesi sahnelemiştir. Bu müsamerede de saz kolu bir konser vermiştir.⁴²¹⁶ Kulübün Temsil Kolu 1938 yılında da aktif olarak yer almış, Mayıs ayında Yıldız Sineması'nda Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Canavar" adlı eserini sahnelemiştir.⁴²¹⁷ Temsil Kolu 1939-1940 yıllarında bir süre etkili faaliyet göstermemiştir. 28 Mart 1941 tarihinde verilen temsil ise oldukça iyi hazırlanıp süslenmiş olan kulüp salonunda yapılmıştır. Müsamerede saz heyeti de bir konser vermiştir.⁴²¹⁸

Temsil Kolu ve saz heyetinin oldukça aktif çalışmalarının yanı sıra sportif faaliyetlerde yer alan kulübün futbol takımı 1937 yılı başında geliri Dumlupınar Okulunun yetim çocuklarına bırakılan kupa maçlarında yer almış,⁴²¹⁹ ayrıca 1936-1937 sezonunu 11 puanla dördüncü olarak tamamlamıştır.⁴²²⁰ Mayıs ayında yapılan atletizm müsabakalarında ise Trabzonspor 32 puanla üçüncü olmuştur.⁴²²¹

Kulübün olağanüstü kongresinin 10 Ocak 1938 pazartesi günü yapılması kararlaştırılarak üyelere duyurulmuştur.⁴²²² Bir başka olağanüstü kongre,⁴²²³ istifa eden idare heyetinin yeniden seçilmesi amacıyla 17 Mayıs 1938 tarihinde yapılmıştır. Yeni idare heyeti; Başkan Avukat Faik Somel, üyeler Salih Esat, Bahri, Avukat Kadri ve eşi Emine Evren, Ziraat Bankası memurluğundan mütekit Mustafa Kazım, Üçüncü Umumî Müfettişlik İstatistik Memurlarından Nuri Cebeci, yedek üyeler ise Arslan Ataman, Halis Ataman, Abdullah Çankaya ve Bahri Bey'den oluşmuştur.⁴²²⁴ 1939 yılında kulüp kongresi ise 27 Nisan tarihinde CHP binasında yapılmıştır. Kongrede yapılan seçimle idare heyeti belirlenmiştir. Buna göre reisliğe 31 oyla Hamdi Tursun, üyeliklere 29 oyla Fahri Özkaya,

⁴²¹⁴ "Yağ Kandili" piyesinde Münir, Muzaffer, Nesime, İsmail Apaydın, Fahri ve Yusuf oynamıştır. **Halk**, Sayı: 621, 9 Nisan 1937.

⁴²¹⁵ **Yeni Yol**, Sayı: 2338, 30 Temmuz 1937.

⁴²¹⁶ **Halk**, Sayı: 629, 25 Mayıs 1937.

⁴²¹⁷ **Halk**, Sayı: 708, 11 Mayıs 1938; **Yeni Yol**, Sayı: 2486, 4 Mayıs 1938.

⁴²¹⁸ **Halk**, Sayı: 414, 1 Nisan 1941.

⁴²¹⁹ **Yeni Yol**, Sayı: 2291, 20 İkincikanun 1937.

⁴²²⁰ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 643.

⁴²²¹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, C.2, s. 650.

⁴²²² **Halk**, Sayı: 684, 8 İkincikanun 1938.

⁴²²³ **Yeni Yol**, Sayı: 2489, 14 Mayıs 1938.

⁴²²⁴ **Yeni Yol**, Sayı: 2490, 18 Mayıs 1938.

29 oyla Kazım Pekcan, 24 oyla Hulusi Gökdemir, 22 oyla Mustafa Hamarat ve 22 oyla Mustafa Aytuğ getirilmiştir.⁴²²⁵

Beden Terbiyesi Spor Bölgesi tarafından tescili yapılan kulübün futbol takımı 1939-1940 sezonunda yer alabilmiştir.⁴²²⁶ Aynı yıl Nisan ayında Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu yararına Ağaç İşleri Sanatkârları Kurumunun teklif ve teşebbüsü ile oynanan maçlarda kupayı kazanan⁴²²⁷ Trabzonspor ile ilgili bu tarihten sonra bilgi bulunmamaktadır. Bu dönemde bazı kulüpler Beden Terbiyesi Kanununa göre birleşmiştir. Trabzonspor kulübünün de bir başka kulüple birleşmiş olması muhtemeldir.⁴²²⁸

5.13. Trabzon Yalı Kulüp

Trabzon'da deniz sevgisini ve deniz sporunu canlandırmak amacıyla 1933 yılının ilk aylarında kuruluş çalışmalarına başlanan⁴²²⁹ Yalıkulüpün müessisleri Ticaret Mektebi Müdürü Halit, Kuğuoğlu Mehmet Rıza, Hakkı Mahir, Şinasi, Ticaret Mektebi Muallimlerinden Şahap, Pulathanelizade Lütfü ve Numan Sabit'ten oluşmuştur. Müessisler Heyeti Şubat ayında gerçekleştirdikleri toplantının ardından kulübün kuruluş ve tasdik muamelesi için vilayete müracaat etmişlerdir.⁴²³⁰

5.14. Akın Spor Kulübü

Akın Spor Kulübü, Necmiati Spor Kulübünden ayrılan genç esnaflar tarafından⁴²³¹ 1938 yılı Şubat ayında siyah-beyaz forma altında kurulmuştur.⁴²³² CHP Çömlekçi Ocağının bir kolu olarak faaliyete geçen kulüp, çeşitli hazırlıkların ardından özellikle futbol sporu ile ilgili çalışmalara yönelerek 27 Haziran tarihinde Akçaabat Sebat İdman Yurdu ile maç yapmayı kararlaştırmış ve hazırlıklara başlamıştır.⁴²³³ Kuruluşundan bir yıl sonra, 2 Şubat 1939 tarihinde olağan kongresini toplamayı kararlaştıran⁴²³⁴ kulüp, sporun yanında diğer sosyal faaliyetlerle de ilgilenmiş, yıl içerisinde bir Temsil Kolu

⁴²²⁵ **Halk**, Sayı: 782, 29 Nisan 1939.

⁴²²⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 671.

⁴²²⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2581, 26 Nisan 1939.

⁴²²⁸ Hatta bu birleşmenin İdmanocağı ile yapılmış olması ihtimali yüksektir. Zira bu kulüp İdmanocağından ayrılan üyeler tarafından oluşturulmuştu.

⁴²²⁹ **Akın**, Sayı: 21, 1 Şubat 1933, s. 24.

⁴²³⁰ **Akın**, Sayı: 23, 1 Mart 1933, s. 24.

⁴²³¹ **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinci Teşrin 1941.

⁴²³² **Halk**, Sayı: 688, 19 Şubat 1938.

⁴²³³ **Halk**, Sayı: 720, 25 Haziran 1938.

⁴²³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2556, 26 İkincikanun 1939.

oluşturmuştur. Temsil Kolunda görev alan kulüp üyesi gençler tarafından Genel Kaptan ve Temsil Kolu Şefi Osman Erel başkanlığında “Gördüğüm O Cihan” ve “Bir Cesaret Rekoru” adlı piyesler hazırlanmıştır. Temsillerin 29 Mart 1939 tarihinde sahnelenmesine karar verilmiştir.⁴²³⁵

Akın Spor Kulübünün 1940 yılı kongresi için 21 Nisan tarihi belirlenmiştir.⁴²³⁶ İdare heyeti seçiminin yapıldığı kongreden sonra Beden Terbiyesi Direktörlüğünün emirlerine uygun olarak oluşturulan yeni talimatnameye göre 30 Kasım tarihinde bir kongre yapılarak idare heyetinin yenilenmesi kararlaştırılmıştır.⁴²³⁷ Söz konusu kongrede idare heyeti belirlenmişse de 1941 yılı başında kulüp başkanlığının boşalması üzerine 16 Ocak tarihinde olağanüstü bir kongre toplanması amacıyla oy hakkına sahip bütün üyeler kulüp binasına davet edilmiştir.⁴²³⁸ Kongrede yapılan seçim sonucunda Akın Spor Reisliğine İhracat Baş Kontrolörü Nazım Ziya getirilmiştir.⁴²³⁹ Aynı yıl idare heyeti yenilerek Reis Şükrü Uygur, üyeler Abdullah Zaralıoğlu, Salih Erşen, Arslan Ataman, Osman Çakar, Mehmet İrtem ve Mehmet Ülseven'den oluşmuştur.⁴²⁴⁰ Bu dönemde faaliyetleri oldukça sınırlı olan kulüp Beden Terbiyesi Kanunu'nun 67. Maddesi gerekçe gösterilerek 4 Ekim 1941 tarihli bölge başkanlığı emri ile gayri federe ilan edilmiştir.⁴²⁴¹ Aynı gün Akın Spor Gençlik Kulübü ile Necmiati Gençlik Kulübü birleşmiştir.⁴²⁴²

5.15. Doğan Spor Kulübü

Doğan Spor Kulübü 11 Mayıs 1938 tarihinde kurulmuştur.⁴²⁴³ Ayakkabı ve Kunduracılar Cemiyeti tarafından kurulan ve çeşitli spor etkinlikleri ile kısa sürede adından söz ettiren kulüp, 1939 yılı Mart ayında düzenlenen kır koşularında takım halinde birinci olmuştur.⁴²⁴⁴ Bu kır koşularına katılan 79 atletten 37'si kulüpler arasındaki müsabakalara katılmış, bunlardan çoğunluğunu 19 atlet ile Doğan Spor sağlamıştır.⁴²⁴⁵ Bu

⁴²³⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2571, 22 Mart 1939.

⁴²³⁶ **Yeniyol**, Sayı: 2684, 20 Nisan 1940.

⁴²³⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2744, 20 İkinci Teşrin 1940.

⁴²³⁸ **Yeniyol**, Sayı: 2756, 8 İkincikanun 1941.

⁴²³⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2760, 25 İkincikanun 1941.

⁴²⁴⁰ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴²⁴¹ **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinciteşrin 1941.

⁴²⁴² **Halk**, Sayı: 913, 7 Birinciteşrin 1941; **Yeniyol**, Sayı: 2834, 9 Birinciteşrin 1941.

⁴²⁴³ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴²⁴⁴ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 673.

⁴²⁴⁵ **Yeniyol**, Sayı: 2570, 18 Mart 1939.

anlamda koşu dalında etkili olduğu görülen kulübün futbol takımı da 1939-1940 yılı sezonunda Trabzon liginde yer almıştır.⁴²⁴⁶

Doğanspor Kulübü, 1940 yılının ilk günlerinde Ayakkabıcılar Cemiyeti binasındaki dairelerinde yıllık kongresini toplamıştır. İdare heyetinin çalışma raporu görüşüldükten sonra yapılan seçimle reisliğe İhsan Özsöy, ikinci reisliğe Fethi Ünsal, umumî kaptanlığa Mustafa Sekmen, umumî kâtipliğe Hasan, muhasip ve veznedarlığa Kamil Bilgin ve azalığa Mehmet Salih Altan seçilmiştir.⁴²⁴⁷

1940 yılında voleybol takımının da faaliyette olduğu anlaşılan Doğanspor, bedeni gelişime diğer bazı sporlar dallarından daha elverişli olduğu, futboldan daha iyi ve temiz bir oyun olduğu iddiasıyla voleybol sporuna ağırlık vermeyi kararlaştırmıştır. Yeni kurulmasına rağmen gerek futbolda gerekse diğer spor dallarında başarılı bir faaliyet içinde olan⁴²⁴⁸ kulüp bu dönemde 1939 Erzincan Depremi'nde zarar gören felaketzedeler yararına yapılan turnuvada yer alarak sosyal olaylara duyarlılığını göstermiştir.⁴²⁴⁹

Kulübün ilgilendiği bir diğer faaliyet alanı deniz sporları olup 1940 yılı Ağustos ayı içerisinde 5 spor kulübünün katıldığı kayık yarışlarında yer almıştır.⁴²⁵⁰ Ayrıca bu yıllarda etkili olduğu atıcılık dalında ulusal bir başarı göstermiştir.⁴²⁵¹ Bu dönemdeki idare heyeti; başkan Fethi Ünsal, üyeler Mustafa Doruk, Murat Çakmak, Veysel Dinç ve Şükrü Nalbant'tan oluşmuştur.⁴²⁵² Kulübün 1942 yılı kongresi 25 Ocak tarihinde yapılmıştır. Toplantıda yapılan seçimle kulüp reisliğine Yekta Hülagu, kâtib-i umumîliğe Fehmi Ünsal, beden terbiyesi amirliğine Murat Çakmak, askerlik amirliğine Veysel Dinç, muhasipliğe Mustafa Doruk, idare memurluğu ve veznedarlığa Şükrü Nalbant seçilmiştir.⁴²⁵³ Aynı yıl Haziran ayındaki atletizm müsabakalarında 10 puanla üçüncü olan kulüp⁴²⁵⁴ 2 Ağustos tarihinde Trabzon'da yapılan Bölge Kürek Şampiyonasına da katılmıştır.⁴²⁵⁵ 1942-1943 sezonu futbol lig maçlarında oldukça başarısız sonuçlar alan Doğan Spor Kulübü futbol

⁴²⁴⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 671.

⁴²⁴⁷ **Yeniyol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940.

⁴²⁴⁸ **Halk**, Sayı: 832, 9 İkincikanun 1940.

⁴²⁴⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2658, 17 İkincikanun 1940.

⁴²⁵⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2715, 7 Ağustos 1940.

⁴²⁵¹ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 716.

⁴²⁵² **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴²⁵³ **Yeniyol**, Sayı: 2860, 31 İkincikanun 1942.

⁴²⁵⁴ **Halk**, Sayı: 980, 5 Haziran 1942.

⁴²⁵⁵ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 746.

takımı 1943-1944 yılı futbol açılış müsabakalarına ise resmi muameleyi tamamlamadığı için katılamamıştır.⁴²⁵⁶

Kulübün 11 Kasım 1943 tarihinde yapılan olağanüstü kongresinde başkanlığa Fethi Ünsal, idare heyeti üyeliklerine Mustafa Eyikurt, Mustafa Doruk, Murat Çakmak, Mustafa Seymen ve Sabri Mısırlı seçilmiştir.⁴²⁵⁷ 1944 yılında 206 üyeye sahip olan kulübün idare heyeti; başkan Fethi Ünsal, üyeler Murat Çakmak, Mustafa Seymen, Sabri Mısırlı, Mustafa Doruk ve Mustafa Eyikurt'tan oluşmuştur.⁴²⁵⁸

Doğan Gençlik Kulübü Başkanlığı 1945 yılı kongresinin 21 Ocak Pazar günü kulüp binasında yapılacağını üyelerine bildirmiştir.⁴²⁵⁹ Kulüp idarî toplantılarını sürdürürken sosyal ve sportif faaliyetlerine de devam etmiş, aynı yıl 1 Nisan tarihinde başlamak üzere Kızılay Gençlik Derneğinin düzenlendiği kupada yer almıştır.⁴²⁶⁰ Kulübün 22 Ocak'a gerçekleştirilen kongresinde idare heyeti başkanlığına İhsan Özsoy, umumî kâtipliğe İbrahim Gürcan, veznedar ve idare amirliğine Mustafa Doruk, beden terbiyesi amirliğine Aziz Aktulga, azalıklara da Osman Bayrak ve Tursun Varlı seçilmiştir.⁴²⁶¹

1945-1946 Bölge Futbol Ligi'nde başarısız bir sezon geçiren Doğan Gençlik,⁴²⁶² lig maçlarının ardından yapılan Gençlik Kupası'nı İdman Ocağı ile birlikte kazanmıştır.⁴²⁶³ Futbol takımı ligin bitmesinin ardından çeşitli sosyal yardım amaçlı faaliyetlerde de yer almıştır. Cumhuriyet İlkokulu Himaye Heyetinin düzenlediği kupada yer alan kulüp,⁴²⁶⁴ Verem Savaş Derneği yararına düzenlenen kupada da bulunarak final oynamıştır.⁴²⁶⁵

Kulübün bu yıllardaki faaliyetlerinden biri de çevre il ve ilçe takımları ile yapılan dostluk karşılaşmalarıdır. 1945 yılı yaz aylarında Ordu'ya giden Doğan Gençlik Kulübü bu ziyarete karşılık olarak 1946 yılında Ordu Gençlik Kulübünü Trabzon'a davet etmiştir.⁴²⁶⁶ 22 Eylül'de Akçaabat gençlerinin daveti üzerine başkan İbrahim Gürcan ile

⁴²⁵⁶ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 754.

⁴²⁵⁷ **Yeni Halk**, Sayı: 51, 12 İkinciteşrin 1943.

⁴²⁵⁸ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴²⁵⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3146, 10 Ocak 1945.

⁴²⁶⁰ **Halk**, Sayı: 1197, 23 Mart 1945.

⁴²⁶¹ **Yeniyol**, Sayı: 3252, 30 Ocak 1946.

⁴²⁶² **Halk**, Sayı: 1286, 15 Şubat 1946.

⁴²⁶³ **Yeniyol**, Sayı: 3257, 13 Şubat 1946.

⁴²⁶⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3270, 6 Nisan 1946.

⁴²⁶⁵ **Halk**, Sayı: 1307, 30 Nisan 1946.

⁴²⁶⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3295, 3 Temmuz 1946. **Yeniyol**, Sayı: 3296, 6 Temmuz 1946.

birlikte Akçaabat'a giden kulüp oyuncuları bir maç yapmıştır.⁴²⁶⁷ Doğan Gençlik Kulübü futbol takımı 19 Mayıs Cemiyeti yararına oynanan 1946–1947 futbol sezonu açılış maçlarında da yer almıştır.⁴²⁶⁸

1947 yılı başında boş olan idare heyetini seçmek üzere 5 Ocak tarihinde kongre yapılması kararlaştırılmış,⁴²⁶⁹ diğer yönden çeşitli spor dallarında etkinlikler sürdürülmüştür. Kulüp, Ocak ayında Sakarya Koşusuna,⁴²⁷⁰ Şubat ayında 8000 metrelik Bölge Kır Koşusuna katılım sağlamış,⁴²⁷¹ futbol takımı ise 1947 yılında lig sonrasında düzenlenen özel kupa maçlarında yer almıştır.⁴²⁷² Kulübün düzenlediği etkinliklerden biri ise gelir elde etme amaçlı olarak gerçekleştirilen eşya piyangosudur.⁴²⁷³

1947-1948 yılı ligine başarılı bir giriş yapan futbol takımı başlangıç karşılaşmalarında finalde İdman Gücünü yenerek açılış kupasını kazanmıştır. Aynı yıl Halkevinin düzenlediği kupada yer alan kulüp 1948 yılı lig bitiminde düzenlenen Şehir Kupası maçlarına da katılmıştır.⁴²⁷⁴

Doğan Gençlik Kulübünün 1948 yılı kongresinin 4 Ocak günü toplanması kararlaştırılmıştır.⁴²⁷⁵ 1949 yılı kongresinin ise 8 Ocak tarihinde yapılacağı başkan Haluk Çulha imzasıyla üyelere bildirilmiştir.⁴²⁷⁶ Kongresini gerçekleştirdikten kısa bir süre sonra yeni binasına taşınan Doğan Sporun faaliyetlerinden biri 28 Ocak akşamı verilen çay ziyafetidir.⁴²⁷⁷ Kulübün bu dönemdeki diğer faaliyetleri arasında daha önce Halkevi Temsil Kolunun hazırladığı “Bir Damla Yaş” adlı piyesin sahnelenmesi yer almaktadır. Doğan Spor üyesi gençlerin sahnelediği piyesi 2800 kişi izlemiştir.⁴²⁷⁸

Doğan Gençlik Kulübü futbol ve voleybol takımları 1948 yılı Şubat ayında Beşikdüzü'ne giderek Köy Enstitüsü gençleriyle futbol ve voleybol maçları yapmıştır.⁴²⁷⁹

⁴²⁶⁷ **Akçaabat**, Sayı: 56, 1 Ekim 1945.

⁴²⁶⁸ **Halk**, Sayı: 1416, 22 Ekim 1946.

⁴²⁶⁹ **Yeniyol**, Sayı: 3346, 8 Ocak 1947.

⁴²⁷⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3350, 22 Ocak 1947.

⁴²⁷¹ **Halk**, Sayı: 1527, 5 Mart 1947.

⁴²⁷² **Yeniyol**, Sayı: 3363, 15 Mart 1947.

⁴²⁷³ **Yeniyol**, Sayı: 3408, 3 Eylül 1947.

⁴²⁷⁴ **Yeniyol**, Sayı: 3421, 22 Ekim 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3442, 7 Ocak 1948; **Halk**, Sayı: 1778, 10 Aralık 1947; **Yeniyol**, Sayı: 3449, 31 Ocak 1948.

⁴²⁷⁵ **Yeniyol**, Sayı: 3439, 24 Aralık 1947.

⁴²⁷⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3740, 15 Aralık 1948.

⁴²⁷⁷ **Trabzon**, Sayı: 365, 29 Ocak 1948.

⁴²⁷⁸ **İnan**, Sayı: 38, Mart 1948, s. 24.

⁴²⁷⁹ **Halk**, Sayı: 1824, 2 Şubat 1948.

Kulüp futbol takımı aynı yıl Trabzon'a gelen Rize Futbol Kulübüyle karşılaşmış,⁴²⁸⁰ Trabzon Bölgesi Spor Teşkilatının organize ettiği Bölge Kupası maçlarında İdman Ocağı ile final oynamıştır.⁴²⁸¹ Voleybol takımı ise 4 kulübün yer aldığı Bölge Voleybol karşılaşmalarında⁴²⁸² ikinciliği kazanmıştır.⁴²⁸³ Aynı yıl Ağustos ayında yapılan Atletizm Teşvik Müsabakalarında çeşitli dereceler alınmıştır.⁴²⁸⁴ Bu dönemde yapılan yüzme birinciliklerinde,⁴²⁸⁵ atış müsabakalarında da kulüp temsil edilmiştir.⁴²⁸⁶ Bu dönemde futbol alanında ise başarısız bir sezon geçirilmiş, kulüp ligi sonuncu tamamlamıştır.⁴²⁸⁷

Doğan Gençlik Kulübü 10 Nisan 1949 tarihinde 40 kişilik bir grupla Beşikdüzü Köy Enstitüsü ile voleybol, sürat koşusu, kır koşusu ve futbol gibi sporların yer aldığı çeşitli karşılaşmalar yapmak üzere bir gezi düzenlemiştir. Kafiye karşılaşmaların tamamlanmasının ardından Trabzon'a dönmüştür.⁴²⁸⁸ 1950 yılı kongresi için 18 Şubat tarihi kararlaştırılarak Halkevinde yapılacak toplantı üyelere duyurulmuştur.⁴²⁸⁹

5.16. İlçelerde Kurulan Spor Kulüpleri

5.16.1. Akçaabat Sebat Yurdu

Akçaabat Sebat Yurdu spor kulübü Ağustos 1923'te kurulmuştur.⁴²⁹⁰ Kuruluşunun ardından çeşitli faaliyetlere başlayan kulübe Akçaabat halkı tarafından maddî destekte bulunulmuştur.⁴²⁹¹ 27 Kasım 1923 tarihinde kulüpte yapılan bir toplantıda daha aktif faaliyete geçebilmek amacıyla eşraf ve tüccarın desteği istenmiştir.⁴²⁹²

Akçaabat İdman Sebat Yurdu kuruluşundan yaklaşık 8 ay sonra idare heyetini yenilemiştir. 1924 yılı Nisan ayında yapılan kongrede reisliğe Münir Bey, reis-i saniliğe Eyüb Sabri Efendi, kaptan-ı umumîliğe İsmail Hakkı, katipliğe Mahmud İhsan,

⁴²⁸⁰ **Yeniyol**, Sayı: 3565, 16 Haziran 1948.

⁴²⁸¹ **Halk**, Sayı: 2131, 11 Aralık 1948.

⁴²⁸² **Yeniyol**, Sayı: 3448, 28 Ocak 1948.

⁴²⁸³ **Yeniyol**, Sayı: 3485, 25 Mart 1948.

⁴²⁸⁴ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 804.

⁴²⁸⁵ **Halk**, Sayı: 2025, 24 Ağustos 1948.

⁴²⁸⁶ **Yeniyol**, Sayı: 3611, 1 Ağustos 1948 ; Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s. 808.

⁴²⁸⁷ Öksüz ve diğerleri, **Trabzon'da Spor**, s 809.

⁴²⁸⁸ **Yeniyol**, Sayı: 3850, 12 Nisan 1949.

⁴²⁸⁹ **Yeniyol**, Sayı: 4122, 8 Şubat 1950.

⁴²⁹⁰ **İstikbal**, Sayı: 995, 24 Ağustos 1339 (1923). Kulübün bu tarihte kurulduğu belirtilse de bundan önce gayri resmî olarak faal olduğu anlaşılmaktadır. Zira 1922 yılında kulüp içerisinde oluşan fikir ayrılığı dolayısıyla kulüpten ayrılan bazı üyeler İdman Zafer Yurdu adıyla başka bir spor kulübü kurmuşlardır. **Kahkaha**, 4 Mayıs 1922; **İstikbal**, Sayı: 779, 4 Kanun-ı Evvel 1338 (1922).

⁴²⁹¹ **İstikbal**, Sayı: 1072, 26 Teşrin-i Sâni 1339 (1923).

⁴²⁹² **İstikbal**, Sayı: 1078, 5 Kanun-ı Evvel 1339 (1923).

muhasipliğe Ahmed Faik, veznedarlığa Osman Avni, hıfz-ı kâtibliğe (kütüphane memuru) Mahmud Celal, idare müdürlüğüne Hasan Tahsin, azalıklara ise Mahmud Ziya ve Osman Nuri seçilmiştir.⁴²⁹³ Yeni idare heyeti belirlendikten kısa bir süre sonra da daha kuvvetli olmak isteyen Zafer Yurdu ile Sebat Yurdu kulüpleri birleşmiştir.⁴²⁹⁴

İdman Sebat Yurdu Trabzon liginde yer almış ve Trabzon'un köklü takımlarına zaman zaman farklı skorlarla yenilmiştir.⁴²⁹⁵ 1932 yılında Akçaabat Sebat Yurdu Kulübü Trabzon takımlarının tecrübelerinden faydalanmak için zaman zaman temaslarda bulunmuştur. Bu amaçla Akçaabat'a gelen Necmiati Spor Kulübü oyuncuları ile bir egzersiz yapan İdman Sebat Yurdu buna benzer faaliyetleri diğer kulüplerle de tekrarlamayı kararlaştırmıştır. Böylelikle deniz yarışlarında oldukça başarılı olan kulübün futbolda da etkin olabilmesi hedeflenmiştir.⁴²⁹⁶

Akçaabat Sebat İdman Yurdunun dikkat çeken yönlerinden biri fahri reisliğini bir kadının yapmış olmasıdır. 1935 yılında Trabzon Milletvekili Seniye Nafiz Hızal kulübün fahri reisi olmuştur. Böylelikle ilk kez fahri başkanı kadın olan kulüp unvanını da almıştır. Trabzon'a yaptığı ziyaretlerde spor kulüpleri ile de ilgilenen Başbakan İsmet İnönü, Sebat İdman Yurduna maddî destek sağlamak amacıyla 40 lira bağış yapmıştır. Kulüp yönetimi de İsmet İnönü'ye Sebat İdman Yurdunun fahri başkanlığını vermiştir.⁴²⁹⁷

1930'lu yılların ortalarından itibaren futbol alanında daha yoğun faaliyet gösteren kulüp çevre illerin takımları ile de dostluk maçları yapmıştır. Bu faaliyetlerden biri 4 Ağustos 1935 tarihinde Trabzon'a gelen Görele Yeşil Yalı takımı ile yaptığı karşılaşmadır.⁴²⁹⁸ Benzer faaliyetlerden bir diğeri ise yine yaz ayında gerçekleşmiş, Altunsu Spor Kulübünün daveti üzerine 31 Temmuz 1937 tarihinde Tirebolu'ya giden kulüp bir maç yapmıştır.⁴²⁹⁹

Sebat İdman Kulübünün 10 Haziran 1939 tarihinde gerçekleşen kongresinde başkanlığa Hasan Yıgıcı, katipliğe Mehmet Doruk, muhasipliğe Zeki Sezgin, kara

⁴²⁹³ **İstikbal**, Sayı: 1168, 15 Nisan 1340 (1924).

⁴²⁹⁴ **İstikbal**, Sayı: 1176, 21 Nisan 1340 (1924).

⁴²⁹⁵ **Reklam**, Sayı: 114, 11 Nisan 1932.

⁴²⁹⁶ **Reklam**, Sayı: 110, 28 Mart 1932.

⁴²⁹⁷ **Halk**, Sayı: 414, 1 Nisan 1935.

⁴²⁹⁸ **Halk**, Sayı: 450, 5 Ağustos 1935.

⁴²⁹⁹ **Yeniyol**, Sayı: 2404, 6 Ağustos 1937.

kaptanlığına Asım Tosun, deniz kaptanlığına Hüseyin İçöz, veznedarlığa Cemal Altan ve idare memurluğuna Salih Aktaş seçilmiştir.⁴³⁰⁰

Sonraki yıllarda faaliyetleri iyice daralan kulüp 1939 yılında Beden Terbiyesi kanununa iltihak ederek nizamnamesini yeniden oluşturmuş ve adını da Akçaabat Gençlik Kulübü olarak değiştirmiştir.⁴³⁰¹ 1941 yılında kulübün idare heyetinde başkan Feridun Taşyi, üyeler Celal Kazancı, Edip Somonoğlu, Rasih Günhan, Rasim Güncer, Hasan Cirav ve Ömer Oğuz görev almıştır.⁴³⁰² 1942 yılında Gençlik Kulübü Başkanı Zekerriya Beydir. Aynı tarihte idare heyeti üyeleri ise Celal Çolakoğlu, Mehmet Doruk, Ahmet Özçelik, Ömer Oğuz ve Cemal Altan'dan oluşmuştur.⁴³⁰³

Yeni adıyla varlığını devam ettiren Akçaabat Gençlik Kulübü 1939–1943 yılları arasında hemen hemen hiçbir faaliyet gösterememiştir. Kulübün zor durumdan kurtulması için çareler arayan bazı üyeler aidatlar toplayarak, piyesler düzenleyerek kulübü az da olsa aktif hale getirmeye çalışmıştır.⁴³⁰⁴ Kulüp 1943 yılı Mart ayında yıllık kongresini toplamıştır. Kongrede yapılan seçim ile idare heyeti belirlenmiştir.⁴³⁰⁵

1944 yılında hükmi şahsiyeti olmayan Akçaabat Gençlik Kulübünün nizamnamesi yeniden düzenlenerek Trabzon Bölge Başkanlığına gönderilmiştir.⁴³⁰⁶ 1944 yılında 157 üye sayısına ulaşan kulübün idare heyeti; Başkan Zekerriya Kaynar, üyeler Celal Çolakoğlu, Mehmet Doruk, Ahmet Özçelik, Ömer Oğuz ve Cemal Altan'dan oluşmuştur.⁴³⁰⁷ İdare heyetinin bu dönemde gerçekleştirdiği bir faaliyet futbol sahasının önündeki kumsalın plaj haline getirilerek halkın kullanımına açılmasıdır.⁴³⁰⁸ Kültürel faaliyetlere de önem veren kulüp 1944 yılı sonunda bir kütüphane oluşturmuştur.⁴³⁰⁹

⁴³⁰⁰ **Yeniyol**, Sayı: 2595, 14 Haziran 1939.

⁴³⁰¹ **Akçaabat**, Sayı: 7, 15 Ağustos 1944; **Akçaabat**, Sayı: 55, 16 Eylül 1946.

⁴³⁰² **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴³⁰³ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴³⁰⁴ **Akçaabat**, Sayı: 7, 15 Ağustos 1944.

⁴³⁰⁵ Buna göre; başkanlığa Maarif Memuru Sabri Ersöz, umumî kâtipliğe Tahrirat Kâtibi Kemal Onur, beden terbiyesi amirliğine Ahmet Yazıcı, yurt müdafaası amirliğine Tayyar Lermi, azalığa Doktor Edip Somunoğlu, muhasip ve veznedarlığa Celal Kazancıoğlu ve kulüp idare amirliğine Ömer Oğuz getirilmiştir. **Yeniyol**, Sayı: 2969, 10 Mart 1943.

⁴³⁰⁶ **Akçaabat**, Sayı: 6, 31 Temmuz 1944.

⁴³⁰⁷ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴³⁰⁸ **Akçaabat**, Sayı: 5, 14 Temmuz 1944.

⁴³⁰⁹ **BCA**, 490.01/715.441.2.

Akçaabat Gençlik Kulübü tecrübelerini arttırmak için Trabzon takımlarıyla temaslar kurmuş, 1944 yılında İdman Ocağı⁴³¹⁰ ve Trabzon Gençlik Kulübünü Akçaabat'a davet ederek birer futbol maçı yapmıştır.⁴³¹¹ Çeşitli dönemlerde gelir elde etmek için piyango düzenleyen kulüp bu dönemde Cumhuriyet Bayramı'nda çekilmek üzere biletler bastırmıştır.⁴³¹² Kulübün yeniden canlandığı bu kısa süreçten sonra üyelerinin dağılması ve ilgisizlik yüzünden faaliyetlerine ara verilmiştir. Kulübün tekrar aktif hale gelmesi için yoğun çaba harcanmış, Akçaabat gençlerinin bu gayretli çalışmaları vali tarafından olumlu karşılanarak teşvik edilmiştir. Valinin direktifleri ile Trabzon Emniyet Müdürü ve Trabzon Futbol Bölge Ajansı Şevket Çulha da kulübün yeniden kurulması için aktif olarak çalışmalar yapmıştır.⁴³¹³ Yapılan girişimlerin ardından Akçaabat Sebat İdman Yurdu 1946 yılı Ekim ayında Sebat Gençlik Kulübü adıyla yeniden kurulmuştur. İlk toplantısını Kaymakam Vekili Kemal Onur başkanlığında yapan kulübün başkanlığına Kemal Çaykara, umumî kâtipliğine Enver Tosunsoy, spor amirliğine Ömer Oğuz ve muhasipliğine Cemal Altan seçilmiştir.⁴³¹⁴ Maddî sorunlar yaşayan kulübün bir binasının bile bulunmadığı bu dönemde ilk olarak bu soruna çözüm aranmış, bir bina yapılabilmesi amacıyla gelir oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 1946 yılı 30 Ağustos Bayramı'nda çekilmek üzere bir eşya piyngosu düzenlenmesine karar verilmiştir.⁴³¹⁵ 1947 yılı Nisan ayında Bölge Başkanlığı tarafından kulübe 300 lira yardımda bulunulmuştur.⁴³¹⁶

Gençlerin spora oldukça istekli olduğu Akçaabat'ta kulübün yeniden spor faaliyetlerine başlaması memnuniyet yaratmıştır. Eskiden olduğu gibi en etkili olduğu futbol alanında kendini gösteren kulüp, Akçaabat insanının sosyal yaşamına yeniden canlılık kattığı gibi çeşitli sosyal faaliyetlerle de adından söz ettirmiştir. Kulüp bu dönemde yeni açılan ortaokula spor malzemesi bağışlamıştır.⁴³¹⁷

Kulübün malî durumunun bir türlü düzeltilememesi gençliği olumsuz etkileyecek çözüm yollarına sevk etmiştir. Bazı üyelerinin olumlu yaklaştığı bu faaliyetler arasında ise gizli veya aleni olarak kahvehanelerde ve kulüpte kumar oynanmasıdır. Spor ruhunu

⁴³¹⁰ **Akçaabat**, Sayı: 16, 1 İkincikanun 1944.

⁴³¹¹ **Akçaabat**, Sayı: 15, 16 Birincikanun 1944.

⁴³¹² **Akçaabat**, Sayı: 9, 15 Eylül 1944. Çeşitli hediyelerin yer aldığı piyngoda kazanan numaralar Akçaabat gazetesinde yayınlanmıştır. **Akçaabat**, Sayı: 13, 15 İkinciteşrin 1944.

⁴³¹³ **Akçaabat**, Sayı: 56, 1 Ekim 1945.

⁴³¹⁴ **Akçaabat**, Sayı: 57, 18 Ekim 1946.

⁴³¹⁵ **Akçaabat**, Sayı: 42, 2 Şubat 1946.

⁴³¹⁶ **Halk**, Sayı: 1562, 15 Nisan 1947.

⁴³¹⁷ **Akçaabat**, Sayı: 62, 1 Ocak 1947; **Halk**, Sayı: 1750, 18 Kasım 1947.

öldürüp gençliği zehirleyeceğini iddia edenler bu uygulamayı eleştirerek Başkan Kemal Çaykara'nın kulübü yeniden spor faaliyetlerine yöneltmesini istemiştir.⁴³¹⁸ Bu yıllarda daha aktif olması beklenen kulübün programsız ve ferdi çalışmalara yöneldiği iddia edilmiş, gençlerin bir araya toplanması ve bir program çerçevesinde faaliyetler yürütülmesi ile başarı sağlanacağı dile getirilmiştir.⁴³¹⁹

1949 yılında etkinliklere ağırlık veren kulüp, bir müsamere vermek amacıyla 30 kişilik kafiyle 4 Haziran'da Bayburt'a gitmiştir.⁴³²⁰ Bayburt Gençlik Kulübünün misafiri olarak seyahat eden kafiye ilçe halkının yoğun misafirperverliği ile karşılanmıştır. Bando ile karşılanan kafideki ekipten bir kısmı ilköğretim okul sahnesinde müsamere vermiştir. Bayburt halkının takdirini kazanan müsamereden sonra ise Akçaabat Sebati Gençlik Kulübü ile Bayburt Gençlik Kulübü futbol takımları arasında bir maç yapılmıştır. Gezi her iki taraf açısından da oldukça olumlu izlenimler bırakmıştır.⁴³²¹

Kulübün maddî sorunları devam ederken Bölge Başkanlığı zaman zaman desteklerini sürdürmüştür. 1949 yılında Trabzon bölge başkanlığından Akçaabat Sebati Gençlik Kulübüne spor malzemesi alınması amacıyla tahsis edilen 500 lira kulüp idare heyeti tarafından ilçe belediyesinden talep edilmiştir. Belediye Encümeni paranın kulübe verilmesine karar vermesine rağmen Belediye Başkanı Abdurrahman Sezgin kararı imzalamamıştır. Bu durum Kulüp Başkan Vekili Cemal Altan tarafından Yenipulathane gazetesine gönderilen bir mektupla eleştirilmiştir.⁴³²² Kulübün maddî sıkıntılar içerisinde olduğu dönemde belediye başkanının bu hareketi tepkiye neden olmuştur.⁴³²³

Akçaabat Gençlik Kulübü İdare Heyeti 1949 yılı yazında istifa etmiştir. Bunun üzerine Kaymakam Hamdi Aren'in başkanlığında yapılan olağanüstü kongrede idare heyeti seçimi yapılmıştır. Yeni idare kurulu Başkan Tütün Tüccarı Mehmet Çolak, Umumî Kâtip Cemal Altan, aza İsmail Onur, Kamil Kolot ve Galip Beşok'tan oluşturulmuştur.⁴³²⁴

⁴³¹⁸ Bu eleştiriler ile ilgili olarak bkz. Hüseyin Eyüboğlu, "Sebat'ta Spor, Sporda Sebat Lazımdır", **Akçaabat**, Sayı: 80, 4 Şubat 1948.

⁴³¹⁹ Özdemir, "Semeresiz Çalışmalara Veda Edilmeli", **Yeni Pulathane**, Sayı: 6, 11 Nisan 1949.

⁴³²⁰ **Trabzon**, Sayı: 835, 4 Haziran 1949.

⁴³²¹ **Trabzon**, Sayı: 838, 8 Haziran 1949.

⁴³²² **Yeni Pulathane**, Sayı: 15, 25 Temmuz 1949.

⁴³²³ Gözcü, "Göze Çarptıkça- Hayret", **Yeni Pulathane**, Sayı: 16, 15 Ağustos 1949.

⁴³²⁴ **Trabzon**, Sayı: 898, 23 Ağustos 1949.

5.16.2. Akçaabat Avcılar Kulübü

Cumhuriyet Dönemi'nde Trabzon'da Avcılar Cemiyeti kurulmuş,⁴³²⁵ bir süre aktif faaliyette bulunduktan sonra üyeleri dağılmış ve kapanmıştır. Binası da atıl bir durumda kalan cemiyet faaliyetlerini sürdürememiştir. Özellikle kış aylarında avcılığın daha etkin yapılması ve avcılığa meraklı kişilerin sayısının da fazlalığı nedeniyle Trabzonlular zaman zaman yeniden bir kulüp kurmayı arzu etmişlerdir.⁴³²⁶

Akçaabat Avcılık ve Atıcılık Birliği “*avcılık ve hasseten zararlı hayvanların itlafi ile ciddi surette iştigal etmek, atıcılık yönünden gençleri yetiştirmek ve atıcılığın zevkli bir spor haline gelmesine gayret etmek*” amacıyla 1946 yılında kurulmuştur.⁴³²⁷ Cemal Tosun başkanlığında kurulan cemiyet, Trabzon'da ihmal edildiği düşünülen sporculuk ve özellikle deniz sporlarında çalışmalar yapmayı, hatta balıkçı teşekküllerini de içine almayı hedeflemiştir.⁴³²⁸ Cemiyetin nizamnamesi Halk gazetesinde yayınlanmıştır.⁴³²⁹

Avcılık Kulübü üyeleri özellikle kış aylarında çeşitli geziler düzenlemiştir. Bunlardan biri 1947 yılı Şubat ayında Zefanos civarına yapılmıştır. Bir sonraki gezinin Maçka'ya düzenlenmesi kararı alınmış,⁴³³⁰ 1947 yılı kurban bayramında da başkan Cemal Tosun'un idaresinde daha önce 2 kez gittikleri Torul kazasında bir av gezisi düzenlenmiştir.⁴³³¹

5.16.3. Araklı Köy Spor Kulübü

Araklı Köy Spor Kulübü 1 Mart 1938 tarihinde kurulmuştur. Hakkında çok fazla bilgiye rastlanmayan kulüp ile ilgili olarak ihtiyaçlarını dar bir bütçe giderdiği ve 12 Aralık 1939 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı ile gazete ihtiyacını bildirdiği bilgisi mevcuttur.⁴³³²

⁴³²⁵ Trabzon Avcılar Cemiyeti 1929 yılı Ağustos ayında Vali ve hükümet erkânının yer aldığı bir törenle yıldönümünü kutlamıştır. **Akşam**, Sayı: 3883, 5 Ağustos 1929; **Akşam**, Sayı: 3896, 18 Ağustos 1929.

⁴³²⁶ K.H., “Olayların Ardından- Avcılar Cemiyeti”, **Halk**, Sayı: 2117, 27 Kasım 1948.

⁴³²⁷ **Yeniyol**, Sayı: 3295, 3 Temmuz 1946.

⁴³²⁸ **Akçaabat**, Sayı: 53, 5 Ağustos 1946. Türkiye'de ilk resmi Avcılık Atıcılık Kulübü Necmettin Slem tarafından 1925 yılında İzmir'de kurulmuştur. Tosun, a.g.e., s. 81.

⁴³²⁹ **Halk**, Sayı: 1349, 31 Temmuz 1946; **Halk**, Sayı: 1350, 1 Ağustos 1946; **Halk**, Sayı: 1351, 2 Ağustos 1946; **Halk**, Sayı: 1352, 3 Ağustos 1946; **Halk**, Sayı: 1353, 5 Ağustos 1946; **Halk**, Sayı: 1354, 6 Ağustos 1946.

⁴³³⁰ **Halk**, Sayı: 1501, 3 Şubat 1947.

⁴³³¹ **Akçaabat**, Sayı: 75, 1 Kasım 1947.

⁴³³² **BCA**, 490.01/1244.148.1.

5.16.4. Vakfikebir Karadeniz Spor Kulübü

1939 yılında faal olan Karadeniz Spor Kulübü federe edilmemiş bir şekilde çalışmalarını yürütmüştür. Radyosu bulunan, gazete ve mecmualar temin edilerek halkın dinlenip okuma imkânı bulduğu kulübün bir temsil kolu ile bir de futbol kolu faaliyeteydi.⁴³³³

5.16.5. Vakfikebir Demir Spor Kulübü

Vakfikebir Demir Spor Kulübü 1940 yılı Nisan ayında kurulmuştur. Beden Terbiyesi Bölgesi tarafından kulübün resmi işlemleri için Nisan ayı ortalarında çalışmalar yürütülmüştür.⁴³³⁴ Kulüp 1941 yılı 19 Mayıs törenlerinde Kaza kaymakamı ve yetkililerin de izlediği maçta Beşikdüzü Halkevi Spor Kolu ile bir futbol maçı yapmıştır.⁴³³⁵

1944 yılında üye sayısı 900 olan kulübün İdare Heyeti Başkanı Hasan Akyol, üyeler Hasan Öztürk, Hasan Çelik, Hakkı Yamak, Yusuf Tahmaz, Yusuf Gürdal ve Sait Zaman'dır.⁴³³⁶

5.16.6. Of Gençlik Kulübü

Beden Terbiyesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra Trabzon'un kazalarında da gençlik kulüpleri kurulmuştur. Bunlardan biri olan Of Gençlik kulübünün 1941 yılı idare heyeti Tahsin Sezgin başkanlığında, Tahsin Bıyıklı, Celal Saral ve Kazım Üstündağ'dan oluşmuştur.⁴³³⁷

5.16.7. Maçka Spor Kulübü

1941 yılında faaliyette olan Maçka Spor Kulübü idare heyeti Reşat Yücel başkanlığında Rasim Soyak, Lütfü Dolgay, Ömer Bayrak ve Neşat Karsan'dan oluşmuştur.⁴³³⁸

⁴³³³ **Yeniyol**, Sayı: 2584, 6 Mayıs 1939.

⁴³³⁴ **Yeniyol**, Sayı: 2683, 17 Nisan 1940; **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴³³⁵ **Halk**, Sayı: 874, 23 Mayıs 1941.

⁴³³⁶ **BCA**, 490.01/595.57.8.

⁴³³⁷ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴³³⁸ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

5.16.8. Sürmene Gençlik Yurdu

Sürmene Gençleri 1 Şubat 1933 tarihinde⁴³³⁹ “Gençlik Yurdu” adıyla bir spor kulübü kurmuşlar ve ardından TİCİ Trabzon Mıntıkasına dâhil olmak için müracaatta bulunmuşlardır. Mıntika nizamnamesi yeni açılan kulüplerin bir yıl faaliyette bulduktan sonra ittifaka dâhil olabilecekleri hükmüne yer verdiği için kulübün bu talebinin bir yılın dolmasının ardından görüşülebileceği mıntika tarafından kulüp idarecilerine bildirilmiştir.⁴³⁴⁰ Nitekim 1934 yılı Nisan ayında söz konusu kulübün tescil için mıntıkaya başvurduğu anlaşılmaktadır.

5.16.9. Sürmene Spor Kulübü

1941 yılında faaliyette olan Sürmene Spor Kulübü İdare Heyeti Mazhar Orhon başkanlığında, Süleyman Eskici, Hamdi Ulusman, Mehmet Bükri, İsmail Çebi, Kemal Kulaç ve Osman Tiryaki'den oluşmuştur.⁴³⁴¹ Kulübün etkili olduğu spor faaliyetlerinden biri deniz sporlarıdır. 1941 yılında yapılan bölge kürek yarışlarında Sürmene Gençlik Kulübü birinciliği elde etmiştir.⁴³⁴²

5.16.10. Sürmene Gençlik Spor Kulübü

Sürmene Gençlik Spor kulübü 6 Temmuz 1950 tarihinde kurulmuştur. Sarı- siyah renkleri taşıyan kulüp “*gençlik arasında samimiyet ve kardeşliğin idamesi, gençliğin ruhu ve bine gelişmesi, memlekette birlik mefhumunun kökleşmesi*” amacıyla kurulmuştur. Sürmene Halkevinin 1 numaralı odasında faaliyete başlayan kulübün müessisleri Kaymakam Şinasi Özdenoğlu başkanlığında, Orman Kâtibi Fikret Çakır, Tüccar Nazmi Kulaç, Nazmi Kalafat, Tekel Bayii Mustafa Çebi, Mehmet Çebi, Balıkçı Orhan Atay, Faik Çebi, Balıkçı Recep Saral ve Muammer Ergül'dür. 48 maddeden oluşan kulüp tüzüğü 31 Temmuz 1950 tarihli Halk gazetesinde yayınlanmıştır.⁴³⁴³

⁴³³⁹ Kulübün 1932 yılı sonlarında kurulmuş olması muhtemeldir. Zira Akın mecmuasında yer alan bir haberde İdman Gücü Kulübünün Sürmene Gençlik Yurdu ile bir maç yaptığı haberi yer almaktadır. **Akın**, Sayı: 19, 1 Kânûn-ı Sâni 1933, s. 22.

⁴³⁴⁰ **Halk**, Sayı: 274, 9 İkinciteşrin 1933.

⁴³⁴¹ **BCA**, 490.01/277.1109.2.

⁴³⁴² **Halk**, Sayı: 894, 1 Ağustos 1941.

⁴³⁴³ **Halk**, Sayı: 2688, 31 Temmuz 1950.

5.16.11. Şarlı (Beşikdüzü) Spor Kulübü

1934 yılında Şarlı (Beşikdüzü) gençleri bölgelerindeki spor faaliyetlerini geliştirmek amacıyla bir spor kulübü kurmuş, gereken işlemleri gerçekleştirdikten sonra mıntıkaya dâhil olmak için başvuru yapmışlardır.⁴³⁴⁴

⁴³⁴⁴ **Halk**, Sayı: 314, 4 Nisan 1934.

SONUÇ

Türkiye’de cemiyet ve dernek gelişimlerini modernleşme süreci ile birlikte ele almak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu süreç Osmanlı’dan Cumhuriyet’e çeşitli aşamalardan geçmiştir. Topyekûn modernleşme; toplumun, ekonomik sistemin, ideolojik çerçevelerin tümünün değişimini de getirmiştir. Bu durum genel anlamda bütün alanlarda bir ikilik ortaya çıkarmıştır. Söz konusu süreç açısından dikkate alınması gereken bir husus da batının gerçekleştirdiği değişim sürecinin aksine Osmanlı Devleti’nin ve Cumhuriyet’in bu süreci hızlı bir şekilde geçme çabasıdır. Bu zorunlu acelecilik ekonomik, sosyal, siyasî, askerî tüm sahalarda görülür. Diğer taraftan gerek uygulayıcı kadroların yetersizliği, gerekse Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerindeki toplum yapısının kendine özgü saikler taşıması gelenekçiliğin doğasında olan direnmeyi arttırmıştır.

Tanzimat’tan beri süregelen reformları uygulayacak kadroların yokluğu ya da yetersizliği Cumhuriyet Dönemi’nde devam eden problemlerden biridir. Faaliyet yürütücülerinin dar bir kadroya sahip oldukları açıkça gözlemlenmektedir. Diğer taraftan reformların başta kadrolar tarafından benimsenmesi sonra da uygulanması söz konusudur. Gerek bütün Türkiye’de gerekse taşranın önemli bir kısmını ifade eden Trabzon’da reformların zorunlu olduğuna dönük düşünce en azından entelektüel kitlede daha kuvvetli olmuştur. Ancak özgün model ve modernleşmede evrimci anlayış tartışmaları da devam etmiştir.

Dernekler ve faaliyetleri devletin idealleri, algıları ve endişeleri ile paralellik arz etmektedir. Pek çok zaman reformların öncüsü ve yöneticisi olan devlet, merkez ideoloji çerçevesinde değişimleri yönetmiş veya bizatihi katılmıştır. Bu süreç muhtelif aşamalarla beraber Cumhuriyet’e miras kalmış hususlardan biridir. Cemiyet ve derneklerin siyaset üretme ve iletme merkezleri konumunda bulunmaları, ekonomik kaynak temini ve tedarikçisi rolü üstlenmeleri, rejim ya da ideoloji ulaştırmada araç ve aracı olmaları bu yönden de dikkate alınmalıdır.

Osmanlı klasik dönemi değerlendirildiğinde Trabzon da diğer Osmanlı vilayetleri gibidir. Şehirlerin sosyal ekonomik organizasyonlarının büyük oranda vakıflar çerçevesinde yürütüldüğü devirlerde sosyal katılım, gelenek ve dinî inançlar çerçevesinde gerçekleşiyordu. Farklı ve işlevsel sosyal-kültürel kaynaşma, dayanışma, yardımlaşma

biçimleri mevcuttu. Ancak özellikle XIX. yüzyıldan itibaren mekândan topluma ekonomik araçlardan cemaatler arası ilişkilere kadar bütün unsurlar değişimden etkilendi. Bu geçiş sürecinde Trabzon değişimi yoğun hisseden şehirlerden biri oldu. Daha öncesine göz atıldığında Doğu Karadeniz ayanlık geleneği de bir tür toplumsal, siyasî birliktelik çeşidi olarak ele alınabilir. Bu grubun Cumhuriyet'e uzanan süreçteki rolleri ihmal edilmez bir gerçekliktir. Diğer taraftan XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gayrimüslim Osmanlı tebaasının Müslümanlara karşı sağladığı açık ekonomik üstünlük, bu merkezde tüccar örgütlenmelerini ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet'e gelen süreçte, yerli burjuvazinin güçlenmesiyle dernekleşmede ağırlık noktası yer değiştirecektir. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Trabzon'da Müslüman Türk burjuvazi yapılanmış, toplumsal katılım sağlamış; Osmanlı'da değişim sürecine Cumhuriyet'te kuruluş ve inşa süreçlerine katılmıştır.

Söz konusu bu iki sürecin arasında I. Dünya Savaşı ve işgal sırasında Trabzon'da genel bir sessizlik hâkim olmuş, dernekleşme süreci bu defa savunma duygusu etrafında şekillenmiştir. 1918-1923 döneminin olağanüstü şartları faaliyetlerin çerçevesini de çizmiştir. Muhacirliğin sonrasında memleketlerine dönen Trabzonlular hayatlarını idame ettirmek için gerekli koşulları oluşturmaya başlamışlardır. Bu süreçte dernek faaliyetleri de yeniden hareketlenmiş, bunlara öğretmen, doktor, memur ve tüccar kesimleri öncülük etmiştir. Böylece nispeten daha dirençli, maddî açıdan güçlü, organize yeteneği bulunan ve eğitilmiş insanların öncülüğünde işgal ve muhaceretin izleri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet sonrasında ise politik, ekonomik, gelişmeler dernek faaliyetlerini yönlendirmiştir. Nitekim ekonomik ya da siyasî kriz dönemlerinde bu faaliyetler devlet denetiminde ve sıkı kontrol altındadır.

Cumhuriyet'le birlikte siyasî, sosyal ve kültürel örgütlenmelerle, spor ve meslekî amaçlı örgütlenmeler Trabzon'da geniş bir portföy oluşturmaktadır. Trabzon'daki dernekleşmenin en önemli yönlerinden biri de -her ne kadar devletten tamamen ayrı düşünülmesede- faaliyetlerin sözde bir etkinlik olarak ele alınmamasıdır. Nitekim gönüllü katılım azımsanmayacak derecededir. Trabzon'da dernekleşme sürecinde kurucu, yönetici ve üye nitelikleri ele alındığında gerek kuruluş gerekse çalışma süreçlerindeki aktörlerin belli özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle tarihsel süreçten beri etkin olan eşraf ve ayan ailelerinin gerek geçiş sürecinde gerekse yeni dönemde örgütlü faaliyetlerde aktif olarak bulduklarına şahit olunmaktadır. Bu Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde yerli burjuvaziye dayanma düşüncesinin getirdiği bir

durumdur ve aynı zamanda ekonomik, sosyo-kültürel seviyelerinin getirdiği bir zorunluluk olarak da ele alınabilir. Bunun yanı sıra cemiyetlerin amaçlarına göre öğretmen, doktor, eczacı, avukat, memur, tüccar, çiftçi, esnaf gibi çeşitli meslek gruplarından çok sayıda insan gerek idealizm gerekse toplumsal kaynaşma ya da çıkar birliği gibi sebeplerle bir araya gelmiştir.

Trabzon'daki dernekleşme faaliyetlerinin eldeki verilerle değerlendirmeye alınabilecek en önemli konuları; amaçları, vilayet hinterlandında yayılma durumu, derneklerin ve üyelerin nitelik ve nicelikleri gibi başlıklardır. Bu noktada Trabzon dernekleşme açısından oldukça aktif bir yer olarak kabul edilebilir. Trabzon özelinden bakıldığında dernek faaliyetleri süreç içerisinde çoğalmış, hatta çok kez kendi içerisinde gelişerek artmıştır. Trabzon'un kent bağlamında temsili söz konusu olduğunda birlikte hareket etme ve ortak tavır alma duygusu kuvvetlenmiş yerel ihtilaflar göz ardı edilmiştir. Dernek faaliyetleri sürdürülürken zaman zaman ihtilafa varan çok sesliliğin, ulusal düzeyde tanıtım ve temsil söz konusu olduğunda dikkat çekici bir birlikteliğe dönüştüğü sıklıkla gözlemlenebilmektedir.

Faaliyetlerin içeriği daha ayrıntılı değerlendirildiğinde, Cumhuriyet devriminin beraberinde getirdiği modernleşme çabalarındaki çok yönlülük yanında, değişimin kalıcı olmasına yönelik gayret dikkat çekicidir. Ulus inşası, ulus devlet fikrinin yerleşmesi temel amacı etrafında; dağınık ama zengin bir yapıdaki faaliyetler 1932 sonrası Halkevi projesi ile tek bir çatı altına toplanılmak istenmiştir. Halkevlerine bu manada devrimi hem tanıtıcı, hem yayıcı bir misyon yüklenmiştir. Böylece yeni rejimin ve devletin temel ideolojisinin kültürel inşa merkezi olarak algılanmış ve kullanılmıştır. Halkevi, diğer örneklerinde olduğu gibi Trabzon'da da halk eğitimine katkı sağlama, ideolojik düşünce aktarımı gibi algılar çerçevesinde temsil, kültür, sanat, spor faaliyetlerinin düzenleyicisidir. Temsil şubesinin faaliyetleri bu bakımdan öne çıkmaktadır. Diğer cemiyetler de çoğunlukla Halkevinin temel şablonu üzerinden faaliyet göstermiştir.

Cemiyetlerin düzenledikleri müsamere, balo, piyango gibi faaliyetler gelir getirmek dışında sosyal hayatın gelişmesi açısından da önemli bir etkileşim imkânı sağlamıştır. Müsamereelerde sahnelenen oyunlar, müzikler, eğlenceler şehrin kültürel yaşamına renk katmış, halkın bu faaliyetlere ilgisini arttırmış, etkinlikler yoğun katılımı gerçekleştirmiştir. Müsamereelerdeki müzik programları da şehrin sanatsal faaliyetlerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle spor cemiyetlerinin içerisinde

oluşturulan temsil ve müzik şubelerinin yoğun olarak sürdürdüğü bu sanatsal etkinlikler 1930’lu yıllarda Halkevinin öncülüğünde devam etmiştir. Halkevi Temsil ve Güzel Sanatlar Şubelerinin gerçekleştirdiği müsamereler ilgi ile takip edilmiştir. Tiyatro ve sinema ile sahnelenen piyesler ve gösterilen filmler devrin ideolojisi ile paralel konuları içermiştir. Uluslaşma düşüncesi çerçevesinde etkili birer araç olarak kullanılan bu eserlerde genellikle Milli Mücadele yılları, milli kahramanlıklar eskinin olumsuzlukları gibi konulara yer verilmiştir. Çeşitli dönemlerde düzenlenen balolar da şehrin özellikle seçkin ailelerinin katıldığı önemli toplantılar arasında yer almıştır. Özel günlerde düzenlenen balolar genellikle birkaç kurumun işbirliği ile ve çoğunlukla da sosyal yardım cemiyetlerinin menfaatine düzenlenmiştir. Kızılayın yılbaşı, Cumhuriyet Bayramı balolarına ilave olarak Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Haftasında düzenlediği bu etkinliklerde kadınların da yer aldığı görülmektedir. Cemiyetlerin düzenlediği aile toplantıları da şehrin sosyal yaşamının bir parçası olmuştur. Çeşitli dönemlerde gardenparti, piyango ve fakir çocuklar için düzenlenen sünnet düğünleri; tüccar, esnaf ve şehrin ileri gelenlerinin önemli ölçüde destek olduğu etkinlikler arasında yer almıştır. Ayrıca konferanslar, çeşitli milli bayramlar ve anma günleri dernek faaliyetleri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Milli Mücadele yıllarından itibaren var olan bu etkinlikler 1932 yılından itibaren Halkevinin öncülüğünde sürdürülmüştür. Türk Ocağının inkılapların benimsenmesinde önemli birer araç olarak kullandığı konferanslar, Halkevi döneminde kaza ve köylere kadar yaygınlaştırılmıştır. Bu araştırmanın çalışma süresi içerisinde pek çok konu başlığında olmak üzere uzman kişilerce yaklaşık 400 konferans verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca 200’den fazla temsil, 40’dan fazla müsamere sahnelenmiştir. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Tayyare Cemiyeti, Halkevi gibi dernek ve kuruluşların düzenlediği çeşitli törenlerde milli bayramlar ve belirli günler kutlanmış, halkın bu faaliyetlere ilgisi arttırılmaya çalışılmıştır.

Trabzon’da dernek faaliyetleri başlıklarından biri olan spor eğitimi, spor kulüpleri içerisinde önem kazanmaktadır. 1930’lu yıllar dünyada sporun ve fiziksel dayanıklılığın, vücut sağlamlığının önem kazandığı bir dönemdir. Uluslaşma sürecinin bir aşaması da “fıkrî ve bedenî” gelişme olarak algılanmıştır. Atatürk’ün bu fikri tam da Trabzon’da belirtmesi anlamlıdır. Nitekim spor kulüplerinin sadece sporla iştigal etmediğini bunun yanında temsil, müsamere, sanat, yardımlaşma gibi pek çok farklı başlığı olduğu görülmektedir. Bütün bu spor faaliyetleri ulusal spor politikası çerçevesinde de ele

alınabilir. Burada da Spor Kurumu bir üst çatı olarak düşünülmüştür. Ayrıca Spor kulüplerinin maç, idman, kupa, turnuva ve spor bayramları gibi etkinlikleri bireysel ve toplumsal olarak ulusal çapta bir etkileşim aracıdır.

Dernekleşmenin dikkat çeken bir bölümü de sosyal yardımlaşma ve dayanışma örgütlenmeleridir. Yardımlaşma ve dayanışma Türk toplumunda tarihsel gelenekte ve dinî inançta zaten var olan bir anlayıştır. Bunun yanında dönemin şartlarının getirdiği pragmatik zorunluluklar da bu tarz derneklerin gelişmesini getirmiştir. Yani devlet imkânlarının seferber olamadığı durumlarda halka başvurulmuştur. Derneklerin birbiriyle etkileşimi göz önüne alındığında özellikle sosyal yardım alanındaki cemiyetlerin faaliyet alanlarını genişletebilmek amacıyla ve ihtiyaç duyulan maddi desteğe ulaşmak için diğerleriyle daha sıkı ilişkiler kurduğu gözlenmiştir. Sosyal yardım ve spor cemiyetlerinin birlikteliği, kültürel ve eğitim amaçlı cemiyetlerin diğer cemiyetlere destek olması, bunun yanında esnaf örgütlenmeleri ve çeşitli mesleki cemiyetlerin müşterek faaliyetler içerisinde olması da dernek faaliyetleri açısından değerlendirilmesi gereken hususlardandır. Cemiyetlerin önemli ölçüde gelire ihtiyaç duyduğu dönemlerde çeşitli spor cemiyetleri de destekte bulunmuş, kupa maçları düzenlenerek hayır cemiyetlerine destek olunmuştur. Ayrıca çeşitli kültürel amaçlı derneklerin de sosyal yardım cemiyetlerine destek olmak amacıyla müsamere ve eğlenceler düzenleyerek gelirlerini bağışladığı, ayrıca ortak balolar ve piyangolar düzenlediği de sıkça rastlanan faaliyetlerdendir.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde dernekler üzerinden bir toplumsal kaynaşma biçimi ihyası amacı çerçevesinde milletleşme sürecinin bir parçası olarak bu dayanışma biçimi kullanılmıştır. Nitekim derneklerin çalışmaları neticesinde toplanan yardımların sahipleri pek çok kez basın yayın yoluyla duyurulmuş, katılanlar açısından birliktelik ve farkındalık duygusunu artıracak bir çalışma biçimi oluşturulmuştur. Yani sözleşme toplumu ve eşit vatandaşlık gibi ilkeler üzerinden bir araya gelen vatandaşların, modern bir toplumsallık formu oluşturması sağlanmıştır.

İmar, güzelleştirme, bayındırlık amaçlı dernekler çoğunlukla -özelikle de Cumhuriyet'in ilk yıllarında- batı tarzı modernleşmenin mekânsal boyutta gerçekleşmesini tamamlayıcı faaliyet arz ederler. Zira Osmanlı Devleti'nin değişim asırlarından beri artık mekânın da dönüşümü söz konusudur. Bu dönüşüm sadece mekânı değil aynı zamanda içerindekileri ve yaşam alışkanlıklarını da değiştirmekteydi. Devletin varlığının temsili ve gücünün vurgusu olan bu mekânların simgesel bir anlamı da vardı. Böylece, şehirdeki

cemiyet binalarından başlayarak köylerdeki meydanlara, Halkodalarına kadar giden bir kamusal alan oluşturulmaktaydı. Nitekim köylerde ve kasabalarda her türlü etkinlik, müsamere, sergi bu alanlarda düzenleniyordu. Bu hususun yanında Batı tarzı modernleşmenin getirdiği dünyevî mekânlara önem verme algısı da ihmal edilmemelidir. İmar ve geliştirme dernekleri II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında devlet imkânlarının yetişemediği yerde halkın kendi çabalarıyla kent ve köy yaşamının eksikliklerini giderme çabasının sonucu olarak da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde özellikle cami yaptırma derneklerinin çoğalması ise Türkiye’de çok partili yaşama geçişin getirdiği yeni siyasî ortamın bir neticesidir.

Ele alınması gereken diğer bir boyut eğitimidir. Değinildiği gibi eğitim seferberliği ulus ve ulus devlet inşasının en önemli parçasıdır. Eğitim başlığı altında; dil eğitimi, kültürel eğitim, halk eğitimi yanında rejimin ve yeni devlet ideolojisinin yerleşmesine yönelik pragmatik çalışmalar da yer almaktadır. Temsillerin kasaba ve köylere kadar gitmesi ideolojik endişenin bir parçasıdır. Konuşmalar, toplantılar, film gösterimleri bu çerçevede değer kazanmaktadır. Meslekî kurslar da buna benzer şekilde olup kalkınma süreciyle bağlantılıdır. Yine Halkevi merkezli kütüphane faaliyetleri bu bağlamda önem arz etmektedir. Kütüphane kurulmasının önemsenen bir iş olması yanında kitap temini çabaları, kitapların okunmasına yönelik gayretler dikkat çekicidir. Önemli bir husus da bütün bu faaliyetlerin ücretsiz ve halka açık olmasıdır.

Cumhuriyet’le birlikte özellikle de Tek Parti Dönemi’nde Trabzon’daki derneklerin çalışma konularının önemli bir bölümünü irşat faaliyetleri kapsamaktadır. Ortak kültür oluşturma çabasının bir neticesi de olan bu faaliyetlerle hem toplumsal etkileşim sağlanmasına hem de ideolojinin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

Dernek faaliyetleri açısından dikkate değer bir konu dil eğitimi üzerinde gösterilen hassasiyettir. Bu husus ise iki yönlüdür. Biri anadilin doğru öğrenilmesi, diğer yönü ise yabancı dil eğitimidir. Ulusal dilin geliştirilmesi amacıyla Türkçenin öğretilmesi ve sadeleştirilmesine yönelik çaba yanında, Batı dillerine hâkim olma gayreti de göze çarpmaktadır. Bu Tanzimat’tan beri süregelen kültürel boyutu ortaya koymaktadır. Sürecin doğrudan etki merkezi veyahut aktörü ise entelektüellerdir. Bu kitleyi de genelde öğretmenler, devlet memurları, bürokratlar, eğitilmiş tüccarlar oluşturmaktadır. Trabzon’da Halkevi yanında sosyal, kültürel ve spor amaçlı derneklerin de dil eğitimi çalışmalarında etkin oldukları göze çarpmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve Cumhuriyet Dönemi'nde sivil toplumun ya da diğer bir ifadeyle cemiyetlerin, en önemli aktörlerinden ve etki alanlarından biri kadınlar olup, söz konusu modernleşme sürecinin en tartışmalı sahası da onlardır. Kadının rolü etrafındaki tartışma genel hatları ile modernleşmeye katılımı, giyim kuşamı ve yeni rolü olarak süregelmektedir. Nitekim siyasî hak ve özgürlüklerinin verilmesi yasal düzenlemeler yapılması yanında; ana eksen muhafazakârlık, gelenek ve çağdaşlaşma rekabetidir. Gelenekle modernlik kimi zaman yumuşak bir geçişle birlikte hareket ederken kimi zaman da çatışmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi'nden beri süregelen kadınla ilgili tartışmaların odak noktası kamusal alan konusudur. Sonuç olarak ise bu rekabet ya da dönüşümün tartışma sürecinin tamamlandığını bugün dahi söylemek zordur.

Kadınların cemiyet faaliyetlerinde en çok yer aldıkları alan yardımlaşma ve dayanışma dernekleridir. Bunun yanında tıpkı merkezde olduğu gibi taşranın önemli bir yansıması olan Trabzon'da da bürokrat eşleri (vali, asker, kaymakam, vb. eşi) rol model olarak görev yapmaktadır.

Derneklerin idare heyetinde veya üyeleri arasında zaman zaman fikir ayrılığı yaşanan durumlar da söz konusu olmuş hatta birçok kez cemiyetlerin parçalandığı yeni derneklerin kurulduğu görülmüştür. Spor ve meslekî amaçlı derneklerde yaşanan bu durum Milli Mücadele yıllarından itibaren gözlemlenmiştir. Mesleki cemiyetlerden spor cemiyetlerine, esnaf örgütlenmelerinden kültür cemiyetlerine uzanan bu fikir ayrılıklarında mevcut koşulların etkisi olduğu kadar üyelerinin dünya görüşü de egemen olmuştur. Yaşanan fikir ayrılıkları bazı üyelerin ayrılarak yeni dernekler altında örgütlenmesine de yol açmıştır.

Tek Parti döneminde derneklerin idare heyeti üyelerinin çoğunlukla CHP üyelerinden oluşturulmasına gayret sarf edilmiştir. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardımsevenler Cemiyeti, spor kulüpleri gibi cemiyetlerin idare heyetlerinde yer alan memur üyeler dışında hemen hepsi CHP üyesidir. 1946 yılına gelindiğinde dernek faaliyetlerinde fikir ayrılıklarının en dikkat çekici süreci başlamıştır. Zira bu dönemde ortaya çıkan CHP-DP rekabeti derneklerin kongre toplantılarına yansımış ve birçoğu CHP'li üyelerin kontrolünde olan derneklerde DP'li üyelerin söz sahibi olmak istemesi çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Bu durum Halkevi ile ilgili bütçe görüşmelerinde de benzer bir sonucu doğurmuştur.

İncelediğimiz dönem içerisinde derneklerin birçoğunun fiziki mekân sorunu yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu sorun nedeniyle faaliyetleri zaman zaman aksayan dernekler, kimi zaman mevcut binalarının farklı kurumlara devredilmesiyle sık sık yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Spor kulüplerinin kendi imkânları ile binalarını oluşturduğu bu süreçte birçok dernek uygun yer bulma konusunda zorluklar yaşamıştır. 1930'ların sonundan itibaren sosyal yardım kuruluşları ile esnaf cemiyetleri CHP binasında faaliyetlerine devam etmiştir. Giderek artan faaliyetleri ve daha çok kişiye hitap etmesi dolayısıyla Halkevinin içinde bulunduğu bina sorunu 1937 yılından itibaren özellikle temsil faaliyetlerinin aksamasına neden olmuştur. Bu süreçte Halkevi için yeni bir bina yapılması gündeme gelmiştir. Ancak 1948 yılında başlayan inşaat Halkevi kapandığında bile tamamlanamamıştır.

Netice olarak Trabzon; Türk modernleşme tarihinin kapsamlı bir bölümünü ifade eden dernek ve cemiyet faaliyetlerinin taşradaki en etkili alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliğiyle ve zenginliğiyle; “sosyal bir laboratuvar” gibi ele alınabilecek veriler sunmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a) Arşiv Kaynakları

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumîye Müdüriyeti, Tahrirat Kalemi (DH. EUM. THR.)

Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumîye Müdüriyeti, Asayiş Kalemi (DH. EUM. AYŞ.),

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Arzuhal ve Journaller (Y. PRK. AZJ.)

2. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, CHP Evrakı

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı

3. Kızılay Arşivi (KA)

b) Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Kanunlar Dergisi

Trabzon Belediye Meclisi Zabıtları (TBMZ)

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, Matbuat Müdüriyet-i Umumîyesi.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, Matbuat Umum Müdüriyeti Neşriyatından.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, Matbuat Umum Müdüriyeti Neşriyatından.

c) Gazete ve Mecmualar

Akçaabat

Akşam

Boztepe

Cumhuriyet

Çalıkuşu

Çaykara

Feyz

Genç Anadolu

Gürbüz Türk Çocuğu

Hâkimiyet-i Millîye

Halk

Hamsi

Hekim

Hilal-i Ahdar

Hilal-i Ahmer Gazetesi

İkbal

İnan

İstikbal

Kahkaha

Kaygu

Reklam

Resmi Ceride

Sebilürreşad

Sırat-ı Müstakim

Son Posta

Söz

Spor Âlemi

T.C. Resmi Gazete

Takvim-i Vekayi

Tan

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Tayyare Mecmuası

Ticaret Vekaleti Mecmuası

Trabzon

Trabzon Muallimler Birliği Mecmuası

Trabzon'da Meşveret

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası

Türkiye İktisad Mecmuası

Vakit

Vatan

Yeni Halk

Yeni Pulathane

Yeniyol

Zafer

d) Diğer Kaynaklar

1335 Senesinde Müneakıd Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkez-i Umumî Raporu, İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1335.

1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsine Takdim Edilen Rapor (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1339.

1341 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsine Takdim Edilen (1339-1340) İki Senelik Devreye Ait Rapor, İstanbul: Hilal Matbaası, 1341.

Acun, Fatma (2005), “Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum”, **Sivil Toplum Dergisi**, 3(10), 51-60.

Ada, Berna (2002), “30’lular Kuşağında Önemli Bir Temsilci Dr. Mediha Eldem”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, 55 (2), 109-114.

Ada, Hüsnü (2011), **Osmanlı Devleti’nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)**,

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Akbal, İsmail (2008), **Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet**, Trabzon: Serander Yayınları.

Akdağ, Mustafa (1975), "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri (1739-1839)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 13 (23), 51-61.

Akgün, Seçil Karal ve Uluğtekin, Murat (2000), **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a**, Ankara: Kızılay Yayınları.

Akın, Adem (1991), **Münif Paşa ve Türk Bilim Tarihindeki Yeri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarih Enstitüsü.

Akın, İlhan (1966), "Dernek Kurma Özgürlüğü", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 32 (2-4), 474-486.

Aksoy, Volkan (2014), **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akşin, Sina (1985), "Jön Türkler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 3, (832-843), İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyıldız, Ali (2011), "Tanzimat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 40, (1-10), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akyüz, Yahya (1970), "Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge ile Unutulmuş Bir Kaynak", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 3 (1), 109-119.

_____ (2007), "Doğuşunun Yüzüncü Yılında Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesinin İlk On Yılına Bakışlar (1908-1918)", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 22, 1-49.

Albayrak, Hüseyin (1994), **Trabzon Basın Tarihi (1869-1928)**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ (2007), “Trabzon’da Asırlık Bir Eğitim Kurumu: Mekteb-i Dar-ül Muallimin ve Asırlık Eğitimciler (1890-1978)”, **Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005) Sempozyumuna Sunulan Bildiriler, C.2, 707-756.**

Alkan, Mehmet Ö. (1998a), “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları Toplumsal Örgütlenmenin Gelişimi (Devlet-Toplum İlişkisi Açısından Bir Tarihçe Denemesi)”, Ahmet N. Yücekök ve diğerleri (Ed.), **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar, içinde (79-145)**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

_____ (1998b), “Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi 1839-1945”, Ahmet N. Yücekök ve diğerleri (Ed.), **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar, içinde (45-73)**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

_____ (2003), “Osmanlı’da Cemiyetler Çağı”, **Tarih ve Toplum-Osmanlıda Cemiyetler-I, 40(38), 4-12.**

Altunbaş, Mustafa (1986), “Başlarken”, **Trabzon Barosu Dergisi, 1, 5.**

Arı, Kemal (2009), “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Yaşanan Göç Olayları ve Sağlık Hizmetleri”, **Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938), Bildiriler (6-9 Kasım 2007), 105-113**, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Arıkan, Zeki (1989), “İşgal Sırasında İzmir’de Kurulan Bir Dernek”, **Atatürk Yolu,1 (3), 355-371.**

Arslan, Nebahat Oran (2004), “Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Çalışmalarından Bazı Kesitler”, **Atatürk Dergisi, 4 (2), 219-236.**

Arslan, Zehra (2008), **Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2011), **Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Betül (2000), **Birinci Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine “Kardeş Kömeği” ve Bakü Müslüman Cemiyeti Hayriyesi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

_____ (2002), “Kurtuluş Savaşı Dönemi’nde Eğitim Faaliyetleri İçinde Öğretmenlerin Durumu”, **Atatürk Dergisi**, 3 (2), 59-79.

Atatürk, M. Kemal (1989), **Nutuk**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Atiker, Erhan (2003), “Sivil Toplum Perspektifleri”, **Sosyoloji Dergisi**, 3(6), 13-20.

Aydoğan, Erdal (2003), “Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin Kuruluşu ve I. Dünya Savaşında Bazı Çalışmaları”, **Atatürk Dergisi**, 3 (3), 67-75.

Azcan, İbrahim (2003), **Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi**, Trabzon: Serander Yayınları.

Bağlan, Feyza (2003), “Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti’nin Erkekler Dünyası”, **Tarih ve Toplum**, 40 (238), 46-51.

Ballar, Suat (1991), **Türk Dernekler Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.

Baltacı, Mehmet Emin (1997), “İzmir’de Avusturya Boykotajı”, **Tarih ve Toplum**, (161), 19-26.

Başkaya, Muzaffer (2008), **Tek Parti Döneminde Trabzon’da Eğitim Faaliyetleri (1923-1950)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2014), **Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Trabzon’da Ekonomik Hayat (1923-1950)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- _____ (2015) “1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 18, 177-176.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1996), **Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Baykal, Tahir (1937), “Bir Jandarma Subayının Gözünden 1937 Yılında Trabzon”, **Yayınlanmamış Rapor**, Trabzon.
- Baytop, Turhan (1987), “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Eczacılık Cemiyetleri”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, içinde (143-154), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Belge, Murat (1983), “Sivil Toplum ve Türkiye”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 7, (1920), İstanbul: İletişim Yay.
- Berkes, Niyazi (1996), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayına Haz. Ahmet Kuyaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beşikçi, Mehmet (2011), “İhtiyat Zabiti”nden “Yedek Subay”a: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Zorunlu Askerlik Olarak Yedek Subaylık Kategorisi ve Yedek Subaylar, 1891- 1930”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, 13, 45-89.
- Beyoğlu, Süleyman (2011), **İki Devir Bir İnsan: Ahmet Faik Günday ve Hatıraları**, İstanbul: Bengi Yayınları.
- Biber, Ayhan (2009), “Türkiye’de Sivil Alanın Darlığının Tarihsel Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11 (3), 27-42.
- Birinci, Ali (1990), “Trabzon’da Matbuat ve Neşriyat Hayatı (1865-1928)”, **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, (1-3 Haziran 1988), Samsun, 3-14.

Bostan, M. Hanefi (1999), “Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaşayanların Türk Olduğuna Dair Muhtırası”, **Milli Mücadelede Giresun Sempozyumu (6-7 Mart 1999)**, 35-57.

Bostancı, M. Naci (1996), **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Buran, Hasan (1993), **Baskı Grupları, Türkiye’de Dernekleşme ve Balkan Göçmen ve Mülteci Dernekleri Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Caniklioğlu, Meltem Dikmen (2007), **Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Cebeci, Dilaver (1998), “Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Açısından 75 Yıllın Muhasebesi”, **Cumhuriyet 1923-1938 Dönemi Değerlendirmesi**, içinde, 3, (1824-1832) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

CHP Trabzon Vilayeti 1941-1942 Yılları Kongresi Açılış Nutku ve Çalışma Raporu (1942), Trabzon: Yeniyol Basımevi.

Cin, Halil ve Akgündüz, Ahmet (1996), **Türk Hukuk Tarihi**, C. 2, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Cohen, Jean L. ve Arato, Andrew (2013), **Sivil Toplum ve Siyasal Teori**, (Çev. Ed. A. Argun Akdoğan), Ankara: Efil Yayınevi.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara: TBMM Matbaası, 1927.

Çadircı, Musa (1997), **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Ankara: TTK Yayınları.

_____ (2011), **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Anadolu Kentleri**, Der: Tülay Ercoşkun, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çaha, Ömer (1994), “Osmanlı’da Sivil Toplum”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 40(3-4), 79-99.

_____ (1999), **Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık.

_____ (2007), **Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma**, İstanbul: Plato Yayınları.

_____ (2008), “Devlet Karşısında Hükümü Şahsiyete Sahip Olmak Sivil Toplumun Gelişebileceğine İşaret Eder”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları, içinde** (43-52), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

_____ (2010), **Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, İstanbul: Savaş Yayınları.

Çakır, Serpil (1991), “Osmanlı Kadın Dernekleri”, **Toplum ve Bilim**, 53, 139-159.

_____ (1991), **II. Meşrutiyet’te Osmanlı Kadın Hareketi ve Kadınlar Dünyası Dergisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (1998), “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan-Nezihe Muhittin”, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar, içinde** (272-287), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çapa, Mesut (1989), “Trabzon Vilayeti Terakki ve Teali Kulübü Nizamnamesi”, **Trabzon**, 3, 58-60.

_____ (1990), “Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskânı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2 (5), 49-69.

_____ (1993), “Trabzon Vilâyeti Terakki ve Teali Kulübü”, **Tarih ve Toplum**, 19 (113), 303-305.

_____ (1998), **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları.

_____ (2009), **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayını.

Çapa, Mesut ve Çiçek, Rahmi (2004), **Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam**, Trabzon: Serander Yayınları.

Çapa, Mesut ve Usta, Veysel (1995), **Milli Mücadele'de Trabzon Vilayeti ile Yazışmalar**, Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.

Çapa, Mesut ve Usta, Veysel (1997), **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Vilayeti ile Yazışmalar**, Trabzon: Derya Kitabevi Yayınları.

Çavdar, Tefrik (1983), "Halkevleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 4, (878-884), İstanbul: İletişim Yay.

_____ (1998), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yapısal Değişim", **Cumhuriyet 1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi, Genel Değerlendirme ve İdeoloji içinde**, 1, (173-199) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Çelik, Recep (2013), **Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetinkaya, Y. Doğan (2003), "Osmanlı Boykotaj Cemiyeti (1908)", **Tarih ve Toplum**, 40 (238), 34-45.

Çiçek, Rahmi (2011), **İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)**, Trabzon: Serander Yayınları.

_____ (2014), "Akçaabat Halkevi ve Faaliyetleri", **Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu (26-28 Nisan 2013)**, 307-315, Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları.

Çöndü, Ahmet (1991), **2908 Sayılı Dernekler Kanununa Göre Konya İlinde Kurulan Spor Kulüplerinin Kuruluş, Yönetici, Antrenör, Sporcu, Üye, Tesis ve Faaliyetleri Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Demiray, Tahsin (1947), **Türkiye Yılığ 1947**, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Dikilitaş, Osman Sait (1993), **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerine Göre Osmanlı Meclis-i Mebusanında Azınlık Mebuslarının Tutum ve Davranışları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, İsmail (1999), “Sivil Toplumun Kültürel Temelleri”, **Polis Bilimleri Dergisi**, 1(4), 133-146.

Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Usul-ı Cibayet Talimatnamesi, İstanbul: Edeb Matbaası, 1327.

Duman, Selçuk (2008), **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi 1933-1951**, Ankara: Berikan Yayınevi.

_____ (2011), **Bir Modernleşme Aracı Olarak Tokat Halkevi**, Ankara: Berikan Yayınevi.

Dumont, Paul ve Georgeon, François (Ed.) (1999), **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Durhan, İbrahim (2004), “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, 8 (2-3), 23-46.

Eken, Halit (1995), **Milli Mücadelede Vali (Kapancızade) Hamit Bey**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eksertzoğlu, Haris (2004), **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati- Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (1861-1912)**, (Çev: Foti Benlisoy ve Stefo Benlisoy), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Emecen, Feridun, (1994), “Osmanlı Siyasi Tarihi-Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, içinde**, (5-63), İstanbul: İRCİCA.

_____ (2001), “Doğu Karadeniz’de Ayanlık: Tirebolulu Kethüdazade Mehmet Emin Ağa”, **Bellekten**, 67(242).

Emiroğlu, Kudret (1989), “Trabzon’da Jön Türkler”, **Trabzon**, (3), 55-57.

_____ (1990), “1908’de Trabzon Lisesi’nde Boykot”, **Trabzon**, (4), 36–38.

_____ (1994), “Trabzon’da Avusturya Boykotu 1908”, **Toplumsal Tarih**, (8), 17-21.

Ergenç, Özer (1996), “Osmanlı Şehirlerinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, **İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C.1 içinde, (407-417), İstanbul: İlke Yayınları.

Eroğlu, İzzet (2010), “1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması”, **Yasama Dergisi**, 14, 79-157.

Eroğul, Cem, (2003), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi.

Faroğhi, Suraiya (2004), **Osmanlıda Kentler ve Kentliler**, 4. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Findley, Carter V. (1985), “19. yy.’da Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Gelişme”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 1, (259-262) İstanbul: İletişim Yay.

Georgeon, François (2006), **Sultan Abdülhamid**, İstanbul: Homer Kitabevi.

Giz, Adnan (1985), “Osmanlı Devleti’nde Ticaret, Sanayi Odaları ve Borsalar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 3, (748-752), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Goloğlu, Mahmut (1974), **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Ankara: Kalite Matbaası.

Gök, Nurşen (2007), **Donanma Cemiyeti’nin Anadolu’da Örgütlenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- _____ (2008), “Donanma Cemiyeti’nin Anadolu’da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 27 (43), 77-93.
- Gülmez, Mesut (1985), “Tanzimat’tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839-1919), **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 3, (792-802), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Günergun, Feza (1987), “Osmanlı Mühendis ve Mimarlar Arasında İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987)**, içinde (155-195), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Güven, Özbay (1999), “19 Mayıs Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı’nın Tarihsel Arka Planı-Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gençlik ve Spor Bayramları”, **Toplumsal Tarih**, 2(65), Mayıs 1999, 33-38.
- Güzel, Şehmuz (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyete İşçi Hareketi ve Grevler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 3, (803-827), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Hacıfettahoğlu, İsmail (2007), **Millî Mücadele’de Hilal-i Ahmer**, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.
- Hacısalihoglu, Mehmet (2013), **Trabzon’da Ayanlık Mücadelesi: Hacısalihzâde Hasan Ağa, Ömer Ağa ve Büyük Ali Ağa (1737-1844)**, Trabzon: Serander Yayınevi.
- Hanioğlu, M. Şükrü (1985), “Osmanlıcılık”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 5, (1389-1393), İstanbul: İletişim Yay.
- _____ (1993), “Cemiyet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 7, (329-331), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Hatemi, H. Hüsrev ve Kazancıgil, Aykut (1987), “Türk Tıp Cemiyeti (Derneği)-Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane ve Tıbbın Gelişimindeki Katkıları”, Ekmeleddin İhsanoğlu

(Ed.), **Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3–5 Nisan 1987)**, içinde (111-119), İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Hatemi, Hüseyin (1985a), “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 1, (198-204), İstanbul: İletişim Yay.

_____ (1985b), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Vakıf”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 6, (1658-1678), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1987), “Bilim Derneklerinin Hukuki Çerçevesi (Dernek Tüzel Kişiliği)”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3–5 Nisan 1987)**, içinde (75-84), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Heper, Metin (1985), “19. yy.’da Osmanlı Bürokrasisi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 1, (245-258), İstanbul: İletişim Yay.

Hilal-i Ahdar Cemiyeti Nizamnamesi (1341), İkinci Tabı, İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.

Himaye-i Etfal Cemiyeti (1339), **6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkında 1339 Senesinde İnikad Eden Meclis-i umumîye Takdim Edilen Umumî Rapor ve Bilanço**, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı.

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı (2013), **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cemiyetler**, Ankara: İBDDDB Yayınları.

İğdemir, Uluğ (1937), **Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma**, Ankara: TTK Yayınları.

İhsanoğlu, Ekmeleddin (1987a), “Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devleti’nde İlmî ve Mesleki Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi**

Sempozyumu (3–5 Nisan 1987), içinde (1-29), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

_____ (1987b), “19. Asrın Başlarında-Tanzimat Öncesi- Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulema Grubunun Buradaki Yeri”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3–5 Nisan 1987)**, içinde (43-74), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

_____ (1987c), “Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’nin Kuruluş ve Faaliyetleri”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3–5 Nisan 1987)**, içinde (196-220), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İnalcık, Halil (1941), “Tanzimat Nedir?”, **Tarih Araştırmaları, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1, 237-268.

_____ (1990), “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”, **Türkiye Günlüğü**, (11), 30-41.

_____ (1996a), “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, içinde (31-65), İstanbul: Eren Yayıncılık.

_____ (1996b), “Osmanlı Hukukuna Giriş”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, içinde (319-341), İstanbul: Eren Yayıncılık.

_____ (1996c), “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, içinde (343-359), İstanbul: Eren Yayıncılık.

_____ (1996d), “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, içinde (361-424), İstanbul: Eren Yayıncılık.

_____ (2010a), “Osmanlı Tarihinde Dönemler”, **Doğu- Batı Düşünce Dergisi (Osmanlılar-I)**, 51, 9-29.

_____ (2010b), “Osmanlı Tarihinde Devlet ve Asker”, **Doğu- Batı Düşünce Dergisi (Osmanlılar III)**, 53, 11-18.

_____ (2010c), “Osmanlı Padişahı”, **Doğu- Batı Düşünce Dergisi-Osmanlılar IV**, 54, 9-20.

_____ (2012), “Tımar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 41, (168-172), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

İpşirli, Mehmet (1994), “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, içinde** (139-278), İstanbul: İRCİCA.

İzzet, Mehmed (1985), “Tanzimat’a Dair”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 6, (1539-1541), İstanbul: İletişim Yay.

Kal’a, Ahmet (1995), “Esnaf”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi içinde**, 11, (423-430), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Kaplan, Leyla (1998), **Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını 1908-1960**, Ankara: Atatürk Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Kaplanoğlu, Raif (1999), **Bursa’da Mübadele**, İstanbul: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları.

Kara, Mustafa (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarikatlar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 4, (978-994), İstanbul: İletişim Yay.

Karaçavuş, Ahmet (2006), **Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim Cemiyetleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaer, İbrahim (1989), **Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

_____ (1990), “Türk Ocağı Kütüphaneleri (1912-1931)”, **Türk Kütüphaneciliği**, 4 (2), 55-59.

Karakışla, Yavuz Selim (2003), “Osmanlı Fakir Çocuklarına Yardım Cemiyet-i Hayriyesi Edirne’nin Fakir ama Akıllı Çocukları”, **Tarih ve Toplum**, 40 (239), 19-27.

Karpat, Kemal (1996), **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul: Afa Yayınları.

_____ (2008), “İttihat ve Terakki Cemiyeti 31 Mart 1909 Ayrım Noktası ve Cumhuriyete Mirası”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi-II. Meşrutiyet**, 2 (46), 25-31.

Kasaba, Reşat (1998), “Göç ve Devlet, Bir İmparatorluk-Cumhuriyet Karşılaştırması”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, içinde (336-343), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kaya, Gazanfer ve Ayan, Sezer (2011), **Türkiye’de Anayasalar ve Sivil Toplum**, Ankara: Ütopya Yayınları.

Kayabaş, Ebru (2008), **Osmanlı Dönemi’nde Tanzimat Döneminde Cemiyetler Hukukunun Gelişimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kazıcı, Ziya (1988), “Ahilik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**,1, (540-541), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kılıçaslan, Zeki ve Koçoğlu, Ferit (2010), “Türkiye’de Verem Savaşı’nda Derneklerin Rolü”, Hayati Bilgiç ve diğerleri (Ed.), **Tüberküloz**, içinde (673-679), 11, İstanbul: Türk Toraks Derneği Yayınları.

Kıraç, Tahir Olcay (2011), **Türkiye’de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler 1908-1938**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koçak, Cemil (1998), “1940’ların İkinci Yarısında Sosyal Politika, Devlet, Sınıflar, Partiler ve Dayanımcı/Vesayetçi İdeoloji”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, içinde (222-271), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

_____ (2003), **Umumî Müfettişlikler (1927-1952)**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Köker, Levent (2008), “Yurttaş Özgürlüğünün Politik Kullanımı Olmadan Sivil Toplumun Varlığından Söz Edemeyiz”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, içinde (165-178), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Köksal, Ahmet (2013), **Giritli Sırrı Paşa (1884-1895)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2014), “II. Meşrutiyet Döneminde Vakıfların Yeniden Organizasyonuna Dair iki Eser: İsmail Sıdkı’nın “Hatırat”ı ve Hamadezade Halil Hamdi Paşa’nın Layihası”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 33 (56), 343-385.

Kurt, İsmail (1997), “Vakıf Müessesesi XV. ve XVI. Asır Vakıfları”, Abdülkadir Özcan (Ed.), **XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler**, içinde (510-516), İstanbul: İslamî İlimler Araştırma Vakfı Ensar Neşriyat.

Kurtuldu, Mahmut (1987), “Trabzon Barosunun Tarihçesi”, **Trabzon Barosu Dergisi**, (4), 23-33.

Küçük, Cevdet (1985), “Osmanlılarda “Millet Sistemi” ve Tanzimat”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** içinde, 4, (1007-1024), İstanbul: İletişim Yayınları.

Küçükuşurlu, Murat (2007), “Cumhuriyet Devrinde Bir Millî Sanayi Örneği: Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kuruluşu”, **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 3, 91-116.

_____ (2011), “Visera (Işıklar) Santrali ve Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi’nin Faaliyetleri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 10, 101-124.

Küçükkuşurlu, Murat ve Okur, Mehmet (2007), **Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri**, Trabzon: Derya Kitabevi.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1994), “Osmanlı İktisadi Yapısı”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Birinci Baskı içinde (512-650), İstanbul: IRCICA.

Lermioğlu, Muzaffer (2011), **Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş- Hicret Anıları**, İstanbul: Has Matbaa.

Mahçupyan, Etyen (2014), “Osmanlı’dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset”, **Doğu-Batı Düşünce Dergisi- Kamusal Alan**, (5), 25-53.

Mardin, Şerif (1991a), “Sivil Toplum”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **(Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1)**, 2. Baskı içinde (9-17), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1991b), “Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler-1**, 2. Baskı içinde (18-29), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1991c) “Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler-1**, 2. Baskı içinde (67-100), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1991d), “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez- Çevre İlişkileri”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, 2. Baskı içinde (35-78), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1991e), “ Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, 2. Baskı içinde (175-207), İstanbul: İletişim Yayınları.

- _____ (1991f), “Atatürkçülüğün Kökenleri”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, 2. Baskı *çinde* (156-162), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1991g), “ Şerif Mardin’le Din ve Devlet Sosyolojisi Konusunda Söyleşi”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, 2. Baskı *çinde* (101-135), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1995a), “Türkiye: Bir Ekonomik Kodun Dönüşümü”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, 4. Baskı *çinde* (195-238), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1995b), “Osmanlı Bakış Açısından Hürriyet”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, 4. Baskı *çinde* (103-122), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1995c), “Türkiye’de Muhalefet ve Kontrol”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, 4. Baskı *çinde* (177-194), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1995d), “Türkiye’de Orta Sınıfların Üç Devri”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, 4. Baskı *çinde* (337-342), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1995e), “19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, 4. Baskı *çinde* (81-101), İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1995f), “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi Makaleler-4**, 4. Baskı *çinde* (21-79), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert, Özcan (1991), “Ayan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 4, (195-198), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Odabaşıoğlu, Cumhuriyet (1990), **Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları (1919-1923)**, Trabzon: TOP-KAR Matbaacılık.

Oktar, Tiğınçe (1998), **Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı-Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi**, İstanbul: Bilimteknik Yayınevi.

Okur, Mehmet (2006), “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Bilinmeyen Bir Raporu”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 160, 83-92.

_____ (2008), “Tanzimat’tan Meşrutiyete Cemiyetler: İlegal Yapıdan Legal Yapıya Geçiş”, **Doğu-Batı Düşünce Dergisi-II. Meşrutiyet**, (46), 117-131.

Olgun, Kenan (2008), **1908-1912 Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Ortaylı, İlber (1985a), “Osmanlı İmparatorluğunda Millet”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 4, (996-1001), İstanbul: İletişim Yay.

_____ (1985b), “Tanzimat”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 6, (1545-1547), İstanbul: İletişim Yay.

_____ (2007), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara: Cedit Neşriyat.

_____ (2008a), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: Timaş Yayınları.

_____ (2008b), **Osmanlı’da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu- Seçme Eserleri-II**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1338.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, İstanbul: Agop Matyosyan Matbaası, 1327.

Öksüz, Hikmet (2007), **Batı Trakya Türkleri**, Çorum: Karadeniz Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Öksüz, Hikmet ve Usta, Veysel (2008), **Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon'un Yakın Tarihi**, Trabzon: Serander Yayınları.

Öksüz, Hikmet ve diğerleri (2009), **Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi (1884-1950)**, Trabzon: Trabzon Ticaret Odası Yayınları.

Öksüz, Hikmet ve diğerleri (2011), **Trabzon'da Spor**, C.1-2, İstanbul: Seçil Ofset.

Öksüz, Melek (2007), "II. Meşrutiyet Döneminde Dernekçiliğe Taşradan Bir Örnek: Trabzon Muhibb-i Fen ve Marifet Gençler Kulübü", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2, 45-66.

_____ (2010), "Girit Meselesinin Belirsizlik Yılları (1908-1911)", **Karadeniz Araştırmaları**, 25, 93-114.

_____ (2014), "Trabzon'da Meşveret Gazetesine Göre Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi ve Faaliyetleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 16, 115-156.

Öncü, Ali Servet (2009), "İstanbul'da Mütareke Dönemi Yedek Subay Teşkilatlanmaları", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 40, 341-356.

Önen, Nizam ve Reyhan, Cenk (2011), **Mülkten Ülkeye Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Öngören, Reşat (2011), "Tarikat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 40, (95-105), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Önhan, Emine (1990), **İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in İlanına Kadar Kadın Cemiyetleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Öz, Mehmet (1997), **Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları: XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özçelik, Selahattin (2000), **Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti**, Ankara: TTK Yayınları.
- Özdemir, Hikmet (2005), **Salgın Hastalıklardan Ölüm 1914-1918**, Ankara: TTK Yayınları.
- Özdemir, Rifat (1995), "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, (5), 259-310.
- Özdiş, Hamdi (2008), **Taşra'da İktidar Mücadelesi: II. Abdülhamit Döneminde Trabzon Vilayeti'nde Eşraf, Siyaset ve Devlet (1876-1909)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, Sabahattin (1991), **Millî Mücadelede Trabzon**, Ankara: TTK Yayınları.
- Özer, Ahmet (2004), "Trabzon'da Kültür-Sanat Yayıncılığı", Veysel Usta (Haz.), **Trabzon'da Edebiyat-Edebiyatta Trabzon Sempozyumu Bildiriler (18-19 Aralık 2004)**, 27-36, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özer, Ahmet ve Pulathaneli, Arslan (1989), "Halkevleri Hareketinde Bir Örnek Kuruluş: Trabzon Halkevi (1932-1951)" **Trabzon**, 3, 40-53.
- Özgül, M. Kayahan (2005), **Münif Paşa**, Ankara: Elips Yayınları.
- Özkaya, Yücel (1994), **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, Ankara: TTK Yay.
- Özsunay, Ergun (1982), **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuku Fakültesi Yayını.

- Öztoprak, İzzet (1988), “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti”, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, 335-350, Samsun.
- Öztürk, Nazif (1983), **Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Parlak, İsmet ve Kaftan, Erdem (2010), “Osmanlı’nın Tebaasından Cumhuriyet’in Yurttaşına Giden Yol”, **Doğu- Batı Düşünce Dergisi-Osmanlılar IV**, (54), 139-168.
- Pulathaneli, Arslan (1988a), “62 Yıl Öncesinden Tarihsel Bir Belge- Süreyya Hulusi Hanımın Konferansı”, **Kıyı Kültür ve Sanat Dergisi**, 25, 5-6.
- _____ (1988b), “Geçmişten Günümüze Trabzon’da Sinemalar”, **Trabzon**, 2, 36-42.
- Quataert, Donald (1985), “19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Demiryolları”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 6, (1630-1635), İstanbul: İletişim Yay.
- _____ (2010), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemlerinde İşçiler ve Devlet”, Touraj Atabaki (Der.), **Devlet ve Maduniyet- Türkiye ve İran’da Modernleşme, Toplum ve Devlet, içinde** (25-41), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sakallı, Bayram (1997), **Milli Mücadele’nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Saracel, Nüket (1997), **Sosyal Yardım ve Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Politikası ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği Uygulaması**, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2007), “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, Ali Yaşar Sarıbay ve Ersin Kalaycıoğlu (Ed.), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, içinde** (543-560), İstanbul: Alfa Aktüel Yay.

Sarıkaya, Makbule (2000), **Milli Mücadele Döneminde Rize**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

_____ (2005), **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Sarımay, Yusuf (2004), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, 1. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Sav, Atila ve Toprak, Musa (2015), **Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği.

Saydam, Abdullah (1995), **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Trabzon: Kemal Ofset.

_____ (2006), “Trabzon’un İdarî Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851)”, **OTAM**, (18), 276-317.

Semiz, Yaşar (1991a), “I. Sanayi Kongresi (Ankara 1930)”, **Ata Dergisi**, 1, 79-86.

_____ (1991b), **1929-1938 Döneminde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Shaw, Stanford (1985), “ Osmanlı İmparatorluğu’nda Azınlıklar Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 4, (1002-1006), İstanbul: İletişim Yay.

Soysal, İlhami (1983), “Türk Siyasal Yaşamında Yer Almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 8, (2010-2018), İstanbul: İletişim Yayınları.

Şehmus Güzel (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 3, (858-874), İstanbul: İletişim Yayınları.

Şentürk, Nalan Soyarık (2010), “Vatandaşlığın İmparatorluk Kökleri: Osmanlı’ya Bakmak”, **Doğu-Batı Düşünce Dergisi- Osmanlılar IV**, (54), 121-137.

- Şimşek, Ufuk (2008), **Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kimlik Arayışları (1718–1938)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tamer, Mine Gözübüyük (2010), “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 27(1), 89-105.
- Tanör, Bülent (1998), “Yerel Kongrelerde Dile Gelen Savaş Demokrasisi (1918-1920)”, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, içinde (315-319), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit (1986), **Trabzon'un Yakın Tarihi**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi.
- Taşkesenlioğlu, Yasin (2007), **Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Taştan, Yahya Kemal (2010), **Türk Milliyetçiliğinin Sembolik Kaynakları (Yeni Osmanlıların Siyasal Söylemleri (1860-1876))**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekeli, İlhan (1985), “Tanzimat'tan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki değişimler”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 2, (456-475), İstanbul: İletişim Yay.
- _____ (1996), “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi”, **İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C. 1, içinde (355-371), İstanbul: İlke Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1998), “Yumağı Bir Başka Uçtan Bağlayarak Çözmek Ya da Ege'de Direniş'in Önemi Üzerine”, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar**, içinde (320-335), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tepekaya, Muzaffer ve Kaplan, Leyla (2003), “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (10), 147-202.

Tinal, Melih (2009), “1928 Torbalı (İzmir) Depremi”, **Turkish Studies**, 4 (8), 2229-2243.

TİCİ 1926 Umumî Kongresine Arz Edilen Merkez-i Umumî Raporu, TİCİ, İstanbul Milli Matbaa, 1927.

Toksöz, Fikret (1983), “Dernekler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 2, (365-378), İstanbul: İletişim Yay.

Topal, Mehmet ve Çolak, Kamil (2010), “Osmanlı Devleti’nde Ahilik ve Ahi Zaviyeleri”, **Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Osmanlılar III**, (53),161-177.

Topallı, Osman Fikret (2011), **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun**, (Haz: Veysel Usta), Trabzon: Serander Yayınları.

Toprak, Zafer (1982), **Türkiye’de “Milli İktisat” (1908-1918)**, Ankara: Yurt Yayınları.

_____ (1985a), “1909 Cemiyetler Kanunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 1, (205-208), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1985b), “II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 2, (531-536), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (1985c) “Milli İktisat”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 3, (740-747), İstanbul: İletişim Yayınları.

Tosun, Gülgün Erdoğan (2006), **İzmir’de Sivil Toplum**, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

_____ (2008), “Sivillik, Karşılıklılık ve Diğerkâmlık Eğilimlerinin Gözlenebildiği Sivil Toplum Demokratikleşme Sürecinin Tamamlayıcısı Olacaktır”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, içinde (123-139), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl (1923-1973), Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1973.

Trabzon Muallimler Birliğinin Mesaisine Ait Rapor, Muallimler Birliği, Temmuz 1926, 13.

Trabzon Vilayeti'ne Ait Malumat-ı İktisadiye ve İhsaiye, Trabzon Mıntkası Ticaret Müdüriyetinin Ticaret Raporu, Ticaret Vekâleti Mecmuası, 1 (9), İstanbul: Öğüt Matbaası, 1926.

Tuna, Serkan (2004), “Balıkçılık Kongresi (1-7 İllkânun 1936)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 6, 109-129.

Tunaya, Tarık Zafer (1988), **Türkiye’de Siyasal Partiler**, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tuncer, Hüseyin, ve diğerleri (1998), **Türk Ocakları Tarihi Açıklamalı Kronoloji 1912-1997**, C.1, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, Gökçe Ofset.

Tunçay, Mete (1998), “Sivil Toplum Kuruluşları ile İlgili Kavramlar”, Ahmet N. Yücekök ve diğerleri (Ed.), **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, içinde (IX-XV), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Türk Ocakları Yasası, Ankara, 1341.

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara: Ankara Matbaası, 1341.

Türkdoğan, Orhan (1996), **Milli Kültür Modernleşme ve İslam**, İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

_____ (2011), **Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği 1341 Senesi Kongre Murahhaslarına Hitaben İrad Buyurulan İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları, Ankara: Muallimler Birliği Umumî Merkezi Neşriyatı.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği 1926 Senesi Umumî Kongresi Zabıtları, Ankara: Muallimler Birliği Umumî Merkezi Neşriyatı, Matbaa-i Ebülziya, 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği Umumî Kongresi Zabıtları 1341, Ankara: Muallimler Birliği Umumî Merkezi Neşriyatı, 1341.

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (1998), **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumîsi Tarafından 1339 senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsine Takdim Edilen Rapor (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumîsi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsine Takdim Edilen 1925 (1341) Senesine Ait Rapor, İstanbul: Hilal Matbaası, 1926.

Türkiye Hilal-i Ahmer Merkezi Umumîsi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor, İstanbul: Hilal Matbaası, 1927.

Türkiye Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumîsi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumîsine Takdim Edilen 1927 Senesi İcraatına Ait Rapor, İstanbul: Hilal Matbaası, 1928.

Uluğtekin, Murat ve Uluğtekin, M. Gül (2013), **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Ankara: Türk Kızılayı Yayınları.

Unat, Ekrem Kadri (1978), "Osmanlı Devleti'nde Tıp Cemiyetleri", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı İلمي ve Mesleki Cemiyetleri, 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 1987), içinde** (84-106), İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ural, Selçuk (2008), “Milli Mücadele Döneminde Trabzon Vilayeti’nin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Bir Raporu”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, (36), 263-280.

Usta, Veysel (1996), “Geçmişten Günümüze Trabzon Kütüphaneleri”, **Müteferrika**, 8-9, 125-136.

_____ (1999), **Anabasis’ten Atatürk’e Seyahatnamelerde Trabzon**, Trabzon: Serander Yayınları, 1999, s. 215.

_____ (2006), **Fotoğraflarla Atatürk ve Trabzon**, Trabzon: Serander Yayınları.

_____ (2011), “Balkan Harbinde Trabzon: Trabzon Gönüllüleri ve Yardımlar”, **Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006)**, C.1, 295-313, Trabzon.

Üçüncü, Uğur (2012), **Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları**, Konya: Çizgi Kitabevi.

_____ (2015), “Ali Şükrü Bey’in Meclis Faaliyetleri”, Necmettin Alkan ve Uğur Üçüncü (Ed.), **Ali Şükrü Bey Hürriyet Uğruna 39 Yıl**, İstanbul: Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Varlık, Bülent (1985), “Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 4, (99-102), İstanbul: İletişim Yay.

Vidinel, İlhan (2010), “Türkiye’de Tüberküloz Hastalığına Tarihsel Bir Bakış”, (Hayati Bilgiçe ve diğerleri Ed.), **Tüberküloz, içinde**, 11, (17-24), İstanbul: Türk Toraks Derneği Yayınları.

Yalçın, Osman (2012), “Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu”, **Akademik Bakış**, 6 (11), 267-291.

Yazıcı, Nevin (2002), **Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayını.

Yediyıldız, Bahaeddin (1994), “Osmanlı Toplumunu”, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, içinde (441-480), İstanbul: IRCICA.

_____ (2012), “Vakıf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 42, (479-486), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yetkin, Çetin (1983), **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Yıldırım, Murat (2003), “Sivil Toplum ve Devlet”, **CÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 27(2), 226-242.

Yıldız, Özkan (2007) “Sivil Toplum Örgütleri, “Özerklik”: Kavramsal Bir Açılım”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (1), 53-58.

Yücekök, Ahmet N. (1972), **Türkiye’de Dernek Gelişimleri 1946-1968**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.

_____ (1998a), “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyoloji İlişkileri”, Ahmet N. Yücekök ve diğerleri (Ed.), **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, içinde (1-12), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

_____ (1998b), “Türk Hukukunda Tüzel Kişilik”, Ahmet N. Yücekök ve diğerleri (Ed.), **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, içinde (147-160), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.

_____ (1998c) “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri Gelişiminin Toplumsal Aşamaları ve Süreci”, Ahmet N. Yücekök ve diğerleri (Ed.), **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, içinde (13-43), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.

Yüksel, Ayhan (2004), “Trabzon Valisi Sırrı Paşa’nın 1880 Tarihli Bir Raporuna Göre Doğu Karadeniz’in Önde Gelen Aileleri”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 16, 179-199.

Zaif, Oktay (1995), (**Atatürk’ün Kurduğu Bir Müessese Olarak) Türk Hava Kurumu Dünü, Bugünü, Yarını**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Zürcher, Erik Jan (2005), **Savaş Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihi’nde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EKLER

**A- 1919-1950 YILLARI ARASINDA ÇEŞİTLİ AMAÇLARLA TRABZON'DA
KURULAN DERNEKLERLE İLGİLİ TABLOLAR**

1- 1918-1950 Yılları Arasında Kurulan Sağlık ve Sosyal Yardım Amaçlı Dernekler

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Hilal-i Ahmer Cemiyeti	Ağustos 1918
Himaye-i Etfal Cemiyeti	Nisan 1922
Sürmene Hilal-i Ahdar Cemiyeti	Şubat 1925
Türk Tayyare Cemiyeti	11 Nisan 1925
Mübadele Cemiyeti	1925 faal
Of Hilal-i Ahdar Cemiyeti	28 Aralık 1926
Mektepli Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti	1928
Yardımsevenler Cemiyeti	1940
Veremle Mücadele Cemiyeti	1932, yeniden Aralık 1945
Yeşilay Gençlik Cemiyeti	Ocak 1947

2- 1919-1950 Yılları Arasında Trabzon'da Kurulan Spor Dernekleri

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
İdman Ocağı	20 Ocak 1921
İdman Grubu	17 Şubat 1921
Darülmualimin Takımı	1921
Eytam Sanayi Mektebi Takımı	1921
Trabzon İdman Birliği	1921
Lise İdman Yurdu	1922
Şark Altınordu Kulübü	1922
İdman Zafer Yurdu	1922
Necmiati Spor Kulübü	14 Mart 1923
Akçaabat Sebat Yurdu	Ağustos 1923
Gençlerbirliği	Aralık 1923
İdman Gücü Spor kulübü	22 Ocak 1924
Birlikspor Kulübü	1926
Sahil İdman Yuvası	1927
Trabzonspor Kulübü	1929
Trabzon Avcılar Cemiyeti	1929
Yalı Spor kulübü	1933
Araklı Köy Spor Kulübü	1 Mart 1938
Akın Spor Kulübü	Nisan 1938
Doğanspor Kulübü	11 Mayıs 1938
Vakfikebir Karadeniz Spor Kulübü	1939
Vakfikebir Demir Spor Kulübü	Nisan 1940
Of Gençlik Kulübü	1941
Maçka Spor Kulübü	1941
Sürmene Spor Yurdu	1932
Sürmene Spor kulübü	1941
Şarlı Spor Kulübü	1933
Vakfikebir Gençlik Kulübü	1941
Akçaabat Avcılar Cemiyeti	1946
Sürmene Gençlik Spor Kulübü	6 Temmuz 1950
Trabzon Gençlik Kulübü	Mart 1942

3- 1919-1950 Yılları Arasında Trabzon'da Kurulan Mesleki Dernekler

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Trabzon Muallimler Cemiyeti	1918
Trabzon Muallimler Birliği	23 Mayıs 1925
Trabzon Öğretmenler Yardımlaşma Birliği	31 Mart 1947
İhtiyat Zabıtları Cemiyeti	1919
İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti	Temmuz 1923
Mütেকaidin-i Askeriye Cemiyeti	Temmuz 1924
Eczacılar Cemiyeti	1920
Trabzon Muhamiler Barosu	1921
Trabzon Basın Birliği	1938
Trabzon Gazeteciler Cemiyeti	Kasım 1946
Trabzon Vilayet-i Şarkiye Hekimler Birliği (Ettıba Muhadenet Cemiyeti)	Ekim 1924
Trabzon Hekimler Birliği	1948

4- 1919-1950 Yılları Arasında Kurulan Esnaf Dernekleri

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Kunduracılar Cemiyeti	Haziran 1925
Aykkabı Dikicileri Cemiyeti	Haziran 1932
Berberler Cemiyeti	Eylül 1924
Atlı Arabacılar Nakliyatı Cemiyeti	Aralık 1939
Aykkabıcılar Cemiyeti	20 Nisan 1937
Balıkçılar Cemiyeti	1936
Sürmene Balıkçılık (Balıkçılar) Cemiyeti	31 Aralık 1949
Çiçekçiler Cemiyeti	Ekim 1938
Trabzon peremeciler Cemiyeti (Motorcular Birliği)	Mayıs 1932
Deniz Yolcu Nakliyesi ve Motorcular Cemiyeti	1940
Ekmekçiler Kurumu	16 Şubat 1930
Kahveci ve Otelciler Cemiyeti	30 Mart 1939
Kasaplar Kurumu	Mart 1939
Lokantacılar Cemiyeti	1939
Madeni Sanatkârlar	Mayıs 1923
Şoförler Esnaf Cemiyeti Otomobilciler Birliği	1923
Taş Beton Boya Yapıcılar	1939
Terziler Kurumu	28 Aralık 1938
Yapı Onarma, Marangoz, Ağaçşileri	1 Mart 1939
Yorgancılar Cemiyeti	1939

5-1919-1950 Yılları Arasında Kurulan Tarım ve Ticaret Amaçlı Dernekler

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Tüccar Kulübü	18 Mart 1923
Trabzon Çiftçiler Birliği	Kasım 1923
Akçaabat Amele Birliği	1 Kasım 1924
Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti	12 Ocak 1930
Trabzon Fındık İhracatçılar Birliği	6 Kasım 1940
Akçaabat Tütün Ekicileri Birliği	1945
Trabzon Tütün Ekiciler Birliği	8 Haziran 1948

6-1919-1950 Yılları Arasında Kurulan Eğitim, Kültür ve Sosyal Amaçlı Dernekler

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Trabzon Türk ocağı	1919, Yeniden 1924
Trabzon Gençler Birliği	Haziran 1923
Of Gençler Varlığı	Kasım 1923
Of Gençler Birliği (Gençler Yurdu)	1934
İrfan Yurdu	1925-26 faal
Trabzon Halkevi	25 Haziran 1932
Akçaabat Memurlar Yurdu	1936'da faal
Karadeniz Talebe Birliği, Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti	8 Şubat 1933
Trabzon Aile Kulübü	1933
Akçaabat Kültürsevenler Cemiyeti	Ekim 1944
Vakıfkebir Ortaokul Yapma Cemiyeti	1947-1948
Sürmene Ortaokul Yapma Cemiyeti	Ocak 1948
Of Ortaokul Yapma Cemiyeti	1948
Sürmene Memurlar Kulübü	26 Ocak 1950
Trabzonlu Yüksek Tahsil Gençlerine Yardım Derneği	Nisan 1949 Ankara

7-1919-1950 Yılları Arasında Kurulan Kadın Dernekleri

Derneğin adı	Kuruluş Tarihi
Trabzon Asrı Kadınlar Cemiyeti	Haziran 1925 Teşebbüs
Hanımlar Birliği Yuvası	1927
Türk Kadınlar Birliği Trabzon Şubesi	1947

8-1919-1950 Yılları Arasında Kurulan İmar ve Güzelleştirme Dernekleri

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Teşçir Cemiyeti	1925 Teşebbüs
Soğuksuyu Güzelleştirme Cemiyeti	1938
Sürmene'yi Onarma ve Güzelleştirme Gençlik Kurulu	1946
Yomra Bucağı İmar ve Güzelleştirme Derneği	Ekim 1947
Çaykara İmar ve Güzelleştirme Derneği	Eylül 1949

9-1919-1950 Yıllarında Kuruluş Amaçlarına Göre Trabzon ve İlçelerinde Faaliyet Gösteren Dernekler

Kuruluş Amacı	Siyasi	Sosyal ve Kültürel	Sosyal Yardım ve Dayanışım	Mesleki	Esnaf	Kadın	Sağlık	Ekonomi, Tarım ve Ticaret	İmar, Geliştirme Güzelleştirme	Spor
Sayısı	2	15	10	10	19	2	3	8	18	25

10- 1919-1950 Yıllarında Kurulan Cami Yaptırma ve Onarma Dernekleri

Derneğin Adı	Kuruluş tarihi
Çaykara Paçan Köyü Camiini Ve Müştemilatını Y. Ve Onarma Derneği	Mayıs 1949
İskefiye'de Cami Yaptırma Ve Koruma Derneği	25 Mayıs 1949
Melinoz Köyü Orta Mahallesi Cami Yaptırma Derneği	18 Mart 1950
Melinoz Köyü Lakoz Mahallesi Cami Su Yapımı Cemiyeti	Aralık 1950
Of Melinoz Köyü Orta Mahallesi Su Tesisatı Derneği	Mayıs
Sürmene İlçesi Hamadoz Köyü Yalı Camii Yaptırma Derneği	Haziran 1950
Maçka Pondila Köyü Cami Yaptırma Derneği	Eylül 1950
Maçka Ortaokul Ve Cami Yapma Cemiyeti	Mayıs 1950
Sürmene Köprübaşı Bucağı Camii İnşaatı Derneği	Ekim 1950
Sürmene Cıvra Köyü Cami Suyu Yaptırma Derneği	Kasım 1950
Çaykara Visir Köyü Cami Yaptırma Derneği	Kasım 1950
Trabzon Yenicuma Mah. Camiine Ait Bina İnşaatı Ve Onarma Derneği	Ekim 1950
Çaykara Kalanos Köyü Cami Yaptırma Derneği	Aralık 1950

11- 1944 Yılında Trabzon'da Faaliyette Olan Dernekler ve Üye Sayıları

Derneğin Adı	Üye Sayısı
Çocuk Esirgeme Kurumu	200
Kızılay	1266
Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu	100
Türk Hava Kurumu	1180 (580'i Bayan)
Doğan Gençlik Kulübü	206
İdman Ocağı Gençlik Kulübü	315
Trabzon Gençlik Kulübü	200
İdman Gücü Gençlik Kulübü	275
Trabzon ve Havalisi Otomobilciler Esnaf Cemiyeti	500
Yapı Onarma Cemiyeti	250
Otelciler ve Kahveciler	145
Ayakkabıcılar Cemiyeti	220
Yorgancılar Cemiyeti	45
Deniz Yolcu Nakliye Cemiyeti	82
Lokantacılar Cemiyeti	24
Berberler Cemiyeti	90
Terziler Cemiyeti	79
Madeni Sanatkârlar Cemiyeti	80
Ekmekçiler Cemiyeti	24
Gençler Kulübü	250
Şehir Kulübü	80
Yardımsevenler Cemiyeti	45

12- 1919-1950 Yılları Arasında Trabzon ve İlçelerinde Faaliyette Bulunan Ulusal Cemiyetlere Bağlı Şubeler

Derneğin Adı	Kuruluş Tarihi
Trabzon Türk Ocağı	Kasım 1919, (yeniden)1924
Akçaabat Türk Ocağı	1925-1926
Of Türk Ocağı	1925-1926
Sürmene Türk Ocağı	1925
Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti	
Trabzon Merkez Şubesi	Ağustos 1918

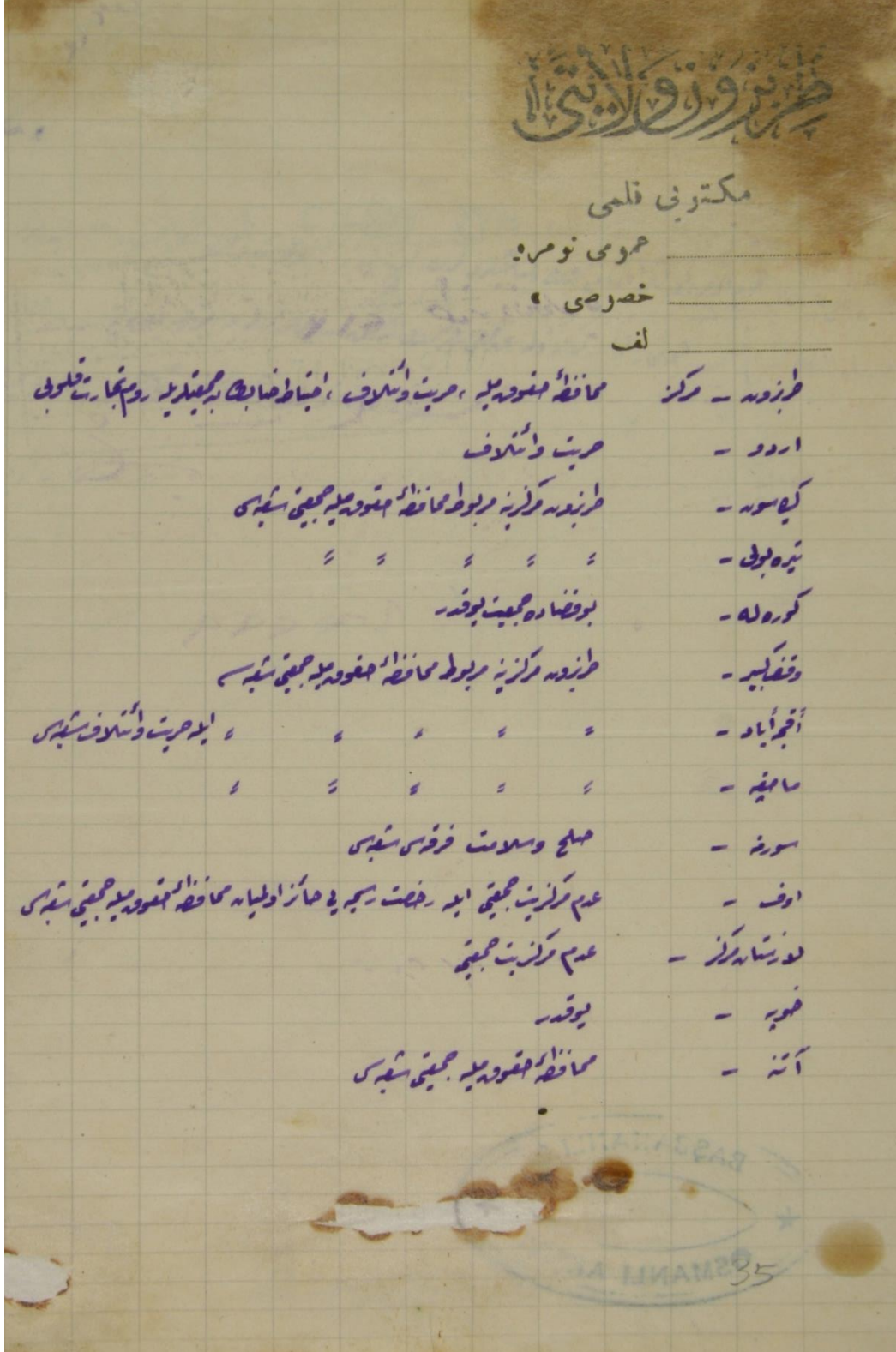
Akçaabat Şubesi	1921
Araklı Şubesi	24 Mart 1927
Arsin Şubesi	10 Ağustos 1936
Çaykara (Kadahor) Şubesi	Mart 1927
Maçka Şubesi	1921
Of Şubesi	1921
Of-Hayrat Köy Şubesi	1 Mart 1927
Of-Kondi Köy Şubesi	9 Mart 1927
Sürmene Şubesi	1921
Sürmene Mahmo Köy Şubesi	24 Mart 1927
Vakfikebir Şubesi	1921
Vakfikebir Tonya Nahiye Şubesi	1928
Yomra Şubesi	1928
Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme) Cemiyeti	
Trabzon Merkez Şubesi	Nisan 1922
Akçaabat Şubesi	1924
Beşikdüzü Şubesi	1941 yılında faal
Maçka Şubesi	1926
Of Şubesi	1924
Sürmene Şubesi	1927
Vakfikebir Şubesi	1927
Hilal-i Ahdar, Sürmene Şubesi	1925
Hilal-i Ahdar, Of Şubesi	28 Aralık 1926
Yeşilay Gençlik Cemiyeti Trabzon Şubesi	Ocak 1947
Tayyare Cemiyeti-Türk Hava Kurumu	
Trabzon Merkez Şubesi	11 Nisan 1925
Akçaabat Şubesi	1925
Araklı Şubesi	Mayıs 1925
İskefiye Şubesi	1945
Kireçhane Şubesi	1 Şubat 1945
Maçka Şubesi	1925
Of Şubesi	1926
Sürmene Şubesi	1925
Şarlı (Beşikdüzü) Nahiye Şubesi	Temmuz 1925
Vakfikebir Şubesi	1925
Yomra şubesi	1925
İdman Cemiyetleri İttifakı Trabzon Mıntıka Merkezi	1924
İhtiyat Zabıtları Cemiyeti Trabzon Şubesi	1918
İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti Trabzon Şubesi	Temmuz 1923
Mütakaidin-i Askeriye Cemiyeti Trabzon Şubesi	Temmuz 1924
Muallimler Cemiyeti Trabzon Şubesi	1920
Muallimler Birliği	
Muallimler Birliği Trabzon Şubesi	23 Mayıs 1925
Akçaabat Şubesi	1925
Maçka Şubesi	1925
Of Şubesi	1925
Sürmene Şubesi	1925
Vakfikebir Şubesi	1925
Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu Trabzon Şubesi	12 Ocak 1930
Trabzon Mıntıkası Basın Birliği	1938
Fındık İhracatçıları Birliği Trabzon Şubesi	6 Kasım 1940
Yardımsevenler Derneği Trabzon Şubesi	1940
Türk Kadınlar Birliği Trabzon Şubesi	22 Ağustos 1949

13- 1944 Yılında Trabzon'un ilçelerinde Faal Cemiyetler ve Üye Sayıları

İlçesi	Derneğin adı	Üye Sayısı
Akçaabat	Kızılay	161
	Çocuk Esirgeme Kurumu	-
	Türk Hava Kurumu	1003
	Gençlik Kulübü	157
Maçka	Kızılay	353
	Çocuk Esirgeme Kurumu	85
	Türk Hava Kurumu	925
Sürmene	Kızılay	304
	Çocuk Esirgeme Kurumu	126
	Türk Hava Kurumu	2885
Of	Kızılay	77
	Çocuk Esirgeme Kurumu	20
	Türk Hava Kurumu	1000
Vakfikebir	Kızılay	800
	Türk Hava Kurumu	2500
	Gençlikspor Kulübü	900

B- KULLANILAN KAYNAKLARA DAİR ÖRNEKLER

Ek-B1: 1919 Yılında Trabzon'da Faal Cemiyetler

DH. EUM. AYŞ.20/3

Ek-B2: 1944 Yılında Trabzon'da Faal Cemiyetler

Cumhuriyet Halk Partisi
Trabzon

334

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ 20/1/944

C. H. P. Genel Sekreteriği	
T. 4972	2 Şubat 1944
N.	Eki: 42

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

ANKARA

I/II/943 tarih ve 9/2483 sayılı emirleriniz cevabidir.

Vilâyetimiz dahilinde, Trabzon merkezinde Kızılay, Hava kurumu, Çocukesirgeme Kurumu, Yardımsevenler cemiyeti, Ulusal Ekonomi gibi Merkezleri Ankara'da bulunan hayır cemiyetlerinden başka İdman ocacı, Doganspor, İdman Gücü, Trabzon Gençlik Kulübü namı altında dört tane Beden terbiyesi kamumuna intibak etmiş Gençlik Spor Kulübü ve ayrıca Şehir Kulübü ve bir de Gençlik Kulübünden başka Partimizin delâlet ve daimî alâkasile idare edilmekte olan Yapı onarım, Otelciler ve Kevceciler, Ayakkabıcılar, Yorgancılar, Deniz yolcu nakliyatı, Lokantacılar, Ekmekçiler, Berberler, Terziler, Madenî sanatkarlar namı altında 10 Esnaf cemiyeti vardır.

Bunların hepsinin ayrı ayrı cemiyet binaları mevcut olmakla beraber her zaman kendi meslekleri sahasında görüşmek ve gelişmek üzere toplantıları vardır. Bu Esnaf cemiyetlerinin nizamnamelerinin tanzimi ve öteden beri kongre toplantıları ve idare heyeti intihapları Partimizin idaresinde ve murakabesinde yapılmakta ve Partimizle sıkı alâkaları daima muhafaza edilmektedir. Millî Bayramlarımızda bilhassa Cumhuriyet Bayramında Parti Bayraklarile süslenmiş ve Kanyonlarla naklettikleri Temsillî tablolarile Merasime iştirakleri Partimizin gururunu arttıracak derecede alâkalı olmaktadır.

Esnaf cemiyetlerine kayıtlı azalar ve idare heyeti azaları tamamen Partimizde mukayyet arkadaşlarımızdır.

Esnaf Cemiyetlerinin Nizamnamelerinin birer örneği ilişik olarak takdim kılınmıştır.

Diğer Kazalarımız Merkezlerinde yalnız Kızılay, Hava kurumları, Çocukesirgeme Kurumu mevcut olup gerek yukarıda arz edilen Kulüplerin ve gerek bunların hepsinin istenilen şekilde cedvelleri doldurularak takdim kılınmıştır. Derin saygılarımızı sunarım.

C.H.P

Vilâyet İdare Heyeti Reisi
Ali Rıza İşil

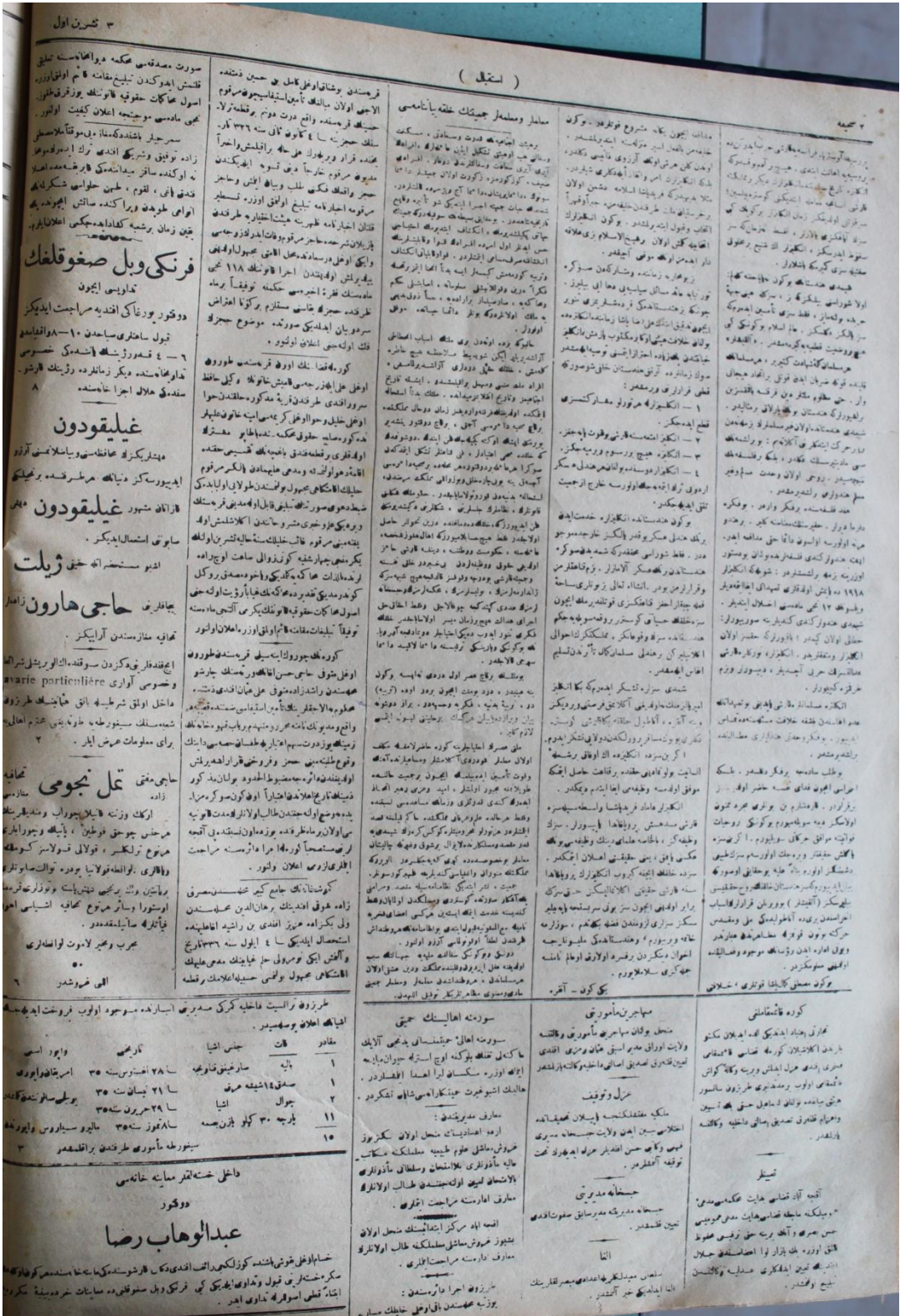
Ali Rıza İşil

2 II 1944

490	01			595	57	8
-----	----	--	--	-----	----	---

BCA, 490.01/595.57.8.

Ek-B3: Trabzon Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti Beyannamesi

İstikbal, Sayı: 177, 3 Teşrin-i Evvel 1336 (1920)

Ek-B4: Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti

şöğütünü yitirerek yerine şanlı oynanmış, marş ve türküler çalınmıştır.

Karadenizli Okurlar Cemiyeti kuruluyor

Trabzon lisesinden ve Karadenizdeki diğer vilâyetlerin liselerinden mezun olup halen Üniversite, Mülkiye ve Yüksek İktisad mekteplerinde okuyan gençler dün Halkevinde bir toplantı yapmışlar ve «Karadenizli Okurlar cemiyeti» adile bir cemiyet kurulması etrafında konuşmuşlardır.

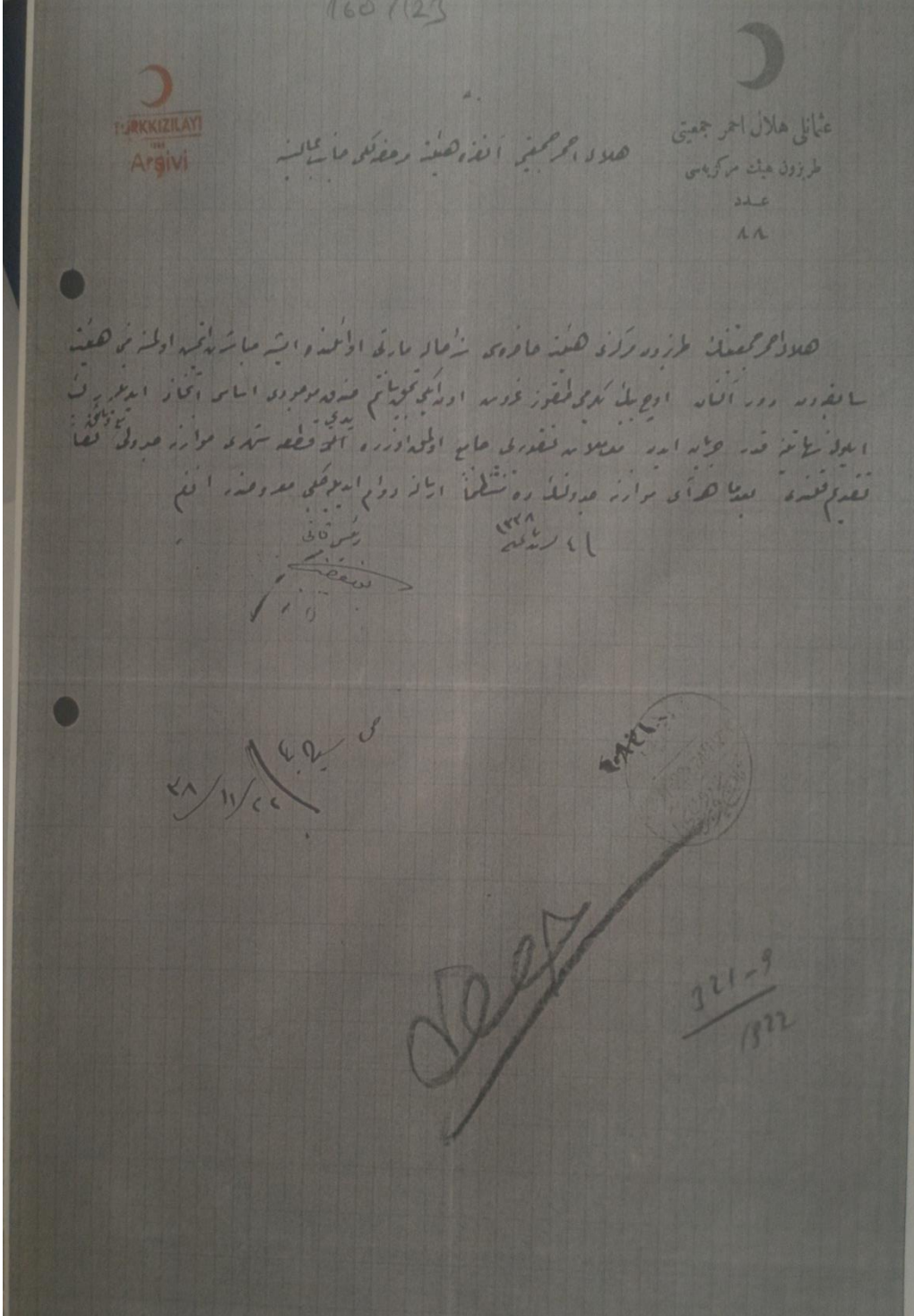
Toplantı epeyce heyecanlı olmuş, birçok gençler söz alarak nasıl bir Egeliler, Toroslular cemiyeti varsa bir de «Karadenizliler cemiyeti» bulunması lâzım geleceğini ileri sürmüşlerdir. Konuşanlar arasında Muhsin Güloğlu Halkevleri var-

ken, onların kucaklarında müştereken çalışmak mümkünken bu gibi cemiyetlere lüzum olmadığını, buna ihtiyaç görülüyorsa evvelâ nizamname meselesinin halledilmesi lâzım geleceğini söylemiş, kongre başkanı da bu fikre iştirak etmiştir. Bunun üzerine mevcut iki nizamname taslağı okunmuş, bunlardan birinin değiştirilerek kabulü takarrür etmiştir.

Cemiyetin esas itibarile kurulmasına ve nizamnamenin bir komisyon tarafından tetkik edilerek hazırlanmasına karar verilmiş ve toplantı bir marta bırakılmıştır.

Cumhuriyet, Sayı: 4225, 17 Şubat 1936

Ek-B5: Trabzon Hilal Ahmer Merkezine Dair Bir Yazışma

KA, 160/123, 22.11.1338

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Trabzon'un Of ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Of'ta, orta ve lise öğrenimini Ankara Dikmen Lisesi'nde tamamladı. 1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ), Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 1999 yılında aynı bölümden mezun olup, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi alanında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 2004 yılında "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler" isimli tezini tamamlayarak mezun oldu.

2000 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde göreve başlayan KÖKSAL, çeşitli okullarda idarecilik ve öğretmenlik yaptıktan sonra 2011 yılında, KTÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümüne okutman olarak girdi. Halen bu görevini sürdürmektedir.

Ülkü KÖKSAL, evli ve iki çocuk sahibi olup yabancı dili İngilizcedir.